CHARLES DICKENS

DOMBEY ÉS FIA

Regény

Fordította
FODOR JÓZSEF

TARTALOM

ELSŐ KÖTET

ELSŐ FEJEZET
Dombey és Fia

MÁSODIK FEJEZET
Melyben idejekorán készülődés történik egy eshetőségre, mely néha a legrendezettebb viszonyok között élő családoknál is előfordul

HARMADIK FEJEZET
Melyben Dombey urat mint férfit és atyát a családi szakosztály élén látjuk

NEGYEDIK FEJEZET
Melyben az események színpadán mások is fellépnek

ÖTÖDIK FEJEZET
Paul növekedése és keresztelője

HATODIK FEJEZET
Paul második vesztesége

HETEDIK FEJEZET
Tox kisasszony hajléka madártávlatból; Tox kisasszony lelkivilága, ha ugyanonnan tekintjük

NYOLCADIK FEJEZET
Paul további élete, fejlődése és jelleme

KILENCEDIK FEJEZET
A tengerészapród fölött beborult az ég

TIZEDIK FEJEZET
A tengerészkadét szerencsétlenségének fejleményei

TIZENEGYEDIK FEJEZET
Paul új világba lép

TIZENKETTEDIK FEJEZET
Paul nevelése

TIZENHARMADIK FEJEZET
Hajózási hírek és hivatalos ügyek

TIZENNEGYEDIK FEJEZET
Paul egyre régimódibb lesz, és nyári szünetre hazamegy

TIZENÖTÖDIK FEJEZET
Cuttle kapitány meglepő csalafintasága és Walter Gay új pályája

TIZENHATODIK FEJEZET
Amit a hullámok beszéltek

TIZENHETEDIK FEJEZET
Cuttle kapitány eligazítja a fiatalok dolgát

TIZENNYOLCADIK FEJEZET
Apa és leánya

TIZENKILENCEDIK FEJEZET
Walter elmegy

HUSZADIK FEJEZET
Dombey úr elutazik

HUSZONEGYEDIK FEJEZET
Új arcok

HUSZONKETTEDIK FEJEZET
Egy kis cégvezetés Carker cégvezető úr tudományából

HUSZONHARMADIK FEJEZET
A magányos Florence és a titokzatos tengerészkadét

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET
Egy szerető szív töprengése

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET
Különös hírek Sol bácsiról

HUSZONHATODIK FEJEZET
Múlt és jövő árnyai

HUSZONHETEDIK FEJEZET
Mélyebb árnyak

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET
Változások

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET
Chickné asszonynak felnyílik a szeme

HARMINCADIK FEJEZET
Esküvő előtt

HARMINCEGYEDIK FEJEZET
Az esküvő

MÁSODIK KÖTET

HARMINCKETTEDIK FEJEZET
A tengerészkadét végromlása

HARMINCHARMADIK FEJEZET
Ellentétek

HARMINCNEGYEDIK FEJEZET
Még egy anya és leánya

HARMINCÖTÖDIK FEJEZET
A boldog pár

HARMINCHATODIK FEJEZET
Házszentelés

HARMINCHETEDIK FEJEZET
Intő jelek

HARMINCNYOLCADIK FEJEZET
Tox kisasszony felújítja régi ismeretségét

HARMINCKILENCEDIK FEJEZET
Edward Cuttle kapitány úr újabb kalandjai

NEGYVENEDIK FEJEZET
Családi viszonyok

NEGYVENEGYEDIK FEJEZET
Új hangok a hullámokban

NEGYVENKETTEDIK FEJEZET
Bizalmasan és véletlenül

NEGYVENHARMADIK FEJEZET
A virrasztók

NEGYVENNEGYEDIK FEJEZET
Válás

NEGYVENÖTÖDIK FEJEZET
A bizalmi ember

NEGYVENHATODIK FEJEZET
Felismerés és elmélkedés

NEGYVENHETEDIK FEJEZET
A mennykőcsapás

NEGYVENNYOLCADIK FEJEZET
Florence menekülése

NEGYVENKILENCEDIK FEJEZET
A tengerészkadét felfedez valamit

ÖTVENEDIK FEJEZET
Toots úr keserve

ÖTVENEGYEDIK FEJEZET
Dombey úr és a világ

ÖTVENKETTEDIK FEJEZET
Titkos értesülés

ÖTVENHARMADIK FEJEZET
Újabb értesülések

ÖTVENNEGYEDIK FEJEZET
A szökevények

ÖTVENÖTÖDIK FEJEZET
Rob, a Köszörűs, állás nélkül marad

ÖTVENHATODIK FEJEZET
Többek öröme és a Viador Csirke felháborodása

ÖTVENHETEDIK FEJEZET
Még egy esküvő

ÖTVENNYOLCADIK FEJEZET
Idők múltán

ÖTVENKILENCEDIK FEJEZET
Leszámolás

HATVANADIK FEJEZET
Főleg házasságokról szóló fejezet

HATVANEGYEDIK FEJEZET
Engesztelődés

HATVANKETTEDIK FEJEZET
Végszó

ELSŐ KÖTET

ELSŐ FEJEZET

Dombey és Fia

Dombey az elsötétített szoba sarkában ült, a nagy karosszékben, az ágy mellett, míg Fia melegen bebugyolálva feküdt kis Mózes-kosárban, gondosan odahelyezve az alacsony pamlagon a tűz elé, jó közel hozzá, mint valami sütemény, amelynél az a fontos, hogy addig pirítsák szép barnára, amíg friss még.

Dombey körülbelül negyvennyolc évet számlálhatott. Fia vagy negyvennyolc percet. Dombey valamelyest kopasz volt, meglehetősen piros arcú - és noha derék, jól megtermett, sokkal zordabb és tekintélyesebb, semhogy megnyerő lehetett volna. Fia nagyon kopasz volt és nagyon vörös, és bár (természetesen) tagadhatatlanul gyönyörű fickó volt, egészben véve még kissé gyűröttnek és foltosnak látszott. Dombey homlokán az Idő és ennek testvére, a Gond odavésett már néhány jelet, mint a fát jelölik meg, melyet majd a maga idejében ki kell vágni - mert könyörtelenül lépdel ez a két ikertestvér az emberiség erdejében, s osztogatja a rovásokat, ahogy halad -, míg Fia arcát ezer apró ráncocska szőtte, harántolta összevissza, melyeket a csalárd Idő kedvteléssel fog majd elenyészteni és kisimítani kaszája sima lapjával, mintha mélyebb szántásra készítené elő a felületet.

Dombey a régen várt esemény örömujjongásában csörgette-zörgette a kackiás kék kabát alól kilógó nehéz arany óraláncot, kabátgombjai pedig foszforosan szikráztak a távoli tűz gyenge fényénél. Fia, ahogy parányi kezét ökölbe szorította, úgy tűnt fel, mintha a maga erőtlen módján számon akarná kérni a Léttől, miért tört rá ilyen váratlanul.

- A Cég - szólalt meg Dombey -, nemcsak névleg, hanem valóban Dombey és Fia lesz megint; Dom-bey és Fi-a!...

Dombeyt magát is annyira meghatották e szavak, hogy még becézést is vetett utána a „Dombeyné asszony" megszólításnak (noha nem habozás nélkül, mert olyan ember volt, akinek az ilyesmire kevéssé járt rá a nyelve), és azt mondta, hogy: „Dombeyné asszony - drágám."

A beteg asszony arcán a gyenge meglepetés futó pirossága röppent keresztül, mialatt szemét férjére emelte.

- Paul névre kereszteljük, drá... Dombeyné asszony, természetesen.

- Természetesen - visszhangozta erőtlenül az asszony, vagy inkább csak ajka mozdulásával mutatta, és szeme újra lezárult.

- Az atyja neve is az, Dombeyné asszony, a nagyatyjáé is az volt. Bárcsak megérhette volna a nagyatyja ezt a napot! - Majd újra elkezdte: - Dom-bey és Fi-a - ugyanabban a hangnemben, mint előbb.

Dombey életének egyetlen álma ebben a három szóban fejeződött ki. A föld kizárólag arra teremtődött ugyanis, hogy Dombey és Fia kereskedjenek rajta; a nap és a hold azért született, hogy nekik világítson. Folyók és tengerek azért keletkeztek, hogy az ő hajóikat hordozzák; a szivárvány nekik ígért jó időt, a szelek járása az ő vállalataiknak kedvezett vagy ártott; a csillagok és planéták azért kerengtek pályáikon, hogy fenntartsák sértetlenül a Rendszert, amelynek központjában ők álltak. Közönséges rövidítések is már külön jelentőséget nyertek a Dombey szemében és csak övele függtek össze. A. D. például hogyan is jelenthette volna, hogy Anno Domini? Dehogy! Azt jelentette, hogy Anno Dombey - és Fia.

Életútján, mint atyja is őelőtte, a „Fiá”-ból Dombeyvá vált, és az utóbbi húsz esztendő alatt immár egyedül képviselte a céget. Ebből a húsz esztendőből tízet házasemberként élt le. Voltak, akik azt mondták, hogy felesége nem ajándékozhatta meg szíve melegével; hogy az asszony boldogságát eltemette a múlt, és most megelégedett azzal, hogy megtört lelkét a jelen kötelességtudó és megadó elviselésének szentelje. De nem valószínű, hogy ilyenfajta semmi beszéd eljutott volna a Dombey füléig, akit különben illetett volna; az is bizonyos, hogy senki sem fogadta volna hitetlenebbül, mint ő, ha véletlenül mégis tudomására jut. Dombey és Fia gyakran foglalkozott bőrökkel, de szívekkel soha. Ezt a fényűzési cikket az éretlen fiúknak-lányoknak, a nevelőintézeteknek és a könyveknek hagyta. Dombey bizonyára így okoskodott volna, ha az említett mendemondát hallja: épeszű asszony a világrend minden törvénye szerint örvendetesnek és megtisztelőnek érezheti, hogy vele házasságot köthetett. Továbbá: ama reménynek, hogy valaki egy ilyen Cég új társának adhat életet, okvetlenül a legnagyratörőbb és legdicsőbb becsvágyat kell ébresztenie a női nem bármely képviselőjében, még ha különben nem is volna nagyratörő természetű. Továbbá, hogy mikor Dombeyné asszony megkötötte a házasságnak nevezett társadalmi szerződést - amely majdnem nélkülözhetetlen kelléke az előkelő és módos helyzetnek, még ha az ember a családi cég megújítását figyelmen kívül hagyja is -, nyilván láthatta előnyeit. Hogy Dombeyné asszony ezekről az előnyökről napról napra gyakorlati úton győződhetett meg. Hogy Dombeyné asszony ott ült mindig az asztalfőn, és vérbeli úrihölgyhöz illően és előkelően képviselte a Cég tekintélyét. Hogy Dombeyné asszonynak boldognak kellett lennie. Hogy más nem is lehetett.

Legfeljebb egy dolog hibázhatott a boldogságához. Valóban. Ezt még beismerte volna. Egyetlenegy. Igaz viszont, hogy ez aztán nagy hiba. Bár tíz éve voltak házasok, mégis eddig a napig, hogy most Dombey ott ült az ágy mellett, az öblös karosszékben, nehéz aranyláncát csörgetve, frigyükből nem származott utód.

Mármint említésre méltó utód. Mert hiszen volt egy leányuk, vagy hat évvel ezelőtt született, s éppen most, észrevétlenül belopózván a szobába, félénken kuporgott egy sarokban, ahonnan anyja arcát jól láthatta. De hát mire taksálhatott egy lányt a Dombey és Fia! A Cég nevének és tekintélyének tőkéjében az ilyen gyermek nem más, mint lyukas garas, melyet nem lehet „befektetni”; fekete bárány. Semmi több.

De Dombey úr megelégedésének kelyhe e pillanatban annyira megtelt, hogy úgy érezte, egy-két cseppet odahinthet kislánya életösvényének porába is.

- Florence - szólt hozzá -, ha akarsz, nem bánom, odamehetsz megnézni a kisöcsédet. De hozzá ne nyúlj!

A gyerek sóváran pillantott a kék kabátra és a merev, fehér nyakravalóra, mely a csillogó csizmával és a nagyon hangos ketyegésű órával együtt atyját jelképezte, de tekintete rögtön anyja arcára fordult vissza, és nem mozdult, nem felelt.

A következő pillanatban az anya kinyitotta szemét, és meglátta a gyermeket; a gyermek hozzárohant, és lábujjhegyre állva, hogy jobban keblére bújhasson, oly kitörő szeretettel csüggött rajta, mint ilyen zsenge korú gyermek soha.

- Ugyan, ugyan! - szólalt meg Dombey, és ingerülten felállott. - Az efféle heveskedés igazán nem helyénvaló itt, nem. Megkérem Peps doktort, jöjjön fel talán megint. Lemegyek. Lemegyek. Azt hiszem nem kell kérnem - tette hozzá, megállva egy pillanatra a tűzhöz tolt pamlag előtt -, hogy különös gonddal vigyázzon a fiatalúrra, izéné, hogy is hívják...

- Blockittné, uram? - kockáztatta meg a dajka, ez a mesterkélt mosoly, megrokkant előkelőség, ki saját nevét sem merte tényként odatárni Dombey elé, inkább csak alázattal terjesztette elő, mint valami javaslatot.

- A fiatalúrra, Blockittné.

- Hogyne, uram, hogyne. Emlékszem, mikor Florence kisasszony született...

- Jó, jó, jó - vágott közbe Dombey, s a Mózes-kosár fölé hajolván, kissé összeráncolta homlokát. - Florence kisasszonnyal akkor minden rendben volt, de ez egészen más eset. Ennek a fiatalúrnak hivatást kell betöltenie. Hivatást bizony, kisbarátom! - Ahogy így magyarázott a gyerekről, ajkához emelte egyik parányi kezét és megcsókolta; azután, nyilván attól félve, hogy cselekedetével tekintélyét veszélyezteti, meglehetős félszegen kiment a szobából.

Parker Peps doktor az udvari orvosok egyike, ki előkelő családok szaporulata során tett szert jelenlétével óriási hírnévre, most hátratett kézzel járt fel s alá a szobában, a háziorvos kimondhatatlan bámulata közben. Ez az orvos hat hét óta nagy garral hirdette páciensei, barátai és ismerősei között, hogy mi készül, és óráról órára várja, hogy majd Parker Peps doktorral együtt hívják az esethez.

- Nos, uram - szólalt meg Parker Peps doktor erős, mély, zengő hangján, mely azonban ezúttal mintha ugyanúgy be lett volna burkolva, mint az ajtókopogtató ilyenkor -, látogatása vélhetőleg felrázta egy kissé neje őnagyságát.

- Felélénkítette, hogy úgy mondjuk - vetette közbe a háziorvos; ugyanakkor meghajolt a doktor előtt, mintha azt mondta volna: - Bocsásson meg, hogy közbeszólni bátorkodom, de... ez lényeges helyreigazítás.

Dombey urat megzavarta a kérdés. Olyannyira nem gondolt a betegre, hogy azt sem tudta, mit feleljen. Azért hát csak annyit mondott, hogy megnyugtatására szolgálna, ha Parker Peps doktor úr volna olyan szíves, és ismét felfáradna a beteghez.

- Helyes! Nem hallgathatjuk el azonban ön előtt, hogy erő hiányát észleljük a hercegnőnél... azaz hogy bocsánatot kérek; összekeverem a neveket; akarom mondani, kedves feleségénél. Bizonyos bágyadtságot látok nála és a ruganyosságnak olyan hiányát, amit jobb szeretnék nem, nem...

- ...látni - vetette közbe a háziorvos, és ismét meghajtotta fejét.

- Úgy van - felelt Parker Peps doktor -, amit jobb szeretnék nem látni. Úgy tűnik fel, mintha Lady Concaby szervezete... bocsánat, Dombeyné asszonyt akartam mondani, de néha valósággal összezavarom az eseteket...

- Oly számos eseteit - mormolta a háziorvos - nem is lehet kívánni, az bizonyos. Sőt az volna a csoda, ha másképp lenne a dolog, hiszen Parker Peps doktor praxisa Westendben...

- Köszönöm - felelte a doktor -, valóban úgy van. Úgy tűnik fel, ahogy megítélem, mintha betegünk szervezete valami megrázkódtatást szenvedett volna, melynek legyőzésére csak valami nagy, kemény...

- És erős - kockáztatta meg a háziorvos.

- Úgy van - hagyta helyben a doktor - és erős elszántság fogja képessé tenni. Tehát Pilkins úr, aki a családban betöltött egészségügyi tanácsosságánál fogva... és bizonyos vagyok benne, hogy ezt az állást senki jobban be nem tölthetné...

- Ó! - rebegte a háziorvos. - Dicséretet nyerni Sir Hubert Stanleytől!

- Nagyon kedves öntől - viszonozta Parker Peps doktor -, hogy ezt mondja. Pilkins úr, aki helyzeténél fogva legjobban ismeri betegünk szervezetét a rendes körülmények között (ami igen fontos abból a szempontból, hogy véleményt alkothassunk ilyen esetekben), velem együtt

azon a véleményen van, hogy a természethez kell folyamodnunk segítségül, hogy valami hathatós erőfeszítés létrejöhessen; és ha rokonszenves betegünk, Dombey grófnő... ó, bocsánatot kérek... ha Dombeyné asszony nem volna...

- Képes - egészítette ki a háziorvos.

- Arra, hogy az eredményes erőfeszítést megtegye - folytatta Parker Peps doktor -, akkor olyan fordulat következhetne, amelyet őszintén sajnálnánk.

E szónál néhány pillanatig csöndben álltak mindketten, és mereven nézték a padlót. Aztán Parker Peps néma intésére megindultak, hogy felmenjenek az emeletre; a háziorvos kitárta az ajtót kitűnő kartársa előtt, majd a legalázatosabb udvariassággal követte.

Határozott igazságtalanság volna, ha azt állítanánk Dombey úrról, hogy a hír nem hatott rá. Nem volt ugyan az az ember, akiről egykönnyen el lehetett volna mondani, hogy valaha is megrémült vagy megrendült; de bizonyára belesajdult, hogyha felesége állapota súlyosbodik, sőt belehalna betegségébe, őszintén bánkódna, és úgy érezné, a családi ezüstnemű, berendezés és más ingóságok közül olyasmi ment veszendőbe, amit jó volt birtokolni, és nem nélkülözhető igazi sajnálat nélkül. De hogy hűvösen, üzletszerűen, előkelően és önuralommal sajnálkozott, afelől nem lehet semmi kétség.

Elmélkedése hamar félbeszakadt: előbb ruha suhogott a lépcsőn, majd egy pillanat múlva egy hölgy surrant be a szobába. A hölgy több volt, mint középkorú, de öltözéke annál fiatalosabb, különösen ami a feszes mellfűzőt illeti. A jövevény, arcán és testtartásában a megrendülés és elfojtott felindulás jeleivel, karját Dombey nyaka köré fonta, és fuldokolva lihegte:

- Drága Paulom! Igazi Dombey ez a gyerek!

- Hát, hát - felelte a bátyja, mert Dombey úr bátyja volt a hölgynek - azt hiszem, méltó a családhoz. Azért ne izgasd föl magad, Louisa.

- Bolondság valóban - felelte Louisa, miközben leült, és zsebkendőt vett elő -, de... de... mikor olyan tökéletes Dombey! Soha életemben nem láttam még ekkora hasonlatosságot.

- De hát mi van tulajdonképpen Fannyval? - kérdezte Dombey úr. - Hogy érzi most magát?

- Ugyan, édes Paulom - válaszolta Louisa -, semmi az egész. Kimerültség, minden bizonnyal; de mi ez ahhoz képest, amit én álltam ki George és Frederick születésekor. Egy kis erőfeszítés az egész. Ha a mi drága Fannynk is Dombey volna!... Merem remélni azért, hogy ő is megteszi majd a magáét; semmi kétségem efelől. Mivel tudja, hogy elvárjuk tőle, mint kötelességet, természetesen megteszi. Drága Paulom, igazán gyarló és buta dolog, hogy így reszketek és remegek a fejemtől a talpamig, de olyan különösen érzem magam, hogy kénytelen vagyok egy pohár bort kérni, és egy harapást abból a süteményből. Azt hittem, menten kiesem a lépcsőház ablakán, amikor lejöttem szegény Fannytól, és attól a cukros cunci-muncitól. - Az utóbbi szavait a kicsi élénken élő emlékezete ihlette.

A következő percben halk kopogtatás hallatszott az ajtón.

- Chickné asszony - fuvolázott kívülről egy nagyon kedveskedő női hang -, hogy van, drága barátnőm?

- Édes Paulom - suttogta Louisa, miközben a székről felemelkedett -, Tox kisasszony van itt. A legaranyosabb teremtés! Nélküle nem tudtam volna boldogulni... Tox kisasszony, bemutatom önnek bátyámat, Dombey urat. Drága Paulom, legjobb barátnőm, Tox kisasszony.

Az ilyenformán bemutatott hölgy, hosszú, vékony alak, olyan kifakult, mintha eredetileg sem lett volna éppen az a fajta, amit a vászonkereskedők „színtartó”-nak neveznek, és azután

mosódott volna fakóra. De ha ettől eltekintünk, úgy lehetne leírni, mint a szelíd kiengesztelődés és finomság mintaképét. Mivel rég megszokta, hogy bámulva hallgasson mindent, amit jelenlétében mondanak, és úgy nézzen a beszélőre közben, mintha szilárdan elhatározta volna, hogy képmását a lelkébe vési, de annyira, hogy attól csak az életével együtt válik meg, fejét állandóan féloldalra hajtva tartotta. Két keze görcsösen emelkedett mindig az égnek, mintegy önkéntelen csodálatában. Szemében ugyanez a hajlandóság mutatkozott. Lágyabb hang még nem hangzott e földi téreken, orrát pedig, ezt a csodálatos sasorrot egy kis bütyök díszítette az orrnyereg közepén, majd egyenesen futott le az arc irányában, mintegy legyőzhetetlen elhatározással, hogy fel nem húzódik a világon semmiért sem.

Tox kisasszony ruházatát, bár tökéletesen finom és választékos volt, mégis némi szögletesség és szegényesség jellemezte. Kalapjain, főkötőin különös, apró, szomorú virágokat viselt, hajában néha furcsa füveket lehetett észrevenni; a figyelmesebb szemlélő azt is megjegyezte, hogy gallérjain, nyakfodrain, vállkendőin, kézelőbodrain és egyéb ruházati holmiján - s egyáltalán mindenen, aminek két vége volt arra szánva, hogy összeérjen - a két vég mindig hadilábon állott egymással, és sohasem ért össze küzdelem nélkül. Prémes holmija volt ugyan neki téli viseletre, vállgallérja, boája, karmantyúja, de ezeknek szőre valahogy mindig megbokrosodva állt föl, és nem simult volna le semmi áron. Szokása szerint kis táskákat viselt csatokkal, és ezek pisztolyként durrogtak, amikor bezáródtak; ha pedig kicsípte magát, nyakában mindig ott lógott az elképzelhető legsivárabb medalion, benne halszerű, meredt szem, melyből semmiféle tekintet nem sugárzott. Ezek és más hasonló jelek azt a véleményt támogatták, hogy Tox kisasszony korlátozott függetlenségben élt, amelyre nézve a legmélyebb elismerést igyekezett kivívni.

- Szívemből beszélek, ha azt mondom - kezdte most Tox kisasszony, mélységes bókkal -, az a szerencse, hogy Dombey úrnak bemutassanak, olyan kitüntetés, melyre régen vágytam, de éppen most alig mertem volna remélni. Drága Chickné asszony, szabad-e Louisának szólítanom?

Chickné asszony kezébe vette Tox kisasszony kezét, borospohara talpát ráállította, visszafojtott egy könnyet, és halkan felelte: - Kedvesem!

- Kedves Louisám - kezdte Tox kisasszony -, édes barátnőm, tehát hogy érzed magad?

- Jobban - felelte Chickné. - Igyál egy kis bort, hisz te is csaknem annyira aggódtál, mint én magam; tudom, rászorulsz egy kis szíverősítőre.

Dombey úr természetesen készséggel szolgált az itallal.

- Paulom - folytatta Chickné, még mindig ott szorongatva kezében barátnője kezét -, Tox kisasszony, tudván, mennyire érdeklődöm a várva várt esemény iránt, egy kis ajándékot készített Fanny számára, én pedig megígértem, hogy átadom neki. Egy tűpárna az egész, az öltözőasztalra szánva, hanem annyit mondok, annyit mondhatok, annyit el kell mondanom, Paulom, hogy Tox kisasszony gyönyörűen választotta meg a jelmondatot. Ami engem illet, én azt tartom, hogy ez a pár szó: „Isten hozott, kis Dombey!” valóságos költemény.

- Ez rajta a jelmondat? - kérdezte Dombey.

- Az - felelte Louisa.

- De engedd meg, hogy emlékeztesselek valamire, drága Louisám - kezdte Tox kisasszony a komoly és meggyőző kérés halk hangján -, hogy csakis az... igazán nehéz a kellő kifejezést megtalálnom... az eredmény kétséges volta bírhatott arra, hogy ilyen nagy szabadsággal éljek. „Isten hozta, Dombey úrfi!” mindenesetre megfelelt volna érzéseimnek, erről, azt hiszem, te is meg vagy győződve. De az a bizonytalanság, mely az ilyen kis mennyből küldött idegenek

érkezésével együtt jár, menti azt, ami máskülönben jogosulatlan bizalmatlanságnak látszanék. - Tox kisasszony befejezvén szavait, kecsesen meghajolt Dombey előtt, aki azt kegyesen nyugtázta. A Dombey és Fia elismerésének ez a módja, mint az elhangzott beszélgetésben megnyilatkozott, annyira ínyére volt Dombeynak, hogy húga - akit különben amolyan gyönge, jóindulatú teremtésnek szokott tekinteni - ezúttal nagyobb hatást ért el, mint bárki más.

- Jól van! - szólalt meg most Chickné édes mosollyal. - Ezek után megbocsátok Fannynak mindent.

Ez a kijelentés valódi keresztényi szellemben történt, és Chickné érezte, milyen jót tett lelkületének. Nem mintha valami különös megbocsátanivalója lett volna sógornőjének; ilyesmiről szó sem volt, kivéve azt, hogy az ő testvérbátyjához ment hozzá - ami már magában is elég vakmerőség -, és hogy a dolgok rendje szerint szült, de fiú helyett leányt, amit Chickné, mint gyakran megjegyezte, igazán nem várt volna Fannytól, és szép viszonzás sem volt azért a sok jóindulatért és kitüntetésért, amelyben a Dombey-család részesítette.

Dombeyt e pillanatban sürgősen kihívták a szobából, s a két hölgy egyedül maradt. Tox kisasszonyt azonnal rajongás szállta meg.

- Tudtam, hogy csodálni fogod a bátyámat, kedvesem. Megmondtam ezt, édesem, előre - szólalt meg Louisa.

Tox kisasszonynak csak a szeme és két keze árulta el, mennyire csodálja Dombeyt.

- Nos és ami a vagyonát illeti, kedvesem!

- Ah! - sóhajtott Tox kisasszony mélyről jövő érzéssel.

- Ó-ri-á-si!

- A magatartása, édes Louisám! - folytatta Tox kisasszony. - A megjelenése! Micsoda méltóság! Nincs az a festménye a világnak, amelyik mindezt az ékes tulajdonságot tükrözhetné. Valami olyan tekintélyes, tudod; olyan megalkuvást nem ismerő; olyan vállas, olyan délceg! A pénzarisztokrácia yorki hercege, kedvesem, semmivel sem kevesebb! Így festene, ahogy leírnám! - fejezte be Tox kisasszony.

- Paul, mi történt? - kiáltott fel Louisa, amint bátyja visszatért. - Milyen sápadt vagy! Csak nincs valami baj?

- Fájdalom, Louisa, éppen most hallom, hogy Fanny...

- Nono, édes Paulom - felelte Louisa felállva. - Ne nyugtalankodj. Ha csak valamennyire megbízol tapasztaltságomban, nyugodt lehetsz afelől, hogy Fannynak semmire sincs szüksége, csak egy kis erőfeszítésre. Erre pedig - folytatta Louisa, kalapját levetve, s táskáját és kesztyűjét mintegy munkára készen megigazítva - biztatnunk kell, sőt ha kell, rá is kell szorítanunk. Most pedig, édes bátyám, gyere csak szépen fel velem a beteghez.

Dombey úr, aki a már említett okból, húga befolyása alatt állott, egyszersmind őszintén bízott is benne, mint tapasztalt és tevékeny asszonyban, megfogadta a szavát, és felment vele a betegszobába.

Felesége úgy feküdt az ágyban, mint amikor Dombey kiment; kisleányát szívére ölelve tartotta. A gyermek szorosan hozzátapadt, ugyanolyan odaadón, mint előbb; fejét nem emelte fel, puha arcát sem mozdította anyja arcáról; nem tekintett fel a körülállókra, nem szólt s nem mozdult, még csak egy könnyet sem ejtett.

- Nyugtalan a kislány nélkül - súgta az orvos Dombey fülébe. - Jobbnak láttuk, hogy ismét behívjuk.

Az ágy körül ünnepi csend uralkodott. A két orvos olyan nagy részvéttel és oly kevés reménnyel nézte ezt a mozdulatlan alakot, hogy Chickné asszony is eltérült egy percre szándékától; ám rövidesen visszanyerte bátorságát s azt, amit lélekjelenlétnek szeretett nevezni, odaült az ágy mellé, és az alvókat keltegető, halk, de tiszta hangon megszólalt:

- Fanny, Fanny!

Más válasz nem kelt, mint Dombey úr és Parker Peps órájának ketyegése, az órák mintha valósággal versenyeztek volna egymással a csendben.

- Fanny, édesem - szólt Chickné újra, tettetett könnyedséggel -, nézd, Dombey úr látogatott meg. Nem akarsz szólni hozzá? Nézd, le akarják fektetni a fiadat, a babát, tudod; hiszen alig láttad még, azt hiszem; de addig nem lehet, míg össze nem szeded magad egy kevéssé. Nem gondolod, hogy ideje volna kissé magadhoz térned? Legfőbb ideje már, hogy egy kissé magadhoz térj, hallod?

Odahajolt az ágy fölé s hallgatózott, miközben a körülállókon végigpillantott, és ujjával csöndet intett.

- Hogyan? - ismételte azután. - Mit mondtál, Fanny? Nem hallottam.

Egyetlen szó, hang nem hallatszott. Dombey úr és Parker Peps órája mintha még jobban vágtatott volna a bősz versenyben.

- No de igazán, Fanny drágám - folytatta a sógornő, helyzetét változtatva, akarata ellenére is kevesebb bizakodással és komolyabban -, a végén még megharagszom rád, ha nem embereled meg magad. Kell, hogy megerőltesd magad, s talán nagy és fáradságos erőfeszítésre van szükség, amihez nincs kedved; de az élet csupa megerőltetésből áll, Fanny, és nem szabad engednünk, amikor olyan sok áll rajtunk. Gyerünk! Próbáld csak! Igazán megszidlak, ha nem próbálod meg.

A csendben vaddá és őrjöngővé vált az óraverseny. A két óra mintha egymásba ütközött volna, s most, mintha egymást elgáncsolni igyekeznének.

- Fanny - folytatta Louisa, s növekvő riadalommal nézett körül. - Pillants reám legalább. Csak a szemedet nyisd ki, hogy mutasd, hallasz-e és értesz-e? Nem hallod? Jóságos egek!... Uraim, mit tegyünk?

A két orvos összenézett az ágy fölött; aztán a háziorvos lehajolt, és valamit súgott a gyermek fülébe. A kis teremtés nyilván nem értette meg, mit súgtak neki, mert ölelése meg sem lazult, amint halálsápadtan és mély tekintetű szemével az orvoshoz fordult.

Az orvos újból a fülébe súgott.

- Mama! - szólalt meg ekkor a gyermek.

A gyönge hangocska, melyet a beteg oly jól ismert és úgy szeretett, valami öntudatfélét ébresztett benne, a mélységes hanyatlásban. Lezárt szemhéja megrebbent egy pillanatra, orrcimpája megremegett, és arcán a mosoly halovány árnya suhant keresztül.

- Mama! - zokogta a gyermek hangosan. - Ó, mamám! Édes jó mamám!

Az orvos gyengéden félresimította a gyermek zilált fürtjeit az anya arcáról és ajkáról. Ó, milyen mozdulatlanul pihentek ott a fürtjei. Az anya gyönge pihegése meg sem rezdítette!

Utolsó leheletéig kapaszkodott a keblére tapadó szalmaszálba, s így siklott ki arra a sötét és ismeretlen tengerre, amely körülhömpölygi a világot.

MÁSODIK FEJEZET

Melyben idejekorán készülődés történik egy eshetőségre,
mely néha a legrendezettebb viszonyok között élő családoknál is előfordul

Örökké szerencsémnek fogom tartani - kezdte Chickné asszony -, hogy már akkor kijelentettem, amikor még igazán kevéssé gondolhattam, mi vár reánk... valóban, mintha valami sugallat szállott volna meg... hogy szegény jó Fannynak mindent megbocsátok, történjék bármi, ez mindig vigasztalásomra fog szolgálni.

Chickné asszony ezt a hatásos észrevételt a szalonban tette meg, miután lejött az emeletről, ahol a családi gyászruhákon dolgozó varrónőket nézte meg. Ezt főleg Chick úr épülésére mondta. Chick úr testes, kopasz, széles arcú ember volt, aki a két kezét állandóan a zsebében tartotta, és avval a megcsontosodott szokással áldatott meg, hogy vagy fütyült, vagy dúdolt mindig. Most, amikor érezte, hogy nincs helye a nótázásnak egy gyászoló házban, roppant kínnal igyekezett elnyomni magában ezt a hajlandóságot.

- Ne erőltesd túl magad Loo - szólt Chick úr -, mert már látom előre, hogy görcsökben fogsz feküdni. Tirra-rarra-ram! Szentisten. Egészen elfelejtettem. Hja, ma élünk, holnap halunk.

Chickné megelégedett egy szemrehányó pillantással, aztán újból fölvette beszéde fonalát.

- Bizonyos vagyok benne - folytatta -, hogy ez a szívszaggató esemény intés lesz mindnyájunk számára, hogy idejében összeszedjük magunkat és megfeszítsük erőnket, amikor arra szükség van. Mindenben van valami tanulság, csak tudjuk hasznunkra fordítani. Magunkra vessünk, ha ezt a tanulságot szem elől tévesztjük.

E szavakat követő komor csendet Chick úr azzal a teljesen alkalomszerűtlen dallammal törte meg, hogy: „Volt egyszer egy varga, varga, varga...” Aztán hirtelen észbekapva, zavartan megjegyezte, hogy kétségtelenül a mi hibánk, ha nem okulunk az ilyen szomorú eseményen, mint a mostani.

- Mindenesetre méltóbban is okulhatunk, Chick úr - viszonozta hitvese rövid szünet után -, mintha a kollégiumi dudát keverjük bele, vagy az amolyan hasonlóképpen értelmetlen és érzés nélküli micsodákat, mint ez a ram-ta-ta-ta, tam, bum-bim-bum! - Ugyanis Chick úr valóban tovább csindarattázott magában, felesége azért visszhangozta ilyen öldöklő gúnnyal.

- Puszta megszokás, drágám - védekezett Chick úr.

- Képtelenség! Mi az, hogy megszokás! - válaszolta az asszony. - Értelmes lény létedre ne élj ilyen nevetséges mentségekkel! Szokás! Ha én most például fölvenném azt a szokást (ahogy te nevezed), hogy a mennyezeten mászkáljak, mint a legyek, bezzeg volna mit hallanom!

Annyira valószínűnek tűnt fel csakugyan, hogy ilyen szokás bizonyos hírhedtségre tenne szert, hogy Chick úr világért sem merte volna megkísérelni, hogy az állítást megdöntse.

- Hogy van a gyerek, Loo? - kérdezte hirtelen Chick úr, hogy másra terelje a beszédet.

- Milyen gyerekre gondolsz? - kérdezte Chickné. - Hogy én min mentem keresztül ma reggel, mialatt az egész ebédlő zsúfolva volt szopós gyerekekkel, arra nincs szó!

- Zsúfolva szopós gyerekekkel! - ismételte Chick úr, és megriadtan nézett körül.

- A legtöbb embernek magától is eszébe juthatott volna - folytatta Chickné -, hogy mivel szegény jó Fannynk nincs többé, szükséges lesz dajkáról gondoskodni.

- Ó! Az ám! Tram-ta-ta-tam... - akarom mondani, ilyen az élet. Remélem, drágám, megfelelsz.

- Én? Szó sincs róla! Nem is igen valószínű, hogy valaha is megfeleljek. Közben a gyermeket természetesen...

- ...elviszi az ördög! - egészítette ki Chick úr elgondolkozva. - Persze, hogy persze.

De miután felesége felháborodott tekintetén világosan megmutatkozott, mennyire elszólta magát, mert ilyen hangon merészelte föltenni, hogy egy Dombeyt valaha is elvihetne az ördög, fényes ötlettel akarta jóvátenni vétkét, és így folytatta:

- Ideiglenesen nem felelne meg a célnak egy teáskanna?

Ha ezt a megjegyzést arra szánta volna, hogy a tárgyat egyszer s mindenkorra kimerítse, nem gondolhatott volna ki hatásosabbat. Chickné asszony ugyanis előbb csöndes megadással végignézett férjén, azután fenséges léptekkel az ablakhoz ment, kinézett a függöny mögül, mert kocsizörgést hallott. Chick úr belátta, hogy a sors ez idő szerint ellene fordult, egy szót sem szólt hát többé, s kiment a szobából. Nem mintha mindig így járt volna. Előfordult, hogy ő állt a helyzet magaslatán, s ilyenkor ugyancsak elbánt Louisával. A házassági közelharcban mindenesetre egymáshoz méltó, egyensúlyban levő adok- s kapok-feleknek bizonyultak. Nagyon nehéz lett volna itt biztos kilátásokkal fogadni a nyerőre. Gyakran, mikor Chick már legyőzöttnek látszott, hirtelen új rohamra indult, megpörgette a fütyköst Louisa füle mellett, és fordítván a hadiszerencsén, kamatostul visszafizetett mindent. De mivel maga is mindig elkészülhetett hasonló váratlan tréfákra Chickné asszony részéről, apró csatározásaik nem nélkülözték a bizonytalanságot, ami viszont mindkettőjükre rendkívül élénkítőleg hatott.

Az említett kocsi Tox kisasszonyt hozta. Elfulladva rohant be a szobába.

- Drága Louisám - lihegte -, mondd csak, nincs még betöltve az állás?

- Nincs, drága lelkem - felelte Chickné.

- Hát akkor, édes Louisám - válaszolta Tox kisasszony -, hiszem és remélem... ó... egy pillanat édesem, hadd vezessem be a feleket.

Ezzel ismét leszaladt a lépcsőn, olyan gyorsan, ahogy csak tudott, s pillanatok múlva, valósággal szabadon elővezetve már hozta is a „feleket”.

Ekkor derült ki, hogy nem holmi jogi vagy üzleti értelemben beszélt Tox kisasszony„felek”-ről, hanem valóságos tömegre vonatkoztatva, mert a „felek” itt ugyancsak többesben voltak. Tox kisasszony először is egy kövér, rózsás, egészséges, almaképű menyecskét irányított be, aki egy gyermeket hordott a karján; utánuk egy fiatalabb nő, nem éppen olyan kövér, de szintén almaképű, két kövér és almaképű gyereket vezetett kézen fogva; mögöttük ugyancsak kövér és almaképű fiú haladt, egyedül: a menetet egy hasonlóképpen kövér és almaképű férfi zárta be, aki az ölében hozott kövér s almaképű kisfiút leállította a padlóra, és arra intette rekedt suttogással, hogy „kapaszkodjál Johnny bátyádba!”

- Drága Louisám - kezdte most Tox kisasszony -, tudtam, mennyire aggódsz, és mivel szívből óhajtottam, hogy könnyíthessek helyzeteden, elkocsiztam a Charlotte Királynő Női Otthonba, amelyről te megfeledkeztél, és megkérdeztem, tudnának-e olyan valakit, aki megfelelne? Nem, mondták, senkit sem tudnak. Mikor ezt válaszolták, biztosítlak róla, drágám, hogy a kétségbeesés szélén álltam, a te helyzetedbe képzelvén magamat. De úgy történt, hogy amikor az egyik királyi-otthoni nő meghallotta, mi járatban vagyok, emlékeztette a főápolónőt, hogy volt ott egy asszony, aki már hazament, és aki minden valószínűség szerint beválna. Abban a pillanatban, ahogy ezt hallottam... véleményét a főápolónő is megerősítette, és egyúttal a legjobb

ajánlást és erkölcsi bizonyítványt adta az illetőről... elkértem a címet, és máris tovább vágtattam.

- Drága jó Toxom! Igazán rád vall ez a buzgalom! - lelkendezett Louisa.

- Említést sem érdemel - hárította el Tox kisasszony az elismerést. - Ne mondj ilyeneket. Megérkeztem a házhoz (a legtisztább hely, amit csak elképzelhetsz drágám! padlóról ehetnéd az ebédedet!), s az egész családot asztalnál találtam. Mivel gondoltam, hogy semmiféle leírás nem nyugtathatna meg jobban téged és Dombey urat, mintha együtt látjátok őket, elhoztam valamennyit. Ez az úriember - mutatott rá Tox kisasszony az almaképű férfiúra -, az apa. Volna olyan kedves közelebb jönni, uram?

Az almaképű férfi nagy félszegen engedett a kérésnek, és széles mosolyra derült arccal előlépett.

- Ez pedig itt természetesen a felesége - folytatta az elővezetést Tox kisasszony, és a pólyás babát tartó menyecskére mutatott. - Hát hogy vagyunk, Polly, hogy vagyunk?

- Nagyon jól, köszönöm kérdését, asszonyom - felelte Polly.

Tox kisasszony, hogy a menyecskét látható zavarából kisegítse, úgy intézte hozzá ezt a kedélyeskedő kérdést, mintha az asszony valami régi ismerőse volna, akit két hete nem látott.

- Örülök - felelte Tox kisasszony. - A másik fiatal hölgy a menyecske hajadon húga, aki náluk lakik, és gondot visel majd a gyerekekre. Jemimának hívják. Hát maga, hogy van, Jemima?

- Nagyon jól, köszönöm kérdését, asszonyom - felelte Jemima.

- No, ennek igazán rendkívül örülök - folytatta Tox kisasszony. - Remélem, jó egészségben lesz ezután is. A gyerekek öten vannak. A legkisebb hathetes. Az a szép fiúcska ott, akinek hólyag van az orrán, a legidősebb. A hólyag, azt hiszem, nem szervi hiba, hanem csak valami baleset eredménye, ugye? - jártatta körül a szemét a családon Tox kisasszony.

Az almaképű férfi erre mintha olyasmit dörmögött volna magában: - A vasaló.

- Engedelmet, uram - kérdezte Tox kisasszony -, hogy mondta?

- A vasaló - ismételte amaz.

- Ó, igen. Persze. El is felejtettem. A kisfiú, míg anyja nem volt otthon, megszagolta a tüzes vasalót. Igaza van, uram. Éppen azt akarta nekem elmondani, mikor ideérkeztünk a ház elé, hogy a foglalkozása...

- Gépfűtő - mormolta a férfi.

- Léhűtő! - riadt fel őszinte megdöbbenéssel Tox kisasszony.

- Gépfűtő! - ismételte amaz. - A gőzgépnél.

- Óó! Igen, igen! - felelte Tox kisasszony elmélázva, mintha még mindig csak igen ködös sejtelme volna arról, mit is értett ezen a férfi.

- És hogy tetszik önnek, uram?

- Mi, kérem alássan?

- Az - felelte Tox kisasszony -, mármint a foglalkozása.

- Hát megjárja, kérem. Az igaz, hogy a hamu néha megtelepedik az emberben, itt e - folytatta a mellére mutatva - s bereked az ember, mint most én. De ez csak a hamutól van, kérem, nem attól, mintha haragos volnék.

Tox kisasszonyt a válaszok láthatóan oly kevéssé elégítették ki, hogy határozottan nehéznek tartotta a tárgy folytatását. De Chickné hamarosan könnyített a helyzeten; ugyanis szigorú vizsgálat alá vette Pollyt, a gyerekeket, a házassági bizonyítványt és az egyéb iratokat. Miután Polly ép bőrrel úszta meg a nehéz próbát, Chickné a nyert felvilágosításokkal bátyja szobájába sietett, és állításainak nyomatékos bizonysága és megerősítése végett magával vitte a legpirospozsgásabb két Toodle-t is, mert az almaképű család a Toodle névre hallgatott.

Dombey úr felesége halála óta teljesen bezárkózott lakosztályába, ott ült elmerülvén látomásaiba, melyek fia nevelése és hivatása körül forogtak. Valami ott feküdt hideg szívének legmélyén, valami, jegesebb és súlyosabb megszokott terhénél. Inkább a gyermek veszteségét érezte, semmint a magáét, és csaknem dühös fájdalom ébredt a lelkében. Hogy azt az életet és örvendetes szaporodást, melyre oly nagy reményeket épített, mindjárt a kezdetben ilyen alacsony szükség veszélyeztesse. Hogy Dombey és Fia válságba jusson egy dajka hiánya folytán, ez szomorú megaláztatás volt. Büszkeségében és féltékenységében az a gondolat kínozta, hogy szíve reménységének teljesültét egy cselédnek kell majd köszönnie, s hogy ez a cseléd lesz hosszú ideig a fia számára mindaz, amit feleségének is csak a Céggel kötött házasság tett lehetővé. Épp ezért minden újabb jelölt visszavetésénél szinte titkos gyönyörűséget érzett. Az idő eljött azonban, amikor nem ingadozhatott többé a kétféle érzés között. Annál kevésbé, mert úgy látta, Polly Toodle alkalmas lesz a feladatra azok után, amiket Louisa mondott róla, mialatt minduntalan közbeszúrta a Tox kisasszony fáradhatatlan baráti jóindulatának magasztalását.

- A gyermekek egészségeseknek látszanak - szólalt meg Dombey. - De ha arra gondolok, hogy ezek egy napon Paul rokonainak vallják majd magukat! Vidd őket, Louisa! Hadd lássam most az asszonyt meg a férjét.

Chickné kivezette a két Toodle-csemetét, és visszajött a meglett párral, kiket bátyja látni óhajtott.

- Nos, jó asszony - szólalt meg Dombey, mereven megfordulván karosszékében, mintha valami tárgy volna, nem is tagokból, ízületekből fölépült ember -, megértem, hogy maga szegénysorsban van, és szívesen keresne pénzt, mint kisfiam dajkája, ki olyan korán elvesztette azt, aki pótolhatatlan marad. Nincs kifogásom ellene, hogy a családja jólétéhez ilyen módon hozzájáruljon. Amennyire megítélhetem, maga jóravaló személynek látszik. De mielőtt ebben a minőségben betenné a lábát a házamba, egy-két föltételt kell szabnom. Az a kívánságom, hogy amíg itt lesz... lássuk csak, a neve... mondjuk Richards lesz. Egyszerű, testhezálló név. Van valami kifogása a Richards név ellen? Legjobb lesz, ha megtárgyalja a férjével.

A férj azonban egyebet sem tett, csak egyre vigyorgott, és a tenyerét nedvesítette, állandóan a jobb kezét húzogatta szája előtt, hiába böködte meg Toodle-né asszony kétszer, háromszor is a könyökével. Az asszony tehát illedelmesen meghajolt, és azt válaszolta, hogy: ha meg kell változtatnia a nevét, hát talán az uraságnak be tetszeni tudni a bérbe.

- Természetesen! - felelte Dombey úr. - Azt óhajtom, hogy csupán pénzbeli kapcsolat legyen köztünk, semmi egyéb. Nos, Richards, ha az én anyátlan gyermekemnek maga lesz a dajkája, azt akarom, hogy erre mindig emlékezzék. Bőkezűen meg fogom fizetni kötelessége teljesítéséért, de azt óhajtom, hogy ez idő alatt családjával a lehető legritkábban érintkezzék. Mikor pedig a szóban forgó szolgáltatások többé nem kívántatnak és nem nyújtatnak, és amint a fizetés kiutalása megszűnik, közöttünk mindenfajta kapcsolatnak egyszer s mindenkorra vége lesz. Megértette, amit mondtam?

Toodle-né bizonyos homályban volt a dolgok értelme felől, ami pedig Toodle-t magát illeti, egyáltalán nem volt homályos előtte, hogy semmit nem értett meg az elmondottakból.

- Magának is vannak gyermekei - folytatta Dombey úr. - Az egyáltalán nincs benne megállapodásunkban, hogy magának ragaszkodnia is kell a gyermekemhez, vagy hogy gyermekemnek ragaszkodnia kell magához. Semmi ilyesmit nem várok és nem óhajtok. Éppen ellenkezőleg. Mikor távozik innen, egyszerűen teljesítette mindazt, amit ebben az adás-vételi vagy bérleti szerződésben a maga részéről elvállalt, és azután a lábát sem teszi be többé a házba. A gyermek nem fog emlékezni magára, és kérem, maga se emlékezzék a gyermekre.

Toodle-né, miközben arca még szokott színénél is pirosabbá vált, azt válaszolta, hogy reméli, tudni fogja, mi a dolga.

- Én is remélem, Richards - felelte Dombey úr. - Semmi kétségem afelől, hogy nagyon jól tudja. Olyan világos és egyszerű az egész, hogy nem is lehet másképpen. Édes Louisám, kérlek, beszéld meg Richardsszal a dolog pénzügyi részét; úgy és akkor kapja meg a bérét, amint kívánja. Uram... hogy is hívják csak?... Ön maradjon még egy szóra, kérem.

Toodle éppen a küszöbig ért, amint felesége után kifelé iparkodott. E szóra visszafordult, és megállott Dombeyval szemben. Erős, kissé hajlott vállú, tohonya, bozontos, nehézkes ember volt ez a Toodle, ruháját mintha úgy aggatták volna rá. Haja, szakálla sűrű növésű, s a sok füsttől és szénportól kissé sötétebb volt; kemény, csontos keze és négyszögletes homloka akár a cserfa kérge. Minden tekintetben tökéletes ellentéte Dombeynak, aki igazi mintaképe lehetett volna azoknak a kitűnően borotvált, gondosan öltözött, pénzes uraknak, kik olyan simák és ropogósak, mint valami újdonatúj bankjegy; mintha mesterségesen edzették vagy keményítették volna őket valami arany-zuhanyfürdőben.

- Önnek fia is van - kezdte Dombey.

- Négy van, kérem alássan, négy fiú meg egy lány. Mind élnek!

- Nos, éppen elég nehéz lehet őket eltartani! - jegyezte meg Dombey.

- Csak egy dolog van a világon, ami még nehezebb volna, uram.

- Micsoda?

- Ha elveszteném őket.

- Tud maga olvasni?

- Bizony, nem valami különösen, uram.

- Hát írni?

- Krétával, kérem alássan?

- Akármivel.

- Mert hát krétával csak tudnák valamelyest, azt hiszem, ha éppen rászorítanának - felelte Toodle némi gondolkodás után.

- Pedig már meglehet harminckettő-harminchárom, azt hiszem.

- Akörül lehetek, magam is úgy hiszem, uram - válaszolta Toodle, még mélyebb gondolkozás eredményeképpen.

- De hát akkor miért nem tanul írni?

- Igyekszem, uram. Majd az egyik a fiaim közül ráfog a betűvetésre, ha elég nagy lesz ahhoz, hogy iskolába adjuk.

- Na, jól van - szólalt meg Dombey, miután egy ideig figyelemmel, ha nem is éppen nagy elragadtatással nézte ezt az embert, ahogy ott állt előtte, körülbámészkodva a szobában (leginkább a mennyezeten jártatva szemét), miközben nagy buzgalommal törülgette száját a tenyerével. - Hallotta-e, amit az imént a feleségének mondtam?

- Hátiszen hallotta a Polly - felelte Toodle, miközben kalapjával az ajtó felé bökött, jobbik fele iránti teljes bizalommal az arcán. - Az elég, kérem.

- Mivel, úgy látszik, maga mindent ráhagy a feleségére - szólt Dombey, aki látta, hogy minden jó szándéka meghiúsult, hogy a férjnek, mint erősebb jellemnek, még pontosabban lelkére kösse kívánságait -, azt hiszem nincs értelme, hogy magának is elmondjak mindent újból.

- Nincs hát. Polly hallotta. Néki úgyis helyén van az esze.

- Hát akkor nem is tartóztatom tovább - szólt Dombey csalódottan. - Mondja csak még, hol dolgozott eddig?

- Többnyire a föld alatt, uram, míg csak meg nem házasodtam. Akkor aztán fölkerültem a napvilágra. Majd, ha ezek a vasutak már istenigazában munkába állnak, odamegyek dolgozni.

Ahogy a megrakott teve is az utolsó szalmaszál alatt rogy össze, úgy Dombey úr amúgy is csüggedő kedvét ez a „föld alatti" értesülés törte le teljesen. Gyermeke nevelőatyját odaterelte az ajtóhoz, aki viszont nem kis örömmel távozott; majd ráfordítván a kulcsot az ajtóra, magánya nyomorúságában föl és alá sétált a szobában. Kikeményített, áthatolhatatlan méltósága és önuralma ellenére is égető könnyet törölt ki szeméből, miközben oly megindultan, hogy tanúk előtt a világért sem tette volna, felsóhajtott: „Szegény kisfiam!"

Jellemző volt Dombey úr büszkeségére, hogy csak a gyermekén keresztül sajnálgatta önmagát. Nem azt mondta például, hogy: én szegény ember. Vagy: én szegény özvegy, akinek fájdalmas kényszerből egy tudatlan paraszt feleségében kell megbíznom, aki a „föld alatt" dolgozott egész életében, mégsem kopogott ajtaján soha a halál, s négy fiú ül naponta szegényes asztalánál - nem, Dombey csak azt ismételgette: „Szegény kisfiam!"

Alighogy e szavak elhagyták ajkát, az villant keresztül az agyán - s ez is mutatta, mi körül forogtak összes reményei, félelmei, gondolatai -, hogy mennyire nem mindennapi kísértéssel kell majd ennek az asszonynak megküzdenie. Az ő gyermeke is fiú. Nos, nem lehetséges-e, vajon, hogy az asszony kicserélje a két gyermeket?

Bár nemsokára megnyugodott, és a valószínűtlenül vadregényesnek ítélt gondolatot elvetette - ami egyébként, tagadhatatlanul mégsem volt lehetetlenség -, mégsem állhatta meg, hogy tovább ne firtassa magában: ugyan mi történnék, ha ez a csalás megesnék, és ő csak öregkorára jönne rá? Vajon az ember ilyen helyzetben meg tudná-e törni a hosszú évek során belerögződött megszokást, bizalmat és hitet a csaló iránt, hogy mindezekkel aztán egy vadidegent ajándékozzon meg?

Amint e szokatlan érzés elcsitult, balsejtelmei is eloszlottak, de azért mégis megmaradt belőlük annyi, hogy erősen elhatározta, szigorúan szemmel fogja tartani Richardsot, anélkül hogy valaki is sejtené. Mivel most már nyugodtabb volt, úgy látta, hogy az asszony körülményei inkább kedveznek a célnak, mintha a dolog másként állna. Az óriási távolság a dajka és a gyermek között a társadalmi különbség következtében magától is kialakul, és a válás annak idején könnyű és természetes lesz.

Eközben Chickné és Richards között, Tox kisasszony segédletével, létrejött a pénzbeli megállapodás; Richards aztán, kellő szertartások közepette, a Dombey-babával, mint valami nagy érdemrenddel fölékesítve, saját gyermekét csókzápor és forró könnyhullatás között átadta Jemimának. Ezután bort hoztak, hogy a család csüggedésnek indult hangulatát emeljék.

- Egy pohárral ön is megiszik, ugye Toodle úr? - szólt Tox kisasszony a belépő férjhez.

- Köszönöm alássan - felelte Toodle -, ha már rám tukmálja.

- No ugye örül, hogy kedves jó feleségét ilyen kényelmes otthonban hagyja, nemde, uram? - folytatta Tox kisasszony, miközben lopva hunyorgatott, és intett neki.

- Nem, naccsága - felelte Toodle -, azt kívánom inkább, hogy minél előbb hazajöjjön.

Pollyból e szóra még nagyobb erővel tört ki a sírás. Chickné asszony, kit családanyai tapasztalatai arra intettek, hogy a túlságos nekikeseredés még megárthat a kis Dombeynak (- tudod, a sav! - súgta Tox kisasszonynak), mentette a helyzetet.

- A kisfia nagyon jól meglesz Jemimával - szólt Chickné -, magának pedig csak egy kis erőfeszítésre van szüksége, hogy boldog legyen. Mert látja, Richards, az élet csupa erőfeszítésből áll. Ugye már vettek magáról mértéket a gyászruhához.

- I-i-gen, asszonyom - szipogta Polly.

- Tudom, nagyszerűen fog benne festeni, mert az a fiatal varrónő már több ruhát varrt nekem. A legjobb szövetből készül - folytatta Chickné.

- Majd meglátja, milyen csinos lesz benne - tódította Tox kisasszony -, a férje rá sem ismer majd magára. Ugye, Toodle úr?

- Megismerem én akárhol is, meg akármibe is - felelte Toodle mogorván.

Nyilvánvaló volt, hogy Toodle-t nem lehet egykönnyen megvásárolni.

- Ami pedig az ellátást illeti, Richards - folytatta Chickné -, rendelkezésére áll minden jó, amit csak megkíván. Mindennap maga rendeli meg az ebédet: ahogy eszébe jut, rögtön a helyébe fogják hozni, mint valami grófnőnek.

- Igen, ebben aztán bizonyos lehet - kapta fel a szót Tox kisasszony nagy lelkendezve. - No, és ami a sört illeti! Amennyi csak belefér! Ugye Louisám?

- Ó, természetesen - válaszolta Chickné ugyanolyan lelkes hangon. - Mindössze egyben kell magát megtartóztatnia, kedvesem: a zöldségfélékben.

- És a savanyú uborkában - kockáztatta meg Tox kisasszony.

- Ezeken kívül, tudod angyalom - folytatta Louisa -, Richards szabadon követheti az ízlését, és nem fogják korlátozni semmiben.

- Azután, természetesen, hisz tudod, édesem - egészítette ki Tox kisasszony -, bármennyire ragaszkodjék is aranyos kis gyermekeihez... és bizonyos vagyok benne, Louisám, nem hibáztatod érte, hogy annyira ragaszkodik hozzájuk...

- Dehogy! - kiáltott fel Chickné kegyes jóindulattal.

- Mindenesetre - folytatta Tox kisasszony -, föltétlen odaadást kell tanúsítania a rábízott gyermek iránt, és kiváltságnak kell tekintenie, hogy egy ilyen kis angyal, aki a legszorosabb kapcsolatban van a magasabb körökkel, ilyen alantas forrásból táplálkozva fog fejlődni napról napra. Így van-e, Louisám?

- Kétségtelenül! - felelte Chickné. - Látod, angyalom, máris egészen megnyugodott, megvigasztalódott, és teljesen készen áll arra, hogy könnyű szívvel és mosolyogva elköszönjön Jemima húgától, a kedves kicsikéktől és derék jó férjétől... Nemde, kedvesem?

- Hogyne, hogyne! - kiáltott fel Tox kisasszony. - Természetes, hogy úgy van!

A hathatós érvek ellenére azonban szegény Polly bizony nagy keserűséggel ölelgette sorra a gyerekeket, s végül is elrohant, hogy a búcsúnak véget vessen. Csakhogy ez a hadicsel nem sikerült úgy, ahogy szerette volna; a kisfiúk, egynek a kivételével, megsejtve anyjuk szándékát, négykézláb másztak utána a lépcsőn - a legnagyobbik pedig (akinek a gőz tiszteletére Kazán volt a családban megszokott neve) pokoli dörömbölést vitt véghez elkeseredésében csizmájával a padlón, s rövidesen a család többi apró tagja is csatlakozott hozzá.

A személyválogatás nélkül rájuk zúdított narancs- és félgaras-zápor valamennyire mérsékelte aztán keserűségük első kitörését, majd a családot az e célra váratott bérkocsiban sietve hazaszállították. A gyermekek, Jemima felügyelete alatt egy-kettőre eltorlaszolták az ablakokat, narancsokat meg félgarasokat dobálva ki egész úton. Toodle maga kedvérevalóbbnak találta, hogy a kocsis mögé üljön, a rácsba, ez lévén módja a közlekedésnek, amelyhez foglalkozásában szokott.

HARMADIK FEJEZET

Melyben Dombey urat mint férfit és atyát a családi szakosztály élén látjuk

Miután az elhunyt hölgy gyászszertartásának „eleget tettek”, teljes megelégedésére a temetkezési vállalkozónak s a szomszédságnak, amely pedig ebben a tekintetben megköveteli a magáét, és igen hajlik arra, hogy személyes sértésnek tekintsen minden hibát vagy hiányosságot a szertartásban, mintha éppen őt rövidítenék meg vele, a Dombey-ház élete ismét a régi kerékvágásba zökkent. A ház kis világa, csakúgy mint a tágasabbik, az ajtón kívüli, könnyen feledte halottját; úgyhogy mikor a szakács elmondta róla, hogy békés természetű asszony volt, a házvezetőnő meg azt, hogy ez mindnyájunk sorsa, a komornyik pedig, hogy ugyan ki gondolta volna, a szobalány meg, hogy ő alig tudja elhinni, és az inas, hogy az egész úgy tűnik fel neki, mint valami álom - úgy érezték, hogy már teljesen kimerítették ezt a tárgykört, sőt nemsokára arra gondoltak, hogy gyászruhájuk kezd viseltes lenni már.

Richardsra ugyancsak hidegen és szürkén köszöntött új életének hajnala. Az első emeletre rakták, mint valami tisztes fogságba. Dombey úr háza terjedelmes épület volt, a Portland és a Bryanstone tér között, egy hosszú, sötét és kietlenül előkelő utca árnyékos oldalán. Roppant sarokház volt, vasrácsos ablakai komoran tekintettek le a pincére és a szemétládákhoz vezető sanda ajtók meresztgették a szemüket. Az egész ház, csupa méltóság, félkörösen végződött, a fogadószobák egész sorával, melyek kavicsos udvarra néztek. Az udvarban két vézna, megfeketedett törzsű és gallyazatú fa állott; lombjaik inkább csörögtek, mint susogtak, úgy megszárította őket a sok füst. A nyári nap soha nem sütött az utcára, csak úgy reggeli-idő körül, amikor mégis bepillantott ide, egy idő tájban a vízhordó kocsival meg az ószeressel, a muskátliárussal, és az esernyőjavítóval s azzal az emberrel, aki a hollandi óra kis csöngettyűjét berregtette, ahogy végigment az utcán. A nap aztán el is tűnt innen, vissza sem tért: az utcai hangászok meg a kóbor mutatványosok csakhamar követték, s martalékául hagyták az utcát a legreménytelenebbül síró kintornának és néhány fehér egérnek; hellyel-közzel egy-egy tüskésdisznó is mutatkozott; míg az inasok, kiknek gazdája történetesen a városban ebédelt, kiálldogáltak a szürkületben a kapu elé, a lámpagyújtogató pedig minden este újra és újra kudarcot vallott igyekezetével, hogy az utcát a gázlángokkal kissé felderítse.

A ház éppen olyan kietlen volt belül, mint kívül. A temetés után Dombey elrendelte, hogy a bútorokat mindenütt huzatokkal vonják be - talán hogy a fia számára kímélje, aki körül terve összpontosult -, és a szobákból szedjék le az összes díszeket, kivéve abból a néhány szobából, amit a maga számára a földszinten fenntartott. Az asztalok és karosszékek furcsa, titokzatos alakokká váltak, ahogy összehalmozták őket a szobák közepén, és nagy szemfedőkkel leborították. A csengettyűhúzókat, ablakfüggönyöket és tükröket napi- és hetilapok lepleibe takargatták, úgyhogy mindenfelől halálesetek és szörnyű gyilkosságok hírei meredtek a szemekbe. A csillárok és karos gyertyatartók, hollandi vászonba rejtve, úgy függtek, mintha a mennyezet szeméből lecsöppenő nehéz könnyek volnának. Kandallókéményekből sírboltok és nyirkos folyosók fojtogató lehelete áradt. A ház elköltözött asszonyának képe iszonyúan festett gyászleplekbe burkoltan. A sarok körül, az istállók táján kavargó szél valamit a ház felé sodort abból a szalmából, amelyet az úrnő betegsége alatt szórtak fel az utcán, s penészedő maradványai még mindig ott tapadoztak a környéken. Mivel ezt a szalmát valami titkos varázs folyton annak a kiadó, piszkos háznak a küszöbére kergette, mely éppen a Dombey-házzal volt szemközt, a szalmaszálak szomorú ékesszólással duruzsoltak Dombey úr ablakai alatt.

Dombey úr fenntartott lakosztályába az előcsarnokon át vezetett az út; ez a lakrész egy nappaliból állott és egy könyvtárszobából, mely a valóságban öltözőszobául szolgált, úgyhogy

a merített papiros, pergamen, maroken és szattyánbőr szaga a csizmák szagával versengett benne; ezen a szobán túl valami kis télikertféle vagy üvegfedésű reggeliző szoba volt, mely az előbb leírt két fára és néhány kóbor macskára nyitott kilátást. Az említett három szoba egymásba nyílott. Reggelenként, amikor Dombey úr a két első szoba közül az egyikben vagy a másikban reggelijénél ült, vagy délután, ha ebédre hazajött, csengő szólalt meg, mely Richardsot hívta fel az üvegezett szobába, ott aztán le s fel kellett sétálnia a rábízott gyermekkel. Az asszony ilyenkor futólag rá-rápillantott Dombeyra, amint ott ült a homályos távolban, és a sötét, nehéz bútorok közül fia felé lesett - atyja is ott lakott hosszú évekkel azelőtt már a házban, és sok bútordarab komor volt és ódivatú - lassanként úgy nézett gazdájára fanyar elhagyatottságában, mintha valami magányos rab volna egy cellában, vagy holmi különös jelenés, akit megszólítani vagy megérteni lehetetlen.

A kis Dombey dajkája így élte életét a kis Paullal már jó néhány hete. Egy napon, a szomorú ődöngés után a sivár termekben, éppen fölment a szobájába; a házból ugyanis sohasem mozdult ki Chickné nélkül, aki napfényes délelőttönként meg-megjelent, rendszerint Tox kisasszony kíséretében, hogy a babát levegőzni vigyék, vagyis, hogy ott vonuljanak le s fel az utcán, halálos komolyan, mint valami temetési menet; alighogy az asszony leült, az ajtó lassan és csöndesen kinyílt, és egy fekete szemű kislány tekintett be.

„Bizonyosan Florence kisasszony, aki most jött haza a nagynénjétől" - gondolta Richards, mert a gyermeket még sohasem látta. - Hát hogy tetszik lenni, kisasszonyka?

- Ez az én kisöcsém? - kérdezte a leányka, és a gyermekre mutatott.

- Az, aranyom - felelte Richards -, jöjjön, csókolja meg.

De a kislány, ahelyett, hogy közeledett volna, komolyan a dajkára nézett, és így szólt:

- Mit csinált maga az én mamámmal?

- Ó, az isten áldja meg a szívét, drága kis lelkem! - kiáltott fel Richards. - Micsoda szomorú kérdés! Hogy én mit csináltam a mamájával? Semmit, kisasszonykám.

- Hát ők mit csináltak a mamámmal? - kérdezte ismét a gyermek.

- Jaj, soha még ilyen megható dolgot! - kiáltott föl Richards, aki természetesen mindjárt egyik gyerekét gondolta a kislány helyébe, elképzelve, hogy az kérdezősködnék most őfelőle. - Jöjjön közelebb, drága kisasszonykám. Ne féljen tőlem!

- Én nem félek magától - felelte a gyermek, miközben közelebb húzódott -, de tudni szeretném, mit csináltak azok a mamámmal.

- Drága angyalom - felelte Richards -, ezt a szép fekete ruhát ni, a mamája emlékére viseli a kisasszonyka.

- Én emlékezem a mamámra - szólt a gyermek könnyes szemmel -, akármilyen ruhám van is.

- Igen, de az emberek akkor öltöznek feketébe, ha olyanokra akarnak emlékezni, akik elmentek.

- Hová mentek? - kérdezte a gyermek.

- Jöjjön és üljön le mellém. Mesélek magának valamit - szólt Richards.

A kis Florence megsejtette, hogy kérdésére kap majd választ, letette hát a kalapját, amelyet eddig a kezében tartott, letelepedett egy kis zsámolyra a dajka lábánál, és figyelmesen ránézett.

- Volt egyszer egy asszony - kezdte Richards -, egy angyali jó asszony, akit a kislánya nagyon szeretett.

- Egy angyali jó asszony, akit a kislánya nagyon szeretett - ismételte a gyermek.

- Aztán, amikor a jóisten úgy látta, hogy az ideje betelt, a jó asszony megbetegedett és meghalt.

A gyermek megremegett.

- Meghalt, és soha senki nem látja többet, és eltemették a földbe, ahonnan a fák kinőnek.

- A hideg földbe? - kérdezte a gyermek, és újra összeborzongott.

- Nem! Hanem a meleg földbe - felelte Polly, hirtelen megragadván a kínálkozó alkalmat -, oda, ahol a csúf kis magocskák gyönyörű virággá válnak, meg fűvé és búzakalásszá, s nem tudom, mi mindenné még. Hol a jó emberek fényes angyalokká változnak, és fölrepülnek az égbe.

A gyermek fölemelte lecsüggesztett fejét, és feszült figyelemmel nézett a dajkára.

- Igen, úgy van - folytatta Polly, nem kis izgalommal a gyermek tekintetének komoly, vizsga fényében, és ama törekvésében is, hogy megvigasztalja a gyermeket, mert kezdeti sikere ellenére, egyszerre mégsem bízott a tehetségében. - Így hát, amikor az az asszony meghalt, akárhová vitték és akárhová helyezték is, egyenesen fölment a jóistenhez, és kérte a jóistent - folytatta Polly roppant erőfeszítéssel, mert igazán szívén viselte az ügy sikerét -, tanítsa meg az ő kislányát arra, hogy higgyen abban, és biztos legyen afelől, hogy az ő mamája boldog ott fönn, és éppúgy szereti most is; higgye... remélje egész életén keresztül... hogy találkoznak egy nap megint és soha, soha nem válnak el többé egymástól.

- Az az én mamám! - kiáltott fel ekkor a gyermek, és helyéből felugorva, átölelte a dajka nyakát.

- A kislánynak a szíve - folytatta Polly, magához szorítva a gyermeket -, a kislánynak a szíve pedig úgy megtelt ezzel az igazsággal, hogy még amikor egy idegen dajkától hallotta is, el sem tudta jól mondani, maga is anya volt, szegény volt, de azért a kislány megvigasztalódott ennek hallatára... nem érezte magát olyan elhagyatottnak... kisírta magát a szegény dajka nyakába borulva... s megszerette azt a kis babát is, aki az ölében feküdt és... no, így angyalom, így, így - mondta Polly, a kislányka fürtjeit simogatva, miközben a könnyei rápotyogtak. - Drága, szegény kicsikém!

- No, megálljon csak Flory kisasszony! Nem fél, hogy megharagszik a papa? - csattant ekkor egy csípős hang az ajtóból, ahol egy alacsony, barna, egészen asszonyos, tizennégy éves lányka jelent meg, kicsi, pisze orrú, szeme, mint a fekete gyöngy. - Tudja, milyen szigorúan megparancsolták, hogy nem szabad a dadát gyötörni.

- Igazán nem gyötör - felelte Richards meglepetten -, és nagyon szeretem a gyermekeket.

- Ó, csakhogy engedelmet kérek, Richards asszony, az egészen mindegy, tudja maga jól - vágott vissza a fekete szemű leány, aki olyan félelmetesen szigorúnak és harapósnak látszott, hogy sírhatnékja támadt, aki csak ránézett. - Én nagyon szerethetem, kedves Richards, a friss kalácsot, de azért még nem bizonyos, hogy a teám mellé kapok belőle.

- Hát aztán - mondta Polly.

- Ó, köszönöm, hogy ilyen jó hozzám, Richards asszonyság! - pattogott a szigorú leányzó. - Jusson eszébe, legyen olyan szíves, hogy a Flory kisasszonyt reám bízták, magára Paul úrfit!

- Jó, de azért nem kell veszekednünk - felelte Polly.

- Ó, nem! - parittyázott vissza Méregzsák kisasszony. - A világért sem akarom, ellehetünk mi egymással, hiszen Flory kisasszony állandó foglalkozást kíván, Paul úrfi pedig csak ideigleneset! - Méregzsák kisasszony sohasem szokott megállni a beszédben, legfeljebb egy-egy vessző szünetéig; ami mondanivalója csak volt, egyetlen mondatban, s ha lehetett, egyszuszra szerette kivágni.

- Florence kisasszony most jött haza éppen? - kérdezte Polly.

- Igen, Richards asszonyság, éppen most jött, és tessék, a kisasszonyka alig tette be a lábát a házba egy negyedórája, már azzal kezdi, hogy odakeni a nedves képét a Richards asszonyság drága gyászruhájához, amit a mamájáért visel! - Ezzel a kirohanással az ifjú Méregzsák, akinek különben Susan Nipper volt a neve, egy rándítással úgy kitépte a gyereket új barátnője karjaiból, mintha valami fogat húzott volna ki. S ezt szemmelláthatólag inkább hivatalos kötelességének szigorú gyakorlásaképpen, mint szántszándékos keményszívűségből cselekedte.

- Tudom, boldog lesz most a kisasszonyka, hogy megint hazajött - mondta Polly, és egészséges, piros arca bátorítón ragyogott rá -, és bizonyára örül, hogy megint láthatja ma este a drága papáját.

- Ugyan, Richards asszonyság - kiáltott fel Nipper kisasszony, valósággal kikapva a szót annak a szájából. - Fogja is a kisasszony a drága papáját látni! No hiszen!

- Hát nem fogja? - álmélkodott Polly.

- Bizony nem, Richards asszonyság, mert a papa túlontúl bele van habarodva valaki másba, s mielőtt az a valaki más, akit egyedül szeret, itt lett volna a házban, akkor sem volt Flory a kedvence; hja, mert ebben a házban a lányokat nem sokba veszik, Richards asszonyság, ezt én mondom magának.

A kisleány egyik gondozónőről a másikra pillantott, mintha érezte és értette volna, amit mondtak.

- Ne mondja! - kiáltott fel Polly. - Dombey úr ne látta volna azóta, hogy...

- Nem bizony - vágta rá Susan Nipper -, egyetlenegyszer sem látta azóta, azelőtt meg hónapokon át éppen csak ránézett, és alig hiszem, ha az utcán találkozott volna vele, megismerte volna-e gyermekét, és ha holnap meglátná az utcán, jobban megismerné-e... ami pedig engem illet - folytatta a Méregzsák nevetve -, úgy hiszem, azt sem tudja, hogy a világon vagyok.

- Drága kicsikém! - sóhajtott fel Richards. Ez természetesen nem Nipper kisasszonynak, hanem Florence-nek szólt.

- Hja! Bizony, kőszívű egy tatár ember az, száz mérföldre innen sem találni ilyet, mondhatom magának, Richards asszonyság, a jelenlevők természetesen kivételek; most pedig kívánok magának jó napot, Richards, maga meg, Flory kisasszony, jöjjön azonnal, és ne őgyelegjen itt, mint egy lusta, rossz gyerek, akinek a szép szó nem használ, hallja - lihegte Susan Nipper kisasszony.

Hiába szólt rá, hiába rángatta Susan, hogy a jobb karját majd kitépte a helyéből, a kis Florence még egyszer odaszaladt új barátnőjéhez, és szeretettel megcsókolta.

- Isten áldja meg! - szólt a gyermek. - Isten áldja! Nemsokára megint eljövök magához, és maga is jöjjön meglátogatni engem. Susan megengedi. Ugye, Susan?

Méregzsák alapjában véve jólelkű kis jószágnak látszott, noha annak az új nevelési iránynak követői közé tartozott, akik azt hiszik, hogy a gyermeket, csakúgy mint az új pénzt, jól meg kell rázni, zötykölni és forgatni, hogy a verdefény rajta maradjon. Mert amikor a gyermek néhány kedveskedő mozdulattal és cirógatással is megtoldotta szavait, Susan csak összefonta két kurta karját, megrázta fejét és tűrte, hogy kerekre nyitott fekete szemébe valamivel engedékenyebb kifejezés lopódzék.

- Nem szép dolog magától, bizony, Flory kisasszony, hogy ilyeneket kér, mert tudja jól, hogy nem bírom a kérését megtagadni, de Richards asszonysággal majd meglátjuk, mit tehetünk, ha ő is úgy akarja, csakhogy hát lássa, az ember elhatározhatja, hogy elutazik a szomszéd városba, és a végén nem jut ki az ajtón.

Richards készséggel járult hozzá a javaslathoz.

- Ez a ház nem zeng a nagy vidámságtól éppen - kezdte Susan -, az embernek nincs szüksége rá, hogy a kelleténél is magányosabban éljen. Ezek a maga Toxai és Chickjei szívesen kihúzzák az ember két első fogát is, azt hiszem, de abból még nem következik, hogy az ember az egész fogsorát odaadja a kezükbe.

Richards ezt a megállapítást is elfogadta, mint teljesen nyilvánvaló dolgot.

- Azért hát nyugodt lehet, Richards - felelte Susan Nipper -, én csak örülni fogok, ha békében megférünk, amíg Paul úrfi mellett van, persze, ha megtaláljuk a módját, anélkül hogy beleütköznénk a parancsokba, de szentisten, most látom, hogy maga még le sem vetette a felöltőjét, maga csúnya, rossz gyermek, ezt csinálni, na jöjjön velem gyorsan!

Ezzel Susan Nipper egy rendkívüli lendülettel megkapta a kislányt, és valósággal kisöpörte a szobából.

A gyermek bánatában és elhagyatottságában olyan szelíd volt, olyan csendes, soha egy szó panaszt nem ejtett; oly ragaszkodó, amire azonban mintha senki sem tartott volna igényt; bánatos értelmességét nem volt, aki észrevegye és irányítsa. Polly érző szíve sajogni kezdett, amikor egyedül maradt. A rövidke beszélgetésben, mely közte és az anyátlan leányka között lefolyt, az ő anyai szíve éppúgy megmozdult, mint a kislányé; ő is érezte, akárcsak a gyermek, hogy ettől a pillanattól kezdve kölcsönös bizalom és érdeklődés fűzi őket össze.

Toodle úr hiába tartotta oly sokra Polly képességeit, lelemény dolgában az asszony nem sokkal múlta fölül férjét. Mégis egyszerű, kitűnő példája volt a női természetnek, mely általában véve mindig jobb, ragaszkodóbb, emelkedettebb és nemesebb; gyorsabb megérzésű és állandóbb a gyöngédségben és önmegtagadásban, az önfeláldozásban és részvétben, mint a férfitermészet. És noha nem volt éppen művelt asszony, idejekorán ébreszthetett volna Dombey úrban némi derengő sejtelmet arról, ami később úgy csapott le rá, mint a villám.

De ne borítsuk fel a dolgok rendjét. Polly ez idő szerint még arra gondolt csupán, miképp javíthatna szerencsésen kezdődött jó viszonyán Nipper kisasszonnyal, és miként ejthetné módját, hogy a kis Florence mellette lehessen olykor, anélkül, hogy ez szabályszegésnek, vagy éppen „lázadásnak” számítana. Az alkalom erre még aznap este elérkezett.

A csengő szavára Polly szokása szerint lement az üvegfalú szobába; ott hosszú ideig le s fel járt, karjában a gyermekkel; ekkor legnagyobb meglepetésére és ijedtségére, Dombey úr hirtelen kilépett a szobájából, és megállott előtte.

- Jó estét, Richards!

Ugyanolyan szigorú, merev ember volt, amilyennek az első napon látta. Olyan zordonnak látszott, hogy Polly, ahogy illedelmesen meghajolt, önkéntelenül is lesütötte a szemét.

- Hogy van Paul úrfi, Richards?

- Szépen gyarapszik és jól van, uram.

- Úgy látszik - felelte Dombey úr. Nagy érdeklődéssel pillantott a kis arcra, amint a dajka feltakarta előtte, közben úgy mutatta mégis, mintha csak félig-meddig érdekelné a gyerek.

- Remélem, mindent megkap, amire szüksége van, Richards?

- Ó, igen, köszönöm, uram.

Mégis valami olyan nyilvánvaló bizonytalanság érződött a szavából, hogy Dombey, aki már továbbindult, most hirtelen megállt, és kérdőn visszafordult.

- Úgy gondolnám, tudniillik, semmi sem olyan alkalmas arra, hogy a gyereket elevenné és vidámmá tegye, mintha más gyereket lát maga körül - jegyezte meg Polly, óriási nekibátorodással.

- Ha jól tudom, mondtam már magának, Richards - felelte Dombey úr, összehúzva a szemöldökét -, hogy a családját a lehető legritkábban látogassa. Folytassa a sétáját, kérem.

Ezzel visszavonult belső szobájába; Polly pedig hánykolódhatott érzései örvényében, mennyire félreértette a szándékát Dombey úr, ő pedig eljátszotta jóakaratát, anélkül hogy közelebb jutott volna céljához.

Másnap este, amikor újra lement a gyerekkel, meglepetéssel látta, hogy Dombey úr már ott sétál az üvegfalú szobában. Az asszonyt annyira meglepte a szokatlan látvány, hogy megállt a küszöbön és habozott, belépjen-e vagy sem, amikor Dombey behívta.

- Ha valóban úgy gondolja, hogy a gyerektársaság hasznára válik a kicsinek - kezdte olyan hangon, mintha egyetlen óra sem telt volna el azóta, hogy utoljára beszéltek -, hol van hát Florence kisasszony?

- Senki sem volna társaságnak alkalmasabb, mint ő - kapta fel a szót nagy mohón Polly -, de a kisasszony kis szobalányától azt hallottam, hogy nem szabad...

Dombey csöngetett, majd várakozón sétált fel s alá.

- Mondják meg ott fönn - adta ki a csengetésre jelentkező alkalmazottnak az utasítást -, hogy Florence kisasszony mindig ott időzhet Richardsnál, amikor akar; kimehet vele sétálni és így tovább. Mondja meg nekik, hogy a két gyermek együtt lehet, amikor Richards úgy kívánja.

A vas forró volt, és Richards ütötte is bátran - becsületes ügy és bátorság találkozott itt össze -, nem mintha nem félt volna gazdájától. Azt mondta hát neki, hogy legjobb lenne, ha Florence kisasszonyt most rögtön lehívnák, hogy a kis öcsikéjével megbarátkozzanak.

Míg az inas a kiadott parancs dolgában eljárt, Polly úgy tett, mintha egészen elmerülne a gyermek csicsijgatásába; azonban nem kerülte el figyelmét, hogy Dombey úrnak az arca mintha egyszerre teljesen elfakult, megváltozott volna; s most hirtelen az ajtó felé fordult, talán azért, hogy visszavonja parancsát, vagy amit Richards mondott, vagy talán mind a kettőt; és bizonyára csak a szégyenkezés tartotta vissza attól, hogy tüstént meg is tegye.

Pollynak igaza volt. Dombey akkor látta semmibe vett kislányát utoljára, amikor a gyermek oly kétségbeesett bánattal ölelte át haldokló anyját - és ez a perc meglepetést és szemrehányást tartogatott számára. Ha megannyira elmerült is fia iránti odaadásában, akire oly nagy reményeket épített, azt az utolsó jelenetet nem tudta elfeledni mégsem. Nem feledhette, hogy abból neki semmi nem jutott. Hogy ama gyöngéd jelenet során ott pihent egymás karjában a

két alak, miközben ő mintha valami parton állt volna fölöttük, puszta néző gyanánt bámult rájuk, mint aki nem részes velük, sőt kirekesztődött közülük tökéletesen.

Mivel ezt a jelenetet nem tudta kitörölni emlékezetéből és szellemét fogva tartották alaktalan árnyai, atyai szeretete, melyet bár büszkesége ködén keresztül a kis Florence iránt érzett, most valami rendkívül kényelmetlen érzéssé változott. Szinte úgy érezte, mintha a gyermek folyton bizalmatlanul figyelné őt. Mintha valami rejtély kulcsát őrizné, ami itt van az ő lelkében. Mintha a gyermeknek ösztönös tudomása lenne valami hazug és hamis húrról, ott az apai lélek legmélyén, és megrezdíthetné egyetlen leheletével.

Dombey, mióta csak leánya megszületett, közömbös volt iránta. Ellenséges érzést nem táplált vele szemben, sem érdemesnek nem látszott rá, sem a természetének nem felelt meg. Florence sohasem volt határozottan kellemetlen a számára, most azonban kényelmetlenül érezte magát a közelében. A békességét zavarta! Legjobban szerette volna elfelejteni a létezését, ha tudta volna, hogyan. Talán - ki irányítja az ilyen titokzatos érzéseket - még meg is gyűlölheti a végén! Mikor a kis Florence megjelent, Dombey abbahagyta a sétáját, és ránézett a lánykára. Ha mélyrehatóbb érdeklődéssel és valóban atyai szemmel figyeli, észrevette volna a gyermek sóvár tekintetében, miféle érzések és félelmek remegtetik; a szenvedélyes vágyakozást, hogy odarohanjon apjához, nyakába ugorjon, s azt kiáltsa, miközben arcát ölelésébe rejti: „Ó, apám, próbálj szeretni engem! Hisz nincs rajtad kívül senkim!” Észrevette volna a visszautasítástól való félelmét; a rettegését, hogy nem volna-e mindez vakmerőség, és nem bántaná-e meg vele az apját? Meglátta volna benne a bátorság és önbizalom szánalmas hiányát - és hogy a csordultig telt gyermeki szív mennyire kutat valami után, ahol bánatával és szeretetével megnyugodhatna.

Mindezekből azonban Dombey semmit sem látott. Annyit mindenesetre, hogy a kislány ott áll az ajtóban bizonytalanul, és feléje tekint; csak ennyit, de többet nem.

- Jöjj be - szólt hozzá -, jöjj be. Mitől fél ez a gyermek?

A kislány belépett a szobába. Előbb egy pillanatig körülnézett, aztán közel az ajtóhoz határozatlanul megállt, és két kis kezét tanácstalanul összeszorította.

- Jer ide, Florence! - szólította az apa ismét hidegen. - Tudod, ugye, ki vagyok?

- Akarsz valamit mondani?

A gyermek hirtelen felnézett, s a szemében csillogó könnyek megfagytak apja tekintetének fagyos fényében. Szemét megint lesütötte, miközben kezét reszketően nyújtotta apja felé.

Dombey lazán megfogta, és egy pillanatig ott állt, s ránézett, mintha éppoly kevéssé tudná, mit mondjon, vagy tegyen, akár a gyermek.

- Úgy ni! Légy jó lány! - mondta aztán, kezével gyengéden meglegyintve a gyermek fejét, s szinte lopva, zavart és kétkedő pillantást vetett rá. - Menj oda Richardshoz. Eredj!

A kislány habozott, mintha még mindig odasimult volna atyjához, vagy lappangó remény élt volna benne, hogy felemeli talán, és megcsókolja. Még egyszer apjára pillantott, Dombey úr arra gondolt közben, mennyire olyan most a tekintete, mint amikor a doktorra nézett azon az estén. Önkéntelen mozdulattal elengedte a gyermek kezét és elfordult.

Nem volt nehéz észrevenni másnak sem, hogy mennyire elbátortalanodik Florence apja jelenlétében. Nemcsak lelkére hatott bénítólag, de még mozdulatainak természetes báját és keresetlenségét is megváltoztatta. Ám Polly mindezek láttán is állhatatosan kitartott, és szíve szerint ítélvén meg Dombeyt, bizonyosra vette, hogy a kislány gyászruhája is bizonyára szívére hat majd apjának. Bizony, nem rendes dolog - gondolta Polly -, hogy csak az egyik

anyátlan gyermekéhez ragaszkodik, mikor pedig másik is van neki, méghozzá ilyen szép kislány... no, csak nyissa ki a szemét.

Polly ameddig csak tudta, igyekezett ott tartani a kislányt atyja szeme előtt; Pault pedig olyan ügyesen forgatta, hogy sokkal elevenebbnek látszott olyankor, mikor nénje mellette volt. Mikor aztán eljött az ideje, hogy felmenjenek, Polly szerette volna beküldeni Florence-t a szomszéd szobába, hogy jó éjszakát kívánjon atyjának, de a gyermek félt, és visszahúzódott. Mikor pedig a dajka egyszer ösztönözni kezdte, hogy menjen csak, a gyermek eltakarta két kezével arcát, mintha a maga érdemtelen mivoltát rejtené a szeme elől, és sírva felelte:

- Ó, nem, nem! Nincs szüksége rám! Nincs!

Ez a kis szóváltás Dombey úr figyelmét is magára vonta, aki ott ült az asztalánál bora mellett, és megkérdezte, mi történik.

- Florence kisasszony attól fél, uram, hogy zavarná önt, ha bemenne jó éjszakát kívánni.

- Nem is fontos, hogy bejöjjön - válaszolta Dombey -, maga hívhatja és elengedheti anélkül, hogy bejönne hozzám.

A gyermek hallotta e szavakat. Ijedten visszahúzódott, és mielőtt szerény pártfogója körülpillantott volna, eltűnt a szobából.

Polly egyébként mérhetetlenül örült jó szándékú terve ügyes megvalósításának, és teljes biztonságban volt fönn nála, mikor legközelebb közölte Méregzsák kisasszonnyal is. Susan azonban mind a bizalom jeleit, mind a jövőben való szabad együttléteik jó hírét meglehetős tartózkodással fogadta, és minden volt inkább, mint buzgó az elragadtatás kimutatásában.

- Azt hittem, örülni fog neki - jegyezte meg Polly.

- Ó, hogyne, Richards asszony, nagyon örülök - válaszolta Susan, miközben olyan peckesen ült a helyén, mintha a fűzőjébe pótcsontokat helyezett volna.

- Nem nagyon mutatja, hogy örül - állapította meg Polly.

- Ó, mivel én csak állandó alkalmazott vagyok, nem várhatja, hogy annyira mutassam, mint aki itt ideiglenes. Mert ebben a házban, úgy látszik, az ideiglenesek vannak fönn; hanem hát annyit mondok, hogy a mi házunk meg a másik ház között ugyan nagyon erős fal lehet, hanem azért én még nem megyek neki fejjel.

NEGYEDIK FEJEZET

Melyben az események színpadán mások is fellépnek

Noha a Dombey és Fia hivatalos helyiségei a londoni City határvonalán belül estek, ha csak az utcák zenebonája el nem nyelte a zengő hangokat, a cég irodájához közel olyan dolgokat is lehetett látni, melyekben ugyancsak bőven akadt kalandos és vadregényes elem. Góg és Magóg[1] ott büszkélkedett tízpercnyi közelben; ott volt a királyi pénzváltó is néhány lépésnyire; az Angol Bank arannyal és ezüsttel duzzadó föld alatti boltozataival „lent a halottak birodalmában", előkelő szomszédja volt a cégnek. Mindjárt a sarkon ott pompázott a Kelet-Indiai Csarnok, amely az emberben a ritka kelmék és drágakövek, tigrisek, elefántok és elefánt ülések, napernyők, pálmafák és gyaloghintók emlékét idézte fel, azokkal a barna arcú, fényes hercegekkel együtt, kik felkunkorodott orrú cipőben ülnek a szőnyegeken. A közvetlen szomszédságban mindenfelé hajók képmásait lehetett látni, ahogy duzzadó vitorlákkal szelték a vizeket a világ minden része iránt; áruházakat, melyekből az ember egy félóra alatt tetőtől talpig felszerelve lépett ki: akárkit azonnal alkalmassá tettek arra, hogy akárhová utazzék. A hajózási műszerészek boltjai előtt pedig fából faragott kis tengerészkadétok feszelegtek elavult tengerészruhákban, és törhetetlen buzgalommal figyelték a bérkocsikat.

Az egyik ilyen fa-kadét, amelyről azt lehetett volna mondani, hogy a „legfábólvalóbb", ott állt merészen előrevetett fél lábbal, messzi a kövezet fölött. Az édeskés mosoly talán ennek arcán ült a legelviselhetetlenebbül; cipőcsatja és kihajtott gallérja lehetetlenebb volt még a többiekénél is; ez szögezte a világnak, jobb szeméhez illesztve, a legarányta lanabb távcsövet. Ennek a tengerésznek egyedüli ura és tulajdonosa egy walesi parókás öregúr volt, és ugyancsak büszkélkedett vele. Bizony már több esztendeje fizette a házbérét, adóját és egyéb járulékait, mint ahány esztendőt sok igazi húsból és vérből való tengerészkadét számlál; márpedig az angol flotta ugyancsak nem szűkölködik olyan kadétokban, akik elég tiszteletre méltó kort értek meg ebben a rangban.

Az öregúr árukészlete tengerészeti műszerekből állott; kronométerek, barométerek, távcsövek, iránytűk, hajózási és szárazföldi térképek, szextánsok, kvadránsok és más olyanfajta szerszámok sorakoztak ott, amelyeknek használata egyáltalán előfordulhat rendes hajójáratokkal vagy felfedező utakkal kapcsolatban. Réz- és üvegtárgyak zsúfolódtak a fiókokban és polcokon; a beavatottakon kívül senki sem igazodott volna el köztük, senki sem sejtette volna rendeltetésüket; vagy ha egyszer valaki kivette mahagóni fészkükből, ugyan vissza nem tudta volna rakni segítség nélkül. Minden tárgy a legszűkebb tartókba, a legkeskenyebb sarkokba szorult, olyan lehetetlen párnázatok közé sáncolódott és hegyes szögekbe csavarodott, hogy a háborgó tenger sem zökkenthette ki a mélységes filozófiai nyugalomból. Rendkívüli elővigyázatosság mutatkozott itt a hely kihasználása tekintetében, de abban is, hogy a tárgyak szigorúan a kijelölt helyükön maradjanak; így aztán minden dobozba rengeteg eszközt nyomkodtak, erőszakoltak bele, akár egyszerűen összeillesztett deszkából készült a doboz, akár a háromszögletű kalap, meg az ötágú tengericsillag között ingadozott az alakja, s még ez is egészen szerény és igénytelen formájú volt a többi dobozhoz képest. Mintha a boltra magára is átragadt volna ez az általános tenger-láz, és olyan lett, mint valami kedélyes tengerihajó, amely csak arra vár, hogy vízre jusson, s biztonsággal vágjon neki az útnak a világ valamely elhagyott szigete felé.

---

[1] A két óriás alakja a Guidhall egyik kapujánál.

A kadétjára oly büszke öreg hajóműszer-árus életében még számos mellékes dolog volt, ami hozzájárult ahhoz, hogy a szemlélőt a fönt leírt elképzelésbe ringassa. Mivel ismerősei többnyire hajóélelmezők és hasonlók voltak, asztala mindig a legvalódibb tengerész-kétszersültekben bővelkedett. Gyakran kerültek rá szárított húsok és nyelvek, amelyeken rendszerint valami sajátságos kenderkötél-íz érződött. Savanyúságot lehetett látni ott hatalmas bödönökben, amilyenek csak a nagykereskedelmi forgalomban ismeretesek: „Hajózási cikkek szállítója" felírással a címkéjükön; szeszesitalok kerültek elő szalmafonatos, nyakatlan üvegekben. A falakat hajósképek díszítették; mellettük ábécésorrendben voltak felsorolva a hajó körüli összes rejtelmek; a tányérokon a „Tatár" fregatte-ot lehetett látni, amint éppen felszedte a horgonyt; a kandallót kagylók, tengerifüvek, moszatok cifrázták; a faburkolatú kis társalgó pedig, akárcsak egy hajó kabinja, a mennyezetről kapta a világítást.

Itt élt az öregúr, mint valami hajóskapitány, unokaöccsével, a tizennégy éves Walterrel, aki éppen olyan volt, mintha csak róla mintázták volna a tengerészkadétot, hogy az egész kép jellegét még jobban kiemelje. De ezzel aztán végére is értünk a felsorolásnak, mert Solomon Gills maga (akit sokkal inkább apó néven ismertek) távol állott a tengerészi megjelenéstől. Nem beszélve a walesi divatú parókájáról, melynél simábbat és merevebbet még nem viselt halandó, és tengeri rablóra éppenséggel nem vallott, egyébként is csöndes, nyugodt beszédű, elmélázgató öreg legény volt. Szeme mindig vörös fényben égett, mintha sűrű ködön keresztül két apró nap tekintett volna az emberre; s egészben véve olyan most-ébredt tekintete volt, mintha három vagy négy napon át az üzletében lelhető valamennyi távcsövön át felváltva bámult volna a világba, majd megint puszta szemmel nézve szét, véges-végig zöldnek látna mindent. Az egyedüli változás, amit a külsején szem valaha is észlelt, az volt, hogy egy ideig tetőtől talpig kávészínű öltözetet viselt, nagyon merev szabásút és rajta fényes gombokat, később egyszerre sárga nankingnadrágban tűnt fel. Ingfodrai hibátlanok voltak, kitűnő minőségű szemüveget hordott, rendszerint a homlokára tolva, zsebében hatalmas kronométerórát. Ami az óra pontosságát illeti, előbb vádolta volna összeesküvéssel a City összes óráit és a napot, mintsem abban kételkedett volna. Amilyen mostanában az öregúr volt, olyannak látták ott, a tengerészkadét háta mögött levő társalgóban már hosszú évek óta. Nap nap után szabályos időben ment lefeküdni abba a padlásszobába, ahol a szél úgy zúgott, mint a tengeren, míg más uraságoknak, akik kényelmesen laktak valamivel alantabb, fogalmuk sem volt az idő járásáról.

Úgy fél hatra járhat az idő, őszi délután, amikor az olvasó és Gills először találkoznak. Solomon Gills éppen a csalhatatlan kronométert nézi. A Cityben aznapra már vagy egy órával ezelőtt lerázták a munkát, és az emberáradat csendesen nyugat felé hömpölyög. „Az utca népe ugyancsak megritkult - állapítja meg Gills. - Esős éjszaka fenyeget." A boltban a légsúlymérők hangulata mélyen nyomott; az eső néhány cseppje már ott villog a fa-tengerészkadét kackiásan félrecsapott sapkáján.

- Hol késik Walter, nem értem! - mormogja Solomon Gills, és elgondolkodván teszi ismét zsebre az órát. - Az ebéd már másfél órája kész, és Walter sehol.

Csavarlábú székén megfordulva kinézett a szerszámok között az ablakon; hátha Walter éppen most jön keresztül az utcán. Nem látta ott a gyorsan fel s alá táncoló esernyők között, és az újságárus fiú sem azonos vele bizonyára, abban a viaszosvászon sapkában, amint lassan elődöng a bolt réztáblája előtt, s mutatóujjával odaírja a nevét a Solomon Gills neve mellé.

„Ha nem tudnám, hogy sokkal jobban ragaszkodik hozzám, mintsem egyszerűen megszökjék, és szolgálatba lépjen valami hajón, a végén még komolyan nyugtalankodnék" - mondta magában Solomon Gills, közben ujja bütykével két-három légsúlymérőt is végigkopogtatott.

- Bizony nyugtalankodnék. Mindegyik a mélyponton, ejnye! Nedves a levegő. Hja, szükség van esőre.

- Azt hiszem - folytatta aztán magában, s az egyik iránytű rekeszéről lefújta a port -, hogy te sem hajlasz hűségesebben és pontosabban az én szobám felé, mint a fiú ragaszkodása. Ez a kis otthon bizony viszonozta is a ragaszkodást. Egyenesen észak. Egy huszad fokkal sem jobbra vagy balra.

- Hahó, Solomon bácsi!

- Szervusz, fiam! - kiáltott a műszerkészítő, s fürgén megfordult. - Na, csakhogy megjöttél végre!

Üde képű volt, vidám fiú és futástól friss, ahogy az eső elől menekült; szép arcú, ragyogó szemű és göndör hajú.

- Nos, bácsikám, hát hogy érezte magát nélkülem egész nap? Kész már az ebéd? Csoda éhes vagyok.

- Hát ami azt illeti, csak megvoltam valahogy - válaszolt Solomon jóakaratú gonoszkodással -, szép is volna, ha nem érezném jól magam az ilyen magadfajta kutyakölyök nélkül. Az ebéd pedig készen van már egy félórája, és rád vár. Éhesnek meg magam is elég éhes vagyok.

- Hát akkor rajta, bátyám - kiáltott fel a fiú. - Hurrá! Éljen a tengernagy!

- Ördög a tengernagyodba! - mordult fel az öreg. - Bizonyára a Lord Mayort gondolod.

- Nem én! - válaszolt a fiú. - Éljen a tengernagy! Éljen a tengernagy! Előre!

E vezényszavakra a walesi parókát, viselőjével együtt, ellenállás nélkül röpítette a hátsó kis nappali felé, oly lendülettel, mintha legalább egy ötszáz főből álló társaság élén vonulna a lakomához; és Solomon apó meg az öccse gyorsan neki is látott a rántott tengeri halnak, azzal a megnyugtató tudattal, hogy utána még marhaszelet következik.

- A Lord Mayor, fiam, az éljen! - kezdte újból Solomon apó. - Semmi tengernagy, fiam. A te tengernagyod a Lord Mayor.

- Ó, hogyisne! - felelte a fiú és megrázta a fejét. - Hiszen még a kardhordozója is különb, mint ő. Az legalább néha kihúzza a kardját.

- No, aztán jól is fest, ahogy a karddal kínlódik. De figyelj csak ide, Walter, figyelj csak. Nézz oda a kandallópárkányra.

- Nini! Ki akasztotta oda a szögre az ezüst bögrécskémet? - kiáltott fel a fiú.

- Én - felelte a nagybátyja. - Semmi bögrécske többé! Mától fogva felnőtt emberhez illő üvegpohár jár neked! Most már üzletember vagy: a Cityhez tartozol. Ma reggel kiléptél az életbe.

- Jól van, bátyám. Iszom én, amiből csak akarja, ha a maga egészségére ihatom. Ezért hát isten éltesse, bátyám, és éljen a...

- Lord Mayor - végezte be az öregúr.

- A Lord Mayor, a bírák, a városi tanács és az összes céhek! Soká éljenek!

A bátyja elégedetten bólogatott.

- No, most pedig halljunk a Cégről valamit.

- Ó, a cégről igazán nincs sok mondanivalóm - felelt a fiú, miközben alaposan működött a késsel és a villával. - Egy csomó sötét irodából áll az egész; a szobában, ahol én vagyok, van egy magas kandallórács, egy tűzálló vasszekrény, néhány hajót ábrázoló kép, ahogy éppen útnak indulnak, egy naptár, néhány íróasztal és szék; aztán egy tintatartó, néhány könyv, egypár láda, és egy csomó pókháló; azok közül egyikben, éppen a fejem felett, egy összeszáradt kék virág; olyan, mintha a világ teremtése óta volna ott.

- Semmi egyéb? - kérdezte Solomon.

- Semmi, egy régi madárkalitkán kívül (nem tudom, hogyan kerülhetett oda), és ne feledjük a széntartót.

- S a bankkönyvek, csekk-könyvek, számlák vagy egyéb jelei a pénztengernek, mely napról napra ömlik a Cég zsebébe? - kérdezte Solomon apó kenetes hangsúllyal, és elmerengve nézett unokaöccsére a ködön keresztül, mely mintha folytonosan ott lebegett volna körülötte.

- Ó, van ott olyasmi bőséggel, persze - felelte öccse szórakozottan -, hanem az ilyesmik Carker úr, Morfin úr meg Dombey úr szobájában vannak.

- Dombey úr bent volt ma? - kérdezte Solomon.

- Hogyne. Jött, ment egész nap.

- Rólad nyilván nem nagyon vett tudomást.

- Dehogynem. Odajött az asztalomhoz... jaj, bátyám, csak olyan ünnepélyes és merev ne volna... és azt mondta: „Ugye ön a hajóműszer-árus Gills úr fia?" „Az unokaöccse vagyok, uram", feleltem. „Unokaöccsét mondtam, fiú!", válaszolta erre Dombey úr. Meg mernék rá esküdni pedig, hogy azt mondta: „A fia."

- Lehet, hogy tévedsz. De nem számít.

- Hiszen nem számít, de arra gondoltam közben, mégsem kellene olyan szigorúnak lennie hozzám. Utóvégre mindegy, ha azt mondta is: a fia! Aztán említette, hogy Solomon bácsi beszélt neki felőlem, ennek alapján alkalmazott is a Cégnél; elvárják tőlem, hogy szorgalmas legyek, és pontos, és ezzel tovább ment. Az az érzésem, hogy nem nagyon tetszettem meg neki.

- Azt hiszem, úgy érted - jegyezte meg a műszerkészítő -, hogy ő nem nagyon tetszett neked.

- Hát bátyám - felelte a fiú nevetve -, úgy is lehet. Erre nem gondoltam.

Mikor az ebédnek vége volt, Solomon mintha kissé elkomolyodott volna; időnként a fiú derült arcára pillantott. Amint az asztalt leszedték (az ebédet a szomszéd vendéglőből hozták), Solomon gyertyát gyújtott és lement a kis pincébe; öccse ezalatt szolgálatkészen tartotta a gyertyát a dohos lépcsőn. Néhány percnyi keresgélés után az öreg visszatért, kezében egy nagyon régi, poros, pókhálós palack.

- De Solomon bácsi! - kiáltott fel a fiú. - Miben töri a fejét? Hiszen ez a csodálatos Madeira! Ezen kívül már csak egyetlen üveg van.

Solomon apó azonban csak intett, jelezvén, hogy tudja ő nagyon is, mit csinál; aztán ünnepélyes csendben kihúzta a dugót, töltött a borból két pohárral, majd letette az üveget az asztalra s mellé még egy harmadik poharat.

- A másik üveggel akkor isszuk meg, Walter - mondta közben -, ha majd megalapoztad a szerencsédet; ha már jómódú, becsült, boldog ember leszel; ha életutadon tett mai első lépésed simán folytatódik... és kérem az egek urát, hogy úgy legyen. Isten megáldjon, gyermekem!

A Solomon apó körül terjengő ködből valami hirtelen belejuthatott a torkába is, mert hangja rekedt volt, és a keze is remegett, ahogy poharát odakoccintotta az öccse poharához. De azért, mikor az ajkához emelte a bort, férfiasan lecsurgatta torkán, s még csettintett is utána a nyelvével.

- Drága bátyám - szólalt meg a fiú, könnyedséget erőltetve, habár a szeme csordultig telt könnyel -, a megbecsülésre, melyben részesít, és a többi, és a többi. Emelem poharam Solomon Gills úrra háromszor három éljennel és még egy ráadással! Hurrá! Engem akkor köszönt majd fel, Solomon bácsi, mikor az utolsó üveggel isszuk meg együtt. Rendben van?

Újból koccintottak; Walter, aki takarékoskodott a borával, éppen egyet-egyet szörpölt, aztán odatartotta poharát a világosság felé, s olyan vizsga hunyorgatással nézte, amilyet csak arcára erőltethetett.

Bátyja pedig ott ült vele szemben, és egy ideig szótlanul figyelte. De mikor tekintetük összetalálkozott, az öreg újra belekezdett a tárgyba, amely annyira foglalkoztatta gondolatait és úgy folytatta, mintha abba sem hagyta volna.

- Látod, Walter - kezdte -, az igazság az, hogy ez az üzlet csupán csak megszokás már nekem. Olyan megrögzött szokás, hogy tán élni sem tudnék nélküle, bár semmi tennivalóm nincs itt, semmi. Mikor még ezt az egyenruhát viselték - s kifelé mutatott a kis tengerészkadét felé -, akkor még vagyonokat lehetett szerezni, és szereztek is. De hát a verseny, a verseny... az új meg új találmányok... a változás, a változás: a világ bizony eliramodott mellettem. Azt se tudom jóformán, hol vagyok; s hogy a vevőim hol vannak, még kevésbé.

- Oda se neki, Solomon bácsi!

- Amióta te hazajöttél Peckhamból, az intézetből, annak pedig tíz napja már, nem emlékszem egyetlenegy embernél többre, aki bejött volna az üzletbe.

- Kettő is bejött, bátyám, emlékezz csak. Az egyik, aki azt kérdezte, fel tudna-e váltani egy aranyat?

- Tehát ez az egy - szólt Solomon.

- Ugyan, bátyám! Hát azt az asszonyt nem nevezed embernek, aki bejött és megkérdezte, merre van a Mile-End-i sorompó?

- Igazad van, elfeledkeztem róla. Akkor hát ketten jártak itt.

- De venni ugye nem vettek semmit? - kiáltott fel a fiú.

- Semmit sem vettek - felelte Solomon nyugodtan.

- Nem is óhajtottak valamit?

- Nem. Ha akartak volna valamit venni, egész bizonyos, hogy a másik boltba mentek volna - felelt Solomon változatlan nyugalommal.

- De mégis ketten voltak, bátyám! - kiáltott fel a fiú, mintha valami nagy győzelmet jelentett volna. - Maga pedig egyet mondott csak.

- Rendben van, Walter - szólalt meg az öreg némi szünet után. - De mivel nem vagyunk olyanok, mint a vadak Robinson Crusoe szigetén, nem élhetünk meg abból, hogy valaki szeretne egy aranyat felváltani, vagy abból, hogy egy asszony a Mile-End-i sorompó után érdeklődik. Amint az előbb mondtam, a világ maga mögött hagyott már engem. Nem szidom a világot, de nem is értem már többé. A kereskedők nem a régiek, az inasok sem, az üzlet sem, az üzleti szokások is megváltoztak. Az árukészletem hétnyolcad része semmirevaló vicik-

vacak. Divatból kiment ember vagyok én már ebben az ódivatú boltban, ebben a megváltozott arculatú utcában. Elmaradtam az élettől, és vén vagyok ahhoz, hogy utolérjem. Már a zaja is zavar, pedig csak messziről hallik ide.

Walter közbeszólt volna, de az öregúr felemelt kezével intett.

- Ezért hordom annyira szívemen, Wally, hogy belekerülj a tevékeny világba, és lépést tarts az élettel. Én már csak a hazajáró szelleme vagyok ennek az üzletnek, a valóságos élet rég elköltözött innen, és ha meghaltam, a kísértet is pihenni tér majd. Mivel ez az üzlet nem hoz örökséget számodra, úgy gondoltam, legjobb lesz, ha előnyödre használom föl egykori kapcsolataimnak csekély töredékét. Vannak, akik azt hiszik, hogy gazdag vagyok. Kívánom, temiattad, bárha igazuk volna. De akármit hagyok hátra, és bármit adhatnék is neked, a Dombey Cégnél olyan helyen vagy, ahol a legtöbbre viheted. Légy szorgalmas, iparkodj megszeretni a munkádat, törekedj tántoríthatatlan függetlenségre, és légy boldog.

- Becsületemre, mindent elkövetek, édes bátyám, hogy jóságát megérdemeljem, igazán mondom - felelte a fiú komolyan.

- Tudom, bizonyos vagyok benne - szólt Solomon apó, miközben növekvő élvezettel látott neki a második pohár madeirának. - Ami pedig a tengert illeti, fiam - folytatta -, szép, szép képzeletben, de egészen más a valóságban. Természetes, hogy foglalkoztatja az eszedet, mert gondolatban jól ismert dolgokkal kapcsolod össze, de nem célszerű, egyáltalában nem.

Hanem azért Solomon apó mintha mégis valami titkos gyönyörűséggel dörzsölte volna a kezét, míg a tengerről beszélt, és leírhatatlan élvezettel legeltette szemét a tengerészeti tárgyak tömegén.

- Gondolj erre a borra például - folytatta Solomon apó -, mely már megjárta Kelet-Indiát és visszakerült ismét, körülutazván a világot. Gondolj csak a koromsötét éjszakára, a harsogó szelekre, a háborgó tengerekre...

- A villámlásra, a mennydörgésre, a záporra, a jégesőre, a hatalmas viharokra - vágott közbe a fiú.

- Az bizonyos - felelte Solomon -, hogy ez a bor mindezeken keresztülment. Próbáld csak elgondolni, hogy recseg a bordázat, s mekkora az árboccsikorgás, hogy fütyül és bömböl a szél fönt a kötélzet meg a vitorlák között...

- ...miközben az emberek fölfelé kúsztak, egymáson túltéve, versenyezve, ki hajol ki előbb a vitorlarúdon, hogy a jéggé fagyott vitorlát felgöngyölítse, a hajó pedig égnek emelkedett és táncolt, mintha megőrült volna - harsogta a fiú.

- Szakasztott így - vágott közbe Solomon -, mindez ott viharzott a dohos hordó fölött, melyben ez a bor pihent. Bizony... és hát mikor a „Tündérleány” elsüllyedt a...

- ...a Balti-tengerben, éjnek éjszakáján, huszonöt perccel éjfél után, amikor a kapitány órája hirtelen megállt; ő maga pedig ott hevert holtan, a főárboc tövénél, ezerhétszáznegyvenkilenc február tizennegyedikén - kiáltotta Walter szinte önkívületben.

- Így volt szóról szóra - felelte Solomon apó. - Ötszáz hordóval volt a hajón ebből a borból. A hajón levők (kivéve a másodkapitányt, az első hadnagyot, két matrózt és egy hölgyet, kik ott ültek egy repedt csónakban) beverték a hordókat, leitták magukat és úgy haltak meg, miközben a Rule Britanniát harsogták; a hajó ezalatt süllyedt, s egyszerre elmerült, ők pedig egy félelmetes végső akkorddal fejezték be a kórust.

- Hát mikor a „György Király”-t vetette partra a vihar, bátyám, Cornwallban, a rettentő orkánban, két órával napfölkelte előtt, ezerhétszázhetvenegy március negyedikén? Kétszáz ló volt a hajón; vihar közben kiszabadultak a hajófenékről és vadul vágtattak összevissza, agyontaposták egymást, s mintha valósággal emberi hangon nyerítettek volna, úgyhogy a legénység azt hitte, a hajó ördögökkel van tele; a legbátrabbak közül nem egy teljesen fejét vesztette, és kétségbeesetten ugrott a tengerbe; csak kettő maradt életben, akik aztán elmondották a történetet.

- És amikor - kapta fel a szót Solomon - a „Polyphemus”...

- ...nyugat-indiai kereskedelmi hajó, háromszázötven tonna hajóteher, kapitánya John Brown Deptfordból. Tulajdonosa Wiggs és Társai - egészítette ki Walter.

- Úgy van - helyeselt Solomon apó. - Mikor kigyulladt éjnek idején, a jamaikai parttól négynapi járásra, kedvező szélben...

- ...két testvér volt a hajón - vágott közbe Walter szinte hadarva, erős hangon -, nem jutott hely mindkettőjük számára az egyetlen csónakban, és egyikük sem akart belelépni a hajóról; végül az öregebbik derékon kapta az öccsét, és belelökte a csónakba. Ekkor a fiatalabbik talpra szökött és ezt kiáltotta: „Drága Edward, gondolj a menyasszonyodra. Én gyerek vagyok még, engem senki sem vár. Ugorj a helyembe.” Ezzel belevetette magát a hullámokba.

A fiú lángoló szeme és kipirult arca, ahogy a helyéről felemelkedett és átélte mindazt, amit mondott, hirtelen eszébe juttatta Solomonnak, amiről megfeledkezett, vagy amit a körülötte derengő köd mintha közben eltakart volna. Ahelyett hát, hogy több tengeri történetet vett volna sorra, amint szándékában volt, kurtán, józanon elnevette magát és így szólt:

- No, most aztán beszéljünk másról.

Az igazság az volt, hogy a jámbor nagybácsi titkos vonzódása, amelyet minden kalandos és csodálatos dolog iránt érzett - és foglalkozásánál fogva bizonyos távoli rokonságban is állott vele -, fölébresztette öccsében ugyanezt a vonzódást; úgyhogy végül is minden, amit csak elébe tárt a fiúnak azzal a céllal, hogy a kalandos hajósélettől elidegenítse, ahhoz a szokott, de megmagyarázhatatlan eredményhez vezetett, hogy még jobban fölserkentette benne a különös mesterség utáni vágyat. Ez mindig így történik. Az embernek az az érzése, sohasem írtak könyvet vagy meséltek el szörnyű történeteket azzal a határozott céllal, hogy a fiúkat otthon tartsák, amelyekkel ne azt érték volna el, természetesen, hogy hanyatt-homlok rohantak a tengerre, éppen a hallottak hatása alatt.

Ebben a percben egy harmadik alak jelent meg, hogy a kis társaságot növelje; bő, kék ruhába öltözött férfi, kinek a jobb csuklója kis vaskampóban folytatódott. Sűrű, bozontos, fekete szemöldöke első pillanatra feltűnt, hasonlóképpen a bal kezében tartott vastag bot, mely éppúgy bővelkedett a bibircsókban, akárcsak a jövevény orra. Nyaka körül laza, fekete selyemnyakkendőt hordott és hozzá erős vászonból akkora gallért, hogy kisebbfajta vitorlának beillett volna. Nyilvánvalóan neki szánták a harmadik poharat, s ő ezzel tisztában is lehetett. Amint ugyanis durva posztóból készült felsőkabátját levetette, s odaakasztotta az ajtó mögötti szögre, melléje függesztve kemény, fényes kalapját - puszta látására is belényilallott az együttérző ember fejébe a fájás, mert olyan vörös karikát hagyott gazdája homloka körül, mintha valami szűk vasfazekat viselt volna a fején - odahúzott egy széket az asztal mellé, ahol a pohár állott és leült. A látogatót kapitánynak szólították; kormányos, hajóskapitány vagy jobbfajta tengeri kalandor lehetett valaha, talán mind a három egyszerre; az bizonyos, hogy határozottan tengerész külsejű embernek látszott.

Sötét és kemény vonású arca egyszerre felderült, amint kezet szorított a gazdával meg az öccsével; de csak ennyit kérdezett:

- Na, hogy s mint?

- Rendben - felelte Gills, miközben odatolta az üveget a vendég elé.

Ez fölemelte elébb, aztán megszemlélte, megszagolta; utána rendkívüli hangsúllyal ennyit kérdezett:

- Az?

- Az - válaszolta a műszerárus.

A vendég egyet füttyentett, megtöltötte poharát, miközben szemmelláthatólag azt gondolta magában, hogy no, ez már aztán valódi ünnep.

- Wally! - szólalt meg végre a vendég, és vaskampójával végigsimította meglehetősen gyér haját, majd odamutatott a vassal a műszerárusra. - Nézz csak rá! Szeresd őt! Tiszteld! És engedelmeskedj neki! Lapozd fel a kátét, míg megtalálod benne a kellő fejezetet s ha rálelsz, hajtsd be a lap sarkát. Sok szerencsét, fiam!

Annyira megelégedettnek látszott, mind az idézettel, mind az idézésével, hogy még egyszer elismételte halkan és hozzátette, hogy negyven év alatt bizony már kétszer is elfelejtette.

- De sohasem voltam híjával két-három olyan szónak, Gills, amire tüsténT rá ne találtam volna. Ez onnan ered, hogy az ember nem koptatja folyton a száját, mint némelyik - jelentette ki a kapitány.

Ezután nyilván eszébe jutott, hogy jobb lesz most, ha „mint az ifjú Norval atyja[2], kincsét gyűjti csendesen", mert újra elnémult és meg sem szólalt addig, amíg az öreg Gills ki nem ment, hogy a bolti lámpát meggyújtsa. Ekkor odafordult Walterhez és váratlanul így szólt:

- Még órát is tudna ez csinálni, ha megpróbálná! Esküszöm!

- Én is azt hiszem, Cuttle kapitány - felelte a fiú.

- Méghozzá járna is az óra - folytatta Cuttle kapitány, valami kígyó formájú vonalat írva le kampójával a levegőben. - Teremtőm! És hogy járna!

Egy pillanatra mintha teljesen elmerült volna abba a gondolatba, miként is járna az az eszményi óra, s közben úgy ült ott, a fiúra szegezett szemmel, mintha annak az arca lett volna a számlap.

- Majd szétreped a sok tudománytól - folytatta, s odamutatott kampójával az árukészlet felé. - Nézz oda! Micsoda gyűjtemény! Föld, levegő, víz, neki mindegy. Csak mondd meg neki, hová akarsz jutni. Fel, egy léghajóba? Máris ott vagy. Egy búvárharangba? Máris ott vagy. Szeretnéd a sarkcsillagot mérlegre rakni, hogy megmérd? Megméri ő azt is, ha akarod.

Ezekből a megjegyzésekből látható volt, milyen mély tiszteletet érzett Cuttle kapitány Gills műszerei iránt, és mennyire nem tesz különbséget a műszerek árusa és feltalálója közt.

---

[2] Egy régi balladában fordul elő, melynek első sora: „Norval az én nevem." A fiú atyja hegyi nyájairól beszél benne.

- Hej - sóhajtott fel -, bizony szép dolog ennyi mindenhez érteni. Viszont az is szép, ha nem értesz. Alig tudom, melyik szebb. Mégis kényelmes dolog csak úgy ülni itt és elgondolni, hogy az embernek mérhetik magasságát, súlyát, nagyíthatják, villanyozhatják, delejezhetik, mindenféle ördöngösséget csinálhatnak vele, és az ember azt se tudja, hogyan.

Csakis a csodálatos madeirának és az ünnepélyes alkalomnak köszönhető - mely alkalom kívánatossá tette, hogy Walter szelleme is csiszolódjék és táguljon valamit -, hogy Cuttle kapitánynak így megoldódott a nyelve, és rászánta magát e roppant szónoklatra. Maga is meglepetéssel vette észre, mint jön rá, a szavak csatornái fölszakadozván, miért is volt olyan kellemes tíz esztendőn keresztül szótlan örömben elkölteni a vasárnapi ebédeket ebben a nappaliban. Komoly és bölcs emberhez méltóan, hangtalanul magába mélyedve ült egy ideig.

- Hanem Ned - szólalt meg csodálatának tárgya, Solomon most, hogy újra visszatért a szobába -, mielőtt rátérnél a pohár grogra, ennek az üvegnek végére kell ám járnunk.

- Állok rendelkezésedre - felelte Ned, megtöltötte poharát. - Tölts a fiúnak is.

- Köszönöm, bátyám, nem kérek többet - szabadkozott Walter.

- Jó, jó - felelte Gills -, no azért még egy kicsit. Ezt az üveget igyuk ki a Cég boldogulására, Walter cégének boldogulására. Hátha még az övé lesz egyszer a Cég fele. Ki tudja? Sir Richard Whittington is a Cég főnökének a lányát vette feleségül.

- „Térj haza Whittington, London Lord Mayorja, s ha öreg kort érsz meg, sem fogsz eltávozni soha” - idézett megint Cuttle kapitány. - Wally, lapozd csak fel azt a könyvet, fiam!

- Hátha Dombey úrnak nincs leánya? - kezdte Solomon apó.

- De van, bátyám, van - vágott közbe Walter, aztán elpirult és elnevette magát.

- Van? - kiáltott fel az öreg. - Valóban, úgy rémlik nekem is.

- Ó, persze hogy van - felelte a fiú. - Beszélgettek is ma róla az irodában. Azt mondják, kedves bátyám és Cuttle kapitány - folytatta a fiú halkabb hangon -, hogy Dombey úr nem szenvedheti a lányt. Úgy él a cselédek közt, hogy apja tudomást sem vesz róla. Annyira betölti lelkét a fia és örököse a Cégben, hogy, ámbár az még csak pólyás baba, Dombey úr egyre-másra készíttetni a Cég vagyonáról a mérlegeket, és szigorúbb rendben tartja a könyveket is, mint azelőtt; sőt azt is látták (mikor azt gondolta, hogy senki sem figyeli), hogy lement a kikötőbe, és hajóit és áruit nézegette, mintha abban gyönyörködött volna, mi mindenük lesz majd kettejüknek. Ezeket mondják. Én természetesen nem tudom, mi az igazság az egészből.

- Látod, már mindent tud a leányról - szólt a műszerárus.

- Ugyan, bátyám, hová gondolsz! - pironkodott és mosolygott szemérmesen Walter. - Tehetek róla, ha meghallom, mit beszélnek?

- Attól félek, a Dombey-fiú egy kicsit utunkban áll, nem? - tréfálkozott az öreg Gills.

- Határozottan - felelte a kapitány.

- No de azért igyunk az egészségére! - folytatta Gills. - Éljen Dombey és Fia!

- Nagyon helyes, Sol bácsi - vágott közbe a fiú vidáman. - De ha már a Dombey úr lányának a nevét is ide keverték a társalgásba, s még velem is összekapcsolták, s azt állították, hogy mindent tudok róla, hát leszek olyan bátor és javítok valamit a maga pohárköszöntőjén. Kiáltsuk tehát úgy, hogy: Éljen Dombey és Fia - meg a Leánya!

ÖTÖDIK FEJEZET

Paul növekedése és keresztelője

A kis Paul, mivel a jelek szerint semmiféle fertőzést nem szedett össze, napról napra növekedett és erősödött. Tox kisasszony lelkesedése a gyermek iránt ugyancsak egyre nőtt, s ez a nagy odaadás annyira kivívta Dombey úr elismerését is, hogy helyes, jóravaló gondolkodású nőnek kezdte tartani, kinek ezek az érzelmek igazán becsületére válnak, és bátorítást érdemelnek. Dombey úr annyira pazarló volt leereszkedésében, hogy nemcsak több ízben meghajolt Tox kisasszony előtt, de a húgát is megbízta efféle gyönyörű, elismerését kifejező szavak tolmácsolásával, mint: „Kérlek, mondd meg a barátnődnek, hogy igazán nagyon szíves", vagy: „Említsd meg Tox kisasszonynak, Louisa, hogy igen lekötelezett." Mindez természetesen mély benyomást tett a rendkívüli módon kitüntetett hölgyre.

Tox kisasszony számtalanszor igyekezett hangsúlyozni Chickné előtt, hogy: „Semmi sincs, ami jobban érdekelne e drága gyermeknek fejlődésénél"; és ha valaki Tox kisasszonyt megfigyeli, meg kell vallania, magától is rájött volna erre, minden ékesszóló bizonygatás nélkül. A ház ifjú örökösének ártatlan étkezéseinél olyan leírhatatlan lelkesedéssel elnökölt, mintha valóságos cégtársak lettek volna Richardsszal az ellátás szolgálatában. A fürösztés és öltöztetés apró szertartásainál az ájulatig segítségre késznek bizonyult. Ha a gyermeknek itt-ott egy-egy pici adagocska orvosságot adtak be, ez mindjárt a legtevékenyebb együttérzésre bírta Tox kisasszony részvevő szívét. Egyszer pedig faliszekrénybe bújt szemérmességében - mivel Chickné behívta Dombey urat a gyermekszobába, hogy lássa a fiát, amint lefekvéshez készülőben, kurta, szellős kis ujjasba öltözve éppen egy rövidkét sétált Richards ölében - Tox kisasszonyt úgy elkapta a lelkendezés, hogy mindenről elfeledkezve, nem bírta megállani, hogy ki ne kiáltson a szekrényből: „Hát nem gyönyörű, Dombey úr? Nem olyan, mint egy icipici Cupido?" Utána természetesen majdnem elájult búvóhelyén nagy zavarában és szégyenkezésében.

- Louisa - szólt egy nap Dombey a húgához -, azt hiszem, Paul keresztelője alkalmából igazán illenék valamivel megajándékoznom a barátnődet. Annyi érdeklődést tanúsított már elejétől fogva a gyermek iránt, és úgy látszik, annyira jól tudja, hol a helye (szomorúan meg kell jegyeznem, ez manapság bizony ritka tulajdonság), hogy valóban jólesne, ha egy kis figyelmet tanúsíthatnék iránta.

Tox kisasszony érdemeiből természetesen semmit se vonjon le az, hogy Dombey úr szemében ő is éppen úgy, mint más hasonlók, azáltal tett szert az elismerésre, hogy „tudta, hol a helye". Úgy látszott, éppen Dombey úrral kapcsolatban tudta nagyon jól, és a Dombey úr helyét ismerte el a magáénál sokkal magasabbnak, hogy ilyen módon teljes hódolattal adózzék neki.

- Drága Paulom - válaszolta Chickné -, valóban érdeme szerint méltatod Tox kisasszonyt, s hogy ez így fog történni, olyan mély belátású ember részéről, mint te vagy, abban nem is kételkedtem. Azt hiszem, három szó van az angol nyelvben, amely iránt Tox kisasszony a legmélyebb hódolattal teljes tiszteletet érez, és ez a három szó: Dombey és Fia.

- Helyes - felelte Dombey -, elhiszem. Valóban becsületére válik Tox kisasszonynak.

- Ami pedig a megemlékezést illeti, drága Paulom - folytatta Chickné -, bármit szántál is Tox kisasszonynak, bizonyos vagyok benne, hogy úgy fogja becsülni és őrizni, mint egy ereklyét. De azt hiszem, Paulom, van egy mód, amely leghízelgőbben és megtisztelőbben mutatná meg Tox kisasszony iránti barátságos érzületedet, ha te is helyesnek látod.

- Mi volna az? - kérdezte Dombey.

- A keresztapák kérdése - felelte Chickné - az összeköttetések és a befolyás szempontjából, tudom, igen fontos.

- Az én fiam esetében nem tudom miért volna? - jegyezte meg fagyosan Dombey.

- Tökéletesen igazad van, Paul - válaszolta Chickné, miközben rendkívüli erőfeszítést fejtett ki, hogy az átcsapás hirtelenségét fedezze -, magadhoz méltón beszéltél. Nem is várhattam volna egyebet tőled. Tudhattam volna előre, hogy ez lesz a véleményed. Talán - folytatta Chickné kissé izgatottan, nem találván meg könnyen a legcélszerűbb utat -, talán éppen eme meggyőződésed alapján nem kifogásolnád, hogy Tox kisasszony legyen a keresztanyja ennek az édes kis jószágnak, ha csak amolyan megbízottféle, helyettes keresztanya is, mondjuk valaki másnak a nevében. Hogy ezt rendkívüli megtiszteltetésnek és kitüntetésnek venné, azt, ugye, mondanom sem kell?

- Louisa - szólalt meg Dombey rövid szünet után -, nem föltételezhető...

- Ó, bizonyára nem! - vágott közbe most ijedten Chickné, hogy megelőzze a várt visszautasítást. - Meg sem fordulna a fejemben!

Dombey türelmetlenül tekintett rá.

- Kérlek, édes Paulom - hadarta tovább Chickné -, ne riassz úgy rám, mert akkor végem van. Igazán, nem állok valami jól a lábamon. Nem tértem még magamhoz, mióta drága jó Fannynk eltávozott.

Dombey rápillantott a zsebkendőre, melyet húga most a szeméhez szorított és újból rákezdte:

- Nem föltételezhető, mondom...

- Én pedig ismétlem, hogy meg sem fordulna a fejemben - vágott bele Chickné.

- Az istenért, Louisa kérlek!

- Nem, drága Paulom - tiltakozott Chickné könnyben úszó méltósággal -, valóban nem tilthatod meg, hogy beszéljek. Igaz, hogy én nem vagyok olyan éles eszű, olyan tanult, olyan ékesszóló, meg olyan minden egyéb, mint te vagy. Tudom jól. Nem az én hibám. De ha ezek volnának utolsó szavaim a halálom előtt... és szegény Fanny halála óta bizonyára előtted is, előttem is elég szent az utolsó szó... akkor is azt mondanám, hogy meg sem fordulna a fejemben. Sőt, ami még ennél is több - fűzte hozzá Chickné dagadó méltósággal, mintha utoljára tartogatta volna ezt a mindent szétzúzó érvét - soha még csak meg sem fordulhatna a fejemben.

Dombey úr az ablakig sétált és vissza.

- Nem feltételezhető, Louisa - kezdte harmadszor - (Chickné közben erőnek erejével kötötte az ebet a karóhoz és egyre hajtogatta: „hiszen úgyis tudtam, hogy nem", de Dombey oda sem figyelt) -, nem feltételezhető, hogy ne lennének emberek, akiknek velem szemben több igényük lehetne, mint amennyi Tox kisasszonynak van, ha ugyan hajlandó volnék ebben a dologban bárki igényét is elismerni. Nem vagyok hajlandó. Paul meg én megálljuk a helyünket, ha az idő eljön... jobban mondva, a Cég mindig megállja helyét, és minden ilyenfajta, mondvacsinált, külső segítség nélkül, önmagától érvényesítheti erejét. Az idegen támogatásnak ezt a fajtáját, melyet sokan ilyen módon szeretnének gyermekeik számára biztosítani, én megvetem és remélem, nyugodtan elmondhatom, fölötte állok. Ha Paul szerencsésen túl lesz gyermekévein és látom, hogy időveszteség nélkül készül a pályára, amelyre a sors szánta, nekem az elég. Ha majd felnőtt, és már mindenestül a kezében tartja, sőt... ha egyáltalán

lehetséges... öregbíti a Cég méltóságát és hitelét, olyan hatalmas barátokat szerezhet magának, amilyeneket csak akar. Addig azonban, úgy vélem, beérheti velem... És talán mindene lehetek egy személyben. Nem óhajtom tehát, hogy bárki is közénk álljon. Sokkal inkább azt választom, hogy az általad említett módon fejezzem ki elismerésemet egy olyan érdemes egyén lekötelező viselkedéséért, amilyen a te barátnőd. Legyen hát ő a keresztanya; ami pedig az egyéb segédletet illeti, férjed meg én, azt hiszem, elegendők leszünk.

Ebben a nagy fenséggel és nagyszerűséggel elhangzott nyilatkozatban Dombey úr őszintén fejezte ki érzelmeit. Azt a leírhatatlan bizalmatlanságot, melyet mindenki iránt érzett, aki a fia és közéje mert volna lépni; a gőgös félelmet, nehogy valaki vetélytársa lehessen fia tiszteletében és ragaszkodásában; valami újonnan ébredt éles, kínzó sejtelmet, hogy talán mégsem olyan mindenható ő az emberi akarat irányításában és meghajlításában, mint hitte - és valami éppen ilyen gyötrő gyanút, hátha másodízben is valamilyen akadály áll elébe. Soha nem volt egyetlen barátja. Hideg, visszahúzódó természetével nem keresett, de nem is talált barátot. És most, amikor teljes erejét erre az egy dologra, az apai érzésre és nagyravágyásra összpontosította, úgy látszott, mintha belső lényének egész megfagyott árama, ahelyett, hogy az új befolyás alatt felengedne, szabadon duzzadna és szétáradna, csak azért olvad fel egy pillanatra, hogy új tartalmát magába ömlesztve, még keményebb jégtömbbé meredjen.

Tox kisasszonyt tehát, miután jelentéktelenségénél fogva a keresztanyai méltóságra érdemesítették, ki is nevezték mindjárt; Dombey úr pedig azt a halaszthatatlan óhaját fejezte ki, hogy a soká halogatott keresztelési szertartást azonnal tartsák meg. Chickné, ki álmában sem mert volna ekkora sikerre gondolni, mihelyt lehetett, visszavonult, hogy legjobb barátnőjének megvigye a hírt, Dombey úr pedig a könyvtárszobában maradt, egyedül.

A gyerekszobában ezalatt ugyancsak zajlott az élet: Chickné és Tox kisasszony ugyanis társas összejövetelüket élvezték ma ott, ami Susan Nipper kisasszonyt annyira bosszantotta, hogy szörnyű grimaszokat vágott rájuk. Érzései annyira túlfeszültek, hogy meg kellett szereznie magának ezt a megkönnyebbülést, még ha közönséget nem is verbuválhatott hozzá. Mint ahogy réges-régen a kóbor lovagok azzal könnyítettek a szívükön, hogy imádott hölgyük nevét a sivatagok, puszták és más sivár helyek rejtekeibe vésegették, ahol minden valószínűség szerint senki sem olvashatta el, azonképpen Susan is fiókokba és ruhaszekrényekbe fintorgatta bele a kis pisze orrát; felháborodott pillantásait a faliszekrényekbe vetette, csúfondáros pillantásokat nyilazott a kőkorsókba és dühös megjegyzéseket és csúfneveket kiáltott a folyosóra.

A két tolakodó azonban, boldog tudatlanságban a fiatal hölgy érzelmeit illetően, végigkísérte a kis Pault a vetkőztetés, a levegőzés, a vacsora és a lefekvés minden mozzanatán; azután pedig teához ültek a kandalló tüze elé. Polly közbenjárása folytán a két gyermek most már közös szobában aludt; a két hölgynek csak akkor jutott eszébe Florence, amikor a teaasztal mellé telepedve, véletlenül a két kis ágy felé néztek.

- Milyen édesen alszik - szólalt meg Tox kisasszony.

- Hogyne, hisz tudod, kedvesem, éppen eleget mozog egész nap, a kisbabával játszik.

- Különös gyermek - jegyezte meg Tox kisasszony.

- Drágám - felelte Chickné fojtott hangon -, szakasztott az anyja.

- Valóban? - kérdezte Tox kisasszony. - Ó, szegénykém!

Tox kisasszony hangja igen nagy részvétet fejezett ki, bár maga sem tudta, miért; annyit tudott csupán, hogy ezt elvárják tőle.

- Florence-ből soha, soha nem lesz igazi Dombey! - szólt Chickné. - Soha, ha ezer évig él sem.

Tox kisasszony csak a szemöldökét vonta föl, de látszott rajta, hogy most is csordultig van a szánakozással.

- Igazán sokat aggódom és gyötrődöm miatta - folytatta Chickné, a szerény érdem sóhajával kísérve szavait. - El sem tudom képzelni, mi lesz belőle, ha felnő, és milyen helyet foglal el majd a családban. Sehogyan sem tud közel férkőzni atyja szívéhez. De hát hogy is volna ez lehetséges, mikor igazán semmi, de semmi sincs benne a Dombeykból.

Tox kisasszony arca beszédesen mutatta, hogy ezzel a meggyőző érvvel szemben fellebbezésnek helye nincs.

- És látod, drágám - folytatta Chickné bizalmasan -, a gyermek szakasztott szegény Fanny természetét örökölte. Meg vagyok győződve róla, hogy sohasem lesz képes semmiféle erőfeszítésre. Soha! Sohasem fog tudni atyja szívére simulni és fonódni, mint a...

- Mint a repkény - súgta Tox kisasszony.

- Mint a repkény - helyeselt Chickné.

- És sohasem fog atyja szívébe férkőzni, belefészkelve magát, mint a...

- Félénk őz - súgta tovább Tox kisasszony.

- Félénk őz - hagyta helyben Chickné. - Soha! Szegény Fanny! Mégis mennyire szerettem!

- Ó, édesem, nem szabad a dolgot úgy a szívedre venned - szólt Tox kisasszony vigasztalón. - Nem, igazán! Túlságosan érző szíved van, angyalom!

- Mindegyikünknek megvan a hibája - állapította meg Louisa és könnyezve bólogatott. - Bizonyára úgy van. Sohasem hunyhattam szemet Fanny hibái előtt. Nem is áltattam ezzel soha. Ellenkezőleg! Mégis mennyire szerettem!

Mekkora megelégedésre szolgált Chicknének, aki egyébként a közhelyek és ostobaságok valóságos tárháza volt, és akihez képest szegény elhalt sógornője angyal lehetett nőies gyöngédségével és értelmével, hogy most, „elnéző szeretettel" idézhette az emlékét, és elhitethette magával azt a rendkívül kellemes gondolatot, hogy íme, milyen nagy is az ő türelme mások iránt. Ó, milyen jóleső erény is lehet hát a türelmes elnézés, ha nekünk van igazunk, amikor még akkor is élvezetes, mikor az igazság nem a mi részünkön van és semmi jogunk, hogy ezt az erényt gyakoroljuk.

Chickné még mindig törülgette a szemét és rázogatta a fejét, amikor Richards arra bátorkodott figyelmeztetni, hogy Florence kisasszony ébren van, és felült az ágyban. A gyermek csakugyan felemelkedett, a szemében könnyek. De csillogásukat Pollyn kívül nem látta senki. Senki sem hajolt föléje, hogy csillapító szavakat súgjon a fülébe; senki sem volt hozzá elég közel, hogy szíve nyugtalan dobogását meghallja.

- Ó, drága dada - szólalt meg a gyermek s komolyan tekintett fel Pollyra. - Hadd feküdjek a kisöcsém ágyába.

- Miért, édesem? - kérdezte Richards.

- Mert azt hiszem, hogy szeret engem! - kiáltott fel a gyermek kitörő zokogással. - Hadd feküdjek át a kiságyába! Kérem, engedje meg!

Chickné ekkor közbelépett, néhány anyáskodó szót mondott a gyereknek arról, hogy a kisleányok ilyenkor már szépen aludni szoktak, de Florence egyre könyörgött, tekintete ijedt volt, és a zokogástól elfúlt a hangja.

- Nem fogom felébreszteni - folytatta arcát két kezébe temetve. - Csak megérintem a kezemmel, és aztán aludni fogok. Kérem, kérem, engedje meg, hogy ma nála aludjak, mert azt hiszem, szeret engem.

Richards szó nélkül felvette a gyermeket, odavitte az ágyhoz, amelyben a kis Paul aludt, és letette szépen melléje. Florence odahúzódott hozzá, olyan közel, amennyire csak lehetett, anélkül, hogy álmából felzavarta volna; és egyik karját kinyújtva, annyira, hogy félénken átfoghatta a kisfiú nyakát, lehajtotta a fejét a másik karjára, melyet könnyektől zilált, nedves haja sűrű tömegben borított el, azután meg sem moccant.

- Szegény kis teremtés - szólalt meg Tox kisasszony. - Bizonyára rosszat álmodott.

Ez a semmitmondó esemény annyira megzavarta a társalgást, hogy nehéz volt újra elkezdeni; aztán meg Chickné olyan mélyen meghatódott türelmes lelke szemléletében, hogy teljesen megnémult. A két barátnő így hát hamarosan befejezte a teázást, és elküldték az egyik cselédet, hogy Tox kisasszonynak kocsit hozzon. Tox kisasszony óriási tapasztalattal dicsekedett a bérkocsik körül, és rendszerint tetemes időbe került, míg útnak indult; előkészületei ugyanis rendszerint igen körülményesek voltak.

- Kérem, Towlinson - szólt Tox kisasszony, a belépő inashoz -, mindenekelőtt vigyen ki tollat és tintát, és jegyezze föl olvashatóan a kocsi számát.

- Igenis, kisasszony - felelte Towlinson.

- Azután pedig kérem, legyen olyan szíves és fordítsa meg a kocsipárnát. Mert, tudod, kedvesem - fordult oda Chicknéhez -, rendszerint nyirkos.

- Igenis, kisasszony - szólt Towlinson.

- Még arra kérem aztán, hogy adja oda a kocsisnak a névjegyemet és ezt a shillinget. A névjegyen rajta van a cím, ahova hajtani kell, ami pedig a shillinget illeti, kérem értesse meg vele, hogy ennél többet semmi esetre sem kap.

- Nem, kisasszony - erősítette meg Towlinson.

- Aztán meg... - ó, úgy sajnálom, hogy ennyi mindennel terhelem meg, Towlinson - folytatta Tox kisasszony, miközben elmélázva nézett az inasra.

- Dehogy kérem, dehogy, kisasszony.

- Említse meg kérem a kocsisnak, hogy a hölgynek, akit visz, a nagybátyja városi tanácsos, és ha szemtelenkedik vele, ráhúzzák a vizeslepedőt. Tudja, Towlinson kérem, ezt olyanformán csinálja, mintha csak úgy barátságosan figyelmeztetni akarná, hiszen tudja, hogy ilyen eset már előfordult egy kocsissal, aki azóta meghalt.

- Igenis, kisasszony.

- Most pedig hadd mondjak jó éjszakát az én édes, cukros, pici keresztfiamnak - fejezte be Tox kisasszony, valóságos csókzáport árasztva minden szava után a gyerekre: - Te pedig Louisám, drága jó barátnőm, ígérd meg, hogy valami jó forrót iszol, mielőtt lefekszel, és nem gyötröd magad.

A bogárszemű Nipper, aki egy pillanatra sem vette le róluk a tekintetét, ugyancsak nehezen uralkodott magán, amíg Chickné ki nem ment a szobából. De aztán, amint megszabadult mindkét látogatótól, bőségesen kárpótolta magát az önfegyelemért.

- Hiszen tarthatnak engem hat hétig kényszerzubbonyban - tört ki belőle a szóvihar -, ha kiszabadulok, csak dühösebb leszek utána; de hát látott-e már valaki ezeknél szörnyűbb két griffmadarat, Richards asszonyság?

- És akkor még azt mondják, hogy bizonyosan álmodott valamit, szegény kicsikém - felelte Polly.

- Ó, a két szépség! - kiáltott Susan, gúnyos bókot vetve az ajtó felé, melyen át eltávoztak. - Sohasem lesz belőle igazi Dombey? Remélem, nincs szükség többre, elég belőlük egy is.

- Föl ne verje a gyereket, Susan lelkem - aggodalmaskodott Polly.

- Köszönöm alássan a szíves figyelmeztetést, Richards asszonyság - vágott vissza Susan, aki egyáltalán nem válogatott a szavakban, ha felpaprikázták -, igazán megtiszteltetésnek érzem a parancsait, mert hiszen én csak egy amolyan fekete rabszolga vagy mulatt, vagy micsoda vagyok itt. És ha talán még egyéb parancsai is volnának, Richards asszonyság, lelkem, csak rajta, hadd halljam.

- Parancsaim? Bolond beszéd! - csitította Polly.

- Ó, kérem, Richards asszonyság - kiáltott újra Susan -, hiszen ebben a házban az ideiglenesek parancsolnak az állandóaknak, maga azt nem tudja? Hát ugyan honnan jött maga? No de akárhol született is, Richards asszonyság, s hogy hol, maga tudja legjobban, azért kérem, jegyezze meg, hogy parancsokat osztogatni még a bolond is tud, csak nem teljesítik. Mert megparancsolhatja valakinek, hogy nosza, ugorjék fejest a hídról a negyvenöt lábnyi mélybe, Richards asszonyság, de azért meglehet, hogy annak a valakinek esze ágában sincs leugrani.

- No lássa, Susan, maga csak azért pattog így, mert kedves, jószívű kis teremtés, nagyon szereti Florence kisasszonyt, és azért támad így reám, mert nincs kin kitöltse a mérgét.

- Igazán könnyű némelyiknek megőrizni a nyugalmát és a finom viselkedést - felelt Susan, és láthatóan megkönnyebbült -, mikor az ő gyerekéből olyan csuda dolgot csinálnak, mintha királyfi volna és addig cirókálják-marókálják, míg a pokolra kívánja őket; de amikor egy édes, gyönyörű, ártatlan angyalt, akiről egy rossz szót sem volna szabad szólni, s csak finoman kellene vele beszélni, így lecsepülnek, az aztán egészen másképp esik ám az embernek. De uramteremtőm, Flory kisasszony, maga semmirevaló, haszontalan kis gyerek, ha nem csukja be rögtön a szemét, akármi legyek, ha le nem hívom a manót a padlásról, hogy elevenen falja fel magát.

Susan félelmetes bőgésbe kezdett, valami igen buzgó mumus nevében, aki hangja szerint nyilván a szarvasmarhák családjába tartozott, és bizonyára türelmetlenül várta, hogy teljesíthesse az állásával járó szigorú kötelességeket. Miután Susan a rábízott gyermek megnyugtatásához még azzal is hozzájárult, hogy betakarta a fejét a paplannal és háromszor-négyszer rápaskolt a párnára, összefonta karját, elbiggyesztette száját, és mukkanás nélkül ült egész este a tűz előtt.

Bár megegyeztek abban, hogy a kis Paul, a dadák nyelvén szólva, „korához képest már sok mindent észrevesz", ő mindazonáltal éppen olyan keveset vett észre mindebből, mint keresztelője előkészületeiből, melynek harmadnapra kellett megtörténnie. Folyt körülötte a készülődés, nagy sietséggel varrták keresztelői öltözékén kívül a Florence-ét, meg a gyerekszoba személyzetének ruháit is. A nap hőse még a nevezetes reggelen sem mutatta a

legkisebb jelét, mintha a perc fontosságát érezné, ellenkezőleg, szokatlanul álmosnak látszott, és nyilvánvalóan rossznéven vette ajnározóitól, hogy kimenőre öltöztetik.

Rideg, acélszürke őszi nap volt, csípős keleti szél fújt; az időjárás mintha összhangot keresett volna a ház eseményével. Dombey úr a keresztelő napján egymagában egyesítette a szelet, a borút és az őszt. A könyvtárban fogadta vendégeit; ott állt olyan komoran és hidegen, mint maga az Idő; mikor pedig az üvegfalú szobából ki-kinézett a kert fáira - rozsdabarna és sárga leveleik pillangózva hulltak alá a földre - mintha tekintetével hervasztotta volna meg őket.

Huh! be hidegek voltak a szobák is; mintha gyászoltak volna, akárcsak a ház lakói. A könyvek glédában álltak, katonás hideg, kemény, síkos egyenruhájukba öltözötten, mintha valamennyien egyetlen eszmét képviseltek volna: a fagyos hidegség eszméjét. A könyvszekrény tükörsima oldala és bezárt ajtaja elutasított minden bizalmaskodást. A bronz Pitt-szobor a szekrény tetején, magas származásának minden nyoma nélkül úgy strázsált a hozzáférhetetlen kincsek fölött, mint valami elvarázsolt szerecsen. A könyvszekrény két sarkán a poros hamvvedrek, valami régi sírból ásták ki, mintha külön-külön szószékről kiáltották volna a sivárságot és pusztulást; a nagy tükör pedig, mely Dombey urat és falon függő arcképét egyszerre verte vissza, mintha búskomor elmélkedésbe zuhant volna.

A merev és hajlíthatatlan tűzszerszámok pedig mintha minden másnál közelebbi rokonságot tartottak volna Dombey úr egyéniségével, feszesen végiggombolt kabátjával, fehér nyakkendőjével, a nehéz arany óralánccal és csikorgó csizmájával. De a csend csak addig tartott, míg Dombey úr vér szerinti rokonai, Chick úr és neje hamarosan meg nem jelentek.

- Drága Paulom! - lelkendezett Chickné, s bátyja nyakába esett. - Remélem, hogy ez a nap hosszú, hosszú, boldog élet első napja lesz.

- Köszönöm, Louisa - felelte Dombey úr fanyalogva. - Hát ön hogy van, John úr?

- Köszönöm kérdését, Dombey úr, hát ön? - viszonozta a kérdést Chick úr.

Üdvözlésül úgy nyújtotta Dombey úrnak a kezét, mintha attól félne, hogy megvillanyozza. Dombey úr viszont olyanformán fogta meg a kezét, mintha valami hal, tengeri moszat, vagy más ragadós holmi lett volna, s alighogy megfogta, a lehető legkifogástalanabb udvariassággal, menten vissza is szolgáltatta tulajdonosának.

- Louisa - szólt Dombey a húgához, feléje fordítva kissé fejét a csikorgó, feszes gallérban, mintha csavart forgatott volna a csavaranyában -, be kellett volna fűteni talán?

- Ó, dehogy, kedves Paulom! Ugyan - bizonykodott Chickné, miközben minden erejét megfeszítette, hogy a fogai ne vacogjanak -, miattam egyáltalán nem szükséges.

- Hát ön, John úr? - fordult Dombey Chickhez. - Nem fázik?

A sógor mind a két kezét csuklóig gyúrta be a zsebébe, és erőnek erejével türtőztette magát, hogy rá ne zendítsen arra a kutyakantátára, amellyel már nem egy ízben megbotránkoztatta feleségét. Mindazáltal Dombey érdeklődésére kijelentette, hogy tökéletesen érzi magát.

Halk hangon éppen utána vetette még, hogy „Sej, haj, till-till-tillárom!" - amikor Towlinson érkezése gondviselésszerűen megállította.

- Tox kisasszony! - jelentette az inas.

A szívrabló szépség rövidesen belibbent; orra hupikék volt, arca leírhatatlanul fagyos, szederjes; az alkalom tiszteletére ugyanis csak néhány légies, libegő, ködfátyolszerű holmit öltött magára.

- Hozta isten, Tox kisasszony! - üdvözölte Dombey.

A keresztanya szétterülő ködfátyla közepette, egyszerre úgy összement, mint az összecsukható színházi látcső; olyan mély meghajlással hódolt Dombey úr leereszkedő közeledésének.

- Sohasem fogom elfelejteni ezt a napot - susogta lágyan Tox kisasszony. - Szinte hihetetlen. Édes Louisám, mondhatom neked, alig hiszek az érzékeimnek.

Ha Tox kisasszony érzékei közül legalább egynek hihetett, az mindenesetre azt tudatta vele, hogy pokolian hideg van. Ez nem volt vitás. Meg is ragadta titokban az első kínálkozó alkalmat, hogy a vérkeringés felfokozása végett, zsebkendőjével megdörzsölje az orra hegyét, már csak azért is, nehogy fagypontot verdeső hidegével kellemetlenül lepje meg a kisbabát, ha majd csókra járul hozzá.

A kisbaba csakhamar megjelent; Richards hozta teljes parádéban; Florence, a fáradhatatlan ifjú porkoláb, Susan kíséretében zárta be a diadalmenetet. Noha a gyermekszobához tartozók csak félgyászt viseltek már, a kis árvák megjelenése nem derítette fel a komor képet. A kisbaba ráadásul hirtelen sírni kezdett; lehetséges, hogy ennek oka csakugyan Tox kisasszony orra volt.

A kis Paul sírása egyébként szerencsésen megakadályozta Chick urat dicséretes szándékának félszeg megvalósításában, abban ugyanis, hogy Florence-et figyelmességével tüntesse ki. A derék úriembernek nyilvánvalóan nem volt kellő érzéke a kizárólagos megkülönböztetés iránt, amire egy tökéletes fiú-Dombey számot tarthat (talán mert abban a megtiszteltetésben lehetett része, hogy maga is egy Dombeyhoz tartozott, és így közelebbről ismerte kiválóságaikat), igen kedvelte tehát a kis Florence-et és ezt nemegyszer ki is mutatta. Jelét is adja újból, ha a kis Paul sírva nem fakad, és az éber Chickné útját nem vágja minden kísérletnek.

- Ejnye, Florence, gyermekem! - szólalt meg Chickné nagy izgalommal. - Mit csinálsz itt, angyalom! Gyorsan állj ide a baba mellé. Mulattasd egy kicsit, szívem!

A légkör egyre hidegebbé vált és válhatott volna még, amikor Dombey úr odaállt, és fagyos merevséggel figyelte a kislányt, amint tapsikolt, majd lábujjhegyre emelkedett a fiú és örökös trónja előtt, és arra csábította, hogy a maga királyi magasságából lehajoljon, és lenézzen szegény kis nővérére. Valószínű, a jó szándékú Richards is elősegítette az eredményt, annyi bizonyos, hogy a kisfiú csakugyan letekintett, és abbahagyta a sírást. Majd, amikor kis nénje elbújt a dada háta mögé; követte szemével; amint pedig ki-kikukkantott és vidáman rákiáltott, a kisfiú lelkesen szökdösni kezdett, és boldogan feléje gőgicsélt; s mikor aztán Florence odaszaladt hozzá, a pici elragadtatásában hangosan felnevetett, és parányi kezével Florence fürtös haját próbálta simogatni, miközben a kisleány majd megfullasztotta csókjaival.

Dombey úr örült-e vajon, amikor ezt látta? Egyetlen arcizmával sem mutatta, hogy örül; amint hogy sohasem látták nála semmifajta érzésnek külső jeleit. Ha bepillantott is olykor a szobába néhány napsugár, hogy a játszó gyermekeket végigcirógassa fényével, sohasem érték el az ő arcát. Most is olyan mereven és hidegen állt ott, hogy amikor a kis Florence szeme véletlenül összetalálkozott az övével, a meleg sugár egyszerre eltűnt a kislány szeméből.

Borús, komor, szürke őszi nap volt ez, valóban; a pillanatnyi csendben hallani lehetett a levelek bús hullását a kertben.

- John úr kérem - szólalt meg végül Dombey, miközben órájára nézett és kesztyűjét, kalapját vette -, legyen szíves, nyújtsa a karját húgomnak. Karom ma Tox kisasszonyé. Legjobb lesz, ha maga megy elöl Paul úrfival, Richards. De nagyon vigyázzon ám, kérem!

Dombey úr hintójában ott ült Dombey és Fia, Tox kisasszony, Chickné, Richards és Florence; a mögöttük haladó kis kocsiban pedig Susan és a kocsi tulajdonosa, Chick úr foglalt helyet. Susan szeme kitartóan az ablakra tapadt, így igyekezett menekülni zavarából, hogy ott kell

ülnie Chick úr tányérképével szemben; valahányszor valami csörrenést hallott, arra gondolt, hogy Chick úr bizonyosan most takar papirosba valami neki szánt megfelelő pénzbeli bókot.

Útban a templom felé, Dombey úr a fia mulattatására egyszer összeütötte a tenyerét. Az apai érzésnek ez a túláradó megnyilatkozása természetesen valósággal elbűvölte Tox kisasszonyt. De ha ezt a kis eseményt nem számítjuk, a keresztelőre kocsizó csoport meg egy gyászhintó között csupán a kocsi meg a lovak színében rejlett szembeszökőbb különbség.

A templom bejárata előtt, a lépcsőnél méltóságteljes egyházfi fogadta a társaságot. Amint Dombey úr kiszállt, hogy a hölgyeket lesegítse, majd ott állt a templom ajtajában, a felügyelő mellett olyan volt, mintha felügyelő lett volna maga is. Talán kevésbé cifrázatos ruhájú, de sokkal zordonabb; üzleti és lelki ügyek felügyelője.

Tox kisasszony keze ugyancsak remegett, amikor Dombey úr karjára helyezte és érezte, hogyan vezeti föl a lépcsőn, míg a sujtásos kalap és a keleti pompájú felügyelői gallér ott haladt előttük. Egy pillanatra Tox kisasszony eszében mintha egészen más szertartás kísértett volna. „Óhajtod e melletted álló férfiúval a házasságot, Lukrécia?" - „Igen, óhajtom."

- Kérem, szíveskedjék a gyermeket gyorsan behozni a léghuzatból - súgta a templom-felügyelő, mialatt nyitva tartotta a belső ajtót.

- Hová? A sírba? - kérdezhette volna a kis Paul, Hamlettel, mert az egész hely valóban olyan nyirkos és dohos volt. A letakart magas szószék és olvasóasztal, a tátongó padsorok sivár látványa, hosszú vonalban a kórusig, és az ugyanolyan üres lócák, amelyek ott sorakoztak fel a tető felé, s elvesztek a félelmetes, nagy orgona árnyékában; a poros gyékények és a fagyos kockakövek; a mogorva szabad helyek a templom két mellékhajójában; a dohos sarok, ahol a harangkötél közelében a ravatalozáshoz szükséges kecskelábakat tartották, néhány ásóval, kosárral és hátborzongató kötéllel együtt: - ez mind, mind olyan síri összhangban állott a furcsa, nehéz és kellemetlen hangulatot ébresztő szaggal és a ravatalos világítással. Hideg és vigasztalan környezet volt.

- Esküvő folyik bent éppen - szólt a felügyelő -, mindjárt befejezik; addig tessék talán besétálni a sekrestyébe.

Mielőtt ismét megindult volna, hogy a menetet vezesse, előbb meghajolt kissé Dombey előtt, emlékeztetőül, hogy hiszen volt szerencséje szolgálatára lenni, mégpedig boldogult felesége temetésekor és reméli, azóta is jól méltóztatik lenni.

Az említett esküvői szertartás elég siralmasan festett, ahogy az oltár előtt elhaladva látták. A menyasszony a kelleténél öregebb, a vőlegény meg a kelleténél fiatalabb volt; a férjhez adó násznagy kimustrált, vén arszlán, félszemű, a vak szemén monoklival; a násznép didergett.

A sekrestyében a kandalló kegyetlenül füstölt; egy kivénhedt és agyonrobotolt, éhbéren tengődő írnok „adatkeresésben", rettentő szaporán lapozott mutatóujjával egy iszonyatos nagy anyakönyv pergamen lapjain - hány ilyen könyv volt itt még ezenkívül! - teli temetési adatokkal. A kandalló fölött a templom kriptájának tervrajza függött; Chick úr a társaság szórakoztatására hangosan olvasni kezdte a szöveget, s egyszerre azon vette észre magát, hogy mindnyájuk füle hallatára a Dombeyné sírjára vonatkozó adatokat is végigolvasta, mielőtt az olvasásban megállott volna.

Újabb fagyos szünet után ziháló, asztmás, töpörödött női templomszolga lépett hozzájuk, ki a kinti temetőbe bizony jobban illett volna, mint ide a templomba és a keresztelőmedencéhez hívta őket. Várniuk kellett kissé, míg a lakodalmas nép beírta nevét a könyvbe; az asztmás kis templomi alkalmazott eközben - részint egészségi állapotánál fogva, részint meg, hogy a

lakodalmas nép meg ne feledkezzék róla - borzalmas köhögési rohamok között vánszorgott körül a templomban.

Végre a sekrestyés (az egyetlen vidám jelenség a környezetben, pedig temetésrendező is volt) odalépett egy korsó meleg vízzel, és miközben a keresztelőmedencébe öntötte, megjegyezte, hogy ez majd élét veszi a hidegnek; pedig bizony ahhoz millió akó forró víz sem lett volna elég ebben a pillanatban. Azután a pap, szeretetre méltó, szelíd arcú, fiatal káplán lépett be, aki szemmelláthatóan félt a babától, s úgy jelent meg hirtelen, mint a kísértettörténetek főszereplője szokott; „nagy, magas alak, tetőtől talpig fehérben". A pap láttára Paul fülszaggató sírásban tört ki, és nem is hagyta abba, amíg ki nem vitték, arca pedig egészen elkékült nagy keserűségében.

Sőt, miután mindenki nagy megkönnyebbülésére kivitték, a szertartás hátralevő részében még behallatszott a kapu alól, hol halkabban, hol hangosabban, hol elnyomottan, hol ismét kitörve, a visszafojthatatlan panasz, mellyel a kis Paul a rajta esett méltatlanságot tudtul adta a világnak. Ez aztán annyira megzavarta a két hölgyet, hogy Chickné egyre-másra odanyomult a főhajóba, hogy üzeneteket küldözgessen ki a templomszolgával, Tox kisasszony pedig imakönyvét a Lőporösszeesküvésről szóló lapra nyitva, olvasgatta a választ a szertartás menete közben.

Dombey úr az egész szertartás alatt a tőle megszokott előkelő egykedvűséggel viselkedett, s ez talán szintén hozzájárult a légkör megfagyasztásához, olyannyira, hogy a fiatal káplán szája valósággal füstöt vetett, miközben a szöveget olvasta. Csupán akkor látszott Dombey úr arcán némi ellágyulás, amikor a lelkész (mesterkéletlenül és egyszerűen), azt a berekesztő intelmet kötötte a keresztszülők lelkére, hogy a jövőben se mulasszák el a gyermek fölötti felügyeletet, s ezalatt szeme véletlenül Chick úron pihent meg; ekkor Dombey úr tekintetéből azt a fenséget, sugárzó fenyegetést lehetett kiolvasni, hogy csak azt adja az isten, hogy ilyesmin kapja egyszer Chick urat!

Egyébként talán csak használt volna Dombey úrnak, ha valamivel kevesebbet gondol saját méltóságára és kissé többet annak a szertartásnak az eredetére és céljára, amelyet most olyan részvétlenül és mereven nézett végig. Milyen ellentétben állott a szertartás igazi mivoltával ez az önteltség!

A szertartás végeztével Dombey ismét karját nyújtotta Tox kisasszonynak, és odavezette a sekrestyébe, ahol értésére adta a papnak, mennyire örült volna, ha ma ebéden tisztelhette volna a házánál, de háztartása szomorú körülményei, sajnos nem engedik meg. Miután az anyakönyvet is aláírták, a költségeket megfizették, a templomszolgát (akin borzasztó köhögés vett megint erőt) megjutalmazták, a templomfelügyelőt kielégítették, s nem feledkeztek meg a sekrestyésről sem (aki véletlenül éppen ott állott a kijáratnál, és nagy érdeklődéssel tanulmányozta az időjárást), ismét kocsiba ültek, és az előbbi sivár csoportosítás szerint hazahajtattak.

Otthon hideg lakoma várta őket, amelyre Pitt, a szekrény tetejéről úgy nézett le, mintha az orrát fintorgatta volna; a lakoma ugyanis a kristályok és ezüstök hűvös pompájában inkább hasonlított halotti, mint vidám keresztelői ebédhez. Tox kisasszony ekkor elővette a keresztfiának szánt ajándékot, egy kis ezüstserleget; Chick úr tokba zárt késsel, kanállal és villával kedveskedett. Dombey úr viszont karpereccel ajándékozta meg Tox kisasszonyt, aki az ajándék láttán rendkívüli módon elérzékenyült.

- John úr - szólt ekkor Dombey Chickhez -, legyen oly kedves, és foglaljon helyet az asztal végén. Mi jó van ön előtt?

- Hideg borjúsült - felelte Chick, miközben dermedt kezeit dörzsölgette. - Hát önnek mi jóval szolgáltak?

- Ez itt - felelt Dombey -, azt hiszem, valami hideg borjúfej-készítmény, aztán hideg csirke van; látom, sonka, pástétom, saláta, tengeri-rák. Tox kisasszony, megtisztelne-e azzal, hogy inna egy kis bort? Pezsgőt Tox kisasszonynak!

A lakomázóknak nyilallás állott a fogába, olyan fagyasztóan hideg volt minden. A bort úgy behűtötték, hogy Tox kisasszonynak, amint kortyolgatott egyet, apró sikoly szakadt fel torkából, és csak nagy nehézség árán tudta egy „hm"-re áthangszerelni. A borjúsült valami olyan rendkívül levegős kamrából jöhetett, hogy Chick úr az első falásnál úgy érezte, mintha hideg ólmot nyelt volna. Egyedül Dombey őrizte meg rendületlenségét. Valami messzi orosz vásáron nyugodtan kiakaszthatták volna ezzel a felírással: „Fagyott úriember eladó."

Az uralkodó hangulat még Chicknére is ráragadt. A csevegést vagy hízelkedést meg sem próbálta, csupán meg akarta mutatni mindenáron, hogy nem fázik, azért sem.

- Tisztelt sógor uram - szólalt meg most Chick, a fejest ugró elszántságával, és egy pohár sherryt töltött magának -, szíves engedelmével ezt a poharat a kis Paulra ürítem!

- Isten éltesse! - susogta Tox kisasszony, megízlelvén borát.

- Édes kis Dombeym! - felelte Chickné.

- Nem kétséges - válaszolt Dombey szigorú méltósággal -, hogyha fiam méltányolhatná a megtiszteltetést, melyben ön részesítette, bizonyára hálás volna, és háláját ki is fejezné ön előtt. Bízom benne viszont, hogy annak idején meg fog felelni mindannak a követelménynek, amit magánéletében rokonainak és barátainak lekötelező magatartása, a közéletben pedig terhes felelősséggel járó szerepünk támaszt irányunkban.

Dombey úr végérvényes szavaihoz nem volt mit hozzáfűzni, Chick úr tehát megint belesüllyedt a hallgatásba. Nem úgy Tox kisasszony; ma talán még lelkesebb figyelemmel és még kifejezőbben féloldalra billent fejjel hallgatta Dombeyt, mint máskor, majd áthajolt az asztalon s úgy suttogta:

- Louisám!

- Tessék, kedvesem!

- Terhes felelősséggel járó szerepünk... Hogy is volt csak tovább?

- Ránk rónak - felelte Chickné.

- Bocsáss meg, drágám, de azt hiszem, nem így volt. Kerekebben, szebben folyt a mondat... - A magánéletében rokonainak és barátainak lekötelező magatartása, a közéletben pedig terhes felelősséggel járó szerepünk támaszt irányunkban.

- Irányában támasztott követelményeinek... igazad van - hagyta helyben Chickné.

Tox kisasszony diadalittasan csapta össze gyöngéd kezeit, majd égre emelve szemét, felkiáltott: - Micsoda ékesszólás! Istenem!

Dombey eközben Richardsot hívatta, aki tisztelettel meghajolván be is jött, de a gyermek nélkül; Paul ugyanis a nap fáradalmai után mélyen aludt. Dombey úr egy pohár bort töltetett színe elé idézett vazallusának, majd a következőket mondta (Tox kisasszony már jó előre félrehajtotta nyakát és egyéb apró előkészületeket végzett, hogy jobban szívébe véshesse szavait):

- Körülbelül fél esztendeje, Richards, mióta a házamban tartózkodik, híven teljesítette kötelességét. Mivel a jelen alkalommal kapcsolatban magáról is meg szeretnék emlékezni, gondolkoztam, milyen módon tehetném; megbeszéltem ezt húgommal is, név szerint...

- Chicknével - szólt közbe Chick úr.

- Hallgasson, könyörgöm! - nyöszörgött Tox kisasszony.

- Azt akartam mondani, Richards - folytatta Dombey, miközben megsemmisítő pillantással sújtotta sógorát -, hogy elhatározásomban annak a beszélgetésnek az emléke segített, mely köztem és a maga férje között folyt ebben a szobában, mikor magát felfogadtuk. Férje ugyanis feltárta előttem azt a szomorú tényt, hogy családjuk, saját magával az élen, mélyen elmerült a tudatlanságban.

Richards meggörnyedt a szemrehányás fenséges ereje alatt.

- Távol állok attól - folytatta Dombey -, hogy barátja legyek olyasminek, amit holmi egyenlőségről álmodozók általános iskolakötelezettségnek neveznek. De azért szükséges, hogy az alsóbb osztályokat is megtanítsák helyzetük ismeretére, és tudják, miként viselkedjenek illendően. Ilyen értelemben tehát én is pártolom az iskolázást. Módomban áll, hogy egy régen alapított intézetben, melyet (a tiszteletre méltó alapító testületről) Jótékony Köszörűsök Intézetének neveznek, egyik alapítványi helyre én jelöljek ki egy növendéket. Abban az intézetben nemcsak egészséges nevelést, de ruhát és iskolai jelvényt is díjmentesen kapnak. Miután Chickné asszony révén érintkezésbe léptem családjával, úgy határoztam, hogy az üresedésben levő helyre a maga fiát jelölöm. Most értesültem, hogy a mai napon már fel is öltötte az intézeti ruhát. A fiú száma - folytatta Dombey a húgához fordulva, mintha nem egy fiúról, hanem valami bérkocsiról lenne szó -, azt hiszem, száznegyvenhét. Louisa, megmondhatod az anyjának.

- Száznegyvenhét - közölte tehát Chickné. - Az egyenruha, Richards, csinos, meleg, hosszú, sötétkék posztóból készült, fecskefarkú kabát, és sapka, narancssárga sujtással, vörös gyapjúharisnya és igen erős bőrből készült térdnadrág. Az ember igazán maga is örömest és hálás szívvel eljárna ilyen öltözetben - tódította Chickné lelkesen.

- Nos, Richards - szólalt meg Tox kisasszony -, maga aztán igazán büszke lehet! A Jótékony Köszörűsök!

- Igazán nagyon hálás vagyok a nagyságos úrnak, és nagyon köszönöm, hogy még az én szegény kicsinyeimre is gondolni tetszett - szólt bágyadtan Richards. Lélekben ott lebegett előtte a kis „Kazán", mint Jótékony Köszörűs, igen-igen kurta lábszáracskáival, az imént leírt célszerű öltözetben, és könnyek gyűltek a szemébe.

- Örülök, hogy ilyen sok érzés van magában, Richards - szólt Tox kisasszony.

- Az ember szinte azt reméli ilyenkor, valóban - szólt Chickné, szerfölött büszkén arra, mennyi jót tesz fel az emberi természetről -, hogy a hálának és becsületérzésnek némi halvány szikrája maradt még ebben a világban.

Richards a hízelgő nyilatkozat hallatán újra meghajolt és köszönetet mormogott; mivel azonban teljesen lehetetlennek érezte, hogy összeszedheti magát fia újdonatúj nadrágos látományának fölidézése után, lassan az ajtó felé húzódott, és megkönnyebbült a szíve, mihelyt elmenekülhetett.

Az ideiglenes olvadás, mely a társaság hangulatában Richards megjelenésével mutatkozott, távozásával véget is ért, és a légkör újra fagyosra vált, sőt, ha lehet, még keményebben, mint az előbb; Chick úr az asztal legvégén két ízben is jól hallhatóan dúdolta el a gyászindulót a *Saul*ból. A hőfok egyre alább és alább szállott, mintha a társaság tagjai eltökélték volna magukban, hogy ugyanolyan állapotba jutnak, mint a jéghideg húsok, melyeket körülültek. Chickné végül is Tox kisasszonyra nézett, Tox kisasszony meg Chicknére, aztán mindketten

felálltak és kijelentették, ideje már, hogy hazamenjenek. Miután Dombey úr ezt a bejelentést is tökéletes nyugalommal fogadta, a hölgyek búcsúztak, és Chick úr kíséretében távoztak. Alighogy hátat fordítottak a háznak, otthagyván a gazdát magányos méltóságában, Chick úr zsebre dugta mind a két kezét, hátravágta magát a kocsi ülésén, és teljes erőből fütyülni kezdte azt a nótát, hogy „Tyúkra vadászik a róka, haj-haj-haj!", miközben arcán olyan félelmetes elszántság tükröződött, hogy felesége a világért sem mert volna tiltakozni, vagy megkockáztatni akár egyetlen megjegyzést.

Richards, ölében a kis Paullal, még mindig elsőszülöttje dolgán töprengett. Érezte ugyan, hogy ez hálátlanság, de a nap rossz hangulata mintha a Jótékony Köszörűsöket is beárnyékolta volna; akaratlanul is arra gondolt, hogy a száznegyvenhetes bádog jelzőtáblának valahogyan része van a mai nap zordságában és kimértségében. A gyermekszobában is szóba hozta a „kis lábszárát a lelkemnek", és az az egyenruhás látvány szüntelenül nyugtalanította.

- Mit nem adnék, ha láthatnám szegény kis lelkemet, mielőtt teljesen beleszokik abba az új viseletbe!

- No, mondok magának valamit - felelte Susan, akit Richards már egészen a bizalmába fogadott -, hát nézze meg, és könnyítsen a lelkén.

- Dombey úrnak nem volna kedvére - válaszolta Polly.

- Hogy nem volna kedvére, Richards? Azt hiszem, kedvére volna, ha megkérdenék.

- Maga ugye nem kérdezné meg a helyemben? - kockáztatta meg Polly.

- Nem én; egyébként a két bakter, Tox és Chick, mint hallom, nem óhajt itt őrködni holnap; azért hát a Flory kisasszony meg én, reggel szépen elmegyünk magával sétálni, s akkor élhet az alkalommal, ha úgy tetszik, mert hiszen éppen úgy elnézhetünk maguk felé is, mintha csak itt az utcán járnánk fel és alá.

Polly először határozottan visszautasította a tervet, hanem aztán kezdett megbarátkozni vele, amint egyre élénkebben látta maga előtt gyerekeit és otthonát. Végül is úgy okoskodott, hogy csakugyan nem származhatik semmi rossz abból, ha egy percre beszólnak otthon, így hát elfogadta Susan javaslatát.

Abban a pillanatban, mikor ezt elhatározták, a kis Paul keserves sírásra fakadt, mintha csak sejtelme lett volna arról, hogy nem jó vége lesz a dolognak.

- Mi a baja a kicsinek? - kérdezte Susan.

- Fázik talán - felelte Polly, miközben föl s alá kezdett járni vele, hogy elcsendesítse.

Rideg, mogorva őszi délután volt valóban; Richards ott járkált, csitította a gyermeket, erősebben szorította kebléhez, aztán kitekintett a komor ablakon, és látta, hogy a hervadt falevelek záporozva hullnak alá a fákról.

HATODIK FEJEZET

Paul második vesztesége

Pollyt olyan erős balsejtelem szállotta meg reggel, hogyha bogárszemű társa nem ösztönzi, bizonyára felhagyott volna a kirándulás tervével, és szabályszerűen kérte volna, engedjék meg, hadd láthassa a száznegyvenhetest Dombey úr tiszteletre méltó födele alatt.

Ellenben Susannak igen nagy kedve szottyant a kirándulásra. A mások csalódásait tűrhetően elviselte, de kikérte magának, hogy ő maga is csalódjék, olyan ügyesen hárította el tehát Richards második tervét, és olyan leleményes módon védte meg az elsőt, hogy másnap, Dombey úr alig fordított hátat a háznak, hogy a City felé induljon, kisfia már útban volt Staggs' Gardens felé.

Ez a szép nevű utca abban a külvárosban húzódott, melyet lakói Camberling Townnak hívtak, de az Idegenek Londoni Térképe (a kényelem szempontjából zsebkendőkre nyomtatva) Camden Townra keresztelt. A két nő ide indult a gyerekekkel; Richards a kis Pault vitte, Susan meg kézen fogva vezette Florence-t, nem feledkezve meg időnként egy-egy üdvösnek vélt rángatásról vagy taszigálásról sem.

Óriási földrengés első lökései tépték fel, és forgatták keresztül-kasul akkoriban a tájat. Minden a nyomát viselte körös-körül. Házak hevertek romban; utcák felszakítva és eltorlaszolva; a föld mély tátongó árkokat tárt a szemlélő elé; homok és agyag, roppant halomra hányva; az aláásott és tántorgó házakat hatalmas gerendák, cölöpök támogatták. Az egyik meredek, nem természetes domb tövében felfordult, egymásra dobált szekerek hevertek összevissza; amott pedig a vas halomszám fuldokolt és rozsdásodott egy földmélyedésben, mely valahogyan pocsolyává változott. Lépten-nyomon sehová sem vezető hidak, járhatatlan keresztutak. Kémények bábeltornyai emelkedtek, melyeknek a fele hiányzott, ideiglenesen összetákolt faházikók, ahol az ember a legkevésbé várta volna. Hevenyén összeeszkábált épületek favázai, félbemaradt falak, építőállványok, egymás hegyén-hátán; közben téglarakások, iszonyú rendetlenségben, emelődaruk óriásra nyúlt alakja, háromlábak, ott terpeszkedve a semmi fölött. Százezer forma és anyag, valamennyi befejezetlen és tökéletlen; mindegyik ott, ahová nem való, fejjel lefelé, lábbal az égnek, a földet túrva, felnyúlva a levegőbe, s ott rozsdásodva a vízben, érthetetlenül és kuszán, mint valami vad álom.

Hőforrások és tüzes kitörések, a földrengésnek ezek az ősi kísérői, szintén növelték az összevisszaságot. A romba dőlt falak között forró víz sziszegett és dagadt; lobogó lángok törtek elő; a hamu hegyei elzárták az utakat, és teljesen megváltoztatták a környék szokásait és törvényeit.

Röviden: a vasút építése volt itt erősen előrehaladóban; a rendkívüli zűrzavar e kellős közepéből indul ki majd sima kanyarjaival roppant útjára, haladást és művelődést terjesztvén.

De a környék ez idő szerint még nem nagyon bízott a vasútban. Egy-két vakmerő vállalkozó tervezett ugyan egy-egy utcát, egyikük még építeni is kezdett, de úgy megtorpant a sárban és a hamuban, hogy a továbbiakra nézve gondolkodni kezdett. Egy vadonatúj kocsma, amely messze illatozott a friss vakolattól, az olajfestéktől és nem nézett sem jobbra, sem balra, a vasutat választotta címernek; elhamarkodott dolognak látszott ez a vállalkozás, mindenesetre arra alapozták, hogy itallal lássa el a munkásokat. A Kubikosok Betérője sörmérésből keletkezett; egy igen régi hentesboltból Vasúti Étkező lett, naponta meleg disznópecsenye készült itt; s ugyanazon ok működött közre az átalakulásban, amely a többi változást is szülte.

A háziurak helyesléssel nézték a vasút előretörését, a közvélemény éppen azért nem bízott bennük. A vasút iránt lassan terjedezett a bizalom. Bitangjába hagyott mezők, tehénistállók, trágyadombok, szemétkupacok, árkok, kertek, lugasok és szőnyegporoló térségek feküdtek a vasút vonala mentén. Osztrigahéjak az osztriga idényben, tengerirák-héjak a tengerirák idényben, edénycserepek és megfakult káposztalevelek ott hevertek minden évszakban a közelben, és dacoltak a vasúttal. Póznák, léckerítések, régi intő- és jelzőtáblák, toprongyos házakon éktelenkedő tűzfalak, nyomorúságos növényzetek csip-csup foltjai még mindig farkasszemet néztek az épülő pályával. Semmi sem javult azzal, hogy a vasút ott volt, és senki nem gondolt a csinosítással. Ha az a parlagon hagyott sivár, nyomorúságos sok földszelet, amely körülötte elterült, nevetni tudott volna, bizonyára az is éppen olyan gúnyosan neveti ki a vasutat, mint a többi nyomorult szomszéd.

Staggs' Gardens maga rendkívül bizalmatlan volt. Ez a hely egyébként egyetlen rövid házsorból állott; a házak előtt elterülő köpésnyi kertek kerítését régi ajtók, hordódongák, kátrányos ponyvadarabok és sivár bokrok szolgáltatták; a résekbe pedig feneketlen bádogforralókat, kiszolgált tűzhelyrácsokat tömködtek. A kertészek futóbabot termeltek itt, baromfit és házinyulat tartottak, roskatag, furcsa lugasokat emeltek (az egyiket régi csónak alkotta), ruhákat szárítottak és pipáztak.

Sokak vélekedése szerint a Staggs' Gardens elnevezés egy néhai tőkepénzestől eredt, aki az egészet a saját gyönyörűségére építtette volna. Voltak, akiket a romlatlan természet iránti tisztelet arra vezetett, hogy azt képzeljék, itt valaha, a vadregényesebb időkben, szarvasok tanyáztak az árnyas határban. De akár így, akár úgy volt, a Staggs' Gardenst gyermekei holmi megszentelt berekfélének tekintették, melyet nem szabad a vasútnak feldúlnia. Annyira bíztak valamennyien abban, hogy az ilyenfajta nevetséges újításokat majd csak túlélik, hogy a kéményseprőmester, aki a helyi politikában is vezérszerepet játszott, a nyilvánosság előtt jelentette ki, hogy a vasútvonal megnyitásának napján - ha ugyan valaha is megnyílik - két fiát felküldi a kéménybe, hogy onnan éljenezzenek nagy csúfondárosan, amikor majd a kísérlet előrelátható kudarca bekövetkezik.

Erre az istentelen helyre, amelynek mind ez ideig még a nevét is eltitkolta a húga Dombey előtt, ragadta most a kis Pault Richards meg a sors.

- Az a mi házunk, Susan! - mutatott oda Polly az egyik házra.

- Valóban? - érdeklődött Susan némi leereszkedéssel.

- Húgom, Jemima pedig ott áll az ajtóban, s a drága kisfiam a karján! - lelkendezett Polly.

Ez a látvány szárnyra kapta a türelmetlen Pollyt. Valósággal végigrepült az utcán, ott termett Jemimánál, s egy szempillantás alatt kicserélte a két gyereket, az ifjú hölgy legnagyobb elképedésére, kinek a Dombey-ház örököse mintha az égből hullott volna hirtelen a karjába.

- Teremtőm, Polly! Igazán te vagy? Ez azután a meglepetés! Ki álmodta volna? Gyere be gyorsan! És milyen nagyszerű színben vagy! A gyermekek megőrülnek, ha meglátnak!

Majdnem így is történt, ha a fülsiketítő zsivajból ítélni lehet, és az eszeveszett rohanásból, mellyel nekiestek anyjuknak, és odavonszolták a tűzhely mellett álló alacsony székhez; és Polly becsületes almaképe egyszerre egész sereg kisebb piros alma közé keveredett, mert valamennyi gyerek odaszorította rózsás arcát az övéhez, mint szemmelláthatóan egyazon fának gyümölcse. Polly maga is éppen olyan hangos és féktelen volt, mint a többi, s amíg csak egészen ki nem fogyott a lélegzetből, s a haja szétbomlottan nem röpködött kipirult arca körül, és új keresztelői ruhája alaposan össze nem gyűrődött a játékban, egy pillanatra meg nem állott. De az utolsó előtti kis Toodle még akkor is ott maradt az ölében, erősen a nyakába

csimpaszkodva, miközben az egy számmal még nagyobb Toodle Polly székének hátára kúszott fel, és onnan erőlködött kétségbeesetten, fél lábbal a levegőben, hogy anyját megcsókolhassa.

- Nézd csak, milyen szép kicsi kisasszonyka jött el meglátogatni titeket - szólt most Polly. - És nézzétek, milyen csöndes. Szép kicsi kisasszony, ugye?

Mindez Florence-re vonatkozott, aki az ajtóban állva nézte a jelenetet. Az apróságok figyelme azonnal ráterelődött, nem kevésbé Nipper kisasszonyra, akit olyanfajta érzések környékeztek közben, mintha őt is lekicsinyelnék.

- Ugyan jöjjön már be, üljön le egy percre, Susan - szólt Polly. - Ez itt a húgom, Jemima. Jaj, Jemima, tudod, igazán nem bírom elgondolni, mit csinálnék egyedül, ha Susan nem volna; nélküle nem volnék ma itt, az bizonyos.

- Kérem, Nipper kisasszony, tessék már leülni, no - biztatta Jemima.

Susan méltósággal és szertartásosan ereszkedett le az egyik szék sarkára.

- Soha életemben nem örültem még úgy vendégnek, mint most a kisasszonynak, igazán mondom, hogy nem - folytatta Jemima.

Susan mintha fölengedett volna valamelyest, mert egy parányit beljebb ült a széken, és kegyesen mosolygott.

- Ugyan, Nipper kisasszony, oldja meg a kalapja pántlikáját, és érezze magát itthon. Hiszen tudom én jól, hogy nem ilyen szegényes helyhez van szokva, de azért talán nem veti meg a mi házunkat.

A fekete szemű látogatót ez az alázatos beszéd annyira meglágyította, hogy menten felkapta Toodle kisasszonyt, és térdére ültetve, lovacskát játszott vele.

- De hol a Kazán? Az én szegény szép kis fiam? - kérdezte Polly. - Hiszen azért jöttem messziről, hogy lássam új ruhájában.

- Jaj, be sajnálom! - kiáltott fel Jemima. - Megszakad a szíve szegénynek, ha hallja, hogy az anyja itthon volt. Iskolában van, Polly.

- Hát már elment?

- El. Tegnap ment be először, hogy el ne mulasszon semmit a tanulásból. De ma félünnep, Polly; ha várni tudnál, amíg hazajön... Nipper kisasszony is természetesen - tette hozzá, idejében megemlékezvén a bogárszeműt megillető tiszteletről.

- Aztán mondd csak, Jemima, hogy mutat a lelkem abban a ruhában? - kérdezte Polly elfogódott hangon.

- No, sokkal jobban, mint az ember gondolná - válaszolta Jemima.

- Azért tudom, hogy a lábaszára nagyon kurtának látszik benne - folytatta Polly mély aggodalommal.

- No, hisz kurtának kurta, különösen ha hátulról nézed - felelt Jemima -, hanem hát csak nő mindennap a gyerek valamit, Polly.

A vigasztalás bizony a messzi jövőre épített, Jemima azonban oly vidáman és szívesen mondta ki, hogy értéke mindjárt megkettőződött. Néhány percnyi szünet után Polly már kissé felvidulva kérdezte:

- Hát apa hol van, Jemima lelkem? - Toodle urat ugyanis mindenki ezen a családias néven hívta itthon.

- Ó, még egy csalódás! - kiáltott fel Jemima. - Hogy sajnálom! Apa magával vitte ma reggel az ebédjét, mert csak este jön haza. Állandóan rólad beszél, Polly; a gyerekeknek rengeteget mesél rólad. Olyan, mint mindig; a legbékésebb, legtürelmesebb, legjobb lelkű ember a világon.

- Köszönöm, Jemima - felelte a derék Polly, és legalább úgy örült e szavaknak, mint amennyire búsult, hogy férjét nem láthatja.

- Nincs mit köszönni Polly - mondta Jemima és csattanós csókot nyomott nénje piros arcára, majd a kis Pault kezdte táncoltatni a térdén. - Terólad is ugyanezeket mondom sokszor, és hidd el, úgy is gondolom.

A kettős csalódás ellenére, ilyen fogadtatás után Polly mégsem mondhatta, hogy hiába jött el. A testvérek aztán jókedvűen elbeszélgettek a különféle családi dolgokról, a kis Kazánról meg valamennyi öccséről és húgáról. A bogárszemű közben különféle utazásokat tett már a kis Toodle-okkal a szobában, most pedig sorra szemügyre vette a bútorzat egyes darabjait, a faliórát, a pohárszéket, a kandalló párkányán levő játékkastélyt, melynek zöld és vörös üvegű ablakai rögtön kivilágosodtak, ha az ember egy gyertyavéget helyezett el benne; és végül a két kis fekete bársonymacskát, a szájában tartott kis kézitáskával, amelyek a Staggs' Gardens-beli igények számára az utánzó művészet netovábbját képviselték. Miután a társalgás nemsokára általánosabb tárgyakra tért át, nehogy a bogárszemű megorroljon és csipkelődni kezdjen, az ifjú hölgy rövidesen mesélni kezdett Jemimának mindenről, amit Dombey úrról, családjáról, jelleméről tudott. Majd pontos leírással szolgált saját ruhatáráról, végül pedig legszámottevőbb rokonainak és barátainak felsorolására tért át. Mikor aztán mindennek az elmondásával könnyített a lelkén, jóízűen nekilátott a törperáknak és a Porter-sörnek, és hamarosan késznek mutatkozott arra, hogy a háziaknak sírig tartó barátságot fogadjon.

Ami pedig a kis Florence-et illeti, szintúgy nem rontotta a barátságos hangulatot ő sem; amint ugyanis az ifjú Toodle-ok kivezették, hogy megmutassanak neki néhány mérgesgombát, s megbámulja a Staggs' Gardens egyéb érdekességeit, szívvel-lélekkel nekilátott a többiekkel együtt, hogy gátat építsen a zöld békanyálas pocsolyán keresztül, mely ott képződött a kert sarkában. Egészen elmerült ebben a lázas tevékenységben, amikor Susan, aki keresésére indult, megtalálta. A bogárszemű kötelességérzete annyira rendíthetetlen volt, hogy még a törperák és sör szelídítő hatása sem tudta annyira meglágyítani, hogy ráncigálás és lökdösés kíséretében ne rögtönözzön erkölcsi prédikációt a kislánynak szörnyű elfajulásáról, miközben megmosta kezét és arcát; egyben pedig megjósolta, hogy Florence elszomorító magaviseletével valamennyi ősz családtagját előbb-utóbb a sírba viszi. Polly és Jemima a felső szobában bizalmas pénzügyeket tárgyaltak meg, aztán a gyerekcsere ismét megtörtént - mert Polly mindvégig a maga kisfiát tartotta a kezében, Jemima pedig a kis Pault - mindezek után a vendégek útnak indultak.

Előbb azonban az ifjú Toodle-ok valamennyien áldozatául estek egy kegyes csalásnak; rávették ugyanis őket, hogy testületileg vonuljanak át a szomszédságban levő boltba s ott egy penny erejéig költekezzenek; amikor aztán a terep ilyen módon megtisztult, Polly megszökött. Jemima még utána kiáltott, hogyha egy kis kerülővel a City Road felé mennének, bizonyosan találkoznának a növendékkel, arra jön haza az iskolából.

- Mit gondol, Susan, kifutná az időből, hogy arrafelé kerüljünk? - kérdezte Polly, amint megálltak, hogy kissé lélegzethez jussanak.

- Miért ne, Richards? - felelte Susan.

- Közel az ebédidő - válaszolta Polly.

Csakhogy Susant az előbb elköltött villásreggeli után teljesen hidegen hagyta az ebédidő gondolata; így hát elhatározták, hogy arrafelé kerülnek.

Hanem hát úgy fordult, hogy a szegény Kazán élete tegnap óta valósággal siralommá vált a Jótékony Köszörűsök egyenruhája miatt. Az utca aranyifjúsága egyszerűen nem bírta látni ezt a ruhát. Nem ténfergett útjában olyan fiatal tekergő, aki ezt az öltözetet egy percig is elnézte volna, anélkül hogy ártatlan gazdájára rögtön rá ne vetette volna magát. A szegény gyerek helyzete inkább olyan volt, mint a korai kereszténység valamely üldözött tagjáé, semmint egy ártatlan gyermeké a tizenkilencedik században. Kövekkel dobálták. Belökték az utcacsatornába, meghajigálták sárral, odalapították a lámpaoszlopokhoz. Vadidegen emberek lekapták a fejéről a sárga sipkát, és felrepítették a levegőbe. Ami pedig a lábszárát illeti, nem elégedtek meg az egyszerű csúfolódással, hanem nagyokat markoltak és csíptek rajta. Éppen anyja látogatásának reggelén történt, hogy iskolába menet a gyerek, teljesen ártatlanul, kék foltot szerzett a szeme alá; az iskolában aztán meg is fenyítette érte a tanító, egy semmirevaló, goromba, kivénhedt „köszörűs", akit csupán azért osztottak be iskolamesternek, mert tökfej volt, és semmire a világon nem alkalmas, nádpálcáját pedig minden jó húsban levő kisfiú ellenállhatatlanul vonzotta.

Így történt aztán, hogy a kis Kazán, mikor hazafelé tartott, azon igyekezett, hogy járatlan mellékutcákon és szűk sikátorokon osonjon végig, s egérutat nyerjen üldözői elől. Végre, amikor aztán mégis a főutcába kellett befordulnia, balszerencséje egy utcai kölyökcsapat kellős közepébe vetette; ezek, egy vad mészárosinas vezérletével éppen arra lestek, hol kínálkozik alkalom valami kellemes izgalmakat szerző csínyre. Amikor észrevették a Jótékony Köszörűst, általános üvöltözés közepette rávetették magukat, mintha egyenesen az ő kedvükért csöppent volna közéjük.

Jóformán ebben a pillanatban történt, hogy Polly, egy jó órai járás után, reménytelenül nézett a további út elébe, éppen kijelentette, hogy nincs értelme az egésznek, amikor hirtelen meglátta, mi történik. Elkiáltotta magát, s a kis Pault Susan karjába rakva, rohamra indult, hogy szerencsétlen kisfiát kiszabadítsa.

A meglepetés, éppúgy, mint a baj, ritkán jár egyedül. A következő percben az elképedt Susant meg a két gyereket valósággal a járókelők rántották ki egy kocsi kerekei közül, mielőtt ráeszméltek volna, mi történik; s ugyanakkor (vásár volt éppen) mennydörgő riadalom szaladt végig az utcán: „Megvadult bika!"

Florence a vad zűrzavarban, a rohanó és kiabáló tömeg, a népségen átvágtató kocsik, a verekedő suhancok és a megvadult bika láttán és abban a hitben, hogy a dajka végleg elveszett, sikoltozva futni kezdett. Rohant, amíg csak lélegzete bírta, közben egyre biztatta Susant, hogy szaladjon ő is; végre, amikor kifulladva megállott és kezét tördelve riadozott, hogy a dajkát hátrahagyták, leírhatatlan rémülettel ébredt rá, hogy egyedül van.

- Susan! Susan! - kiáltotta kezét összecsapva, s remegett az ijedségtől. - Jaj, hová lettek, hová lettek?

- Hogy hová lettek? - szólalt meg most egy öregasszony, aki az utca másik oldaláról bicegett át, olyan gyorsan, ahogyan csak tudott. - Hát miért szaladtál el tőlük?

- Megijedtem - felelt vissza a kislány. - Nem tudtam, mit csinálok, azt hittem, ők is jönnek. De hát hol vannak?

A vénasszony megfogta a kislány kezét és így szólt: - Gyere, majd megmutatom.

Rút öregasszony volt nagyon, a szemehéja vörös, a szája meg akkor is folyton nyammogott, ha nem beszélt. Nyomorúságosan volt öltözve, és néhány nyúlbőrt vitt a karján. Jó ideje követhette már a szaladó gyermeket, mert igen nehezen szedte a levegőt, s ettől még visszataszítóbb lett, mert összeaszott sárga képe és fonnyadt nyaka elképzelhetetlenül torz formába csavarodott.

Florence félt tőle, és habozva nézett végig az utcán, melynek közben már a végén jártak. Elhagyott hely volt, inkább mellékutca, mint út, nem járt már azon senki, az öregasszonyon és rajta kívül.

- Most már nincs mitől félned - szólt az öregasszony, és szorosan fogta a lány csuklóját. - Csak gyere velem.

- De én, én nem tudom, kicsoda maga? Hogy hívják? - kérdezte Florence.

- Brown néni vagyok - felelte az öregasszony. - A jó Brown néni.

- Közel vannak ide? - kérdezte Florence, elindulva vezetőjével.

- Susan közel van - felelte a jó Brown néni - és a többiek is.

- Nem történt valami bajuk?

- Kutyabajuk sem történt - felelte az öregasszony.

A gyermek ennek hallatára sírni kezdett az örömtől, és készségesen követte az öregasszonyt; közben azért meg nem állhatta, hogy lopva rá ne nézzen - kivált fáradhatatlanul mozgó szájára, és arra gondolt, hogy a rossz Brown néni, ha olyan is van, vajon hasonlít-e hozzá?

Nem mentek messzire, de nagyon furcsa helyeken haladtak át, téglaégetők, cserépfedők üres telkein, aztán az öregasszony egy piszkos közbe fordult be, hol a sár mély, fekete barázdákban feketedett az utca közepén. Végre megálltak egy nyomorúságos kis ház előtt, melyet oly szorosan zártak, ahogyan csak egy ilyen csupa-rés-repedés házacskát lehet. Az öregasszony kulcsot piszkált ki a fejkötője mögül, ajtót nyitott, és betolta a gyermeket maga előtt a szobába. Padlóján minden elképzelhető színű rongy hevert egy halomban; mellette egy rakás csont és egy kupacban rostált hamu vagy pernye; bútor semmi, a falak és a mennyezet valósággal feketék voltak.

A gyermek az ijedségtől teljesen megnémult; úgy állt ott, mintha ájulás környékezné.

- No, ne állj úgy itt, mint valami kis szamár - szólalt meg a jó Brown néni s megrázta, hogy magához térítse a gyermeket. - Hiszen nem bántalak. Ülj oda a rongyokra.

Florence engedelmeskedett, miközben összekulcsolt két kezét néma könyörgésre emelte.

- Egy óra hosszáig sem tartalak itt - folytatta Brown néni. - Értetted, mit mondtam?

- Értettem - nyögte ki nehezen a gyermek.

- Akkor hát jól vigyázz, hogy fel ne mérgesíts! - kezdte ismét a jó Brown néni, miközben odatelepedett a csontokra. - Ha nem haragítasz meg, nem bántalak. De ha fölmérgesítesz, megöllek. Megölhettelek volna akárhányszor, akkor is, mikor otthon feküdtél az ágyadban. Most pedig hadd halljam, ki vagy, mi vagy? Mondj el nekem mindent.

Az öregasszony fenyegetésére és ígéretére, félelmében, hogy megharagítja, és mivel úgyis megszokta, ami más gyereknek oly szokatlan: hogy érzéseit, reményét, félelmét magába zárja - most mind hozzájárult ahhoz, hogy az öregasszony parancsa szerint elmondja kis történetét, vagy legalábbis amennyit tudott. Brown néni figyelmesen hallgatta végig.

- Úgy! Szóval Dombey a neved, mi? - kérdezte azután.

- Igenis, kérem szépen.

- No hát, Dombey kisasszony, add csak ide azt a csinos ruhácskát, ami rajtad van - szólt most a jó Brown néni -, aztán azt a kis kalapot is add ide, meg az alsószoknyádat és minden egyebet, ami nélkül el lehetsz. Gyerünk! Vesd le egy-kettőre!

Florence oly gyorsan engedelmeskedett, amilyen gyorsan csak remegő kezei engedték, de ijedt tekintetét közben egy percre sem vette le Brown néni arcáról. Mikor a ruháját levetette, Brown néni minden egyes ruhadarabot gondosan megvizsgált, és láthatóan megelégedett azok minőségével és értékével.

- Hm - szólalt meg aztán, miközben végigmustrálta a gyermek törékeny alakját -, egyebet nem látok... de még a cipő. Ide azzal a cipővel is, Dombey kisasszony.

Szegény kis Florence hasonló fürgeséggel vetette le ezt is, s még örült, hogy akad rajta olyasmi, amit odaadhat engesztelésül. Ekkor az öregasszony, cserébe a ruhákért, néhány silány, csupalyuk holmit ráncigált elő a rongyhalom legaljáról, amelyet e célból a fenekéig felforgatott; adott hozzá egy keshedt, régi köpönyeget, és valami olyan összenyomorított, özönvíz előtti kalapot, amit bizonyára árokból vagy szemétdombról szedett föl. Aztán megparancsolta Florence-nek, hogy öltözzék ezekbe a gyönyörű holmikba, s a gyermek kész örömmel engedelmeskedett, mert sejtette, hogy ez a készülődés nyilván a szabadulását jelenti.

Amint éppen azon iparkodott, hogy a kalapot a fejére illessze, bár inkább lapos fejvédőnek lett volna nevezhető, amilyent a fejen viselt terhek alá raknak az asszonyok - mikor a kalap beleakadt gyönyörű, dús hajába, és nem tudta hamarjában kiszabadítani. Látta ezt a jó Brown néni, felkapott egy ollót és egészen érthetetlenül felindulva kiáltotta:

- Látod, miért nem hagysz békémet, amikor beértem azzal, amit kaptam! Te kis őrült!

- Bocsánatot kérek - rebegte Florence -, nem tudom, mit vétettem. Igazán nem tehetek róla.

- Nem tehetsz róla! Hát akkor én hogyan tehetnék róla! Lám - mondta, miközben dühös gyönyörűséggel túrt bele a kislány hajába -, akárki más ezt vágta volna le először!

Florence annyira megkönnyebbült, mikor hallotta, hogy a jó Brown néni csupán a haját akarja levágni, nem pedig a fejét, hogy nem vonakodott, nem könyörgött, csak nézett szelíden erre a jó lélekre.

- Ne lett volna csak nekem is egy lányom... ott van most a tengeren túl... olyan büszke volt a hajára, de le is vágnám én most az utolsó szálig! Be messze van, be messze van! Jaj, jaj, jaj!

Brown néni sírása nem volt valami dallamos; s ahogy most sovány karjait vadul az ég felé emelte, valami olyan szenvedélyes fájdalom nyilatkozott meg a lényében, hogy Florence-et a szívéig megrázta, és jobban is félt tőle, mint eddig. Talán e félelemmel teli részvét tette, hogy a lány haja megmenekült; Brown néni ugyanis, aki úgy kerengett egy ideig az ollóval körülötte, mint valami újfajta boszorkánypillangó, egyszerre rákiáltott, hogy rejtse a haját a kalap alá azonnal, nyoma se lássék, mert meg találja kísérteni. Miután Brown néni ezt az erkölcsi győzelmet kivívta maga fölött, visszaült a csonthalmazra, és nagy buzgón elkezdett szívni egy kurta fekete pipát, s a szája úgy mozgott, csámcsogott szüntelenül, mintha meg akarta volna enni a pipa szárát.

Amint a pipázást befejezte, odaadott a kislánynak egy nyúlbőrt, hogy hozzátartozónak lássék, majd azt mondta neki, hogy most elvezeti egy olyan utcáig, ahonnan némi kérdezősködés után könnyen hazatalál. Hanem arra figyelmeztette, hogy idegenekhez az úton ne merjen szólni ám,

s egyenesen hazamennie sem szabad (mert az nyilván túl közel volna Brown néni szempontjából), hanem menjen apja üzletébe, a Citybe; végül pedig, hogy addig várjon az utcasarkon, ahol Brown néni hagyja majd, míg az óra elüti a hármat, s csak azután induljon. Mindezt azzal kötötte a kislány lelkére, hogy vigyázzon, mert az ő szeme és füle mindenütt látja és hallja, amit csinál.

Florence megígérte, hogy hűségesen és komolyan teljesíti a parancsokat.

Végre aztán Brown néni tetőtől talpig megváltozott, madárijesztőnek beöltöztetett kísérőjével útnak indult és szűk utcák, sikátorok zeg-zugain át, hosszú loholás után egy istállóudvarba értek; a túlsó oldalán levő nagy kapun keresztül forgalmas utca dübörgő robaja hallatszott be. Az öregasszony ekkor a kapura mutatott, és azt mondta Florence-nek, ha majd az óra elütötte a hármat, menjen ki a kapun, és forduljon balra. Aztán búcsúzóul akaratlan, s mintegy ellenállhatatlan parancsnak engedelmeskedő mozdulattal újra belemarkolt a gyermek hajába, még egyszer figyelmeztette, hogy most már tudja, mit kell tennie, menjen át, de vigyázzon, mert minden sarokból figyelik.

Florence némileg megkönnyebbült, hogy szabadságát visszanyerte, s bár félelme még nem szállt el egészen, odament a sarokra. Amint visszatekintett, látta, hogy a jó Brown néni ott lesi az alacsony léckerítés mögül, hol utolsó parancsaival ellátta, sőt a jó Brown néni öklét is látta, amint megfenyegette. De később, ahogy félelmében többször - sőt úgyszólván minden percben - visszanézett, már nem látta ott.

Florence csak várt, és nézte az utcai sürgést-forgást, ami percről percre jobban elszédítette: az órák meg közben mintha elhatározták volna magukban, hogy sohasem ütik el a hármat.

Végre hármat kondítottak; az egyik torony olyan közel volt Florence-hez, hogy nem lehetett tévedés a dologban. Még egyszer visszanézett; majd megindult, de aztán megint visszajött, s még így tett néhányszor, nehogy Brown néni mindenható kémeit magára haragítsa; aztán egyszerre futásnak eredt, vágtatott, ahogy csak bírt a kitaposott, rongyos cipőben, és a nyúlbőrt keményen markolta a kezében.

Atyja üzletéről mindössze annyit tudott, hogy Dombey és Fia a neve, és hogy valami nagy hatalom a Cityben. Így aztán csak annyit kérdezhetett, merre van az út a Dombey és Fia ház felé; mivel ezzel a kérdezéssel mindig csak gyerekekhez fordult - mert félt attól, hogy a felnőtteket megszólítsa -, nem ment sokra az útbaigazításokkal. De amint a kérdés többi részét egyelőre elhagyta, s csupán aziránt érdeklődött, miként juthat a Citybe, lassanként mégis előrehaladt a nagy tekintélyű hely szíve felé, ahol a félelmetes Lord Mayor uralkodik.

A gyermek fáradt volt a hosszú gyaloglástól, az ide-oda lökdöséstől, taszigálástól, feje szédült a tömegben és az utcazajban; aggódott is nagyon, mi lett az öccsével és két kísérőjükkel. Már az is feldúlta, ami vele történt, hát még ha arra gondolt, hogy ingerült atyja ilyen állapotban meglátja. Döbbenten és zavarodottan attól, amin keresztülment, éppen úgy attól is, ami még ott állott előtte, a gyermek könnyes szemmel haladt tovább fáradalmas útján, sőt, egyszer-kétszer nem állhatta meg, hogy keserű sírással ne könnyítsen már-már megszakadó szívén. Kevesen vetettek rá ügyet ebben az öltözetben; akik pedig látták, hogy sír, vélték, betanult fogás ez bizonyára, abból a célból, hogy szánalmat ébresszen. Florence viszont segítségül hívta magában mindazt a szilárdságot és önbizalmat, amit jellemében a keserű élmények és tapasztalatok idő előtt kifejlesztettek, és szem előtt tartva állhatatosan a célt, csak ment tovább törhetetlenül.

Már két órája is elmúlt, hogy e különös kalandba keveredett, amikor kiérvén egy szűk utcából, hol a teherkocsik, kisebb szekerek süketítő zenebonát csaptak, egyszerre valami folyóparti rakodóhely tárult eléje. Hordók, csomagok, ládák tömege hevert ott szanaszét: mellettük két

hatalmas famérleg, meg egy keréken gördülő faház. A faház előtt jól megtermett ember, tollszárral a füle mögött, nézegetett ki az árbocos hajókra, miközben zsebre dugott kézzel fütyörészett, mint aki munkája végén tart.

- No, mi az? - kiáltott rá Florence-re, amint véletlenül éppen feléje fordult. - Semmi sincs a számodra, kislány! Eredj csak!

- Kérem szépen, ez itt a City? - kérdezte a Dombey-ház reszkető leánysarja.

- Ez hát! Tudod te nagyon jól. Kotródj! Itt nem kapsz semmit!

- Én nem is akarok semmit, köszönöm szépen - hangzott a félénk válasz. - Csak azt szeretném tudni, merre van a Dombey és Fia cég.

A férfit, amint fel és le jártában közelebb jött a gyermekhez, láthatólag meglepte a válasz, és figyelmesebben kezdte nézni, majd így felelt:

- Ej és mit akarsz te a Dombey és Fiától?

- Csak az utat szeretném tudni oda, kérem szépen.

A férfi erre még kíváncsibban vette szemügyre a kislányt, aztán töprengésében úgy elkezdte a fejét vakarni, hogy a kalapját is leütötte.

- Joe! - kiáltott oda egy emberre, nyilvánvalóan munkás lehetett, miközben lehajolt a kalapjáért.

- Itt vagyok! - felelte Joe.

- Hol az a fickó a Dombeyéktől, aki az előbb itt állt, s a kirakodást nézte?

- Most ment ki a másik kapun.

- Hívják vissza!

Joe beszaladt egy kapubolt alá, torkaszakadtából kiabált, s hamarosan visszatért egy vidám arcú fiúval.

- Maga a Dombey úr hátramozdítója? - kérdezte az első férfi.

- A Dombey-cégnél vagyok, Clark úr - felelte a fiú.

- Nézzen csak ide!

A fiú Clark úr kezének irányát követve, Florence felé közeledett, miközben rendkívül csodálkozott, hogy ugyan mi köze neki ehhez a kislányhoz? De a gyermek, aki hallotta, amit amazok beszéltek, és akit nemcsak az nyugtatott meg, hogy útjának vége, s egyszerre biztonságban érezhette magát, de mindenekfölött a fiú derűs, fiatal arca és nyílt fellépése is felbátorította, most lelkendezve odaszaladt hozzá, hogy futás közben egyik rongyos cipője is lemaradt a lábáról, és mind a két kezével megragadta a fiú kezét.

- Kérem szépen, én elvesztem! - kiáltotta.

- Elveszett! - csodálkozott a fiú.

- Igen, elvesztem ma délelőtt, messze innen... a ruhámat is elvették... és most nem a magam ruhájában vagyok... és kérem én Florence Dombey vagyok, a kisöcsém egyetlen testvére... és ó, istenem! Kérem szépen, vigyázzon reám! - zokogta Florence, hirtelen szabad folyást engedve oly sokáig elfojtott gyermekes érzéseinek. A nyomorúságos kalap is leesett a fejéről, úgyhogy haja elszabadultan omlott végig az arcán, néma csodálkozásra és szánalomra késztetve a fiút, aki nem volt más, mint Walter, a hajóműszer-árus, Solomon Gills öccse.

Clark úr a bámulattól szinte kővé meredten állott: „Még ilyet se láttam életemben ezen a rakodóparton” - mormogta magában. Walter közben felvette a cipőt, és olyanformán húzta föl a kis lábra, ahogy a mesebeli királyfi húzhatta föl a Hamupipőke lábára a cipőt. Aztán a nyúlbőrt a bal karjára véve, jobb karját Florence-nek nyújtotta, és úgy érezte magát - nem mint Whittington Richard, mert ez gyenge hasonlat, hanem mint Szent György lovag, amikor a sárkány holtan hevert előtte.

- Ne sírjon, Dombey kisasszony - szólalt meg Walter rendkívüli lelkesedéssel. - Micsoda véletlen, hogy éppen itt voltam. Most már olyan biztonságban van, mintha egy egész hadihajó válogatott legénysége vigyázna kegyedre. Ne sírjon.

- Nem sírok többet - felelte Florence. - Most is csak örömömben sírtam.

„Örömében sír! - gondolta Walter. - És ezt én okoztam!”

- Jöjjön, Dombey kisasszony!... Most meg a másik cipője esett le. Húzza fel az enyémet!

- Nem, nem! - kiáltotta Florence, megakadályozva a fiút, amint az a saját cipőjét rángatta le éppen nagy gyorsasággal a lábáról. - Ez jobb. Egészen jól megfelel.

- Hát persze! - felelte Walter, a kislány lábára tekintve. - Hiszen az enyém nagyobb egy mérföldd el. Hova gondolok! Egyet sem tudna lépni az enyémben. Menjünk, Dombey kisasszony! Hadd lássam azt a gazembert, aki most bántani merné.

Walter rettentő vad tekintetet vetett körös-körül, és megindult a boldog Florence-szel. Karonfogva mentek az utcákon végig, teljes közönnyel a feltűnés iránt, amit megjelenésük kelthetett.

Esteledett és köd ereszkedett le, majd megeredt az eső. Ők ketten azonban nem törődtek a ködd el és esővel, annyira elmerültek az imént átélt viszontagságokban, amelyeket Florence a korához illő nyíltsággal és bizalommal mondott el; Walter pedig úgy hallgatta, mintha messze a Thames utca olajos sarától, ott lépkednének valahol, egy magányos délövi sziget széles levelű, magas fái alatt.

- Messze vagyunk még? - kérdezte most Florence, és kísérőjére tekintett.

- Hát várjunk csak - felelte Walter s megállott -, hol is vagyunk most? Ó, tudom már. Csakhogy az iroda csukva van ám ilyenkor, Dombey kisasszony. Senki sincs most ott. Dombey úr régen hazament. Azt hiszem, haza fogom kísérni, jó? Vagy várjunk! Hátha a nagybátyámhoz vezetném, én is ott lakom, itt van egészen közelben. Onnan én elszaladnék a kisasszonyékhoz, megmondanám, hogy biztonságban van, és ruhát is hoznék. Nem így lesz a legjobb?

- Azt hiszem, így - felelte Florence. - Mit gondol?

Miközben tanakodtak, egy férfi ment el mellettük, aki futólag Walterre pillantott, aztán, mintha úgy látta volna, hogy tévedett, szó nélkül tovább haladt.

- Carker úr! Ha jól látok! - kiáltott utána Walter. - Carker, a mi cégünktől. Nem a cégvezető, Dombey kisasszony, hanem a másik Carker, a fiatalabbik. Halló! Carker úr!

- Walter Gay, hát csakugyan? - kérdezte amaz, miközben megállt és visszafordult. - Nem hittem el, hogy tényleg ön az, ilyen különös társaságban.

Carker ott állt egy lámpa alatt, és meglepetten hallgatta Walter sietős magyarázatát. Egész lénye sajátságos ellentétét alkotta az egymásba karoló két fiatal teremtésnek. Nem volt még öreg, de a haja egészen dérbe borult; görnyedt alakját mintha valami roppant teher nyomta volna; szomorú arcán mély barázdák húzódtak. Szemének parazsa, arca, hangjának csengése

olyan bágyadt volt, mintha a lélek is teljesen elhamvadt volna benne. Feketébe volt öltözve, tisztességesen s nagyon egyszerűen; de az egész ember magatartásához hasonulván - mintha még ruhája is össze akart volna húzódni, meg akart volna alázkodni rajta, és csatlakozni gazdájának alázatos kérelméhez, hogy hagyják magára szerénységében, észrevétlenül.

Pedig a fiatalság és reménye iránti meleg érdeklődés nem pusztult ki belőle még, lelkének többi szenvedélyével együtt, mert a fiú komoly arcát rendkívüli jóakarattal figyelte, miközben az beszélt. Azonban valami olyan kifejezhetetlen aggodalommal és részvéttel nézte, hogy bármiképp is parancsolni akart magának, tekintetével mégiscsak elárulta. Mikor Walter végül hozzá is ugyanazt a kérdést intézte, mint az imént Florence-hez, csak nézett rá, mintha valami végzetes dolgot olvasott volna a fiú arcáról, ami gyászos ellentétben áll derűjével.

- Mit tanácsol, Carker úr? - kérdezte Walter mosolyogva. - Ön mindig jó tanácsokat szokott adni nekem, mikor egyáltalán szóra méltat. Bár ez, sajnos, elég ritkán történik.

- Azt hiszem, az ön elgondolása a legjobb - válaszolt Carker, Florence-ről Walterre, erről ismét a kislányra tekintve.

- Carker úr! - kiáltott föl most Walter egészen fölindulva egy hirtelen gondolat hatása alatt. - Nézze csak! Micsoda lehetőség az ön számára! Menjen ön Dombey úrhoz, megvinni a jó hírt! Talán javára válik! Én otthon maradok. Menjen el ön!

- Én! - kiáltott föl a másik.

- Ön! Miért ne, Carker úr? - kérdezte a fiú.

Amaz válaszul megrázta a fiú kezét, szinte félénken és szégyenkezve, aztán jó éjszakát kívánt, és azt tanácsolta a fiúnak, hogy siessen, azzal már ment is tovább.

- Jöjjön, kisasszony! - szólalt meg Walter, utána nézve még a távozónak, mielőtt nekiindultak. - Gyerünk a nagybátyámhoz, amilyen gyorsan csak lépni tudunk. Hallott már valaha Dombey úrtól az ifjabbik Carkerről, Florence kisasszony?

- Nem - felelte a gyermek szelíden. - Én ritkán hallom szólni a papát.

„Igaz! Elég szégyen” - gondolta a fiú magában.

Pillanatnyi szünet után a gyöngéd, türelmes kis arcra pillantván, Walter szokott élénkségével és rugalmasságával gyorsan beszédtárgyat változtatott; mivel pedig a szerencsétlen cipő most az egyszer éppen alkalmas időben maradt le a kislány lábáról, felajánlotta neki, hogy karjában viszi haza a nagybátyjáig. Florence halálosan fáradt volt ugyan, de azért nevetve hárította el az ajánlatot azzal, hátha Walter le találná ejteni. A fa-tengerészkadéthoz egyébként egészen közel voltak már, és Walter közben nekilelkesedve mesélte egyik hajótörési esetet a másik után; valamennyiben őnála sokkal fiatalabb fiúk mentettek ki - karjukban - Florence-nél nagyobb leányokat. A beszédben elmerülten értek a műszerárus ajtajához.

- Hahó, Solomon bácsi! - kiáltotta ekkor a boltba berohanva Walter, aki ettől a pillanattól fogva az egész este folyamán összefüggés nélkül és elakadó lélegzettel, egyre beszélt. - Ez aztán a csodálatos kaland! - zúgta az öreg fülébe. - Dombey úr lánya itt van; elveszett az utcán, valami vén boszorkány a ruháját is elvette... én megtaláltam... hazahoztam... ide, a mi nappalinkba, pihenni... ide nézzen!

- Szentséges egek! - kiáltott fel Sol apó s visszatántorodván kedvenc iránytűtartójába fogódzott. - Lehetetlen! Nem...

- Nem, bácsi, soha, senki! - kiáltott közbe Walter, elébe vágva gyorsan az öregúr mondanivalójának. - Senki nem merne, nem tudna elképzelni ilyet. Így ni! Segítsen csak bácsi, húzzuk a kis pamlagot közelebb a tűzhöz. Úgy! Vigyázzon a tányérokra! Csapjon össze gyorsan egy kis ebédet! Nézze, tegye csak ezt a cipőt a kandallórácsra. Florence kisasszony, tessék csak a lábát ide tenni a kandallóhoz, hogy megmelegedjék. Nagyon átnedvesedett!... Ez aztán a kaland, Solomon bácsi, mi? A teremburáját, de kimelegedtem!

Ami Solomon bácsit illeti, részint együttérzésében, részint az izgalom miatt éppúgy kimelegedett, mint Walter. Egyre Florence haját simogatta, ösztökélte, hogy egyék, igyék, s a lábát dörzsölgette a tűznél megmelegített zsebkendőjével. Majd rohangáló öccsét követte szemmel és füllel, miközben fogalma sem volt arról, mit akar, csak annyit látott, hogy a fölindult fiatalember lépten-nyomon beleütközik, és majd fellöki, amint ide-oda vágtat a szobában, húszféle dolgot akar csinálni egyszerre, éppen azért nem végez semmit.

- Várjon csak egy percig, bácsi! - szólalt meg most Walter, miközben felkapott egy gyertyát. - Csak felszaladok és egy másik kabátot húzok fel, aztán megyek. Ez aztán a kaland, bácsi, hát nem?

- Bizony, édes fiam - felelte az öregúr, aki homlokára tolt pápaszemével és a zsebében ketyegő hatalmas kronométerrel szüntelenül ide-oda táncolt a pamlagon ülő Florence és unokaöccse közt, a szoba különféle részein -, bizony, ez a legrendkívülibb...

- Jó, jó, de bácsi kérem... igenis, Florence kisasszony... az ebéd, tudja, kedves bácsi!

- Ó, hogyne, hogyne, hogyne - mondta sebesen Solomon bácsi, sürgős kezelésbe véve egy roppant ürücombot, mintha legalábbis óriásoknak készítene ebédet. - Majd én gondoskodom róla, Walter! Tudom én, mint s hogy! Ó! Drága lelkem! Jó éhes lehet, persze! No, te csak készülj, fiam és eredj! Uramteremtőm! Hej, hej! Térj haza Whittington nyomban, Lord Mayor lész te még Londonban!

Walternek nem sok idejébe került, hogy padlásszobájába felrohanjon s onnan visszatérjen; mire azonban lejött, a fáradtságtól legyőzött Florence már elszunnyadt a tűz előtt. Míg Walter nem volt a szobában, Solomon Gills időt nyert, hogy kissé összeszedje az eszét és Florence kényelmére egyet-mást valamennyire elrendezzen: elsötétítse a szobát, s a tűz elé ellenzőt húzzon. Mire a fiú visszatért a szobába, Florence békésen aludt.

- Nagyszerű! - súgta Walter, örömében úgy átnyalábolva az öreget, hogy a szorítástól felismerhetetlenné facsarodott az arca. - Már itt sem vagyok, Solomon bácsi, csak egy darab kenyeret viszek magammal, majd megveszek az éhségtől... és aztán fel ne ébressze, Solomon bácsi!

- Dehogy, dehogy - felelte az öreg. - Milyen szép ez a kislány!

- Gyönyörű! Életemben nem láttam még ilyen arcot! Már megyek.

- Azt bizony jól teszed - mondta Solomon megkönnyebbülten.

- Hahó, Solomon bácsi - a fiú ismét bedugta fejét az ajtón.

- Még mindig itt vagy! - kiáltott fel Solomon. - Mit gondol, vajon jól érzi itt magát?

- Kitűnően!

- No, ez remek! Most aztán igazán megyek.

- Remélem is - mondta Solomon magában.

- Jaj, igaz, Solomon bácsi! - megint megjelent az ajtóban.

- Hát már megint!

- Találkoztunk az utcán Carker úrral, az ifjabbikkal - hadarta Walter. - Furcsább volt, mint valaha. Elköszönt tőlünk, de azért utánunk jött... nagyon különös dolog... mert mikor a boltajtóhoz értünk, körülnéztem, láttam, hogy csendesen továbbment; hazakísért bennünket, mint valami szolga, vagy mint egy hűséges kutya. Solomon bácsi, hogy érzi most vajon magát Dombey kisasszony?

- Tökéletesen úgy, mint az előbb, Walter.

- Nagyszerű! Nos, már itt se vagyok!

Ezúttal valóban így is történt. Solomon Gills pedig odatelepedett a kandalló másik sarkába és Florence álmát őrizve, légvárak tömegeit kezdte építeni a legszeszélyesebb művészettel; s miközben, ott ült az árnyékok mélyében, a sokféle szerszám közepette, olyan volt, mint valami walesi parókát és kávébarna ruhát öltött varázsló, ki bűvös álomban tartja ott azt a szunnyadó kislányt.

Walter eközben Dombeyék háza felé hajtatott, mégpedig nyargalvást, ahogy a bérkocsisok lovától ritkán telik. Mindazonáltal a feje percenként kukkant ki az ablakon, és még nagyobb sietésre ösztökélte a kocsist.

Utazása céljához érve, egyetlen szökkenéssel kiugrott a kocsiból, és elfulladó lélegzettel adván tudtára az inasnak, mi járatban van, nyomon követte a könyvtárszobába, ahonnan izgatott beszélgetés zaja hangzott ki. Valamennyien együtt voltak ott, Dombey úr, Chickné, Tox kisasszony, Richards és Susan.

- Ó, bocsánatot kérek, uram! - kezdte Walter, Dombey úr elé sietve egyenesen. - De boldogan jelenthetem, hogy minden rendben van, Dombey kisasszony megkerült!

Dombey úr ott ült a könyvtárszoba karosszékében. Ahogy a nyílt arcú, hullámos hajú fiú örömtől sugárzó arccal megállt előtte, akkor látszott meg csak, mekkora az ellentét közöttük.

- Mondtam ugye, Louisa, hogy biztosan megkerül - szólalt meg ekkor Dombey, félvállról odapillantva húgára, aki versenyt sírdogált Tox kisasszonnyal. - Tudasd a cseléddséggel, kérlek, hogy szükségtelenek a további lépések. A hírhozó az ifjú Gay az irodából. Nos, hogy került meg a lányom, fiatalember? Mert hogy miként veszett el, azt tudom. - E szónál fenségesen lesújtó pillantást vetett Richardsra. - Hogy leltek rá? Ki találta meg?

- Hát azt hiszem, én találtam meg Dombey kisasszonyt - felelte Walter szerényen -, azaz hogy nem tudom, igényt tarthatok-e arra az érdemre, hogy én, mert hogy tulajdonképpen szerencsés eszköze voltam a...

- Mit ért ezen, kérem? - vágott közbe Dombey, aki valami ösztönszerű idegenkedéssel nézte, hogy a fiú milyen boldog és büszke a történtekben való szerepére. - Mi az, hogy nem ön találta meg tulajdonképpen, de azért mégis ön volt az eszköz? Feleljen világosan és összefüggően, arra kérem.

Walternek ebben a pillanatban meghaladta erejét az összefüggő beszéd; mindazonáltal igyekezett legalább világosan elmondani, mi történt, és azt is, miért jött egyedül.

- Hallja ezt? - riadt rá most Dombey a bogárszeműre. - Vigyen magával mindent, ami szükséges és menjen el azonnal ezzel a fiatalemberrel, és hozza haza Florence kisasszonyt! Gay, ön holnap megkapja a jutalmát.

- Ó, nagyon köszönöm, uram - felelte Walter. - Ön nagyon kegyes, de én semmiféle jutalomra nem tartok igényt.

- Ön még gyerek! - vágott közbe Dombey csaknem haragosan. - Mire számít, mire nem, az éppen nem számít semmit. Helyesen cselekedett. Kérem, ne rontsa le hát. Louisa, kérlek, adass a fiúnak egy pohár bort.

Dombey tekintete határozott rosszallással kísérte Waltert, mikor Chickné nyomában elhagyta a szobát; meglehet, hogy lelki szemével is ugyanilyen érzések közt követte, amint Susannal együtt visszakocsizott nagybátyjához.

Florence-et közben felfrissítette a mély álom, meg is ebédelt, Solomon Gillsszel pedig egészen bizalmas barátságba keveredett.

A bogárszemű annyit pityergett közben, hogy nyugodtan el lehetett volna nevezni vörös szeműnek, de most igen csöndes volt és lehangolt. Egy szó ellentmondás vagy szemrehányás nélkül karjába kapta Florence-et, és rendkívül szívszaggató jelenetet rögtönzött. Aztán hirtelen öltözővé alakítva át a társalgót, gondosan felöltöztette, majd elvezetni készült az újra Dombey kisasszonnyá lett kislányt, már amennyire a természet megengedte Florence-nek, hogy valódi Dombey lehessen.

- Jó éjszakát kívánok! - szólt Florence, és odaszaladt az öreg Solomonhoz. - Ön nagyon jó volt hozzám.

Az öregúr elragadtatásában úgy csókolta meg a gyermeket, mintha a nagyapja lett volna.

- Jó éjszakát, Walter! - folytatta a búcsúzást Florence. - Isten vele, Walter!

- Isten önnel, kisasszony - szólt Walter, és mind a két kezét odanyújtotta a kislánynak.

- Sohasem fogom elfelejteni önt! - mondta Florence. - Nem akarom soha elfelejteni! Walter, isten önnel!

Florence harmattiszta, ártatlan szívének hálás megindultságában Walterhez emelte arcocskáját, Walter lehajolt, és amint felegyenesedett, arca lángvörösen izzott, és zavartan nézett az öreg Solomonra.

- Hol van, Walter? Jó éjszakát, Walter! Isten önnel, Walter! Adjon még egyszer kezet, Walter! - kiáltotta Florence, mikor a kicsi komornájával már benn ült a kocsiban. És amint a kocsi végre elindult, Walter a küszöbről vidáman viszonozta a kislány zsebkendő lengetését, és mögötte a tengerészkadét, akárcsak maga Walter, mintha arra az egyetlen kocsira szegezte volna tekintetét, figyelemre sem méltatva a többit. A kocsi egy-kettőre ott állt Dombey úr háza előtt, és a könyvtárban újra megindult az izgatott beszéd. A kocsisnak azt a rendelkezést adták, hogy várjon - „míg Richardsot viszi" -, susogta oda vészterhesen egyik cselédtársa Susannak, amint Florence kíséretében elhaladt mellette.

Az elveszett gyermek belépése némi kis izgalmat keltett ugyan, de nem különösebbet. Dombey úr, aki a lányát voltaképpen sohasem találta meg, egyszer homlokon csókolta és megintette, hogy máskor ne szaladjon el, és ne induljon el sehová holmi hűtlen cselédekkel. Chickné abbahagyván a romlott emberi természet siratását - bárha a Jótékony Köszörűs vezérelné igaz útra valahányat! - és olyan fogadtatásban részesítette Florence-et, amely csak igen kevéssé maradt el egy igazi Dombeynek kijáró fogadtatás mögött. Ami Tox kisasszonyt illeti, ő a példa nyomán szabályozta érzéseit. Csupán Richards, a bűnös Richards öntötte ki szívét őszintén az üdvözlet szaggatott szavaiban, és igaz szeretettel szorította szívéhez Florence-et.

- Látja, Richards - szólt Chickné, mély sóhaj kíséretében - sokkal inkább kedvében járt volna azoknak, akik szeretnek jól vélekedni embertársaikról, és sokkal inkább illett volna magához is, ha a kellő időben tanúsít egy kis tisztességet az iránt a szegény gyerek iránt, akit most ily korán meg kell fosztanunk természetes táplálékától.

- És el kell tépni szegényt - toldotta meg Tox kisasszony panaszos suttogással - a csecsemő-élet közös forrásától.

- Ha én követtem volna el ezt a hálátlanságot, Richards - folytatta Chickné ünnepélyesen -, és nekem kellene most a maga lelkifurdalását elviselnem, akkor azt érezném, hogy a Jótékony Köszörűsök egyenruhája átokká válik gyermekemen, és az ott nyert nevelés végzetét okozza.

Valóban, bár Chickné erről nem is tudhatott, éppen elég átok volt bizony az a ruha a gyermeken; s hogy a nevelésről beszéljünk, üdvös mivolta idejében megmutatkozott az elszenvedett ütlegek és a gyermek elsírta könnyek záporában.

- Louisa - szólalt meg Dombey úr -, nem szükséges tovább nyújtanod észrevételeidet. Az asszonyt kifizettük, és menni fog. Azonnal távozik a házból, Richards, mert az én fiamat, az én fiamat - ismételte rendkívüli hangsúllyal - olyan környezetbe, olyan társaságba hurcolta, melyre gondolni sem lehet borzongás nélkül. Ami pedig Florence kisasszonnyal történt ma reggel, azt úgy tekintem, mint bizonyos szempontból még szerencsés eseményt, mert anélkül sohasem tudtam volna meg magáról, hogy miben vétkezett. Azt hiszem, Louisa, hogy a másik cseléd, ez a fiatal személy - folytatta Dombey -, mivel sokkal fiatalabb, tehát nyilvánvalóan a dajka befolyásolta rossz irányban, megmaradhat a szolgálatban. Kérlek, légy szíves intézkedni, hogy a kocsist, aki ezt az asszonyt viszi, kifizessék a... - itt Dombey úr megállt egy percre, és szinte összerázkódott - Staggs' Gardensig.

Polly az ajtó felé indult, Florence-szel, aki a ruhájába fogózva követte, szenvedélyes könyörgések közepette, hogy ne menjen el. Tőrszúrás lehetett a büszke atya szívébe és nyíllövés a büszke agyába, azt látni, hogy húsa és vére, akit meg nem tagadhatott, szeme láttára mennyire ragaszkodik egy alacsony származású idegenhez. Nem mintha sokat törődött volna lánya vonzalmával. A gyors, éles fájdalom arra a gondolatra szúrta át a szívét, hogy ki tudja, hátha fiával is így jár egy szép napon.

Fia mindenesetre bőséggel ontotta könnyeit aznap éjjel dajkája után. A szegény kis Paulnak valóban több oka is volt a könnyekre, mint a korabeli gyermekeknek rendesen lenni szokott; második anyját - akit természetesen elsőnek érezhetett - ugyanolyan hirtelen vesztette el, mint amilyen váratlan volt az első szerencsétlenség, mely élete hajnalát elsötétítette. Ugyanaz a csapás fosztotta meg Florence-et is derék, hű barátjától, és a gyermek szemére keserű könnyek között szállt álom aznap este. Hanem ez már nem tartozik a tárgyhoz, ne is vesztegessünk rá több szót.

HETEDIK FEJEZET

Tox kisasszony hajléka madártávlatból; Tox kisasszony lelkivilága, ha ugyanonnan tekintjük

Tox kisasszony sötét kis házban lakott, mely az angol történelem valamely régi korszakában beszorult a Westend egyik előkelő negyedébe, aztán úgy állt ott az egyik fényes utca árnyékában egy telekkel befelé, mint valamely gazdag család szegény rokona, akire a hatalmas úri házak büszke leereszkedéssel tekintettek le. Nem éppen téren vagy határozottan udvarban állt ez a ház, hanem az elképzelhető legbutább zsákutcában, hová a zárt oldalról hangzó kopogtatások is ijesztően és kísértetiesen hallatszottak. Ezt a magányos helyet, hol a kövezet hasadékai között vígan zöldellt a fű, Princess' Place-nek nevezték. Ezen a téren emelkedett a hercegnőről elnevezett kápolna is, egyetlen csilingelő kis harangjával, ahol vasárnaponként néha huszonöten is részt vettek az istentiszteleten. A Princess' Arms nevű sörház szintén ott állt. Közönsége az előkelő házak inasaiból verbuválódott. Egy gyaloghintót is lehetett látni a vasrácson belül, bár emberemlékezet óta ki nem mozdították onnan; napsugaras reggeleken pedig a vasrács mindegyik rúdján (negyvennyolc rúdja volt, mint Tox kisasszony jó régen megszámolta) egy-egy lefordított ónkupa díszelgett.

A Tox kisasszony-féle házon kívül állt egy ház még ott a Princess' Place-en, két óriási szárnyas kapun át vitt be az út rendkívüli méretű, oroszlánfejű kopogtatókkal. Ezt a kaput, mely általános hiedelem szerint valamikor istállóhoz szolgált, most nem nyitották ki sohasem. A Princess' Place levegőjében valóban istállószag érződött mindig; Tox kisasszony hálószobája (a ház túlsó részében) lóistállókra nyílt, s jól lehetett hallani onnan a lovászokat, amint szakműveleteiket szakadatlanul pergő lármával kísérték. Ugyanott szoktak a kocsisoknak, feleségüknek és gyermekeiknek legbizalmasabb jellegű ruhadarabjai lógni, mint Macbeth zászlói, a külső falakon.

A másik házat a Princess' Place-en valami nyugalombavonult uraságí inas bérelte, aki egy házvezetőnőt vett feleségül. Bútorozott lakást adtak ki egy magányos úrnak, egy merev vonású, szederjes arcszínű, kiugró dúvad szemű őrnagynak, akiben Tox kisasszony szerint „volt valami igazán katonás" - kettejük között alkalmi könyv-, újságkölcsönzés és más hasonlók révén, bizonyos plátói enyelgés folyt, az őrnagy fekete inasának közbenjárásával. Az inast Tox kisasszony a „bennszülött"-nek szokta nevezni, beérve ezzel a névvel, anélkül hogy bármiféle földrajzi fogalommal is kapcsolatba hozta volna.

Talán sohasem volt még a világon szűkebb bejárat és lépcsőház, mint amilyent Tox kisasszony házában talált az ember. A tetejétől az aljáig nézve talán ez volt a legkényelmetlenebb és legsutábban épült kis ház egész Angliában, azonban mint Tox kisasszony jellemezte: „kies fekvésű!" Télen világosság vajmi gyéren jutott oda, napsugár még a legszebb napokon sem; levegőről pedig szó sem lehetett; a közlekedéstől ugyanakkor el volt falazva teljesen. De hát Tox kisasszony megint csak azt mondta: a fekvésre gondoljunk csak! Ugyanezt mondta a szederjes arcú, dúvad szemű őrnagy is; valósággal úszott a dicsőségben, hogy a Princess' Place-en lakhatik és boldog volt, ha a klubjában olyasmire terelhette a beszédet, ami a sarkon túl kezdődő előkelő utca nagyúri népével függött össze; olyankor ugyanis öntelten mondhatta: igen, a szomszédaim.

Tox kisasszonynak sajátja volt a sötét kis házacska, melyben lakott; örökségképpen hagyta rá a halszem tulajdonosa, melyet medalionjában hordott. Az örökhagyó miniatűr arcképe, hajporos fejjel és varkocsba font hajjal ott függött a nappali szoba kandallópárkánya fölött, a

teaüstállvány ellenpárja gyanánt, mely a párkány másik végén lógott. A bútor nagyobb része szintén a hajpor- és varkocskorszakból származott; ideértve a tányérmelegítőt, mely elmélázván, mindig valakinek az útjába nyújtotta vékony, meghajlított lábait; úgyszintén azt az ódivatú spinétet, amelyen borsóvirág koszorú övezte a készítő nevét.

Bár Bagstock őrnagy elérkezett arra a magaslatra már, melyet irodalmi nyelven az élet delelőpontjának neveznek, és a lankán immár lefelé haladt; s bár nyaka jóformán alig volt, viszont karimás elefántfüle annál kiadósabban pompázott, merev állkapcsa előrenyúlt, s szeme, mint már erre kitértünk, mindig mesterségesen feltüzelt állapotban izzott - mindazonáltal büszkén érezte, hogy Tox kisasszonyban érdeklődést keltett, és csiklandozta hiúságát az elképzelés, hogy szomszédja ragyogó nő, és íme, szemet vetett rá. Erre nézve nemegyszer kockáztatott meg célzásokat a klubjában, holmi szellemeskedő szójáték formájában, amelynek állandó tárgyaképpen Joe Bagstock, Joey Bagstock, J., Bagstock, Josh Bagstock szerepelt; az öregnek ugyanis legerősebb bástyája és mentsvára a humorizálásban az volt, hogy nevével a legbizalmasabb lábon állott.

- Joey B. - vágta ki ilyenformán egyszer-másszor, miközben sétabotját forgatta - felér egy tucattal közületek, uraim. Ha volna még egynéhány a Bagstock-fajtából közöttetek, csak jól járnátok, bizony! Az öreg Joe-nak, urak, ma sem kellene még messzire fáradnia azért, hogy feleséget találjon, ha ugyan keresne; hanem hát kőszívű az öreg Joe, kemény fiú, uraim, kemény és ördöngösen ravasz! - Az ilyen kijelentések azután rendszerint ziháló, sípoló lélegzésbe fúltak, az őrnagy kékes arca bíborlilába borult, szeme pedig még jobban kidülledt üregéből.

A magára szórt bőkezű dicséretek ellenére az őrnagy meglehetősen önző volt. Egyáltalán kétségbe lehetne vonni, volt-e valaha önzőbb lelkű, vagy találóbb szóval, önzőbb hasú ember a világon, tekintve, hogy az utóbbi szervvel sokkal gazdagabban áldatott meg, mint az előbbivel. Olyasmi eszébe sem jutott, hogy valaki fölötte állhat, vagy éppen mellőzhetné; legkevésbé képzelhette, hogy ilyesmi Tox kisasszony részéről érje.

Mégis úgy látszott, Tox kisasszony elfeledte az őrnagyot - szép lassan elfeledte. A felejtés röviddel azután kezdődött, hogy Tox kisasszony megismerkedett a Toodle-családdal. Folytatódott a feledés a keresztelő napján. Utána pedig egyenesen kamatos kamattal felejtett. Valami vagy valaki teljesen kitúrta Tox kisasszony elméjéből az őrnagyot.

- Jó reggelt kívánok, nagysádkám! - szólította meg az őrnagy Tox kisasszonyt egy reggel a Princess' Place-en, nem sokkal azután, hogy az előbbi fejezetben elmondottak történtek.

- Jó reggelt - felelte Tox kisasszony hűvösen.

- Joe Bagstocknak, kicsi nagysád - folytatta az őrnagy megszokott udvariasságával -, már régóta nincs szerencséje, hogy az ablakán beköszönhessen. Szegény Joe-val kegyetlenül bánnak, ó, nagysád! Napjára sötét felhő ereszkedett.

Tox kisasszony nagyon hidegen bólintott.

- Joe ragyogó csillaga talán távol volt Londontól? - érdeklődött az őrnagy.

- Én, Londontól távol? Ó nem, itthon voltam. Csakhogy nagyon elfoglalt vagyok újabban. Jóformán egész időmet meghitt barátaimnak szentelem. És igazán sajnálom, de e percben nincs időm. Isten vele, őrnagy úr!

Tox kisasszony legigézőbb járásával tovalibegett a térről; az őrnagy meg csak bámult utána. Arca a szokottnál is lilábbra vált, s nem éppen hízelgő megjegyzéseket mormolt magában.

- Kutya legyek, uram - szólt aztán, főtt rák szemét vadul forgatva, és csak úgy általában a Princess' Place illatos levegőjéhez intézte szavait -, ha fél évvel ezelőtt ez a nő nem csókolta volna meg a földet is, amelyen Josh Bagstock járt. Most pedig... mi ez?

Rövid morfondírozás után abban állapodott meg, hogy egyszerű cselfogás az egész; csapda és háló; Tox kisasszony vermet akar neki ásni. „Csakhogy Joe-t nem tudja ám megfogni a kisasszony! Nehéz fiú ám ez a J. B., igen nehéz. És ör-dön-gö-sen ravasz!" - Ezen aztán egész napon át kuncogott magában.

Hanem amint a napok múltak, egyre múltak, bizony úgy látszott, hogy Tox kisasszony csakugyan fittyet hány az őrnagynak. Azelőtt az volt a szokása, hogy véletlenül ki-kinézett az egyik sötét kis ablakon, és pirulva viszonozta az őrnagy köszönését; mostanában viszont sohasem adott alkalmat, hogy köszönhessen, és nem is törődött azzal, hogy átnéz-e a szomszéd házból vagy sem.

Más változások is történtek. Amint az őrnagy ott álldogált lakása homályában, nem kerülte el figyelmét Tox kisasszony házatájának csinosodása sem. Az elaggott kis kanárimadár vadonatúj, aranyozott sodronykalitkát kapott; az asztalokon és kandallópárkányon színes kéregpapírból és selyempapírból kivágott holmik díszelegtek; egy-két friss cserépvirág is kivirult az ablakokban. Tox kisasszony pedig egyre sűrűbben gyakorolt a spinéten, fölötte feltűnően virított a borsóvirág koszorú és a Koppenhágai meg a Madárkeringő, melyet Tox kisasszony maga másolt le egy kottafüzetbe. Mindezekhez hozzájárult még, hogy Tox kisasszony újabban szokatlan gonddal és eleganciával, és mindig félgyászban járt. Éppen ez segítette ki az őrnagyot a rejtélyek útvesztőjéből; arra következtetett ugyanis, hogy szomszédnője valami kis örökségre tehetett szert, és ezért most, íme, felveti a büszkeség.

Rákövetkező reggelen az őrnagy ezzel a magyarázattal könnyített a lelkén, ott ült a reggelijénél, és az átelleni ház nappalijában egyszerre csak olyan hihetetlen és csodálatos látvány tárult elébe, hogy egy pillanatig valósággal odaragadt a székhez; aztán felugrott, átrohant a másik szobába, és duplacsövű messzelátóval tért vissza, percekig lázasan figyelte a terepet.

- Szavamra, uram, egy gyerek van odaát! - kiáltott fel aztán, becsappantva a messzelátót. - ötvenezer fontba fogadok, hogy egy gyerek!

Az őrnagynak semmiképpen sem ment ki a fejéből ez a dolog. Egész nap nem csinált egyebet, csak fütyült szakadatlanul és düllesztette a szemét, úgyhogy akármilyen dülledt volt, azt mondhatta volna valaki, hogy eleddig mélyen ült üregében. A gyerek pedig nap nap után, de hetenként kétszer, háromszor, négyszer pontosan megjelent. Az őrnagy pedig bámult és fütyült. Teljesen egyedül maradt tehát, Tox kisasszony nem bánta már, akármit csinál is. Még ha koromfeketére vált volna is a szederjes lila szín arca, Tox kisasszony tán azt sem vette volna észre.

Tox kisasszony oly kitartóan járt el hazulról, hogy elhozza a gyereket és dajkáját, majd oly kitartóan kísérgette vissza, s közben oly éberen őrködött fölöttük, oly türelmesen dajkálta a kisfiút, etette, játszott vele és gyermeki vérét dermesztve, olykor futamokat vert ki gyönyörködtetésére a zongorán, hogy az már valóban nem volt mindennapi. Ez idő tájt Tox kisasszony szenvedélyesen nézegetett egy karperecet, valamint elmerengve nézegette a holdat hálószobája ablakából. De bármire nézett is, napra, holdra, csillagokra, vagy karperecre - az az egy bizonyos volt, hogy az őrnagyra nem nézett többé. Az pedig fütyült, ámult-bámult, járt a szobájában le s fel, s nem értett az egészből semmit.

- Még a végén teljesen meghódítod a bátyám szívét, kedvesem - szólt Chickné egy napon Tox kisasszonyhoz. Tox kisasszony egészen elfehéredett.

- Hogy hasonlít napról napra jobban Paulhoz ez a gyerek - folytatta Chickné. Tox kisasszony válaszként karjaiba kapta a kis Pault, és tökéletesen tönkrelapította fejkötője szalagcsokrát ölelésével és csókjaival.

- Hát az édesanyjához hasonlít-e, drágám, akivel a te réveden kellett volna megismerkednem.

- Egyáltalán nem - felelte Louisa.

- Anyja... anyja... szép volt, azt hiszem - rebegte Tox kisasszony.

- Hát hogyne, szegény Fanny mindenesetre érdekes nő volt - felelte Chickné mérlegelő megfontolás után. - Határozottan érdekes. Igaz, hogy nem rendelkezett azzal a parancsoló fensőbbséggel, melyet az ember a bátyám feleségétől természetszerűleg elvárt volna; az a lelkierő és szilárdság nem volt meg benne, amit a bátyámhoz hasonló ember érthetően megkíván.

Tox kisasszony keblét mély sóhaj dagasztotta.

- Mégis kellemes asszony volt - folytatta Chickné. - Határozottan kellemes. És milyen jóindulatú! Ó, istenem, milyen jóindulatú is volt szegény Fanny!

- Te angyal! - tört rá most Tox kisasszony egyszerre a kis Paulra. - Papád igazi képmása, te!

Ha az őrnagy tudhatta volna, mennyi remény és számítás, mekkora tömegű terv és szándék kavargott a gyerek feje körül; ha láthatta volna, mint repkednek dongó mód a mit sem sejtő kis Paulráncos főkötője táján, akkor meresztette volna még csak igazán a szemét. És ott, a gomolygó tömegben, néhány nagyra törő porszemet és szikrácskát bizonyára a Tox kisasszony terveként ismerhetett volna fel és ezeket látván, a buzgó hölgynek a Dombey-házat illető, remegve eszközölt befektetéseit is megértette volna.

Ha pedig a gyermek, felébredvén egy éjszaka, bölcsője függönye körül csak halvány visszfényét is láthatja azoknak az álmoknak, bizonyára megriadt volna, s valljuk meg, nem minden ok nélkül. De csak aludt nyugodtan, egyenletesen és sem Tox kisasszony szándékairól, sem az őrnagy döbbeneteiről, sem nővére korai bánatairól, sem atyja nagyra látó céljairól nem sejtett semmit, sőt még arról sem tudott, hogy a Dombey és Fia cég létezik a világon.

NYOLCADIK FEJEZET

Paul további élete, fejlődése és jelleme

Az idő figyelmes vigyázó tekintete alatt, mely második őrnagyként kísérte Pault, a kisfiú álmai lassan átváltoztak. Egyre több és több világosság derült rájuk, egyre határozottabb álomképek kezdték alvását tarkítani, álmát egyre több tárgy és tapasztalat népesítette be. Így jutott át fokozatosan a csecsemőkorból a gyermekkorba, és végül beszélő, járó, elmélkedő Dombey vált belőle.

Richards bukása és száműzetése óta a gyermekszoba, mondhatni, nyilvános bizottság felügyelete alá került, ahogy ez közintézményeknél előfordul néha, ha hirtelenében nem akad igazi Atlasz, aki elbírná vállán az egészet. A bizottságot természetesen Chickné és Tox kisasszony alkották, s oly bámulatos buzgalommal estek neki feladatuknak, hogy Bagstock őrnagynak nap nap után egyre újabb alkalma nyílt látni, mennyire nem törődik vele az ördög sem. Chick úr viszont, a családi gondviseléstől megfosztva, valósággal belevetette magát a világi élvezetek árjába; klubokban és kávéházakban ebédelt, három ízben határozottan dohánytól szaglott; egyedül járt színházba; vagyis, mint Chickné egyszer szemére vetette, egyszerűen minden társadalmi és erkölcsi köteléket levetett magáról.

A korai ígéretek ellenére a rendkívüli őrködés és gondosság sem mozdította előbbre a gyerek fejlődését. Természettől fogva gyönge alkatú volt; dajkája elmenetele után egyre fogyott és satnyult. Hosszú ideig éppenséggel úgy látszott, mintha csupán az alkalomra várna, hogy a sok bába közül kicsúszva, korán elvesztett édesanyjához költözzék. A férfikor felé haladó akadályversenyben, ha ezen a veszélyes területen túljutott is, az utat nehezen bírta az elébe meredő további akadályok tömkelegében. Minden fogának megjötte egy-egy nyaktörő sövénygát; a bárányhimlő minden foltja áthághatatlan kőfal. A szamárköhögés minden rohama földre teperte; egyik betegség a másik sarkába hágott, hogy a fejlődésben meggátolja. Torokgyík helyett valóságos torokkrokodilus támadta meg, a bárányhimlő meg úgy lépett fel nála, mintha nem „bárány", de legalábbis „farkas" himlő lett volna.

Talán a keresztelő hidege is beleette magát a gyermek lényének valamely érzékeny pontjába, és azután sem melegedhetett fel atyja árnyékában, ugyanis attól a naptól fogva szerencsétlen maradt mindvégig. Wickamné legalábbis azt mondta gyakran, hogy ő életében nem látott még a sors által ennyire megcibált drága kis szentet.

Wickamné pincér felesége volt, ami körülbelül annyit jelentett, mintha valaki másnak az özvegye lett volna. Folyamodását a megüresedett helyre kedvezően fogadták a Dombey-házban, figyelembe véve azt a körülményt, hogy minden valószínűség szerint senki sem következhet már utána. Így egy-két nappal később, hogy Pault olyan hirtelen elválasztották, Wickamnét fogadták melléje dajkának. Wickamné szelíd, szőke, halvány arcú volt; szemöldökét mindig magasra húzta föl, a feje pedig mélyen lecsüggedt, naphosszat szívesen sajnálta magát vagy másvalakit. Meglepő tehetsége volt ahhoz, hogy mindent tökéletesen reménytelen és siralmas színben lásson, s a legszörnyűbb történetekkel szokta igazolni állításait, miközben különös élvezetet merített abból, ha tehetségét sikerrel gyakorolhatta.

Alig szükséges megjegyezni talán, hogy Wickamné tehetsége sohasem jutott el Dombey úr fenséges tudomásáig. Sőt az lett volna a különös éppen, ha Dombey úr tudomást szerzett volna róla, tekintve, hogy a háznép - Chicknét és Tox kisasszonyt is beleértve - még suttogni sem merte, hogy a kis Paullal kapcsolatban bármilyen tekintetben is, aggodalomra ok lehet.

Dombey úr viszont elvégezte magában, hogy a gyermeknek szükségszerűen keresztül kell esnie bizonyos számú kisebb betegségen, és annál jobb, minél hamarább megtörténik. Ha pénzen megválthatta volna Pault, vagy mást állíthatott volna oda helyette, mint a katonaságnál szokták, ha balul üt ki a sorozás, bizonyára nem kímélte volna a pénzt. Mivel ezt nem tehette, hát beérte azzal, hogy büszke megütközéssel gondolja el egyszer-másszor, mit is akar tulajdonképpen a természet; aztán meg azzal vigasztalódott, ha már mind ennek meg kell lennie, fia legalább megint maga mögött hagyott egy mérföldkövet, és így élete nagy céljához ismét közelebb jutott. Mert ahogy nőtt, erősödött, gyarapodott Paul, úgy nőtt, erősödött, gyarapodott Dombey úr türelmetlensége. Türelmetlenül várta az időt, mikor majd a kettejük közös hatalmáról szőtt álmok valóra válnak.

Egyes filozófusok azt mondják, hogy legszebb vonzalmunk és szeretetünk is az önzésben gyökerezik. Dombey számára a kisfiú kezdettől fogva a saját, vagy (ami ezzel egyértelmű) a Dombey és Fia cég nagyságának fontos részét jelentette; így hát semmi kétség, hogy apai szeretete éppúgy, mint sok más, őbenne talán kitűnőnek látszó vonás, meglehetősen alacsony gyökerekből táplálkozott. Viszont szíve minden melegével szerette a kisfiút. Ha volt abban a fagyos szívben egy meleg sarok, bizonyára a fia foglalta el; ha megkeményedett felülete valakinek a képét befogadta, másét nem, csak a fiáét, bár a kép inkább mint felnőtt embert mutatta Pault, a „Fiá”-t a cégben. Ezért volt olyan türelmetlen, és szeretett volna belerohanni a jövőbe, átsietve a kisfiú életének közbeeső fejezetein. Minden iránta érzett szeretete ellenére ezért nem fordított a közbeeső bajokra különösebb figyelmet. Úgy érezte, mintha valami varázshatalom óvná a fiú életét, és azzá a férfivá kell felnőnie, bármi történik is, akivel gondolatban már most is olyan fontos érintkezést tart fönn, és akinek kedvéért naponta szőtte-fonta terveit, koholta ábrándjait, mintha máris minden megért valóság volna.

Paul lassanként az ötödik évébe lépett.

Jóképű kis legény volt, tagadhatatlan, noha fáradt, méla arca Wickamnénak sokat jelentő fejcsóválásokra és keserves, hosszú sóhajtásokra adott alkalmat. Úgy tetszett, ha majd felnő, parancsoló természetű ember lesz; a maga fontosságáról és a mások kötelességeit illetően annyira tisztán látott, amennyire azt csak kívánni lehetett. Olykor játékosan és vidáman viselkedett, és nem volt durcás természetű; mégis valahogy öregesen, elgondolkodón viselkedett, kivált mikor ott ült kis karosszékében, s mélán maga elé nézett, vagy beszélt: mint azok a félelmetes, apró lények a tündérmesékben, akik lehetnek ugyan már százötven vagy kétszáz évesek is, mégis megmaradtak gyerekeknek, akikkel egykor kicserélték őket.

Ez a koraérett kedélyállapot gyakran eluralkodott benne fenn a gyerekszobában; sokszor csak úgy hirtelenül meglepte, és ilyenkor egyszerre felkiáltott, hogy fáradt, még ha éppen Florence-szel játszott is, vagy Tox kisasszonyt fogta be lovacskázni. De sohasem borult el kedélye biztosabban, mint esténként, amikor kis karosszékét az atyja szobájába vitték, s ott üldögéltek ketten a kandalló előtt. A legkülönösebb pár voltak ők ilyenkor, amelyre valaha is tűz sütött. Dombey úr merev ünnepélyességgel ült ott, belebámulva a tűzbe; kis képmása pedig olyan öreges arccal és elmélyedt, gondolkodó tekintettel nézte a tűz piros ragyogását, mint valami agg bölcs. Dombey agyában bonyolult üzleti tervek és elgondolások nyüzsögtek; kis képmásának fejében pedig az ég tudja, micsoda szeszélyes elképzelések, félig kész gondolatok és egymást váltó, kergető álmok. Dombey urat szinte bálványszerűvé merevítette a keményített ingmell, meg a dölyf; kis képmását pedig az öröklött hajlam vagy az öntudatlan utánzás. Mennyire hasonlítottak ketten egymáshoz, és mégis milyen óriási volt köztük az ellentét!

Egy ilyen alkalommal, mikor már jó ideje ültek tökéletes csendben egymás mellett, és Dombey csak onnan tudta, hogy a gyerek ébren van, hogy néha-néha rávetette tekintetét, amelyben a tűz visszfénye úgy szikrázott, mint a drágakő, a kis Paul egyszerre csak ezzel a kérdéssel törte meg a csendet:

- Papa, mi a pénz?

E váratlan kérdés annyira telibe találta Dombey úr gondolatait, hogy egészen megzavarodott.

- Hogy mi a pénz, Paul? - kérdezte ámultan. - A pénz?

- Igen - felelte a gyermek, miközben parányi karosszéke karjára könyökölt és kicsi, öreges arcát atyja felé fordította. - Mi a pénz?

Dombey úr ezúttal igen megakadt. Szeretett volna magyarázni neki az árfolyamról, az áremelkedésről, és csökkenésről, a bankjegyekről, ércfedezetről, leszámítolási értékről és a nemesfémek értékhullámzásáról, de amint lenézett arra a kis székre és eszébe jutott, milyen mélyen le kell még a fiúig hajolnia, mindössze erre a válaszra szorítkozott:

- Hát arany, ezüst és réz. Guineák, shillingek, félpennyk. Azt csak tudod, hogy ezek micsodák.

- Tudom - felelte Paul. - Nem is így értem, papa, hanem, hogy mi a pénz tulajdonképpen?

Teremtő isten! Milyen öreg is volt ez az arc, ahogy most ismét atyja felé fordította!

- Hogy mi tulajdonképpen a pénz? - ismételte Dombey úr, hátrább lökve székét, hogy őszinte meghökkenésében jobban megnézze azt a vakmerő emberparányt, aki ilyen kérdést mer megkockáztatni.

- Úgy gondolom, papa, hogy mit tehet a pénz? - folytatta most Paul, karját összefonva (még összefonni is alig tudta, oly rövid volt), miközben tekintetét hol a tűzre, hol atyjára szegezte.

Dombey úr helyére húzta a széket, aztán megsimogatta a fia haját. - Majd jobban megtudod lassanként, emberkém - felelte. - A pénz, Paul, mindent megtehet. - Kezébe fogta a fia kis kezét, és gyöngéden megveregette.

De Paul, amint lehetett, kiszabadította kezét, aztán csöndesen dörzsölgetni kezdte a szék karfáját, mintha az esze ott volna a tenyerében és azt akarná éleszteni; majd ismét a tűzbe nézett, mintha tanácsadója vagy súgója volna, és rövid hallgatás után így folytatta:

- Mindent megtehet, papa?

- Mindent. Jóformán mindent - felelte Dombey.

- Mindent, vagyis akármit, ugye, papa? - kérdezte újra a gyermek, mintha nem értené teljesen a szavak közti különbséget.

- Úgy van - felelte Dombey.

- Hát akkor miért nem mentette meg nekem a pénz a mamát? - kérdezte a gyermek. - Kegyetlen a pénz, papa?

- Kegyetlen? - visszhangozta Dombey, miközben megigazította nyakkendőjét, és csaknem neheztelni látszott a gondolat miatt. - Nem. Ami jó, az nem lehet kegyetlen.

- Ha a pénz jó és mindent megtehet - szólt a kisfiú elgondolkozva és merően nézve megint a tűzbe -, akkor nem értem, miért nem mentette meg a mamámat?

Ezt a megjegyzést ezúttal nem is kérdő formában intézte atyjához. A gyermek gyors megfigyelésével észrevette talán, hogy atyjának kényelmetlen ez a tárgy. Csak hangosan ismételte ezt a gondolatot, mintha valami régi gondolata volna, amely gyakran háborgatja; aztán tenyerébe támasztott állal csendesen ült ott, és nézett töprengve a tűzbe, mintha attól várna felvilágosítást.

Dombey úr meglepetéséből, hogy ne mondjuk, riadalmából magához térvén (mert ma volt az első eset, hogy a gyermek anyjáról beszélt, noha így ültek együtt minden este), kifejtette a gyermeknek, hogy jóllehet a pénz igen nagy hatalom, és lekicsinyelni semmi körülmények között sem szabad, mégsem tarthatja életben azt, akinek meg kell halnia. Mert hát, sajnos, valamennyien meghalunk egyszer, még ha a Cityhez tartozunk és nagyon gazdagok vagyunk is. A pénznek köszönhetjük viszont, hogy tisztelnek, becsülnek, körüludvarolnak bennünket, és félnek tőlünk, és hogy hatalmasak, dicsők vagyunk az emberek szemében; sőt számtalanszor késleltetni tudja a pénz még a halált is. A pénz szerezte meg például mamának Pilkins doktor bácsi szolgálatait, aki rajta, Paulon is olyan sokszor segített; hasonlóképpen megszerezte a nagy Parker Peps doktor szolgálatait is, akit Paul még sohasem látott. A pénz tehát megteszi értünk mindazt, ami emberileg csak megtehető. Dombey úr elmondta a fiának ezeket, és még sok más, hasonló értelmű dolgot elmondott; a gyermek pedig csak hallgatta figyelemmel, és úgy látszott, mintha meg is értette volna.

- Meg aztán engem sem tehet a pénz egészen erőssé és egészségessé, ugye, papa? - kérdezte Paul rövid szünet után, vékony kis kezeit dörzsölve.

- Ugyan! Hiszen te erős és egészséges vagy, Paul! - kiáltotta Dombey úr. - Vagy talán nem?

Ó, milyen furcsán, öregesen, milyen mélabúsan tekintett fel ismét a gyermek!

- Éppen olyan erős és egészséges vagy, mint a többi magadformájú kis fiúk. Nem igaz?

- Florence nagyobb mint én, már csak azért sem lehetek olyan erős és egészséges mint ő; de azt hiszem, hogy amikor Florence csak akkora volt, mint én, sokkal tovább tudott egyfolytában játszani, anélkül hogy kifáradt volna. Én sokszor olyan fáradt vagyok! - fűzte hozzá, kezét melengetve a tűznél, miközben olyan elmélyedve meredt a kályha rácsai közé, mintha valami kísérteties bábjáték zajlott volna ott, a szeme előtt. - Meg aztán a csontjaim is úgy fájnak (Wickam azt mondja, a csontjaim), hogy néha azt sem tudom, mit csináljak.

- Jó, jó, de csak esténként - felelte Dombey, miközben közelebb húzta székét a fiához, és gyöngéden rátette a kezét a kisfiú hátára. - A kisfiúk fáradtak szoktak lenni este, azért alszanak oly jól éjjel.

- Ó, de ez nemcsak este van így, papa - felelte a gyermek -, hanem nappal is. Olyankor Florence ölébe hajtom a fejemet, és ő énekel nekem. Éjszaka olyan különös dolgokról szoktam álmodni.

Aztán melengette tovább a kezét és gondolkodott, töprengett, mint valami öregember vagy valami ifjú manó.

Dombey úr megdöbbent, kényelmetlenül érezte magát, s nem tudta, miként folytassa tovább a beszélgetést. Csak ült ott némán és nézett a fiára a tűz világánál, kezét ott pihentetve még a kisfiú hátán, mintha valami delejes erő odaszegezte volna. Egyszer aztán a másik kezével felemelte a gyerek fejét, és maga felé fordította a kis gondolkodó arcot. De mihelyt elbocsátotta, a gyerek megint csak a tüzet kereste tekintetével és úgy maradt, odafordulva a lobogó parázs felé, míg a dada meg nem jelent, hogy aludni hívja.

- Azt akarom, hogy Florence jöjjön le értem - felelt Paul.

- Hát nem jön föl a szegény Wickamnéval, Paul úrfi? - kérdezte a dada megható lendülettel.

- Nem - felelte Paul, hátrább dőlve karosszékében, mintha ő lett volna a parancsoló a házban.

- Isten megáldja az ártatlan kis lelkét - fohászkodott neki Wickamné, aztán visszavonult, és csakhamar Florence jelent meg helyette. A kisfiú egyszerre nagy készséggel és élénken ugrott fel, és amint tekintetét atyjára emelte, hogy jó éjszakát mondjon, az öreges kis arcocska derültebb, fiatalabb, gyermekesebb lett: Dombey részint megnyugvással nézte, részint egészen meghökkentette ez a változás.

Alighogy a két gyermek elhagyta a szobát, Dombey mintha lágy énekhangot hallott volna, és mivel eszébe jutott, amit Paul mondott, hogy Florence énekelni szokott neki, nem bírva kíváncsiságával, kinyitotta az ajtót és utánuk nézett. Florence igen lassan haladt fölfelé a roppant üres és tágas lépcsőházban, karjai közt a kisfiúval, akinek a feje ott pihent nénje vállán, s egyik karját nyaka köré kulcsolta. Így mentek fölfelé a lépcsőn, miközben Florence egyre énekelt és gyönge kíséretképpen Paul is belezümmögött. Dombey addig nézett utánuk, míg kis pihenők után a lépcső végére nem értek, s a szeme elől el nem tűntek. Jó ideig ott állt még s bámult fölfelé, míg végre a hold gyönge világa, mely mélabúsan csillogott át a magas üvegtetőn, vissza nem térítette szobájába.

Chickné és Tox kisasszony másnap, tanácskozás céljából, ebédre voltak hivatalosak Dombey úrhoz. Asztalbontás után Dombey azzal nyitotta meg a tárgyalást, hogy tudassák vele, de minden szépítés vagy kendőzés nélkül, van-e Pault illetően valami aggodalomra ok, és mi a véleménye Pilkins doktornak. - Mert a gyermek korántsem olyan erős, mint amilyennek látni szeretném - tette hozzá Dombey úr.

- Kitűnő ítélőképességeddel, édes Paulom - válaszolta Chickné -, most is fején találtad a szöget. A mi kedvencünk valóban nem olyan erős, mint amilyennek látni kívánnánk. De azt vélem, hogy elméje nagyon is korán fejlődik, és ez egyszerűen sok neki. Szelleme túlságosan kifejlett alkatához képest. Amiket ez a kisgyermek néha mond - folytatta Chickné fejét rázva - , el sem hinné, aki nem hallja. Tegnap is például, ugye Lukrecia, amit a temetésekről beszélt...

- Attól tartok - szakította félbe Dombey ingerülten -, hogy valaki a gyerekszobában helytelen dolgokkal traktálja a fiamat. Az este például a csontjairól kezdett nekem beszélni. Mi köze a világon valakinek is az én fiam... csontjaihoz! Elvégre nem élő csontváz ez a gyerek, azt hiszem.

- Ó, hogy is mondhatsz ilyet! - felelte Chickné, leírhatatlan képpel.

- Aztán meg a temetések! Ki mesél a fiamnak temetésekről? Temetésrendezők, halottkísérők vagy sírások vagyunk talán?

- Isten ments! - felelte Chickné az előbbi riadalmas arckifejezéssel.

- Ki ültet ilyesmit a gyermekem fejébe? Valóban, tegnap este nemcsak megijedtem, hanem őszintén meg is botránkoztam. Ki beszéli tele a fejét ilyen dolgokkal, Louisa?

- Édes Paulom - felelte Chickné, kissé elgondolkozva -, erről felesleges kérdezősködni. Nem gondolom... őszintén meg kell mondanom... hogy Wickamné vidám természetű nő, éppen olyan, akit úgy nevezhetnénk, hogy...

- Vészmadár - sugalmazta halkan Tox kisasszony.

- Úgy van! - felelte Chickné. - Viszont az is igaz, hogy rendkívül figyelmes, használható és egyáltalán nem öntelt; igazán, nem is láttam még hozzá hasonlóan engedelmes cselédet. Ha a drága gyermek - folytatta Chickné, olyan hangon, mint amikor valaki azt foglalja össze,

amiben már előzőleg megegyeztek, s nem most említi először - kissé meggyöngült a legutolsó betegség következtében; ha egészsége nem áll oly szilárdan a lábára, mint kívánnánk; ha szervezetében van is bizonyos átmeneti gyengeség... és ha néha, egy-egy pillanatra nem is tudja használni az...

Chickné félt azt mondani: „izmait", mivel eszébe jutott, hogy Dombey az előbb a „csontok" ellen is mennyire kirohant, így hát megint sugallatra várt Tox kisasszony részéről, aki tisztségéhez híven, most azt súgta: „tagjait".

- A tagjait! - kiáltott fel Dombey.

- Azt hiszem, a doktor úgy mondta ma reggel, hogy a lábszárait... igaz, édes Louisám? - lehelte Tox kisasszony.

- Hát persze hogy úgy mondta, drágám, minek kérdezed tőlem? - válaszolta Chickné szelíd szemrehányással. - Hiszen hallottad. Az a véleményem, hogy ha a mi kis Paulunk ideig-óráig nem is tudná használni a „lábszárait", ez olyanfajta kellemetlenség csupán, ami az ő korabeli gyermekeknél nem éppen ritkaság s néha nem segít a legnagyobb gond vagy elővigyázatosság sem. Mennél hamarabb megérted ezt, Paulom, annál jobb.

- Bizonyára jól tudod, Louisa, hogy egy pillanatra sem vonom kétségbe szívből fakadó odaadásodat és gondoskodásodat házam jövendőbeli feje iránt. Remélem Pilkins úr ma reggel megvizsgálta Pault.

- Meg! Hogyne! - válaszolta Chickné. - Tox kisasszonnyal jelen voltunk, mint ahogy olyankor egyáltalán mindig jelen vagyunk. Elvből Pilkins úr mostanában minden áldott nap megnézte a gyermeket, és biztos vagyok benne, hogy nagyon tanult ember. Azt mondja, hogy az egész gyöngeség említésre sem méltó, és én is megerősíthetem, ha ezzel megvigasztalhatlak. Azonban ma tengeri levegőt ajánlott a gyermeknek, és én meg vagyok róla győződve, édes Paulom, hogy nagyon bölcsen.

- Tengeri levegőt! - ismételte Dombey úr, húgára tekintve.

- Semmi nyugtalanító nincs ebben, Paul. George-omnak és Frederickemnek is tengeri levegőt ajánlottak, amikor annyi idősek voltak, mint Paul; nekem magamnak is nemegyszer. Teljesen egyetértek abban veled, hogy bizonyos tárgyakat nem kellene talán olyan meggondolatlanul szóba hozni ott fenn, a gyermekszobában, hogy aztán a kis agyával úgy eltöprengjen rajtuk; viszont nem tudom, hogy lehetne ezt megakadályozni olyan villámgyors felfogású gyermeknél, mint a mi kis Paulunk. De annyit mondhatok, és Tox kisasszony is egyetért velem, hogy ha egy rövidke időre elhagyná Paul a házat, és elmenne például Brightonba, kis levegőváltozásra, ahol olyan okos, nagyszerű nő gondozná testileg-lelkileg mint Pipchinné asszony...

- Ki az a Pipchinné, Louisa? - kérdezte Dombey, valósággal rémülten, hogy olyan nevet vetnek fel egyszerre bizalmasan előtte, amelyről még sohasem hallott.

- Pipchinné, kedves Paulom - válaszolta Chickné -, idősebb hölgy; Tox kisasszony jól ismeri az élettörténetét. Ez a hölgy egy idő óta annak szentelte szelleme minden erejét... és meg kell mondanom, a legnagyobb eredménnyel... hogy a kiskorúak természetét, nevelésük módjait és a velük való bánásmódot tanulmányozza; egyébként a legjobb körökkel áll összeköttetésben. A férje meghalt; ugyanis megszakadt a szíve... mit is mondtál, miben is szakadt meg a szíve, angyalom? Nem emlékszem pontosan a körülményekre.

- Valami perui bányából vizet akart kipumpálni - felelte Tox kisasszony.

- Természetesen nem saját kezűleg akart pumpálni - magyarázta Chickné, a bátyjára pillantva; és ez a magyarázat valóban szükséges volt, mert Tox kisasszony mondatából arra lehetett következtetni, mintha Pipchin úr ott esett volna össze holtan, a szivattyú rúdja mellett. - Ugyanis, édes Paulom - folytatta Chickné -, Pipchin úr pénzt fektetett bele a vállalatba és csődbe jutott. Viszont ami Pipchinné asszonynak a gyerekekkel való bánásmódját illeti, azt hiszem, hogy az egyszerűen bámulatos. Már akkor hallottam, mennyire dicsérik a magunk köréből valók, amikor még csak akkora voltam ni... ugyan hogy is mutassam csak - lelkendezett Chickné, miközben szemét a könyvszekrényen, a Pitt mellszobrán járatta, mely mintegy tíz lábnyira lehetett a földtől.

- Talán szabad lesz annyit hozzátennem, kedves Dombey úr - fuvolázta Tox kisasszony és szendén elpirult -, mivel egyenesen az én szavaimra történt hivatkozás, hogy azt az elismerést, melyben az imént a kedves húga részesítette, Pipchinné valóban meg is érdemli. Sok előkelő tagja a társaságnak tartozik neki hálával mintaszerű neveléséért. Az a szerény személy, akinek most szerencséje van mindezt elmondani önnek, szintén az ő gondjaira volt bízva egykor. Sőt azt hiszem, hogy még a főúri körök is kedvelik intézetét.

- Úgy értsem, hogy ez a tiszteletre méltó hölgy intézetet tart fenn? - kérdezte Dombey leereszkedőleg.

- Nos, én igazán nem tudom, vajon szabad-e egyszerűen intézetnek neveznem. Előkészítő iskolának semmi esetre sem mondhatom. Nem tudom, eleget mondanék-e - folytatta Tox kisasszony ellenállhatatlan varázzsal -, ha úgy határoznám meg, hogy afféle igen választékos és előkelő gyermekpenzió.

- Rendkívül zártkörű és igen előkelő - tette hozzá Chickné és bátyjára pillantott.

- Maga a zártkörűség! - toldotta meg Tox kisasszony.

Ez csakugyan jól hangzott. Hogy Pipchinné asszony férjének a perui bányák miatt hasadt meg a szíve, az nem volt éppen utolsó dolog. Ennek pénzes, gazdag hangzása volt, az bizonyos. Azonkívül Dombey úr szinte megbotránkozást érzett már a puszta gondolatára is, hogy Paul akár egy óráig ott maradjon, ahonnan orvosi tanácsra távoznia kellett. Megállás és késlekedés nélkül ment volna azon az úton, melyet a gyereknek meg kell tennie, s amely, ha néha lassan, de végül is célhoz vezet. A két nőnek Pipchinnére vonatkozó ajánlata nagy súllyal esett Dombeynál a latba: jól tudta, milyen féltékenyen vigyáznak, hogy a gyermeken való gyámkodásuk dolgába senki bele ne avatkozzék; egy pillanatig sem jutott eszébe, hogy ezek most buzgólkodnak talán, hiszen a felelősség szentséges voltáról, mint az előbb is kinyilvánult, Dombey úr igen határozott véleményt formált.

- Pipchin úr szíve tehát a perui bányák miatt szakadt meg - elmélkedett Dombey. - Mindenesetre igen tiszteletre méltó és úrias módja a halálnak.

- Föltéve, hogy holnap, megfelelő tudakozódás után úgy határozunk, hogy Pault Brightonba küldjük a szóban forgó hölgyhöz, ki menne vele? - kérdezte kissé elgondolkozva Dombey úr.

- Nem hinném, édes Paulom - felelte habozva Chickné -, hogy egyelőre Florence nélkül bárhova is elküldhetnéd. Csügg a nővérén. Még nagyon fiatal, tudod, és megvannak a maga gyerekszeszélyei.

Dombey úr elfordította fejét nővérétől, fölkelt, lassan odalépett a könyvszekrényhez, kinyitotta és kivett belőle egy könyvet.

- Még ki menjen azonkívül, Louisa? - kérdezte aztán, anélkül hogy fölnézett volna, miközben a könyvben lapozgatott.

- Természetesen Wickamné. Rajta kívül senki - felelte Chickné. - Ha Paul olyan kézben lesz, mint Pipchinné asszonynál, igazán aligha lehet szükség más felügyeletre. Magad is lenéznél hetenként egyszer; ugye?

- Természetesen - felelte Dombey; aztán csak ült ott, és egy álló óra hosszáig nézett ugyanarra az oldalra; anélkül hogy egyetlen szót is olvasott volna.

Ez a nevezetes Pipchinné egyébként rendkívül csúnya és rossz tulajdonságokban bővelkedő asszonyság volt; termete hajlott, arca pöttyözött tarka, amilyen a silány fajtájú márvány; horgas orra volt és kemény, szürke szeme, akár üllőn kalapálhatták volna, meg nem árt neki. Legalább negyven éve múlt, hogy a perui bányák Pipchin úr halálát okozták; özvegye azonban még ma is fekete selyemben járt, méghozzá olyan fénytelen, tömött, tompa, halálosan komor feketében, amelyet még a gázlámpa sem bírt megvilágítani naplemente után, és ha Pipchinné asszonyság megjelent a szobában, menten elnyelte valamennyi gyertya fényét, akárhány lett is volna. Általánosságban úgy emlegették, mint a gyermekek „nagy nevelőjé”-t; ennek a „nevelésnek” abból állott a titka, hogy mindent megadott a gyermekeknek, amit nem óhajtottak, viszont semmi olyasmit nem kaptak tőle, amit szerettek volna; ez az eljárás aztán rendkívül megszelídítette a természetüket. Olyan keserű öregasszony volt ez a Pipchinné, hogy aki látta, szívesen megkérdezte volna, vajon nem történt-e valami tévedés a perui gépezetek alkalmazása körül, mert úgy látszott, mintha a bányák talajvize helyett Pipchinné asszony lelkéből szivattyúzták volna ki a vidámság összes nedveit és az emberszeretet tejét.

Ennek a női szörnyetegnek és gyermeknyomorítónak a vára ott emelkedett Brighton egyik meredek mellékutcájában, ahol a talaj még meszesebb, kavicsosabb és terméketlenebb volt, mint Brighton többi részében, és a házak is törékenyebbek. A szűk kis homokkertekben furcsa módon csupa sárga peremér-virág termett, akármit is vetettek; jobbra-balra pedig minduntalan csigák tűntek föl, amint a köpölyöző szerszámok szívósságával tapadtak az utcai ajtókra és egyéb helyekre, melyeknek ilyenfajta díszítését egyáltalán nem kérte tőlük senki.

Télidőben a zord léghuzam átjárta a házat, nyáron viszont messzi elkerülték a friss szellők. A szél sokszor úgy táncolt és forgott benne, amikor nem kellett, hogy csak úgy zengett a ház, mint valami zúgó tengeri kagyló, amelyet a bentlakóknak éjjel-nappal a fülükhöz tartva kellett élvezniük, akár tetszik, akár nem. Nem volt valami friss és illatozó ház, az bizonyos; a nappali szoba ablakában, melyet soha ki nem nyitottak, Pipchinné cserepes növények gyűjteményét tartotta, ezek valami sajátságos földszaggal töltötték meg az egész lakást. Hiába voltak fajtájuk válogatott példányai ezek a növények, furcsa módon éppen beleillettek Pipchinné egész környezetébe. Volt ott egy fél tucat kaktuszfajta, amelyek szőrös kígyók módján tekergőztek a gyámvessző köré; egy másik növény törzséből kampós ollók hajtottak ki, mintha valami zöld tengeri rák lett volna, némelyik kúszó növény meg csupa enyves, ragadós levelet hozott. A mennyezetről kellemetlen virágkosár lógott le; növények csüngtek rajta körös-körül, mintha hab öntött volna ki a fazékból. E növények hosszan lenyúló zöld indavégeikkel léptennyomon csiklandozván az arrajárót, a pókot juttatták az eszébe, mely állatfaj Pipchinné házatáján bőven tenyészett, bár bizonyos évszakban a rengeteg fülbemászó diadalmasan versenghetett a pókokkal szaporulat dolgában.

Mivel Pipchinné igen drágán tartotta intézetét, fizetni hajlandó ügyfelei közt tehát (pedig igen ritkán cukrozott valamit természete maró savanyúságán bárkinek a kedvéért is) az volt az általános vélemény, hogy rendkívül erőteljes jellemű hölgy, akiben a gyermekismeret valósággal tudományos színvonalra emelkedett. Az özvegy, férje halála óta évről évre egészen csinos jövedelmet bányászott ki e hírnévből és Pipchin megrepedt szívéből. Harmadnapra rá, hogy Chickné először hozta szóba Pipchinné nevét Dombey úr előtt, az idős asszonyságot az

az öröm érte, hogy jövedelmének jelentős gyarapodását könyvelhette el máris a Dombey úr erszénye révén, hogy Florence-et és a kis Pault új lakók gyanánt üdvözölhette várában.

Chickné és Tox kisasszony, akik előtte való este a gyerekeket lehozták (az éjszakát szállodában töltötték), éppen az előbb hajtattak haza; Pipchinné pedig, háttal a kandallónak, az újonnan jötteket kezdte mustrálni, mint valami vén strázsamester. Pipchinné jobbkeze: unokahúga, ez a középkorú, jólelkű és hűséges rabszolga, szikár alakú és olyan merev arcú hölgy volt, mintha vassal pántolták volna meg, orrát pedig szinte elképzelni sem lehetett örökös pattanások nélkül. Éppen most vettette le Bitherstone úrfival a sétához ráadott tiszta gallért. A kis Pankey kisasszonyt pedig, aki az említetteken kívül az egyetlen vendég volt a házban, most vezették éppen a várbörtönbe (javító célokra fenntartott üres szoba a ház másik oldalán), mert háromszor szipogott látogatók jelenlétében.

- Nos - fordult most Pipchinné Paulhoz -, mit gondol, fog-e szeretni engem?

- Nem hinném - felelte Paul. - Haza akarok menni. Ez nem az én házam.

- Nem, hanem az enyém - felelte Pipchinné.

- Nagyon csúnya ház - állapította meg Paul.

- Van még csúnyább hely is ám benne - szólt Pipchinné -, ahová a rossz fiúkat zárjuk.

- Ő volt már benne? - mutatott rá Paul Bitherstone úrfira.

Pipchinné rábólintott, hogy volt bizony. Paulnak ezután éppen elég tennivalója akadt a nap hátralevő részében azzal, hogy Bitherstone úrfit vizsgálgassa tetőtől talpig, és minden arcmozdulatát lesse, olyan érdeklődéssel, amely joggal megillette a titokzatos és borzalmas tapasztalatokban bővelkedő fiatalurat.

Egy órakor tálalták az ebédet, mely főleg tészta- és zöldségfélékből állott. Az ebédnél a kis Pankey kisasszony is megjelent, ez a szelíd, kék szemű, morzsányi gyermek, aki az állandó reggeli fejmosásoktól már abban a komoly veszélyben forgott, hogy egy napon teljesen semmivé dörgölődik. A szörnyeteg várúrnő személyesen vezette fel az ebédhez a várfogságból, miközben kioktatta, hogy senki, aki a vendégek előtt szipog, nem megy fel a mennyországba. Miután ezt a mély igazságot a csöppség kellően a lelkébe véste, kapott a rizskásából; utána pedig elmondta a Pipchin-erődben megfogalmazott könyörgést, melyben olyan záradék is volt, hogy hála adassák Pipchinnének a jó ebédért. Berinthia kisasszony, Pipchinné húga, hideg disznóhúst kapott. Pipchinné szervezete azonban kiadós meleget kívánt, épp ezért külön bordaszeletet evett, s ezt gőzölgő melegen hozták be neki, két meleg tányér között és igen csábítóan illatozott.

Mivel ebéd után esett, és nem mehettek sétálni a tengerpartra, azonkívül Pipchinné szervezete az ürüszeletek után mindig megkívánta a pihenést, a gyerekek Berryvel (ez a Berinthia rövidített neve volt) elvonultak a várbörtönbe. Ez az üres szoba egy mészkőfalra és egy húzókútra nézett, s a repedezett kandalló miatt, mely a tüzet végképp nem állta, visszataszítóan rideg volt. A vidám társaság tette talán, hogy mégis ez volt a ház legvonzóbb része, mert Berry itt legalább játszott velük, és ilyenkor úgy tetszett, mintha a hancúrozást ő maga is éppen úgy élvezné, mint a gyerekek. Egy idő múlva aztán Pipchinné mérgesen átkopogott a falon, mintha a Cock Lane nevű utca megelevenült kopogó szelleme volna, mire abbahagyták a játékot, és Berry suttogó hangon mesélt nekik lámpagyújtásig.

Uzsonnára felvizezett meleg tejet kaptak, jó bőven hozzá vajaskenyeret, Pipchinné és Berry számára egy kis fekete teáskanna is ott állt az asztalon, Pipchinné részére azonkívül még óriási mennyiségű vajas pirítós is, s ezt éppen olyan forrón hozták be, mint az ürüszeletet.

Noha Pipchinné külsejére nézvést elhájasodott ezektől a zsíros dolgoktól, úgy látszik azonban, belül kevésbé zsírozták meg, mert változatlanul csikorgós és rozsdás maradt, és acélszürke szeme nem ismert semmiféle ellágyulást.

Uzsonna után Berry kis varrókészletet hozott ki a Királyi Pavilonnal a tetején, és szorgalmasan dolgozni kezdett; Pipchinné pedig felrakta a pápaszemét, elővett egy zöld posztóborítású, nagy könyvet, s azzal szunyókálni kezdett. De valahányszor rajtakapta magát, hogy fejjel majdnem beleesik a tűzbe, hirtelen fölegyenesedett, és orron fricskázta Bitherstone úrfit, amiért elbóbiskolt.

Végre elérkezett a lefekvés ideje: a gyermekek imádkoztak és aludni mentek. Mivel a kis Pankey nagyon félt egyedül a sötétben, Pipchinné különös gondot fordított arra, hogy maga terelje föl a lépcsőn mint valami kis birkát; és rendkívül szívderítő dolog volt hallani aztán, mint nyöszörög a kis Pankey hosszú, hosszú ideig a legbarátságtalanabb szoba sötétjében, Pipchinné pedig koronként felmegy hozzá, hogy alaposan megrázza.

Fél tíz óra tájt a frissen párolt borjúhús illata (Pipchinné szervezete ugyanis nem nélkülözhette alvás előtt a borjúhúst) élénkítette fel a házban állandóan uralkodó szagot, amelyről Wickamné azt mondta: „Olyan szag, mintha építenének”; aztán nemsokára általános álom borult az erődre.

A reggeli másnap körülbelül ugyanolyan volt megint, mint az uzsonna, azzal a különbséggel, hogy Pipchinné most zsemlét evett pirítós helyett, és a rendesnél kissé harapósabbnak látszott. Bitherstone aztán egy származási táblát olvasott fel Mózes első könyvéből (a szerencsés választás Pipchinnétől eredt) olyanformán bukdácsolva át a neveken, ahogy a taposómalomban vánszorognak a befogott boldogtalanok.

Aztán Pankey kisasszonyt elvitték fejmosásra, Bitherstone-t pedig valami sós vizes kezelésre, amely után rendszerint szederjesen és lehangoltan került vissza.

Paul meg Florence közben kisétáltak a tengerpartra, Wickamné kíséretében - aki állandóan könnyekben úszott; - tizenkét óra tájban pedig Pipchinné elnökletével közös olvasási óra volt. Mivel Pipchinné módszerének egyik sarkalatos tételét az alkotta, hogy a gyermek szellemét nem szabad bátorítani, nehogy fejlődni és nyílni találjon, mint a tavaszi virág, hanem úgy kell erőszakkal fölfeszíteni, mint az osztrigát - a leckék tartalma lehetőleg mindig véres és megrázó volt; a hős - valami „semmirevaló” gyermek - soha, a legenyhébb bonyodalom során sem ért a történetekben jobb véget, mint hogy egy oroszlán vagy medve széjjeltépte.

Ekképpen folyt az élet Pipchinéknél. Szombatonként Dombey úr jött látogatóba; ilyenkor Florence és Paul elmentek hozzá a szállodába teára. Együtt töltötték a vasárnapot, és délelőttönként rendszerint kikocsiztak; ilyenkor Dombey úr úgy megnőtt, akárcsak Falstaff támadóinak száma: egyetlen páncélos emberből egyszerre tizenkettőre. Az egész hétből a vasárnap este volt a legszomorúbb. Pipchinné ugyanis valósággal elvet kovácsolt abból, hogy a vasárnap este különösen kellemetlen legyen. A kis Pankey lányt ilyenkor rendszerint leverten hozták vissza Rottingdeanben lakó nagynénjétől; Bitherstone úrfitól pedig, akinek a hozzátartozói Indiában voltak, vasárnaponként azt kívánta a várúrnő, hogy a két istentisztelet közötti időben mozdulatlanul üljön, fejét a nappali szoba falának támasztva, s kezét vagy lábát mozdítani se merje, ami úgy megviselte a fiatal gyermek lelkét, hogy egy vasárnap este azt kérdezte Florence-től, nem tudná-e megmondani, merre visz az út Bengáliába?

Mindamellett mégis az volt az általános vélemény, hogy Pipchinnének megvan a módszere a gyerekekkel, és ekörül nem is forogható fenn semmi kétség. Annyi bizonyos, hogy a legszilajabbak is eléggé megszelídülten mentek haza, miután néhány hónapot Pipchinné barátságos fedele alatt töltöttek. Abban is nagyon sokan egyetértettek, mennyire becsületére válik a

tiszteletre méltó hölgynek, hogy ennek a célnak szentelte egész életét, miközben érzéseit feláldozta, és oly szilárdan szembeszállt a rászakadó gondokkal, mikor Pipchin úrnak a bányák miatt megszakadt a szíve.

Ezt a mintaszerű öreg hölgyet Paul akármeddig elnézte volna, amint ott ült kis karosszékében a tűz előtt. Mikor Pipchinnét nézhette, mintha azt sem tudta volna, mi a fáradtság. Nem szerette az öregasszonyt, nem is félt tőle; hanem a maga öreges módján mintha valami furcsán vonzót talált volna benne. Csak ült itt a tűz előtt, s hol az öregasszonyra bámult, hol a kezét melengette, majd megint rámeredt, úgyhogy néha még ezt a szörnyeteget is zavarba hozta. Egyszer, amikor egyedül voltak, Pipchinné meg is kérdezte, miről gondolkozik.

- Magáról - felelte Paul, a legkisebb tartózkodás nélkül.

- No és mit gondol énrólam?

- Azt, hogy milyen rettenetesen öreg lehet már maga.

- Csakhogy ilyesmit nem szabad ám mondani, fiatalúr! - szólt az öreg asszonyság. - Az nem való.

- Miért nem való? - kérdezte Paul.

- Mert az nem finom dolog - felelte Pipchinné csípősen.

- Nem finom?

- Nem.

- Wickam meg azt mondja, hogy az nem finom, ha valaki maga eszi meg az egész pecsenyét meg a pirított kenyeret - felelte Paul ártatlanul.

- Wickam pedig egy rossz, szégyentelen, arcátlan perszóna - felelte Pipchinné elvörösödve.

- Mi az? - kérdezte Paul.

- Magát az ne érdekelje. Gondoljon inkább a kisfiú történetére, akit a megvadult bika halálra tiport, azért, mert folyton mindenféléket kérdezett.

- Ha a bika megvadult, akkor miből tudhatta, hogy a kisfiú folyton kérdez? Aztán a megvadult bikához senki sem megy oda, hogy titkokat suttogjon neki. Én nem hiszek el ilyen meséket.

- Nem? - kérdezte Pipchinné elképedve.

- Nem bizony.

- Akkor sem, ha véletlenül nem vad, hanem szelíd lett volna az a bika, maga kis hitetlen?

Mivel Paul ebben a formában még nem vizsgálta meg a kérdést, és mivel álláspontját a bika vadságára alapította, belenyugodott abba, hogy most az egyszer alul maradt. Hanem azért, amint ott ült, tovább forgatta fejében a dolgot, nyilván azzal a szándékkal, hogy majd visszaadja a kölcsönt. A harcedzett Pipchinné tehát ajánlatosnak látta, ha visszavonul a harctérről, míg Paul elfelejti az egészet.

Ez időtől fogva mintha Pipchinné is valami hasonlóképpen furcsa, sajátságos érdeklődést vagy vonzódást érzett volna Paul iránt. Gyakran húzatta oda a gyerekkel a székét maga mellé, hogy ne üljön vele szemben; ilyenkor aztán Paul ott üldögélt a sarokban, a kandalló rácsa meg Pipchinné között, miközben kis arcának egész fényét elnyelte a fekete selyemruha éjszakai homálya. Ott ült és buzgón tanulmányozta az öregasszony arcának minden kis ráncát-vonalát, és merően belebámult abba a kemény, szürke szempárba, úgyhogy Pipchinné gyakran jobbnak látta, ha úgy tesz, mintha szundikálna. Volt Pipchinnének egy vén, fekete macskája, rend-

szerint ott feküdt összegomolyodva a kandallórács mellett, s nagy önelégültséggel dorombolt és meresztette szemét a tűzbe, miközben összeszűkült szembogara olyan lett, mint a felkiáltójel. A derék öreg asszonyság - tisztesség ne essék, szólván! - akár valami boszorkány is lehetett volna, Paul és a macska pedig a két szolgáló szellem, amint ott ültek együtt a tűz körül. Tökéletesen megfelelt volna ennek a képnek, ha egy viharos éjszakán egyszerre kiröpülnek a kémény kürtőjén, és senki sem hall többé felőlük.

No de ilyesmi nem történt mégsem. A macska, Paul és Pipchinné tovább is ott ültek szokásos helyükön, mihelyt beesteledett; Paul Bitherstone társaságát is elkerülte, hogy estéről estére Pipchinnét tanulmányozhassa, a macskát meg a tüzet, mint valami háromkötetes álmoskönyvet.

Wickamné természetesen hamar kiokoskodta a magyarázatot Paul furcsaságait illetően. Mivel a benne uralkodó nyomott hangulatot az is fokozta még, hogy szobájából csak a kémények kusza látványa tárult eléje, s ehhez még a szél állandó jajgatása és a hely egész komorsága (vagy, Wickamné szavához híven, kísértetiessége) is hozzájárult, az előbb felsoroltakból Wickamné a lehető legsötétebb következtetéseket vonta le.

Az is hozzátartozott Pipchinné rendszeréhez, hogy „azt az ifjú perszónát", aki nála szolgált (mert Pipchinné minden nőcselédet így nevezett), eltiltotta Wickamnétől. Nem sajnálta az időt, hogy kitartóan ott rejtőzködjék az ajtók mögött és váratlanul rárontson a lányra, ha történetesen éppen Wickamné ajtaja felé közeledett. Berrynek viszont reggeltől estig tartó tennivalói közben módjában állott, hogy beszédbe elegyedjék Wickammel, így aztán Wickam Berry előtt könnyített a szívén.

- Milyen szép, ahogy alszik! - szólalt meg egy este Berry, Paul ágya mellett megállva, mikor a vacsorát vitte be Wickamnénak.

- Hát legalább akkor legyen - sóhajtott Wickamné válaszképpen.

- Hiszen ébren sem csúnya - jegyezte meg Berry.

- Nem, kisasszony, dehogy is csúnya. A nagybátyám lánya, Betsy Jane sem volt csúnya.

Berry most úgy nézett, mintha a gondolatok összefüggését kutatná az ifjú Dombey és Wickamné nagybátyjának a lánya, Betsy Jane között.

- A nagybátyám felesége - kapta föl a szót megint Wickamné - éppen úgy halt meg, mint Paul úrfi mamája. Aztán a kislány is szakasztott olyan lett, mint ez a kisfiú. Az emberben néha majd megfagyasztotta a vért, bizony.

- Hogyan? - kérdezte Berry.

- Nem virrasztottam volna Betsy Jane mellett egy egész éjen át, nem én, ha egy egész boltot kapott volna is érte másnap az uram. Nem, még akkor sem maradtam volna, Berry kisasszony.

Berry természetesen megkérdezte, hogy miért nem? De Wickamné a maga fajtájú asszonyok szokása szerint csak a magáét mondta konokul, más nem is érdekelte.

- Betsy Jane olyan szép gyermek volt, hogy nem egykönnyen látni még egy olyat. Nem, kívánni sem lehet szebbet. Ami betegség viszont egy gyereket csak érhet, Betsy Jane mindenen keresztülment. A görcsök olyan mindennaposak voltak nála, akár a kisasszony orrán a pattanások - fejezte be Wickamné a szót, mire Berry akaratlanul is összeráncolta az orrát.

- Betsy Jane fölött, mikor még a bölcsőben feküdt - folytatta Wickamné, miközben lehalkította a hangját, és a kis Paul ágya felé nézett -, halott anyja őrködött. Nem tudom megmondani, hogyan, mikor, azt sem, hogy a drága kisgyermek tudott-e róla, vagy sem; elég az

hozzá, hogy elhalt anyja virrasztott a bölcsője fölött, Berry kisasszony! Kegyed azt mondhatja erre, hogy honnan veszem! Én nem sértődöm meg, kisasszony! Remélem is, hogy magában azt hiszi minderről, hogy lehetetlen; legalább nyugodtabb lélekkel él itt tovább, ebben a... bocsásson meg, hogy őszinte vagyok... ebben a temetőnek is beillő házban, amely engem tönkretesz. Paul úrfi nyugtalankodik álmában. Legyen szíves veregesse meg egy kissé a hátát.

- Maga persze azt hiszi - szólt Berry, miközben gyöngéden teljesítette a kérést -, hogy őrá szintén az anyja vigyáz.

- Betsy Jane-t - felelte Wickamné rendkívül ünnepélyesen - éppen úgy megtámadta minden betegség, éppen úgy megváltozott, akárcsak ez. Hányszor elnéztem, ahogy ott ült, sokszor, sokszor és csak töprengett, töprengett, töprengett, mint ő. Hányszor figyeltem, ahogy csak nézett, nézett olyan öregesen, akárcsak ő. Egészen egyforma a két gyermek, Berry kisasszony!

- És a bátyja gyermeke él még?

- Ó, él, hogyne - válaszolta Wickamné diadalmasan, mert nyilvánvaló volt, hogy Berry nem várta. - Él, férjhez is ment egy ezüstműveshez. Ó, igen, kisasszony, ő még él - fejezte be Wickamné, jó erősen megnyomván az ő-t.

Mivel ebből nyilvánvaló volt, hogy valaki mégiscsak meghalt, Pipchin húga mindjárt meg is kérdezte, kicsoda.

- Nem szeretném, hogy kényelmetlenül érezze magát - szólt Wickamné, miközben vacsoráját folytatta. - Ne is kérdezze.

Ez volt a legbizonyosabb módja ugyanis, hogy újból megkérdezzék. Berry kisasszony megismételte a kérdést, Wickamné pedig vonakodás, habozás után letette a kését, azután még egyszer körüllegeltetve szemét a szobán, és a kis Paul ágyán, így felelt:

- A kisleány néha különös módon vonzódott egyes emberekhez. Néha egészen személyesen, máskor viszont érthető módon, csak éppen erősebben, mint más. Nos, azok, akiket így szeretett, egytől-egyig... meghaltak.

Pipchinné húga számára annyira váratlan és félelmetes volt az, amit hallott, hogy oly hirtelen egyenesedett föl az ágylábánál, mintha nyársat nyelt volna. Sebesen lélegzett, és leplezetlen rémülettel bámult a beszélőre.

Ekkor Wickamné titokzatosan Florence ágya felé irányította mutatóujját, utána pedig lefelé fordítva a padló irányában, többször odabökött Pipchinné nappalija felé, ahol a vajas pirítósokat szokta elfogyasztani.

- Emlékezzék majd vissza a szavamra, és adjon hálát az istennek, hogy Paul úrfi nem rajong magáért. Biztosíthatom, én is örülök, hogy engem sem szeret valami nagyon; ámbár, ami az életet illeti... már ne tessék megneheztelni érte... nem nagyon akad, amiért élni érdemes itt, ebben a börtönben.

Lehetséges talán, hogy Berry kisasszony felindulásában túl nagyokat paskolt a kis Paul hátára, vagy az is lehet, hogy önkéntelenül abbahagyhatta itt-ott a csitító veregetést, elég az hozzá, hogy a kisfiú hirtelen megfordult ágyában, aztán felébredt és felült. Feje forró volt, haja meg csuromvíz, nyilván valami gyerekeset álmodhatott, és amint felébredt, rögtön Florence-et hívta.

A kislány, amint hangját hallotta, rögtön kiugrott ágyából, odafutott hozzá, és vánkosa fölé hajolva újra álomba énekelte. Wickamné fejét rázogatta, és néhány könnyet is ejtett, aztán odamutatott a kis csoportra, majd szemét sokat jelentőn fordította a szoba mennyezetének.

- Jó éjszakát, kisasszony - mondta halkan. - Jó éjszakát. Az ön nagynénje idős hölgy már, Berry kisasszony, és úgysem élhet örökké; a kisasszony mindenre elkészülhet.

Wickamné őszinte fájdalomtól áthatott tekintettel kísérte e búcsúszavakat; amint aztán újból egyedül maradt a két gyermekkel, és a szomorú szélzúgást hallgatta, nekiengedte magát a bánatnak, ennek a legolcsóbb és legkönnyebben megszerezhető gyönyörűségnek, míg csak el nem nyomta az álom.

Berry kisasszony nem képzelte ugyan, hogy mire leér, a példaszerű vén sárkányt holtan találja a kandalló előtti szőnyegen, mégis megkönnyebbült némileg, amint ott ült, házsártosabban és szigorúbban, mint valaha, és semmi jelét nem adta, hogy hozzátartozóinak örömére hosszú életű ne lenne a földön. A rákövetkező héten sem mutatkozott nála a hanyatló egészség legkisebb jele sem, a szervezetéhez szükséges tápszerek tovább is a szokott rendben és időközben tűntek el a szájában, jóllehet Paul most is ugyanoly figyelmesen tanulmányozta, és ugyanoly tántoríthatatlan kitartással ült a helyén, a fekete ruha meg a kandallórács között.

Mivel Paul egészségesebb színe ellenére, ennek az időnek elteltével sem erősödött, egy kis tolókocsit szereztek be számára, melyben kényelmesen fekhetett az ábécéskönyvvel és más alapvető munkákkal az ölében, míg a tengerpartra kigurították. Paul, különös ízléséhez hűen, a kocsitolójának kijelölt pirospozsgás suhancot mellőzve, a nagyapját választotta. Az aszott képű, töpörödött, mogorva öregember viharvert viaszos zubbonyt hordott, maga pedig kemény és nyálkás volt a sós vízben való állandó áztatástól, s szaga olyan, mint a moszatos tengerpartnak, mikor a dagály visszahúzódik.

Ezzel a nevezetes kocsitolóval, Florence-szel, hátul pedig a kétségbeesett Wickamnéval ment le a tengerpartra mindennap. Odakinn órákon keresztül ült vagy feküdt kocsijában, és semmi sem kedvetlenítette el annyira, mint ha gyermekek jöttek a közelébe, természetesen az egyetlenegy Florence kivételével.

- Kérem, menjen el - szokta mondani, ha egy gyermek közeledett, hogy társaságát keresse. - Köszönöm, de nem akarok magával lenni.

Néha egy-egy félénk kis hang megszólította, hogyan érzi magát?

- Köszönöm szépen, nagyon jól - felelt ilyenkor Paul. - Kérem, jobban teszi, ha elmegy játszani.

Aztán utána nézett, csakugyan elmegy-e a gyermek, majd odafordult Florence-hez: - Nekünk senkire sincs szükségünk, ugye Floy? Csókolj meg.

Wickamné társaságát sem bírta ilyenkor és boldog volt, ha szokása szerint elcsatangolt kagylók meg más furcsaságok után a parton. Egy teljesen elhagyott partszakasz volt Paul kedvenc helye, messze, messze, a sétálóktól; ha Florence ott ült mellette a kézimunkájával, olvasott vagy mesélt neki, a szél lélegzete szabadon hatolt arcába, s az előrenyomuló tengerár föllebb, föllebb vonult kocsija kerekei közé, a kisfiú nem kívánt semmi egyebet.

- Floy - kérdezte egy napon -, merre van India, ahol annak a fiúnak a szülei laknak?

- Ó, messze, nagyon messze van innen - felelte Florence, felemelve kézimunkájáról a fejét.

- Hetekig is eltart az út odáig?

- El, szívem. Hetekig kell menni, éjjel, nappal folytonosan.

- Ha te Indiában volnál, Floy - folytatta Paul rövid hallgatás után -, én is azt tenném... mit is tett a mama? Már elfelejtettem.

- Szeretett engem - válaszolta Florence.

- Nem az, nem. És én nem szeretlek, Floy? De mi is az? Aha. Meghalt. Ha te Indiában volnál, Floy, én meghalnék.

A kislány hirtelen félrerakta kézimunkáját, és odahajtva fejét a fiú vánkosára, gyöngéden megsimogatta arcát. Aztán azt mondta, hogy ha Paul volna olyan messze tőle, ő halna meg. Paul azonban nemsokára nagyon egészséges lesz ám.

- Ó, hiszen én már most is sokkal egészségesebb vagyok - felelte a gyermek. - Nem így gondoltam, Floy. Hanem, hogy meghalnék bánatomban, ha magamra maradnék.

Egy másik alkalommal ugyanazon a helyen elszunnyadt, és nyugodtan aludt egy ideig. Egyszerre felriadt, hallgatózni kezdett, felült a kocsijában és figyelt.

Florence megkérdezte, mit figyel.

- Azt szeretném tudni, mit mond mindig - felelte merően Florence szemébe nézve. - Mit beszél a tenger folyton, Floy?

A leányka azt felelte, hogy amit hall, a hömpölygő hullámok zaja csupán.

- Igen, igen - válaszolta a gyermek -, de én tudom, hogy mindig mondanak valamit. És mindig ugyanazt. Miféle hely az, amarra túl? - A gyermek felemelkedett, és mohón meredt a távoli szemhatárra.

Florence megmagyarázta neki, hogy egy másik ország van ott, vele szemben, Paul azt felelte, hogy ő nem arra gondolt, hanem valamire, ami messzebb van, sokkal messzebb.

Nagyon gyakran megtörtént, hogy beszéd közben Paul egyszerre félbeszakította a szót és fülelni kezdett, hogy megértse, mit beszélnek a hullámok, vagy hirtelen felemelkedett kocsijában, és tekintete elveszett amott, a láthatatlan távoli part irányában.

KILENCEDIK FEJEZET

A tengerészapród fölött beborult az ég

Walter Gay természetében meglehetősen sok volt a rajongás minden iránt, ami vadregényes és csodálatos, és ezt a természetes hajlamát az öreg Solomon Gills nem nagyon gyengíthette holmi gyakorlati elvek révén, ilyenformán érthető is, hogyan foglalkoztathatta Walter képzeletét annyira Florence-nek a jó Brown nénivel esett kalandja. Addig forgatta az emlékében, különösen az eseménynek azt a részét, amelyben maga is szerepet játszott, hogy a történet lassanként Walter képzeletének elkényeztetett gyermekévé vált, és tetszés szerint követte a maga útjait, szárnyalt, ahogy akart.

A történetre való visszaemlékezés, benne a saját epizódjával, még csak szebbé színeződhetett ki mindazzal, amit Solomon Gills és Cuttle kapitány vasárnaponként összeálmodoztak. Alig múlt el ugyanis vasárnap, hogy hol az egyik, hol a másik derék cimbora titokzatosan el ne kezdett volna célozgatni Richard Whittingtonra, a gazdag kereskedőre, akinek lányát az inasa vette feleségül, sőt Cuttle kapitány odáig merészkedett, hogy egyszer egy meglehetősen ócska balladával állított be, mely rengeteg hasonló, leginkább tengerész-tárgyú művel együtt jó ideig ott lengedezett a Commercial Road egyik tűzfalán, valamelyik könyvárus zsinegén. Ez a „költői" alkotás egy szépreményű fiatal szeneslegénynek és a „bájos Peg"-nek, a newcastle-i szénbányatulajdonos gyönyörű lányának szerelmét zengte. Az érzelmes történetben Cuttle kapitány valami mély és titokzatos azonosságot fedezett fel a Walter és Florence esetével. Az öreg kapitányt annyira magával ragadta ez a gondolat, hogy minden születésnapon és egyéb világi ünnepeken tele torokból elharsogta nekik a balladát a kis nappaliban, és megdöbbentő módon megreszkettette a hangját ennél a szónál, hogy Pe-e-eg, minden versszak végén.

Hanem egy őszinte, nyílt szívű, tiszta lelkű gyermek nem nagyon szálazgatja, boncolgatja bizony a maga érzéseit, bármilyen erősen hatalmukban tartják is, és Walternek bizony nehéz lett volna elemezni mindazt, amit érzett. Az bizonyos, hogy nagy szeretetet táplált a sivár rakodópart iránt, ahol Florence-re reábukkant, valamint az utcák iránt (bár nem voltak éppen elbűvölőek), amerre hazajöttek. Azt a pár cipőt, amely Florence lábán kaffogott, ott őrizte ereklyeként a szobájában; egy este pedig, a hátulsó kis nappaliban valóságos képtárat állított össze képzeletben a jó Brown néniről. Mintha kissé gondosabban is öltözködött volna ama emlékezetes alkalom óta. Az sem tagadható, hogy szabad idejében szívesen elsétált a felé a városnegyed felé, ahol Dombey úr háza emelkedett, mert azt remélte, hátha az utcán találkozik a kisleánnyal. Az egész érzés azonban oly gyerekes volt és olyan ártatlan, amilyen csak lehetett. Florence gyönyörű volt, és gyönyörű arcot látni mindig öröm. Florence védtelen volt és gyenge; Walter viszont büszke, hogy szolgálatára és védelmére kelhetett. És Florence a világ leghálásabb teremtése is; milyen gyönyörűség volt látni, ahogy a fényes hála sugárzott az arcán. Florence-et mellőzték, ridegen bántak vele otthon, a fiú szíve pedig megtelt fiatalos, meleg érdeklődéssel a pompás és rideg otthonban semmibe vett gyermek iránt.

Így történt aztán, hogy egy év leforgása alatt legalább hatszor ejtette módját, hogy lekaphassa a kalapját Florence előtt, s ilyenkor a lányka mindig megállt az utcán egy kézfogásra. Wickamné, aki jellemző módon mindig mint a Graves-fiúról beszélt róla, a két gyermek első találkozásáról tudván, már hozzászokott az utcai beszélgetésekhez, és egyáltalán nem törődött vele. Nipper kisasszony viszont már várta is, mert érzelmes ifjú szívére hatott a csinos Walter, sőt arról álmodozott, hogy érzései nem maradnak viszonzatlanok.

Ilyen módon Walter előtt nemhogy elhomályosodott volna a Florence emléke, hanem mindig újabb és újabb mozzanatok tartották ébren. Ami egyébként az ismeretség regényes kezdetét és mindazokat a különös jellegű és ízű apró körülményeket illeti, Walter úgy gondolt az egészre inkább, mint valami szép történetre, mellyel a képzeletnek jólesik eljátszani, semmint vele kapcsolatos valóságos tényre. Mindezek csak Florence-et emelték magasra a szemében, ő maga pedig lent maradt. Néha elgondolta (és ilyenkor gyorsan kezdett lépkedni) milyen nagyszerű lett volna, ha mindjárt az első találkozást követő napon tengerre száll, elmegy és csodákat művel; sokáig távol marad, majd hazajön, mint admirális, a delfinek változatos színében; vagy legalábbis mint hadihajóparancsnok, elviselhetetlen ragyogású vállrojtokkal, és azután feleségül veszi Florence-et (szép felnőtt kisasszony már akkor, szembeszáll Dombey úrral, kemény gallérjával, nyakkendőjével, virító fogaival és óraláncával), és elviszi őt messzi kék partokra, valamerre győzedelmesen. Efféle képzelgések azonban ritkán ragyogtatták meg a Dombey és Fia réztábláját a remény aranyszínében, és ritkán hintettek csillogó fényt az üvegtetők homályos kockáira; ha pedig a kapitány és Sol bácsi Whittington Richardról, meg a főnökök leányairól beszéltek, Walter érezte, hogy ő jobban tudja, mint ezek ketten, hol az ő helye a Dombey és Fia cégnél.

Így hát csak végezte napi tennivalóját a tőle megszokott jókedvvel és iparkodással, derülten keresztülnézvén Sol bácsi meg a kapitány vérmes reményein, de lelke olyan határozatlan, merész elképzelésekkel telt meg, hogy a két öregember álmait könnyedén lepipálták. Így álltak a dolgok a Pipchinné-féle időszakban; Walter ebben az időben már felnőttebbnek számított, mint azelőtt, bár nem sokkal, megmaradt mégis könnyű szívű, élénk eszű fiúnak, aki akkor volt, mikor Sol bácsi előtt lépett be a nappaliba, és világított az öregúrnak, miközben felhozta a madeirát.

- Bácsi - szólalt meg egyszerre Walter -, maga nincs ám valami jó színben. Reggelire sem eszik semmit. Ha ez így megy, orvost hívok.

- Csakhogy az orvostól sem kaphatom meg, ami most nekem kellene - felelte Sol bácsi. - Legfeljebb, ha sokan keresik fel, de nem adna át akkor sem.

- Ugyan mit, Sol bácsi? Vevőket talán?

- Hát - felelte az öreg nekifohászkodva -, vevők is megtennék.

- A teremtésüket! - kiáltott fel Walter, s nagy csörrenéssel lerakva csészéjét, nagyot ütött az asztalra. - Mikor látom a nyüzsgő népet az utcán egész nap, itt a bolt előtt, kísértést érzek, hogy kirohanjak, galléron ragadjak egyet, és addig szorongassam, míg ötven fontot el nem vásárol. Hát te meg mit bámulsz az ajtóra - folytatta a fiú, amint az üvegajtón túl egy hajporos öregurat pillantott meg, aki rendkívüli figyelemmel tanulmányozott egy nagy távcsövet, és Walter szavait természetesen nem hallotta. - Ne meressze úgy a szemét arra a távcsőre, annyit a bolond is tud. Jöjjön be és vegye meg.

A szózat nem használt: az öregúr, miután kíváncsiságát kielégítette, továbbment.

- Na tessék! Már megy is! - méltatlankodott Walter. - És így tesz valamennyi. De azért Sol bácsi... hallja, Sol bácsi!... - szólt, mert az öreg mélyen eltöprengett és az első megszólításra nem válaszolt. - Ettől ne veszítse még el a kedvét. Ha egyszer nekiindulnak a megrendelések, majd meglátja, olyan tömegesen jönnek, hogy nem győzi.

- Akkor már késő lesz - felelt Solomon. - Addig nem jönnek, amíg én itt vagyok.

- No de igazán, bácsi! Ne, kérem, az istenért! - kiáltotta Walter.

Az öreg igyekezett tőle telhetőleg vidám arcot vágni, s a kis asztal fölött Walterre mosolygott.

- De hiszen nincs különösebb... vagy talán? - kérdezte most Walter, s a teástálcára könyökölve odahajolt, hogy meghittebben beszélhessen hozzá. - Legyen őszinte hozzám, s ha valami nagy baj van, mondjon csak el mindent.

- Dehogy - felelte az öregúr. - Nagyobb baj a rendesnél? Hát ugyan mi volna, a mindennapi bajokon kívül?

Walter hitetlenül rázta a fejét.

- Hát éppen ez az, amit tudni szeretnék, és a bácsi még én tőlem kérdezi. Tudja mit, Sol bácsi? Mikor azt látom, hogy ilyen kedvében van, igazán sajnálom, hogy itt élősködöm a nyakán.

Az öregúr csak a szemét meresztette.

- Így van! - folytatta Walter. - Bár senki se boldogabb mint én, hogy a bácsinál élhetek, mégis sajnálom, hogy itt vagyok, amikor látom, hogy valami annyira nyomja a lelkét.

- Kissé kellemetlen ember vagyok ilyenkor, tudom - felelte Solomon, s nyájasan dörzsölgette a kezét.

- Amit mondani akartam, Sol bácsi - felelte Walter s még közelebb hajolt, hogy kezét az öregúr vállára tehesse -, annyi, hogy ilyenkor azt érzem, sokkal jobb volna magának, ha valami kedves, nyájas, gömbölyű kis asszonyka ülne itt énhelyettem, és töltögetné a teát magának; amolyan barátságos, derék, jó kedélyű nénike, magához való, aki tudná, hogy kell bánni magával, és mindig jó kedvében tartaná. Ahelyett itt vagyok én, igaz, olyan szerető unokaöcs, amilyen még nem volt (de hiszen nem is lehetnék más), de azért mégiscsak unokaöcs, és így sohasem lehetek magának olyan társa a rosszkedvében, mint egy asszony lehetne már hosszú évtizedek óta. Ámbár nincs az a pénz, amit meg nem adnék, ha kissé jobb kedvre hangolhatnám. Amikor látom, hogy valami nyomja a szívét, egészen elszomorít, miért nincs jobb társasága egy ilyen balkezes, bárdolatlan, ifjú gyerkőcnél, akiben megvolna ugyan a jóakarat, hogy felvidítsa, de nincs módja, nincs módja - folytatta Walter, még közelebb hajolva, hogy megszoríthassa bátyja kezét.

- Wally, drága gyermekem - felelte Solomon -, ha az a kedélyes, jó öreg nénike el is foglalta volna a helyét ebben a nappaliban vagy negyvenöt évvel ezelőtt, annyi bizonyos, hogy hozzá sem ragaszkodnék jobban, mint tehozzád ragaszkodom.

- Tudom, Sol bácsi - válaszolta Walter -, tudom jól, az isten is megáldja érte. De ha a nénike volna, nem kellene a magára nehezedő titkok egész súlyát egyedül hordania, mert ő értené a módját, hogyan könnyítsen a terhén.

- Te is érted - válaszolta az öreg műszerárus.

- Nos, hát akkor mondja meg, mi a baj? - sürgette Walter hízelgőn. - Ki vele! Gyorsan!

Solomon Gills azonban szívósan kitartott amellett, hogy említésre sem méltó az egész, és a végén az öccse úgy tett, mintha el is hinné neki, amit mond.

- Csak még annyit, Sol bácsi, ha mégis volna...

- De ha nincs - erősítette Solomon.

- Jól van - mondta Walter -, ezzel be is fejeztem mondanivalómat, és éppen ideje, mert indulnom kell már. Ha kimegyek a városba, még beszaladok megnézni, hogy van. És jól jegyezze meg, Sol bácsi, sohasem fogok hinni magának többet, és Carkerről, az írnokról sem mesélek, ha kiderül, hogy most rászedett.

Solomon Gills nevetve biztosította, hogy azt ugyan várhatja, míg őt rajtakapja ilyesmin. Walter pedig útnak indult, s közben kigondolt tücsköt-bogarat, miképpen is lehetne gyorsan vagyont szerezni és gondtalan helyzetbe juttatni azt a tengerészkadétot ott a boltajtó fölött. Efféle gondolatokba merülten, komolyabb arccal érkezett a Dombey és Fia irodájába, mint máskor.

Volt akkoriban a közeli sarkon, a külső Bishopsgate Streeten, egy Brogley nevű esküdt becsüs és üzletközvetítő; boltját bizományi bútorok foglalták el, mégpedig a szemnek legkellemetlenebb módon és az elképzelhető legcélszerűtlenebb összeállításban. Székek tucatja függött mosdókon, ezek viszont a legnagyobb nehézséggel egyensúlyoztak egy pohárszék vállán. A pohárszék pedig egy felfordított ebédlőasztalon bűvészkedett, amely viszont égre emelt lábaival tornamutatványokat végzett s egy másik ebédlőasztalra nehézkedett - ez a csoportozat még egyszerű volt a többihez képest. Egy lakodalomra való tálfödő, borospohár és boroskancsó parádézott a mennyezetes ágy ölében, talán hogy a hat tűzpiszkálóvasból és egy függőlámpából alakult jókedvű társaságot mulattassák. Egy sor függöny - ablak nélkül - kecses redőkbe szedve díszítette a fiókosszekrényből emelt barikádot, mely egy kimúlt gyógyszertárból származó tégelyecskékkel volt megrakva. A hazátlan kandallószőnyeg keményen dacolt az ellenséges keleti széllel, és panaszos összhangban reszketett együtt a zongora éles sirámaival, amiért nap nap után elvesztette egy-egy húrját, és mind aléltabban felelt vissza az utca zajára hamisan zengő bolond hangján. Elnémult órákból mindig bő választék volt Brogley boltjában, melyek sohasem moccantották meg egyetlen mutatójukat sem, és éppen olyan nehéz lett volna megjavítani őket, mint előbbi gazdáik romlott pénzügyi helyzetét. A különböző tükrök merő véletlenségből olyan módon függtek egymással szemben, hogy egymásban visszaverődve a csőd és a nyomor végtelen távlatát tárták a szemlélő elé.

Brogley úr lágy tekintetű, rózsás arcú, göndörkés hajú ember volt, tagbaszakadt és mindig jókedvű; mert az olyan fajtájú Mariusok, akik a mások Karthágójának romjain ülnek, állandóan meg tudják őrizni jó kedélyüket. Ez az ember be-benézett néha az öreg Solomon boltjába, amikor az öreg szakmájába vágó tárgyak iránt érdeklődött. Walter köszönő viszonyban volt Brogleyval, mivel azonban Solomon Gills és Brogley ismeretsége sem terjedt ennél tovább, Walter meglepetve látta, amikor délelőtt, ígéretéhez híven, visszaugrott egy kicsit a boltba, hogy Brogley úr zsebre tett kézzel ott kényelmeskedik a hátsó nappaliban, a kalapja meg fönn függ a fogason.

- Nos, Sol bácsi! - kiáltott Walter. Az öreg ott ült leverten. Brogleyval szemben, szemüvege csodálatosképpen nem fönn a homlokán volt a szokásos módon, hanem a szemén. - Mi újság? - fordult oda a fiú az öreghez.

Az öregúr megrázta a fejét, és szótlanul intett a vendég felé, mintha be akarná mutatni.

- Baj van talán? - kérdezte Walter elakadó lélegzettel.

- Dehogy, dehogy. Semmi különös - felelte Brogley úr. - Azért nem kell mindjárt úgy odalenni.

Walter néma megdöbbenéssel tekintett a becsüsre, majd a bátyjára.

- Hát úgy áll a dolog - folytatta Brogley -, hogy egy kis fizetni való lenne itt; egy lejárt váltó háromszázhetven és néhány fontról; a váltó pedig most az én birtokomban van.

- Az ön birtokában! - kiáltotta Walter, és körülnézett a boltban.

- Úgy ám - helyeselt Brogley úr bizalmasan, és olyanformán bólintott a fejével, mintha hangsúlyozni akarná, hogy mindenesetre jó lesz, ha ilyen kedélyesen tárgyalnak tovább is. - Végrehajtásról van szó ugyanis. Ennyi az egész. Semmi izgalom. Magam jöttem, csöndesen és kedélyesen a lebonyolítás érdekében. Hiszen ismernek. Magunk között marad az ügy.

- Sol bácsi! - hebegte Walter.

- Wally fiam - felelte az öreg -, először történik velem ilyesmi. Sohasem ért ilyenféle kellemetlenség, öreg vagyok már ahhoz, hogy most kezdjem.

Ezzel szemüvegét megint feltolta a homlokára (mert nem volt már rá szüksége, hogy elrejtse felindulását), és arcát két kezébe temetve hangosan zokogott, a könnyek csak úgy potyogtak kávébarna mellényére.

- Sol bácsi! Az istenre kérem! - kiáltotta Walter. Reszketett a felindulástól, hogy az öregembert sírni látta. - Brogley úr kérem, mondja, mit csináljak?

- Azt ajánlom, keressen fel egy-két jó barátot - felelte Brogley -, és beszéljék meg a dolgot.

- Igaza van - kiáltotta Walter, belekapva a szalmaszálba. - Kétségtelenül igaza van. Köszönöm. Cuttle kapitány kell ide, bátyám! Várjon csak, mindjárt elfutok hozzá. Tartsa szemét addig a bátyámon, Brogley úr, és próbálja megnyugtatni, amíg én visszajövök. Ne búsuljon, Sol bácsi. Csak szedje össze magát, legyen erős, drága öreg barátom!

A nagy hévvel elmondott szónoklat után az öreg tiltakozását semmibe sem véve, Walter egyszeriben kint termett a boltból. Először is visszaszaladt az irodába, hogy bátyja hirtelen megbetegedésével kimentse magát; onnan azután inaszakadtából rohant Cuttle kapitány felkeresésére.

A jól ismert utcákon mintha minden megváltozott volna. A szekerek és omnibuszok, teherkocsik, hintók meg gyalogjárók forgataga csak olyan volt, mint eddig, azonban a tengerészkadétot ért szerencsétlenség mintha valahogy mássá, idegenszerűvé varázsolta volna őket. Mintha a házak és boltok homlokzatára roppant betűkkel a Brogley követelése lett volna fölírva. Sőt, mintha még a templomokat is hatalmába kerítette volna ez a becsüs, mert a tornyuk valami különös, szokatlan módon emelkedett az égbe. Az ég maga is megváltozott, a végrehajtás sötétjébe borult.

Cuttle kapitány egy kis csatorna torkolatánál lakott, az Indiai Dokk mellett; egy forgatható híd tövében, mely néha elmozdult, és átengedett egy-egy vándorló hajószörnyet, hogy eltekeregjen az utca mentén, mint valami partra vetett leviathan. Ahogy az ember Cuttle kapitány lakásához közeledett, meglepetten vette észre, hogy a szárazföldi világból fokozatosan átjut a vízi világba. Az út a kocsmák cégérét tartó zászlós póznákkal kezdődött; utánuk jöttek a készruha üzletek, hol Guernsey-matrózingeket, vízhatlan kalapokat, meg vitorlavászon pantallókat lehetett vásárolni, ott függtek a legbővebb és legkisebb nagyságban a boltajtón kívül. Ezek után sorakoztak a horgonykovácsok és sodronykötél-húzók, hol a nagy pörölyök nyomán döngött a vas egész napon keresztül. Aztán jöttek a házsorok, hol a piros futóbab közül apró szélvitorlákkal ellátott árbocok emelkedtek. Majd árkok. Utánuk megnyesett fűzfák. Megint árkok. Azután megmagyarázhatatlan célú és eredetű tavacskák, melyeket a bennük rostokoló hajók miatt alig lehetett látni. Majd jött a fahulladék-szag, mert ezen a tájon minden egyéb foglalkozást kizárt az árboc-, evező-, dongafaragás és a hajóépítés. Ezután süppedékessé és bizonytalanná kezdett válni a talaj. Majd jött egy szakasz, hol csak rum és cukor szagát lehetett érezni. A végén aztán ott állott Cuttle kapitány lakása, az egyben első és utolsó emeleten.

A kapitány afféle kemény arcú ember volt: mintha a ruháját és a szívét egyformán tölgyfából faragták volna, és a legjelentéktelenebb ruházati darabjától sem választhatta el a legélénkebb

képzelet sem. Amint Walter bekopogtatott az ajtón, a kapitány azonnal kidugta a fejét az egyik kis ablakon és jelt adott neki a kemény, fénymázas kalappal - a vitorla inggallér éppúgy állt rajta most is, mint máskor - és Walter szilárdan hitte, hogy a kapitány mindig ebben az öltözetében látható, mintha valami nagy madár lett volna, a ruhája pedig a tollazata.

- Wally, gyermekem! - szólt le a kapitány az ablakból. - Tarts ki csak, és kopogtass még egyszer. De jó erősen, mert nagymosás van.

Walter erre türelmetlenségében borzalmas ütést mért a kopogtatóval az ajtóra.

- Ez már igen! - szólt le a kapitány megint, de ebben a pillanatban be is kapta a fejét, mintha mennykő csapott volna le.

Le is csapott. A kopogtatásra ugyanis meglepő gyorsasággal kinyílt az ajtó, és a küszöbön megjelent a háziasszony. Ruhaujja vállig felgyűrve, a két karja csupa szappanhab és szinte gőzölgött a forró víztől. A hölgy, mielőtt egy pillantást is vetett volna Walterre, ránézett a kopogtatóra, majd tetőtől talpig végigmérve szemével a fiút, kijelentette, hogy igazán szép tőle, hogy legalább egy darabkát még meghagyott belőle.

- Cuttle kapitány úgy látom, itthon van - felelt Walter tigrisszelídítő mosollyal.

- Valóban? No, ne mondja! - felelt az özvegy.

- Éppen az előbb szólt le - magyarázta a fiú hebegve.

- Úgy? Hát akkor talán mondja meg neki, hogy MacStingerné tiszteltetni, és adja értésére, ha a kapitány úr legközelebb is annyira lealacsonyítja magát és a lakását, hogy az ablakon át beszélget ki az utcára, úgy a hölgy nagyon megköszönné neki, ha mindjárt le is jönne, és kinyitná az ajtót. - MacStingerné jól nekieresztette a hangját, majd fülelt, hogy az első emeletről nem hallatszik-e valami észrevétel?

- Megmondom neki - felelte Walter -, ha lesz olyan szíves és beenged, asszonyom.

A bejáratot ugyanis teljesen eltorlaszolta valami fa-barikád, amely a MacStinger-sarjakat megakadályozta abban a szórakozásukban, hogy nagyokat bukfencezzenek lefelé a lépcsőn.

- Ha az ajtómat be tudja törni - felelte MacStingerné megvetően -, remélem majd csak átgázol ezen is! - Walter ezt engedelemnek vette, és átlépett a torlaszon. Mire MacStingerné azt kérdezte, egy angol asszonynak a háza vajon az ő vára-e vagy nem, és vajon szótlanul kell-e tűrnie, hogy csak úgy rátörjenek. Kívánsága, hogy erre a kérdésre felvilágosítást kapjon, még akkor is erősen gyötörte az asszonyt, amikor Walter a kis lépcsőházban már az emeletre ért, átgázolva a nagymosás okozta mesterséges köd gőzkörén, mely a lépcső karjait is ragadós nyirokkal lepte be. Mikor a fiú a kapitány szobájába lépett, éppen lesben találta az ajtó mögött.

- Soha egy pennyvel sem maradtam adósa, Wally - magyarázkodott Cuttle kapitány halk hangon, és arcán rémület tükröződött. - És mennyi jót tettem vele, meg a gyermekeivel. De néha úgy rájön a bolondja. Phű!

- Én itt hagynám azonnal - felelte Walter.

- Nem merek elmenni. Megtalálna ez, akárhova mennék. No, ülj le csak. Bátyád hogy van?

A kapitány éppen ebédjét ette (kalappal a fején); az ebédje hideg ürügerinc, porter sör, és gőzölgő-forró, főtt burgonya volt; a burgonyát maga főzte, és egyenként szedte ki a tűzön tartott kis lábasból. Ebéd idejére műkarjából kicsavarta a kampót és kést erősített helyébe, ezzel a késsel aztán mindjárt elkezdett hámozni egy burgonyát Walter-nek. A kapitány lakása nagyon szűk volt, és a dohányfüst egészen átpácolta, de elég kényelmes; minden úgy össze

volt benne csomagolva, mintha a földrengés szabályszerűen ismétlődött volna itt, félórai időközökben.

- Hogy van Gills? - kérdezte megint a kapitány.

Walter közben visszanyerte lélegzetét, bátorságát viszont elvesztette - mármint azt az ideiglenes bátorságot, amit a gyors mozgás felserkentett benne - egy pillanatig rámeredt a kérdezőre, aztán e szavakkal: „Ó, kapitány!", zokogásban tört ki.

Emberi szó le nem írhatja Cuttle kapitány elképedését. MacStingerné rögtön a semmibe tűnt. A burgonyát és a villát egyszerre kiejtette kezéből, és földre hullatta volna kését is, ha lehetett volna; aztán csak nézett meredten a fiúra, mint aki elkészült arra is, hogy a következő pillanatban olyasmit hall, hogy a City kellős közepén örvény nyílt meg, és kávé színű kabátostul, gombostul, kronométerestül, szemüvegestül elnyelte az ő vén cimboráját.

Hanem amikor aztán Walter elmondta neki, hogy mi a baj, pillanatnyi gondolkodás után talpra szökött, és azonnal dologhoz látott. Először is a fiókosszekrény legfelső rekeszében levő kis bádogdobozból kiborította egész készpénzkészletét (tizenhárom fontot meg egy félkoronát), s berakta kék kabátja egyik zsebébe; majd raktárát ezüstkészletével gazdagította, mely két kopott teáskanálból és egy csámpás, öreg cukorcsípőből állott; azután kihúzta mélységes rejtekhelyéről óriási, dupla födelű zsebóráját, tenyerén megtaksálta, utána ismét belecsavarta műkarjába a kampót, és felkapva görcsös botját a sarokból, odaszólt Walternek, hogy indulhatnak.

A derék nekibuzdulás közepette hirtelen eszébe jutott, hátha MacStingerné lesben áll odalent, és habozni kezdett. Oda-odapislantott az ablakra, mintha arra gondolt volna, hogy errefelé nyer egérutat inkább, mintsem félelmetes ellenségével találkozzék. Végül is elhatározta, hogy hadicselhez folyamodik.

- Wally - kezdte most, félénken hunyorítva -, te menj előre, fiam. Ha kiérsz a lépcsőházba, kiálts: „Viszontlátásra, Cuttle kapitány!", aztán csukd be az ajtót. Kint, az utcasarkon várj aztán, amíg jövök.

Ezek az utasítások, amint kiderült, az ellenség hadmozdulatainak teljes ismeretén alapultak; ugyanis, alighogy Walter leért a földszintre, MacStingerné mint valami bosszúálló szellem, suhant elő a konyhából. Mivel azonban nem sikerült a kapitányt meglepnie, mint szerette volna, megelégedett egy célzással a kopogtatásra vonatkozóan, aztán továbbállt.

Legalább öt perc telt el, míg Cuttle kapitány össze tudta szedni bátorságát a menekülésre; Walter ennyi ideig várt az utcasarkon, és hiába nézegetett vissza a ház felé, mert a fényes kalap nem mutatkozott. Egyszerre aztán a kapitány, mint a puskagolyó, kipattant a házból, és rohant végig az utcán, hátra sem nézve közben. Mikor kiértek az utcából, a kapitány hirtelen fütyörészésbe csapott, mint akinek semmi gondja a világon.

- A bátyád odavan, Wally? - kérdezte aztán egyszerre menet közben a fiútól.

- De még mennyire! Ha ma reggel látta volna, sohasem felejtené el azt a látványt.

- Csak szaporán, Wally fiam - felelte a kapitány, meggyorsítva a lépteit -, és így cselekedj egész életeden át. Lapozd föl majd a kátéban ezt a tanácsot, hasznodra válik.

A kapitányt túlontúl eltöltötték Solomon Gillsre vonatkozó gondolatai, amibe nyilván a MacStingernétől való menekülésének friss izgalma is vegyült, semhogy Walter épülésére ennél több idézetet pazarolhatott volna. Szótlanul haladtak, míg csak oda nem értek a boltajtóhoz, hol a szerencsétlen tengerészkadét kitartóan szorította a távcsövet a szeméhez, mintha az egész szemhatárt át akarná kutatni egy jó barátért, aki ebből a nehézségből kisegíthetné.

- Gills! - kiáltotta a kapitány, amint berohant a kis nappaliba és gyöngéden megragadta barátja kezét. - Csak bátran neki a szélnek, és keresztülvágjuk magunkat. Minden, amit tenned kell itt - folytatta a kapitány olyan ünnepélyesen, mintha a legértékesebb gyakorlati igazságot mondaná, amit emberi elme valaha kieszelt -, mást nem kell most tenned, csak bátran arccal neki a szélnek, és keresztülvágjuk magunkat.

Az öreg Sol hálásan viszonozta a kézszorítást, és köszönte a tanácsot.

Cuttle kapitány ekkor a helyzethez illő komolysággal rakta ki az asztalra a két kanalat, a cukorfogót, az ezüstórát meg a készpénzt. Megkérdezte Brogleytól, mennyire rúg az összeg, aztán így szólt:

- Ide nézzen! Mire becsüli ezt?

- Ugyan, az isten megáldja - felelte a becsüs. - Csak nem képzeli, hogy ez itt számításba jöhet?

- Miért ne? - kérdezte a kapitány.

- Hogy miért? Az adósság összege háromszázhetven és egynéhány font!

- No és aztán? - válaszolta a kapitány, bár az összegtől bizony elképedt. - A legkisebb hal is hal, ami az ember hálójába akad, hát nem?

- Halnak hal - felelte Brogley -, csakhogy a keszeg viszont nem cethal, azt tudja ön is.

E megjegyzés tagadhatatlanul mély bölcsessége levette a lábáról a kapitányt. Egy percig még hányta-vetette magában a dolgot, miközben szeme sarkából méregette a becsüst, mintha valami nagy lángész került volna eléje, majd félrevonta a műszerárust.

- Gills! Mondd csak, mi is ez az egész tulajdonképpen? Ki a hitelező?

- Pszt! - szólt az öregúr. - Gyere csak erre. Szót se erről Wally előtt! Régi kötelezvény; Wally apjáért vállaltam egyszer kezességet. Letörlesztettem belőle egy részt, Ned, de olyan mostoha idők jártak rám, hogy nem fizethettem többet. Láttam a bajt előre, de nem segíthettem rajta. Egy szót se Wally előtt, a világért sem!

- Valami pénzed van-e? - súgta a kapitány.

- Van, van... hogyne... van - felelte az öregúr, miközben üres zsebébe mélyesztette mind a két kezét, majd meg a parókáját szorította a két tenyere közé, mintha abból akarná kipréselni a pénzt -, de az a kevés pénzem, ami van, nem forgatható. Ned, nem lehet hozzáférni. Megkíséreltem, hogy tegyek vele valamit a Wally érdekében... ó, de én nagyon ódivatú vagyok, és elmaradtam a világtól. A pénz itt van... ott van... egyszóval, mintha sehol se volna - fejezte be az öregúr, és zavartan nézett körül.

Olyan volt most, mint az eszelős, aki a pénzét valamikor különféle rejtekhelyekre rakosgatta el s elfelejtette, hová. A kapitány önkéntelenül is figyelemmel követte tekintetét, mintha azt remélte volna, hogy majd csak eszébe jut, hol is van hát az a párszáz font, a pincében-e vagy a padláson? De Solomon Gills jobban tudta, hogy az bizony sehol sincsen.

- Nagyon elmaradtam a világtól, Ned, drága barátom - szólt az öreg ádáz keserűséggel. - Semmi értelme annak, hogy ilyen messziről kullogjak utána. Legjobb lenne mindent pénzzé tenni... többet ér, mint amennyi az adósság, és elmenni valahová, aztán meghalni, miután lezártam a számadást. Semmi erőm sincs már. Nem értem a világot. Jobb, ha vége lesz az egésznek. Adjanak el mindent, őt pedig - folytatta s a tengerészkadétra mutatott remegő, gyönge kezével - vegyék le onnan, aztán tűnjünk el e világból mindketten.

- És mi lesz Wallyval? - kérdezte a kapitány. - Ugyan, ugyan! Ülj csak le, Gills, ülj le, hadd gondolkozzam a dolgon. Ha nem volna olyan kicsi évjáradékom... bár nekem elég volt eddig... nem törném a fejemet. Csak feszítsd arcodat a szélnek - ismételte az előbbi, megdönthetetlen bölcsességet -, és rendben lesz minden!

Az öreg Sol megint örömest megköszönte a tanácsot, de egyelőre inkább a kandalló párkányának támasztotta a fejét, ahelyett, hogy nekifeszítette volna a szélnek.

Cuttle kapitány egy ideig mélyen elgondolkozva járkált föl és le a boltban, miközben lehúzott bokros szemöldöke oly mélyen ránehezedett az orrára, mint valami sötét felhő, mely hegy ormára ül. Walter látván, hogy mélyen elmerült gondolataiban, a világért sem merte háborgatni.

Brogley úr viszont semmiképpen sem vette volna a lelkére, hogy a társaságot zavarja, és egyébként is könnyed ember volt, ide-oda járt az üzletben és halkan fütyörészett; megkopogtatta a légsúlymérőket, megrázta az iránytűket, mintha csak holmi orvosságos üvegek lettek volna; mágnespatkókkal kulcsokat csippentett föl, keresztülnézett a távcsöveken, igyekezett megismerkedni a különböző földgömbök használatával, délkörmérőket lovagoltatott az orrán és egyéb ilyen tudományos kísérletekkel szórakozott.

- Wally! - szólalt meg hirtelen a kapitány. - Megvan!

- Igazán? - kiáltott Walter rendkívül élénken.

- Gyere csak ide, fiam. A bolt felszerelése az egyik biztosíték, én vagyok a másik. Aki pedig a pénzt kölcsönözni fogja, az a te gazdád lesz.

- Dombey úr! - hebegte Walter.

A kapitány komolyan bólintott.

- Oda nézz! Nézz rá Gillsre. Ha eladnánk itt mindent, nem élné túl. Tudod. Nem hagyhatunk egyetlen követ sem megmozdítatlan... egyet pedig neked kell megmozdítanod.

- Kő? Dombey úr! - ismételte Walter csüggedten.

- Mindenekelőtt elszaladsz az irodába és megnézed, ott van-e - folytatta a kapitány, a fiú hátát megveregetve. - Csak gyorsan.

Walter érezte, hogy nem tagadhatja meg ezt az utasítást; és ha érzett volna is valami habozást, egyetlen bátyjára vetett pillantástól újra nekiszánta volna magát; így hát elindult, a parancs szerint. A sietségtől lélekszakadva jött vissza hamarosan azzal, hogy Dombey úr nincs otthon. Szombat van, Brightonba ment.

- Mondok valamit, Wally - szólt a kapitány, aki a fiú távollétében, úgy látszik, erre az eshetőségre is felkészült. - Elmegyünk Brightonba. Én is megyek veled, fiam. Veled megyek, Wally. A délutáni postakocsival indulunk.

Walter úgy érezte, ha már okvetlenül Dombey úrhoz kell folyamodniuk, amire egyébként rettegéssel gondolt, szívesebben elintézné egyedül, mint a kapitány támogatásával, akiről nemigen tette volna föl, hogy Dombey úr tetszésével találkozik. Mivel azonban a kapitány egészen másként vélekedett, és el volt szánva a dologra, azonkívül sokkal lelkesebb és komolyabb volt a barátság, mely őt Gillshez fűzte, semhogy ilyenfajta szolgálatát Walter, fiatalember létére lekicsinyelhette volna, nem is tett ellenvetést. Így hát Cuttle gyorsan elbúcsúzott Gillstől, de előbb visszarakta zsebébe a készpénzt, a teáskanalakat, a cukorfogót, meg az órát - nyilván azzal a szándékkal, mint Walter borzalommal elgondolta, hogy Dombeyra majd pompás hatást tesznek -, azután szélsebesen magával ragadta Waltert, egyenesen a postakocsiállomásra, miközben több ízben biztosította a fiút, hogy körömszakadtáig kitart mellette.

TIZEDIK FEJEZET

A tengerészkadét szerencsétlenségének fejleményei

Bagstock őrnagy, miután hosszan és szorgalmasan vizsgálgatta a kis Pault dupla látcsövén keresztül a Princess' Place átelleni házában, és ugyancsak figyelmesen meghallgatta a kimerítő napi, heti és havi jelentéseket bennszülött szolgájától, aki e célból állandó kapcsolatot tartott fenn Tox kisasszony szobalányával, végül is arra az elhatározásra jutott, hogy Dombey - barátom! - olyan ember, akivel meg kell ismerkednie. J. B. pedig nem olyan fiú, hogy meg ne ismerkedne akárkivel, ha kell.

Tox kisasszony szigorúan megőrizte ridegségét, és fagyosan elhárította magától az őrnagyot, mikor az nyomozó célzatú röpke eszmecserékkel próbálkozva (elég gyakran) felvilágosítások után horgászott. Így aztán az őrnagynak, keménylegény-mivolta és körmönfontsága ellenére is rá kellett bíznia a sorsra kívánsága teljesítését; a sors viszont - mint sokszor kuncogva mondogatta klubjában - ötven az egy ellen bizonyossággal mindig hű barátjának mutatkozott, mióta csak testvérbátyját Nyugat-Indiában elvitte a sárgaláz.

Ezúttal elég hosszú idő telt el, amíg a sors Bagstock őrnagy segítségére sietett, de végül is megtette. Egyszer ugyanis, mikor a fekete képű inas bő körülményességgel azt jelentette, hogy Tox kisasszony szolgálattételre Brightonba távozott, az őrnagyon úrrá lett a barátjára: Bill Bitherstone-ra való emlékezés, akivel Bengáliában melegedett össze. Barátja azt írta neki, ha az útja arra vezet, látogassa meg egyetlen fiát Brightonban. De mikor a sötét bőrű szolga azt a hírt hozta, hogy Dombey úr fia is ugyanott tartózkodik Pipchinné házában, és az öreg Bitherstone leveléből, amelyet az ifjú Bitherstone Angliába való érkezésekor hozott az őrnagynak - egyébként rá sem hederített eddig - kiderült, hogy itt a várva várt megismerkedési alkalom, az őrnagyra oly erővel tört rá egy átkozott köszvényroham, hogy kénytelen volt lefeküdni. Ilyenformán az inason töltötte ki a mérgét; hozzávágott egy zsámolyt, amiért a hírt hozta és megesküdött rá, hogy kiirtja a világból ezt a gazembert, mielőtt teljesen tönkretenné őt, amit a szegény fekete készpénznek is vett.

Végre, köszvényrohamai múltán, egy szombaton, nagy zsémbelések közepette leutazott Brightonba, szolgájával együtt. Egész úton Tox kisasszonyt emlegette, előre latolgatta kilátásait és élvezte magában, miként hódítja meg majd egyetlen rohammal az előkelő úriembert, akit Tox kisasszony olyan titokzatossággal vett körül, s aki miatt őt faképnél hagyta.

- Hát szeretné, hölgyem, szeretné? - dörmögte magában az őrnagy, lángolva a bosszútól, hogy dagadó erei még jobban kiduzzadtak. - Hát Joey B.-nak csak úgy kurtán kiadnák az útját, mi? Hohó, hölgyecském, annyira nem vagyunk! De nem ám, a keservit neki! Résen van ám Josh! Bagstock nem fababu ám! J. B. tud ám még egynéhány jó harci mozdulatocskát. Joey kinyitja az éles sasszemét, barátom! Majd meglátja, hölgyem, hogy legény ő még a talpán! Kemény legény a Joseph, kemény! Kemény és ör-dön-gö-sen ravasz!

Bitherstone valóban kemény legénynek tartotta, amikor Bagstock kivitte sétálni. Az őrnagy a Stilton-sajthoz hasonló arcával és főtt rák szemével csak rohant megállás nélkül, és mit sem törődött azzal, hogy az ifjú Bitherstone-nak mekkora szórakozás ez, csak rohant és ragadta magával a szerencsétlent, miközben jobbra-balra tekingetett, hogy Dombeyt és gyermekeit felfedezze.

Pipchinné útmutatásai alapján az őrnagy csakhamar kinyomozta Paul és Florence hollétét, és rögtön rájuk csapott, különösen, mikor látta, hogy egy méltóságteljes úriember is van (Dombey úr nyilván) a társaságukban. Mivel az őrnagy a Bitherstone-fiúval egyenesen a közepébe robbant a kis csoportnak, a fiú természetesen megszólította szenvedő sorstársait. Ekkor az őrnagy megállott, hogy a Dombey gyermekeket megcsodálja, majd elámulva kezdett visszaemlékezni, hogy ejnye, hiszen már látta őket Tox kisasszonnyal, és beszélt is velük. Azután azt a véleményét nyilvánította, hogy Paul pokolian csinos fickó, és hogy ők ketten máris jó barátok; megkérdezte tőle, emlékszik-e még Joey B. bácsira, az őrnagyra; aztán hirtelen ráeszmélt a társadalmi formaságokra, s mentegetőzve Dombeyhoz fordult.

- De ez az én kis barátom, uram - szólt s Paulra mutatott -, valóságos gyermeket varázsol belőlem. Vén katona vagyok, uram... Bagstock őrnagy, szolgálatjára... mégsem röstellem bevallani. - Ezzel az őrnagy megemelte kalapját.

- Teringettét! - kiáltott fel aztán, hirtelen nekimelegedve. - Irigylem önt! Irigylem! - Aztán ismét ráeszmélt a helyzetre és hozzátette: - Bocsásson meg közvetlenségemért, uram.

Dombey biztosította, hogy a mentegetőzésre semmi ok.

- Öreg harcost lát maga előtt, uram - folytatta az őrnagy -, afféle füst szárította, nap szikkasztotta, hányt-vetett, rokkant vén kutyát, uram, mindamellett nem fél, hogy egy olyan valaki, mint Dombey úr, elítélné nekihevüléséért. Azt hiszem, Dombey urat van szerencsém tisztelni önben?

- E név jelenlegi érdemtelen viselője vagyok, uram.

- Becsületemre, uram - buzgott fel most az őrnagy -, nagy név ez! Nagy név, uram! - jelentette ki olyan határozottan, mintha kész volna az ellentmondást visszautasítani, és kínos kötelességének érezné Dombeyt keményen megleckéztetni érte -, ismerik szerte a brit birodalomban, uram! Olyan név, uram, melyet büszkén ismerünk el mindnyájan. Joseph Bagstock távol áll a hízelgéstől, uram. Őfensége, a yorki herceg nemegyszer jegyezte meg, hogy „Joey Bagstock nem tud csúszni-mászni!" Egyszerű, öreg katona a Joe. Kemény legény, szinte a túlzásig, a Joseph. De azt meg kell mondania, hogy hiába, a Dombey név nagy név! - fejezte be az őrnagy ünnepélyesen.

- Őrnagy úr nagyon kedves, de érdemén felül becsüli talán a nevemet - felelte Dombey.

- Tagadom, uram. Kis barátom itt szintén bizonyítani fogja, hogy Joseph Bagstock ízig-vérig becsületes, egyszerű, szókimondó öreg fickó, az uram, semmi egyéb. Ez a fiú - folytatta az őrnagy halkabban - élni fog a történelemben. Ez a fiú, uram, nem mindennapi teremtmény. Annyit mondok, uram, hogy erre a fiúra jól vigyázzon.

Dombey úr jelezte, hogy elkövet mindent, ami tőle telik.

- Mert itt van például ez a másik gyerek - folytatta az őrnagy bizalmasan, miközben a Bitherstone-fiút megbökte pálcájával -, a Bitherstone barátom fia, Bengáliából. Bill Bitherstone-é, aki a mi ezredünkben szolgált. Ennek a fiúnak az apja meg én testi-lelki jó barátok voltunk. Amerre ment az ember, uram, másról sem hallott, mint Bill Bitherstone-ról meg Joe Bagstockról. Mindamellett szemet hunyok talán a fiú fogyatkozásai láttán? Szó sincs róla. Mert ez a fiú tökfej, uram.

Dombey odapillantott az ilyeténképpen lepocsékolt Bitherstone-fiúra, akiről legalább annyit tudott, mint az őrnagy, majd nyájasan megkérdezte:

- Valóban?

- Ahogy mondom, uram. Igazi tökfej, Joe Bagstock, uram, nem szokta szépíteni a dolgokat. Az én bengáli öreg barátom, Bill Bitherstone fia született tökfej, uram! - Az őrnagy e szónál olyan hahotában tört ki, hogy egészen belefeketedett.

- Az én kis barátom - folytatta, amint a nevetési rohamból kissé felocsúdott -, nyilvános iskolába kerül nemsokára, nemde, Dombey úr?

- Még nem határoztam végleg a dologban - felelte Dombey. - De azt hiszem, nem kerül oda. Gyönge egy kicsit.

- Ha gyönge, uram, akkor jó lesz, ha nem adja nyilvános iskolába. Sandhurstben például csak a legszívósabb gyerekek állták ki a próbát. Mert ott alaposan megkínoztuk egymást, annyi szent. Az újonnan érkezetteket lassú tűzön sütögettük, és a harmadik emeleti ablakból lógattuk ki őket fejjel lefelé. Joseph Bagstockot például, a kollégium órája szerint számítva, tizenhárom álló percig lógatták ki a cipője sarkánál fogva az ablakból.

Az őrnagynak elég lett volna, ha egyszerűen az arcára hivatkozik, hogy a mondottakat megerősítse. Határozottan úgy látszott, mintha egy kicsit tovább lógatták volna a kelleténél.

- De hát uram, így lettünk azokká, akik vagyunk - folytatta az őrnagy, miközben az ingeleje fodrait igazgatta. - Vasból voltunk, uram, a próbák pedig acéllá edzettek bennünket. Itt méltóztatik maradni most?

- Egyszer jövök le hetenként - felelte Dombey. - A Bedford-szállóban lakom.

- Ha megengedi, uram, bátorkodom majd tiszteletemet tenni Bedfordban. Joey Bagstock nem valami nagy híve a látogatásoknak, az igaz, de a Dombey név sem mindennapi név, uram. Igazán hálás vagyok az én kis barátomnak, hogy az ő révén a bemutatkozás szerencséjében részesülhettem.

Dombey úr rendkívül kegyesen válaszolt; aztán az őrnagy megsimogatta Paul fejét, Florence-re meg azt mondta, hogy a szeme rövid idő múlva meg fogja bolondítani a fiatalokat - de még az öregeket is, uram, hogy őszinték legyünk -, tette hozzá nagy hahotázással; majd sétapálcájával mozgásra ösztökélte Bitherstone úrfit, és fél ügető lépésben távozott, nagy nyakcsavargatások és méltósággal teli köhögések közepette, két lábát pedig erősen szétvetette menet közben.

Az őrnagy ígéretéhez híven, csakhamar meglátogatta Dombeyt; ez pedig, miután figyelmesen megnézte a katonai címtárt, visszaadta a látogatást. Utána Bagstock otthon, a városban is látogatást tett Dombeynál, és a következő héten már együtt mentek le Brightonba a postakocsin. Egyszóval Dombey és az őrnagy rendkívüli módon és gyorsan összebarátkoztak. Dombey azt a megjegyzést tette húga előtt az őrnagyról, hogy bár ízig-vérig katonaember, valójában több annál, mert csodálatos módon nagyra tartja a más pályán kitűnteket is.

Egy alkalommal aztán, mikor Dombey úr Tox kisasszonyt és Chicknét is levitte Brightonba, hogy a gyermekeket megnézzék, és mivel az őrnagy szintén lenn volt, Dombey úr meghívta ebédre a Bedford-szállóba; de már előzőleg gratulált Tox kisasszonynak szomszédjához és ismerőséhez. A szerencsekívánatok okozta szívdobogások a legtávolabbról sem érintették Tox kisasszonyt kellemetlenül, mivel módot nyújtottak neki, hogy rendkívül érdekes színben tetszelegjék, és koronként igen szívesen mutatott szórakozottságot és elmélázást áruljon el. Az őrnagy viszont kezére dolgozott Tox kisasszonynak az ebédnél, mert nem győzött panaszkodni amiatt, hogy faképnél hagyta őt és a Princess' Place-t - és mivel az őrnagy nyilván igen nagy örömét lelte a panaszban, mindnyájan kitűnően mulattak.

A társaságnak csak hasznára vált, hogy a beszélgetés fonalát az őrnagy vette a kezébe: éppen olyan mohón kezelte, mint az asztalon levő különféle finomságokat, melyekben, mondhatni, valósággal megfetrengett, vértolulási hajlamaira nem éppen előnyösen. Mivel Dombey a tőle megszokott tartózkodással és hallgatagsággal készségesen átengedte az őrnagynak ezt a szerepet, Bagstock úgy érezte, hogy igazi elemében van ma, és valósággal ragyog. Emelkedett hangulatában neve új meg új változatainak olyan végtelen sorát rögtönözte, hogy maga is elámult.

Szóval, az egész társaság kitűnően szórakozott. Az őrnagyról egyhangúlag megállapították, hogy a társalgási készségnek valóságos kincsesbányája; amikor aztán nagy kézrázogatás után elköszönt, Dombey úr újból bókokkal tisztelte meg Tox kisasszonyt azért, hogy ilyen kitűnő szomszédja és ismerőse van.

Az őrnagy viszont, amint szállodája felé tartott, egyre csak azt hajtogatta: „Ravasz, uram, ravasz, uram, ör-dön-gö-sen ravasz!" Amint aztán hazaért, egy karosszékbe vetette magát, és csöndes nevetési roham lett úrrá rajta. Ilyen rohamok gyakran lepték meg az őrnagyot, és egészen félelmetessé növekedtek nemegyszer. Ez alkalommal olyan sokáig tartotta hatalmában a nevetési görcs, hogy a sötét bőrű inas, aki a közelből nézte, de a világért sem mert volna odamenni, kétszer-háromszor azt hitte már, hogy gazdája szörnyet hal. Egész alakja, különösen a feje meg az arca annyira megduzzadt, hogy a sötét szolga az egész embert egyetlen indigószínű tömegnek látta. Végül aztán a nevetés iszonyú köhögésre vált, s amikor az őrnagy valamennyire magához tért, ilyesforma magánbeszédet rögtönzött:

- Szeretnéd, ugye, szeretnéd? Dombeyné asszony, ugye hölgyem? De nem hiszem, drága kisasszony. Nem ám, amíg Joe Bagstock meg tudja állítani a kocsit, asszonyom! J. B. átlát kegyeden, hölgyem. Bagstock résen van, de résen ám! Ravasz a hölgy, ravasz Josh még ravaszabb, bizony! Nyitva a Joe szeme, ugyancsak nyitva, úgy ám! - Az őrnagy csakugyan igazat mondott, félelmetesen igazat. Szeme valóban nyitva volt az éjszaka legnagyobb részén keresztül, melyet hasonló felkiáltások között töltött el, köhögési és fuldoklási rohamokkal vegyítve, annyira, hogy felverte az egész házat.

A következő napon (vasárnap) Dombey úr, Chickné és Tox kisasszony éppen együtt ültek a reggelinél, és egyre az őrnagyot magasztalták, amikor rózsás-pirosan, csillogó szemmel egyszerre Florence rohant be a szobába és azt kiáltotta:

- Papa, papa! Walter van itt! És nem akar bejönni.

- Kicsoda? Mit gondol ez a gyermek? Ki az? - fakadt ki Dombey úr.

- Walter, papa! - felelte Florence félénken, ráeszmélve, hogy nagyon is bizalmasan merészelt atyja színe elé járulni. - Ő, aki megtalált, amikor elvesztem!

- A Gay-fiút gondolja talán, Louisa? - kérdezte Dombey úr, s összeráncolta szemöldökét. - Igazán nagyon féktelen modorú kezd lenni ez a gyermek. Lehetetlen, hogy a Gay-fiút gondolja. Nézz utána, Louisa, miről van szó, kérlek.

Chickné kisietett az előszobába, majd visszatért azzal, hogy csakugyan Gay van kint, egy rendkívül furcsa külsejű ember társaságában. Azt mondja, hogy nem akar betolakodni, mert hallja, hogy Dombey úr reggelizik, azonban vár, míg Dombey úr engedelmet ad, hogy bejöhessen.

- Szólj neki, hogy jöjjön be... Nos, Gay, mi újság? Ki küldte magát ide? Nem akadt más, aki lejöhetett volna?

- Bocsánatot kérek, uram - felelte Walter. - Senki sem küldött. Magamtól bátorkodtam lejönni, amiért talán megbocsát, uram, ha elmondom az okát.

Dombey azonban jóformán oda sem figyelt, hanem jobbról is, balról is türelmetlenül nézegetett a fiú háta mögé, mintha Walter oszlop módjára eltakarna valakit.

- Mi az? - szólalt meg végre Dombey. - Ki az ott? Azt hiszem, uram, ön eltévesztette az ajtót.

- Ó, bocsánatot kérek, hogy ketten is zavarni merészeljük - szólalt meg hirtelen Walter -, de ez... ez itt Cuttle kapitány úr.

- Wally fiam - szólalt meg ekkor egy mély hang a fiú mögött: - Csak bátran!

Ebben a pillanatban a kapitány előbbre lépett a háttérből, közszemlére bocsátva a nagy, bütykös orral együtt bő szabású kék öltözékét, hatalmas vitorla-gallérját. Meghajolt Dombey úr előtt, és a műkarjába akasztott kampóval udvariasan intett a hölgyeknek. A kezében ott volt a fényes keménykalap, homloka körül pedig az egyenlítő, mely a levett kalap nyomán piroslott.

Dombey úr meglepetéssel és méltatlankodva meredt rá e jelenségre, és pillantásával mintha Chickéhez és Tox kisasszonyhoz fordult volna segítségért. A kis Paul, aki Florence után beosont, Tox kisasszony felé hátrált, amint a kapitányt a kampóval integetni látta, és ott védelmi állásba helyezkedett.

- Nos, Gay - szólalt meg újra Dombey úr -, miről van szó tulajdonképpen?

A kapitány, mintegy nyitányául a tárgyalásnak, amely szerinte természetesen csak kedvezően végződhetett mindegyik félre, ismét megszólalt:

- Csak rajta, Wally!

- Attól tartok, uram - kezdte most a fiú remegve és szemét lesütve -, hogy vakmerőségem vezetett önhöz. Talán nem is lett volna bátorságom, hogy bebocsátást kérjek, ha nem találkozom véletlenül Dombey kisasszonnyal és...

- Nos - vágott közbe Dombey, szemével követve a fiú pillantását a figyelő Florence-re, és akaratlanul is összeráncolta a homlokát, ahogy az bátorítóan rámosolygott Walterre. - Folytassa, kérem.

- Csak rajta, folytasd! - jegyezte meg a kapitány, mert illendőnek tartotta, hogy Dombeyt támogassa. - Helyes! Folytasd, Wally!

Cuttle kapitánynak most tulajdonképpen meg kellett volna semmisülnie attól a tekintettől, amelyet Dombey úr a pártfogás elismerése gyanánt feléje villantott. A mit sem sejtő kapitány azonban válaszul még Dombeyre hunyorított, miközben a kampó néhány mozdulatával azt jelezte, hogy Walter bizony félénk egy kicsit, no de nekibátorodik mindjárt.

- Egy teljesen személyes és magánjellegű ügy hozott ide, uram - folytatta Walter bizonytalanul - és Cuttle kapitány...

- Jelen! - csattant bele a kapitány hangja, megnyugtatásul, hogy nem kell félni, őrá számítani lehet.

- Aki nagyon régi jó barátja nagybátyámnak és rendkívül derék ember, uram - folytatta Walter, és szemét olyan tekintettel vetette Dombeyra, mintha bocsánatért könyörgött volna a Cuttle kapitány számára -, volt olyan szíves és felajánlotta, hogy eljön velem, amit én nem utasíthattam vissza.

- Nem, nem - vágott közbe a kapitány nagylelkűen. - Természetes, hogy nem. Csak folytasd, Wally.

- Ezért, uram - folytatta a fiú, megpróbálva végre, hogy Dombey úr szeme közé nézzen, és mivel visszalépnie már úgysem lehetett, a kétségbeesés fűtötte bátorsággal előadja a dolgot -, eljöttem vele együtt, hogy elmondjam, szegény bátyám milyen nagy bajba került. Üzlete már régóta egyre rosszabbul megy, és mivel fizetési kötelezettségeit nem teljesíthette... az aggodalom hónapról hónapra mind jobban rásúlyosodott a lelkére, s ezt én is észrevettem rajta... most végrehajtás történik nála, s nemcsak abban a veszélyben forog, hogy mindenét elveszíti, de üzlete pusztulását talán nem is éli túl. Ha ön, uram, aki olyan régóta ismeri őt, mint derék, becsületes embert, volna olyan kegyes, hogy kisegítse őt ebből a súlyos helyzetéből, sohasem hálálhatnánk meg eléggé önnek.

Walter szeme, miközben beszélt, megtelt könnyel, Florence-é hasonlóképpen. Atyja észrevette a kislány könnyeinek csillogását, noha úgy tett, mintha csak Waltert figyelné.

- Az összeg igen jelentős, uram. Több mint háromszáz font. Nagybátyámat teljesen összetörte ez a szerencsétlenség, és a maga erejéből nem tud könnyíteni nehéz helyzetén. Még azt sem tudja, hogy felkerestem önt. De most már bizonyára azt szeretné tudni, uram, mi az, amire tulajdonképpen kérni bátorkodom - folytatta Walter, egy pillanatnyi habozás után. - Valójában magam sem tudom. Ott a nagybátyám bolti felszerelése, amelyre azt hiszem, nyugodtan mondhatom, más hitelezői igény nincs, és itt van Cuttle kapitány, aki szintén hozzá akar járulni a biztosítékhoz. És... és... alig merem említeni... az én keresetem... ha megengedné... összegyűlik... a fizetés... előleg... kölcsön... nagybátyám... önmegtagadás... becsületes öregember. - Walter e töredezett szavak után elhallgatott, és úgy állt ott lesütött szemmel gazdája előtt. Cuttle kapitány úgy látta, hogy itt az értéktárgyak felvonultatására alkalmas pillanat, most tehát odalépett az asztalhoz és helyet takarítva magának a teáscsészék között, előszedte az ezüstórát, a készpénzt, a teáskanalakat, meg a cukorfogót és a hatás kedvéért kupacba rakta, a következő szavak kíséretében:

- Egy fél kenyér is jobb, mint semmi, a morzsa is jobb a semminél. Íme hát, itt ez a kevés. Száz font évi járulékom szintén rendelkezésére áll. Az bizonyos, ha van ember, akinek alig fér a fejébe a sok tudomány, az öreg Solomon Gills az, ha pedig van reményekre jogosító fiatalember, akinek tehetsége tejjel-mézzel árad - folytatta a kapitány, egyik sikeres idézetének felhasználásával -, az öccse az, itt ni, uram!

A kapitány ezután visszahúzódott s úgy állt meg, miközben zilált haját igazgatta, mint aki igen fogas kérdés nyitjára talált.

Amint Walter elhallgatott, Dombey a kis Pault kereste. A kisfiú, látva, hogy nővére lecsüggeszti fejét, és csendesen sír a nagy nyomorúság hallatán, odament hozzá és vigasztalni próbálta, miközben sokatmondóan pillantgatott atyjára és Walterre. A Cuttle kapitány beszéde nyomán támadt pillanatnyi zavar után, melyet Dombey úr felséges közönye okozott, Dombey ismét fia felé fordult, és néhány percig csendben, kitartóan figyelte a gyermeket.

- Hogyan jött létre ez az adósság? - kérdezte végre Dombey úr. - Ki a hitelező?

- Ő nem tudja - felelt a kapitány, rátéve a kezét Walter vállára. - Én tudom csak. Az adósság úgy keletkezett, hogy Gills segített valakin, aki már nem él, s jó néhány száz fontjába került. Részleteket négyszemközt, ha parancsolja.

- Az olyanok, akik örülhetnek, ha magukat fenntartják - szólt Dombey, ügyet sem vetve arra, hogy a kapitány titokzatosan integet Walter háta mögött, csak egyre a fiát nézte -, jobban tennék, ha beérnék a maguk kötelezettségeivel és bajaival, és nem gyarapítanák más bajának átvállalásával. Ez némiképpen kifogásolható cselekedet és elbizakodottság is - folytatta Dombey szigorúan -, nagy elbizakodottság; ilyet még gazdag ember sem merne megtenni. Paul, gyere csak ide.

Paul odament, Dombey pedig térdére ültette a gyermeket.

- Ha neked most pénzed volna... - mondta neki. - Nézz csak rám!

Paul, kinek tekintete Florence és Walter közt csapongott, most atyjára nézett.

- Ha most pénzed volna - kezdte újra Dombey -, annyi pénzed, amennyiről Gay beszélt az imént, mit csinálnál?

- Odaadnám az öreg nagybátyjának - válaszolta Paul.

- Kölcsönöznéd a nagybátyjának, valóban? Jól van. Nos, ha majd megnőttél, osztozni fogsz a vagyonomban, és együtt forgatjuk a pénzünket, te meg én.

- Dombey és Fia - vágott közbe Paul, akit erre a három szóra jó korán megtanítottak.

- Dombey és Fia - bólintott atyja. - Szeretnéd most megkezdeni pályádat a Dombey és Fia-cégnél, és kölcsönadni a pénzt Gay nagybátyjának?

- Ó, papa kérem, nagyon szeretném! - kiáltotta Paul. - És Florence is szeretné.

- Leányoknak semmi közük a Dombey és Fia céghez. Az a kérdés, hogy te szeretnéd-e?

- Nagyon szeretném, papa!

- Akkor hát kölcsönözd. És ebből láthatod, Paul - folytatta halkabban Dombey -, milyen hatalom a pénz, és milyen fontos mindenkinek, hogy megszerezze. Látod, Walter milyen messzire eljött, hogy pénzt kérhessen, te pedig, aki hatalmas vagy, most teljesítheted kérését, és nagy jótéteményeddel lekötelezed.

Paul egy pillanatra megint öregesen nézett maga elé, mintha mindent világosan megértett volna, amit csak atyja mondott; utána ismét friss és gyermekes lett az arca, amint atyja térdéről hirtelen lesiklott, és odaszaladt Florence-hez, hogy arra kérje, ne sírjon, mert ő odaadja azt a pénzt Walternek.

Dombey úr átült egy másik asztalhoz, néhány sort írt egy darab papírra és borítékba zárta. Ezalatt Paul és Florence suttogó beszélgetésbe kezdtek Walterrel. Cuttle kapitány pedig olyan nagyra törő és kimondhatatlanul fellengős gondolatok között mosolygott rá a kis csoportra, hogy Dombey úr még álmában sem hitte volna. Mikor a levél elkészült, Dombey úr visszaült előbbi helyére, és odanyújtotta a levelet Walternek.

- Ezt holnap reggel jó korán átadja Carker úrnak. Majd ő gondoskodik róla, hogy egyik emberem azonnal kisegítse az ön nagybátyját mostani helyzetéből, kifizesse az összeget, és a törlesztésre vonatkozólag olyan megállapodás jöjjön létre, mely nagybátyjának megfelel. Tekintse ezt Paul úrfi cselekedetének.

Walter roppantul megindultan tartotta kezében az írást, amellyel bátyját kimentheti a bajból, és igen szeretett volna kifejezni valamit hálájából és örömében, de Dombey úr röviden útját vágta.

- Vegye úgy, hogy ezt Paul tette önért - hangoztatta. - Én megmagyaráztam neki a helyzetet, ő pedig megértette. Nem óhajtom, hogy többet beszéljünk a dologról.

Mivel Dombey úr felállt, és az ajtó felé lépett, Walter sem tehetett egyebet, mint hogy meghajolt, és távozni készült. Tox kisasszony ekkor látván, hogy a kapitány is indul, hirtelen közbelépett.

- Drága jó Dombey úr - szólt a házigazdához, akinek nagylelkűsége láttán sűrű könnyeket hullatott Chicknével együtt -, bocsánat, de azt hiszem, elfeledkezett valamiről; igen, nagylelkűsége nemes gyakorlása közben elkerülte a figyelmét egy kis semmiség.

- Hogyan, Tox kisasszony? - kérdezte Dombey.

- Az az úr, azzal a szerszámmal... - folytatta Tox kisasszony s Cuttle kapitányra tekintett - ott hagyott az asztalon...

- Szentséges ég! - kiáltott fel Dombey, s úgy seperte félre a kapitány ingóságait, mint a kenyérmorzsát. - Kérem, vigye innen. Nagyon köszönöm a figyelmeztetést, Tox kisasszony, a kegyed gondosságára vall, valóban. Kérem, uram, legyen olyan szíves, és vigye el innen a holmiját.

Cuttle kapitány belátta, hogy nem tehet mást, bele kell nyugodnia a dologba. Mégis, annyira meghatotta Dombey nagylelkűsége, amellyel az elébe halmozott kincseket visszautasította, hogy miután a kanalakat és cukorfogót az egyik zsebébe, a készpénzt a másikba rakta, a hatalmas órát pedig lassan elsüllyesztette, ép bal kezével megragadta a nagylelkű férfi jobbját, és míg ott tartotta hatalmas markában, elragadtatásában odanyomta nyitott tenyerébe a vaskampót. Dombey úr, a feléje áradó meleg érzés és a hideg vas érintésére tetőtől talpig összerázkódott.

Cuttle kapitány aztán rendkívül elegáns és lovagi módon többször csókot intett a hölgyek felé a vaskampóval, majd melegen elbúcsúzva Paultól és Florence-től, kiment Walter után a szobából. Florence, megindult szívének szavától ösztönözve, utánuk futott, hogy üzenetet küldjön az öreg Sol bácsinak, Dombey úr azonban visszahívta, és megparancsolta neki, hogy maradjon ott, ahol van.

- Hát sohasem lesz már igazi Dombey belőled? - kérdezte Chickné szenvedélyes szemrehányással.

- Drága néni, ne haragudjék, kérem, de olyan hálás vagyok a papának!

Ha nem félt volna, bizonyára odafut, és karját nyaka köré fonja; de mivel nem merte, csupán hálásan pillantgatott arrafelé, ahol atyja ült, elgondolkozva. Dombey egyszer-egyszer kellemetlenül rápillantott, de inkább Pault nézte, aki újsütetű büszkeséggel járkált föl s alá a szobában, mivel a pénzt ő adta kölcsön Gaynak.

Hát az ifjú Gay mit érzett?

Végtelenül boldog volt, természetesen, hogy megtisztíthatja nagybátyja házatáját a becsüsöktől és végrehajtóktól, és hogy kellemes hírrel rohanhat most hozzá. Boldogan gondolta el, hogy az egész dolog rendben lesz már holnap délelőtt; holnap este már ott ülhetnek a kis nappaliban, Sol bácsival meg Cuttle kapitánnyal együtt, s milyen jó lesz látni, amint a műszerárus megint felélénkül, bízik a jövőben és örül, hogy a tengerészkadét mégiscsak az övé maradt. Meg kell vallanunk mégis, jóllehet a világért sem kisebbítenők Dombey úr iránti háláját, hogy Walter összetörtnek és megalázottnak érezte magát. Mikor rügyező reményeinket lecsippenti a fagyos szél, akkor szoktuk legszínesebben magunk elé festeni, milyen virágok nyílhattak volna belőlük. Most Walter is érezte, hogy roppant zuhanásának a mélypontján messzi került a Dombey-ház magasságaitól, és hogy vakmerő álma szétszóródott a szélbe. Most kezdte csak igazán gyanítani, hogy ezekből az álmokból később Florence-hez fűződő vakmerő remények lehettek volna.

A kapitány persze egészen másként látta a helyzetet. Kettőjük látogatása szerinte kielégítően és bátorítóan végződött, hogy egy-két lépés volt hátra csupán Florence és Walter szabályszerű eljegyzéséig és a whittingtoni álmok megvalósulását a mai események rendkívüli módon előmozdították, ha ugyan be nem tetőzték. Ez a meggyőződés, valamint öreg barátja kedvének felderülte együtt úgy feltüzelte a kapitányt, hogy az este folyamán háromszor egymás után elbömbölte nekik a „Bájos Peg" balladáját, miközben a Peg nevét a Florence nevével próbálta helyettesíteni. Mivel a visszatérő rím miatt ez nem sikerült, az a szerencsés ötlete támadt, hogy a Peg nevet Fle-e-egre változtatta, s így énekelte el nekik, rendkívül ravaszul és mennydörgő hangon. Széles jókedvében még arról is megfeledkezett, hogy erősen közeledik az idő, amikor ismét vissza kell térnie a rettenetes MacStingerné hajlékába.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Paul új világba lép

Pipchinné asszony szervezetét olyan fából faragták, hogy noha afféle gyengeségtől, mely az ürüpecsenye élvezete után a pihenést kívánta, nem volt egészen mentes, álomba pedig csak a borjúszegy andalíthatta, Wickamné minden jóslatát meghazudtolta mégis, mert ez ideig nem mutatta a hanyatlás legkisebb jelét sem. Mivel Paul furcsa érdeklődése egy csöppet sem csökkent az öregasszony iránt, Wickamné említett álláspontjából nem engedett egy jottányit sem. Valósággal elsáncolódott álláspontjai mögött, és Betsy Jane esete kapcsán barátilag azt tanácsolta Berry kisasszonynak, hogy készüljön a legrosszabbra; figyelmeztette, hogy Pipchinné élete bármely pillanatban oly váratlan érhet véget, mint ahogy a puskaporos torony is egyszerre robban.

Szegény Berry rendszerint jólelkűen hallgatta végig mindezt, s utána robotolt és alázatoskodott tovább. Szentül hitte ugyanis, hogy Pipchinné a világ egyik legjelesebb asszonya, s naponta százszor meg százszor feláldozta magát a tiszteletre méltó öreg szörnyeteg oltárán. Pipchinné és bámulói különös módon Berry minden áldozatát Pipchinné javára könyvelték el mégis: valamennyi áldozat csupán azt a szomorú tényt támogatta, hogy a boldogult Pipchin úr szíve a perui bányák miatt hasadt meg.

Volt a közelben egy derék fűszer- és rövidáru-kereskedő. Közte és Pipchinné között állandó vita tárgyát alkotta egy erősen zsírfoltos, vörös borítékú bevásárlási könyvecske; az ebben foglalt bejegyzésekre nézve gyakori eszmecsaták folytak a felek között a küszöbön, vagy zárt ajtók mögött a társalgóban. Sőt Bitherstone úrfi (kinek vérében India lángoló heve kifejlesztette a bosszúvágyat) nemegyszer sötét célzásokat tett holmi kifizetetlen számlákat illetően; arra is emlékezett, hogy egy alkalommal a cukor hiányzott az uzsonnaasztalról. A fűszeres egyébként legényember volt, és nem olyan valaki, aki az arcon a szépséget kereste; így hát egy ízben tisztességes házassági ajánlatot tett Berrynek, melyet Pipchinné gúnyos felháborodással utasított vissza. Mindenki megegyezett abban, milyen dicséretre méltón viselkedett Pipchinné, a védtelen özvegy, kinek férjét a perui bányák miatt vitte el a szíve; milyen állhatatos, büszke, megvesztegethetetlen lélekkel óvta meg a család becsületét. Csupán szegény Berryről feledkeztek el, aki hat álló hétig sírdogált a dolog miatt (szeretett nénje pedig úgy szidta, mint a bokrot), és lassan a keserű aggszüzek reménytelen sorába süllyedt.

- Berry nagyon szereti magát, ugye? - kérdezte Paul egyszer Pipchinnétől, amint ott ültek a tűz előtt, a macska társaságában.

- Hogyne - felelt az öregasszony.

- És miért? - kérdezte Paul.

- Hogy miért? - pattant fel az öreg hölgy, egészen kikelve magából. - Hogy kérdezhet ilyet, fiatalember? Hát maga miért szereti a nővérét, Florence-et?

- Mert nagyon jó - felelte Paul -, mert a világon senki sem olyan jó, mint Florence.

- Helyes - vágott vissza Pipchinné kurtán -, de hát valószínűleg olyan jó sincs több, mint én.

- Igazán nincs? - kérdezte Paul, miközben előrehajolt, és erősen ránézett Pipchinnére.

- Nincs - ismételte az öregasszony.

- No, ennek igazán örülök - felelte Paul és elgondolkozva dörzsölgette a kezét. - Derék dolog.

Pipchinné nem merte megkérdezni tőle, hogy miért olyan derék dolog ez, nehogy valami megsemmisítő választ kapjon. Kielégületlen kíváncsiságában viszont úgy meggyötörte aznap este az ifjú Bitherstone-t, hogy az mindjárt megtette előkészületeit az Indiába való visszatérésre: eldugta a vacsorájából egy karéj kenyér negyedrészét, hozzárakott még egy darabka nyirkos hollandi sajtot útravalónak.

Paul és Florence már körülbelül egy esztendeje épültek Pipchinné pedagógiáján. Kétszer jártak otthon, de mindössze néhány napig, s atyjukat hetenként meglátogatták a szállóban. Paul lassan-lassan megerősödött, s már nem használta a kis kocsit, de azért még vékonyka és törékeny volt bizony, és megmaradt öreges, csöndes, álmodozó gyermeknek.

Egy szombat délután, szürkülettájban hirtelen nagy riadalom támadt a Pipchin-erődben arra a váratlan hírre, hogy Dombey úr látogatóba érkezik. A társalgóból az összes jelenlevőket hirtelen úgy kiseprűzték, föl az emeletre, mintha a forgószél kapta volna el őket; aztán a hálószobaajtók sűrű csapkodása, dobogó lótás-futás, sürgölődés, meg a Bitherstone úrfira rámért izgalomlevezető ütleg után, a fekete selyemruha egyszer csak megjelent, sötétségbe borítva a társalgót, ahol Dombey úr várakozott, és elmerülten nézte fiának és örökösének kis karszékét.

- Jó napot kívánok, Pipchinné asszony - kezdte Dombey úr -, hogy van?

- Köszönöm, uram, elég jól, a tekintendőket tekintve.

Pipchinné erre a kérdésre mindig így felelt. A tekintendőkön természetesen önmegtagadása, érdemei és önfeláldozása voltak tekintendők.

- Én nem várhatom a sorstól, hogy különösebben jól legyek, uram - folytatta Pipchinné, amint letelepedve egy székbe, a nagy sietség után lélegzethez jutott. - De hálás vagyok azért a kis egészségért is, amelyben részem van.

Dombey úr elégedetten bólintott rá, mert közben arra gondolt, hogy nyilván ez teszi érthetővé a negyedévenkénti súlyos számlát. Pillanatnyi szünet után így szólt:

- Azért bátorkodtam meglátogatni kegyedet, asszonyom, hogy fiamra vonatkozólag meghallgassam tanácsát. Már régebben szándékom, de időről időre halogattam, míg a gyerek egészen visszanyeri egészségét. Azt hiszem, megnyugtathat ebben a tekintetben, asszonyom?

- Brighton nagyon hasznosnak bizonyult, uram - felelte Pipchinné. - Valóban, rendkívül hasznosnak!

- Az a szándékom, hogy továbbra is Brightonban hagyom.

Pipchinné kezeit dörzsölte és szürke szemével merően belebámult a tűzbe.

- Azonban - folytatta Dombey, mutatóujját felemelve - lehet, hogy a gyerek életmódján változtatunk majd valamit. Röviden, asszonyom, ez a célja jövetelemnek. A fiam, látom, gyarapszik. Határozottan gyarapszik.

Dombey úr diadalmas hangjába mindenesetre vegyült valami mélabú. Benne volt ebben a hangban, milyen hosszúnak tartja Paul gyermekségének idejét, és hogy reményei a gyermek életének későbbi korszaka körül rajzanak. A szánalom fogalma furcsának tűnik, ha valaki ilyen fennhéjázó és rideg emberrel hozza kapcsolatba, viszont ebben a pillanatban Dombey úr határozottan szánalomra méltónak látszott.

- Hatéves már! - szólalt meg most Dombey, elrejtve azt az akaratlan mosolyt, mely éppen csak odaröppent az arcára, és menten tovaillant, mert nem talált alkalmas helyet, ahol egy pillanatra megpihenhet. - És jóformán körül sem nézhetünk, a hatból egyszerre tizenhat lesz.

- Tíz év - károgott a részvétlen Pipchinné, s kemény, szürke szemének fagyos tekintete Dombeyn állapodott meg, miközben baljóslatúan rázta lehajlott fejét -, tíz év azért nagy idő.

- A körülményektől függ - állapította meg Dombey. - Mindenesetre Paul hatesztendős már, és fájdalom, nem kétséges, hogy a tanulásban mögötte maradt sok másnak, aki éppen olyan idős, mint ő, azaz, hogy olyan fiatal - javította ki szavát Dombey, gyorsan megfelelve a fagyos, szürke szem gúnyoros pillantására. - Mondjuk inkább, mint aki ugyanolyan fiatal. Nos, Pipchinné asszony, az én fiamnak meg kellene előznie kortársait, nem pedig mögöttük kullogni. Számára már készen áll a magaslat, melyre csak fel kell állnia. Az én fiam életpályáján nincs nehézség vagy akadály. Az ő útja elkészült, és simán várta őt, mielőtt a világra jött volna. Az ilyenfajta fiatalurak nevelésével nem szabad késlekednünk. Nagyon szilárdan és komolyan kell ezt az embernek kezébe vennie, Pipchinné asszony.

- Így van, uram, egy szóval sem állíthatom az ellenkezőjét - felelt Pipchinné.

- Bizonyos voltam benne, asszonyom - felelt Dombey helyeslően -, hogy olyan józan gondolkodású valaki, mint kegyed, nem vélekedhetik másképpen.

- Az emberek annyi sületlenséget beszélnek össze arról, hogy jaj, csak túl ne erőltessük valahogy a gyerekeket eleinte, hogy csak szép, lassú fokozatossággal vigyük bele a tanulásba - mondta Pipchinné, türelmetlenül dörgölve meg horgas orrát. - Az én időmben bezzeg nem így gondolkodtak, és nem volna szabad ma sem így vélekedni. Az én véleményem az: szorosra kell fognunk a gyeplőt.

- Asszonyom, annyi bizonyos, hogy kegyed nem érdemtelenül tett szert hírnevére: kérem, higgye el hát, ha azt mondom, igen megelégedett vagyok a kegyed nevelési módszerével, s a legnagyobb örömmel ajánlom másoknak is, ha az én szerény ajánlásom - (Dombey úr fensége épp a kisebbítéssel magasodott az égig) - némiképpen hasznára válhat kegyednek. Én Blimber úr intézetére gondoltam.

- A szomszédoméra? - kérdezte Pipchinné. - Amennyire én ismerem, Blimber doktor iskolája kitűnő. Hallottam, igen szigorúan vezetik, és reggeltől estig szakadatlanul folyik ott a tanulás.

- És nagyon költséges - tette hozzá Dombey.

- Nagyon költséges - hagyta helyben Pipchinné, mintha azzal, hogy ezt nem említette előbb, az intézet egyik legnagyobb érdeméről felejtkezett volna meg.

- Már érintkeztem is Blimber úrral a dologban - folytatta Dombey úr, és kissé gondterhelten húzta székét közelebb a tűzhöz. - Véleménye szerint Paul nem túl fiatal ahhoz, hogy belépjen. Többeket említett példa gyanánt, akik egyidősek Paullal, és már benne vannak a görögben. Ami a változást illeti, ha érzek is némi aggodalmat, az egyéb miatt van. Fiam, mivel nem ismerte az édesanyját, nagyon heves, túlságosan is heves odaadással csügg a nővérén. Most már nem tudom, vajon a válás...

- Lárifári! - kiáltott fel Pipchinné, s megrázta a fekete selyemruha redőit, felszínre hozván természetének minden kegyetlen elemét. - Ha a leánykának nincs ínyére a válás, meg kell őt tanítani arra, hogy vágja zsebre. - A kitűnő hölgy rögtön mentegetőzni kezdett a közönséges kifejezés miatt, de hát az igazság az, mondta, és úgy is volt, hogy ő maga így szokott elbánni a gyerekekkel.

Dombey kivárta, míg Pipchinné végzett a mondókájával együtt járó fejrázással és haragos nézéssel, mely a Bitherstone-ok és Pankeyk egész légiója számára elegendő lett volna, azután csendesen, de helyreigazítóan így szólt:

- A fiúról van szó, asszonyom, a fiúról.

Pipchinné módszere ugyan alkalmazhatónak bizonyult volna Paul esetében is, de mivel a zordon acél-szem éppen eléggé átlátta, hogy Dombey úr talán hatásosnak ismeri el az effajta módszert a lány esetében, a fiú számára bizonyára mégsem fogadná el csalhatatlan orvosságul. Ennélfogva aztán nagy óvatosan csak annyit mondott, hogy ami a fiút illeti, a változás, az új társaság és Blimberék másfajta életformája, valamint a tanulmányok kitűnő elvonó eszközöknek bizonyulnak. Mivel ez a gondolatmenet teljesen megegyezett Dombey úr óhajtásával és reményeivel, mi sem természetesebb, mint hogy még kedvezőbb véleményt formált Pipchinné éleselméjűségéről; mivel pedig az öregasszony egyszersmind mély sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy drága kis barátjától meg kell válnia (ami különben nem jelenthetett megrendítő csapást ránézve, hiszen már régen várhatta ezt, sőt eleinte nem is remélte, hogy Paul három hónapnál tovább ott marad), Dombey úr Pipchinné önzetlenségéről is egyre jobban vélekedett.

Dombey úr kétségkívül alaposan megfontolhatta a dolgot, mert kész terve volt, melyet mindjárt ki is fejtett a női szörnyetegnek. A terv szerint Pault beadja Blimber intézetébe egy fél évre mint bentlakó növendéket; ez idő alatt Florence ott marad az erődben, és szombatonként találkoznak, így a kisfiú fokozatosan elszokik majd nővérétől, mondta Dombey úr, arra emlékezve vissza talán, hogy Pault életének egy előbbi korszakában korántsem választották el fokozatosan.

Dombey úr ezzel be is fejezte látogatását. Pipchinné előtt még azt a reményét nyilvánította, hogy a derék hölgy ezután is megmarad hivatalában, mint fiának főfelügyelője és gondozónője, mialatt az tanulmányait végzi Brightonban; majd, miután Pault megcsókolta, lányával kezet fogott, Bitherstone úrfit megnézte új ünneplő gallérjában, a kis Pankeyt megríkatta azzal, hogy megcirógatta fejét (ezen a testrészén, szegényke, rendkívül érzékeny volt, Pipchin néni ugyanis bütykös ujjaival ott kopogtatta gyakran, mint valami hordót), visszavonult a szállodájába ebédelni. Nyilvánvaló volt előtte, mivel Paul már ilyen idős és erős, azonnal a legerélyesebben meg kell kezdeni nevelését, hogy ilyen módon elkészüljön arra a pályára, melyen tündökölnie kell majd - és Blimber tanár úrnak azonnal kezébe kell vennie a fiút.

Azok az ifjú urak, akik Blimber doktor kezébe kerültek, elkészülhettek arra, hogy ugyancsak szorosra fogják a gyeplőjüket. A doktor csak tíz növendéket vállalt, de tanulnivalóból a legszerényebb számítás szerint is legalább száz számára volt készlete. Fő gyönyörűségének és élete céljának azt tekintette, hogy ezt a száznak való anyagot a szerencsétlen tízbe beletömje.

Blimber doktor intézete valójában afféle nagy melegház volt, ahol a fűtés szüntelenül működött. A növendékek valamennyien idő előtt nyíltak ki itten. Szellemi zöldborsó volt már karácsonyra, szellemi spárga pedig egész éven keresztül. Matematikai egres (s milyen savanyú!) termett ott a legszokatlanabb időszakban, a legsatnyább bokor-korcsokon, Blimber doktor kertészkése alatt. Latin és görög zöldségfélékből minden fajtát sarjasztottak a legcsenevészebb gyermekágak is, a legzordonabb időben. A természet itt egyszerűen nem számított semmit. Mellékes dolog volt, hogy a zsendülő embersarjak milyen teherbírásra születtek. Blimber doktor tett róla vagy így, vagy úgy, hogy amit rájuk rakott, szabályszerűen elviseljék.

Ez mind szép és kitűnő dolog valóban, ám a gyorskeltető módszernek ugyancsak megmutatkoztak a hátrányai. Először is ezeknek a koraérett terményeknek hiányzott az igazi ízük és tartósak sem voltak. Sőt az is megtörtént, hogy az ifjú urak közül az egyik, egy dagadt orrú és igen nagy fejű fiú (a legidősebb a tíz közül, aki mindenen keresztülment már), hirtelen abbahagyta a fejlődést, kóróként tengett-lengett tovább az intézetben. Azt beszélték, hogy a doktor túllőtt a célon a Toots-fiú dolgában: mire a szakálla kiserkent, agyműködése már teljesen megállt.

Az ifjú Toots, a világ legvastagabb hangjával és legvékonyabb eszével, mindenesetre ott volt még az intézetben. Fodros ingelejébe ékköves tűket tűzködött, a mellényzsebében pedig gyűrűt rejtegetett, s amikor a többiek sétálni mentek, titokban az ujjára húzta; első látásra beleszeretett minden pesztonkába; esténként pedig a harmadik emeleti bal sarokablakból, a vasrácsok mögül olyanformán nézegetett ki, lefekvési idő után, a gázlámpákkal kivilágított világba, mint valami túl nagyra nőtt kerub, aki a kelleténél egy kicsit tovább talált fennmaradni.

A doktor tekintélyes külsejű ember volt, állandóan feketében járt; térdnadrágot és hosszú harisnyát hordott. Feje csillogó kopasz volt, hangja mély, s olyan dupla tokája, hogy az embert elfogta a csodálkozás, ha arra gondolt, hogyan borotválhatja ki a szakállát azokból a mélyedésekből. Szeme rendkívül apró és félig mindig csukva, szája ellenben állandó vigyorra húzódott szét, mintha egyik fiúhoz valami fogas kérdést intézett volna, és most éppen az ítéletét készülne rá kimondani. Mikor a doktor a jobb kezét mellénye nyílásába rejtette, a másikat meg odarakta a háta mögé, aztán fejének alig észrevehető mozgása közben a legjelentéktelenebb megjegyzést eresztette meg valami gyöngébb idegzetű idegen előtt, az valóban azt hihette, hogy a szfinx valamelyik kijelentését hallja, és feleletet kapott életének sarkalatos kérdésére.

Hatalmas, szép ház volt a doktor háza, homlokzata a tengerre nyílt. A világért sem lehetett volna azt mondani, hogy belülről valami vidám ház, éppen ellenkezőleg. A szűkösen méretezett, komor színű függönyök csüggedten állták el az ablakok fényét. Az asztalok és székek szigorúan sorakoztak, mint a számjegyek az összeadásban. A fogadótermek oly ritkán láttak tüzet, hogy ridegek és nedvesek voltak, mint valami kút belseje, melyben a látogató a leeresztett vödör; ha az ebédlőt látta, azt érezte az ember, hogy talán ez a legutolsó hely a világon, ahol evést-ivást el tudna képzelni. Hang semmi más nem hallatszott az egész házban az előcsarnok nagy állóórájának ketyegésén kívül, azt viszont hallani lehetett még a padláson is. Néha egy-két leckéjével kínlódó fiúcska sírdogálása szűrődött át a csenden, mintha az ember egy sereg mélabús galamb búgását hallaná.

Blimber kisasszony, Blimber úr leánya, karcsú és kellemes külsejű lány volt, de ő sem követte el a legcsekélyebb szelíd erőszakot sem a ház komorságán. Holmi felületesség vagy bohóság hozzá sem fért Blimber kisasszony lényéhez. A haját rövidre nyírva, bodrosan viselte, és szemüveget hordott. A régholt nyelvek sírkamráiban való állandó turkálás, búvárkodás folytán bizony maga is száraz és homokszínű lett valamelyest. Élő nyelvekről Blimber kisasszony hallani sem akart. A nyelvnek halottnak - csonttá aszottan halottnak - kellett lennie, s akkor Blimber kisasszony, mint valami vámpír, nekilátott, hogy kiássa.

Blimberné asszony, a mama, nem volt ugyan valami tanult fej, de olyannak mutatta magát, és ez csakúgy megtette. A fogadóestéken azt szokta mondogatni, hogy ha Cicerót ismerhette volna, boldogan halna meg. Életének legfőbb öröme az volt, hogy látta, amint Blimber úr intézetéből az ifjacskák sétálni mennek a világ legszélesebb inggallérjában és legfeszesebb nyakkendőjében, s a világért sem lehetett máshová való ifjakkal összetéveszteni őket. - Valódi klasszikus jelenségek - szokta Blimberné asszony ilyenkor mondani.

Ami pedig Feeder urat, Blimber úr helyettesét illeti, ki neve mellé a filozopterek B. A. betűit biggyesztette, afféle élő kintorna volt tulajdonképpen, szerényke számú nótával s csak ezeket nyűtte-nyúzta újra meg újra változatlanul. Ha pályája kezdetén a sors pártolta volna, talán megszínesíthette volna dallamkincsét, de hát nem ez történt; így aztán egyre csak a régit fújta, feladatszerű ismétlésével valósággal megőrjítvén a rábízott Blimber-ifjakat. A fiatalemberek ilyen módon már idő előtt megismerték az élet őrlő gondjait. Sohasem találtak nyugtot a kőszívű igéktől, a fenevad főnevektől, a szigorú mondatszerkezetektől és a gyakorlatok

gyötrelmes kísérteteitől, melyek még álmukban is megjelentek. A gyorsan okosító módszer folytán három hét leforgásával a jókedvnek rendszerint minden ifjú búcsút mondott. Három hónap alatt a világ összes gondjai a fejébe költöztek. Négy hónap elteltével izzó elkeseredés ütött tanyát szívében szülei vagy gyámolítói ellen; öt hónap alatt megrögzött, vén embergyűlölővé vált, hat hónap - és irigységgel gondolt Curtiusra, aki menedékhelyet keresett a föld mélyében. A tanév végén pedig eljutott ahhoz a következtetéshez, melytől aztán soha, soha nem állott el többé, hogy a költők minden alkotása és a bölcsek oktatása nem egyéb, mint a szavak és nyelvtani szabályok csapni való gyűjteménye, és nincsen semmi értelme a világon.

De azért az ifjú ember csak nyílt, nyílt, nyíldogált tovább a doktor melegházában; és nagy volt a doktor dicsősége és becsülete, amikor az ifjú hazatakarította rokonai és barátai közé üvegházának téli termését.

Egy napon aztán Paul is ott állt a doktor háza lépcsőjén. Ott állt, nyugtalanul dobogó szívvel, kis keze atyja kezében. A másikkal Florence kezét fogta. Milyen melegen és szorosan tartotta ezt a kezet, a másikat pedig milyen petyhüdten és hidegen!

Az áldozat mögött ott kerengett a gyász tollazata és horgas csőre, Pipchinné is, mint valami vészjós madár. Kihagyott a lélegzete, mert Dombey úr, akinek a lelkét igen nagy gondolatok emelték ebben az órában, ugyancsak szaporán lépkedett; Pipchinné tehát valósággal berekedve károgott az ajtónyitás előtt.

- Nos, Paul - szólt lelkesülten Dombey -, most már igazán azon az úton vagy, mely a Dombey és Fia, a vagyonszerzés felé vezet. Most már majdnem ember vagy, fiam.

- Majdnem - felelt a gyermek.

Paul még gyermekes izgalmában sem parancsolhatott a szavait kísérő ravaszkás és furcsa, de mégis oly megható tekintetnek.

Ez a felelet és tekintet mintha az elégedetlenség árnyékát borította volna Dombey úr arcára, mivel azonban már éppen nyitották az ajtót, az árnyék csakhamar eltűnt.

- Itthon van Blimber doktor úr? - kérdezte Dombey.

Az inas azt mondta, hogy otthon van; s ahogy beléptek, olyanformán nézett Paulra, mintha valami egérke lett volna, a ház meg egérfogó. Az inas gyönge szemű fiatalember volt, arcán mintha valami nyílóban levő vigyorgás első sugarai derengtek volna. Az együgyűség mosolya volt ez, kétségtelenül, semmi más; Pipchinné azonban szemtelenkedést látott benne, s menten ráförmedt a fiatalemberre:

- Hogy mer maga ennek az úrnak a háta mögött röhögni, hallja? És minek néz maga engem?

- Én nem nevettem, kérem, senki háta megett, s az asszonyságot sem néztem semminek - felelte az elképedt fiatalember.

- Hitvány naplopók! - kiáltotta Pipchinné. - Csak szemtelenkedésen jár az eszük, nem egyében. Menjen és jelentse, hogy Dombey úr van itt, de szedje a lábát, különben jaj lesz!

A gyönge szemű nagyon szelíden eloldalgott, hogy az üzenetet átadja, és hamarosan visszatért azzal, hogy a doktor úr dolgozószobájában várja őket.

- Maga már megint röhög, hallja! - rivallt rá Pipchinné az inasra, mikor elhaladt előtte.

- Dehogy, asszonyom - felelte az mélységes méltatlankodással. - Ilyet sem láttam még életemben!

- Mi az, kérem? - fordult vissza Dombey úr. - Legyenek csendben.

Pipchinné valamelyest meghunyászkodott, és tovább menvén ennyit mondott még fojtott hangon, hogy: „Drágalátos akasztófavirág!”, azzal otthagyta a csupa szelíd, tehetetlen fiatalembert, akit könnyekig feldúlt ez a szörnyű eset. De hát Pipchinnének az volt már a szokása, hogy ha jámbor embert látott, mindjárt a képére mászott, ha lehetett; ismerősei viszont azt mondták erre, hogy ki is csodálkozhatik a perui bányákban történtek után!

A doktor ott ült félelmetesen nagy dolgozószobájában íróasztalánál, mindkét térde felől egy-egy földgömb, körös-körül meg mindenütt könyvek; az ajtó fölött Homérosz, a kandallópárkányon Minerva.

- Hogy van, uram? - szólította meg a doktor Dombeyt. - Hogy van a mi kis barátunk?

A doktor szava oly komoly volt, mint az orgona hangja; amikor elhallgatott (Paulnak legalábbis úgy tűnt fel), mintha az előcsarnok nagy órája hirtelen átvette volna tőle a szót, és most az hajtogatta volna szüntelenül: Hogy, van, a, mi, kis, ba, rá, tunk? Hogy, van, a, mi, kis, ba, rá, tunk?

Mivel a mi kis barátunk csakugyan kicsi volt ahhoz, hogy látni lehessen a doktor asztalára felhalmozott könyvek közül, jóllehet a doktor több ízben kísérletezett, Dombey úr úgy segített a helyzeten, hogy felkapta az ölébe Pault, aztán felültette egy kis asztal tetejére, a szoba közepén, éppen a doktorral szemben.

- Ahá! - szólt a doktor, s székében hátradőlve, jobb kezét mellénye nyílásába mélyesztette. - Úgy ni, most már látom az én kis barátomat. Hogy van, kis barátom?

Az előcsarnok órája nyilván nem akart beleegyezni a szavak ilyetén rendjébe, hanem egyre azt ketyegte: Hogy, van, a, mi, kis, ba, rá, tunk? Hogy, van, a, mi, kis, ba, rá, tunk?

- Köszönöm kérdését, nagyon jól - felelte Paul, mintha egyszerre válaszolna az óra s a doktor kérdésére.

- Nos, mi majd embert faragunk belőle, jó?

- Hallottad, Paul? - kérdezte Dombey a gyermektől, aki néma maradt.

- Embert faragunk a mi kis barátunkból, jó lesz? - ismételte a doktor.

- Inkább szeretnék gyermek maradni - felelte Paul.

- Valóban? - csodálkozott a doktor. - Miért?

A gyermek ott ült az asztalon és arcán ott tükröződtek elnyomott érzései, amint a doktort nézte, aztán egyik kezével büszkén és keményen rácsapott a térdére, férfiasan, mintha a feltörő könnyeit akarná szétmorzsolni. Másik keze tovább kalandozott messzibb és messzibb, míg végre megpihent Florence nyakán. Mintha azt mondta volna ezzel a mozdulattal: „Hát ezért, ni!” - szeméből egyszerre eltűnt a határozottság, az idegesen rángatózó száj vonala megenyhült, és a gyermek könnyei egyszerre áradva kitörtek.

- Pipchinné asszony - szólalt meg ekkor Dombey úr bosszúsan -, ezt igazán nem szeretem.

- Dombey kisasszony, jöjjön onnan - kiáltott rá az öregasszony.

- Nem tesz semmit - szólt közbe a doktor, s szelíden intett a fejével, hogy Pipchinnét visszatartsa. - Nem tesz semmit! Nemsokára új benyomások, új gondok foglalják el mind ennek a helyét, Dombey úr. Ön tehát azt kívánja, ugye, hogy a mi kis barátunk megtanuljon...

- Mindent, doktor úr, mindent! - felelte Dombey határozottan.

- Helyes - szólt a doktor, ki félig lecsukott szemével és szokásos mosolyával olyanforma érdeklődéssel vizsgálgatta Pault, mintha valami kitömni való különleges állatka volna. - Igen, pontosan így lesz. A tudás nagy változatosságát fogjuk nyújtani a mi kis barátunknak, és gyorsan haladunk majd, meg vagyok róla győződve. Egészen szűz talaj még, ugye, így mondta, Dombey úr?

- Némi kis otthoni előkészületet kivéve, meg azt, amit e hölgynél tanult - egészítette ki Dombey, és rámutatott Pipchinné asszonyra. Az özvegy pedagógus tüstént valami szigorú merevséget parancsolt magára, és szinte felhorkant a dacos ellenállásban már előre is, ha a doktor esetleg lekicsinyelné. - Egyébként - fejezte be Dombey - még nem foglalkozott semmiféle tanulmánnyal.

Blimber doktor bólintott egyet, mintegy gyöngéd elnézéseképpen annak a jelentéktelen tudományos cserkészésnek, amit Pipchinné művelt, majd azt felelte, nagyon örül, hogy ezt hallja. - Sokkal megnyugtatóbb - folytatta aztán, kezét dörzsölve -, ha alapjánál kezdjük a dolgot. - S megint úgy nézett Paulra, mintha tüstént meg akarná ragadni, hogy a görög ábécét azonnal beletömje.

- Ez a körülmény - kezdte most Dombey a kisfiúra pillantva -, valamint az az eszmecsere, amelyet már volt szerencsém folytatni önnel, annyira szükségtelenné teszi a további tárgyalást és az ön idejének további igénybevételét, hogy...

- No de, Dombey kisasszony! - szólalt meg most a savanyú Pipchinné.

- Bocsásson meg, uram, egy pillanatra még! - vágott közbe Blimber. - Engedje meg, hogy bemutassam feleségemet és leányomat, akik a legszorosabb kapcsolatban állnak majd a mi zarándokunkkal a Parnasszusra vezető útján. Blimberné asszony - folytatta a doktor, mert az említett hölgy, aki talán csak az alkalomra várt, éppen végszóra érkezett, leánya, e szemüveges, csinos segédlelkész kíséretében; - Dombey úr, kedvesem - folytatta a doktor feleségéhez fordulva -, bizalmával tisztelt meg bennünket... de hiszen látod a mi kis barátunkat!

Blimberné asszony Dombey iránti szertelen udvariasságában nyilván nem is látta a kisfiút, akinek háttal állt, és egyre közeledett feléje, annyira, hogy komolyan veszélyeztette ott az asztal tetején. A figyelmeztetésre aztán hirtelen megfordult, hogy megbámulja a gyermek klasszikus és értelmes vonásait; aztán ismét Dombey úrhoz intézvén szavait, sóhajtva elmondta, mennyire irigyli ezt a drága gyermeket.

- Mint a méh, mely éppen a legritkább virágokkal teli kertbe készül, hogy első ízben szívja édes mézüket! - folytatta Blimberné, s égre emelte tekintetét. - Vergilius, Horatius, Ovidius, Terentius, Plautus, Cicero! Mekkora tengere a méznek van itt nálunk raktáron! Talán furcsának is tetszik, Dombey úr előtt, hogy én a feleség... ilyen ember felesége...

- Csend, csend! - vágott közbe Blimber doktor. - Ejnye, ejnye!

- Dombey úr bizonyára megbocsátja, ha a feleség elfogult - szólt Blimberné, s lekötelezően mosolygott.

Dombey úr azt felelte, hogy „szó sincs róla”, ami föltételezhetően az elfogultságra vonatkozott, nem pedig a megbocsátásra.

- És sajátságosnak tetszhetik, ha ráadásul anya is - folytatta Blimberné.

- És milyen anya! - bókolt Dombey és sejtette, hogy most Corneliának mondott valami lekötelezőt.

- De igazán - kapta föl ismét a szót Blimberné -, azt hiszem, ha Cicerót ismerhettem volna, ha barátságban lehettem volna és társaloghattam volna vele tusculumi magányában (ó, gyönyörű Tusculum!), akkor boldogan halnék meg.

Ez a tudományos lelkesedés oly ragályos volt, hogy Dombey félig-meddig úgy érezte, mintha szakasztott ez volna az ő esete is; Pipchinné pedig, aki mint már meggyőződhettünk róla, nem volt éppen alkalmazkodó természetű, valami nyögésre és sóhajtásra emlékeztető hangot hallatott, mintha azt akarta volna mondani ezzel, hogy egyedül Cicero személyes barátsága vigasztalhatta volna meg a perui bányákban történt szerencsétlenség után, s a nyugalomnak valóságos Davy-lámpája lett volna ez a római még az ő részére is.

Cornelia pedig olyanformán nézett Dombeyra a szemüvegén keresztül, mintha rögtön versenyre szeretett volna kiállni vele néhány idézet erejéig a szóban forgó kitűnőség műveiből. De ha ez is lehetett a szándéka, meg nem valósulhatott; ugyanis e pillanatban valaki kopogott az ajtón.

- Ki az? - kiáltott a doktor. - Ó, jöjjön csak be, Toots, jöjjön csak be. Ez itt Dombey úr. - Toots meghajolt. - Lám, micsoda találkozás. A kezdet és a befejezés. Alfa és omega. Toots az ifjak feje, Dombey úr.

A doktor nevezhette volna az ifjak fejének és vállának is egyben, Toots annyival magasabb volt, mint a többi. A fiú fülig pirult, hogy egyszerre idegenek közt találta magát, és hangosan kuncogott.

- Új vendég a mi kis Porticónkban, Toots - folytatta a doktor. - Ez itt Dombey úr fia.

Az ifjú Toots újra elpirosodott, és mivel az ünnepélyes csendben úgy érezte, most tőle várják, hogy mondjon valamit, odalépett Paulhoz s megkérdezte, hogy van. Olyan mély hangon és olyan félszegen beszélt, hogy ha egy bárány egyszerre ordítani kezd, az sem lett volna meglepőbb.

- Toots, legyen szíves, kérje meg Feeder urat, hogy készítsen elő néhány alapvető kötetet a Dombey úr fia részére, és jelöljön ki számára megfelelő helyet a tanuláshoz. Drágám, azt hiszem, Dombey úr nem látta még a hálótermeket.

- Ha Dombey úr lesz olyan szíves és felfárad velem az emeletre - szólt Blimberné -, rendkívül büszke leszek, ha megmutathatom neki az álom istenének birodalmát.

Ezzel Blimberné, aki rendkívül finom, bár keménykötésű asszony volt, és égszínkék szalagokból összeállított főkötőt viselt, megindult fölfelé a lépcsőn, Dombey úr előtt, aki Corneliával együtt követte; Pipchinné pedig ugyancsak erőltette a szemét mögöttük, vajon ellenfele, a gyönge szemű fiatalember nem kerül-e útjába megint?

Miközben a többiek fennjártak az emeleten, Paul csak ült ott az asztalon, erősen szorította Florence kezét, és félénken nézegetett hol a doktorra, hol a szobában körös-körül; a doktor pedig, székén hátradőlve, kezét szokása szerint mellényébe mélyesztette, s egy könyvet olvasott, kartávolságnyira magától. Volt ebben az olvasásban valami roppantul félelmetes elrendeltetésszerű, szenvedélytelen, konok munka. A doktor arca elárulta gondolatait: sokatmondóan lemosolygott a könyv szerzőjére, a szemöldökét ráncolta rá, vagy a fejét rázta és néha elfintorodott, mintha azt akarná mondani: „Ugyan, ne magyarázzon nekem, uram! Én jobban tudom.” Valóban félelmetes volt a doktor.

Tootsnak nyilván semmi keresnivalója nem lehetett ott a küszöbön, ahol állott, így hát más dolga nem lévén, feltűnően vizsgálgatta órája kerekeit, majd a pénzét számolgatta. Nem sokáig, mert amint Blimber, vastag lábai helyzetén változtatván úgy tett, mintha hirtelen fel akarna állni, Toots gyorsan elszelelt, és nem is mutatkozott többet.

A lépcsőház felől rövidesen behallatszott Dombey úrnak és vezetőjének beszélgetése; nemsokára beléptek a dolgozószobába.

- Remélem, Dombey úr - szólt a doktor, könyvét félretéve -, hogy a helyiségek megnyerték tetszését?

- Kitűnőek, uram - felelte Dombey.

- Nagyon szépek, valóban - szólt halkan Pipchinné, aki sohasem szeretett túlságos bátorítóan nyilatkozni.

- Pipchinné asszony - szólt Dombey úr, feléje fordulva -, szíves engedelmükkel néha majd eljön megnézni Pault.

- Amikor csak tetszik Pipchinné asszonynak - felelt a doktor.

- Mindig szívesen látjuk - tette hozzá Blimberné.

- Azt hiszem, éppen eléggé igénybe vettem szíves türelmüket és most búcsúzom. Paul, kedves fiam - szólt s odalépett az asztalon ülő gyermek mellé -, a viszontlátásra.

- A viszontlátásra, papa - mondta Paul.

Mintha Paul közönyös és petyhüdt kis kezének bús arcához semmi köze nem is lett volna. Paul bánatát nem is atyja távozása okozta, nem, nem. Egyedül Florence-ért búsult a fiú, egyedül Florence-ért!

Ha Dombey gazdagsága gőgjében valaha engesztelhetetlen, bosszúra szomjas ellenséget szerzett magának, az is megelégedett volna azzal a gyötrelemmel, mely most Dombey büszke szívét marcangolta.

Lehajolt, hogy a kisfiút megcsókolja. Ha ebben a percben el is homályosodott a szeme, s a kis arc elmosódott előtte, lelki látása annál erősebb volt e rövid idő alatt.

- Nemsokára megint látjuk egymást, Paul. Szombaton és vasárnap szabad vagy, tudod?

- Tudom, papa - felelt Paul és nénjére tekintett. - Szombaton és vasárnap.

- És ugye igyekezni fogsz, hogy nagyon sokat tanulj, és okos ember legyen belőled?

- Majd megpróbálom - felelt a gyermek fáradtan.

- Már nemsokára felnőtt leszel.

- Ó, nagyon hamar! - felelt a gyermek. Ismét az az öreges tekintet ült ki szemébe, mint valami furcsa fény, mely Pipchinnére hullott aztán, és kialudt fekete selyemruháján. A rendkívüli szörnyeteg előlépett, hogy elbúcsúzzon, és magával ragadja Florence-et, amit már rég óhajtott. Pipchinné megmozdulása felriasztotta Dombeyt is, aki elmerülten nézte Pault. Ekkor odalépett a kisfiúhoz, megsimogatta fejét, majd vézna kis kezét újra megszorította, aztán Blimber doktortól, Blimberné asszonytól és Blimber kisasszonytól a megszokott fagyosan udvarias búcsút véve, kilépett a dolgozószobából.

Kérése ellenére, hogy ne zavartassák magukat a világért sem, Blimber doktor és az egész család ott tolongott, hogy az előszobába kikísérje. A sokadalomban Pipchinné úgy összekeveredett a Blimber-családdal, hogy valósággal kinyomták a szobából, mielőtt Florence kezét

megragadhatta volna. Ennek a véletlennek lett aztán adósa Paul azért a drága emlékért, hogy Florence visszaszaladt hozzá, karját nyaka köré fűzte. A kislány pillantott rá utolsónak a küszöbről, és bátorító mosolya ragyogóbbra vált a könnyektől, melyeken keresztülsugárzott.

Még azután is emelkedett és süllyedt a gyermek keble ettől az örömtől, miután a kislány már eltűnt; a gömbök, a könyvek, a világtalan Homérosz meg Minerva, mintha mind-mind körülötte úsztak volna a szobában. De aztán egyszerre megálltak, és Paul tisztán hallotta, amint a hangos óra a hallban éppen olyan komolyan kérdezi, mint az előbb: Hogy, van, a, mi, kis, ba, rá, tunk? Hogy, van, a, mi, kis, ba, rá, tunk?

Paul pedig csak ült összekulcsolt kézzel magas ülőhelyén, és hallgatta csöndesen. Akár azt is felelhette volna az órának: Fáradt vagyok! Fáradt vagyok! Nagyon elhagyatott, nagyon szomorú! És ifjú szívében a fájó űrrel és kívül a hideg, sivár és idegen világgal, csak ült, ült a kis Paul magában, mintha bútorozatlanul bérelte volna ki a maga életét, és most hiába várna a kárpitosra és díszítőre.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Paul nevelése

Néhány perc elteltével, amely a kis Paul Dombey előtt, ott az asztal tetején, örökkévalóságnak tetszett, Blimber doktor visszajött. A doktor igen nagy méltósággal járt-kelt, s lépteit úgy számította ki, hogy az ifjakban ünnepélyes gondolatokat ébresszen. Amolyan díszlépésféle volt ez; mert mikor a doktor jobb lábát előre vetette, nagy komolyan félig megfordult a saját tengelye körül, balra kanyarodó félkörívben, viszont, mikor a bal lábát nyújtotta előre, a félkörívet jobb felé írta le testével a levegőben. Az egész olyanformán hatott, mintha a doktor minden lépésnél körülnézett volna, a következő kérdés kíséretében: „Ugyan, tud-e valaki olyan tárgyat találni nekem, bármilyen körből valót is, amelyről én is értesülve ne volnék? Bajosan hiszem!”

Blimberné és leánya szintén visszatértek a doktorral. Blimber most leemelte Pault az asztalról, és átadta Corneliának.

- Cornelia - szólt a doktor -, Dombeyt eleinte a te gondjaidra bízom. Aztán gyors haladás, Cornelia, gyors haladás!

Cornelia átvette kis tanítványát a doktor kezéből, Paul pedig, aki érezte, hogy a szemüveg most rászegeződik, lesütötte a szemét.

- Hány éves maga, Dombey? - kérdezte Blimber kisasszony.

- Hat - felelte Paul, s mialatt lopva feltekintett a kisasszonyra, arra gondolt, vajon miért nem nő ennek is olyan szép hosszúra a haja, mint Florence-nek, és miért olyan a külseje, mint egy fiúé?

- Mennyit tud már a latin nyelvtanból, Dombey?

- Semmit sem tudok - felelte Paul. Mivel érezte, hogy Blimber kisasszony érzékenységére valóságos csapás lehet az ilyen válasz, feltekintett a három ránéző arcra és így folytatta:

- Nem vagyok valami egészséges. Én mindig gyenge gyermek voltam. Azért is nem tanulhattam latinul, mert kint sétáltam mindennap az öreg Glubb-bal. És kérem, én nagyon szeretném, ha megmondanák az öreg Glubbnak, hogy látogasson meg.

- Micsoda rettentő közönséges név! - szólalt meg Blimberné. - Semmi klasszikus hangzás nincs benne! Ki az a szörnyeteg, gyermekem?

- Miféle szörnyeteg?

- Az a Glubb! - felelte Blimberné undorral.

- Nem nagyobb szörnyeteg, mint kegyed - jelentette ki Paul.

- Micsoda? - kiáltott fel a doktor félelmetes hangon. - Ej, ej! Hát ez meg mi?

Paul meglehetősen megijedt ettől a hangtól, de azért helytállott az öreg Glubbért, még ha közben remegett is.

- Glubb nagyon derék öreg ember, asszonyom. Ő szokta mindennap tolni a kocsimat. Mindent tud ő a mély tengerről és a halakról, meg a nagy szörnyetegekről, melyek kijönnek a vízből, kifeküsznek a sziklára, a napra, aztán, ha valaki megijeszti őket, megint belevetik magukat a vízbe és olyan csapkodást és lubickolást visznek végbe, hogy mérföldekről is hallani lehet. Meg aztán vannak olyan állatok is - folytatta Paul, egészen belemelegedve a tárgyba -, már

nem is tudom, hány rőf hosszúak, és a nevüket is elfelejtettem (Florence tudja), amelyek nagy szomorúságot színlelnek; de ha aztán valaki megsajnálja őket, és közel megy hozzájuk, kitátják a roppant szájukat és nekitámadnak. Hanem olyankor azt kell tenni - folytatta Paul, vakmerő módon magát a doktort részesítve ebben a felvilágosításban -, hogy az ember folyton jobbra-balra fordul, amint szalad, mert ezek az állatok olyan irtózatosan hosszúak, hogy csak lassan bírnak fordulni, ezért aztán az ember legyőzi őket. És bár az öreg Glubb nem tudja, miért van az, hogy a tenger mindig a mamámat juttatja eszembe, aki meghalt, és azt sem tudja, mi az, amit a tenger mindig mond, azért mégis sok mindent tud róla. És én úgy szeretném - folytatta a gyermek hirtelen elszomorodó arccal és lehűlt lelkesedéssel, ahogy mint egy kis elhagyatott, a három idegen arcra tekintett -, nagyon szeretném, ha megengednék, hogy az öreg Glubb eljöjjön hozzám, mert nagyon jól ismerem, és ő is nagyon jól ismer engem.

- Hű! - kiáltott fel a doktor s fejét csóválta. - Rosszul állunk, nagyon rosszul állunk, de hát a tanulás sokat tehet.

Blimberné úgy vélekedett, miközben szinte összeborzongott, hogy Paul egészen megfoghatatlan gyermek; aztán pedig, leszámítva a két arc közötti különbséget, olyanformán nézett Paulra, ahogy Pipchinné szokta nézegetni őt.

- Vezesd körül a házban, Cornelia - szólt a doktor -, és ismertesd meg az új környezettel. Dombey, menjen a kisasszonnyal.

Paul engedelmeskedett, odanyújtotta kezét a rejtélyes Corneliának, és szeme sarkából félénk kíváncsisággal nézegetett rá, ahogy mentek. Mert szemüvege, tán az üveg csillogása miatt, oly titokzatos volt, hogy Paul sohasem tudta, merre néz, sőt voltaképp azt sem, van-e egyáltalán szeme a szemüveg mögött.

Cornelia először is a tanterembe vezette Pault. Ez ott volt a ház túlsó végében, és két párnázott ajtón át lehetett bejutni. Az ajtókon át tompán hangzott ki a fiatalurak hangja. A teremben jelenleg nyolc fiú volt, a szellemi kimerülés különböző állapotában; valamennyien nagyon kemény munkában és halálos komolyan. Toots, mint amolyan régi bútordarab, külön asztalnál ült egy sarokban; Paul gyermekszeme tekintélyesnek és végtelenül idősnek látta.

Egy másik kis asztalnál Feeder filozopter úr trónolt, előtte a nyitott Vergilius; mert a kintorna, négy ifjú épülésére, most éppen ezt a nótát nyekeregte. A másik négy fiú közül ketten számtanpéldákkal vesződtek, miközben görcsösen markolgatták tenyerükkel a homlokukat; egy, akinek arca olyan volt már a sok sírástól, mint valami esőverte piszkos ablak, azon iparkodott, hogy még ebéd előtt egy reménytelen tömegű soron gázoljon keresztül; mozdulatlanul rámeredve feladatára, megkövesült kétségbeeséssel ült ott, nyilván reggel óta már.

Az új ifjú megjelenése nem keltett különösebb feltűnést. Feeder filozopter úr (aki rendesen borotválni szokta a fejét, úgyhogy sörtének is alig lehetett mondani a haját) odanyújtotta csontos kezét a kisfiúnak, és azt mondta neki, nagyon örül, hogy láthatja. Paul viszont örült volna, ha ugyanezt a legkisebb őszinteséggel elmondhatja Feeder úrral kapcsolatban. Paul Cornelia utasítása szerint a Feeder úr asztala körül ülő négy fiúval fogott kezet, majd a másik kettővel, aki matematikai problémákkal gyötrődött, annyira, hogy valósággal belelázasodtak a nagy munkába; azután azzal a fiatalemberrel, akinek szabott időre kellett készen lennie a feladattal, és a feje búbjáig csupa tinta volt; legvégül pedig annak nyújtott kezet, aki megkövült kétségbeeséssel meredt az irkájára, és egészen ernyedt volt már és hideg.

Mivel Paul és Toots már ismerősök voltak, ez szokása szerint csak nagyokat kuncogott és szuszogott magában, és folytatta munkáját. Munkáját nem lehetett valami nehéz munkának mondani éppen; ugyanis Tootsnak, aki mindenen keresztülment már (többféle értelemben is), és a legszebb tavaszkorban abbahagyta a virágzást, szabadságában volt, hogy a maga feje

szerint tanuljon; ez pedig főleg abból állott, hogy előkelő emberek nevében szép, hosszú leveleket írogatott saját magának. A leveleket így címezte: Nagyságos Toots P. úrnak, Brighton, Sussex, s a leveleket aztán nagy gonddal őrizte fiókjában.

Az udvariassági szertartások befejezése után Cornelia felvezette Pault a ház legfelső emeletére; valóságos kis utazást tettek, mert Paulnak előbb mindkét lábával föl kellett lépnie egy-egy lépcsőfokra, hogy a következőnek nekivághasson. Végre mégis csak elértek útjuk céljához; fönt, a vad tengerre néző szobában Cornelia egy szép, fehér függönyös kis ágyat mutatott Paulnak, közel az ablakhoz. Az ágyra tűzött kártyán gyönyörű, szabályos, kerek betűkkel - nagyon vastag lemenő és nagyon vékony fölmenő vonásokkal - már ott ékeskedett a Dombey név, a másik két kis ágy ugyanabban a szobában, ugyanazon a módon a következő nevekkel volt jelölve: Briggs és Tozer.

Amint az emeletről ismét lejutottak az előcsarnokba, Paulnak szemébe tűnt, hogy a gyönge szemű inas, aki Pipchinnét olyan halálosan megsértette, hirtelen felkapott egy hatalmas kalapácsot, és olyan vadul nekiesett a felakasztott gongnak, mint aki hirtelen megőrült, vagy mintha bosszút akarna állni valami miatt. Meg sem intették, be sem csukták érte. A fiatalember, miután bevégezte a pokoli zenebonát, nyugodtan továbbment. Ekkor Cornelia azt mondta Dombeynak, hogy negyedóra múlva készen lesz az ebéd; addig a legjobb talán, ha visszamegy a tanterembe, „barátai" közé.

Dombey tehát kellő tisztelettel haladva el a nagy óra mellett, amely most is éppen olyan kíváncsi volt arra, hogyan érzi magát, mint előbb, kinyitotta kissé a tanterem ajtaját, aztán, mint valami eltévedt kisfiú, beosont a szobába, majd némi nehézség után becsukta maga mögött az ajtót. Barátai már szerteszéledtek a teremben, kivéve a kővé vált gyereket, aki most is mozdulatlanul ült a helyén. Feeder úr pedig akkorákat nyújtózott szürke kabátjában, mintha elhatározta volna, hogy kitépi a kabát ujját, mit bánja ő, bármibe kerül is.

- Hé-hu! - kiáltott Feeder megrázkódva, mint az igáslovak szoktak. - Ja-ha-ha-haj! Haáh!

Paul valósággal megrémült a Feeder úr hatalmas és olyan félelmetesen elszánt ásításaitól. A fiúk (Toots kivételével) valamennyien letörteknek látszottak, és csöndben készültek az ebédhez. Néhányan a nyakkendőjüket kötözgették, pedig amúgy is elég feszesen állt, mások pedig a kezüket mosták meg a szomszédos mellékhelyiségben, vagy a hajukat kefélték szótlanul, mint akik nem várnak az ebédtől sem valami nagy örömet.

A Toots-fiú, aki már előbb elkészült, s most nem volt különösebb tennivalója, Paulnak szánhatott néhány percet, s így szólt most hozzá, nehézkes jóindulattal:

- Ülj le, Dombey.

- Köszönöm, uram - felelte Paul.

Paulnak ama fáradozása, hogy felemelkedjék egy meglehetősen magas pamlagra és folytonos visszacsúszása lassan, a következő felfedezést villantotta meg Toots elméjében:

- Te még nagyon kicsi fiú vagy!

- Úgy van, uram, nagyon kicsi vagyok - felelt Paul. - Köszönöm, uram.

Toots közben felültette őt, mégpedig igen szolgálatkészen.

- Ki a szabód? - kérdezte aztán Toots, pillanatnyi vizsgálódás után.

- Eddig mindig egy asszony varrt nekem - felelt Paul -, a testvérem varrónője.

- Az én szabóm Burgess és Társa - szólt Toots. - Divatos cég. De nagyon drága.

Paulnak volt annyi esze, hogy bólogasson, mintha azt mondaná: na, ezt mindjárt látni is a ruhán, de ő úgy is vélte csakugyan.

- Ugye, a te apád szörnyű gazdag? - kérdezte aztán Toots.

- Igenis, uram. Az én édesapám a Dombey és Fia.

- És ki?

- És Fia, uram - felelte Paul.

Toots halk hangon egy-két kísérletet tett, hogy a nevet jól elméjébe vésse; mivel azonban nem sikerült, azt mondta, holnap majd megkéri Pault, hogy ismételje meg a nevet még egyszer, mivel nagyon fontos neki a dolog. És valóban, Tootsnak az volt a szándéka, hogy önmagához rögtön bizalmas természetű levelet intézzen a Dombey és Fia nevében.

Közben a többiek is odagyülekeztek köréjük (természetesen a megkövesedett fiú kivételével). Udvariasak voltak és sápadtak; nagyon halkan beszéltek. Olyan kedvetlenség uralkodott közöttük, hogy e társaság hangulatához képest a Bitherstone-gyerek a Kacagtató Adomák Tára volt, pedig akadt benne is éppen elég keserűség.

- Ugye, te az én szobámban alszol? - kérdezte most egy feszes tartású fiatalember, akinek az inggallérja a füle cimpájáig kunkorodott fel.

- Ön a Briggs úrfi? - kérdezte Paul.

- Tozer - felelt amaz.

Paul elmondta, hogy ő is abban a szobában alszik, Tozer pedig odamutatott a megkövesedett fiúra, jelezvén, hogy az ott Briggs. Paul már az előbb bizonyosra vette, hogy az a fiú vagy Briggs lesz, vagy Tozer, maga sem tudta, miért.

- Erős a szervezeted? - kérdezte Tozer.

Paul úgy vélte, hogy nem. Tozer meg hozzáfűzte, hogy Paul külsejéről ítélve, ő sem hiszi, pedig kár, mert itt szükség van ám erős szervezetre. Még megkérdezte Paultól, hogy Corneliával kezdi-e? Mikor azt felelte, hogy vele, az összes fiatalemberek (Briggs kivételével) hangosan felnyögtek.

De ez a nyögés egyszerre a gong hangjába fulladt, amely most teljes dühvel megszólalt, mire általános mozgás indult meg az ebédlő felé; Briggs, a megkövesedett gyermek természetesen most sem mozdult, ott maradt, ahol volt, úgy ahogy volt. Mikor Paul elhaladt mellette, látta, amint egy darab kenyeret hoztak neki, tányérra téve szépen, asztalkendővel s ezüstvillával.

Blimber doktor már helyén ült az asztalnál; tőle jobbra, balra Blimberné és Cornelia. Az asztal végén Feeder úr, fekete kabátban. Paul széke Blimber kisasszonyé mellett volt, mivel pedig megállapították, hogy szemöldöke alig ér magasabbra az abrosz vonalánál, néhány nagy könyvet hoztak be a doktor dolgozószobájából, és a tetejére ültették. Azontúl is mindig a könyveken ült, és minden alkalommal be- és kihordozgatta, mint valami málhás öszvér.

A doktor asztali áldást mondott, és ezzel megkezdődött az ebéd. Kitűnő levest tálaltak fel, utána sültet és párolt húst, főzeléket, édestésztát, sajtot. Mindenik fiatalúr nehéz ezüstvillát és fehér asztalkendőt kapott, pompás és csinos volt az egész teríték. A kékfrakkos, fényes gombos pincemester bor-zamatot varázsolt az egyszerű sörbe is, olyan előkelően töltötte ki.

Senki sem beszélt, ha nem szóltak hozzá, kivéve természetesen Blimber doktort, feleségét, meg a leányát, akik olykor egy-egy szót váltottak egymással. A fiúk szeme, ha nem voltak éppen a késsel, villával elfoglalva, ellenállhatatlan vonzódással kereste Blimber doktort,

Blimberné, vagy Blimber kisasszony arcát, s ott csüggött rajta szerényen. E szabályt egyedül Toots törte meg. Toots Feeder úr mellett ült, ugyanazon az oldalon, ahol Paul és hol kidugta, hol hátrafeszítette fejét a közöttük ülő fiúk miatt, hogy Pault megpillanthassa.

Mindössze egyszer történt az ebéd folyamán, hogy a fiúk is belekeveredtek a társalgásba. Méghozzá a sajtevés közben, amikor a doktor egy pohár oportói és két-három hümmögés után így szólt:

- Érdekes dolog, Feeder úr, hogy a rómaiak...

Ennek a szörnyűséges népnek, az ő kérlelhetetlen ellenségüknek említésekor a fiatal urak szeme egyszerre feszült figyelemmel tapadt Blimber doktor szájára. Egy fiú azonban, akit éppen ivás közben értek a rómaiak, és a pohara üvegén át meglátta, hogy a doktor szeme szúrósan rámered, oly ijedten kapta el szájától a poharat, hogy percekig tartó fuldoklási roham tört rá, és teljesen tönkretette Blimber doktor megkezdett mondatát.

- Érdekes dolog, Feeder úr - kezdte azután ismét a doktor megfontoltan -, hogy a rómaiak a császárság korában ama pompás és pazar ünnepélyek alkalmával, amikor a fényűzés azelőtt és azóta nem ismert mértéket öltött, és néha egész tartományokat kifosztogattak egy-egy ragyogó császári lakoma kedvéért...

E szónál azonban a tettes, aki eddig csak csendben dagadozott és erőlködött, és hiába várta, hogy a doktor végre ponthoz érjen körmondatában, egyszerre irtózatos köhögésben tört ki.

- Johnson - szólalt meg Feeder úr halk, szemrehányó hangon -, igyék egy kis vizet.

A doktor rendkívül szigorú képet vágott és elhallgatott, amíg a vizet hozták, aztán folytatta:

- És amikor, Feeder úr...

Feeder úr látta, hogy Johnsonnak okvetlenül ki kell törnie megint, és mivel tudta jól, hogy a doktor nem ismer kíméletet, míg a fiatalok előtt minden mondanivalóját le nem darálta, egyre Johnsont figyelte. A doktor rajta is csípte, hogy nem rá néz, és azonnal elhallgatott.

- Bocsánatot kérek, uram - szólt Feeder és elvörösödött -, bocsánatot kérek, doktor úr.

- És amikor - folytatta a doktor emelt hangon -, amikor azt olvassuk, és semmi okunk nincs a kételkedésre, bármilyen hihetetlennek is tűnik föl a mai kor közönséges elméi előtt, hogy Vitellius számára bátyja olyan lakomát rendezett, hogy csupán halból kétezer tállal...

- Igyék vizet, Johnson... igenis, tállal, uram - szólalt meg Feeder úr.

- Különféle szárnyasokból pedig ötezer tállal...

- Vagy próbáljon egy darab kenyérhéjat...

- És az egyik tál étel - folytatta Blimber doktor, és hangját még magasabbra emelve körülhordozta tekintetét a társaságon -, melyet a tál rendkívüli méretei miatt Minerva pajzsának neveztek s egyéb drága hozzávalókon kívül csupa fácánvelőből készült.

- Kuc, kuc, kuc! (Ez Johnson volt.)

- Fajdkakas velőből...

- Kuc, kuc, kuc!

- Egy scari nevű hal hólyagjából...

- Még megreped a fejében valami ér! Inkább ne tartsa vissza! - súgta Feeder úr.

- És egy lampri nevű hal ikrájából, mely az Adriai-tengerben tenyészik.

- Mit szólna a mamája, ha magát itt most megütné a guta! - szólt fojtott hangon Feeder.

- Egy Domitianus...

- Már egészen belekékült! - folytatta Feeder.

- Egy Nero, egy Tiberius, egy Caligula, egy Heliogabalus szintén ott éltek abban a világban, és kívülük még annyian... az, Feeder úr... ha lesz szíves megtisztelni azzal, hogy rám figyel... sajátságos dolog. Nagy-gyon sajátságos, uram...

Johnson már végleg nem bírt a köhögéssel, és hirtelen olyan rettenetes erővel kezdte rá, hogy noha mind a két szomszédja versenyt püfölte a hátát, Feeder úr pedig egy pohár vizet tartott a szájához, s a pincemester többször is föl s alá sétáltatta az asztal és a pohárszék között, mint rabot a börtön udvarán, mégis beletelt jó öt perc, míg valamennyire magához tért. Ekkor mélységes csend szállt a társaságra.

- Uraim - szólalt meg Blimber -, álljunk föl az imához! Cornelia, emeld le Dombeyt.

Mikor ez megtörtént, a kisfiúból nem látszott más az abrosz fölött, csak a feje búbja.

- Johnson pedig holnap reggeli előtt elmondja nekem könyv nélkül a görög újtestamentumból Szent Pál Ephesusbeliekhez írt levele első részét. Feeder úr, félóra múlva folytatjuk a tanulást.

A fiatalurak meghajoltak és visszavonultak. Feeder úr szintén. A félórai szünetben az ifjú növendékek párokra szakadozva s egymásba karolva ődöngtek egy szűk kis téren a ház mögött, vagy pedig megkísérelték, hogy némi életet gerjesszenek a megkövesedett Briggsben. De olyan közönséges valamiről, mint a játék, szó sem volt. A meghatározott időben pontosan megszólalt a gong, és a tanulás újból megkezdődött, Blimber doktor és Feeder úr közös felügyeletével.

Mivel az ődöngés olimpiai játékának ideje ma Johnson miatt megrövidült, uzsonna előtt mindnyájan sétálni mentek. Még Briggs is részt vett ebben a mulatságban, melynek örömei közben kétszer-háromszor sötét tekintettel nézett le a sziklák fölött a tengerbe. Blimber doktor elkísérte őket, és Paul abban a szerencsében részesült, hogy a doktor személyesen vontatta maga után; kitüntetett helyzetében a szegény Paul olyan gyöngének és kicsinek látszott!

Az uzsonnát hasonlóan előkelő külsőségek között szolgálták fel; utána a fiatalurak, az asztaltól felemelkedve, meghajoltak és visszavonultak, hogy elvégezzék a félbemaradt aznapi feladatokat, vagy megmérkőzzenek a holnapiakkal, melyek már ott mutatkoztak a láthatáron. Feeder úr visszahúzódott szobájába, Paul pedig leült egy sarokba, és azon merengett, vajon Florence gondol-e most reá, és mit csinálnak ilyenkor Pipchin néniéknél odaát.

Toots úr, akit eddig nagyon elfoglalt Wellington herceg fontos levele, némi keresés után rátalált Paulra; egy ideig szótlanul nézte, aztán hirtelen a következő kérdéssel fordult hozzá:

- Szereted a szép mellényeket?

- Szeretem, uram - felelte Paul.

- Én is - állapította meg Toots.

Egyetlen szót sem szólt aztán egész este, csak Pault nézte egyre. Nagyon megnyerte a tetszését. Mivel Toots így is társaságot szolgáltatott, és Paulnak amúgy sem volt nagy kedve a beszélgetéshez, a hallgatás akármilyen eszmecserénél is jobban megfelelt mindkettőjüknek.

Nyolc órakor ismét megkondult a gong, hogy esti imára hívja az ifjakat az ebédlőbe; utána a kis asztalnál tevékenykedő pincemester sajttal, kenyérrel meg sörrel szolgálta ki azokat, akik óhajtották. A szertartás a doktor megszokott szavaival végződött: „Uraim, holnap reggel

hétkor folytatjuk tanulmányainkat.” Paul ekkor észrevette, hogy Blimber kisasszony szeme rászegeződik. Mikor pedig a doktor bevégezte ekképpen hangzó szózatát: - Uraim, holnap reggel hétkor folytatjuk tanulmányainkat - a tanítványok ismét meghajoltak és aludni tértek.

Szobájuk meghittségében, fönt az emeleten, a megkövült Briggs kijelentette, hogy úgy fáj a feje, majd szétszakad, és legszívesebben rögtön meghalna, ha nem gondolna az édesanyjára, meg arra a feketerigóra, amely otthon várja. Tozer nem sokat beszélt, annál keservesebbeket sóhajtott, és figyelmeztette Pault, hogy készüljön föl a legrosszabbra, mert holnap rajta a sor. E sötét prófécia után igen komoran levetkőzött, és lefeküdt. Briggs is ágyban volt már és Paul is, mielőtt a gyönge szemű fiatalember bejött, hogy a gyertyát kivigye, miközben jó éjszakát kívánt nekik és szép álmokat. Ami Briggset és Tozert illeti, a jókívánság hiábavalónak bizonyult; Paulnak ugyanis, aki jó hosszú ideig álmatlanul feküdt, és azután is többször felébredt, úgy tetszett, hogy Briggset még most is lidérc módjára gyötri a leckéje, Tozert pedig szintén ilyesmi nyugtalanította, ismeretlen nyelveken beszélt álmában, görög és latin töredékeket hadart (Paulnak mindegy volt, melyik), ami az éjszaka csendjében rendkívül ármányosan és titokzatosan hangzott.

Paul aztán lassan édes álomba süllyedt; azt álmodta, hogy Florence-szel kéz a kézben gyönyörű kerten sétálnak keresztül, s egyszer csak odaértek egy roppant napraforgóhoz, mely hirtelen rézgonggá változott és iszonyúan kongani kezdett. Mikor a gyermek kinyitotta szemét, látta, hogy sötét, szeles reggel van, eső szitál, és odalent az előcsarnokban valóban a gong hirdeti rémes hangon a felkelés idejét.

Paul gyorsan kiugrott az ágyból; Briggs éppen a cipőjét húzta fel. A szeme jóformán alig látszott, annyira bedagadt az éjszakai szörnyűségektől és a sírástól. Tozer fogvacogva, vállát dörzsölve állt ott, cefetül rossz kedvében. Szegény Paulnak nem ment könnyen az öltözködés egyedül, nem szokott még hozzá; kérte hát a fiúkat, hogy legyenek szívesek, kössék meg valami zsinórját. De mivel Briggs azt felelte, hogy most más dolga van, Tozer meg azt: „ó, hogyne”, amúgy felébe-harmadába felöltözötten ment le a földszintre. Ott csinos fiatal lányra akadt, a kályhát tisztította bőrkesztyűs kézzel. Nagyon meglepődött, mikor a kisfiút megpillantotta, és azt kérdezte tőle, hol van a mamája. Paul azt mondta, hogy a mamája már meghalt, a leány lehúzta a kesztyűjét és nagy készséggel teljesítette, amire Paul kérte, sőt aztán a két keze között dörzsölni és melengetni kezdte a kisfiú kezét. Utána megcsókolta a gyermeket és azt mondta, ha máskor is szüksége van ilyesmire - mármint az öltözködéssel kapcsolatban -, keresse csak Meliát. Paul nagyon szépen megköszönte és megígérte, hogy keresni fogja.

Aztán szép lassan folytatta útját a terem irányában, ahol társai újra elkezdték tanulmányaikat. Félig nyitott ajtó mellett haladt el és egy hang szólt ki bentről: - Ön az, Dombey? - Én vagyok, kisasszony - felelt Paul, mert mindjárt megismerte Blimber kisasszony hangját. Ekkor megint kiszólt: - Jöjjön be, Dombey. - Paul bement a szobába.

Blimber kisasszony megjelenése szakasztott azt a látványt nyújtotta ma is, mint tegnap, azzal a különbséggel, hogy most nagykendő is volt rajta. Göndörödő, rövidke fürtjei éppúgy bodrozódtak, mint mindig, és már a szemüvege is rajta volt, melynek láttára Paul azon kezdett tűnődni, vajon Blimber kisasszony szemüveggel alszik-e? Hideg kis nappalijában könyvek voltak ugyan bőven, de tűz annál kevésbé. De Blimber kisasszony nem fázott, és álmos sem volt sohasem.

- Nézze, Dombey - szólalt meg Blimber kisasszony -, én most kimegyek egy kis gimnasztikára.

Paul eltűnődött, mi lehet az, és miért nem küldi a kisasszony az inast ilyen rossz időben. De nem fűzött megjegyzést a dologhoz, figyelmét ugyanis egy halom vadonatúj könyv vonta magára, melyekkel, úgy látszott, Blimber kisasszony éppen most foglalkozott.

- Ezek az ön könyvei, Dombey - szólt Cornelia.

- Valamennyi, kisasszony?

- Valamennyi. És Feeder úr rövidesen még többet is kiválaszt az ön számára, ha olyan szorgalmas lesz, Dombey, amennyire én remélem.

- Köszönöm szépen - felelt Paul.

- Én most kimegyek egy kis edzésre - ismételte Blimber kisasszony -, s míg odavagyok, vagyis mostantól reggeli idejéig, ön elolvassa, amit kijegyeztem ezekben a könyvekben, és majd megmondja nekem, érti-e, amit tanulnia kell. Igyekezzék, Dombey, mert nincs sok vesztegetni való ideje; vigye le a könyveket, és lásson neki azonnal.

- Igenis, kisasszony - felelte Paul.

Csakhogy oly szép számmal voltak ám ezek a könyvek, hogy noha Paul kezét odatolta a legalsó alá, a másikat és az állát pedig a legfelsőre tette, és úgy szorította magához valamennyit, a középső mégis kisiklott, mielőtt az ajtóhoz ért volna, és az egész rakás lezuhant a padlóra. Blimber kisasszony szemrehányó hangon mondta: - Ó, Dombey, Dombey, ez igazán nagy vigyázatlanság volt - azzal megint halomba rakta a könyveket a fiú számára. Ez alkalommal, nagy erőfeszítéssel egyensúlyban tartva őket, Paul csakugyan kijutott a szobából, sőt még néhány lépcsőfokon is felment, amikor két könyv újra kicsúszott a halomból. De a többit oly szorosra fogta, hogy csak egy maradt el az emeleten és egy az előszobában. Mikor aztán könyvtára zömével megérkezett a tanulóterembe, visszasietett a szökevényekért. Végre egész könyvtárát összegyűjtötte, felkapaszkodott a helyére, és munkához is látott azonnal. A buzdítást Tozer megjegyzéséből merítette: „Na, te is belekerültél a kutyaszorítóba." Más szót nem is hallott reggeli idejéig. A reggelinél, bár Paul nem sok étvágyat érzett, szintén olyan szép és ünnepélyes volt minden, mint a többi étkezéseknél; mikor pedig ez is véget ért, Blimber kisasszony felhívta Pault nappalijába.

- Nos, Dombey - kérdezte aztán -, hát hogy állunk a könyvekkel?

A könyvekben egy kevéske angol lecke volt, viszont annál több latin; tárgynevek, főnevek deklinációi, gyakorlatok és szabályok; egy kevés helyesírás, egy pillantás az ókori történelemre, egy-két kacsintás az újkorira, aztán néhány számtani táblázat, a súly- és mértékrendszer és rövid általános tájékoztató. Mire Paul kibetűzte a második tételt, rájött, hogy fogalma sincs az elsőről; ennek néhány töredéke aztán még belopakodott valahogyan a harmadik sorai közé, az előzők a negyedik könyv állításai közt tünedeztek föl, és az egész együtt a második tételbe olvadt. Így aztán, hogy vajon húsz Romulusz egyenlő-e egy Remusszal, vagy ez a hic-heac-hoc valami mértékegység-e, és az ige mindig azonos-e a régi britekkel, és háromszor négy annyi-e, mint Taurus, a Bika - Paul számára egyaránt eldöntetlen kérdés maradt.

- Ó, Dombey - méltatlankodott Blimber kisasszony -, ez megdöbbentő.

- Kérem szépen - felelt Paul -, én azt hiszem, ha néha beszélhetnék egy kicsit az öreg Glubbbal, jobban haladnék.

- Hát ez meg micsoda őrültség, Dombey! Hallani sem akarok ilyesmiről többé! Nem holmi Glubboknak való hely ez, kérem! Azt hiszem, legjobb lesz, ha egyenként viszi fel magával a könyveket, és mindennap egy részletet vesz át, előbb az A-tárgyból, majd ha azzal végzett,

úgy megy át a B-re. Most pedig, kérem, fogja a legtetején levő könyvet, aztán ha megtanulta a leckéjét, jöjjön vissza.

Blimber kisasszony valami különös és sötét gyönyörrel beszélt Paul tudatlanságáról. Mintha várta volna ezt az eredményt, és most örülne, hogy állandó összeköttetésben kell lenniük. Paul az utasításnak megfelelően visszavonult tehát a halom legtetején levő könyvvel, és nekilátott a biflázásnak. Néha minden szóra tisztán emlékezett, néha meg elfelejtette az egészet, még a világot is maga körül. Végre felmerészkedett a lépcsőn, hogy felmondja leckéjét, de abban a percben, hogy Blimber kisasszony becsukta a könyvet és így szólt: „Kezdje el, Dombey", azonnal kirepült a fejéből minden. A látvány csak azt juttatta eszébe, milyen rettentően jól tudhatja a leckét maga Blimber kisasszony, és Paul elképedten meredt rá, mint valami tudós Guy Fawkesra[3], vagy valamely természetellenes szörnyre, melyet repedésig tömtek a tudomány szalmájával.

Paul mindazonáltal valahogy mégis kiállta a tűzpróbát, sőt Blimber kisasszony meg is dicsérte, mint biztató ígéretet; s utána nyomban ellátta a B. tantárgyra vonatkozó könyvvel, erről viszont a C.-re, sőt a D.-re is átment még ebéd előtt. Ebéd után rövidesen újból megkezdődött a kemény munka; Paul szédült, feje zűrzavaros volt, nehéz, tompa és kábult. De hát a többi tanuló sem állt különben; folytatniuk kellett a magolást azoknak is, ha ugyan Pault ez vigasztalhatta; igazán csoda volt, hogy a nagy álló óra a csarnokban, ahelyett hogy szívósan az első kérdéshez tartotta volna magát, nem beszélt inkább így: „Uraim, most folytatjuk tanulmányainkat" - mert hiszen eleget ismételték ezt a közelében. A tanulás pedig ment szünös-szüntelenül, mint valami óriási forgókerék, közte az ízekbe tört szerencsétlen fiúk.

Uzsonna után megint gyakorlatok jöttek, majd a következő napra való előkészülés gyertyafénynél. Végre elérkezett a lefekvés ideje, ami, ha nem riasztott rájuk még álomban is a tanulmányok folytatása, legalább nyugalmat hozott, és az édes felejtést.

De a szombatok! Ó! A boldog szombatok, amikor Florence ott termett már délben, el nem maradt volna semmiképpen, még ha fejszék hullottak volna is az égből, és ha még úgy vicsorgott és morgott Pipchinné asszony, pokollá téve a leányka életét. Azok a szombatok igazi „Sabbath" napok voltak, a zsidókon kívül két kis keresztény számára is, és igazán a szent Sabbath hivatását töltötték be, és még szorosabbra forrasztották - ha ugyan lehetett - egy fiú és a nénje között a szeretet kapcsait.

Még a vasárnap esték - a nyomasztó vasárnap esték, melyeknek árnya már ott komorlott a vasárnap reggelek első perce fölött is - még azok sem szeghették kedvét ezeknek a szombatoknak. Akár a nagy tenger partján ültek vagy bolyongtak együtt, akár Pipchinné kietlen nappalijában énekelgetett Florence öccsének, s a fiú odahajtotta kábult fejét Florence vállára - Paul nem bánta, csak Florence legyen mellette. Ez a tudat teljesen betöltötte. Vasárnap este pedig, amikor a doktor sötét kapuja kitátotta nagy száját, és ismét elnyelte Pault egy hétre, csak Florence-nek szólt a búcsú, senki másnak.

Wickamnét időközben visszarendelték Brightonból a londoni házba, helyette Nipper kisasszony érkezett le, aki azóta már csinos fehérnéppé serdült. Nipper kisasszony megérkezése percétől kezdve, vitézi módon állott sorompóba Pipchinné asszony ellen; és a szörnyeteg várúrnő életében először méltó ellenfélre talált. Nipper kisasszony kardot rántott már az első reggelen, amikor Pipchinné házában felébredt. A kis hölgy nem kért és nem ismert kegyelmet. Kimondta, hogyha harc, hát legyen harc! Pipchinné ettől fogva a meglepetések, gyötrelmek,

[3] Guy Fawkes volt az, aki az angol Parlamentet fel akarta robbantani; ennek az évfordulóján a fiúk szalmával kitömött bábukat csinálnak régi ruhákból, és azt éneklés közben elégetik.

odamondások és viharzó csatározások közepette élt, mert az ellenfél mindig váratlanul bukkant fel előtte, hol a folyosón, hol egyebütt, még az ürüszeletek fogyasztásának ellenőrizhetetlen pillanatában is ott termett, és a vajas pirítós élvezetét is megkeserítette. Egy vasárnap este Florence és Susan visszakísérték Pault az iskolába. Visszafelé Florence papírszeletet vett elő, amelyre az előbb feljegyezhetett valamit.

- Nézd csak, Susan - szólt a leányhoz -, itt van a könyvek címe, melyeket Paul haza szokott hozni, hogy megcsinálja a hosszú feladatait, holott oly fáradt. Tegnap este kijegyeztem a címüket, míg Paul dolgozott.

- Ne mutassa nekem ezeket, Floy kisasszony, arra kérem. Akár Pipchinnét látnám, az sem rosszabb.

- Szeretném, Susan, ha megvennéd nekem holnap ezeket a könyveket. Pénzem van elég.

- Szentisten, Floy kisasszony! - tört ki Susan. - Hogy kérhet tőlem ilyesmit, amikor rakásszám hevernek a könyvei, annyi van, meg aztán azok a tanárok és tanárnők, állandóan, egyik ki, a másik be, se vége, se hossza, bár azt hiszem, a papájának soha eszébe nem jutott volna, hogy a kisasszonyt taníttassa, ha a kisasszony maga nem kéri, amikor már persze meg sem tagadhatta; de beleegyezni valamibe, ha az embert kérik, vagy felajánlani valamit magunktól, ha az embert nem kérik, az két különböző dolog; mert nekem, mondjuk, nincs kifogásom az ellen, hogy egy fiatalember utánam járjon, és ha kéri, elfogadom, mondhatom rá, hogy igen, de az azért még nem annyi, mintha én mondanám: „Nagyon kérem, legyen olyan szíves, és szeressen engem."

- De a könyveket azért megveheted, Susan, és meg is veszed, biztosan tudom, ha szépen megkérlek.

- De hát mire jók azok a kisasszonynak? - kérdezte Susan, majd halkabban hozzátette: - No mert ha arra kellenének, hogy a Pipchinné fejéhez vagdossuk őket, vennék én egy egész szekérderékkal.

- Arra gondolok, hogy talán segíthetnék valamit Paulnak, ha nekem is megvolnának a könyveim, és megkönnyíthetném neki a következő heti leckéket. Mindenesetre megpróbálom. Szerezd meg hát, kedves Susan, nem fogom elfelejteni soha a szívességedet.

Susanénál keményebb szív kellett volna ahhoz, hogy visszautasítsa azt a pici erszénykét, melyet Florence feléje nyújtott, e szavak kíséretében, vagy könyörgő tekintetének ellenálljon. Susan tehát szó nélkül eltette a kis erszényt és elindult, hogy a megbízást teljesítse.

A könyveket viszont nem volt könnyű megszerezni; egyik boltban azt mondták, hogy éppen most fogytak el; a másikban, hogy soha nem voltak náluk kaphatók, a harmadikban pedig, hogy a múlt héten egész csomó volt belőlük, vagy a jövő hétre várnak egy küldeményt. Csakhogy Susan nem engedett egykönnyen, ha már valamire vállalkozott. Sikerült behálóznia egy fekete vászonköténes, világosszőke ifjút - abban a könyvtárban dolgozott, ahol Susant ismerték - és elkísérte Susant könyvnyomozó útján. Olyan nagy lendülettel hurcolta aztán boltból ki, boltba be, hogy a fiú elkövetett mindent, csak megszabaduljon már tőle, így aztán Susan is diadallal tért haza a végén.

Florence e kincsek birtokában, miután a maga leckéivel végzett, leült esténként Paul könyvei mellé, hogy kövesse kisöccse lépteit a tanulmányok tövises útjain. Élénk eszejárásával, meg aztán, hogy a mesterek legcsodálatosabbja irányította, a szeretet: nem telt bele sok idő, mire Pault utolérte, sőt túl is haladta.

Pipchinnének természetesen mindezekről egy szót sem szóltak; és esténként, mikor már ágyban volt mindenki, és Susan göndörítő papirosokba tekert hajával ott szunyókált a lehető legkényelmetlenebb helyzetben Florence mellett; mikor a kandallóban a zizegő hamu is hidegre és szürkére vált már, a gyertyák pedig csonkig égtek, és lecsöpögtek az asztalra, Florence oly erővel próbálgatta, miként helyettesíthetne egy igazi kis Dombeyt, hogy szilárdságával és kitartásával csaknem teljes jogot szerzett magának a Dombey névhez.

És milyen nagy volt a jutalma aztán egyik szombat este, amikor a kis Paul hozzálátott, hogy szokása szerint „tanulmányait folytassa", ő pedig melléje ült, és megmutatta a kisfiúnak: ami eddig rögösnek tűnt előtte, az egészen sima, és ami homályos volt, az világos. Paul halovány arcán először csak ámulat és meglepetés tükröződött, azután vidám pirulás - mosoly, majd szoros ölelés következett -, és csak az isten a megmondhatója, mint táncolt vidáman Florence szíve fáradozásának gazdag jutalmától.

- Ó, Floy! - kiáltotta a gyermek. - Hogy szeretlek! Hogy szeretlek!

- Én meg téged, drágám!

- Ó, tudom biztosan, Floy!

A gyermek nem is mondott többet, hanem egész este csendesen és szomorúan ült ott Florence mellett; amikor pedig lefeküdtek, háromszor, négyszer is kikiáltott Florence szobájának kis fülkéjéből, mennyire szereti.

Ezután Florence minden szombat este odaült vele a könyvek mellé, és türelmesen előkészítette annyi leckére, amennyire a következő héten sor kerülhetett. Az a vidámító gondolat, hogy Florence-szel együtt halad, megegyengette előtte az utat, és magában is ösztönző lehetett; de megkettőzte még az a könnyebbség is, amit a segítség nyújtott neki, és megóvta attól, hogy összerogyjon a teher alatt, amelyet a szép Cornelia Blimber ugyancsak tetézetten rakott a vállára.

Nem mintha Blimber kisasszony szántszándékkal bánt volna keményen Paullal, vagy mintha Blimber doktor egyáltalán rosszat akart volna a fiúnak, Cornelia csupán azt a felfogást követte, amelyben felnevelkedett; a doktor elképzeléseinek zűrzavarában úgy tekintette a fiúkat, mintha egytől egyig legalábbis doktorok volnának, és hosszú szakállal jöttek volna a világra. A fiúk hozzátartozói pedig vak hiúságukban és megfontolatlan nevelési sietségükben annyira helyeselték ezt a rendszert, hogy csoda lett volna, ha a doktor valaha is rájön tévedéseire, és kissé másképpen forgatja a tanítás dagadó vitorláit.

Paul is így járt. Mikor a doktor azt emlegette, hogy kitűnően halad és tehetséges gyerek, Dombey úrnak több se kellett, még gyorsabb ütemet parancsolt fia amúgy is erőszakolt tudományos tömésének. Briggs esetében pedig, mikor a doktor azt jelentette, hogy a fiú nem halad, és nem különösebben okos, az idősebb Briggs úr éppen ezért csikarta ki ugyanazt, amit Dombey úr is követelt. Röviden, bármilyen helytelenül magas volt is a hőfok, amit a doktor melegházában állandósított, a tenyésző zsengék gazdái mindig készen álltak arra, hogy segítsenek a fúvónál, és szítsák a tüzet.

Paul természetesen nagyon hamar elvesztette még kezdeti kedvét is. Viszont megmaradt öregesnek és elgondolkozónak; mivel pedig a körülmények is összejátszottak, hogy e sajátságait egyre jobban kimélyítsék, lassanként még furcsább, öregesebb és mélázóbb lett, mint valaha.

A különbség mindössze annyi volt, hogy különösségeit most már erősebben zárta magába. Napról napra mindjobban magába vonult, merengőbb lett, és a doktor házatáján már senki iránt nem árult el olyan kíváncsi érdeklődést, mint amilyennel annak idején Pipchinnét

figyelte. Szívesen volt egyedül, és azokban a rövid időközökben, mikor nem foglalták el a könyvek, az volt a legkedvesebb mulatsága, ha bebolyonghatta az egész házat, vagy leülhetett a lépcsőre, és hallgathatta a nagy állóórát az előcsarnokban. Meghitt barátságban volt a ház összes falikárpitjával és mintáikban olyan dolgokat látott, mint rajta kívül senki sem; parányi tigriseket meg oroszlánokat fedezett fel, ahogy felrohannak a hálószoba falain, a padlót borító posztó kockáiból pedig kancsali, furcsa alakok vigyorogtak a szemébe.

Így élt a magányos gyermek, eleven képzeletének arabeszkes világában, és mindenki értetlenül nézte. Blimberné csak annyit látott benne, hogy „különös" gyermek, a cselédek meg néha azt mondták maguk között, hogy a kis Dombey „ábrándozik", de ennyi volt az egész.

Legfeljebb az ifjú Toots sejtett valamit felőle, de amit sejtett, szavakba foglalni már nem tudta. Az eszmék is olyanok, mint a kísértetek (mármint az általános fogalmak szerint való kísértetek) -, szólni kell hozzájuk valamit, ha szóra akarjuk bírni őket; de Toots régen felhagyott azzal, hogy a saját elméjéhez kérdéseket intézzen. Toots koponyájának ólomszelencéjéből néha felgomolygott valami ködféle, ami ha megfogható alakot ölt, zseniálisnak lett volna nevezhető. De hát ez nem sikerült soha; így csak annyiban követhette az Ezeregyéjszaka dzsinjének példáját, hogy szintúgy sűrű felhő alakjában gomolygott elő, de aztán alaktalanul lebegett. Mindazáltal Toots a felleg magasából oly szívesen elnézte azt a parton álldigáló csöppnyi alakot!

- Hogy vagy? - kérdezte Paultól ötvenszer is napjában.

- Köszönöm, uram, nagyon jól - felelte ilyenkor Paul.

- Fogjunk hát kezet! - volt a következő közeledési javaslat Toots részéről.

Paul természetesen sietett eleget tenni a felszólításnak. Toots jó ideig némán nézte, nagyokat fújt, aztán újra megszólalt: - Hogy vagy, Dombey? - És Paul megint azt felelte: - Nagyon jól, uram, köszönöm.

Egy este, amikor Toots ismét ott ült íróasztala mellett, kiterjedt levelezésének bonyolítása közben, egyszerre mintha valami nagy elhatározás ragadta volna meg a lelkét. Letette a tollat és elindult, hogy Pault felkeresse. Hosszas kutatás után megtalálta végre; a kis hálószoba ablakán nézegetett éppen kifelé.

- Hallod-e - szólalt meg Toots rögtön, amint belépett, nehogy kiröppenjen a fejéből, amit mondani akar -, miről gondolkozol?

- Ó, nagyon sok mindenféléről gondolkozom - válaszolta Paul.

- Igazán? Ne mondd - szólt Toots, rendkívül meglepőnek találván a dolgot.

- Mondja kérem, ha önnek meg kellene halnia... - kezdte Paul, miközben föltekintett Tootsra.

Toots úr összerezzent a kérdésre, és meglehetősen zavartnak látszott.

- Nem volna jobb egy holdas estén meghalni, mikor az ég egészen tiszta, és a szél úgy fúj, mint tegnap este is?

Toots határozatlanul nézett Paulra, aztán megrázta a fejét és azt felelte, hogy ő ezt nem tudja.

- Vagyis nem éppen, hogy csak úgy fúj, hanem zúg is, mint a tenger a kagylóban. Ó, nagyon szép éjszaka volt! Hosszú ideig hallgattam az ágyból a tengert, aztán egyszer csak felkeltem és kinéztem. Messze a telihold fényében egy hajót láttam, vitorláshajót.

A gyermek közben oly erősen nézett Tootsra és oly komolyan beszélt, hogy ez úgy érezte, neki is illenék mondania valamit erről a hajóról; így szólt tehát: - Csempészek! - Majd, miután tárgyilagosan eldöntötte magában, hogy elvégre minden dolognak két oldala van, hozzátette még: - Vagy őrhajó!

- Vitorláshajó, teljes holdfényben - folytatta Paul. - Az árboc, mint valami kar, tiszta ezüst. Elsiklott, bele a messzeségbe és mit gondol, mit művelt a hajó, míg ott ingott a hullámok tetején?

- Bukdácsolt - felelte Toots.

- Úgy látszott, mintha intene, intene nekem, hogy menjek. Ni, ott van, ott van!

Toots majdnem összeesett a rémülettől a Paul meséjét követő hirtelen felkiáltásra, és csak annyit hebegett: - Kicsoda?

- Florence! A néném! - lelkendezett Paul. - Most felnéz ide... integet! Meglátott! Jó éjszakát, drága! Jó éjszakát! Jó éjszakát!

Hirtelen átugrása a határtalan örömbe, amint a gyermek ott állt az ablakban, és csókokat dobált, tapsolt, utána pedig a fénylő öröm visszahúzódott arcáról, amint Florence lassan eltűnt a szeme elől, és a türelmes megadás, mely a lelkes öröm helyén maradt, mind, mind olyan szembetűnő volt, hogy még Toots figyelmét sem kerülhette el.

Együttlétüket Pipchinné szakította félbe, ki éppen most jött meglátogatni Pault; hetenként legalább kétszer lobogtatta meg sötét selyemlobogóját Paul előtt, szürkület táján. Így aztán Toots nem folytathatta a közeledést, hisz az előbbi jelenet annyira megrázta, hogy a szokásos üdvözlés után kétszer is visszatért, hogy megkérdezze Pipchinnét, hogy van? A könnyen dühödő öregasszony ebben viszont valami furfangos sértést látott, mely bizonyosan csak annak a gyönge szemű inasnak ördögi elmeszüleménye lehet, és aki ellen Blimber doktor úrnál még aznap este szabályos feljelentést tett, úgyhogy a doktor tudtára is adta a gyönge szeműnek, ha ez még egyszer előfordul, kénytelen lesz lemondani szolgálatáról.

Mivel az esték már meghosszabbodtak, Paul minden este fellopódzott szobájába, hogy az ablakon át láthassa Florence-et. Florence pedig odaát föl s alá sétált egy bizonyos időben, addig, amíg Pault megpillantotta. Ó, az a perc, mikor egymást megláthatták! Napfény csillant meg Paul mindennapi életében. Amint besötétedett, gyakran egy másik alakot is lehetett látni ott lent, amint föl s alá sétált a doktor háza előtt. Ez a valaki most már ritkán volt együtt szombatonként a két gyermekkel. Úgy érezte, hogy nem bírná ki. Inkább észrevétlenül jött ide, és lopva nézett fel azokra az ablakokra, amelyek mögött a fia válik emberré, és csak várt, őrködött, tervezett és remélt.

Ó, bárcsak láthatta volna ő is azt a gyenge, vékonyka kisfiút ott fönn, amint a hullámokat és a felhőket figyeli komoly szemével a szürkületben, s aztán nekitámaszkodik magányos kalitkája rácsának, amikor a madarak arra szálltak, mintha versenyezni szeretne velük, és elszállni messzire.

TIZENHARMADIK FEJEZET

Hajózási hírek és hivatalos ügyek

Dombey úr hivatala egy udvarban állt, a sarkán régen épült bódéban finom gyümölcsöt árultak; körül pedig mindkét nembeli kereskedők kínáltak tíz és öt között bármely időben papucsot, jegyzőkönyvet, szivacsot, kutyaörvet, Windsor-szappant, s néha vizslát vagy olajfestményt.

A vizsla mindig a börze felé irányította sanda lépteit, mert nyilván számított az ott uralkodó játékszenvedélyre, ami rendesen az új kalapban való fogadásokban nyilvánult meg. A többi holmi a nagyközönség szükségletét szolgálta, bár az is bizonyos, hogy Dombey urat nem kínálgatta soha senki. Ha feltűnt a láthatáron, a mosolygó kalmárok tisztelettel somfordáltak félre útjából. A fő papucs- és kutyaörv-árus - afféle közéleti nagyságnak érezte magát, mert arcképét egy cheapside-i művész kiszögezte az ajtajára - mutatóujját a kalapja szélére illesztette, ha Dombey úr elhaladt mellette. A sarki hordár, ha valamilyen dolga el nem szólította, szolgálatkészen előreugrott, hogy az érkező előtt oly tágasra tárja az iroda ajtaját, amennyire csak lehet, és nyitva tartotta, levett kalappal, míg Dombey úr be nem lépett.

A bent ülő hivatalnokok egy szikrányit sem maradtak el a tiszteletadásban a sarki hordár mögött. Ha Dombey úr keresztülment a szobán, ünnepélyes némaság uralkodott mindenfelé. A pénztárszoba hangos tréfamestere egy pillanat alatt olyan csöndes lett, akárcsak a tűzoltásra szolgáló vödrök a háta mögött. Az erejefogyott, sápkóros napfény végigcsorgott a tejüvegablakokon meg az üvegtetőn, melynek tábláin mintha éppen a napfény hagyott volna fekete üledéket, és az egész látványt úgy színezte, a könyvek, papirosok, meg a szorgalmas elmélyedéssel föléjük hajló alakok látványát, mintha távol a világtól mind ott lennének valahol a tenger fenekén. A homályos messzeségben pedig egy penészes kis páncélszoba, ernyős lámpa világította meg, s úgy tetszett, mintha valamely tengeri szörnyeteg barlangja volna, ahonnan a szörny a mélység titkait méregeti egyetlen vörös szemével.

Perch, a hivatalszolga - úgy ült ott kis üvegkalitkájában, mint egy falióra -, ha Dombey urat jönni látta, vagy jobban mondva, ha érezte hogy jön, mert ebben a tekintetben ösztönös megérzései voltak, a legnagyobb sietséggel vágtatott be Dombey úr szobájába, felpiszkálta a tüzet, a széntartó mélyéből szenet bányászott ki, a nyirkos újságot odatette a rácsra száradni, helyére tolta a karosszéket, és a fényellenzőt a kandalló elé húzta. Abban a pillanatban pedig, amint Dombey úr belépett, sarkon fordult, és már ott állt, készen arra, hogy elvegye a gazdája kalapját és felöltőjét. Ezután felkapta az újságot, egyszer-kétszer meglobogtatta a tűz előtt, majd hódolattal odatette Dombey úr keze ügyébe. Perch szívesen túlozta hódolatát a legvégsőkig: akár leborult volna, s oly mértéktelen alázattal szólította volna meg, mint Harun-al-Rasid kalifát az alattvalói, mert bizonyára akkor lett volna a legboldogabb.

De mivel ez mégiscsak vakmerő újítás lett volna, Perch beérte azzal, hogy viselkedése módjával fejezze ki ilyenfajta érzéseit: „Te vagy a szemem világa! Te vagy lelkemnek éltetője! Te vagy a Te hűséges Perched Ura és Parancsolója!” Szolgalelkének óhaja kielégítetlen maradván, halkan becsukta az ajtót, és lábujjhegyen távozott a szobából. Otthagyta magára a főnököt, azontúl már csak a boltozatos tetőbe helyezett ablakon keresztül bámulták Dombey urat a tűzfalak meg az ocsmány kémények, különösen pedig az egyik fodrászüzlet vakmerő ablaka az emeleten, ahol reggelenként olyan kopaszon állt egy viaszfigura, mint valami muzulmán, de tizenegy óra után már a legfrissebb keresztény divatnak megfelelő dús hajzattal és szakállal pompázott, és mindig a tarkóját mutatta.

Dombey szobájába az út a külső hivatalos szobán át vezetett; valahányszor bent tartózkodott a szobájában, a hivatalbeliek úgy érezték, mintha nyirkos légáramlat csapta volna meg őket. A főnököt és a külvilágot két lépcsőfok választotta el. Carker úr volt az első, hivatalos szobájában. Morfin úr, a maga szobájában, a második. Mindkét úr helyisége akkora volt csak, mint egy-egy fürdőszoba; mindkét szoba a Dombey úr szobája előtti folyosóról nyílt. Carker úr, mint afféle „nagyvezér", azt a szobát lakta, amely Dombey „kalifátusához" közelebb esett, Morfin úr pedig, Carker legfelső alantasa, a hivatalokhoz közelebb esőt.

Morfin úr vidám arcú, dióbarna szemű, javakorbeli legényember volt. Mindig komolyan öltözködött, rendszerint fekete kabátot öltött, mint főnöke, és mákszürke nadrágot, mint beosztottjai. Sötét haját éppen csak hogy megpettyezték itt-ott a szürke foltok, mintha az idő robogó kereke fröcskölte volna be, de oldalszakálla egészen ősz volt. Dombey urat rendkívül tisztelte, és tiszteletét mindig a kellő módon kinyilvánította, de jókedélyű ember lévén, sohasem érezte magát fesztelenül gazdája jelenlétében, s nem nagyon nyugtalanította a féltékenység amiatt, hogy Carker tárgyalhatott Dombey úrral négyszemközt; sőt titokban éppenséggel örült, hogy az ő kötelességei nem járnak együtt ezzel a kitüntetéssel. Morfin úr nagyon kedvelte a zenét, és örömmel áldozott e kedvtelésének a hivatalos órák után; valóságos atyai szeretetet táplált gordonkája iránt, és hetenként egyszer mindig elhozta islingtoni otthonából a klubjába. A klub ott a Bank of England szomszédságában volt, társasága szerdánként a legfülgyötrőbb és legkeservesebb kvartetteket szokta játszani.

Ami Carker urat illeti, a cégvezető úr piros arcú, harmincnyolc-negyven körüli ember volt. Első látásra teljesen ép, vakító fehér fogsora tűnt fel mindenkinek. Tökéletességét és fehérségét nem győzték csodálni. Ezt a fogsort észre nem venni egyszerűen lehetetlen lett volna, mert Carker úr ugyancsak kimutatta, valahányszor megszólalt, és széles mosolygás húzódott végig az arcán (sajátságos módon ritkán terjedt a száján túl), mintha kandúrmacska vicsorítana. Kedvelte a merev, fehér nyakkendőt, amellyel gazdáját utánozta, továbbá szigorúan testhez álló, feszes ruházatot hordott, és mindig nyakig begombolkozott. Viselkedését Dombey úrral mélységes megfontoltság jellemezte. Mondhatni, szinte bizalmas viszonyban volt vele, éppen mert tudta, micsoda óriási a távolság kettőjük között. „Részemről, Dombey úr, ha rangunk különbségét tekintjük, nincs az a hódolat és alázat, amely felfogásom szerint, önnek ki ne járna. Őszintén bevallom, uram, én már nem is próbálkozom tovább. Érzem, hogy lelkem vágyát úgysem elégíthetném ki, az pedig világos, hogyha valaki, hát ön ellehet enélkül." Ha Carker úr ezeket a mondatokat táblán viseli, a nyakába akasztva, hogy Dombey úr állandóan láthassa, akkor sem fejezhette volna ki magát világosabban, mint viselkedésével.

Ez volt Carker, a cégvezető. A másik Carker, az „írnok", Walter barátja, testvérbátyja a cégvezetőnek, két vagy három évvel idősebb nála; de rangfokozatban nagyobb volt a különbség. A fiatalabbik ott állott a hivatali ranglétra legtetején; az idősebb meg a legalján; viszont az is igaz, hogy soha a kisujját sem mozdította előbbre jutásáért. Fiatalemberek léptek el mellette, és emelkedtek egyre feljebb, ő mindig ott maradt legalul. Úgy látszik, egészen bele is törődött helyzetébe; sohasem panaszkodott, és bizonyára nem remélte, hogy másképpen is lehetne.

- Jó reggelt, Dombey úr, hogy érzi magát? - szólt Carker, a cégvezető, egy reggel, amint belépett főnökéhez, mindjárt megérkezése után, nagy csomó írással a kezében.

- Jó reggelt, Carker, hát maga? - kérdezte Dombey, és felemelkedett székéről, majd háttal nekitámaszkodott a kandallónak. - Van valami újsága számomra?

- Nem hiszem, hogy fárasztanom kellene - felelte Carker, iratai közt lapozván. - Bizonyára emlékezni tetszik, hogy ma háromkor bizottsági ülés van?

- Egy másik pedig háromnegyed négykor.

- A főnök urat kapja valaki rajta, hogy elfelejt valamit! Ha Paul úr az ön emlékezőtehetségét örökli, ugyancsak megtáncoltatja a Céget. Önökből egy is elég.

- Ön sem panaszkodhatik emlékezőtehetségére - vetette közbe Dombey.

- Ó, hogy én! - felelte a cégvezető. - A magamfajtának ez az egyedüli tőkéje.

Dombey úr mit sem vesztett öntelt magatartásából, sem egykedvűségéből, amint a kandallónak támaszkodva tetőtől talpig figyelmesen végignézte hivatalnokát (természetesen anélkül, hogy az észrevette volna). Carker hibátlan, kissé feszes öltözködése, fennhéjázó modora, amely éppúgy lehetett vele született sajátság, mint egy hozzá közel álló példa utánzata, csak fokozta a Dombey iránti hódolat hatását. Szinte úgy tetszett, mintha a cégvezető szívesen leküzdené Dombey úr hatalmát, de nem bír vele: nagysága és fensőbbsége teljesen leigázza.

- Morfin itt van? - kérdezte Dombey, miközben Carker még egyre írásait lapozgatta, egy-egy szót mormogva a tartalmukból.

- Itt van - felelte Carker, és az iratokból feltekintve egyszerre legszélesebb mosolyát öltötte fel -, éppen javában dúdol, bizonyosan a tegnapi kvartett-est maradványai... ó, ha csak a falon keresztül hallom is, majd beleőrülök. Legjobb volna, ha máglyát rakna a gordonkájának, és mind egy szálig a tűzbe vetné a kottáit.

- Maga senkit sem becsül, Carker - szólt közbe Dombey.

- Nem? - kérdezte a cégvezető, és macska módjára kimutogatta a fogait. - Nos, sok embert nem, az bizonyos. Sőt, nem állok jót, hogy van egynél több, akit sokra tartok - fejezte be mormoló hangon, mintha magának beszélne.

Veszedelmes sajátság az ilyen, ha őszinte, és nem kevésbé veszélyes akkor sem, ha játszott. Dombey úr pedig aligha gondolta ilyennek, ahogy ott állt, háttal a tűznek, teljes magasságában kiegyenesedve, és dölyfösen letekintett legfőbb alantasára, akiben mintha ma több hatalmi vágy gerjedezett volna, mint máskor.

- Morfinról jut eszembe - szólalt meg Carker, és egy iratot kihúzott a többi közül. - Jelenti, hogy éppen most halt meg egy írnok a cég barbadosi ügynökségénél. Morfin azt ajánlja, hogy tartsunk fenn egy helyet a „Fiam és Örökösöm” fedélzetén, a hajó egy hónap múlva indul, az új írnok részére. Azt hiszem, önnek teljesen mindegy, ki megy oda. Én magam nem nagyon ismerek olyat, akit odaküldhetnénk.

Dombey úr fenséges közönnyel ingatta fejét.

- Nem valami fényes beosztás - folytatta Carker, miközben tollat fogott, hogy valami megjegyzést iktasson az irat hátára. - Morfin majd csak rásózza valamelyik zenekedvelő barátjának az unokaöccsére. Legalább nem muzsikál itt a közelben, ha netán abban is a zenei szenvedély tombol. Ki az? Szabad!

- Bocsánatot kérek, Carker úr - szólalt meg a küszöbön Walter, aki néhány éppen most érkezett levelet hozott -, nem tudtam, hogy itt van, uram... Carker, az írnok...

E név hallatára Carker cégvezető önkéntelenül vagy készakarva úgy összerezzent, mintha valami szégyen és lealázás ütötte volna szíven. Szemét bocsánatkérővé vált tekintettel szegezte Dombeyra, azután a földre sütötte, és pillanatokig némán állott.

- Én úgy tudom, fiatalember - fordult azután Walter felé hirtelen indulattal -, hogy már egy ízben kértem önt, ne keverje a beszédébe Carker írnok urat.

- Bocsánatot kérek - felelte Walter -, csak azt akartam mondani, hogy Carker írnok úr állítása szerint ön elment; nem kopogtam volna, ha tudom, hogy Dombey úrral tárgyal. Ezek itt Dombey úr levelei, uram.

- Jól van, fiatalember - mondta Carker és valósággal kitépte a leveleket Walter kezéből. - Menjen a dolgára.

Hanem ahogy a leveleket ilyen durván kiragadta Walter kezéből, nem vette észre, hogy egyet leejtett, és Dombey sem látta, hogy a levél ott hever a lábánál. Walter egy pillanatig habozott, mert azt hitte, majd csak észreveszik, de mivel nem látták meg, visszalépett, fölvette és Dombey íróasztalára tette. Postán érkeztek; és úgy esett, hogy az az egy, amit fölvett, éppen Pipchinné szokásos jelentése volt, melynek címzését - mivel Pipchinné meglehetősen hadilábon állt a tollforgatással - most is Florence írta, mint rendesen. Dombey úr, amint Walter némán ráterelte a figyelmet erre a levélre, kissé megrezzent, aztán vad szemeket vetett Walterre, mintha szántszándékkal szemelte volna ki a többi közül éppen ezt.

- Mehet, fiatalember - szólt dölyfösen. Majd összegyűrte a levelet, aztán mikor látta, hogy Walter már becsukta maga mögött az ajtót, bedugta a zsebébe, fel sem bontotta.

- Önnek tehát szüksége van valakire, akit a Nyugat-indiai Szigetekre küldhet? - szólalt meg most hirtelen Dombey.

- Úgy van.

- Küldje a Gay-fiút.

- Kitűnő, valóban nagyon jó! - vágta rá Carker a meglepetés legkisebb jele nélkül, és tollat ragadott, hogy az előbbi megjegyzés helyére odaírja: „Küldje Gayt!"

- Hívja csak vissza - szólt Dombey.

Carker gyorsan engedelmeskedett a parancsnak, és Walter azonnal visszajött.

- Nézze Gay - szólt ekkor Dombey, fél fordulat kíséretében, és a válla fölött rápillantott - itt van egy...

- Egy jó alkalom - segítette ki Carker, és szája mosolyra húzódott.

- A nyugat-indiai Barbadosban. Önt küldöm oda - folytatta Dombey, mert utálta, hogy sokat szépítgessen az igazságon -, írnoki állást fog betölteni barbadosi fiókunknál. Adja értésére nagybátyjának, hogy önt jelöltem a nyugat-indiai útra.

Walter lélegzete elakadt a meglepetéstől. Kinyögni is alig bírta: a Nyugat-Indiai Szigetekre.

- Valakinek mennie kell, ön pedig egészséges és fiatal, a nagybátyja viszont rossz körülmények között él. Mondja meg a nagybátyjának, hogy kineveztük. Azért nem indul azonnal. Beletelhetik egy hónap vagy kettő is.

- És ott is maradok, uram?

- Hogy ott marad-e? - visszhangozta Dombey, és feléje fordult. - Hogy érti ezt? Mit gondol ez a fiú, Carker?

- Állandóan ott fogok-e élni?

- Természetesen - válaszolta Dombey.

Walter meghajolt.

- Ez minden, amit mondani akartam - folytatta Dombey. - Ami a felszerelést és az egyéb dolgokat illeti, ön, Carker, majd kellő időben megmagyaráz neki mindent. A fiú távozhat, Carker.

- Mehet, Gay - szólt Carker, és összes fogait újból kimutatta.

- Ha ugyan - vetette közbe Dombey, abbahagyva levele olvasását, s látszólag figyelve, anélkül hogy felnézett volna -, ha ugyan nincsen más mondanivalója.

- Nincs uram - felelte Walter izgatottan, zavartan és csaknem kábultan, miközben végtelenül változatos képek valóságos fergetege kavargott a lelkében, amelyek között kettő foglalta el a legkimagaslóbb helyet: Cuttle kapitány, tükörfényes kalapjában, amint ott áll MacStingerné-nél, és lába valósággal gyökeret ver az elképedéstől; és Sol bácsi, aki a bolt mögötti kis nappaliban kesereg majd veszteségén. - Én... nem is tudom... nagyon hálás vagyok, uram.

- A fiú ne várjon tovább, Carker - vágott közbe Dombey.

Carker úr főnöke szavát visszhangozta, és írásait összeszedte közben, mint aki menni akar. Walter érezte, ha még tovább marad, tolakodónak tetszik feljebbvalói szemében, különösen, mivel már semmi mondanivalója sincs, így hát zavartan távozott.

Ahogy az előszobában alvajáró módjára, kábán végigment, hallotta, amint a Dombey úr ajtaja megint becsukódik, és Carker úr kijön, utána mindjárt hallatszik is a kiáltása:

- Kérem, legyen szíves, és hívja a barátját, Carker írnok urat a szobámba.

Walter kiment a külső irodába, és átadta az üzenetet az írnoknak, Carker kijött a hátsó helyiségből, ahol egymaga gunnyasztott a sarokban, aztán Walterrel együtt ő is bement öccséhez, a cégvezetőhöz.

Az ott állt, háttal a kandallónak, két kezét a kabátja szárnya alá dugva, és olyan szilárdan és hajthatatlanul nézett fehér nyakravalója mögül, hogy maga Dombey úr sem tehetett volna túl rajta. Mikor két alantasa bejött, semmit sem változtatott az állásán, sötét és kegyetlen arcvonásain sem enyhített, annyit tett csupán, hogy intett Walternak, csukja be az ajtót.

- John Carker - szólalt meg a cégvezető, majd hirtelen bátyjához fordult, és két fogsorát úgy rávicsorította, mintha meg akarná harapni -, mi a megegyezés közötted és e fiatalember között, melynek alapján állandóan üldöznek és kísértenek a te neveddel? Nem elég neked, John Carker, hogy rokonok vagyunk, és úgysem tudok szabadulni ettől a...

- Ettől a szégyentől, James, mondd csak nyugodtan - szólt közbe a másik, mikor észrevette, hogy amaz a szót keresi. - Te úgy érzed és okod van rá; mondd hát csak nyugodtan, hogy ettől a szégyentől.

- Ettől a szégyentől tehát - visszhangozta amaz élesen -, de olyan valami ez elvégre, amit állandóan trombitálni és hirdetni kell, még a Cég jelenlétében is? Hozzá még a bizalmas eszmecserék pillanatában? Azt gondolod, John Carker, hogy a te neved ebben a házban felkelti a bizalmat?

- Nem, James. Isten látja a lelkemet, nem gondoltam ilyesmit.

- Mit akarsz hát tulajdonképpen? És miért tolakodsz az utamba folyton? Nem ártottál már éppen eleget nekem?

- Szántszándékkal soha, James!

- De a bátyám vagy - felelte a cégvezető. - Nekem éppen elég ártalom.

- Bár segíthetnék ezen, James.

- Szeretném, ha módod volna rá, és megtennéd.

Az egész beszélgetés alatt Walter kínos meglepetéssel nézett hol az egyik testvérre, hol a másikra. Az idősebbik, de rangban annyira alacsonyabb csak állt ott lehajtott fejjel és hallgatta a másik vádjait. Bár ezek a vádak, a velük járó hang és tekintet miatt, és a rendkívül meglepett és megdöbbent Walter jelenléte miatt is mélyre hasítottak, az írnok mégsem tiltakozott, csak olykor félénken és könyörgőn fel-felemelte a kezét, mintha azt mondaná: „Irgalom!” Éppen ilyen alázatosan állhatott volna ott akkor is, ha a szavak helyett ostorcsapások hullanak rá, és ő, lélekben erős, de testben megroncsolt ember, hóhérával néz szembe.

A nagylelkű és érzékeny Walter arra gondolt, ha ártatlanul is, ő lehet az oka ezeknek a szemrehányásoknak és ezért egyszerre komolyan közbevágott.

- Carker úr kérem - fordult a cégvezetőhöz -, valóban az én hibám mindez, csak az enyém. Meggondolatlanságból, amelyért nem vádolhatom magam eléggé, kétségtelenül gyakrabban említettem Carker írnok úr nevét, mint szükséges lett volna, és neve kicsúszott a számon, pedig ellenkezett az ön kívánságával. De ez egyedül az én bűnöm, uram. Igaz, erről soha nem esett közöttünk egyetlen szó sem... hiszen még nagyon keveset beszéltünk egymással... Aztán meg - folytatta Walter pillanatnyi szünet után -, talán nem is csupán meggondolatlanságból beszéltem, uram; mert mióta itt vagyok, mindig nagy érdeklődést éreztem Carker írnok úr iránt, s nem állhattam meg, hogy ne beszéljek néha róla, mikor oly nagyra tartottam.

Walter őszintén, a lelkéből mondta mindezeket, és nem vezette más, mint a becsületérzés. Mert ott látta az írnok lehajtott fejét, a csüggedten lesütött tekintetét, a könyörgésre emelt kezét, és azt gondolta magában: „Úgy érzek, ahogy beszéltem, miért ne mondanám meg az igazat ennek az elhagyatott, megtört embernek a védelmében?”

- Az igazság az, hogy ön, Carker írnok úr, került engem - folytatta Walter, gyülekező könnyekkel a szemében, oly őszinte részvétet érzett a másik iránt. - Sajnálattal és csalódással vettem ezt észre. Mikor idekerültem és azóta is, higgye el nekem, barátja akartam lenni, már amennyire magamkorabeli barátja lehet egy idősebb férfiúnak; de hát mindez hasztalan volt.

- És jegyezze meg, Gay - vágott közbe most a cégvezető -, hogy még inkább hasztalan lesz, ha ön makacsul kitart amellett, hogy Carker írnok úrra terelje a figyelmemet. Nem ez a John Carker barátságához vezető út. Kérdezze csak meg tőle, ő maga nem így gondolja-e?

- Valóban, ilyesmivel nem tesz jó szolgálatot nekem - felelt az öregebbik. - Ez csak a mostanihoz hasonló szóváltásokhoz vezet, s amilyeneket, mondanom sem kell, nyugodtan nélkülöznék. Senki sem jobb barátom - folytatta, nagyon tagoltan, hogy mintegy emlékezetébe vésse Walternek - mint az, aki elfelejt engem, és tovább enged a magam útján, észrevétlenül.

- Mivel úgy látszik, Gay, hogy az ön emlékezetében nem nagyon marad meg, amit mások mondanak - szólt megint Carker cégvezető, egyre növekvő kedvteléssel melengetve hátát a tűz előtt -, azt gondoltam, jó lesz, ha a legilletékesebb helyről hallja hát mindezeket - folytatta a bátyja felé intve a fejével. - Valószínű, hogy most már nem felejti el, és remélem is. Ez minden, amit mondani akartam. Távozhat, kérem.

Walter kiment, és éppen be akarta csukni maga mögött az ajtót, mikor a két testvér hangját hallotta megint, sőt azt is, hogy az ő nevét említik. Egyik keze a kilincsen határozatlanul megállott a félig nyitott ajtóban, s nem tudta, menjen-e vagy visszatérjen. Ilyenformán akaratlanul is tanúja lett a következő beszélgetésnek:

- Légy egy kicsit elnézéssel irántam, James, ha tudsz, hiszen mondom, hogy nem tehetek róla; hogyan is ne fordultam volna az ide bevésett történethez híven - s itt szívére ütött -, hogy egész szívemmel, érdeklődésemmel a fiatal Gay Walter felé, amikor ide került. A magam mását láttam benne, első pillantásra; azt, aki valaha én voltam.

- A magad mását! - ismételte a másik megvetően.

- Nem a mostani magamat, hanem hajdani énemet, mikor ide kerültem. Azt az élénk, könnyed, tapasztalatlan fiatalembert; tele nyugtalan, messze kalandozó álmokkal. Benne is ugyanazokat a tulajdonságokat és képességeket látom, melyek egyaránt vihetik jóra-rosszra.

- Remélem, nem - felelt amaz, rejtett és gúnyos értelemmel a hangjában.

- Fájdalmasan sújtasz; kezed nagyon is biztos, és a vágás mélyre hatol - felelt az írnok, olyan hangon (Walternek legalábbis úgy tűnt fel), mintha csakugyan valami éles fegyver sújtotta volna abban a percben. - Mindezt végiggondoltam, amikor legényke korában ide került. Tudtam. Biztosan. Láttam ezt a fiút, amint könnyed léptekkel halad a nem látott örvény szélén, ott, ahol mások is jártak előtte, ugyanolyan vidám lélekkel és ahonnan...

- Ej, a régi mentség! - szakította félbe az öccse, miközben a tüzet piszkálta. - Olyan sokan... Nos, rajta, folytasd. Olyan sokan lezuhannak...

- Ahonnan egyik valóban lezuhant - folytatta a másik. - Egy vándor, aki ugyanolyan vidám ifjúként vágott neki ennek az útnak, mint ez a fiú most; aztán egyszer csak megbotlott és csúszni kezdett, kissé lejjebb, egyre lejjebb, majd egyszerre... hanyatt-homlok bukfencezett alá, míg végül összezúzva hevert lenn a mélyben. Gondold csak el, mennyit szenvedtem, mikor ezt a fiút megláttam.

- Csak magadnak köszönheted.

- Csak magamnak - helyeselt az írnok és felsóhajtott. - Nem is óhajtom megosztani a szégyent senki mással.

- Pedig mégiscsak megosztottad - sziszegte James összeszorított fogai közt. És pazar fogsora közt ugyancsak hatásosan sziszegett.

- Ó, James - folytatta az írnok, most vegyítve először szavaiba valami szemrehányásfélét, és a hangjáról ítélve, mintha arcát a két kezébe temette volna. - Azóta, hogy ez történt, hasznos lépcsőül szolgáltam a te érvényesülésedhez. Tetszésed szerint tapostál rajtam fölfelé vivő utadon. De legalább ne rúgj a sarkaddal.

Csend következett.

Egy idő múlva úgy tetszett, mintha a cégvezető írásai között kotorászna, nyilván végét akarván vetni a beszélgetésnek. Bátyja lassan az ajtó felé húzódott.

- Ennyi az egész - szólalt meg aztán. - Annyi remegéssel és félelemmel figyeltem ezt a fiút, hogy az már magában is valóságos büntetés volt a számomra, míg át nem lépett ama hely fölött, hol én alábuktam; s utána pedig, még ha atyja lettem volna, sem adhattam volna istennek áhítatosabb szívvel hálát. Figyelmeztetni, tanácsot adni nem mertem, de ha okát láttam volna, bizonyára feltártam volna előtte a magam esetét. Kerültem, hogy sokat lássanak bennünket együtt, nehogy azt higgyék, ártalmára vagyok talán, rosszra csábítom és tönkreteszem; máskülönben többet érintkeztem volna vele. Lehet, hogy valamilyen fertőző, rossz elem van bennem, ki tudja? Gondold végig történetemet, kapcsold össze a fiatal Gay Walterével, és azután, ha teheted, James, ítélj felőlem kicsit türelmesebben.

Amikor befejezte, már kint állt az előszobában, Walter mellett. Hirtelen meglátta a fiút, és kissé elsápadt; de még sápadtabb lett, amikor Walter megragadta a kezét, és suttogó hangon így szólt hozzá:

- Carker úr, engedje meg, hogy köszönetet mondjak önnek. Hogy megmondjam, mennyire önnel érzek! És mennyire sajnálom, hogy e kellemetlenség okozója én voltam. Mennyire úgy tekintem önt, mint gyámomat és pártfogómat! Mennyire hálás vagyok, és hogy fáj a szívem önért! - tört ki Walterből a szó, miközben az írnok mindkét kezét megszorította, s jóformán azt sem tudta, mit mond, vagy mit tesz felindulásában.

Morfin úr szobája ott volt a közelben, és a nyitott ajtón keresztül láthatták, hogy üres. Szinte közös elhatározásból léptek be, mivel az előszobán sokan jártak keresztül. Már bent voltak, mikor Walter Carker arcán a felindulás jeleit megpillantotta, és annyira megváltozott, hogy úgy tűnt fel neki, mintha eddig sohasem látta volna ezt az arcot.

- Walter - szólalt meg ekkor Carker s kezét a fiú vállára tette -, én távol állok öntől, és távol is akarok maradni. Tudja, mi vagyok én?

- Hogy ön mi! - formálta némán a szavakat Walter ajka, amint figyelmesen Carkerre nézett.

- Akkor kezdődött a dolog, huszonegyedik születésnapom előtt; talán már előbb is készülődött, de valójában akkor kezdődött. Mielőtt nagykorúvá lettem, megloptam őket. Megloptam azután is. A huszonkettedik születésnapom előtt aztán minden kiderült; azóta, Walter, az emberi társadalomban én halott vagyok.

Walter ajkán megint ott lebegett az utolsó néhány szó, de nem tudta sem elismételni, sem felelni rá.

- A Cég rendkívül jó volt hozzám. Az ég áldja meg az öreg Dombeyt irgalmasságáért. És ezt is, a fiát, aki akkoriban került társnak a céghez, ahol én azelőtt olyan nagy bizalmat élveztem. Behívtak abba a szobába, amely most az övé... azóta sem léptem át még azt a küszöböt... és akként jöttem ki, amilyen most vagyok. Évek hosszú során ültem aztán a mostani helyemen, egyedül, mint most ülök: ismert és elrettentő példa a többiek számára. Mindnyájan könyörületesek voltak hozzám és én életben maradtam. Az idő aztán enyhített büntetésemen; azt hiszem, a cég három főnökén kívül ma már senki sem ismeri történetemet. Mire a kis Dombey felnő, és elmondják neki, az én helyem ott a sarokban, talán már régen üres lesz. Kívánom is, hogy üres legyen! És ez lesz az egyedüli változás életemben, ama nap óta, mióta magam mögött hagytam az ifjúságot, a reményt, a jó emberek társaságát, mindent, mindent, akkor, abban a szobában. Isten áldja meg, Walter! Tartsa meg önt és szeretteit becsületben, vagy ha nem, inkább azonnali halállal sújtsa.

Walternek úgy tetszett, mintha Carker egész testében remegne, mintha erősen rázná a hideg, majd hirtelen könnyekben tört ki. Walter csupán erre emlékezett vissza, amikor később arra gondolt, mi is történt kettejük között voltaképpen?

Walter legközelebb megint öregesen, csöndesen, alázatosan látta íróasztala fölé görnyedni. És amint elnézte az írnokot ott, a munkája mellett és érezte, mennyire nyilvánvalóan óvakodik attól, hogy alkalom nyíljon közöttük bármilyen további érintkezésre, és végiggondolta újra meg újra mindazt, amit ma reggel a két Carker történetével kapcsolatban oly rövid idő alatt látott és hallott, Walter csak nagy nehezen vette tudomásul, hogy ő tulajdonképpen indul. Hogy nemsokára elvész a Sol bácsi és Cuttle kapitány számára; hogy vége lesz azoknak az oly rövid és ritka pillanatoknak is, amikor Florence Dombeyt - ó, dehogyis, Pault gondolta! - láthatja és elszakad mindentől, amit életében szeretett és remélt.

Pedig nemsokára indul, mert a híre eljutott már a külső helyiségbe is; míg Walter ott ült, és nehéz szívvel, fejét tenyerébe hajtva gondolkozott, Perch, az altiszt, egyszerre lekászolódott magas mahagóni pulpitusáról, és egy kicsit oldalba taszítva Waltert a könyökével, engedelmet kért tőle, vajon nem küldene-e egy cserépedényke cukorban eltett gyömbért, olcsón, Perchné asszony részére, arra az időre, mikor majd gyógyulófélben lesz a legközelebbi gyermek-ágyból?

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Paul egyre régimódibb lesz, és nyári szünetre hazamegy

A Blimber doktor házában összegyűlt ólmos tekintetű ifjak körében az öröm nem nyilatkozott meg még a nyári szünet közeledtével sem. Afféle erőszakolt szó, mint a „záróünnepély", teljesen helytelen lett volna ebben az illedelmes intézetben. Az ifjak fél évenként elszivárogtak, ki-ki a maga otthonába, de ünnepelni nem ünnepeltek. Ezt igazán nem tartották volna illő cselekedetnek.

Tozer - kit szerető szülője, idősb Tozerné asszony azzal gyötört és keserített állandóan, hogy egy ménkű nagy, otthon keményített fehér nyakravalót hordatott vele, mivelhogy lelkipásztornak szánta a fiút, és ennélfogva úgy vélekedett, hogy az előkészületek sohasem lehetnek eléggé koraiak. - Tozer azt mondta, hogy ha már mindenáron két rossz közül kell választania, üsse kő, inkább marad ott, ahol van, mintsem hazamenjen. Bármennyire is ellentétben állott ez a kijelentés Tozer egyik iskolai dolgozatában található fejezettel, ahol azt írta, hogy „az otthon gondolata és az arra való egyszerű emlékezés a remény és boldogság leggyönyörűségesebb érzéseit ébreszti fel" - s ugyanabban az elmefuttatásban egy római generálishoz is hasonlította magát, aki az icenieken aratott legújabb győzelmétől részegen, avagy karthágói zsákmánnyal megrakottan menetel a már csak néhány órányi távolságra levő Capitolium felé, amely Capitolium alatt egyébként természetesen a fent említett Tozerné asszonyság otthona volt értendő - szóval bármennyire ellentétben is állott mindezekkel az előbb említett keserű kijelentés, mindazonáltal teljesen őszinte volt. Annál is inkább hinni lehetett neki, mert volt egy szörnyeteg nagybátyja, aki nemcsak a legképtelenebb dolgokból vizsgáztatta állandóan a szünidőben, hanem a legártatlanabb eseményeket és beszédtárgyakat is úgy csűrte-csavarta, hogy vizsgakérdések váljanak belőlük. Ha ez a nagybácsi például néha színházba, vagy hasonló kedveskedés ürügyén valami óriást, törpét, bűvészt vagy más hasonló látványosságot megnézni vitte el a fiút, Tozer már tudta, hogy a bácsi előbb alkalmatos klasszikus idézetet vágott be, és a fiú állandóan szörnyű félelemben élt, mert sohasem tudhatta, mikor tör ki az öregből a buzgalom, és micsoda őskori tekintélyt fog majd megint előráncigálni vele szemben.

Ami pedig Briggset illeti, atyja még csak nem is kendőzgette ehhez hasonló szándékait. A világért sem hagyta volna a fiút egy percre egyedül. Oly tömegesen és oly szigorúan érték a szellemi megpróbáltatások a szünidő folyamán a szerencsétlen fiút, hogy a család barátai (Briggsék Bayswaterben laktak) ritkán közeledhettek a Kensington-kert festőien szép tavához úgy, hogy ott ne lássák a tó színén a Briggs fiú kalapját, a parton pedig egy befejezetlen iskolai dolgozatot. Így azután Briggs szintén nem ment neki valami vérmes reményekkel a nagy szünetnek; Paulnak ez a két szobatársa csupán jellemző mutatványpéldány volt a fiatalurakból, akik közül a legrugalmasabb is bizonyos szelíd megadással várta a szünidőt.

Egészen másképpen állt a dolog a kis Paullal. Első nagy szünetjének végén újból el kell válnia ugyan Florence-től, de hát ki gondol a végére egy olyan szünidőnek, amely még meg sem kezdődött! Paul semmi esetre sem. Amint a várva várt időszak közeledett, a tigrisek és oroszlánok is mintha szelídebbek és játékosabbak lettek volna ott fenn a hálószoba falán. A mérges, ármányos arcok a padló viaszosvásznán nem méregették sanda szemmel Pault. A komoly, nagy óra mintha bensőbb személyes érdeklődéssel ismételgette volna a szokásos kérdést. A nyugtalan tenger csak úgy hömpölyögtette a habjait, ugyanarra a régi, mélabús dallamra, minden éjjel, de ez a hang is kellemesebb volt most, amint emelkedett és szállt a hullámokkal, miközben álomba ringatta a gyermeket.

Feeder úr biztosan tudta, hogy rendkívüli módon élvezni fogja a nagy szünetet. Toots úr pedig éppenséggel egész életére terjedő nagy vakációt tervezett; mert ahogy rendszeresen elismételte Paul előtt minden áldott nap, ez az ő utolsó „tele" Blimber doktoréknál, és amint innen kilép, azonnal kézhez kapja a vagyonát.

Paul és Toots tökéletesen megegyeztek egymás közt abban, hogy ők most már, a köztük levő helyzet- és korkülönbség ellenére is jó barátok. Amint a nagy szünet közeledett, és Toots úr egyre nagyobbakat fújt, és egyre gyakrabban meresztgette Paulra a szemét, ha együtt voltak, Paul megértette, hogy Toots azt akarja jelezni, mennyire sajnálja, hogy szem elől kell egymást veszíteniük, és Paul igen hálás volt neki pártfogásáért és jóindulatáért.

Blimberék előtt éppúgy, mint a fiúk előtt is nyilvánvaló volt, hogy Toots afféle gyámjává vagy pártfogójává vált Paulnak; ez a körülmény annyira köztudomású lett, s még Pipchinné előtt sem maradt titok, hogy a „jóságos" öreg teremtés valósággal keserű féltékenységet érzett Toots iránt; saját otthona szentélyében pedig többször mint „vigyori mamlasz"-t emlegette az ifjú úriembert. Az ártatlan Tootsnak pedig esze ágában sem volt, hogy Pipchinné méltatlankodását felkeltse, mint ahogy egyáltalán nem szőtt határozott terveket semmiféle irányban sem. Éppen ellenkezőleg, Toots igen figyelemreméltó egyéniségnek tekintette Pipchinnét, olyasvalakinek, akiben igen sok az érdekes egyéni vonás. Rendkívüli udvariassággal mosolygott rá és kérdezgette tőle, hogyan érzi magát, valahányszor az asszonyság a kis Pault meglátogatta, míg aztán egy este Pipchinné kereken tudtára adta neki, hogy ilyesmihez nincs hozzászokva, akármit gondoljon is Toots úr magában, s ő nem képes és nem is hajlandó az ilyesmit elviselni sem tőle, sem más hozzá hasonló kölyöktől. Toots előzékenységének nem várt viszonzásán annyira megrökönyödött, hogy azonnal elvonult egy félreeső sarokba, és ki sem mozdult onnan, míg Pipchinné el nem távozott. Nem is került Pipchinné szeme elé többet Blimber úr fedele alatt.

Már csak két-három hét választotta el őket a nagy szünettől; egy napon Cornelia Blimber behívta Pault szobájába és azt mondta neki: - Dombey, holnap hazaküldöm az ön analízisét.

- Köszönöm szépen, kisasszony - felelte Paul.

- Tudja, mit értek ezen? - kérdezte Blimber kisasszony, miközben szigorúan nézett rá a szemüvegén keresztül.

- Nem tudom, kisasszony, kérem.

- Dombey, Dombey, attól tartok, hogy maga haszontalan gyerek. Ha nem tudja, mit jelent, miért nem kérdezi meg?

- Pipchin néni azt mondta, hogy nem illik kérdezgetni.

- Nos, arra kérem, Dombey, hogy Pipchinné asszonyt semmi körülmények között ne emlegesse előttem. Nem engedhetem. Az itt folytatott tanulmányok messze esnek mindentől, ami vele kapcsolatba hozható. Ha még egyszer ilyesmit hallok, kénytelen leszek arra kérni, hogy holnap reggeli előtt egy szó hiba nélkül elmondja nekem onnan, hogy *Verbum personale*, addig, hogy *simillima cygno*.

- Én nem gondoltam, kisasszony...

- Arra kell kérnem, Dombey, ne mondja nekem, hogy mit gondolt s mit nem - szólt újból Blimber kisasszony, ki szigorú dorgálásai közben is megőrzött bizonyos nyomasztó udvariasságot. - Az érvelésnek ezt a módját a világért sem engedem meg.

Paul tehát a legbiztonságosabbnak azt látta, ha egy árva szót sem szól. Némán Blimber kisasszony szemüvegére meredt. Ez pedig, miután néhányszor komolyan bólintott, felvette az előtte levő papírlapot az asztalról.

- Paul Dombey jellemének analízise. Ha emlékezetem nem csal - szólt Blimber kisasszony, félbeszakítva az olvasást - az analízis szót, ellentétben a szintézissel, Walker a következőképpen határozza meg: „Valamely akár érzékelhető, akár elvont dolognak elemeire való felbontása.” Igen, ellentétben a szintézissel, láthatja. Most aztán remélem, Dombey, tudja, mi az analízis.

Dombeyn ugyan nem látszott, mintha teljesen megvakult volna a világosságtól, de azért szépen meghajolt Blimber kisasszony előtt.

- Paul Dombey jellemének analízise - kezdte újból Blimber kisasszony. - Véleményem az, hogy Paul természetes felfogóképessége kitűnő; tanulásra való hajlama hasonlóképpen megfelelő. Tekintettel tehát arra, hogy intézetünkben a legmagasabb osztályzati fok a nyolcas, én úgy találom, hogy a fent említett jellemzés alapján Dombey hat és háromnegyedre érdemes.

Blimber kisasszony itt szünetet tartott, hogy lássa, mint fogadja Paul ezt a minősítést. Paul viszont - mivel nem volt benne bizonyos, hogy ez a hat és a háromnegyed hat egész és háromnegyed fontot jelent-e, vagy hat pennyt és három farthingot, hat láb három hüvelyket, avagy háromnegyed hatot, vagy talán hat olyan valamit, amiről eddig még sohasem hallott és még háromnegyed ismeretlent hozzá - Paul csak a kezét dörzsölte, amint ott állt, és nézett merően Blimber kisasszonyra. Ez az álláspont mindenesetre éppen olyan célszerűnek látszott, mint bármely más, amire a hallottakkal kapcsolatban helyezkedett volna.

Cornelia pedig így folytatta:

- Hevesség kettes. Önzés kettes. Az alacsonyrendű társasághoz való hajlandóság, amelyre valami Glubb nevű egyén sűrű emlegetése a példa, eredetileg hetes volt, de azóta csökkent. Úri viselkedés négyes, és ebben a jövőre nézve javulás várható. Most pedig, amire különösen fel akarom hívni a figyelmét, Dombey, az, amit általános megjegyzés gyanánt az analízis végére függesztettem.

Paul mindenesetre egész erejével azon volt, hogy legteljesebb figyelemmel kísérje a dolgot.

- Dombeyról általánosságban megjegyezhető - folytatta Blimber kisasszony, miközben hangját felemelte, és minden második szó után odaszögezte szemüvegét az előtte álló kis alakra -, hogy képessége és hajlamai jók, a haladás pedig, melyet tanúsított, megfelel annak, amit az adott körülmények között tőle várni lehetett. Megállapítható viszont ennél a fiatal úriembernél az a sajnálatos tényállás, hogy jelleme és viselkedése nagymértékben sajátságos (leginkább a régimódi szóval jelölhető), és anélkül hogy olyasmi volna benne föllelhető, ami határozott megrovást érdemel, mégis igen gyakran teljesen különbözik a hozzá hasonló életkorú és ugyanazon körökhöz tartozó fiatal úriemberektől. Nos, Dombey - fűzte hozzá Blimber kisasszony, miután a papirost letette az asztalra -, megértette mindezt?

- Azt hiszem, kisasszony, meg.

- Mert látja, Dombey, ezt az analízist tisztelt atyjának fogjuk elküldeni. Bizonyára kínosan érinti majd, hogy ön jellemében és magatartásában kissé sajátságos. Ez természetesen nekünk sem kellemes, tudja, Dombey, mert emiatt nem szerethetjük annyira, mint óhajtanánk.

Blimber kisasszony ezúttal elevenébe talált a gyermeknek. Mert ahogy a szünidei távozás közeledett, Paul titokban arra törekedett, hogy napról napra jobban szeresse őt a házban mindenki. Valamely rejtett okból - mellyel maga sem volt egészen tisztában - szeretete nőttön-

nőtt jóformán minden és mindenki iránt Blimber doktor házatája körül. Elviselhetetlen lett volna számára, hogy közönnyel gondoljanak rá, ha elment. Azt akarta, hogy szeretettel emlékezzenek rá vissza; sőt, mint lelkiismereti kérdést tekintette, hogy megbarátkoztassa magával azt a rekedt hangú, nagy, bozontos kutyát is, amelyet ott tartottak láncon a ház mellett, s eddig életének réme volt; azt szerette volna, ha ennek a kutyának is hiányozna.

Szegény kis Paul, nem gondolta, hogy az ilyesmivel csak jobban kimutatja a különbséget maga és társai között, és most előterjesztette Blimber kisasszonynak azt a kérelmét, hogy legyen olyan szíves, a hivatalos analízis ellenére is szeresse őt. Blimberné asszonyt, aki éppen odajött, szintén megkérte. Blimberné nem állhatta meg, hogy ott a gyermek jelenlétében meg ne ismételje sokszor hangoztatott véleményét, hogy Paul milyen, de milyen furcsa gyermek, Paul azt felelte rá, hogy Blimberné asszonynak biztosan igaza van, és ő azt hiszi, a csontjai miatt ilyen sajátságos, bár tulajdonképpen maga sem tudja, de mindenesetre arra kéri mindnyájukat, nézzék el neki, mert ő nagyon, de nagyon szereti valamennyiüket.

- Nem annyira éppen - folytatta Paul a félénkségnek és a tökéletes őszinteségnek azzal a furcsa keverékével, amely egyik legsajátságosabb és legmegnyerőbb vonása volt -, mint amennyire Florence-et szeretem, mert az nem lehetséges. De hiszen azt nem is várhatja senki, ugye, kérem szépen?

- Ó, a régimódi kis öreg! - tört ki Blimbernéből a sóhajtás.

- Azért nagyon szeretek itt mindenkit - folytatta Paul -, és szomorú lennék, ha úgy mennék el, hogy örülnének neki, vagy egyáltalán nem fájna senkinek.

Blimberné most aztán végképp megbizonyosodott, hogy Paul a legfurcsább gyermek a világon; amikor pedig elmondta a dolgot a doktornak, az sem mondott ellent, egyetlen szóval sem a felesége véleményének. Azért most is megjegyzett annyit, mint először, amikor Paul az intézetbe lépett, hogy a tanulás igen sokat segíthet, s hozzátette még, amit ugyancsak akkor mondott: „Csak segítsd előbbre, Cornelia, csak segítsd előbbre!”

Cornelia pedig segítette is, mégpedig a tőle telhető legnagyobb buzgalommal, és a kis Paulnak bizony nehéz élete volt a kisasszony keze alatt. De feladatainak elvégzésén túl, a gyermek szeme előtt most már régóta más cél is lebegett, amely mellett erősen kitartott. Azt határozta el ugyanis, hogy béketűrő, hasznavehető, nyugodt kisfiúvá válik, s folyton arra igyekezett, hogy a többiek ragaszkodását és jóindulatát megnyerje. Ezért aztán, noha még mindig ott ült régi helyén a lépcsőn, vagy a felhőket és a hullámokat nézte magányos ablakából, most már mind gyakrabban mutatkozott a többi fiú között, és szerény, önkéntes szolgálatokat igyekezett tenni nekik. Így történt, hogy Paul még azok közt a rideg és elrévedt remeték között is, akik Blimber doktor fedele alatt gyötörték magukat halálra, általános rokonszenvnek örvendett; a törékeny kis játékszert mindnyájan szerették, és senkinek sem jutott volna eszébe a világért sem, hogy durván bánjon vele. De a természetét nem tagadhatta meg, sem az analízist nem írathatta újra, így hát mindnyájan megegyeztek abban, hogy Paul bizony régimódi gyermek.

Mindazonáltal volt néhány olyan kiváltság is, mely vele járt ezzel a sajátsággal, s amelyben mások nem részesültek. Holmi mindennapibb, átlagos természetű fiút sokkal könnyebben nélkülöztek volna mindnyájan, és ez már egymagában sem volt kevés. Aztán amikor a többiek lefekvés előtt egyszerűen meghajoltak Blimber és családja előtt, Paul nagy bátran odanyújtotta morzsányi kis kezét a doktornak, Blimbernének és Corneliának. Ha valakiért közben kellett járni, hogy engedjék el a rá váró büntetést, rendszerint Paul vállalkozott. A gyönge szemű inas is kikérte egyszer a tanácsát, amikor némi törést-zúzást eszközölt az üveg és porcelán holmik között. Sőt, nagy titokzatosan még arról suttogtak, hogy a pincemester, aki Paullal olyan

jóakaratú, mit e zordon ember részéről halandó irányában nem nagyon tapasztaltak még, néha sűrű barna sört kevert a könnyű sörbe, hogy Paul erőre kapjon.

E messze terjedő kiváltságokon túlmenően Paulnak szabad bejárása volt Feeder úr szobájába is, ahonnan egyébként két ízben vezette ki Toots urat félájultan a szabad levegőre; Toots rosszul sikerült kísérletének következtében, melynek során egy igen vastag szivart próbált elszívni - egyik szép példányt abból a csomóból, melyet titokban vásárolt egy mindenre elszánt csempésztől a parton; ez a csempész különben bizalmaskodva elmondta Toots úrnak, hogy kétszáz fontot tűzött fejére a vámhivatal, ha élve, halva kézre kerül. Feeder úr szobája csinos kis szoba volt, benyílójában kis ágy, a kandalló fölött fuvola, melyen Feeder úr még nem tudott játszani éppen, de erősen feltette magában, mint mondta, hogy mielőbb megtanul. Néhány könyv is volt a szobában, azonkívül egy horgászbot; Feeder úr ugyanis kijelentette, hogy mihelyt egy kis ideje lesz, megtanul horgászni is. Feeder úr hasonló szándékkal raktározott még szobájában egy szépen tekeredő vadászkürtöt, egy sakktáblát, figurákkal, egy spanyol nyelvtant meg egy pár ökölvívó kesztyűt. Az önvédelem művészetét, mondta Feeder úr, szintén a föltétlenül megtanulandók sorába iktatja, amint ez minden férfi kötelessége, mert védelmére siethet az utcán vagy bárhol egy nőnek, aki esetleg veszélyes helyzetbe kerül.

Mindamellett Feeder úr ingóságai közt a legelőkelőbb helyet mégis az a jóféle burnóttal megtöltött testes agyagcsupor foglalta el, amelyet Toots hozott neki ajándékba a tavalyi szünet végén. Toots úr ugyancsak csinos összeget fizetett érte, mivel azelőtt állítólag a régensherceg tulajdona volt. Viszont sem Toots, sem Feeder úr nem volt kellően edzett ahhoz, hogy akár ebből, akár más burnótból egyetlenegyet is szippantson, anélkül hogy rögtön dühös tüsszögési rohamokat ne kapjanak. Mégis igen nagy gyönyörűségük telt benne, ha egy-egy szelencére valót hideg teával feláztathattak, azután egy darab pergamenre téve, papírvágó késsel megkeverték, és így vetették magukat a mohó élvezetre. Valósággal a nagy mártírok állhatatosságával viselték el a nem mindennapi kínokat, miközben orrukat jól meggyömöszölték a becses péppel, de mivel ezalatt asztali sört is fogyasztottak, a dőzsölés minden nagyszerűségében részük lehetett.

A kis Paulra, aki ilyenkor csendesen ült fővédnöke, Toots mellett, szinte félelmetes hatást tettek az ilyen szilaj dorbézolások. Mikor pedig Feeder úr izgalmas előadásba kezdett London sötét rejtelmeiről, és azt mondta Tootsnak, hogy a nyári nagy szünet folyamán most már személyes megfigyeléseket is fog eszközölhetni a rejtélyek eme világában és e célból hónaposszobát bérelt két öreg kisasszonynál Peckhamben - Paul úgy nézett Feeder úrra, mintha valami fantasztikus utazási könyv, vagy rendkívüli kaland hőse volna és szinte remegett e veszedelmes személy közelében.

A szünidő már közeledett, mikor egy este Paul megint lement közéjük és azt látta, hogy Feeder úr üres sorokat töltöget ki egy csomó nyomtatott levélben és közben a többit, amelyeket már kitöltött, és ott hevertek előtte az asztalon, Toots úr szorgalmasan összehajtogatja és leragasztja. Mikor Paul belépett, Feeder úr felkiáltott: „Ahá, Dombey, maga az? No, jöjjön csak!” - (Feeder úrék ugyanis mindig nagyon örültek, ha Pault látták.) Feeder úr odaröpített neki egyet a levelek közül és így folytatta: „És itt is egy Dombey! A magáé, fogja!”

- Az enyém, uram?

- A meghívója - válaszolta Feeder úr.

Paul beletekintett a meghívóba és látta, hogy metszett betűs írás, a nevét meg egy dátumot kivéve, amit Feeder úr kézzel írt bele; a levél szerint Blimber doktor úr és neje tisztelettel kérik P. Dombey urat, hogy legyen szerencséjük becses személyéhez folyó hó tizenhetedikén, szerdán este tartandó összejövetelükön; az időpont fél nyolc, a műsor pedig: „Francia

négyesek.” Toots is felmutatott egy hasonló levelet, melyben csak annyi eltérés mutatkozott a Paulétól, hogy Blimber doktor és neje Toots urat kérték tisztelettel, hogy legyen szerencséjük becses személyéhez folyó hó tizenhetedikén, szerdán, az időpont este fél nyolc, a műsor pedig francia négyesek. Mikor Paul Feeder úr asztalára pillantott, látta, hogy Blimber úr és neje Briggs urat is tisztelettel kérték, úgyszintén Tozer urat, s a többi urat nemkülönben, hogy legyen szerencséjük mindegyikükhöz.

Feeder úr aztán tudatta vele - hogy örült ennek Paul! -, hogy Florence is meghívást kapott a mulatságra, mivel pedig az összejövetel a félév utolsó napján lesz, és a nyári szünet még aznap megkezdődik, rögtön utána hazautazhat nénjével, ha úgy tetszik; Paul pedig rögtön kijelentette, de mennyire úgy tetszik! Feeder úr azt is tudtára adta Paulnak, hogy most elvárják tőle, hogy szép, finom hajszálírással tudassa Blimber doktorral és nejével, miszerint megtisztelő meghívásuk értelmében szerencséjének tartja estjükön megjelenni. Végül Feeder úr Paul lelkére kötötte, hogy világért se ejtsen egy árva szót sem Blimberék előtt a tizenhetedikére vonatkozólag, mivel az előkészület és a mulatság rendezése a klasszikus és a magas nevelési szempontok tekintetbevételével történik - és úgy kell tenni, mintha Blimberéknek, éppúgy, mint a tudományos teendőikben mélyen elmerült ifjaknak a leghomályosabb sejtelmük sem lenne arról, mi van készülőben.

Paul megköszönte az utasításokat, azután zsebre rakta a meghívóját és odaült, mint máskor, Toots úr lábához. De feje, melyben az utóbbi időben hol erősebben, hol gyengébben, egyre bujkált a fájás, néha pedig oly nehéz volt és nyomott, ma hirtelen olyan furcsa módon elsúlyosodott, hogy tenyerébe kellett támasztania. Onnan aztán hanyatlott, egyre lejjebb és lejjebb, míg lassan odacsúszott a Toots térdére és úgy feküdt ott, mintha soha többé nem akart volna felemelkedni onnan.

Bár ettől megsüketülnie még nem kellett volna, nyilván ez történt mégis, mert időközben mintha Feeder úr hangját hallotta volna, amint a fülébe kiáltott, és érezte is, hogy gyöngéden rázogatja. Mikor aztán ijedten felemelte a fejét és körülnézett, azt látta, hogy Blimber doktor úr is ott van a szobában, az ablak tárva-nyitva, homloka pedig nedves, mintha vízzel locsolták volna. Furcsállotta, hogyan történhetett mindez az ő tudta nélkül.

- Úgy ni! Lám, lám. Most már rendben vagyunk. Nos, hogy van a mi kis barátunk? - kérdezte Blimber doktor úr bátorítóan.

- Ó, nagyon jól, köszönöm szépen, uram - felelte Paul.

De valaminek nyilván történnie kellett a padlóval is, mert nem tudott rajta szilárdan megállni; meg a falakkal is, mert mintha folyton körbe-körbe forogtak volna, és nagyon keményen kellett rájuk néznie, hogy egy helyben megálljanak. Toots úr feje pedig mintha egyszerre megnőtt és messzebb került volna tőle; és mikor karjába vette, hogy a szobájába fölvigye, Paul meglepetéssel vette észre, hogy az ajtó egészen más helyen van, mint lenni szokott, és először úgy rémlett, mintha Toots egyenesen a kandallón keresztül akarna kimenni.

Toots úrtól mindenesetre nagyon kedves volt, hogy olyan gyöngéden felvitte az emeletre; Paul mindjárt ki is fejezte ezt a véleményét. Toots azt felelte, hogy ő sokkal többet is megtenne, ha tudna. És csakugyan megtett még többet is; segítette Pault a vetkőzésben, feltámogatta az ágyába, a lehető legnagyobb gyöngédséggel, azután leült az ágy mellé, miközben igen szorgalmasan kuncogott. Feeder úr pedig odatámaszkodott az ágy lábához, és mialatt csontos kezével úgy felborzolta fején a kurta sörtét, hogy minden szála égnek meredt, meglepő szakértelemről árulkodó ökölvívási mozdulatokat tett Paul irányában, annak bizonyságául, hogy Paulnak már kutyabaja sincs. Az egész jelenet mókás volt, és oly kedvességre vallott, hogy Paul nem tudván, mit csináljon, sírjon-e vagy nevessen, egyszerre sírt és nevetett.

Hogy aztán Toots hirtelen hogyan olvadt el a semmibe, Feeder úrból pedig miként lett egyszerre Pipchinné, Paulnak eszébe sem jutott megkérdezni, nem is foglalkoztatta különösebben, de amikor Feeder úr helyett egyszerre Pipchinnét látta ott állni az ágy lábánál, odaszólt az asszonynak: - Pipchin néni! Meg ne mondja ám Florence-nek!

- Mit ne mondjak meg Florence-nek, Paul? - kérdezte Pipchinné, míg odalépett az ágyhoz, és leült a mellette levő székre.

- Hát ezt, énrólam - felelt Paul.

- Nem, nem - nyugtatta meg Pipchinné.

- Mit gondol, Pipchin néni, mit teszek én, ha majd felnövök? - kérdezte Paul, miközben az öreg hölgy felé fordította arcát a párnán, és állát mélázva ráfektette összekulcsolt kezére.

Pipchinné persze nem is sejtette.

- Arra gondolok, hogy összegyűjtöm minden pénzemet egy bankban, és nem próbálok többet szerezni hozzá, hanem elmegyek vidékre az én drága Florence-szemmel, lesz nekünk ott szép kertünk, lesz ott erdő, mező és együtt lakunk majd, amíg élünk.

- Igazán? - kérdezte Pipchinné.

- Bizony. Azt fogom tenni, ha... - Megállt és elgondolkodott egy percig.

Pipchinné szürke szeme merőn figyelte az elgondolkodó kis arcot.

- Ha majd nagy leszek - fejezte be Paul a mondatot. Azután hirtelen a készülő összejövetelről kezdett beszélni Pipchinnének s arról, hogy Florence-et is meghívták, büszkeségéről, amely eltölti majd a fiúk csodálata miatt, azután arról is beszélt, milyen kedvesek hozzá ezek a fiúk, hogy szeretik őt, és ő mennyire örül ennek. Aztán az analízisről beszélt még Pipchinnének és arról, hogy ő bizonyára valóban régimódi gyerek, s mindjárt meg is kérdezte Pipchinnétől, mit gondol, miért van ez, és mit is jelent ez tulajdonképpen? Pipchinné szamárságnak minősítette az egészet, annál is inkább, mivel ilyen módon kerülhette ki legbiztosabban a fogas kérdést. Paul azonban nem az az ember volt, aki ilyenfajta válasszal beérte, ezért oly fürkésző tekintettel várta a kielégítőbb magyarázatot, hogy az öregasszony kénytelen volt felállni, és az ablakon kinézni, csak hogy a fiú tekintetét kikerülje.

Lakott a közelben egy csöndes, szelíd orvos, aki mihelyt valamelyik fiatalember megbetegedett, megjelent az intézetben; ez az orvos most valahogyan egyszerre csak ott termett a szobában, és odament Paul ágyához, Blimberné kíséretében. Hogyan kerülnek ide, s mióta lehetnek itt már, Paul nem is sejtette. Amikor meglátta őket, felült ágyában, és körülményesen megfelelt az orvos minden kérdésére; utána pedig arra kérte az orvost is, súgva, legyen olyan jó, és tartsa titokban az egészet Florence előtt; azt is elmondta neki, mennyire örül, hogy Florence ott lesz a mulatságon. Paul nagyon jól elbeszélgetett az orvossal, és igen jó barátokként váltak el. Miután ismét ott feküdt csukott szemmel az ágyában, hallotta, amint az orvos azt mondja - már a szobán kívül, messze vagy talán csak álmodta -, hogy a vitalitásnak (ugyan mi lehet ez? - tűnődött Paul) hiányát látja, és nagy szervezetbeli gyöngeség állapítható meg. Mivel a kisfiú elhatározta, hogy tizenhetedikén megválik iskolatársaitól, hát jobb lesz most kedvét tölteni, ha állapota nem rosszabbodik addig. Egyébként örömmel hallja Pipchinné asszonytól - mondta még az orvos -, hogy a kisfiú tizennyolcadikán hazatér övéihez, Londonba. Mindenesetre írni fog Dombey úrnak, ha majd az eset világosabban áll előtte. Jelenleg semmi ok sem forog fenn azonnali... Paul a továbbiakat nem hallotta tisztán. Az orvos azzal fejezte be, hogy finom lelkületű, de valahogyan olyan régimódi gyermek.

Ugyan miben állhat ez a régimódiság, ami ennyire nyilvánvalóvá lesz egyszerre mindenki előtt - töprengett Paul, miközben szíve erősen dobogott.

Mivel ki nem találhatta, mi lehet az, nem sokáig vesződött a kérdéssel. Pipchinné ugyanis újból ott termett ágya mellett, ha ugyan egyáltalán eltávozott közben (Paul azt hitte, hogy ő is kiment az orvossal, vagy talán ezt is álmodta), és valami varázslat folytán üveg meg pohár volt a kezében; az üvegből aztán töltött Paulnak. Majd valami nagyon jó gyümölcsízt kapott, amit Blimberné maga hozott be neki, s egyszerre olyan jól érezte magát, hogy Pipchinné hazament sürgető kérésére, és Briggs meg Tozer bejött lefeküdni. Szegény Briggs rettentően elkámpicsorodott az analízise miatt, amely akkor sem sújtotta volna le jobban, ha megoldandó kémiai képlet lett volna, de azért Paulhoz nagyon szíves volt; úgyszintén Tozer és valamennyien, mert mindegyik benézett hozzá lefekvés előtt és megkérdezte tőle: „Nos, hogy vagyunk, Dombey?" - vagy azt mondták neki: „Ne hagyd magad, kis Dombey!"

Briggs az ágyban még sokáig forgott álmatlanul a párnák közt, és analízise miatt gyötrődött; azt forgatta magában, hogy az egész rosszul van így, s rosszabb analízist egy apagyilkosról sem adhattak volna; és ugyan mit szólna Blimber doktor az ilyen analízishez, ha a zsebpénze függene tőle? Nagyon könnyű - morgott Briggs - gályarabbá tenni valakit egy fél éven át, majd azt írni róla, hogy lusta; hetenként két ebédet lehúzni a kosztjából, és azt írni róla, hogy falánk; de hát ebbe, azt hiszi, mégsem lehet olyan egyszerűen belenyugodni, vagy talán...? Ó, jaj!

A gyönge szemű inas másnap reggel, mielőtt elkezdte volna zörgetni a gongot, felszaladt Paulhoz, és azt mondta neki: ma ágyban kell maradnia. Paul igen szívesen ágyban maradt. Pipchinné is megérkezett, még az orvos előtt, alighogy az a fiatal és jó asszony, akit Paul első reggel a kandallótisztításnál látott (milyen távolinak tűnt fel az az idő!) felhozta neki a reggelijét.

Aztán újabb tanácskozás folyt, valahol messze tőle (vagy ezt megint csak álmodta?), utána az orvos visszajött, Blimber úrral és Blimbernével együtt és így szólt:

- Igen, azt hiszem, hogy egyelőre felmenthetjük tanulmányai alól, mivel a szünet úgyis közel van.

- Okvetlenül - felelte Blimber úr. - Kérlek, édesem, ugye majd leszel szíves Corneliának értésére adni.

- Hogyne - felelt Blimberné.

Az orvos ekkor Paul fölé hajolva, vizsgálóan a szemébe nézett, megfogta a fejét, megtapogatta az ütőerét, meghallgatta a szívverését, s mindezt oly mély érdeklődéssel és gonddal végezte, hogy a kisfiú azt mondta a végén: „Köszönöm szépen, doktor úr!"

- A mi kis barátunk még sohasem panaszkodott - szólt most Blimber úr.

- Ó, nem! - mondta az orvos. - Nem olyan ő, aki panaszkodik.

- Jobb erőben találja most, uram? - kérdezte Blimber úr.

- Ó, sokkal, sokkal - felelte az orvos.

Paul egyszerre azon kezdett töprengeni, vajon mi foglalkoztathatja az orvost ebben a pillanatban, hogy olyan elgondolkozón felelt Blimber doktor kérdésére. De mivel az orvos véletlenül éppen akkor nézett rá a kis betegre, mikor az erre a szellemi kirándulásra indult, és hirtelen magához térve előbbi érveléséből, rendkívül barátságosan rámosolygott Paulra, Paul kénytelen volt visszamosolyogni az orvosra, elejtve az előbbi gondolatot.

Egész nap ágyban maradt, néha szunyókált, néha ébren álmodozott, meg Tootsot figyelte, de másnap már fölkelt, és lement a földszintre. És lám csak! Valami baj lehetett a nagy óra körül; egy mesterember ugyanis létrán ágaskodott előtte, levette a számlapját, és mindenféle szerszámmal turkált az óra gyomrában. Roppant esemény volt ez Paul számára; így hát leült a lépcsőre, szemben az órával, és érdeklődéssel figyelte a munkát. Közben-közben odapillantott az óra számlapjára, mely a falnak támaszkodott, s ahogy azt így ferde helyzetben, mintegy félrehúzott arccal látta, kissé meg is ijedt, vajon nem mereszti-e rá a szemét?

Az órásmester ott a létrán nagyon nyájas volt Paulhoz; amint meglátta, mindjárt megkérdezte tőle, hogy van? Paul beszélgetésbe elegyedett vele és elmondta neki, hogy az utóbbi időben nem érezte magát valami nagyon jól. Miután így megtört közöttük a jég, Paul rengeteg mindent kérdezett tőle a toronyórákról, meg az ütéseikről; s vajon az óra úgy szól-e, hogy az emberek éjszaka fölmennek a magányos tornyokba és ütik? - Meg aztán, mikor valaki meghal, hogyan húzzák a harangot, és azok a harangok mások-e, mint a menyegzői harangok, vagy csak az emberek füle számára hangzanak olyan szomorúan? Mikor pedig Paul úgy látta, hogy új ismerőse nem valami jól tájékozott az estharang tekintetében, felvilágosította őt erről a dologról. Azután megkérdezte tőle, mint gyakorlati embernek, mi a véleménye Alfred király elgondolásáról, hogy az időt a gyertyák leégésének alapján számítsák; a mester pedig azt válaszolta, hogy úgy gondolja, ha ez a régi szokás megint divatba jönne, teljesen tönkretenné az órásipart. Paul aztán ott ült, mindaddig, míg csak az óra vissza nem nyerte megszokott külsejét, és Paulhoz intézett régi kérdezősködését el nem kezdte; ekkor az órásmester berakta szerszámait egy hosszúkás kosárba, elköszönt Paultól és hazaindult. De a küszöbön, elmenőben, odasúgott még valamit az inasnak, amiben benne volt ez a szó is, hogy: „régimódi" - Paul egészen tisztán hallotta.

Mi lehet hát az a régimódi, ami miatt az emberek mintha sajnálkoznának rajta? Ugyan mi lehet? - töprengett Paul.

Mivel most már semmi tennivalója nem volt, gyakran elgondolkozott ezen, bár mégsem olyan gyakran, mintha nem lett volna annyi más átgondolni valója. De hát volt elég, és Paul töprengett is mindenfélén, egész nap, szüntelenül.

Először is azon, hogy Florence részt vesz a mulatságon. Florence látja majd, hogy a fiúk mennyire szeretik őt, és milyen boldog lesz akkor. Legfőképpen ez foglalkoztatta Pault. Csak megbizonyosodjék Florence egyszer affelől, mennyire nyájas és jó volt hozzá mindenki, és lassanként valamennyinek kedvencévé lett, nénje akkor bizonyosan szomorúság nélkül fog arra az időre gondolni, melyet Paul itt töltött. Így aztán Florence sokkal könnyebb szívvel fog megint elszakadni tőle, amikor talán ismét visszajön az intézetbe.

Amikor visszajön! Naponta legalább ötvenszer lépkedett kis lába hangtalanul a lépcsőn föl, a szobájába, ahol gondosan összegyűjtött minden könyvet, papírszeletet, apró semmiséget, ami az övé volt, és a legkisebb tárgyig összerakta, hazavitelre készen. Paulban különben még árnyéka sem merült fel a visszajövetel gondolatának; sem amit tett, sem amit mondott, nem árult el ilyesmit, azt az egy gondolatot kivéve, mely a nénjével függött össze. Ellenkezőleg, elmélyedő hangulatában és míg a ház körül vándorolt, minden megszokott dologra úgy gondolt itt, mint amitől most rövidesen megválik; ez foglalkoztatta egész napon át gondolatait.

Sorra benézett a szobákba, ott az emeleten, és arra kellett gondolnia, milyen elhagyatottak is lesznek majd, ha ő elmegy; elgondolkozni, hány csendes napon, héten, hónapon és esztendőn keresztül állnak majd ott, éppen olyan komolyan, csöndesen és zavartalanul. Aztán még azon is el kellett gondolkoznia, vajon fog-e majd itt más fiú is bolyongani egyszer (éppen olyan régimódi, mint ő), akinek számára a bútorokban és falimintákban ugyanazok a furcsa

különlegességek nyilatkoznak meg, mint neki; és vajon fog-e annak a fiúnak valaki beszélni a kis Dombeyról, aki valaha itt lakott?

Azonkívül el kellett töprengenie még azon az arcképen is, ott a lépcsőházban, amely mindig olyan komolyan nézett utána, ha elment előtte, és visszanézegetett rá a vállán keresztül; még ha akárki társaságában ment is ott el, mintha mindig csupán rá nézett volna és senki másra. Úgyszintén sokat kellett gondolkoznia egy metszettel kapcsolatban is, amely másutt függött: álmélkodó csoport közepén egy alak, akit jól ismert nagyon, a feje körül fénykoszorú, áldó és könyörületes, fölfelé mutatott a magasba.

A hálószobája ablaka körül csak úgy rajzottak a gondolatok, és úgy torlódtak egymásra, mint a hömpölygő hullámok. Vajon hol laknak azok a vadmadarak, amelyek mindig ott lebegnek a tenger fölött viharos időben. Hol keletkeznek, és honnan jönnek a felhők? Honnan indul el a szél száguldó útjára, és ugyan hol áll meg? Vajon az a hely, ahol Florence meg ő oly gyakran üldögélt, figyelt és ezekről a dolgokról beszélgetett, olyan lesz-e majd őnélkülük is, amilyen akkor volt? És vajon ugyanolyan lenne-e az a hely Florence számára, ha ő messze lenne valahol, és nénje ülne ott csak egyedül?

Aztán még mennyi mindent el kellett gondolnia Tootsszal, Feeder úrral, meg a fiúkkal kapcsolatban! Mi mindent el kellett gondolnia Blimber úrról, Blimbernéről és Blimber kisasszonyról; aztán az otthonról, nagynénjéről és Tox kisasszonyról! Atyja is foglalkoztatta, meg a Dombey és Fia, úgyszintén Walter és szegény öreg nagybátyja, aki megkapta a szükséges pénzt, valamint a reszelős hangú kapitány, akinek vaskeze volt. Még egy sereg látogatást is le kellett bonyolítania a nap folyamán; be kellett néznie a tanterembe, Blimber dolgozószobájába, Blimberné asszony lakosztályába, Blimber kisasszonyéba úgyszintén; és meg kellett látogatnia a kutyát is. Mert most szabadon járhatott-kelhetett a házban. Kóborolhatott amennyit csak akart; mivel pedig azt kívánta, hogy mindenkitől jó barátságban váljon meg, mindenki irányában figyelemmel kellett lennie. Előfordult, hogy Briggsnek megkereste a könyvben a helyeket, melyeket folyton elvesztett szem elől; máskor szavakat keresett ki a szótárból ifjú növendékek számára, akik nagy bajban voltak; Blimberné asszonynak gombolyításnál tartotta a selyemgombolyagot, Cornelia íróasztalán rendet tett; sőt olykor még a doktor dolgozószobájába is besompolygott, és a tudós férfi lába előtt a szőnyegen lassan forgatta a földgömböt, körutazást tett a világon, vagy szárnyra kelt egyenesen a messzi csillagok honába.

Azokban a napokban, közvetlenül a szünet előtt, miközben a többiek életre, halálra dolgoztak, hogy a félév teljes anyagát átismételjék, Paul olyan kiváltságokat élvezett, amilyenekre még nem volt példa e házban. Jóformán maga sem hitte, hogy szabadsága óráról órára, és napról napra tart. A kis Dombeyt kivétel nélkül mindenki kényeztette. Blimber doktor annyira figyelmes volt irányában, hogy egy nap Johnsont arra kérte, vonuljon vissza az ebédtől, mivel azt találta kiejteni a száján, hogy „szegény kis Dombey”. Paul ezt az eljárást nagyon is szigorúnak találta, bár elpirult abban a pillanatban, ha nem is értette, miért használta Johnson vele kapcsolatban ezt a szót. Annál is vitathatóbbnak látszott a doktor szigorú ítélete, mivel Paul éppen az előző estén hallotta meg véletlenül, hogy ez a roppant tekintély helyeslően csatlakozott Blimberné azon állításához, hogy szegény, kedves kis Dombey régimódibb, mint valaha. Ettől kezdve Paul kezdte azt hinni, hogy ha valaki nagyon vékonyka, könnyű, hamar kifárad, és mindig szívesen ledőlne pihenni, akkor régimódi. Paul valóban érezte, hogy ez a szokása napról napra jobban elhatalmasodik rajta.

Végre elérkezett a mulatság napja; Blimber úr a reggelinél így szólt: „Uraim, jövő hó huszonötödikén folytatjuk tanulmányainkat.” Toots rögtön sutba dobta alattvalói hűségét, és felhúzta gyűrűjét; ettől a pillanattól kezdve, ha a doktor szóba került, csak úgy emlegette,

hogy „Blimber”. Az effajta szabadosság bámulatot és irigységet keltett a régebbi növendékekben, a legkisebbek viszont valósággal megdöbbentek, és már azon csodálkoztak, hogy nem szakad le egyetlen gerenda sem, és nem zúzza agyon a vakmerőt.

Az esti mulatságra reggeli vagy ebéd közben senki sem tette a legkisebb célzást sem; de a házban élénk sürgés-forgás volt egész nap, és Paul vándorlásai közben sok eddig nem látott paddal és gyertyatartóval ismerkedett meg, és egy hárfát is felfedezett, mely zöld köpenyegében ott támaszkodott a lépcsőház egyik fordulójánál, a nappali ajtaja közelében. Az ebédnél valami furcsaság tűnt fel neki a Blimberné haja körül is, mintha valahogy nagyon szorosan csavarta volna össze. Blimber kisasszonynak nagyon szép csomó fonott haj tekeredett a halántékára, a saját göndör kis fürtjei alája voltak rejtve, papirosba csavargatva, hozzá egy színlap papírjába; Paul ugyanis azt olvasta le az egyik papirosról a pápaszem szikrázó üvege fölött, hogy „Királyi Színház”, a másikról pedig: „Brighton.”

Estefelé a fiatalurak hálószobáiban valóságos kiállítás nyílt fehér mellényekből és nyakkendőkből; szerteszét pedig a pörkölt haj szaga terjengett, annyira, hogy Blimber doktor egy ízben üdvözletét küldte a fiataluraknak az inas által és azt kérdeztette, vajon nem ütött-e ki tűz valahol a házban? Mindössze annyi történt, hogy a fodrász, aki a fiatalurak haját göndörítette, rendkívüli buzgalmában túlontúl megtüzesítette a fodorító vasat.

Paul, miután elkészült - és ez hamar megtörtént, mert nem érezte magát egészen jól, meg kissé álmos is volt bizony, és nem volt türelme hosszan elbíbelődni az öltözködéssel - lement a fogadóterembe. Blimber doktor urat már ott találta, teljes díszben sétált fel s alá a szobában, olyan méltóságteljes, mindamellett egykedvű arckifejezéssel, mint aki éppen csak valószínűnek tartja, hogy egy-két jó embere bekukkant. Rövidesen Blimberné is megjelent, és Paul úgy látta, hogy ma éppenséggel gyönyörű. Annyi szoknya volt rajta, hogy kirándulásszámba ment, amíg az ember körüljárta. A mama után csakhamar Blimber kisasszony is ott termett; kissé agyonpréseltnek látszott ugyan, mégis határozottan bájos volt.

Ezután Toots és Feeder érkezett meg. Mindkettő kalappal a kezében jött, mintha máshol laktak volna, és amikor a pincemester bejelentette őket, Blimber úr felkiáltott: - Nini, kit látok! Ah, ah! Nagyon örvendek! - Toots úr csupa csillogás volt az ékszereivel és gombjaival; annyira tudta ő maga is, hogy miután kezet fogott a doktorral, Blimberné és Blimber kisasszony előtt meghajolt, félrehívta Pault és megkérdezte tőle: - Nos, Dombey, hát ehhez mit szólsz, mi?

Zsendülő önbizalma ellenére Toots nagy bizonytalanságok közepette élt; elsősorban mert nem tudta, mi a helyesebb, ha a mellénye legalsó gombja be van-e gombolva, vagy ha nincs; aztán meg mi az igazán illendő: ha az ember a kézelőcsíkját lehajtja, vagy fölhajtja? Mikor azt látta, hogy Feeder úr felhajtotta, menten felhajtotta ő is. De mivel a legközelebbi érkező már lehajtva viselte, Toots is egy szempillantás alatt lehajtotta. Azonkívül a mellény begombolása körüli felfogások nemcsak a legalsó gomb, hanem a felső gombok tekintetében is oly sokféléknek és bonyolultaknak mutatkoztak, mint az egyre sűrűbben érkező vendegek viseletéből ítélni lehetett, hogy Toots kénytelen volt állandóan le s fel billegetni ujjait a fent említett ruhadarabon, akárcsak valami hangszeren, miközben valósággal beleőrült a szakadatlan kézmozdulatokba, amelyeket ez a hangszer kívánt.

A fiatalurak feszes nyakravalóban, bodrosan és tánccipőben, kezükben a legjobb kalapjukat szorongatva, lassanként mind megérkeztek - s természetesen külön-külön bejelentették őket - amikor Baps úr, a táncmester is megjött a feleségével együtt, akihez Blimberné odaadóan kegyes és leereszkedő volt. Baps úr, ez a nagyon komoly férfiú lassan és vontatottan beszélt. Öt perce sem állt még ott a lámpa alatt, beszélgetésbe elegyedett Tootsszal (aki közben a

tánccipőjét hasonlította össze az övével); és megkérdezte tőle, mi a legokosabb, amit az ember az arany ellenében behozott külföldi nyersanyagokkal tehet. A némileg megzavart Toots így vélekedett: „Süsse meg!” Baps úr, látszott, nincs föltétlenül ezen a véleményen.

Paul most kiosont a kipárnázott díványsarokból, amely eddig megfigyelőhelye volt, és lement a teázószobába, hogy ott várjon Florence-re, akit már két hete nem látott; a múlt szombaton és vasárnap ugyanis itt maradt Blimberéknél, nehogy meghűljön. Florence rövidesen meg is érkezett; egyszerű kis estélyi ruhájában, kezében friss virágbokrétával, olyan, de olyan szép volt, hogy amikor letérdelt Paul mellé, hogy átkarolja kisöccse nyakát és megcsókolja (mert senki sem volt a szobában, csak a barátságos szobalány s egy másik fiatal nő, aki a teával foglalkozott), Paul alig akarta elengedni, nehogy tovább menjen, nehogy ragyogó és szeretettől sugárzó szemét levegye az arcáról.

- Mi van veled, Floy? - kérdezte Paul hirtelen, mert majdnem bizonyos volt benne, hogy könnyet látott nénje szemében.

- Semmi szívem, semmi - felelte Florence.

Paul ekkor gyöngéden odanyúlt ujjaival az arcához és lám - csakugyan könny volt az, amit látott!

- Floy! - kiáltott föl a gyermek.

- Hazamegyünk, szívem, még ma este és én magam ápollak - szólt Florence.

- Ápolsz! - ismételte Paul.

Nem értette, miért ápolná őt a nénje, sem azt, hogy a két szobalány miért néz rájuk olyan komolyan, és Florence miért fordítja el arcát egy pillanatra, s miért kell egy pillanatig várnia a régi, ragyogó mosolyt.

- Floy - szólalt meg most Paul, miközben Florence hajának egy sötét fürtjét ott tartotta a kezében -, felelj nekem őszintén. Azt hiszed, hogy régimódi lettem?

Nénje nevetett, megsimogatta az arcát: - Dehogy, dehogy!

- Mert én tudom, hogy itt mind azt mondják rólam, és én úgy szeretném tudni, mit jelent?

Ebben a pillanatban erős kopogás hallatszott az ajtón, mire Florence az asztalhoz sietett, és a beszélgetésnek vége szakadt, Paul ismét elcsodálkozott, hogy a barátságos szobalány miért suttog Florence-nek valamit, úgy mintha vigasztalni próbálná, de az újabb vendég kizavarta fejéből ezeket a gondolatokat.

Az új vendég, Barnet Skettles báró, feleségével meg a fiával érkezett. Szünet után az ifjú Skettlest is be akarták adni ide az intézetbe. Az utóbbi időben ugyancsak sokat foglalkozott a fáma Feeder úr szobájában Barnet Skettles báró úr személyével, aki az alsóház tagja volt. Feeder úr azt szokta mondogatni, hogy ha a képviselőházi elnök szeme egyszer megakad a bárón (amire már három-négy esztendeje vártak a báró hívei), akkor jön aztán a nemulass a radikálisoknak.

- Miféle szoba ez például? - kérdezte a bárónő Méliától, attól a szobalánytól, aki olyan barátságos volt Paulhoz.

- Blimber doktor dolgozószobája - hangzott a felelet.

A báróné lornyonján keresztül megszemlélte a szobát, mint valami panorámát, aztán helyeslő bólintással fordult a báró felé: - Nagyon jó. - A báró egyetértett vele, Skettles úrfi viszont gyanakodónak és kétkedőnek látszott.

- És ez a kicsike itt - fordult most a báróné Paul felé. - Ez is egyike...

- A fiataluraknak? Igenis - felelte Mélia.

- És önnek mi a neve, halvány kis gyermekem? - kérdezte Lady Skettles.

- Dombey - felelte a kisfiú.

A báró rögtön belekapcsolódott a beszélgetésbe és elmondta, hogy egy hivatalos ebéden volt szerencséje Paul atyjával találkozni és reméli, hogy Dombey úr jól érzi magát. Paul azt is hallotta, hogy a báró ilyesvalamit mondott a feleségének: City... nagyon gazdag... igen jó család... a doktor mondta. A báró aztán ismét Paul felé fordult és így szólt: - Megmondja majd az édespapának, ugye, hogy Barnet Skettles báró örült a hírnek, hogy jól érzi magát, és üdvözletét küldi?

- Igenis, uram - felelt Paul.

- És itt az én derék kisfiam - folytatta a báró. - Barnet - fordult fiához, aki az elkövetkezendő leckék miatt már előre is alaposan megbosszulta magát a mazsolás kalácson -, íme egy fiatal úr, akivel meg kell ismerkedned. Egy fiatal úr, akivel szabad megismerkedned - tette hozzá a báró, erősen hangsúlyozva az engedelmet.

- Micsoda szem! Micsoda haj! És milyen bájos arc! - fejezte ki halkan Lady Skettles az elragadtatását, miközben Florence-et nézte üvegén keresztül.

- A nővérem - szólt Paul bemutatva a leánykát.

Skettlesék megelégedése most már teljes volt. És mivel Paul már az első percben megnyerte a báróné tetszését, együtt mentek fel; Skettles báró Florence-et vette pártfogásába, az ifjú Skettles pedig egyedül ballagott utánuk.

Az ifjú azonban, ahogy felértek az ebédlőterembe, nem maradhatott sokáig háttérben, Blimber doktor arra szemelte ki ugyanis, hogy Florence táncosa legyen. Paulnak nem tűnt fel éppen, mintha az ifjú báró különösebben boldog volna, sőt egyenesen durcásnak látszott; de miután Paul meghallotta, hogy Lady Skettles, aki csendesen verte a tánc ütemét a legyezőjével, azt mondta Blimbernének, hogy drága fiacskája nyilván egészen oda van azért az angyali Dombey kisasszonyért, ezek után nyilvánvaló volt, hogy az ifjú Skettles csakugyan földöntúli boldogságban úszik, csak éppen nem látszik rajta.

A kis Paul különös véletlennek érezte, hogy az ő kipárnázott helyét a díványon senki sem foglalta el, mikor pedig visszament a szobába, mindenki készségesen utat engedett neki, hogy megint odajuthasson a helyére. Elébe sem állott senki, mikor észrevették, hogy szereti Florence-et nézni, amint táncol, sőt mindenki eltisztult előle, hadd követhesse szabadon a szemével. Annyira kedvesek voltak még az idegenek is, akik csakhamar egészen szép számban egybegyűltek, hogy sorra odajöttek hozzá, megkérdezték, mint érzi magát, nem fáj-e a feje, és vajon nem fáradt-e már? Paul nagyon szépen megköszönte mindenkinek, hogy olyan jók hozzá és figyelmesek. Ott ült hátradőlve a sarokban, vánkosokkal feltámasztva, Lady Skettles és Blimberné mellette, ugyanazon a pamlagon, Florence pedig, valahányszor egy-egy tánc véget ért, odament hozzá és mellé ült - Paul nagyon boldognak érezte magát.

Florence szívesen ott ült volna mellette egész éjszakán át, és nem táncolt volna a maga jószántából egy lépést sem, ha Paul nem küldi, azzal, hogy nagyon szereti nézni. És az igazat mondta csakugyan, mert kis szíve csak úgy dagadt a büszkeségtől, arca pedig kipirosodott, amikor látta, hogyan bámulja mindenki Florence-et és ő gyönyörű feslő rózsabimbója az egész teremnek.

Fészkéből, a párnák közül, Paul jóformán mindent látott és hallott, mintha az ő mulatságára rendezték volna az egész estét. Sok egyéb apró mozzanat között azt is megfigyelte, hogy amint a táncmester beszédbe elegyedett Skettles báróval, mindjárt attól is megkérdezte, akárcsak Tootstól, ugyan mit is tegyen az ember a nyersanyagokkal, amikor azok a kikötőinkbe érkeznek a külföldre szállított arany ellenében. Olyan rejtelmes dolognak látszott ez Paul előtt is, hogy igazán kíváncsian várta, vajon mit is kellene hát tenni? Skettles báró úrnak elég sok mondanivalója volt a dologról, el is mondta, de úgy látszik, amit ő mondott, az sem oldotta meg a kérdést teljesen, mert Baps úr azt válaszolta, hogy igen, de tegyük fel, hogy Oroszország meg hirtelen a faggyújával áll elő. Ez azután csaknem elnémította a bárót, mert egy ideig a fejét rázta, aztán annyit mondott, hogy nos, nekünk még mindig ott a gyapotunk, amivel válaszolhatunk.

Barnet Skettles báró olyanformán nézett Baps úr után, mikor az odament a feleségéhez, hogy egy kicsit felélénkítse (mert Bapsné közben, teljesen magára hagyatva, úgy tett, mintha a hárfázó úriember kottáját kísérné igen odaadó figyelemmel), mint aki azt gondolja magában, hogy nem éppen mindennapi emberrel akadt dolga, mindjárt meg is mondta ezt Blimber doktornak, s még hozzátette, szabad-e megkérdeznie, ki az az úr, és vajon nem tartozott-e valamikor a Kereskedelmi Kamarához? Blimber doktor azt felelte, hogy nem, vagy legalábbis nem hinné, mert a dolog úgy állt, hogy az illető tulajdonképpen tanár, mégpedig...

- Fogadni mernék, hogy a statisztika, vagy holmi hasonló tanára - vágott közbe Skettles báró.

- Nos, nem éppen, báró úr - szólt Blimber doktor az állát dörzsölve. - Hát nem éppen.

- Akkor meg fogadok, hogy valami olyan helyen, ahol sokat kell számolni.

- Úgy van, igen - felelte Blimber úr -, ha nem is olyan formában, ahogy a báró gondolja. Baps úr igen kitűnő ember valóban és... ami a hivatását illeti, ő a mi tánctanárunk.

Paul elámult, amikor látta, hogy a nyert felvilágosítás milyen hirtelen megváltoztatta Barnet Skettles báró úr Bapsról alkotott véleményét, s a báró mennyire dühbe jött, és milyen haragos pillantásokat lövellt Baps úr felé, a szoba másik sarkába. Lady Skettlesnek meg éppenséggel azt mondta, hogy Bapsot vigye el az ördög, miközben felvilágosította őt a helyzetről, s még hozzátette, hogy ez aztán mégiscsak a legnagyobb, leghitványabb szemtelenség.

Paul ezenkívül még mást is megfigyelt. Feeder úr, miután több csészére valót bekebelezett a négusnak nevezett kitűnő italból, a szó igaz értelmében mulatni kezdett. A tánc eddig általában igen szertartásosan folyt, a zene is ünnepélyes volt, s kissé az egyházi zenére emlékeztetett. A csészék többszöri kiürítése után Feeder úr egyszerre kijelentette Tootsnak, hogy ideje lesz egy kis lelket verni végre ebbe az unott társaságba. Feeder úr aztán úgy rákezdett a táncra, ahogy igazi mulatságban járja, és titokban a zenészeket is szutyongatni kezdte, hogy húzzanak most aztán valami jó talp alá valót. Feeder úr még nagyobb figyelemben kezdte részesíteni a nőket, és amikor Blimber kisasszonnyal táncolt, ezt súgta neki, bár nem olyan halkan, hogy Paul meg ne hallja, a csodálatos sorokat:

Ha csalfa lenne is szívem,
Mindig hű lenne Hozzád!

Paul azt is hallotta, hogy még négy kisasszonynak ismételte el ezt egymás után. Nem csoda, ha Feeder úr később olyasmit mondott Tootsnak, hogy aztán csak rosszra ne forduljon a nagy jókedv holnap!

Blimberné asszony bizony egy kissé megijedt ettől a ledér magaviselettől; még jobban a zene hirtelen megváltozásától, amely egyszerre közönséges, utcán dúdolt dallamokra kezdett emlékeztetni, s így könnyen föltételezhető volt, hogy Lady Skettles megbotránkozik. De a báróné olyan kedves volt, hogy arra kérte Blimberné asszonyt, ugyan, ne is említse, szót sem érdemel az egész; mikor pedig Blimberné azt kezdte magyarázni, hogy Feeder urat hasonló alkalmakkor a kedélye sajnos el-elragadja, a báróné a legnagyobb nyájassággal és udvariassággal válaszolt. Külön megjegyezte még, hogy Feeder úr, társadalmi állásának megfelelően, igen derék fiatalembernek látszik, s hogy különösen keresetlen hajviseleti módja tetszik neki; Feeder úr haja ugyanis (mint említettük) éppen negyed hüvelyknyire volt levágva.

Egy alkalommal, a tánc szünetében, Lady Skettles azt mondta Paulnak, hogy úgy látszik, nagyon szereti a zenét. Paul azt válaszolta, hogy úgy van, és ha a báróné szintén szereti, akkor Florence-et kellene meghallgatnia, mikor énekel. Lady Skettlest nyomban epeszteni kezdte a vágy, hogy ebben a gyönyörűségben részesüljön. Florence, mikor kérték, hogy énekeljen, először nagyon megijedt ennyi ember előtt és könyörgött, ne kívánják ezt tőle; mégis, amint Paul odahívta, és azt mondta neki: - Énekelj, Floy! Kérlek! A kedvemért, drágám! - Florence odament a zongorához, és megzendítette a billentyűket.

Mind félrehúzódtak kissé, hogy Paul láthassa nővérét, és Paul nézte, amint a leányka ott ül egyedül, csupa fiatalság, jóság, szépség és hozzá való kedvesség, és hallotta aztán, hogyan csendül fel a némaság közepette átható, édes és tiszta hangja, ez a valóságos aranylánc közötte és élete minden boldogsága között - a gyermek elfordította arcát, hogy elrejthesse könnyeit. Nem azért, mert a zene oly panaszos volt és szomorú, mint ő mondta a vendégeknek aztán, mikor vigasztalni kezdték, csupán azért, mert neki olyan nagyon kedves volt Florence éneke.

Mindnyájan szerették Florence-et! Hogyan is lehetett volna másképp! Paul tudta jó előre, hogy mindnyájan szeretni fogják, mert másképp nem is tehetnek, és amint ott ült a kipárnázott sarokban, kezét összetéve, fél lábát lazán maga alá húzva, senki sem gondolta volna, mekkora diadal és boldogság duzzasztotta kicsiny gyermekkeblét, és micsoda édes nyugalom szállt a szívére, míg nénjében gyönyörködött. Minden oldalról a „Dombey nővéréről" szóló pazar dicséretek érték a fülét; a nyugodt és szerény kis bálkirálynő magasztalása ott lebegett minden szájon; okosságáról és tehetségéről valló nyilatkozatok röpködtek körülötte szüntelenül. Mintha a nyári éjszakában a levegő szárnyain szállt volna, úgy áradt körülötte valami rejtelmes, alig érthető érzés, mely Florence-re meg reá vonatkozott, és szeretetet sugárzott annyira, hogy Paul szinte a simítását érezte.

Maga sem tudta, hogyan történik mindez. Mert minden, amit csak érzett, észlelt és gondolt ezen az estén - a jelen, meg a múlt, az, ami csak most történt, s ami régen ezelőtt -, összevegyült, mint a színek a szivárványban, vagy a gazdag színű madarak tollazatában, mikor a nap visszafénylik rajtuk, vagy az alkonyuló égen, a sugárzó nap nyugtával.

Minden, ami legutóbb foglalkoztatta, elvonult előtte ebben a zenében; nem mintha gondolatai újból feltámadtak volna, és foglalkoztatni akarnák még ezentúl; nem: békésen elvégzett és csöndben tovaröppenő gondolatok voltak ezek.

Egy óceánra nyíló magányos ablak, amelyen évekkel ezelőtt kinézett a mérföldnyi és mérföldnyi messzire; a képek és látomások, melyekkel még tegnapelőtt foglalkozott, elcsendesedtek az óceán színén és nyugalomba aléltak, mint a megtört hullámok. Mintha testvére dalából ugyanazt a titokzatos mormolást hallotta volna ki, melyet kinn a tengerparton, kocsijában fekve, oly sokszor hallgatott; ezt hallotta a körülötte levők hangjában, lépéseik neszében, sőt, mintha az előtte elsuhanó arcok mind részei lettek volna egy-egy távoli képnek; de beletartozott még a Toots nehézkes, esetlen jólelkűsége is, ahogy oda-odajött hozzá, és megszorította

a kezét. A feléje áramló általános nyájasságon keresztül is mintha a tenger mormogását hallotta volna, sőt, érthetetlen módon mintha az ő régimódiságának gondolata is a tengermorajhoz kapcsolódott volna. Így ült ott a kis Paul, mélázott, hallgatott, nézelődött, álmodozott és nagyon boldog volt.

Amíg aztán el nem jött a búcsúzás ideje; ekkor valóban nagyon figyelemre méltó dolog történt. Skettles báró úr odament Paulhoz, magával vitte az ifjabb Barnetet, hogy ő is kezet fogjon vele; és arra kérte Pault, ne felejtse el megemlíteni a kedves papájának, hogy Sir Barnet Skettles tiszteltetni és reméli, hogy az ő fia meg Paul jó barátok lesznek. A bárónő megcsókolta a kisfiút, haját kétfelé simította a homlokán és szeretettel magához ölelte. Még Bapsné asszony - szegény Bapsné! - is odajött, és ennek Paul igazán nagyon örült, otthagyva a hárfázó úr kottáit, és éppen olyan melegen búcsúzott el tőle, mint mindenki más a teremben.

- Isten önnel, doktor úr - szólt ekkor Paul, s kinyújtotta a kezét Blimber felé.

- Isten önnel, kis barátom - felelte Blimber doktor.

- Nagyon szépen köszönöm minden jóságát, doktor úr - folytatta Paul és elfogulatlanul nézett a rettegett arcba -, és kérem szépen, tessék megmondani mindenkinek, hogy vigyázzanak Diogenészre.

Diogenész a kutya volt; ez a kutya még soha életében a bizalmába és barátságába nem fogadott Paulon kívül senkit. A doktor úr megígérte Paulnak, hogy távollétében gondját viseli Diogenésznek. Paul megköszönte, azután még egyszer kezet szorítottak. Majd Blimberné asszonytól és Corneliától búcsúzott el szívből fakadó komolysággal, hogy Blimberné még Ciceróra is elfelejtette ráterelni a szót Lady Skettles előtt, noha egész este készült rá. Cornelia a kezébe fogta Paul kezét, s így szólt hozzá: „Dombey, Dombey, ön mindig kedvenc növendékem volt. Isten önnel." És ezek a szavak megmutatták - gondolta Paul -, milyen könnyen lehet igazságtalan az ember valakihez; mert Blimber kisasszony a szíve mélyén lám így érzett, ha melegházi fűtőberendezés módjára viselkedett is.

Aztán egyszerre mozgás támadt a fiatalurak között: „Dombey indul!" - „Megy a kis Dombey!" Megindult az áradat Paul és Florence után lefelé a lépcsőházba, s a menetből nem maradtak ki Blimberék sem. Mint Feeder úr megjegyezte, ilyesmi még soha nem történt, amennyire csak visszaemlékezik egyetlenegy fiatalúr távozásakor sem; viszont azt természetesen nehéz lett volna ellenőrizni, hogy ez az állítás csakugyan tényeken vagy a kiürített csészéken alapult? A cselédek - élükön a pincemesterrel - valamennyien ott álltak az előcsarnokban, hogy láthassák az induló kis Dombeyt; még a gyönge szemű fiatalember is, amikor levitte Paul könyveit és ládáját a kocsihoz, amelynek Pault és Florence-et Pipchinnéhez kellett vinnie, valósággal elolvadt a meghatottságtól.

A fiatalurakat még a bennük eluralkodott gyöngéd érzelmek sem gátolták abban - mert természetesen egytől egyig lángra gyúltak Florence irányában -, hogy rendkívül lármás búcsúzást ne rögtönözzenek Paul körül; a kalapjukat lengették utána, lenyargaltak a lépcsőn, ott tolongtak, hogy még egyszer megszoríthassák a kezét, miközben mindegyik elmondta: - Aztán el ne felejts, Dombey! - és még egyéb különféle érzésnyilvánulásokban törtek ki, amelyek különben igen szokatlanok voltak ezek közt az ifjú óriások között. Paul odasúgta Florence-nek, aki eközben gondosan bebugyolálta, mielőtt kinyitották volna az ajtót, hogy hallja-e őket? El tudja-e valaha is felejteni ezt? Ugye, örül? És miközben ezeket kérdezte, az ő arca is csak úgy sugárzott az örömtől.

Megfordult, hogy még egyszer utoljára visszanézzen utána bámuló társai arcára, és meglepetve látta, milyen ragyogók, milyen nyájasak és annyian vannak, mintha valami zsúfolt színházat látna maga előtt. S ahogy nézte, úgy lebegtek ezek az arcok ott előtte, mint egy megmoz-

gatott tükörben; a következő pillanatban már benn ült a sötét kocsiban, és szorosan odasimult Florence-hez. Valahányszor csak visszagondolt Blimber doktorékra, mindig úgy állt ez a kép előtte, mint abban az utolsó pillanatban; sohasem úgy, mint valóság, inkább álomszerűen, a szemek sokaságával telve.

Azért mégsem búcsúzott el végleg a nagy Blimber-családtól. Valaki hátra volt még. Mégpedig Toots úr. Toots úr ugyanis egyszerre csak, egészen váratlanul, leeresztette az egyik kocsi-ablakot, és fejét bedugva, rendkívüli kuncogás közepette megkérdezte: „Dombey itt van?" Aztán rögtön be is csapta az ablakot, nem várta meg a feleletet. Ám Toots úr még nem fejezte be a búcsúzást; ugyanis, mielőtt a kocsi tovarobogott volna, hirtelen újból leeresztette az ablakot, ezúttal a másik oldalon, megjelent az ablakban kuncogva, mint az előbb és megint azt kérdezte: „Dombey itt van?" - aztán gyorsan eltűnt, éppen úgy, mint az előbb.

Hogy mulatott Florence! Paul sokszor visszaemlékezett erre, és mindig nevetett, valahányszor csak eszébe jutott.

Másnap és azután sok minden történt, amire Paul csak zavarosan emlékezett. Miért időztek például Pipchin néninél napokon és éjeken át, nemhogy hazautaztak volna; miért feküdt ágyban, miközben Florence állandóan ott ült mellette; s vajon az apját látta-e a szobában, vagy csak egy hosszú árnyékot a falon; vajon valóban hallotta-e, hogy az orvos azt mondja valakiről, ha előbb hozták volna el, s nem várták volna be az alkalmat, amelyre a fiú annyi mindent épített képzeletben - és ez a képzelet gyöngeségéhez képest olyan erős volt - könnyen meglehet, hogy talán már túl sem élte volna.

Még arra sem tudott visszaemlékezni, hogy igazán oly sokszor mondta-e Florence-nek: - Ó, Floy! Vigyél haza innen, és ne hagyj el soha! - de úgy rémlett neki mégis, mintha mondott volna ilyesmit. Néha azt képzelte, hogy a saját hangját hallja, amint ezt ismétli: „Vigyél engem haza, Floy, vigyél haza!"

De aztán jól emlékezett, mielőtt hazaértek volna s felvitték volna a jól ismert lépcsőkön a régi szobájába, útközben órákon keresztül hallotta a kocsi robogását; ő maga ott ült a kocsi ülésén, Florence mellette, az öreg Pipchin néni pedig vele szemben. Visszaemlékezett arra is, mikor régi ágyába lefektették; úgyszintén nagynénjére, Tox kisasszonyra meg Susanra; de volt itt valami egészen új, és nagyon nyugtalanította.

- Kérem szépen, szeretnék valamit mondani Florence-nek - szólalt meg most, miközben ott feküdt. - Csak Florence-nek, egy pillanatra.

Florence föléje hajolt, a többiek pedig hátrább húzódtak.

- Floy, kedvesem, nem a papa volt ott a lépcsőházban, mikor engem a kocsiból behoztak?

- Ő volt, szívem.

- Nem sírt, amint besietett a szobájába, mondd csak, Floy, amikor engem behoztak?

Florence válaszul a fejét rázta, azután ajkát a gyermek arcára tapasztotta.

- Nagyon örülök, hogy nem sírt - szólt a kis Paul. - Azt hittem, sírt. De ne mondd meg neki, hogy kérdeztem.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Cuttle kapitány meglepő csalafintasága és Walter Gay új pályája

Nap nap után múlt, és Walter még mindig nem döntött, hogy a barbadosi ügyben mitévő legyen. Valamennyire abban is reménykedett, hogy Dombey úr talán nem is gondolta komolyan, amit mondott, vagy megváltoztatja a szándékát, és értésére adja, hogy mégsem kell elutaznia. Mivel azonban csak nem történt semmi, ami ezt a valószínűtlen elképzelést megerősítette volna, az idő pedig ugyancsak repült, úgy érezte, most már habozás nélkül cselekednie kell.

A legfőbb nehézséget az okozta, miképp tudassa a küszöbönálló változást Sol bácsival; tudta jól, hogy az öregurat lesújtja majd ez a hír. Rendkívül kínos volt Walternek, hogy Sol bácsi kedvét ilyen megdöbbentő hírrel tönkretegye, már csak azért is, mert az utóbbi időben az öregúr szépen visszanyerte régi jó kedélyét, és a bolt mögött a kis nappali egykori arcát mutatta. Adósságából az első részt már letörlesztette Dombeynak, és reménye nyílt arra, hogy majd csak lefizeti a többit is. Walter számára még gondolatnak is szörnyű volt, hogy újból letörni lássa, amikor oly férfiasan ugrott talpra.

Viszont az öregúr tudomása nélkül, csak úgy egyszerűen, mégsem mehet el. Sol bácsinak előre tudnia kell, de hogyan adja értésére, éppen ez a kérdés. Ami az ügy érdemét illeti, menjen-e, ne menjen - Walter nem is álmodozhatott arról, hogy választania lehet. Dombey úrnak igaza volt, amikor azt mondta neki, hogy még fiatal, s nagybátyja életkörülményei nem ragyogóak; Dombey úr tekintete, amellyel mondanivalóját kísérte, meg éppen tudtára adta, hogyha vonakodik, hát nyugodtan otthon maradhat, de az ő irodájában nincs helye többé. Nagybátyja lekötelezettje Dombeynak, hozzá olyan szívesség révén, amelyre ő maga, Walter kérte Dombeyt. Foglalkozhatott aztán titokban azzal a csüggesztő gondolattal, hogy sohasem nyerheti meg Dombey úr jóindulatát, és eszébe juthatott az is, hogy Dombey néha úgy bánt vele, mintha szántszándékkal meg akarta volna alázni, ami aligha igazságos dolog, de kötelesség, s kötelesség ilyen körülmények között is - Walter ezt mindenesetre így fogta fel -, a kötelességet pedig teljesíteni kell.

Mikor Dombey rátekintett és azt mondta, hogy még fiatal, a nagybátyja pedig mostoha körülmények között él, mintha lenézést látott volna Dombey arcán; lekicsinylő és megvető föltételezését, hogy ő, Walter, nyugodtan és henye módon ott élősködne egy tönkrement aggastyán nyakán - s ez mély sebet hagyott a fiú nemes lelkében. Elhatározta, hogy lehetőség szerint magyarázat nélkül megmutatja Dombey úrnak, mennyire félreismerte, így aztán arra törekedett a nyugat-indiai útra vonatkozó beszélgetés óta, hogy még jobbkedvűnek és tevékenyebbnek lássék, ha a serény és iparkodó Walter egyáltalán fokozhatta efféle jó tulajdonságait. Nagyon ifjú volt még és túlontúl tapasztalatlan ahhoz, hogy az is eszébe jutott volna, hátha talán éppen ez a tulajdonsága nem kellemes Dombey úrnak; és rugalmassága, jókedve, derűlátása még nem föltétlenül biztos lépcső Dombey úr bizalmához, akár igazságosan ítéli meg, akár igazságtalanul. Az is lehetséges - nagyon is -, hogy a hatalmas ember éppen kihívást látott abban, ahogy ő legutóbb becsületes mivoltában megmutatkozott, és elhatározta, hogy letöri őt.

„Mindegy, Sol bácsinak mégiscsak tudtára kell adnom, miről van szó”- gondolta Walter és nagyot sóhajtott. Mivel attól tartott, hogy hangja talán kissé remegni fog, és arca sem lesz olyan bizakodó, amilyennek látszani szeretne, ha ő maga mondja el az öregembernek a dolgot, s a közöltek első hatását leolvassa a ráncos arcról, úgy határozott, hogy hatalmas közvetítőt

fog felkérni, mégpedig Cuttle kapitányt. Amint a vasárnap elérkezett, Walter mindjárt reggeli után nekiindult, hogy a kapitányt felkeresse szállásán.

Útközben nem érintette éppen kellemetlenül, amikor eszébe jutott, hogy MacStingerné minden vasárnap reggel messze el szokott zarándokolni hazulról, hogy a tisztelendő Howler Melchisedech prédikációját meghallgassa. A tisztelendő urat ama alaptalan gyanú folytán csapták el egy napon a nyugat-indiai dokkoktól (s ezt a gyanút az emberiség fő ellensége, maga az ördög sugallta!), hogy megfúrta a szeszt tartalmazó hordókat, és a folytonossági hiány pótlása céljából saját száját tapasztotta oda a nyílásra. A prédikátor viszont kinyilatkoztatta, hogy a világnak hamarosan vége lesz, mégpedig az ő elcsapatása után két évre, pontosan délelőtt tíz órakor; és egy utcai helyiséget bérelt az *Őrjöngők* meggyőződését valló urak és hölgyek számára. Az első összejövetel alkalmával a tisztelendő Howler mennydörgő próféciái olyan rendkívüli hatást gyakoroltak a hívekre, hogy a szent tánc tomboló viharában, mellyel a szertartást befejezték, a beszakadt padlón keresztül az egész nyáj bezuhant az alattuk levő konyhába, s pozdorjává zúzott egy mángorlót, mely a gyülekezet egyik tagjának tulajdona volt.

Ezt a történetet a kapitány mesélte el Walternek és nagybátyjának, amikor Brogley kifizetése után igen emelkedett hangulatban ültek együtt és a „Bájos Peg”-et énekelték. A kapitány maga minden vasárnap igen pontosan ellátogatott egy közeli templomba, amely vasárnap reggelenként az angol lobogót vonta föl az árbocra. Mivel az egyházfi beteges ember volt, szívességből azt is megtette, hogy szemmel tartotta a fiúkat, akik előtt igen nagy tekintélynek örvendett a titokzatos vaskampó miatt. Walter tudta, hogy a kapitány szokásai milyen szigorúan következetesek, ezért ugyancsak szedte a lábát, hogy még otthon találja. Szerencsével járt, mert amint a Brig Place-ra befordult, megpillantotta a kapitány terjedelmes sötétkék kabátját és mellényét, ott szellőzött a nyitott ablakban.

Szinte hihetetlennek látszott, hogy ezt a kabátot és mellényt halandó szem a kapitány nélkül is megpillanthassa, pedig most ez történt, különben a kapitány két lába okvetlenül ott kalimpált volna az utcaajtó előtt, és teljesen eltorlaszolta volna, az utcaajtót azonban semmi akadály sem zárta el. Felfedezésén valósággal elcsodálkozott Walter, s egyet koppintott az ajtón.

- Stinger! - hallotta Walter a kapitány szavát egészen tisztán, föntről a szobájából. Jelezte, hogy az egyszeri kopogtatás nem neki szól. Walter kétszer kopogott.

- Cuttle! - hallotta újból a kapitány hangját; utána mindjárt tiszta ingben, nadrágtartóstul maga is megjelent az ablakban. Nyakravalója lazán tekeredett a nyaka köré, mint egy kötéltekercs; a kemény, fényes kalap pedig már ott ült a fején.

- Walter! - kiáltott a kapitány meglepetéssel, amint lenézett az ablakból.

- Valóban, Cuttle kapitány, csak én vagyok.

- Mi a baj, fiam? - szólt le most a kapitány rendkívüli érdeklődéssel. - Csak nem töri Gills megint valami rosszban a fejét?

- Nem, nem, a bácsi kitűnően érzi magát.

A kapitány, miután nagy megkönnyebbülését fejezte ki a hallottakon, lekiáltott, hogy azonnal jön, ajtót nyit, és ezt rövidesen meg is cselekedte.

- Azért gondoltam rosszra, mivel olyan korán jöttél - szólt s még mindig gyanakodva nézett Walterre, ahogy fölfelé mentek a lépcsőn.

- Attól tartottam, ha később jövök, nem találom itthon, pedig baráti tanácsra van szükségem - felelte Walter, miután leült.

- Meg is kapod - szólt a kapitány -, különben pedig mit adhatok neked?

- Csak a véleményére van szükségem, Cuttle kapitány - szólt mosolyogva Walter. - Ez az egyetlen dolog, amire most szükségem van.

- Nos, hát halljuk. Tanács az majd csak akad.

Walter elmondta neki, mi történt, milyen nehéz helyzetbe került a bátyjával, és mennyire megkönnyítené a dolgát, ha Cuttle kapitány volna olyan szíves és segítene. Cuttle kapitány az eset hallatára elképedt. A fiú kilátásai elborzasztották. A megdöbbenés mintha egészen elnyelte volna a derék férfiút, csaknem teljesen üresen hagyva az arcát, s a kék kabát, a fényes kalap, meg a vaskampó mintha tökéletesen gazda nélkül maradt volna.

- Látja, Cuttle kapitány, mint Dombey úr is mondta, én fiatal vagyok még és nem számítok. Nekem keresztül kell vágnom magam az életen, tudom; de két dolog van itt, amiről idejövet gondolkoztam, és erre különösen tekintettel kell lennem, a nagybátyámmal kapcsolatban. Nem gondolom, hogy érdemes vagyok rá, hogy életének öröme és büszkesége legyek - higgye el, ezt jól tudom, pedig mégis én vagyok. Nos, nem gondolja, hogy valóban így van?

A kapitány ugyan szemmelláthatólag erőlködött, hogy megdöbbenésének mélységéből felmerüljön valahogy, és visszanyerje régi képét, de mivel erőfeszítése eredménytelen maradt, a fényes kalap, kimondhatatlan jelentőséggel, csupán bólintott egyet.

- Ha élek és egészségben maradok is - folytatta Walter -, amire nézve ugyan nincsenek aggályaim... mégis, ha egyszer Angliát elhagyom, ki tudja, látom-e még a bátyámat? Már öregember ő, Cuttle kapitány, a megszokás embere is, és nem tudom, könnyű lesz-e neki bevennie...

- Ez a baj, hogy nem könnyű neki a pénzt sem bevennie, fiam - jegyezte meg Cuttle kapitány.

- Nagyon is igaz - bólintott Walter -, azonban úgy értettem, hogy könnyű lesz-e bevennie ezt a hírt? És ha (mint ön annak idején nagyon helyesen mondta) attól kellett tartanunk, hogy bolti felszerelésének és mindannak elvesztése, amit hosszú éveken át megszokott, halálát siettette volna, nem gondolja-e, Cuttle kapitány, hogy még bizonyosabban bekövetkezhetik ez a rossz, ha elveszti az...

- Az öccsét! - vágott közbe a kapitány. - Úgy van!

- Nos hát - folytatta Walter, vidámságot erőltetve -, minden erőnkkel rajta kell lennünk, hogy elhiggye: a válás csak ideiglenes. De mivel én jobban tudom, miként áll a dolog, és olyan sok okom van, hogy szegény jó bátyámat szeretettel, hálával és tisztelettel övezzem, tudom előre, kísérletem balul ütne ki, ha olyasmiről akarnám őt meggyőzni, amiben magam sem hiszek. Ez az a nagy ok, amiért azt kívánom, hogy ön tudassa vele; a legelső.

- Kormányos, irány egy ponttal tovább! - szólt a kapitány halkan és tűnődőn.

- Mit mond, Cuttle kapitány? - kérdezte Walter.

- Rajta, fiam! - ismételte a kapitány elrévülten.

Walter még várt egy kicsit, nincs-e a kapitánynak még valami hozzátennivalója ehhez, de mivel az hallgatott, folytatta:

- Most pedig jön a második kérdés, Cuttle kapitány. Szomorú, hogy ezt kell mondanom, de az az igazság, hogy nem vagyok a kedvence Dombey úrnak. Mindent elkövettem, ami csak tőlem tellett, de hiába, nem kedvel. Nyilván nem szabályozhatja tetszését vagy nemtetszését. Erről kár is többet mondanom. Elég az hozzá, hogy úgy látszik, szálka vagyok a szemében. Erre a helyre nem azért küld, ne higgyük, mintha az valami kitűnő hely volna; annál viszont büsz-

kébb, hogy dicsérje. Nagyon kétlem, hogy ez a hely előmenetelemet biztosítaná a cégnél; éppen ellenkezőleg, bizonyára azért rendelkezik így felőlem, hogy örökre félretegyen az útból. Erről természetesen egy szót sem szabad szólnunk a bácsinak, sőt olyan kedvezőnek és szerencsésnek kell feltüntetnünk a dolgot, amennyire csak tudjuk. Ha pedig önnek úgy mondok el mindent, ahogy van, azért teszem csupán, ha onnan a messze távolból valaha is segítő kézre van szükségem, legyen legalább egy igaz barátom itthon, aki ismeri valóságos helyzetemet.

- Wally öcsém - felelt a kapitány -, Salamon példabeszédeiben megtalálod a következő szavakat: „Ne legyünk soha híjával egy szűkölködő jó barátnak s egy pohár bornak, amivel megkínáljuk." Fiam, üsd fel a könyvet, és ha megtalálod a helyet, jelöld meg.

Miközben a kapitány őszinte jóindulattal Walter felé nyújtotta a kezét, még egyszer elmondta (mert az idézet szabatosságára és pontos alkalmazására igen büszke volt): - Ha megtalálod a helyet, jelöld meg.

- Cuttle kapitány - szólt Walter, és két kezébe fogta a kapitány odanyújtott hatalmas öklét, amellyel meg is telt mind a kettő -, önt szeretem a világon legjobban, a bácsi után. Bizonyos vagyok benne, nincs senki, akiben jobban megbízhatnék, mint önben. A távozással egymagában nem sokat törődöm; miért volna az nekem rossz? Ha a sorsomra hagynának, hogy keressem meg a szerencsémet, és egyszerű matrózként kellene elmennem szerencsét próbálni akár a világ túlsó sarkán is - elmennék örömest. Elmentem volna szívesen már évekkel ezelőtt szerencsét próbálni, bármi lett volna is a sorsom. De ez ellenkezett a bácsi kívánságával, meg felőlem kovácsolt terveivel; így aztán szó sem lehetett az egészről. Ma már biztosan tudom, Cuttle kapitány, hogy nagyot tévedtünk, és ami az én előrehaladásomat és reményeimet illeti, nem vagyok előbb most sem, mint amikor beléptem a Dombey céghez, sőt talán még annyira sem, mert akkor a cég talán még jóindulattal volt irányomban, most pedig bizonyára nincs.

- „Térj vissza, Whittington!" - mormolta a levert kapitány, miután egy ideig némán nézte Waltert.

- Úgy van! - nevetett Walter. - Csak attól félek, sok idő fordul, térül, Cuttle kapitány, míg visszatér! De isten ments, hogy panaszkodjak - tette hozzá élénk, lelkes derűlátó módján. - Igazában nincs mit panaszkodnom. Nem mondhatom, hogy nem gondoskodtak rólam. Meg tudok élni. Ha a nagybátyámat el kell hagynom, az ön gondjaira bízom, Cuttle kapitány, és jobb kézben igazán nem hagyhatnám. Mindezt nem azért mondom el, mintha kétségbe volnék esve, ó nem! Csak azért, hogy megértessem önnel, nem nagyon lehet válogatnom, s ahová küldenek, mennem kell, s amit ajánlanak, el kell fogadnom. Nagybátyámra nézve még sokkal jobb, ha engem elküldenek, hiszen Dombey úr nagyon jó barátjának bizonyult, hogy mikor, azt ön is tudja, éppen olyan jól, mint én. Bizonyos vagyok benne, hogy nem kevésbé lesz jó barátja a bátyámnak, ha én már nem leszek itt, hogy naponta felkeltsem az ellenszenvét. Ezért hát előre, hurrá! Utazunk, Cuttle kapitány. Hogy is hangzik az a matrózdal?

El Barbadosba hát, fiúk,
Vígan!
Hagyjuk vén Angliát, fiúk,
Vígan!

A kapitány rásüvöltötte a kórust:

Ví-í-í-gan!

Az utolsó sor valahogy megkapta a fülét egy lelkes és nem egészen józan hajóskapitánynak, aki ott lakott szemben; rögtön kiugrott az ágyból, kivágta ablaka szárnyait, és az utcán keresztül torkaszakadtából belevágott a dalba, ami természetesen rendkívüli hatást keltett. Mikor aztán már lehetetlen volt az utolsó sort tovább kanyarítani, húzni, a hajóskapitány még egy félelmetes „hahó”-t bőgött bele a világba, melyet részint barátságos üdvözletnek szánt, részint hogy megmutassa, ő még bírja ám hanggal, úgy bizony. Azután becsapta az ablakot és visszafeküdt.

- Most pedig, Cuttle kapitány - szólt Walter, miközben nagy sietséggel odanyújtotta neki a sötétkék kabátot és a mellényt -, ha velem jön, hogy elmondja az újságot Sol bácsinak (már régen értesülnie kellett volna), én önt otthagyom az ajtó előtt, és délutánig sétálni megyek.

A kapitánynak láthatóan nem nagyon volt ínyére ez a szerep, abban sem bízott túlságosan, hogy meg is felel majd. Aztán meg olyan másképpen rendezte el magában Walter jövőbeli útjait és dolgait, annyira saját elképzelései szerint! Hányszor dicsérte meg saját magát azért az okosságáért és előrelátásáért, amellyel a jövőjét elrendezte; olyan tökéletesnek és kerek egésznek látta tervét minden részletében, hogy most nem mindennapi erőfeszítést követelt tőle, végignézni, miként foszlik darabokra, sőt még segítsen is megsemmisítésében. Mindenekfölött pedig azt érezte a legnehezebbnek, hogy az összes régi elképzeléseket kivesse magából, és újakat vegyen fel a hajójába, mégpedig olyan gyorsan, ahogy a körülmények kívánják, de úgy is, hogy a régit ne keverje össze az újjal. Ezért aztán nemhogy a kabátját kapta volna magára eszeveszett sietséggel, lépést tartandó Walter lázas türelmetlenségével, hanem egyszerűen megtagadta az említett ruhadarabot. Egyelőre, mondotta Walternek, mielőtt ilyen fogas kérdés megoldásához látna, „hadd rágja kicsit a körmét”.

- Régi szokásom ez, Wally - mondta a kapitány -, van vagy ötven esztendős. Ha azt látod, hogy Edward Cuttle a körmét rágja, akkor mérget vehetsz rá, hogy Edward Cuttle hajója zátonyra futott.

A kapitány ezután foga közé vette vaskampóját, mintha a keze lett volna, aztán komolyságot és elmélyedést tükröző arccal minden oldalról vizsgálni kezdte a kérdést.

- Van nekem egy barátom - mormolta a kapitány síri hangon -, csakhogy jelenleg éppen Whitby körül horgonyoz; olyan tanácsot tudna ő adni ebben a dologban, éppúgy, mint akármiben, amit csak elébe tárnánk, hogy lefőzné az egész Parlamentet. Kétszer dobták a hajóból a tengerbe; kétszer, de meg se kottyant neki. Hajósinas korában három héten át állandóan fejbe verték egy óriási csavarszöggel. Mégsem jár nála tisztább fejű férfiú a földön.

Bármilyen tiszteletet érzett is Cuttle kapitány irányában, nem tagadhatta le magában azt az őszinte benső örömöt, amellyel ama kitűnő bölcs távolléte eltöltötte, és komolyan remélte, hogy az, tükörtiszta értelmével, nem avatkozik az ő dolgába, amíg valahogy maguk el nem igazítják.

- Ha ezt az embert oda vinnéd a Temze torkolatához, a Nornál úszó bója elé, és megkérdeznéd tőle, mi a véleménye róla, hát mondana neked véleményt, amely éppen úgy vonatkozna a bójára, mint a bátyád kabátjára. Olyan ember nem járt még a föld hátán (két lábon legalább nem), aki versenyezhetne vele. Egy napon nem is említhető senki emberfiával.

- Aztán mi a neve ennek az embernek? - kérdezte Walter, mert elhatározta, hogy érdeklődik a kapitány barátja iránt.

- Bunsbynak hívják, de hát mindegy, akármi is a neve, ha már egyszer olyan esze van.

A pontos gondolatot, amit a kapitány e dicsérethez fűzött, nem bontotta ki világosabban, de Walter sem firtatta tovább. Természettől fogva élénk figyelmét nem kerülhette el, különösképpen nem kényes helyzetében, hogy a kapitány ismét visszasüllyedt mélységes elmélke-

désébe, és bár bokros szemöldökei mögül állandóan kilesett, nyilvánvalóan sem nem látott, sem nem hallott.

Cuttle kapitány hatalmas eszmékkel vajúdott. Messzi elkerülvén a zátonyokat, hamarosan ott siklott a legmélyebb vizek felett, és gondolatainak mérőónja nem ért feneket. Fokonként egyre jobban megvilágosodott előtte, hogy valami tévedésnek kell lennie itten, s a tévedés inkább Walteré, mint az övé. Mert a nyugat-indiai terv teljesen különbözik attól, amilyennek Walter ifjúi mivoltában és elhamarkodottságában ítélte, és tulajdonképpen az egész új elgondolás arra irányul, hogy Walter boldogulását siettesse. Vagy ha éppenséggel van is köztük valami kis egyenetlenség - elmélkedett a kapitány -, mármint Dombey és Walter között, csak néhány kellő időben ejtett szót szóljon mindkettőjük barátja, aztán megint a rendes kerékvágásba térül minden és úgy megy, mint a karikacsapás. Cuttle kapitány aztán arra a következtetésre jutott, hogy hiszen ő abban a szerencsében részesült, hogy megismerhette Dombeyt, sőt, egy nagyon kellemes fél órát is töltött vele Brightonban (azon a reggelen, amikor a pénzt kölcsönkérték); így hát Dombey meg ő, mint afféle magukfajta világlátott emberek megértik egymást, és hozzászoktak ahhoz, hogy kellemes dolgokat cselekedjenek, csakhamar megegyeznek most is, együttes erővel elhárítják a nehézségeket, és megnyugtató megoldáshoz jutnak.

A baráti lépés most az lesz, ha ő, anélkül hogy Walternek egy szót is szólna, felugrik a Dombey-házba, megmondja a szolgának: „Volna olyan szíves, fiam, jelenteni, hogy Cuttle kapitány van itt”, aztán bizalmasan galléron fogja Dombey urat a vaskampó segítségével, meghányja-veti vele az ügyet, rendbehoz mindent, és nagy diadallal hazatér.

Amint ezek a dolgok a kapitánynak sorra eszébe ötlöttek, és lassanként ilyen kézzelfogható alakot kezdtek ölteni, fokról fokra úgy felderült az arca is, mint amikor a bizonytalan reggel fényes délidőre változik át. Szemöldökei, melyek az előbb még a legvészjóslóbban bokrosodtak, zordon, fenyegető mivoltukból régi, derűs formájukba simultak; a szigorú szellemi erőfeszítésben félig lezárt szeme újra kinyílt most; mosolya pedig, mely eddig csak három foltocskában tűnt fel - szája jobb sarkán meg a két szeme szögletében - fokonként belepte a teljes arcát, és felfodrosodva a homlokáig, még a fényes kalapot is feljebb emelte; mintha eddig Cuttle kapitánnyal együtt a kalap is megfeneklett volna, most viszont mind a ketten boldogan lebegnének fönn a víz tetején.

A kapitány végül abbahagyta a körömrágást és így szólt: - Wally, kedves fiam, segítsd csak rám ezt a hacukát. - Ezzel a szóval a kapitány a kabátra meg a mellényre célzott.

Walter igazán kevéssé sejthette, miért fordít a kapitány most olyan különös gondot a nyakkendőjére; miért pödörgeti ki a két végét olyan malacfark formájúan, és miért húzza át aztán egy tömör aranygyűrűn, melybe vasráccsal körülkerített sírkövet metszettek, meg egy szomorúfüzet, valami elhalt jó barát emlékére. Azt sem tudhatta Walter, miért rángatja a kapitány a gallérját olyan magasra, amennyire csak az alul levő irlandi vászon tartaléklap engedi, mintha kétoldalt valóságos szemellenzője lenne. Nem is sejthette, miért váltott lábbelit, és húzta fel azt a parádés tengerészcsizmáját, melyet csak rendkívüli alkalmakkor viselt. Mikor aztán teljes megelégedésére felöltözött, és tetőtől talpig végignézte magát a szegről leakasztott borotválkozó tükörben, kezébe kapta görcsös botját és kijelentette, hogy készen van.

A kapitány az utcán ezúttal sokkal nagyobb önelégültséggel lépkedett, mint máskor, de Walter ezt a parádés csizmának tulajdonította, és kevés ügyet vetett rá. Nem messzi a háztól virágárus asszonnyal találkoztak; a kapitány ekkor, mint akinek szerencsés gondolata támadt, megállt és megvette a kosárban található legnagyobb bokrétát. Gyönyörű, legyező alakú bokréta volt, vagy harmadfélláb kerületű, s az elképzelhető legvidámabb színű virágok alkották.

Figyelme Dombey úrnak szánt jelével felszerelve végre megérkeztek Gills boltja elé s ott megálltak az ajtóban.

- Bemegy? - kérdezte Walter.

- Be - felelte a kapitány, aki úgy gondolta, hogy előbb Waltertől kell megszabadulnia, mielőbb tovább halad a cselekvésben, és a tervezett látogatást valamivel későbbre halasztja.

- Nem felejt el semmit?

- Nem - válaszolt a kapitány.

- Én pedig sétálok egyet, legalább nem leszek útban, Cuttle kapitány.

- De jó nagyot fordulj, fiam - kiáltott utána a kapitány. Walter visszaintett neki, azután elsietett.

Útjának természetesen semmi célja nem volt; arra gondolt, kimegy a mezőkre, ahol elgondolkozhat egy előtte álló ismeretlen életen, és valami fa alatt békében elmerenghet. Alkalmasabb mezőt nem ismert, mint azt ott, Hampstead mellett, jobb utat pedig nem talált annál, mint amelyik a Dombey úr háza előtt vezetett el.

A ház most is éppen olyan méltóságteljesen és sötéten állt ott, mint máskor, ha elment előtte, és fenyegető homlokzatára feltekintett. A függönyöket mindenütt leeresztették, de a felső emelet ablakai tárva-nyitva állottak és az élet egyedüli jele volt az egész házban, hogy az üde levegő meglengette-mozgatta a függönyöket. Walter lábujjhegyen haladt el előtte, és örült, amikor már két-három házzal odább jutott.

Visszanézett. Azóta is változatlanul érdeklődött a ház iránt, mióta évekkel ezelőtt, az elveszett gyermeket megtalálta; különösen a felső ablakokra tekintett. Közben kocsi gördült a ház elé, és tekintélyes külsejű, feketébe öltözött úriember lépett ki belőle. Nehéz óraláncot viselt, és bement a házba. Kis idő múlva, mikor Walter visszagondolt az úriemberre és a kocsira, bizonyosra vette, hogy csakis orvos lehetett; aztán gondolkozni kezdett, vajon ki lehet beteg, de mindez csak akkor fordult meg az eszében, mikor jó darabot elment már, s közben más egyebeken is eltöprengett.

Töprengésének középpontjában mégiscsak a ház állott, mert Walter tetszelgett abban a gondolatban, hogy talán eljön az ideje, amikor a szép gyermek, aki neki oly régi barátja, és mindig olyan hálás volt irányában, és úgy örült neki, ha meglátta, talán latba veti majd a befolyását öccsénél az ő javára, és lendít valamit a sorsán. Szeretett erről elábrándozni Walter, s inkább az a gondolat vonzotta, hogy az a szép gyermek még emlékében tartja, mintsem az, micsoda haszna származhatna befolyásából. Józanabbik esze azt súgta neki, hogy addigra, ha életben marad is, messze lesz, túl a tengeren és elfelejtik; a leány pedig férjhez megy, gazdag és boldog lesz. Nincs rá semmi oka, hogy Waltert jobban az emlékében tartsa, mint bármi más gyermekkori játékszerét, vagy talán még annyira sem.

De Walter annyira eszményítette lelkében azt a bájos gyermeket, akit ott talált bolyongása közben a zordon utcákon, és annyira azonosította a kislánynak azon este egyszerűen és őszintén kimondott, ártatlanul hálás szavaival, hogy szinte elpirult, mintha gondolatban megrágalmazta volna azzal, hogy talán büszke lesz majd, ha megnő. Ábrándképei viszont olyan rendkívüli módon csapongtak, hogy az sem tűnt fel a szemében kisebb rágalomnak, ha Florence-et felnőtt nőnek képzelte el; ha bármi másnak is látta gondolatban, mint annak a keresetlen, gyöngéd, megnyerő kis teremtésnek, aki akkor volt, amikor a „jó Brown néni” rátalált az utcán. Szóval Walter úgy érezte, hogy amint Florence-ről kezd ábrándozni, értelmetlen dolgot művel, és nem cselekedhetik jobbat, mintha úgy őrzi meg lelkében az arcát, akár egy drága,

elérhetetlen, változhatatlan és meghatározhatatlan álomképet - mindenben meghatározhatatlant, csupán abban a hatalmában nem, hogy örök gyönyörűséget áraszt a lelkében, és mint egy angyalkéz, visszatartja mindentől, ami hozzá méltatlan.

Walter hosszú utat tett meg a mezőkön aznap, miközben a madarak énekét hallgatta, a vasárnapi harangszót meg a város halk, távoli morajját; szívta az édes illatokat, s néha el-elnézett a homályos láthatár felé, amelyen túl új útja s a sorstól neki rendelt új föld feküdt; és elgyönyörködött a zöld pázsiton körös-körül és a hazai tájon. Az elutazásra alig gondolt egyetlenegyszer is határozottan; mintha könnyelműen halasztgatta volna óráról órára és percről percre, pedig tulajdonképpen mindvégig ott élt a lelkében.

Walter lassan már elhagyta a mezőt, és elmerülten baktatott hazafelé, amikor egyszerre férfikiáltást hallott, utána meg egy női hang szólította hangosan a nevén. Meglepetésében gyorsan megfordult és azt látta, hogy egy bérkocsi, amely ellenkező irányba haladt, ott állt meg, nem messze tőle; a kocsis visszafordult a bakról, és ostorával erősen integetett; a kocsiablakból pedig egy fiatal nő hajol ki, és szintén rendkívüli buzgalommal int neki.

Walter odasietett és látta, hogy a lány nem más, mint Nipper kisasszony, és a rendkívüli izgalomtól egészen magánkívül van.

- Staggs' Gardens, Walter úr! Ó, kérem, hogy juthatunk oda?

- Mi az? Mi a baj? - kérdezte Walter.

- Ó, Walter úr! A Staggs' Gardensbe, legyen szíves! - kiáltotta megint Susan.

- Na tessék! - fordult a kocsis Walterhez kitörő kétségbeeséssel. - Mán egy álló órája, hogy a kisasszony egyre csak ezt hajtja. Ahány zsákutca, ahány kutyaszorító, abba mán mind bekanyarodtam, mer egyre sarkallt, hogy csak gyía, oszt gyöhettem ki hátrálva egyikbül a másik után. No, mán elég utasom volt az életben, de ilyen még egy se.

- A Staggs' Gardensbe akar menni, Susan, kérem? - kérdezte Walter.

- Ó! Akar menni, akar! De hun van? - zsörtölődött a kocsis.

- Az ördög tudja, hol van! - fakadt ki Susan vadul. - Ó, Walter úr, hiszen voltam én ott egyszer Floy kisasszonnyal, meg a mi drága szegény kis úrfinkkal, éppen azon a szent napon, amikor aztán a Cityben meg tetszett találni a kisasszonyt, mert elvesztettük szegényt, Richards asszonyság, meg én, meg egy megvadult bika, meg a Richards legnagyobb fia, és én ugyan voltam ott azóta is, de most nem emlékszem, hol van, mintha a föld nyelte volna el. Ó, Walter úr, ne hagyjon el! Staggs' Gardens, kérem, Staggs' Gardens! Floy kisasszony szemefénye, a mi szegény, szelíd kis Paul úrfink. Walter úr, kérem!

- Jóságos isten! - kiáltott Walter. - Csak nem beteg?

- A drága kis virágom! - kiáltott Susan kezét tördelve. - A fejébe vette, hogy mindenáron látni akarja a régi dajkáját, és én azért jöttem, hogy elvigyem a beteg ágyához. Staggsné asszony, a Polly Toodle Gardens utcából, jaj, hogy találok oda, ó, jaj!

Walter rendkívül megdöbbent attól, amit hallott. Most, hogy már értette, miről van szó, nekivágott az útnak, mégpedig olyan buzgósággal, hogy a kocsis alig győzte követni, amint előre rohant, s jobbra-balra, mindenfelé kérdezősködött, hogy merre is lehet az a Staggs' Gardens?

Csakhogy az a hely nem létezett már. Egyszerűen eltűnt a föld színéről. A kivénhedt nyaralók helyén most paloták emelték égnek a fejüket, és hatalmas gránitoszlopok sora nyitott kilátást a vasút világa felé. A nyomorúságos pusztaság, ahol régen a hulladékanyag halmozódott, eltűnt, és a rossz szagú szennyhalmaz helyén áruházak sorakoztak, töméntelen és nagy értékű áruval

zsúfoltan. A régi kis sikátorok helyén most csak úgy nyüzsgött a rengeteg járókelő meg mindenfajta kocsi; az új utcák, melyek annak idején olyan elbátortalanodva akadtak el a keréknyomokban és sárban, valóságos várossá nőttek, s a kényelemnek és szükségleteknek annyiféle alkalmas eszközeit kínálták, amilyenekre régen nem is gondolt senki. Sehová sem vezető hidak, most villákhoz, kertekhez, templomokhoz, egészséges, nyilvános sétahelyekhez vitték át az embert. Az új házak csontvázai meg az új utcák kezdetei gőzerővel fejlődtek, és úgy nyilaltak befelé az országba, mint egy roppant vasútvonal.

A környék, jóllehet az első vesződségek napjaiban vonakodott elismerni a vasút jogosultságát, azóta megokosodott és megbánta bűnét, mint a jó keresztény ilyen esetben, és a hatalmas és szerencsés tőszomszéddal most ő dicsekedett a legjobban. A vasútról elnevezett minták szerepeltek a ruhásboltokban, és vasúti újságok függtek az újságos bódék ablakában. Vasúti szállókat, kávéházakat, vendéglőket, vasúti térképeket, borítékokat, üvegeket, útra való dobozokat, menetrendeket lehetett látni mindenfelé; vasúti bérkocsikat, meg kocsiállomásokat, vasúti társaskocsikat, vonatról elnevezett utcákat és épületeket, vasút körüli naplopókat, ingyenélőket és minden néven nevezendő haszonlesőket. Sőt még vasúti idő is volt, amely szerint az órákat igazították, de meg mintha a nap maga is beadta volna a derekát a vasútnak. A legyőzöttek között ott volt a kéményseprőmester is, az egykori nagy hitetlenkedő Staggs' Gardensből, most azonban gipszdíszítményű háromemeletes házban élte világát, és aranybetűs, fényesre lakkozott táblán hirdette, hogy ő a vasúti kémények gépkotró vállalkozója.

E nagy változások központjából pedig éjjel-nappal lüktető áramok rohantak ki és tértek vissza, mint a szívbe a vér. Emberek tömegei és áruk hegyei érkeztek-indultak egyre-másra a nap huszonnégy órájában, és egy percre sem lankadó forrongást teremtettek itt. A házak maguk is olyanoknak látszottak, mintha csak úgy felkaphatnák és vihetnék őket. Tiszteletre méltó parlamenti tagok, akik alig húsz esztendővel ezelőtt még olyan jókat mulattak a mérnökök bolondos vasúttervein, és szigorú keresztkérdéseikkel ugyancsak igyekeztek sarokba szorítani őket, északra rándultak ki, órával a kezükben, és üzeneteket küldtek előre sürgöny útján, hogy ekkor meg ekkor érkeznek vasúton. Éjjel-nappal robogtak a diadalmas vonatok messzi céljaik felé, vagy pedig, miután simán begördültek útjuk végállomására, s mint szelídített sárkányok siklottak helyükre, amelyet íznyi pontossággal vájtak ki számukra, reszketve-fújtatva megálltak, és megremegtették a falakat maguk körül, mintha csak úgy feszülnének a hatalmas és még nem is gyanított erőik titkos érzésétől és a roppant céloktól, melyeket még el nem értek.

A Staggs' Gardenst mindenesetre gyökerestül kigyomlálták. Ó, hogy az a nap is eljött, amikor „egy árva hold angol föld" sem volt biztonságban - már természetesen, ha az a föld a Staggs' Gardensen volt.

Végre, a rengeteg hiábavaló kérdezősködés során a kocsi és Susan előtt nyargaló Walter olyan emberre akadt, aki azon az eltűnt földrészen lakott azelőtt. Ez pedig nem volt más, mint az előbb említett kéményseprőmester, aki azóta testben is igen megterebélyesedett; a kitűnő mester éppen saját ajtaján kopogtatott, és azt mondta, hogy ismeri Toodle-t.

- A vasútnál dolgozik, ugye? - kérdezte.

- Ott, uram, ott - kiáltott ki Susan a kocsiból.

- Hol lakik most? - faggatta lázasan Walter.

- Toodle-ék - hangzott a felvilágosítás - ott laknak a vasúti társaság épületében; a második sarkon jobbra kell befordulni, utána végigmenni az udvaron, a következő sarkig, ott megint jobbra fordulni; a tizenegy szám alatt laknak, nem lehet eltéveszteni, de ha mégis, csak kérdezősködjenek Toodle kazánfűtő után, akárki megmutatja, hol laknak.

A váratlan szerencsén felbuzdult Susan kiperdült a kocsiból, karonfogta Waltert és lélekszakadva, ahogy csak lábai bírták, nekivágott az útnak. A kocsit otthagyták, hadd várjon.

- Régóta beteg már a kisfiú, Susan? - kérdezte Walter rohanás közben.

- Nagyon rég gyöngélkedik már, de senki sem tudta eddig, milyen beteg - felelte Susan. Majd nagyon mérgesen hozzáfűzte: - Ó, azok a Blimberék!

- Blimberék? - kérdezte Walter.

- Sohasem bocsátanám meg magamnak, Walter úr, ha most, amikor annyi szomorú dolog foglalkoztatja az embert, ócsárolni kezdeném az embereket, különösen olyanokat, akikről a drága kicsi Paul olyan jóindulatúan beszél, de mégis, szinte azt kívánom, hogy az egész családot jó köves földre vezényeljék utat építeni, legelöl Blimber kisasszonyt, csákánnyal a kezében.

Susan nagy lélegzetet vett, aztán még gyorsabban nekiindult, mintha hatalmas kitöréséből erőt merített volna. Walter pedig, aki már kapkodva szedte a lélegzetet, rohant vele, s egy szót sem kérdezett tovább. Lázas sietségükben nemsokára valósággal betörtek egy kis ajtón, és ott álltak egy tiszta, gyerekekkel teli szobában.

- Hol van Richards? - kiáltott fel Susan, és körülpillantott. - Jaj, Richards, Richards, jöjjön velem gyorsan, drága teremtés!

- Akármi legyek, ha ez nem Susan! - kiáltott fel Polly, és becsületes arca, anyás termete rendkívül meglepetten emelkedett ki a gyermekcsoportból.

- Az ám, Richards, én vagyok itt - hadarta Susan -, bár ne lennék, igaz, ez nem valami hízelgő, ha így mondom, de a kis Paul úrfi nagyon beteg, és azt mondta a papájának ma, hogy szeretné látni a régi dajkájának az arcát, ezért aztán az úr és Floy kisasszony arra kérik, jöjjön el velem és... Walter úr... Richards asszony... felejtse el, mi történt, és tegye meg ezt a szívességet a drága édesnek, mert egyre jobban pusztul szegény. Ó, Richards, egészen odavan! - Susan szavai sírásba fúltak, Polly szintúgy könnyezni kezdett. A gyerekek mind köréjük gyűltek (sok új apróság is volt, mióta Susan utoljára itt járt); Toodle úr pedig, aki éppen nemrégiben jött meg Birminghamből, és az imént még az ebédjét ette, most letette a kést meg a villát, leakasztotta a felesége kalapját, meg a nagykendőjét az ajtószegről és odavitte, aztán a hátára veregetett, és több atyai érzéssel, mint ékesszólással így szólt: - Polly, szedd a lábad!

Sokkal előbb értek vissza, mint a kocsis várta. Walter Susant meg Richardsot beültette a kocsiba, maga pedig felkapott a bakra, nehogy újabb zavar támadjon, és nemsokára minden baj nélkül letette őket a Dombey-ház előcsarnokában - ahol Walter véletlenül egy hatalmas virágbokrétát pillantott meg, s furcsán emlékeztette arra, amelyet Cuttle kapitány ma reggel az ő társaságában vásárolt.

Walter szívesen ott időzött volna még, hogy többet megtudjon a szegény beteg sorsáról, várt volna akármeddig, akármilyen apró szolgálat reményében, de mivel kínosan érezte, hogy Dombey csak önhittséget és vakmerőséget látna ebben, hát lassan megfordult, és bánat s aggodalom közt távozott.

Ötpercnyi távolba sem jutott még, amikor egy ember jött futva utána és kérte, forduljon vissza rögtön. Walter, amilyen gyorsan csak bírt, visszafelé indult, és balsejtelmekkel eltelten lépett be a komor házba.

TIZENHATODIK FEJEZET

Amit a hullámok beszéltek

Paul nem kelt fel többé kicsi ágyából. Ott feküdt s hallgatta nyugodtan az utcáról beszűrődő zajokat; nem törődött azzal, hogyan múlik az idő, de azért ébren figyelte mégis, és kémlelő szemmel vizsgált mindent, amit maga körül látott.

Mikor a napsugarak a suhogó függönyökön keresztül bevetődtek a szobába, és aranyfolyó gyanánt remegtek a szemközti falon, tudta, hogy az este közeleg, és ott kint az ég piros és gyönyörű. Mikor a visszfény lassan tovahaladt, és a szürkület árnya telepedett a falra, a gyermek leste, hogyan mélyül a fal, mélyül egyre jobban az éjszakába. Akkor arra gondolt, hogyan pontozzák végig a hosszú utcákat a lámpák, és a békességes csillagok mint fénylenek odafönt. Valami különös erő vonzotta a képzeletét egyre a folyó felé, amelyről tudta, hogy keresztülvág a nagy városon; arra gondolt, milyen fekete lehet most az a víztükör, és milyen mélynek látszik, ahogy visszaveri a csillagok seregét; és milyen állhatatosan hömpölyög tovább, hogy elérje a tengert.

Az éjszaka múlott, és a lépések az utcán úgy meggyérültek, hogy egyenként hallhatta, amint közelednek és elvesznek az üres messzeségben, ő csak feküdt itt, miközben a sokszínű gyűrűt vizsgálta a gyertya lángja körül, és várta türelmesen a napot. Csupán a gyors és vad folyó nyugtalanította. Néha úgy érezte, hogy erőszakkal meg kell állítania - gátat emelnie elébe gyermekkezével -, homokkal kell eltorlaszolnia útját, és amikor látta, hogy ellenállhatatlanul közeleg, felsikoltott. Florence egyetlen szava - állandóan ott volt mellette - ismét magához térítette; ilyenkor megpihentette szegény fáradt fejét Florence keblén, elmondta neki álmát és mosolygott.

Amikor újra hajnalodni kezdett, a napot leste, majd amint vidám fénye szikrázni kezdett a szobában, elképzelte magának - elképzelte? - látta a reggeli égbe felnyúló magas templomtornyokat, az újjáéledő várost, a csillogó, sebesen tovahömpölygő folyót és a harmattól fényes vidéket. Jól ismert hangok és kiáltások vegyültek bele az utcazajba; a szolgák a házban felébredtek, és nagyban szorgoskodtak; arcok pillantottak be az ajtón, hangok kérdezték a mellette levőktől halkan, hogy és mint van. Ilyenkor Paul mindig maga felelt nekik: - Jobban vagyok. Sokkal jobban vagyok, köszönöm szépen. Kérem, mondják meg a papának.

Lassan-lassan aztán belefáradt a nappali élet lármájába, a kocsik és teherkocsik zörgésébe, az emberek jövés-menésébe; ilyenkor vagy elaludt, vagy egy különös, nyugtalanító érzés kezdte megint zaklatni - a gyermek meg nem tudta volna mondani álmában-e vagy ébrenléte perceiben tört reá: a rohanó folyó gondolata. - Miért nem akar megállni soha? - kérdezte sokszor Florence-től. - Úgy érzem, hogy engem is tovaragad.

De Florence mindig meg tudta nyugtatni, fel tudta bátorítani, és az volt a gyermek mindennapi öröme, ha rábírhatta Florence-et, hogy hajtsa fejét az ő párnájára, és pihenjen egy keveset.

- Te mindig itt virrasztasz mellettem, Floy. Hadd virrasszak most én melletted! - Ilyenkor aztán feltámogatták vánkosokkal az ágy egyik sarkában, és a gyermek hátradőlve ült ott, miközben Florence mellette feküdt. Paul néha előrehajolt, hogy megcsókolja, vagy azt súgja a közel állóknak, szegény nénje milyen fáradt, és hány éjszaka virraszt már.

A nap pompája aztán fényével és melegével fokozatosan lehanyatlott, és az aranyözön ott reszketett a falon.

Pault három komoly doktor is látogatta - rendszerint odalent gyülekeztek, és együtt jöttek fel mind a hárman. A szoba olyan csöndes volt, Paul pedig annyira figyelt (bár sohasem kérdezte senkitől, mit mondtak), hogy az órájuk hangját is megkülönböztette. Érdeklődése különösen Sir Parker Peps doktor körül összpontosult, aki mindig az ágya mellett foglalt helyet. Paul ugyanis régebben hallotta már, hogy ez az úr állt ott a mamája ágyánál is, amikor Florence-et karjába ölelve meghalt. Paul nem felejtette el, és ezért ragaszkodott a doktorhoz. Nem félt.

Körülötte az emberek éppen olyan megfoghatatlan módon változtak át, mint Blimberéknél, ama bizonyos éjszakán - kivéve Florence-et. Florence sohasem változott - de Parker Peps doktor egyszerre édesatyjává alakult át, amint ott ült az ágy mellett, s tenyerébe fogta Paul kezét. A karosszékben szunyókáló öreg Pipchin néni gyakran változott át Tox kisasszonnyá, vagy Louisa nénivé, és Paul egészen elégedettnek érezte magát, ha koronként be-becsukhatta a szemét, várván, miféle átváltozás történik legközelebb. De az a fejét tenyerébe támasztó alak oly gyakran visszatért, oly soká ott maradt és oly néma, ünnepélyes komolysággal ült, sohasem beszélt, soha meg nem szólította senki, s oly ritkán emelte fel még a fejét is, hogy a bágyadt Paul azon kezdett gondolkozni, vajon élő ember-e, s mikor éjszaka is ott látta ülni, elfogta a félelem.

- Floy - szólalt meg egyszer Paul -, mi az ott?

- Hol, drágám?

- Ott ni, az ágyam lábánál.

- Senki sincs ott, angyalom, a papán kívül.

Az alak fölemelte a fejét, a szóra odalépett az ágy mellé és megszólalt: - Gyermekem! Hát nem ismersz meg?

Paul ránézett és arra gondolt, hát igazán az ő atyja volna ez? Az arca annyira megváltozott, és míg nézte, egyszerre megvonaglott, mintha kín gyötörné. Mielőtt Paul ki tudta volna nyújtani a két kezét, hogy megfogja és odavonja magához, az alak hirtelen elfordult a kis ágytól, és kisietett a szobából.

Paul remegő szívvel nézett Florence-re, de mivel előre tudta, mit mond, elhallgattatta azzal, hogy ajkához odaszorította arcát.

A legközelebbi alkalommal aztán, amikor megint megpillantotta az alakot, amint ott ült az ágya lábánál, megszólította:

- Édes jó papám, ne búsuljon miattam. Igazán egészen jól érzem magam.

Erre az apja gyorsan, anélkül hogy az ágy szélénél egy pillanatig is késlekedett volna, odajött és lehajolt hozzá. Paul két karjával átfogta a nyakát, és többször is elismételte, amit mondott, többször is és nagyon komolyan. Paul aztán nem pillanthatta meg apját a szobában éjjel vagy nappal, bármely időben, hogy oda ne szóljon neki: - Ne búsuljon miattam édes jó apám. Igazán boldog vagyok és semmi bajom. - Sőt, ettől a naptól kezdve minden reggel elmondta, hogy már sokkal jobban van és hamar mondják meg a papának.

Hogy hányszor táncolt az az aranyözön ott a falon, és hány éjszakán keresztül görgött a sötét folyó a tenger felé, akadálytalanul, Paul nem is számolta, és nem óhajtotta tudni sem. Környezetének szolgálatkészsége és a kisfiú háládatossága napról napra növekedett, de hogy ezeknek a napoknak a száma sok volt-e vagy kevés, a szelíd kisgyermek arra már kevéssé figyelt.

Egy éjjel az édesanyjáról elmélkedett és arcképéről, mely lent volt a fogadóteremben és arra gondolt, hogy anyja bizonyára jobban szerette az ő édes Florence-ét, mint a papa, mert lám,

mikor úgy érezte, hogy meghal, a karjába szorította; és úgy érzi ő maga is, szerető kisöccse, hogy hőbb vágya neki sem volna. Gondolatmenetéből következett, hogy aziránt érdeklődjön, látta-e anyját valaha; ugyanis nem emlékezett már, igent vagy nemet mondtak-e neki, mikor az előbb kérdezte, mert az a folyó nagyon gyorsan rohant, és teljesen megzavarta a fejét.

- Florence-em, láttam én valaha a mamát?

- Nem, szívem. Miért?

- Hát valami olyan nyájas arcot, amelyik úgy nézett rám, mikor kicsi voltam, mintha a mamám lett volna?

Kétkedőn kérdezte, mintha valami sejtelmes képet látna maga előtt.

- Ó, hogyne, drágám!

- Kiét, Floy?

- A régi dajkádét, angyalom. Azt láttad gyakran.

- És hol van az én régi dadám? - kérdezte Paul. - Ő is meghalt már? Mondd, mindnyájan halottak vagyunk mi, rajtad kívül?

Egy pillanatra sietős mozgás támadt a szobában - talán tovább is tartott egy pillanatnál, noha nem tetszett hosszabbnak -, utána újra elcsendesedett minden; Florence, egészen elszíntelenedett arccal, de azért mosolyt erőltetve, ott tartotta karján a gyermek fejét. Karja erősen reszketett.

- Mutasd meg nekem a régi dadámat, Floy, kérlek.

- Még nincs itt, drágám. Holnap eljön.

- Köszönöm, drága Floy.

E szavakkal Paul lehunyta szemét és elaludt. Mire felébredt, a nap már magasan járt, a széles, nagy nappal kint tiszta volt és meleg. Egy kis ideig némán feküdt, miközben a nyitott ablakokat és a szélben mozgó, ide-oda lengő függönyöket nézte, aztán megszólalt:

- Mondd, drága Floy, holnap van már? A dadám itt van?

Úgy látszott, valaki elment, hogy megkeresse. Talán Susan. Paulnak, mikor újra becsukta a szemét, úgy tetszett, mintha Susan azt mondta volna, hogy nemsokára visszajön, de ő szemét tovább is behunyta. Susan állta a szavát - vagy el sem ment talán -, de hamarosan léptek zaja hallatszott a lépcsőn és Paul fölébredt - igen, testileg és lelkileg egyaránt -, és felült az ágyban. Most már mindenkit tisztán látott maga körül. Nem választotta el sűrű köd tőlük, mint az utóbbi időben oly sokszor. Mindenkit megismert és a nevén szólított.

- És az ott kicsoda? Ő az én régi dadám? - kérdezte a gyermek, és sugárzó mosollyal nézett valakire, aki éppen most lépett be.

Ő, ő. Idegen nem hullathatott volna ilyen forró könnyeket, amint a gyermeket meglátta, s nem nevezte volna édes fiának, drága kicsi fiának, az ő szegény hervadozó kis virágszálának. Más asszony nem borult volna le oda az ágy elé, hogy kezébe vegye azt az elsorvadt kis kezet, s ajkához és melléhez szorítsa, mint akinek joga van a dédelgetéshez. Egyetlen asszony sem feledkezett volna meg mindenki másról. Pault és Florence-et kivéve, és nem érezte volna a beteg gyermek iránt azt a mérhetetlen gyöngédséget és szánalmat.

- Floy! Nézd, milyen nyájas, jóságos arc! - szólt Paul. - Milyen öröm, hogy láthatom megint. Ne menjen el, dadám! Maradjon itt!

Érzékei egészen felélénkültek; most ismerős nevet hallott említeni.

- Ki mondta, hogy Walter? - kérdezte és körülnézett. - Valaki azt mondta: Walter. Itt van talán? Szeretném őt látni, nagyon.

Senki sem felelt egyenesen a kérdésre, de Dombey rögtön így szólt Susanhoz: - Hívják hát vissza! Jöjjön fel! - Paul a rövid várakozás során mosolygó érdeklődéssel és csodálkozással nézett dajkájára és örömmel látta, hogy az Florence-ről sem feledkezett meg. Ekkor lépett Walter a szobába. Nyílt arcát és modorát, vidám szemét mindig nagyon szerette Paul és most, hogy meglátta, feléje nyújtotta a kezét és így szólt: - Isten veled!

- Isten veled, gyermekem! - kiáltott fel Pipchinné, és odasietett az ágyhoz. - Hát mi nem búcsúzunk el?

Paul egy pillanatig olyan mélázó tekintettel nézett rá, ahogyan annyiszor szemlélte az öregasszonyt a tűz előtt a sarokban. - Ah igen, isten önnel - szólt nyájasan. - Drága Walter, az isten áldjon meg - folytatta aztán. Odafordult a fiúhoz és ismét kinyújtotta feléje a kezét. - Hát a papa hol van?

Még ki sem mondhatta, máris ott érezte atyja lélegzetét az arcán.

- Ne feledkezzen meg Walterről, drága papám - suttogta a gyermek, atyjára föltekintve. - Gondoljon Walterre, nagyon szerettem. - A gyenge kéz megmozdult a levegőben, mintha Paul még egyszer istenhozzádot intett volna Walternek.

- Most fektessenek le - szólt aztán -, te pedig, Floy, gyere ide egészen közel, hadd lássalak.

A két testvér egymás köré fűzte karját, miközben az aranyfény özönnel áradt be a szobába és ömlött rájuk, ahogy összeborultak.

- Milyen gyorsan rohan a folyó a zöld partok meg a zöld nádas között, Floy! De már a tenger közel van nagyon. Hallom a hullámokat. Mindig ezt beszélték.

Kis idő múltán azt mondta, hogy a csónak himbálózása a folyón nyugalomba ringatja őt is. Milyen zöldek most a partok, milyen fényesek a partmenti virágok és a nádak milyen magasak! De ki áll ott a parton!

Összekulcsolta a kezét, ahogy imához szokta. Nem mozdította a két karját, de látták, hogy a keze összekulcsolódik a feje alatt.

- A mama hozzád hasonlít, Floy! Az arcáról megismertem. De mondjátok meg nekik, hogy az a kép ott a lépcsők fölött, az iskolában nem elég szent! Az a fény ott a feje körül, az világít előttem, ahogy megyek!

Az arany vízfodor a falon újra megjelent, egyéb semmi nem mozdult a szobában...

Az ó, az ó-divat! Első ruhánkkal már itt volt, és megmarad változatlanul, míg emberi fajunk be nem futotta pályáját, és a széles égboltozatot össze nem sodorják, mint az irattekercset. Az ó, az ó-divat - a Halál!

Ó, adjunk istennek hálát, mindazok, akik megértik, hogy van egy ódonabb divat is - a Halhatatlanság. És ti, gyermekekből lett angyalok, ne tekintsetek ránk idegen szemmel, ha a gyors folyó bennünket is kiragad a nagy óceánra!

TIZENHETEDIK FEJEZET

Cuttle kapitány eligazítja a fiatalok dolgát

Cuttle kapitány, furfangos és véghetetlenül mélyelméjű cselszövő-tehetségének érvényt szerzendő, e tehetségét, mint az átlátszó egyszerűségű emberek gyakran, egészen kiválónak tartotta - azon az emlékezetes napon csakugyan elment a Dombey-házba. Útközben folytonosan hunyorgatott, mintha túl habzó bölcsességének keresett volna levezetést, és ünneplő csizmájának teljes pompájában megjelent Towlinson bámuló szeme előtt. Miután nagy megrökönyödésére értesült a házat fenyegető szerencsétlenségről, tapintatosan és egészen megzavarva igyekezett eltűnni; a bokrétát részvételének csekélyke jeléül mindenesetre otthagyta, egyben pedig tisztelő üdvözletét küldte a családnak s hozzáfűzte, hogy reméli, a fennálló körülmények között bátran nekifeszítik arcukat a szélnek; végül bizalmasan tudtul adta, hogy holnap reggel „majd benéz" megint.

A kapitány üdvözletét azonban nem adták át sohasem. Bokrétáját, miután egy éjszakán át ott feküdt az előcsarnokban, másnap kisöpörték, és bedobták a szemétládába; ravasz terve pedig, mely sokkal nagyobb remények és szárnyalóbb tervek katasztrófájába sodródott bele, darabokra zúzódott. Amikor a hógörgeteg egy fenyőerdőre rázúdul, a gallyak és bokrok együtt szenvednek és pusztulnak el a nagy fákkal.

Mikor Walter vasárnap estére hazakerült hosszú és felejthetetlen végű sétájából, túlontúl elfoglalták a közlendő hírek, valamint az imént átélt jelenet, semhogy észrevette volna nagybátyja nyilvánvaló tájékozatlanságát arról a dologról, amelynek közlését a kapitány vállalta, sem a kapitány jelzéseit a vaskampóval, figyelmeztetésül, hogy kerülje a tárgyat. Nem mintha a kapitány jelbeszédét egyébként meg lehetett volna érteni, ha valaki még úgy figyelte volna is; mert mint azok a kínai bölcsek, akikről azt mondják, hogy előadásaik közben bizonyos olyan tudós szavakat írnak a levegőbe, amelyeket kimondani egyszerűen lehetetlen, hasonlóképpen a kapitány is olyan íveket és kacskaringókat vágott ki, hogy senki, misztikus jeleinek ismerete nélkül meg nem érthette.

Mihelyt a kapitány megtudta, mi történt, rögtön felhagyott a jeladási kísérletekkel, és belátta, hogy nem sok reményt fűzhet már egy kis barátságos beszélgetéshez Dombeyval, Walter elutazása előtt. Noha csüggedten és csalódottan kénytelen volt önmagának bevallani, hogy Sol Gillsnek mégiscsak el kell mondania mindent, Walternek pedig mennie kell - mert úgy kellett venni a dolgot most már, ahogy van, nem lévén senki, aki már az elején bölcsen kezébe vette volna intézését - a kapitány rendületlenül hitte, hogy benne Dombey emberére talál, és ahhoz, hogy Walter szerencséjét megalapozza, semmi más nem kell, csak kettőjük találkozása. Mert a kapitány nem felejtette el, milyen kitűnően megértették egymást Brightonban is; milyen ügyességgel vetette oda mindegyikük a kellő szót, mennyire összehangolódtak ők ketten, és ő, Edward Cuttle talált megoldást az első nagy válságban is, majd a kívánt eredményhez juttatta a találkozást. Így aztán teljesen megnyugodott abban, hogy noha az események kényszerítő hatására kénytelen bevonni a vitorlákat, Ned Cuttle kellő időben ismét kifeszített vásznakkal fog a dolgoknak nekivágni, és minden akadályt leküzd.

E jámbor öncsalással Cuttle kapitány már annyira ment, hogy amint ott ült, és Waltert hallgatta egy könnycseppel az inggallérján, már azt forgatta magában, nem lenne-e a legudvariasabb és egyben legpolitikusabb eljárás, ha meghívná Dombeyt egy megfelelő napon a Brig Place-re egy kis ürücombra, s ott baráti pohár mellett, meghánynák-vetnék a fiatalember jövőjét. Azonban MacStingerné asszony hangulatainak bizonytalan volta, valamint az a

lehetőség, hogy éppen az ilyen együttlét alkalmával üti fel tanyáját az előszobában, és valami nem éppen hízelgő szónoklatot talál rögtönözni, gátló körülményként lépett fel a kapitány vendéglátó tervei közepette, és elvette a bátorságát.

Walter ott ült ebédjénél, hozzá sem nyúlt még, egyre csak a mai eseményeken elmélkedett. Ahogy a kapitány elnézte, világosan látta, hogy Walter már most is mintha tagja lenne a Dombey-családnak, hiába nem veszi észre szerénységében. Személyesen ott volt a megindító-an leírt jelenetnél, a haldokló gyermek név szerint emlékezett meg róla, és atyja különös figyelmébe ajánlotta, úgyhogy mától fogva Walter jövőjének igen fontos szerepet kell játsza-nia gazdája szemében. Ha a kapitánynak voltak is talán lappangó kétségei saját következtetéseit illetően, abban egyáltalán nem kételkedett, hogy az öreg Gills lelki békéje nincs veszélyben. Ezért aztán mindjárt felhasználta ezt a rendkívül kedvező pillanatot arra, hogy a nyugat-indiai dolgot öreg barátjának a tudtára adja, mégpedig úgy, hogy a kinevezést rendkívüli előléptetésnek tüntette fel. Kijelentette, hogy százezer fontot tenne föl arra (ha volna), hogy Walter győztesen kerül ki e nagy futamból, s az ily módon befektetett összeg nyilván egész csinos kis hasznot hozna neki.

Solomon Gillst először teljesen megnémította a hír, mely úgy csapott be a kis hátsó nappaliba, mint a mennykő, s kegyetlenül feldúlta a tűzhelyet. De a kapitány oly fényes reményeket vetített fel hirtelen elhomályosult szeme elé, oly titokzatosan célzott a whittingtoni fordulatra, annyira hangsúlyozta, amit Walter éppen most mondott el nekik, és a maga igazát látta min-denben, valamint a hatalmas lépést a „Bájos Peg"-féle vadregényes legenda megvalósulása felé, hogy az öreg Solomont mindenesetre sikerült teljesen megzavarnia. Walter viszont úgy tett, mintha csupa remény és lelkesedés volna, és bizonyos afelől, hogy hamarosan hazajön, a kapitány szavait pedig oly kifejező fejbólogatással és kézdörzsöléssel fedezte, hogy Solomon bácsi, aki hol Walterre, hol meg a kapitányra bámult, olyasmit kezdett érezni, mintha neki tulajdonképpen tombolnia kellene örömében.

- Hát én már ilyen világtól elmaradt ember vagyok, belátjátok, ugye? - jegyezte meg mentege-tőzőn, míg idegesen jártatta végig a kezét kabátja fényes gombsorán, előbb le, aztán megint fel, mintha olvasót morzsolna. - Mégis jobban szeretném, ha az én drága fiam itt maradhatna velem. Tudom, ez nagyon ódivatú felfogás. Walter mindig bolondja volt a tengernek. Most pedig - mélabúsan Walterre nézett - bizonyára örül is, hogy elmegy.

- Sol bácsi! - kiáltott fel Walter felindultan. - Ha ezt mondja, akkor el sem megyek. Nem, Cuttle kapitány, akkor nem megyek el. Ha a bácsi azt mondja, hogy örömmel hagyom itt, akkor, ha az összes nyugat-indiai szigetek kormányzójává akarnak is kinevezni, egy tapodtat sem mozdulok. Ez szent.

- Wally, kedves fiam! - szólt a kapitány. - Csak semmi elhamarkodás. Solomon Gills, vedd csak szemügyre jól az öcsédet.

Az öreg akaratlanul is követte szemével a kapitány vaskampójának szónoki mozdulatát, aztán Walterre nézett.

- Íme egy hajó - folytatta a kapitány, s már előre kikerekítette magában magasztos példázatát -, egy hajó, mely bizonyos útra indul. Milyen név íródott a hajó oldalára, soha el nem hal-ványuló betűkkel? Gay? - emelte föl hangját a kapitány, mintha azt akarta volna mondani: no, ennek a csattanóját hallgassátok meg -, vagy pedig Gills?

- Ned - szólt az öregember, miközben közel vonta magához Waltert, és karját gyöngéden karjába fűzte - tudom, tudom. Azt is, természetesen, hogy Walter jobban törődik velem, mint saját magával. Ezt nem felejtem el soha. Mikor azt mondom, örül, hogy elmegy, akkor úgy értem, hogy remélem, valóban örül is. Eh, nézzétek csak, Ned, meg te is, Walter, édes fiam,

hiszen természetes, hogy az én számomra ez új és váratlan fordulat, és ebből is látszik, milyen elmaradott, szegény öregember vagyok. Most pedig mondjátok meg, igazán jó szerencsét hoz ez az út Walternek? - kérdezte és aggodalmaskodó tekintettel nézett egyikről a másikra. - Igazán? Én azt hiszem, majdnem mindenbe bele tudnék nyugodni, ami Walternek előnyös, de a világért sem venném magamra, hogy Walter valamilyen bajos helyzetbe kerüljön énmiattam, vagy előlem el kelljen titkolnia valamit. Te, Cuttle kapitány! - folytatta az öreg, és szeme rátapadt, s ezzel a nagy diplomatát nyilvánvalóan zavarba hozta. - Őszintén beszélsz te most öreg barátoddal? Mondd meg, de egészen nyíltan, Ned Cuttle, nincsen valami emögött? Menjen el Walter valóban? És hogyan van az és miért, hogy te tudod meg először mindezt és nem én?

Mivel a szeretet és önmegtagadás küzdelme folyt le itt az öreg lelkében, Walter a kapitány nagy megkönnyebbülésére, rendkívüli buzgalommal bizonykodott, így aztán egyesített erővel, szakadatlan szóáradattal tűrhetően kibékítették Gillst, vagyis inkább úgy összevissza zavarták szegényt, hogy a végén minden, még az elválás kínja is elhomályosult a lelke előtt.

Nem is volt a mérlegelésre sok ideje, mert Walter másnap már meg is kapta Carker cégvezető úrtól a felszerelésre vonatkozó írásokat azzal a felvilágosítással, hogy a „Fiam és Örökösöm" két hét múlva, legfeljebb egy-két nap késéssel, okvetlenül indul. A készülődés lázában, melyet Walter lehetőség szerint még szándékosan is fokozott, az öregúr még maradék önuralmát is elvesztette; az indulás pillanata pedig gyorsan közelgett.

A kapitány napról napra új értesüléseket szerzett Waltertől, és hamarosan úgy látta, hogy csakugyan mennie kell, és még alkalom sem kínálkozik sem közeli, sem távoli, hogy jobban megértse a saját helyzetét. Miközben a tényállást erősen fontolgatta, és a körülmények szerencsétlen összejátszásán töprengett, a kapitánynak egyszerre fényes ötlete támadt. Hátha meglátogatná Carker cégvezető urat és megkísérelné, hogy tőle szerezzen közvetlen értesüléseket?

Cuttle kapitánynak rendkívül megtetszett ez a gondolat. Jelenés módjára tört rá, Brig Place-i lakásában, reggeli után, pipázás közben. A gondolat csakugyan méltó volt a kitűnő dohányhoz. Véghezvitele meg fogja nyugtatni lelkiismeretét - becsületes lelkiismerete kissé bizony nyugtalankodott mostanában, Walter bizalmának és Sol Gills sorsának súlya alatt - azonkívül mély elmére valló, finom ravaszságú baráti cselekedet is lesz. Nagy gondosan fürkészi ki Carker urat, aztán aszerint mond többet vagy kevesebbet, ahogy a cégvezető úr jelleme kívánatossá teszi, és aszerint, hogy jól megértik-e egymást vagy sem.

Cuttle kapitány tehát nem félve attól, hogy Walter útjába kerül (mert tudta, hogy otthon van és csomagol), ismét felhúzta a kurta parádés csizmát, felhúzta a gyászgyűrűt és második vállalkozására indult. Ezúttal nem vásárolt bokrétát, mert látogatását a hivatalos helyiségben ejti meg; ellenben egy kisebb méretű napraforgót tűzött a gomblyukába, hogy megjelenésének kellemes vidékies ízt adjon; s amint a napraforgóval, a görcsös bottal meg a fényes kalappal felszerelte magát, nekivágott, hogy Dombey és Fia irodáját megostromolja.

Egy közeli kocsmában, gondolatainak felfrissítése céljából felhajtott egy pohár forró vízzel kevert rumot, aztán ugyancsak kilépett, nehogy a bevett ital jó hatása elfüstölögjön, és egykettőre ott állt Perch színe előtt.

- Cimbora - szólt oda megnyerő nyájassággal -, az egyik főnököt, ugye, Carkernek hívják?

Perch úr nem tagadta ugyan, azonban hivatalos kötelességénél fogva tudtára adta a kapitánynak, hogy a főnökök egytől egyig el vannak foglalva, és nemigen érnek rá egyhamar.

- Ide figyeljen, cimbora - súgta a kapitány Perch fülébe -, tudja ki vagyok én? Cuttle kapitány!

Barátságosan oda akarta horgászni Perch urat a kampóval maga mellé, de Perch ügyesen kisiklott a keze ügyéből, nem is annyira szántszándékkal, mint inkább önkéntelen megugorva, mert eszébe ötlött, ha isten ments, valaki véletlenül feleségének mutatna ilyen fegyvert, nem lehetetlen, hogy a Perchné asszonyság jelenlegi állapotát tekintve, romba dönthetné minden reményét.

- Legyen olyan szíves, és, ha módja lesz rá, jelentse, hogy Cuttle kapitány van itt - szólt a látogató. - Várok.

Miután ezeket elmondotta, helyet foglalt a Perch úr emelvényén, majd elővette zsebkendőjét a fényes kalapból, odaszorította a kalapot a két térde közé (anélkül, hogy ártott volna neki, mert emberi erő ugyan meg nem hajlíthatta), a zsebkendővel körös-körül jól megdörzsölte a fejét, s szemmel láthatóan felfrissült. Utána a haját is rendbehozta a vaskampóval, majd a hivatalos helyiségben körülnézve, kedélyes elismeréssel szemlélgette az írnokokat.

A kapitány megrendíthetetlen nyugalma és titokzatossága Perchet valósággal megfélemlítette.

- Milyen nevet is tetszett mondani? - kérdezte odahajolva a kapitányhoz, ahogy ez ott ült a pulpituson.

- Cuttle - dörmögte rekedten.

- Igenis - felelt Perch rábólintván.

- Kapitány - tette hozzá Cuttle.

- Vagy úgy! - dörmögte Perch ugyancsak rekedten, mert annyira hatott rá; hiába, a kapitány diplomáciája lenyűgöző volt. - Megnézem, hátha szabad már. Nem tudom. Csak akad tán egy szabad perce.

- Úgy, úgy kedves fiam, helyes; nem is fogom tovább tartóztatni egy percnél - felelt a kapitány, és súlyosat bólintott fontosságának tudatában.

Perch egy-kettőre visszatért és így szólt:

- Parancsoljon erre fáradni, Cuttle kapitány úr!

Carker úr ott állt a kandalló-szőnyegen, háttal az üres tűzhelynek, amelyre lőrésekre emlékeztetően csipkés, nagy ív barna csomagolópapirost feszítettek. Onnan nézett nem éppen bátorító tekintettel a belépő Cuttle kapitányra.

- Carker úr? - kérdezte a kapitány.

- Minden bizonnyal - felelte Carker, miközben összes fogait kimutatta.

A kapitánynak tetszett ez a mosollyal kísért válasz; embere határozottan barátságosnak látszott.

- Mint látja, Carker úr - kezdte a kapitány, és körüljártatta szemét a kis szobában, hogy legalább annyit lásson belőle, amennyit az inggallérja megenged -, tengerész ember vagyok. Walter, aki itt dolgozik az önök irodájában, mintha a fiam volna.

- Walter Gay? - kérdezte Carker, miközben ismét nyilvánosság elé tárta teljes fogazatát.

- Walter Gay, úgy van - felelt a kapitány. - Helyes! - A kapitány magában meleg elismeréssel adózott a Carker úr villámgyors eszejárásának. - Bizalmas barátságban vagyok a fiúval, meg a bátyjával is. Talán hallotta is már a nevemet Carker úr, a cég fejétől? Cuttle kapitány.

- Nem hallottam - felelt Carker, még pazarabb kiállítást rendezve fogaiból, mint előbb.

- No, elég az hozzá, hogy van szerencsém ismerni Dombey urat. Egyszer tiszteletemet is tettem nála, lenn a sussexi parton, amikor... nos, röviden, mikor egy kis segítségre volt szükség. - A kapitány olyan fejbólintással kísérte szavait, amely egyszerre kedélyes, könnyed és kifejező volt. - Emlékszik talán most már?

- Azt hiszem - felelte Carker -, én részesültem a szerencsében, hogy a dolgot akkor eligazíthattam.

- Biztosan! Nagyon helyes! Tehát ön. Most pedig ismét vagyok olyan bátor, hogy felkeressem a céget.

- Nem óhajt leülni? - kérdezte Carker, és ismét mosolygott.

- Köszönöm szépen - mondta a kapitány, élve az engedéllyel. - Mintha az ember valahogy jobban megtalálná a kellő szót, ha leül. De hát ön nem foglal helyet?

- Nem, köszönöm - felelt a cégvezető, mialatt talán a télen át való megszokásból, most is ott állt, háttal a kandallónak, és úgy meredt a kapitányra, mintha minden fogával és ínyének minden porcikájával is nézni tudott volna. - Azt kezdte az imént, kérem, hogy bátorkodott felkeresni a céget, noha...

- Köszönöm szívből, kedves öcsém - felelt a kapitány -, bátorkodtam Walter barátom ügyében. Sol Gills, a bátyja tudományos férfiú, tudományos vizeken valóságos gyorsjáratú hajónak tekinthető, de hát vérbeli tengerésznek nem lehetne nevezni, nem gyakorlati ember. No de Walter, az talpraesett gyerek, olyan nem sok járkál a föld golyóbisán, csak egy hibája van, az pedig a szerénység. Most pedig, amit én kérdezni szeretnék - folytatta a kapitány, lehalkítva a hangját és bizalmasan dörmögött tovább -, persze, csak úgy barátian, igazán magunk között, már ameddig a gazdával egyszer össze nem akadok. Rendben van itt minden, és Walter kedvező széllel indul útnak?

- Mit gondol maga, Cuttle kapitány? - kérdezte Carker, miközben ruháján igazított egyet, és előbbi állásába helyezkedett. - Ön ugyancsak praktikus ember. Hát mit gondol?

Azt a furfangot és mély jelentőséget, mely a kapitány szeméből sugárzott, ahogy most egyet kacsintott, talán csak azok a kimondhatatlan kínai jelek tudnák kifejezni, amelyeket nemrégen emlegettünk.

- No, halljuk csak - szólt a kapitány, rendkívüli módon felbátorodván. - Ön mit mond? Igazam van-e, vagy nincs?

A kapitány Carker úr mosolygó udvariasságán végképp nekibátorodott, és oly sokat jelentőn kacsintott, hogy azt hitte, ezután igazán méltán intézheti ezt a kérdést Carker úrhoz, mintha már a legpontosabban elmondta volna a gondolatait.

- Igaza van - felelte Carker. - Semmi kétség.

- A barométer tehát jó időre áll? - kiáltott a kapitány.

Carker úr mosolyogva bólintott.

- Neki a vitorlát a szélnek, bátran - folytatta a kapitány. - Úgy, úgy - állapította meg a kapitány nagy megkönnyebbüléssel és örömmel. - Mindjárt tudtam, hogy jó felé irányítják odaát a kormányt. Mondtam is Walternek. Köszönöm, köszönöm.

Carker úr helyeslőleg mosolygott.

- Gaynek ragyogó kilátásai vannak - jegyezte meg és még szélesebbre húzta a száját. - Előtte az egész világ.

- Az egész világ, meg egy szép feleség, ahogy mondani szokták - tódította a kapitány boldogan.

Ennél a szónál, hogy feleség (melyet különben minden szándék nélkül ejtett ki), a kapitány elhallgatott, megint kacsintott egyet, majd a széles kalapot görcsös botja hegyére tűzve, megpenderítette, és oldalvást nézett állandó mosolyban úszó barátjára.

- Egy fél messzely jamaikába fogadok - szólt a kapitány, miközben figyelmesen ránézett -, hogy tudom, min mosolyog most.

Carker belement a játékba, és mosolyogva még dúsabban kivirított.

- Nem hallatszik ki innen? - kérdezte a kapitány, s odabökött görcsös botjával az ajtóra, hogy megbizonyosodjon, be van-e csukva.

- Egy hang sem! - felelt Carker.

- Nem nagy F-fel kezdődik, amire gondolt?

Carker úr nem tagadta.

- Aztán meg talán l következik, nem? Utána meg o?

Carker úr most is mosolygott.

- Nos, nincs-e igazam megint? - kérdezte a kapitány súgva, és a homlokán levő skarlát gyűrű valósággal kidagadt a diadaltól.

Carker válaszképpen nemcsak mosolygott, hanem helybenhagyóan bólintott is, mire Cuttle kapitány felállt, megszorította kezét, s melegen biztosította arról, hogy mind a ketten egy nyomon haladnak, és ő maga már elejétől jó felé tapogatózott. - Mert első találkozásuk - folytatta a kapitány az ügyhöz méltó titokzatossággal és komolysággal - rendkívüli körülmények között történt, no, hiszen ön emlékszik, amikor megtalálta az utcán, jóformán kisbaba volt még; s azóta szereti és az is őt, mint afféle gyerkőcök. Mindig is mondtuk, Sol meg én, hogy lám: ezeket is egymásnak teremtette az isten.

Se macska, se majom, se halálfej nem tudott volna annyi fogat rávicsorítani a kapitányra, amennyit Carker úr e pillanatban mutatott neki.

- Az áramlás arrafelé visz - jegyezte meg a kapitány boldogan. - Szél és víz abba az irányba tart, látja. Gondolja csak meg, hogy a múltkor is ott volt kéznél éppen.

- A fiú reményeire nézve rendkívül kedvezően.

- Mintha egyenesen oda vontatták volna be azon a napon, estefelé. Most már tudom, semmi vihar nem vetheti már ki a révből.

- Semmi - felelte Carker.

- Önnek megint igaza van - felelt a kapitány, s újra megszorította Carker kezét. - Semmi. Úgy van. Biztos. Egy fiú halt meg ott, kedves kicsi teremtés. Igaz?

- Igen, az egyetlen fiú halt meg - felelt a mindenbe beleegyező Carker.

- Mondd a jelszót, és készen áll helyette a másik. Egy tudományos férfiú öccse. Sol Gills öccse. Wally, aki már most is itt van helyben. És - folytatta, sort kerítvén a végső csattanónak szánt mondásra -, aki Sol Gillstől jön naponta ide, az üzletükbe és a szívükbe.

A kapitány elégedettségében minden rövid mondata végén megtaszította a könyökével Carker urat, diadalittasan Carkeren vizsgálván leleményessége és ékesszólása eredményét. Terjedelmes kék mellénye még mindig erősen hullámzott a szónoki teljesítmény erőfeszítésétől, orra pedig valósággal kigyúlt, olyan vörös volt a felindulástól.

- Nos, igazam van?

- Cuttle kapitány - felelt Carker, és egy pillanatra oly furcsán meghajolt térdében, mintha lábánál fogva akarná fölemelni magát -, a Walter jövőjére vonatkozó nézetei teljesen helyesek és igazak. Természetesen amit most egymással beszélünk az szigorúan bizalmas.

- Ugyan! - vágott közbe a kapitány. - Egy szót se!

- Se a fiúnak, se másnak! - folytatta Carker.

Cuttle kapitány összeráncolt homlokkal rázta a fejét.

- Hanem azért, hogy önnek elégtételt adjak, és miheztartás végett, igen, miheztartás végett természetesen arra nézve, mint cselekedjék a jövőben...

- Köszönöm alássan előre is - szólt a kapitány, miközben nagy figyelemmel nézett Carkerre.

- Habozás nélkül megmondom, hogy ez a tényállás. Ön pontosan eltalálta az igazságot.

- Ami pedig a főnököt illeti - folytatta a kapitány -, jobb, ha magától adódik egyszer közöttünk valami megbeszélésre alkalom. Hiszen időnk van elég.

Carker egyik fülétől a másikig érő szájjal ismételte: - Időnk van elég. - Azonban nem ejtette ki határozottan a szavakat, mindössze beleegyezően bólintott, miközben nyelvével meg az ajkával mintegy formálta azt, amit ismételni akart.

- Szerintem... mindig is mondtam én... Walter azon az úton van, hogy megcsinálja a szerencséjét - mondta a kapitány.

- Megcsinálja a szerencséjét - ismételte Carker hangtalanul.

- És hogy most Waltert erre a kis utazásra küldik, az bizonyosan beletartozik a munkájába, és belevág a tervbe.

- Belevág a tervbe - ismételte Carker éppúgy, mint az előbb.

- No most már, hogy ezt tudom - folytatta a kapitány -, semmi kétség és nyugodt vagyok.

Mivel Carker még mindig némán helyeselte minden szavát, Cuttle kapitány még jobban megerősödött abban a véleményében, hogy ez az egyik legkellemesebb ember, akivel valaha találkozott, és bizony még maga Dombey is iskolába járhatna hozzá jómodor tekintetében. Ezért aztán roppant szívélyességgel még egyszer odanyújtotta hatalmas öklét (olyan színe volt, mint egy régi fatörzsnek), és akkorát szorított a cégvezető lágy húsú kezén, hogy alapos nyoma maradt rajta a sok vágásnak és barázdának, amely a kapitány tenyerét véges-végig szántotta.

- Isten önnel - szólt ezután a kapitány. - Nem vagyok bőbeszédű ember, de annyit mondhatok, nagyon jószívvel vettem, hogy olyan barátságos és őszinte volt hozzám. Megbocsát, hogy betolakodtam önhöz, nemde?

- Szót sem érdemel - felelt amaz.

- Nagyon köszönöm. Az én odúm bizony nem valami tágas - folytatta a kapitány, s még egyszer visszafordult -, de azért elég kedélyes, és ha netalán egyszer ott köt ki a Brig Place közelében, kilenc szám, bármilyen időben... nem jegyzi fel?... aztán csak feljön egyenest a lépcsőn, és nem törődik vele, ki mit mond az előszobában. Igazán büszke leszek, ha vendégül láthatom.

E barátságos meghívás után a kapitány jónapottal búcsúzott, aztán becsukta maga mögött az ajtót, s otthagyta a kandallónak támaszkodó Carkert. Ravasz nézésében és magatartásában, szélesre elhúzott, de mégsem mosolygó, hamis szájában, hibátlan tisztaságú nyakkendőjében és pofaszakállában, de még abban is, ahogy puha kezét lassan végigjártatta ingmellén és sima arcán, volt valami félelmetesen macskaszerű.

A kapitány, aki mindezekből mit sem látott, olyan felmagasztosultan vonult ki a cégvezető szobájából, hogy még a terebélyes kék kabát szabása is mintha megdagadt volna. „Csak rajta, Ned - mondogatta magában. - Egy kicsit mégiscsak lendítettél ma a gyerekek dolgán, öreg fiú!"

A Cég jelent-jövőt megosztó bizalmát oly diadallal nyugtázta, hogy kifelé menet leállt évődni Perch úrral és megkérdezte tőle, vajon nem ér rá még mindig egyetlen főnöke sem? Ám, hogy mégse lássék kegyetlennek a kötelességét teljesítő emberhez, odasúgta neki, ha kedve volna egy pofa rumra és kijönne utána, nagyon szívesen látná vendégül.

Mielőtt távozott volna a házból, az írnokok nagy meglepetésére, a kapitány még egyszer megállt a küszöbön, és általános szemlét tartott a hivatalbeli helyiségben, amely elvégre a Céghez tartozik és fiatal barátját idekötik az érdekei. Különösen a páncélszoba keltette fel rendkívüli érdeklődését, mindazonáltal, nehogy túlságosan kíváncsinak lássék, megelégedett azzal, hogy rövid elismerő pillantást vessen a helyiségre; majd kegyes fejbólintással odaköszönt az írnokok testülete felé, és kilépett a szobából. Mivel Perch csatlakozott hozzá, bementek a legközelebbi kocsmába, s a kapitány valóra váltotta ígéretét, mégpedig gyorsan, mert Perchnek drága volt az ideje.

- Ezt őrá, Wallyra! - emelte poharát a kapitány.

- Kire? - kérdezte Perch.

- Wallyra - ismételte a kapitány mennydörgő hangon.

Perchnek, aki mintha homályosan emlékezett volna olyasmire, hogy gyermekkorában hallott valami költőről, akinek ilyenfajta hangzású keresztneve volt, semmi kifogása nem volt ezellen; mindazáltal szerfelett elcsodálkozott azon, hogy a kapitány a Citybe jött azért, hogy egy költő egészségére koccinthasson; igen, annyira meglepődött rajta, hogyha a kapitány azt javasolta volna hirtelen, hogy szobrot állítsanak egy költőnek - mondjuk Shakespeare-nek - valami forgalmas utcasarkon, ez sem döbbenthette volna meg jobban Perch urat, akinek kiforrott nézetei voltak. A kapitány egyáltalán olyan titokzatos és érthetetlen jelenségnek tűnt föl előtte, hogy elhatározta, még csak említést sem tesz róla a feleségének, mert az esetleges megrázkódtatás kellemetlen következményekkel járhat.

A kapitány pedig vidáman nézett a világba, mert tudta, hogy a fiatalok dolgát rendbehozta. Titokzatos és sokat sejtető maradt egész napon át, még legbizalmasabb barátaival is. Ha Walter nem tulajdonítja a kapitány rejtélyes vigyorgásait és hunyorgásait, valamint egyéb arcjátékbeli remeklését elégedettségének, amiért kegyes csalásuk az öreg Sol Gillsszel olyan jól sikerült, bizonyos, hogy a kapitány még estének előtte elárulta volna titkát. Így aztán mégiscsak sikerült megőriznie; s amikor aztán jó későn hazafelé ballagott a műszerárus boltjából, a fényes kalapot úgy félrecsapta a fején, szeméből pedig úgy sugárzott a diadal, hogy Mac-Stingerné asszony (mintha csak Blimberéknél nevelték volna, igazi római matróna volt), amint megpillantotta a kapitányt, menten elsáncolta magát az ajtó mögé, s addig ki sem jött, hogy szeretett ifjú sarjait megszemlélje, míg csak a kapitány le nem telepedett a szobájában.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Apa és leánya

A Dombey-házban nagy a csönd. Cselédek surrannak fel és le a lépcsőn, de nem hallani lépéseik neszét sem. Állandó beszélnivalójuk van egymással, hosszan elidőznek az étkezéseknél és mintha, valami komor gyönyörűséggel, jobban élveznék az ételt, mint máskor. Wickamné asszony szemét minduntalan elöntik a könnyek, és gyászos történeteket mesél; lépten-nyomon előadja, mennyire megmondta ő már Pipchinné asszonynál is, hogy ez lesz a vége; közben pedig több sört fogyaszt el, mint szokott - igen szomorú és rendkívül közlékeny. A szakácsnő lelkiállapota is hasonló. Vacsorára rostélyost ígér, és egyformán küzd a bánat-, meg a hagymasajtolta könnyekkel. Towlinson arra kezd gondolni, hogy valami végzetszerűség van a dologban, az isten a megmondhatója, származott-e valaha is jó abból, ha valaki sarokházban lakott? Valamennyiüknek úgy tűnik fel, mintha mind, ami történt, hosszú idővel ezelőtt történt volna, pedig a gyermek még ott fekszik kicsi ágyán szépen és csöndesen.

Sötétedés után látogatók érkeznek - zajtalan látogatók, nemezcipőben -, akik már azelőtt is jártak a házban; velük együtt érkezik a nyugalom ágya is, amely olyan különös, ha gyermekalvó számára készül. A gyászoló apát nem látja senki, még az inasa sem; ott ül szobája legsötétebb sarkában, és meg sem mozdul; legfeljebb ha néha egyet-kettőt lép a szobában. De reggelre kelve azt suttogják a házban, hogy éjnek éjszakáján hallották, amint az úr felment a halottasszobába és ott maradt, míg csak a nap fel nem jött.

A citybeli irodában a tejüvegablakok még homályosabbak a becsukott ablaktáblák miatt. A meggyújtott lámpák fényét az asztalokon csaknem teljesen elnyeli a nappali világosság, a lámpák meg mintha a nap fényét tompítanák el. Különös homály tölti be a szobákat. Nem sok munkát végeznek itt. Az írnokoknak semmi munkakedvük; megbeszélik, hogy elmehetnének délután egy jó bordaszeletre, utána meg a folyóra. Perch, a hivatalszolga hosszú ideig távol marad, ha elküldik; minduntalan ott kapja magát egy-egy ivó pultja előtt, ahová a barátai cipelték, s az emberi dolgok mulandóságáról elmélkedik. Esténként korábban megy haza a Ball's Pondra, mint rendesen, és Perchné asszonyt borjúszelettel és skót sörrel tartja jól. Carker cégvezető úr nem vendégel senkit, őt sem vendégelik, ott ül a szobájában egyedül, és fogait mutogatja egész nap; az ember azt hinné, ha nézi, hogy valami elhárult Carker úr útjából - valami akadályt elmozdítottak - és szabad a pálya előtte.

A rózsás arcú gyermekek, akik ott laknak a Dombey-házzal szemben, kíváncsian nézegetnek a gyermekszoba ablakából az utcára; Dombeyék előtt ugyanis négylovas kocsi áll, a lovak fején tollbóbita és tollbóbiták lengenek a kocsin is. Ezek a lovak, meg a fekete pálcás, vállszalagos emberek valóságos tömeget vonzanak oda. A bűvész éppen most akarta a tányért a ház előtt megpörgetni, de aztán parádés öltözete fölé keríti felleghajtó köpönyegét, csoszogó felesége pedig, aki a karján ülő kisgyermek súlyától valósággal féloldalt görnyed, hátramarad, hogy a kijövőket láthassa. Míg a gyászhuszárok könnyedén viszik vállukon terhüket, erősebben szorítja kopott ruhájú kebléhez gyermekét; az átelleni ablakban pedig a rózsás arcú gyermekek közül a legkisebbet nem szükséges csendre inteni most, amint, gödrös ujjacskájával odamutatva arra, dajkája arcába tekint és megkérdezi: mi az?

A gyászba öltözött cselédség meg a síró asszonyok között Dombey úr halad végig az előszobán, a rá várakozó kocsiig. A szemlélők úgy ítélik, hogy a ház urát nem törte le teljesen a bánat. Járása csak olyan egyenes, tartása csak olyan merev, mint lenni szokott. Arcát nem rejti zsebkendőbe, és merőn maga elé tekint. Ez az arc kissé beesett és komor most és nagyon

halvány, de szigora megmaradt. Helyet foglal a kocsiban, három másik úr mellett. Ekkor lassan megindul a temetési menet, lefelé az utcán. A lovak tollbóbitája ott int még a távolban, mikor a bűvész már újra pörgetni kezdi a bot végén a tálat, és a tömeg őt bámulja most. De a bűvész felesége ma mintha nem tányérozna oly fürgén - a gyermektemetés azt juttatja eszébe, hogy talán az a gyermek, akit ott szorongat keshedt nagykendője alatt, szintén nem fog felnőni, hogy emberré válhasson, égszínkék homlokszalagot hordhasson, meg rózsaszín trikót, és bukfencet vethessen a sárban.

A lengő tollbóbiták ezalatt tovább kígyóznak az utcákon, és egy templom harangzúgásának körébe kerülnek. Ebben a templomban kapta az a szép kis fiúcska, ami nemsokára egyetlen emléke marad ezen a földön: a nevét. Mindazt, ami benne immár halott, odateszik majd anyja porladozó hamvai mellé. Így van ez jól. Ott nyugszanak poraik, ahol Florence sétál - ó, magányos, magányos séták! - mindennap.

Mikor a szertartás véget ér, és a lelkész visszavonul, Dombey körülnéz és halkan megkérdezi, itt van-e, akit ide rendelt, hogy az emléktábla dolgában utasításokat adjon neki.

Valaki előlép és azt mondja, itt van.

Dombey úr közli vele, hová szeretné elhelyeztetni az emléktáblát; kezével megrajzolja a falon nagyságát, formáját és megmondja, hogy az anya emléktáblája mellé helyezzék. Majd ceruzát vesz elő, felírja, amit a táblára vésetni akar, és ezzel adja át neki: - Kérem, készítse el azonnal.

- Azonnal meglesz, uram.

- Jóformán semmit sem kell rávésni, a néven meg az életkoron kívül, amint látja.

A kőfaragó meghajol, rápillant a papírra, s hirtelen mintha valamin megakadt volna. Dombey úr nem veszi észre, megfordul és a kijárat felé indul.

- Bocsánatot kérek, uram - hallja e percben Dombey, s egy kéz enyhe érintését érzi gyászruhája ujján -, mivel úgy tetszik kívánni, hogy azonnal meglegyen, mindjárt munkába is adhatom, ahogy hazaérek vele, de...

- Nos?

- Nem volna olyan szíves még egyszer átolvasni, kérem? Azt hiszem, valami tévedés van itt.

- Hol?

A kőfaragó visszaadta a papirost, és a zsebbeli mérőléccel rámutatott ezekre a szavakra: „Szeretett egyetlen gyermekének."

- A „gyermek" helyett talán „fiú" lesz, úgy gondolom, uram.

- Igaza van. Természetesen. Javítsa ki, kérem.

Az apa ezután gyors léptekkel a kocsi felé siet.

Mikor három útitársa követi, Dombey első ízben takarja el kabátjával az arcát. Nem is látják az arcát aznap. A kocsiból Dombey lép ki elsőnek, és egyenesen szobájába siet. A többi gyászolók (csupán Chick úr meg a két orvos) fölmennek a szalonba, hol Chickné és Tox kisasszony fogadja őket. Hogy milyen lehet az az arc odalenn a bezárt szobában, milyen gondolatai lehetnek annak a magányos embernek, mit érez, mint szenved és tusakodik magában, nem tudja senki.

Odalenn a konyhában a fődolog, amit észrevesznek, az, hogy „minden olyan, mintha vasárnap volna". Nem tehetnek róla, de igazán úgy látszik, mintha valami illetlenség vagy éppen bűnös dolog volna abban, ahogy az emberek járnak-kelnek kint az utcán, rendes hétköznapi munká-

jukat végzik, és mindennapi ruhájukat hordják. Újdonság számukra, hogy ma már ismét fel lehet húzni a függönyöket, és nyitva vannak az ablaktáblák is; sötét kedélyességgel ülnek ott a borospalackok mellett, melyek oly bőven kerülnek föl az asztalra, mint ünnepnapon. Valamennyien rendkívül szívesen elmélkednek ma az erkölcsről. Towlinson úr sóhajtva koccint: „Javulást kívánok mindnyájuknak!" - a szakácsnő, szintén sóhajtva, hozzáteszi: „Isten látja, alaposan ránk férne!" Este Chickné és Tox kisasszony megint előveszik kézimunkájukat. Towlinson úr kimegy egy kicsit levegőzni, a szobalány társaságában, aki még nem próbálta ki a gyászkalapját. Minden sötétebb utcasarkon igen gyöngédek egymáshoz, miközben Towlinson úr szeme előtt látomások lebegnek egy megváltozott és kifogástalan életpályáról, amikor is komoly zöldségkereskedő lesz az Oxford-piacon.

Ezen az éjszakán mélyebb és nyugodtabb álom borul a házra. A reggeli nap már teljesen a régi rendben találja. A szemben lakó rózsás arcú gyermekek ott karikáznak el a kapu előtt. A templomban éppen fényes esküvő folyik. A bűvész felesége fürgén tányéroz a város másik részében. A kőfaragó énekel és fütyül, míg az előtte levő márványtáblába bevési, hogy PAUL.

Lehetséges hát, hogy ebben a mozgalmas és eseményekkel teli világban akadjon valaki, akinek egy gyönge kis teremtés elvesztése akkora űrt hagyjon a szívében, olyan mélyet és széleset, hogy csak a mérhetetlen öröklét mélysége és végtelensége töltheti ki? Florence nagy fájdalmában nyugodtan felelhette volna: „Ó, öcsém! Forrón szeretett és kedves öcsikém! Elhagyatott gyermekkorom egyetlen társa és barátja! Lehet-e, hogy az örökkévalóságnál csekélyebb eszme ide vetheti azt a fényt, amely ott dereng korai sírodon, vagy megenyhíti a fájdalmat a könnyek záporában?"

- Drága gyermekem - szólalt meg Chickné, aki kötelességének tartotta, hogy felhasználja ezt az alkalmat egy kis oktatásra -, ha majd egyszer eléred azt a kort, amelyben én vagyok...

- S amely az élet legszebb kora lesz - jegyezte meg Tox kisasszony.

- ...akkor - folytatta Chickné, miközben baráti megjegyzésének elismeréseképpen gyöngéden megszorította Tox kisasszony kezét -, akkor majd látni fogod, hogy hiábavaló minden bánkódás, mert az a kötelességünk, hogy a változtathatatlanban megbékéljünk.

- Megpróbálom, drága néni, most is azon igyekszem - felelte zokogva Florence.

- Örülök, hogy ezt hallom - folytatta Chickné -, mert látod, angyalom, ahogy a mi kedves, jó Tox kisasszonyunk mondja, akinek helyes gondolkodásához és kitűnő ítéletéhez nem férhet szó...

- De édes Louisám, a végén még igazán elbizakodom - vágott közbe Tox kisasszony.

- ...megmondhatja neked, és tapasztalataival is bizonyíthatja, hogy az élet lépten-nyomon erőfeszítésekre kötelez. Ezt megkívánja tőlünk. Ha tőlem valami, ejnye, kedvesem - fordult oda Tox kisasszonyhoz -, mi is az a szó, amit keresek? Miz-miz...

- Mizéria - kockáztatta meg Tox kisasszony.

- Nem, nem, nem! - kiáltott fel Chickné. - Hogy mondhatsz ilyet! Teremtőm! Pedig a nyelvem hegyén van. Miz...

- Mesalliance - sugalmazta Tox kisasszony megint.

- Szentséges egek! Lucretia! Micsoda szörnyűségeket beszélsz! Mizantrópot akartam mondani. Még a gondolata is: mesalliance! Ha valami mizantróp azt a kérdést vetné fel az én jelenlétemben: „Miért születtünk a világra?" Azt felelném rá: „Azért, hogy erőfeszítéseket tegyünk."

- Nagyon jó, valóban! - jegyezte meg Tox kisasszony, akire ez az eredeti gondolat nagy hatást tett. - Nagyon jó!

- Sajnos - folytatta Chickné asszony -, az intő példa itt áll szemünk előtt. Jogosan feltételezhetjük, gyermekem, ha ebben a családban annak idején a kellő erőfeszítés megtörtént volna, a súlyos és gyászos helyzetek egész sorának elejét lehetett volna venni. Semmi sem fog engem megingatni abban a meggyőződésemben, hogy ha szegény, drága Fannynk annak idején megfeszítette volna az erejét, akkor a mi drága gyermekünknek erősebb lett volna a szervezete.

Chickné félpercnyi időre átengedte magát érzéseinek, de aztán, hogy tantételének helyességét mintegy gyakorlatilag is igazolja, a sírás kellős közepén hirtelen megemberelte magát és tovább folytatta:

- Ezért, Florence, arra kérlek, mutasd meg, hogy van benned némi lelkierő, és ne növeld önző módon azt a megpróbáltatást, amely szegény atyádat érte.

- Édes néni - kiáltott a gyermek, és hirtelen letérdelt előtte, hogy mélyebben a szemébe nézhessen. - Kérem, beszéljen nekem többet a papáról. Nagyon megtörte őt a csapás?

Tox kisasszony gyengéd természetű volt, és ez a kérelem erősen meghatotta. Vagy az elhanyagolt gyermek lépett az ő szerető aggódásainak örökébe az elhunyt után, aki iránt ilyenfajta aggodalmat annyiszor tanúsított. Vagy azt látta, hogy a lány most minden szeretetével odasimulna ahhoz a szívhez, mely eddig csak a másikra sugározta melegét; és nem bírná elviselni, hogy a fájdalomnak ebből a gyászos közösségéből kizárják; vagy talán a mély és hűséges lélek mindeddig visszautasított megnyilvánulását sejtette ebből a felkiáltásból. Florence sebzett lelke sajgott a hosszú, viszonzatlan ragaszkodástól, és most a közös gyászban önkéntelenül odafordult az apjához, hogy a vigaszért vigaszt adjon cserébe. Akármit látott is Tox kisasszony ebben a kitörésben, mindenesetre nagyon megindította. Annyira, hogy még Chickné asszony fenséges bölcsességéről is megfeledkezett ebben a percben. Hirtelen megsimogatta Florence arcát, aztán félrefordult és szabad folyást engedett könnyeinek, nemhogy a bölcs asszonyság tanácsa szerint irányította volna a magatartását.

Maga Chickné asszony is elvesztette egy percre nagyra tartott önuralmát, és csak nézte némán a szép, ifjú arcot, amely hosszú időn át olyan kitartóan és türelmesen hajlott a kis beteg ágya fölé. De amikor aztán ismét visszanyerte a hangját, ami egyértelmű volt a lélekjelenlétével, méltóságteljesen tovább folytatta:

- Florence, drága gyermekem, a te papád kicsit különös ember, és ha felőle kérdezősködöl, kérkedés volna, ha azt mondanám, hogy kielégítő választ adhatok. Azt hiszem, van rá befolyásom annyi, mint bárkinek. Mindazáltal be kell vallanom, igen keveset szólt mostanában hozzám, és mindössze egyszer vagy kétszer láttam, néhány percre, de valójában akkor is alig, mert a szobája sötét volt. Azt mondtam a papádnak: „Paul - szóról szóra ezt mondtam -, Paul, miért nem iszol egy kis szíverősítőt?" Szegény papád erre csak azt felelte: „Kérlek Louisa, légy olyan jó és hagyj magamra. Semmire sincs szükségem. Legjobb nekem, ha magamra hagytok." Ha holnap meg kellene rá esküdnöm a törvényszék előtt, Lucretia, hát nyugodtan megesküdnék, hogy szóról szóra ezt mondta.

Tox kisasszony őszinte csodálkozásában csak ennyit felelt:

- Az én Louisám mindig tudja, mit mond.

- Röviden hát, Florence, a papád meg én mai napig úgyszólván egy szót sem váltottunk; ma azután megemlítettem neki, hogy Barnet Skettles báró és a báróné végtelen meleghangú levelet írtak... ó, szegény kicsikénk!... Skettles báróné úgy szerette, mintha... ejnye, hol is a zsebkendőm?

Tox kisasszony rögtön előteremtett egyet.

- Mondom, igen meleghangú levelet írtak, és azt ajánlották, hogy jó volna, ha egy kis környezetváltozás céljából meglátogatnád őket. Mikor megemlítettem a papádnak, hogy Tox kisasszony meg én talán már hazamehetnénk (bele is egyezett), egyúttal azt is megkérdeztem tőle, vajon volna-e kifogása azellen, ha te elfogadnád a meghívást? Erre azt felelte: „Nincs, Louisa, a legkevésbé sincsen."

Florence fölvetette könnyben úszó szemét.

- Ha azonban inkább szeretnél itt maradni, ahelyett hogy odamenj látogatóba, vagy velem jöjj...

- Inkább itthon maradok, Louisa néni - hangzott a félénk válasz.

- Hát, gyermekem, azt is megteheted. Furcsa választás ugyan, meg kell mondanom. No de furcsa gyermek voltál mindig. A te korodban akárki, különösen a történtek után... drága Lucretia, már megint elvesztettem a zsebkendőmet... örülne, ha elmehetne innen.

- Nem szeretném úgy érezni - felelte Florence -, mintha kerülnénk most már a házat. Nem szeretnék arra gondolni, néni, hogy azok a... hogy ő... hogy a szobák ott fönn üresek és elhagyatottak. Egyelőre maradok itt. Ó, szegény, szegény kis öcsém!

Az efféle természetes felindulásnak lehetetlen gátat vetni: utat tört volna a leányka ujjai között is, amint kezébe rejtette arcát. A túlterhelt, nehéz léleknek néha ilyen módon kell megkönnyebbülést keresnie, különben a szegény, megsebzett, magányos szív úgy vergődnék, mint a tört szárnyú madár, míg végül is lehull a porba.

- Hát jól van, gyermekem - szólt Chickné egy kis szünet után. - A világért sem akarnék olyasmit mondani, amivel fájdalmat okozok neked, ezt bizonyára magad is tudod. Maradj tehát itt, és tégy tetszésed szerint. Senki sem fog beleavatkozni a dolgodba és bizonyos lehetsz, nem is akarom, hogy beleavatkozzék.

Florence megtörten bólintott.

- Azt tanácsoltam szegény papádnak, hogy valóban ajánlatos volna, ha szórakozás és felfrissülés céljából változatosságot keresne, és mindjárt tudtomra is adta, hogy rövid időre vidékre utazik. Remélem, nagyon hamarosan el is megy; nem mehet elég korán. De azt hiszem, némi elrendeznivalói vannak még magánjellegű feljegyzései közt, és egyebekben, azzal a csapással kapcsolatban, amely mindnyájunkat oly nagyon próbára tett... igazán nem értem, hová lett az enyém, Lucretia, drágám, add csak ide a tiedet... s munkája egy-két estére lefoglalja, ezért kell szobájában maradnia. Ha élt valaha Dombey, gyermekem, a te papád igazán az - folytatta Chickné, és mind a két szemét nagy gondosan megtörölte a Tox kisasszony zsebkendőjének két csücskével. - Hamar magához tér. Őt aztán nem kell félteni.

- És nincs semmi - kérdezte reszketve Florence -, amit tehetnék az ő...

- Az istenért, édes gyermekem - vágott közbe Chickné -, ugyan miket beszélsz? Ha a te papád azt mondta nekem... szóról szóra elismétlem, mit mondott: „Louisa, nincs szükségem semmire, legjobb, ha magamra hagytok"... akkor mit gondolsz, ugyan mit mondana neked? Még mutatkoznod sem szabad előtte, gyermekem. Ilyesmiről ne is álmodj!

- Néni kérem - szólt Florence -, én most megyek és lefekszem.

Chickné helyeselte ezt az elhatározást, és egy csókkal elbocsátotta a leánykát. Tox kisasszony azonban, azzal a gyenge ürüggyel, hogy az elveszett zsebkendőt akarja megkeresni, utána ment a szobába, és igyekezett e néhány lopott percben Florence-et megvigasztalni, bár Susantól ugyancsak kevés bátorítást kapott. Susan ugyanis lángoló buzgalmában síró krokodilusnak hordta le Tox kisasszonyt, pedig részvéte ezúttal csakugyan őszintének látszott, és nyilván önzetlen is volt - mindazáltal kevés megértésben részesült.

De hát más hozzá közelebb álló lény nem akadt, aki ezt a fájdalommal küszködő szívet gyámolíthatta volna? Nem volt más, akinek a nyakát átkarolhassa? Senki más, akihez forduljon? Aki egy vigasztaló szót szóljon hozzá elesettségében? Oly egyedül volt hát Florence e kietlen világban, hogy számára senki más nem maradt? Senki sem. Itt maradt egyszerre anya és testvér nélkül - mert a kis Paul elvesztésével mintha az első és legnagyobb veszteség is egyszerre súlyosabban nehezedett volna rá - ennyi vigasza maradt csupán. Ó, pedig ki tudná elmondani, mennyire szüksége lett volna most a vigasztalásra!

Az első napokban, amint a ház megint visszazökkent a régi kerékvágásba, s mindenki elment, csak a cselédség maradt, atyja pedig szobájába zárkózott, Florence egyebet sem tett, csak sírt, és szobáról szobára vándorolt, néha pedig, a szomorú emlékek hirtelen gyötrelmében, odamenekült a maga szobájába, kezét tördelte, arccal az ágyra borult, s nem ismert vigasztalást és semmi mást, csak a keserű és kegyetlen fájdalmat. Ez rendesen olyankor történt, amikor felfedezett egy-egy helyet, vagy tárgyat, mely kis halottjával nagyon kedves kapcsolatban állott, és eleinte valósággal a szenvedés poklává változtatta ez a szomorú házat.

De a tiszta szeretetnek nem természete, hogy sokáig lobogjon ilyen szilajon és könyörtelenül. A láng hordja a föld salakját, és gyötörve dúl ugyan a lélek talaján; a szent tűz azonban, amely a mennyből támadt, oly gyöngéden lobog a szívekben, mint ahogy ott lobogott az egybegyűlt tizenkettő feje fölött, magasztosan, szüntelenül és minden ember testvériségét hirdetve. Amint Florence elköltözött kisöccse képét felidézte, szelíd arca, lágy hangja, szerető tekintete, nyugodt bizalma és békéje visszatért nénje lelkébe, és a lányka könnyei megcsendesedtek, és már nem kerülte, inkább kereste az emlékezést.

Nem sok idő telt bele, és a falon reszkető folyót már olyan nyugodtan nézte, mint annak előtte, a régi, boldogabb időkben, amint a napfénnyel lassan eltűnt. Nem sok idő telt bele, és a szoba ismét gyakran látta Florence-et; ott üldögélt magában olyan türelmesen és szelíden, mint amikor a kis ágy mellett virrasztott. Bár néha élesen belenyilallott a szívébe, hogy a kis ágy üres, már oda tudott térdelni melléje az ilyen percekben, és kérte az istent, hogy egyik angyala emlékezzék reá és szeresse őt.

Nem telt el nagyon sok idő, míg a sötét alkonyati órákban Florence halk hangja lassan, és gyakran el-elkalandozva bár, mégis rákezdett arra a dalra, melyet az elköltözött gyermek oly szívesen hallgatott, amint lankadt fejét Florence karjára hajtotta. Mikor pedig már egészen besötétedett, néha a halk zene hangjai is felhangzottak a szobában; oly csöndes volt az ének és a zene is, mintha inkább csak mélabús visszaemlékezés volna arra, amit az utolsó éjszakán tett meg az ő kérelmére. Gyakran felhangzott a zene, nagyon gyakran, ott a félhomályos magányban, és a hangfoszlányok még akkor is ott remegtek a billentyűkön, amikor az édes hang már könnyekben csendült el.

Így aztán erőt nyert hozzá, hogy ismét ránézzen arra a kézimunkára is, amelyen ujjai annyit szorgoskodtak ott a tengerparton; és nem telt el sok idő, hogy kezébe vette ismét, és szinte szeretetet érzett iránta, mintha valami élőlény volna, aki szintén ismerte Pault; úgy ült ott

néha, a lakatlan és régen elhagyott szobában, az ablakmélyedésben, anyja arcképéhez közel, a gondolatokkal terhes órákon keresztül.

Vajon miért fordult az a sötét szempár a munkáról oly gyakran oda, a szemközti ház felé, ahol a rózsás arcú gyermekek laktak? Veszteségére nem emlékeztették közvetlenül, hiszen leányok voltak valamennyien, négy kislány. De anyátlanok voltak, mint ő - csak apjuk élt.

Tudni lehetett, mikor megy el az apa hazulról, és mikor érkezik ismét haza, mert a legidősebb lányka mindig kiöltözött és várta: ott állt a nagy szalon ablakában, vagy az erkélyen, és ha az apja megjelent, a várakozó arcocska egyszerre ragyogott az örömtől, a másik három pedig fönn a gyermekszobában, várakozás közben tapsolni kezdett, és atyjuknak kiáltozva doboltak az ablakpárkányon. A legnagyobb leányka aztán lejött elébe az előcsarnokba, kézen fogta és fölvezette a lépcsőn; Florence néhány perc múlva látta, ahogy fönn a szobában odaült atyja mellé, avagy az ölébe, vagy hízelgőn átölelte nyakát, és úgy beszélgetett vele; és noha mindig nagyon vidámak voltak együtt, az apa mégis sokszor nézte elmélázva a lányka arcát, mintha arra gondolna, mennyire hasonlít elhalt édesanyjára. Florence sokszor nem bírt odanézni tovább, és ilyenkor zokogásban tört ki, s elrejtőzött a függöny mögé, mintha félne valamitől, vagy sietve eltávozott az ablaktól. És mégis, megint vissza kellett térnie, s munkája csakhamar ismét kihullt a kezéből.

Ez a ház azelőtt évekig üresen állott. Míg Florence távol volt Londontól, ez a család vette bérbe; helyrehozták és újrafestették; madarakat és virágokat telepítettek bele, és arculata teljesen megváltozott. De Florence nem sokat törődött a házzal. A gyermekek meg az apa kötötték le minden figyelmét.

Amint a papa megebédelt, Florence láthatta a nyitott ablakon keresztül, hogy a gyermekek lementek hozzá a nevelőjükkel, vagy a dadájukkal és ott tolongtak az asztal körül; csöndes nyári estéken gyermeki hangjuk és tiszta nevetésük zengve repült át az utcán, Florence szobájának csüggedt légkörébe. Majd valamennyien föltódultak az emeleti szalonba; ott pajkoskodtak körülötte a pamlagon, vagy a térde körül gyülekezett az egész kis csoport, a kis arcok valóságos rózsabokrétája; apjuk meg ilyenkor, úgy látszott, mesél nekik. Vagy mindnyájan kiszaladtak az erkélyre és ilyenkor Florence gyorsan elrejtőzött, nehogy valamiképpen megrontsa örömüket, amint egymagában ül fekete gyászruhájában.

Mikor aztán a többiek mind elszéledtek, a legnagyobb leányka ott maradt atyjával, hogy elkészítse a teáját - ó, boldog kis háziasszonynak látszott ilyenkor! -, és ott ült atyjával beszélgetve néha az ablaknál, vagy bent a szobában, amíg a gyertyákat hozták. Apja úgy beszélt vele, mint igazi társával. Bár néhány évvel fiatalabb volt Florence-nél, de olyan komolyan, kedvesen és nagyosan viselkedett, amint ott ült a könyvével vagy munkakosarával, akár egy felnőtt házikisasszony. Mikor aztán behozták a gyertyákat, Florence félelem nélkül figyelhette őket sötét szobájából. Végre eljött az ideje, hogy a lányka jó éjszakát mondjon az atyjának és aludni menjen. Florence ilyenkor könnyezni és remegni kezdett, s mikor a kislány odaát apjához emelte arcát, nem mert odanézni többé.

De azért lefekvés előtt újra meg újra visszatért ahhoz a házhoz, az egyszerű daltól, amely Pault valamikor olyan gyakran álomba ringatta. Florence azonban még gondolni is csak titokban gondolt szomszédaira, és a titkot ifjú lelkébe zárva őrizte.

Vajon Florence szívében - Florence-ében, mely annyira mély volt és igaz s oly méltó öccse szeretetére, hogy utolsó elhaló szavaiban is szeretetét tolmácsolta, s akinek ártatlan lénye ott tükröződött arcának szépségében, és ott reszketett hangjának minden gyöngéd árnyalatában -, vajon Florence szívében nem volt más titok? Még egy titkot őrzött.

Mikor már egy lélek sem mozdult a házban, és a lámpákat mind eloltották, Florence csendesen kisuhant a szobájából, nesztelenül lement a lépcsőn, és atyja ajtajához lépett. Azután lélegzetét visszafojtva, odaszorította arcát az ajtóhoz, és szerető lelkének vágyakozásában odanyomta az ajkát. Minden este ott lapult az előcsarnok hideg kövezetén, hogy atyja lélegzetét hallgassa, emésztő vágyban, hogy megmutathassa, mennyire szereti, és vigasztalója lehessen; hogy atyja eltűrje gyöngédsége jeleit, tőle, magányos gyermekétől - és örömest borult volna le előtte, ha mert volna, hogy könyörögjön ezért a boldogságért.

De erről nem tudott senki sem. Nem is gondolt ilyesmire senki. Az ajtó mindig zárva volt, és atyja belül az ajtón. Egyszer-kétszer ment el csak hazulról, és azt beszélték a házban, hogy nemsokára vidékre utazik; de egyelőre még ott élt, azokban a szobákban; ott élt egyedül, és Florence-et nem látta soha, nem is kérdezősködött felőle egyetlenegyszer sem. Talán azt sem tudta, itthon van-e egyáltalán?

Egy napon, körülbelül egy héttel a temetés után, Florence éppen a szobájában dolgozgatott, amikor félig nevető, félig síró arccal Susan lépett be, hogy látogatót jelentsen.

- Látogató? Hozzám, Susan? - kérdezte Florence, s meglepetve pillantott fel.

- Nos, hát csodának csoda, az igaz, Floy kisasszony. Pedig én azt szeretném, ha minél több látogató jönne, mert az csak használna a kisasszonynak, és az a véleményem, hogy minél előbb elmegyünk, akár azokhoz a vén Skettle-sékhez is, annál jobb lesz mindkettőnknek, mert ha valami nagy tolongásban nem is akarok élni, Floy kisasszony, azért még éppen osztriga sem vagyok.

Hogy Nipper kisasszonyhoz igazságosak legyünk, meg kell jegyeznünk, hogy inkább az úrnője érdekében beszélt, és ez meg is látszott az arcán.

- De hát ki az a látogató, Susan? - kérdezte Florence.

Zokogásnak és kacagásnak is beillett volna, ahogy Susanból kitört:

- Toots úr!

E név mosolyt varázsolt Florence arcára, de a következő pillanatban már el is tűnt, és szeme egyszerre tele lett könnyel. Mindenesetre előbb mosolygott, és ez Susannak nagy elégtételére szolgált.

- Tökéletesen így vagyok én is vele, kisasszony - szólt Susan, miközben köténye sarkát szeméhez emelte, és fejét rázta. - Ahogy megláttam azt a jámbort ott az előcsarnokban, először elnevettem magam, aztán meg sírás fojtogatott.

Susan Nipper akaratlanul is elismételte az előbbi jelenetet. Közben Toots úr feljött utána a lépcsőn, mit sem sejtőn kopogott, és fürgén belépett a szobába.

- Jó napot, Dombey kisasszony, hogy érzi magát? Köszönöm kérdését, én nagyon jól vagyok. Hát kegyed? - kérdezte Toots úr.

Toots úr, akinél kevés derekabb fickó volt a világon, noha bizonyára akadtak nála ragyogóbb szellemek is, nagy fáradsággal előre kieszelte ezt a hosszú szónoklatot, hogy mind a Florence, mind a maga érzésein könnyítsen, ha majd találkoznak. De mivel úgy látta, hogy máris nyakára hágott egész szellemi vagyonának, meggondolatlanul tékozolván el mindent egyszerre, mielőtt csak le is ültették volna, vagy Florence egyetlen szót szólt volna hozzá s jóformán amint bekerült az ajtón, jónak látta tehát elölről kezdeni az egészet.

- Hát hogy érzi magát, Dombey kisasszony? Köszönöm kérdését, én nagyon jól vagyok, hát kegyed?

Florence kezet nyújtott neki és azt mondta, nagyon jól van.

- Én is nagyon jól érzem magam - folytatta Toots úr, s helyet foglalt. - Igazán nagyon jól. Nem is emlékszem - tűnődött el kissé -, hogy életemben valaha jobban éreztem volna magamat.

- Nagyon szép öntől, hogy meglátogatott - szólalt meg Florence, kezébe véve a munkáját. - Örülök, hogy láthatom.

Toots úr csöndes kuncogással válaszolt. Azután eszébe jutott, hogy az alkalomhoz mérten ez nagyon is élénk viselkedés, kuncogását megtoldotta hát egy sóhajjal. Azután meg arra gondolt, hogy ez viszont nagyon is mélabús, ilyenformán kijavította egy újabb kuncogással. A végén egyáltalán nem volt megelégedve egyik válaszával sem, és nehezeket szuszogott.

- Ön mindig olyan jó volt szegény kis öcsémhez - szólt Florence, aki természetes ösztönének engedelmeskedett, hogy Toots zavarán könnyítsen egy kissé. - Szegényke nagyon sokat beszélt nekem önről.

- Ó, nem tesz semmit - válaszolta Toots gyorsan. - Meleg van, ugye?

- Nagyon szép az idő - felelte Florence.

- Én nagyon szeretem az ilyen időt - felelt Toots. - Igazán nem tudom, mikor éreztem magam ilyen jól, igenis, köszönöm kérdését.

E sajátságos és váratlan tényállás megállapítása után Toots úr mély hallgatásba süllyedt.

- Már végleg otthagyta Blimber doktor házát? - kérdezte Florence, hogy kisegítse zavarából.

- Meghiszem azt - felelte Toots, és újból elmerült a hallgatásban.

Vagy tíz percig maradt a hallgatás mélyében, mintha megfulladt volna. Tíz perc elteltével hirtelen felbukkant a felszínen és így szólt:

- Hát volt szerencsém, Dombey kisasszony.

- Már elmegy? - kérdezte Florence s szintén felállott.

- Azaz hogy nem tudom éppen. Nem, nem éppen - felelte Toots úr, aztán egészen váratlanul újra leült. - A tény az... nézze csak, Dombey kisasszony.

- Kérem, beszéljen csak bátran szegény kis öcsémről - mondta Florence nyugodt mosollyal. - Én nagyon örülnék, ha az öcsémről beszélne.

- Igazán, de igazán? - kérdezte Toots, és máskülönben kifejezéstelen arcának minden vonása részvéttel telt meg. - Szegény Dombey! No, azt valóban nem gondoltam volna, hogy Burgess és Társa (divatszabók, de nagyon drágák, sokszor beszéltünk is róluk) ilyen alkalomra csináljanak nekem ruhát. - Toots úr ugyanis talpig gyászban volt. - Szegény Dombey! Nézze csak, Dombey kisasszony, mondok valamit - szólt Toots, miközben csaknem elpityeredett.

- Mit?

- Volt az iskolában valaki, akivel Dombey az utóbbi időben nagyon megbarátkozott. Azt gondoltam, hogy talán elfogadná, emlék gyanánt. Ugye, emlékszik még, hogy Dombey sokszor említette Diogenészt.

- Ó, hogyne, hogyne! - kiáltott fel Florence.

- Szegény kis Dombey! Én is emlékszem - tette hozzá Toots.

Mikor Toots úgy látta, hogy Florence szeme könnyekben úszik, igen nehezen bírt elmozdulni a beszélgetés holtpontjáról, és attól lehetett tartani, újra a hallgatás kútjába merül. De egy kuncogás megállította a káváján.

- Azt akartam mondani, Dombey kisasszony - folytatta aztán -, hogy lássa, tíz shillingért el is lophattam volna, ha nem engedik át maguktól; megtehettem volna, az bizonyos, de úgy hiszem, még örültek, hogy megszabadultak tőle. Ha szívesen fogadná, itt van a kapu előtt, azért hoztam el, hogy kegyednek adjam. Tudja, nem valami szalonkutya, az igaz, de azt hiszem, nem bánja, ugyebár?

Diogenész, mint rögtön meg is győződtek róla, lenézvén az utcára, ott bámult ki éppen egy bérkocsi ablakán, amelybe azzal az ürüggyel csalták be, hogy patkányokra vadásszon a szalma között. Az igazat megvallva, egy cseppet sem hasonlított szalonkutyához; és mogorva gondjában, hogyan kerülhetne ki a kocsiból, egyáltalán nem volt sokat ígérő, barátságos jelenség. Félrehúzott szájjal aprókat vakkantott, és szabadulásra törekvő erőlködésében mindegyre a szalma közé pottyant, majd lihegve ugrott fel megint, és úgy kinyújtotta a nyelvét, mintha orvoshoz jött volna.

Noha Diogenész nevetséges kutya volt, amilyet csak el lehet képzelni, esetlen, otromba, rosszképű, tekefejű eb, és örökké abban a hitben leledzett, hogy a szomszédban ellenség lappang, akit igen méltó és helyes dolog megugatni; és noha messze állott a jóindulattól, okos meg éppenséggel nem volt; s bozontos üstöke örökké eltakarta a szemét és nevetséges orrát, a farka pedig sehogy sem állt összhangban a testével és rekedten ugatott: Florence mégis szívesen fogadta a hozzá fűződő emlékért és öccse kéréséért, hogy gondját viseljék, mintha fajtájának legszebb, legértékesebb példánya volna. Olyan hálás örömmel vette ezt a Diogenészt valóban, hogy túláradó hálájában megragadta a Toots gyűrűkkel megrakott kezét és megcsókolta. Mikor aztán Diogenész kiszabadulván, felrohant a lépcsőn, és beviharzott a szobába (az volt ám a nehéz dolog, míg ki tudták szedni a kocsiból!) s bebújt minden bútordarab alá, a nyakáról lelógó hosszú vasláncot pedig körétekerte valamennyi szék- meg asztallábnak és addig rángatta, míg valamilyen természetellenes módon a szeme egyszerre látható nem lett, mert az erőlködéstől már majd kiugrott a fejéből; és dühösen rámordult Tootsra, aki pedig úgy mutatta, mintha bizalmas viszonyban volnának egymással, s utána Towlinsonnak esett abban a szilárd meggyőződésben, hogy végre rátalált a sokat megugatott ellenségre - Florence-nek úgy tetszett, mintha Diogenész volna az illedelem csodája.

Toots megörült ajándéka sikerének és gyönyörűséggel látta, milyen nyájasan hajol le Florence a kutyához, hogy bozontos bundáját megsimogassa finom kis kezével, és Diogenész ismeretségük első percétől fogva nagy kegyesen megengedte. - Toots úrnak végül igen nehezére esett a búcsú, és kétségtelenül többször elköszönt volna még, ha Diogenész nem siet véletlenül a segítségére. A kutya ugyanis hirtelen elhatározta, hogy most Toots urat ugatja meg, és fenyegető, tátott szájjal, szüntelen rohamokat intéz ellene. Mivel Toots úr nem látta világosan, hogy a rohamok hová vezethetnek még a végén, és igen alapos volt a gyanúja, hogy a Burgess és Társa által készített új nadrág veszélyben forog, nagy kuncogások között végül is kifelé hátrált az ajtón. Kétszer-háromszor ugyan visszanézett még, látszólag minden cél nélkül, de mivel Diogenész új és új nekirohanással üdvözölte, a végén eliszkolt.

- Gyere Di! Drága Di! Barátkozz meg új gazdáddal! Szeressük egymást, Di! - szólt most Florence, s a kutya bozontos fejét cirógatta. És Diogenész, a mogorva és faragatlan Diogenész, mintha csak megérezte volna azt a könnycseppet, mely a bundájára hullott, és kutyaszíve felolvadt volna tőle, odatolta orrát a leányka arcához, és hűséget esküdött neki.

Diogenész, az ember, nem beszélhetett nyíltabban Nagy Sándorhoz, mint ahogy Diogenész, a kutya, Florence-hez beszélt. Örömmel fogadta kis úrnője szeretetét és egyszer s mindenkorra felajánlotta neki szolgálatait. Az egyik sarokban aztán mindjárt lakomáról is gondoskodtak Diogenész számára; mikor végre bőségesen evett és ivott, odament az ablakba, ahol Florence ült, ránézett, aztán felemelkedve hátsó lábára, esetlen két első mancsát a leányka vállára tette, megnyalta kezét, arcát, nagy fejét odafészkelte a leányka szívére, és addig csóválta a farkát, míg csak bele nem fáradt. Végül összegombolyodva odafeküdt Florence lábához és elaludt.

Susan Nipper jóllehet nagyon ideges volt, ha kutyát látott, és ha bejött a szobába, szükségesnek vélte, hogy a szoknyáját gondosan felfogja, és maga köré szorítsa, mintha patak kövein lépkedne át, és valahányszor Diogenész nyújtózkodni kezdett, aprókat sikítva ugrott fel valami székre, azért a maga módján mégis nagyon meghatódott Toots úr szívességén, és nem nézhette Florence ragaszkodását a kis faragatlan pajtásához anélkül, hogy ne tett volna egy-két könnyes megjegyzést. Lehet, hogy valami eszmetársítás során Dombey úr képe is megfordult elméjében, a kutyával kapcsolatban; mindenesetre, egész este Diogenészt és úrnőjét figyelte, és nagy jóakarattal azon iparkodott, hogy Diogenésznek ágyat vessen az előszobában, úrnője ajtaja előtt, de mielőtt úrnőjét magárahagyta volna éjszakára, hirtelen így szólt:

- A kisasszony papája holnap reggel elutazik.

- Holnap reggel, Susan?

- Igen, kisasszony, úgy rendelkezett. Korán reggel.

- És - kérdezte Florence, anélkül hogy ránézett volna - tudod-e, hová megy a papa?

- Nem éppen, kisasszony. Először azzal a drágalátos őrnaggyal találkozik, és én csak annyit mondok, ha nekem (ég óvjon!) őrnagy ismerősöm volna, hát nem volna olyan hupikék.

- Ugyan, Susan! - kérlelte Florence szelíden.

- Jó, jó, Florence kisasszony - mondta Susan, aki tele volt izzó méltatlankodással, ezért még kevésbé törődött a beszédközi szünetekkel, mint máskor -, nem tehetek róla, de hupikék bizony az istenadta, én pedig, amíg csak jóravaló keresztény vagyok, még ha szerény is, természetes színű ismerőst szeretnék, vagy senkit.

Susan házbeli híreiből kiderült, hogy Chickné ajánlotta az őrnagyot Dombey útitársának és Dombey, némi habozás után, meg is hívta.

- No, szép kis változatosság, mondhatom! - jegyezte meg Nipper kisasszony, határtalan megvetéssel. - Ha a változatosság ilyen, akkor én már csak megmaradok az állandóság mellett.

- Jó éjszakát, Susan - szólt most Florence.

- Jó éjszakát, kedves, drága Floy kisasszony.

Ez a részvéttel teli búcsú azt a húrt érintette meg Florence-ben, amely oly gyakran tapasztalt durva érintést, de sohasem adott hangot, míg Susan vagy más jelen volt. Amint azonban a lányka egyedül maradt, lehajtotta a fejét a karjára, másik kezét pedig szívére szorította és átengedte magát a szomorúságnak.

Nedves éj volt; a mélabús eső pattogva és csobogva, egyhangú zúgással hullott a földre. Lassú szél fújdogált, és vonult nyögve a házak közül, mintha nagy bánatában sírna. A fák között éles sziszegés futott végig. Florence ott ült és sírdogált, az idő haladt, és nemsokára a komor éjfél hangja kongott a tornyokból.

Florence, ha éveit tekintjük, alig nőtt még ki a gyermeksorból - nem volt még tizennégy -, és az éjféli óra sivársága és magánya e nagy házban, ahol a halál szörnyűséges pusztítását végezte, idősebbek képzeletét is határozatlan félelemmel tölthette volna el. De a Florence érzésektől duzzadó ártatlan lelkében nem maradt helye a félelemnek. Csupán a szeretet csordult ki belőle - űzött és eltaszított szeretet -, és mindig atyjához tért vissza.

Az eső csapkodása, a zúgó szél, a fák borzongása és az éji órák ünnepélyes zengése nem távolította el, sem meg nem gyengítette az élő emlékezést. A drága halott gyermek emlékezete nem hagyta el soha. És ó, hogy így kivetkőzik! Ilyen elhagyott! Hogy ama óra óta még csak nem is láthatta atyja arcát, s nem érinthette meg a kezét!

Szegény gyermek ma sem alhatott el, hogy meg ne járja mindennapi zarándokútját ahhoz az ajtóhoz. Különös és szomorú látvány lett volna, ha valaki nézi, ahogy könnyedén lelopózik a homályban a lépcsőn, és az ajtó előtt dobogó szívvel és elhomályosult szemmel megáll, s miközben haja ziláltan hull szemébe, könnyáztatta arcát odaszorította az ajtóhoz. De az éj jól eltakarta ezt a látványt.

Megérintette az ajtót, és észrevette, hogy nyitva van. Első ízben állt nyitva mostanában, még ha csak egy hajszálnyira is, és világosság volt a szobában. A félénk gyermek jóformán már engedett is első gondolatának, hogy gyorsan elillan. Második gondolata viszont, hogy visszaforduljon, és belépjen, ott tartotta, teljesen határozatlanul, a lépcsőházban.

A nyitott ajtó - bár csak keskeny rés nyílott rajta - fölélesztette Florence reményét. Valami bátorítás rejlett a kivillanó fénysugárban, amint fényes fonál módjára odahullott a márvány padozatra. A leányka alig tudta, mit cselekszik, de unszolta a szeretet és a közösen átélt, bár soha meg nem osztott megpróbáltatások emléke, így aztán reszkető kezét szinte könyörgésre emelve merészsége miatt, besuhant a szobába.

Atyja ott ült régi asztala mellett, a középső szobában. Iratokat rendezett, össze is szaggatta, ott hevertek mellette könnyű halomban. Súlyos esőcseppek csapták az ablaktáblákat ott, a külső szobában, ahol Dombey annyiszor figyelte a kis Pault; odakünn a szél mély sirámát fújta.

Dombey nem hallotta. Tekintetét az asztalra szegezte, és annyira elmerült gondolataiban, hogy gyermeke könnyű lépteinél sokkal súlyosabb lépések sem riasztották volna föl. Szemben ült az ajtóval. A lámpa sápadó fényében, e sivár éjszakai órában elnyűttnek és csüggedtnek látszott; roppant elhagyatottsága mintha gyámolításért kiáltott volna Florence felé.

- Papa! Papa! Drága papa, szóljon hozzám egy szót!

Atyja erre a hangra hirtelen összerezzent, és felugrott helyéből. Florence tárt karokkal állt előtte, de Dombey azonnal visszahúzódott.

- Mi az? - kérdezte szigorúan. - Miért jössz ide? Megijedtél valamitől?

Legfeljebb atyja arcától ijedhetett volna meg. Az izzó szeretet kisleánya szívében egyszerre jéggé fagyott a tekintetétől, s úgy állt ott és nézett atyjára, mint aki kővé meredt.

A gyöngédség vagy szánalom leghalványabb jele sem volt azon az ábrázaton. Az érdeklődésnek, apai érzésnek vagy ellágyulásnak egyetlen szikrája sem. Változás látszott ugyan rajta, de nem ilyen változás. Az eddigi közömbösség és hűvös tartózkodás most másnak adott helyet; hogy minek, arra Florence nem gondolt, gondolni sem mert; mégis érezte és jól tudta, mi az, bár nevet nem adott neki - apja tekintete mintha sötét árnyékot vetett volna fejére.

Fiának szerencsés vetélytársát látta talán, életben és erőben? Vagy azt, aki neki magának volt diadalmas vetélytársa fia szeretetében? Avagy tébolyító féltékenység és porba sújtó gőg mérgezte meg az édes emlékeket, melyeknek kedvesebbé és drágábbá kellett volna tenniük a

leánykát atyja szemében? Talán mikor a fiára gondolt, emésztő méreg volt ránéznie, ahogy ott állt előtte szépségében és ifjúsága teljes ígéretében?

Florence-nek mindez nem jutott eszébe. De a szeretet nagyon gyorsan észreveszi, ha visszautasítják, és ha reménytelen; ahogy ott állt és atyja arcába nézett, a remény egyszerre megdermedt Florence szívében.

- Megijedtél-e valamitől, azt kérdeztem. Valami baj van? Miért jöttél ide?

- Ide jöttem, papa...

- Akaratom ellenére. Miért?

Látta, hogy atyja tudja jól; világosan olvashatta az arcán. Fejét odaejtette két kezébe, és halkan feljajdulva, hosszú, csöndes sírásba kezdett.

Visszaemlékszik még ez a férfi évek múlva, itt, ebben a szobában. Pedig a hang elillan, mielőtt ő megtörné a csendet. Talán azt hiszi, hogy lelkéből is olyan hamar elszáll, pedig ott marad. Még visszaemlékszik rá, évek múlva, itt, ebben a szobában.

Megfogta a lányka karját. Keze hideg volt és laza, annyira, hogy alig zárult össze Florence karja körül.

- Fáradt vagy, bizonyosan - szólt, miközben fölvette a gyertyát, és odavezette a gyermeket az ajtóhoz -, pihenésre van szükséged. Mindnyájunknak az hiányzik. Menj, Florence, biztosan álmodtál valamit.

Florence álma elmúlt - isten óvja szegényt! - és érezte, hogy nem is tér vissza többé.

- Itt állok és világítok, amíg fölérsz. Az egész emelet a tiéd most - szólt az apa halkan. - Te vagy az úrnője már. Jó éjszakát!

- Jó éjszakát, édes jó apám - mondta a lányka, s arcát elfödve könnyezett még, aztán csöndesen felfelé indult a lépcsőn. Még egyszer visszanézett, mintha vissza akart volna fordulni, de szándékát legyőzte a félelem. Röpke, futó gondolat volt, sokkal reménytelenebb, semhogy megvalósuljon; atyja pedig ott állt, kezében a gyertyával - keményen, részvét nélkül és mozdulatlanul -, míg csak a szép gyermek lebegő ruhácskája el nem tűnt a sötétben.

Eszébe jut még évek múlva, itt, ebben a szobában. A tetőre hulló eső, a szél nyög, talán jóslatot rejt szomorú hangjában. Eszébe jut még Dombeynak évek múlva, itt, ebben a szobában!

Mikor legutóbb nézett kislánya után, fölfelé a kanyargó lépcsőn, még az öccsét tartotta karjában. De az emlék nem lágyította meg Dombey szívét lánya irányában, inkább megkeményítette; visszament a szobájába, bezárta az ajtót, székébe hanyatlott, és siratta a fiát, keservesen.

Diogenész közben éberen őrködött fönn, az őrhelyén, és várta kis úrnőjét.

- Ó, Di, édes Di, szeress hát te engem őhelyette!

Diogenész szerette már, bizony, senki más helyett, és nem törődött vele, milyen bolondul mutatja ki szeretetét. Roppant nevetségessé tette magát, mindjárt igen furcsa módon kezdett ugrándozni az előszobában; majd pedig amikor szegény Florence végre lehunyta szemét, hogy a szemben lakó rózsás arcú gyermekekről álmodjon, addig kaparta a hálószoba ajtaját, míg csak ki nem nyílt, majd pedig egész fekvőhelyét egyetlen csomóvá gyúrván, lefeküdt a puszta padlóra, fejjel Florence felé, szeme csücskéből addig meredt nagy lustán a gazdájára, amíg a sok hunyorgatástól és pislogástól maga is elaludt, és álomképeket látott, mint fojtott vakkantásai jelezték, örök ellenségéről.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Walter elmegy

A fából való tengerészkadét ott, Solomon Gills boltja előtt, amilyen kemény szívű kis tengerészkadét volt, egészen fölényes módon közönyösen várta, hogy Walter elmegy, még utazásának előestéjén is. Távcsövét fekete, kerek gombszeméhez szorítva, megszokott tartásban és szokott törhetetlen éberségével csak állt ott ez a tengerészkadét, miközben rövid térdnadrágját fitogtatta, s láthatóan annyira elmerült tudományos vizsgálódásaiban, hogy a világ dolgaival igazán semmit sem törődött. Ez a tengerészkadét egyébként annyira a körülmények rabszolgája volt, hogy egyetlen száraz nap is teljesen befödte porral, egyetlen ködös nap apró koromszemecskékkel borította, ha esett, kopott uniformisa egészen kifényesedett, s egy forró nap hólyagosra égette; különben pedig kérges lelkű, megátalkodott, fennhéjázó kadétocska volt ő bizony, egészen belemerült felfedezéseibe, és annyit törődött azzal, mi folyik körülötte, amennyit Archimedész Syracusa ostromával.

A házbeliek bajaira legalábbis így tekintett ez a tengerészkadét. Pedig hányszor nézett rá Walter szeretettel, amint ki- s bejárt a boltajtón; szegény öreg Gills pedig, ha Walter nem volt otthon, hányszor támaszkodott a boltajtónak, miközben fáradt, parókás fejét ott pihentette a bolt őrzőszellemének csatos cipőjén. De nincs az a fültől fülig szájú, vérszomjas bálvány, gyilkos fején a papagájtoll díszekkel, amelyik bennszülött hívőinek dolgában közömbösebb maradt volna, mint amilyen a tengerészkadét, a ragaszkodás e jelei iránt.

Walter szíve elnehezült, amint körülnézett öreg hálószobájában, fönn, a háztetők meg a kémények között, és arra gondolt, hogy még egy éjszaka, és utána tán örökre elszakad ettől a szobától. Most, hogy Walter néhány képétől és könyvétől is megfosztották a szobát, mintha hidegen és szemrehányóan nézett volna rá távozása miatt, és jövőbeli elidegenülése mintha máris rávetette volna az árnyékát.

„Még néhány óra - gondolta Walter -, s iskolás korom álmai, amiket itt szőttem, éppúgy nem lesznek már a számomra, mint ez a régi szoba sem. Álmaim visszatérhetnek éjszaka, én magam is visszatérhetek ide még; de álmaim legalább nem szolgálhatnak rajtam kívül senkit, e szobának azonban lehet új gazdája akárhány, és megrongálja, elhanyagolja vagy kifordítja régi képéből."

De nagybátyját nem szabad egyedül hagynia ott, a hátulsó nappaliban, mert Cuttle kapitány, aki csiszolatlansága ellenére is tapintatos ember, készakarva távol maradt tőlük, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy zavartalanul kibeszélhessék magukat. Így hát Walter, amint utolsó napi munkájából hazatért, sietve lement a nagybátyjához.

- Nos, bácsikám - szólt vidáman, kezét az öregember vállára téve -, mit küldjek magának Barbadosból?

- Reményt, Wallym. Reményt, hogy találkozunk még a síron innen. Reményből annyit küldhetsz, amennyit csak bírsz.

- Meglesz, bácsi! Nekem van elég, és nem fukarkodom vele! Eleven teknősbékából és citromból a puncshoz Cuttle kapitánynak, magának pedig cukorban főtt gyümölcsöt a vasárnapi ebédhez egész hajórakománnyal küldök, mihelyt meggazdagszom.

Sol bácsi szemüvegét törölgette, és bágyadtan mosolygott.

- Így lesz, bácsi! - kiáltotta Walter vígan, s néhányszor ráveregetett az öreg vállára. - Maga bátorítson engem! Én pedig magát! Holnap reggel olyan jókedvűek leszünk, mint a pacsirták, és éppen olyan magasra röpülünk! Az én reményeim fönn énekelnek, oly magasan, hogy már nem is látom.

- Wally, drága fiam, mindent megteszek, ami tőlem telik!

- Pedig ez a legtöbb, bácsi - szólt a fiú, és csengő hangon felnevetett -, amennyire magát ismerem, valóban a legtöbb, amit csak megtehet. Aztán meg nem felejti el, ugye, hogy maga mit küld nekem?

- Nem, Wally, nem - felelt az öregember -, mindent megírok, amit hallok Dombey kisasszony felől, egyedül maradt szegény báránykámról. Csak attól félek, nem lesz valami sok, Walter.

- Hát mondok én valamit, bácsi - szólt Walter pillanatnyi habozás után. - Éppen most jártam náluk.

- Hogyhogy? - kérdezte az öreg, és csodálkozón húzta föl szemöldökét, úgyhogy a szemüvege is fölszaladt.

- Nem azért voltam ott, hogy őt lássam - folytatta Walter -, bár láthattam volna, ha akarom, mivel Dombey úr nincs itthon; csupán búcsúszót akartam hátrahagyni Susannál. Úgy véltem, ennyit megtehetek a jelen esetben, és ha azt tekintem, milyen körülmények között láttam utoljára Dombey kisasszonyt.

- Úgy van, fiam, úgy van - felelte a nagybácsi, miközben elmerültségéből hirtelen felrázta magát.

- Beszéltem is vele, mármint Susannal, és megmondtam neki, hogy holnap indulok. Azt is mondtam, hogy maga mindig melegen érdeklődött Dombey kisasszony sorsa felől, ama este óta, amikor itt volt nálunk; hogy mindig jót és szerencsét kívánt neki, és milyen boldog és büszke lenne, ha valamiben szolgálatára lehetne. Azt gondoltam, ennyit talán szabad elmondanom, igaz-e, bátyám?

- Hogyne fiam, hogyne - felelte bátyja, ugyanolyan hangon, mint az előbb.

- Mindezekhez még hozzáfűztem - folytatta Walter -, hogyha Susan lenne olyan szíves és tudatná magával, akár személyesen, akár Richards vagy másvalaki útján, akinek erre dolga akad, hogy Dombey kisasszony jól van, maga nagyon örülne, aztán megírná nekem, és én is nagyon hálás lennék érte. Tudja, szavamra mondom, bácsi, alig aludtam valamit az éjjel, mert folyton arra gondoltam, megtegyem-e ezt vagy sem, és még akkor sem tudtam elhatározni, amikor már az utcán voltam, mi volna a legjobb; de most már mondhatom, a szívem szerint cselekedtem, és boldogtalan lettem volna, ha nem teszem meg.

A fiú őszinte hangja és arca megerősítette szavait.

- Így hát ha látná, bácsi kérem, Dombey kisasszonyt gondolom, és látni is fogja bizonyára, mondja meg neki, mennyire együtt éreztem vele; milyen sokat gondoltam rá, míg itt voltam; s őt emlegettem ma is, elutazásom előestéjén, könnyekkel a szememben. Mondja meg neki, hogy azt mondtam, sohasem felejtem el kedves lényét, gyönyörű arcát, és mindenekfölött szeretetre méltó jóságát. És megmondhatja neki, ha akarja, hogy én megtartottam azt a cipőt, mivel nem asszony vagy felnőtt úrikisasszony, csupán egy ártatlan gyermek lábáról való, emlékezni fog rá bizonyosan, hányszor esett le a lábáról azon az estén, és elviszem magammal emlékül!

A cipőt éppen ebben a pillanatban vitték ki egy útiládában Walter szobájából. A hordár pedig, aki a fiú ládáját vitte egy targoncán a „Fiam és Örökösöm” behajózásához, éppen most ragadta meg, és Walter még jóformán be sem fejezte a szavait, mikor a targonca már tova is gördült az érzéketlen tengerészkadét szeme előtt.

De ezt a veterán fa-tengerészt most az egyszer igazán nem lehetett vádolni érzéketlensége miatt, amellyel az orra előtt tovagördülő kincset nézte; ugyanis ebben a pillanatban pontosan a meglepetten figyelő távcső közepén Florence és Susan bukkant fel; Florence félénken tekintett fel a tengerészkadét arcába, és szinte borzongva érezte magán fásult tekintetét.

Sőt bementek a boltba, és mielőtt a tengerészkadéton kívül egy lélek is észrevette volna őket, már be is léptek a nappali ajtaján; Walter pedig háttal az ajtónak, talán még ekkor sem vett volna tudomást jelenlétükről, ha nem látja, hogy bátyja egyszerre felugrik a székről, hogy egy másikon majdnem keresztülessen.

- Az istenért, bácsi! - kiáltott fel Walter. - Mi történt?

Solomon csak ennyit tudott mondani: - Dombey kisasszony!

- Lehetetlen! - kiáltott Walter és visszafordult. - Itt!

Márpedig annyira lehetséges és igaz volt, hogy Walternek még jóformán a száját sem hagyták el e szavak, mikor Florence már el is haladt mellette, és megfogva Sol bácsi tubákszínű kabátja két hajtókáját, megcsókolta az öregúr arcát, utána megfordult, és kezet nyújtott Walternek, mindezt egyszerű őszinteséggel és komolysággal.

- Hát elmegy, Walter? - kérdezte Florence.

- El, Dombey kisasszony - felelt Walter, de nem olyan derűsen, mint szerette volna -, utaznom kell.

- De hát a bácsi - folytatta Florence, miközben ismét az öregúrra tekintett -, biztosan nagyon szomorú, hogy maga elmegy. Ó, látom, hogy úgy van. Én is nagyon sajnálom, kedves Walter.

- Isten bizony! - kiáltott fel Nipper kisasszony. - Éppen elegen vannak, akiket szívesen nélkülöznénk, ha már a szám a fődolog; itt van például Pipchinné, aki mint börtönfelügyelő megérné a súlyát aranyban; ha pedig rabszolgatartók kellenek, hát a Blimber-családnál keresve sem találnánk alkalmasabbat.

Ezzel Nipper kisasszony kioldozta a kalapja tartószalagjait, és miután egy pár pillanatig határozatlanul meredt bele egy kis fekete teáskannába, amely ott állt az asztalon az egyszerű teáskészlettel együtt, megrázta a fejét, valamint egy kis bádogdobozt, és anélkül, hogy kérni kellett volna, nekilátott a teafőzésnek.

Eközben Florence ismét odafordult az öregúrhoz, aki még mindig nem bírt magához térni a bámulattól és elragadtatástól.

- Hogy megnőtt! - álmélkodott Sol bácsi. - Hogy megszépült! És nem változott mégsem. Ugyanolyan, mint azelőtt!

- Igazán? - kérdezte Florence.

- Úgy van, úgy van - válaszolt az öreg lassan, a kezét dörzsölve, és a rátekintő fényes szempárból tűnődést olvasott ki. - Igen, és a szeme is ilyen tűnődő volt.

- Hát emlékszik még, milyen voltam? - kérdezte Florence. - Milyen kicsi lehettem!

- Édes kisasszonykám, hogy felejthettem volna el, mikor annyit emlegettem, és olyan sokat hallottam kegyedről folyton! Abban a pillanatban is, amikor belépett, Walter éppen kegyedről beszélt, és üzeneteket hagyott hátra kegyednek és...

- Igazán? Köszönöm, Walter. Nagyon köszönöm. Attól féltem, hogy elmegy, anélkül, hogy eszébe jutnék. - Florence ismét olyan nyájasan és annyi bizalommal nyújtotta oda apró kezét Walternek, hogy a fiú néhány pillanatig ott tartotta kezében, és alig akarta elengedni.

De azért mégsem tartotta úgy, mint régebben, és érintése sem ébresztette benne gyermekkorának a hajdani álmait, amelyek néha még most is átsuhantak képzeletén és zilált határozatlanságukban megzavarták. A leányka szeretetre méltó lényének ártatlansága, tisztasága, az iránta való bizalom és leplezetlen jóakarat, mely átsugárzott nyugodt tekintetén és gyönyörű arcán, mosolyán - de árnyat is vetett, ó jaj, árnyat, mert szomorú mosoly volt! - mindez már a régi ábrándos világ emlékéül maradt csak. A halálos ágy emlékét idézte, amely mellett nemrég őrködni látta a lánykát, és a haldokló gyermek szeretetét; és mintha most tisztább és derűsebb légkörbe emelkedett volna az emlékek szárnyán, messze az ő hiú képzelgései fölé.

- Attól félek, önt mindig Walter bácsijának fogom csak hívni - szólt a lányka Gillshez -, ha ugyan szabad.

- Ha szabad! Szentisten! Édes kisasszonykám!

- Otthon is mindig így emlegettük önt, és beszéltünk önről - folytatta Florence, miközben körültekintett, és halkan felsóhajtott: - A kedves régi szoba! Még ugyanaz! Milyen jól emlékszem rá!

Gills először a leánykára nézett, majd Walterre, aztán elkezdte dörzsölni a kezét, utána meg a szemüvegét, és csak annyit mondott halkan: - Hej, az idő, az idő!

Rövid csönd következett, s ezalatt Susan ügyesen kiszedett még két csészét meg csészealjat a pohárszékből, és elgondolkozva várta, míg a tea felforr.

- Szeretnék a Walter bácsijának valamit mondani - szólalt meg Florence, s kezét félénken odatette az öreg asztalon nyugvó karjára -, valamit, ami nagyon nyugtalanít. A bácsi egyedül marad, és ha megengedné nekem, hogy Walter helyét elfoglaljam, bár azt úgysem lehet, hanem igazi jó barátja legyek, és Walter távollétében segítsem, nagyon hálás lennék. Megengedi a bácsi, lehetséges ez?

Az öregúr szó nélkül ajkához emelte Florence kezét, miközben Susan, hátradőlvén a magának megszavazott elnöki székben, kalapja egyik szalagját kezdte harapdálni, és halk sóhajtással az üvegtető felé tekintett.

- Ugye megengedi, hogy eljöjjek, amikor csak tudok! - folytatta Florence. - És akkor majd elmond nekem mindent magáról és Walterről, és nem tart titokban semmit Susan előtt sem, ha ő jön el egyedül, amikor én nem jöhetek, azután bízni fog bennünk, hisz nekünk és számít ránk. És megengedi, hogy vigasztalni próbáljuk. Így lesz, bácsi?

Az öregúr arcába tekintő édes arc, a gyöngéden kérlelő szem, a lágy hang és a szelíd érintés a karján, amelyet még megnyerőbbé tett a lánykának az öregember iránt érzett tisztelete, a bájos kétkedés és szerény habozás s a lány természetes komolysága úgy meghatotta a szegény műszerárust, hogy csak ennyit tudott mondani:

- Walter fiam, szólj egy szót helyettem. Szeretném megmondani, milyen hálás vagyok.

- Nem, Walter - válaszolt Florence nyugodt mosolyával -, ne mondjon semmit helyette, kérem. Én nagyon jól megértem a bácsit is, és meg kell tanulnunk, hogy maga nélkül is beszélni tudjunk egymással, kedves Walter.

A bánatos hangja szavainál is jobban meghatotta a fiút.

- Florence kisasszony - felelt, miközben azon erőlködött, hogy visszanyerje nagybátyjának fenntartott vidámságát -, magam sem tudom jobban, mint a bátyám, mit mondjak, amikor a hálámat akarom kifejezni ennyi kedvességért. De mit is mondhatnék mást, ha volna is erőm, hogy órákig beszéljek, mint azt, hogy kegyedre vall, valóban?

Susan most a kalapszalag másik végének fogott neki, és helyeslőleg tekintett az üvegtető felé.

- Ó, Walter - szólt Florence -, valamit mondani szeretnék magának, mielőtt elmegy; de először is kérem, hívjon Florence-nek, és ne beszéljen úgy hozzám, mint egy idegen.

- Mint egy idegen! - kiáltott fel Walter. - Nem, sohasem beszélhetnék úgy! Érezni legalábbis nem érezhetek idegen módján.

- Csakhogy ez nem elég, és nem az, amit én gondolok. Mert látja, Walter - felelte Florence, s hirtelen könnyekben tört ki -, nagyon szerette magát, és mielőtt meghalt is, azt mondta, mennyire kedves maga neki és hozzátette: „Ne feledkezz meg Walterről!” És ha akar a bátyám lenni, most, hogy ő elment, és nincsen senkim a földön, én a húga leszek magának egész életemen át, és testvéri érzéssel gondolok magára, akárhol is járjon. Ezt akartam még közölni magával, kedves Walter, de nem tudtam úgy elmondani, ahogy szerettem volna, úgy tele van a szívem.

Ezzel túláradó szeretetében és édes egyszerűségében mindkét kezét a fiú felé nyújtotta. Walter pedig megragadta, lehajolt és megérintette ajkával könnytől áztatott arcát, a lányka pedig sem vissza nem húzódott, sem el nem fordult, még csak el sem pirult, Walterhez hasonlóan, hanem hittel és bizalommal tekintett rá.

Walter lelkéből pedig a kétség és nyugtalanság minden árnya elszállt ebben a pillanatban. Úgy tetszett neki, mintha ott válaszolna Florence ártatlan kérdésére, a holt gyermek ágya mellett, és ott fogadná meg, abban a megrendítő környezetben, hogy igazi testvér módjára őrzi lelkében a lányka képét száműzetése alatt; rajta lesz, hogy belevetett hite meg ne rendüljön - és hitvány semmirevaló lenne, ha ehhez a képhez egyetlen, Florence-től idegen gondolat is hozzáférhet.

Susan, aki most már mind a két szalagot harapdálni kezdte, és közben egész sereg bizalmas érzést közölt az üvegtetővel, hirtelen fordított egyet a társalgáson, mert megkérdezte, ki akar a teájához tejet és ki cukrot. Majd hogy a felvilágosítást megkapta, kitöltötte a teát. Ekkor mind a négyen odaültek a barátságos kis asztal köré, és teáztak, Susan tevékeny felügyelete alatt, és Florence jelenléte a nappaliban fénnyel árasztotta el a „Tatár” fregatt képét ott a falon.

Félórával ezelőtt Walter semmiképpen sem merte volna még Florence-et a nevén szólítani. Kérésére azonban nyugodtan úgy szólította, és most már zavartalanul örülhetett Florence látogatásának, anélkül a lappangó érzés nélkül, hogy talán jobb lenne, ha nem jött volna el. Most már nyugodtan gondolhatta, milyen szép is Florence, milyen gyönyörű ígéret, és milyen meleg otthont talál majd valami boldog ember egy napon ebben a szívben. Büszkén gondolta, hogy már ő is helyet kapott benne, és elhatározta, ha érdemes nem is lehet rá egészen - most is elérhetetlen magasságban állott előtte - mindenesetre nem lesz érdemtelenebb, mint eddig.

Tündéri hatalom lebeghetett a Susan keze körül, amikor a teát készítette, az áraszthatta csak a kis nappali nyugalmas légkörét. Sol bácsi óráját viszont manó keze irányíthatta, mert mutatója gyorsabban szaladt, mint a „Tatár” fregatt repült a szélben. A látogatókra kocsi várt egy közeli

csöndes sarkon; a kronométeróra pedig határozottan úgy vélte, hogy a kocsi már hosszú ideje várhat, és az ilyen csalhatatlan tekintély véleményét igazán nem vonhatták kétségbe. Ha Sol bácsit akasztani vitték volna e kronométer óra szerint, akkor is tagadta volna, hogy az óra csak egy fél percnyit is siet.

Búcsúzáskor Florence még egyszer elismételte az öregúrnak mindazt, amit az előbb mondott, és lelkére kötötte megállapodásukat. Sol bácsi aztán szeretettel kikísérte őket a tengerészkadétig, és onnan pedig Walter készséggel velük tartott a kocsiig.

- Walter - szólalt meg Florence útközben -, nem akartam a bácsi előtt kérdezni: mit gondol, sokáig távol marad?

- Igazán nem tudom. Attól tartok, sokáig. Azt hiszem, Dombey úr célzott is erre, amikor kijelölt.

- És kitüntetés ez, Walter? - kérdezte Florence pillanatnyi habozás után, miközben aggodalmasan nézett Walterre.

- A kinevezés?

- Az.

Walter sokért nem adta volna, ha igent mondhat, de arca már válaszolt, mielőtt ajka megszólalhatott volna, és Florence figyelmes szeme azonnal megértette a feleletet.

- Maga nemigen volt a papa kedvence - szólt félénken Florence.

- Semmi oka sem volt rá - válaszolta Walter -, hogy kedvencévé emeljen.

- Semmi oka, Walter?

- Bizony, semmi - felelte Walter, elértvén Florence célzását. - Sok ember dolgozik az irodájában. Dombey úr meg az ilyen magamfajta fiatalember közt óriási a távolság. Ha kötelességemet teljesítem, azt teszem meg csak, amivel tartozom, és mégsem válok ki a többiek sorából.

Vajon Florence élt-e a gyanúperrel - bár még magának sem vallotta be, csak aznap este éledt föl benne, atyja szobájában -, hogy Walter talán akkor keltette fel a hatalmas főnök ellenséges indulatát, amikor őt megismerte, és érdeklődést árult el iránta? Vajon Walter sejtette-e, eszébe ötlött-e hirtelen, hogy Florence talán éppen ezen gondolkodik ebben a percben? Nem célzott erre egyikük sem. Rövid ideig mindketten hallgattak. Susan Walter másik oldalán haladt, erősen figyelte őket, és bizonyos, hogy gondolatai hasonló irányban haladtak.

- Az is lehet, hogy nagyon hamar visszajön - szólt ekkor Florence.

- Meg az is megtörténhetik, hogy öregember leszek már, amikor visszajövök, és kegyedet mint idős hölgyet látom viszont. De mégis a legjobbat remélem - felelte Walter.

- A papa - szólt Florence pillanatnyi szünet után - egyszer magához tér majd ebből a nagy fájdalomból, és egy napon talán majd barátságosabban beszél velem, ha majd így lesz, megmondom neki, mennyire szeretném, ha maga visszajönne, és megkérem, rendelje vissza az én kedvemért.

Olyan megható hangon beszélt atyjáról, hogy Walter azt is megértette, amit nem mondott el.

A kocsi ott állt; Walter talán egyetlen szó nélkül távozott volna, mert most már érezte, mit jelent a válás, de Florence még akkor is fogta a kezét, amikor már bent ült a kocsiban, és Walter akkor látta, hogy a lányka kis csomagot tart a kezében.

- Walter - szólt és szeretettől sugárzó szemével ránézett -, én is a legjobbakat remélem. Imádkozni fogok, hogy reményeink teljesüljenek. Valamikor Paulnak készítettem ezt a kis ajándékot. Kérem, fogadja szeretetemmel együtt, de ne nézze meg, mielőtt elmegy. Áldja meg az isten, édes Walter. Aztán el ne felejtsen, mert maga most már a testvérem!

Walter örült, hogy Susan ott volt, különben nagy szomorúsága emlékével hagyta volna itt Florence-et. Annak is örült, hogy Florence nem nézett ki többé a kocsiból, csak kis kezével integetett, ameddig Walter csak láthatta.

Florence kérése ellenére sem állhatta meg, hogy a csomagot még aznap este, lefekvés előtt, fel ne bontsa. Egy kis erszény volt benne, tele pénzzel.

Ragyogva kelt fel a nap másnap reggel, messze országok felől jött, s vele együtt kelt fel Walter is, hogy bebocsássa a kapitányt, aki ott állt már az ajtóban. Jóval előbb indult el hazulról, mint kellett volna, de hát addig akart kievezni a szabad vízre, míg MacStingerné még alszik. A kapitány rendkívül jókedvűnek mutatkozott, és kitűnő füstölt nyelvet hozott a reggelihez, a terebélyes kék kabát zsebében.

- És Wally - szólalt meg a kapitány, amint az asztalhoz ültek -, ha nagybátyád olyan ember, amilyennek én ismerem, akkor felhozza azt az utolsó üveg Madeirát.

- Nem, nem, Ned - felelt az öregúr. - Azt csak akkor bontjuk fel, ha Walter visszajön.

- Igazad van - felelt a kapitány. - Jól mondod!

- Ott nyugszik lenn a pincében, porral és pókhálóval befödve. Talán fölöttem és fölötted is pókháló ül már, mire az az üveg meglátja a napvilágot.

- No nézd csak! - kiáltotta a kapitány. - Szép kis okoskodás! Walter fiam, azt mondom neked, nevelj fügefát, hogy nőjön kedvére, és ha megöregszel, pihenj az árnyékában. Üsd fel, várj csak, egészen bizonyos nem vagyok benne, hol találod meg ezt a mondást, de ha megtalálod, jegyezd meg. Sol Gills, most tiéd a szó!

- Ott vagy máshol, de meglesz, érintetlenül, amíg Walter hazajön, hogy számon kérje. Csak ennyit akartam mondani.

- Nagyon jól mondtad - válaszolt a kapitány -, és ha nem leszünk már hárman együtt, amikor megisszuk, igyátok meg ketten az én részemet is.

Bár a kapitány széles jókedvet színlelt, a füstölt nyelvvel alig bírt megbirkózni, pedig ha valamelyik ránézett, minden erejéből igyekezett úgy tenni, mintha óriási étvággyal enne. Azonkívül rettenetesen félt, nehogy egyedül maradjon, akár az öreggel, akár a fiúval, mert nyilván úgy érezte, csak akkor őrzi meg a vidámság látszatát, ha mind a hárman együtt maradnak.

Félelme aztán olyan leleményes cselfogásokra kényszerítette, hogy amikor Solomon kiment a kabátjáért, a kapitány is odarohant az ajtóhoz azzal az ürüggyel, hogy egy rendkívül furcsa bérkocsit látott elmenni a ház előtt; amikor pedig Walter fölment a lakóktól elbúcsúzni, a kapitány fejvesztve vágtatott ki az utcára, mondván, hogy úgy érzi, tűz ütött ki a szomszéd kéményben. Cuttle kapitány szentül hitte, hogy egyszerű halandó nyitjára nem jöhet talányos viselkedésének.

Walter éppen visszaérkezett búcsúkörútjáról, és keresztülhaladt a bolton, hogy visszamenjen a kis nappaliba, amikor hirtelen egy jól ismert fakó arc pillantott be az ajtón. Walter elébe sietett.

- Carker úr! - kiáltott fel, és kezet nyújtott az írnoknak. - Tessék bejönni! Igazán kedves öntől, hogy ilyen korán erre jött elbúcsúzni tőlem. Bizonyára tudja, mennyire örülök, hogy elutazásom előtt még egyszer kezet szoríthatok önnel. Ki sem mondhatom, milyen kedves nekem ez az alkalom. Legyen olyan jó, fáradjon be, kérem.

- Nem valószínű, hogy ebben az életben találkozunk még, Walter - felelt amaz, és szelíden ellenállt a hívásnak. - Én is nagyon örülök ennek az alkalomnak. Most már, a válás pillanatában, beszélni merek önnel, és meg merem szorítani a kezét. Nyílt, becsületes közeledésének már nem kell ellenállnom többé.

Olyan szomorú mosollyal mondta mindezt, hogy úgy látszott, még ebben a gondolatban is talál egy parányi vigasztalást.

- Ó, Carker úr! - szólt Walter. - Miért kellett ellenállnia! Hiszen csak javamra szolgált volna a társasága, ebben bizonyos vagyok.

Az írnok a fejét rázta. - Ha volna valami jó a világon, amit megtehetnék önért, Walter, bizonyára megtenném. Boldogság és lelkifurdalás volt egyszersmind, hogy önt nap mint nap látom. De az öröm mégis túltett fájdalmamon. Most tudom csak igazán, amikor elveszítem.

- De kérem, jöjjön már be, és ismerkedjék meg az én jó öreg nagybácsimmal. Gyakran beszéltem már önről, és tudom, örülni fog, ha elmondhatja majd önnek a felőlem érkező híreket. Sohasem mondtam neki - tette hozzá Walter, amint az írnok habozását látta, és maga is zavarba jött -, amiről utoljára beszéltünk; nem, azt még neki sem mondtam, higgye el.

A deres fejű írnok megszorította a fiú kezét, és a szeme megtelt könnyel.

- Csak azért ismerkednék meg a bátyjával, Walter, hogy halljak majd önről valamit. Nyugodt lehet, sohasem élnék vissza szíves barátságával és elnézésével. Márpedig visszaélnék, ha nem mondanám el bácsijának a teljes igazságot, mielőtt egy bizalmas szót is váltanánk egymással. Nekem önön kívül nincs más barátom és ismeretségem, és nem is tennék szert másra, még az ön kedvéért sem.

- Bár megengedte volna, hogy igaz barátja legyek. Mindig szerettem volna, Carker úr, mint ön is tudja, de sohasem annyira, mint most, amikor elválunk egymástól.

- Nekem az is elég, hogy a lelkem mélyén az igaz barátságot éreztem ön iránt, és amikor legjobban kerültem, akkor vonzódott a szívem legjobban önhöz. Isten önnel, Walter.

- Isten önnel, Carker úr! Az ég óvja! - kiáltott Walter megindultan.

- Ha - szólt amaz, Walter kezét a kezében tartva, miközben beszélt - majd visszatér, s engem nem lát ott már a megszokott sarokban, és valakitől meghallja, hol nyugszom, látogasson el a síromhoz. Gondoljon arra, hogy önhöz hasonlóan boldog és becsületes ember lehettem volna! Én pedig, ha majd az időm elérkezik, hadd gondoljak arra, hogy valaki, olyan, amilyen én voltam valamikor, megáll egy pillanatra a sírom előtt, és szánalommal, megbocsátással emlékszik vissza rám. Isten önnel, Walter!

Ezzel az írnok alakja, mint egy árnyék, végigsuhant a ragyogó, napsütötte utcán, amely olyan vidámnak, mégis olyan ünnepélyesnek látszott a kora nyári reggelen - és lassan eltűnt a Walter szeme elől.

A kérlelhetetlen kronométer végre tudtára adta Walternek, hogy búcsúznia kell a tengerészkadéttól. Bérkocsiban elindultak mindhárman a rakodóparthoz, onnan aztán gőzhajóba ültek és lementek a folyón, addig a rejtelmes nevű kikötőhelyig, ahová a nagy hajó a tegnapi árral már meg is érkezett. Néhány roppant élénk hajósember is beszállt hozzájuk a csónakba,

többek közt a kapitány régi ismerőse, egy szurtos ruhájú Ciklopsz, aki fél szemével már másfél mérföldről meglátta a kapitányt, s attól fogva érthetetlen szavakat ordítoztak egymásnak. Mind a hárman zsákmányául estek ennek az egyénnek, aki leírhatatlanul rekedt volt, és mintha szervi borotválatlanságban szenvedett volna, és csakhamar felkerültek a „Fiam és Örökösöm" fedélzetére. A hajón egészen csodálatos volt a zűrzavar; a nedves deszkákon sáros vitorlahalmazok hevertek; kötéltekercsek, amelyekben mindenkinek fel kellett buknia; vörös inges emberek szaladgáltak mezítláb ide-oda, hordók alkottak torlaszt minden talpalatnyi helyen; a tolongás kellős közepén pedig egy fekete szakács forgolódott a fekete szakácskabinban, fülig zöldségek között, és félig vakon a füsttől.

A kapitány félrevonta Waltert egy sarokba, és belevörösödött az erőfeszítésbe, míg kiráncigálta az ezüstóráját. Oly nagy volt s olyan szűken fért a rejtekhelyén, hogy az erős húzásra úgy repült ki, mint kavics a parittyából.

- Walter - szólt ekkor a kapitány, míg átnyújtotta neki az órát és melegen megrázta a kezét -, fogadd el ezt elválásunk alkalmából, fiam. Igazítsd vissza reggelenként egy félórával, a délután folyamán pedig még egy negyeddel, és úgy fog járni, hogy becsületedre válik.

- De Cuttle kapitány! Nem fogadhatom el! - kiáltott Walter, és visszatartotta a kapitányt, mert el akart rohanni. - Kérem, vegye vissza! Különben is, van már órám.

- Akkor hát, Wally - szólt a kapitány, s hirtelen lemerült másik zsebe mélységeibe, ahonnan a két ezüst kanalat meg a cukorfogót halászta elő: nyilván azért szerelte fel magát, hogy az ilyen ellenállás ne találja készületlenül - akkor hát, fiam, fogadd el helyette ezt a csekélységet.

- Nem, nem! A világért sem! Ezer köszönet érte. De azért ne dobja el, Cuttle kapitány! - kiáltott Walter, mert a kapitány már éppen arra készült, hogy a tengerbe hajítja valamennyit. - Sokkal jobb hasznát veheti, mint én. Ellenben adja nekem a botját! Gyakran gondoltam, mennyire szeretném, ha az enyém volna. Úgy ni! Isten önnel, Cuttle kapitány! Viselje gondját a bátyámnak! Sol bácsi, áldja meg az isten!

Amazok az általános zűrzavarban már átszálltak a kis gőzhajóra, mire Walter újra megpillanthatta őket; amikor odaszaladt a hajó végébe és utánuk nézett, látta, hogy bátyja lenn a kis gőzös fedélzetén mélyen lecsüggeszti a fejét, Cuttle kapitány pedig a hatalmas ezüst órával veregeti a hátát (az öregnek nem lehetett éppen kellemes!) és bátorítóan hadonászik az orra előtt a kanalakkal meg a cukorfogóval. Amint a kapitány megpillantotta Waltert, egyszerre odahullatta összes kincseit a fedélzetre, nyilván megfeledkezvén létezésükről is, aztán lekapta fejéről a fényes kalapot, és vidáman lengette Walter felé. A kalap valóságos látványosság volt, amint ott csillogott a napban, és a kapitány addig lengette, míg csak el nem veszítették egymást szem elől. A fedélzeten a zűrzavar egyre növekedett, s a tetőpontra ért; két-három hajó, roppant üdvrivalgás közepette elindult; a vitorlák kidagadtak és fénylettek, és Walter nézte, hogyan feszül neki vásznuk a kedvező szélnek; a víz szikrázva repült szét a hajó orra előtt; a „Fiam és Örökösöm" pedig reménységgel telten és kissé bizonytalankodva még, útnak eredt, mint előtte annyi más fiú és örökös, aki azóta már rég letűnt.

Cuttle kapitány és Sol Gills aztán napról napra szorgalmasan követték a hajó útját, ott a kis nappaliban, a kerek asztalon kiterített térképen. Éjszakánként pedig, amikor az öreg Sol Gills fölment a magányos padlásszobába, hol néha úgy zúgott a szél, mintha ágyúkat sütögetnének, föl-föltekingetett a csillagokra, majd a szelet figyelte, és sokkal hosszasabban virrasztott, mint a hajó födélzetén részéül juthatott volna. A vén Madeira utolsó üvegje pedig, mely maga is megjárta már a tengert, és jól ismerte a mélységek veszélyeit, ott pihent a pókhálók és a por alatt, csendben és zavartalanul.

HUSZADIK FEJEZET

Dombey úr elutazik

- Tisztelt Dombey úr - szólt Bagstock őrnagy -, Joey B. általában nem valami érzékeny természetű ember, mert hát Joe kemény legény, uram, kemény. Hanem azért Joe is érez, uram, és ha egyszer az érzelmeit felébresztik, az áldóját neki, Dombey úr! - kiáltott hirtelen felindulással -, ez az én gyöngém, de azért nem adom meg magam!

Bagstock őrnagy, miközben ezeket mondta, fogadta Dombey urat saját lépcsőházában, a Princess' Place-en. Dombey úr azért jött, hogy együtt reggelizzenek, mielőtt elindulnak; a szerencsétlen „bennszülött" már egy egész világnak is elegendő nyomorgatást szenvedett a pirított kalács miatt, a lágytojás kérdésével kapcsolatban pedig egyenesen pokollá vált számára az élet.

- Nem illik az ilyen Bagstock-féle vén katonához, nem - szólt az őrnagy, ismét megszelídülve -, hogy prédául engedje oda magát érzéseinek, hanem, a teremtését neki, Dombey úr! - tört ki szilajul ismét -, én részvéttel vagyok ön iránt!

Az őrnagy lila arcszíne egy árnyalattal elmélyült, főtt rák szeme pedig még erősebben kiugrott, és oly harciasan rázta meg Dombey kezét, mintha nyomban öklözni kezdené, mert az angol bajnokságra pályázik, legalább ezer font jutalommal egyetemben. Feje állandóan mozgott, és úgy fújt, mint a kehes ló, de azért bevezette vendégét a nappaliba, ott pedig útitársakhoz illő fesztelenséggel fogadta, minthogy érzéseit már leküzdötte nagy nehezen.

- Dombey - szólt az őrnagy -, isten hozta nálam. Nem sok ember van Európában, akinek J. Bagstock ezt elmondaná, mert Josh egyenes, szókimondó ember, uram, már ilyen a természete; azonban Joey B. büszke arra, hogy Dombeyt itt üdvözölheti.

- Őrnagyom - felelt erre Dombey -, ön nagyon lekötelez.

- Dehogy, uram, ördögöt, az nem az én természetem. Ha a természetem olyan lett volna, akkor e pillanatban Sir Joseph Bagstock lovag vezérőrnagy állna ön előtt, és egészen másfajta szálláson fogadná, ön nem ismeri még az öreg Bagstockot, úgy látom. De ez a mai alkalom ritka jelentőségű az életemben; akármi legyek, Dombey, ha nem vagyok rá büszke. Hitemre, uram - tette hozzá az őrnagy rendkívül határozottan - megtiszteltetés nekem ez a látogatás.

Dombey úr önmaga és pénze kellő tiszteletében úgy érezte, hogy ez így is van, és éppen ezért nem vonta kétségbe Bagstock állítását. Viszont az őrnagy őszinte vallomása, s az alázat beismerése jólesett neki. Megerősítette abban a nézetében is, ha ugyan szükséges lett volna, hogy az őrnagyban nem csalódott. Biztosítva látta azt is, hogy hatalma túlterjedt üzletkörén és az őrnagy, tiszt és úriember létére, éppen úgy tiszteli, akár a tőzsdeépület portása.

Ha ez a tudat valaha is megvigasztalta, mennyivel inkább most, mikor akaratának tehetetlensége, reményeinek állhatatlansága és a pénz gyarló hatalma oly félelmetesen tárult elébe. - Mit tehet a pénz? - hangzott egykor fia kérdése. Néha, mikor erre a gyermekes kérdésre gondolt, alig tudta megállni, hogy meg ne kérdezze saját magát, mit tehet valóban a pénz, mit tett őérte?

De ezek magányos gondolatok voltak, a késő éjszaka, a sötétség és keserű kétségbeesés szüleményei; és büszkesége könnyen biztatást talált a feddhetetlen és nagyrabecsült őrnagy hódolatában. Dombey elhagyatottságában vonzódni kezdett az őrnagyhoz. Nem lehetett volna azt mondani éppen, hogy felmelegedett iránta, mindenesetre felolvadt valamelyest. Az őrnagy

kivette részét - ha nem is nagyon - a brightoni napokból. Nagyvilági ember volt, és számos előkelőséget ismert. Jól győzte szóval, és rengeteg történetet meg adomát tudott; Dombey pedig kiválasztott szellemnek tekintette, akinek hivatása, hogy a társaságban ragyogjon, mert nincs megverve a szegénység átkával, mint annyi kiváló szellem. Társadalmi állása vitathatatlan. Mindent egybevetve, az őrnagy társasága valóban elfogadható, mert hozzászokott a semmittevő élethez, s az olyan helyekhez, ahová most készültek ellátogatni; volt benne valami úrias könnyedség, és nagyon jól összefért a Dombey citybeli rátartiságával. Ha Dombey lelkében ott is lappangott talán az a gondolat, hogy az őrnagy pályájánál fogva fittyet hányhat annak a könyörtelen kéznek, mely nemrég összetörte reményeit, ilyenformán öntudatlanul is segítségére lehet valamilyen hasznos életbölcsességgel, és elhessenti gyarló bánkódásait, mindenesetre elrejtette ezt a gondolatot, és nem nézett szembe vele, hanem ott hagyta heverni büszke lelke legfenekén.

- Hol az a rongy alak? - kiáltott most fel az őrnagy, dühösen körülnézve a szobában.

A bennszülött, kinek neve talán már nem is volt, hanem minden becsmérlő megszólításra jelentkezett, azonnal ott termett az ajtóban, közelebb azonban nem merészkedett.

- Te gazember! - rivallt a vérmes őrnagy. - Hol a reggeli?

A fekete szolga rögtön eltűnt, hogy előteremtse a reggelit és vissza is jött mindjárt olyannyira remegve, hogy a tálak és tányérok a tálcán, csupa rokonérzésből, vele reszkettek, s iszonyú csörgést csaptak fölfelé a lépcsőn.

- Dombey - szólt az őrnagy, miközben folyton a bennszülöttre pislogott, és félelmetes ökölrázással fenyegette, ha csak egy kanalat is felfordított -, ez itt borsos oldalszelet, ez fűszeres húspástétom, amaz ott párolt vese és így tovább. Kérem, foglaljon helyet. Az öreg Joe csak ilyen tábori koszttal kínálhatja, mint látja.

- Kitűnő menü! - dicsérte a vendég, nem is csak a köteles udvariasságból; az őrnagy ugyanis mindig a lehető legjobban gondját viselte önmagának, és valójában sokkal többet összefalt a mindenféle erősen fűszerezett húsételekből, mint amennyi javára vált volna; az orvosok királyi bíbor arcszínét is főként ennek a körülménynek tulajdonították.

- Látom, hogy odanézett a túlsó oldalra - szólt most az őrnagy. - Talán közös barátnőnket vette észre!

- Tox kisasszonyt gondolja? Nem.

- Kedves hölgy - jegyezte meg az őrnagy, és kövér nevetés gurgulázott elő kurta torkából, mely majdnem megfullasztotta.

- Tox kisasszony igen jóravaló teremtés, magam is úgy vélem - felelt Dombey.

A válaszban rejlő gőgös hidegség mintha végtelen gyönyörűséggel töltötte volna el az őrnagyot. Csak dagadt és dagadt félelmetesen, s végre még a kését, villáját is lerakta egy pillanatra, hogy a kezét dörzsölje.

- A vén Joe valamikor igen kedvelt személy volt abban a szembenső házban. De hát Joe-nak napjai lejártak. J. Bagstockot kitörölték, túlszárnyalták, elhomályosították, uram. Mondok valamit, Dombey - folytatta az őrnagy, miközben abbahagyta az evést és hirtelen rejtelmes méreg látszott a tekintetében -, az a nő odaát ör-dön-gö-sen nagyravágyó ám, uram!

- Úgy? - kérdezte Dombey fagyos közönnyel, amibe talán még az a lenéző hitetlenség is vegyült, hogy ugyan miként is ápolhatna egy Tox kisasszony ilyen magasabbrendű tulajdonságot a lelkében.

- Az a nő, uram - folytatta az őrnagy -, valóságos Lucifer. Joey B. napjai lejártak ugyan, hanem azért nyitva tartja a szemét. Lát bizony, lát ám a Joe. Őfensége, a yorki herceg is megjegyezte egy kihallgatáson, hogy van ám szeme a Joeynak.

A forró tea, a borsos szelet, az élesztős kalács és a mélyértelmű célzások hatása alatt az őrnagy feje úgy megdagadt és kivörösödött, s pillantása oly gyilkossá vált, hogy még Dombeyt is némi aggodalommal töltötte el.

- Az a nevetséges vén madárijesztő - folytatta az őrnagy - nagyra vágyik, uram. Magasra, mint az ég. Előkelő házasságra vágyik.

- Igazán sajnálom - felelt Dombey.

- A világért se mondjon ilyet! - válaszolta az őrnagy intő hangon.

- Miért ne, őrnagyom?

Az őrnagy fuldokló köhögéssel válaszolt csupán, s utána teljes erejéből újra nekilátott az evésnek.

- Érdeklődést mutat az ön házatája iránt - szólt azután megint, hirtelen abbahagyva az evést -, már jó ideje, hogy sűrűn látogatja önöket.

- Úgy van - válaszolta Dombey pompázatos méltósággal. - Tox kisasszonyt Dombey asszony halála alkalmával fogadtuk először mint a húgom barátnőjét; mivel pedig jóravaló személynek látszott és nagy szeretetet tanúsított a szegény árva iránt, megengedtük neki, sőt mondhatnám, bátorítottuk, hogy húgom társaságában megismételje látogatását, minek következtében lassan bizalmas viszony fejlődött ki közte és a család között. Ami engem illet - folytatta Dombey, az olyan ember hangján, aki igazán nagy és értékes engedménnyel tisztel meg valakit -, én Tox kisasszonyt becsülöm. Gyakran tett házunknak apró lekötelező szolgálatokat; jelentéktelen szolgálatokat talán, kedves őrnagyom, de lekicsinyelni azért mégsem lehet; én pedig azt hiszem, e szolgálatokat a tőlem telhető legnagyobb figyelmességgel viszonoztam. Különben még azért is hálás vagyok Tox kisasszonynak - tette hozzá Dombey, s kezével könnyedén az őrnagy felé intett -, hogy az ő révén megismerhettem önt.

- Dombey! - kiáltott fel az őrnagy melegen. - Nem. Nem, uram! Joseph Bagstock sohasem engedheti meg, hogy ez a megjegyzés ellentmondás nélkül elhangozzék. Hogy ön, kedves barátom, megismerte a vén Joe-t, már akármilyen is az öreg, és viszont, hogy az öreg Joe megismerhette önt, az egy nemes ifjúnak köszönhető, uram, egy rendkívüli lénynek, Dombey! - szólt az őrnagy, s nyilván látszott, hogy indulataival küszködik, hiszen egész élete egyetlen küzdelemben telt mindenféle gutaütési jelenségek ellen. - Dombey, mi az ön fia révén ismerkedtünk meg egymással.

Dombey láthatólag meghatódott. Nem valószínűtlen, hogy az őrnagynak az is volt a célja, hogy Dombeyt meghassa. Lehajtotta a fejét és sóhajtott; az őrnagy pedig, miközben hevesen felemelkedett, úgy nyilatkozott, hogy attól tart, Dombey most visszaesik nyomott kedély-állapotába, ami viszont nem más, mint gyengeség, s a világon semmiért nem engedné a gyengeséget eluralkodni rajta.

- Közös barátnőnknek kevés köze van az ismeretségünkhöz - szólt az őrnagy -, egyébként ami érdeme e hölgynek van, J. B. azt készségesen elismeri, uram. Mindamellett hölgyem - folytatta az őrnagy, szemét felemelvén tányérjáról, odanézett az átellenben levő házra, ahol Tox kisasszony éppen most bukkant fel az ablakban és virágait öntözte -, kegyed cselszövő némber, hölgyem, és nagyravágyása a legszörnyűbb arcátlanság. Ha csak önmagát tenné nevetségessé - folytatta az őrnagy, fejével a mit sem sejtő Tox kisasszony felé integetve, s

szeme úgy kidülledt, mintha az említett hölgyre akarna ugrani -, megtehetné szíve szerint, hölgyem, és Bagstock nem szólna egy árva szót sem. - Itt az őrnagy oly félelmetesen felnevetett, hogy a nevetés hatása még a füle hegyén és halántéka erein is megmutatkozott. - Hanem amikor kegyed, hölgyem, másokat hoz szégyenbe, nagylelkű, gyanútlan embereket, s ezzel fizeti meg a leereszkedésüket, az öreg Joe-ban csak felforr ám a vér!

- Őrnagyom - szólt Dombey egészen nekivörösödve -, remélem, nem céloz holmi képtelenségekre a Tox kisasszony részéről, mintha...

- Dombey, én nem célzok semmire. De Joe B. kint élt a világban, barátom; nyitott szemmel és a fülét hegyezve élt; Joe pedig azt mondja önnek, Dombey, hogy az a nő odaát ör-dön-gö-sen ravasz és nagyravágyó ám!

Dombey úr önkéntelenül is átnézett az utca túlsó oldalára, ugyancsak mérges pillantással.

- Ez minden, ami Joseph Bagstock ajkát elhagyja - szólt most az őrnagy szilárdan. - Joey nem holmi hírhordozó fráter, de vannak idők, amikor beszélnie kell, amikor beszélni akar! A teremtésit a kegyed ármányos fejének, asszonyom! - robbant ki az őrnagy, óriási haraggal szép szomszédnője felé irányítva szavait. - A kegyed magatartása sokkal kihívóbb, semhogy csendben maradhatna az ember.

Ennek a kitörésnek az izgalma annyira ráhozta megint a köhögést, hogy hosszú ideig nem is bírt szóhoz jutni egyáltalán. Majd így folytatta:

- Most pedig, Dombey, mivel oly szíves volt és meghívta Joe-t, az öreg Joe, akinek egyéb érdeme nincs, mint hogy kemény legény, kemény és őszinte, meghívta vendégül és kísérőnek Leamingtonba, rendelkezzék vele, amint tetszik, teljesen az öné most. Én igazán nem tudom, uram - folytatta az őrnagy, miközben jókedvűen rázta nevetés közben a tokáját -, nem tudom, mit találnak az öreg Joe-ban, hogy olyan nagy keresletnek örvend; azt az egyet mondhatom azonban, hogy ha Joe nem volna eléggé kemény és megátalkodott a visszautasításokban, bizony egy-kettőre elpatkolna a sok meghívás miatt.

Dombey néhány szóban kifejezte, milyen nagyra értékeli kitüntető megkülönböztetését a társaság egyéb tagjaival szemben, akik valamennyien Joseph Bagstock társasága után epekednek. De az őrnagy kurtán félbeszakította, kijelentvén, hogy ő csupán hajlandóságait követte, amelyek testületileg fölemelkedtek és egyhangúlag kiáltották: „Dombey az az ember, J. B., akit barátodul kell választanod!”

Mivel az őrnagy eközben repedésig telt a reggelivel, úgyhogy még a szeme sarkából is a fűszeres pástétom ízei bugyogtak, nyakravalóját pedig a borsos szelet meg a párolt vese a fulladásig szűkítette - s az indulás ideje is elérkezett a birminghami vonathoz, a bennszülött mérhetetlen nehézségek között a kabátjába bújtatta, majd összegombolta rajta, gazdája pedig kimeredt szemmel és hápogva úgy nézett a világba, mintha egy hordóban állna. A bennszülött azután egyenként adogatta át neki, minden egyes holmi után alázatos szünetet tartva, szarvasbőr kesztyűjét, vastag botját és kalapját. A kalapot az őrnagy kackiásan félrecsapva viselte, talán azért, hogy túlontúl jellegzetes arcszínét beárnyalja kissé. Megelőzőleg a bennszülött Dombey úr ott várakozó hintójának minden elképzelhető és elképzelhetetlen zugát telerakta már a bőröndökkel, táskákkal, amelyek éppen olyan gutaütésesen duzzadtak voltak, mint az őrnagy maga; a saját zsebei pedig megtömve ásványvízzel, sherryvel, sonkás kenyerekkel, sálakkal, távcsövekkel, térképekkel és újságokkal és egyéb olyasmivel, amit az őrnagy bármely percben elkérhetett, utána pedig bejelentette, hogy minden készen van. De hogy még teljesebb legyen a szerencsétlen külföldi felszerelése, egyébként széltében hírlett felőle, hogy odahaza herceg, amint helyet foglalt a kocsi végében, az inasülésen, Towlinson úr mellett, a háziúr egyre-másra hajigálta fel neki esőköpenyeit, bundáit, s úgy célzott rá a kövezetről

ezekkel az idomtalan hajítófegyverekkel, mint egy sziklatördelő óriás, és sikeresen elborította velük, hogy a bennszülött elevenen eltemetve érkezett meg a vasúti állomásra.

A kocsi elindulása előtt, míg a bennszülött az élve-eltemettetés kínjait szenvedte, Tox kisasszony megjelent az ablakban, s liliomfehér kendőt lobogtatott feléjük. Dombey úr a búcsúüdvözletet nagyon hidegen fogadta, még az ő természetéhez képest is nagyon hidegen; a lehető legkurtább fejbiccentéssel viszonozta, és hátradűlt a hintóban. Ez a viselkedés határtalan megelégedésére szolgált az őrnagynak (aki egyébként maga az udvariasság volt, ahogy Tox kisasszonyt üdvözölte), és még hosszú ideig úgy ült ott a kocsiban, vigyorogva és fuldokolva, mint egy agyontáplált Mefisztó.

Az indulás előtti készülődés lázas sürgés-forgása közben, Dombey úr meg az őrnagy fel s le sétált a pályaudvaron; Dombey szótlanul és komoran lépkedett, az őrnagy pedig nem győzte mulattatni önmagát meg társát, s egyre-másra szedte elő a rengeteg adomát, visszaemlékezést, melyek legnagyobb részének hőse természetesen Joe Bagstock volt. Egyikük sem figyelt rá, hogy sétájuk közben magukra vonták egy munkás figyelmét. Ott állt a gőzgép mellett, és valahányszor elmentek mellette, megérintette a kalapját. Dombey ugyanis szokása szerint elnézett az „alantas csőcselék" feje felett, és meg sem látott senkit, Bagstock pedig éppen nagyon elmélyedt egy történetben. Végre a munkás odalépett eléjük, és kalapját levéve, fejet hajtott Dombey előtt.

- Engedelmet kérek - szólt a férfi -, csak azt akartam kérdezni, hogy szolgál az egészsége, uram?

Erősen kőszénporos meg olajfoltos vászonzubbonyt viselt, szakállát belepte a pernye, és hamuszag terjengett körülötte. Nem volt rosszképű ember, és különben piszkosnak sem lehetett volna mondani - vagyis, hogy rövidek legyünk, Toodle ott állt előttük vasúti egyenruhájában.

- Nekem lesz ma szerencsém az uraságokat levinni - folytatta Toodle. - Engedelmet kérek, remélem, már meg tetszett vigasztalódni valamelyest, uram?

Dombey úgy nézett rá, mintha az ilyenfajta ember még a tekintetével is bepiszkítaná.

- Bocsássanak meg tolakodásomért - folytatta Toodle, mikor úgy látta, hogy Dombey úr nem emlékszik rá -, de a feleségem a Polly, akit ott, az ön családjában Richardsnak neveztek.

A változás Dombey úr arcán azt mutatta, hogy emlékszik rá, mint ahogy emlékezett is, de még az emlékezésnél is jobban kifejezte a megaláztatás keserű érzését és belefagyasztotta Toodleba a szót.

- A feleségének bizonyára pénzre van szüksége - szólt Dombey szokása szerint gőgösen, és a zsebébe nyúlt.

- Nincs, köszönöm alássan - válaszolta Toodle -, nem mondhatnám, hogy szüksége volna. Nekem sincs.

Most meg Dombey úrnak akadt el a szava, és egy kicsit félszegen állt ott kezével a zsebében.

- Nem, uram - folytatta Toodle, viaszosvászon sapkáját szorgalmasan forgatva a kezében -, egészen jól megvagyunk, uram, nincs rá okunk, hogy panaszkodjunk, dehogy van. Azóta ugyan néggyel többen vagyunk, uram, de azért csak haladunk, uram.

Dombey is ugyancsak haladt volna már kocsija felé, még ha a kerekek alá kellett volna söpörnie ezt a fűtőt, de valamin hirtelen megakadt a szeme, amint azt a sapkát nézte, amely még egyre körben forgott a kazánfűtő ujjai között.

- Egyet ugyan elvesztettünk a gyerekek közül - folytatta Toodle -, az tagadhatatlan.

- Mostanában? - kérdezte Dombey, szeme a sapkán.

- Nem, uram, vagy három éve már, de a többi egytől egyig egészséges. Az olvasás dolgában pedig - folytatta Toodle, ismét meghajolva, mintha emlékeztetni akarná Dombeyt a közöttük lefolyt eszmecserére -, a gyerekek addig mesterkedtek, míg utoljára az lett a vége, hogy megtanítottak. Egész tűrhető iskolás embert csináltak ezek a gyerekek belőlem.

- Gyerünk, őrnagy - szólt ekkor Dombey.

- Bocsánatot kérek, uram - kezdte újból Toodle, miközben eléjük lépett és tisztelettel megállította őket sapkájával a kezében -, nem is zavartam volna a tolakodásommal, ha nem a fiam ügyéről volna szó, a Kazánról, keresztnevén Robin, uram, akivel uraságod olyan jó volt, és betette oda az iskolába, a Jótékony Köszörűsök közé.

- No és - vágott közbe Dombey úr szigorúan -, mi van vele?

- Hát bizony - felelt Toodle, roppant aggodalommal rázva a fejét -, kénytelen vagyok megmondani, uram, hogy a fiú bizony rossz útra tért.

- Rossz útra, mi? - kérdezte Dombey a kegyetlen elégtétel hangján.

- Rossz kompániába keveredett a fiú, mint látják az uraságok - folytatta az apa, és elgondolkozva nézett mind a kettőjükre, s azzal a reménnyel igyekezett bevonni az őrnagyot is a társalgásba, hogy megnyeri rokonszenvét. - Rossz utakra tért az, bizony. Adja isten, hogy magába szálljon, de hát most igen rossz úton van. Alighanem hallott volna amúgy is a dologról, uram - folytatta Toodle, most ismét Dombeyhoz intézve szavait -, azért gondoltam, jobb, ha én rukkolok ki vele és megmondom, hogy a fiú nagyon, nagyon rossz utakra tévedt. Rendkívül odavan miatta Polly - tette hozzá Toodle csüggedten, s könyörgő tekintetet vetett az őrnagyra.

- Ennek az embernek a fiát én neveltettem, őrnagy - szólt Dombey, karját az őrnagy karjába fűzve. - A szokásos hála!

- Hallgassa meg a tanácsát az őszinte, vén Joe-nak, és ne neveltessen ilyenfajta népet - válaszolt az őrnagy. - A teremtésit! Még abból nem sült ki soha semmi jó. Így van ez mindig.

Az együgyű atya ekkor elkezdte, hogy ő azt hiszi, tán nem is az ő Köszörűs fiában volt a hiba, hanem a nevelési módban, ami nem éppen lehetetlen, ha elgondolja az ember, hogy a folytonosan elpáholt, felképelt, megvesszőzött, megszámozott gyereket úgy tanította az a barom, mint valami papagájt, és talán egy mészároskutyából is különb iskolamestert lehetne faragni... Dombey e szónál még egyszer mérgesen megismételte, hogy „a szokásos hála!”, azzal egyszerűen elragadta az őrnagyot. Csakhogy Joe-t a vasúti kocsiba felvonszolni igen nehéz feladat volt; ott lebegett ég és föld között, miközben éktelenül káromkodott és fogadkozott, hogy elevenen megnyúzza a bennszülöttet, összetöri minden csontját, s még egyéb keserű testi gyötrelmeket mér rá, valahányszor nem tudta lábát megvetni egy-egy lépcsőfokon és visszazuhant a sötét színű száműzött nyakába. Alig is maradt ideje, mielőtt elindultak volna, rekedt zihálással még egyszer megismételni, hogy ő bizony sohase tenne ilyet; az ilyesmi mindig rosszul üt ki, és ha ő a „saját tekergőjét” még nevelné is, akkor is bizonyos volna felőle, hogy akasztófára kerül.

Dombey úr keserűen helyeselt; de keserű kedvetlenségében ahogy hátradőlt a kocsiban, homlokát összeráncolta, és nézte a váltakozó tájakat, talán több minden lappanghatott, mint a Jótékony Köszörűsöknél alkalmazott nevelési rendszer balsikerének gondolata. A fűtő durva

sapkáján vadonatúj gyászszalagot pillantott meg az imént, és egész magatartásából, feleleteiből nyilvánvalónak látszott, hogy az ő fiáért viseli.

Úgy! Tehát fenn és lenn, otthon és egyebütt, Florence-től kezdve otthon, eddig a faragatlan tuskóig, aki ott fűti a pöfékelő kazánt előttük, mindenki úgy érzi, hogy köze volt valamiképpen az ő fiához, mégpedig az ő ellenére! Vagy elfelejtheti-e valaha is, hogy zokogott az az asszony, ott, fia párnája fölött, mint nevezte édes gyermekének, és a fiú álmából ébredve, hogyan kereste mindjárt az asszonyt, mint emelkedett fel ágyában és egészen felragyogott, amikor belépett.

Csak rágondolni is a szemtelen tűzkaparóra, a szén meg a hamu között, ott előttük, sapkáján a gyászjellel! Csak rágondolni is, mint merészkedett be, még ha egy ilyen közönséges külső jellel is, a büszke úriember szíve rejtekébe, megpróbáltatásai és csalódásai közé! Rágondolni, hogy az ő elveszett gyermekét - akivel valamikor osztozott volna gazdagságában, terveiben és a hatalomban, és szövetkezvén vele, kettős arany ajtóval zárhatta volna ki az egész világot - ilyen csorda közelébe kellett engednie! Most aztán látják megsemmisült reményeit, és érzelmi közösségük fitogtatásával sértik, pedig ég és föld választja el tőlük! Sőt, még abba a szívbe is betolakodtak, ahol ő akart uralkodni egyedül!

Az utazásban nem talált sem örömöt, sem megnyugvást. Gondolataitól gyötörten, magával vitte az egyhangúságot a rohanó tájakon át: nem gazdag és változatos vidékeken, hanem tönkretett remények és mardosó féltékenység vadonán nyargalt keresztül. Mintha még a vonat süvöltő sebessége is annak az ifjú életnek sebes útját majmolta volna, melyet oly biztosan és könyörtelenül ragadott elrendelt befejezése felé a végzet. Az a hatalom, amely itt robogott tova vasból való pályáján, s fittyet hányt ösvényeknek és utaknak, áthasított minden akadályt, és ragadta magával minden rangú, korú és sorsú élők seregét, annak a győzedelmes szörnyetegnek mása, akinek neve: Halál.

El hát, tova, sikoltva, dörögve, csattogva, ki a városból, keresztül az emberek lakóhelyei között, megzengetve az utcákat, átvillanva a mezőkön, átvájván magunkat a nyirkos föld alatt, tompa robajjal rohanni ott, a nehéz, fojtó levegőben, majd feltörni ismét a széles és fénylő, sugaras nappalba; el, messze, tova, erdőkön, kalászos földeken át, szérűn, mészköveken, televényes hanton, agyagon, szirteken; a közeli és szinte megfogható tárgyak között, melyek mindig elrepülnek az utas elől, és mintha a csalóka messzeség folyton vele mozogna lassan, ott haladva nyomában a könyörtelen szörnyetegnek, akinek neve: Halál.

Völgyön, hegyen, kerten, pusztaságon keresztül, a csatorna fölött, át a folyón, ott, ahol a nyáj legel; a malom kereke fordul, a bárka libben, ahol pihennek a holtak, ahol a gyár füstölög, ahol a folyók rohannak, ahol a falucska fürtösödik, ahol a nagy székesegyház magaslik, ahol a sivár ingovány elterül és a vad szél simítja-borzolja, állhatatlan kedve szerint; el, sikoltva, dörrenve, csattogva s nem hagyva hátra semmit, csak a port és gőzt a szívtelen szörnyetegnek, kinek neve: Halál.

Szemben a széllel, fénnyel, esővel és a nappal, tovább, mindig tovább, gördül és csikordul, vadul és sebesen, simán és biztosan és roppant épületek, büszke hidak, amint átívelnek fölötte, megvillannak a szemben, és mint hüvelyknyi árnyék, eltűnnek. El - csak tovább, előre, folyton előre; kunyhók futó villanata, házak, kastélyok, birtokok, kicsi majorok, műhelyek, emberek, vén utak és ösvények, rég elhagyottak, kicsik és jelentéktelenek maradnak hátra; elenyésznek és mi marad egyéb, csupán egy villanás, annak a fékezhetetlen szörnynek a nyomában, kinek neve: Halál!

El, csak el hát, sikoltva, dübörögve, csattogva, le a föld alá, ismét előre, erő és akarás olyan viharával, hogy a sötétben és az iram forgószelében még a mozgás iránya is megfordítottnak

látszik, és mintha őrjöngve visszafelé vágtatna minden, míg végre egy fénysugár ott reszket a nedves falon és megmutatja: úgy siklik tova, mint valami vad folyam. El még egyszer, a nappalba ki, és keresztül a napon, az ujjongás éles sikolyával, dübörögve, robogva, előre, arcon vágva mindent a sötét füst leheletével, néha megállva egy percre, ahol arcok tűnő csoportja látszik; olykor vizet szürcsölve, de mielőtt a cső utolsó csöppjeit csöppenti a földre, már sikoltva, dörögve nyargal tovább, a bíborszínű távolokon keresztül.

Csak hangosabban és hangosabban sikolt és kiált, amint ellenállhatatlanul előre tör s a célhoz közeleg; útja most már, akár a halál útja, hamuval beszórva sűrűn. Körülötte minden elfeketedett. Fekete víztükrök, sáros utak, messze lent nyomorult, szegényes viskók. Töredezett falak, omladozó házak közvetlen közel; a beszakadt tetőn és a töredezett ablakokon át nyomorúságos odúk látszanak, hol a szükség és a betegség rejtőzik, ezernyi ínséges alakban; füst és túl tömött padlásszobák, eltorzult kémények és a tégla és a vakolat nyomorú alkotásai, melyek testileg és lelkileg nyomorék lényeket vesznek körül, zárják el tőlük a homályos távolt. Dombey kitekint a kocsi ablakán, és egy pillanatra sem jut eszébe, hogy a vasszörnyeteg, amely ide hozta, csak a fényt vetette mindezekre a dolgokra, nem pedig létrehozta. Méltó végéhez ért itt az utazás, akár a világ vége lehetett volna, olyan puszta volt és olyan kietlen.

Dombey gondolatai útját követve, folyton azt a kérlelhetetlen szörnyet látta maga előtt. Minden feketén, hidegen, halottasan tekintett rá, s úgy tekintett mindenre ő maga is. Szerencsétlensége mását látta mindenütt. A dolgok könyörtelen diadalmenetét látta maga körül és ez gyötörte, marta őt gőgjében és féltékenységében, bármilyen alakot öltött is a diadalmenet; azonban az fájt neki legjobban, hogy elveszett fia szeretetében és emlékében akarnak vele osztozni.

És egy arc bukkant fel emlékezetében, előtte való éjszaka nézett arra az arcra, az meg vissza rá, mintha a lelke mélyén olvasott volna, noha könnyek homályosították el azt a szemet, s hirtelen két remegő kéz takarta el - ez a két szem kísérte utazása közben. Úgy látta, ahogy éjszaka: félénken könyörgött neki. Nem volt szemrehányás abban a szemben, inkább kétség és remény, az apai ellenszenvről szerzett keserű bizonyosság, sőt Dombey vádat sejtett benne. Florence előző esti arca gyötörte mindegyre.

Talán bizony újonnan támadt lelkifurdalást érzett? Nem. Hanem régi, homályos érzését ébresztette fel az az arc, s most ez az érzés teljesen kialakult, leplezetlenül megszólalt benne, nagyon is megmozgatta, sőt, azzal fenyegette, hogy lelki egyensúlya megroskad bele. Mert ez a távoli arc mintha a kudarc és üldözés állandó légkörével vette volna körül. Mintha kihegyezte volna annak a kegyetlen és könyörtelen ellenségnek a nyilát, aki felé a gondolatai fordultak, és kétélű kardot adott volna a kezébe. Mert érezte, miközben ott ült, lelke beteg színeivel festve be az előtte elfutó táj arculatát, a reményteli változás és a jobb jövő ígérete helyett a gyász és pusztulás képmásaként, hogy az ő keserűségében az életnek legalább annyi része van, mint a halálnak. Egyik gyermeke elveszett, a másik megmaradt. Miért kellett reménységei megtestesítőjének meghalnia és miért nem a leánynak?

Az az édes, nyugodt, szelíd jelenség, akinek a képét ott hordozta magában, csak ezt a gondolatot sugallta neki, nem egyebet. Már születése percében nem szívesen látott vendég volt, most meg éppen a keserűségét növelte. Ha a fiú egyetlen gyermeke lett volna, akkor is nehezen viselte volna a csapást; mégis, összehasonlíthatatlanul könnyebben, mint így, amikor a végzet választása éppúgy eshetett volna a másikra is, akit jajszó nélkül tudott volna elveszíteni, legalábbis úgy képzelte. Ahogy szeretettel teli és ártatlan arca Dombey előtt megjelent, nem tett rá megnyerő vagy szelídítő hatást. Elhessentette az angyalt, inkább hallgatott lelke gyötrő szellemére. A lányka jósága, türelme, ifjúsága, odaadása, mind egy-egy porszeme volt annak a hamunak, amelyen sarkával taposott. Látta képét a körülötte komorló pusztulásban és

sötétségben, de a kép nem sugározta át, inkább csak elmélyítette a sötétet. Most, hogy ott állt útja végén, s botjával alakokat rajzolt a porba, megint felötlött agyában a kérdés, mit állíthatna maga és ama arc közé?

Az őrnagy egész úton úgy fújt és lihegett, mint egy gőzgép, és szeme gyakran vándorolt el újságjáról, hogy a tájat figyelje, mintha legalábbis a pórul járt Tox kisasszonyok egész falkája merülne föl a vonat füstjéből, és repülne el a mezők fölött, hogy elrejtőzzék valamilyen menedékhelyen. Most azzal riasztotta fel barátját mély elmerültségéből, hogy a postakocsi készen áll és indulhatnak.

- Dombey - szólt aztán, s pálcájával megérintette útitársa karját -, ne gondolkozzék el úgy. Rossz szokás. A vén Joe, barátom, nem volna ilyen kemény legény, ha valaha is engedett volna ennek a hajlamnak, ön túl nagy ember, Dombey, semhogy így odaadja magát a gondoknak. Olyan ember, mint ön, messze fölötte áll az ilyesminek.

Mivel az őrnagy még az ilyen baráti figyelmeztetésekben is annyira szem előtt tartotta útitársa tekintélyét és méltóságát, s e tulajdonságok fontossága iránt olyan kiváló érzéket tanúsított, Dombey jobban érezte, mint valaha, hogy ilyen józan gondolkozású és fegyelmezett elméjű ember véleményére igazán hallgatnia kell; ilyenformán aztán ugyancsak erőltetett figyelemmel hallgatta az őrnagy történeteit, míg kocsijuk ott haladt a sorompón túl, az országúton. Az őrnagy pedig mind az utat, mind a csekélyebb gyorsaságú postakocsit kellemesebbnek találta a vasúti utazásnál társalgási képességei kifejtésére, és ugyancsak kitett magáért, hogy Dombeyt szórakoztassa.

Beszéde és szellemeskedése bő áradatát csupán a köhögési rohamok szakították félbe olykor, vagy a villásreggeli szünetjei, máskor pedig azért hagyta abba a történetet, hogy teljes haragjával a bennszülött ellen forduljon. Ez a bennszülött fülbevalót hordott sötét fülében, az európai ruhák pedig egészen európaiatlan és lehetetlen módon festettek rajta, ugyanis a szabásművészetre való minden tekintet nélkül és úgyszólván a maguk akarata szerint hosszúak voltak, ahol rövideknek kellett volna lenniük és rövidek, ahol hosszúnak; feszesek voltak, ahol lazán kellett volna állniuk, viszont lazák voltak, ahol feszülniük kellett volna; azonkívül valahányszor az őrnagy megtámadta, a bennszülött összezsugorodott bennük, mint egy összeaszott dió vagy didergő majom. Ezeket a megszakításokat nem számítván, az őrnagyból csak úgy dőlt a szó egész nap, annyira, hogy amikor az este ott találta őket a Leamingtonba vezető zöld, árnyas úton, az őrnagy hangja a kerepelés, az evés, kacagás és fuldoklás egyesült befolyása következtében már olyan volt, mintha valahonnan alulról, a kocsiládából jönne, vagy pedig a szomszédos szalmakazalból. A Royal Hotelban sem adta alább az őrnagy, ahol egyébként a szobákat és az ebédet már előre megrendelték; s úgy tönkretette beszélőszerveit az evéssel és ivással, hogy amikor aludni tért, már végképp nyakára hágott hangkészletének, legfeljebb annyi maradt, amennyivel köhögni bírt, a fekete szolgával pedig már csak tátogott.

Mindazonáltal másnap reggel úgy ébredt, mint valami felfrissült óriás, sőt a reggelinél magát felfrissítő óriás módjára viselkedett. A reggeli során a napirendben is megállapodtak. Az enni-innivaló kérdésében az őrnagy vállalta a teljes felelősséget; abban is megegyeztek, hogy mindennap együtt költik el a reggelit és a vacsorát. Dombey úr kijelentette, hogy most, Leamingtonban való tartózkodásuk első napján, szívesebben marad a szobájában, vagy sétál a szabadban egyedül; holnap reggel azonban boldogan kíséri el az őrnagyot a Kút-terembe vagy egy sétára a városban.

Ezzel azután elváltak ebédig. Dombey úr visszavonult, hogy üdvös gondolatait táplálja. Az őrnagy pedig, a bennszülött kíséretében, aki tábori széket, köpönyeget és esernyőt cipelt utána, végigcirkált az összes nyilvános helyeken; belenézett a vendégkönyvekbe, hogy kiderítse, ki

járt ott, és meglátogatott több öreg hölgyet, akik egytől egyig megcsodálták és kijelentették, hogy mokányabb legény, mint valaha, ő pedig egekig magasztalta nekik gazdag jó barátját. Nála bátrabban a világon nem állt ki ember a barátjáért, kiváltképpen, ha dicséretében egyszersmind a maga dicsérete is benne zengett.

Valóban meglepő volt, milyen rengeteg friss mondanivalóval tündökölt újra az ebédnél, és milyen méltó alkalmat nyújtott Dombey úrnak, hogy ismét megcsodálja barátja társadalmi kiválóságait. Másnap a reggelinél az őrnagy már kívülről tudta a legfrissebb lapok tartalmát; ezekkel kapcsolatban többféle dolgot említett meg, amelyekre vonatkozóan legutóbb is olyan nagy és befolyásos emberek kérték a véleményét, hogy még a nevükre is csak homályosan utalhatott.

Dombey úr, aki oly hosszú időn át teljesen magába zárkózott, és azelőtt csak ritkán lépett túl a Dombey és Fia cég működési területét határoló varázskörön, úgy érezte most, hogy mindez jótékony változást hozott magányos életébe. Nem is mentette ki magát másnap, mint tervezte, hanem karonfogva sétált ki az őrnaggyal a vendéglőből.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

Új arcok

Az őrnagy arca kékebb volt, szeme meredtebb, mint valaha; ezt a túlérett jelleget sohasem lehetett rajta jobban észlelni, mint most, amikor Dombey úrral kart karba öltve, végigsétált az út napos oldalán, miközben szokásos lónyerítésszerű hangján el-elköhintette magát, talán nem is annyira szükségből, mint fontossága önkéntelenül kitörő tudatában. Arca a szürke gallér fölött lehetetlenül megdagadt, két lábát lépés közben méltósággal szétvetette, s folyton nagy fejét rázta, mintha afölött vitázna önmagával, hogy ilyen lebilincselő valakinek talán mégsem volna szabad ezen a sártekén járnia. Nem jutottak messzire, amikor az őrnagy ismerőssel találkozott, s nem messzire, mikor az őrnagy ismét ismerőssel találkozott, de csak ujjal intett oda nekik, ahogy mellettük ellépett, s tovább ragadta Dombeyt. Miközben a helyi nevezetességeket mutogatta neki, a sétát az épületekhez fűződő botránykrónikákkal élénkítette.

Így haladtak egy ideig, karonfogva és rendkívül elégedetten, amikor egyszerre közelgő tolókocsit pillantottak meg. Egy hölgy ült benne, kormányozta a kocsit előkelő hanyagsággal, s hátulról valami láthatatlan erő hajtotta. Nem volt éppen fiatal, de arca rózsásan virult, tartása pedig módfelett fiatalosan hatott. A tolókocsi mellett egy sokkal fiatalabb hölgy haladt, pókháló finomságú, csipkés napernyőjét büszkén, de olyan fáradt arccal vitte, mintha nyomban belerokkanna ebbe a roppant erőfeszítésbe, s az ernyőt földre ejtené. Nagyon csinos volt, nagyon gőgösnek és akaratosnak látszott, fejét hátravetette és szemét behunyta, mintha a világon legfeljebb a tükrébe volna érdemes nézni, égre-földre semmiképp.

- Micsoda! Mi az ördög! - kiáltott az őrnagy és megállt, amint a díszes menet közeledett.

- Drága Edithem! - szólalt meg a kocsiban ülő hölgy furcsa elnyújtott hangon. - Nézd, Bagstock őrnagy!

Az őrnagy azonnal elengedte Dombey karját, előrevágtatott, megfogta a kocsiban ülő hölgy kezét, és ajkához szorította. Majd kesztyűs kezét szívére szorítva, mélyen meghajolt a másik hölgy előtt. Amint a kocsi megállt, láthatóvá vált hajtóereje is, mégpedig egy kipirult arcú kis apród, akinek erejét vagy a növés, vagy a folytonos kocsitolás emészthette fel, mert ahogy feleegyenesedett, igen cingárnak, véznának és sápadtnak látszott, és megjelenését még siralmasabbá tette kalapjának eléktelenedett formája; a fiú ugyanis néha bizony a fejét is nekifeszítette a kocsinak, hogy előre ösztönözze, mint az elefántok a messzi Keleten.

- Joe Bagstock - szólt most az őrnagy a hölgyekhez -, a mai naptól fogva boldog és büszke ember egész életére!

- Maga hamis teremtés! - felelte a kocsiban ülő éltes hölgy mesterkélten. - Honnan kerül maga ide? Rá sem tudok magára nézni.

- Akkor engedje meg az öreg Joe-nak, hogy bemutassa barátját, akiért aztán Joe-t is elviselheti - felelt válaszra készen az őrnagy. - Dombey úr, Skewtonné asszony - a tolókocsis hölgy kegyesen bókolt. - Dombey úr, Grangerné asszony! - A napernyős hölgy bágyadtan vette tudomásul, hogy Dombey úr leveszi a kalapját és mélyen meghajol előtte. - Nagyon örülök, barátom - szólt most az őrnagy -, ennek az alkalomnak.

Az őrnagy nyilván így is gondolta, mert utána mindhármukra sorban ránézett, s legvisszataszítóbb módján elvigyorodott.

- Tudja, Dombey - mondta aztán -, Skewtonné asszony rendkívüli pusztítást végzett az öreg Josh szívében.

Dombey jelezte, hogy ezen igazán nem csodálkozik.

- Maga furfangos sátán! - szólt a hölgy a kocsiban. - Elég volt! Aztán mióta van itt, maga gonoszság?

- Egy napja - szólt az őrnagy.

- És lehetséges, hogy egy napig vagy akár csak egy percig is itt legyen - folytatta a hölgy, könnyedén igazítva egyet legyezőjével hamis fürtjein, miközben kimutatta hamis fogait is, amelyek kitűnően érvényesültek a hamis arcszín keretében -, hogy itt legyen, mondom, ebben a hogyishívják kertben?...

- Azt hiszem, Édent akart mondani a mama - vágott közbe az ifjabb hölgy gúnyosan.

- De édes Edithem, én igazán nem tehetek róla. Sohasem bírom megjegyezni ezeket a szörnyű neveket. Igen, lehet-e itt az ember egyetlen percig is, anélkül hogy egész lényét fellelkesítené a természet látása és nagyszerű illata? - folytatta Skewtonné asszony, megrázva zsebkendőjét, mely kábító és émelyítő szagokat árasztott.

Skewtonné friss lelkesedéssel mondott szavai és hervatag megjelenése között megnyilvánuló ellentét aligha lehetett észrevehetőbb életkora (hetven körül) meg a ruhája közötti ellentétnél; ruhája ugyanis túl fiatalos lehetett volna még egy huszonöt éves nőnek is. A tolókocsiban változatlanul éppen úgy dőlt hátra, ahogy vagy ötven éve egy divatos festő lefestette, ugyancsak tolókocsiban, aztán a kiállított kép alá a Cleopatra nevet biggyesztette, mivel néhány kritikus fölfedezte rajta, hogy az ábrázolt hölgy tartása szakasztott olyan, mint ama királynőé a gályán. Skewtonné valódi szépség volt akkoriban, és a korabeli fenegyerekek tucatszámra emelték fejük fölé a poharakat az egészségére. A szépség és a hintó eltűnt azóta, de tartását megőrizte Skewtonné asszony, és éppen tartása kedvéért ragaszkodott a tolókocsihoz meg a kocsit toló apród szolgálatához is; egyébként éppen úgy gyalogolhatott volna, mint mások.

- Remélem, Dombey úr szintén rajong a természetért? - kérdezte Skewtonné, és megigazította gyémánttűjét. Mellesleg Skewtonné asszony családi összeköttetésein kívül, főleg néhány gyémánt-ékszerének híréből élt.

- Az én Dombey barátom rajonghat ugyan titokban érte - válaszolta az őrnagy -, de olyan ember, aki főhelyen áll a világegyetem legnagyobb városában is...

- Senki előtt sem lehet titok, hogy Dombey úr milyen óriási befolyású ember - szólt közbe Skewtonné.

Dombey úr főhajtással nyugtázta a bókot, és tekintete a fiatalabbik hölgy tekintetével találkozott.

- Önök itt laknak, asszonyom? - fordult most feléje Dombey.

- Nem, már nagyon sok helyen jártunk. Voltunk Harrowgate-ben, Scarborough-ban meg Devonshire-ben. Látogatásokat tettünk itt is, ott is s közben meg-megpihentünk. Mama nagyon szereti a változatosságot.

- Edith természetesen nem szereti - szólt közbe Skewtonné ijesztő furfanggal.

- Nem vettem észre, hogy az ilyen helyek változatosságot jelentenének - válaszolt amaz felsőbbséges közönnyel.

- Hogy rágalmaz engem! Pedig egyetlen fajta változatosság van, amire törekszem, Dombey úr - mondta Skewtonné és mesterkélten sóhajtott -, de attól félek, hogy az élvezetében sohasem lesz igazán részem. Ó, a társaság nem nélkülözheti az embert. Márpedig nekem a magány és az elmélkedés az igazi hogy is mondják...

- Ha Paradicsomot gondol, mama, jobb, ha mindjárt érthetően fejezi ki magát - szólt közbe a fiatal hölgy.

- Drága Edithem, hiszen jól tudod, hogy ezeknek a borzalmas neveknek a tekintetében teljesen rád vagyok utalva. Biztosíthatom önt, Dombey úr, hogy a természet engem Árkádia ölére teremtett. A társaságban elveszettnek érzem magam. Az én szenvedélyem a tehenészet. Mennyit sóhajtoztam, hogy visszavonulhassak egy kis svájci majorságba, s úgy éljek ott, körülvéve tehenekkel és porcelánnal.

Ez az érdekes társítás, mely a porcelán boltba tévedő nevezetes bikára emlékeztette az embert, Dombey úr rendkívüli megértésével találkozott, hogy a természet kétségkívül nagyon tiszteletre méltó intézmény.

- Egy valami hiányzik nekem - folytatta vontatott hangon Skewtonné, s csípett egyet hervadt nyakán - mégpedig a szív. - Ez az egy észrevétele félelmetesen igaz volt, ha nem is ilyen értelemben. - Amit én kívánok, az az őszinteség, bizalom, kevesebb formaság és a lélek szabadabb megnyilvánulása. Olyan ijesztően mesterkéltek vagyunk!

Bizony, Skewtonné asszony!

- Szóval, én természetet akarok mindenütt. Milyen rendkívül elragadó volna úgy!

- Most pedig a természet tovaszólít innen bennünket, mama, ha készen áll a hívását követni - szólt közbe az ifjú hölgy, és szép ajkát gúnyosan félrehúzta. Erre a jelre a sápadt apród, aki eddig a tolókocsi fölött szemlélte a társaságot, hirtelen úgy eltűnt a kocsi mögött, mintha a föld nyelte volna el.

- Megálljon egy percre, Withers - szólt most oda Skewtonné az apródnak lankadt méltósággal, ahogy a selyemharisnyás, parókás és karfiol nagyságú gomblyukcsokros kocsist szólongathatta hajdanában. - Hol lakik, maga ocsmányság?

Az őrnagy elmondta, hogy a Royal Hotelban lakik, barátjával, Dombeyval együtt.

- Bármelyik este meglátogathat bennünket, ha jól viselkedik! - selypítette Skewtonné asszony. - Ha pedig Dombey úr is megtisztel bennünket, rendkívül fogunk örülni. Mehetünk, Withers!

Az őrnagy ismét odaszorította kék ajkához Skewtonné ujjait, amelyeket kiszámított gondatlansággal rakott ki a tolókocsi szélére, a Cleopatra-minta szerint; Dombey úr pedig meghajolt. Az idősebbik hölgy rendkívül kegyes mosollyal tüntette ki mindkettőjüket, és lányosan integetett feléjük a kezével; a fiatalabbik viszont a legkurtább fejbiccentéssel köszönt, amelyet az udvariasság törvénye egyáltalán megenged.

Az anya ráncos arcának látványa, rajta a foltosan felrakott festékkel, mely a napfényben sokkal siralmasabb és szánalmasabb látvánnyá tette, mint amilyen festékek nélkül lett volna, mellette pedig lánya szépsége, gyönyörű alakja és fenséges tartása mind Dombeyt, mind az őrnagyot arra késztette, hogy még egyszer utánuk nézzenek, mind a ketten ugyanabban a pillanatban. Az apród majdnem annyira elnyúlt, mint saját árnyéka, s úgy lépdelt a dombon fölfelé a kocsi után, mint egy lassú, faltörő kos; Cleopatra kalapjának hegye pontosan ugyanabban a szögben mozgott ide-oda most is, a csekély távolságra előttük haladó Szépség előkelő alakja pedig tetőtől talpig ugyanazt a fenséges egykedvűséget mutatta, mint annak előtte, minden és mindenki irányában.

- Mondok valamit, barátom - szólalt meg most az őrnagy, amint újra útnak indultak -, ha Joe Bagstock ifjabb legény volna, nincs a világon nő, akit szívesebben választana Mrs. Joseph Bagstocknak, mint ezt az asszonyt. Szent Györgyre, uram! Ez aztán a nő!

- A fiatalabbikat gondolja?

- Hát tökfej talán Joey B., hogy az anyját gondolja?

- Ugyancsak udvarias az anyjával!

- Régi láng, barátom - kuncogott az őrnagy. - Átkozottul régi. Hát a kedvében járok egy kicsit.

- Úgy látom, vérbeli úriasszony.

- Hogy vérbeli úriasszony! - kiáltott az őrnagy, azzal megállt és társa arcába meredt. - Skewtonné őméltósága, uram, testvérnénje az elhalt Lord Feenixnek, és a mostani lord nagynénje. A család nem vagyonos, valójában inkább szegény, és Skewtonné egy kis évjáradékból él, de ha már a vérséghez jutunk, uram! - Az őrnagy e szónál megforgatta a botját a levegőben és tovább lépett, mintegy kétségbeesésében, hogy nem tudja elmondani, mihez is jutunk akkor, ha a vérséghez jutunk.

- Úgy vettem észre - kezdte Dombey úr rövid szünet után -, hogy a lányát Grangerné asszonynak szólította.

- Edith Skewton - felelte az őrnagy, hirtelen megint megállva s egy pontot szúrva a földbe pálcájával, a szóban forgó hölgyet jelképezendő - férjhez ment (tizennyolc éves korában) a mi ezredünkből való Grangerhez. - Itt az őrnagy, miközben pálcájával az utóbbi jelképet ütögette, és jelentősen rázta hozzá a fejét -, ezredes volt a mieinknél; ör-dön-gö-sen csinos fickó volt, negyvenegy éves. Házasságuk második évében meghalt. - Az őrnagy most az elhunyt Granger jelképét keresztülhúzta, aztán folytatta útját, vállára vetett bottal.

- Mennyi ideje annak? - kérdezte Dombey s újra megállt.

- Grangerné asszony - folytatta az őrnagy, és fél szemét behunyva féloldalt hajtotta fejét, majd pálcáját áttette a bal kezébe, jobb kezével pedig az inge elejét igazgatta - még nincs harminc-éves. És, a mindenit neki, barátom! - folytatta azután, botját újból a vállára kapva -, páratlan asszony!

- Gyermekük volt? - kérdezte rövid idő múlva Dombey.

- Hogyne. Egy fiú.

Dombey pillantása a földet kereste, és arcára hirtelen árnyék húzódott.

- Vízbe fúlt, mikor négy- vagy ötéves lehetett - folytatta az őrnagy.

- Igazán? - kérdezte Dombey, felkapva fejét.

- Felborult a csónak, amelybe a dajkának igazán nem kellett volna beletennie a gyermeket. Ez a története. Grangerné pedig ma is Grangerné, de azt mondom, ha Joey B. egy kicsit fiatalabb és egy kicsit gazdagabb, ennek a női remekműnek Bagstock lenne a neve hamarosan.

Az őrnagy felduzzasztotta arcát és mellkasát, és nevetése jobban emlékeztetett valami elhízott Mefisztóra, mint bármikor is.

- Föltéve természetesen, hogy a hölgynek nem volna ellene kifogása - jegyezte meg hidegen Dombey.

- A kutyafáját, uram! Egy Bagstock igazán nincs hozzászokva ilyenfajta akadályhoz. Viszont az is igaz, hogy Edith akár hússzor is férjhez mehetett volna, hanem hát büszke, barátom, büszke!

Dombey arca azt mutatta, hogy ez semmit sem csökkentett Edithről formált véleményén.

- Utóvégre a büszkeség előkelő tulajdonság - folytatta az őrnagy. - Becsületemre, előkelő. Hiszen az én Dombey barátom is elég büszke, de Joe ezért csak tiszteli önt, barátom.

Barátja jelleme iránt kifejezett hódolatát mintha a körülmények kényszere és beszélgetésük önkéntelen iránya csikarta volna ki az őrnagyból. De ezzel már be is fejezte ezt a beszédtárgyat és lassanként arra terelte a szót, mekkora tömeg ünnepelt asszony és ragyogó teremtés szerette és bálványozta annak idején.

Dombey meg az őrnagy harmadnap a Kút-teremben találkozott Skewtonné asszony őméltóságával és leányával; egy nappal később pedig közel ahhoz a helyhez, ahol először meglátták őket. E három vagy négy találkozás után, mint afféle régi ismerős, az őrnagynak most már igazán meg kellett látogatnia őket egy este. Dombey úr ugyan eredetileg nem szándékozott látogatásokat tenni, azonban amint az őrnagy jelezte, mi a szándéka, kijelentette, hogy boldogan elkísérné. Így aztán az őrnagy ebéd előtt átküldte a bennszülöttet a hölgyekhez azzal az üzenettel, hogy üdvözletüket küldik, és tiszteletüket óhajtanák tenni ma este, ha a hölgyek egyedül lesznek. Az üzenetre feleletül a bennszülött egy igen parányi levéllel jött vissza, amely azonban annál bőségesebben árasztotta magából az illatot. Skewtonné őméltósága írta Bagstock őrnagynak, és röviden ezt olvashatták benne: „Maga utálatos medve, és én igen szeretnék meg nem bocsátani magának; de ha nagyon, de nagyon jó lesz (ez alá volt húzva), eljöhet. Dombey úrnak üdvözlet, Edithé is."

Skewtonné őméltósága és lánya, Grangerné, Leamingtonban bérelt lakásban laktak; meglehetősen előkelő lakás volt és meglehetősen drága; tágasságához és kényelméhez viszont szó fért. Ha például Skewtonné őméltósága az ágyban feküdt, lába ott lógott az ablakban, feje meg a kandallót támasztotta; őméltósága szobalánya pedig a nappaliból nyíló kis fülkében lakott, s ez olyan rendkívüli módon szűk volt, hogy ha nem akarta kimozdítani az egész berendezést, úgy kellett az ajtón ki- és betekeredni, mint egy szép kígyónak.

Withers, a penészvirág apród, a szomszéd tejesbolt padlásszobájában hált, a tolókocsi pedig a fiatalka Sziszüphosz sziklája, ott töltötte az éjszakát a tejcsarnokhoz tartozó pajtában, ahol egyébként a tojások is termettek a helyiség más, szárnyas lakói révén. Ezek ott kuksoltak egy törött szamárkordén, abban a biztos meggyőződésben, hogy ott nőtt a földből, s a fáknak valamelyik fajtájához tartozik.

Dombey úr meg az őrnagy Cleopatrához illő elrendezésben találta otthon Skewtonnét pamlagán, párnák között, igen légies öltözékben; viszont a legtávolabbról sem emlékeztetett Shakespeare Cleopatrájára, akivel az idő nem bírt. A látogatók a lépcsőn fölfelé hárfahangokat hallottak, de mikor bejelentették őket, a hang azonnal elhallgatott. Amint beléptek, Edith ott állt a hárfa mellett, szebben és gőgösebben, mint valaha. Sajátságos jellemvonása volt e hölgy szépségének, hogy önkéntelenül, kispolgár tetszelgés nélkül került előtérbe. Edith tudta, hogy szép, hiszen tudnia kellett, mégis úgy tetszett, mintha büszkesége folytonos harcban állna szépségével.

Vajon kevésre becsülte-e szépségét, amely semmibe sem vett hódolatot szerzett neki csupán, vagy pedig becsét akarta emelni a bámulók előtt: nem nagyon gondolkoztak el rajta azok, akiket ez a szépség valóban rabul ejtett.

- Remélem, asszonyom - szólalt meg Dombey s közelebb lépett hozzá -, nem miattunk hagyta abba a játékot.

- Önök miatt? Ó, nem!

- Akkor hát miért nem folytatod, legdrágább Edithem? - kérdezte Cleopatra.

- Úgy hagytam abba, ahogy elkezdtem. A kedvem úgy tartotta.

A felséges egykedvűségét, amely azonban távol állott az unottságtól vagy érzéketlenségtől, és inkább büszke célzatosságot rejtett, még jobban kiemelte gondtalan kézmozdulata, ahogy végigsöpört a húrokon, s aztán otthagyta a hárfát.

- Tudja-e, Dombey úr - szólt az anya, miközben lankatagon játszott egy legyezővel -, hogy az én drága Edithem meg én néha csaknem különbözünk...

- De ugye nem teljesen, mama? - kérdezte Edith.

- Ó, nem, nem édesem, hogy is mondhatsz ilyet, hiszen a szívem is megszakadna - felelt az anya, gyönge kísérletet téve, hogy Edithet a legyezővel meglegyintse, amit a másik egyetlen mozdulattal sem segített elő -, igen, csaknem különbözünk azokban a szokásos hideg külsőségekben, amiket apró dolgokban annyira figyelembe kell vennünk. De hát miért is nem vagyunk egy kicsit természetesebbek? Ó, istenem! Ha lelkünk megtelt végtelenbe ragadó vágyakkal, epedésekkel, felindulásokkal, miért is nem vagyunk természetesebbek?

Dombey úr azt mondta, hogy igaz, bizony, nagyon igaz.

- Azt hiszem, természetesebbek is tudnánk lenni, ha megpróbálnánk.

Dombey úr nagyon is lehetségesnek vélte.

- Egy csöppet sem, asszonyom - szólt közbe az őrnagy. - Több már nem telnék tőlünk. Ha csak csupa J. B.-ből nem állna a világ, kemény, nyíltszívű, öreg Joe-kból, asszonyom, afféle egyszerű, kemény ikrájú vörös heringekből, másképp nem lehetnénk. Nem, sehogy sem menne másképp.

- Maga semmire való hitetlen - selypítette Skewtonné asszony -, jobb lesz, ha hallgat.

- Cleopatra parancsol - felelt az őrnagy, és csókot hintett kezével az öregasszony felé -, és Antonius Bagstock engedelmeskedik.

- Semmi érzés nincs ebben az emberben - szólt Skewtonné, s kegyetlen szívvel úgy tartotta maga elé a legyezőt, hogy az őrnagyot arca elől eltakarja. - Semmi szeretet. Pedig hát miért élünk, ha nem a szeretetért? Mi az, ami a szeretethez hasonlóan elragadó volna? Hogyan viselhetnénk el a szeretet napsugara nélkül a mi hideg, hideg földünk légkörét - folytatta Skewtonné, miközben kivágott ruhája csipkefodrát rendezgette, és tetszéssel figyelte csupasz, vékony karja hatását, amelyen gyorsan tekintett végig csuklótól fölfelé. - Szóval maga megátalkodott ember - fűzte tovább a szót, s a legyező mögül az őrnagy felé kukkantott - számomra az egész világ csupa szívből álljon; a hit pedig végtelenül elragadó valami, és semmi áron nem engedem magának, hogy lerombolja.

Az őrnagy erre azt válaszolta, hogy Cleopatra vágya is kegyetlenség: nem állhat az egész világ csupa szívből, hiszen tudvalevően minden szívet elrabol; ekkor viszont Cleopatra volt kénytelen arra emlékeztetni az őrnagyot, hogyha olyan vakmerő lesz és még egyszer ilyen hangon szól hozzá, föltétlenül kiadja az útját.

Withers, a sápadt apród eközben teát szolgált föl; Dombey pedig ismét Edithhez fordult.

- Úgy látszik, nem nagy társaság gyűlt itt össze - jegyezte meg súlyos, előkelő módján.

- Azt hiszem, nem. Hozzánk nem jár senki.

- Hát igen - szólt Skewtonné a pamlagról -, jelenleg nincs itt senki, akivel érintkezni óhajtanánk.

- Mert nincs bennünk elég szív - jegyezte meg Edith mosolyogva. A mosolynak valóságos félhomálya volt ez, olyan különösen keveredett benne a fény meg az árnyék.

- Az én legdrágább Edithem, lám, hogy gúnyolódik velem - jegyezte meg az anya fejét rázva; noha magától is meg-megrázkódott olykor, mintha a gutaütéstől már gyémántjai sem óvhatnák meg. - Te gonosz!

- Már régebben is járt itt, asszonyom, ha nem csalódom - folytatta Dombey, még mindig Edithhez.

- Ó, többször. Egyébként már mindenhol jártunk.

- Szép vidék!

- Úgy hiszem, az. Mindenki azt mondja.

- Feenix bátyád rajong érte, Edith! - szólt közbe Skewtonné.

Lánya kissé oldalt fordította szép fejét, és szemöldökét feljebb húzta egy hajszálnyival, mintegy jelezve, hogy Feenix bácsi véleményére oly keveset ad, mint semmire a világon, aztán tekintetét újra Dombey felé fordította.

- Azt hiszem, s ez jóízlésemnek dicséretére válik talán, hogy már meguntam ezt a környéket.

- Nem is csodálom, asszonyom - felelt Dombey, amint végigpillantott a szobában szanaszét heverő tájképvázlatokon, s közöttük már előbb felismerte a helység néhány részletét -, ha ezek a szép alkotások kegyedtől származnak.

Edith nem válaszolt, csak ült gőgösen, majdnem meghökkentő szépségében.

- A kegyed kezétől származnak? Kegyed festette csakugyan?

- Én.

- És hárfázik is, amint hallom.

- Hárfázom.

- Énekel is?

- Énekelek.

Mindezekre a kérdésekre furcsa vonakodással válaszolt és a szépségét kiegészítő zárkózottsággal. Mégsem volt zavarban, ellenkezőleg, viselkedése teljes önuralomról tanúskodott. Az sem látszott rajta, mintha kerülni akarná a társalgást, hiszen Dombey felé fordult, és - amennyire tőle telt - figyelmét is neki szentelte, még akkor is, amikor Dombey hallgatott.

- Mindenesetre elég unaloműzővel rendelkezik - állapította meg Dombey.

- Akármilyen is a hatásuk, most már ismeri valamennyit. Többel nem rendelkezem.

- Remélhetem-e, hogy megismerem hatásukat? - kérdezte Dombey ünnepélyes udvariassággal, miközben letette a kezében tartott rajzot, és a hárfa felé mutatott.

- Ó, hogyne! Ha úgy tetszik.

Már föl is kelt helyéről, s míg anyja pamlaga mellett elhaladt, fenséges tekintetet vetett rá. Röpke tekintetéből a figyelő szem sok mindent láthatott volna, mindenekelőtt félhomályos mosolyt, melyből a mosoly maga teljesen hiányzott, és háttérbe szorította a tekintet egyéb jelentése. Ezzel aztán kiment a szobából.

Az őrnagy ezalatt teljes bocsánatot nyert, egy asztalkát gördített közel Cleopatra pamlagához, és leült vele pikétet játszani. Dombey nem ismerte a játékot, csak odaült, hogy nagy épülésére nézze őket, amíg Edith visszajön.

- Remélem, hallunk egy kis zenét, Dombey úr - szólt Cleopatra.

- Grangerné asszony volt olyan szíves és megígérte - felelt Dombey.

- Ó, nagyon szép! Ön hív, őrnagy?

- Nem, asszonyom. Nem lehet.

- Maga szörnyű ember, akkor hát az én kártyámat is mind tönkretette. Szereti a zenét, Dombey úr?

- Rendkívül.

- Ó, az nagyon szép - mondta Cleopatra, kártyáit nézegetve. - Annyi szív van benne, előbbi létünkre való homályos visszaemlékezések s a többi, s ez mind olyan elragadó. Tudja - folytatta Cleopatra mosolyogva, és megfordította a treff-bubit, amely véletlenül a színével fölfelé került a csomóba -, ha valaki arra tudna csábítani, hogy véget vessek életemnek, csak kíváncsiságból tenném, mert tudni szeretném, mi van odaát, s egyáltalán mi ez az egész. Annyi izgató titok van elrejtve előlünk. Őrnagy, maga következik.

Az őrnagy dobott egy kártyát. Dombey pedig, aki okulásképpen nézte, igen hamar teljesen belezavarodott volna, ha egyáltalán figyel a játékra, s nem azt várja inkább, hogy Edith visszajöjjön.

Végre visszatért, és leült hárfája mellé, Dombey pedig fölkelt a helyéről és odaállt, hogy hallgassa. A zenéhez ugyan kevés érzéke volt, a művet sem ismerte, inkább látta, amint odahajolt a hárfa fölé, a zengő húrok közt keresve a távoli dallamot, a lelkéhez férkőző zenét, amely a vaspálya szörnyetegét is megszelídíti, és megfosztja könyörtelenségétől.

Cleopatra éles szemű kártyás volt. Úgy fénylett, mint a karvalyé, és nem csupán a kártyára szegeződött, hanem bejárta a szobát egyik végétől a másikig, rávillant a hárfára, a játszóra, a hallgatóra, mindenre.

Amint a büszke szépség befejezte a játékot, fölkelt és ugyanúgy fogadta Dombey úr köszönetét és bókjait, mint addigi szavait, majd alig pillanatnyi szünet után, odament a zongorához, és azon játszott tovább.

Ó, Edith Granger, bármilyen dalt, csak ezt ne! Edith Granger, te szép vagy nagyon, és játékod a billentyűkön ragyogó és mély, és gazdag a hangod, de mégse ezt a dalt, mert ezt az atyai szívből kivetett lány énekelte egy kisfiúnak, aki azóta halott!

De az atya, jaj, nem tudja; ha tudná is, micsoda dal indíthatná meg ezt a kőszívű embert! Aludj, elhagyott Florence, aludj! Békések legyenek álmaid, bár az éjszaka koromsötétre vált, gyülekeznek a felhők, és azzal fenyegetnek, hogy jégzáporral könnyítenek terhükön.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

Egy kis cégvezetés Carker cégvezető úr tudományából

Carker cégvezető úr ott ült íróasztalánál, kényelmesen és puhán, mint mindig, és azokat a leveleket olvasgatta, amelyeket felbontatlanul adtak át neki. Némelyiket széljegyzettel látta el, üzleti fontossága szerint, aztán apró csomókba rendezte őket, hogy így elosztva, a Cég különböző szakosztályainak adja át. A posta gazdag volt ezen a napon, és Carker cégvezető úr ugyancsak nem szűkölködött a tennivalókban.

Ilyen elfoglalt ember cselekvése - szüneteket tart, míg a keze ügyébe eső köteg papírt átfogja, aztán körbe rakja különféle csomókba, majd újabb csomót vesz maga elé, és összeráncolt homlokkal, összecsucsorított szájjal vizsgálja tartalmát, osztva, csoportosítva és esetenként elmélkedve közben - a kártyajátékoshoz teszi hasonlatossá. Carker cégvezető úr arca valóban megállta a hasonlat próbáját. Olyan ember arca, aki játszmáját kétségkívül igen nagy körültekintéssel tanulmányozta. Tökéletesen megismerte a játék minden erős és gyönge pontját; gondolatban egytől egyig számba vette lapjait meg a többiekét is; pontosan tudja, melyik milyen, mit üt vagy mi üti; kiszimatolja, mi van a többi játékos kezében, de sohasem árulja el ütőkártyáit senkinek.

A levelezés több nyelven bonyolódott, de Carker cégvezető úr el tudta olvasni valamennyit. Ha véletlenül olyan levél volna a Dombey és Fia irodájában, amit nem tudott volna elolvasni, egy kártya hiányzott volna a csomójából. Úgyszólván egyetlen pillantással átfutott egy levelet, tartalmát összevetette más levelek tartalmával, az egyikben foglalt üzleti ügyet a másik üzleti üggyel, új meg új anyagot csatolva az előtte tornyosuló halomhoz - mint az olyan kártyás, aki egyetlen szemvillanással áttekinti az egész kártyacsomót; Carker cégvezető úr, ez a társnak agyafúrt, de ellenségnek még agyafúrtabb ember, ott ült a napfényben, melynek sugarai rézsútosan hullottak rá az üvegtetőről, és kártyázott, egyedül.

Jóllehet a macskafajták közül sem a vadnak, sem a szelíd macskának nem szokása a kártyajáték, Carker cégvezető úr mégis tetőtől talpig macskaszerű volt: ott sütkérezett a melegben, és a nyári fény sávja úgy vetődött oda az asztalra meg a padlóra, mint a napórára, amelyen Carker úr az egyetlen szám. Haja, szakálla mindig szűkében volt a színnek, de most, a gazdag napsugárban, a szokottnál is fakóbbnak látszott, olyannak, mint a homokszínű macskák szőre. Hosszúkás körmét szép hegyesre nyírta-reszelte; egész lénye ösztönszerűen irtózott minden folttól vagy szennytől, olyannyira, hogy néha még munkáját is abbahagyta, mert látni akarta, hová ül le egy szállongó porszem, aztán azonnal leverte finom fehér kezéről vagy patyolat ingéről - Carker cégvezető úr, a sima modorú, éles fogú, a bársonyos léptű, vizsga szemű, olajos nyelvű, kegyetlen szívű, kényesen tiszta Carker, úgy ült ott, megfeszült állhatatossággal és türelemmel munkájánál, mint macska az egérlyuk előtt.

Végre az összes levelet elintézte, egy kivételével, amelyet külön tartogatott valakinek. Miután a bizalmasabb leveleket bezárta egy fiókba, Carker cégvezető úr csengetett.

- Miért te jössz be a csöngetésre? - e szavakkal fogadta a belépő bátyját.

- A küldönc a városban van, és én következem utána - hangzott az alázatos válasz.

- Te következel utána? - dörmögte magában a cégvezető. - Igen! Nagy dicsőség! Vidd!

Ezzel odamutatott a felbontott levélcsomókra, aztán megvetően fordult el a karszékben, és felbontotta a kezében tartott levél pecsétjét.

- Sajnálom, hogy háborgatnom kell téged, James - szólalt meg bátyja, a leveleket összeszedve -, de...

- Ó! Valami mondanivalód van! Tudtam. Nos?

Carker cégvezető úr nem emelte fel a tekintetét, rá sem pillantott a bátyjára, csak nézte merőn a levelet, anélkül hogy felbontotta volna.

- Nos? - ismételte élesen.

- Nagyon aggódom Harriet miatt.

- Harriet - ki az? Miféle Harriet? Nem ismerek ilyen nevű nőt.

- Nincs valami jól az utóbbi időben, nagyon megváltozott.

- Megváltozott ő már sok évvel ezelőtt, ennyi minden amit erről mondhatok.

- Úgy gondolom, ha meghallgatnál talán...

- Ugyan minek hallgatnálak meg, John bátyám? - felelt a cégvezető, maró gúnnyal hangsúlyozva a két utolsó szót, és fölvetette a fejét, anélkül hogy a szemét felnyitotta volna. - Harriet évekkel ezelőtt választott két bátyja közt. Megbánhatja ugyan, de emellett most már ki kell tartania.

- Ne érts félre, kérlek. Nem azt mondtam, hogy megbánta. Sötét hálátlanság volna részemről, ha ilyesmire célozni is mernék. Ámbátor hidd el, James, csakúgy sajnálom, akár te, hogy ilyen áldozatot hozott.

- Akár én? - kiáltott fel. - Akár én?

- Sajnálom jobban a választását, már amit te választásnak nevezel, mint amennyire te haragszol érte - felelte Carker, az írnok.

- Haragszom? - ismételte a másik, és szélesen kimutatta fogait.

- Vagy bosszankodsz. Ahogy jobban tetszik. Tudod jól, mit gondolok. Igazán nincs sértő szándékom.

- Sértő szándék van mindenben, amit teszel - felelt az öccse; s hirtelen támadt haraggal tekintett rá, de tekintete egy pillanat múlva már az előbbinél sokkal szélesebb mosolygásnak adott helyet. - Kérlek, vidd azokat a papirosokat. Dolgom van.

Udvariassága metszőbb élű volt haragjánál is, úgyhogy az írnok sietve igyekezett az ajtó felé. De ott megállt, és miután körülnézett, így szólt:

- Mikor Harriet hiába próbált nálad könyörögni értem, haragod és gyalázatom első napjaiban, amint elvált tőled, hogy az én bukott szerencsémhez kösse életét és méltatlanra pazarolt szeretetét nekem, a szerencsétlen elveszett testvérnek áldozza, mivel őrajta kívül senkije sem maradt, akkor szép volt még és fiatal. Azt hiszem, ha most látnád, ha meglátogatnád, fölkeltené csodálatodat és részvétedet.

A cégvezető bólintott, mosolygott, és fogát mutogatta, mint aki könnyed társalgás közben azt mondja: „Ejnye, valóban így áll a dolog?" - de egyetlen szót sem szólt.

- Akkoriban mindketten azt gondoltuk, hogy korán férjhez megy, és gondtalan, vidám életet fog élni - folytatta az írnok. - Ó, ha tudnád, milyen könnyedén vetette el reményeit; milyen derűsen haladt előre azon a választott úton, vissza sem nézett; ha mindezt tudnád, sohasem mondanád többé, hogy neve idegenül hangzik a fülednek. Soha!

A cégvezető megint bólintott és fogait mutogatta, mintha azt mondaná: „Érdekes! Valóban! Meglepsz!” De most sem szólt egy szót sem.

- Mehetek? - kérdezte John szelíden.

- Utadra? - felelt a mosolygós testvér. - Ha lennél olyan szíves.

John Carker sóhajtva, lassan kifelé indult, mikor öccse hangja egy pillanatra megállította a küszöbön.

- Ha olyan nagyon derülten haladt és halad most is útján - szólalt meg a felbontatlan levelet az asztalra dobva, és kezét erélyes mozdulattal zsebre dugva -, akkor megmondhatod neki, hogy én ugyanolyan derülten haladok a magam útján. Ha egyetlenegyszer sem tekintett vissza, megmondhatod neki, hogy én igenis visszanéztem néha, mert emlékezetembe akartam idézni, milyen készségesen pártolt hozzád, és milyen szilárd az elhatározásom - végezte szavait rendkívül nyájas mosollyal -, olyan, akár a márvány.

- Semmit sem mondok neki felőled. Sohasem beszélünk rólad. Egyetlenegyszer egy évben, a születésed napján, Harriet mindig elmondja: „Emlékezzünk meg valakiről, akit Jamesnek hívnak és kívánjunk neki boldogságot”, de többet aztán nem mond egyikünk sem.

- Akkor hát, kérlek, légy szíves, és magad jegyezd meg. Nem ismételheted magad előtt elég gyakran, mint neked szóló leckét, hogy a velem való érintkezésben kerüld ezt a tárgyat. Semmiféle Harriet Carkert nem ismerek. Ilyen személy nem is létezik. Neked lehet húgod, légy vele nagyra. Nekem nincs húgom!

Carker cégvezető úr újból felvette a levelet az asztalról, és gúnyosan udvarias mosolya kíséretében az ajtó felé mutatott vele. Miután bátyja kiment, felbontotta a levelet, sötét pillantást vetve a távozó után, visszafordult a karszékben előbbi helyére, és figyelmesen olvasni kezdett.

A levél a nagy főnöktől, Dombey úrtól érkezett, és Leamingtonból kelt. Bár általában gyors levélolvasó volt, ezen az egyen igen lassan haladt keresztül, s összes fogát rávicsorította a levélre, alaposan mérlegelt benne minden szót. Egyszer már végigolvasta, azután ismét visszafordított az első lapra, és kikeresett benne egyes mondatokat. - „Úgy érzem, hogy használ a változás, és még nem döntöttem, mikor térek vissza.” - „Szeretném, Carker, ha úgy intézné a dolgokat, hogy egyszer lejöhessen, és személyesen számolhasson be nekem.” - „A minap elmulasztottam, hogy a Gay-fiúról beszéljek Önnel. Ha a fiú nem ment el a „Fiam és Örökösöm”-ön, vagy ha a hajó még a kikötőben horgonyoz, kérem, jelöljön ki valaki más fiatalembert helyette, a Gay-fiút pedig tartsa vissza. Még nem határoztam a dologban.”

- No, ez szerencsétlen ügy aztán! A fiú már, bizony, messze jár - szólt Carker cégvezető úr, és úgy széthúzta a szája két szögletét, mintha gumiból lett volna.

Az utóiratban foglalt ide vonatkozó mondat még egyszer igénybe vette figyelmét és kitárult fogsorát.

- Mintha az én derék Cuttle kapitány barátom mondott volna valamit arról, hogy azon a napon már „vontatni kezdték” a fiút. Milyen kár is, hogy már olyan messze jár.

Ezzel összehajtotta a levelet, és játszani kezdett vele, széltében, majd hosszában összehajtotta, és az asztalra állította; utána meg forgatni kezdte, körülbelül ugyanúgy, mint tartalmát az elméjében. Ekkor Perch, az irodaszolga kopogott halkan az ajtón, és lábujjhegyen belépett, minden lépésnél meghajolva közben, mintha életének legfőbb gyönyörűsége volna a hajlongás. Amint az asztalhoz ért, néhány levelet tett le a cégvezető elé.

- El méltóztatik foglalva lenni, cégvezető úr? - kérdezte Perch, kezét dörzsölve és fejét alázatosan féloldalt hajtotta, mint aki tudja, hogy nincs joga egyenesen tartani ilyen magas személyiség jelenlétében, így hát tőle telhetőleg félreparancsolja fejét az útból.

- Ki keres?

- Hát kérem alássan - felelt Perch alázatos hangon -, valójában senki szóra érdemes ember. Gills úr, a műszerárus ugyan benézett, azt mondta, valami befizetés dolgában; de tudtára adtam, hogy ön rendkívül el van foglalva, szó sem lehet róla.

Perch köhintett a tenyere mögött, és várta a rendelkezéseket.

- Másvalaki?

- Hát kérem alássan, magamtól nem is merném megemlíteni, hogy van itt még másvalaki is; az a fiatal fickó ugyanis, aki tegnap itt járt, uram, meg a múlt héten is, itt kódorgott a ház körül, és őszintén szólva, kérem alássan - folytatta Perch és becsukta az ajtót -, nem illik az iroda komolyságához, hogy az a fiú itt fütyüljön az udvarban a verebeknek, azok meg visszafelelgessenek neki, kérem.

- Azt mondta, hogy a gyerek munkát szeretne? - kérdezte Carker úr, miközben hátradűlt székében, és az irodaszolgára nézett.

- Hát, kérem alássan - felelt Perch ismét köhintve egyet a tenyere mögött -, látszani kétségtelenül úgy látszik, mintha munka híján volna, és azt hiszi, a dokkok körül akadna neki valami munka, mivel horgászni azt tud, de... - E szónál Perch igen komoly kétkedéssel kezdte rázni a fejét.

- Aztán mit mond, amikor ide jön?

- Kérem alássan - felelt Perch, a tenyere mögött még egyet köhintve, amivel mindig az alázatosságát fejezte ki, ha már egyéb nem jutott eszébe -, rendszerint azt mondja, hogy tisztelettel óhajtana az urak közül beszélni valakivel, aki valami kenyérhez segítené. Hanem hát, tetszik látni, uram - folytatta Perch, miközben suttogássá halkította a hangját, és a bizalmas közlés szentségében odafordult az ajtóhoz, kézzel, lábbal, mintha a bezárt ajtót még jobban be akarná zárni -, nehezen lehet elviselni, uram, hogy egy ilyen közönséges fickó itt ácsorogjon s azt mondogassa, hogy az ő anyja volt a dajkája a Cég reményének, és úgy gondolja, a Cég pártfogásába veszi ezért. Bizonyos vagyok benne, ámbár Perchné asszony éppen akkor tájban maga is olyan életerős kislányt táplált, amilyet csak bátorkodhattunk valaha is családunk tagjaihoz sorozni, azért én mégsem mertem volna említeni, hogy a feleségem is szolgáltathatna táplálékot, ha még olyan bőviben lett volna is.

Carker rávicsorította fogát, mint egy cápa, de az esze messze járt.

- Vajon - folytatta Perch rövid szünet után és újabb köhintés után -, nem az lenne-e a legjobb, ha megmondanám a kölyöknek: ha még egyszer itt látjuk, hát lecsukatjuk menten, és ehhez tartsa magát? Én úgyis olyan félénk természetű vagyok, uram, és idegeim annyira túlfeszültek Perchné asszony állapota folytán, hogy az életveszélyes fenyegetésre nyugodtan meg is esküdhetnék a bíróság előtt.

- Hadd lássam azt a fickót, Perch. Hozza be!

- Igenis, uram. De bocsánatot kérek, uram - folytatta és habozón megállt az ajtóban -, kissé ápolatlan ám a külseje.

- Nem baj. Ha itt van, hozza be. Gills urat kéretem, hogy egy percig várjon. Azonnal fogadom.

Perch meghajolt, aztán oly gondosan és alaposan csukta be az ajtót maga mögött, mintha legalább egy hétig nem jönne vissza, és kiment az udvarra, hogy a verebek között a gyereket keresse. Carker úr ismét elfoglalta kedvenc helyét a kályha mellett; s amint ott állt, az ajtóra szegezett szemmel, alsóajkát oly módon igazította mosolygásra, hogy egész felső fogsora kivirított, s olyan volt, mintha meglapulva ugrásra készülne.

A szolga nemsokára visszatért, egy pár nehéz csizma követte; úgy dübörgött végig a folyosón, mintha ládák zuhannának. Nem éppen udvariasan: „Gyerünk, szedd a lábadat!" - szokatlan hangzású szavak Perch úr szájából - jól megtermett, tizenöt év körüli suhancot vezetett elő. A fiú kerek arca, sima feje, kerek fekete szeme, kerek tagjai és kerek teste olyan általánosan kikerekítették egész megjelenését, hogy az összhang már nem lehetett tökéletesebb karima nélküli kerek kalapjával sem.

Carker úr intésének engedelmeskedve, Perch, alighogy a fiút előállította, visszavonult. Abban a pillanatban, hogy ott álltak egyedül, szemtől szemben, Carker úr egyetlen szónyi magyarázat nélkül, torkon ragadta látogatóját, és addig rázta, míg feje csak úgy lógott ide-oda a vállán.

A fiú rémülete kellős közepén sem állhatta meg, hogy elképedve ne bámuljon a sok fogú, mérges úriemberre, és az irodafalakra, mintha eltökélte volna magában, hogyha már meg kell fulladnia, utolsó pillantása azokra a titkokra essék, amelyek közé ilyen szigorú büntetés árán férkőzhetett csak. Végre kitört:

- Hallja az úr! Hagyjon békét, vagy mi!

- Hagyjak, mi? Most megfogtalak, ugye? - Hát efelől semmi kétség nem volt, megfogta, mégpedig jó szorosan. - Te kutya - sziszegte Carker úr, összeszorított fogain keresztül. - Megfojtalak!

Kazán könyörögni kezdett, hogy ó, hát valóban megfojtja! Talán mégsem, de ugyan mit akar vele? Miért nem fojtogat vele egyívású valakit, nem pedig éppen őt? - Hanem a különös fogadtatás a szegény Kazánt végül is úgy kihozta a sodrából, hogy mikor már a feje megállapodott valamennyire, és az úriembernek végre a szemébe tudott nézni, vagyis inkább a fogsorába, és látta, hogy vicsorgatja rá, férfiúi méltóságáról elfeledkezvén, sírva fakadt.

- Én nem vétettem semmit az úrnak! - fakadt ki Kazán, egyébként Rob vagy a Köszörűs, de leginkább Toodle.

- Te szépreményű gazfickó - sziszegte Carker, miközben lassan elbocsátotta a fiú nyakát, és egy lépéssel hátralépett kedvenc helyére. - Hogy mertél ide jönni, mi?

- Semmi rossz szándék nem vezetett - vinnyogott Kazán, s egyik kezével torkát fogta, másik kezének bütykeivel meg buzgón törölgette szemét. - Sohasem jövök többet ide. Hiszen csak munkát akartam én!

- Munkát, mi? Te ifjú Káin, te! - ripakodott rá megint Carker úr, miközben fürkészően nézegetett a fiúra. - Hát nem te vagy a leglustább tekergő egész Londonban?

Ez a vád ugyancsak elevenébe talált ifjabb Toodle úrnak, s egész mivoltának olyan kitűnő jellemzését is nyújtotta, hogy egyetlen szóval sem tagadhatott, és csak riadt, bűnbánó, beismerő arccal állt, mintha Carker úr megbűvölte volna: nem bírta elfordítani róla kerek szemét egy pillanatra sem.

- Nem vagy tolvaj? - kérdezte Carker, mögötte állva, zsebre dugott kézzel.

- Nem, uram - bizonykodott Rob.

- De az vagy!

- Nem, uram, igazán nem - bizonykodott Rob. - Soha életemben nem loptam, tessék elhinni. Tudom, hogy rossz útra tértem, amióta a madárfogásra és a gyaloglóversenyekre adtam magam. Akárki azt hinné - tette hozzá Toodle úr a bűnbánat rohamában -, hogy az éneklő madarak már csak elég ártatlan kompánia, de senki sem tudja, milyen veszedelem rejlik ezekben az apró jószágokban, és hová juttatják az embert a végén.

A Köszörűst magát igen keshedt és ványadt pamutbársony kabáthoz meg nadrághoz juttatták, azonkívül egy rendkívül kicsi piros mellényhez - akár egy nyakravaló, s ahol a mellény végződött, ott egy kékkockás sáv következett - meg az imént említett kalaphoz.

- Hússzor sem voltam otthon, mióta azok a madarak úgy elforgatták az eszemet - folytatta Rob -, pedig annak van már tíz hónapja is. De hát hogy is mehetnék én haza, mikor mindenki csak elkeseredik, amikor meglát? Nem is tudom - szólt Kazán hirtelen elpityeredve, és könnyes szemét kabátja ujjával dörzsölte -, hogy is nem öltem magamat a vízbe legalább tízszer azóta.

Olyanformán vallotta mindezeket, még az elmaradt ritka színjáték miatti csodálkozását is, mintha Carker úr fogsora húzta volna ki belőle, és nem lett volna elegendő ereje, hogy a varázshatalma elől bármit is elrejtsen.

- Kitűnő fiatalember vagy, valóban! - szólt Carker úr, feléje intve a fejével. - De hiszen a kendermag el van már vetve számodra kötélnek, te gyönyörűség!

- Tessék elhinni - hüppögött a szerencsétlen Kazán, és ismét a kabátujjához folyamodott -, sokszor már nem is bánnám, ha megnőne az a kender. Minden bajom a lófrálás miatt van; de hát mit csinálhattam volna én a lófráláson kívül?

- Min kívül?

- A lófráláson, uram. Hogy elcsavarogtam az iskolaidőt.

- Úgy érted, hogy azt mondtad, iskolába mész, aztán nem oda mentél?

- Úgy. Az a lófrálás, tetszik tudni - szólt az egykori Köszörűs rendkívül megindultan. - Amíg iskolába jártam, vadásztak rám az utcákon, amikor meg odaértem, elagyabugyáltak. Ezért hát tekeregtem inkább, és elbújtam, így kezdődött az egész.

- És most azzal jössz ide - szólt Carker úr, s újból torkon ragadta a fiút, aztán kartávolságra tartva magától, csendesen vizsgálgatta néhány percig -, hogy munkát keresel, igaz?

- Nagyon megköszönném, ha valaki megpróbálná velem - felelt az ifjabbik Toodle félénken.

Carker hátralökte a fiút egy sarokba - a gyerek lódult, még lélegzeni is alig mert, s közben egyetlenegyszer sem vette le szemét az úr arcáról. A cégvezető csengetett.

- Kérem Gills urat.

Perch úr mélységes alázatában föl nem ismerte volna azt az alakot a sarokban. Néhány pillanat múlva Sol bácsi jelent meg a küszöbön.

- Isten hozta, Gills úr - szólalt meg Carker úr mosolyogva -, foglaljon helyet. Remélem, jól szolgál még az egészsége?

- Köszönöm, uram - felelte Gills, azzal elővette tárcáját, és néhány bankjegyet nyújtott át a cégvezetőnek. - Egyéb bajom sincs testileg, mint az öregség. Huszonöt font, uram.

- Éppen olyan pontos és kiszámított, Gills úr - mondta a mosolygó igazgató, miközben a sok fiók közül egyikből papírlapot vett elő, s néhány szót jegyzett a hátára - akárcsak a kronométerei. Rendben van.

- A „Fiam és örökösöm”-et még nem jelezték, mint a hajók jegyzékéből látom - szólt Gills, hangja egy kissé jobban remegett, mint szokott.

- A „Fiam és örökösöm”-et nem jelezték még - felelte Carker. - Viharos időjárásuk volt, úgy látszik, Gills úr, s ez nyilván eltérítette útjából a hajót.

- Bízom az istenben, hogy baja azért nem esett - ismételte Carker hang nélküli beszédmódján, amitől a figyelő Toodle ismét remegni kezdett. - Gills úr - folytatta aztán hangosan a cégvezető, székében hátradőlve -, ön nyilván nagyon érzi az öccse hiányát?

Solomon bácsi megrázta a fejét, és mélyet sóhajtott.

- Nézze, Gills úr - szólt Carker, puha kezével a szája körül játszogatva, miközben a műszerárus arcába nézett -, mindenképpen társaságot jelentene önnek, a jelenlegi körülmények között, ha volna a boltjában egy fiatal gyerek, engem pedig nagyon lekötelezne, ha kis időre hajlékot adna a fiúnak. Tudom, tudom - tette hozzá gyorsan, megelőzvén az öregembert -, nem sok dolog akad az üzletben mostanában, de legalább kitakarítaná a boltot, és kifényesítené a műszereket, végezné a durvább munkát, Gills úr. Ez az a fiú, ott ni.

Solomon Gills letolta szemüvegét homlokáról a szemére, és szemügyre vette az ifjabb Toodle-t, aki most már vigyázzban állt ott a sarokban, feje egészen olyan volt (mint egyébkor is), mintha éppen most húzták volna ki egy dézsa hideg vízből; a kurta mellény pedig gyorsan emelkedett és süllyedt rajta, érzéseinek viharában, szeme azonban továbbra is Carkerre meredt, anélkül hogy reménybeli gazdáját figyelemre méltatta volna.

- Adna-e szállást a fiúnak, Gills úr? - kérdezte az igazgató. Solomon Gills nem lelkesedett különösebben, mégis azt válaszolta, hogy nagyon örül az alkalomnak, bármilyen szerény, hogy szolgálatot tehet Carker úrnak, akinek a kívánsága parancs, és boldog lesz, ha olyan vendéget fogadhat a fülkéjében, akit Carker úr ajánlott.

Carker úr alsó és felső ínye teljesen láthatóvá vált - amitől a meredten figyelő ifjabb Toodle újból meg újból reszketni kezdett -, és a műszerárus udvariasságát legnyájasabb módján ismerte el.

- Akkor hát eszerint rendelkezem felőle, Gills úr - válaszolt Carker, és fölkelvén megrázta az öregúr kezét -, amíg majd meglátom, mire szánjam magam végleg, és mit érdemel. Mivel felelősnek tekintem magam a fiú miatt, Gills úr - itt széles mosollyal Robra nézett, aki ismét megremegett -, nagyon fogok örülni, ha szigorúan kordában tartja, és értesít viselkedéséről. Egy-két kérdést még föl akarok tenni a szülőknek (jóravaló emberek különben), amint hazalovagolok, hogy meggyőződjem néhány részletre nézve, igazat beszélt-e a fiú; és holnap reggel átküldöm önhöz. A viszontlátásra!

Búcsúmosolya annyira csupa fog volt, hogy az öreg Gillst valósággal megzavarta, és kényelmetlen érzést keltett a lelkében. Hazamenet folyton viharzó tengerekre, süllyedő hajókra, fuldokló emberekre gondolt, s az üveg madeirára, amelyet sohasem hoznak fel a fényre, és még más ilyenfajta komor dolgokon töprengett.

- Nos, fiú - szólalt meg Carker úr, miközben kezét az ifjú vállára rakta, és kivezette a szoba közepére. - Hallottad, mit mondtam?

- Hallottam, uram!

- Akkor talán megértetted - folytatta pártfogója -, hogyha egyetlenegyszer is becsapsz, vagy valami csalafintaságon kaplak, akkor csakugyan jobb lett volna a vízbe ölnöd magadat.

Az elmébe befogadható fogalmak közül, úgy látszott, Rob semmit sem értett meg olyan tisztán, mint ezt a vízbefúlás körüli dolgot.

- Ha most hazudtál, akkor ne kerülj többé a szemem elé! Ha pedig nem hazudtál, akkor várj rám délután valahol, közel az édesanyád házához, öt órakor megyek el innét lóháton. Most pedig add meg a címet.

Rob elismételte lassan, Carker úr pedig feljegyezte. Rob utána még el is betűzte, mert azt hitte, ha egy betű kimaradna belőle, szörnyű veszedelem támadna tüstént. Carker úr aztán kivezette a szobából, miközben Rob kerek szemét állhatatosan rajta tartotta, míg csak az ajtó be nem csukódott mögötte.

Carker cégvezető úr rendkívül sok dolgot elintézett ezen a napon, és igen sok ember előtt kiállította pompás fogait. A hivatalban, az udvaron, az utcán, a tőzsdén félelmetesen csillogtak és vicsorítottak. Mikor az öt óra elérkezett, s vele Carker úr pejlova is, a cégvezető úr lóra ült, és a fogsor tündökölve vonult végig a Cheapside-en.

Mivel a City nyüzsgésén és forgatagán még az sem lovagolhatott át gyorsan ebben az órában, akinek nagyon sietős, s mivel Carker úr éppen nem nagyon igyekezett, kényelmesen léptetett tova a kocsik és hintók között, végtelen óvatossággal kerülvén a túlságosan felöntözött út sárosabb részeit, hogy ő is, lova is minél tisztább maradhasson. Amint poroszkált, és a járókelőket nézegette, egyszerre csak a kerek szemű, sima fejű Rob tekintetével találkozott, aki olyan állhatatosan meresztette rá a szemét, mintha találkozásuk óta le sem vette volna róla. Dereka köré zsebkendőt tekert, amely olyan volt, mint egy pettyezett angolna, s ezzel kétségtelen jelét adta, hogy kész követni Carker urat, bármilyen iramot parancsoljon is.

Ez a hízelgő figyelem, mégiscsak szokatlan volt, és egynémely járókelő figyelmét is magára vonta; így hát Carker úr kapva kapott egy néptelenebb átjáró és egy utca alkalmán, s ügetésbe csapott át. Rob hasonlóan cselekedett. Carker úr meggyorsította az ügetést, de a fiú nyomában maradt. Majd rövid vágta következett, a fiú bírta. Carker cégvezető úr, valahányszor a fiú felé pillantott, mindig azt látta, hogy jól bírja az iramot, és úgy préselődik át a tömegen, mint azok a hivatásos urak, akikre fogadások történnek, ha futásnak indulnak.

Akármilyen nevetséges volt is ez a nagy odaadás, mindenesetre a fiúra tett nagy hatás jele volt, ezért hát Carker úr úgy mutatta, mintha tudomása sem lenne a versenyfutásról, és csak lovagolt tovább Toodle úr háza felé. Amint közeledőben lassítani kezdett, Rob egyszerre elébe ugrott, hogy jelezze a fordulókat. Amikor pedig Carker úr odaszólt egy embernek a szomszéd kapualjban, hogy tartsa a lovát, amíg ő odabenn lesz abban az épületben, amely most a Gardens helyén állott, Rob kötelességtudóan fogta meg a kengyelt a cégvezető úrnak.

- Nos, barátom - szólt Carker úr, amint leszállt, és vállon kapta a gyereket -, gyerünk!

A tékozló fiút szemmelláthatóan idegesítette a szülői házban való látogatás; de mivel Carker úr ugyancsak tolta maga előtt, nem tehetett mást, kinyitotta a megfelelő ajtót, és odatuszkoltatta magát húgai és öccsei gyülekezetének kellős közepébe, akik lenyűgöző számban gyűrűztek a családi uzsonnaasztal körül. Ahogy ezek a gyöngéd rokoni lelkek a tékozló testvért váratlanul megpillantották az idegen karmai között, általános üvöltésben törtek ki. A családi ribillió oly élesen markolt a tékozló szívébe, kivált, amikor anyját is meglátta, amint sápadtan és remegve állt fel a legkisebbekkel a karján, hogy a kórushoz csatlakozva, ő is tüstént nekieresztette a hangját.

Senki nem kételkedett, hogy az idegen, ha nem Ketch úr, a hóhér, személyesen, hát legalábbis egy a társaságból, s a család ifjúsága egyre hangosabban jajgatott, a legifjabbak pedig képtelenek lévén korlátozni zsenge koruk kitörő érzelmeit, valamennyien hanyatt vágták magukat a földön, mint a madárfiókák, amikor a héja rájuk riaszt, és teljes erejükből rugdalózni kezdtek.

Végre szegény Polly nagy nehezen megtalálta a hangját, s remegőn így szólt:

- Ó, Rob, szegény gyermekem, mit követtél el megint?

- Semmit, anyám - kiáltott fel Rob siralmas hangon. - Kérdezze csak meg ezt az urat.

- Ne ijedjenek meg - szólalt meg Carker úr -, én csak javát akarom a fiúnak.

E szóra Polly, aki eddig visszatartotta a sírást, szintén rákezdte hirtelen. Az idősebb Toodle-ok mostanáig a mentési módokon töprengtek, de most kinyitották ökölbe szorult kezüket. Az ifjabbak pedig anyjuk szoknyája köré gyülekeztek, és kövér, gödrös kis karjuk alól nézegettek ki rablógyilkos bátyjukra és ismeretlen barátjára. Mindenki áldotta magában ezt a gyönyörű fogsorú urat, aki Robnak csak javát akarja.

- Ez a legényke itt - kérdezte most Carker úr, szelíden megrázva a gyereket -, az ön fia, ugye, asszonyom?

- Az enyém, kérem alássan - zokogta Polly meghajolva -, igenis az enyém.

- Attól tartok, rossz fiú, nem?

- Sohase volt rossz hozzám, uram.

- Hát akkor, kihez? - kérdezte Carker úr.

- Csak vad egy kicsit - szólt Polly, visszatartva a karonülő kis babát, aki karjával és lábával görcsösen erőlködött, hogy odaborulhasson Kazán nyakába. - Aztán meg rossz cimborák közé is keveredett; de remélem, belátta már, hova vezet az ilyesmi, és magábaszáll.

Carker úr szemügyre vette Pollyt, majd a tiszta szobát, a tiszta gyerekeket, az egyszerű Toodle-arcot, mely az apa és anya vonásaiból összetéve ismétlődött meg itt mindenütt - és ekkor úgy látta, csakugyan célhoz ért.

- Férje, látom, nincs itthon? - kérdezte.

- Nincs, uram - felelte Polly -, jelenleg szolgálatban van.

Rob, a tékozló fiú, ezt hallván, láthatólag igen megkönnyebbült, jóllehet pártfogója megbabonázta, és szeme még mindig rajta csüngött, csupán anyjára vetett egy-egy lopott, szomorú pillantást.

- Akkor hát elmondom, hogyan botlottam bele a fiúba, ki vagyok, és mit szándékozom tenni vele.

Carker úr mindjárt elő is adta, micsoda leírhatatlan kínokat akart a fiú vakmerő fejére vonni merészségével, hogy a Dombey és Fia cég közelébe bátorkodott. Azután mégiscsak meglágyult irányában, mert tekintetbe vette zsenge korát, töredelmességét és hozzátartozóit. Attól tart - folytatta aztán -, elhamarkodottan cselekedett, amikor elhatározta, hogy a fiúért bármit is tesz, és az óvatos emberek megrovását vonhatja magára ezzel, az bizonyos, de hát ő a szívére hallgatva cselekedett, és hajlandó a következményeket is vállalni ezért. Anyjának egykori kapcsolatainak a Dombey-családdal semmi köze az ügyhöz, aminthogy Dombey úrnak sincs, egyedül ő, Carker, a jótét angyala. Mikor aztán elsorolta érdemeit, és zsebre vágta az elismerést a család jelenlévő tagjaitól, Carker úr tudtukra adta, nem egyenesen ugyan, de elég

érthetően, hogy Rob kizárólagos hűsége, ragaszkodása és hódolata mindörökre őt illeti, és ez a legkevesebb, amit iránta való jóságáért nyerhet.

Erről a nagy igazságról Rob maga is annyira meg volt győződve, hogy a könnyek csak úgy görögtek lefelé az arcán. Olyan szaporán bólogatott fényes fejével, hogy úgy látszott, mintha éppen olyan lazán állna a nyakán, mint aznap reggel a nagylelkű védnök karjai között.

Az ég tudja hány éjszakát töltött már Polly álmatlanul kicsapongó fia miatt, akit hetek során át nem látott, és most legszívesebben térdre esett volna Carker cégvezető úr előtt, mintha valami jótékony szellem lett volna - még fogai ellenére is. Carker úrnak távozóban csak az anyai szív imájával és áldásával köszönte meg jóságát - elég gazdag köszönet a szív kincstárából, különösen az olyan szolgálat jutalmául, mint a Carker úré. Bizony bőven visszaadhatott volna belőle Pollynak, még mindig túlontúl megfizette volna.

Mikor aztán ez az úriember a gyermektolongáson keresztül az ajtó felé törtetett, Rob hátramaradt, és anyját meg a kisbabát egyszerre nyalábolta át bűnbánó öleléssel.

- Most aztán igazán megpróbálom, anyám. Lelkemre mondom, igazán!

- Próbáld meg, drága fiam. Tedd meg értünk és magad miatt is! - szólt Polly, megcsókolva a fiút. - De még visszajössz, ugye, hogy egy kicsit beszélgessünk, ha ez az úr elment?

- Nem tudom, anyám. - Rob habozott és lesütötte a szemét. - Apám mikor jön haza?

- Nem jön holnap reggel két óráig.

- Visszajövök, drága édesanyám! - kiáltott Rob. Ezzel keresztülhaladva testvérei során, akik erre az ígéretre éles sikongásba kezdtek, követte Carker urat.

- Mi az? - szólította meg Carker úr, aki az előbb lezajlott beszélgetésnek még fültanúja volt. - Hát olyan rossz ember a te apád?

- Nem rossz, uram - felelt Rob meghökkenve. - Még nem élt a világon jobb apa, mint az enyém.

- Hát akkor miért kerülöd? - firtatta a pártfogója.

- Egy apa meg egy anya közt olyan nagy a különbség, uram - felelte Rob, rövid habozás után. - Apám nem hinne egykönnyen a javulásomban, bár tudom, hogy megpróbálná... de egy édesanya, az mindig azt hiszi, ami jó, uram; legalábbis az enyém tudom, hogy azt hiszi, áldja meg az isten a lába nyomát is.

Carker szája széthúzódott, de szótlan maradt addig, amíg lovára nem ült, és el nem küldte a gyeplőt tartó embert, akkor aztán a nyeregből erősen belenézett a gyerek várakozástól feszült arcába, és így szólt:

- Holnap reggel eljössz hozzám, s majd megmutatják neked, hol lakik az öregúr; az, aki nálam járt ma reggel; odamész szolgálni, amint hallottad.

- Igenis!

- Nagy érdekeim fűződnek az öregúrhoz, és ha őt szolgálod, engem szolgálsz, megértetted? Nos - tette hozzá Carker úr, mert látta, hogy a fiú kerek képe felragyog - látom, hogy megértettél. Mindent tudni akarok az öregúrról; hogy megy a dolga napról napra, mert nagyon szeretnék neki segítségére lenni, és különösen azt akarom tudni, ki jár hozzá. Megértettél?

Rob buzgón rábólintott, hogy megértette.

- Szeretném tudni, vannak-e jóbarátai, akik törődnek vele, és nem hagyják-e cserben, mert mostanában nagyon egyedül él, szegény öreg; szeretném tudni, ragaszkodnak-e hozzá, és az öccséről is szeretnék hallani, aki külföldre utazott. Egy fiatal kisasszony ismerőse is van az öregúrnak, aki talán meglátogatja. Arról különösen szeretnék tudni mindent.

- Majd vigyázok, uram - válaszolta a fiú.

- És arra is vigyázz - fordult még vissza a pártfogó, hogy vigyorgó arcát a fiúéhoz közelíthesse, és ostora nyelével a vállára veregethessen -, arra is vigyázz, hogy az én dolgaimról senkinek a világon ne szólj, rajtam kívül.

- Senkinek a világon, uram - felelt Rob a fejét rázva.

- Sem ott - folytatta Carker, rámutatva arra a házra, ahonnan éppen kijöttek -, sem máshol. Majd meglátom, milyen hűséges és háládatos vagy. Próbára teszlek! - miután ezt fogai kimutatásával és fejmozdulatával épp annyira ígéret, mint fenyegetés gyanánt elmondta, elfordult Robtól, akinek szeme úgy szegeződött rá most is, mintha a testét-lelkét megbabonázta volna, aztán ellovagolt.

Rövid ügetés után megint észrevette, hogy hűséges csatlósa ugyanolyan módon felövezve, mint annak előtte, ugyancsak vágtat utána, nagy mulatságára a járókelőknek. Megállította lovát, és elparancsolta a gyereket. Hogy megbizonyosodjék engedelmességéről, megfordult a nyeregben, és utána nézett. Érdekes volt látni, hogy Rob még akkor sem tudta szemét patrónusa arcáról levenni, hanem újból és újból visszafordult, hogy utána nézzen, s az ütések és lökések valóságos viharába sodródott bele a járókelők között, erről azonban, a lelkében uralkodó hatalmas benyomás folytán, jóformán nem is szerzett tudomást.

Carker igazgató úr csöndesen léptetett most már tova, nyugodtan, mint aki napi munkáját elvégezte, s lelke igazi megbékélésnek örvend. Udvarias és előzékeny ember módján, folytatta útját, s még egy halk nótára is rágyújtott. Szinte dorombolt, olyan jókedve volt.

Carker úr képzeletében valóban tűzhely előtt sütkérezett. Puhán összetekeredve valakinek a lába előtt, készen az ugrásra, a tépésre, karmolásra, avagy bársonyos érintésre, ahogy éppen a kedve tartja s az alkalom hozza. Talán valamilyen madár is volt a kalitkában, amelyre lesett?

- Egy fiatal kisasszony - futott át Carker úr agyán az ének közepette. - Az ám! Amikor utoljára láttam, gyermek volt még. Sötét haja volt, sötét szeme, úgy emlékszem, és kedves arca, nagyon kedves arca! Igen csinos!

Énekét hümmögte, hogy a fogai is valósággal zengtek bele, és Carker úr még nyájasabban és elégedettebben csak léptetett tovább útján, míg végre befordult abba az árnyékos utcába, ahol Dombey úr háza állott. Úgy elfoglalták a gondolatai, oly sűrűn szőtte a hálót a kedves arcok köré, hogy jóformán észre sem vette, amikor célhoz ért; de amint aztán végignézett a magas házak rideg külsejű során, hirtelen megrántotta lova kantárját a Dombey-ház kapuja előtt. Hanem, hogy megmagyarázzuk, Carker úr miért rántotta meg a lova kantárját olyan hirtelen, és mit bámult olyan meglepetten, ahhoz néhány kitérő szóra van szükség.

Toots úr, miután felszabadult a Blimber-féle rabszolgaságból, és birtokba vette világi javainak egy részét, amelyből - mint megpróbáltatása utolsó félévében új felfedezés gyanánt mondta el minden este Feeder úrnak - „a végrendelet végrehajtói nem bírták kitudni", nagy szorgalommal látott az élet tudományának elsajátításához. Attól a nemes törekvéstől áthatva, hogy ragyogó és különleges pályát fusson meg, Toots úr ritka szép lakást rendezett be magának, a testedzésnek szentelt benne berket, amelyet nyertes versenylovak képei díszítettek, jóllehet Toots úr vajmi keveset érdeklődött irántuk, és még egy kerevetet is beállított, amelyen nem érezte éppen jól magát. E gyönyörtanyán Toots úr aztán ama nemes művészetek művelésének

szentelte magát, amelyek az emberi életet felemelik és felmagasztosítják. Főmestere egy igen érdekes egyéniség volt, akit általánosságban a Viador Csirke néven ismertek. Nevét a Fekete Bors söntésében sűrűn emlegették, és ismeretes volt arról is, hogy a legrekkenőbb nyári időben is bolyhos felsőkabátot hordott. Ez az ember Toots urat hetenként háromszor agybafőbe öklözte, látogatásonként szerény tíz shilling és hat penny díjazásért.

A Viador Csirke, ki Toots úr panteonjának valóságos Apollója volt, bemutatott aztán neki egy biliárd-pincért, aki biliárdozni tanította, egy testőrt, aki vívni, egy kocsist, aki lovaglásra oktatta, és a testedzés valamennyi ágában járatos cornwalli urat, azonkívül még két-három embert, akik nem kevésbé belső kapcsolatban álltak a szépművészetekkel. Vezetésük alatt igazán lehetetlenség lett volna, hogy Toots úr gyorsan ne haladjon, épp ezért, kitűnő oktatói segítségével, derekasan munkához látott.

Mindemellett úgy esett, hogy jóllehet mesterei az újdonság varázsát hozták, az újdonság minden ingerét Toots úrnak, valamiképpen, igazán maga sem tudta hogyan, bizonytalanul és kényelmetlenül érezte magát. Búzájában konkoly éktelenkedett, amelyet bizony a Viador Csirkék sem tudtak felcsippenteni; nyugalma mögött sötét óriások lappangtak, kiket bizony a Viador Csirkék sem üthettek agyon. És valahogyan semmi a világon sem tett Toots úrnak olyan jót, mint ha szakadatlanul névjegyeket hagyott hátra Dombey úr házában. Nem volt olyan adószedője a brit érdekeltségnek - ennek a széles birodalomnak, ahol soha le nem megy a nap, és az adószedő soha le nem nyugszik - aki pontosabb és kitartóbb lett volna látogatásaiban, mint Toots úr.

Toots úr sohasem ment fel a lépcsőn, mindazonáltal iszonyúan kicsípte magát minden látogatásra, amikor is az előcsarnok ajtajában mindig ugyanazon a szertartáson esett át.

- Ó! Jó reggelt kívánok! - volt ilyenkor Toots úr első mondata az inashoz. - Dombey úrnak! - folytatta azután, névjegyet adva át. - Dombey kisasszonynak - hangzott az utasítás a másodikhoz.

Toots úr ekkor megfordult, mintha menni akarna, de az inas ismerte már jól és tudta, hogy nem megy el mégsem.

- Ó, bocsánatot kérek - szólalt meg Toots mintha valami hirtelen eszébe jutott volna. - A szobalány itthon van?

Az inas azt válaszolta, hogy úgy gondolja, itthon van, de nem tudja egészen biztosan. Felcsengetett tehát az emeletre, utána felnézett a lépcsőn, s nemsokára jelentette, hogy igen, itthon van, és nemsokára lejön. Nipper kisasszony rövidesen megjelent, az inas pedig visszavonult.

- Ó! Hogy érzi magát? - kérdezte Toots úr, kuncogva és elpirulva.

Susan köszönte kérdését, kitűnően.

- Hát Diogenész hogy van? - hangzott Toots úr második kérdése.

- Ő is kitűnően. Florence kisasszony napról napra egyre jobban ragaszkodik hozzá. - Ezt a hírt Toots úr olyan kipukkanó kuncogással üdvözölte, mint amikor pezsgős üveget nyitnak föl.

- Florence kisasszony is nagyon jól érzi magát - tette hozzá ilyenkor Susan.

- Ó, nem tesz semmit, köszönöm - hangzott aztán Toots úr változatlan válasza, s utána mindig nagyon gyorsan távozott.

Nos, nem kétséges, hogy Toots úr agyában homályosan megvillant, ha ő valaha, az idők teljességében, sikerrel pályázhatna Florence kezére, bizonyára igen szerencsés és boldog ember lenne. Az is bizonyos, hogy miután Toots úr kalandozó és tekervényes úton eljutott eddig a pontig, véglegesen megállott. Szíve sebet kapott, megütötte valami; szerelmes lett! Egy este kétségbeesésében még azt is megkísérelte és egész éjszaka fenn virrasztott -, hogy akrostichont írjon Florence nevére, melynek fogalmazása közben könnyekig megindult. A kivitelben azonban sohasem jutott tovább ezeknél a szavaknál, hogy: „Feltekintek oda, ahol...", mert a képzelet áradása a következő két sor kezdőbetűin hirtelen leapadt.

Ama valóban ügyes és furfangos hadicselen kívül, hogy Dombey úr számára naponként egy-egy névjegyet hagyott, Toots úr agya nem fejthetett ki nagyobb működést az őt rabul ejtő érzés érdekében. A mélységes megfontolás végül is arról győzte meg Toots urat, hogy jelentős lépés volna a győzelem felé, ha Susan Nipper kisasszonyt meg tudná nyerni, a lelkiállapotáról való felvilágosítás bevezetéseképpen.

Egy kis könnyű és játszi udvariaskodás a nevezett hölgy irányában mindenesetre célszerűnek látszott regénye első fejezetében. Maga határozni nem tudott, ezért Viador Csirkétől kért tanácsot - természetesen anélkül, hogy ezt az úriembert bizalmával tisztelte volna meg. Mindössze annyit mondott, hogy egy barátja írt neki Yorkshire-ből, és véleményét kérte ebben az ügyben.

Viador Csirke azt válaszolta, hogy az ő véleménye mindig: „Aki mer, az nyer!" és „Ha előtted embered és elhatároztad magad, ne habozz többé, hanem rajta!" Toots úr a véleményben a maga nézeteinek képletes igazolását látta, ennélfogva hősi módon elhatározta, hogy holnap lesz a napja, amikor Nipper kisasszonyt megcsókolja.

A következő napon Toots úr felöltötte legkülönlegesebb ruhacsodái egyikét, amelyek Burgess és Társától valaha is kikerültek, és elindult Dombey úr háza felé, hogy tervét megvalósítsa. Míg azonban a cselekvés színhelyéhez közeledett, bátorsága cserbenhagyta, és noha már délután háromkor odaérkezett, a hatot is elütötte, mire kopogni mert az ajtón. Minden úgy történt, mint máskor, egészen addig, míg Susan azt nem mondta, hogy úrnője jól van, és ő azt felelte rá, hogy nem tesz semmit. Ekkor Susan nagy ámulatára Toots, ahelyett hogy elporzott volna, mint a kilőtt rakéta, csak állt tovább és kuncogott.

- Fel óhajtana talán jönni, uram? - kérdezte Susan.

- Úgy gondolom, benézek egy kicsit - felelte Toots.

Ahelyett azonban, hogy felment volna a lépcsőn, a vakmerő Toots, amint az ajtó becsukódott, rendkívül ügyetlen módon rávetette magát Susanra, és a szép teremtés derekát átnyalábolva, csókot cuppantott az arcára.

- Ugyan menjen már! - kiáltott fel Susan. - Kikaparom a szemét!

- Még egyet! - felelte Toots úr.

- Hát nem hordja el magát! - fakadt ki Susan, s lódított rajta egyet. - Még egy ilyen ártatlanka is, ni! Legközelebb ki kezdi? Azonnal szedje a lábát, uram!

Susan egyáltalán nem volt haragos kedvében, inkább a nevetés fojtogatta. Azonban Diogenész, fenn a lépcsőn, amint a súrlódást, meg a lépések neszét hallotta és azt látta a korláton keresztül, hogy viaskodnak odalenn, tehát bizonnyal rablás történik, a Susanétól egészen eltérő véleményt formált, lerohant a lépcsőn, hogy segítséget nyújtson a megrabolt leányzónak, és egy szempillantás alatt lábszáron ragadta Toots urat.

Susan sikoltott, nevetett, majd kinyitotta az utcaajtót, aztán leszaladt a lépcsőn; a vakmerő Toots pedig kitámolygott az utcára, miközben Diogenész egyre fogta még a nadrágja egyik szárát, mintha bizony Burgess és Társa az ő szakácsai volnának, s ezt az ünnepi falatot neki készítették volna. Mikor aztán Toots végre lerázta magáról, újból meg újból meghempergett a porban, majd talpra szökött, vadul keringett a szédelgő Toots körül, és nagyokat kaffantott feléje. Mindezt a cécót, roppant csodálkozására Carker úr, lovát egy kis távolságra megállítva, látta előkavarogni a méltósággal teljes Dombey-féle házból!

Carker úr csak állt, és a megsemmisült Toots urat figyelte, míg végre Diogenészt behívták, és a kaput bezárták; a pórul járt úriember aztán egy közeli kapualjban keresvén menedéket, az elszakított nadrág szárát drága selyem zsebkendővel kötözte át, mely szintén hozzátartozott a kalandot szolgáló drága fölszereléshez.

- Bocsánatot kérek, uram - szólalt meg most Carker úr legmegbocsátóbb mosolyával, miközben lovával előléptetett. - Remélem, nem sérült meg?

- Ó, nem, köszönöm szépen - felelt Toots úr, lángoló arcát felemelve -, igazán nem tesz semmit. - Ha bírta volna, talán még azt is hozzáteszi, hogy ellenkezőleg, nagyon jólesett neki az egész.

- Ha a kutyafog - kezdte Carker úr, saját pompás fogait kimutatva - netalán behatolt volna a lábába, uram...

- Nem, köszönöm szépen - felelt Toots -, nincs semmi baj. Igazán kitűnően érzem magam, köszönöm kérdését.

- Dombey urat van szerencsém ismerni - jegyezte meg Carker úr.

- Igazán? - kérdezte a piruló Toots úr.

- És megengedi talán, hogy távollétében én kérjek bocsánatot ezért a kellemetlenségéért, és csodálkozásomat fejezzem ki, hogyan is történhetett - mondta Carker úr, s levette a kalapját.

Toots úr annyira hálás volt ezért az udvariasságért és a szerencsés véletlenért, hogy Dombey úr egyik barátjával ismerkedhetett meg, hogy rögtön előhúzta névjegytartóját - sohasem mulasztott volna el egyetlen kínálkozó alkalmat sem - és átadta névjegyét Carker úrnak, aki az udvariasságra saját névjegyével válaszolt, s ezzel elváltak.

Carker úr aztán csöndesen léptet tovább a ház mellett. Felpillant az ablakra és megkísérli, hogy jobban szemügyre vegye a függöny mögött azt a komoly, ifjú arcot, mely a szemközti házban lakó gyermekeket figyeli. Hirtelen felbukkan Diogenész bozontos feje. A kutya nem törődik a csitítással, dühösen mordul, ugat és nekihuzakodik az alant elhaladónak, onnan a magasból, mintha egyenest rá akarna ugrani, hogy ízekre tépje.

Igazad van, Di, derék cselédje vagy úrnődnek! Újra meg újra kidugod a fejedet, szemed szikrázik, és dühös szád magát tépi, hogy nem érheted el azt az embert! Még egyszer nekirugaszkodol, amint tovaléptet! Jó szimatod van, Di! Macska! Ott megy lent a macska!

HUSZONHARMADIK FEJEZET

A magányos Florence és a titokzatos tengerészkadét

Florence egyedül élt a nagy és kietlen házban; nap napot követett, s még mindig egyedül; a puszta falak pedig úgy meredtek le rá, üres tekintetükkel, mintha Gorgo-fej módjára, kővé akarták volna mereszteni ifjúságát és szépségét.

A kísértethistóriák elátkozott kastélyát, ott a sűrű erdő szívében, nem lehetett volna magányosabbnak és elhagyatottabbnak elképzelni, mint Florence atyjának házát rideg valóságában, ahogy komor homlokzata az utcára letekintett; esténként, ha a szomszéd ablakból a lámpavilág fénylett, a tájra fátyol borult; nappal pedig szemmellátható volt a harag sohasem mosolygó ábrázatán.

A két sárkány nem állt ugyan őrt a kapu előtt, mint a tündérmesékben; hanem azon a haragos kőfejen kívül, mely a kapubejárat bolthajtásának tetejéről nézett le vizsgálódva minden érkezőre, és gonoszul széthúzta vékony ajkát, ott volt még a vasból kovácsolt rozsdás lázálom; mint megkövesedett lugas hajolt a küszöb fölé, tekergőzve és gyűrűzve, lándzsahegy és dugóhúzó indákkal s minden oldalán két baljóslatú gyertyakoppantóval, mintha azt mondaná: „A fényből lépsz ki, ha ide belépsz!” Bűvös erejű igéket nem véstek fel ugyan a kapukra, de a ház olyan elhanyagolt külsejű volt, hogy a gyerekek krétával firkálták be a vasrácsot, meg a kövezetet a ház körül - különösen a sarkon, az oldalfalnál - az istállójára pedig kísérteteket rajzoltak; mivel pedig Towlinson úr néha elzavarta őket, viszonzásul őt is megörökítették, mégpedig úgy, hogy a füle vízszintes irányban nyomult ki kétfelé a kalapja alól.

Ameddig a háztető árnyékát vetette, hangot nem lehetett hallani. Az utcában hetenként megjelenő rezesbanda sohasem zendített rá ablakai előtt; s minden ilyenfajta mulatság, egészen addig a szegény, együgyű kis kintornáig, melynek tetején néhány elhülyült bábu valcerezett egy szárnyasajtón ki és be, nyikkanás nélkül elhordta magát a ház elől, és elkerülte messze, mint teljesen reménytelen helyet.

A házon nyugvó varázslat pusztítóbb volt, mint a Csipkerózsa palotáját álomba ejtő varázslat, mert az a palota legalább felébredt egyszer, s felébredt régi kedve is.

A használatlanság csöndes rombolása nyilatkozott meg itt. Az ajtókon belül a függönyök súlyosan megereszkedtek, megnyúltak, régi szép redőzetüket és vonalaikat elvesztették, és úgy csüngtek alá, mint nehéz palástok. Bútorok hekatombái egymásra halmozottan és beburkoltan úgy összezsugorodtak, mint fogságban sínylődő, ottfelejtett rabok, és észrevétlenül egészen megváltoztak. A tükrök meghomályosodtak, mintha az évek rájuk leheltek volna. A szőnyegek mintái lefakultak, kuszává és bizonytalanná váltak, mint az emberek apró-cseprő emlékei évek távolából. A padlók, meghökkenvén a szokatlanná vált lépésektől, reccsentek és rázkódtak. A kulcsok pedig alig forogtak már a berozsdásodott zárakban. A falakon nyirok ütött ki, s ahogy a foltok egyre láthatóbbakká váltak, a képek mintha rejtőzködőn húzódtak volna be a falakba. Penész és doh szaglott a szekrényekben; a pincék sarkában lábnyi magasra nőtt a gomba. Por halmozódott fel, senki nem tudta, honnan, miből; pókok, molylepkék, hernyók tünedeztek fel mindennap. Néha pedig egy-egy kutató szellemű svábbogarat találtak: mozdulatlanul húzódott meg a lépcsőn, vagy valamelyik felső szobában, mintha maga is csodálkozna, hogyan is került oda. Patkányok kezdtek visítani és zörögni éjszaka a sötét alagutakban, melyeket a falak faburkolata mögött ástak maguknak.

A fogadótermek sivár pompája, ahogy a zárt ablakredőnyökön keresztül beszűrődő kétes világosságnál látszott, valóban olyan volt, mintha egy elátkozott kastélyba került volna az ember. Hozzájárultak ehhez a hatáshoz a bútorhuzatok alól lopva kinyúló meghomályosodott aranyozott oroszlánkarmok, az állványok, a szobrok márványvonalai, amelyek csak homályosan mutatkoztak a rájuk vetett leplek alatt; az órák, amelyek sohasem jelezték az időt, vagy ha véletlenül felhúzták őket, félrebeszéltek és annyit ütöttek, amennyi nincsen is lapjukon; vészharangnál ijesztőbb csengések a csillárok függő kristályhasábjai között; a tompított hangok és az áporodott levegő, mely utat talált a szobákba - még egy sereg más tárgy fantomszerű tömege, kísérteties alakok a halotti leplekben és kámzsákban. Azután a tágas lépcsőház: a ház ura ritkán járt ott, mióta kisfia a lépcsőházon át a mennybe szállt. Melléklépcsőkön, folyosókon hetekig nem járt senki; két lezárt szoba, mely a család elhalt tagjaival meg a róluk suttogott visszaemlékezésekkel volt tele; az egész házban mégis, mindenki érezte: egyetlen gyöngéd lény, ha ezen a komorságon átsuhan, az élet és az emberi otthon melegét sugározza itt minden élettelen dologra.

Florence egyedül élt a nagy házban; nap napra következett, s még mindig egyedül; a hideg falak pedig úgy meredtek rá üres tekintetükkel, mintha Gorgó-fej módjára kővé akarták volna mereszteni ifjúságát és szépségét.

A háztetőn fű kezdett nőni; a kövezet repedéseiben hasonlóképpen, pikkelyes, porlasztó növényzet sarjadt az ablakpárkányok körül. A használatlan kéményekben meglazult a vakolat egy-egy darabja, és lezuhant a kandallókba. A füstös törzsű két fa száradni kezdett és a tar ágak eluralkodtak a levelek fölött. Az egész házban a fehér szín lassan sárgára változott, a sárga meg majdnem megfeketedett. Attól az időtől fogva, hogy a ház szegény úrnője meghalt, lassan fekete résnek látszott az utca hosszú egyhangúságában.

De Florence azért virult, mint a szép királylány a mesében. Könyvei, a zene, naponta megjelenő tanárai alkották egyedüli társaságát, Susanon meg Diogenészen kívül. Susan állandóan ott ült ifjú úrnője óráin, és lassanként maga is valóságos tudóssá vált; Diogenész pedig, valószínű, ugyanolyan befolyástól megszelídülten, fejét az ablakpárkányra hajtotta, s békésen pislogva bámult az utcára a nyári reggeleken. Néha aztán felkapta fejét, és igen komolyan nézegetett le egy-egy lármás kutya után, amelyik egy szekér tetején ült, és egész úton be nem fogta a száját; olykor pedig, amikor felébredt benne ama bizonyos dühös kiszámíthatatlan emlékezés a közelben tartózkodó ellenségre, az ajtóhoz rohant, és fülsüketítő ugatás után, nemsokára jellemző önelégültséggel ballagott vissza, ismét rárakta állát az ablakpárkányra, és olyan képet vágott, mint a közügynek kitűnő szolgálatot tett ebhez illik.

Így élt Florence, otthona vadonában, ártatlan időtöltései és gondolatai között, semmi sem zavarta meg. Most már nyugodtan lemehetett atyja szobáiba, hogy róla gondolkodjék, és szerető szívével visszautasítások félelme nélkül közeledjen feléje. Most már nyugodtan szemlélhette a tárgyakat, amelyek atyját gyásza idején körülvették; odafészkelődhetett karosszéke mellé, és nem kellett reszketnie emlékezetes tekintetétől. Most már nyugodtan kimutathatta irányában a kötelességérzés és a szolgálatkészség apró jeleit: maga rakott mindent rendbe a szobájában, kis virágcsokrokat helyezett el az asztalon, az elhervadtak helyébe újakat tett - atyja egyre távol - és mindennap készített számára valamit, ottlétének félénk keze nyomát. Egyik nap kis festett állványt a zsebórája számára; másnap már nem merte otthagyni, hanem más csekélységgel helyettesítette, ami nem ötlik majd olyan könnyen apja szemébe. Éjjel, ha felébredt, sokszor reszketés fogta el arra a gondolatra, hogy atyja talán hazajön, és mérgesen söpri félre apró ajándékát; ilyenkor aztán papucsban hamar lerohant, szíve hangosan dobogott, s visszavette, amit odahelyezett. Máskor meg csak odafektette arcát atyja íróasztalára s egy csókot hagyott a lapján, meg egy könnycseppet.

Minderről senki sem tudott. Ha csak a cselédség ki nem találta - Dombey úr szobáit mindnyájan félő tiszteletben tartották -, és szívének éppen olyan mély titka maradt ez, mint a köztük utoljára lezajlott jelenet. Florence mindig szürkületkor lopódzott le s kora reggel, vagy pedig, mikor a cselédség asztalnál ült. És ámbár minden sarok megszépült a keze nyomán, olyan zajtalanul suhant be s ki, mint a napsugár, csak ő éppen otthagyta fényét.

Amint föl s lejárt a visszhangzó házban, árnyalakok kísérték, és vele együtt ültek le a díszeitől megfosztott szobákban. Mintha egész élete delejes látomás lett volna, olyan gondolatok szökkentek magányából, és valószínűtlennek mutattak mindent körülötte. Olyan gyakran elgondolta, milyen lett volna élete, ha atyja szereti, ha kedvenc gyermek, hogy néha, egy pillanatra szinte azt hitte, ez a való és az ábrándos képzelődés árjától elragadva szinte emlékezett, hogyan álltak egymás mellett, mikor Pault a kis sírba tették; milyen hűségesen osztoztak a gyermek szeretetén; milyen egyek voltak az őrá való drága emlékezésben; milyen gyakran beszéltek róla most is; ilyenkor szerető édesatyja gyöngéden ránézett, istenbe vetett közös reményükkel és bizalmukkal vigasztalta. Máskor pedig azt képzelte, hogy anyja még él. Ó, milyen boldogan borult a nyakába, és csüngött rajta egész lelke bizalmával és szeretetével! Ó, és aztán az elhagyatottság ismét, az üres házban, a közeledő estével!

De volt egy gondolat, melyet ugyan alig alakított még ki magában, mégis elég izzó és erős, hogy Florence-et fenntartsa küzdelmeiben, és oly sok próbát kiállott, fiatal, becsületes szívébe szilárd célt ültessen. Mint mindenkibe, aki halandó mivoltunk nagy fájdalmaival vívódik, Florence lelkébe is szent elcsodálkozások és remények lopództak; ott születtek abban a homályos világban, a jelen életen túl; és mint valamilyen halk zene, azt zsongták, hogy viszontlátja anyját meg öccsét; és látják most is; szeretik és részvéttel vannak irányában; s figyelemmel kísérik, mint halad útján itt a földön. Florence számára enyhülést nyújtottak ezek a gondolatok, amíg csak egy napon - nem sokkal azután, hogy atyját utoljára látta fenn a szobájában azon az éjszakán - eszébe ötlött, ha annyira szomorkodik elhagyatottságán, talán a halottak szellemét ingerli föl atyja ellen. Vad, gyarló és gyermekes gondolat volt ez, és gyermekes az is, ahogy ez a félig kialakult gondolat megremegtette, de szerető lénye ösztönzéséből eredt mégis; ez időtől fogva Florence küzdött a szívében hordott durva seb fájdalma ellen, és igyekezett jó reménnyel gondolni arra, akinek keze a sebet ütötte.

Atyja nem is sejtette - hiszen Florence titokban tartotta -, mennyire szereti őt. Nagyon fiatal volt még és anyátlan, és valamilyen hiba vagy szerencsétlen körülmény folytán sohasem tanulta meg, hogyan fejezze ki szeretetét atyja előtt. De elhatározta, hogy türelmes lesz és megkísérli, hogy idővel megtanulja a szeretet kinyilvánításának művészetét, és jobb belátásra bírja atyját egyetlen gyermeke iránt.

Lassanként ez lett élete célja. A reggeli nap leragyogott a megfakult házra, és az elhatározást üdén és frissen találta a magányos kis úrnő szívében. Minden tennivalójában ez ösztönözte; mert Florence azt remélte, minél többet tud majd, minél tökéletesebb lesz mindenben, annál nagyobb örömet okoz atyjának, ha majd megismeri és megszereti őt. Néha elszoruló szívvel és kitörni készülő könnyekkel gondolt arra, vajon eléggé előrehaladt-e valamiben, hogy atyját meglephesse, ha majd egymás társaságában lesznek? Néha meg azon próbál gondolkodni, vajon melyik tudományág felelne meg jobban atyja érdeklődésének. Mindenütt - könyvei, zongorája, kézimunkája mellett, reggeli sétája vagy esti imádsága közben - állandóan ez a cél lebegett előtte. Különös tanulmány egy gyermek számára, megkeresni az atyja szívéhez vezető utat!

Míg a nyári este éjszakába mélyült, sok gondtalan lézengő haladt el lent az utcán, az utca másik feléről át-átnézett erre a sötét házra, s látta ott az ablakban azt a környezetéből kiütő fiatal, gyöngéd alakot, amint a fényleni kezdő csillagokra mered. Ez a fiatal lányka, sokkal

nyugtalanabbul aludt volna aznap éjjel, ha a járókelők tudják, min gondolkodik olyan kitartóan. És a „kísérteties ház” híre nem derítette volna jókedvre a szerényebb házak lakóit, akik napi munkájuk után menve, megütődtek a Dombey-ház külső komorságán, s azért nevezték kísértetiesnek, ha sötét homlokzatáról a hozzá fűződő történetet is leolvashatták volna. De Florence segítség nélkül és észrevétlenül kitartott szent célja mellett, és csak kutatta a módját, hogyan értesse meg atyjával, mennyire szereti őt, és nem vádolta még egy röpke gondolattal sem.

Így élt Florence az elhagyatott házban, egyedül. Napot nap követett s ő még mindig egyedül élt, és az egyhangú falak meredten néztek le rá, mintha Gorgó-fej módjára kővé akarták volna mereszteni ifjúságát és szépségét.

Egy reggel Susan Nipper ott állt ifjú úrnője előtt, aki éppen most hajtott össze, és pecsételt le egy levelet. Susan arcán látszott, hogy ismeri és helyesli a levél tartalmát.

- Jobb későn, mint soha, drága Floy kisasszony - szólalt meg -, és én csak azt mondhatom, hogy még az öreg Skettlesékhez ellátogatni is az isten ajándéka.

- Sir Barnet és Lady Skettles végtelenül jók - válaszolta Florence, szelíden rendre utasítva az ifjú hölgyet a szóban forgó család bizalmas említése miatt -, hogy ilyen kedvesen megismétlik a meghívást.

Nipper kisasszony, aki a legtökéletesebb párthívek egyike volt a föld színén és pártoskodását a kis és nagy dolgokba egyaránt belevitte, úgy, hogy állandóan harcra készen állott meggyőződéséért akár az egész világgal szemben, e szavakra félrehúzta ajkát és megrázta fejét, mintegy tiltakozásképpen a Skettlesék jóindulatának és önzetlenségének elismerése ellen s abban a meggyőződésben, hogy a Florence társasága éppen elég bő fizetség lesz minden szívességükért.

- No ha valaki, ők aztán tudják, mit csinálnak - mormolta Susan. - Ne féltse a Skettleseket!

- Megvallom, Susan, nagy kedvem éppen nincs Fulhambe menni - szólt Florence elgondolkodva -, de azért mégis lemegyek. Azt hiszem, az lesz a legjobb.

- De mennyire a legjobb - vetette közbe Susan sokat jelentő fejbólintással.

- Noha voltaképpen jobban szerettem volna akkor odamenni, amikor nincs lenn senki sem, mint most, a szünidőben, amikor úgy látszik, fiatalok is vendégeskednek a házban, mégis köszönettel elfogadtam a meghívást.

- Én meg azt mondom erre, Floy kisasszony, hogy örülök neki! Ah! H-h!

Efféle kitöréssel Nipper kisasszony gyakran fejezte be mostanában a mondatait, s a ház alsó régióiban az a hiedelem járta, hogy Dombey úrra vonatkozik, és Nipper kisasszonynak ama forró óhajtását fejezi ki, hogy egyszer ennek az úriembernek megmondhassa a véleményét. Ő ugyan sohasem magyarázta meg e kitörés jelentőségét, ennélfogva a titokzatosság varázsa vette körül, s szónoklatai hatásának emeléséhez kitűnően hozzájárult.

- Milyen régen hallottunk hírt Walter felől, Susan! - szólalt meg Florence egy pillanatnyi csend után.

- Bizony régen, Floy kisasszony! És Perch azt mondta, éppen most, mikor itt járt megnézni, nincs-e levél, hogy... de különben mit számít, mit mond ő! - kiáltott fel egészen nekivörösödve, és hirtelen elharapta a szót. - Ugyan, mit tud ő!

Florence hirtelen felkapta a fejét, és pirosság ömlött el arcán.

- Ha énbennem - kezdte megint Susan, miközben lappangó aggodalommal és ijedtséggel küzdött, merőn nézvén úrnőjére, s azon fáradozott, hogy haragot gerjesszen magában az ártatlan Perch ellen -, ha énbennem nem volna több férfiasság, mint ebben a legsületlenebb férfipéldányban, sohasem lennék többé büszke a hajamra, hanem odacsapnám az egészet a fülem mögé, aztán egy vastag hálósipkát nyomnék fölébe, s úgy hordanám, amíg csak a halál meg nem váltana jelentéktelenségemtől. Én amazon nem vagyok, Floy kisasszony, és nem is süllyednék le oda, hogy magamat olyanformára elcsúfítsam, de azért, olyan könnyen nem mondanék le a reményről mégsem.

- Milyen reményről? - kérdezte Florence rémült ábrázattal.

- Ugyan, semmi kisasszony! Jóisten, igazán semmi az egész! Csak az a hajbodorító szalmabáb Perch jutott az eszembe. Akárki egy érintéssel földhöz teremthetné, és bizony az emberiség javára válnék, ha valaki egyszer meg is tenné.

- Talán már lemondott a hajóról, Susan? - kérdezte Florence halálsápadtan.

- Nem, kisasszony, azt szerettem volna én csak látni, hogy a szemem előtt merészeljen lemondani! Nem, hanem folyton valami veszekedett gyömbérről karattyol, amit Walter úr ígért, hogy Perchné részére küld, és egyre rázza azt a búval bélelt fejét, és azt mondogatja, hogy reméli, csak megjön majd; egyébként is, teszi hozzá, most már aligha érkezhetik meg a nagy alkalomra, de bizonyára megjön a következőre, ami igazán - folytatta Nipper kisasszony egyre növekvő haraggal - egészen kihoz a sodromból, és bár sok mindent elbírok, de teve azért mégsem vagyok, és - tette hozzá egy pillanatnyi gondolkodás után - amennyire magamat ismerem, azt hiszem, dromedár sem.

- És miket beszél még, Susan? - kérdezte Florence komolyan. - Nem akarod elmondani?

- Mintha nem mondanék el mindent a kisasszonynak, az utolsó szóig! Hát kisasszony, azt mondja, hogy már kezdenek mindenfelé beszélni a hajó felől, és még nem volt a vízen hajó, amelyről fél-olyan hosszú ideig ne hallottak volna, és a kapitány felesége ott járt a hivatalban tegnap, és egy kicsit izgatottnak látszott, de hát gondolni való, nem kell talán mondani sem.

- Meg kell látogatnom Walter nagybátyját, mielőtt elutazom - szólt Florence hirtelen. - Még ma délelőtt elmegyek hozzá. Gyerünk oda most egyenesen, Susan.

Mivelhogy Susannak semmi kifogása nem volt a látogatás ellen, sőt nagyon helyesnek vélte, egy-kettőre elkészültek, és megindultak a kis tengerészkadét irányában.

Walter kereshette fel ilyen kedélyállapotban Cuttle kapitányt, azon a napon, amikor Brogley járt náluk a váltóval, és mintha még a tornyokban is végrehajtás történt volna, mint ahogy Florence haladt most Sol bácsi háza felé. Csakhogy Florence-et még az a gondolat is gyötörte, vajon nem okozta-e ő is, akaratlanul bár, hogy Walter a veszélybe sodródott, és elszakadt mindenkitől, aki neki drága, tőle magától is. Mintha körös-körül mindenre bizonytalanság és veszedelem volna felírva. Mintha a szélkakasok a tornyokon és háztetőkön titokzatosan vihart jeleznének valamennyien, s mint kísérteties ujjak, mutatnának a bőszült tengerek felé, hol roppant hajótörések roncs-emlékei úsznak, és rajtuk menthetetlen embereket ringat a tenger mélységes álomba, amilyen mélyek a mérhetetlen vizek. Mikor Florence a Citybe ért, s néhány beszélgető úr mellett elhaladt, már remegett, hogy a hajóról beszélnek, s azt hallja tőlük, hogy elveszett. Viharral küszködő hajó képe töltötte el félelemmel. A füst, meg a felhők, még ha lassan mozdultak is, neki úgy tetszett, ugyancsak száguldanak és azon kezdett aggódni, vajon e pillanatban nincs-e vihar a tengeren?

Hogy Nipper kisasszony hasonlóképpen érzett-e vagy sem, nem tudni, de mivel útközben minden figyelmét az utcagyerekekkel való küzdelem foglalta le, valahányszor csak tolongásba kerültek - mert az emberek növekedési rendjének eme fokozatával Susan ösztönszerűen hadilábon állott, s a villongás kitört, ha csak szembetalálkoztak - nem valószínű, hogy sok ideje maradt volna az úton szellemi tevékenység kifejtésére.

Amikor odaérkeztek a tengerészkadéttal szembe, az utca túlsó oldalára, és az alkalmas pillanatot várták, hogy az utcán átvághassanak, kissé meglepődtek, hogy a műszerárus üzletének ajtajában egy kerek fejű siheder áll, fejét ég felé fordítja, s abban a pillanatban, amikor ránéztek, mindkét kezének két ujját hirtelen terjedelmes szájába dugja, és az elmés szerkezet segítségével meglepő élesen fütyülni kezd néhány meglehetősen magasan kerengő galambnak.

- Richards asszony legidősebb fia, kisasszony! - szólalt meg Susan. - Richards életének megrontója!

Mivel Polly nemrégiben beszélt Florence-nek fia és örököse újraéledt reményeiről, Florence el volt készülve a találkozásra; így hát ahogy az alkalmas pillanat elérkezett, hamar átsiettek a túlsó oldalra, anélkül hogy Richards elszomorítójára ügyet vetettek volna. A jeles sportférfiú azonban mit sem sejtve, újból teljes erejéből fütyülni kezdett, aztán izgalmában rákiáltott a galambokra: „Csavargók! Hu-uh! Csavargók!" - s ez a szemrehányás láthatóan olyan hatást tett a lelkiismeretfurdalástól gyötört szárnyasokra, hogy nem folytatták útjukat Észak-Anglia valamely városa felé, ahová valószínűleg indultak, hanem elkezdtek körben keringeni és ingadozni, Richards asszony elsőszülött gyermeke pedig átható füttyel riogatta őket, majd megint elkiáltotta magát, s hangja az utca zaját is túlharsogta: „Csavargók! Hu-uh! Csavargók!"

Ebből az égi önkívületből aztán hirtelen a földi dolgok közé pottyant vissza, mikor Nipper kisasszony váratlanul oldalba lökte, úgyhogy egyszerre bependerült a boltba.

- Hát így akarsz megjavulni, amikor jól tudod, hogy anyádasszony hónapokon át gyötrődött miattad? - szólt Susan. - Hol van Gills úr?

Rob, Nipper kisasszonyra vetett lázadó tekintetét hirtelen megszelídítette, amint megpillantotta Florence-et, s öklét tiszteletére fedetlen fejéhez emelve, azt felelte, hogy Gills úr nincs itthon.

- Hívd haza, mondd neki, hogy a kisasszonyom van itt - szólt Susan parancsolóan.

- Nem tudom, hová ment - felelte Rob.

- Úgy, hát ezt nevezed te javulásnak? - kiáltott rá Susan metsző élességgel.

- Hát hogy hívjam haza, ha azt se tudom, hol van? - nyöszörgött a meggyötört Rob. - Hogyan kívánhat tőlem ilyet?

- Mondta Gills úr, mikor jön haza? - kérdezte Florence.

- Igenis, kisasszony - felelte Rob, újból a hajához emelve bütykeit. - Azt mondta, hogy kora délután itthon lesz, néhány óra múlva, kisasszony.

- Nagyon aggódik Gills úr az öccse miatt? - kérdezte most Susan.

- Igenis, kisasszony - felelt Rob, és Susant mellőzve Florence felé fordult. - Mondhatom, nagyon odavan. Nincs maradása bent egy fertály óráig sem. Nem tud öt percig egy helyben ülni. Csak topog, topog akár... akár a tojó galamb - fejezte be Rob, s hirtelen lehajolt, hogy az ablakon át egy pillantást vethessen a galambokra, és éppen idejében kapta rajta magát, hogy ujjai már félúton vannak szája felé.

- Ismeri Gills úr barátját, akit Cuttle kapitánynak hívnak? - kérdezte Florence egy pillanatnyi gondolkodás után.

- A vaskampóst, kisasszony? - kérdezte Rob, miközben bal kezét utánzóan begörbítette. - Igenis, kisasszony. Tegnapelőtt is itt járt.

- Azóta nem? - kérdezte Susan.

- Nem, kisasszony - felelte Rob, váratlanul Florence-hez intézve válaszát.

- Walter nagybátyja talán hozzá ment, Susan - szólt Florence, odafordulva kísérőjéhez.

- Cuttle kapitányhoz, kisasszony? - szólt közbe Rob. - Nem, nem oda ment. Mert erősen meghagyta, hogy ha a kapitány jönne, mondjam meg neki, Gills úr mennyire csodálkozott, hogy tegnap nem látta, és tartsam itt, amíg ő visszajön.

- Tudja, hol lakik Cuttle kapitány? - kérdezte Florence.

Rob azt válaszolta, hogy tudja, aztán fellapozott egy zsíros pergamenkönyvet, az íróasztalon, és hangosan kiolvasta belőle a címet.

Florence ismét odafordult Susanhoz, és halk hangon tanácskozott vele, miközben a kerek szemű Rob, pártfogója titkos utasításaihoz híven, figyelte őket, és szorgalmasan fülelt. Florence azt javasolta, hogy menjenek el a kapitányhoz; mondja meg, mit gondol afelől, hogy a „Fiam és Örökösöm”-ről még most sincs semmi hír és ha lehet, mindjárt magukkal is hozzák Sol bácsi vigasztalására. Susan először, a távolságra hivatkozva ellenezte némileg a dolgot, de amikor Florence bérkocsit kezdett emlegetni, elfogadta a javaslatot. Néhány percnyi tárgyalásba került, amíg végleg megállapodtak, s a szemét meresztő Rob ugyancsak rendkívüli figyelmet fordított mindkettőjük szavaira és felváltva majd az egyik, majd a másik felé fülelt, mintha döntőbírónak nevezték volna ki két ellenfél ügyében.

Végül aztán Robot kocsiért küldték, s a látogatók vigyáztak az üzletre. Amint a kocsi megérkezett, beültek, és Gillsnek azt az üzenetet hagyták hátra, hogy visszafelé jövet még okvetlenül benéznek. Rob addig bámult a kocsi után, míg el nem tűnt végleg, mint a galambok az égen, aztán rendkívül buzgóságra valló arccal ült le az íróasztal mellé és hogy semmit el ne felejtsen, óriási mennyiségű tintát elpazarolt és különféle hulladék papírszeletekre jegyzeteket készített. Veszély nem forgott fenn, hogy ezek a dokumentumok elárulnak bárkit is, ha véletlenül elvesznek; ugyanis sokkal előbb, mintsem egy szó is megszáradt volna, már olyan mélységes rejtelemmé vált Rob számára is, mintha semmi szerepe nem lett volna a leírásában.

Miközben Rob szorgoskodott, a bérkocsi, hallatlan nehézségek közepette a forgó hidak, süppedő utak, elzárt csatornák, hordó-karavánok, paszulytelepek, mosókonyhák és egyéb akadályok miatt, amelyek oly bőven akadtak abban a városrészben, végre eljutott a Brig Place sarkára. A kocsiból kilépve, Florence és Susan végigmentek az utcán, hogy Cuttle kapitány lakását megkeressék.

A sors mostoha akaratából úgy esett, hogy MacStingernénél éppen nagytakarítás napja volt. MacStingernét ilyen alkalmakkor a rendőr szokta felzörgetni háromnegyed háromkor, és ritkán hagyta abba a munkát éjfél előtt. Működésének fő célja abban nyilvánult meg, hogy kora hajnalban minden darab bútort kicipelt a házból a kertbe, egész nap fapapucsban sürgött-forgott, a sötét beállta előtt aztán megint visszahurcolta a bútorokat. Ezek a szertartások rendszerint igen nagy nyugtalanságot keltettek MacStingerné galambfiókái között, akik még a lábukat sem vethették meg a házban, és az ünnepi szertartás során az anyamadár csőrének vagdosásából is ugyancsak kijutott nekik.

Abban a pillanatban, amikor Florence és Susan megjelentek MacStingerné ajtajánál, az érdemes és rettenetes némber akörül foglalatoskodott éppen, hogy a kétéves és háromhónapos Alexander MacStingert, keresztülvonszolván az előszobán, erőnek erejével ülőhelyzetbe kényszerítse az utcakövezeten. Alexandernek ugyanis valósággal megfeketedett az arca, mert lélegzetét visszatartotta a büntetés elszenvedése alatt, és a hideg utcakövezet rendszerint felélénkítette ilyen esetekben.

MacStingerné úgy találta, hogy női és anyai érzéseit egyaránt meggyalázták, amint Florence arcán észrevette, hogy sajnálja Alexandert. Miért is az érdemes hölgy, a természet ama leggyöngédebb érzelmeit előnyben részesítette a kíváncsiság kielégítésének gyarló vágyával szemben, s még alaposan meg is rázta és megpaskolta Alexandert a kövezet alkalmazása előtt, majd utána is, tudomást sem véve az idegenekről.

- Bocsásson meg asszonyom - szólalt meg Florence, miután a gyermek újból visszanyerte, és használatba is vette lélegzetét. - Ez Cuttle kapitány háza?

- Nem!

- Nem ez a kilencedik szám? - kérdezte habozva Florence.

- Ki mondta, hogy nem?

Susan menten közbelépett és megkérdezte, hogy tudja-e, kivel beszél?

MacStingerné viszonzásképpen tetőtől talpig végigmérte Susant. - Mit óhajtanak kegyedék Cuttle kapitánytól, azt szeretném tudni?

- Szeretné? No akkor nagyon sajnálom, hogy nem elégíthetjük ki a kíváncsiságát - vágott vissza Susan.

- Csönd legyen, Susan! Légy olyan szíves! - szólt közbe Florence. - Talán megmondaná nekünk, asszonyom, hol lakik Cuttle kapitány, mivelhogy nem lakik itt.

- Ki mondja, hogy nem lakik itt? - csattant fel a hajlíthatatlan MacStingerné. - Én csak azt mondtam, hogy ez nem Cuttle kapitány háza, amint hogy nem is az, és isten óvjon meg attól, hogy valaha is az ő háza legyen! A ház az enyém. Cuttle kapitánynak fogalma sincs arról, hogyan kell rendben tartani egy házat, és nem is érdemli meg az ilyen ember, hogy háza legyen, és ugyancsak hálátlan dolog kiadnom Cuttle kapitánynak a felső emeletet, és gyöngyöt vetek a disznóknak.

MacStingerné, miközben ezeket előadta, úgy kihegyezte a hangját, hogy azt föntaz emeleten is jól meghallhassák, és minden kijelentése olyan élesen csattant el, mint egy megszámlálhatatlan lövetű puska lövéssorozata.

A legutolsó csattanás után egyszer csak a kapitány hangja gyönge figyelmeztetésképpen lehallatszott a szobájából: - Lassan ott lenn!

- Mivel olyan nagyon óhajtják látni Cuttle kapitányt, hát ott van ni! - szólt ekkor MacStingerné, haragos kézmozdulat kíséretében. Florence szó nélkül bátran nekiindult Susannal a nyomában, MacStingerné pedig újra elkezdte gyaloglási gyakorlatait a fapapucsban. Alexander MacStinger (még mindig a kövezeten) szünetet tartott a sírásban, hogy a szóváltást hallgassa, most ismét rázendített, s a gépiesen űzött vigasztalan kornyikálás során azzal szórakozott, hogy általános szemlét tartott az előtte kitárult látnivalók fölött, s szemléje a bérkocsi megbámulásával ért véget.

A kapitány közben zsebre dugott kézzel, két lábát széke alá húzva ült szobájában, egy egészen apró, száraz szigeten, a szappanhab és a víz óceánjának közepén. Ugyanis az ablakot tisztogatták, a falakat tisztogatták, a kályhát tisztogatták és a kályha kivételével minden fénylett a szappantól meg a kőportól, s a szaga teljesen áthatotta a levegőt. E sivár színhely kellős közepén a kapitány a szigetre kivetetten, siralmas képpel nézett végig a körülötte tajtékzó óceánon és úgy festett ott, mintha egy közeledő baráti hajóra várna, mely kimenti onnan.

Amint gyámoltalan tekintetét az ajtó felé fordítván egyszerre Florence-et pillantotta meg és mögötte Susant, meglepetése nem ismert határt. Mivel MacStingerné ékesszólása mellett a többi hangok tökéletlenül érvényesültek, Cuttle kapitány nem várt ritkább látogatót a csaposgyereknél, vagy a tejesnél; ezért aztán, amikor Florence egyszerre eléje bukkant, és a sziget határára érkezvén kezét a kapitány kezébe tette, a kapitány, roppantul elképedve, úgy állt ott, mintha első pillanatra azt hitte volna, hogy a Bolygó Hollandi családjának valamely ifjú tagja áll előtte.

Önuralmát azonban gyorsan visszanyerte, s első gondja az volt, hogy Florence-et szárazföldre segítse, s ez karjának egy mozdulatával sikerült is. Majd kiszállt megint a vizekre, Susan derekát karolta át, és őt is kiszállította a szigetre. A kapitány ekkor a legnagyobb csodálattal és tisztelettel ajkához emelte Florence kezét, aztán távolabb állt kissé (mert a sziget hármuk számára nem volt elég nagy) onnan nézett rá sugárzó mosollyal, a szappanos vízből, mint egy újfajta Triton.

- Ugye, csodálkozik, hogy itt lát bennünket? - kérdezte Florence mosolyogva.

A leírhatatlanul boldog kapitány válaszul megcsókolta vaskampóját, aztán azt dörmögte, mintha e szavakban ritka és finom bók rejlenék: - Csak rajta! Rajta!

- Nem nyughattam - folytatta Florence - anélkül, hogy eljöjjek és megkérdezzem, mit gondol a kedves Walter felől, aki nekem testvérem most már, s vajon van-e ok a félelemre, és nem látogatna-e el naponta szegény bátyjához, hogy vigasztalja, amíg biztató hírt nem kapunk?

E szavakra Cuttle kapitány akaratlanul odakapott fejéhez, amelyen nem volt ott a kemény kalap, és rendkívül zavartnak látszott.

- Talán ön is aggódik Walterért? - kérdezte Florence, akinek arcáról a kapitány nem bírta szemét levenni elragadtatásában, míg a lányka komolyan nézett rá, hogy meggyőződjék válasza őszinteségéről.

- Nem, szívem gyönyörűsége - felelt a kapitány -, én nem féltem Wallyt, olyan fiú ő, aki átvészel akármilyen vihart. Szerencsét hoz ő még arra a kétárbocosra is - folytatta a kapitány, s szeme csak úgy ragyogott ifjú barátja dicséretétől, a vaskampót pedig felemelte, hogy egy remek idézetet jelezzen -, olyan fiú, akit külső és látható jelképéül lehetne tekinteni egy belső és szellemi hatalomnak; ha ráakad a könyvben, jegyezze meg.

Noha a kapitány nyilván szentül hitt a mondás magvas igazságában és teljesen érthető mivoltában, Florence nem egészen értette, szelíden nézett rá, és magyarázatot várt.

- Én nem aggódom, szívem gyönyörűsége - folytatta a kapitány. - Pedig bizony ugyancsak rossz idő lehetett azok alatt a szélességi fokok alatt, nem tagadható, és az vitte, vitte, kiverte őket az útjukból, egészen a világ másik végéig. Hanem a hajó derék hajó ám, a legény meg derék legény és nem könnyű, hála legyen az istennek - e szónál a kapitány meghajolt kissé -, kettétörni a tölgyfából való szíveket, akár hajóban fészkelnek, akár emberi kebelben. Ebben az esetben mind a kettő sziklaszilárd, és majd célba viszi őket, éppen azért én eddig nem látok még félelemre okot.

- Még nem?

- Egyáltalán nem - felelt a kapitány, ismét megcsókolva a vaskampót -, és mielőtt félni kezdenék, szívem gyönyörűsége, Walter bizonyára már értesítést küld a szigetről, avagy egyik-másik kikötőből, ahol addig már el is rendezett mindent. Ami pedig az öreg Sol Gillst illeti - a kapitány egyszerre ünnepélyessé változott -, mellette mindig kitartok, és el nem hagyom, amíg csak a halál el nem választ bennünket, és ha a viharos szelek fújnak, fújnak, fújnak, üsse csak fel a Kátét - jegyezte meg a kapitány mellékesen -, és megtalálja benne azt a passzust, és ha Sol Gillsnek vigasztalásul szolgálna, hogy meghallgassa egy régi tengerjáró ember véleményét, akinek olyan esze van, mint az iránytű, hogy elvisz a világ végére is, hiába törték összevissza inaskorában, és Bunsbynak hívják... Nos hát ez az ember olyan tanácsot ad neki ott a saját szobájában, hogy beleszédül. Huh! - kiáltott fel a kapitány büszkén. - Úgy beleszédül, mintha fejjel ment volna neki az ajtónak!

- Hát akkor vigyük el hozzá ezt az urat - szólt Florence -, hadd lássuk, mit mond. Nem tartana velünk? Kocsival jöttünk.

A kapitány ismét odakapott a fejéhez, melyről hiányzott a tükörfényes kalap, és szinte megsemmisülten nézett körül. Ebben a pillanatban rendkívüli dolog történt. Az ajtó ugyanis, minden előzetes jelzés nélkül, mintegy magától, kinyílt, az imént említett tükörfényes kemény kalap belibbent a szobába, mint egy madár, és súlyos koppanással odaesett a kapitány lába elé. Utána az ajtó ugyanolyan gyorsan becsukódott, és a csoda magyarázatlan maradt.

Cuttle kapitány fölvette kalapját, nagy örömöt eláruló és üdvözlő tekintettel forgatta meg a kezében, aztán kabátja ujjával fényesíteni kezdte. Közben figyelmesen nézte látogatóit, majd halk hangon megszólalt:

- Hát látják, elmentem volna én tegnap is Gillshez s ma reggel is, de hát... elvette a kalapomat és bezárta. Ez a története.

- Ki tette ezt, az istenért? - kérdezte Susan.

- A ház úrnője, lelkem - felelte a kapitány rekedt suttogással, s titokzatosan intett. - Néhány szót váltottunk a fedélzet súrolása irányában, ő pedig - folytatta a kapitány, miközben a megkönnyebbülés mély sóhajával az ajtó felé pislantott -, megfosztott szabadságomtól.

- Ó, csak azt adná az isten, hogy velem kezdjen ki! - kiáltott Susan, s egészen belepirult a heves kívánságba. - Majd ellátnám én a baját!

- Valóban, igazán azt hiszi, lelkem? - kérdezte a kapitány, s kétkedően rázta a fejét, bár nyilvánvaló csodálattal adózott a szép vállalkozó félelmetes bátorságának. - Nem vagyok benne biztos. Nem könnyű itt a hajózás. Nagyon nehéz ám vele megférni, kedvesem. Az ember sohasem tudja, mikor jön rá a bolondóra, amint látja. Egyik percben semmi baja, a másikban már jaj az embernek. Mikor azután rájön - tette hozzá a kapitány, s a verejték is kiült a homlokára... de itt már csak a fütty fejezhette be méltón a mondatot, miért is a kapitány remegő szájjal egyet füttyentett. Utána megint rázni kezdte a fejét, és Nipper kisasszony elszánt hősiességének bámulatára visszatérve, félénken megismételte: - Valóban megtenné, komolyan gondolja, kedvesem?

Susan csupán büszke mosollyal felelt, de annyi dac villant meg mosolyában, hogy Cuttle kapitány ki tudja, meddig állt volna ott, csodálatában elmerülve, ha Florence nagy aggodalmaskodásában nem hozza szóba ismét, hogy talán indulnának most már a jóstehetséggel megáldott Bunsby úrhoz. Ekképpen emlékeztetve kötelességére, Cuttle kapitány szilárd elhatározással fejébe nyomta a fényes kalapot, felkapta az új, görcsös botot, amellyel a

Walternek ajándékozottat helyettesítette, aztán karját nyújtotta Florence-nek, elszántan arra, hogy keresztülvágja magát az ellenség arcvonalán.

Azonban MacStingerné közben taktikát változtatott és hadműveleteivel - mint az a kapitány szerint gyakori szokása volt - egészen más irányba fordult. Amikor lementek, e mintaszerű háziasszony éppen a gyékényeket verte a házajtó előtti lépcsőn, Alexander pedig még mindig ott csücsült a kövezeten s csak homályos körvonalai látszottak a porfelhőn keresztül. MacStingerné úgy elmerült háztartási tevékenységében, hogy amikor a kapitány és látogatói elhaladtak mellette, még nagyobb lendülettel püfölte a gyékényeket, s a távozókról egyetlen szóval vagy kézmozdulattal sem vett tudomást. A kapitány annyira örült könnyűszerrel történt menekülésüknek, hogy - jóllehet a gyékényrázás úgy hatott rá, mintha bő adag burnótot élvezett volna, annyira, hogy a tüsszögéstől a könnyek valóságos patakokban folytak az arcán - alig merte elhinni ezt a hirtelen szerencsét, és az ajtótól a bérkocsiig újból meg újból visszanézett nyilvánvaló félelmében, hogy MacStingerné asszony bármely percben utánuk eredhet.

Mégiscsak elértek a Brig Place sarkára, anélkül hogy a rettenetes ágyúnaszád megzavarta volna őket előnyomulásukban; ekkor a kapitány felült a bakra - mert lovagiassága megtiltotta, hogy maga is beüljön a hölgyek mellé, bár azok ugyancsak hívogatták - és onnan irányította a kocsit oda, ahol Bunsby kapitány hajója, az „Óvatos Klára" horgonyzott Ratchliff mellett.

Végre megérkeztek oda, ahol eme nagy parancsnok hajója is be volt zsúfolva vagy ötszáz más társa közé, melynek szövevényes kötélzete félig lesepert, rendkívüli méretű pókhálónak látszott. Cuttle kapitány felbukkant a kocsi ablakánál és arra kérte Florence-et és Nipper kisasszonyt, kísérjék el a hajó fedélzetére. Bunsby kapitány, jegyezte meg, igen lágyszívű hölgyek jelenlétében, és semmi sem volna olyan alkalmas, hogy hatalmas lángelméjét az összhang tökéletes állapotába hozza, mintha ők is megjelennek az „Óvatos Klára" fedélzetén.

Florence készséggel beleegyezett, s a kapitány, a lányka kis kezét roppant tenyerébe fogva, vezetni kezdte a pártfogásnak, atyai gondnak és szertartásos hódolatnak olyan vegyülékével, amit mindenkinek jólesett látnia. Így haladtak különféle szurtos fedélzeteken át, míg a „Klárá"-hoz érve felfedezték, hogy ez az óvatos gálya még az átjáró pallót is behúzta és vagy hat lábnyi a víz közte meg közvetlen szomszédja között. Cuttle kapitány magyarázatából aztán kiderült, hogy a nagy Bunsby hozzá hasonló módon szenved háziasszonya kegyetlen zsarnoksága alatt, s mikor aztán bánásmódja olyan keménnyé válik, hogy már nem bírja tovább, Bunsby ezt a szakadékot teremti kettejük közé, végső menedékül.

- „Klára", hahó! - rikkantott a kapitány, két tenyerével tölcsért formálva a szája körül.

- Hohohó! - kiáltott vissza egy fiú, a kapitány visszhangjaképpen, a mélységből felbukkanva.

- Bunsby a hajón? - bömbölt a kapitány torkaszakadtából a fiú felé, mintha az legalábbis egy félmérföldnyire lett volna tőle, a kétrőfnyi távolság helyett.

- Itt van! - harsogott vissza a fiú ugyanolyan hangon.

Aztán áttolt egy deszkát a kapitánynak, aki gondosan eligazgatta, majd átvezette Florence-et, és utána visszajött Susanért is. Ott álltak végre az „Óvatos Klára" fedélzetén, amelynek kifeszített kötélzetén különböző lenge ruhadarabok füstölődtek, néhány marhanyelv és hal társaságában.

Ebben a pillanatban a kabin lejárójából egy fej tűnt fel, és lassan felfelé emelkedett; emberi fej, mégpedig rendkívül nagy; a hozzátartozó ábrázat szinte tiszta mahagóni; egyik szeme mozdulatlanul állott, a másik viszont a világítótornyok szerkezetére emlékeztetett, s állandóan körbe forgott. Ezt a fejet kátrányos kötélcsepűhöz hasonló furcsa, gubancos haj díszítette, és nem követett semmiféle határozott irányt, észak, dél, kelet vagy nyugat égtája közül, hanem

egyszerre hajlott a világ minden elképzelhető irányába. A fejet valóságos áll-sivatag folytatta aztán, utána inggallér és körültekert selyemkendő következett, majd egy vízhatlan hajóskabát meg hajósnadrág, melynek széles öve olyan magasra nyúlt, hogy egyúttal mellényszámba is mehetett, annál is inkább, mert gazdájának melle táján akkora fagombok ékesítették, mint a sakktábla figurái. Amint a nadrág alsó részei is láthatókká váltak, Bunsby egyszerre teljes valóságában ott állt előttük, két kezét iszonyú méretű zsebébe dugva, miközben tekintetét nem irányította sem a kapitányra, sem a hölgyekre, hanem egyenesen az árbocfejre. Tagbaszakadt, erős ember volt, hihetetlenül vörös arcán a hallgatagság kifejezése honolt, nem egészen összeférhetetlen módon a gondolkodó természettel, mely büszkén és szemmelláthatóan nyilvánult meg rajta.

E roppant filozófus mélységeket sejtető megjelenése csaknem megfélemlítette Cuttle kapitányt, pedig bizalmas lábon állott vele. Miközben Florence-nek suttogva értésére adta, hogy Bunsby még soha életében semmi láttán nem árult el meglepetést, és mindenki azt hiszi, hogy nem is tudja, mi az, a kapitány kivárta, amíg barátja először az árbocfejet veszi alaposan szemügyre, majd a távoli szemhatáron söpört végig tekintetével; majd amikor a körben forgó szem végre az ő irányába fordult, így szólította meg a nagy férfiút:

- Bunsby, öreg cimbora, hát hogy s mint?

Bunsby arca meg sem rezdült, s e pillanatban valami mély, morgó, rekedt hang, mintha legkisebb kapcsolatban sem lett volna vele, ezt dörmögte:

- Az ám, az ám, cimbora, hát te hogy s mint? - Jobb keze kiemelkedett a zseb mélyéből, megrázta a kapitányét, aztán elmerült ismét.

- Bunsby - szólt most a kapitány, egyenesen a dologra térve -, te a szellem embere vagy, olyan ember, aki véleményt tud mondani. És itt van egy ifjú hölgy, aki a véleményt hallani akarja, az én Walter barátom dolgában. Hasonlóképpen hallani szeretné másik barátom, Sol Gills; ez az ember méltó arra, hogy közelről üdvözöljétek egymást, mert igen tudományos férfiú ő, a tudomány pedig a felfedezések szülőanyja, és nem tűr törvényt. Bunsby, megteszed-e barátságból, hogy velünk jöjj?

A nagy parancsnok nem válaszolt. Úgy látszott, mintha állandóan a legmesszibb szemhatáron kémlelne valamit, és látása semmi olyasmire nem terjedne ki, ami tíz mérföldön belül van.

- Íme, itt egy ember - szólt ekkor a kapitány két csinos hallgatójához fordulva, és vaskampójával odamutatott a parancsnokra -, aki bárki más élőnél többször leesett már életében; akivel több szerencsétlenség történt, mint a Tengerészeti Kórház összes ápoltjaival együttvéve; akinek fejét ifjúkorában annyi gerenda, vasdorong és egyéb érte, hogyha egyszerre rendelnénk meg mind egy hajókikötőben, gyönyörű jacht kerülne ki belőle. Mégis úgy megalkotta a véleményét mindenről ezen a világon, hogy bölcsebb nem akad sem vizen, sem szárazon.

Az egykedvű parancsnok két könyökével alig látható mozdulatot tett, mintha némi megelégedését fejezte volna ki a magasztalásért, de ha a valóságban is olyan távol lett volna, mint amilyen messze a tekintete kalandozott, akkor sem árulhatott volna el a körülállóknak kevesebbet abból, ami e percben foglalkoztatta.

- Bajtárs - szólalt meg Bunsby hirtelen, miközben lehajolt, hogy egy keresztbe fektetett gerenda alatt kinézzen -, mit isznak a hölgyek?

Cuttle kapitány finom lelkét rendkívül megütötte ez a kérdés Florence-szel kapcsolatban, félrevonta tehát a bölcset és élénk magyarázkodás közben lekísérte a lépcsőn; ott lenn aztán, nehogy a házigazdát megbántsa, lehajtott egy korttyal. Florence és Susan a nyitva hagyott üvegtetőn át látták, milyen nehezen talált rést a bölcs fekvőhelye meg egy nagyon kicsi réz-

kályha közt, hogy töltsön magának és barátjának. Rövidesen mind a ketten visszatértek a fedélzetre, majd Cuttle kapitány, valóságos diadalmámorban vállalkozása sikerén, visszavezette Florence-et a kocsihoz, Bunsby pedig mögöttük haladt, és Nipper kisasszonyt istápolta: vízhatlan kabátujjba bújtatott karjával útközben (az ifjú hölgy felháborodására) úgy magához ölelte, mint egy kék medve.

A kapitány az orákulumot betessékelte a kocsiba, és szerfölött boldog volt, hogy sikerült megnyernie, és a bérkocsiba beültetnie ezt a nagy szellemet; nem állhatta meg, hogy léptennyomon oda ne kacsintson Florence-re a kocsisbakról a kis ablakon át, miközben állandó mosollyal adott kifejezést elragadtatásának, és a homlokára ütögetett, jelezvén, hogy nem kell félni most már, Bunsby elméje működésbe kezdett. Közben Bunsby még mindig átkarolva tartotta Nipper kisasszony derekát (a kapitány szíve lágyságát egyáltalán nem túlozta), és rendületlenül megőrizte komolyságát: átkaroló hadmozdulatán kívül semmi mással el nem árulta, hogy tudomása van akár Susan jelenlétéről, akár egyébről.

Sol Gills közben hazaért már, az ajtóban fogadta őket, és egyenesen a kis nappaliba vezette, melyet Walter távolléte furcsa módon megváltoztatott. Az asztalon, meg szerteszét a szobában térképek hevertek, amelyeken az elnehezült szívű műszerárus újból meg újból követni próbálta az eltűnt hajó nyomát a tengeren, s kezében még most is a körző, egy pillanattal előbb azt méregette éppen, milyen messze is téríthette el útjából a vihar a hajót, és megpróbálta bizonygatni magának, hogy hosszú idő telik el, míg minden remény elvész.

- Talán zátonyra futott - szólt Sol bácsi, s elgondolkodva nézett végig a térképen -, de nem, ez majdnem lehetetlen; vagy talán a vihar ereje kényszerítette, de ez sem valószínű. Vagy talán az remélhető, hogy annyit változtatott az útján... de ezt is alig hiszem. - Ilyen töredékes gondolatokkal barangolt Sol bácsi a nagy papírlepedő hosszában, széltében, és nem találta rajta a reménykeltő valószínűség egyetlen pontját sem, melyre akárcsak a körzője vékony tűhegye ráfért volna.

Nehéz lett volna észre nem venni, és Florence azonnal látta, hogy az öregemberrel rendkívüli, szóval ki sem fejezhető változás történt: magatartása sokkal nyugtalanabb és bizonytalanabb, mint máskor, viszont különös elszántság is észrevehető rajta. Florence meghökkent. Úgy tetszett neki, mintha az öreg összevissza beszélne: amikor azt mondta neki, nagyon sajnálja, hogy reggel nem találta itthon, az öreg azt válaszolta, hogy ő maga ott járt Florence-nél, utána meg úgy látszott, mintha nagyon szeretné visszavonni ezt a választ.

- Nálam járt? - kérdezte Florence. - Ma?

- Az ám, kedves, jó kisasszonykám - felelt Gills, s előbb ránézett, majd meg zavartan kerülni igyekezett a lány tekintetét. - Látni kívántam még egyszer a saját szememmel, és hallani a saját fülemmel, mielőtt... - Itt aztán elakadt.

- Mielőtt? Micsoda mielőtt? - kérdezte Florence, kezét az öreg karjára téve.

- Azt mondtam, hogy mielőtt? - csodálkozott Sol bácsi. - Ha csakugyan azt mondtam, hogy mielőtt, akkor bizonyára azt akartam mondani, mielőtt hírt hallunk az én drága fiamról.

- Gills bácsi, maga nincs egészen rendben - szólt Florence gyöngéden. - Nagyon sokat aggódott. Bizonyos vagyok benne, hogy nincs jól.

- Olyan jól vagyok - felelte az öreg, kinyújtott jobb kezét Florence elé tárva -, olyan jól és olyan egészségben, amilyen az ember az én koromban lehet. Nézze csak, a kezem is milyen biztos! És a gazdája ugyanakkor ne volna képes olyan elhatározásra és bátorságra, mint akármelyik fiatalember? Azt hiszem, képes volna. Majd meglátjuk.

Volt valami, egész modorában inkább, mint szavában - noha szavai is megmaradtak Florence emlékezetében -, ami nagy hatást tett rá. Rögtön közölte volna nyugtalanságát Cuttle kapitánnyal, ha a kapitány nem éppen ezt a pillanatot használja fel, hogy kifejtse azokat a körülményeket, amelyekre nézve a mély belátású Bunsby véleményét óhajtották hallani, és a hatalmas tekintélyt megkérje véleményének előadására.

Bunsby, tekintete állhatatosan odaszegeződött egy házra, fele úton London és Gravesend között, most kétszer-háromszor kinyújtotta a jobb karját, mintha a sugallat elnyerése végett újra Nipper kisasszony karcsú dereka köré akarta volna fűzni. Mivel az ifjú hölgy szerfölött méltatlankodva az asztal túlsó végére vonult vissza, az „Óvatos Klára" parancsnokának lágy szíve nem nyert érzelmeire viszonzást. Többszöri hiábavaló kísérlet után a parancsnok, tulajdonképpen senkihez sem intézve szavait, egyszerre csak így szólt - vagy inkább a hang szólalt meg benne magától, és tőle teljesen függetlenül, mintha hirtelen egy dörmögő szellem szállta volna meg:

- Az én nevem Jack Bunsby!

- Keresztneve John! - kiáltott az elragadtatott kapitány. - Hallgassák csak!

- És amit én egyszer kimondok - folytatta a hang némi gondolkozás után -, azt tartom is.

A kapitány, karja alatt Florence karjával, a hallgatóság felé intett, mintha azt mondaná: „No, most jön ő! Épp ezért hívtam ide!"

- Tehát - folytatta a hang - miért ne? Ha úgy van, minek a vita? Mondhat valaki egyebet? Nem. Nahát!

Miután érveléseinek útján idáig eljutott, a hang elhallgatott és megpihent. Utána nagyon lassan így folytatta:

- Azt hiszem én tán, hogy, izé... az a „Fiam és Örökösöm" elsüllyedt, fiúk? Az is meglehet. De hát azt mondom én? Micsoda? Ha egy kormányos kiáll a Szent György-csatornába, a homokpart irányában, mi van előtte? A Godwin-homokzátony. Muszájnak éppenséggel nem muszáj, hogy nekimenjen, de nekimehet. Attól függ, hogy csinálják. De az már nem az én dolgom. Előre hát, tartsák meg a jó reménységüket és jó szerencsét!

A hang ezzel kiment a kis nappaliból, egyenest az utcára, s magával vitte az „Óvatos Klára" parancsnokát, s megfelelő gyorsasággal visszakísérte hajója fedélzetére, hol menten ledőlt ágyára, hogy kimerült agyát egy kis szundítással felfrissítse.

A nagy bölcs kinyilatkoztatásának hallgatói pedig, miután magukra maradtak, hogy a delphii kétértelműséggel megfogalmazott jóslatot hasznukra fordítani próbálják, kissé bizonytalanul nézegettek egymásra, Rob pedig, a Köszörűs, aki közben azt az ártatlan csínyt bátorkodott engedélyezni magának, hogy hallgatódzás céljából bepislantson az üvegtetőn, megzavarodva mászott le onnan. Mindazonáltal Cuttle kapitány, akinek Bunsby iránti csodálata, ha egyáltalán lehetséges, még jobban megnövekedett, látván, milyen fényesen igazolja a bölcs nagy hírnevét, azt magyarázgatta, hogy Bunsby bizakodást akart beléjük önteni, hogy Bunsby nem csügged; és a nagy szellemtől származó vélemény valósággal a remény horgonya, mely szerencsés partokra köti az ember hajóját. Florence mindent megtett, hogy elhitesse, mennyire igaza van a kapitánynak; Nipper kisasszony azonban, karját szorosan összefonva, határozott tagadással rázta a fejét, és nem volt több bizalma Bunsbyban, mint éppen Perchben magában.

A filozófus, úgy látszik, Sol bácsit is körülbelül ugyanolyan lelkiállapotban hagyta el, ahogyan találta, mert az öreg úr csak tovább bolyongott a körzőkkel a vizek világában, nem találva számukra sehol nyugalmat. Miközben az öregúr elmerült foglalatosságában, Florence oda-súgott valamit a kapitány fülébe, mire az nehéz kezét a műszerárus vállára tette.

- No, hogy vagyunk, Gills? - kiáltott rá jókedvűen.

- Hát csak, csak. Egész délután arra gondoltam, hogy azon a napon, amikor az én szegény fiam belépett a Dombey-céghez és nagyon későn jött haza ebédre, éppen ott, azon a helyen ült, ahol te most állsz, folyton viharról meg hajótörésről beszéltünk, alig tudtam eltéríteni ettől a tárgytól.

Amint azonban az öregúr észrevette, hogy Florence vizsga tekintete szegeződik az arcára, rögtön elhallgatott, és mosolyogni igyekezett.

- Csak kitartás, öreg barátom! - kiáltott a kapitány. - Föl a fejjel! Mondok valamit, Gills. Amint hazakísértem a mi tündöklő csillagunkat - itt a kapitány ismét megcsókolta a vas-kampóját, s Florence felé intett vele -, visszajövök és elvontatlak innen, ennek az áldott napnak hátralevő idejére. Velem ebédelsz Sol, akár nálam otthon, akár máshol.

- Csak nem ma, Ned - mondta gyorsan az öregúr, s az ajánlat szinte megmagyarázhatatlanul megijesztette. - Nem ma. Ma nem!

- Miért nem? - kérdezte a kapitány, és meglepődve nézett reá.

- Mert... mert nagyon sok dolgom van. El... el kell rendeznem, át kell gondolnom mindent. Valóban lehetetlen ma. Ki kell mennem a városba, egyedül is kell maradnom egy darabig, és sok mindent meg kell forgatnom a fejemben.

A kapitány előbb a műszerárusra bámult, aztán Florence-re, majd megint a műszerárusra. - Hát akkor holnap! - mondta végre.

- Úgy, úgy. Holnap - felelt az öregember. - Gondolj rám holnap. Mondjuk, hogy holnap.

- De korán jövök ám, úgy készülj - figyelmeztette a kapitány az öreget.

- Jól van, jól van, akár mindjárt korán reggel. Most pedig viszontlátásra, Ned, áldjon meg a jóisten.

Az öregúr megszorította a kapitány kezét, mégpedig, mint ez később mondta is, lázas melegséggel, majd Florence-hez fordult, a lányka kezét tenyerébe fogta, ajkához emelte, azután pedig valami különös türelmetlenséggel kísérte ki a boltból kocsijához. Általában olyan furcsán hatott viselkedése a kapitányra, hogy észrevétlenül hátramaradt, és meghagyta Robnak, hogy holnap reggelig különösen figyelmes és szolgálatkész legyen a gazdája iránt, s utasítását még egy shilling lefizetésével tette hatásosabbá, továbbá azzal az ígérettel, hogy holnap délig még hat penny üti a markát. Miután kedves kötelességét teljesítette Cuttle kapitány, aki önmagát Florence természetes és törvényes testőrségének tekintette, felült a bakra, és a gondjára bízott feladat fontosságának teljes tudatában hazakísérte. Amikor elváltak, biztosította a lánykát, hogy hűségesen áll Sol Gills mellett; Nipper kisasszonytól pedig még egyszer megkérdezte, mert sehogy sem tudta elfelejteni MacStingernével kapcsolatos hősi kijelentéseit: - Aztán mondja, lelkem, igazán gondolja, hogy megmondaná neki?

Amint a két lány mögött a szomorú ház kapuja becsukódott, a kapitány gondolatai visszatértek az öreg műszerárusra, és nyugtalanság fogta el. Nem is ment haza, hanem jó ideig járkált fel s alá az utcán, aztán estig nyújtván kimenőjét, jó későn megvacsorázott a Cityben, egy kicsi, sokszögletű vendéglőben, amelynek ék alakú fogadószobájában az övéhez hasonló, fényes,

keménykalapok gyakori vendégek voltak. A kapitány eltökélt szándéka volt, hogy a sötétség beállta után elhalad a Sol Gills háza előtt, és benéz az ablakon. Meg is tette. A kis nappali ajtaja nyitva állott és jól látta, amint öreg barátja ott ül az asztal mellett, és szorgalmasan írogat. A kis tengerészkadét pedig, akit már behoztak a hajnali harmat elől, onnan őrizte gazdáját a bolti asztal tetejéről, amely alatt Rob, a Köszörűs, éppen ágyát vetette, mielőtt a boltot becsukta volna. A fatengerész birodalmában uralkodó nyugalom láttán, a kapitány aggodalmait sutba dobta, s a Brig Place felé fordította a kormánykereket, s egyúttal elhatározta, hogy másnap reggel jó korán fölszedi a horgonyt.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET

Egy szerető szív töprengése

Skettles báró és Lady Skettles, ezek az áldott jó emberek Fulhamben laktak, csinos villában a Temze partján; ez a világ egyik legkívánatosabb lakóhelyének számított olyankor, ha történetesen evezősverseny folyt, viszont más alkalmakkor megvoltak a maga kellemetlen oldalai, ezek közé számított, amikor a folyó néha hirtelen megjelent a szalonban, és egyidejűleg a kertben a gyep meg a cserjék egyszerre eltűntek.

Skettles báró tekintélyét elsősorban egy régiségnek számító arany burnótszelencével meg egy nehéz selyemzsebkendővel nyilvánította. A zsebkendőt például bámulatot keltő hatásossággal húzta ki a zsebéből, mint egy zászlót, s a használat során mind a két kezével fogta. Barnet Skettles báró életének fő célja az volt, hogy ismerőseinek körét állandóan tágítsa. Mint egy vízbe vetett súlyos testnek - de a világért sem akarunk ilyen kitűnő úriembert effajta összehasonlítás révén kisebbíteni -, Sir Barnetnek benne volt a természetében, hogy egyre szélesedő gyűrűkben terjeszkednie kell, amíg több hely már egyáltalán nem is marad. Vagy pedig, mint a levegőben a hangnak, amelynek zengése, egy jeles modern természettudós szerint, a végtelenbe terjedhet az Úr határtalan térségeiben, Skettles báró társasági felfedező útjainak is csak az vethetett gátat, ha már erkölcsi lehetőségeinek határához ért.

Sir Barnet büszke volt rá, ha embereket ismertethetett meg egymással. Szerette az ilyesmit már önmagáért is, meg aztán ez elő is mozdította az ő kedvenc törekvését. Ha például Sir Barnetet az a szerencse érte, hogy kezébe kaparinthatott egy társadalmilag zöld újoncot, vagy vidéki úriembert, akit rögtön elcsábíthatott vendégszerető villájába, az érkezésére következő reggel mindjárt így szólt hozzá: - Nos, kedves barátom, most pedig halljuk, nincs-e valaki, akivel megismerkedni szeretne? Ki az, akivel találkozni óhajtana? Érdeklik-e olyanok, akik írnak, festenek, vagy szobrokat faragnak? Vagy talán a színészek s az ilyenfajta emberek? - Valószínű, hogy emberünk ilyenkor igent mondott, azután megemlített esetleg valakit, akivel Sir Barnet sem volt közelebbi személyes ismeretségben, mint mondjuk, Nagy Ptolomeusszal. Sir Barnet azonban azt válaszolta ilyenkor, hogy semmi a világon nem könnyebb, mert hiszen ő nagyon jól ismeri az illetőt; utána aztán tüstént meglátogatta a szóban forgó kitűnőséget, otthagyta névjegyét, vagy pedig egy rövidke levelet írt neki: „Igen tisztelt uram - hiába ez a kiválóság büntetése -, házamban tartózkodó barátom rendkívül szeretné -, a báróné és magam csatlakozunk a kéréséhez - bízva abban, hogy a lángész fölötte áll a szertartásosságoknak, ha abban a megkülönböztetett kegyben részesítene, hogy megtisztelne bennünket stb., stb." - Így aztán két legyet ütött egy csapásra.

Burnótszelencéjének és a kibontott zsebkendő zászlójának teljes erejű alkalmazásával Sir Barnet mindjárt látogatása reggelén felvetette szokásos kérdését Florence előtt is. Mikor Florence megköszönte neki és azt felelte, hogy nincs senki, akit különösebben megismerni óhajtana, szinte természetes, hogy egyszerre fájdalommal sajdult fel szívében a szegény elvesztett Walterre való emlékezés. A báró pedig, szíves ajánlatát megismételve, azt mondta: - Kedves Dombey kisasszony, gondolkozzék rajta, nincs-e olyan valaki, akivel kedves papája (kérem, ha ír neki, adja át mind az én tiszteletemet, mind a bárónéét) óhajtaná, hogy kegyed megismerkedjék? - természetes szintén, hogy szegény árva feje lecsüggedt kissé, s a hangja megremegett, amint szelíden azt válaszolta, hogy senki sincs ilyen.

Az ifjabb Skettles gallér tekintetében igen megkeményedett, életkedv dolgában pedig igen meghiggadt, és most hazajött a Blimber-intézetből szünidőre, és nagyon lehangolódott, amint gondos édesanyja egyre arra ösztönözte, hogy minél nagyobb figyelmet tanúsítson Florence irányában. Másik és sokkal nagyobb bántalom ingerelte az ifjú Barnet lelkét: Blimber doktort és nejét látogatásra hívták meg az atyai házba, s a látogatásról a fiatalember nemegyszer úgy nyilatkozott, hogy jobban szeretné, ha inkább Jerikóban töltenék a nyarat.

- Hát ön, kedves Blimber doktor, nem tud megnevezni valakit, akivel megismerkedni szeretne? - fordult most Sir Barnet Skettles az igazgatóhoz.

- Ön rendkívül kedves, Sir Barnet. Valóban nem tudom, van-e olyan valaki? Általában minden embertársam ismeretségére kíváncsi vagyok. Hogy is mondja Terentius? Mindenki érdekes számomra, aki gyermek atyja.

- Hát Blimberné asszony nem kíván valami nevezetes személyiséggel megismerkedni? - kérdezte Sir Barnet udvariasan.

Blimberné asszony mézédes mosollyal és égszínkék-szalagos fejkötőjét megrázva, azt felelte, ha Sir Barnetnek hatalmában állna, hogy Cicerót bemutassa, akkor bátor volna alkalmatlankodni ezzel a kéréssel, de mivel ez a bemutatás kívül esik a lehetőségek határán, és már amúgy is olyan nagy szerencsében részesült, hogy Sir Barnet és szeretetre méltó neje barátságukkal örvendeztették meg, valamint őt és férjét még együttes bizalmukkal tisztelték meg, amikor kedves fiukat rájuk bízták (itt ifjabb Barnet Skettles mintha az orrát fintorgatta volna), ő ennél többet már igazán nem kívánhat.

Ilyen körülmények között Sir Barnetnek egyelőre meg kellett elégednie a házában egybegyűlt társasággal. Florence örült, mert ottléte során is folytatni akarta tanulmányait: nagyon is szerette, nagyon is ragaszkodott hozzá, semhogy a társasélet kedvéért abbahagyja.

Néhány gyermek is élt a házban. Atyjukhoz és anyjukhoz ugyanolyan nyíltan és boldogan közelítettek, akárcsak a rózsás arcú gyermekek Londonban, a velük szemközt levő házban. Nem kellett magukba fojtaniuk szeretetüket, hanem egészen megmutathatták. Florence azon iparkodott, hogy eltanulja titkukat; hogy megtalálja, mi az, ami belőle hiányzik; micsoda ártatlan művészet ez, amit ő nem tud; és hogyan tanulhatná el tőlük, hogy atyjának megmutathassa szeretetét, cserébe pedig megnyerje az övét?

Sok napon keresztül figyelte Florence elgondolkozva ezeket a gyermekeket. Sok ragyogó reggelen hagyta ott ágyát, amikor a ragyogó nap felkelt és fel-le sétált a folyóparton, mielőtt még mozdult volna valaki a házban, felnézett szobáik ablakaira és rájuk gondolt, a még alvókra, akikre olyan szeretettel és gyöngédséggel viseltek gondot övéik. Florence ilyenkor még magányosabbnak érezte magát, mint odahaza, a nagy londoni házban; sokszor arra gondolt, hogy ott jobb volt neki, mint itt; elrejtőzhetett békességben, nem kellett hozzá hasonló korúak közt éreznie, mennyire elüt tőlük. Mégis kitartott tanulmányai mellett, noha valahányszor egyet lapozott a rideg könyvben, szívébe nyilallt a fájdalom. Ott maradt a gyerekek közt tovább is, s megkísérelte, türelmesen, reménykedve, hogy eltanulja tőlük a szeretet nyilvánításának tudományát.

Ó, de hogyan tanulja el? Hogyan jöjjön rá a kezdet nagy varázsára? Lám, itt vannak ezek a lányok, akik reggel úgy kelnek fel, este úgy pihennek le, hogy atyjuk szeretete az övék. Nem kell visszautasítással küzdeniük, hidegségtől félniük, sem haragos homlokredőket kisimítaniuk. Reggel az ablakok egymás után kinyíltak, a harmat száradni kezdett a virágokon és füveken, gyermeklábak tiporták a gyepet, Florence pedig körülnézett a ragyogó arcokon, s arra gondolt, mit tanulhatna ezektől a gyermekektől? Csakhogy késő volt már, hogy tőlük tanulni kezdjen; félelem nélkül közeledett az apjához mindegyik, nyújtotta száját a várakozó csókra,

átkarolta a nyakát, amikor az apa becézve lehajolt hozzá. Florence nem kezdhette ilyen vakmerőséggel. Ó, hát megfogytak reményei, ahogy tanulmányaiban előrehaladt?

Jól emlékezett rá, hogy még az öregasszony is, aki gyermekkorában kifosztotta - képe, otthona s minden, amit mondott vagy tett, olyan maradandó élességgel vésődött be az emlékezetébe, mint csak a nagyon korai ijesztő benyomások rögződnek meg a lélekben -, milyen szeretettel beszélt a lányáról, és milyen félelmetesen feljajdult a gyermekétől való reménytelen elszakadás fájdalmában. Majd az jutott eszébe, hogy az anyja valóban szerette őt. Ilyenkor aztán ha gondolatai visszarepültek, hirtelen az atyja s közte tátongó űr fölött kezdtek körözni, reszketés fogta el, és könnyek ömlöttek végig az arcán; mert maga elé festette anyját, mintha élne és lassanként az is elfordult volna tőle, mert nincs meg benne az az ismeretlen adomány, amellyel atyja szeretetét megnyerhetné. Tudta, hogy igazságtalan anyja emlékével szemben, és képzelgésének semmi alapja; mégis annyira igyekezett atyját igazolni, és magában megkeresni a hibát, hogy nem hessenthette el ezt a képet, mely mint sötét felhő, ült a lelkén.

Nem sokkal Florence után három-négy évvel fiatalabb szép kislányka is érkezett Skettlesékhez. Árva lány volt, és nagynénje kísérte, az ősz hajú hölgy, aki sokszor elbeszélgetett Florence-szel, és nagyon szerette elhallgatni (de hiszen mindenki szerette), ha esténként énekelt; ilyenkor odaült a közelébe, és valóságos anyai érdeklődéssel figyelte. Még alig laktak harmadnapja a házban, amikor egy meleg reggelen az történt, hogy Florence a lugasban a gyermekeket nézte merengve az ágak szövevényén keresztül, és koszorút kötött az egyik apróságnak, aki mindnyájuknak kedvence volt. A nagynéni pedig ott sétált a kis húgával föl s alá egy eldugott kertsarokban, egészen közel, és Florence meghallotta, hogy róla beszélnek.

- Florence is árva, mint én, nénikém? - kérdezte a gyermek.

- Nem angyalom. Édesanyja nincs, de atyja él.

- És most a szegény mamáját gyászolja? - kérdezte a gyermek élénken.

- Nem, hanem egyetlen öccsét.

- Több fivére nincs?

- Nincs.

- Nővére sincs?

- Az sincs.

- Nagyon, nagyon sajnálom - mondta a kislány.

Megálltak, a csónakokat nézték a folyón és elhallgattak. Florence az első szavak hallatára felállt, és összeszedte a virágait, hogy odamenjen hozzájuk, s így tudassa velük, hogy hallótávolságban van; de visszaült a helyére, mert azt gondolta, hogy nem hall többet; a beszélgetés azonban a következő percben újból megindult.

- Florence-et itt mindenki szereti, de meg is érdemli, az bizonyos - szólalt meg a lányka komolyan. - Hát a papája hol van?

A nagynéni némi szünet után azt felelte, hogy nem tudja. A hangja megállította útjában Florence-et, mert ismét felemelkedett a helyéből, hogy odamenjen hozzájuk. Csak állt földbe gyökerezett lábbal, s a koszorút két kezével gyorsan odaszorította keblére, hogy szét ne hulljon a földön.

- De Angliában van, ugye, nénikém?

- Azt hiszem. Igen, úgy tudom, Angliában van.

- Járt már itt?

- Nem hiszem. Nem.

- Eljön majd, hogy Florence-et meglátogassa?

- Nem hiszem.

- Sánta, vak talán, vagy beteg, nénikém?

A virágok, amelyeket Florence kebléhez szorított, most egyenként hullani kezdtek a földre, míg a lányka csodálkozó szavait hallotta. Erősebben szorította tehát, s a feje lecsüggedt föléjük.

- Kate - szólalt meg egyszerre a nagynéni, rövid hallgatás után. - Elmondom neked a teljes igazságot Florence körül, ahogy hallottam, s azt hiszem, úgy is van. Ne mondd el senkinek, drágám, mert itt, azt hiszem nem nagyon tudják, és csak fájdalmat okoznál neki, ha elmondanád.

- Soha, senkinek nem mondom el! - kiáltott a gyermek.

- Tudom - válaszolta a hölgy -, benned úgy megbízom, akárcsak magamban. Attól tartok, Kate, hogy atyja nem sokat törődik Florence-szel, nagyon ritkán látja, soha nem volt kedves hozzá egész életében, most pedig valósággal kerüli. Florence pedig nagyon szeretné, ha apja egyáltalán elviselné őt, de hát nem bírja, pedig Florence nem hibás, és igazán megérdemli, hogy minden gyöngéd szívű ember nagyon szeresse és sajnálja.

Florence virágaiból egyre több és több pergett le a földre, a többi, ami a kezében maradt, nedves volt, de nem a harmattól, arca pedig most már teljesen virággal telt kezére hanyatlott.

- Szegény Florence! Kedves, jó Florence! - kiáltott a gyermek.

- És tudod-e, Kate, miért mondtam el mindezt neked?

- Hogy nagyon kedves legyek hozzá és nagyon vigyázzak, hogy kedvében járjak mindenben. Ugye ezért, nénikém?

- Részben ezért is, de nem csupán ezért. Noha Florence-et mindig nyájasnak látjuk, mindig van egy kedves mosolya mindenki számára, mindig kész arra, hogy mindnyájunk kedvében járjon, és mulatságainkban részt vegyen, azért mégsem egészen boldog. Mit gondolsz, Kate?

- Attól tartok, nem.

- És meg tudod érteni azt is, hogy titokban mennyire elszomorítja, ha olyan gyermekeket lát, akiket szüleik szeretnek, büszkék rájuk, amilyenek többen is vannak itt.

- Igen, drága nénikém, nagyon jól értem. Szegény Florence!

Még több virág szállott a földre, s amit Florence még kebléhez feszítve tartott, úgy reszketett, mintha erős szél rázta volna.

- Édes gyermekem - szólt ekkor a hölgy, akinek nagyon komoly volt a hangja, nyugodt és szelíd, és Florence-et első pillanattól fogva vonzotta -, az összes gyermekek közül, akik itt vannak, te vagy számára a természetes barátnő, mert nem okozhatsz neki keserűséget; te meg vagy fosztva attól, ami a többi, boldogabb gyermekeknek...

- Egy sem boldogabb nálam, nénikém! - kiáltott fel a gyermek, s a hangjából ítélve, mintha most nénikéjéhez simult volna.

- Tehát, ami más gyermekeknek megadatott, Kate, vagyis ami Florence-et akaratlanul is szerencsétlenségére emlékezteti. Ezért szeretném, ha minden tőled telhetőt megtennél, amikor megpróbálsz az ő kis barátnője lenni, és érzed, hogy az a veszteség, ami részedül jutott (hál-istennek sokkal előbb, mintsem súlyát érezhetted volna), jogot ad neked ahhoz, hogy szegény Florence-hez közeledjél.

- De én nem vagyok megfosztva a szülői szeretettől, és sohasem voltam, nénikém, maga mellett.

- Akárhogy is van, gyermekem, a te balsorsod könnyebben elviselhető, mint Florence-é, mert nincs olyan árva széles e világon, aki annyira elhagyatott lenne, mint az a gyermek, akit az élő szülője zárt ki a szeretetéből.

A virágok most már egytől egyig lehulltak, és szétszóródtak a porban, üres keze odatapadt arcára, és az árva Florence a földre borulva sírt hosszan, keservesen.

Mindazáltal igaz szívével és elhatározásában szilárdan, mégis vonzódott atyjához, mint anyja vonta oda magához azon a napon, amelyen Paulnak életet adott. Atyja nem tudta, mennyire szereti. De bármilyen hosszú időbe kerüljön és bármilyen lassan teljék is az idő, csak meg kell kísérelnie, hogy megértesse. Addig pedig óvatosnak kell lennie, hogy soha, egyetlen szóval, tekintettel, vagy valamely véletlen érzelmi kitöréssel vádat ne emeljen ellene, vagy atyját elmarasztaló suttogásokra okot ne adjon.

Még az árva kislánnyal kapcsolatban is - pedig őszintén vonzódott hozzá, és minden oka megvolt, hogy jó emlékezetében tartsa - megmaradt elhatározásánál. Arra gondolt, ha szembe-ötlően csak őt választja a többiek közül, minden bizonnyal megerősíti - egy lélekben min-denesetre, de úgy lehet, többen is - azt a meggyőződést, hogy atyja természetellenes és kegyetlen. Mert a maga örömét-kedvtelését semmire sem tartotta. Amit pedig véletlenül meg-hallott, az nem arra szolgált, hogy sorsán enyhítsen, hanem hogy atyját védelmezze; Florence meg is tette, mintegy maga elé tűzött tanulmányainak kiegészítéseképpen.

Így cselekedett mindig. Ha hangosan olvastak föl, és a történetben véletlenül egy szívtelen apáról volt szó, félelem szorongatta, hátha az ő atyjára vonatkoztatják; félt, de nem magáért, hanem atyja miatt. Így érzett, ha valamilyen kis színpadi jelenetet adtak elő, ha képet muto-gattak, vagy ha társasjátékot kezdtek. S oly gyakori volt az alkalom, amikor atyja iránt érzett gyöngéd szeretete megmutatkozhatott, hogy sokszor csüggedni kezdett és arra gondolt, legjobb volna visszamennie talán az öreg házba, és ott élnie a komor falak árnyékában, zavartalanul. A nőisége tavaszában viruló, kedves Florence-ben, az ottani apró mulatságok szerény kis királynőjében, kevesen sejtették, milyen titkos gond lappang! És milyen kevesen gyanították, azok közül, akik atyjának fagyasztó légkörében dermedeztek, mekkora halom eleven szén gyűlik Florence cselekedeteivel atyja fejére.

Florence pedig csak folytatta tanulmányait nagy türelemmel, és mivel úgy látta, hogy a házban összegyűlt ifjú társaságban mégsem szerezheti meg ama névtelen adomány titkát, kora reggeleken gyakran kisétált egyedül a szegények gyermekei közé. De a szegény gyerekektől nem tanulhatott: mennyivel többet tudtak azok nála! Régóta megtalálták már valamennyien helyüket a családi tűzhely mellett, és előttük nem zárta el vaskorlát az ajtót.

Többször találkozott korán reggel egy emberrel, munkájával foglalatoskodott, és mellette gyakran ott ült egy leány, Florence-hez hasonló korú. Nagyon szegény lehetett ez az ember, nyilván még rendes foglalkozása sem volt, és hol ott bolyongott a folyóparton, az ár nyomán s felszedegette a hulladékot, amit a sárban talált, hol meg a házikója előtt dolgozgatott, csöpp-nyi kertecskében; néha pedig egy nyomorúságos, vén csónakon kalapált, majd meg valamelyik

szomszédnál végzett tedd-ide, tedd-oda munkát, ha úgy hozta az alkalom. Bármivel is foglalkozott azonban, a lány nem segített sohasem, csak ült, egykedvűen, durcásan, tétlenül.

Florence sokszor szerette volna megszólítani ezt az embert, de sohasem volt mersze hozzá, mivel az sem bátorította. De egy reggel Florence egészen váratlanul bukkant rá: megnyesett fűzfasor közül lépett ki, amely egy lankáson ereszkedő, köves kis földdarabban végződött, a munkás kunyhója meg a víz között. Az ember éppen a tűz fölé hajolt, azért gyújtotta meg, hogy bekátrányozza azt a rozzant csónakot, amely felfordítva mellette feküdt. Amint Florence lépteit hallotta, fölvetette fejét, és jó reggelt kívánt.

- Jó reggelt - viszonozta Florence a köszönést. - Jó korán munkában.

- Lennék én még korábban is, kisasszony, csak akadna munka.

- Olyan nehéz munkát kapni? - kérdezte Florence.

- Nekem, úgy látszik, nehéz - felelt az ember. Florence odapillantott a lányra, aki összehúzódva ült, könyökével térdén, állát tenyerébe hajtva, aztán így szólt:

- A lánya?

Az ember hirtelen felemelte fejét, és ragyogó arccal a lányra tekintve bólintott. - A lányom. - Florence ekkor szívélyes üdvözlet kíséretében ránézett a lányra, az pedig kelletlenül és morcosan morgott vissza valamit.

- Ő is munka nélkül van? - kérdezte Florence.

A munkás a fejét rázta. - Nem, kisasszony - mondta. - Én dolgozom mindkettőnkért.

- Hát csak ketten vannak?

- Csak ketten. Az édesanyja meghalt tíz évvel ezelőtt. Martha! - az ember ismét felemelte fejét, és füttyentett a lánynak. - Nem szólnál egy szót ehhez a szép kisasszonyhoz? - A lány türelmetlenül megvonta behúzott vállát, aztán elfordította fejét. Csúnya volt, nyomorék, durcás, visszataszító, rongyos és piszkos - de szerették! Ó! valóban! Florence látta, milyen tekintettel nézett rá az apja és tudta, kinek a tekintetéhez nem hasonlít ez a pillantás egy parányit sem.

- Attól félek, ma reggel megint rosszul érzi magát szegény kicsi lányom! - szólt a munkás. Abbahagyta a dolgát, és részvétét éppen nyersesége tette gyengéddé, ahogy tökéletlen gyermekét elnézte.

- Hát beteg? - kérdezte Florence.

Az ember mélyen felsóhajtott. - Nem hiszem - szólt, még mindig lányára nézve -, hogy Martha öt rövid napig is egészséges lett volna öt hosszú esztendő alatt.

- Van annak még több ideje is, John - szólt bele egy szomszéd, aki odajött, hogy segítsen neki a csónakot rendbehozni.

- Még több ideje, ugye? - kérdezte Martha atyja, azzal hátratolta viharvert kalapját, és megtörölte a homlokát. - Nagyon valószínű. Hosszú, nagyon hosszú időnek látszik.

- És minél jobban múlik az idő - folytatta a szomszéd -, maga annál jobban szereti és becézi, míg végre teher lett saját magának, de még a földnek is.

- Nekem nem - szólt az apa, munkához látva ismét. - Nekem nem!

Florence érezte - ki érezhette volna jobban -, milyen őszintén beszél. Közelebb lépett hozzá, és úgy szerette volna kérges kezét megszorítani, és megköszönni neki jóságát a nyomorult teremtéshez, akit olyan más szemmel néz, mint bárki más a világon.

- Ha már kényeztetésnek mondják, ugyan ki kényeztetné az én szegény lányomat, ha én nem.

- Jó, jó - felelte a szomszéd -, csak mindent ésszel, John. Hanem maga a szájától vonja meg a falatot, hogy neki adja. Valósággal béklyóba veri kezét, lábát őérte. Csupa nyomorúság miatta az élet. Mit bánja ő ezt? Csak nem hiszi, hogy ő tudja?

Az apa megint felemelte fejét, és füttyentett a lánynak. Martha megint durcásan rántott egyet a ferde vállán, de az apa elégedett volt és boldog.

- Csak ezért, kisasszony - szólalt meg a szomszéd titkos részvéttel teli mosollyal -, mert többet nem kap tőle ennél, de azért a szeme elől el nem engedné mégsem.

- Mert közeledik az a nap - felelt a másik, munkája fölé hajolva -, amikor halottat kellene feltámasztanom, hogy félannyit is kapjak az én szegény, szerencsétlen lányomtól, mint a kisujjának, vagy a haja szálának mozdulása.

Florence csendesen pénzt tett oda, az öreg csónak deszkájára, a napszámos keze ügyébe, aztán elsietett.

És most az jutott az eszébe, ha egyszer ő betegedne meg, ha hervadni kezdene, mint szegény kisöccse, vajon atyja szeretné-e akkor, vajon drágává válnék-e a számára? Odajönne-e az ágya mellé, ha már gyenge volna, és a látása homályosodni kezdene, hogy átölelje és elfeledtesse a múltat? Vajon megváltozott állapotában megbocsátaná-e neki, hogy gyermeki szívét nem tudta előtte kitárni sohasem, hogy elmondja például, milyen érzésekkel jött ki a szobájából azon az éjszakán, mit szeretett volna mondani neki akkor, ha bátorsága lett volna hozzá és miként fáradozott később azon, hogy megtanulja azt, amit gyermekkorában meg nem tanulhatott.

Igen, gondolta, ha halálos ágyán feküdne, fölengedne irányában. Úgy érezte, ha ott nyugodnék derülten és az elválás gondolatától nem félve, azon az ágyon, amelyet a szeretett kisfiú emléke leng körül, atyja is megindulna és így szólna: „Drága Florence, élj értem és szeretni fogjuk egymást úgy, ahogy szerethettük volna eddig, és legyünk olyan boldogok, amilyenek lehettünk volna a sok elmúlt esztendő alatt.” Azt gondolta, ha ezeket a szavakat hallaná tőle, és atyját átölelhetné, mosolyogva válaszolná neki: - Minden késő már, csak ez nem és én sohasem lehetnék boldogabb, mint most vagyok, drága apám! - Így hagyná itt, áldással ajkán.

Az emlékezetes aranyhullámzás a falon, ilyenkor, e gondolatok megvilágításában, csak úgy tűnt fel, mint a nyugalom tájai felé hömpölygő folyó, ahol előre elköltözött kedvesei várnak rá, kéz a kézben; és gyakran, ha letekintett a lába előtt csobogó sötét folyóra, mély megilletődéssel, de félelem nélkül gondolt arra a másikra, amelyről szegény kisöccse olyan gyakran mondta, milyen hirtelen ragadja őt magával.

Az atya és beteg lánya még élénken élt Florence emlékezetében, és nem is múlt el egy hétnél több találkozásuk óta, amikor egy délután Skettles báró és felesége kis sétára indultak, s arra kérték Florence-et, hogy kísérje el őket. Mivel a lányka készségesen beleegyezett, Lady Skettles azonnal kirendelte az ifjú Barnetet is, mintha ez a legtermészetesebb dolog lett volna. Semmi sem gyönyörködtette ugyanis Lady Skettlest annyira, mintha legnagyobb fiát Florence-szel a karján láthatta.

Az ifjú Barnet viszont, az igazat megvallva, egészen ellentétes érzéseket táplált ebben a tekintetben, és ilyen alkalmakkor gyakran hangosan, noha csak úgy általánosságban nyilatkozott holmi lánynépségről. Mivel azonban a szelíd természetű Florence-et nem lehetett egykönnyen felingerelni, a fiatalúr néhány perc múlva rendszerint belenyugodott a sorsába, és

barátságos hangulatban sétáltak, miközben Lady Skettles és Sir Barnet elégedetten és boldogan követte őket.

Szó szerint így zajlott ez a szóban forgó délutánon is; és Florence-nek már-már sikerült legyőznie az ifjabb Skettles legújabb lázadásait a neki rendeltetett végzet ellen, amikor egy úr jött velük szembe lóháton, s míg elhaladt mellettük, figyelmesen megnézte őket, aztán lova kantárát megrántva, hirtelen megfordult, és visszalovagolt hozzájuk, kalapjával a kezében.

A lovas különösen Florence-et méregette tekintetével és mikor a kis társaság - látva, hogy visszatér - megállott, először is előtte hajolt meg, mielőtt Skettleséknek köszönt volna. Florence nem emlékezett rá, de amint a lovas feléje közeledett, önkéntelenül is összerezzent, és visszahúzódott előle.

- Lovam nagyon szelíd, nyugodt lehet, kisasszony - szólalt meg a lovas.

Nem mintha Florence a lótól ijedt volna meg, inkább a lovastól - maga sem tudta volna megmondani, miért -, visszahökkent a láttán, mintha szúrás érte volna.

- Azt hiszem, Dombey kisasszonyhoz van szerencsém - szólt a lovas rendkívül megnyerő mosollyal. Mikor Florence biccentett, hozzátette még: - Nevem Carker. Alig remélhetem, hogy Dombey kisasszony másképpen is emlékeznék rám, mint legfeljebb névről. Carker.

Florence, noha forró nap volt, valami különös borzongástól környékezve, bemutatta a lovast házigazdáinak, akik igen kegyesen fogadták.

- Ezer bocsánatot kérek - folytatta most Carker úr -, de holnap Dombey úrhoz megyek le Leamingtonba, és ha Dombey kisasszony megbízással tisztelne meg, mondanom sem kell talán, milyen boldogan teljesíteném.

Mivel Sir Barnet úgy vélte, hogy Florence bizonyára levelet szeretne írni atyjának, azt javasolta, hogy forduljanak vissza; Carkert pedig arra kérte, ebédeljen náluk, így, ahogy van, lovaglóruhában. Carker úr azonban, roppant szerencsétlenségére, már máshová ígérkezett, de hozzátette, ha Dombey kisasszony írni akarna, boldogan hazakíséri őket, és hűségesen várakozó szolgája lesz neki, ameddig csak parancsolja. Legszélesebb mosolyával veregette lova nyakát, és egészen közel hajolt Florence-hez. A lányka szeme találkozott a vendégével, s mintha inkább látta, mint hallotta, amint Carker így szól: - Semmi hír a hajóról!

A lányka zavarodottan, rémülten és iszonyodva húzódott vissza tőle, bár nem tudta biztosan, mondta-e Carker ezeket a szavakat valóban; ugyanis valami egészen rendkívüli módon inkább elmosolyogta, mint mondta, és Florence csak azt válaszolta, hogy nagyon lekötelezi szívességével, de nem ír, nincsen írnivalója.

- Üzennivalója sincsen? - kérdezte a fogak embere.

- Semmi, minthogy... ölelem a papát igaz szeretettel, ha volna olyan szíves megmondani.

Bármennyire zavart is volt Florence, mégis odaszögezte szemét a férfi arcára, azzal a kutató és nyíltan kérdő tekintettel, vajon tudja-e - mintha bizony nem tudta volna -, hogy közte és atyja között nem szokásos dolog az üzenetváltás; még arra is kérte ez a tekintet, hogy mindenekelőtt kímélje őt. Carker úr csak mosolygott, és tisztelettel hajlongott, majd miután a báró meg a felesége legőszintébb tiszteletét küldte Dombey úrnak, ellovagolt, s igen kedvező benyomást hagyott az érdemes emberpárra. Eltávozása után a leánykát olyan borzongás fogta el, hogy Sir Barnet, a népi hiedelemre célozva, azt mondta, hogy talán éppen most halad át valaki Florence sírja fölött. Carker úr, amint odaért a sarokhoz, hirtelen visszafordult és újra meghajolt, aztán eltűnt, mintha egyenest a temetőnek tartana, hogy a babonának megfelelően cselekedjék.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET

Különös hírek Sol bácsiról

Cuttle kapitány, bár nem volt lusta ember, mégsem kelt föl nagyon korán azután való reggel, hogy a boltablakon benézett, és öreg barátját ott látta írásba merülten a nappaliban, s a tengerészkadétot a számolóasztalon, míg Rob, a Köszörűs, éppen ágyát vetette alatta: az óra ugyanis már elütötte a hatot, amint a kapitány az ágyban felkönyökölve körülnézett kis szobájában. Cuttle kapitány szemének ugyancsak kemény szolgálatot kellett teljesítenie, ha mindig olyan tágra nyitotta ébredéskor, mint ezen a reggelen, és bizony kegyetlenül jutalmazták éberségéért, ha csak félig olyan erősen dörzsölte a kapitány, mint most, ebben a pillanatban. Ámbár az ok sem volt mindennapi, hiszen sohasem történt meg azelőtt, hogy Rob állt volna a kapitány szobája küszöbén, most pedig ott állt bizony, lihegve, kipirultan és fésületlenül, mint aki most ugrott ki az ágyból, sápadtan, dúlt arccal.

- Hahó! - ordított a kapitány. - Mi baj?

Mielőtt azonban Rob csak egy szót is eldadogott volna, a kapitány egyszerre kipattant az ágyból, és a fiú szájára tapasztotta a kezét.

- Csak nyugalom, fiam! Egy árva szót sem!

A kapitány rendkívül elképedten nézett látogatójára, s az utasítások közben gyorsan betuszkolta a másik szobába, majd miután néhány percre visszavonult, csakhamar visszatért, talpig kék öltözetben. Feltartott kezével jelezte, hogy a beszédre vonatkozó tilalom még érvényben van, odament a pohárszékhez, kitöltött magának egy korttyal, a másikat pedig látogatójának nyújtotta. Ekkor odaállt egy sarokba, hátát nekivetette a falnak, mintha megelőzné, hogy a közlendő hír hátratántorítsa, aztán lenyelte az italt, rászegezte szemét a fiú arcára, s halotthalványan így szólt:

- Most rajta! Indulj!

- Úgy érti a kapitány úr, hogy beszéljek? - kérdezte Rob, akire az óvatossági intézkedések rendkívüli hatást tettek.

- Úgy! - szólt a kapitány.

- Hát uram, mondanivalóm éppen nincs valami sok. Hanem ide nézzen!

Rob egy csomó kulcsot húzott elő. A kapitány szemügyre vette, de tovább is ott maradt a sarokban, és a követet vizsgálgatta.

- Aztán meg ide nézzen!

A fiú még egy lepecsételt csomagot vett elő, amelyre a kapitány éppúgy rámeresztette a szemét, ahogyan a kulcsokra bámult.

- Mikor ma reggel felébredtem, kapitány úr - folytatta Rob -, úgy egy fertály órával öt után, ezeket találtam a vánkosomon! A boltajtó nyitva, Gills úr pedig eltűnt.

- Eltűnt! - ordított a kapitány.

- Megszökött, uram - felelte a Köszörűs.

A kapitány hangja olyan félelmetesen harsogott, és olyan fenyegető módon lépett Rob felé a sarokból, hogy a fiú önkéntelenül egy másik sarokba húzódott előle, maga elé tartva a kulcsokat, meg a csomagot, mintha így akarná fedezni magát, ha a kapitány rárohanna.

- „Cuttle kapitány részére” - nyöszörögte Rob -, ez van ráírva a kulcsokra és a csomagokra is. Becsületemre mondom, kapitány úr, nem tudok ennél többet a dologról. Haljak meg itt egy álltó helyemben, ha tudok - jajveszékelt a sorsüldözött Köszörűs, ingujját egészen belefúrva szemébe; gazdája meglóg hazulról, aztán őt gyilkolják meg érte!

Ezt a keserű kifakadást a kapitány vészjósló pillantása okozhatta, mely tele volt határozatlan gyanúval, fenyegetéssel, sőt, egyenes váddal is. Mikor aztán a lepecsételt csomagot kivette a fiú kezéből és felnyitotta, a következőket olvasta:

> „Drága Ned Cuttle barátom! Végső rendelkezésemet mellékelem - itt a kapitány kétkedő tekintettel fordította meg a csomagot -, és a testamentumomat...”

- Hol a testamentum? - ripakodott rá a balsorstól üldözött Köszörűsre. - Mit csináltál vele, barátom?

- Én sohasem láttam - nyöszörgött Rob. - Ne gyanakodjék a kapitány úr egy ártatlan gyerekre. Hozzá se nyúltam a testamentumhoz.

Cuttle kapitány a fejét rázta, mintha valakinek ezért felelnie kellene, aztán komoran folytatta az olvasást:

> „Arra kérlek, a testamentumot ne bontsd fel egy évig, vagy amíg határozott hírt nem hallasz az én drága Walterem felől, aki neked éppen olyan kedves, jól tudom.”

Itt a kapitány szünetet tartott, és megrázta a fejét felindulásában, de aztán, hogy visszaállítsa a tekintélyét ebben a nehéz helyzetben, rendkívül szigorúan ránézett a Köszörűsre.

> „Ha sohasem hallanál már felőlem, vagy nem látnál többé, emlékezz vissza, Ned, öreg barátodra, úgy, ahogy ő emlékszik rád utolsó leheletéig - szeretettel; és legalább addig, amíg az említett idő letelik, tartsd fenn a régi otthont Walter részére. Adósságot nem hagyok hátra, a Dombey-cégtől felvett kölcsönt visszafizettem, kulcsaimat pedig itt küldöm valamennyit. Tartsd mindezt titokban, és ne nyomozz utánam; úgyis hiábavaló volna. Így hát, drága Ned, nem is mond többet hűséges barátod, Solomon Gills.”

A kapitány hosszú lélegzetet vett, aztán elolvasta a lap aljára írt következő sorokat is:

> „Rob, mint mondtam már neked, jó ajánlattal került hozzám a Dombey-cégtől. Ha minden egyéb árverésre kerül is, a kis tengerészkadétot, Ned, vedd gondodba kérlek.”

A kapitány először összevissza forgatta a levelet, majd elolvasta még vagy hússzor, aztán lezöttyent karosszékébe, és haditörvényszéket tartott magában az eset fölött. Hogy az utókornak valaki a legkisebb fogalmat is nyújthassa a kapitány viselkedéséről, ahhoz mindazoknak a nagy embereknek egyesített lángelméjére lenne szükség, akik a maguk semmirevaló korát felrúgva, elhatározták, hogy az utókorba vonulnak, ahová azonban sohasem érkeztek meg. Első pillanatra túlontúl megzavarta és lesújtotta a dolog, hogysem gondolni bírt volna egyébre a levélen kívül, és még akkor is, mikor gondolatai a különböző kísérőjelenségekre kezdtek rávillantani, akár előbbi tárgyuknál maradhattak volna, annyira nem tudták igazi lényükben megragadni őket. Ebben a lelkiállapotában, mivel csupán a Köszörűs állott a törvényszék előtt és senki más, nagy megkönnyebbülésére úgy határozott, hogy őt tekinti a gyanúsított személynek, s tekintete ezt oly beszédesen kifejezte, hogy Rob azonnal heves tiltakozásba kezdett.

- Ne, kapitány úr, kérem! Csodálkozom, hogy is tehet ilyet! Mit tettem én, hogy így nézzen rám valaki!?

- Fiam, ne kiálts addig, amíg nem ütnek! És ne szóld el magadat, akármit teszel!

- De hát én nem tettem és nem mondtam semmit, kapitány úr! - felelte Rob.

- Csak tartsd egyenesben a hajót! - mondta a kapitány nagy komolyan.

A rásúlyosodó felelősség tudatában látta, hogy végére kell járnia ennek a titoknak, amint illik is az eltűnt barátjához. El is határozta, hogy rögtön lemegy, megvizsgálja a helyiséget, a Köszörűst pedig szorosan maga mellett tartja. Mivel az ifjút olyanformán tekintette, mint aki egyelőre vizsgálati fogságban van, nem tudta egészen bizonyosan, nem volna-e tanácsos megbilincselni a kezét, vagy a két bokáját összekötözni, esetleg súlyokat aggatni a lábára, de mivel viszont nem volt tisztában azzal, vajon az ilyen formaságok törvényesnek minősíthetők-e, a kapitány inkább úgy döntött, hogy fülön fogva viszi a fiút egész úton, és ha ellenkezni próbál, hát úgy kupán üti, hogy összeesik.

A fiú azonban nem fejtett ki semmiféle ellenállást, és a kapitánynak a műszerárus házáig szigorúbb eszközt nem kellett alkalmaznia. Mivel az ablaktáblák még zárva voltak, először is kinyitotta, és amint a napfény aztán szabadon beáradt, a fiú segítségével nekilátott a további vizsgálatnak.

A kapitány azzal kezdte, hogy helyet foglalt az üzletben az egyik karosszékben, mint elnöke a benne székelő ünnepélyes törvényszéknek; utána felszólította a fiút, hogy feküdjék le ágyába a bolti asztal alatt; mutassa meg pontosan, hol fedezte fel a kulcsokat és a csomagot, amikor felébredt; hogyan találta az ajtót; hogyan indult el a Brig Place-re, és így tovább; az utóbbi mutatványnál azonban a kapitány ügyelt, hogy a fiú ne juthasson messzibb a küszöbnél. Miután mindezt több ízben végiggyakoroltatta vele, a kapitány megrázta a fejét, és szemmellátható an arra gondolt, hogy bizony, egészen sötéten fest a dolog.

Azután, mintha valahol holttestet kellene találnia, szigorú kutatást rendezett az egész házban, lebotorkált égő gyertyával a pincébe, ajtók mögé bökdösött a vaskampójával, fejével megdöngette a gerendákat, s magára húzta az összes pókhálókat. Mikor aztán felmentek az öregúr hálószobájába, kiderült a szemlénél, hogy a műszerárus az éjszaka nem feküdt le, csak úgy ledőlt egy keveset, az ágyruhán lelhető bemélyedés szerint.

- Én úgy gondolom, kapitány úr - szólalt meg Rob, körülnézve a szobában -, hogy Gills úr, amikor olyan sokat jött-ment a legutolsó napokban, olyankor kisebb holmikat szállított el darabonként, hogy feltűnést ne keltsen.

- Úgy! - szólt a kapitány rejtélyesen. - Miből gondolod ezt, fiam?

- Hát abból - felelt Rob és körültekintett -, mert nem látom a borotváló szerszámokat. Sem a keféket, kapitány úr. Sem az ingeit. Sem a cipőit.

Amint a fiú ezeket a tárgyakat megemlítette, a kapitány egyenként szemügyre vette Rob felszerelésének megfelelő darabjait, vajon nem legújabban van-e valamelyik nála használatban? Robnak még nem kellett borotválkoznia. Kefét egészen bizonyosan nem használt, és minden kétségen kívül régi ruhadarabjait viselte.

- És mit gondolsz, de jól gondold meg, mikor mehetett el?

- Hát bizony én azt gondolom, kapitány úr, nem sokkal azután léphetett meg, hogy én horkolni kezdtem.

- Hány óra lehetett akkor? - kérdezte a kapitány, aki rendkívüli fontosságot tulajdonított a pontos időnek.

- Hogy tudnám én azt, kapitány úr! - kiáltott fel Rob. - Csak annyit tudok, hogy igen mélyen szoktam aludni, de úgy reggel felé már elég ébren alszom. Ha Gills úr reggeltájt ment volna keresztül a bolton, hiába megy lábujjhegyen, bizonyos, hogy felébredtem volna, mikor bezárta az ajtót.

E körülmények alapos megfontolása után a kapitány arra a következtetésre jutott, hogy a műszerárus a maga jószántából készült neki az útnak és tűnt el; ezt a természetes következtetést különben a levél is támogatta, amely kétségtelenül az öregúr saját keze írásával íródott.

A kapitánynak most már ezek után azt kellett megvizsgálnia, hová és miért ment el az öregúr? Az első nehéz kérdés megoldására nem látott semmi módot, elmélkedéseit tehát a második kérdésre összpontosította.

Amint most visszaemlékezett az öregúr furcsa viselkedésére és arra, hogyan vett tőle búcsút - érthetetlennek tűnt fel akkor, de annál érthetőbbé vált most -, a kapitányon az a félelmetes gyanú vett erőt, hogy az öreg talán nem bírta tovább a Walter miatti aggodalom és bánkódás gyötrelmeit és öngyilkosságot követett el. Többször említette ő maga is, hogy a mindennapi élet hercehurcájába belefáradt a gyötrő reménytelenség és bizonytalanság közepette, ez bizony nem látszott holmi erőszakos feltevésnek, hanem nagyon is valószínűnek.

Adósságaitól megszabadult, s attól sem tartott immár, hogy akár személyes szabadságát, akár ingóságait veszély fenyegeti, mi egyéb vihette el hazulról, mint a magányában kifejlődött elmezavar? Azt, hogy némi ruházati holmit is magával vitt, ha ugyan vitt (hiszen még efelől sem voltak egészen bizonyosak) tehette ő azért is - okoskodott a kapitány -, hogy elejét vegye a nyomozásnak, elterelje a figyelmet útjának valódi céljáról, vagy könnyítsen az aggodalmain annak, aki most, íme, a lehetőségeket hánytorgatja magában. Egyszerű szavakban és röviden összefoglalva, ez volt a lényege és végső eredménye Cuttle kapitány elmélkedéseinek, de természetesen hosszabb időbe telt, amíg idáig eljutott és érvelései, az ilyenfajta okoskodásokhoz hasonlóan, messzi kitérők után rendszertelenül épültek fel.

A végsőkig csüggedten és lehangoltan, a kapitány helyesnek tartotta most már, hogy a fiút szabadlábra helyezze, és csupán bizonyos rendőri felügyelet alatt tartsa; így hát felfogadta Brogley egyik emberét, hogy távollétükben üljön ott a boltban, s a kapitány Rob kíséretében, vigasztalan nyomozásra indult Solomon Gills földi maradványai után.

Nem akadt a nagy városban állomás, hullakamra, vagy dologház, amely a fényes kalap látogatását elkerülte volna. A rakodópartok mentén veszteglő hajók tömege között, a folyón föl, a folyón le, itt, ott, mindenütt, a legnagyobb embersűrűben, csillogva haladt tova ez a kalap, mint a hős sisakja a hősköltemények csatáiban. Egy álló hétig a kapitány elolvasott az újságokban és a hirdetményeken mindent, ami csak eltűnt és megtalált személyekről szólt; kész volt elmenni a nap bármely órájában, hogy megállapítsa Solomon Gills személyazonosságát vízbe fúlt szegény kis hajósinasokon, vagy mérget nyelt sötét szakállas, magas termetű idegeneken. - Legyek bizonyos felőle - mondogatta a kapitány -, hogy mégsem ő. Az bizonyos, hogy egyetlen esetben sem volt ő, és hogy a derék kapitánynak egyéb megnyugvás nem is jutott ki ezenkívül.

Végül aztán ezekről a reménytelennek bizonyult kísérletekről is lemondott, és azon kezdett gondolkozni, mit is tehetne egyebet. Több ízben áttanulmányozta szegény barátja levelét, és arra a következtetésre jutott, hogy legfőbb kötelessége most „fönntartani a régi otthont Walter számára". Így hát elhatározta, hogy ott lakik majd Solomon Gills házában, vezetni fogja a műszeráru üzletet is, majd meglátja, mit hoz a jövő.

Mivel ilyenformán a MacStingernénél fel kell mondania, és nagyon jól tudta, hogy ez a határozott személy hallani sem akar majd ilyesmiről, a kapitány végső szorultságában szökésre szánta el magát.

- Nos, ide hallgass, fiam - szólt Robnak, amikor ez a kitűnő eszme megérett az agyában -, holnap egész nap nem leszek ezen a környéken, egész estig, sőt éjfélig sem. Hanem te őrködj addig, amíg a kopogásomat meghallod, és aztán abban a pillanatban szaladj és nyiss ajtót.

- Igenis, kapitány úr!

- Neved, mint ellátotté, tovább is itt marad, a hajószemélyzet könyvében - szólt a kapitány leereszkedően -, sőt, még az előléptetésre is számíthatsz, ha jól megleszünk egymással. De akármennyi is az idő, abban a pillanatban, ahogy a kopogásomat hallod holnap éjjel, pattanj fel és mutasd meg, milyen fürge vagy.

- Úgy lesz, kapitány úr!

- Mert hát, tudod - kezdte újból a kapitány, hogy a Köszörűsnek minél jobban eszébe vésse a kötelességét -, az sem lehetetlen, hogy üldözni fognak és elkaphatnak, ha nem mozogsz elég gyorsan.

Rob újra biztosította a kapitányt, hogy ugyancsak fürge lesz és éber, a kapitány pedig e bölcs intézkedések megtörténtével, hazament MacStingernéhez - utoljára.

Az az érzés, hogy ez utoljára történt immár, s a sötétkék kabátja alatt rejtegetett félelmetes elhatározás olyan félelemmel töltötte el MacStingerné iránt, hogyha csak meghallotta a lépteit lent a lépcsőházban, valóságos reszketési roham fogta el. Hogy, hogy nem, MacStingerné történetesen elbájoló kedvében volt, szelíd és kedves, mint egy kezes bárányka, és Cuttle kapitány iszonyatos kínokat szenvedett el a lelkiismeretfurdalástól, mikor háziasszonya feljött, hogy megkérdezze, ne főzzön-e ebédre valami jót?

- Talán egy szép vesés-puddingot, kapitány úr, vagy egy ürüszívet? Sose törődjék a fáradsággal.

- Nem, köszönöm szépen, asszonyom - felelt a kapitány.

- Vagy tán sült csirkét, egy kis vagdalt borjúhústöltelékkel, meg egy kis tojásmártással? Ugyan, Cuttle kapitány, úr! Ünnepeljen már egyszer maga is!

- Nem, köszönöm, asszonyom - válaszolt a kapitány, nagyon alázatosan.

- Valami biztosan kihozta a sodrából, és egy szíverősítőre van szüksége - folytatta MacStingerné. - Ugyan, mért nem hozat már egyszer egy üveg sherryt?

- Nos hát, asszonyom, ha megígéri, hogy maga is megiszik egy-két pohárral belőle, azt csakugyan megpróbálnám. Aztán megtenné-e asszonyom - folytatta a kapitány, miközben valósággal szétmarcangolta a lelkifurdalás -, hogy elfogadjon tőlem egy negyedévi házbért előre?

- És ugyan miért, Cuttle kapitány? - kérdezte MacStingerné élesen, legalábbis a kapitány úgy érezte, és halálra vált.

- Ha megtenné asszonyom - mondta megtörve -, nagyon lekötelezne. Nálam nem nagyon áll meg a pénz. Egyszerűen lába kel. Nagyon örülnék, ha beleegyezne.

- Hát jól van, kapitány úr - felelt a mit sem sejtő MacStingerné, és kezét dörzsölgette -, elvégre azt teszi, amit akar. Magamfajta családos asszonyhoz nem való, hogy visszautasítsa, de az sem, hogy zaklassa az ilyesmiért.

- És volna olyan jó, asszonyom - szólt a kapitány, miközben leemelte a szekrény tetejéről a bádogdobozt, amelyben a készpénzét tartotta -, hogy kis családja minden tagjának egy shilling és hat pennyt felajánljon a nevemben? Ha kiadná a jelszót, és a gyerekek testületileg ide járulnának, igazán örülnék.

Az ártatlan MacStingerek aztán megannyi tőrszúrást ejtettek a kapitány szívén, amikor rajban ott termettek, s olyan bizakodó hűséggel rohantak rá, amilyet - úgy érezte - kevéssé érdemelt meg. Kedvence, Alexander MacStinger tekintete éppen elviselhetetlen lett számára; Julianna MacStinger hangja pedig, aki szakasztott olyan volt, mint az anyja, egészen elvette bátorságát.

Mindazáltal Cuttle kapitány tűrhető módon fenntartotta mégis a látszatot, és egy vagy két órán keresztül ugyancsak kemény megpróbáltatásokat állt ki az ifjú MacStingerek részéről, akik gyermeki féktelenségükben még a fényes kalapot is alaposan meggyötörték: ketten is beleültek egyszerre, mint valami fészekbe, és sarkukkal doboltak a belső oldalain. Végre aztán a kapitány szomorú szívvel kiküldte őket, és oly lelkiismeretkínok és gyötrelmek közepette vett búcsút a kis angyaloktól, mintha legalábbis akasztani vitték volna.

Az éj csendjében aztán nehezebb ingóságait becsomagolta egy ládába s lelakatolta, azzal a szándékkal, hogy minden valószínűség szerint itthagyja, amíg eléggé vakmerő és elszánt ember nem akad, hogy eljöjjön és kikérje. A könnyebb, szükséges holmikból aztán batyut kötött, ezüstneműjét ruhájába rejtette, s ott állt végre, menekülésre készen. Az éjfél órájában aztán, mikor a Brig Place mélységes álomba temetkezett, MacStingerné pedig az édes feledés karján szunnyadt, gyermekeitől körülvéve, a bűnös kapitány lábujjhegyen lelopakodott a sötétben, kinyitotta az ajtót, majd halkan becsukta maga mögött, s futásnak eredt, ahogy csak a lába bírta.

MacStingerné képétől üldözve, ahogy majd kiugrik az ágyból, és öltözéke hiányosságával nem törődve, követi őt, elkapja hátulról és visszahurcolja, a bűntudattal megvert Cuttle kapitány ugyancsak szedte lábát, és úgyszólván lélegzetet sem vett, amíg csak a műszerárus boltjához nem ért. Kopogására az ajtó azonnal kinyílt - mert Rob ott állott őrhelyén -, és csak azután érezte magát némi biztonságban, hogy már bezárta és bereteszelte mögötte.

- Huh! - kiáltott fel körülnézvén a szobában. - Hát ez aztán nehéz ügy volt!

- Csak nincs valami baj, kapitány úr?! - lihegte a szájtátó fiú.

- Nincs, nincs! - felelt a kapitány, s a színe is elváltozott, ahogy egy-egy kint elhaladó lépésre figyelt. - Hanem, ide hallgass, fiam! Ha bármilyen hölgy, kivéve azt a kettőt, akit tegnap itt láttál, be találna jönni, és Cuttle kapitány felől kérdezősködnék, hát mondd neki, hogy soha olyan nevű személyt nem ismertél, nem hallottad még hírét sem. Megértetted?

- Majd résen leszek, kapitány úr!

- Azt is mondhatod, ha akarod - szólt a kapitány némi habozással -, hogy ilyen nevűről olvastál az újságban: Ausztráliába vándorolt ki, csupa olyanokkal, akik megesküdtek, hogy vissza sem jönnek többet.

Rob intett, hogy megértette az utasításokat. Cuttle kapitány megígérte neki, hogy embert farag belőle, ha a parancsainak engedelmeskedik, ágyba parancsolta az ásítozó fiút, a bolti asztal alá, ő maga pedig Gills hálószobájába vonult.

Milyen szenvedéseket állott ki a kapitány másnap, valahányszor női kalap vonult el a bolt előtt, és hányszor rohant ki a boltból, hogy holmi képzeletbeli MacStingerné elől szökve, menedéket keressen a padláson, azt elmondani sem lehet. Végül is hogy a lapulással járó rendkívüli fáradalmakat elkerülhesse, a bolt és a hátsó szoba közötti üvegajtót elfüggönyözte

belülről, bezárta a kulcscsomó egyik kulcsával, a falba pedig kis kémlelő nyílást vágott. Ezeknek az erődítési munkálatoknak előnye nyilvánvaló volt; ugyanis amint egy női kalap feltűnt az utcán, a kapitány pillanatok alatt benn termett az erődben, bezárkózott, s onnan leste az ellenség hadmozdulatait. A riadalom aztán vaklármának bizonyult, és a kapitány ismét kilépett az üzletbe. Mivel pedig a női kalapok igen nagy számmal mutatkoztak az utcán, a riadalom pedig elválaszthatatlan volt a női kalap megjelenésétől, a kapitány jóformán egyebet sem tett egész nap, mint ki és be futkosott.

Cuttle kapitány mindazáltal e fárasztó szolgálat közepette is talált időt arra, hogy a bolt árukészletét átvizsgálja, s az az általános véleménye alakult ki, hogy ezeknek a tárgyaknak semmiféle dörzsölés nem lehet elég sok, és semmi fényesítés nem lehet elég alapos. Ez a nézet okozott is Robnak munkát eleget. Azonkívül néhány biztató külsejű tárgyat, csak úgy találomra, árjelző cédulával is ellátott, tíz shillingtől ötven fontig állapítva meg az árakat, s az árjelző cédulákat az árukkal együtt aztán, a közönség roppant elképedésére kirakta az ablakba.

Miután ezeket az újításokat véghezvitte, a kapitány, a tudós eszközök környezetében, lassan, lassan tudósfélének kezdte érezni magát, és úgy nézegetett a csillagokra az üvegtetőn át éjszakánként, amikor ott ült a kis szobában, és a pipáját szívta lefekvés előtt, mintha legalábbis birtokot szerzett volna magának valamelyikben. Továbbá, mint a citybeli kereskedővilág tagja, érdeklődni kezdett a Lord Mayor, meg a seriffek és a kereskedelmi társaságok irányában, azonkívül kötelességének tartotta, hogy naponta elolvassa a pénzpiac árfolyamairól szóló tudósításokat, noha eligazodni nem tudott semmiféle hajózási szabály segítségével, mit jelenthetnek ezek a számok tulajdonképpen, ami pedig a tört egységeket illeti, úgy érezte, ő bizony egészen jól meg tudna lenni nélkülük. Florence-nél a Sol bácsiról szóló furcsa hírekkel azonnal tisztelegni próbált, amint birtokba vette a tengerészkadét birodalmát, de Florence nem volt a városban. Így aztán a kapitány új életében nem talált más társaságra Robon, a Köszörűsön kívül, és elvesztvén érzékét az idő iránt, mint az emberek általában, ha nagy változások történnek velük, olyanformán gondolt Walterre, Solomon Gillsre, sőt még MacStingernére is, mint hajdanvolt, talán igaz sem volt dolgokra.

HUSZONHATODIK FEJEZET

Múlt és jövő árnyai

- Legalázatosabb szolgája, uram! - szólt az őrnagy. - A teremburáját is, uram, Dombey barátom barátja az én barátom is, és igazán örülök a szerencsének.

- Lekötelezettje vagyok Bagstock őrnagynak, Carker - szólalt meg most Dombey -, a társaságáért, meg azért, ahogyan elszórakoztatott. Bagstock őrnagy nagy szolgálatot tett nekem, Carker.

Carker cégvezető úr, aki kalapjával kezében állt ott, éppen az imént érkezett meg Leamingtonba, és most, amikor az őrnagynak bemutatták, azonnal szemlére rakta ki előtte mind a két fogsorát, miközben azt mondta, úgy véli, megengedi neki, hogy köszönetet mondjon, amiért Dombey úr arcszíne és kedélye az ő segítsége révén annyira megjavult.

- Becsületemre, uram - felelt az őrnagy - nekem a világon semmiféle köszönet nem jár, mert itt köztünk kölcsönösen ment minden. Olyan nagy ember, mint a mi Dombey barátunk, uram - folytatta az őrnagy lehalkítva hangját, de azért mégsem annyira, hogy Dombey meg ne hallhassa -, olyan ember akaratlanul is emeli és tökéletesíti barátait. Valósággal megacélozza az ember erkölcsi erejét.

Carker úr kapott a szaván. Nagy erkölcsi erejével. Pontosan. Az őrnagy szájából vette ki a szót.

- Hanem ha az én Dombey barátom - tette hozzá az őrnagy -, Bagstock őrnagyról kezd beszélni önnek, akkor esedeznem kell, hogy helyreigazíthassam a véleményét az önével együtt. Akiről szó lehet, az csak az ő egyszerű Joe barátja, uram. Joey B., Josh, Joseph, a kemény és katonás vén J., senki egyéb. Szolgálatjára.

Carker úr nagy baráti hajlandósága az őrnagy iránt és keménysége, katonás volta, egyszerűsége iránt érzett csodálata minden egyes fogán megmutatkozott.

- Most pedig, uram - folytatta az őrnagy -, önnek, meg Dombey úrnak bizonyára rengeteg beszélnivalójuk van egymással.

- Szó sincs róla, őrnagyom - jegyezte meg Dombey.

- Dombey - tiltakozott az őrnagy -, ezt én jobban tudom; az olyan embert, mint ön, a kereskedelem kolosszusát nem szabad megakasztani munkájában. Az ön percei drágák. Vacsoránál majd találkozunk. Addig az öreg Joseph eltűnik. Carker úr, pontosan hét órakor vacsorázunk.

Ezzel az őrnagy, képét hatalmasan felfújva, visszavonult, de rögtön visszadugta a fejét s így szólt:

- Bocsánat! Dombey, nincs semmi üzenete számukra?

Dombey úr némileg zavart pillantást vetve üzleti titkainak udvarias letéteményesére, arra kérte az őrnagyot, hogy tolmácsolja tiszteletét.

- De teringettét, uram, kissé melegebben! Különben az öreg Joeyt nem fogadják majd valami szívesen.

- Szívélyes üdvözletemet hát, ha úgy jobb, őrnagyom - mondta Dombey.

- Ejnye, a kutyafáját - szólt az őrnagy újra, miközben válla és terebélyes képe csak úgy rázkódott a nevetéstől -, eszeljen ki már valami még melegebbet.

- A barátunk ravasz ám, uram! Ravasz, ör-dön-gö-sen ravasz - szólt az őrnagy, s Carkerre meregette szemét, az ajtó mögül. - Csakhogy Bagstock is ravasz ám! - Ekkor a nevetésben egyszerre megállt, teljes magasságában kiegyenesedett, s ünnepélyesen felkiáltott, miközben mellére ütött: - Dombey! Irigylem az érzéseiért! Isten áldja meg! - Ezzel eltűnt.

- Bizonyára nagy vigaszt talál ebben az úriemberben, Dombey úr - szólt Carker fogaival követve az őrnagyot.

- Valóban nagyot - felelt Dombey.

- Ismerősei is vannak itt, kétségtelenül. Abból, amit mondott, látom, társaságba is jár. Tudja - folytatta Carker bizalmas mosolygással -, igazán nagyon örülök, hogy ön már társaságba is eljárogat.

Dombey úr másodkapitánya érdeklődését óraláncának csavargatásával ismerte el, és szótlanul biccentett.

- Ön társaséletre született - folytatta Carker. - Valahány embert csak ismerek, alkat és társadalmi állás tekintetében ön a leghivatottabb arra, hogy a társaságnak éljen. Igen, gyakran csodálkoztam rajta, hogy olyan hosszú ideig, úgyszólván kartávolságnyira tartotta magától a társaságot.

- Megvolt rá az okom, Carker. Egyedül maradtam, és közömbösen hagyott a társaság. De önnek magának is kiváló képességei vannak a társaságbeli életre, így hát jobban csodálkozhatott rajta.

- Ó, én! - válaszolt a másik készséges önócsárlással. - Egészen más dolog ez olyan ember esetében, amilyen én vagyok. Ne hasonlítson engem önmagához.

Dombey úr nyakkendőjéhez nyúlt, eligazította benne állát, köhintett egyet, aztán néhány percig csendben nézett hű barátjára és szolgájára.

- Nagyon fogok örülni, Carker - szólalt meg végre, mint aki túl nagyot nyelt -, ha bemutathatom az én... az őrnagy barátainak. Rendkívül kellemes emberek.

- Hölgyek is vannak közöttük, gondolom - kockáztatta meg a sima modorú cégvezető.

- Mind azok, azaz hogy mindketten hölgyek.

- Csak ketten vannak? - mosolygott Carker.

- Csak ketten. Látogatásaimban csupán erre a családra szorítkoztam, másokkal nem is kötöttem ismeretséget.

- Nővérek talán?

- Anya és leánya - válaszolt Dombey.

Dombey úr ebben a pillanatban lesütötte szemét, és újra nyakkendőjét igazgatta. Carker mosolygó ábrázata hirtelen, minden átmenet nélkül megfeszült, haragosra változott, miközben kutatón, majd pedig csúnya gúnymosollyal nézett Dombeyra. Ahogy azonban Dombey ismét felvetette a tekintetét, Carker nem kevésbé gyorsan öltötte vissza régi arcát, és az ínyét is kimutatta.

- Ön valóban szíves, Dombey úr - mondta aztán -, nagyon örülni fogok, ha megismerhetem őket. De ha már hölgyekről beszélünk, most jut eszembe, hogy Dombey kisasszonnyal találkoztam.

Dombey úr arcát elöntötte a vér.

- Bátor voltam tiszteletemet tenni nála, hogy megkérdezzem, nincs-e valami megbízása a számomra. De nem részesültem abban a szerencsében, hogy bármi mást hozhatnék tőle, mint... forró szeretetét.

Farkasarc, de még a forró nyelv is megmutatkozott a mosolyra húzott szájban, amint szeme Dombey szemével találkozott!

- És az üzleti ügyek? - kérdezte Dombey némi szünet után, miközben a másik néhány papirost szedett elő.

- Nagyon kevés - jelentette Carker. - Egészben véve üzleti ügyeinkben újabban nem volt sok szerencsénk éppen, de hát önre nézve ez most nem fontos. A hajóbiztosítónál már lemondtak a „Fiam és örökösöm"-ről, mint elveszettről. Egyébként orrától az árbochegyéig biztosítva volt.

- Carker - szólalt meg ekkor Dombey, s leült Carker mellé -, nem mondhatnám, hogy a Gay-fiú valaha is kedvezően hatott volna rám...

- Rám se - vetette közbe a cégvezető.

- De azért szeretném - folytatta Dombey, nem véve figyelembe a közbeszólást -, ha sohasem lépett volna a hajó fedélzetére. Bár ne küldtük volna ki azzal a hajóval.

- Kár, hogy ezt nem közölte kellő időben, nem igaz? - felelte Carker hűvösen. - Mindazonáltal azt hiszem, minden úgy van jól, ahogy van. Valóban, úgy gondolom, hogy így a legjobb. Nem említettem-e még, hogy Dombey kisasszony meg én közösen birtoklunk egy titkot?

- Nem! - felelt Dombey szigorúan.

- Bizonyos vagyok benne - szólt Carker hatásos szünet után -, bárhol is legyen Gay, jobb, mintha itthon volna. Ha az ön helyében volnék, megnyugodnék ebben. Én magam egészen megnyugszom. Dombey kisasszony jóhiszemű és fiatal, s ha van valami hibája, talán csak az, hogy nem elég büszke a családjára. Nem mintha ez súlyos jellemhiba volna. Lesz szíves ezeket a mérlegeket átnézni velem?

Dombey úr hátradőlt székében, ahelyett hogy az elébe rakott papirosok fölé hajolt volna, és merően nézett Carker arcába. A cégvezető szempilláját alig emelve föl, úgy mutatta, mintha a számjegyeket nézné, és arra várna, hogy főnökének megjöjjön a kedve a munkához. De látszott rajta, hogy csak színlel, méghozzá finom lelkére hallgatván, mert kímélni akarja Dombey úr érzelmeit. Dombey úr érezte, milyen tapintatosan jár el bizalmas beosztottja, különben sok mindent elmondana még neki, ő viszont túlontúl büszke volt, semhogy kérdéseket intézzen hozzá. Így történt ez köztük gyakran az üzleti életben is. Dombey úr tekintete aztán lassan, lassan elernyedt, és figyelme az elébe kiterített papirosok felé fordult; de néhányszor még később is abbahagyta a munkát, és ismét Carkerre pillantott. Mindannyiszor azonban Carker éppen olyan tüntetően tapintatossá vált, mint az előbb, és tapintatáról a nagy főnököt is egyre jobban meggyőzte.

Míg együtt dolgoztak - és míg a cégvezető ügyes tevékenysége folytán haragos gondolatok születtek és forrtak Dombey lelkében Florence iránt, a hűvös ellenszenv helyén - Bagstock őrnagy, a leamingtoni öreg hölgyek csodálatától kísérve, ott haladt terpedt lépéseivel a főút árnyas oldalán, a bennszülött kíséretében, aki a szokásos mennyiségű könnyű hadi felszerelést cipelte utána, hogy Skewtonné asszonynál megtehesse délelőtti látogatását. Éppen dél volt, mikor az őrnagy Cleopatra lugasába érkezett, és abban a szerencsében részesült, hogy királynőjét ott találhatta szokott pamlagján. Egy csésze kávé fölött lankadozott, szobáját

elfüggönyözte és sötétítette, a még gyönyörteljesebb pihenés kedvéért, hogy a szolgálatot teljesítő Withers úgy tűnt fel, mint egy apród kísértete.

- Micsoda elviselhetetlen alak közeledik itt! - szólt Skewtonné. - Rá sem tudok nézni. Távozzon, akárki is!

- Csak nem lesz szíve hozzá, hogy J. B.-t elűzze, asszonyom! - méltatlankodott az őrnagy, s fele úton megállt tiltakozása közben, sétabotjával a vállán.

- Ó, hát maga az? Várjon egy kicsit. No, nem bánom, bejöhet - mondta Cleopatra.

Az őrnagy a pamlaghoz lépett, és odaszorította a bájos kezet ajkaihoz.

- Üljön le - szólt Cleopatra, miközben hanyagul legyintett legyezőjével -, de csak távolabb. Ne jöjjön túl közel hozzám, mert roppantul bágyadt és érzékeny vagyok ma délelőtt, magán meg érezni, hogy a napról jön. Valóságos trópusi szagot hoz magával.

- Szent Györgyre, asszonyom! - felelt az őrnagy. - Volt idő, mikor Joseph Bagstockot csaknem rostélyossá sütötte és perzselte a nap; az az idő, asszonyom, amikor Nyugat-India melegházi izzó levegője olyan erős virágzásba hajtotta őt, hogy nem is ismerték másként, csak úgy, hogy a Virág. Nem is hallott senki holmi Bagstockról akkoriban, a Virágról hallott csupán, a Mi Virágunkról. A Virág megkókadhatott valamelyest, asszonyom - folytatta az őrnagy, és egy sokkal közelebbi széken foglalt helyet, mint amelyet a kegyetlen istennő kijelölt számára -, de szívós palánta ő még, és állhatatos, akár az örökzöld.

Az őrnagy, aki az elsötétített szoba védelme alatt fél szemét becsukta, s fejét furcsa bohóc módjára kezdte rázni, roppant önelégültségében, közelebb állt a gutaütéshez, mint valaha.

- Hol van Grangerné asszony? - kérdezte Cleopatra az apródtól.

Withers úgy vélte, hogy a szobájában.

- Jól van. Elmehet és csukja be az ajtót. Nem vagyok itthon senkinek.

Amint Withers eltűnt, Cleopatra bágyatagon az őrnagy felé fordította fejét, anélkül hogy maga megmozdult volna, és megkérdezte tőle, barátja hogy van?

- Dombey, asszonyom - felelte az őrnagy, pajzán nevetéstől bugyborékoló torokkal -, úgy van, ahogy valaki hasonló körülmények között lehet. Helyzete kétségbeejtő, asszonyom! Dombeyt megsebezték! Súlyosan! Átszúrták, pont a szíve közepén.

Cleopatra karvalytekintetet vetett az őrnagyra, és ez a pillantás rendkívül ellentétben állott azzal a szenvelgő, vontatott hangjával:

- Kedves őrnagyom, látja, jóllehet én nagyon keveset tudok a világról, és valóban nem is sajnálkozom tapasztalatlanságomon, mert attól tartok, hogy hamis hely ez nagyon, léleksorvasztó formaságokkal tele, és a természettel keveset törődnek benne, az őszinte szív zenéje pedig, a lélek kiáradása és minden igazán költői dolog, oly ritkán hallható. Itt mégsem hinném, hogy félreértettem volna. Ön szavaiban Edithre, Edithre, az én legdrágább gyermekemre céloz - szólt Skewtonné, végighúzva mutatóujját szemöldöke körvonalain -, akitől a leggyöngédebb húr hangjai rezdülnek meg bennem!

- Az egyenes szókimondás, asszonyom - szólt az őrnagy -, mindig a Bagstockok jellemvonása volt. Igaza van. Joe nem tagad.

- És célzása - folytatta Cleopatra -, vonatkozott a legmeghatóbb, legmegrázóbb és legszentebb érzelemre, amelynek a mi esendő akaratunk alárendeltje.

Az őrnagy ajkához emelte ujját, s csókot dobott Cleopatra felé, mintha a szóban forgó érzelem mivoltát jelezné.

- Érzem, hogy gyönge vagyok. Érzem, hogy nincs meg bennem a mamának, hogy úgy mondjam szülőnek ilyen esetben oly szükséges erélye - pityegte Skewtonné, és zsebkendője csipkés szélével a festéket egyengette ajkán -, de hát alig is közeledhetek a drága Edithemnek ilyen fontos valamihez a gyöngeség érzése nélkül. Mindamellett, maga rossz ember, mivel maga már vakmerően célozni mert rá, és komoly nyugtalanságot szerzett nekem - itt Skewtonné megérintette bal oldalát a legyezőjével -, nem fogok meghátrálni kötelességem teljesítése elől.

Az őrnagy a sötétség leple alatt egyre csak dagadt, dagadt, körbe forgatta elkékült arcát, és szaporán hunyorgatott kiülő rákszemével, mígnem egyszerre olyan hörgő köhögés fogta el, hogy fel kellett kelnie, és egyet-kettőt fordulnia a szobában, mielőtt szép barátnője tovább folytathatta volna.

- Dombey úr - kezdte újból Skewtonné -, több héttel ezelőtt látogatásával tisztelt meg bennünket, az ön társaságában, drága őrnagyom. Őszintén beismerem, az a bajom, hogy nagyon is az ösztönök embere vagyok, s olyan, mintha valósággal kívül hordanám a szívemet. Jól ismerem ezt a hibámat. Ellenségem sem ismerhetné jobban. De nem sajnálom, hogy ilyen vagyok, sőt inkább örülök, hogy nem dermesztett jéggé ez a szívtelen világ és megelégedéssel viselem el, ha méltán ezzel vádolnak.

Skewtonné eligazította a csipkebetétjét, majd ráncos nyakán csippentett egyet, hogy simábbnak lássék, és rendkívüli önelégültséggel folytatta:

- Végtelen örömet szerzett nekem (és az én drága Edithemnek is), hogy Dombey urat fogadhattam. Az ön barátjáról lévén szó, kedves őrnagyom, természetesen kedvező módon elfogultak voltunk irányában, és nekem úgy tetszett, mintha azt vettem volna észre, hogy Dombey úr a szív embere, ami rendkívül üdítően hatott rám.

- No de most aztán annál kevesebb szív maradt Dombeyban - jegyezte meg az őrnagy.

- Nyomorult ember! - kiáltott fel Skewtonné, epedőn nézve az őrnagyra. - Kérem, hallgasson.

- J. B. már elnémult, asszonyom.

- Dombey úr - folytatta Cleopatra, a rózsás színt elsimogatva arcán -, megismételte látogatását, és mivel a mi egyszerű, természetes szokásaink nyilvánvalóan vonzották őt, hiszen a természetben édes és kellemes báj van, lassanként tagja lett a mi mindennapos kis esti társaságunknak. Kevéssé gondoltam a rendkívüli felelősségemre, amikor Dombey urat arra bátorítottam, hogy...

- Ezen a környéken vadásszon - segített Bagstock őrnagy.

- Ó, maga durva ember! - felelt Skewtonné. - Ha ilyen mosdatlan szájjal is, de megelőzte, amit mondani akartam.

Skewtonné odatámasztotta könyökét a mellette álló kis asztalra, és csuklóját lecsüggesztve - amit rendkívül kecsesnek és magához illőnek talált -, legyezőjét ide-oda forgatta, és beszéd közben lanyhán csodálta keze szépségét.

- Az a szenvedés, melyet kiálltam - szólt szenvelegve -, amint az igazság fokozatosan kiderült előttem, sokkal szörnyűbb, semhogy részletezni bírnám. Egész életemmel az én Edithemen csüggök, és most látnom kell, mint változik át napról napra az én gyönyörű báránykám, aki

valósággal téli rejtekbe bujtatta szívét a mi imádott Grangerünk halála óta! Igazán a legmegindítóbb dolog a világon.

Skewtonné világa - mellékesen megjegyezve - nem lehetett valami megpróbáltatásokkal teli hely éppen, ha aszerint ítélünk, mi volt számára a legmegindítóbb ebben.

- Azt mondják - tette hozzá Skewtonné édeskés mosollyal -, hogy Edith, ez az én legdrágább gyöngyöm, hasonlít hozzám. Én is azt hiszem, hogy valóban egyformák vagyunk.

- Van egy ember a világon, aki sohasem engedi azt állítani, hogy bárki is hasonlít önhöz, asszonyom - felelt az őrnagy -, ez az ember pedig az öreg Joe Bagstock.

Cleopatra úgy tett, mintha meg akarná ütni a hízelgőt legyezőjével, de azután megengesztelődve rámosolygott és tovább folytatta:

- Ha az én gyönyörű lányom örökölt is tőlem valami olyasmit, ami előnyös, gonosz teremtés! - a gonosz teremtés persze az őrnagy volt -, viszont örökölte az én bolondos természetemet is. Edithben nagy jellemerő van, rólam azt mondták, hogy óriási jellem vagyok, de hát nem hiszem, hanem ha Edithet egyszer valami megindítja, érzékeny és odaadó a végletekig. Milyen érzés az én számomra, ha kínlódni látom? Valósággal tönkremegyek belé!

Az őrnagy, dupla tokáját fölfújta, és kék ajkát vigasztalón csucsorította legmélyebb együttérzésének jeléül.

- A meghittség - folytatta Skewtonné - kettőnk között a lélek szabad megnyilvánulása, az érzések nyíltsága, még gondolni is megható minderre! Inkább testvérek voltunk, mint anya és gyermeke.

- J. B. is így látta, asszonyom, J. B. ötvenezerszer mondta már ezt.

- Ne szakítson félbe, maga komisz ember - szólt Cleopatra. - Mit érezhetek ezután, amikor azt veszem észre, hogy egy beszédtárgyat kerülnünk kell! Hogy valami hogy is hívják csak, örvény nyílt meg közöttünk! Hogy az én nyílt Edithem megváltozott irányomban! Élesebb fájdalmat ennél elképzelni sem lehet.

Az őrnagy felkelt a székből, és egy másikra ült, közelebb a kis asztalhoz.

- Napról napra látom ezt, drága őrnagyom - folytatta Skewtonné. - Napról napra érzem. Óráról órára vádolom magam túlságos jóhiszeműségem és bizalmam miatt, amely ilyen lehangoló eredményekhez vezetett; úgyszólván percről percre várom, hogy Dombey úr majd nyilatkozik, és felment a gyötrelmem alól. De hát, kedves őrnagyom, nem történik semmi sem; én pedig rabszolgája lettem a mardosó lelkiismeretnek, vigyázzon arra a kávéscsészére! Hogy maga milyen ügyetlen! Az én drága Edithemet egészen kicserélték, és igazán nem tudom, mitévő legyek, vagy miféle jó emberemhez forduljak tanácsért.

Bagstock őrnagyot talán az bátorította fel, hogy Skewtonné, aki eddig is többször ellágyultabb és bizalmasabb hangnembe kezdett, most már teljesen átengedte magát ennek a hangulatnak; épp ezért átnyújtotta kezét a kisasztalon, és vigyorogva szólt:

- Tanácskozzon Joe-val, asszonyom!

- Akkor hát, maga bosszantó szörnyeteg - szólt Cleopatra, odanyújtva egyik kezét, miközben a másikban tartott legyezővel az őrnagynak bütykös kezét veregette -, akkor hát miért nem beszél velem őszintén? Hiszen tudja, mit gondolok. Miért nem mond nekem végre valamit, ami célra vezet?

Az őrnagy nevetett, azután megcsókolta Cleopatra rendelkezésére bocsátott kezét, utána pedig borzalmas hahotába kezdett.

- Vajon van-e annyi szív Dombeyban, mint én feltételeztem? - mélázott Cleopatra lankatagon. - Gondolja-e, hogy a szándékai komolyak, kedves őrnagyom? Ugrasszuk ki a nyulat a bokorból, vagy adjunk gondolkozási időt? Mondja meg nekem, drága ember, mit tanácsol?

- Hát hozzáadjuk őt Edith Grangerhez, asszonyom? - kuncogott fel az őrnagy rekedten.

- Ó, maga titokzatos alak! - felelt Cleopatra, s legyezőjével az őrnagy orrára pattintott. - Hát hogyan tudnánk mi hozzáadni?

- Ismétlem, asszonyom, elvétessük vele Edithet? - nyiharászott az őrnagy megint.

Skewtonné nem válaszolt egy szóval sem, de annyi furfanggal és élénkséggel mosolygott rá az őrnagyra, hogy a lovagias katonatiszt, aki ezt egyenes kihívásnak minősítette, mindenesetre rögtön egy csókot nyomott volna a rendkívüli pirosságú ajakra, ha Cleopatra szívbe kapóan megnyerő és fiatalos fürgeséggel ajka elé nem kapja legyezőjét. Lehet, hogy szemérmességből tette; de az is lehetséges, hogy a félelemtől, hátha kár esik ajka virágzó színében.

- Dombey nagy fogás ám, asszonyom!

- Ó, maga elvetemült kalmár! - sikította Cleopatra. - Egészen megbotránkoztat.

- És Dombeynak, asszonyom - folytatta az őrnagy, előrevetve a fejét és szemét kimeresztve -, komoly szándékai vannak. Ezt Joseph mondja; Bagstock tudja jól. J. B.-nek pedig gondja van rá, hogy így legyen. Dombeyt csak hagyja, asszonyom. Dombey biztos, asszonyom. Csak azt tegye, amit eddig tett, ne többet; és bízza J. B.-re a többit.

- Valóban úgy gondolja, kedves őrnagyom? - kérdezte Cleopatra, és látszólag hanyag viselkedése ellenére is nagyon kutatóan leste az őrnagy arcát.

- Biztos vagyok a dologban. A hasonlíthatatlan Cleopatra, és az ő Antonius Bagstockja sokszor fognak még diadallal beszélni erről, míg ott sütkéreznek majd Edith Dombey házának és gazdagságának pompájában. Dombey jobbkeze, fő embere - folytatta az őrnagy s a nevetést hirtelen abbahagyta, és elkomolyodott -, megérkezett, asszonyom.

- Ma reggel?

- Ma reggel, asszonyom. És hogy Dombey annyira óhajtotta megérkezését, ez azért van, és higgyen J. B. szavának, mert Joe ör-dön-gő-sen ravasz ember ám - az őrnagy ujját az orrához nyomta, és egyik szemét erősen összeszorította, ami semmiképpen sem emelte természetes szépségét -, azért van, hogy tudomására hozza emberének, mi lóg a levegőben, anélkül hogy el kellene mondania és megtanácskoznia. Mert Dombey olyan büszke, asszonyom, akár maga az ördög.

- Elbájoló vonás - selypítette Skewtonné -, az én drága Edithemre emlékeztet.

- Nos asszonyom, én már el is röppentettem néhány célzást, és a jobbkéz megértette; s még több célzást is ejtek el majd, mielőtt a nap véget ér. Dombey ma reggel azt javasolta, hogy kocsikázzunk ki holnap a Warwick-kastélyhoz, Kenilworthbe, de előbb együtt reggelizzünk a szállónkban. Én vállaltam, hogy a meghívást átadom. Ugye, megtisztel majd bennünket, asszonyom? - szólt az őrnagy, a légszomjtól és a ravaszságtól dagadva, s levelet vett elő, amely méltóságos Skewtonné úrnőnek szólt, szívességből Bagstock őrnagy révén; ebben mindig igaz híve, Paul Dombey arra kérte őméltóságát, valamint szeretetre méltó és bájos leányát, hogy járuljanak hozzá a kiránduláshoz, a levél utóiratában pedig a fent írt örökké igaz híve, Paul Dombey arra kérte a címzettet, hogy szíveskedjék tiszteletét átadni kedves lányának, Grangerné asszonynak.

- Csitt! - szólalt meg Cleopatra hirtelen. - Edith!

A szerető anyáról nehezen lehetett volna azt állítani, hogy amíg ezt a szót kimondta, azonnal édeskés és mesterkélt modorát öltötte föl ismét, ugyanis egyáltalán le sem vetette, sőt nem is látszott valószínűnek, hogy valaha is le akarná vagy le tudná vetni másutt, mint a sírban. Mégis gyorsan eltüntette mindazt, amit a komolyság árnyaképpen, vagy valami jó vagy rossz szándék bágyadt vallomásaként lehetett volna leolvasni arcáról, vagy kisejteni hangjából és viselkedéséből. Bágyatagon, legszenvelgőbb modorában dőlt ismét hátra a pamlagon, mikor Edith a szobába belépett.

Edith, pompásan és gyönyörűen, hidegen és visszautasítóan, Bagstock őrnagy jelenlétéről alig vett tudomást, fürkészően pillantott az anyjára, majd az ablak egyik függönyét félrevonta, és kinézett az utcára.

- Drága Edithem - szólalt meg Skewtonné -, hol voltál, az istenért! Erősen nélkülöztelek, angyalom!

- A mama azt mondta, hogy el van foglalva, azért nem zavartam - felelt Edith, de még a fejét sem fordította felé.

- Kegyetlenség volt az öreg Joe iránt - szólt az őrnagy szokott udvariasságával.

- Nagy kegyetlenség, tudom - szólt Edith, továbbra is csak kifelé nézve, oly nyugodt megvetéssel, hogy az őrnagy valósággal megsemmisült, és nem talált szavakat.

- Bagstock őrnagy - kezdte Skewtonné elnyújtott hangon - egyébként általában a leghaszontalanabb és legkellemetlenebb alakok egyike a világon, amint tudod...

- Igazán nem érdemes, mama - felelt Edith és körülnézett -, hogy ezt a beszédmódot tovább folytassuk. Egészen magunk közt vagyunk, és ismerjük egymást.

A nyugodt megvetés gyönyörű arcán - szemmelláthatóan maga ellen csak úgy irányult, mint amazok ellen - oly mély volt és erős, hogy egy pillanatra, bármilyen szívósan tartott anyja mesterkélt mosolya, még az is elenyészett előtte.

- Kedves lánykám - kezdte ismét.

- Még nem vagyok asszony? - kérdezte Edith mosolyogva.

- Milyen furcsa vagy te ma, kedvesem. Hadd mondjam el, drágám, hogy Bagstock őrnagy végtelenül kedves levelet hozott Dombey úrtól, melyben azt ajánlja, hogy holnap reggelizzünk együtt, utána pedig kocsizzunk át Warwickba és Kenilworthbe. Eljössz, Edith?

- Hogy elmegyek-e? - ismételte Edith, mialatt erősen elpirult, és lélegzete meggyorsult, ahogy anyjára nézett.

- Egyetlenem! Tudtam, hogy eljössz! - szólt Skewtonné könnyedén. - Hiszen csak formaságból kérdeztem amúgy is. Itt van Dombey úr levele, Edith.

- Köszönöm. Nem kívánom elolvasni.

- Akkor legjobb lesz talán, ha magam felelek rá, habár arra gondoltam, téged kérlek meg, hogy a titkárom légy, angyalom. - Mivel Edith sem nem mozdult, sem nem felelt, Skewtonné megkérte az őrnagyot, hogy tolja a kisasztalt közelebb hozzá, nyissa ki az írószekrényt, és vegyen ki tollat és papirost a számára, s e lovagi szolgálatokat az őrnagy buzgó odaadással és alázatossággal teljesítette.

- Tolmácsoljam a te üdvözletedet is, édesem? - kérdezte Skewtonné, az utóirathoz érve, és tollal a kezében várakozott.

- Ahogy tetszik, mama - felelt Edith fenséges egykedvűséggel, és fejét sem fordította oda.

Skewtonné tehát írt, amit akart, és nem várt újabb utasítást, aztán átadta a levelet az őrnagynak, aki olyan módon fogadta, mint drága megbízást, úgy tett, mintha odarakná egyenesen a szíve fölé, de végül is kénytelen volt a nadrágja zsebébe helyezni, a mellényzsebben nem találva elég biztonságban. Azután rendkívül szertartásos és lovagias búcsút vett a hölgyektől, melyet az idősebbik szokásos módján fogadott, a fiatal pedig az ablak felé fordulva alig észrevehető módon biccentette meg a fejét, hogy az őrnagyra nézve sokkal hízelgőbb lett volna, ha egyáltalán nem viszonozza köszönését, mert akkor legalább azt hihette volna, hogy észre sem vette. Napos, forró délután volt, az őrnagy előrerendelte a bennszülöttet a könnyű poggyásszal, maga pedig ott baktatott e száműzött fejedelem árnyékában. - Ami a benne történt változást illeti, uram - elmélkedett -, ami a változást és az epekedést illeti, meg a többi állítást, azt Joseph Bagstock ugyan nem veszi be. Semmi ilyesmit, uram! De nem ám! Hanem, hogy valami szakadás támadt közöttük, valami örvény, ahogy a mama nevezi, becsületemre, az egész valószínűnek látszik. És ez elég különös dolog. Nos hát, uram! - lihegett az őrnagy. - Edith Grangert és Dombeyt szépen összepárosítottuk. Mérkőzzenek hát! Bagstock a győző oldalán lesz, az szent!

Az őrnagy élénk gondolatai közepette olyan hangosan mondta az utolsó szavakat, hogy a boldogtalan bennszülött, abban a hiszemben, hogy hozzá szóltak, megállt és visszafordult. Az őrnagy felháborodott ezen a fegyelemsértésen (noha ugyancsak duzzadozott szellemességén érzett örömében), és nádpálcájával rögtön odabökött a bennszülött bordái közé, aztán rövid időközökben tovább is ilyen módon ösztökélte haladásra, míg csak a szállodába nem értek.

Az őrnagy hasonló lelki háborgásról tett tanúságot az ebédhez öltözködés közben is; a fekete szolga a csizmától a hajkeféig, a különféle nagyságú tárgyak valóságos záporának csapkodását szenvedte, hozzávéve mindent, ami csak gazdája keze ügyébe került. Az őrnagy azzal tetszelgett magának ugyanis, hogy a bennszülöttet a legtökéletesebb katonai fegyelem állapotában tartja, és így a szigorú szabályzattól való legkisebb eltérést is ilyen, számára is megerőltető módon torolta meg. Ha ehhez még hozzászámítjuk aztán, hogy az őrnagy a köszvény meg egyéb testi-lelki gyötrelmek ellenszeréül is a bennszülöttet tartotta maga mellett, meggyőződünk, hogy az csakugyan megszolgálta csekélyke fizetését.

Végre, mikor már felhasználta a keze ügyébe akadt összes hajító szerszámot, és annyiféle új névvel ruházta fel a bennszülöttet, hogy annak igazán bőséges alkalma nyílt az angol nyelv kiapadhatatlan szókincsén elcsodálkozni, megköttette vele a nyakravalóját. Amint az őrnagy elkészült, és úgy érezte, hogy az öltözés közben végzett testgyakorlat ugyancsak felélénkítette szellemét, lement, hogy Dombeyt és jobbkezét szintén felvillanyozza.

Dombey még nem jött le a szobába, de a jobbkéz már jelen volt, és fogazatának kincsei, mint mindig, most is készen álltak a közszemlére, amint az őrnagy belépett.

- Nos, uram? - kérdezte az őrnagy. - Hogyan töltötte idejét, mióta szerencsém volt találkozni önnel? Sétált egyet?

- Egy félórát járkáltam - felelte Carker. - Nagyon sokat dolgoztunk.

- Üzleti ügyek, mi?

- Rengeteg apróság, amin keresztül kellett mennünk. De tudja-e, bár nálam, aki a bizalmatlanság iskolájában nevelkedtem, ez egészen szokatlan, és általában sem vagyok közlékeny természetű - szólt Carker egy kis szünet után a nyíltság legmegnyerőbb hangján -, tudja-e, hogy ön iránt tökéletes bizalmat érzek, Bagstock őrnagy úr?

- Nagyon megtisztel, uram - felelte az őrnagy. - Velem bizalmas lehet.

- Tudja-e, hogy úgy láttam ma, barátom, vagy barátunk... ahogy inkább mondanom illik...

- Dombeyt érti, uram? - kiáltott az őrnagy. - Nézzen meg engem, ahogy itt állok! J. B.!

Hát, ami azt illeti, éppen elég puffadt és lila-vörös volt ahhoz, hogy a másik lássa, és Carker jelezte, hogy örül a szerencsének.

- Akkor olyan embert lát maga előtt, uram, aki tűzbe menne Dombeyért - mondta az őrnagy.

Carker úr mosolygott és azt felelte, hogy ő egészen biztos ebben. - Tudja-e, őrnagy úr - folytatta aztán -, hogy elkezdjem, ahol félbehagytam, barátunk, úgy láttam, ma nem olyan figyelmes az üzleti ügyekben, mint máskor.

- Nem? - kiáltott fel az őrnagy boldogan.

- Kissé szórakozott, és mintha az esze folyton elkalandozott volna.

- Jupiterre, uram! - kiáltott fel az őrnagy. - Nő van a dologban!

- Valóban, uram, már én is azt kezdem hinni - felelt Carker. - Azt gondoltam, ön tréfál, mikor ilyesmire célzott, mert tudom, hogy önök, katonaemberek...

Az őrnagy kehes ló hangján elköhhentette magát, miközben feje és válla olyanformán rázkódott a nevetéstől, mintha azt mondaná: „No, mi tagadás, bizony mi vidám csirkefogók vagyunk." Aztán kabáthajtókájánál megragadta Carkert, és szemét kidüllesztve, a fülébe súgta: - Gyönyörű egy teremtés, barátom! És milyen előkelő család, barátom! Dombey a feje búbjáig belehabarodott, barátom, s ez jó házasság lenne mind a két félnek, barátom; az asszonyé a szépség, a származás, a tehetség, Dombeyé meg a vagyon; hát ugyan mi szüksége volna egy párnak ezenkívül? - Mivel künn már Dombey lépteit hallották, az őrnagy rövidre fogta a szót, s csak annyit vetett oda még, hogy holnap reggel meglátja majd az illetőt, aztán ítéljen maga, s utána a lelki izgalomtól és a ziháló suttogás okozta megerőltetéstől, fuldokló, hörgő torokkal és könnyező szemmel ült ott vacsoráig.

Az őrnagy, mint sok más, nemes fajtájú állat, etetés idején mutatkozott legelőnyösebben. Ez alkalommal is vakító fényben tündökölt az asztal egyik végén, a másikon pedig Dombey mérsékeltebb ragyogása egészítette ki a képet; kettejük között, oldalt, Carker adta hozzá mindkét fényhez a maga sugarait, vagy éppen engedte, hogy belevesszen a másik kettő napözönébe, már ahogy az alkalom kívánta.

Az első egy-két fogás során az őrnagy rendszerint komoly maradt; a bennszülött ugyanis gazdája állandó jellegű bizalmas rendelkezése folytán odagyűjtötte köréje az összes mártásokat és asztali fűszereket, ami sok tennivalót adott gazdájának, míg a dugókat kihúzta és az üvegek tartalmát összekeverte a tányérjában. Ezeken kívül a bennszülött egy kis mellékasztalon még egyéb frissítőket és ízesítőket is tartott, melyekkel az őrnagy naponta a nyelvét meg a torkát égette; nem is szólva a mindenféle különös gépezetről, amelyekből a bennszülött ismeretlen folyadékokat öntögetett italába. De a mostani alkalommal Bagstock őrnagy még e sokirányú foglalkozás közepette is talált időt, hogy eleget tegyen a társaság követelményeinek, és társalgása ma főleg abban merült ki, hogy Carker úr gyönyörködtetésére ravasz célzásokat eresszen meg Dombey lelkiállapotával kapcsolatban.

- Dombey - szólt az őrnagy -, ön egyáltalán nem eszik. Hát mi a baj?

- Köszönöm, eszem én, de ma nincsen különösebb étvágyam.

- Ejnye, Dombey, hát mi lett az étvágyával? Hol hagyta? Kedves barátainknál nem, esküszöm, mert arról biztosítom, hogy nekik maguknak sem volt nagy étvágyuk ma a villásreggelihez. Vagy legalábbis az egyik felől jótállok, hogy melyik felől, azt nem mondom meg.

Ezzel az őrnagy odakacsintott Carkerre, és közben olyan aggasztó buzgósággal ravaszkodott, hogy a bennszülött egy ízben felszólítás nélkül is jónak látta megveregetni a hátát, különben gazdája eltűnt volna az asztal alatt.

A vacsora későbbi fejezetében, vagyis amikor a bennszülött már ott állt az őrnagy könyökénél, készen arra, hogy az első üveg pezsgőt felszolgálja, az őrnagy hamissága még növekedett.

- Töltsd ezt a poharat színültig, te gazfickó - szólt poharát felemelve. - Töltsd Carker úrét is színültig, Dombey úrét szintén. Uraim - folytatta aztán, új barátjára hunyorítva, míg Dombey komoly arccal nézett tányérjára -, szenteljük ezt a poharat ama istennőnek, akinek Joe büszke az ismeretségére, és akit tiszteletteljes távolságból hódoló alázattal csodál. A neve, uraim: Edith, az angyali Edith.

- Az angyali Edithre! - kiáltotta a mosolygó Carker.

- Helyes, Edithre - szólt Dombey.

Mivel a pincérek új fogásokat szolgáltak fel, az őrnagy enyelgése most már komolyabb formában folytatódott. - Mert noha, így magunk között Joe Bagstock keveri a komolyságot a tréfával - mondta ujját az ajkára téve s csak úgy „félre” szólva Carkernek -, sokkal szentebbnek tartja ő ezt a nevet, semhogy közprédául vetné oda ezeknek a fickóknak itt, vagy bármilyen fickónak is. Egy szót se, uram, míg ezek itt vannak.

Becsületesen és illendően járt el az őrnagy, Dombey világosan érezte. Fagyos természete ellenére egy kissé zavarba jött az őrnagy célzásaitól, bár semmi kifogása nem volt az effajta csipkelődés ellen, sőt még kedvére is történt. Az őrnagy meglehetősen közel járhatott az igazsághoz, amikor ma reggel kijelentette, hogy ez a nagy férfiú sokkal gőgösebb, semhogy egy ilyen ügyben szabályszerűen tanácskozzék miniszterelnökével, mégis azt óhajtja, hogy mindenről tudomása legyen. De akárhogyan állt is a dolog, Dombey gyakran odapillantott Carkerre, míg az őrnagy könnyű tüzérségi lövegeit alkalmazta, és élénken figyelte alantasára tett hatásukat.

De az őrnagy, ha már ilyen figyelmes hallgatóra tett szert és hozzá ilyen mosolygóra, amilyennek nincs mása a világon, szóval ilyen „ör-dön-gö-sen értelmes és kellemes fickóra”, mint később gyakran kijelentette, nem elégedett meg annyival, hogy néhány Dombeyra vonatkozó hamiskodással megússza. Ezért hát, miután az asztalt leszedték, ritka szelleme még jobban kibontakozott, mégpedig az ezredtörténetek széles és kimerítő jellegű elbeszélése terén, s ezredbeli tréfákat is megeresztett, oly tékozló bőséggel, hogy Carker valósággal kimerült - vagy úgy mutatta - a nevetéstől és bámulattól, Dombey pedig olyanformán nézegetett le rájuk keményített gallérja fölött, mint az őrnagy tulajdonosa, vagy egy tekintélyes állatidomító, aki örül annak, hogy medvéje olyan kitűnően táncol.

Végre, mikor aztán az őrnagy az evéstől, ivástól, társalgási képességeinek ragyogtatásától annyira berekedt, hogy már értelmesen megnyikkanni sem tudott, a kávéra tértek át. Utána az őrnagy megkérdezte a cégvezetőtől, kevés reménnyel az igenlő válasz irányában, hogy pikétezni tud-e?

- Tudok egy keveset - felelte Carker.

- Vagy osláblázni talán? - folytatta az őrnagy tétován.

- Ostáblázom is valamit - válaszolta a fogak embere.

- Carker mindenfajta játékot játszik, azt hiszem - jegyezte meg Dombey, s úgy elnyúlt a pamlagon, mint valami fából faragott ember, akinek egyetlen hajlítható tagja vagy ízülete sincs -, és jól játssza valamennyit.

Valóban, az említett két játékot olyan tökéletesen játszotta, hogy az őrnagy elképedt, és csak úgy találomra megkérdezte, vajon tud-e sakkozni is?

- Sakkozom egy keveset - felelte Carker. - Játszottam már, és meg is nyertem a játszmát, egyszerű fogás az egész, hogy a sakktáblára oda sem néztem.

- A kutyafáját, uram! - kiáltott az őrnagy, s a szeme majd kiugrott. - Ön egyenes ellentéte Dombeynak, aki semmit sem játszik.

- Ó, ő! - szólt a cégvezető. - Neki sohasem volt szüksége efféle kis ügyességek elsajátítására. Az olyan embernél viszont, mint én, néha hasznosnak bizonyulnak. Mint a jelen esetben is, Bagstock őrnagy, mert arra képesítenek, hogy önnel kiálljak.

Lehet, hogy csak az álnok száj és a széles, sima mosolya miatt, de e néhány szó alázatos udvariassága mögött mintha fenyegető kutyamorgás érződött volna, és egy pillanatra csaknem úgy tetszett, mintha azok a fehér fogak rögtön beleharapnának a gazda kezébe, amelyre oly hízelgően rávigyorogtak. Az őrnagy természetesen semmi ilyesmire nem gondolt. Dombey pedig elmélázva, lehunyt szemmel feküdt, amíg csak aludni nem mentek.

Ekkorra már Carker, noha ő volt a nyertes, rendkívül sokat emelkedett az őrnagy becsülésében, annyira, hogy mikor a cégvezető visszavonult, az őrnagy, különös figyelme jeléül, elküldte a bennszülöttet - aki mindig ott feküdt egy matracon, ura ajtaja előtt - világítson neki a folyosón végig, egészen a szobájáig.

A Carker úr szobájában levő tükrön egy kis folt éktelenkedett, ezért talán hamis képeket mutatott. De aznap este olyan valaki ábrázatát tükrözte vissza, aki képzeletben egész sereg embert látott lába előtt heverni a földön, mint a szegény bennszülött hevert gazdája ajtaja előtt, ő pedig ott lépkedett közöttük, és meglehetősen gonosz tekintettel nézett le rájuk, de egyetlen arcra sem taposott rá - még nem.

HUSZONHETEDIK FEJEZET

Mélyebb árnyak

Carker cégvezető úr a pacsirtával ébredt, és sétára indult a szép reggelen. Elmélkedései - homlokát ráncolgatva, ugyancsak elmélkedett - aligha emelkedtek olyan magasra, mint a pacsirta, nem is fölfelé röppentek, inkább fészkük táján köröztek, s a földön ugrándoztak porban és férgek között. Mindazáltal nincs olyan láthatatlanul emelkedő madár a levegőben, mely az emberi tekintet számára annyira érthetetlenül szárnyalt volna, mint Carker úr gondolatai. Arca minden vonásán tökéletesen uralkodott, kevés ember mondhatott volna többet róla, mint azt, hogy most mosolyog, most meg gondolkodik. E pillanatban például határozottan gondolkozott valamin. Ahogy a pacsirta magasabbra emelkedett, ő mélyebbre merült gondolataiban. Amint a pacsirta kristályosabban és erősebben zengte énekét, Carker komolyabb és mélységesebb némaságba merült. Végre mikor a pacsirta nyílsebesen szállt lefelé, az ének valóságos zuhatagával és lebukott a búzatáblába, amely úgy fodrozódott a reggel fuvallatában, mint egy folyó, Carker úr egyszerre felriadt merengéséből, és hirtelen mosollyal nézett körül, olyan udvariasan és nyájasan, mintha rögtön egész sereg szemlélőt kellene megnyernie. Nem is süllyedt aztán vissza komoly hangulatába, hanem kisimította arcát, mint akinek az jutott eszébe, hogy úgy ráncot vet, és árulkodni talál. Mosolyogva ment tovább, mintha csupán gyakorolná ezt a műveletet.

Talán arra gondolt, hogy az első benyomás a döntően fontos, ezért aznap reggel rendkívül gondosan és választékosan öltözött fel. Bár öltözködésében mindig szertartásos volt valamelyest, nagy főnökét utánozva, feszességben mégis mögötte maradt, mivel talán kissé nevetségesnek tartotta, aztán meg mintha ebben is módját látta volna, hogy a közte és főnöke közötti különbséget és távolságot kifejezze. Sokan azt mondták róla, hogy ebben a tekintetben dermesztő főnökének kitűnő, ha nem is éppen hízelgő kiegészítője - de hát a világ hajlamos a félremagyarázásra, és Carker úr elvégre is nem felelős a világ rosszindulatáért.

Tisztán és virulón - fehér arcszíne mintha kissé meghalványodott volna a napban, és könnyed lépése mintha a fű puhaságát hangsúlyozta volna - így ballagott Carker cégvezető úr, a réteken, dűlőutakon, itt-ott fasorokon át, egészen addig, ahonnan még idejében visszatérhetett a reggelihez. Rövidebb utat választott visszafelé, azon ment végig, fogait szellőztetve s egyszer csak így szólt hangosan: - Most pedig lássuk a második Dombeyné asszonyt.

Már túljutott a városon, és kellemes sétaúton igyekezett visszafelé, a mély árnyékú, lombos fák alatt, ahol néhány pad is kínálkozott olyanok számára, akik pihenni kívántak. Ezt a helyet nem nagyon látogatták a nap egyik órájában sem, most pedig, ezen a csöndes reggelen egészen elhagyatottnak látszott. Egyedül Carker úr tartózkodott itt, vagy legalábbis azt gondolta. Így aztán, az olyan ember szeszélyes kedvtelésével, akinek húsz perce van, hogy tízpercnyi távolba elérjen, Carker úr kígyóvonalban haladt a nagy fák törzsei közt, és valóságos láncot szőtt lépéseivel a harmatos füvön.

Csakhamar látta, hogy tévedett, amikor azt hitte, senki sincs rajta kívül a sétányon; ugyanis, éppen szép lassan megkerülte az egyik nagy fatörzset, amelynek kemény kérge olyan bütykös volt és egymásra gyüremlő, mint a rinocerosz, vagy valami özönvíz előtti rokonállatának bőre, egy alakot pillantott meg hirtelen. Ott ült az egyik közeli padon, éppen előtte akart elcsalinkázni.

Az ott ülő előkelően öltözött, nagyon csinos nő volt, sötét, büszke szeme a földre szegeződött, s lelkében szemmelláthatóan nagy felindulás, hatalmas küzdelem tombolt. A földre nézett, alsó ajkát harapdálta, keble viharosan emelkedett, orrcimpája tágult, feje reszketett, arcán

pedig haragos könnyek zuhogtak végig, s lábát úgy nyomta bele a mohába, mintha semmivé akarta volna tiporni. Amint ez a kép szemébe tárult, azt is látta, hogy a hölgy, a lelki fáradtságtól elgyötörten és unottan felemelkedik és fejét felvetvén, semmi sem maradt ezen az arcon, vagy alakon a gondtalan szépségen és királyi gőgön kívül.

A hölgyet más is figyelte: egy fonnyadt, csúf öregasszony, nem annyira cigányosan öltözve, mint inkább a szedett-vedett csavargók módjára, akik végigkóborolják az országot, koldulnak, lopnak, üstöt foltoznak, nádszéket kötöznek, ahogy éppen az alkalom kínálkozik. Mikor a szép hölgy felemelkedett, ez a másik alak, a hölgy különös ellentéteképpen, föltápászkodott a földről - mintha egyszerre nőtt volna ki onnan - és a hölgy elébe állott.

- Hadd mondjam meg a szerencséjét, szép hölgy - szólalt meg a vénasszony, s állkapcsa úgy mozgott egyre, mintha a halálfej sárga, fonnyadt bőre alatt türelmetlenül várná már, hogy kiugorjon.

- Tudom én azt magam is - felelt a hölgy.

- Jó, jó, szép hölgy, csakhogy nem egészen jól tudja. Nem jól mondta el magának, amint ott ült az előbb. Láttam én. Adjon ide egy ezüstpénzt, szép hölgy, és akkor igazán megmondom a szerencséjét. Ebből az arcból én gazdagságot olvasok ki.

- Tudom - felelt a hölgy komor mosollyal, és büszke lépéssel haladva tovább -, tudtam én ezt eddig is.

- Micsoda? Hát semmit sem akar adni nekem? - kiáltott fel az öregasszony. - Semmit sem akar adni, hogy megjósoljam a jövendőjét? Hát akkor mennyit ad azért, hogy ne jósoljam meg? Adjon valamit, különben utánakiáltom! - károgott a vénasszony szenvedélyesen.

Carker, aki mellett a hölgynek el kellett haladnia, amint az a fatörzs irányába igyekezett, egyszerre előlépett és kalapot emelve a hölgy előtt, ráparancsolt az öregasszonyra, hogy hallgasson. A hölgy fejbólintással köszönte meg a közbelépést, aztán folytatta útját.

- Akkor hát az úr adjon valamit, vagy utána kiáltom annak ott! - rikácsolt a vénasszony, s felemelt karjával Carker kinyújtott keze felé nyomakodott. - Vagy tudja mit - folytatta, hangját hirtelen lehalkítva és komolyan nézett a cégvezetőre, mintha haragja tárgyát egy pillanat alatt elfelejtette volna -, adjon valamit, különben az úr után kiáltom!

- Utánam, vénasszony? - kérdezte a cégvezető, zsebébe nyúlva.

- Az ám! - felelte amaz, és merően nézte, tovább vizsgálva őt, aszott kezét pedig egyre csak nyújtogatta. - Én tudom!

- Aztán ugyan mit tud? - kérdezte Carker és egy shillinget vetett oda neki. - Tudja, ki ez a szép hölgy?

A vénasszony fogatlan szájával tovább nyámmogott, mint a hajdankori hajós felesége, akinek gesztenye volt a kötényében - és haragosan, mint a boszorkány, aki hiába kérte, hogy adjon neki belőle[4], fölvette a shillinget, aztán hátrált, mint a rák, nem is egy, hanem egész csomó rák -, mert váltakozva kinyíló meg összehúzódó keze olyan volt, mint két rák csápja, rángatózó arca meg olyan, mint hat rák feje - aztán letelepedett egy öreg fa kiálló gyökerére, kalapja mellől kurta szárú, fekete pipát vett elő, rágyújtott, és csöndesen szívta, s merően nézte a cégvezetőt.

Carker elnevette magát, aztán sarkon fordult.

---

[4] Lásd: Macbeth I. felvonás 3. jelenet.

- Jól van! - szólt az öregasszony. - Egy gyermek halva, életben a másik, egy asszony halva, közeleg a másik, illanjon az úr utána.

A cégvezető önkéntelenül megállt és visszafordult. A vén csoroszlya most sem vette ki a pipát szájából, és míg a füstöt fújta, csak csámcsogott és nyámmogott tovább, mintha egy láthatatlan háziszellemmel beszélne, aztán egyszerre a hölgy után mutatott az ujjával, és fölnevetett.

- Mit mondott az előbb, maga rút vénség? - ripakodott rá Carker.

Az öregasszony tovább motyogott, csámcsogott és füstölt, s egyre maga elé mutatott, de nem szólt. Carker nem éppen udvarias búcsúszót mormolt és tovább ment; amint kifordult a fasorból és visszanézett oda, az öreg fa tövéhez, még mindig látta azt az előre mutató ujjat, és úgy tetszett neki, mintha hallaná az öregasszony szavát: „Menjen utána!”

A szállóba érve úgy látta, hogy éppen nem egy mindennapi ízes lakoma előkészületei fejeződtek be; Dombey úr, az őrnagy és a reggeli már várták a hölgyeket. Az egyéni alkatnak nem kis szerepe van ilyen alkalommal, az nem vitás, de ebben az esetben az étvágy teljesen eluralkodott a másfajta érzelmek fölött, az is bizonyos; Dombey úr igen hűvös volt és fegyelmezett, az őrnagy azonban csak úgy fújt és tombolt a kitörő haragtól és izgalomtól. Végre a bennszülött széttárta az ajtót, majd, míg egy igen viruló ábrázatú, de annál kevésbé fiatal hölgy jelent meg a küszöbön, kis szünet után lankatagon végigvonult a folyosón.

- Kedves jó Dombey úr - szólalt meg a hölgy -, félek, hogy elkéstünk, de Edith már korán reggel künn járt, hogy alkalmas helyet keressen egy vázlathoz, és bizony megvárakoztatott. Őrnagyok leghamisabbja, hát maga hogy van? - kérdezte Bagstocktól, odanyújtva neki a kisujját.

- Skewtonné asszony - szólalt meg Dombey -, engedje meg, hogy megszerezzem azt az örömet barátomnak, Carker úrnak (Dombey önkéntelenül is kihangsúlyozta, hogy barátom, mintha azt gondolta volna magában: „Nos, miért tagadnám meg tőle ezt a kitüntetést?”), hogy önnek bemutassam. Már eddig is többször emlegettem Carker urat kegyed előtt.

- Igazán, rendkívül örülök - szólt Skewtonné kegyesen.

Hogy Carker el volt bűvölve, az természetes. Vajon még jobban örült volna-e, Dombey úr érdekében, ha történetesen Skewtonné lett volna (mint első pillanatra gondolta) az az Edith, akinek tiszteletére tegnap poharat ürítettek?

- Az istenért, de hát Edith hol van? - kérdezte Skewtonné és körülnézett. - Bizonyára még mindig ott áll az ajtóban, és Withersnek utasításokat ad a rajzok felakasztása körül. Drága Dombey úr, lenne olyan szíves...

Dombey úr már indult is, hogy Edithet felkeresse. A következő percben visszatért, karján az előkelő ízléssel öltözött, nagyon csinos hölggyel, akivel Carker találkozott a fák alatt.

- Carker - kezdte most Dombey úr a bemutatást. Ismeretségük azonban oly nyilvánvalónak látszott, hogy Dombey meglepetve hallgatott el.

- Köszönettel tartozom ennek az úrnak - szólalt meg Edith méltóságos fejhajtással -, amiért rövid idővel ezelőtt megmentett egy tolakodó koldus zaklatásától.

- Én pedig köszönettel tartozom jószerencsémnek - felelt Carker, mélyen meghajolva - az alkalomért, hogy ilyen csekélyke szolgálatot tehettem annak, akinek szolgálni büszke vagyok.

Amint Edith tekintete egy pillanatig ott nyugodott Carker arcán, aztán a földre vetődött, Carker a nő éles és kutató tekintetében gyanakvást fedezett fel, hogy talán ott a fasorban nem is a beavatkozás percében jelent meg, hanem már előbb titokban figyelte. Carker az asszony tekintetéből kiolvasta, meg az asszony is Carkeréből, hogy gyanúja nem alaptalan.

- Valóban! - kiáltott föl Skewtonné, és megragadta az alkalmat, hogy Carkert az üvegén keresztül megszemlélje, majd miután kíváncsiságát kielégítette, hallhatóan megsúgta az őrnagynak, hogy Carker igazi szív-ember -, valóban a legelragadóbb véletlen, amiről valaha is hallottam. Még elgondolni is! Drága Edithem! Olyan nyilvánvaló végzetszerűség mutatkozik meg itt, hogy az embernek majdnem kedve volna a karját összefonni a mellén, és mint a gonosz törökök, azt mondani, hogy nincs más hogy is hívják, mint izé és... no, mi is a neve hát... az ő prófétája!

Edith nem tartotta érdemesnek, hogy ezt a Koránból vett rendkívül különös idézetet helyesbítse, de Dombey szükségesnek vélte, hogy hozzáfűzzön néhány udvarias megjegyzést.

- Nagy örömömre szolgál - kezdte nehézkes udvariassággal -, hogy egy velem annyira közeli kapcsolatban álló férfiú, mint Carker, abban a boldogságban és szerencsében részesült, hogy némi csekély szolgálatot tehetett Grangerné asszonynak. - E szónál meghajolt Edith előtt. - De bizonyos sajnálkozást érzek, és ez az eset alkalmat ad - önkéntelenül is hangsúlyozta szavait, mintha éreztetni akarná, milyen rendkívül meglepő állítás következik -, hogy őszintén irigykedjem Carkerre, amiért ez a szerencse és boldogság nem nekem magamnak jutott. - Dombey ismét meghajolt. Edith csak ajkát vonta fel kissé, különben mozdulatlan maradt.

- Istenemre, az ám! - tört ki most az őrnagy a pincér láttán, aki jelenteni jött, hogy a reggeli várja őket. - Furcsállom, miért nem szerezheti meg magának senki azt a tisztességet és örömet, hogy minden ilyenfajta koldust egyszerűen kupán lőjön, mert mindjárt törvény elé rángatják érte. De íme, a karom, Grangerné asszony, ha J. B. abban a kitüntetésben részesülne, hogy el is fogadná, mert a legnagyobb szolgálat, melyet Joe ebben a pillanatban tehet, asszonyom, hogy asztalhoz vezeti kegyedet.

Ezzel az őrnagy karját nyújtotta Edithnek; elöl Dombey ment, Skewtonnéval, Carker úr pedig leghátul haladt, pazar mosolyát szórva a társaságra.

- Igazán boldog vagyok, Carker úr - szólt az anya az asztalnál, és még egyszer megszemlélte Carkert a lornyonján keresztül -, hogy az ön látogatása szerencsés véletlen következtében egybeesik a kirándulás idejével. Milyen elragadó kirándulás lesz!

- Bármilyen kirándulás elragadó lenne ilyen társaságban - felelt Carker -, de azt hiszem, ez a hely csakugyan érdekes, már önmagában is.

- Ó! - kiáltott fel Skewtonné, majdnem nyöszörögve a lelkendezéstől -, a kastély valóban elbájoló! Középkori emlékek s a többi, csupa rendkívül vonzó dolog. Nem rajong ön a középkorért, Carker úr?

- De, nagyon is - felelte Carker.

- Milyen elragadó! - lelkendezett Cleopatra. - Milyen tele hittel! Milyen erős és harcias! Milyen festői! Milyen tökéletesen távol a mindennaptól! Ó, istenem! Csak egy kissé többet hagynának meg nekünk is az élet költőiségéből ezekben a rettenetes prózai időkben!

Skewtonné szeme közben ugyancsak élesen figyelte Dombeyt, akinek a tekintete viszont Edithen pihent. Edith pedig hallgatott, és egyszer sem tekintett fel.

- Mi túlontúl a valóság emberei vagyunk, Carker úr, nem úgy van? - folytatta Skewtonné.

Ami azt illeti, aligha akadt, akinek kevesebb oka lehetett volna arról panaszkodni, hogy a valóság embere, mint éppen Cleopatrának, hiszen annyi volt benne a hazugság, amennyi egy emberbe csak beleférhet. Mindazáltal Carker úr vele együtt kesergett mindnyájunk földhözragadt, valóságimádó mivoltán, és egyetértett abban, hogy e tekintetben bizony nagyon mostohán bántak velünk.

- És a kastély festményei; isteniek! - lelkesedett tovább Cleopatra. - Remélem, Carker úr, ön is rajong a képekért?

- Biztosítom róla Skewtonné asszony - szólt Dombey, s ünnepélyesen pártfogásába vette cégvezetőjét -, Carkernek kitűnő ízlése van a képek tekintetében, s ahogy az értéküket meg tudja állapítani, az valóságos természeti adomány. Maga is kitűnő festő. Biztos meggyőződésem, hogy Grangerné ízlése és ügyessége elbűvöli.

- Terringettét, uram! - kiáltott fel az őrnagy. - Nekem az a véleményem, hogy ön az a csodálatos Carker, az ezermester, aki mindenhez ért a világon!

- Ó! - mosolygott Carker szerényen. - Ön igazán túloz, Bagstock őrnagy. Nagyon is keveset tudok. Dombey úr nagylelkű a méltánylásban, ha olyan ember apró ügyeskedéseiről van szó, akinek mindenfélét meg kellett tanulnia, ő pedig előkelőségében olyan magasan fölötte áll az ilyesminek, hogy... - Carker már csak vállat vont, nyilván maga is helytelennek érezte már a dicséretet és elhallgatott.

Edith közben egyetlenegyszer sem tekintett fel, legfeljebb anyjára, olyankor, amikor lelkes szelleme ékes szavakban ragyogott föl. De amint Carker elhallgatott, egy pillanatra Dombeyra nézett. Egy pillanatra csupán; de olyan gúnyos csodálkozás villant át arcán, hogy az asztalvégen mosolygó megfigyelő semmi esetre sem érthette félre.

Dombey úr tekintete megállította a leereszkedő sötét szempillákat.

- Sajnos, kegyed már több alkalommal járt Warwickban? - kérdezte tőle.

- Több alkalommal.

- Így hát a mai kirándulás untatni fogja, attól tartok.

- Ó, nem. Egyáltalán nem.

- Ah, drága Edithem, ebben a tekintetben egészen Feenix bátyádra hasonlítasz - szólt Skewtonné. - Ő legalább ötvenszer járt már Warwickban, de azért, ha holnap Leamingtonba jönne... bárcsak jönne, a drága angyal!... másnap nekiindulna ötvenegyedszer is.

- Mi valamennyien olyan rajongó lelkek vagyunk, ugye, mama? - kérdezte Edith fagyos mosollyal.

- Túlságosan is, hogysem lelki békénknek javára válna - felelte Skewtonné -, de azért ne panaszkodjunk. Érzéseink magukban rejtik jutalmukat. Ha, mint Feenix bátyád mondja, a kard túl hamar elkoptatja a hogy is hívjákot...

- A hüvelyét talán - segített Edith.

- Úgy van... azért történik, mert fényes és szikrázó, drága szerelmem.

Skewtonné itt halkan felsóhajtott, ilyeténképpen árnyékot vetve talán egy percre arra a léckardra, amelynek hüvelye ezek szerint az ő érzékeny keble volt; aztán cleopatrásan féloldalt hajtva fejét, szerető mélázással legeltette szemét kedves gyermekén.

Edith az előbb, amikor Dombey megszólította, feléje fordította arcát, és nem fordította el addig sem, míg anyjával beszélt, mintha figyelmét akarta volna jelezni, ha Dombeynak még mondanivalója akadna. De volt valami az udvariasságnak ebben az egyszerű módjában - valami majdnem dacos, mintha kényszerből cselekedne, vagy mintha holmi kellemetlen, de kötelező üzleti ügyről volna szó -, ami ismét nem kerülhette el az asztalvégen mosolygó néma megfigyelő szemét. Most akaratlanul is arra az erdei jelenetre gondolt, amikor Grangerné azt hitte, hogy egyedül van, ott a fák között.

Dombey, egyéb mondanivaló hiányában - mivel a reggelit már befejezték, és az őrnagy úgy túlzabálta magát, mint egy óriáskígyó - azt javasolta, hogy indulhatnának talán. A hintó, rendelkezésére, már ott várakozott, és a hölgyek, Dombey meg az őrnagy helyet foglaltak benne, a bennszülött, meg a sápadt apród a bakra állt föl, Towlinson urat pedig otthon hagyták; Carker úr a hátvédet alkotta, lóháton.

Ott ügetett a hintó mögött vagy lépésnyi távolságban, és úgy figyelte őket egész úton, mintha macska lenne és a négy bennülő egér. Akár az út egyik oldalára nézett, akár a másikra - a sima hullámvonalban elomló messzi tájra, a szélmalmokra, a vetésekre, a pázsitra, a babföldekre, vadvirágokra, szénaboglyákra s a kiemelkedő tornyokra a fák között, vagy pedig fölfelé tekintett a napsugaras levegőbe, hol pillangók játszottak a feje körül és madarak csattogták éneküket, vagy lefelé, ahol az ágak árnyai fonódtak össze, és reszkető szőnyeget terítettek az útra, vagy előre, hogy az összeboruló fák boltíveket és templomhajókat alkottak, homályosan a lombok közt átszűrődő halk fénytől; szeme sarkából állandóan a kocsiban ülő Dombey merev tartású fejét figyelte, mely az első ülésből feléje fordult, és a kalapon ama tollat, mely oly hanyagul és megvetően hajladozott közöttük, mint a hölgy szemére boruló gőgös szempillák, különösen olyankor, amikor a szemben ülő feléje fordult. Egyszer, egyetlenegyszer bocsátotta el ez az őrködő szem megfigyelése tárgyait; amikor egy alacsony sövényen átugratott, végigvágtatott a mezőn, útjuk végénél a hintó elé került, s már ott állott, készen arra, hogy kisegítse a hölgyeket. Akkor és csak akkor történt, hogy a hölgy első meglepetésében futólag rápillantott, de amint kiszállás közben a férfi puha, fehér keze hozzáért a kezéhez, már éppúgy keresztülnézett rajta, mint azelőtt.

Skewtonné asszony mindenáron maga akarta pártfogásába venni Carker urat, s megmutogatni neki a kastély szépségeit. Mindenáron karonfogva akart menni Carkerrel meg az őrnaggyal. Csak használni fog annak a javíthatatlan teremtésnek - aki a legbarbárabb hitetlen a költészet terén -, ha ilyen jó társaságban foroghat. Ez a véletlen elrendezés aztán módot adott Dombeynak, hogy Edithet kísérhesse; ott haladt előttük előkelő ünnepélyességgel a kastély termein keresztül.

- Ó, azok a kedves, régi, jó idők! - lelkesedett Cleopatra. - Elbájoló váraikkal, drága, öreg tömlöceikkel, gyönyörteli kínzókamráikkal, vadregényes bosszúállásaikkal, festői ostromaikkal, győzelmeikkel és más hasonló dolgokkal, amik az életet olyan igazán boldoggá teszik. Milyen borzalmasan elfakultunk!

- Bizony, siralmas hanyatlás észlelhető - felelte Carker.

Ebben a társalgásban az volt a sajátságos, hogy sem Skewtonné, bárhogyan is lelkendezett, sem Carker, akárhogyan is udvariaskodott, nem tévesztette szem elől Dombeyt és Edithet. Minden társalgási képességük ellenére is kissé szórakozottan beszélgettek és néha mintha csak úgy találomra vetették volna a szavakat.

- Az bizonyos, hogy semmi hit sem maradt már bennünk - szólt Skewtonné, fonnyadt fülét hegyezve, mert Dombey éppen mondott valamit Edithnek. - Nincs hitünk többé a drága, régi várurakban, akik a legaranyosabb fickók voltak... vagy a drága, öreg apáturakban, akiknél

harciasabb nem kellett; sőt a megbecsülhetetlen Erzsébet királyné idejében sem hiszünk többé... ott a képe a falon... pedig egy olyan igazi aranykor volt. Drága lélek! Csupa szív! És bájos atyja! Remélem, ön is rajong VIII. Henrikért!

- Rendkívül bámulom - felelte Carker.

- Milyen darabos ember volt! - kiáltott fel Skewtonné. - Nem? Olyan tagbaszakadt. Igazi angol. Micsoda festeni való alak, azzal a drága apró, pislogó szemével és jóságos állával!

- Ah, asszonyom - szólalt meg most Carker s hirtelen megállt -, ha már képekről beszélünk, hát nézze csak meg ott, azt a kompozíciót! A világ melyik képtárában találhatnók mását!

A mosolygó úriember odamutatott az ajtónyíláson keresztül a másik szobába, ahol Dombey és Edith egyedül álltak a szoba közepén.

Egyetlen szót vagy tekintetet nem váltottak egymással. Amint ott álltak, kar a karban, úgy rémlett, távolabb vannak egymástól, mintha tengerek hömpölyögnének közöttük. Még a büszkeségük is olyannyira különbözött, mintha egyikük leggőgösebb, másikuk legalázatosabb példánya lett volna az emberiségnek. A férfi öntelt, hajthatatlan, szertartásos, rideg. A nő szép és csupa méltóság, de semmibe sem veszi magát, sem a másikat, sem környezetét - és saját szépségét is úgy lenézi, büszke homlokráncolással és fitymálón legörbített szájjal, mintha valami gyűlölt bélyeg, vagy egyenruha volna rajta csupán. Olyan kevéssé illettek össze, annyira ellentétesek voltak, oly ellenséges véletlen, vak sors kovácsolta és erőszakolta össze őket, hogy a néző szinte azt vélte, még a képek is meghökkenve bámulják a falról ezt a természetellenes kapcsolatot. A mogorva harcosok és lovagok szemöldöküket ráncolva villogtak le rájuk. Egy püspök felemelt kézzel tiltakozott az arcátlanság ellen, hogy ilyen pár isten oltára elé merészkedjék. A tájképeken a nyugodt vizek, mélyükben a visszatükröződő nappal, azt kérdezték, hát jobb módja a menekülésnek nincsen-e, és vajon nem marad-e még mentségül a vízbeugrás? A romok azt kiáltották: „Nézzetek ránk, mi lett belőlünk, kik az ellenséges idővel frigyet kötöttünk!” Természettől fogva ellenséges állatok egymást marcangolták előttük, intő leckéül. Az Ámorok rémülten rebbentek széjjel, s a mártíromságok képei nem ábrázoltak ehhez hasonló kínzást a szenvedések történetében.

Skewtonné asszonyt mégis úgy elbűvölte a látvány, amelyre Carker úr felhívta a figyelmét, hogy nem bírta megállni, és félhangosan megszólalt, milyen édes ez a kép, így együtt, milyen lélekkel teli! Edith ezt hallván, odanézett, s haja tövéig elöntötte a haragos pirosság.

- Az én drága Edithem észrevette, hogy őt bámultam! - folytatta Cleopatra, szinte félénken érintve meg lánya hátát napernyője nyelével. - Édes báránykám!

Carker úr megint tanúja lehetett annak a küzdelemnek, amelyet véletlenül megfigyelt már a fák között. Újból látta sötét fellegként, föléje boruló gőgös unalmát és közönyét.

Edith nem emelte Carkerre a szemét, hanem pillájának alig észrevehető, de határozott rándulásával magához intette anyját. Skewtonné ajánlatosnak találta, hogy megértse az intést, és odasietett Edith mellé, két lovagjával, s attól fogva ott is maradt.

Carker úr pedig, mivel most már semmi sem vonhatta el figyelmét a képekről, azokról kezdett beszélni. Kiszemelte a legjobbakat és felhívta rájuk Dombey figyelmét; miközben folyton alkalmat talált, hogy Dombey nagyságát szokása szerint elismerje, s hódolatát kimutassa irányában; mint például amikor a látcsövét megigazította, vagy kikereste számára a kívánt helyet a képek jegyzékében, vagy a botját tartotta - és így tovább. Ezek a szolgálatok tulajdonképpen nem is annyira Carker, mint inkább a Dombey kezdeményezésére történtek, aki fővezéri parancsait súlyos modorához képest könnyed szavakba rejtette: - Carker kérem,

legyen szíves, segítsen egy kicsit, jó? - A mosolygó úriember pedig természetesen mindig nagy örömmel engedelmeskedett.

Végigtanulmányozták a képeket, a falakat, megnézték a varjútanyát s amit még lehetett; aztán, mivel egy kis csoportban haladtak, és az őrnagy erősen háttérbe szorult - az emésztés folyamata ugyanis szerfölött elálmosította -, Carker igen közlékenynek és mulattatónak mutatkozott. Eleinte főleg Skewtonné asszonyhoz fordult szavaival; de miután az érzelmes hölgyet a művészet alkotásai negyedóra múlva a lelkesedésnek olyan fokára emelték, hogy már csak ásítozni tudott (a művek tökéletes ihletet sugároznak - ezzel okolta meg sajátos lelkesedését), Carker lassanként Dombeynak szentelte minden figyelmét. Dombey nem nagyon mondott többet: „Nagyon igaz, Carker!" vagy „Valóban, Carker!" - de azért hallgatagon bátorítani látszott emberét, hogy folytassa, és magában rendkívül helyeselte igyekezetét, mert kívánatosnak tartotta a társalgást, és úgy vélte, Carker megjegyzései mintegy „leányvállalati jelleggel" szórakoztatják Grangerné asszonyt. Carker, ez a rendkívül tapintatos férfiú, egyetlenegy alkalommal sem merészkedett addig, hogy közvetlenül a hölgyhöz intézze szavait, de Edith azért figyelni látszott arra, amit Carker beszélt, noha sohasem nézett rá; egyszer-kétszer pedig, amikor Carker különösebben éreztette sajátságos alázatát, ama alkonyatszerű mosoly újra átlopózott az arcán, de nem mint fény, hanem mint valami mély, fekete árnyék.

Miután a Warwick-kastély látványosságait kimerítették végre, az őrnagy maga szintén kimerült, Skewtonné asszonyról nem is szólva, akin az elragadtatás föntebb említett különös jelei már nagyon gyakoriakká váltak - a kocsit megint odarendelték és elhajtattak, hogy a környék néhány nevezetesebb helyét még meglátogassák. Dombey egy helyütt szertartásosan megjegyezte, hogy a Grangerné szép kezétől származó legkisebb vázlat emlékezésül szolgálna neki erre a kellemes napra. Noha az emlékezéshez nincs szüksége semmiféle tárgyra, mindazonáltal (Dombey megint meghajolt) egy vázlatot mégis rendkívül sokra értékelne. Skewtonné erre a vézna Witherset Edith vázlatkönyvével a hóna alatt, rögtön odaparancsolta, a kocsi pedig megállt, hogy Edith elkészíthesse a rajzot, amelyet Dombey úr majd elhelyez kincsei között.

- Attól félek, nagyon megterhelem ezzel - aggodalmaskodott Dombey.

- Semmi esetre. Melyik nézőpontot válasszam? - kérdezte Edith, és ismét erőltetett figyelemmel fordította felé az arcát.

Dombey úr meghajlása a keményítőt is megropogtatta a gallérjában. Azt válaszolta, hogy a kérdést bátorkodik teljesen a művészre bízni.

- Jobban szeretném, ha ön választana - szólt Edith.

- Akkor hát, mondjuk, hogy innen - szólt Dombey. - Ez a pont alkalmasnak látszik, mit gondol, Carker?

Véletlenül úgy történt, hogy kis távolságra, ott az előtérben fasor húzódott, ahhoz hasonló, mint ahol Carker fonta lépteinek láncát ma reggel, s egy pad is állt az egyik fa alatt, úgyhogy nagyon emlékeztetett arra a pontra, ahol a lánc megszakadt.

- Bátorkodom megjegyezni - mondta Carker -, hogy ez itt igen érdekes... szinte különös... hatású nézőpont lenne.

Edith követte szemével a lovaglóostor hegyét, aztán hirtelen a férfira tekintett. Ez volt a második pillantás, amelyet bemutatkozásuk óta egymással váltottak, és szakasztott olyan, mint az első, csak éppen beszédesebb.

- Megfelel önnek? - kérdezte Edith Dombeytól.

- Elragadó lesz - felelte Dombey.

A kocsi odahajtott, arra a pontra, ahol Dombeynak elragadtatásban kellett ma részesülnie. Edith ki sem mozdult a kocsiból, szokott büszke egykedvűségével nyitotta ki vázlatkönyvét és rajzolni kezdett.

- Minden ceruzám tompa - szólalt meg hirtelen, azzal abbahagyta a munkát és sorra nézegette ceruzáit.

- Kérem, engedje meg... - kezdte Dombey. - Vagy talán majd Carker, ő jobban ért az ilyesmihez. Carker kérem, lenne olyan jó, és pártfogásába venné Grangerné asszony ceruzáit?

Carker úr odaléptetett a kocsi mellé, ahol Grangerné ült, s a kantárszárat hanyagul leejtve a ló nyakára, mosolygó meghajlás közben vette át a rajzeszközöket a hölgy kezéből, s a nyeregben ülve hegyezni kezdte. Rendbehozta s azt kérte, hogy kezében tarthassa és egyenként adogathassa át, ahogy szüksége lesz rájuk. Ilyen módon aztán Carker, lépten-nyomon magasztalva Grangerné rajzolási készségét - különösen fáit - ott maradt oldala mellett, s a készülő rajzot nézte. Dombey úr közben szálegyenesen állt a kocsiban, mint egy igen tiszteletre méltó kísértet, s szintén a rajzot figyelte, míg Cleopatra meg az őrnagy egymással enyelgett, mint két kiöregedett macska.

- Jó lesz így, vagy dolgozzam ki jobban? - kérdezte Edith Dombeytól, s a rajzot mutatta.

Dombey úr könyörgött, hogy egy vonást se ejtsen rajta többet, mert már maga a tökély.

- Egészen rendkívüli - szólalt meg Carker, s piros ínyének minden porcikájával támogatta dicséretét. - Ilyen gyönyörű és nem mindennapi rajzot álmodni sem mertem volna.

Éppen úgy alkalmazhatta volna a rajzolóra is, mint a rajzra magára; de Carker úr csupa nyíltság volt - nemcsak a szája, egész lénye. Csodálkozásában kitartott, amíg a rajzot félre nem tették Dombey úr számára, s a rajzeszközöket össze nem rakták; miután pedig átadta a ceruzákat is (Edith szórakozott fejbólintással vette el, rá sem tekintett), Carker megrántotta a kantárszárat és hátraugratva, ismét követte a kocsit.

Ügetés közben arra gondolt talán, hogy még ez a jelentéktelen kis vázlat is úgy készült el és került a megrendelő birtokába, mintha alkudtak volna rá, és végül megvették volna. Arra is gondolt talán, hogy noha Edith olyan készséggel teljesítette Dombey úr kívánságát, a rajz fölé hajló vagy távoli pontokat néző gőgös arca, szennyes és nyomorult alkun gazdát cserélő büszke női arc. Talán gondolt mindezekre Carker; de mosolygott, és miközben látszólag könnyedén, szabadon tekingetett jobbra-balra, élvezvén a levegőt és a mozgást, éles szemének sarkából egyre a kocsit kémlelte.

Miután Kenilworth romjai közt is bolyongtak, s elkocsiztak még néhány nevezetes helyre, amelyek láttán Skewtonné emlékeztette Dombeyt, hogy Edith már valamennyit lerajzolta, mint azt talán már látta is otthon - a kirándulás véget ért. Edithet és Skewtonnét a hintó visszavitte lakásukra; ekkor Cleopatra Carker urat is kegyesen meghívta, hogy este majd jöjjön el Dombey úrral és az őrnaggyal együtt, hogy Edithet játszani hallja; utána a három úr vacsorázni ment a szállóba.

A vacsora éppúgy zajlott, mint tegnap, azzal a különbséggel, hogy az őrnagy huszonnégy órával még diadalmasabb volt és kevésbé titokzatos. Edith egészségére megint ittak. Dombey úr ismét kellemes zavart érzett, Carker úr pedig mást sem tett, csak érdeklődött új ismerősei iránt és magasztalta őket.

Este Skewtonnénál nem volt látogató rajtuk kívül. Edith rajzai szerteszét hevertek a szobában és talán bőségesebben, mint egyébként; Withers, a néma apród pedig kissé erősebb teát szolgált fel talán, mint máskor. A hárfa ott állt, a zongora szintén; Edith játszott és énekelt. De mintha még ez is Dombey úr rendelésére történt volna, ugyanolyan mereven. Például így:

- Edith, édes szerelmem - kezdte Skewtonné, fél órával a tea után. - Dombey úr majd meghal már, hogy hallhasson tőled valamit.

- Annyi élet még van benne, mama, hogy maga is meg tudja mondani, valószínűnek tartom.

- Végtelenül lekötelezne - szólt Dombey úr.

- Milyen hangszert kíván?

- Zongora? - habozott Dombey úr.

- Ami tetszik. Szabadon választhat.

Edith tehát a zongorával kezdte. Ugyanígy folyt le a játék a hárfa körül, hasonlóképpen az énekkel is, valamint a darabok kiválasztásánál, amelyeket játszott vagy énekelt. Ez a fagyos és kényszerült, de mégis készséges és szembeszökő beleegyezés mindabba, amit Dombey Edithtől kívánt és csak tőle egymagától, sokkal feltűnőbb volt, semhogy meg ne mutatkozott volna még a pikét-játék rejtelmein is, és ne vonta volna magára Carker úr éles figyelmét. Azt a tényt sem vesztette szem elől, hogy Dombey úr láthatóan büszke hatalmára és tetszeleg, hogy megmutathatja.

Carker úr különben kitűnően jól játszott - néhány játszmát az őrnaggyal és néhányat Cleopatrával, akinek éles tekintete egy hiúzéval vetekedett, ha Dombeyra és Edithre nézett - és erősítette helyzetét az anya kegyeiben, s mikor búcsúzásnál sajnálkozását fejezte ki, hogy másnap reggel már vissza kell térnie Londonba, Skewtonné bízott benne, mivel az érzések találkozása nem mindennapi dolog, hogy távolról sem ez az utolsó találkozásuk.

- Én is remélem - felelt Carker, sokatmondó pillantást vetve a párra, ott a szoba távolabbi sarkában, míg az ajtó felé indult, nyomában az őrnaggyal. - Sőt, valószínűnek tartom.

Dombey, miután Edithtől méltósággal teli búcsút vett, odahajolt, vagy megpróbált odahajolni Cleopatra fölé és halkan így szólt:

- Engedelmet kértem Grangerné asszonytól arra, hogy holnap délelőtt fölkereshessem... bizonyos célból... és ő tizenkét órára volt szíves megjelölni az időt. Remélhetem-e azt a szerencsét, hogy önt is itthon találom?

Cleopatra annyira meglepődött és megindult, amikor ezeket a számára... természetesen... megfoghatatlan értelmű szavakat hallotta, hogy szólni sem tudott, csak lehunyta szemét és fejét rázta, miközben odanyújtotta kezét Dombeynak, aki azonban nem tudta pontosan, mit kezdjen vele... elejtette.

- Dombey, gyerünk már! - kiáltott az őrnagy, s bedugta fejét az ajtón. - Teringettét, barátom, a vén Joe-nak nagy kedve volna azt javasolni, hogy változtassák meg a Royal Hotel nevét és hívják ezután a Három Vidám Agglegénynek, a mi tiszteletünkre, meg Carkeréra. - Ezzel hátba ütötte Dombeyt és válla fölött odahunyorgatott a hölgyekre, miközben az a veszély környékezte, hogy rögtön vértolulást kap, azután magával cipelte barátját.

Skewtonné ott pihent a pamlagon, Edith pedig messzebb tőle, a hárfájánál ült, szótlanul. Az anya, legyezőjével játszva, több ízben lopva ránézett a lányára, de az lesütött szemmel, sötéten töprengett valamin. Nem látszott ajánlatosnak zavarni.

Így maradtak egyetlen szó nélkül egy óra hosszat, s ekkor Skewtonné szobalánya szokás szerint megjelent, hogy úrnőjét előkészítse az éjjeli nyugalomra. Ennek a szobalánynak esténként tulajdonképpen csontváznak kellett volna lennie, kaszával és homokórával, nem pedig nőnek; érintése ugyanis olyan eredménnyel járt itt ilyenkor, akár a halálé. Az a kifestett figura egyszerre egészen összezsugorodott keze alatt; alakja megrogyott, haja lehullott, az ívelt, sötét szemöldök ritka, ősz szőrcsomóvá éktelenült, a halvány ajkak megvékonyodtak, a bőr megpetyhüdt és halottassárga színt öltött; Cleopatra helyén nem maradt más, csak egy sápadt, elnyűtt, reszkető fejű öregasszony, aki kiveresedett szemmel, összehúzódva ült egy zsíros flanellpongyolában, mint egy hamarjában összekötött bugyor.

Még a hangja is megváltozott, ahogy Edithet megszólította, mikor egyedül maradtak a szobában.

- Mért nem mondod meg - szólt élesen -, hogy Dombey megbeszélés alapján jön ide holnap?

- Mert úgyis tudod, anyám - felelt Edith.

A gúnyos hangsúly, amit lánya erre az utolsó szóra vetett!

- Hiszen tudod, hogy megvásárolt - folytatta. - Vagy hogy megvesz majd holnap. Meggondolta jól a dolgot, kikérte barátja véleményét is; még büszke is az üzletre, mert azt véli, hogy megfelel neki, és meglehetősen olcsó vásárt is csinált; holnap tehát befejezzük az adásvételt. Úristen, hogy én ezért éltem, és ezt így tudom!

Sűrítsétek össze egyetlen szép arcba száz büszke és szenvedélyes asszony önmegalázását és lángoló méltatlankodását: két fehér, remegő kezébe temette most.

- Hogy gondolod ezt? - pattant fel a haragos anya. - Hát gyermekkorodtól fogva talán...

- Gyermekkoromtól? - kérdezte Edith, ránézve anyjára. - Hát mikor voltam én gyermek? Miféle gyermekkort engedélyeztél te nekem? Asszony voltam már, kitanult, ravasz, kalmárlelkű, férfiak behálózója, mielőtt magamat ismertem volna, mielőtt megtudtam volna, te ki vagy, és mielőtt aljas, nyomorult célját értettem volna minden új fogásnak, amit tanultam. Te kész asszonyt hoztál a világra. Nézz rá. Nézd, itt áll ma este, teljes büszkeségében.

És e szónál öklével szép mellére sújtott, mintha magát akarta volna leütni.

- Nézz rám - folytatta Edith -, én sohasem tudtam, mi az, becsületes szívvel szeretni. Nézz rám, engem már akkor furfangokra és fogásokra tanítottak, amikor más gyermekek játszottak. Fiatalon, bár ravaszságban öregen, hozzáadtak valakihez, aki iránt a legteljesebb közönyt éreztem. Nézz rám, akit az az ember aztán özvegyen hagyott, mielőtt az öröksége rászállt volna: kijárt neked ez a büntetés, megérdemelted! És mondd, milyen életem volt nekem az elmúlt tíz évben!

- Minden erőnket megfeszítettük, hogy szerencsédet biztosítsuk - felelt az anya -, ekörül folyt az életed. Most pedig célba értél.

- Nincs az a rabszolga a vásáron, nincs az a ló a kiállításon, amelyet többet mutogattak, kínáltak, vizsgáltak és parádéztattak volna le és fel, ebben a gyalázatos tíz esztendőben, anyám! - kiáltott Edith lángoló arccal, s az utolsó szót ugyanolyan keserűn hangsúlyozta, mint első ízben. - Nem így van talán? Nem hurcolták-e már meg mindenféle emberek a nevemet? Bolondok, elvetemült betyárok, kölykök, vén eszelősök legyeskedtek körülöttem, aztán mind otthagytak, egyenként elmaradoztak, mert te túlontúl őszinte voltál minden ravaszkodásod ellenére, igen, és nagyon is nyílt, álnok színlelésed közepette is - míg végül valóságos hírhedtségre tettünk szert ezen a réven. Nem vizsgálhatott-e, tapogathatott-e mindenki szabadon - folytatta villámló szemmel - fél Anglia valamennyi divatos fürdőhelyén? Nem házaltál velem,

míg az önbecsülés utolsó szikrája is kihunyt belőlem, s már megutáltam magamat? Ez tehát az elmúlt gyermekkorom? Mert más nem volt. Ne mondd, ne, legalább ezen a mai estén ne mondd!

- Jól férjhez mehettél volna - szólt az anya - legalább hússzor is, ha csak egy kissé bátorítottad volna lovagjaidat.

- Nem! Aki elvesz engem, a raktáron maradt árut... s meg is érdemlem, hogy az legyek - felelt Edith, felszegve fejét, s remegett a viharos büszkeségtől és a szégyen erejétől -, vegyen úgy el, mint ez az ember, anélkül hogy én a legkisebb cselfogást is alkalmaznám csalétkül. Meglátott engem az árverésen és elhatározta, hogy megvásárol. Hát csak rajta! Mikor ide jött, hogy megnézzen... talán, hogy rám ígérjen... kívánta, mutassam is be képességeimet, hogy ily módon igazolja a vételt az emberek előtt, arra kértem, mondja meg, melyiket óhajtja és én bemutatom. De ennél tovább nem megyek. Szabad akaratából megy bele a vásárba, saját érdekének és pénze hatalmának tudatában, és remélem, nem fog csalódni az üzletben. Én nem dicsérem fel, és nem is tukmáltam rá az árut, sőt még te sem, már amennyire ebben megakadályozhattalak.

- Különös módon beszélsz te ma este az édesanyáddal, Edith!

- Én is úgy érzem, sőt még különösebbnek mint te! De hát az én nevelésem már réges-régen befejeződött. Kinőttem a gyerekcipőből, és fokonként túl mélyre süllyedtem ahhoz, hogy új utat követhetnék, vagy téged megállíthatnálak, és magamon segíthetnék. Ami egy nő szívét megtisztíthatja, jóvá és igazzá teszi, az én szívemben semmi sem mozdult soha, és fenntartás nélkül megvetem magamat. - Hangjában egy pillanatig megindító szomorúság rezgett, de egyszerre elszállt, amint gúnyosan legörbült ajakkal tovább folytatta: - Mivel tehát előkelőek vagyunk, de szegények, megelégszem azzal, hogy most már gazdagok leszünk; csupán annyit akarok mondani még, hogy hű maradtam az egyetlen elvhez, amelyet magam elé kitűzni még volt erőm... majdnem azt mondtam: hatalmam, mert oldalamon álltál, anyám!... én ezt az embert nem csábítottam!

- Ezt az embert! - szólt az anya. - Igazán úgy beszélsz, mintha gyűlölnéd.

- És te azt hitted, ugye, hogy szeretem! - felelt Edith, azzal megállt szobai sétájában és visszatekintett. - Megmondjam neked - folytatta anyjára szegezett szemmel -, ki ismer bennünket keresztül-kasul már most is, és olvas bennünk, mint nyitott könyvben, és ki előtt érzek kevesebb önbecsülést és önbizalmat, mint akár saját magam előtt? Leláz a tudat, hogy ez az ember már tisztában van velem!

- Ez a támadás, ha nem tévedek - felelt anyja hidegen -, nyilván annak a szerencsétlen... hogyishívják... Carkernek szól! Önbecsülésed és önbizalmad hiánya, kedvesem, egy ilyen személlyel kapcsolatban (egyébként igen kellemes embernek látszik) nem valószínű, hogy befolyással lehet a te jövődre. Miért nézel rám olyan mereven? Talán nem vagy jól?

Edith arca hirtelen megrándult, mintha szúrás érte volna és miközben két kezét rászorította, testén erős reszketés futott végig. De csakhamar elmúlt, és kimért léptekkel ment ki a szobából.

A szobalány, akinek tulajdonképpen csontváznak kellett volna lennie, ismét megjelent, és karját nyújtva asszonyának - úgy látszott, hogy bájaival a jómodort is levetette magáról, és a paralízist öltötte fel helyette -, a flanellpongyolával együtt összeszedte Cleopatra földi maradványait, hogy holnap új életre ébreszthesse megint.

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET

Változások

- Így hát elérkezett végre a nap, Susan - szólt Florence a kitűnő Nipperhez -, amikor újra visszatérhetünk a mi csendes otthonunkba.

Susan sokat jelentőn szítta tele magát levegővel, majd érzésein erélyes, kurta köhögéssel könnyített, és így szólt:

- Csendesnek az igaz, hogy csendes, kisasszony; nagyon is!

- Mikor még gyermek voltam - kezdte Florence, néhány percig elgondolkozva -, láttad te valaha azt az urat, aki háromszor is lelovagolt ide, hogy velem beszéljen? Igen, úgy gondolom, háromszor.

- Háromszor, kisasszony. Először, amikor sétálni tetszett menni az öreg Skett...

Florence szelíden ránézett, mire Nipper elharapta a szót.

- Sir Barnettel és a bárónéval, akarom mondani, meg a fiatalúrral. Azóta még két este volt itt.

- Mikor én még gyermek voltam és a papához járt néha társaság is, láttad közöttük ezt az urat, Susan?

- Hát, kisasszony kérem - felelte Susan, némi gondolkodás után -, nem mondhatom, hogy láttam volna. Nemrég kerültem a házba, mikor a kisasszony szegény jó mamája meghalt, aztán meg az én birodalmam - Nipper olyan mozdulatot kanyarított, mintha azt a véleményét akarta volna kifejezni, hogy Dombey mindig semmibe vette az ő érdemeit - a legfelső emeleten volt.

- Igazad van - felelt Florence még mindig elmélázva -, te nem nagyon tudhattad, ki jár ide a házhoz. El is felejtettem.

- Nem, kisasszony. Kivéve, ami egyet-mást hallottam, mikor a családról meg a látogatókról beszéltek, noha a dajka, aki Richards előtt volt itt, bizony nemegyszer eresztett meg kellemetlen megjegyzéseket, ha én is ott voltam a társaságban és holmi tökmagokra célzott, de hát ezt csak annak lehet tulajdonítani - tette hozzá Susan higgadt elnézéssel -, hogy ivott szegény, amiért is felszólították, hogy hagyja el az állását.

Florence fejét tenyerébe hajtva ott ült az ablakban, és aligha hallotta, amit Susan beszél, úgy elmélyedt a gondolataiban.

- Mindenesetre, kisasszony - folytatta Susan -, arra nagyon jól emlékszem, hogy Carker úr a kisasszony papájánál már akkor is majdnem olyan nagy ember volt, ha nem máris olyan nagy, mint most. Azt szokták mondani róla a házban, hogy ő vezeti a kisasszony papájának ügyeit a Cityben, ő irányítja az egészet, s a papája jobban hallgat rá, mint akárki másra, ami, engedje meg a kisasszony, könnyen meglehet, mert egyébként soha, senkire nem hallgatott. Ezt bizony én is tudtam már akkor, akármilyen tökmag is voltam.

Susan sértődötten emlékezett a Richards előtti dajkára, s erősen hangsúlyozta a „tökmag" szót.

- És Carker úr ma is ugyancsak él és virul - folytatta Susan -, ott van a helyén, és megtartotta hitelét a kisasszony papája előtt; ezt abból tudom, amit a többiek hallanak attól a Perchtől, amikor a házhoz jön, és noha ez a legsemmirevalóbb alak a világon, és senki nem állhatja ki

tovább egy percnél, ő meglehetősen jól tudja mindig, mi történik a Cityben, és azt mondja, hogy a kisasszony papája egy lépést sem tesz Carker úr nélkül, és mindent ráhagy Carker úrra, és aszerint cselekszik, ahogy Carker úr mondja, és Carker úr mindig ott van a háta mögött, és én azt hiszem, hogy ő azt gondolja (márminthogy ez a nyavalyás Perch), hogy a Carker úrhoz képest még az indiai császár is vizesnyolcas a kisasszony papájának a szemében.

Egyetlen szót sem veszített el mindezekből Florence, hanem Susan szavai nyomán felébredt az érdeklődése, elfordította méla tekintetét az ablaktól, és Susannak szentelte figyelmét.

- Így van, Susan - szólt aztán, mikor az ifjú hölgy szóáradatának végére ért. - Bizonyos, hogy ő a papa bizalmas embere és barátja.

Florence már napok óta sokat foglalkozott vele. Két látogatása alkalmával, mely az elsőt követte, Carker úr valamilyen bizalmasságfélét teremtett kettőjük között, jogot ahhoz, hogy titokzatosan és lopva beszéljen arról, hogy a hajóról még semmit sem hallottak - s szelíden gyakorolt felsőbbséget és hatalmat Florence fölött, amin a lányka nagyon csodálkozott, s egyszersmind kínos nyugtalanságot is érzett miatta. Vissza nem utasíthatta, se nem szabadulhatott a hálóból, amelyet a körmönfont Carker szőtt körülötte, mert ehhez valamennyire ismernie kellett volna a világot. Igaz, Carker nem mondott egyebet neki, mint azt, hogy semmi hír a hajó felől, és a legrosszabbtól tart; de honnan tudta, hogy őt a hajó sorsa érdekli, és honnan vette a jogot arra, hogy híreit ilyen alattomos és homályos módon hozza tudomására, ez nyugtalanította Florence-et olyan gyötrő erővel.

Carker viselkedése s a maga csodálkozása és szorongása lassan kellemetlen varázserővel vette körül Carkert Florence gondolataiban. Utóbb már tisztábban fölidézte Carker arcát, hangját, modorát - amellyel eleinte azért próbált foglalkozni, hogy leszállíthassa a mindennapi ember szintjére, aki nem zsarnokolhat fölötte - hiába, ez sem segített bizonytalanságán. Pedig Carker egyetlenegyszer sem nézett rá haragosan, vagy ellenségeskedéssel, hanem mindig mosolygó és nyájas volt.

Viszont, mivel Florence még nem engedett atyjára vonatkozó szilárd elhatározásából s azzal a biztos meggyőződésével, ha nem is szándékosan, mégis ő az oka rideg és elvadult kapcsolatuknak, mindenáron szem előtt akarta tartani azt a tényt, hogy ez az ember atyjának bizalmas barátja; majd aggódva gondolta, vajon a benne szunnyadó idegenkedés és félelem nem okozója-e kis részben annak a szerencsétlenségnek, mely atyja szívét elfordította tőle, s hogy már talán így is marad, egyedül? Remegett ettől a gondolattól, pedig néha már elhitte; majd elhatározta, hogy ezt a rossz érzést megpróbálja legyőzni; igyekezett rábeszélni magát, hogy atyja barátjának ez a figyelme ránézve csak megtisztelő és biztató lehet, és remélte, ha igyekszik türelmesebben megítélni és jobban megbízik benne, vérző lába talán ezáltal is biztosabban eljut a célhoz, az atyja szívéhez vezető rögös úton.

Egyetlen tanácsadó nélkül - hiszen tanácsot nem kérhetett senkitől, anélkül hogy atyjára ne panaszkodott volna -, szegény Florence így hányódott a remény és kétség nyugtalan tengerén, miközben Carker úr, a mélység pikkelyes szörnyetege, ott úszott a felszín alatt, és fényes szemét Florence-en tartotta.

Florence ennélfogva még türelmetlenebbül várta, hogy végre hazamenjenek. Magányos otthoni élete jobban illett félénk reményeihez és kétségeihez, és gyakran attól tartott, hátha távollétében elmulaszt egy reménnyel kecsegtető alkalmat arra, hogy atyja iránt kimutathassa szeretetét. Ég látja, mennyire nyugodt lehetett volna szegény gyermek ebben a tekintetben! De a visszautasított szeretet még ott vergődött szívében, és amikor aludt is, álmai között szállt tova, mint messze távolból megtért madár, hogy atyja vállára ülve megpihenjen.

Walterre gyakran gondolt. Ó, milyen gyakran, olyankor, amikor az éjszaka komor volt, és szél zúgott a ház körül. De a remény erősen élt szívében. Olyan nehéz egy fiatal és lelkes természetnek, még Florence soványka tapasztalatával is, elképzelnie, hogy egy erős ifjú élet csak úgy kilobbanjon, mint gyönge láng, és az élet ragyogó napja éjszakába merüljön, fényes délben. Sokszor hullatott könnyet, ha Walter szenvedéseire gondolt, de elképzelt halálán ritkán sírt és hosszan sohasem.

Egyszer írt az öreg műszerárusnak, de levelére nem érkezett válasz, nem is várt. Így álltak a dolgok Florence körül azon a reggelen, amikor örömmel készült ismét haza, régi, magányos életébe.

Blimber doktor és felesége azóta már visszatért Brightonba (a rájuk bízott és féltve őrzött növendék, Barnet úrfi társaságában s ennek akarata ellenére), ahol a fiatalember, a Parnasszus felé baktató zarándoktársaival együtt, azóta már bizonyosan tanulmányaival foglalatoskodott. A nyári szünetnek vége volt, a fiatal vendégek legnagyobbrészt elszéledtek a villából, és Florence huzamos látogatása is véget ért.

Egy vendég azonban nem lakott a házban, mindazáltal igen állhatatos figyelmet tanúsított a család irányában, és továbbra is odaadó hívüknek mutatkozott. Mégpedig nem más, mint Toots úr. Néhány héttel ezelőtt felújította aznap esti ismeretségét ifjabb Skettles úrral, amikor lerázta a blimberi szolgaság láncait, és a szabadság egébe szárnyalt, gyűrűjével az ujján. Toots úr minden másodnap pontosan ellátogatott a Skettles-családhoz, egész halom névjegyet hagyott az előcsarnokban; olyan sokat, hogy ez a társadalmi szertartás már-már úgy festett, mint a kártyában az osztás, az inas pedig hallgatagon felszedte végül a whist-kártyák csomóját.

Toots azonkívül vakmerő és szerencsés gondolattal kívánta a családot megakadályozni abban, hogy őt elfelejtse (bár feltehető, hogy az eszme a Viador Csirke termékeny agyából származott): hatevezős bárkát szerelt fel, melynek legénysége a Csirke vízi barátaiból állott, a kormányos pedig maga a kiváló férfiú személyesen, tündöklő, lángvörös tűzoltókabátban, a szeme alatt pedig állandó kék folttal felékesítvén, amelyet zöld ernyővel takart el. A bárka fölszerelése előtt diplomatikusan kikérte a Csirke véleményét, mégpedig olyanformán, hogy tegyük föl, ő, mármint a Csirke, szerelmes lenne egy ifjú hölgybe, akit Marynek hívnak, és arra határozná el magát, hogy bárkát fog tartani, milyen névre keresztelné el? A Csirke, erős bizonykodás közepette kijelentette, hogy ő vagy Marynek nevezné, vagy úgy hívná, hogy a Csirke Gyönyöre. Toots aztán, helyeselve az ötletet, mély elmélkedés és rengeteg lelemény latba vetése után elhatározta, hogy Toots Gyönyöre néven nevezi a bárkát, a Florence-nek szóló finom hódolat gyanánt, amit közös ismerőseiknek méltányolniuk kellett.

Pompás bárkájában aztán, bíbor párnán elterülve, lábaival az égnek, Toots úr, terveinek megfelelően, napról napra, hétről hétre feltűnt a folyón, fel-le cikázva Sir Barnet kertje mellett, s meghagyta legénységének, hogy gyors, éles szögű fordulatokkal szeljék a vizet, hogy a vízi alkalmatosság pompásabb látványt nyújtson, ha valaki kinézne Sir Barnet ablakából; így aztán a Toots Gyönyöre olyan mutatványokat végzett a vizen, hogy az egész környék csak úgy bámult elképedésében. De ha véletlenül ott látott valakit Sir Barnet kertjében, a folyó partján, Toots azt színlelte, mintha a legkülönösebb és legvalószínűtlenebb körülmények összejátszása folytán kerülne éppen ide.

- Nini, Toots! - kiáltotta ilyenkor Barnet, barátságosan integetve a gyepről, a ravasz Csirke pedig odakormányozta a bárkát a parthoz.

- Van szerencsém, Sir Barnet! Hogy érzi magát? - kiáltott vissza Toots. - Micsoda meglepetés számomra, hogy önt itt látom!

Az elmés Toots rendszerint ezzel kezdte, mintha Sir Barnet háza valami elhagyott építmény lenne a Nílus vagy a Ganges partján.

- Még sohasem lepődtem meg ennyire! - folytatta Toots. - Talán Dombey kisasszony is itt van?

Ilyenkor néha Florence is megjelent.

- Ó, Dombey kisasszony! Diogenésznek semmi baja! - szólalt meg Toots, amint meglátta. - Ma reggel érdeklődtem felőle.

- Nagyon köszönöm - felelt ilyenkor Florence kedves hangján.

- Nem szállsz ki, Toots? - kérdezte Sir Barnet. - Gyere, hiszen nincs sietős dolgod. Látogass meg bennünket.

- Ó, nem tesz semmit, köszönöm szépen - felelte Toots elpirulva. - Csak gondoltam, hogy Dombey kisasszony szeretne hírt hallani a kutyáról, ennyi az egész. Ajánlom magamat. - Szegény Toots életét adta volna, hogy a meghívást elfogadhassa, ha lett volna hozzá bátorsága, mégis sajgó szívvel jelt adott a Csirkének, a Gyönyör pedig útnak indult, s csak úgy szelte a vizet.

Florence távozásának reggelén a Gyönyör káprázatos színekben tündökölve ringott a kert lépcsőinél. Mikor Florence Susannal való beszélgetése után lement, hogy házigazdáitól elbúcsúzzon, Toots úr várt rá a szalonban.

- Ó, jó reggelt kívánok, Dombey kisasszony - szólalt meg a sebzett szívű Toots, akit mindig irtózatosan kihozott a sodrából, ha szíve vágya teljesült, és Florence-et láthatta -, köszönöm kérdését, jól vagyok és remélem, kegyed is, és Diogenész is egészen jól volt tegnap.

- Ó, igazán kedves - felelte Florence.

- Ó, köszönöm szépen, nem tesz semmit - felelte Toots. - Azt gondoltam, talán kedve volna hozzá, hogy hajón jöjjön haza ebben a szép időben. Elegendő hely van benne a szobalánya számára is.

- Ön nagyon lekötelez - szólt Florence habozva -, de azt hiszem, nem fogadhatom el ajánlatát.

- Ó, nem tesz semmit - válaszolta Toots. - Ajánlom magamat.

- Nem várja meg Skettles bárónét? - kérdezte Florence nyájasan.

- Ó, nem, köszönöm szépen, teljesen mindegy.

Olyan zavart volt Toots ilyenkor és olyan izgatott! De egy pillanat múlva belépett Skettles báróné, és Tootsot egyszerre hirtelen szenvedély ragadta el, hogy megkérdezze tőle, hogy van, és reméli, nagyon jól; kezét pedig igazán lehetetlennek tartotta eleresztени, rázta is, amíg csak Sir Barnet meg nem jelent, akihez aztán e perctől fogva kétségbeesett szívóssággal tapadt.

- Házunk napsugarát veszítjük ma el - fordult Sir Barnet Florence felé.

- Ó, nem... igen, bizonyos - dadogott zavarában Toots. - Ajánlom magamat!

Bármilyen nyomatékosan mondott is búcsút, Toots úr nem távozott, hanem téveteg vigyorgással állt ott tovább is. Florence, hogy zavarán könnyítsen, köszönő szavak közepette búcsúzni kezdett Lady Skettlestől, aztán Sir Barnetnek nyújtotta karját.

- Szabad arra kérnem, kedves Dombey kisasszony - szólt a házigazda, amíg vendégét a kocsihoz kísérte -, hogy legyen szíves legőszintébb tiszteletemet átadni atyjának?

Florence nem szívesen fogadta el a megbízást, mert úgy érezte, rászedi Sir Barnetet, ha meghagyja abban a hitében, hogy az őiránta tanúsított szíves vendéglátás atyját is érinti. Mivel azonban nem fejthette ki meggyőződését, csak meghajtotta a fejét, és megköszönte az üzenetet Sir Barnetnek, majd arra gondolt, hogy a szomorú otthon, hol semmi ilyesmi nem zavarja és nem emlékezteti ennyire bánatára, mégiscsak az ő természetes és legjobb menedéke.

Új barátai és társai, akik még ott tartózkodtak a villában, most valamennyien elősiettek a házból, hogy elbúcsúzzanak tőle. Mindnyájan szerették, és a búcsú percében nagyon elkomolyodtak. Még a cselédség is egytől egyig sajnálta, hogy elmegy, és mind odajöttek, integetve és bókolva a kocsi ajtajához. Florence körülnézett a nyájas arcokon és ott látta közöttük a bárót, a feleségét, meg Toots urat, aki távolabbról meresztette szemét és kuncogott feléje, és arra az estére gondolt, amikor Paullal Blimberéktől búcsúzott, és amint a kocsi tovagördült. Florence arcát könnyek harmatozták.

Bánatos könnyek, de a vigasztalás könnyei is, mert a kietlen házhoz fűződő kedves emlékek megédesítették a hazatérést. Milyen távolinak tetszett az idő, amikor ott bolyongott a csendes termekben; amikor utoljára csöndben és szorongással telten lelopódzott atyja lakosztályába; amikor élete minden dolgában ott érezte kedves halottjának ünnepélyes, de mégis enyhülést nyújtó emlékét. Ez a búcsú a szegény Waltertől való búcsúzásra is emlékeztette; tekintetére és szavaira azon az estén; milyen vonzóan keveredett benne a hátrahagyottak iránti gyöngédség a bátorsággal és lelkesüléssel. Kis története szintén összefüggött a régi házzal, s ez is hozzájárult ahhoz, hogy a ház újból igényt tartson szíve ragaszkodására.

Amint közeledtek, még Susan is megenyhült valamelyest a ház irányában, mely már annyi esztendő óta otthona volt. Bármilyen rideg is, és bármennyire kegyetlen véleményt táplált is komorságáról, nagy részben mégis megbocsátott neki. - Nem tagadom, kisasszony, örülök, hogy megint láthatom a házat - jelentette ki. - Igaz, hogy nem sok dicsekedni való van benne, de azért nem szeretném, ha leégett volna, vagy lebontanák.

- Ugye, te is örülsz, Susan, hogy egyszer megint bejárhatod a régi szobákat? - kérdezte Florence mosolyogva.

- Hát, kisasszony - felelt Susan, egyre jobban meghatódva, ahogy a ház felé közeledtek -, nem tagadom, hogy örülök, bár nagyon valószínű, hogy holnap már újra gyűlölni fogom.

Florence érezte, hogy több békét talál ebben a házban, mint bárhol a világon. Ott, a sötét falak közt könnyebben és jobban őrzi titkát, mint a ragyogó napfényben, ahol rejtegetni kell a boldog emberek szeme elől. Szerető szíve könnyebben folytathatta tanulmányait, egyedül, és nem bátortalanította el a körülötte élő, egymást szerető szívek társasága. Könnyebben remélt, imádkozott és szeretett állhatatosan és türelemmel, ahol senki sem törődött vele, emlékei nyugodt szentélyében, noha porladozott, pusztult és korhadt körülötte, mint egy akármilyen vidám új környezetben. Köszöntötte elvarázsolt csipkerózsa álmát, és alig várta, hogy a sötét, régi kapu ismét bezáruljon mögötte.

Ilyen gondolatok töltötték el, amikor a hosszú és sötét utcába befordultak. Florence nem az ő házuk felől ült a kocsiban, és amint közeledtek, kinézett az ablakon, hogy a szemközti házban lakó gyermekeket láthassa.

Susan kiáltásaira egyszerre visszafordult.

- Szentisten! - sikoltott Nipper kisasszony lélegzetvesztve. - Hol a mi házunk?

- A mi házunk? - kérdezte Florence.

A kocsi megállt, Susan az előbb bekapta a fejét az ablakból, s ismételten kinézett, végül meghökkenten meredt úrnőjére.

A ház körül, tetejétől alapjáig, az építőállványok tömkelege emelkedett. Tégla- és kőrakások, vakolathalmok és facsomók széltében-hosszában félig eltorlaszolták az utcát. Létrák támaszkodtak a falaknak, napszámosok lépkedtek rajtuk le és föl; az állványokon szintén munkások buzgólkodtak; festők és díszítők sürgölődtek bent a házban; egy szállítókocsiról nagy tekercsekben adogatták le a papírkárpitokat; a kárpitos kocsija szintén ott rekesztette az átjárást; a ház ásító, törött ablakain keresztül nyoma sem látszott a bútoroknak; semmi egyebet nem láthatott a szemlélő, csak nyüzsgő munkásokat szerszámaikkal, a pincéktől a padlásig. Kívül-belül kőmívesek, szobafestők, asztalosok, kalapács, vakolóláda, meszelő, csákány, fűrész és vakolókanál működött tökéletes összhangban.

Florence leszállt a kocsiról, csaknem kétkedőn, vajon jó helyen jár-e, míg végre Towlinsont pillantotta meg, aki napbarnított arccal ott állt az ajtóban, fogadásán.

- Csak nincs valami baj? - érdeklődött Florence.

- Ó, nincs, kisasszony.

- Nagy változások történnek.

- Nagy változások, kisasszony.

Florence úgy ment el mellette, mintha csak álomban járna, és fölsietett a lépcsőn. A sokáig elsötétített fogadótermet most éles fény töltötte be, és papírsapkás emberek szorgoskodtak a magasban. Édesanyja képe, a többi mozdítható holmival együtt eltűnt, és feketedő helyén a fölirat: „Ez a szoba faburkolattal. Zöld és arany." A lépcsőház is valóságos útvesztője volt a cölöpöknek és deszkáknak, csakúgy mint kívül, és az üvegesek és bádogosok egész Olümposza hevert az üvegtetőn, mindenféle helyzetben.

Az ő szobája még érintetlen volt belülről, de kívülről már ott állottak előtte a deszkák és gerendák, elzárva a napvilágot. Sietve ment fel a másik hálószobába, ahol ama kis ágy állott. Egy sötét arcú óriás, pipával a szájában és zsebkendővel bekötött fejjel éppen akkor nézett be az ablakon.

Itt talált rá Susan, azzal a hírrel, hogy menjen le a földszintre papájához, beszélni szeretne vele.

- Itthon van! És velem akar beszélni! - kiáltotta Florence remegve.

Susan sokkal jobban megzavarodott, mint Florence maga. Még egyszer elmondta az üzenetet, Florence pedig halványan és felindultan, de azért pillanatnyi habozás nélkül sietett le. Útközben arra gondolt, vajon meg merje-e édesatyját csókolni? A szívében égő vágyakozás elhatározásra bírta, és arra gondolt, hogy igen, megcsókolja.

Még atyja is meghallhatta volna a szíve verését, amint a szobájába belépett. Egy pillanat, és már atyja szívén lett volna...

De Dombey nem volt egyedül. Két hölgy társaságában állt ott, Florence hirtelen megállt. Oly erősen küzdött megindulásával, hogy ha esetlen pajtása, Diogenész, nem rohant volna be hirtelen, s nem borította volna el kedveskedése jeleivel, hogy újra itthon üdvözölheti - az egyik hölgy felsikoltott, s ez Florence figyelmét is elfordította ügyéről - talán rögtön ájultan esett volna össze a padlón.

- Nos, Florence - szólalt meg atyja, kinyújtva kezét, de olyan mereven, mintha a lánykát inkább távol akarná tartani magától -, hogy vagy?

Florence megfogta a feléje nyújtott kezet, és ajkához emelte. Az ajtónak is juttatott annyi szeretetet, ahogy becsukta, mint lányának.

- Miféle kutya ez? - kérdezte aztán ingerülten Dombey úr.

- Még Brightonból való - felelte Florence.

- Úgy? - szólt Dombey és arcán felhő vonult át, mert megértette Florence-et.

- Nagyon jóindulatú kutya - mentegette Florence természetes bájával és szendeségével, a két idegen hölgy felé fordulva. - De most rendkívül örül, hogy újra lát. Kérem, bocsássanak meg neki.

Amint rájuk tekintett, látta, hogy az a hölgy, aki az előbb felsikoltott, és most éppen leült, idős, a másik pedig, ott édesatyja mellett, nagyon szép, fejedelmi megjelenésű alak.

- Skewtonné asszony - szólalt meg most az atyja, az idős hölgy felé fordulván, s kinyújtotta kezét -, ez itt lányom, Florence.

- Bájos, ó, nagyon bájos - szólalt meg a hölgy és szeméhez emelte üvegét. - És milyen természetes. Édes Florence, jöjjön, és csókoljon meg, kérem.

Florence teljesítette a kívánságot, aztán a másik hölgy felé fordult, aki mellett atyja várakozva állt.

- Edith - mondta Dombey úr -, ez itt a lányom, Florence. Florence, ez a hölgy nemsokára a mamád lesz.

Florence összerázkódott, és az érzelmek ellentéte között tekintett föl arra a gyönyörű arcra, könnyei pedig, melyeket az utolsó szó idézett elő, egy pillanatig a meglepetéssel, érdeklődéssel, csodálattal küzdöttek és valamilyen meghatározhatatlan félelemmel. Azután felkiáltott: - Ó, papa, legyen boldog! Legyen nagyon, nagyon boldog egész életében! - és zokogva a szép hölgy keblére borult.

Rövid csend következett. A gyönyörű hölgy először habozott volna, vajon közeledjék-e Florence-hez, vagy sem, aztán magához ölelte a lánykát, másik kezével pedig kezét szorongatta, amellyel az szorosan átfogta a derekát, mintha nyugtatni és vigasztalni akarná. De egyetlen szó nem hagyta el ajkát. Majd Florence fölé hajolt, és megcsókolta a lányka arcát, de még mindig nem szólt.

- Menjünk át a szobákon - ajánlotta Dombey -, nézzük meg, hogy haladnak a munkával? Kérem, kedves asszonyom, engedje meg, hogy vezessem.

Karját nyújtotta Skewtonnénak, aki még mindig Florence-et vizsgálgatta a szemüvegén át, mintha azon töprengene, mit lehetne Florence-ből faragni, ha - kétségtelenül az ő bőséges tárházából - kissé több természetességet és szívet adhatna neki. Florence azonban még mindig ott zokogott a szép hölgy keblén, hozzásimulva, s a télikertből behallatszott Dombey hangja.

- Kérdezzük meg Edithtől. Ejnye, de hol is van?

- Edith, angyalom, hol rejtőzöl? - kiáltotta Skewtonné. - Bizonyára Dombey urat keresed. Itt vagyunk, szívem.

A szép hölgy ekkor eleresztette Florence-et, és ajkát még egyszer odaszorítva a lányka arcához, sietve csatlakozott a többiekhez. Florence ott maradt állva, ugyanazon a helyen, boldogan és szomorúan, örvendve és sírva, maga sem tudta, hogyan és meddig - amikor az új mama egyszerre visszatért, és újra karjába zárta.

- Florence - szólt sietős hangon, s nagyon komolyan a leányka arcába nézett. - Ugye, nem kezded majd azzal, hogy gyűlölni fogsz engem?

- Hogy gyűlöljelek, mamám? - kiáltott Florence, karját a hölgy nyaka köré fonva, s ránézett ő is komolyan.

- Csitt! Kezdd azzal, hogy jól vélekedsz rólam - szólt a szép hölgy. - Kezdd azzal a hittel, hogy igyekezlek boldoggá tenni, és hogy szeretni is akarlak, Florence. Isten veled. Nemsokára megint találkozunk. Isten veled. Most pedig ne maradj itt tovább.

Ezzel még egyszer szívéhez szorította - mindvégig nagyon gyorsan és szilárd elhatározottsággal beszélt -, és Florence látta aztán, amint a szomszéd szobában a másik kettőhöz csatlakozott.

És most Florence-ben az a remény támadt fel, hogy új, szép mamájától fogja megtanulni, miként nyerje meg atyja szeretetét, és aznap éjjel álmában újra ott pihent a régi otthonban, s mintha igazi édesanyja mosolya sugárzott volna le áldóan erre a reménységre. Álmodó Florence!

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET

Chickné asszonynak felnyílik a szeme

Tox kisasszonynak a leghalványabb sejtelme sem volt a Dombey-ház körül felbukkant olyan új jelenségekről, amilyenek például az építőállványok és a létrák, meg a zsebkendővel bekötözött fejű emberek, akik úgy bámulnak be az ablakon, mint arra röppenő szellemek, vagy különös madarak, és ennek az eseményekkel teljes korszaknak egyik reggelén éppen táplálkozott. Ez a reggeli egy lereszelt héjú zsemléből, egy aznapi (vagy legalábbis annak mondott) lágytojásból állott; előtte állt azonkívül egy kis teáskanna, amelyben egy kis ezüst kanálnyi a tealevélből Tox kisasszonyra, egy meg a teáskannára számítva főtt ott a vízben, lévén ez a hagyomány minden háziasszony előtt szentség. Mikor aztán Tox kisasszony befejezte reggelijét, fölment a nappaliba, hogy eljátssza a zongora kottatartójára odahelyezett Madárdal-keringőt, utána megöntözgesse és elrendezze a növényeit, leporolja az apró csecsebecséket és szokása szerint, nappaliját ismét a Princess' Place ékességévé varázsolja.

Tox kisasszony felhúzta azt a hervadt falevélre emlékeztető régi kesztyűt, amelyben ezeket a műveleteket rendszerint végre szokta hajtani - ez a kesztyű a nap egyéb szakában rendszerint az asztalfiókban rejtőzött - és ezzel módszeresen nekilátott a munkának; kezdte először is a Madárdal-keringővel, majd természetes eszmetársítás révén, a madarára tért át - erre az erősen felhúzott vállú, évek súlya alatt görnyedező és igen borzas tollú, de átható énekű kanárira, amelyet a Princess' Place lakossága nagyon jól ismert; azután a kis porcelán csecsebecsék meg a légyfogók következtek, és így tovább, végezetül pedig növényeivel kezdett foglalkozni. Olyan növénytani oknál fogva, melynek Tox kisasszony rendkívüli fontosságot tulajdonított, úgy látszott, hogy lépten-nyomon le kellett nyisszantani róluk itt-ott valamit.

Tox kisasszony csak késlekedve tért át a növényekre ma reggel. Meleg nap volt és déli szél; a Princess' Place-en a nyár sóhaja rezgett, és ez Tox kisasszony gondolatait a falu felé terelte. A csaposgyerek kijött a kocsmából, és egy öntözőkannával, egymásbafonódó mintákat alkotva, fellocsolta a teret, ez új illatot adott a gyomos földnek - sarjadás illatát -, állapította meg Tox kisasszony. A szomszéd széles utcából a nap vékony sugara villant oda a térre, a füstös tollú verebek pedig át- meg átszökdöstek rajta, és felragyogtak a fénysugárban; vagy megfürödtek benne, mint egy folyóban, s szinte megdicsőült verebeknek látszottak, amelyeknek semmi közük a szomszéd kéményekhez. A kocsma ablakában a gyömbérsört magasztaló feliratokat lehetett látni, a szomjas fogyasztók festői ábrázolásával, akik valósággal elmerültek az ital habzó áradatában, vagy pedig hanyatt estek a kirepülő dugók pukkanásaitól. A városon kívül szénát gyűjthettek valahol, mert illata ide lengett, noha hosszú útja volt idáig, és sok ellenillattal kellett megharcolnia a szegények lakásai körül (hogy az isten fizesse meg azoknak az érdemes uraknak, akik őseik bölcsességéhez méltóan oly kitűnően védik a döghalál érdekeit, és minden tőlük telhetőt elkövetnek, hogy ezeket a hajlékokat a maguk nyomorúságos mivoltában őrizzék meg), mégis ellebbent ide ez az illat, és a természetről suttogott, egészséges levegőjéről, mely felkeresi még a rabokat és elhagyottakat is; fölkeresi a városi tanácsosok és lovagok ellenére, akiknek bölcs bólogatásától - és hogy bólogatnak! - a kerengő világnak is meg kell állania!

Tox kisasszony az ablakmélyedésben levő díványra ült, és boldogult apjára gondolt - Tox úrra, a vámügyi tisztviselőre; aztán meg a maga gyermekkorára, amelyet egy tengeri kikötőben töltött el, meglehetős mennyiségű fagyott szurok durva környezetében. A mezők lágy emlékezete lepte meg, gólyahír virult, mint valami megfordított égbolt sok, sok aranycsillagja; eszébe jutott, hogyan kötött láncot a százszorszép virágszáraiból az örök hűséget

fogadó ifjaknak, akik főleg nanking nadrágot viseltek; és hogy ezek a láncok milyen gyorsan elfonnyadtak.

Amint ott ült az ablaknál, és kinézett a verebekre és a fényes napfoltokra, Tox kisasszonynak a megboldogult mama is eszébe jutott - édestestvére annak a hajporos fejű és varkocsos úrnak ott - erényeivel és reumájával együtt. Egy oszloplábú, durva hangú ember, fején nehéz kosárral, amely fekete lepénnyé lapította kalapját, olyan öblös hangon kínálgatta virágait odalenn, hogy szegény, félénk kis százszorszéptövek csak úgy remegtek, valahányszor az ember egyet kiáltott, mint valami gyermekkel házaló mesebeli szörny - a nyár emlékei annyira meglepték Tox kisasszonyt, hogy megrázta fejét, és azt suttogta magában, hogy íme, maholnap megöregszik, és észre sem veszi -, s ez meglehetősen valószínűnek látszott.

Ebben a merengő hangulatban Tox kisasszony gondolatai egyszerre Dombey felé kezdtek vándorolni; talán azért, mert az őrnagy már hazatért szemközt levő lakásába, és éppen most köszönt oda neki az ablakból. Mert ugyan mi egyéb hozhatta volna kapcsolatba Dombey urat az ő nyaraival, és a százszorszépből font láncokkal!? „Vajon megvigasztalódott-e már? - töprengett Tox kisasszony. - Megnyugodott-e a sors rendelésében? Vajon megnősül-e újra? És ha megnősül, ugyan kit vesz el? Milyen nő lesz, akit kiválaszt?”

Tox kisasszony arcát pirosság öntötte el - meleg is volt nagyon -, amikor ezeken elmélkedve, megfordította a fejét, és meglepetéssel pillantotta meg elgondolkozó arcát a kandalló fölötti tükörben. Másik vérhullám is követte ezt, amint azt látta, hogy egy kis kocsi kanyarodik a Princess’ Place-re, és egyenesen az ő ajtaja felé tart. Tox kisasszony felemelkedett, gyorsan felkapta ollóját és végre csakugyan sort kerítve a növényekre, azonnal roppantul elmélyedt a kertészkedésben, amikor Chickné asszony lépett be a szobába.

- Hogy van az én legkedvesebb barátnőm? - kiáltott fel Tox kisasszony, és kitárt karokkal közeledett a vendég felé.

Tox kisasszony legdrágább barátnőjének modorába határozottan egy kis feszesség vegyült, de azért megcsókolta Tox kisasszonyt, és így felelt:

- Köszönöm, Lucretia, jól vagyok. Remélem te is. Hm.

Chickné asszonyt sajátságos, rövid, egytagú köhögés bánthatta, afféle alapelmélete a köhögésnek, mondhatni rövid bevezetés a köhögés tudományába.

- Milyen korán jössz, kedvesem! Igazán kedves tőled - folytatta Tox kisasszony. - De mondd csak, reggeliztél már?

- Köszönöm, Lucretia - felelt Chickné. - Már korán megreggeliztem. - A derék hölgy láthatóan igen kíváncsi lehetett a Princess’ Place minden nevezetességére, mert beszéd közben vizsgálódva nézegetett körül. - Bátyámmal reggeliztem, már hazaérkezett.

- Remélem, megvigasztalódott - rebegte Tox kisasszony.

- Nagyon megvigasztalódott, köszönöm. Hm.

- Az én drága Louisámnak törődnie kell a köhögésével - jegyezte meg Tox kisasszony.

- Ó, semmi az egész - felelte Chickné. - Pusztán az időváltozás miatt van. A változásokra el kell készülnie az embernek.

- Az időjárásban? - kérdezte Tox kisasszony ártatlan együgyűséggel.

- Mindenben. Természetesen. A változások világában élünk. Nagyon meglepne engem, és igen megváltoztatná értelmességéről alkotott véleményemet az az ember, aki ellentmondani próbálna, vagy ki akarna térni a legtökéletesebben nyilvánvaló dolog elől. Változás! - kiáltott

fel Chickné szigorú bölcsességgel. - Mert istenemuram, mi nem változik a világon? Még a selyemhernyó is, amelyről, meg vagyok győződve, nem tételezné föl senki, hogy sokat foglalkozik az ilyen dolgokkal, mennyi váratlan formába változik át szüntelenül.

- Az én Louisám példái mindig szerencsések.

- Nagyon kedves vagy Lucretia - felelt Chickné asszony kissé megenyhülve -, hogy ezt mondod, és azt hiszem, gondolod is. Remélem, soha, egyikünknek sem lesz oka arra, hogy megváltoztassa a másikról való jó véleményét.

- Ó, ebben aztán bizonyos vagyok - felelte Tox kisasszony.

Chickné újból olyanformán köhintett, mint az előbb, s vonalakat húzogatott a szőnyegre napernyője elefántcsont hegyével. Tox kisasszony némileg kitapasztalhatta már barátnőjét és tudta, bármi csekély kimerülés vagy bosszúság esetén megtörténhet, hogy társalgás közben egyszerre ingerlékeny hangnembe csap át, hirtelen felhasználta tehát a beszélgetés szünetét, és beszédtárgyat változtatott.

- Bocsáss meg édes Louisám, de mondd csak, nem Chick úr férfias alakját látom lenn a kocsiban?

- Ott van, igen, de kérlek, csak hadd maradjon is ott. Nála az újságja is, és azzal elszórakozik egy vagy két óra hosszat. Te csak folytasd a dolgod a virágaid körül és engedd, hadd üljek és pihenjek itt egy keveset.

- Az én Louisám tudja, hogy a magunkfajta barátnők között semmiféle szertartásosságnak nincs helye. Ezért... - Tox kisasszony a mondatot nem szavakkal, hanem tettekkel fejezte be, vagyis ismét felhúzta kesztyűjét, és újra felfegyverkezve az ollóval, aprólékos gonddal csípni, nyesegetni kezdte a növényeket.

- Florence szintén hazajött - folytatta Chickné, miután csöndesen ült ott egy ideig, fejét félrehajtotta, és vázlatokat rajzolt a padlóra ernyőjével -, és Florence most már valóban túl nagy ahhoz, hogy továbbra is magányos életét folytassa. Bizony már felnőtt. Efelől semmi kétség. Valóban, nagyon kevéssé tudnám becsülni azt, aki ellenkező véleményt nyilvánítana ebben a tekintetben. Bármi lehet az én óhajtásom, nem tudnám becsülni az ilyent. Ennyire már nem tudunk parancsolni érzéseinknek.

Tox kisasszony helyeslően bólintott, anélkül hogy különösebben értékelte volna e szavak jelentőségét.

- És ha Florence különös lány - folytatta Chickné -, és ha bátyám nem érzi magát egészen kényelmesen a társaságában, ama szomorú dolgok után és ama szörnyű csalódásokat tekintve, amelyeken keresztül kellett esnie, nos hát akkor mi lehet a válasz? Mi egyéb, mint hogy Paulnak erőfeszítéseket kell tennie. Hogy kötelessége erőfeszítést tennie? A mi családunk mindig nevezetes volt arról, hogy erőfeszítést tesz. Paul a család feje; jóformán egyedüli képviselője - mert én mi vagyok ugyan? Én nem számítok...

- De édes angyalom! - tiltakozott Tox kisasszony.

Chickné megtörölte könnybe lábadt szemét, majd így folytatta:

- Ennélfogva még inkább kötelessége, mint eddig, hogy erőfeszítést tegyen. És ha erőfeszítése engem megrázkódtatásszerűen érint is, mert olyan érzékeny és bolond a természetem, hogy inkább nevezhető akárminek, semmint áldásnak, az bizonyos és gyakran kívántam, hogy a szívem inkább márványtömb lenne, vagy utcakövező gránit...

- Édes Louisám! - tiltakozott ismét Tox kisasszony.

- Mindenesetre elégtétel azt tudnom, hogy hű maradt magához és a Dombey-névhez, bár ebben természetesen sohasem kételkedtem. Remélem - tette hozzá Chickné rövid szünet után -, hogy a nő szintén méltónak bizonyul hozzá.

Tox kisasszony éppen most töltött meg a korsóból egy kis zöld öntözőkannát, és miközben véletlenül föltekintett Chicknére, annyira meglepődött a végtelenül sokatmondó tekintetén, hogy az öntözőkannát egyelőre letette az asztalra, s leült melléje.

- Édes Louisám, nem tudom, szolgálhat-e a legkisebb megnyugvással is számodra, ha szavaiddal kapcsolatban megjegyezni bátorkodom, hogy szerény véleményem szerint kedves unokahúgod mindenben a legszebb reményekre jogosít.

- Hogy érted ezt, Lucretia? - kérdezte Chickné növekvő méltósággal. - Mely szavaimmal kapcsolatban mondtad ezt, kedvesem?

- Azzal kapcsolatban, angyalom, hogy kívántad, bár húgod méltónak bizonyulna a Dombey-névre.

- Ha nem beszéltem elég világosan, Lucretia - felelt Chickné ünnepélyes béketűréssel -, a hiba természetesen az enyém. Tulajdonképpen egyáltalán nem beszélnék, ha nincs köztünk olyan meghitt viszony, melynek további háborítatlanságához őszinte reményeket fűzök, a legőszintébbeket, Lucretia. Mert miért beszélnék egyébként? Képtelenség lenne. Azonban most már világosan akarom kibeszélni magamat, Lucretia; ezért, hogy előbbi szavaimra visszatérjek, arra kérlek, engedd megjegyeznem, hogy semmi esetre sem Florence-re céloztam.

- Igazán nem? - érdeklődött Tox kisasszony.

- Nem! - felelt Chickné röviden és határozottan.

- Bocsáss meg, kedvesem - szólt alázatos hangon a barátnője -, de akkor bizonyára nem jól értettelek. Attól tartok, nem valami gyors a felfogásom.

Chickné még egyszer körülpillantott a szobában; előbb a növényeket nézte meg, aztán a madarat, a vizeskannát és majdnem mindent, ami a szeme elé került, csupán Tox kisasszonyt nem; végül aztán fölkapta tekintetét, egy pillanatra rávetette Tox kisasszonyra, majd felvont szemöldökkel a szőnyegre meredt és így szólt:

- Amikor azt mondom valakiről, Lucretia, hogy remélem, méltó lesz a Dombey-névre, akkor Paul második feleségéről beszélek. Azt hiszem, már elmondtam valójában, ha nem is éppen ezekkel a szavakkal: Paulnak az a szándéka, hogy másodszor is megnősüljön.

Tox kisasszony nagy hirtelenséggel felkelt a helyéről, visszatért növényeihez, s egyszerre olyan kíméletlen nyírást és nyesést vitt véghez a szárak és levelek között, mint egy borbély, ha a szegényház lakóinak haját nyírja.

- Hogy az illető vajon méltányolja-e, milyen kitüntetés érte - szólt Chickné magasztos hangon -, az egészen más kérdés. Remélem, méltányolja. Elvégre kötelességünk, hogy egymásról a legjobbat feltételezzük. Egyébként tőlem nem kértek tanácsot. És bizonyos vagyok benne, ha kértek volna is tanácsot tőlem, nem sokat adnak rám akkor sem, így hát sokkal jobb, hogy nem kértek. Jobb, hogy így történt, ahogyan történt.

Tox kisasszony, fejét lehajtva, még mindig ott nyirbált a virágok között. Chickné pedig időnként erélyesen megrázva fejét, tovább folytatta a szónoklatot, mintha valakivel dacolva beszélne:

- Ha Paul bátyám tanácsot kért volna tőlem, amit megtesz néha, vagy jobban mondva eddig megtett, mert hiszen természetesen nem várhatom többé, és részemről a felelősségtől való megszabadulásnak tekintem - folytatta Chickné szinte hisztérikus lendülettel -, hiszen,

istennek hála, féltékeny természetű nem vagyok - s itt Chickné újra könnyezni kezdett -, ha Paul bátyám odajött volna hozzám, és azt mondja: „Louisa, mit gondolsz, milyen sajátságokat kell keresnem abban, akit feleségül veszek?" Én bizonyára azt feleltem volna: „Paul szem előtt kell tartanod a családot, a szépséget, a méltóságos magatartást és az összeköttetéseket." Ezt mondtam volna neki szó szerint. Még ha egyenesen a vérpadra vezettek volna is utána - tette hozzá Chickné, mintha ez a lehetőség nagyon is valószínűnek látszana - akkor is ezt válaszoltam volna: „Paul! Másodízben is anélkül házasodsz, hogy az illető előkelő családból származna! Anélkül, hogy szép volna. Anélkül, hogy méltóságteljes volna! Anélkül, hogy összeköttetései volnának! Nincs a világon olyan ember, hacsak nem őrült, aki ilyen képtelen gondolatot táplál még egy pillanatig is az agyában!"

Tox kisasszony abbahagyta a nyírást, és a növények közül nagyon odaadóan figyelt. Talán azt hitte, hogy Chickné bevezetése és hevülete valamilyen reményt tartogat.

- Én ezt az érvelést tartottam volna szem előtt - folytatta a megfontolt hölgy -, mivel azt hiszem, nem vagyok bolond. Nem formálok igényt arra, hogy rendkívüli elmének tartsanak... noha azt hiszem, néhány elég különleges ember annak tartott... de hát valaki, akit olyan kevés-be vesznek, mint engem, ugyancsak hamar kiábrándulna, ha lettek volna ilyen elképzelései magáról: mindazáltal azt hiszem, hogy kötözni való bolond nem vagyok. És ha valaki azt mondaná nekem - folytatta Chickné leírhatatlan megvetéssel -, hogy Paul bátyámnak valaha is megfordul a fejében, hogy olyasvalakihez kösse le magát, mit bánom én, kihez - Chickné ezt a rövid, közbevetett mondatot élesebben és nagyobb hangsúllyal vágta ki, mint beszéde többi részét -, akiben nincsenek meg ezek a kellékek, megsértette volna azt a kevés józan értelmemet annyira, mintha éppen azt mondta volna, hogy nem is vagyok emberi lény, hanem elefánt, amit ugyan megkaphatok igen hamar - szólt Chickné bús megadással. - Meg sem lepne már egyáltalán. Szinte várom.

A pillanatnyi csendben Tox kisasszony ollója gyengén nyisszant egyet-kettőt - de Tox kisasszony arca láthatatlan volt, és Tox kisasszony pongyolája mintha megremegett volna. Chickné asszony úgy oldalvást ránézett a köztük levő növényeken keresztül, aztán a szelíd meggyőződés hangján folytatta, mint aki bizonyításra nem szoruló tényeket sorol elő.

- Természetesen Paul bátyám csak azt tette, amit tőle várni lehetett, és amit mindenki előre láthatott, ha újabb házasságra lépne. Megvallom, engem nagyon meglep a dolog, bármennyire örülök is, mert amikor Paul elutazott a városból, nem is álmodtam arról, hogy a vidéken vala-milyen vonzalom támadjon a lelkében, mint ahogy biztos voltam afelől is, hogy itt a városban nem táplált érzelmeket senki iránt sem. Mindazonáltal a dolog, ha minden szempontból megnézzük, rendkívül előnyösnek látszik. Az anya rendkívül finom és előkelő asszony, ez nem kétséges, és nincs jogom, hogy ítéletet mondjak afelől, okos dolog-e, ha az anya is velük lakik, ez a Paul dolga, nem az enyém, ami pedig magát Paul választottját illeti, még csak az arcképét láttam, de mondhatom, valóban szép. A neve szintén gyönyörű - folytatta Chickné, erélyesen megrázva a fejét, és jobban elhelyezkedve székében -, Edith szerintem nem mindennapos név, és egyszersmind előkelő is. Mindezeknél fogva, Lucretia, nem kételkedem benne, te is boldog leszel, ha azt hallod, hogy a házasságkötés a legrövidebb időn belül megtörténik, természetes, hogy boldog leszel - itt megint óriási hangsúly következett -, és hogy te is igen örülni fogsz a bátyám életében történt fordulatnak, hiszen irántad több alkalommal olyan szíves figyelmet tanúsított.

Tox kisasszony egyetlen szóval sem felelt mindezekre, hanem remegő kézzel vette föl a kis öntözőkannát, aztán révetegen körülnézett, mintha azt mérlegelné, melyik bútordarabnak válna a kanna tartalma legjobban előnyére. Ekkor, érzéseinek ebben a válságos pillanatában, egyszerre kinyílt az ajtó. Tox kisasszony hirtelen összerázkódott, hangosan fölnevetett és

odahanyatlott, egyenesen a belépő személy karjaiba - öntudatlanságában szerencséjére nem látván sem Chickné asszony felháborodott arcát, sem az őrnagyot ott, az átelleni ablakban, akinek kétcsövű messzelátója azonnal működésbe lépett, és arca és alakja csak úgy dagadt a mefisztói örömtől.

Nem így a hontalan bennszülött, Tox kisasszony alélt földi porhüvelyének megdöbbent támogatója, aki azért jött fel, hogy az őrnagy ármányos utasításához híven Tox kisasszony hogyléte felől udvariasan érdeklődjön, és véletlenül éppen a kellő pillanatban lépett be, hogy az édes terhet karjaiban foghassa föl, a kis öntözőkanna teljes tartalmát pedig a cipőjén; ez a két körülmény aztán még azzal a tudattal is párosult, hogy bősz természetű gazdája, éppen ezt megelőzőleg hangoztatta fenyegetését összes csontjaira vonatkozólag, az elkövetendő hiba esetére, s most ott lesi az ablakból; mindez hozzájárult, hogy a bennszülött a testi és lelki gyötrelem élő szobrává változzék.

A boldogtalan bennszülött néhány pillanatig ott állt, és Tox kisasszonyt olyan elszántan szorította szívére, hogy kétségbeesett arcához nem is illett; a szegény hölgy pedig a kis öntözőkanna utolsó csöppjeit permetezte rá lassan, mintha valami ritka, egzotikus növény lett volna - valóban az is volt -, és szinte várni lehetne, hogy kinyílik, amint a gyengéd esőcseppek ráperegnek. Chickné asszony végre visszanyerte lélekjelenlétét, közbelépett, megparancsolta a bennszülöttnek, hogy Tox kisasszonyt ejtse le oda a pamlagra, maga pedig vonuljon vissza; s amint a száműzött készségesen engedelmeskedett, Chickné nekilátott, hogy Tox kisasszonyt életre keltse.

Azonban annak a gyöngéd szorgoskodásnak, amely Éva lányait általában jellemzi, ha egymást ápolják - vagy az ájulással kapcsolatos szabadkőművesi szövetkezésük, amely oly titokzatos nővéri kapcsolatokkal fűzi őket egymáshoz -, nyoma sem látszott Chickné asszony arcán. Nem, Chickné a hóhérra hasonlított inkább, aki az áldozatot azért téríti magához, hogy a kínzást tovább folytathassa (vagyis térítette azokban a régi jó időkben, amelyek elmúlása miatt ma annyi igaz ember jár örökös gyászban), ezért alkalmazta az illatszeres üvegnek orr alá tartását, a tenyér veregetését, a hideg víz arcba frecskendezését, és a többi kipróbált eszközt. És amikor Tox kisasszony végre felnyitotta a szemét, és fokozatosan eszméletre tért, Chickné elhúzódott mellőle, mint valami gonosztevő mellől, és a meggyilkolt dán király példáját megfordítva, inkább haraggal, semmint szomorúan nézte Lucretiát.

- Lucretia! - szólalt meg aztán Chickné. - Nem is kísérelem meg, hogy elkendőzzem, amit érzek. Hályog esett le a szememről ebben a pillanatban. Nem hittem volna, ha egy szent mondja is nekem.

- Gyengeségre vall, hogy nem bírtam parancsolni magamnak - rebegte Lucretia. - De mindjárt jobban leszek.

- Úgy! Mindjárt jobban leszel, Lucretia! - ismételte Chickné asszony határtalan gúnnyal. - Hát azt hiszed, vak vagyok talán? Azt képzeled, második gyermekkoromat élem? Nem, Lucretia! Mondhatom, köszönettel tartozom neked!

Tox kisasszony gyámoltalan, könyörgő tekintetet vetett barátnőjére, majd zsebkendőjével eltakarta az arcát.

- Ha ezt nekem valaki tegnap mondja - szólt Chickné fenségesen -, vagy akár csak egy fél órával ezelőtt is, azt hiszem kísértésbe jöttem volna, hogy azonnal a földhöz teremtsem. De Lucretia Tox, most az egyszer fölnyílott a szemem. A kötés - Chickné asszony simított egyet az arca előtt - leesett a szememről. Bizalmam vaksága elmúlt. Visszaéltek vele, kijátszottak, s ez elől a tény elől minden kibúvó hiába, afelől biztosítlak.

- Ó! de hát mire célzol olyan kegyetlenül, kedvesem? - kérdezte könnyek között Tox kisasszony.

- Lucretia - felelt Chickné -, kérdezd meg csak a szívedet. Arra kell kérjelek, ne szólíts engem olyan bizalmasan, ahogy az előbb szólítottál. Még maradt bennem némi önbecsülés, ha neked más is a véleményed.

- Ó, Louisa! - zokogott Tox kisasszony. - Hogy beszélhetsz így velem?

- Hogyan beszélhetek így veled? - kérdezte Chickné, aki olyankor, ha híjával volt a nyomósabb érvnek, ilyen ismétléseket használt rendszerint, a legmegsemmisítőbb hatás elérése végett. - Hogy így? Nyugodtan mondhatod valóban, hogy így!

Tox kisasszony szívettépően zokogott.

- Még a gondolat is! - kiáltott fel Chickné. - Ott melegedtél bátyám tűzhelyénél, mint a kígyó, és az én révemen már-már rátekergőztél a bizalmára, Lucretia, s titokban terveket szőttél vele kapcsolatban, és azt a reményt merészelted ápolni magadban, hogy a bátyám majd téged választ. Hát ez igazán olyan gondolat, hogy képtelen volta csaknem enyhíti álnokságát.

- Kérlek, Louisa, ne mondj ilyen szörnyűségeket.

- Szörnyűségeket! - ismételte Chickné. - Szörnyűségeket! Hát nem tény, Lucretia, hogy éppen az előbb nem bírtál parancsolni érzelmeidnek énelőttem, akinek szemébe mindeddig sikerült port hintened?

- Én nem panaszkodtam - zokogta Tox kisasszony. - Nem szóltam semmit. Ha kissé megrendültem híreidtől Louisa, és ha élt valaha a lelkemben valami nagyon halvány sejtelem, hogy Dombey úr valamit is érez az irányomban, ezért te bizonyára nem ítélsz el.

- Most mindjárt azt fogja mondani - szólította tanújául Chickné az összes bútorokat, valamennyit egybefoglalva egy megadó és fellebbező pillantásba -, most mindjárt azt fogja mondani, tudom jól, hogy még én bátorítottam!

- Nem akarok szemrehányásra szemrehányással felelni, édes Louisa - zokogott Tox kisasszony -, sem panaszkodni nem óhajtok. De védelmemben...

- Igen! - kiáltott fel Chickné, prófétai mosollyal nézvén körül a szobában. - Már látom, mit fog mondani. Tudtam. Jobb is, ha mindjárt kimondod. Mondd csak nyíltan! Légy őszinte, Lucretia Tox - szólt Chickné irgalmatlanul ridegen -, akármi vagy is!

- Saját védelmemben - tördelte Tox kisasszony - és csupán védekezésül kegyetlen szavaid ellen, drága Louisám, csak azt szeretném kérdezni tőled, vajon nem pártfogoltál-e ilyenfajta elképzelést gyakran magad is bennem, sőt nem mondtad-e, hogy még megtörténhetik, hiszen az ember semmit sem tudhat előre?

- Van egy pont - kezdte Chickné, felemelkedve helyéből, de nem mintha ott maradna a padlón, hanem egyenesen égi honába akarna felszállni -, amelyen túl a béketűrés nevetségessé, ha nem éppen vétkessé válik. Én sokat elviselek, de mindent azért nem. Milyen varázserő lakozott ma bennem, amikor beléptem ebbe a házba, azt nem tudom, hanem sötét sejtelmem az volt - szólt Chickné összeborzongva -, hogy valami történni fog. De hiszen volt is okom erre a balsejtelemre, amikor évek felhalmozott bizalma egyszerre, egy pillanat alatt omlott össze, szememről egyszerre hályog esett le, és egyszerre igazi arcoddal mutatkoztál be előttem. Lucretia, csalódtam benned. És mindkettőnknek jobb lesz, ha ezt az ügyet kettőnk közt örökre lezárjuk. Csak jót kívánok neked, és fogok is kívánni mindig. De, mint aki hűséges akar maradni önmagához szerény társadalmi helyzetében is, bármi történjék, vagy ne

történjék, továbbá, mint bátyám testvérhúga és bátyám feleségének sógornője, azonkívül mint bátyám felesége anyjának rokona, s mindezekhez szabad még hozzátennem, hogy én is Dombey vagyok? nem mondhatok neked egyebet, mint azt, hogy isten veled.

E metsző nyájassággal mondott szavak kíséretében, amelyeket az erkölcsi nagyság magasztos volta szelídített és mérsékelt, a vendég az ajtóhoz lépett. Ott aztán kísérteties, szoborszerű merevséggel biccentett, és lement kocsijába, hogy férje, Chick úr karjában keressen erőt és vigasztalást.

Jelképesen szóltunk, természetesen, Chick úr karjait ugyanis újságja foglalta le teljesen; a fent említett úriember különben is csak lopva vetett egy-egy pillantást a felesége felé. Vigasztaló szavakkal sem sietett segítségére. Ott ült és olvasott, miközben daltöredékeket dúdolt, egy-egy sunyi tekintetet villantva olykor Chicknére, de egyetlen szót sem ejtett ki a száján, se jót, se rosszat, se közömböset.

Chickné asszony pöffedten és berzenkedve ült a kocsiban, fejét felvetve, mintha még mindig az ünnepélyes búcsúformát ismételné Lucretia Tox előtt. Végre így szólt:

- Látni kellett volna, mekkorára nyitotta a szemét!

- Hogy te a szemedet mekkorára nyitottad, angyalom? - érdeklődött Chick úr.

- Eh, miket beszélsz! - csattant föl Chickné. - Ha el tudod viselni, hogy engem ilyen állapotban láss, és még csak meg sem kérdezed, mi a bajom, akkor jobb is, ha örökre befogod a szádat.

- De hát mi a baj, drágám?

- Elgondolni - suttogott Chickné magában -, hogy valaha is eszébe ötlött neki az az alávaló gondolat, hogy a Paullal kötendő házasság révén családunkba lopja magát! Elgondolni, hogy lovasdit játszott azzal a drága gyermekkel, aki most a sírjában pihen, sohasem szerettem azt a játékot, s közben ilyen álnok terveket rejtegetett a lelkében! Igazán csodálom, hogy nem félt, hogy megveri az isten! Bizony szerencséje lesz, ha isten kezét elkerüli.

- Márpedig én azt hittem, kedvesem - szólalt meg Chick úr lassan, miután újságja szélével néhányszor megvakarta orra gerincét -, hogy magad is így képzelted el ma reggelig, és úgy gondoltad, hogy egészen megfelelő lenne, ha nyélbe lehetne ütni a dolgot.

Chickné hirtelen könnyekbe tört ki, és azt mondta Chick úrnak, ha csizmájával tiporni akar rajta, hát csak kezdje is rögtön, tessék.

- Hanem Lucretia Toxszal végeztem - állapította meg Chickné, miután nagy rémületére néhány percig átengedte magát érzelmeinek. - Azt még el bírom viselni, hogy Paul bizalmáról lemondjak olyan valaki kedvéért, aki remélem és hiszem, érdemes személynek bizonyul, s teljes joggal betöltheti a szegény Fanny helyét, ha Paulnak úgy tetszik. Azt is eltűröm, hogy Paul csak úgy fagyosan értesítsen, mekkora változás történt életében, és ne tanácskozzon velem a végső határozat előtt, de a hamisságot nem bírom elviselni, és ezért Lucretia Toxszal végeztem. És jobb is, hogy így van - szólt Chickné jámbor megadással -, sokkal jobb. Hosszú időbe telt volna, míg ezek után fesztelenül érintkezhettem volna vele; és igazában azt sem tudom, mivel Paul most már ilyen magas körbe tört fel, és ilyen előkelő emberek társaságába, Lucretia Tox közéjük illett volna egyáltalán, és nem kompromittáltam volna vele magamat? Mindebben a gondviselés keze van; minden a legjobb céllal történik; igaz, hogy ma nagy megpróbáltatáson estem át, de egészben véve nem sajnálom a dolgot!

Ebben a keresztényi szellemben azután Chickné megtörölte szemét, lesimította szoknyáját, és úgy ült ott, mint aki nyugodtan viselkedik, holott rettenetesen megbántották. Chick úr pedig, érezve nyilvánvaló érdemtelenségét, felhasználta a legközelebbi alkalmat, hogy egy utcasarkon letétesse magát, és fütyörészve menjen tovább, igen magasra felhúzott vállal, keze a zsebében.

Szegény, kiátkozott Tox kisasszony eközben - bár hízelgő és tányérnyaló volt - annak legalább rendes, állhatatos és vádlója irányában mindig hűséges barát módjára viselkedett; ami pedig Dombey úr nagyszerűségét illeti, valósággal elolvadt és megsemmisült iránta való áhítatában - eközben szegény, kiátkozott Tox kisasszony könnyeivel öntözte növényeit, és úgy érezte, hogy a Princess' Place-en beköszöntött a tél.

HARMINCADIK FEJEZET

Esküvő előtt

Jóllehet az elvarázsolt ház nem volt az többé, mert a külvilág behatolt, kalapált, dörömbölt, fel és le járt dobogva a lépcsőkön egész nap, az ugatás szüntelen önkívületében tartva Diogenészt, mivel nyilván arra gondolt, hogy ellensége végül is fölébe kerekedett, és most diadalmas daccal rabolja ki a házat - Florence életében, az első napokban, nem történt különösebb változás. Esténként, amint a munkások eltávoztak, a ház sivárrá és elhagyottá vált megint, és Florence távozó lépteik zaját hallgatván a visszhangzó csarnokon át, maga elé képzelte a barátságos hajlékukat, a rájukváró gyermekeket, és jólesett arra gondolnia, hogy jókedvűek és örülnek a hazamenetelnek.

Az este visszatérő csöndjét úgy köszöntötte ismét, mint régi barátját, de most megváltozott arccal tért vissza hozzá, és tekintete barátságosabbra vált. Új remény sugárzott a tekintetében. A gyönyörű hölgy, aki becézte és megnyugtatta őt, ugyanabban a szobában, ahol a szíve nemrég úgy szenvedett, a reménység szelleme volt számára. A szürkületben egy hajnalodó, napfényes élet lágy árnyai jártak körülötte, amikor atyja szeretetét lassanként teljesen megnyeri majd, és minden, vagy nagyon sok visszatér abból, amit elvesztett azon a gyászos napon a szülői szeretettel, az anya utolsó leheletével az arcán. Új és drága érzés volt most már átnéznie a rózsás arcú gyermekekre a szomszédban, mert arra gondolt, hogy nemsokára talán meg is ismerkedhetnek és beszélgethetnek egymással; és majd nem fog félni, mint régen attól, hogy előttük mutatkozzék, mert elszomorodnának, látván milyen egyedül ül ott fekete gyászruhájában.

Új anyjával kapcsolatos gondolataiban, tiszta szíve túláradó szeretetében és bizalmában halott édesanyja emléke is egyre mélyült. Nem félt attól, hogy vetélytársat állít neki szívében. Az új virág mélyre ültetett, régóta ápolt tőből szökkent szárba, tudta jól. Minden gyöngéd szó, amely a szép hölgy ajkáról fakadt, úgy hangzott, mint ama szózat visszhangja, mely immár régen elcsendesedett. Hogyan élt volna benne édesanyja képe kevésbé az élő gyöngédsége következtében, mikor ez mind csak az anyai szeretet és gyöngédség emlékét képviselte?

Florence egy nap olvasgatva ült a szobájában. A szép hölgyre gondolt és arra az ígéretére, hogy rövidesen újra eljön - a könyv is éppen ilyesmivel foglalkozott -, s amikor felemelte szemét, ott látta az ajtóban.

- Mama! - kiáltott Florence és örömmel szaladt elébe. - Hát eljöttél megint!

- Még nem vagyok a mamád - válaszolta a hölgy komoly mosollyal, s karját Florence nyaka köré fonta.

- De rövid idő múlva az leszel! - kiáltotta Florence.

- Rövid idő múlva, Florence, nagyon rövid idő múlva.

Edith meghajtotta kissé fejét, hogy Florence viruló arcát odaszoríthassa a maga arcához, azután néhány percig úgy álltak csendben. Az új anya egész viselkedésének végtelen gyöngédségét Florence még jobban érezte, mint első alkalommal.

Leült a karosszékbe, és maga mellé vonta Florence-et. A lány csodálkozón nézte szép arcát, és engedelmesen kezébe tette kezét.

- Egyedül voltál azóta Florence, hogy utoljára itt jártam?

- Ó, nagyon! - felelt Florence, miközben mosolygott.

Utána zavarba jött, és lesütötte a szemét, új mamájának olyan merően és elgondolkodva függött rajta a tekintete.

- Én, én, én megszoktam már, hogy egyedül legyek. Nem is esik már nehezemre. Di meg én napokat töltünk néha kettesben. - Azt is mondhatta volna éppen, hogy heteket és hónapokat.

- Di a szobalányod, szívem?

- A kutyám, mama - felelt nevetve Florence. - Susan a szobalányom.

- És ezek a te szobáid? - kérdezte Edith körültekintve. - A múltkor nem mutatták meg nekem. Ezeket is rendbe kell hoznunk, Florence. Ezeknek kell a legszebbeknek lenniük a házban.

- Ha fölcserélhetném, mama, egy emelettel feljebb van egy, azt sokkal jobban szeretném.

- Nem elég magasan van már ez is, édes kislányom? - kérdezte Edith mosolyogva.

- A másik az öcsém szobája volt - szólt Florence -, és én nagyon szeretem azt a szobát. Szerettem volna a papával beszélni róla, mikor hazajöttem, és a munkásokat itt találtam, és mindent másképpen, de...

Florence lesütötte a szemét, nehogy ama másik tekintet ismét megzavarja.

- De féltem, hogy elszomorítom, és mivel te azt mondtad, hogy nemsokára újra eljössz, mama, és úrnője leszel itt mindennek, azt gondoltam téged megkérhetlek rá.

Edith ott ült, s a lányt nézte; ragyogó szeme kitartóan méregette, s amikor Florence felemelte tekintetét, az Edithé elfordult róla, és lassan a földet kereste. Ekkor ötlött Florence eszébe, milyen más ennek a hölgynek a szépsége, mint amilyennek első látásra gondolta. Akkor büszke és méltósággal teli szépségnek látta, most egész lénye oly szelíd és gyöngéd, hogy ha Florence kortársa lett volna és jelleme is hasonló, akkor sem nyerhette volna meg jobban a bizalmát. Csupán olyankor nem, amikor valami erőltetett, különös tartózkodás uralkodott el rajta; és ekkor Florence-nek úgy tűnt fel (noha alig értette, de lehetetlen volt észre nem vennie és el nem gondolkodnia rajta), mintha Edith megalázottnak érezné magát, és zavarban volna előtte. Mikor az imént azt mondta Florence-nek, hogy nem a mamája még, és amikor Florence a ház úrnőjének nevezte, különösen gyors és meghökkentő volt ez a változás; most pedig, míg a lány tekintete ott pihent az arcán, Edith inkább olyanformán ült ott, mintha el akarna szökni, rejtőzni előle, nem pedig, mint aki majd a közeli kapcsolat jogánál fogva szeretni, dédelgetni fogja.

Az új szobára nézve készségesen megígérte, hogy teljesíti Florence kívánságát, sőt maga adja ki majd az utasításokat. Azután a kis Paullal kapcsolatban intézett hozzá néhány kérdést; majd, miután egy ideig elbeszélgettek, azt mondta Florence-nek, azért jött, hogy magával vigye.

- Anyám meg én most feljöttünk Londonba - mondta Edith -, és szeretném, ha nálunk maradnál az esküvőig, és minél jobban megismerkednénk és bíznánk egymásban, Florence.

- Milyen jó vagy te hozzám, édes mamám! - kiáltott Florence. - Milyen hálás vagyok neked!

- Hadd mondjam meg még, mert azt hiszem, ez a legjobb alkalom - folytatta Edith hangját lehalkítva, s körülnézett, hogy teljesen egyedül vannak-e -, ha az esküvő megtörtént, és néhány hétre elutazom, sokkal nyugodtabb lennék ha tudnám, hogy te hazajössz. Nem fontos, ki hív meg, hogy addig ott légy; te csak gyere haza. Sokkal jobb egyedül lenni, mint, vagyis csak azt akartam mondani - szólt, önmagát félbeszakítva -, hogy bizonyos vagyok benne, te itthon vagy a legjobb helyen, édes Florence-em.

- Még az esküvő napján hazajövök, mama.

- Tedd meg. Bízom az ígéretedben. Most pedig, kislányom, készülj föl, hogy velem jöjj. Ha elkészültél, lenn megtalálsz.

Edith lassan és elgondolkodva egyedül ment aztán végig a házon, amelynek nemsokára asszonya lesz, és láthatólag kevés ügyet vetett a már lépten-nyomon megmutatkozó pompára és ragyogásra. Lelkében a hajthatatlan büszkeség, szemében és ajkán a kemény, megvető és szinte félelmetes szépség, melyet csak az enyhített, hogy olyan kevés értéket tulajdonított neki, mint minden egyébnek körülötte - így haladt keresztül a nagy csarnokon és fogadó-termeken a tapéták árnyas fái közt. A festett rózsákat a falakon meg a padlókon mindenütt szúrós tövisek koszorúzták s mintha az ő szívét tépték volna, a vakítóan csillogó arany minden szikrájában gyűlöletes részét látta annak a pénznek, amelyen őt megvásárolták; a széles, magas tükrök pedig igazi arcát mutatták meg neki; az asszonyt, akiben megvan ugyan a nemes természet, de már hűtlenné vált jobbik énjéhez, és túlontúl lealacsonyodott és elmerült ahhoz, hogysem megmenthesse magát. Edithnek úgy tetszett, mintha többé-kevésbé világosan állna minden szem előtt, és neki semmi egyéb eszköze vagy hatalma nem maradt az önvédelemre, a büszkeségén kívül; és a lelkét éjjel-nappal gyötrő büszkeséggel szállt szembe sorsával, dacolt vele és megvetéssel sújtotta.

Vajon az ártatlan Florence, akinek egyedüli ereje a komolysága és lelke tisztasága volt, ezt a nőt indította és szelídítette meg úgy, hogy az ő oldalán egészen más valakivé változott, a szenvedélyek vihara elcsitult benne, sőt, még a büszkeségét is legyőzte ilyenkor? Ugyanaz volt-e, aki most ott ült Florence mellett a kocsiban, a lányt átölelte, s miközben kedveskedve arra kérte, szeresse és bízzék benne, magához vonta a keblére a lányka szép fejét, hogy ott fészkeljen, és odaadta volna az életét azért, hogy minden bajtól, bánattól megóvja?

Ó, Edith! Jó volna valóban meghalni egy ilyen pillanatban! Jobb és sokkal boldogítóbb, Edith, mint élni és megélni mindent!

Skewtonné őméltósága azonban, aki minden egyébre inkább gondolt, mint ilyesmire - mert annyi előkelő történelmi személyiséghez hasonlóan hadat üzent a halálnak, és még az említését is elítélte ilyen alacsony és minden osztálykülönbséget megszüntető jöttmentnek - jelenleg a Grosvenor tér melletti Brook Streeten lakott, egy előkelő rokonától (a Feenixek egyikétől) kölcsönkért házban. A rokon amúgy is távol volt Londontól, és nem bánta, ha úri módon odakölcsönözheti házát az esküvő céljaira, annál kevésbé, mivel ez a nagylelkűség a menekülést és fölmentést hozta számára, a Skewtonnénak és lányának kijáró minden kölcsön vagy menyegzői ajándék alól.

A családi tekintély érdekében szükséges volt, hogy erre az időre a látszatot fenntartsák, Skewtonné tehát a Marylebone kerület egyik szolgálatra kész szállítójának segítségével, aki az arisztokrácia és a köznemesség részére az ezüst asztali készlettől kezdve az inasok hadáig mindent kölcsönözni szokott, beszerzett a házba egy ezüstös fejű pincemestert (deres feje miatt többe is került, mert olyanformán festett, mintha a családnak valamely régi cselédje volna), két magas termetű, egyenruhás inassal és válogatott konyhaszemélyzettel együtt, úgyhogy lenn a konyhában legenda kezdett szállingózni arról, hogy Witherst, az apródot, aki így most egyszerre megmenekült számos háztartási kötelezettségétől, valamint a tolókocsi görgetésétől (a fővárosban amúgy sem lett volna helyénvaló), többször rajtakapták, amint szemét dörzsölgette, és bele-belecsípett saját magába, mintha azzal a gyanúperrel élt volna, hogy elaludt a leamingtoni tejes boltjában, és még mindig mennyei álomban szunnyad. Mivel ugyanabból a kitűnő forrásból egy sereg ezüst és porcelán nemű is került a házba, egyéb cikkekkel együtt, amelyek közé egy csinos hintó meg egy pár pejló is beletartozott, Skewtonné

most már nyugodtan hátradőlhetett a fejedelmi pamlagon, az ismeretes cleopatrai helyzetben, hogy teljes pompájában tartson udvart.

- És az én bájos kis Florence-em hogy van? - kérdezte Skewtonné, amikor Edith és a pártfogásába vett lányka megjelent. - Jöjjön, édes Florence, és csókoljon meg, kérem.

Florence félénken lehajolt, hogy kikeressen egy alkalmas helyet Skewtonné arcának fehéren hagyott részén. A hölgy aztán a fülét nyújtotta oda neki, így segítette ki Florence-et zavarából.

- Edith, drágám - kezdte Skewtonné -, valóban, én... drága Florence-em, álljon csak egy pillanatra jobban a világosságba, kérem.

Florence pirulva engedelmeskedett.

- Nem emlékszel rá, Edith, drágám - folytatta Skewtonné -, milyen lehettél, amikor körülbelül olyan idős voltál, mint a mi drága Florence-ünk, vagy talán fiatalabb egy-két évvel?

- Rég elfelejtettem már, anyám!

- Mert valóban, édesem, határozott hasonlóságot látok közted, meg a mi végtelenül elbájoló kis barátnőnk között. És ez mutatja - folytatta Skewtonné, lehalkítva a hangját, jelezvén, hogy Florence bizony még nagyon befejezetlen állapotban van -, milyen sokat tesz a nevelés.

- Valóban sokat - felelt Edith keményen.

Anyja egy pillanatig élesen ránézett, de miután megérezte, hogy bizonytalan talajon mozog, a tárgytól eltérve így szólt:

- Florence, angyalom, jöjjön ide, és csókoljon meg még egyszer.

Florence természetesen ismét engedelmeskedett, és ajkát újból Skewtonné fülére nyomta.

- És ugye, hallotta bizonyára, édes kicsikém - folytatta Skewtonné, Florence kezét kezében tartva -, hogy kedves papája, akit mi annyira imádunk és bálványozunk, mához egy hétre esküszik meg az én drága Edithemmel.

- Tudtam, hogy rövidesen, de azt nem, hogy melyik napon - felelte Florence.

- Drága Edithem - szólt erre Skewtonné vidáman -, hát lehetséges, hogy ezt nem mondták el Florence-nek?

- Miért mondtam volna el neki? - válaszolt Edith oly hirtelenül és élesen, hogy Florence alig hitte.

Skewtonné aztán, újabb és bátorságosabb kitérőül elmondta Florence-nek, hogy édesatyja ide látogat ma vacsorára, és bizonyára kedvesen meglepődik, ha lányát itt látja; tegnap este azt mondta, hogy majd az irodában öltözik át és mivel Edith szándékáról semmit sem tud, Skewtonné elképzelése szerint önkívületbe esik majd az örömtől. Florence-et viszont rendkívül megzavarta a hír, és amint a vacsora órája közeledett, félelme nőttön-nőtt, s ha tudta volna, milyen formába öntse azt a kérését, hogy engedjék haza, s ne kelljen a magyarázkodásba atyja nevét belekeverni, kalap nélkül, gyalog, lélekszakadva futott volna haza inkább, semmint atyja haragjának veszélyét megkockáztassa.

Amint az idő közeledett, Florence már lélegzeni is alig bírt az izgalomtól. Nem mert az ablakhoz közeledni, nehogy apja meglássa őt az utcáról. Nem mert fölmenni a szobájába, hogy ott elrejtse érzéseit, mert még az ajtón kilépve váratlanul szembetalálkozna apjával; e félelmén kívül még azt is érezte, hogy ha egyszer kimenne a szobából - és atyja elé hívnák, vissza sem merne ide jönni. Ilyen érzésekkel küzdve ült ott Cleopatra pamlaga mellett, s

rendkívüli igyekezettel figyelte üres locsogását és válaszolt is közbe-közbe, amikor egyszerre atyja lépteit hallotta a lépcsőn.

- Ó, hallom! - ugrott fel. - Jön már!

Az örökifjú Cleopatra mindig készen állt a játékra, és önmagával való nagy elfoglaltságában nem nagyon törődött azzal, mi okozhatja Florence izgalmát; hirtelen a pamlag mögé tolta a lánykát s egy sált dobott rá, nem kételkedvén, hogy Dombeynak elragadó meglepetést szerez. Mindez oly gyorsan történt, hogy a leányka már egy pillanat múlva ott hallotta atyja rettegett lépteit a szobában. Dombey üdvözölte leendő anyósát és a menyasszonyát. Hangjának különös zengése a lányka egész testét megremegtette.

- Édes Dombeym - szólalt meg Cleopatra -, jöjjön és mondja csak, hogy van a maga aranyos leánykája, Florence?

- Florence nagyon jól van - felelt Dombey, a pamlaghoz közeledve.

- Otthon van?

- Otthon.

- Drága Dombeym - válaszolta Cleopatra elbűvölő élénkséggel -, bizonyos, hogy nem csap be engem? Nem tudom, az én drága Edithem mit szól hozzá, ha ilyesmit kijelentek, de becsületemre attól tartok, édes Dombeym, hogy ön a legcsalafintább ember a világon.

Ha csakugyan az lett volna, s ha csakugyan ott a helyszínen a legszörnyűbb csalafintaságon kapták volna rajta, amit valaha ember mondott, vagy elkövetett, akkor sem zavarodott volna meg jobban, mint most, amint Skewtonné hirtelen elrántotta a Florence-re terített leplet, és a lányka felemelkedett előtte, halványan és reszketve, mint egy kísértet. Még vissza sem nyerte lélekjelenlétét, mikor Florence hirtelen odaszaladt, átkarolta nyakát, arcon csókolta, és kirohant a szobából. Dombey körülnézett, mintha magyarázatot várna valahonnan, de Edith azonnal Florence után sietett.

- Nos, vallja be, édes Dombeym - szólt Skewtonné, kezét feléje nyújtva -, hogy soha életében nem lepődött meg jobban és kellemesebben.

- Sohasem lepődtem meg jobban - válaszolt Dombey.

- Sem kellemesebben, édes Dombeym? - kérdezte Skewtonné, legyezőjét feltartva.

- Hát, valóban roppantul örülök, hogy Florence-et itt találom - felelt Dombey. Úgy látszott, egy percig komolyan mérlegelte a helyzetet, aztán, most már határozottan, így szólt: - Igen, valóban nagyon örülök, hogy itt találom Florence-et.

- Bizonyára csodálkozik, hogy került ide, nem?

- Talán Edith...

- Ó, maga gonosz kitaláló - felelt Cleopatra, a fejét rázva. - Maga ravasz, ravasz ember! Az ilyesmit tulajdonképpen nem is volna szabad elmondani; maguk férfiak, édes Dombeym, olyan hiúk, és annyira hajlandók arra, hogy visszaéljenek a gyöngeségünkkel; de ön már ismeri az én nyílt természetemet éppen elég jól. Azonnal!

Az „azonnal” az egyik nagyon magas termetű fiatalembernek szólt, aki azt jelentette, hogy kész a vacsora.

- De hát Edith, édes Dombeym - folytatta aztán suttogva -, ha már nem láthatja önt maga mellett, s mint mondom neki, nem is kívánhatja, valaki olyat szeretne a közelében, aki önhöz tartozik. Igen, és milyen természetes is! Így aztán senki sem tudta volna visszatartani, hogy el

ne menjen kocsin, és el ne hozza a mi drága Florence-ünket. Ó, milyen végtelenül bájos dolog is ez!

Mivel Cleopatra válaszra várt, Dombey így szólt:

- Tökéletesen így van.

- Isten áldja meg magát, Dombey, ez is bizonyítja, milyen szíve van önnek! - kiáltott fel Cleopatra, és Dombey kezét szorongatta. - De a végén még egészen elkomolyodom. Legyen olyan drága angyal, és vezessen le, hadd lássuk, mit adnak nekünk ezek az emberek vacsorára. Drága Dombeym, az isten áldja meg!

Cleopatra az áldásosztás után meglehetős fürgén siklott le a pamlagról, Dombey pedig belekarolt, és szertartásosan levezette a lépcsőn. Amint a pár az ebédlőbe bevonult, az egyik kibérelt magas fiatalember, akiben a tisztelettudás szerve úgy látszik kissé tökéletlenül fejlődött ki, igen furcsán fintorgott, a másik nagyon magas termetű fiatalember mulatságára.

Florence és Edith ott voltak már, és egymás mellett ültek az asztalnál. Florence, amint atyja belépett, azonnal fel akart állni, hogy átadja helyét, de Edith nyíltan odatette kezét a karjára, Dombey úr pedig leült, Edithtel szemben.

A társalgást jóformán egyedül Skewtonné asszony vitte. Florence alig merte felvetni a szemét, nehogy a könnyek nyoma meglássék; még kevésbé mert megszólalni; Edith szintén nem szólt egy szót sem, csupán kérdésekre válaszolt. Cleopatra igen keményen megdolgozott a jómódért, amely már oly közelről kecsegtetett, és valóban, ugyancsak kiadós jómódnak kellett lennie, hogy méltóan megjutalmazza a nagy megerőltetésért.

- Így hát az ön előkészületei már jóformán befejeződtek, drága Dombeym - szólt Cleopatra, mikor a csemegét az asztalra tették, és az ezüstös fejű pincemester visszavonult. - Még az ügyvédi elintézendők is?

- Minden, asszonyom - felelt Dombey. - Az okmányok, a hivatalos értesítés szerint, elkészültek, és mint említettem kegyednek, most Edithen a sor, hogy kegyeskedjék meghatározni, mikor van ideje a végrehajtáshoz.

Edith úgy ült ott, mint egy szép szobor, olyan hidegen, csöndesen, és olyan mozdulatlanul.

- Drága szerelmem - szólt Cleopatra -, hallod-e, mit mond Dombey úr? Ah, édes Dombeym - folytatta aztán halkan, feléje fordulva -, hogy emlékeztet engem, amint az idő közeledik, Edith szórakozottsága azokra a napokra, amikor papája, az a drága, jó lélek, volt az ön helyzetében.

- Nincs semmi határoznivalóm. Legyen akkor, amikor ön akarja - felelt Edith, s alig nézett az asztalon át Dombeyre.

- Holnap?

- Ha önnek úgy tetszik.

- Vagy ha talán elfoglaltsága jobban megengedi, holnapután?

- Nincs semmi elfoglaltságom. Mindig rendelkezésére állok. Legyen akkor, amikor önnek tetszik.

- Nincs elfoglaltságod, édes Edithem! - tiltakozott az anya -, mikor a legszörnyűbb szaladgálás foglal le egész nap és ezer és egy a tárgyalnivalód a különféle szállítókkal!

- Az ilyesmi inkább rád tartozik - felelt Edith odafordulva az anyja felé, s szemöldöke kissé összébb húzódott. - Dombey úrral együtt eligazítjátok a dolgot magatok.

- Nagyon igaz, kedvesem és okosságra vall részedről, valóban - szólt Cleopatra. - Drága Florence-em, ugyan jöjjön ide, és csókoljon meg, angyalom!

Sajátságos véletlen, ezek az érzelmi rohamok Florence irányában mindig olyankor vettek erőt Cleopatrán, amikor Edith is beleszólt, ha még olyan szerényen is, a társalgásba! Florence-nek bizonyára még sohasem volt része ennyi becézgetésben és tudtán kívül, talán még sohasem volt olyan hasznos egész életében, mint most.

Dombey úr azonban korántsem táplált haragot lelkében szép menyasszonya viselkedése miatt. Jogosan érzett rokonszenvet mindenfajta gőg és hidegség irányában. Hízelgett neki, ha elgondolta, hogy Edith gőgje meghajolt előtte, és Edithnek nincs önálló akarata. Hízelgett neki, amint maga elé festette, hogy tölti be ez a büszke, pompás asszony az ő házában majd a háziasszony szerepét és dermeszti meg, pontosan úgy, mint ő, a vendégeket. A Dombey és Fia méltósága megmarad, sőt még emelkedik valóban, ilyen élettárssal.

Így gondolkodott magában Dombey, amikor végre egyedül maradt az ebédlőasztalnál, és múlt s eljövendő szerencséjén töprengett; még rokontalanságról sem panaszkodhatott abban a fukar és komor pompájú teremben, amelynek egész színezete sötétbarna volt, és fekete színű címerek foltozták a falakat; a nagy keleti szőnyeg szélén pedig huszonnégy koporsószeggel kivert fekete szék sorakozott, akárcsak huszonnégy halottkísérő; a pohárszéken két kimerült néger emelt két hervadt ágú gyertyatartót, és az egész szobában dohos szag terjengett, mintha tízezer ebéd hamvai nyugodnának ott, a pohárszék sírboltjában.

A ház ura többnyire külföldön élt; Anglia levegője ritkán tett jót huzamosabb ideig a Feenix-családnak; a terem pedig egyre mélyebb és mélyebb gyászt öltött gazdájáért, míg végre cinteremmé alakult át, s valóban csak a halott hiányzott belőle, hogy a kép teljes legyen.

A hiányzó hullát jelenleg Dombey úr képviselte kitűnően, ha a helyzetét illetően nem is, de a merevségével annál inkább. Úgy bámult bele a mahagóni asztal holt tengerének hideg mélységeibe, amelyen gyümölcsöstálak és borosüvegek horgonyoztak, mintha elmélkedésének tárgyai onnan, az asztal alól buktak volna föl, s merülnének alá ismét.

Edith is ott volt köztük, homlokának és alakjának hideg fenségével; szorosan mellette Florence félénken, atyja felé fordulva, Dombey egy pillanatra látta, ahogy kiment a szobából; Edith szeme rajta pihent akkor is, Edith karja védőleg nyúlt feléje. Utánuk mindjárt egy alacsony karszékben ülő, kis alak emelkedett a felszínre, csodálkozva nézett Dombeyra koravén arcával, és ragyogó szemével, mely úgy csillogott, mint régen, egy este, a tűz lobogásában. Szorosan mellette megint Florence libbent fel, s az álomalak minden figyelmét lekötötte. Vajon úgy jelent-e meg előtte most, mint eleve elrendelt akadály és csalódás; mint vetélytárs, aki útját keresztezte és keresztezheti újra; vajon úgy-e, mint édes gyermeke, s most, boldog mátkasága idején megállhat mellette, hogy arra gondoljon, talán nem kellene mégsem oly idegennek maradnia többé; vagy pedig mint intő jel, hogy új helyzetében legalább a látszatot tartsa fenn, mintha törődne saját vérével - ő tudta legjobban. Talán maga is csak homályosan; mert a lakodalmi vendégek, az esküvői szertartás az oltár előtt, a jövő nagyralátó tervei és köztük itt-ott újra Florence - mindig Florence - oly gyorsan és zűrzavarban kavargott előtte, hogy végül is fölkelt, és fölment a társalgóba, mert a képektől szabadulni akart.

Késő este volt már, mire behozták a gyertyákat; Skewtonné asszony úgy vette észre ugyanis, hogy jelenleg fáj tőlük a feje; közben Florence-szel beszélgetett (mert Cleopatra erősen rajta volt, hogy Florence a közelében maradjon), vagy pedig Florence halkan zongorázott Skewtonné nagy gyönyörűségére; nem említve azt a néhány esetet az este folyamán, amikor a szenvedélyes szeretetű hölgy hirtelen úgy érezte, hogy kénytelen Florence-et arra kérni, jöjjön oda és csókolja meg, ez pedig rendszerint akkor történt, ha Edith történetesen valamit

mondott. Mindazáltal erre nem sok alkalom nyílt, mivel Edith ott ült távol tőlük a nyitott ablaknál (bármennyire aggódott is az anyja, hogy meghűl), és ott is maradt mindaddig, amíg Dombey el nem búcsúzott. A búcsúzáskor derülten kegyes volt Florence iránt, és a lányka olyan reménykedve és boldogan feküdt le Edith szobájának fülkéjében, hogy előbbi énjére már csak úgy gondolt vissza, mint szegény, elhagyott, idegen lányra, akit sajnálnia kellett, amiért olyan szomorú, így aztán szánakozásában sírta magát álomba.

A hét gyorsan futott. Vége, hossza nem volt a jövés-menésnek, kalaposnőhöz, divatárusnőkhöz, ékszerészhez, ügyvédhez, virágkereskedőhöz, cukrászhoz, és Florence mindig ott volt a társaságukban. Florence részt vesz az esküvőn is. Leveti a gyászt, és ragyogó ruhát kap az alkalomra. A divatárusnő (a divatárusnő francia, és igen hasonlít Skewtonnéhoz) olyan bájosan szűzi és elegáns ruhát ígért, hogy Skewtonné mindjárt megrendelt egy szakasztott olyat a maga számára is. A divatárusnő azt mondta, hogy csodálatosan fog neki állni, és mindenki azt hiszi majd róla, hogy az ifjú hölgy nővére.

A hét egyre gyorsabban repült. Edith semmi után nem nézett, és semmivel nem törődött. Gazdag ruhái hazakerültek, felpróbálta, Skewtonné meg a varrónők rajongva magasztalták. Edith egyetlen szó nélkül tette félre. A napi terveket Skewtonné asszony csinálta meg, és ő is hajtotta végre. Edith néha ki sem lépett a kocsiból, ha vásárolni mentek; csak nagynéha, ha okvetlenül szükséges volt, ment be maga is a boltba. De a főszerepet minden lebonyolításban, bármiről is volt szó, Skewtonné játszotta; Edith pedig annyira érdeklődés nélkül és olyan szemmellátható közönnyel nézte, mintha semmi köze sem volna az egészhez. Florence-nek talán eszébe juthatott néha, hogy Edith büszke és közömbös, de hozzá nem volt az soha. Így aztán Florence a hála érzésébe fojtotta csodálkozását, valahányszor a csodálkozás elfogta.

A hét pedig valósággal száguldott. Már majdnem megfutotta pályáját. A hét utolsó estéje, az esküvő előtti este elérkezett. A sötét szobában - mert Skewtonné asszony feje változatlanul fájt, noha bizonyos volt benne, hogy holnaptól kezdve végleg meggyógyul - hárman ültek együtt; Skewtonné, Edith és Dombey. Edith ott ült a nyitott ablaknál, és kinézett az utcára, Skewtonné és Dombey pedig a pamlagon halkan beszélgetett. Már későre járt az idő, és a fáradt Florence már aludni tért.

- Ugyan, édes Dombey, ugye itthagyja nálam Florence-et holnap, ha majd megfoszt engem az én édes Edithemtől?

Dombey azt mondta, hogy kész örömmel.

- Hogy addig körülöttem legyen, míg maguk Párizsban lesznek, és ha majd elgondolom, hogy most, fiatal korában én is segíthetek lelke kialakításában, édes Dombey, az tökéletes balzsam lesz számomra végtelenül megrendült kedélyállapotomban, amelynek most elébe nézek.

Edith hirtelen odafordult. Eddigi közönyös magatartását egy pillanat alatt a legizzóbb érdeklődés váltotta fel, és a sötétben láthatatlanul, megfeszített figyelemmel leste a választ.

Dombey úr boldog lesz, ha Florence-et ilyen csodálatos vezetésre bízhatja.

- Ezer köszönet, édes Dombey, ezért a kitűnő véleményért - mondta Cleopatra. - Már attól féltem, hogy előre eltökélt szándékkal, mint az ügyvédek mondják, ezek a borzalmasan prózai lények, teljes magányosságra kárhoztat.

- De drága asszonyom, miért olyan igazságtalan irántam? - méltatlankodott Dombey.

- Mert az én bájos Florence-em olyan határozottsággal mondja, hogy holnap haza kell mennie - szólt Cleopatra. - Már attól kezdek félni, drága Dombeym, maga mint egy valóságos török basa, zsarnokságban tartja.

- Biztosítom róla, asszonyom, hogy én semmi ilyesmit nem parancsoltam Florence-nek, és ha parancsoltam volna is, kegyed kívánságánál hatalmasabb parancsot nem ismerek.

- Micsoda udvaronc maga, drága Dombey! - felelte Cleopatra. - Bár ezt nem is mondom, hiszen az udvaroncokban semmi szív sincs, önnek pedig a szív hatja át egész gyönyörű életét és jellemét. De hát már ilyen korán elmegy, drága Dombey?

Ó, valóban! Késő van már, és Dombeynak mennie kell.

- Valóság ez, vagy álom az egész? - susogta Cleopatra. - Elhihetem-e, édes Dombey, hogy maga holnap azért jön ide, mert megfoszt engem édes társamtól, az én édes Edithemtől?

Dombey úr, aki megszokta a betű szerinti értelmezést, emlékeztette Skewtonnét, hogy nem ő jön ide, hanem majd a templomban találkoznak.

- Az a szenvedés - mondta Skewtonné -, hogy átadjam gyermekemet, még ha önnek is, drága Dombey, számomra az elképzelhető leggyötrelmesebb, és ha hozzáveszem még a természettől gyöngéd alkatomat, meg a cukrász rendkívüli korlátoltságát, aki a holnapi villásreggelit magára vállalta, igazán azt mondhatnám, hogy ez túl sok az én szerényke erőmnek. De holnap reggel összeszedem magam, édes Dombeym, ne féltsen engem, és ne nyugtalankodjék miattam. Ég áldja! Drága Edithem - kiáltott föl hamiskásan -, valaki távozik, báránykám.

Edith ezalatt ismét az ablak felé fordult vissza, és érdeklődése a társalgás irányában közben újra megszűnt. Most felállt, de egy lépést sem tett Dombey felé, és nem szólt egy szót sem. Dombey úr méltósággal teli lovagiassággal, mely egyaránt hozzáillett tekintélyéhez és az alkalomhoz, odament Edithhez, kezét ajkához emelte és így szólt:

- Holnap reggel lesz szerencsém igényt tartani erre a kézre, mint Dombeyné asszony kezére. - Ezzel meghajolt, és ünnepélyes léptekkel elhagyta a szobát.

Alighogy az ajtó becsukódott Dombey mögött, Skewtonné rögtön a gyertyákért csöngetett. A gyertyákkal együtt a szobalány is megjelent, magával hozta a fiatalos öltözéket is, amellyel Skewtonné holnap reggel megcsalja majd a világot. Csakhogy a ruha szörnyű bosszút rejtett ám magában, mint az ilyen ruhák általában; még zsíros flanell-pongyolájánál is hasonlíthatatlanul öregebbnek és visszataszítóbbnak mutatta Skewtonnét. Mindazáltal negédes elégedettséggel próbálta fel, tetszelegve mosolygott hullaszerű lényére a tükörben, s arra gondolt, milyen öldöklő hatást tesz majd az a ruha az őrnagyra; aztán hagyta, hogy szobalánya lesegítse róla a ruhát, és előkészítse az éjszakai nyugalomra, és egyszerre szétesett, mint a kártyavár.

Mind ez ideig Edith ott ült a sötét ablaknál, és az utcára nézett. Mikor aztán végre egyedül maradt anyjával, akkor este első ízben elmozdult az ablaktól, és megállt anyjával szemben. Az anya ásítozó, reszketeg, ingerlékeny lényét semmi könnyedség, sem kedélyesség elrejteni nem tudta, amint föltekintett, hogy szembenézzen sudár termetű büszke leányának tüzes pillantásával.

- Halálosan fáradt vagyok - szólalt meg. - Nem lehet benned bízni egy pillanatig sem. Rosszabb vagy egy gyermeknél. Gyermek! Nincs az a gyermek, aki félig ilyen makacs és engedetlen lenne.

- Hallgass rám, anyám - mondta Edith, és megvetéssel engedvén el füle mellett a hallottakat, szóra sem érdemesítette. - Egyedül kell maradnod itt, amíg én visszatérek.

- Egyedül kell maradnom itt, amíg visszatérsz? - ismételgette anyja.

- Vagy pedig, esküszöm annak nevére, akit holnap oly hazugul és hitványan hívok cselekedetemhez tanúnak, hogy a templomban nemet mondok. Essek össze holtan, ott a kövezeten, ha meg nem teszem!

Az anya gyors, rémült pillantással válaszolt, s rémületét nem enyhítette az a tekintet, mellyel találkozott.

- Elég - folytatta Edith keményen -, hogy mi azok vagyunk, akik vagyunk. Nem engedem, hogy másnak a becsületét és fiatalságát lerántsák oda, ahol én állok. Nem engedem, hogy egy gyanútlan lelket megrontsanak, és elferdítsenek, a világ összes anyáinak mulatságáért sem! Tudod, mire gondolok. Florence-nek haza kell mennie!

- Esztelen vagy, Edith - kiáltott anyja haragosan. - Hát azt hiszed, békességed lesz abban a házban, amíg Florence férjhez nem megy, és nem távozik onnan?

- Kérdezz meg engem, vagy kérdezd meg saját magadat, várhatok-e békét abban a házban, és máris tudod a választ.

- Nekem pedig, annyi fáradságom és vesződségem után, amikor az én segítségemmel a függetlenség küszöbén állsz - folytatta Skewtonné, csaknem rikoltva a szenvedélyes haragtól, miközben szélütött feje úgy reszketett, mint a nyárfalevél -, ma este azt kell hallanom, hogy ragály és romlottság lakik énbennem, és nem vagyok kívánatos társaság egy fiatal lánynak? S mi vagy te, kérlek? Ugyan, hát te mi vagy?

- Ezt a kérdést már én is feltettem magamnak - felelt Edith, hamuszín arccal, s az ablakra mutatott. - Föltettem, nem is egyszer, míg ott ültem, s odakinn női-magamnak valamelyik kopottabb mása haladt el az utcán, és isten a megmondhatója; megkaptam a választ... Ó, anyám, anyám, ha meghagytál volna engem is szívem igaz természetességében, míg lány voltam, Florence-nél is fiatalabb, milyen más lehettem volna!

Látva, hogy a haragos jelenet hiábavaló itt, anyja pityeregni kezdett és azon panaszkodott, hogy ő már túl sokáig élt, és egyetlen gyermeke is eltaszította magától, és a szülők iránti tiszteletet elfelejtették már a mai világban, és micsoda természetellenes vádakat kell hallania, és nem érdekli többé már az egész élet.

- Ha ilyen jeleneteket kell állandóan megélnem - nyöszörgött tovább -, akkor igazán jobb, ha azon gondolkodom, hogyan vethetnék véget az életemnek. Ó, csak elgondolni is, hogy a leányom vagy, és ilyen hangon beszélsz velem!

- Miközöttünk anyám - válaszolt Edith komoran - a kölcsönös szemrehányások ideje elmúlt.

- Hát miért eleveníted fel akkor? - szipogott az anya. - Tudod, hogy a legkegyetlenebb módon gyötörsz. Azt is tudod, milyen érzékeny vagyok a szívtelenséggel szemben. Ilyenkor különösen, amikor annyi minden van, amire gondolni kell, és amikor természetesen azt szeretném, hogy a lehető legelőnyösebben mutatkozzam holnap! Igazán csodálkozom rajtad, Edith. Madárijesztőt akarsz csinálni esküvőd napjára az anyádból!

Edith továbbra is keményen nézte, míg anyja zokog, és a szemét törölgeti, majd így szólt azon a lassú, állhatatos hangján, mely sem nem emelkedett, sem nem halkult azóta, hogy beszélni kezdett:

- Azt mondtam, Florence-nek haza kell mennie.

- Hát menjen! - kiáltott a megbántott és megfélemlített anya hirtelen. - Nyugodt lehetsz, nagyon szívesen belenyugszom, hogy elmenjen. Mi nekem az a lány, elvégre is?

- Nekem viszont több, semmint hogy megismertessem vele, vagy megismertetni engedjem egy szikráját is az én lelkemben rejtőző rossznak, inkább megtagadlak, anyám, s kész vagyok (ha okot adsz rá), lemondani arról az emberről is holnap, ott a templomban - felelte Edith. - Hagyj neki békét. Senki, míg én beleavatkozhatom az ügybe, nem fogja megtömni és mételyezni lelkét azokkal a tanításokkal, amelyekben én részesültem. Ez igazán nem súlyos feltétel ezen a keserű éjszakán.

- Ha gyermeki gyöngédséggel javasoltad volna mindezt, Edith - szepegett az anya -, talán nem lenne súlyos. Igen valószínű, hogy nem. De ilyen metsző szavak...

- Elmúltak most már, véget értek közöttünk ezek is, anyám. Kövesd a magad útját; vedd ki a részedet tetszésed szerint a főnyereményből; költekezz, élvezz, használd föl jól, és légy boldog, amilyen csak lenni akarsz. Életünk célját elértük. Ezentúl viseljük hát ezt az életet csöndben. Ajkam ettől az órától fogva lezárul arra nézve, ami elmúlt. Én megbocsátok neked a magad része miatt a holnapi gonosztettben. Az enyémet pedig bocsássa meg az isten.

Szilárd hangon beszélt, és szilárd tartással lépett előre, mintha minden lépéssel valami meg-indulást fojtott volna magába, aztán jó éjszakát kívánt anyjának, és átment a maga szobájába.

De nem azért, hogy pihenjen, mert zaklatottságának viharában meg nem pihenhetett, amikor végre egyedül maradt. Csak járt fel s alá, újra meg újra, vagy ötszázszor is, holnapi ragyogá-sának pompás előkészületei között. Éjszínű haja szabadon omlott a vállára, sötét szeme eszeveszett tűzben lobogott, telt fehér keblén pedig vörös nyomokat hagyott a könyörtelen kéz, ahogy markolta, tépte; így lépdelt ide-oda a szobában, elfordított fejjel, mintha kerülni akarta volna saját gyönyörű lényének látványát, és szabadulni akart volna társaságától. Az esküvő előtti éjszaka halotti csöndjében így viaskodott Edith Granger nyugtalan lelkével, könny nélkül, barát nélkül, némán, büszkén és panasztalanul.

Végre, jóformán véletlenül, megérintette a Florence szobájába nyíló ajtót.

Visszarezzent, aztán megállt és betekintett. A szobában égett a lámpa és ártatlansága, szép-sége virágában mutatta Florence-et, mély álomba merülten. Edith a lélegzetét is visszafojtotta, de úgy érezte, valami feléje vonja.

Vonja közelebb, egyre közelebb; végre olyan közel ért, hogy lehajolva, odaszoríthatta ajkát az ágyról lecsukló gyöngéd kézhez, és lágyan a nyaka köré fonta. És a kéz érintése olyan volt, mint hajdan a próféta botjáé a sziklán. Könnyei kiszökkentek, térdre esett az ágy előtt, és fájó fejét, hajának sötét zuhatagát ott nyugtatta a vánkos szélén. Így töltötte Edith Granger az esküvője előtti éjszakát. Így találta őt a fölkelő nap nászának reggelén.

HARMINCEGYEDIK FEJEZET

Az esküvő

A virradat szenvedélytelen, üres arcával borzongva lopódzik oda a templomhoz, amelynek kövei alatt a kis Paul meg édesanyja porai nyugszanak, és betekint az ablakon. Hideg van és sötét. A kőkockákon még ott lapul az éjszaka és ott kotlik, sötéten és súlyosan, az épület fülkéiben és zugaiban. A toronyóra, magasan a házak fölött, mintegy kiemelkedik az idő töméntelen hullámából, az örök partnak szabályosan nekicsapódó, majd megint visszahúzódó hullámából és szürkén földereng, mint a dagály kőből faragott jelzőoszlopa; hanem a kapukon belül a hajnal csak éjszakára pillanthat s megállapítja, hogy még ott fészkel.

Amint azután ott bolyong félénken a templom körül és betekint, a hajnal felnyög és sírni kezd, hogy uralma ilyen rövid ideig tart és könnyei végigcsorognak az ablaküvegen, a fák pedig a templom mentén bólogatnak, és számtalan kezüket tördelik a résztvevő szánalomban. Az éjszaka a hajnal láttán elsápad, lassanként kisuhan a templomból, egy ideig még ott lappang lenn a sírboltokban, és a koporsókon gubbaszt. És most jön a ragyogó nap; fénybe vonja a toronyórát, megpirosítja a torony hegyét, és a hajnal könnyeit felszárítja, elnémítja panaszszavát, s az ijedt szürkület, követve és utolsó rejtekhelyéből is kiűzve az éjt, maga húzódik meg a kriptákban, és rémült arccal rejtőzik el a halottak között, míg az éj újult erővel visszatér, hogy elűzze onnan.

Most pedig az egerek, amelyek jobban szorgalmatoskodtak az imakönyvek körül, mint tulajdon gazdáik, és apró fogaik többet koptattak a zsámolyokon, mint az emberi térdek, hirtelen elrejtik fényes szemüket a lyukakban, és szoros csoportban bújnak össze a templomajtó visszhangzó csattanásától való rémületükben. Az egyházfi ugyanis, ez a hatalmas ember, ma már korán reggel megjelenik itt, a sekrestyéssel; Miffné asszony pedig, a ziháló kis öreg padnyitogató - ez a rendkívüli módon kiaszott teremtés, kinek még a ruházata is olyan ínségesen szoros, hogy sehol sem akad rajta egy hüvelyknyi tágasság -, Miffné szintén ott van, és már félórája vár a templomkapuban, szokott helyén, az egyházfira.

Miffné asszony arca sovány, fején elgyötört kalap, szemében pedig örök szomjúság a shillingek és pennyk után. A tévetegen bolyongóknak integet, odahívogatja őket valamelyik padba, s ez bizonyos rejtelmességgel veszi körül; de sok óvatosság is lappang Miffné szemében, mivelhogy mindig tud ő még kényelmesebb helyet is, csakhogy kétségei vannak a borravaló tekintetében. Miff úr, mint olyan, nem létezik, és már vagy húsz esztendeje nincs a világon; Miffné lehetőleg nem is beszél róla. Miff úr ugyanis helytelen nézeteket hangoztatott holmi díjtalan templomi helyekre vonatkozólag, és noha Miffné asszony reméli, hogy fölfelé vette az útját, nem merné ezt egészen bizonyosan állítani.

Miffné ma reggel ugyancsak sürgölődik ott az ajtóban, lázasan püföli és porolja az oltárterítőt, a szőnyeget, a vánkosokat; Miffnének azonkívül rengeteg mondanivalója is van a mai esküvőről. Miffné hallotta, hogy a ház átalakítása és újból való bútorozása úgy belekerült ötezer fontba, mint a pinty, és Miffné a legjobb forrásból tudja azt is, hogy a menyasszony olyan szegény, mint a templom egere. Miffné még emlékszik, mintha csak tegnap történt volna, az első asszony temetésére, aztán a kisfiú keresztelőjére, meg annak a temetésére is; s Miffnének eszébe jut, hogy ejnye, arra az emléktáblára is rászán egy kis szappanos vizet, mielőtt a társaság megérkezik.

Sownds úr, az egyházfi, aki közben kint ül a napon, a templom lépcsőjén (de hiszen máskor sem tesz egyebet, csak ha hideg van, olyankor pedig a tűz mellett ül), helyesli Miffné szavait, és megkérdi tőle, nem hallotta-e azt is, hogy a menyasszony rettentően szép teremtés? Mivel a Miffné értesülése csakugyan ilyen természetű, Sownds úr, az egyházfi, noha vallásos és testes úriember, mindazáltal nagy bámulója a női szépségnek, kenetesen megjegyzi, igen, ő is hallotta bizony, hogy a menyasszony száz mást lepipál - a szó Miffné asszonynak kissé erős, azaz, ha bárki más mondja, erős, de Sownds úr, az egyházfi mondhatja nyugodtan.

Dombey úr házában ezalatt nagy a sürgés-forgás, különösen az asszonynép között, akik közül egyetlenegy sem aludt négy óra óta egy szemhunyorítást, és hat előtt már valamennyi elkészült az öltözködéssel. A szobalány többet foglalkozik Towlinson úrral, mint bármikor, a szakácsnő pedig azt mondja reggelinél, hogy egy esküvő százat csinál, amit a szobalány a világért sem akar elhinni. Towlinson megtartja magának, amit erre a tárgyra nézve gondol, amúgy is rosszkedvű kissé, mert gazdája egy pofaszakállas idegent alkalmazott (Towlinsonnak magának nincs pofaszakálla), hogy a boldog párt Párizsba kísérje, és már szorgalmasan csomagol is az új utazókocsiba. Ami a pofaszakállast illeti, Towlinson úr megjegyzi, hogy idegenektől még soha semmi jó ki nem telt, és mikor a hölgyek elfogultsággal vádolják, azt válaszolja, gondoljanak csak Bonaparte-ra, az is idegen volt, mégpedig a javából, és nézzék meg, mi derült ki a dologból! A szobalány pedig megjegyzi, hogy az bizony úgy van.

A cukrász kemény munkában van a Brook Streeten levő ház sötét szobájában, és a két nagyon magas fiatalember azzal foglalatoskodik, hogy nézi. Az egyik rendkívül magas fiatalember máris sherry-illatot áraszt, szeme mintha nem forogna a fejében, s úgy néz a tárgyakra, hogy nem is látja őket. Az öles termetű fiatalember különben tudatában van eme elgyengülésének és felvilágosítja barátját, hogy ez csak a „vízhalom”-tól van; a rendkívüli magasságú ember „izgalomtól”-t szándékozott mondani, de szavai a fent említett okból, ma mintha ködösek volnának.

A lakodalmi harangjáték kezelői valahogy megszimatolják, hogy házasság van készülőben, úgyszintén azok is, akik régi szokás szerint a velős csontokat, meg a húsvágó bárdot verik össze, s a rezesbandák nemkülönben. Az első csoport nagyban gyakorol egy eldugott telepen, Battle-Bridge közelében, a másik társaság főnöke révén, érintkezésbe lép Towlinson úrral, és ajánlatot tesz, milyen áron lehetne tőlük megszabadulni; a harmadik pedig, egy ügyes harsonás képviseletében, ott lappang és fortélyoskodik a saroknál és várja, hogy valamelyik áruló szállító csekélyke összegért a reggelizés színhelyéről felvilágosítsa.

A várakozás és az izgalom tovább és egyre szélesebb gyűrűkben terjed. Perch úr elhozta Balls’ Pondból Perchné asszonyt, hogy Dombey cselédségével töltse a napot, és együtt menjenek titokban a templomba is, az esküvőt nézni. Toots úr ugyancsak olyan gonddal öltözködik, mintha legalábbis ő volna a vőlegény, mert elhatározta, hogy az esküvőt teljes díszben nézi végig a karzat eldugott sarkából, és magával viszi a Viador Csirkét is. Mert Toots úrnak az a kétségbeesett szándéka, hogy ott a helyszínen megmutatja a Csirkének Florence-et, és nyíltan megmondja neki: „Nézd, Csirke, nem vezetlek tovább félre; barátom, akit néha emlegettem neked, én vagyok; szerelmemnek tárgya pedig Dombey kisasszony; mi a véleményed tehát, Csirke, és mi legyen az a rögtöni lépés, amit tanácsolsz?” A nagy elképedés előtt álló Csirke e pillanatban ott ül Toots úr konyhájában, csőrét hatalmas korsó sörbe meríti; melléje két font marhapecsenyét csipeget föl.

A Princess’ Place-en Tox kisasszony is föntvan már, és nagyban készülődik, mert szíve talpig gyászban ugyan, de elhatározta, hogy egy shillinget ő is odacsúsztat Miffné asszony kezébe, és megnézi egy eldugott sarokból ezt az esküvőt, mely olyan kegyetlen vonzóerővel hat rá. A tengerészkadét birodalmában is rendkívül élénk az élet; Cuttle kapitány már ott ül, ünneplő

csizmájában, óriási inggallérjával a reggelinél és hallgatja, amint Rob, a Köszörűs, az esküvői szertartás formuláját olvassa föl neki, abból a célból, hogy a kapitány előre tökéletesen átgondolhassa az egész ünnepi ceremóniát, amelynek majd tanúja lesz; miért is időnként ünnepélyesen felszólítja a káplánt, „forgasson csak vissza", vagy „üsse föl újra ezt meg ezt a fejezetet" és maradjon a saját dolgánál, az „ámen"-eket pedig bízza őrá, melyekből a kapitány zengő önelégültséggel, mindjárt megereszt egyet, valahányszor Rob, a Köszörűs, megáll egy percig.

Ezeken, és sok egyéb előkészületen kívül csupán csak a Dombeyék utcájában legalább húsz dajkalány ígérte meg húsz család rábízott kislányainak, akikben az esküvők iránti ösztönös érdeklődés már a bölcsőben éledezik, hogy elmennek megnézni az esküvőt. Sownds úrnak valóban minden oka megvan rá, hogy hivatalos fontossága magaslatán érezze magát, amint tekintélyes alakjával ott sütkérezik a templomlépcsőn, és az esküvő óráját várja. Miffné asszonynak szintén megvan minden oka, hogy rávesse magát egy szerencsétlen törpe kislányra, aki karján óriási gyerekkel benéz az ajtón, és felháborodva elkergesse onnan.

Feenix, Edith unokabátyja is hazajött külföldről, hogy az esküvőn részt vegyen. Lord Feenix meglehetősen ismert alak volt a londoni társaságban, úgy negyven évvel ezelőtt, de azért alakjára és lelkületére nézve még ma is olyan fiatalos és gondozott külsejű, hogy az idegenek valósággal meglepődnek, ha őlordsága arcán lappangó ráncokat, szeme körül apró szarkalábakat fedeznek föl, vagy ha először látják, hogy a szobán keresztülhaladva nem egészen biztos, hogy odaér, ahová menni szándékozott. Hanem Lord Feenix, amikor reggel fél hétkor felkel, egészen más ember, mint Lord Feenix, amikor teljesen elkészül; ezért most bizony meglehetősen gyenge látványt nyújt, amint a Bond Streeten levő Long-szállóban éppen borotválják.

Mikor Dombey úr kilép az öltözőszobából, a lépcsőn a nők nagy ruhasuhogással szaladnak széjjel minden irányban, kivéve Perchné asszonyt, aki jelenleg másállapotban van éppen (de hiszen abban van ő mindig), nem valami nagyon fürge hát, és így kénytelen szembenézni Dombey úrral, amint elhalad előtte és ő meghajlik, de közben majd elsüllyed zavarában - az ég fordítsa el a balsorsot a Perch-házról! Dombey úr bemegy a fogadóterembe, hogy megvárja az időt. Dombey úr sötétkék kabátja, őzszín nadrágja, orgonaszínű mellénye valóban csodálatos; és a házban azt suttogják, hogy Dombey úr felgöndöríttette haját.

Kettős kopogtatás jelzi, hogy az őrnagy megérkezett; megjelenése szintén káprázatos, gomblyukába egy fej muskátlit tűzött, haja pedig olyan göndör, akár a gyaluforgács, a bennszülött tudja legjobban.

- Dombey! - kiáltja az őrnagy, mindkét kezét kinyújtva. - Hogy van?

- Őrnagyom! - felel Dombey. - Ön hogy van?

- Becsületemre, barátom - felel az őrnagy -, Joey B. ma reggel olyan hangulatban van - és nagyot csap a mellére -, olyan hangulatban, barátom, hogy kutya legyek, Dombey, ha kész nem lennék dupla esküvőt csinálni a dologból, és elvenni az anyát.

Dombey úr mosolyog, de csak halványan, megszokott mosolyához képest is; mert Dombey úr arra gondol, hogy az anyával most már ő is rokonságba kerül, és ilyen körülmények között nem nagyon illik tréfát űzni belőle.

- Dombey - szól az őrnagy észbekapván -, engedje meg, hogy szerencsét kívánjak önnek. Istenemre, Dombey, ön ma a legirigylésreméltóbb ember egész Angliában!

Dombey úr erre is csak tartózkodóan helyesel, hiszen ő ma igen nagy kitüntetésben részesít egy hölgyet, semmi kétség tehát aziránt, hogy a legirigylendőbb a hölgy maga.

- Ami pedig Edith Grangert illeti, barátom - folytatja az őrnagy -, nincs olyan asszony Európában, aki oda nem adhatná, és engedje meg, hogy öreg barátja, Bagstock, hozzátegye, és oda ne adná mind a két fülét, a fülbevalójával együtt, hogy Edith Granger helyében lehessen.

- Nagyon kedves, hogy ezt mondja, őrnagyom - feleli Dombey.

- Dombey - állapítja meg az őrnagy -, ön is nagyon jól tudja, hogy így van. Ne adjunk helyet semmiféle hamis szerénykedésnek. Tudja, hogy így van. Tudja, vagy nem tudja, Dombey? - kérdi az őrnagy csaknem indulatosan.

- Ó, őrnagyom, valóban...

- A kutyafáját, uram! - pattog az őrnagy. - Tudja, vagy nem tudja? Dombey! Barátja-e az öreg Joe? Vagyunk-e olyan fesztelen jó viszonyban, ami feljogosítja az embert, egy faragatlan, öreg Joseph Bagstockot, uram, hogy megmondja a magáét? Vagy pedig tartsam be a rendet, Dombey, és tisztelő távolban maradva, holmi szertartásokhoz ragaszkodjam?

- Drága őrnagyom - felel Dombey hálás arccal -, ön valósággal tűzbe jön.

- A teremtésit neki, barátom! Igenis tűzbe jövök. B. Joseph nem is tagadja. Tűzbe jött. Ilyen alkalommal barátom, életre kél, ami becsületes érzés csak maradt ebben a pokolra való, viharvert, elnyűtt, megrokkant vén csirkefogóban, amilyen J. B. És mondok valamit, Dombey. Ilyen alkalommal ki kell az embernek pakolnia, mit érez, ha csak szájkosarat nem köt a szájára; és Joseph Bagstock a szemébe mondja önnek, Dombey, amit a háta megett a Clubban is annyiszor elmondott, hogy ha Paul Dombeyról van szó, nem hajlandó befogni a száját. Nos, a mindenit neki, Dombey - fejezi be az őrnagy, rendíthetetlen elhatározottsággal -, hát mit szól ön ehhez?

- Őrnagyom - válaszolja Dombey -, biztosítom, hogy mindenestül lekötelezettje vagyok. Eszembe sem jutott gátat vetni az ön szíves, de részrehajló barátságának.

- Nem részrehajló, uram! - kiált föl a vérmes őrnagy. - Dombey, ezt tagadom.

- Mondjuk hát úgy, hogy barátságának, mindegy. Azt sem felejtem el, ilyen alkalommal, mint a mai, őrnagyom, mekkora hálával tartozom önnek.

- Dombey - feleli az őrnagy, megfelelő mozdulatok közben -, ez itt Joseph Bagstock keze, az egyszerű, vén Joey, barátom, ha így jobban tetszik! Erről a kézről szólva őfensége, a boldogult yorki herceg azzal tisztelt meg engem, hogy megjegyezte őfensége, a boldogult kenti herceg előtt, hogy ez a kéz, a Josh keze, kemény, szívós, mokány, vén csavargó keze. Dombey, azt kívánom, hogy ez a pillanat legyen életünk legkevésbé boldog perce! Adja az isten!

E pillanatban lép be Carker úr, hasonló pompában és olyan mosolygósan, mint igazi nászvendéghez illik. Dombey kezét alig bírja elengedni a nagy szerencsekívánás után, s oly szívélyesen rázogatja az őrnagy kezét is, hogy nemcsak a karja, hanem hangja is remeg, amint a fogai közül kisiklik.

- Még a nap is szerencsét ígér - szól Carker úr. - Elképzelni sem lehet ragyogóbb és kellemesebb időt! Remélem, egy pillanatot sem késtem?

- Pontosabb már nem is lehetett volna, uram - mondja az őrnagy.

- Rendkívül örülök neki. Attól féltem, néhány perccel később jövök a kijelölt időnél, mert egész kocsisor tartott föl; ugyanis voltam olyan bátor, és előbb odahajtattam a Brook Streetre - ez Dombeynak szólt -, hogy néhány szerény, ritkább virágot hagyjak ott, Dombeyné asszony számára. Magamforma ember, mikor az a kitüntetés éri, hogy ilyen alkalommal meghívják, büszke, ha hódolata jelét nyújthatja, s szolgálati készséget tanúsíthat; mivel pedig nem kétel-

kedem benne, hogy Dombeyné asszonyt elhalmozták minden drága és nagyszerű holmival - itt sajátságos tekintetet vetett gazdájára -, remélni merem, ajándékom, éppen szerény mivoltánál fogva, kedvező fogadtatásra talál.

- Bizonyos vagyok benne, Carker - felelt Dombey úr leereszkedőleg -, hogy a leendő Dombeyné asszony méltányolja az ön figyelmét.

- És ha ma délelőtt kell Dombey asszonnyá lennie, barátom - szólt az őrnagy, és kávéscsészéjét letéve az órájára nézett -, akkor legfőbb ideje ám, hogy induljunk.

Ezzel Dombey, az őrnagy, meg Carker egy hintóban elhajtattak a templomhoz. Sownds úr, az egyházfi már jó előre felemelkedett a lépcsőről, és ott várt háromszögletű kalapjával a kezében. Miffné asszony hajlong, és székeket akar berakni a sekrestyébe. Dombey úr szívesebben marad a templomban. Ahogy az orgona felé föltekint, Tox kisasszony a karzaton hirtelen visszahúzódik egy szoborcsoportban lebegő angyal mögé, amelynek pufók arca olyan, ahogyan a szelet ábrázolják. Cuttle kapitány viszont feláll, és üdvözlete, bátorítása jeléül a vaskampóval Dombey felé integet. Toots úr, szája elé tartva a tenyerét, azt súgja a Viador Csirkének, hogy a középen álló úr ott, az őzszínű nadrágban, az ő szerelmének atyja. A Csirke rekedten súgja vissza Tootsnak, hogy ilyen merev tartású fickót még életében nem látott; azonban az ökölvívás tudományának birtokában kétrét görnyeszthetné, mellénye közepén elhelyezett egyetlen ütéssel.

Sownds úr és Miffné egyszerre Dombeyra néznek, mert közeledő kocsi zaja hallszik; Sownds kimegy, Miffné asszony elkapja Dombey pillantását, Dombey pedig éppen arról az elbizakodott őrültről kapta el pillantását, aki neki oly bizalmasan merészel integetni a karzatról. Miffné meghajol Dombey előtt és tudtára adja, hogy azt hiszi, a „tisztelt hölgy” megérkezett. Az ajtóban tolongás, suttogás támad, és a „tisztelt hölgy” gőgös léptekkel bevonul.

Arcán semmi jele az elmúlt éj szenvedéseinek, magatartásában nyoma sincs a térdelő asszonynak, aki tegnap este olyan gyönyörűen nyugtatta fejét az alvó lányka párnáján. A lányka csupa gyengédség és báj mellette - meglepő ellentéte az ő megvető és kihívó alakjának, amint ott áll, nyugodtan, egyenesen, megfejthetetlenül, szépsége teljének fenséges ragyogásában, de mintha vissza is verné, lábbal tiporná a kihívott csodálatot.

Rövid szünet következik. Sownds úr, az egyházfi, a papért meg az írnokért besurran a sekrestyébe. Skewtonné közben Dombeyval beszél - mégpedig hangsúlyozottabban és emeltebb hangon, mint szokása, s közelebb somfordál Edithhez.

- Édes Dombey - szólal meg a jóságos mama -, attól tartok, hogy a mi drága Florence-ünkről végül is le kell mondanom, és haza kell engedjem, kívánságához híven. Mai veszteségem után, édes Dombey, úgy érzem, nem volna lelkierőm még az ő társaságához sem.

- Nem lenne jobb, ha kegyednél maradna? - kérdi a vőlegény.

- Nem hiszem, édes Dombeym. Nem, igazán nem hiszem. Jobb lesz nekem most egyedül. Különben is, az én drága Edithem lesz az ő természetes és állandó őrzője, ha majd hazatér, és éppen ezért nem avatkoznék a dolgába. Még féltékeny lenne rám. Nem úgy van, édes Edithem?

A szerető anya megszorítja a leánya karját; talán hogy jobban fölkeltse a figyelmét szavai iránt.

- Komolyan mondom, édes Dombeym - kezdi újból -, le kell mondanom a mi kedves kislányunk társaságáról, mert nem akarom elbúsítani szomorúságommal. Éppen most beszéltük meg egymás között. Edith teljesen megért engem, Dombey; Edith, az én édesem teljesen megért engem.

A jó anya megint megszorítja a leánya karját. Dombey úr már nem nyilváníthat véleményt, mert a pap meg az írnok megjelenik; Miffné és Sownds úr pedig helyére igazítják a társaságot az oltár korlátja körül.

„Ki adja eme nőt házastársul ezen férfiúnak?"

Lord Feenix adja hozzá. Baden-Badenből egyenesen ezért jött haza. - Egye fene - mondja Feenix bácsi, a kedélyes unokabáty -, ha már egyszer Cityből való dúsgazdag fickót szereztünk be a családunkba, mutassunk hát iránta figyelmet, tegyünk érte valamit.

- Én adom eme nőt házastársul ezen férfiúhoz - mondja tehát Feenix bácsi, és azt hivén, hogy egyenesen megy, megindul a menyasszony felé. De mivel akaratos lába féloldalt viszi, nem azt a nőt adja házastársul azon férfiúnak, akit kellene, hanem a nyoszolyólányt, aki valami címmel is ékeskedik, a családdal valami távoli rokonságban van, és Skewtonnénál tíz évvel fiatalabb; azonban Miffné, csüggedt kalapját közéjük tolva, ügyesen megfordítja Feenix bácsit, aztán meg mintha karikákon járna, odagurítja a „tisztelt hölgy" mellé, aztán Feenix bácsi szabályszerűen férjhez is adja ama férfiúhoz.

„És akarják-e az ég színe előtt..."

Igen, akarják; Dombey azt mondja, ő akarja. És mit mond Edith? Ő is akarja.

Így hát e naptól fogva jóban, rosszban, gazdagságban, szegénységben, betegségben és egészségben szeretik és gyámolítják egymást, míg csak a halál egymástól el nem választja őket, és hűséget fogadnak egymásnak, mint kinyilvánított házastársak.

Mikor aztán átmennek a sekrestyébe, a menyasszony biztos, határozott vonásokkal beírja nevét az anyakönyvbe.

- Bizony nem mindennap jön ide ilyen úrihölgy - mondja Miffné bókolva, s a szegény meggyötört kalap hirtelen lesüllyed és felbukkan megint -, aki így le tudná írni a nevét. - Sownds úr, az egyházfi azt gondolja, hogy ez az aláírás valóban lepipál mindenkit és méltó az íróhoz. Mindazáltal ebben csak lelkiismeretével állapodik meg.

Florence is aláírja az anyakönyvet, de senki sem tapsol hozzá, mert az ő keze remeg. Mindenki hitelesíti - utoljára Feenix nagybácsi, ki főrangú nevét rossz rovatba illeszti, s úgy jegyzi be magát az anyakönyvbe, mintha ma reggel született volna.

Az őrnagy gálánsan megcsókolja a menyasszonyt, majd katonai taktikáját kiterjeszti a többi hölgyre is, noha Skewtonnét rendkívüli feladat megcsókolni, s a művelet közben éles hangon sikoltoz a szent falak között. Feenix bácsi is követi a példát, sőt Dombey is. Utoljára, csikorgó fehér fogsorával Carker közeledik Edithhez, inkább olyanformán, mintha meg akarná harapni, mintsem hogy megízlelje az ajkán édesedő mézet.

Edith büszke arca lángol, szeme lobogása szinte megállítja a férfit; de nem állítja meg mégsem, s Carker is éppúgy üdvözli őt, mint a többiek, és sok boldogságot kíván neki.

- Ha ugyan a jókívánságok - mondja halk hangon - nem fölöslegesek ilyen frigyhez.

- Köszönöm, uram - feleli Edith legörbült ajakkal, és emelkedő kebellel.

De vajon úgy érzi-e Edith, mint azon az estén, amikor Dombey szándéka kinyilvánítására készülődött, hogy Carker tökéletesen kiismerte, a szívében olvas, és ez megalázóbb, mint bármi más e világon? Vajon ezért zsugorodik össze gőgje a férfi mosolyára, mint a hó az összeszorított marokban, ezért csügged le parancsoló tekintete, és keresi a földet, ha Carker szemével találkozik?

- Büszke vagyok, amikor látom - mondja Carker úr, nyakának szolgai meghajtásával, amit azonban szeme és a szája teljesen meghazudtol -, büszke vagyok, hogy Dombeyné asszony annyira megtisztelte kezével az én szerény ajándékomat, és ilyen kitüntető helyet szánt neki ezen örvendetes alkalommal.

Edith válasz helyett biccent, noha kezének gyors mozdulata olyasmit árul el, mintha ízzé-porrá akarná morzsolni a virágot, amit szorongat, s aztán megvetéssel ledobni a földre. De a következő percben karját férje karjába ölti, ki ott áll a közelben az őrnaggyal beszélgetve, és Edith büszke megint, néma és mozdulatlan.

A kocsik újra ott állnak a templomajtó előtt. Dombey úr karonfogva levezeti új asszonyát, a húsz család apró leánypalántái közt, akik valamennyien ott nyüzsögnek a lépcsőn, és e pillanattól fogva apróra emlékezni fognak a menyasszonyi ruha minden darabjának színére és szabására, és otthon újjáteremtik a babájukon, mert az természetesen folyton esküvőre készül. Cleopatra Feenix bácsival száll fel a kocsiba. Az őrnagy a következőbe Florence-et meg a nyoszolyólányt beülteti, aki ma hajszál híján menekült meg attól, hogy tévedésből ne őt adják férjhez; majd maga is beszáll, utána pedig Carker. A lovak ágaskodnak és kapálják a kövezetet, a kocsisok és inasok csillognak új egyenruhájukban, a lebegő pántlikákkal és virágokkal. Aztán tovarobognak az utcákon, és ezer meg ezer fej fordul utánuk, s ezer józan erkölcstanító azzal az okoskodással bosszulja meg nőtlenségét azon a reggelen, hogy az ilyenfajta emberek kevéssé gondolják meg, milyen rövid ideig tart az efféle boldogság.

Mikor már minden csöndes, Tox kisasszony is előkerül a pufók angyal lábaszára mögül, és lassan jön lefelé a karzatról. Szeme vörös, zsebkendője nedves. Szíve vérzik, de azért nem táplál haragot és reméli, hogy boldogok lesznek. Őszintén elismeri magában a különbséget a menyasszony szépsége, meg a maga viszonylagosan kopott-hervadt bájai között, mindazáltal a Dombey úr pompás alakja az orgonaszínű mellényben és őzbarna nadrágban egyre foglalkoztatja, és újból sírdogálni kezd fátyla alatt, amint otthona felé tart a Princess' Place-re. Cuttle kapitány, aki a szertartás folyamán áhítatos morgással vett részt az ámenek meg a válaszok elmondásában, igen nagy lelki épülést érez a vallásos gyakorlat következtében, és csöndes megbékéléssel járja be a templomot, a fényes kalappal a kezében, és elolvassa a kis Paul emléktábláját a falon. A ragyogó Toots pedig, a Viador Csirke kíséretében s a szerelem gyötrelmei közepette hagyja el a szent épületet. A Csirke még nem főzött ki tervet Florence megnyerésére, de előbb támadt ötlete élénken foglalkoztatja, és úgy gondolja, Dombey úrnak az említett módon való kétrét görnyesztése mindenesetre célra vezető lépés lenne. Dombey úr cselédsége előjön a helyéről, és már éppen rohanni akarnak a Brook Streetre, de feltartja őket, hogy Perchné asszonyon hirtelen rosszullét jelei mutatkoznak, egy pohár vízért nyöszörög, és valóban ijedelemre ad okot; nemsokára jobban lesz azonban, és magukkal viszik; Miffné asszony, meg Sownds úr, az egyházfi, leül a templom lépcsőjére és összeszámolja, mit keresett ezen az ügyön, utána még egyszer megtárgyalják az egészet, a harangozó pedig már temetésre kongat.

A kocsik közben odaérnek az új asszony lakására; a harangjátékosok rázni kezdik a csengőket, a zenekar is rázendít, és Perch úr, a boldog házaséletnek ez a mutatványpéldája, összecsókolózik feleségével. A tömeg rohan, nyomakodik, és szájtátva tolong, míg Dombey úr, Dombey asszonyt kézen fogva, ünnepélyesen bevezeti a Feenixek ősi csarnokába. Majd a

vendégek lépnek ki a kocsikból, s követik a párt. De vajon Carker úr miért gondol éppen most arra az öregasszonyra, aki ama reggelen ott a fák között megszólította, miközben a tömeg sorfala közt a ház kapuja felé halad? Vagy miért gondol Florence, összeborzadva, gyermekkorának arra a napjára, amikor elveszett, és a jó Brown néni arcára megint?

Még más szerencsekívánatok is érkeznek ezen a boldog napon, és a vendégek, ha nem is sokan, csakhamar átmennek a szalonból a sötétbarna ebédlő asztalához. Ezt az ebédlőt bizony a világ legügyesebb cukrásza sem tudja derültté varázsolni, bármilyen bőkezűen díszítette virágokkal és lakodalmi csokrokkal a kimerült négereket.

A szakács azonban ugyancsak kitett magáért, és most felszolgálják a pompás villásreggelit. Többek között Chickék is megjelentek. Chickné nem győzi bámulni, hogy Edith már természeténél fogva milyen tökéletes Dombey; szeretetre méltó és bizalmas Skewtonné irányában, akinek nagy kő esett le végre a szívéről, és ugyancsak kiveszi a pezsgőből a részét. A nagyon magas fiatalember, aki reggel az izgalomtól szenvedett, jobban van már; most azonban megmagyarázhatatlan bűnbánat uralkodik el rajta, gyűlöli a másik idegen magas termetű fiatalembert: a tálakat valósággal kitépi a kezéből, és sötét gyönyörűsége telik abban, hogy fumigálja a társaságot. A társaság különben hűvös és nyugodt, és egyáltalán nem gyalázza meg holmi túlcsapongó vidámsággal a rájuk bámuló fekete gyászcímeres képeket. Feenix bácsi meg az őrnagy a legvidámabb. Carker úr mosolya viszont beragyogja az egész asztalt. És egészen különös mosolyt vet az új asszonynak, aki ezt mintha nagyon ritkán venné észre.

Reggeli után, amint az inasok elhagyták a termet, Feenix bácsi felemelkedik; igazán csodálatosan fiatalnak tűnik föl arcán a pezsgő pírjával és fehér kézelőjével, amely csaknem elfödi csontos kezét.

- Becsületemre - kezdi Lord Feenix -, noha magános úriember házánál szokatlan az ilyesmi, arra kell kérnem önöket, hogy engedjék meg nekem azt, amit rendesen izé, no igen, pohárköszöntőnek neveznek.

Az őrnagy, rendkívül rekedt hangon, helyeslését fejezi ki. Carker úr, fejét az asztal fölött Feenix bácsi felé emelgetve, többször bólogat és mosolyog.

- Egy... valóban nem... - kezdi újra Feenix bácsi, de újra megakad.

- Halljuk, halljuk! - kiáltja az őrnagy a meggyőződés hangján.

Carker úr halkan tapsol, és előbbre hajolván az asztal fölött, még többször integet és mosolyog, mint az előbb, mintha a szavak igencsak a szívéhez szóltak volna, és szeretné kifejezni szerény személyét illetően is, milyen nagy jót hoztak az életébe.

- Ez - folytatta Feenix bácsi -, valóban olyan alkalom tényleg, amikor el lehet kissé térni az általánosan bevett szokástól, anélkül hogy az ember helytelenséget követne el; és noha soha életemben nem voltam szónok, és amikor az Alsóházban ültem, és abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy a felirathoz kellett hozzájárulnom... tényleg... két hétig voltam beteg utána, tudván, hogy rendkívül rosszul csináltam.

Az őrnagyot és Carkert úgy elbűvöli ez a bizalmas életrajzi töredék, hogy Feenix bácsi maga is nevet, és csupáncsak kettejükhöz intézve szavait, így folytatja:

- A szó szoros értelmében pokolian rosszul voltam... tényleg éreztem, hogy ebben a pillanatban kötelesség hárult reám. Ha pedig egy angol emberre kötelesség hárul, mást nem tehet, teljesíti ezt a legjobban, amennyire csak tőle telik. Nos! A mi családunk ma abban a szerencsében részesült, hogy rokoni kapcsolatba került, az én bájos és tökéletes rokonom révén, akit most itt látok... tényleg... izé... jelen...

Általános taps.

- Jelen - ismétli Feenix bácsi, érezve, hogy ez a sarkalatos tétel elbírja az ismétlést -, egy olyannal az oldalán, hogy is mondjam csak, olyan emberrel, akit a kicsinylés ujjával sohasem lehetne tényleg, vagyis az én igen tisztelt Dombey barátom oldalán, ha megengedi, hogy úgy nevezzem.

Itt Feenix bácsi meghajlik Dombey felé, Dombey ünnepélyesen viszonozza a meghajlást; mindenki többé-kevésbé megilletődik e rendkívüli, talán példátlan érzésmegnyilvánulásoktól.

- Eddig nem volt - folytatja Feenix bácsi -, nem volt szerencsém, hogy Dombey barátom ismeretségével dicsekedhettem volna, vagy, hogy megismerkedhettem volna mindazon kiváló sajátságaival, amelyek becsületére válnak elméjének, tényleg, és hogy is mondjam: szívének, mivel szerencsétlenségemre mind e mai napig nem itt tartózkodtam, hanem mint az én időmben az Alsóházban szoktuk mondani, mikor nem volt szokásban a Lordok Házát egyenesen megnevezni és amikor a parlamenti házszabályokat talán jobban figyelembe vették, mint most, hanem tényleg - folytatja Feenix bácsi a szellemeskedést, s nagy ravaszsággal a végén vágja ki a csattanót: - „valahol másutt”.

Az őrnagy görcsökben fetreng a nevetéstől, és csak nagy nehezen tudják magához téríteni.

- De ahhoz mégis eléggé ismerem az én igen tisztelt Dombey barátomat - folytatja Feenix bácsi komolyabb hangon, mintha egyszerre bölcsebb emberré vált volna -, hogy tudjam, ő valójában az, tényleg, amit nyomatékosan avval a névvel nevezhetnénk, hogy kereskedő, brit kereskedő, és... és férfi. És noha én magam éveken át külföldön tartózkodtam (igen nagy örömömre szolgálna, ha Dombey barátomat és az egész jelenlevő társaságot Baden-Badenben üdvözölhetném, és bemutathatnám a nagyhercegnek), mégis azzal hízelgek magamnak, hogy kellően ismerem az én bájos és nagy műveltségű rokonomat, hogy tudjam, őbenne minden eszköz megvan ahhoz, tényleg, hogy egy embert boldoggá tehessen, és hogy az én Dombey barátommal való házassága mindkét részről egyformán őszinte érzésen alapul.

Számtalan bólogatás és erős mosoly a Carker részéről.

- Ezért tehát - folytatja Feenix nagybácsi - szerencsekívánatomat fejezem ki a családnak, amelynek tagja vagyok, ahhoz, hogy Dombey barátomat megszerezte magának. Dombey barátomnak viszont szerencsekívánatomat fejezem ki házasságához az én bájos és nagy műveltségű rokonommal, akiben minden megvan arra, ami egy embert boldogíthat, és ezért engedjék meg, hogy arra kérjem, tényleg kívánjanak mindnyájan szerencsét ebből az alkalomból mind az én igen tisztelt Dombey barátomnak, mind bájos és nagy műveltségű húgomnak.

Feenix bácsi beszédét zajos helyeslés fogadja, Dombey úr pedig köszönetét fejezi ki mind a maga, mind Dombeyné asszony nevében a szerencsekívánatokért. Mindjárt utána J. B. köszönti föl Skewtonné asszonyt. Mikor ez is megtörténik, a reggeli már olyan örömtelenné válik, hogy a megszentségtelenített gyászcímerek teljes elégtételt nyernek, Edith pedig fölkel, hogy átöltözzék útiruhájába.

A cselédek közben szintén reggeliznek odalenn. A pezsgő annyi, hogy említeni sem érdemes; a sült kappan, a vajas tészta pástétom, a tengeri rák saláta csak olyan már előttük, mint a száraz kenyér. A nagyon magas termetű fiatalember visszanyerte hangulatát, és megint a „vízhalom”-ra hivatkozik. Barátja szeme nemes versenyre kél az övével, és bambán mered a tárgyakra. A hölgyek arcán pirosság, különösen Perchné asszonyén, aki vidám és sugárzó, és oly messze fölébe emelkedik minden földi gondoknak, hogy ha most hirtelen arra kérnék, mutassa meg valami vándornak az utat a Balls Pond felé, ahol az ő gondjai tanyáznak, bizony némi nehézségekbe ütköznék.

Towlinson úr az új párra koccint, a deres fejű pincemester igen kerekded és érzéssel teli beszédet kanyarít, mert félig-meddig már maga is elhiszi, hogy csakugyan régi, hű cselédje a háznak, s a megindulás kötelessége, az ilyen változások alkalmából. Az egész társaság nagyon vidám, különösen a hölgyek. Dombey úr szakácsnője, aki rendszerint a vezérszerepet viszi a társaságban, azt mondja, hogy lehetetlenség csak úgy megnyugodni ezek után, és miért ne mennének el testületileg a színházba? Mindenki beleegyezik (Perchnét beleértve), még a bennszülött is, akit az ital valóságos tigrissé változtatott, és most állandóan rémületbe ejti a hölgyeket (különösen Perchnét) azzal, hogy szemét forgatja. Az egyik nagyon magas termetű fiatalember meg éppenséggel bált javasol a színház után és az ötlet (Perchné asszonyt is beleértve) senki előtt sem látszik képtelenségnek. A szobalány és Towlinson úr között élénk vita támad; az előbbi a régi példabeszédre támaszkodván azt állítja, hogy a házasságok az égben köttetnek; Towlinson úr szerint viszont emez erős kötések helyét máshol kell keresni; szerinte a szobalány nyilvánvalóan azért mondja ezt, mert maga is férjhez akar menni; a szobalány pedig visszavág, hogy isten ments - de attól mindenesetre, hogy valamikor Towlinson úrhoz menjen. Hogy a cikázó élceket megállítsa, a deres fejű pincemester feláll, és Towlinson úr egészségére iszik, akit ismerni annyit jelent, mint becsülni, és akit becsülni annyit jelent, mint boldogulást kívánni neki szíve választottjával, bármerre is lehet az most (és e szónál a deres fejű pincemester a szobalány felé vág a szemével). Towlinson úr érzésektől túláradó beszédben mond köszönetet, s befejezésül hirtelen az idegenekre tér át, s megjegyzi, hogy kegyben részesülhetnek ugyan néha gyönge és állhatatlan jellemeknél, akiket a hajuknál fogva ráncigálhatnak ide-oda, ő maga azonban reméli, nem fogja rövidesen azt hallani valami idegenről, hogy különféle holmikat emelt ki egy bizonyos utazókocsiból. Towlinson úr szeme oly szigorú és vészjósló eközben, hogy a szobalány majdnem hisztérikus rohamokat kap az ijedtségtől. Azonban valamennyiüket felrázza az a hír, hogy az új asszony indul, s valamennyien felszaladnak a lépcsőn, mert jelen akarnak lenni a búcsúzásnál.

A kocsi az ajtó előtt áll; az új asszony most jön le a lépcsőn az előcsarnokba, Dombey úr várja. Florence a lépcsőházban szintén készen áll az indulásra, Nipper kisasszony pedig, aki eddig középhelyet foglalt el a konyha és a szalon társasága között, elkíséri. Amint Edith megjelenik, Florence odasiet hozzá, hogy elbúcsúzzék tőle.

Fázik talán Edith, hogy úgy reszket? Talán valami természetellenes és ártalmas lehet a Florence érintésében, hogy az a gyönyörű alak úgy hátrál előle s összehúzódik, mintha nem bírná elviselni? Vagy olyan sietős talán az indulás, hogy Edithnek csak egy intésre marad ideje, s máris tovatűnik?

Skewtonné asszonyt anyai érzései egészen ledöntötték a lábáról, s az ismeretes Cleopatra-tartás figyelembevételével odahanyatlik a pamlagra, amint a hintó kerekeinek a robogása elhalkul. Néhány könnyet is ejt. Az őrnagy a társaság maradék tagjaival most kel föl az asztaltól, és azon fáradozik, hogy megvigasztalja; Cleopatra semmi áron sem hajlandó megvigasztalódni, így aztán az őrnagy is elbúcsúzik. Feenix bácsi szintén búcsút vesz, Carker úr nemkülönben. A vendégek elszélednek. Cleopatra, amint magára marad, úgy érzi, hogy kissé szédül, nyilván a nagy anyai megindulás folytán és elalszik.

A szédülés odalenn a földszinten is általános. A rendkívül magas termetű fiatalembernek, akit az izgalom oly korán kikezdett, úgy látszik, odaenyveződött a feje a kamra asztalához, mert semmiképpen sem tudja felemelni. Perchné asszony hangulatában viharos fordulat következett; meglehetősen lehangoltan nyilatkozik Perch úrról, és azt mondja a szakácsnőnek, hogy attól fél, Perch úr nem ragaszkodik már az otthonához annyira, mint amikor még csak kilencen voltak. Towlinson úr zümmögést hall, és a fejében mintha egy nagy kerék forogna

körbe folyton. A szobalány azt kívánja, bárcsak ne volna bűn, ha ebben a pillanatban meghalna.

Ezekben az alsó régiókban egyébként az idő tekintetében is általános tévedés uralkodik; mindenki azt képzeli ugyanis, hogy esti tíz óra körül járhat legalább, pedig még délután három sincsen. Valamennyiüknek olyan homályos érzés nyomja a lelkét, mintha gonoszságot követtek volna el; titokban mindegyik cinkostársnak nézi a bűnben a másikat, akinek társaságát legajánlatosabb volna elkerülni. Nincs az a férfi, vagy nő a társaságban, aki elég vakmerő volna ahhoz, hogy a színházba menetel tervét szóba hozza. Aki pedig a bál gondolatával merne előhozakodni, azt meg éppenséggel rosszindulatú hülyének kiáltanák ki.

Skewtonné asszony két órája alszik már odafönn, és a szundikálásoknak nincs vége-hossza a konyhában sem. A gyászcímerek az ebédlőben kenyérmorzsákra, piszkos tányérokra, borfoltokra, félig olvadt fagylaltokra, a poharakban színtelenedő maradék italokra, rákmaradványokra, csirkecombok csontjaira, méla ragacsos lévé szertefolyó gyümölcs-kocsonyákra tekintenek le. A házasság eseményéről éppúgy lefoszlott már a friss pompa és dísz, akárcsak a lakomás asztalról. Dombey úr cselédsége sokat elmélkedik efölött, és mindnyájan olyan bűnbánó hangulatban ülnek korai teájuk mellett, hogy esti nyolc óra körül már elkomolyodnak valahányan. Perch úr éppen ez idő tájt jön meg a Cityből, frissen és tréfásan, fehér mellényben és nótával a száján, mindenképpen készen arra, hogy ma este ugyancsak kirúg a hámból, roppant meglepetésére hideg fogadtatásra lel, élte párját gyengélkedni látja, és az a kedves kötelesség háramlik rá, hogy a hölgyet a legközelebbi omnibusszal hazaszállítsa.

Beesteledik. Florence szobáról szobára bolyong a gyönyörű házban, majd saját szobájába tér, ahol Edith gondoskodása folytán pompa és kényelem veszi körül. Ott aztán leveti csinos ruháját, felölti megint a szegény kis Paulért viselt régi, egyszerű gyászruhát, aztán olvasásba fog, míg Diogenész ott hunyorog és pislogat mellette, elterülve a földön. De Florence nem tud olvasni ma este. A ház olyan új, olyan idegen és olyan furcsán visszhangzik.

Árnyék ül a lelkén; maga sem tudja, miért, mégis súlyosan megüli. Becsukja a könyvét, a mogorva Diogenész pedig jeladásnak veszi, odarakja mancsát a leányka ölébe, és fülét odadörzsöli simogató kezéhez. De Florence egy kis ideig nem látja tisztán a kutyát, mert köd száll le kettejük közé, és elhalt kis öccse és édesanyja fénylenek a ködben, akár az angyalok. Walter, szegény hajótörött vándor vajon most merre lehet?

Az őrnagy nem tudja, annyi bizonyos, de nem is törődik vele. Hol fuldokolt, hol szunyókált délután, s most késői ebédre a klubjába nézett be; e pillanatban pedig ott ül messzely bora mellett, s az őrület határáig kerget egy szerény, üde arcú fiatalembert (csinos összeget fizetne, hogy kereket oldhasson, de hát nem teheti), mert szüntelenül azzal traktálja, hogyan viselkedett Bagstock a Dombey esküvőjén, barátom, meg aztán a vén Joe ör-dön-gö-sen nagyúri barátjával, Lord Feenixszel. Feenix bácsinak közben már otthon kellett volna lennie a Long-szállóban, az ágyban, ehelyett azonban a kártyaasztalnál találja magát, ahová, nyilván akarata ellenére, makrancos lába vitte.

Az éjszaka, mint egy óriás, a kövezettől a mennyezetig betölti a templomot, és kiterjeszti uralmát a csendes órák fölött. A sápadt hajnal újra megérkezik aztán, s bepillant az ablakokon; majd helyet adva a nappalnak, látja, hogy az éjszaka visszahúzódik a sírboltokba, de nyomában van és kiűzi onnan, aztán elrejtőzik a halottak között. A félénk egerek ismét összebújnak, amint a nagy ajtó döngve nyílik, és Sownds úr, meg Miffné lép be rajta, hogy megkezdje mindennapi élete taposó malmát, amely olyan szakadatlan, mint a jegygyűrű. A háromszögletű, meg az elgyötört kalap ismét meghúzódik a háttérben, ha az új esküvő órája elérkezik, és

ezen férfiú ismét házastársul veszi eme nőt, eme nő pedig ezen férfiút, az ünnepélyes fogadalom kíséretében:

- „Jóban, rosszban, betegségben, egészségben, gazdagságban, szegénységben ápolja és gondozza, hűen, szeretetben, ásó, kapa, nagyharang választja el őket.”

Ezt ismételgeti magában Carker úr, s száját a lehető legtágabbra széthúzza, amint óvatosan léptet tova az úton.

MÁSODIK KÖTET

HARMINCKETTEDIK FEJEZET

A tengerészkadét végromlása

A derék Cuttle kapitány, bár a hetek elrepültek felette, mióta erődítményébe visszahúzódott, nem vonta vissza semelyik bölcs intézkedését az esetleges meglepetések ellen, jóllehet az ellenség nem mutatkozott. A kapitány úgy érvelt magában, hogy jelen biztonsága túlontúl tökéletes és csodálatos ahhoz, semhogy hosszú ideig tarthasson; tudta ő, bárha a szél nagyon kedvezőnek mutatkozik is, a szélkakas sohasem áll meg; azonkívül nagyon is jól ismerte MacStingerné rettenthetetlen és elszánt természetét: ez az amazon bizonyára minden erejét annak a feladatnak szentelte, hogy őt felfedezze és elfogja. E kézzelfogható érvek Cuttle kapitányt igen zárkózott és magányos emberré tették, ritkán lépett ki az este leszállta előtt, de még akkor is csak a legsötétebb utcákba merészkedett, vasárnap pedig egyáltalán ki sem mozdult; s az erőd falán kívül és belül egyaránt úgy kerülte a női kalapokat, mintha az ilyesmit legalábbis dühöngő oroszlánok viselnék.

A kapitány álmodni sem merte, ha MacStingerné egyszer séta közben megrohanná, ellenállást is tanúsíthat. Érezte, hogy ő erre nem volna képes. Képzeletben szinte látta magát, mint egy szelíd bárányt, ahogy bedugják egy bérkocsiba és viszik, egyenesen vissza régi tanyájára. Előre látta, ha egyszer aztán oda befalazzák, örökre vége lesz; a kalapját elveszik, és MacStingerné éjjel-nappal őrzi, szemrehányások özönét zúdítja a fejére zsenge gyermekei füle hallatára; a bizalmatlanság és gyanú megvetett céltáblája lesz, szörnyeteg a gyermekek szemében, anyjuk előtt pedig leleplezett áruló.

Valahányszor a kapitány képzelete ezeket a sötét képeket elébe festette, rögtön elborította a veríték, és rendkívüli lehangoltság lett úrrá rajta, rendszerint, mielőtt esténként kiosont az ajtón, hogy egy kis levegőt szívjon. Ismervén a kockázatot, a kapitány ilyenkor vesztőhelyre indulók ünnepélyes komolyságával búcsúzott, lelkére kötötte a fiúnak, hogy ha elvesztené szem elől egy időre, csak lépkedjen továbbra is az erény ösvényén, és tartsa tisztán a sárgaréz szerszámokat.

Nehogy a külvilágtól mégis teljesen elvághassák, a kapitánynak az a szerencsés ötlete támadt, hogy a Köszörűst megismerteti néhány titkos jellel, amelyek révén a baj óráiban jelenlétét és hűségét tudathatná. Hosszas töprengés után a kapitány arra határozta el magát, hogy megtanítja a „Csak fel, vígan, vígan!” kezdetű hajósdalra, és mikor Rob ebben a tökéletesség szárazföldi embernek egyáltalán elérhető fokára jutott már, a kapitány még a következő titokzatos utasításokat véste az eszébe:

- Nos, fiam, most ide figyelj! Ha engem elfognak...

- Elfogják, kapitány! - kiáltott közbe a fiú, és még kerekebbre nyitotta kerek szemét.

- Ha, fiam - folytatta a kapitány vészjóslóan -, ha én valaha elmennék hazulról, azzal a szándékkal, hogy vacsorára hazajövök, de huszonnégy órán belül sem térnék vissza, menj el a Brig Place-re, és fütyüld el ezt a nótát ott, ahol én azelőtt horgonyoztam, nem mintha föltett szándékkal fütyülnéd, érted, hanem csak úgy véletlenül. Ha én ugyanezzel a nótával felelek, akkor vitorlázz el fiam, és csak huszonnégy óra múlva térj vissza; de ha más nótával válaszolok, akkor csak hajózz ide-oda egy kicsit, amíg újabb jelet nem adok. Megértetted a parancsokat, fiam?

- De hát hogy hajózzak én ide-oda, kapitány úr, az utcán?

- No, szép kis hajós vagy, hallod - mérte végig a kapitány szigorúan -, hogy még a hajós ábécét sem tudod. Hát csak úgy járkálsz ide-oda egy kicsit, a közvetlen közelben. Érted most már?

- Igenis, kapitány úr.

- Jól van, fiam - szólt ekkor a kapitány kiengesztelődve. - Úgy is tégy aztán.

Az esetleges vállalkozás sikere érdekében a kapitány néha, esténként zárás után, el is próbáltatta a jelenetet; ilyenkor visszavonult a bolt mögötti nappaliba, mintha MacStingerné szállásán volna; onnan figyelte aztán szövetségesét, a falba vágott kémlelőnyíláson keresztül. Rob, a Köszörűs, ilyen próbák alkalmával olyan szabatosan és ügyesen teljesítette a kötelességét, hogy a kapitány különféle időkben hét darab hatpennyssel ajándékozta meg, megelégedése jeléül. Lelkébe lassan az olyan ember megnyugvása lopózott, aki elkészült a legrosszabbra, és minden ésszerű óvóintézkedést megtett a könyörtelen sors eshetőségei ellen.

Mindazáltal nem hívta ki a rossz sorsot, s egy szikrával sem lett vállalkozóbb szellemű, mint azelőtt. Noha a jólneveltség szigorú követelményének tekintette, hogy mint a család barátja, részt vegyen Dombey úr esküvőjén (amelyről Perch értesítette), és a karzatról nyájas és helyeslő arccal tekintsen le Dombeyra; mindamellett bizony bérkocsin ment a templomba, és a kocsi mindkét ablakát elfüggönyözte. MacStingernétől való félelmében még így is aligha kockáztatta volna meg a kalandot, mivel azonban a rettegett hölgy Melchisedech tisztelendő hívei közé tartozott, nagyon valószínűtlennek látszott, hogy a hivatalos egyház kebelében lezajló szertartáson is megjelenjék.

A kapitány teljes biztonságban hazaérkezett, és megint belezökkent új élete kerékvágásába, anélkül, hogy az ellenség részéről különösebb riadalom érte volna, mint amennyi már elkerülhetetlen volt a számára, az utcán mutatkozó női kalapok miatt. Azonban egyéb dolgok nagyon súlyosan nehezedtek a kapitány lelkére. Walter hajójáról még mindig semmi hír sem érkezett, Sol Gills felől sem. Florence nem tudott a műszerárus eltűnéséről, és Cuttle kapitánynak nem volt szíve hozzá, hogy elmondja. Amint a kapitány reménysége egyre jobban halványodni kezdett, hogy a nagylelkű, nemes, kedves fiút még egyszer láthassa, akit a maga egyszerű módján, gyermekkorától úgy szeretett, szinte ösztönszerű ijedséggel riadt vissza attól a gondolattól, hogy Florence-szel még egy szót is váltson. Ha jó hírt közölhetett volna, a kapitány szembeszállt volna az új díszben pompázó házzal és a ragyogó bútorzattal is - noha a templomban látott hölggyel kapcsolatban mindez igen félelmes volt előtte -, és valahogy utat tört volna Florence színéig. Hanem amikor közös reményeik láthatárán komor felhők tornyosultak, a kapitány úgy érezte, mintha ő maga is újabb szerencsétlenséggel és bánattal sújtaná Florence-et, és már úgy rettegett a Florence-szel való találkozástól, mint MacStingernétől magától.

Hűvös, sötét őszi este volt, és Cuttle kapitány tüzet gyújtott a kis nappaliban, amely most jobban hasonlított egy hajó kabinjához, mint valaha. Zuhogott az eső, és tombolt a szél. A kapitány kisétált egy kicsit a háztetőre öreg barátja szeles hálószobájából, hogy szemügyre vegye az időt, s szinte sírt a szíve, amikor látta, milyen vad és sivár. Nem mintha az időt szegény Walter sorsával hozta volna összefüggésbe, vagy kételkedett volna, hogy ha a gondviselés hajótörésre és pusztulásra ítélte, akkor már régen elpusztult. Függetlenül gondolatai tárgyától, a kapitány olyan csüggedtséget érzett, és reményei annyira elhalványodtak, mint nála bölcsebb embereké is - ezelőtt is, ezután is.

Cuttle kapitány, nekifeszítette arcát a rézsút csapódó esőnek és a metsző szélnek, s felnézett a súlyos felhőtömegre, amely sebesen vágtatott tova a háztetők vadona fölött. Vigasztalást keresett, de hasztalanul. Közvetlen környezete sem volt biztatóbb. Különféle ládákban és

egyéb fadobozokban a Köszörűs galambjai búgtak, mint megannyi útnak induló bánatos szellő. Egy zilált, tengerészkadét formájú szélkakas, távcsővel a szemén, mely valaha látható volt az utcáról, de az azóta emelt falak régen elfödték már, panaszosan csikordult rozsdás sarkain, amint a szél körbe-körbe forgatta, és kegyetlenül játszott vele. A kapitány durva kék posztókabátján úgy álltak a hideg esőcseppek, mint acélgyöngyszemek és alig tudta magát tartani a kemény, északnyugati szélben, úgy nekinyomakodott, hogy átemelje a korláton, és elterítse lenn, a kövezeten. „Ha ilyen időben él még remény valahol - gondolta a kapitány, kalapjába erősen belekapaszkodván -, minden bizonnyal odabenn honol, nem pedig az ajtón kívül!" - így hát csüggedten csóválta meg a fejét, s bement megkeresni.

Lassan ment le a kis nappaliba, és leülvén szokott karszékébe, belenézett a tűzbe, hogy ott kutassa; de itt sem látott reményt, noha a tűz ugyancsak fényesen égett. Majd a dohányszelencéjét meg a pipáját vette elő, és ott kereste a reménységet a pipa parazsában és a felgomolygó füst füzéreiben, de bizony nem volt ott egy szemernyi a remény horgonyának még a rozsdájából sem. Majd egy pohár groggal próbálkozott, de a pohár mélyén is csak mélabús igazságok rejlettek, nem is itta ki, csak félig. Ide-oda járkált a boltban, és a műszerek közt kutatott a reménység után. De a műszerek konokul egyre olyan számításokat végeztek, bármilyen ellenvetéseket tett is a kapitány, hogy mindig ott végződtek a magányos tenger fenekén.

A szél egyre zúgott, az eső egyre csapkodta a magányos ablaktáblákat. A kapitány odaült a bolti asztalra állított tengerészkadét elé, és amint kabátja ujjával a vizet szárogatta a tisztecske egyenruhájáról, elgondolkozott rajta, hány esztendő suhant el ennek a tengerészkadétnak a feje felett, míg úgyszólván semmi változás nem történt hajójának társaságában; és hogy dőltek a változások csőstül és milyen pusztítóak! A kis nappali társasága hogy felbomlott és szerteszóródott a világban! Senki sem hallgatja már a Világszép Klára románcát, még ha volna is, aki elénekelje talán, aminthogy az sincs; mert a kapitány biztosan tudta, hogy ezt a balladát rajta kívül senki elénekelni nem tudná, s azt is, hogy ő, a jelenlegi körülmények között, meg nem kísérelné.

Wally nyájas arca sincs sehol. A kapitány egy pillanatra abbahagyta a tengerészkadét egyenruhájának szárítgatását, és kabátja ujját arcához emelte. Sol Gills jól ismert parókája meg gombja már csak a múltból kísértett vissza, szegény Richard Whittingtonnak végleg fütyült a sors; minden terv és elképzelés a tengerészkadéttal kapcsolatban, ott hányódott árboc és kormány nélkül, a habok végtelen sivatagán.

A kapitány csüggedten töprengett, s a tengerészkadétot törülgette, részint a régi barát iránti kegyeletből, részint szórakozottságból. Egyszerre kopogás hallatszott a boltajtón. Rob, aki ott ült a bolti asztalon, egész testében megremegett. Kerek szemét ráirányította a kapitányra, s alighanem azt forgatta az eszében legalább ötszázadszor már, vajon nem gyilkosságot követett-e el a kapitány, hogy olyan rossz a lelkiismerete, és ide-oda rohangál folyton?

- Mi az? - kérdezte a kapitány halkan.

- Valakinek az ökle, kapitány - felelt Rob, a Köszörűs.

A kapitány, pirongó és bűnös arccal tüstént belopakodott a nappaliba és bezárkózott, Rob pedig ajtót nyitott. Csak a küszöbről beszélt volna a látogatóval, ha női ruhában van; mivel azonban a férfinemhez tartozott, és a Robnak adott parancs csak a nőnemre vonatkozott, a Köszörűs kitárta tehát az ajtót, hogy a látogató bejöhessen. Gyorsan be is lépett, nyilván örült, hogy fedél alá került a csapkodó záporból.

- Burgess és Társának szép kis munka lesz, mindenesetre - szólt a látogató, s részvéttel tekintett csuromvizes és sáros lábaszárára. - Ó, hogy van, Gills úr?

Ez az üdvözlet a kapitánynak szólt, aki egészen nyilvánvalóan és átlátszóan színlelte, hogy csak úgy, véletlenül lép ki a nappaliból.

- Köszönöm kérdését - folytatta a látogató egy lélegzetre -, nagyon jól érzem magamat, nagyon szépen köszönöm. Nevem Toots. Toots úr.

A kapitány emlékezett rá, hogy látta már ezt a fiatalembert az esküvőn és meghajolt. Toots nagy kuncogással válaszolt, és mivel szokása szerint zavarban volt, nehezen lélegzett és hosszasan rázogatta a kapitány kezét; majd egyéb mentőeszköz híján Robnak esett, és annak a kezét kezdte rázni a legmelegebb és leglekötelezőbb módon.

- Nézze csak, Gills úr - szólalt meg a látogató végre, igen meglepő lélekjelenléttel -, szeretnék önnel néhány szót váltani D. O. M. kisasszonyról. Hiszen tudja!

A kapitány hasonló komolysággal és titokzatossággal azonnal a kis nappali felé intett a vaskampóval, s Toots úr követte.

- Ó! De bocsásson meg - mondta Toots úr, föltekintve a kapitányra, leült a tűz mellé a székre, amelyet a kapitány tolt alája -, nem ismeri ön véletlenül a Csirkét?

- A Csirkét!

- A Viador Csirkét! - magyarázta Toots úr.

Mivel a kapitány csak a fejét rázta, Toots úr kifejtette, hogy a szóban forgó személy ama ünnepelt közéleti férfiú, aki dicsőséggel halmozta el önmagát és a hazát a shropshire-i Vasöklűvel szemben vívott hősi küzdelemben; de szemmelláthatóan ez a magyarázat sem nyújtott a kapitánynak kellő felvilágosítást.

- Kinn áll az ajtó előtt, ennyi az egész - folytatta Toots. - No de nem tesz semmit, talán nem ázik meg olyan nagyon.

- Kiadhatom a jelszót, egy pillanat - szólt a kapitány.

- Nos, ha volna olyan jó megengedni neki, hogy itt üljön a boltban, azzal a fiatalemberrel - kuncogott Toots úr -, nagyon hálás lennék, mert, tetszik tudni, nagyon könnyen megbántódik, és a nedvesség sem tesz jót az izmainak. Majd én behívom, Gills úr.

Toots kiment a boltajtóba, sajátszerű füttyöt küldött az éjszakába, amely egy sztoikus nyugalmú férfiú alakját idézte föl. Bozontos fehér köpönyeget viselt, egyenes karimájú kalapot, haja nagyon kurta volt, betörött orra, két füle mögött pedig számottevő puszta és terméketlen terület.

- Ülj le, Csirke - utasította Toots úr.

A szolgálatkész Csirke kiköpte a szájából azt a néhány szál szalmát, amin éppen elkérődzött, aztán új készletet vett be a kezében szorongatott tartalékból.

- Ugyan, nem volna egy korttyal kéznél - szólt a Csirke, csak úgy általánosságban. - Ez a szakadó idő nem tesz jót az olyan embernek, aki a mindenkori formájából él.

Cuttle kapitány odanyújtott neki egy pohár rumot, s a Csirke, fejét hátravetve, úgy öntötte magába, mint egy hordóba, csak ennyit mondott, hogy: - Gyerünk befelé! - Aztán Toots úr és a kapitány visszatértek a nappaliba, és a tűz előtt elhelyezkedve, Toots úr elkezdte:

- Gills úr!

- Visszakozz! Nevem Cuttle.

Toots úr roppant zavart képet vágott, s a kapitány továbbfűzte a szót.

- Cuttle kapitány a nevem és Anglia a hazám, ez itt a lakóhelyem, és áldott legyen a teremtés, Jób - vetette utána, mintegy alátámasztva az idézet tekintélyét.

- Ó! És Gills urat nem láthatnám? Mert...

- Ha ön Sol Gillset láthatná - kiáltott fel a kapitány mély érzéssel, nehéz kezét odatette a Toots térdére -, az öreg Sol, tudja, a saját szemével, így, ahogy ön itt ül, hát akkor szívesebben látott vendégem lenne nekem, mint a jó hátszél a hajónak szélcsend után. Sol Gillset bizony nem láthatja. És miért nem láthatja Sol Gillset? - folytatta a kapitány, mert észrevette Toots arcán, hogy szava mélységes hatást tesz a lelkére. - Azért, mert ő láthatatlan.

Toots úr izgalmában már éppen kimondta volna, hogy nem tesz semmit, köszöni szépen, de azután mégis ez lett belőle:

- Teremtő atyám!

- Solomon Gills - folytatta a kapitány - rám bízta a kormányt itt, egy írásban, de noha a tulajdon bátyámnál jobban szerettem, nem tudok többet arról, hová ment el, miért ment el, akár az úr maga, hogy az öccsét ment-e megkeresni, vagy a fejével volt-e valami baj. Egy reggel szürkületkor eltűnt a födélzetről egyetlen csobbanás, egyetlen vízgyűrű nélkül. Tűvé tettem érte mindent, de szem nem látta, fül nem hallotta, rejtély födi, hová lehetett.

- Szent ég! Dombey kisasszony nem tudja - sóhajtott Toots.

- Nos, hát kérdezem öntől, mint érző szívű embertől - szólt a kapitány, lehalkítva a hangját -, ugyan, minek tudná? Miért tudatnánk vele mindaddig, amíg nem okvetlenül szükséges tudnia? Hogy húzott az öreg Gillshez, milyen barátságos volt hozzá a drága teremtés, milyen nyájas, milyen, de hát minek is mondani? Hiszen ismeri őt.

- Bizony ám! - kuncogott Toots úr, és zavarában a füle tövéig pirult.

- És most tőle tetszett jönni?

- De tőle ám! - kuncogott Toots.

- Akkor hát csak annyit mondhatok, hogy angyalt ismer ön, s angyal küldte errefelé a hajójárattal.

Toots úr nyomban megragadta a kapitány kezét, és arra kérte, legyenek jó barátok.

- Szavamra és becsületemre! - kiáltott fel Toots úr nagyon komolyan. - Igen nagy lekötelezettje lennék, ha módot adna nekem, hogy jobban megismerkedjünk. Nagyon szeretném jobban ismerni, kapitány úr. Nagyon hiányzik nekem a jó barát. Az öreg Blimbernél a kis Dombey volt a barátom, és lenne most is, ha élne. A Csirke, tetszik tudni - folytatta Toots úr csüggedt sóhajjal -, nos, igen csodálatra méltó ember a maga nemében, a legélesebb elme talán az egész világon. Nincsen eset, hogy meg ne állná a helyét, s mindenki azt mondja, de hát én nem tudom, azért még nem a világ teteje ő sem. Hát ugye, hogy Dombey kisasszony angyal! Ha van a világon angyal, hát Dombey kisasszony az. Mindig is mondtam. És valóban, kapitány úr, tudja, nagyon lekötelezne, ha megengedné, hogy ápoljam önnel az ismeretséget.

Cuttle kapitány igen udvariasan fogadta ezt a javaslatot, bár határozott igennel le nem kötötte magát, csupán annyit mondott:

- Bizony, bizony, édes fiam. Majd meglátjuk, meglátjuk. - Ezzel emlékeztette Toots urat, hogy az előbb valami sürgős küldetést említett, amelynek mostani látogatását is köszönni lehet.

- Hát a dolog úgy áll, hogy attól a fiatal leánytól jövök. Nem Dombey kisasszonyt értem, hanem Susant, tetszik tudni.

A kapitány biccentett, s arca komolyra vált, mintha azt akarta volna jelezni, hogy azt a fiatal leányt ő is igen nagyra becsüli.

- Hát elmondom önnek, mi a helyzet - folytatta Toots úr. - Tetszik tudni, néha elmegyek, hogy Dombey kisasszonyt meglátogassam. Nem éppen azért indulok el hazulról, hogy odamenjek, hanem előfordul, hogy véletlenül éppen azon a környéken járok; no és ha már arrafelé járok, hát csak benézek.

- Természetesen - jegyezte meg a kapitány.

- Igenis - folytatta Toots. - Hát ma délután is odamentem. Becsületszavamra, nem hiszem, hogy lehetséges-e egyáltalán fogalmat is alkotni arról, milyen angyal volt Dombey kisasszony ma délután.

A kapitány ismét fejbiccentéssel felelt, jelezvén, hogy másnak talán nem volna könnyű, de ő egészen más.

- Aztán, amikor kijöttem, az a fiatal lány váratlanul behívott a kamrába.

A kapitánynak pillanatnyilag mintha súlyos kifogása lett volna a dolgok ilyen menete ellen, mert székében hátradűlve, bizalmatlan, csaknem fenyegető arccal nézte Toots urat.

- Ahol aztán - folytatta Toots úr - átadta ezt az újságot. Azt mondta, hogy egész nap rejtegette Dombey kisasszony elől, mert olyan valakire vonatkozó dolgok vannak benne, akit Dombey kisasszony meg az öccse jól ismert, aztán elolvasta nekem azt a részt belőle. Igen. Utána pedig azt mondta, de várjunk, mit is mondott csak?

Miközben Toots úr azon fáradozott, hogy teljes szellemi erejét összpontosítsa e kérdés körül, önkéntelenül is a kapitány szemébe nézett, és egyszerre úgy megrémült szigorától, hogy a beszéd fonalának felvétele valóságos gyötrelemmé változott a számára.

- Ó! - kiáltott fel hosszas töprengés után. - Óóóó! Igen! Azt mondta, reméli, talán mégsem igaz; de mivel ő maga nemigen jöhet el hazulról, mert Dombey kisasszonynak feltűnik, arra kért, jöjjek el én ebbe az utcába, Solomon Gills műszerárushoz, aki a szóban forgó fél nagybátyja, és kérdezzem meg tőle, hitelt ad-e ennek a hírnek, vagy hallott valami mást a Cityben? Azt is mondta, ha Gills úrral nem beszélhetnék, akkor beszélhetek Cuttle kapitánnyal. Ejnye ni! - kapott a fejéhez Toots úr, amint ez a felfedezés hirtelen felvillant az agyában. - Hiszen ön az éppen!

A kapitány a Toots kezében levő újságra pillantott, és gyorsan szedte a lélegzetet.

- Nos - fűzte tovább mondanivalóját Toots -, azért történt, hogy egy kicsit később jöttem ide, mert előbb fölmentem egészen Finchleyig, ahol finom tyúkhúr terem, hogy Dombey kisasszony madarának hozzak. De onnan aztán egyenest ide jöttem, ön biztosan olvasta már ezt az újságot.

A kapitány az utóbbi időben nem vett újságot a kezébe, mert félt, hogy MacStingerné köröző levelét olvasná benne, tehát csak a fejét rázta.

- Felolvassam a cikket? - kérdezte Toots.

A kapitány bólintott. Toots pedig a következőket olvasta a Hajózási Rovatból:

„Southampton. A »Vakmerő« nevű hajó (kapitány Henry James) ma befutott a kikötőbe; rakománya cukor, kávé és rum; jelenti, hogy mikor Jamaikából hazatérőben, útjának hatodik napján teljes szélcsend lepte meg...” - ilyen és ilyen szélességi fok alatt, tetszik tudni - folytatta Toots, s gyenge kísérletet tett arra, hogy a számokkal megbirkózzék, de csakhamar bukfencet vetett az esze közöttük.

- Jó, jó! - kiáltott a kapitány, öklével nagyot ütve az asztalra. - Csak tovább, fiam!

- Szélesség - folytatta Toots, miután döbbenten tekintett a kapitányra - és ilyen és ilyen hosszúság alatt... „az őrszem fél órával naplemente előtt néhány hajóroncsra lett figyelmes, amelyek tőlük körülbelül egy mérföldnyire hánykolódtak. Mivel az idő derült volt, a »Vakmerő« meg amúgy sem haladt tovább, csónakot bocsátottak le, azzal az utasítással, hogy a hajóroncsokat szemléljék meg; amint odaértek, úgy látták, hogy több nagyobb árbocdarab úszik a vizen, valamint egy angol hajó kötélzetének főbb része (a hajó mintegy ötszáz tonnás lehetett) a hajófar egy darabjával együtt, s ezen a »Fiam és Ö...« szavak voltak tisztán olvashatók. Holttesteknek nyomát sem találták a roncsokon. A »Vakmerő« hajónaplója szerint másnap reggel szél támadt, s utána a roncsokat nem látták többé. Semmi kétség aziránt, hogy a feltevések, amelyek az eltűnt »Fiam és Örökösöm« hajó sorsa körül forogtak (mely hajó a londoni kikötőből Barbadosba indult) immár végleges nyugvópontra juthatnak, a hajó a legutóbbi orkánban hajótörést szenvedett, és a legénység mind egy szálig odaveszett."

Cuttle kapitány, mint az emberek általában, kevéssé tudta, mennyi remény maradt még benne a reménytelenségben, mind e pillanatig, mikor ez a reménység megkapta benne a kegyelemdöfést. Míg Toots a közleményt olvasta, s még egy-két percig azután is, úgy ült, szemét a félénk Tootsra szegezve, mint akit megigéztek. Aztán egyszerre felemelkedett, és fejébe nyomva a fényes kalapot, amelyet a látogató iránti tiszteletből az előbb az asztalra helyezett, elfordult és fejét a kis kandalló párkányára hajtotta.

- Ó, hitemre és becsületemre! - kiáltott fel Toots úr, akinek gyöngéd szívét rendkívül meghatotta a kapitány hirtelen lesújtottsága -, micsoda keserves, nyomorult hely is ez a világ! Mindig meghal benne valaki, vagy elmegy, és valami kellemetlen dolgot cselekszik. Az bizonyos, sohasem örültem volna annyira annak az időnek, amikor átvehetem a vagyonomat, ha mindezt tudtam volna. Életemben még ilyen világot nem láttam. Rosszabb mint Blimberék.

Cuttle kapitány nem változtatott helyzetén, csak intett Tootsnak, hogy ne törődjék vele; majd megfordult, keménykalapját egészen a fülére húzta, s igyekezett rendbesimogatni barna arcának vonásait.

- Wally, drága fiam - szólalt meg. - Isten veled! Wally, gyermekem, fiam, barátom, nagyon szerettelek. Igaz, hogy nem voltál az én húsom és vérem - folytatta belebámulva a tűzbe -, nekem az nincs, de olyasmit érzek, amit egy atya érez, ha fiát elveszti. Miért? - kérdezte a kapitány. - Mert ez nem is egyetlen veszteség, hanem legalább egy tucat egyben. Hol az a rózsás arcú, göndör hajú iskolás, aki úgy felderítette ezt a szobát, mint a vidám muzsika, ha hetenként egyszer hazajött? Elsüllyedt, Wallyval együtt. Hol az a friss legényke, akit soha semmi el nem fárasztott, el nem csüggesztett, aki úgy pirult és úgy csillogott a szeme, ha a mi gyönyörű csillagunkról évődtünk vele, hogy öröm volt nézni? Elsüllyedt, Wallyval együtt. Hol az a korán férfias lélek, az a csupa tűz, aki nem nézhette, hogy az az öreg ember egy pillanatra is elcsüggedjen, és semmivel sem törődött rajta kívül? Elsüllyedt, Wallyval együtt. Nem is egy Walter. Egyszerre húsz Waltert ismertem és szerettem, és az mind a nyakába fogódzott, amikor elmerült, és most valamennyi itt szorong az én nyakam körül!

Toots úr csendesen ült, s az újságot hajtogatta össze a térdén, olyan kicsire, amekkorára csak lehetett.

- Hát te, Solomon Gills - folytatta a kapitány, belebámulva a tűzbe -, szegény, öcséd vesztett, öreg Solomon, te ugyan hová lettél? Hiszen téged is énrám bíztak; utolsó szavai ezek voltak: „Vigyázzon a bátyámra!" Mi ütött beléd, Solo, hogy csak úgy elmentél, és faképnél hagytad Ned Cuttle barátodat? Mit írjak én most felőled számadási könyvembe, amelyikbe a mi fiúnk onnan fölülről belenéz majd? Solo Gills, Solo Gills! - ingatta a kapitány a fejét. - Nézd meg

valahol azt az újságot, messze hazulról, és senki sincs a közeledben, aki Waltert ismerte volna, s akivel válthatnál egy-két szót róla: bizony egyszerre elkap a vihar, és csakúgy lerogysz a mélybe, fejjel, tudom!

A kapitány mély sóhajjal Toots felé fordult, mintha erőszakkal emlékeztette volna magát a nevezett úr jelenlétére.

- Édes fiam - szólt aztán -, meg kell mondania becsületesen annak a fiatal leánynak, hogy ezek a végzetes hírek bizony igazak. Ez nem regény, látja, amit itt felolvasott. Ez benne áll a hajónaplóban, az pedig a legigazibb könyv, amit csak ember írhat. Holnap reggel majd kinézek a városba, és kérdezősködöm, bár tudom, hogy az eredmény jó nem lehet. Semmi esetre sem. Ha holnap délelőtt benéz hozzám, megtudja, mit hallottam; hanem annak a fiatal leánynak megmondhatja: Cuttle kapitány azt üzeni, hogy vége. Vége! - Ezzel a kapitány kampójával levette fejéről a kalapot, kivette a zsebkendőt a mélyéből, és kétségbeesetten sikálta vele őszbe csavarodott fejét, majd leverten dobta a kendőt a kalapba vissza.

- Ó! Biztosíthatom róla, kapitány úr - felelte Toots úr -, hogy én is borzasztóan szomorú vagyok. Szavamra, rendkívül, noha a szóban forgó féllel nem álltam ismeretségben. - Mit gondol, Gills kapitány, akarom mondani Cuttle úr, nagyon meg fogja hatni a hír Dombey kisasszonyt?

- Ugyan, a jóisten áldja meg - mondta a kapitány, s némi szánalommal szemlélte Toots úr ártatlanságát -, hogy meg fogja-e hatni? Hát hiszen, amikor az a drága szép teremtés csak akkora volt, ni, már akkor is úgy szerették egymást, mint két ifjú galamb.

- Úgy? - kérdezte Toots úr, jelentékenyen megnyúlt ábrázattal.

- Még az isten is egymásnak teremtette őket - folytatta a kapitány gyászosan -, de hát mit számít ez már!

- Becsületem szentségére! - kiáltott fel Toots, mély megindultság és esetlen kuncogás különös vegyülékével bökkentve a szavakat. - Most még szomorúbb vagyok, mint az előbb. Tudja, Gills kapitány, én, én határozottan imádom Dombey kisasszonyt, én, én igazán betege vagyok ennek az imádatnak - zihálta Toots és az erő, amellyel ez a vallomás a boldogtalan Tootsból kikényszerült, elárulta érzéseinek őszinteségét -, de ugyan miként volna elképzelhető, hogy őt valóban szeretem, ha nem éreznék igazi sajnálatot, amikor szenvedni látom, akármi legyen az oka ennek a szenvedésnek. Az én szerelmem nem önző érzés, tudja - folytatta Toots, a kapitány elérzékenyülése nyomán támadt bizalommal. - Ez olyan dolog nálam, tudja Gills kapitány... ha elérhetném, hogy egy kocsi menjen rajtam keresztül vagy valaki rám tiporjon, vagy, vagy ledobjanak valami igen magas helyről, egyszóval bármi ilyesmi történjék velem Dombey kisasszony kedvéért, igazán a legnagyobb boldogságom lenne.

Toots úrból fojtott, halk hangon dőlt a vallomás, nehogy szava a féltékeny Csirke fülébe találjon, aki ugyanis esküdt ellensége volt minden gyöngéd érzelemnek. A visszafojtás erőfeszítése aztán, érzéseinek erejével párosulva, egészen a füle hegyéig pirossággal öntötte el, s Toots úr az önzetlen szerelemnek olyan megindító képét nyújtotta, hogy a derék kapitány vigasztalólag veregetett a hátára, és fölszólította, hogy csak tartson ki, és ne hagyja magát.

- Köszönöm, kapitány - válaszolta Toots úr -, igazán kedves öntől, hogy nagy szomorúságom közepette részvéttel van irántam. Őszinte lekötelezettje vagyok. Mint az imént is mondottam, igazán szükségét érzem egy jó barátnak, és őszintén örülnék, ha tovább ápolhatnánk az ismeretséget. Bár vagyonos vagyok - szólt Toots eréllyel -, el sem gondolhatja, milyen nyomorult állat vagyok én így. Az üresfejű tömeg, amikor együtt lát engem a Csirkével és egyéb kiváló egyénekkel, azt hiszi, boldog vagyok; pedig nyomorultnak érzem magam. Dombey

kisasszonyért szenvedek, Gills kapitány. Nem tudom végigenni az ebédemet, semmi gyönyörűségem nem telik a szabómban, és sokszor sírok, ha egyedül vagyok. Biztosítom, nagy örömömre fog szolgálni, ha holnap reggel visszajöhetek, sőt, ha visszajöhetnék ötvenszer is.

Toots úr e szavak után megrázta a kapitány kezét, és eltüntetvén felindulásának a Csirke átható tekintete elől eltüntethető nyomait, kilépett a boltba, a kitűnő férfiú elé. A Csirke féltékenyen őrködött Toots úr fölötti hatalmán, érthető tehát, hogy olyan tekintettel nézte Cuttle kapitányt a búcsúzáskor, amely minden volt, csak éppen jóakaratú nem. Mindazáltal rosszkedvének egyéb látható jele nélkül követte gazdáját. A kapitány nagyon leverten maradt ott, annál emelkedettebb volt a Köszörűs hangulata, mivel csaknem egy fél óráig bámulhatta szemtől szembe a shropshire-i Vasöklű legyőzőjét.

Rob már jóízűen aludt a bolti asztal alatt, de a kapitány még mindig ott ült, a tűzbe nézve; mikor pedig már régen kialudt a tűz is, a rozsdás vasrácsot nézegette, és Walterre meg az öreg Gillsre vonatkozó gondolatok csak úgy rajzottak a fejében. A széljárta, magas fekvésű hálószobába való visszavonulása sem hozott nyugalmat, és a kapitány búsan és fáradtan kelt föl másnap korán reggel.

Mihelyt a Cityben kinyitották az üzleteket, haladéktalanul útnak indult a Dombey és Fia cég felé. A tengerészkadét boltját aznap reggel nem nyitották ki. Rob, a Köszörűs, a kapitány parancsára zárva hagyta az ablaktáblákat, és a ház mintha csak halottasház lett volna.

Úgy esett, hogy Carker úr éppen akkor lépett be az irodába, mikor a kapitány odaért az ajtóhoz. Némán és komolyan fogadván a cégvezető köszöntését, a kapitány összeszedte bátorságát, és követte a szobájába.

- Nos, Cuttle kapitány - szólalt meg a cégvezető, miközben elfoglalta rendes helyét a tűz előtt, de kalapját le sem vette a fejéről. - Ez bizony rossz üzlet.

- Megkapták-e a hírt, ami a tegnapi újságban állt? - kérdezte a kapitány.

- Megkaptuk. Teljesen híven közölték. A biztosítók nagy veszteséget szenvednek. Nagyon sajnáljuk. De semmi sem segít. Ez az élet!

Carker úr közben nagy gyöngéden a körmét reszelgette egy tollkéssel, s a kapitányra mosolygott, aki ott állt az ajtóban és nézte.

- Rendkívül sajnálom szegény Gayt - folytatta Carker -, meg a legénységet. Úgy hallom, hogy legjobb embereink közül többen voltak a hajón. Ez mindig így van. Sok családos ember is. Még vigasztalhatja az a gondolat, Cuttle kapitány, hogy szegény Gaynek legalább családja nem volt.

A kapitány állát dörzsölve állt, s csak nézett a cégvezetőre.

A cégvezető egy pillantást vetett az asztalon fekvő felbontatlan levelekre, azután az újságja után nyúlt.

- Tehetnék önért valamit, Cuttle kapitány? - kérdezte felnézve az újságból s mosolygós, sokatmondó tekintetet vetett az ajtóra.

- Csak azt szeretném, ha valamire nézve megnyugtatna, uram, ami nagyon nyugtalanít.

- Úgy! - kiáltott fel Carker úr. - És mi az? Nézze, Cuttle kapitány, kénytelen vagyok arra kérni, hogy gyorsan végezzünk. Nagyon sok a dolgom.

- Hallgasson meg, uram - szólt a kapitány, s előbbre lépett egy lépést -, mielőtt az én Wally barátom elindult arra a veszélyes útra...

- Ugyan, ugyan, Cuttle kapitány - vágott közbe a csupamosoly cégvezető -, ne beszéljünk veszélyes utakról. Minekünk semmi dolgunk az úgynevezett veszélyes utakkal, kedves, jó barátom. Ön nagyon korán vonulhatott nyugalomba, ha nem emlékszik már arra, hogy minden utazás veszélyes, akár szárazon, akár vizen. Csak nem az a feltevés nyugtalanítja talán, hogy mi, itt a hivatalban idéztük fel ellene azt a rossz időjárást, ami aztán annak a szegény hogyishívjáknak a vesztét okozta? Ugyan kapitány! Az ilyen nyugtalanságokra a legjobb orvosság a szódavíz, meg az, ha az ember jól kialussza magát.

- Fiam - felelt a kapitány halkan -, mert hiszen jóformán gyermek hozzám képest, így hát nem is kérek engedelmet, hogy ez a szó kicsúszott a számon, ha önnek öröme telik az ilyenfajta tréfában, nem olyan úriember, amilyennek én néztem, ha pedig nem olyan úriember, akkor úgy lehet, csakugyan van okom a nyugtalanságra. Most már úgy van, ahogy van, Carker úr. Mielőtt az a szegény fiú a parancs szerint elindult innen, nekem azt mondta, hogy tudomása szerint nem a saját érdekében küldik erre az útra, sem pedig az előmenetele kedvéért. Az volt a hitem, hogy a fiú téved, ezt meg is mondtam neki. Ide is eljöttem, mivel a gazda nem volt itthon, hogy egy-két dolgot barátságosan, csak úgy, a magam megnyugtatására megkérdezzek. És ön felelt is a kérdésekre szívesen. Most pedig nagy megnyugtatásomra szolgálna, mikor úgyis mindennek vége, és az ember vagy nem mordul, vagy felfordul, amit mint tudományos ember megtalálhat a könyvben és megérdemli, hogy meg is jegyezze, nagyon szeretném tudni, nem tévedtem-e, és nem voltam-e hanyag a kötelességteljesítés körül, amikor az öregnek nem mondtam meg, amit nekem Wally megvallott; s hogy valóban nem indult el innen kedvező széllel Barbados kikötő felé? Carker úr - folytatta a kapitány, szíve egész becsületes nyíltságában -, mikor utoljára itt jártam, nagyon kellemesen elbeszélgettünk. Ha ma reggel nem voltam olyan barátságos talán, a szegény fiú miatt történt így, és ha valamit kifogásoltam az ön megjegyzéseiben, és elmondtam a magamét, hát itt állok, uram, Edward Cuttle a nevem, és kérem, bocsásson meg.

- Cuttle kapitány - szólt a cégvezető a legfinomabb udvariassággal -, egy szívességet kell öntől kérnem.

- Mi lenne az, uram?

- Hogy legyen olyan jó és távozzék innen - felelte a cégvezető, miközben kinyújtott karjával az ajtó felé mutatott -, és gyönyörködtessen a faragatlan beszédével valaki mást.

A kapitány görcsös arca elfehéredett a meglepetéstől és a méltatlankodástól, még a kalap szántotta vörös barázda is elsápadt a homlokán, mint a szivárvány a gyülekező fellegek között.

- Mondok önnek valamit - folytatta a cégvezető, s mutatóujját feléje rázta, de azért mosolyogva mutatta ki összes fogait. - Én nagyon enyhén bántam önnel, amikor legutóbb itt járt. Ön agyafúrt és vakmerő. Meg akartam azt a hogyishívják fiút menteni attól, hogy úgy kirúgják innen, hogy a lába se érje a földet, eltűrtem az ön viselkedését, kedves kapitányom, de csak akkor egyszer és egyetlenegyszer. Most pedig menjen, barátom.

A kapitány lába valósággal földbe gyökeredzett, és nem talált szavakat.

- Távozzon! - szólt a szeretetre méltó cégvezető, és kabátja két szárnyát felhúzva szétvetett lábbal állt a kandalló előtti szőnyegen. - Menjen, mint értelmes emberhez illik, hogy ne legyünk kénytelenek eltávolításához, vagy más ilyenfajta erőszakos eszközhöz folyamodni. Ha Dombey úr itt volna, nem lehetetlen, hogy ön sokkal csúfosabb módon lenne kénytelen itt hagyni ezt az irodát. Azért csak annyit mondok határozottan: menjen.

A kapitány odarakta súlyos kezét a mellére, hogy a segítségével mély lélegzetet vehessen, végignézte Carker urat tetőtől talpig, aztán a kis szobában tekintett körül, mintha nem tudná biztosan hol van és milyen társaságban.

- Ön ravasz ember, Cuttle kapitány - folytatta Carker a nagyvilági ember könnyed és élénk nyíltságával, aki túlontúl jól ismeri a világot, semmint bármilyen visszaélés is meglephetné, ha az nem közvetlenül őt érinti - hanem azért önnek is túl lehet járni az eszén, önnek is, meg eltűnt barátjának is, kapitány. Hát az eltűnt barátjával mit csinált, mi?

A kapitány megint csak odatette kezét a mellére. Mély lélegzetet vett megint, és suttogva így biztatta magát: „Ne hagyd el magad!"

- Önök szép kis összeesküvéseket szőnek, szép kis tanácskozásokat tartanak, szép kis találkozásokat rendeznek, és szép kis látogatókat fogadnak, mi? - folytatta Carker úr, s haragosan összeráncolt homlokkal fordult a kapitány felé, bár fogait továbbra is vígan mutogatta. - De ahhoz mégiscsak vakmerőség kell, hogy utána még ide jöjjön. Ez nem vall sok észre! Összeesküvők, bujkálók és szökevények, igazán jobban tudhatnák ezt. Lesz szíves távozni, kérem?

- Fiam - zihálta a kapitány elfúló és remegő hangon, és súlyos kezén különös rángás futott végig -, sok mindent mondani szeretnék önnek, de nem találom a szavakat ebben a pillanatban. Mert az én számomra az én Wally fiam csak tegnap este fúlt a tengerbe, és ettől, mint látja, kissé megzavarodtam. Hanem összekerülünk mi még egyszer, fiam - szólt a kapitány a vaskampót felemelve -, ha megérjük.

- Nem vallana sok észre barátom, még ha így történnék is - felelt a cégvezető könnyed nyíltsággal -, mert bizonyos lehet, sőt még figyelmeztetem is, hogy én szemmel tartom és megfigyeltetem önt. Nem kérkedem, hogy erkölcsösebb ember vagyok, mint a többiek, kapitány; de ennek a cégnek, vagy a cég bármely tagjának bizalmával senki visszaélni nem fog, sem aláaknázni nem fogja, amíg nekem szemem és fülem van. Jó napot! - fejezte be Carker és biccentett.

Cuttle kapitány pedig csak nézett rá mereven. (Carker úr nem kevésbé a kapitányra), aztán távozott az irodából, amaz pedig ottmaradt, keresztbe vetett lábbal a tűz előtt olyan nyugodtan és nyájasan, mintha nem volna több szennyfolt a lelkén, mint a hófehér ingmellén, vagy selymes bőrén.

A kapitány, amint a külső irodán keresztülhaladt, rápillantott arra az íróasztalra, amelynél szegény Walter ült valamikor. Másik fiatalember foglalt itt most helyet, arca csaknem olyan üde és reményteli volt, mint a Walteré azon a napon, amikor a régi Madeira utolsó előtti üvegjét fogyasztották ott a kis nappaliban. Ez a gondolattársítás javára vált a kapitánynak, mert haragja tetőpontján ellágyította, és könnyeket csalt a szemébe.

Amint visszaérkezett a tengerészkadét birodalmába, és leült a besötétített bolt sarkába, érezte, bármilyen erős is a felháborodása, fájdalmát nem tudja legyőzni mégsem. A harag szenvedélye nemcsak sérteni és bántani látszott a halott emlékét, hanem mintha a halál rontott volna a felháborodás erején, s megsemmisülten kellett lehanyatlania előtte. A világ minden élő hazugja és gazembere semmivé törpült az egy halott jóbarát igaz volta és becsületessége mellett.

Az egyetlen dolog, amit a becsületes kapitány ebben a pillanatban a Walter elvesztésén kívül tisztán látott, az volt, hogy a fiúval együtt jóformán egész világa elpusztult.

Maró szemrehányásokkal halmozta el magát, amiatt, hogy a Walter ártatlan cselébe belement, de legalább ugyanannyit gondolt Carker úrra is, akit semmi tenger nem vethet az ő partjára

ismét, valamint Dombeyra, akit emberi hívó szó el nem érhet; arra a tündöklő csillagra, akivel nem szabad találkoznia többé; meg arra a tékafából készült csinos balladára, a váratlanul sziklához csapódott Világszép Klárára, hogy most már a rímek puszta deszkáira és gerendáira szakadt széjjel. A kapitány ott ült a sötét boltban, végiggondolta mindezeket, s a maga sérelmét teljesen kizárta lelkéből. Közben olyan szomorú pillantást vetett a földre, mintha az elveszett dolgok roncsait és töredékeit szemlélné, amint ott lebegnek tova, a messzibe.

A kapitány mégsem feledkezett meg arról, amit a tisztesség és a becsület, s ha akármily szerények, a szegény Walter emlékét illetően megkívánt. Fölrázva magát merengéséből, fölriasztotta Robot (aki a természetellenes homályban mélyen aludt), s elindult, kísérőjével a sarkában, az ajtókulccsal a zsebében. Az egyik készruha-kereskedésben aztán, amilyen ugyancsak nagy számmal akad London keleti részében, nyomban vásárolt két öltözet gyászruhát - egy igen kicsit Robnak, egy igen nagyot pedig magának. Fölszerelte a fiút aztán egy sajátságos kalappal is, amely nemcsak arányossága és célszerűsége folytán érdemelt bámulatot, hanem mert szerencsésen keveredett benne a hajósok meg a szénhordók fejvédőjének minden tulajdonsága, minek folytán a kalap határozottan újdonságszámba ment egy műszerkereskedelmi szakmát űző személyen. Miután a kereskedő kijelentette, hogy a ruhák olyan csodálatosan illenek rájuk, hogy csupán a szerencsés véletlenek összjátéka hozhatott létre ilyesmit, ami pedig a szabásukat illeti, hasonló szabásra még a legöregebb emberek sem emlékeznek, a kapitány meg a Köszörűs menten felöltöztek, nem minden csodálatosságtól mentes látványt nyújtva a szemlélőknek.

A kapitány már megváltozott külsővel fogadta Toots urat.

- Egy kicsit zavarodott vagyok még, fiam - szólt a kapitány -, és ezért egyszerűen csak megerősítem a rossz hírt. Mondja meg a fiatal leánynak, hogy közölje kíméletesen kisasszonyával, és egyikük se gondoljon rám többé ebben az életben, különösen akkor ne, tudja, noha én gondolni fogok rájuk, amikor az orkán szárnyain eljön az éjszaka, és a tenger ingó hegyeket hömpölyget... amit megtalál, édes öcsém, doktor Watts könyvében, és ha megtalálta, jegyezze meg jól a helyet.

A Toots úr barátsági ajánlatára vonatkozó döntést a kapitány alkalmasabb időre halasztotta, és elbocsátotta vendégét. A kapitány hangulata oly nyomott volt, valóban, hogy csaknem elhatározta, e naptól fogva semmiféle elővigyázatosságra nem gondol a MacStingerné esetleges rajtaütésének kivédésére, hanem rábízza magát a sorsra, teljes közönnyel aziránt, hogy mi történhetik. Amint aztán beesteledett, lassanként mégis javult a hangulata valamelyest, és sokat beszélt Walterről Robnak, akinek a figyelmét és hűségét ugyancsak megdicsérte. Rob nem pirult el, a kapitány elismerő szavait hallván, hanem csak ült ott, rámeresztette szemét, és úgy tett, mintha könnyezne a részvéttől, erősen színlelve a jámborságot, miközben (ifjú kémhez illőn) álnokul megjegyzett minden szót, amit a kapitánytól hallott.

Mikor aztán Rob lefeküdt, és mélyen aludt már, a kapitány lekoppantotta a gyertya hamvát, föltette a szemüvegét - mert mióta műszerárusi pályára lépett, illendőnek tartotta, hogy szemüveget hordjon, noha olyan szeme volt, mint a sólyomnak -, és elővéve az imádságos könyvet, kikereste a temetési szertartáshoz való imádságot. Aztán ott a kis szobában hangosan olvasta magában. Meg-megállott, hogy szemét megtörölje, s egyszerű, igaz lelke szerint, átadta Walter testét a mélységnek.

HARMINCHARMADIK FEJEZET

Ellentétek

Fordítsuk most két különböző otthonra tekintetünket; nincsenek egymás mellett, sőt egymástól jó távol esnek, noha London nagy városához mind a kettő könnyen elérhető módon közel van.

Az első szépen fásított, zöldellő vidéken, Norwood közelében. Nem éppen kastély, területére nézve nem igényes, de szépen rendezett, és ízlésről tanúskodik. A pázsit, az enyhe, sima dombhajlat, a virágoskert, a fák csoportjai, amelyekből a kőrisfa és a fűz kecses formái nem hiányzanak; az üvegház, a falusias veranda, melynek oszlopaira édes illatú kúszónövények fonódnak; a ház egyszerű külseje, a jól rendben tartott külső helyiségek sora - noha valamennyi kisebb falusi lakhoz méretezett -, mind arról árulkodik, hogy belül bizonyára palotához méltó kényelemmel találkoznánk. És ez a sejtetés nem is alap nélkül való, mert belül a ház a kifinomult ízlés és pompa tanyája. Gazdag színek kitűnő keveréke ötlik mindenütt a szembe a bútorzaton: alakja, mérete bámulatosan kitervezett, hogy teljesen megfeleljen a kis szobák formájának és terjedelmének, valamint a falakon és a padló szőnyegein is, és ezek a színek kellemesen árnyalják és lágyítják a fényt, amely az itt-ott szinte váratlanul, szeszélyesen elhelyezett üvegajtókon és ablakokon beárad. Néhány finom kép és metszet is van a szobákban, a csinos sarkok és rejtekek nincsenek híjával a könyveknek. Az asztalokon pedig ügyességet és fejtörést kívánó játékok - különös sakkfigurák, kockák, ostábla, kártyák, biliárd.

Ennek a gazdagságnak és kényelemnek közepette mégis mintha valami nem volna rendben. Talán a szőnyegek és vánkosok túlontúl puhák és neszfogók, úgyhogy, aki rajtuk jár és nyugszik, mintha lopva cselekedne? Vagy a képek és metszetek között nincs egy sem, amely nagy tettekre, vagy gondolatokra buzdítana, avagy mint tájkép, természetes szépséget tükrözne, akár palotát, akár kunyhót ábrázol, ehelyett valamennyi kép az érzékekhez szól - formák és színek puszta mutatványa -, semmi egyéb? Vagy hogy a könyvek aranyértéke kívül van a táblán és a címe szerint ítélve, a legtöbb képek és metszetek méltó tárának minősül? Vagy hogy a hely gazdagságába és szépségébe a szerénység némi hazug szenvelgése vegyül, itt-ott, egy-egy jelentéktelen és olcsó részlet révén, amely olyan hamis, akár az a nagyon is hűen eltalált életnagyságú kép a falon, vagy pedig a kép eredetije, aki alatta ül a karosszékben, és éppen reggelizik. Vagy az a baj talán, hogy a kép eredetije, a lak gazdája, állandó jelenlétével olyan hangulatot áraszt, ami rá emlékeztet egész környezetében?

Az asztalnál, abban a karosszékben, Carker úr ül, a cégvezető.

Az asztalon tarka papagáj tépdesi csőrével fényes sárgaréz-kalitkája sodronyait, majd ott sétál, fejjel lefelé lógva, kupolatetője alatt, s kis háza csakúgy rázkódik a rikácsolásoktól; de Carker úr most nem törődik a papagájával, hanem a szemközti falon levő képet nézi elmélázó mosollyal.

- A legrendkívülibb hasonlóságok egyike, az bizonyos - mondja halkan.

Talán Junó, talán Putifár felesége vagy talán egy dacos nimfa - már aszerint, amint a képárusok ezt, vagy azt találták a legcsalogatóbbnak, amikor a képet elkeresztelték. A kép egy nőalakot ábrázol, felségesen szép nőalakot, aki félig elfordulva a szemlélőtől, villámló, büszke pillantással tekint rá.

Edithhez hasonlít.

Carker úr röpke kézmozdulattal int oda, a kép felé - hogyan, fenyegetés ez talán? Nem, csak ahhoz hasonló. Diadalmas legyintés? Nem, de ahhoz még jobban hasonlít. Arcátlan csókhintés? Nem, de ahhoz is hasonlít valamennyire. Azzal folytatja reggelijét, s közben a mérges madárfoglyát szólongatja; ez lekúszik a kalitkájában függő, aranyozott karikára, amely olyan, mint egy nagy jegygyűrű, s gazdája gyönyörűségére hintázni kezd.

A másik otthon London túlsó oldalán van, közel a letűnt idők ama nagy, forgalmas országútjához, amely már csendes és csaknem elhagyatott, csupán egy-egy utazó iparkodik tova rajta. Szerény, kicsike ház ez, szűkösen és egyszerűen bútorozott, de nagyon tiszta; sőt még a díszítésére is történik valami kísérlet, amint a kapu körül és a kicsinyke kertben termő virágok tanúsítják. A kis ház környezete csak olyan keveset mutat a falu előnyeiből, mint a városéból. Sem város, sem falu. A város, mint valami óriás, mérföldlépő csizmájában egy lépést tett és keresztüllábolt rajta, téglából meg vakolatból álló sarka nyoma ott látszik, messze elöl; de az óriás két lába közé eső terület olyan, mintha elkorcsosult falu volna, nem pedig város. Itt, ahol néhány kémény éjjel-nappal ontja a füstöt, ahol a téglaégetők meg a mezei utak között pázsitot vágnak ki, léckerítések állnak bedőlten és poros csalánok tengenek; itt, ahol csak egy-két darabka sövényt látni még, és egyszer-másszor még a madarász is megfordul, bár minden alkalommal megesküszik rá, hogy többé ide sohasem jön; itt találjuk a másik otthont.

A nő, aki ezt az otthont lakja, az elsőt azért hagyta ott, hogy kitaszított testvérbátyját kövesse. Vele együtt elköltözött abból az első otthonból megváltó szelleme, és gazdájától elszakadt egyedüli őrzőangyala. Noha az első otthon gazdája el is fordult tőle emiatt, hálátlannak nevezte, és noha megtorlásul le is vette róla a kezét, emlékét nem feledheti. A virágoskertbe sohasem teszi be a lábát, de azért minden egyéb pompás, költséges átalakítás ellenére is, úgy őrizte meg, ahogy eredetileg volt, mintha a gazdája csak tegnap hagyta volna el, ez a bizonyság!

Harriet Carker megváltozott azóta és szépségére a hatalmas időnél is mélyebb árny vetődött: a gondok, a bánat, a szegényes önfenntartásért vívott napi küzdelem árnya. De azért szépség ma is, gyöngéd, nyugodt, visszahúzódó szépség, úgy kell felfedezni, mert ő maga nem dicsekszik vele; ha tenné, nem volna többé az, ami.

Igen. Ezen a karcsú, törékeny, szelíd kis alakon egyszerű, de csinos ruháján nyoma sem látszik egyébnek a szürke, házias erényeken kívül, pedig e szürke erényeknek általános felfogás szerint kevés közük van a hősiesség és nagyság bevett fogalmához, kivéve, ha sugaruk a föld nagyjainak életén tündököl át, ilyenkor aztán egyszerre valóságos csillaggá változik és megdicsőül. Ez a könnyed, törékeny, szelíd kis alak, most egy eléggé fiatal, de már ősz és időnek előtte elnyűtt férfi fölé hajlik - testvérhúga annak; testvérhúga, aki az egész világból egyedül maradt meg mellette, és kezét annak kezébe téve, követte szégyenébe, hogy szelíd lelkierővel és határozottsággal vezesse életének rögös útján, és ébren tartsa benne a reményt.

- Még korán van, John - szólt hozzá -, miért indulsz ilyen korán?

- Csak néhány perccel indulok előbb, mint rendesen, Harriet. Ha marad egy kis időm, szeretnék elmenni a ház előtt... bolondság az egész... ahol búcsút vettem tőle.

- Bár láthattam, vagy ismerhettem volna őt, John.

- Jobb, hogy így van, ahogy van, ha arra gondolunk, mi történt.

- Ha ismertem volna, sem sajnálhatnám jobban. Vagy a te fájdalmad talán nem az enyém is? És akkor bizonyára éreznéd, hogy jobb társaság lennék a számodra, ha szegény felől elbeszélgethetnél velem.

- Édes jó húgom! Van-e olyan öröm, vagy bánat, amelyben nem osztoznánk?

- Olyan legalábbis nincs, amelyben veled osztozni ne kívánnék.

- Hogyan lehetnél már jobb hozzám, vagy közelebb álló, mint vagy ebben és mindenben? Úgy érzem, Harriet, mintha valóban ismerted volna, és egyek lennénk iránta táplált érzéseinkben.

Harriet a bátyja nyaka köré fonta karját - eddig a vállán pihent -, aztán némi habozással így felelt:

- Nem, nem egészen.

- Igaz, igaz! Azt gondolod, nem ártottam volna neki, ha engedtem volna, hogy bizalmasabb viszonyba kerüljön velem.

- Gondolom-e? Tudom!

- Szántszándékkal, isten látja lelkemet, sohasem ártottam volna neki - felelte John, s szomorúan rázta fejét -, de hírneve sokkal drágább volt előttem, semhogy társaságommal veszélyeztettem volna. Hogy te osztozol ebben a hitemben, vagy nem...

- Nem osztozom - szólt Harriet nyugodtan.

- Azért mégiscsak ez az igazság, Harriet, és nekem könnyebb a lelkem, ha visszagondolok rá, mi szomorította el annyira akkoriban... - Bánatos hangja vidámabbra vált, és mosolyogva búcsúzott, amint kilépett a küszöbön.

- Isten veled, édes John! Este a szokott időben és helyen várok rád, amikor hazafelé jössz.

Csókra nyújtott nyájas arca volt ennek az embernek otthona, élete, egész világa, egyben bűnhődése és bánata is, mert az arcán látott felhőben - noha nyugodt volt és derült, mint a fényes alkonyati felhő -, valamint Harriet életének állhatatos odaadásában, és ahogy kényelmét, örömét, reményeit egyaránt feláldozta a bátyjáért, John Carker régi bűnének keserű gyümölcsét látta éretten és örökké frissen.

Harriet ott állt az ajtóban, két kezét lazán összekulcsolta, s utánanézett, míg bátyja ott haladt a házuk előtti rögös, egyenetlen földön. Nem is régen kellemes rét zöldellt itt, most azonban igazi sivatag; megkezdett házak rendetlen csoportjai úgy emelkedtek ki a szemétből itt-ott, mintha ügyetlen kézzel vetette volna el valaki. Ahányszor csak a férfi visszanézett - néhányszor útközben - húga nyájas arca, mint fény sugárzott a szívébe; de amint nekivágott az útnak, és nem látta többé, húgának könnyek gyűltek a szemébe, míg utánatekintett.

A komoly alak azonban nem sokáig állt ott tétlenül az ajtóban. Napi kötelessége várta már, a mindennapi munkát kellett végeznie, mert hiszen az olyan köznapi lélek, mint Harriet is, csakhamar nyakig merült a házimunkába. Kitakarította az egyszerű házat, csinosan rendbehozta, aztán összeszámolta csekélyke pénzkészletét, és gonddal teli arccal ment el hazulról, hogy a szükségeseket megvásárolja, s azt számítgatta, tervezgette közben, mennyit takaríthatna meg. Mert hát ilyen földhözragadt és kicsinyes az effajta alantas lények élete, akik nemcsak hogy nem hősiesek inasaikkal és komornájukkal szemben, de nincs is inasuk és komornájuk, hogy hősieskedhetnének.

Mialatt Harriet eljárt, és senki sem volt otthon, John Carker útjával ellenkező irányból egy úr közeledett a ház felé. Az illető éppen túljárt talán élete delén, arca egészséges, viruló színű volt, alakja egyenes tartású és tekintetéből tiszta, élénk nyíltság, jólelkűség és kedély sugárzott. Szemöldöke fekete volt még, úgyszintén hajának nagy része is; a széthintett szürke a többi között inkább csak díszére vált, és előnyös színnel keretezte széles, nyílt homlokát, becsületes tekintetét.

Kopogtatására nem kapott választ, leült tehát a kis kapu mellett a padra és várt. Ujjainak ügyes mozgása, amint valami dalt zümmögve, az ütemet verte maga mellett a padon, muzsikusra vallott, s a lassú és elnyújtott felismerhetetlen dallam zümmögésében talált rendkívüli gyönyörűsége pedig elárulta, hogy a zene terén képzett is.

A padon ülő úr egyre folytatta az elkezdett zenei témát. Körbe és körbe ment folyton, egyik hangnemből a másikba, hasonlatosan az asztalon forgó pörgettyűhöz, amikor Harriet egyszer csak megjelent. A látogató felállt, és födetlen fővel várta.

- Ismét eljött, uram - szólt a lány remegő hangon.

- Voltam olyan bátor - válaszolt a férfi. - Szabad öt percet igénybe vennem az idejéből?

A lány pillanatnyi habozás után kinyitotta az ajtót, és bebocsátotta a látogatót a kis nappaliba. Ez leült, odahúzta a széket az asztalhoz, majd megjelenéséhez illő és végtelenül megnyerő egyszerűséggel így szólt:

- Harriet kisasszony, kegyed nem lehet büszke. Pedig tegnap reggel, amikor én ide jöttem, azt mondta. Bocsásson meg, ha megmondom, hogy amíg beszélt, figyelmesen néztem az arcát, és az ellentmondott kegyednek. Most ismét figyelemmel nézem - tette hozzá, kezét egy pillanatra gyöngéden a lány karjára helyezve -, és úgy látom, hogy arca mindinkább meghazudtolja szavait.

Harriet egy kicsit zavarodottnak és izgatottnak látszott, és nem tudta mit feleljen.

- Ez az arc tiszta tükre az igazságnak és gyöngédségnek. Bocsásson meg hát, hogy bíztam az arcában és visszatértem.

Szavai nem tetszettek bóknak. Olyan egyszerűen, természetesen és őszintén beszélt, hogy a lány lehajtotta a fejét, hogy mintegy meg is köszönje, amit mondott, és elismerje őszinteségét.

- A közöttünk levő korkülönbség - folytatta a látogató - és szándékom tisztasága, azt hiszem felhatalmaz, hogy kimondjam, amit gondolok. Ezért lát itt engem másodszor is.

- Van a büszkeségnek egy fajtája, uram - válaszolt a leány, némi szünet után -, vagy egy büszkeségnek nevezhető valami, ami voltaképpen nem egyéb, mint kötelességérzés. Remélem, más büszkeség nincs bennem.

- Magával kapcsolatban nincs.

- Magammal?

- Hanem, engedje meg... a bátyjával kapcsolatban?

- Büszke vagyok a szeretetére - szólt Harriet, s nyílt tekintettel nézett fel az idegenre, s modora egyszerre megváltozott: nem mintha elveszítette volna nyugalmát és határozottságát, hanem valamilyen mély, szenvedélyes komolysággal beszélt, ami még hangja remegését is erővé varázsolta -, és büszke vagyok rá magára is. Ön, uram, aki, különös módon, ismeri élete történetét és elmondta, amikor itt járt...

- Csupán azért, hogy utat nyerjek a kegyed bizalmához - vetette közbe a látogató. - Az istenért, csak azt ne gondolja...

- Bizonyos vagyok benne, csak szíves és jó szándék vezette akkor, amikor elismételte előttem. Efelől egészen bizonyos vagyok.

- Köszönöm - szólt a látogató, s hirtelen megszorította a leány kezét. - Igazán nagyon lekötelez. És biztosítom, hogy igaza van. Azt kezdte mondani, hogy én, aki ismerem John Carker életét...

- Fennhéjázásnak gondolhatja, ha azt mondom, hogy büszke vagyok rá. Büszke vagyok. Ön jól tudja, hogy egy időben nem voltam, nem lehettem, de az már elmúlt. Hosszú évek megaláztatása, a panasz nélküli bűnhődés, az őszinte megbánás, a szomorúság, kín, még az én ragaszkodásom miatt is, mert azt hiszi, nekem nagy áldozat, pedig isten tudja csak, milyen boldog volnék máskülönben, ha az ő szenvedésére nem kellene gondolnom! Ó, uram, mindazok után, amiket én láttam, hadd kérjem arra, ha önnek hatalom van a kezében, és valaki vétkezik ön ellen, soha, semmiféle vétkéért ne sújtson rá visszavonhatatlan büntetéssel, amíg isten van fölöttünk, s megújíthatja a szíveket, amelyeket ő alkotott.

- Az ön bátyja egészen más ember most már - felelte az idegen részvéttel. - Bizonyos lehet felőle, hogy nem kételkedem ebben.

- Akkor volt ő más ember, amikor a hibát elkövette. Ez a mostani az igazi lénye, higgye el nekem, uram.

- De mi csak megyünk tovább - folytatta a látogató, s szórakozottan dörzsölte a homlokát, majd elgondolkozva dobolt az asztalon -, megyünk tovább óraműhöz hasonló munkarendünkben, napról napra, és nem tudjuk követni ezeket a változásokat. Mert valóságos metafizikai dolgok ezek. Az ilyesmihez pedig nincs időnk, nincs bátorságunk. Az ilyesmit nem tanítják az iskolákban, meg aztán nem is tudjuk, mit kezdjünk velük. Egyszóval: olyan átkozottul üzleti szelleműek vagyunk - szólt a vendég, s odament az ablakhoz, majd megint visszajött, utána pedig rendkívül bosszúsan és elégedetlenül leült.

- Nekem elég okom van azt hinni - folytatta aztán, miközben újra megdörzsölte homlokát, és elkezdte a dobolást az asztalon -, hogy a taposómalom-élet, a mindennapos igavonás segíti az embert legjobban, hogy mindenbe beletörődjék. Az ember nem lát semmit, nem hall semmit, nem tud semmit, ez a tény. Hajlandók vagyunk mindent készpénznek elfogadni, így megyünk azon az egy csapáson, s akármit teszünk, jót, rosszat, vagy közömböset, megszokásból tesszük. Egyedül a szokásról kell számot adnom majd a halálos ágyon lelkiismeretemnek. „Szokás" - mondom majd. - „Süket, néma, vak, béna voltam számtalan dologgal szemben, csupa szokásból." „Nagyon derék, üzletszerű eljárás, Hogyishívják úr - mondja majd lelkiismeretem - csakhogy ez itt már nem segít."

A látogató felkelt, elsétált az ablakhoz, majd visszajött megint, nagyon nyugtalanul, ha nyugtalanságának ilyen furcsa kifejezést is adott.

- Harriet kisasszony - szólalt meg aztán, ismét leülve - szeretném, ha megengedné, hogy szolgálatára legyek. Nézzen rám, becsületesnek kellene látszanom, mert tudom, hogy most az vagyok. Annak látszom-e?

- Annak - felelte a leány, mosolyogva.

- Minden szavának hiszek. Tele vagyok önváddal, ha arra gondolok, hogy mindezt láthattam és tudhattam volna vagy tizenkét esztendeje, és mégsem tudtam. Azt sem tudom, hogyan jutottam ide szokásaimnak rabja, s nemcsak a magam, de a mások szokásainak is! De ha már így van, engedje meg, hogy valamit használjak. Becsületes, tisztelő szándékkal kérem ezt kegyedtől. A kegyed látása becsülést és tiszteletet ébreszt az emberben. Engedje meg, hogy tegyek kegyedért valamit.

- Mi megelégedettek vagyunk, uram.

- Nem, nem egészen. Bizonyos, hogy nem egészen. Vannak apró kényelmek, amelyek simábbá tehetnék a kegyed életét, meg az övét is. Az övét is! - ismételte, gondolván, hogy ez hatással lesz a leányra. - Én már egészen beleszoktam a gondolatba, hogy semmi sincs, amit az ember tehetne érte, hogy minden elintézett és elmúlt; szóval, hogy ne is gondolkozzam a

dolgon. De most már másképpen látok. Engedje meg, hogy valamit tegyek érte. Kegyednek is szüksége van arra - folytatta a látogató tapintatos gyöngédséggel -, hogy nagyon vigyázzon az ő kedvéért az egészségére, és attól félek, a kegyed egészsége nem valami szilárd.

- Bárki legyen is ön, uram - felelte Harriet, s tekintetét a látogatóra emelte -, én csak a legmélyebb hálát érezhetem ön iránt. Bizonyos vagyok benne, hogy mindabban, amit mond, csakis a legjobb szándék vezeti. De évek múltak el, mióta mi ezt az életet megkezdtük; és ha én elvenném a bátyámtól az érdemét, hogy oly drágává vált előttem és jobb elhatározását bebizonyította, bármilyen csekély részét is érdemének, hogy mindent jóvá tesz, támogatás nélkül, rejtve és elfeledve - ha ezt tenném, kevesebb vigaszunk lenne, ha ránk is elkövetkezik az az idő, amelyről ön éppen az imént beszélt. Tolmácsolják könnyeim ki nem mondható köszönetemet. Kérem, higgyen nekem.

A látogató szemmelláthatólag megindult, és a lány odanyújtott kezét megcsókolta, olyan gyöngéden, mint atya engedelmes, jó gyermekét. Csak több tisztelettel.

- Ha az idő eljönne egyszer - folytatta Harriet -, amikor talán visszanyerné, legalább részben, azt az állást, amelyet elvesztett...

- Visszanyerné! - kiáltott fel a látogató élénken. - Hogyan lehet ilyet még csak remélni is? Hát kinek a kezében van a visszahelyezés minden lehetősége? Azt hiszem, nem tévedek, ha föltételezem: öccse ellenséges érzületének köszönheti, hogy az ön bátyja elnyerte életének megbecsülhetetlen áldását.

- Ön olyan tárgyat érint, amelyről még sohasem beszéltünk magunk között... még magunk között sem.

- Bocsásson meg - felelt a látogató. - Ezt tudnom kellett volna. Nagyon kérem, felejtse el meggondolatlanságomat. És most, mivel nem merem tovább erőltetni a dolgot... aminthogy nem vagyok benne biztos van-e hozzá jogom... bár isten tudja, talán még ez a félelmem is puszta szokás - folytatta amaz, s ugyanolyan kétségbeesetten dörzsölte a homlokát, mint annak előtte -, engedje meg, noha idegen vagyok, bár nem is éppen idegen, hogy két dolgot kérjek.

- Mi volna az?

- Az első: ha valami okot lát elhatározásának megváltoztatására, engedje meg, hogy jobb keze legyek. Nevem akkor szolgálatára áll; most nincs értelme, hogy emlegessem, hiszen különben is semmitmondó.

- Választékunk a barátokban - felelt a lány bágyadt mosollyal -, igazán nem olyan nagy, hogy ennek meggondolásához időre volna szükségem. Ezt megígérhetem.

- Másik kérésem az: engedje meg, hogy néha, mondjuk minden hétfőn reggel kilenc órakor... megint a szokás!... hát igen, üzletszerűnek kell lennem - folytatta aztán szeszélyes hajlandósággal, hogy önmagával veszekedjék -, erre jártamban láthassam kegyedet az ajtónál, vagy az ablakban. Nem kérem, hogy bejöhessek, mivel a bátyja olyankor nincs itthon. Azt sem kérem, hogy beszélhessek kegyeddel. Csak láthassam, a magam megnyugtatására, hogy jól van, és tolakodás nélkül emlékeztessem, puszta megjelenésemmel felhívjam a figyelmét öregedő barátjára, szürke hajú már és egyre szürkülőbb barátjára... akivel mindig rendelkezhetik.

Az a nyájas arc föltekintett rá, bízott benne... és megígérte.

- Most is abban maradunk, ugye - folytatta a vendég felállva -, hogy látogatásomat nem említi a bátyja előtt, mert még rosszul esnék neki az a gondolat, hogy ismerem a történetét. Előre is örülök, mert ez egy kicsit eltér a dolgok szokásos rendjétől és... már megint a szokás! - tette

hozzá, türelmetlenül szakítva félbe magát. - Mintha bizony nem volna jobb út a megszokottnál!

Ezzel nekiindult. Levett kalappal haladt a kis kapuig, erőltetés nélküli tisztelettel és oly őszinte együttérzéssel búcsúzott a lánytól, amilyenre semmiféle nevelés nem taníthatta, semmiféle igaz szívű ember nem gyanakodhatott volna rá, és így kifejezni sem tudta volna más, csak tiszta, becsületes lélek.

A lány szívében félig elfeledett érzések seregét ébresztette fel ez a látogatás. Olyan régen volt az, amikor a rokonszenv komoly hangjának zenéje hangzott a fülébe, hogy az idegen alakja előtte állt még órák múlva is, míg ott ült az ablaknál, szorgalmasan öltögetett, és mintha újból meg újból hallotta volna szavait. Az idegen azt a zárat érintette, mely az ő egész életét kitárta előtte és néha, rövid időre, csak azért vesztette el szem elől, mert egész életét betöltő egy nagy emlékének sokféle alakja födte el.

Gondolkodott és közben dolgozott; egyszer arra kényszerítette magát, hogy jó ideig kitartóan, megállás nélkül varrjon; majd munkáját szórakozottan ölébe ejtve, és gondolatai röptét szabadon engedve, Harriet Carker egyszerre úgy vette észre, hogy az órák elsuhantak és a nap már múlófélben van. A fényes, tiszta reggel lassan borongóssá vált, majd éles szél támadt; utána megeredt a nehéz eső; a távoli város fölé sötét köd ereszkedett, és elrejtette a szem elől.

Harriet ilyenkor gyakran nézte részvéttel azokat a viharral küzdő vándorokat, akik a ház mellett elhúzódó nagy országúton London felé tartottak, és sajgó lábbal, fáradtan, félelemmel néztek az előttük elterülő óriási város felé, mintha sejtették volna, hogy az ő nyomorúságuk csak egy csepp lesz a tengerben, vagy egy szem föveny a tengerparton; így ballagtak tova, összehúzódva, meggörnyedve a haragos időjárás előtt, mintha az elemek is kivetették volna őket. Nap nap után húztak el ezek a vándorok, mindig egy irányban, mint látta, mindig a város irányában. A végtelenség pedig, amely felé mintha végzetes varázs űzte volna a vándorokat, elnyelte mind, és sohasem tértek vissza többé. Kórházak, temetők, börtönök, folyó, őrület, a bűn és halál zsákmányául - így mentek a távolban bömbölő szörnyeteg felé.

A hideg szél süvöltött, szakadt az eső, a nap komoran alkonyodott, amikor Harriet huzamosabb idő után fölvetette szemét munkájáról, s meglátott egy ilyen közeledő vándort.

Nő volt. Magános nő; úgy harminc év körül lehetett. Magas, jónövésű, jóképű, nyomorúságosan öltözött; szürke köpenyéről csak úgy patakzott az eső, mosta róla a különféle országutak és időjárások rátapadt szennyét, porát, meszét és kavicsos homokját; fejét nem födte kalap, dús fekete haját semmi sem védte a záportól, csupán egy szakadozott kendő, és haja elszabadult tincseit a szél olyan erősen csapkodta a szemébe, hogy sokszor meg kellett állnia, ha hátra akarta lökni a haját az arcából, hogy lássa az utat.

Akkor is ezt tette éppen, amikor Harriet meglátta. Ahogy napbarnított homlokához emelt két kezével félrelökte az akadályt szeme elől, valamiféle elszánt, nemtörődöm szépség ült az arcán - vakmerő és szinte elvetemült közömbösség nemcsak az idő, hanem minden egyéb iránt is, ami csak az égből födetlen fejére hullhat -, és ez, nyomorával és elhagyatottságával együtt, szívébe vágott az ablakban ülő Harrietnek. Elgondolta, hogy a vándor belső lénye talán éppen olyan züllött és nyomorult, mint külseje; látta a lélek megkeményedett, rideggé vált báját, éppúgy, mint a nő külső szépségének zordra vált vonásait; a teremtő adománya a vihar prédája lett, akárcsak az a szilajon lobogó haj, s ezt a szép romot mindenestől a vihar elnyeli még az éjszaka.

Elgondolkozva mindezen, Harriet mégsem fordult el tőle finnyás utálkodással, ahogy szánakozó és gyöngéd neméből oly sokan megcselekszik, hanem részvét fogta el irányában.

Bukott nőtársa pedig csak haladt az úton, messze maga elé nézett, s kutató szeme igyekezett áthatolni a város fölé boruló ködön, majd mintha szédülne, bizonytalanul pillantott jobbra-balra. Bár a járása bátor volt és határozott, fáradtnak látszott, és pár percnyi habozás után leült egy kőrakásra. Meg sem kísérelte, hogy védelmet keressen az eső elől, hanem engedte, hadd verje, ahogy éppen tetszik.

Éppen a házzal szemben ült le, fejét egy percig a két kezében nyugtatta, majd feltekintett, és szeme Harriet szemével találkozott.

Harriet kint termett az ajtó előtt, s a másik, intésére felemelkedve helyéből, lassan feléje közeledett, de tekintete nem volt éppen nyájas.

- Miért ül itt az esőben? - kérdezte Harriet szelíden.

- Mert jobb pihenőhelyem nincs - hangzott a válasz.

- De hiszen elég védett hely van a közelben. Nézze - folytatta, s odamutatott a kis kapu-boltozatra -, még ott is jobb, mint ahol ül. Szívesen látom, ha ott pihen meg.

A vándor kételkedve és meglepetten nézett rá, de a köszönet nem látszott az arcán, aztán leült, s amint levetette egyik elnyűtt cipőjét, hogy kirázza belőle a homokot meg a kövecseket, lábán vérző, vágott seb vált láthatóvá.

Harriet felkiáltott szánalmában, a másik pedig lekicsinylő és hitetlen mosollyal tekintett rá.

- És aztán, ugyan mit bánom én, ha sebzett is a lábam? Mit bántja az én sebzett lábam kegyedet?

- Jöjjön be és mossa meg - válaszolt Harriet szelíden -, aztán hadd adjak valamit, amivel beköti.

Az asszony megfogta Harriet kezét, odavonta a szeme elé, rászorította az arcát és sírt. De nem asszonyi sírással, hanem mint az erős férfi, akit váratlanul dönt le a gyöngeség. Keble szilajul és erősen küszködött, hogy megemberelje magát, és ez mutatta, milyen ritkaság lehet nála az effajta felindulás.

Engedte, hogy Harriet bevezesse a házba, aztán, szemmelláthatóan inkább hálából, semmint törődésből, megmosta és bekötötte lábán a sebet. Harriet aztán elébe rakta, ami a maga egyszerű ebédjéből megmaradt, majd amint evett belőle valami keveset, arra kérte, mielőtt folytatná útját (cihelődött máris), szárítsa meg ruháját a tűznél. A vándor, inkább hálából, leült a tűz elé, majd levette fejéről a tépett kendőt, leengedte derekáig hulló, sűrű haját, tenyerével szárogatta, és a tűzbe bámult.

- Tudom, azt gondolja most - szólalt meg egyszerre, s fejét hirtelen felkapta -, hogy valamikor szép lehettem. Azt hiszem, az voltam. Ide nézzen!

Ezzel durván, mindkét kezével felemelte haját, és olyanformán markolta meg, mintha ki akarná tépni; majd ismét leeresztette és hátradobta, olyan mozdulattal, mintha egy csomó kígyó lett volna.

- Idegen ezen a vidéken? - kérdezte Harriet.

- Idegen! - felelt amaz, s minden rövid válasz után megállt, és a tűzbe nézett. - Igen, már vagy tíz, tizenkét esztendeje. Ott, ahol éltem, nem volt naptáram. Tíz-tizenkét évig. Meg sem ismerem már ezt a környéket. Nagyon megváltozott, mióta elmentem.

- Messze járt talán?

- Messze, nagyon messze. Hónapokig meg hónapokig mentem a tengeren, s még azután is. Ott voltam, ahová a kényszermunkára ítéltek mennek - tette hozzá, egyenesen szemébe nézve vendéglátójának. - Engem is elítéltek.

- Az isten segítse meg, és bocsásson meg magának - hangzott a szelíd válasz.

- Ó! Isten segítsen és bocsásson meg! - bólogatott a vándor a tűz mellett. - Ha az emberek segítenének rajtunk, talán hamarább megbocsátana az isten is.

De hangja már annyira meglágyult a másik komolyságától, szívélyes arcától, szelíd és balítélet nélkül való viselkedésétől, hogy valamivel megenyhült maga is.

- Körülbelül egyidősek lehetünk. Legfeljebb egy-két esztendővel lehetek öregebb. Ó, ha elgondolom!

Azzal széttárta karját, mintha külsejének nyílt megmutatásával azt is fel szeretné tárni, milyen nyomorult teremtés erkölcsileg, majd ismét lebocsátotta két karját, s feje csüggedten a mellére hanyatlott.

- Nincs a világon olyasmi, amit jóvá ne tehetnénk, és a megtérésre soha sincs késő - szólt Harriet. - Maga is bűnbánó...

- Nem! - kiáltott közbe a másik. - Nem vagyok! Nem lehetek! Engem nem olyan fából faragtak. Miért lennék én bűnbánó, mikor az egész világ büntetés nélkül marad? Bűnbánatról beszélnek nekem. Ki érez bűnbánatot azért a rosszért, amit mások velem elkövettek?

Ezzel felkelt, kendőjét ismét a fejére kötötte, és indulni készült.

- Hová megy most? - kérdezte Harriet.

- Oda - felelt a vándor, s kezével előre mutatott -, Londonba.

- Van otthona, ahová menjen?

- Azt hiszem, anyám megvan még. Amilyen az anya, olyan az otthona - felelte keserű nevetéssel.

- Fogja ezt - szólt Harriet, és pénzt adott neki. - Próbáljon valami jóba fogni. Nagyon kevés, de egy napra visszatarthatja a rossztól.

- Van férje? - kérdezte halkan a másik, míg a pénzt átvette.

- Nincs. A bátyámmal élek itt. Magunknak sem igen telik, máskülönben többet adnék.

- Megengedi, hogy megcsókoljam?

Mivel a nyájas arcról nem olvasott le sem megvetést, sem visszautasítást, irgalmasságának tárgya odahajolt fölébe, és ajkát Harriet arcához érintette. Majd még egyszer megragadta kezét, odaszorította arcához, aztán kisietett és eltűnt.

Eltűnt a mélyülő estében, az üvöltő szélben és csapkodó esőben, folytatta útját a ködbe borult város felé, amerre a lámpák fényfoltjai pislogtak. Zilált kendője és hollófekete haja röpködve suhogott kihívó arca körül.

HARMINCNEGYEDIK FEJEZET

Még egy anya és leánya

Rút, sötét szobában a silány tűz előtt egy öregasszony, rút és sötét maga is, ül és hallgatja a szelet meg az esőt. Meg sem mozdult a helyén, legfeljebb olyankor, mikor egy-egy eltévedt esőcsepp vágott bele sziszegve a hamvadó parázsba, ilyenkor felkapta fejét, egy darabig figyelte a szél füttyét és a csapkodó esőt, majd újra lehorgadt a feje, egyre lejjebb és lejjebb. Elmerült a töprengésben, és az éjszaka hangjait már-már észre sem vette, mint a parton ülő a tenger egyhangú moraját.

A tűz világán kívül más nem világított a szobában. Időről időre komoran villant egyet, mint a félálomba merült vadállat szeme, de akkor sem világított meg semmi érdemlegeset. Egy halom rongy, egy rakás csont, egy nyomorult ágy, két-három töredezett szék, vagy zsámoly, a megfeketült falak és a még feketébb mennyezet, amire a hunyorgó fény rávetődhetett.

Az öregasszony óriásira növekedett torz árnyéka félig odavetődött mögötte a falra, félig pedig a mennyezetre. Ott ült néhány laza tégla fölé hajolva, melyen belül a tűz pislákolt a kéménykürtő alatt, a nyirkos földön - mert kandallórács, kandalló nem volt sehol -, mintha egy boszorkány várakoznék kedvező jelre oltára előtt. Ha állának remegése és állkapcsának folytonos mozgása nem lett volna nagyon is gyors és állandó ahhoz, hogy a lassú lobogás játékának lehessen nézni, azt hihette volna, aki látja, hogy csak a csalóka tűz villog az arcán, mert egyébként olyan mozdulatlan volt, mint a boszorkányalak.

Ha most Florence véletlenül ott állt volna a küszöbön, és megpillantja a falra és mennyezetre vetődött bizarr árnyéktestét, egyetlen pillantás elég lett volna, hogy visszaidézze a jó Brown néni alakját, noha gyermekkorából fennmaradt emléke ugyanolyan túlzott és torz rémképnek tüntette föl ezt a félelmes öregasszonyt, mint az árnyék ott a falon. De hát Florence nem volt jelen, és a jó Brown néni csak ült ott, és bámult a tűzbe, nem ismerte fel senki sem.

Mikor az eső erősebben kezdte verni kint a kövezetet, és a kéményen át kis folyó szakadt be sisteregve a szobába, az öregasszony nyugtalanul emelte fel a fejét. Ezúttal nem is hajtotta le aztán, mert az ajtón kopogtak, és utána lépések hangzottak a szobában.

- Ki az? - kérdezte az öregasszony, és válla fölött hátranézett.

- Hírmondó - válaszolt egy női hang.

- Hír? Honnan?

- Messziről!

- A tengeren túlról? - ugrott fel az öregasszony.

- Onnan, a tengeren túlról.

Az öregasszony sebtiben összekaparta a tüzet, aztán odalépett a látogatóhoz, aki már becsukta maga mögött az ajtót, és ott állt a szoba közepén. Rátette kezét az átázott köpenyre, és megfordította az ellenállás nélküli alakot, hogy a tűz teljes fényébe kerüljön. Nem ezt várhatta, mert a köpönyeget elbocsátotta csakhamar, s a csalódottság meg a nyomorúság keserves jajgatásában tört ki.

- Mi a baj? - kérdezte a látogató.

- Ó! ó! - jajgatott az öregasszony félelmetesen, és föltekintett a magasba.

- Mi a baj? - kérdezte a látogató megint.

- Nem az én lányom! - kiáltott az öregasszony, két karját feldobva, és kezét összekulcsolva feje fölött. - Hol az én Alice lányom? Hol az én szép lányom? Megölték!

- Még nem ölték meg, ha magát Marwoodnak hívják - felelt a látogató.

- Hát látta talán a lányomat? Vagy írt is nekem?

- Azt mondta, hogy maga úgysem tudná elolvasni.

- Nem, nem tudnám már! - kiáltott az öregasszony, és kezét tördelte.

- Nincs egy gyertyája? - kérdezte a másik, és körültekintett a szobában.

Az öregasszony folyton a száját mozgatta, és fejét rázta, miközben az ő szép lányáról motyogott magában, s kivett a faliszekrényből egy gyertyát, reszkető kézzel beletartotta a tűzbe, némi nehézségek árán meggyújtotta, és az asztalra tette. A piszkos kanóc először homályosan égett, mert szinte belefulladt a faggyúba, és mire az öregasszony csipás, gyönge szeme lassan megkülönböztette a tárgyakat a világosságnál, látogatója már ott ült összefont karral a tűz előtt, szeme a földre szegezve, a kendő pedig, amely az imént összetartotta a haját, ott hevert mellette.

- Hát élőszóval küldött talán üzenetet az én Alice lányom? - motyogta néhány perc múlva az öregasszony. - Mit üzent?

- Nézz ide!

Az öregasszony ijedten és bizonytalanul ismételte a szavakat, aztán ernyőt formált a szeme fölött, ránézett; majd körültekintett a szobában, utána megint visszafordította szemét az idegenre.

- Alice azt mondta, nézz ide még egyszer, anyó! - szólt a látogató, s az öregasszonyra szegezte szemét.

Az öregasszony újra körülnézett a szobában, majd rápillantott az idegenre, utána megint a szobában kémlelt körül. Hirtelen felkelt a helyéről, felkapta a gyertyát, odatartotta a látogató arcába, élesen felkiáltott, letette a gyertyát, és a látogató nyakába esett.

- Az én lányom! Az én Alice-om! Az én szép lányom! Él és visszajött! - nyögte az öregasszony, s ide-oda hintázott a lány keblén, az pedig hidegen tűrte az ölelést. - Az én lányom! Az én Alice-om! Az én szép lányom! Él és visszajött! - rikoltotta újra, s levetette magát elébe a földre, átfogta térdét, hozzászorította fejét, és vad erővel ide-oda himbálódzott.

- Igen, anyám! - szólt Alice. Egy pillanatra előrehajolt, és megcsókolta az öregasszonyt, de úgy, mintha szabadulni akart volna öleléséből. - Itt vagyok végre. Engedj, anyám, engedj. Kelj föl, és ülj a helyedre. Mire jó ez, ugyan?

- Keményebb szívvel jött haza, mint ahogy elment! - kiáltott fel az öregasszony rátekintve, s még mindig odatapadt lánya térdéhez. - Nem törődik velem. Annyi év s olyan nyomorult élet után, amilyet éltem!

- Ugyan, anyám! - mondta Alice, s megrázta szakadozott szoknyáját, hogy kiszabadítsa az öregasszony kezéből. - Az éremnek két oldala van. Én is átéltem azokat az éveket, nemcsak te, s nyomorban nemcsak neked volt részed, hanem nekem is. Kelj föl! Kelj föl!

Az öregasszony felkelt, nyöszörgött, tördelte kezét, aztán néhány lépésnyire megállt és ránézett. Majd újra felvette a gyertyát, körüljárta lányát, tetőtől talpig megvizsgálta, s halk hangon jajgatott magában. Letette a gyertyát, megint visszaült a székre, és kezét lassú ütemre ütögette össze, közben jobbra-balra hintázott a széken, s tovább nyögött és jajgatott.

Alice ekkor felkelt, levetette átázott köpenyét és félredobta. Újra leült a tűz elé, és karját összefonva, megvető arccal, csendesen hallgatta az öregasszony tagolatlan panaszait.

- Talán azt vártad, hogy olyan fiatalon jövök haza, mint ahogy elmentem, anyám? - szólott, s az öregasszonyra fordította tekintetét. - Azt hitted talán, hogy az olyan külföldi utazás, mint az enyém, használ a szépségnek? Az ember azt hihetné, ha téged hallgat, hogy azt gondoltad.

- Nem az a baj, nem az! - kiáltott az anya. - Tudja az én lányom azt jól.

- Akkor hát micsoda? Csak ki vele gyorsan, anyám, mert különben sokkal könnyebb nekem az út innen kifelé, mint befelé volt.

- Hallgassák csak! - jajgatott az anya. - Annyi év után azzal fenyeget, hogy elmegy, alig érkezett meg.

- Azt mondom neked, anyám, másodízben már, hogy nekem is át kellett élnem azokat az éveket, éppúgy, mint neked. Hogy keményebb lettem? Természetesen. Mi egyebet várhattál?

- De énhozzám keményebb! A tulajdon édesanyjához! - jajgatott az öregasszony.

- Aztán ugyan ki kezdte megkeményíteni a szívemet, ha nem a tulajdon jó édesanyám? - felelt a lánya, s összefont karral, homlokát ráncolva, és ajkát keményen összeszorítva ült ott, mintha elhatározta volna, hogy minden gyöngéd érzést erővel elfojt magában. - Hallgass ide, anyám, egy-két szóra. Ha most megértjük egymást, talán nem veszünk össze megint. Fiatal lányként mentem el innen, és mint meglett asszony térek vissza. Kötelességet nem nagyon ismertem akkor sem, és hogy nem változtam sokat, arra mérget vehetsz. De hát te talán teljesítetted a kötelességedet irántam?

- Én! A lányom iránt! Egy anya a gyermeke iránt!

- Kissé természetellenesnek hangzik, ugye? - kérdezte a lány, s szigorú, kemény, elszánt, szép arca hidegen fordult feléje. - De hát én sokszor gondolkoztam ezen a dolgon magányos éveimben, míg végre hozzászoktam a gondolathoz. Sokat hallottam a kötelességről, de ez a szó mindig csak az én kötelességemet jelentette mások iránt. Egyszer s másszor aztán, időtöltés gyanánt, elgondolkoztam, vajon senkinek sincs-e kötelessége énirántam?

Anyja nyögve, motyogva és fejét rázva ült ott, de hogy haragját, bűnbánatát vagy tagadását akarta-e kifejezni, vagy csak testi gyöngesége okozta, nehéz lett volna megállapítani.

- Volt egyszer egy gyermek, Alice Marwoodnak hívták - nevetett fel a lány, és megsemmisítő gúnnyal tekintett végig magán -, ott született a szegénység, elhanyagoltság közepette, és abban is nevelkedett. Senki sem tanította, senki sem segítette, senki sem törődött vele.

- Senki! - kiáltott az anya, és magára mutatva mellét verte.

- Az egyetlen törődés, amit ismert, a verés volt, a koplaltatás, a gyalázás, pedig enélkül bizonyára jobban meglett volna. Ilyen otthonban élt, mint ez, meg az utcán, egy csomó hasonlóan nyomorult kis féreg társaságában; mégis széppé fejlődött, mire felnőtt. Annál rosszabbul járt. Sokkal jobban járt volna, ha halálra gyötrik és üldözik a csúnyasága miatt.

- Csak folytasd! Folytasd! - kiáltott fel az anya.

- Folytatom. Volt egyszer egy lány, Alice Marwoodnak hívták. Szép volt. Későn kezdték tanítani, és akkor is rosszra tanították. Azután már nagyon is gondoskodtak róla, ugyancsak nevelték, segítették, nagyon is törődtek vele. Te is nagyon szeretted akkoriban, mert jobb sorsba jutottál általa. Minden évben ezer mással is megtörténik, ami azzal a lánnyal történt. Csak a züllés lett osztályrésze, semmi egyéb. Hiszen arra született.

- Ennyi év után! - nyafogott az öregasszony. - Ilyenekkel kezdi az én lányom!

- Egy-kettőre befejezi, ne félj! Volt egyszer egy bűnöző, Alice Marwoodnak hívták. Fiatal lány volt még, de már elhagyott és kiközösített. Törvény elé került, és elítélték. Úristen! És hogy beszéltek azok az urak ott, a törvényszéken! És milyen komolyan emlegette a bíró a kötelességét, meg azt, hogy a lány rosszra használta a természet adományait, mintha bizony az a bíró nem tudta volna bárkinél is jobban, hogy azok az adományok csak átkot hoztak arra a lányra! És hogy prédikált a törvény erős karjáról, és a törvény erős karja mentette meg, mikor ártatlan és gyámoltalan kis teremtés volt még! És milyen ünnepélyes és vallásos volt mindenki ott! Hej, sokszor elgondolkoztam én azóta ezen, elhiheted!

Két karját szorosan összefonta keblén, és felkacagott, de olyan nevetéssel, amelyhez képest az öregasszony jajongása muzsikának tetszett.

- Így az Alice Marwoodot kitoloncolták, anyám - folytatta -, elküldték, hogy kötelességet tanuljon ott, ahol huszadrész ennyit sem láthatott a kötelességből, de gonoszságot, a bűnt és az aljasságot eleget. És Alice Marwood úgy jött vissza, mint meglett asszony. Olyan asszony, amilyenné ezek után válhatott. Nemsokára, valószínű, része lesz még több ünnepélyességben, még több kenetes beszédben, majd hall megint a törvény erős karjáról, aztán az egésznek vége; hanem azért a törvény urai ne féljenek, hogy munka nélkül maradnak. A szegény kis nyomorultak egész serege nő fel, fiúk, lányok, ugyanazokban az utcákban, ahol az urak laknak, és majd adnak nekik elég munkát, hogy megcsinálják a szerencséjüket.

A vénasszony odatámasztotta könyökét az asztalra, és fejét két kezébe hajtva úgy tett, mint aki nagyon kétségbeesett - vagy talán az is volt valóban.

- Így, anyám! Befejeztem - szólalt meg a lánya, s biccentett, mintha ezzel végképpen lezárta volna a beszédtárgyat. - Eleget mondtam. Ne beszéljünk többé az egymás iránti kötelességről. A te gyerekkorod is nyilván ilyen lehetett, mint az enyém. Annál szomorúbb mindkettőnkre. Téged sem vádollak, magamat sem védelmezem, minek is? Mindennek régóta vége. Asszony vagyok már, nem gyereklány, és fölösleges egymásnak felhánytorgatnunk a magunk történetét, mint azok az urak ott a törvényszéken művelték. Éppen eléggé tisztában vagyunk mi mindennel.

Züllött, eldurvult arca és alakja egyaránt szépséget sugárzott, s ezt még ilyen sivár állapotában is észre kellett vennie annak, aki csak a legcsekélyebb figyelemmel nézte. Elhallgatott, és arca, melyen az előbb a legszilajabb indulatok kergetőztek, megnyugodott, tűzre szegeződő sötét szemében pedig a korábbi dacos villogást szomorúsághoz hasonló, szelíd fény váltotta fel, és úgy ragyogott utak nyűtte nyomorúságán és fáradtságán keresztül, mint bukott angyalon az elveszített dicsfény sugara.

Anyja egy ideig szó nélkül nézte, azután lassan nekibátorodott, hervadt keze közelebb lopódzott lánya kezéhez, és amint látta, hogy nem ellenkezik, megsimogatta arcát és haját. Alice érezte, hogy az öregasszony ragaszkodásának legalább ez a jele őszinte, s egyetlen mozdulattal sem akadályozta. Így aztán az anya nekibátorodott, feltűzte lánya haját, lehúzta lábáról a nedves cipőt, ha ugyan megérdemelte a cipő nevet, odavetett a hátára valamilyen száraz holmit, és alázatosan sürgött-forgott lánya körül, egyre motyogva magában, amint jobban-jobban felismerte arca régi vonásait.

- Nagyon szegény vagy, anyám, mint látom - szólt Alice, mikor egy kis idő múltán körülnézett.

- Koldusszegény vagyok, lelkem - felelt az öregasszony.

Csodálta lányát, és félt tőle. Csodálata talán régen, még akkor kezdődött, amikor először vette észre szépségét, abban a létért folytatott szennyes harcokkal teli környezetben. Félelmét pedig talán annak lehetett tulajdonítani, amit lányától előbb a múltról hallott. Mindenesetre szinte alázatosan és tisztelettel állt lánya előtt, fejét félrehajtotta, mintegy szívhez szóló könyörgésben, hogy hagyja abba a szemrehányást.

- Miből éltél?

- Koldulásból, lelkem.

- Meg lopásból, anyám?

- Loptam is, Ally lelkem, de csak nagyon kicsiben. Öreg vagyok már és gyáva. Csekélységeket szedtem el gyermekektől egyszer-másszor, drágám, de nem gyakran. Sokat jártam ide s tova a környéken, és tudom, amit tudok. Résen voltam.

- Résen voltál? - nézett rá a lány.

- Egy család körül ólálkodtam, drágám - folytatta az anya, még alázatosabban és szolgálatkészebben, mint az előbb.

- Miféle család körül?

- Csitt, aranyom, ne légy rám dühös; csak a te irántad való szeretetből tettem, az én szegény lányom emlékezetére, aki túl volt a tengeren. - Ezzel könyörgőn kinyújtotta a kezét, majd ajkára tette.

- Évekkel ezelőtt, angyalom - folytatta a vénasszony, szigorú és figyelő arca félénken pislogott -, véletlenül elém került a gyermeke.

- Kinek a gyermeke?

- Nem az övé, Alice, drágám. Hogyan is lehetne az övé! Hiszen tudod, hogy neki nincs.

- Hát kié? - kérdezte a leány. - Azt mondtad, hogy a gyermeke.

- Csitt, Alice, megrémítesz, angyalom. Dombey úré, csak a Dombey úré. Azóta, drágám, többször láttam őket. Őt is láttam.

Amint az öregasszony ezt kimondta, összerándult és visszahúzódott, mintha attól rettent volna meg, hogy lánya mindjárt megüti. De a lány tekintete csupán merően rászegeződött, és a leghevesebb indulatok tükröződtek benne, mégis csendes maradt; csupán két karját szorította össze erősebben a keblén, hogy ne tegyen kárt akár saját magában, akár másban az eszeveszett haragja rohamában.

- Eszébe sem jutott, ki vagyok! - szólt az öregasszony, s megrázta ökölbe szorított kezét.

- Sokat is törődött vele! - mormolta a lány összezárt fogai között.

- De azért úgy álltunk, szemtől szembe. Szóltam neki, s ő is szólt hozzám. Ott ültem és figyeltem, amint végigment egy hosszú fasoron, és minden lépésénél megátkoztam testét-lelkét.

- Azért boldogulni fog mégis - felelt a lány megvetően.

- Igaz, most is jól megy neki! - felelt az anya.

Elhallgatott, mert az előtte ülő lány arcát és külsejét egyszerre eléktelenítette a düh. Úgy látszott, mintha a keblét szétrepesztené a tomboló indulat. Az erőfeszítés, amely gátat vetett neki, és bezárva tartotta, nem kevésbé volt félelmetes, mint maga a szenvedély, és csakúgy elárulta a lány vad és ijesztő természetét. Végre sikerült féket vetnie indulatának, egy kis szünet után megkérdezte:

- Házas már?

- Nem, angyalom.

- Házasodni készül?

- Nem tudok róla, drágám. De gazdája és barátja megházasodott. Ó, kívánjunk neki sok szerencsét! Mindnyájuknak sok szerencsét kívánjunk! - kiáltott az öregasszony, két vézna karját maga köré fűzve haragos önkívületében. - Csupa jó háramlik ránk a házasságából. Emlékezz csak rá.

A lány magyarázatkérően nézett anyjára.

- De te alaposan átáztál, s ugyancsak éhes és szomjas lehetsz - szólt az öregasszony, s odabicegett a faliszekrényhez -, pedig itt bizony kevés van és nincs sok... - folytatta, miközben kezét zsebébe mélyesztve, néhány apró rézpénz-darabot rakott ki az asztalra - és nincs sok itt se. Hát neked van pénzed, Alice lelkem?

A kérdést kísérő sóvár, éhes, mohó tekintete, és ahogy odameredt, miközben lánya kivette kebléből a nemrég kapott kis ajándékot, majdnem annyit felfödött az anya és lánya életéből, amennyit a leány elmondott.

- Ennyi az egész? - kérdezte az anya.

- Nincs több. Ez se lenne, ha valaki irgalomból nem adja.

- Irgalomból, lelkem? - kérdezte az öregasszony, s mohón odahajolt az asztal fölé, mert addig nem hitt a pénznek, amíg a lánya ott tartotta a kezében. - Hm! Hat meg hat az tizenkettő, meg hat, az tizennyolc, úgy, most a lehető legokosabban befektetjük. Megyek is rögtön, és valami enni-innivalót hozok.

Fürgébben, mint ahogy külsejéből ítélni lehetett - mert a kor és a nyomorúság megrokkantotta, elrútította -, reszkető kezével ütött-kopott, régi kalapot kötött a fejére, vállára meg tépett nyakba való kendőt dobott, közben mohó vággyal nézte egyre lánya kezében a pénzt.

- Miféle öröm származhatik reánk abból a házasságból, anyám? - kérdezte a leány. - Ezt nem mondtad meg nekem.

- Az az öröm - felelte anyja, reszkető kézzel folytatva öltözködését -, hogy nyoma sincs benne a szeretetnek, csak gőg meg gyűlölet, aranyom! Az az öröm, hogy amilyen büszkék, csak viszály és zavar uralkodhatik közöttük és veszedelem, Alice!

- Miféle veszedelem?

- Láttam, amit láttam. Tudom, amit tudok - kuncogott a vénasszony. - Jól teszi valaki, ha résen áll. Jól teszi, ha vigyáz magára. Juthat ám jó társaságba még az én lányom!

Lánya csodálkozva nézett rá, de azért a marka önkéntelenül is rácsukódott a pénzre. Az öregasszony tehát nagyban buzgólkodott, hogy a pénzt megkaparintsa, és sietve hozzáfűzte: - Most pedig megyek, és veszek valamit; megyek és veszek valamit.

A lánya feléje nyújtotta kezét. Az még egy pillantást vetett a pénzdarabra, s mielőtt megvált volna tőle, odaszorította ajkához.

- Hogyan, Ally? Megcsókolod? - vihogott az öregasszony. - Akárcsak én, én is gyakran megteszem. Ó, a pénz olyan jó hozzánk! - kiáltotta, s nyakának táskás bőréhez szorította kopott félpennyjét. - Olyan jó hozzánk a pénz, csak éppen nem dől csőstül.

- Azért csókolom meg anyám, hogy megtettem-e? Nem tudom, hogy megtettem-e valaha? Mert arra gondolok, aki adta.

- Aki adta, aranyom? - kérdezte a vénasszony, s homályos szemében láng lobbant fel, amint a pénzt elvette. - Ó! Én is megcsókolom a kedvéért, az isten a szokását tartsa meg. Most pedig megyek és elköltöm. Rögtön jövök.

- Azt mondod, hogy sok mindent tudsz, anyám - szólt Alice, és szemével követte az öregasszonyt az ajtó felé. - Nagyon bölcs lettél, mióta elváltunk.

- Hogy tudok-e? - károgott az öregasszony, s visszafordult az ajtóból. - Többet tudok én, mintsem gondolnád. És többet, mint ő gondolná, lelkem, majd meglátod, ha elmondom. Tudok ám én róla mindent.

A leány hitetlenkedve mosolygott.

- Tudok a testvérbátyjáról is, Alice - folytatta az öregasszony, s nyakát ijesztően rosszindulatú vigyorral nyújtotta előre -, a bátyjáról, Alice, aki ott lehetett volna, ahol te... pénzt lopott, most a húgával lakik, amarra túl, az országút mentén, Londonon kívül.

- Hol?

- Az északi országút mellett, aranyom. Megmutatom a házat, ha akarod. Sok néznivaló nincs ugyan rajta, de a másiké gyönyörű. Nem, nem, nem - kiáltotta az öregasszony, fejét rázva és nevetve, mert lánya egyszerre felugrott a helyéből -, nem most, lelkem, nagyon messze van; ott, a mérföldkőnél, ahol a kőrakások vannak, majd holnap aranyom, ha szép idő lesz, és ha kedved van hozzá. De most megyek és elköltöm.

- Megállj! - kiáltott a lány, és rávetette magát anyjára, miközben őrjöngő tűzvészként lobbant fel benne a szenvedély. - A húga fehér arcú ördög, ugye, gesztenyeszín haja van?

Az öregasszony elképedve és rémülten bólintott.

- Láttam az arcán a hasonlatosság árnyékát. Magányosan álló, vörös kőépületben lakik. Az ajtó előtt kis zöld kapubolt?

Az öregasszony megint csak intett.

- Ahol én ma ültem! Add vissza a pénzt!

- Alice! Angyalom!

- Add vissza a pénzt, vagy megbánod!

De már ki is csavarta az öregasszony kezéből. Nem törődött vele, hadd könyörögjön, hadd jajgasson, magára dobálta levetett ruhadarabjait, és eszeveszett gyorsasággal kirohant.

Anyja követte, s olyan sebesen bicegett utána, ahogy csak tudott, sűrű könyörgések közepette, de nem ért vele többet, mintha az esőhöz, szélhez és a sötétséghez intézte volna szavait. Csökönyösen és szilajon, közönyösen minden egyéb iránt, a leány mintha nem lett volna éppen elég része útban és fáradságban, idővel és távolsággal dacolva, egyenesen a ház felé tartott, ahol útjában megpihent. Negyedórai loholás után a kifulladt öregasszony megkísérelte, hogy ruhájánál fogva visszatartsa, de többre nem merészkedett, s így csak szótlanul lépkedtek tova a zivatarban és a sötétben. Ha az anya ejtett is egy-egy panasz-szót, igyekezett elfojtani, nehogy a lánya előresiessen, és otthagyja őt egyedül. A lány hallgatott.

Úgy egy órával éjfél előtt lehetett, hogy a szabályosabb utcákat maguk mögött hagyták, s a mély csendet ásító üres telkekhez értek, ahol a ház állott egymagában. A város komoran és fenyegetően nyúlt el a távolban; a nyílt területen átsüvöltött a zordon szél, körös-körül fekete volt minden, vad és elhagyatott.

- Ez éppen nekem való hely - szólalt meg a lány, azzal megállt és visszanézett. - Már akkor is eszembe jutott, amikor ma először voltam itt.

- Alice, aranyom - szólalt meg az anya, gyöngéden, megrántva a ruháját. - Alice!

- Mi az anyám?

- Ne add vissza a pénzt, lelkem. Ne add vissza! Kérlek. Nem tehetjük meg. Vacsorára kell, angyalom. A pénz pénz: akárki adja is. Mondj neki, amit akarsz, de a pénzt tartsd meg.

- Oda nézz! - felelt a lány. - Az lenne a ház ott?

Az öregasszony bólintott, s néhány lépéssel eljutottak a küszöbig. Gyertya- és tűzfény világított a szobában, ahol ma Alice ült, hogy ruháját megszárítsa. A kopogtatásra John Carker jelent meg az ajtóban.

Meglepetésében, hogy ilyen látogatói érkeznek, ebben az időben, megkérdezte Alice-tól, mit kíván?

- A húgát akarom látni - felelte Alice. - Azt a nőt, aki ma nekem pénzt adott.

Emelt hangjára Harriet is kilépett.

- Ó! - kiáltott föl Alice. - Itt van hát! Emlékszik rám?

- Hogyne - felelt a lány, és rámeresztette szemét.

A nemrég még alázatos arc most leírhatatlan gyűlölettel, és kihívóan tekintett Harrietre; a nemrég gyöngéd kéz most olyan rosszindulattal szorult ökölbe, mintha meg akarta volna fojtani, úgyhogy Harriet védelmet keresőn húzódott közelebb a bátyjához.

- Ó, beszéltem magával, és nem tudtam, kicsoda! Hogy itt álltam a közelében, anélkül, hogy vérem tüzéből megéreztem volna, miféle vér csörgedezik az ereiben! - kiáltott fel Alice fenyegetően.

- Hogy értsem ezt? Ugyan mit tettem én?

- Hogy mit? Leültetett a tűzhelye mellé, élelmet meg pénzt adott; szánalmát fejezte ki fölöttem! Maga! Akinek köpök a nevére!

A rút öregasszony közben ocsmányul acsargott, rázta hervadt öklét a két testvér felé, hogy ezzel lánya szavainak hatását emelje, de azért egyre húzkodta a ruháját és könyörgött neki, hogy ne adja vissza a pénzt.

- Ha egy könnyet ejtettem a kezére, sorvassza el azt a kezet! Ha egy szelíd szót ejtettem ki a füle hallatára, süketítse meg! Ha ajkammal megérintettem, méreg csöppenjen rá! Átkozott legyen ez a ház, amely menedéket nyújtott nekem! Bánat és szégyen szálljon lakójának fejére! Romlás essék minden fajtájukra! - Ezzel ledobta a pénzt a földre, és belerúgott a sarkával.

- Beletaposom a porba! Nem fogadnám el még akkor sem, ha az üdvösség útját nyitná meg előttem. Rothadt volna el ez a vérző láb, mielőtt ide vezetett, ebbe a házba!

Harriet sápadtan és remegve fékezte bátyját, és hagyta, hogy a látogató zavartalanul folytassa tovább.

- Úgy kellett hát lennie, hogy maga vagy hozzátartozója bocsásson meg nekem, visszatérésem első órájában. Úgy kellett hát lennie, hogy maga játssza itt nekem a szíves, jóságos úrnőt. Majd megköszönöm még ezt magának halálom órájában; majd imádkozom magáért, meg az egész fajtájáért, nyugodt lehet!

Vadul rázta kezét az égnek, mintha gyűlöletet hintene szét a földön és végromlásnak szánná azokat, akik ott állnak mellette, aztán kirohant a tomboló éjszakába.

Anyja, hiába ráncigálta mindegyre lánya ruháját, sunyított a küszöbön heverő pénzre, olyan sóváran, mintha minden porcikája kívánná, és bizonyára ott ólálkodott volna, míg a ház elsötétül, s aztán utánaásott volna a sárban, hátha megtalálja és birtokába veheti megint azt a pénzt. De lánya magával rántotta, és nekivágtak rögtön a hazafelé vivő útnak, miközben az öregasszony nyöszörögve siránkozott roppant veszteségén, és zsémbesen panaszkodott, már amennyire bátorsága engedte, az ő szép lánya engedetlen viselkedése miatt, aki így megfosztotta vacsorájától, összetalálkozásuk első estéjén.

Vacsora nélkül kellett bizony lefeküdnie, csak egy kis maradékot evett lassan, ümmögve, nyámmogva, a pisla tűzfénynél, s az ő engedetlen lánya már régen aludt.

Vajon az a nyomorult anya és lánya nem olyan társadalmi bűnök képviselői-e a legalacsonyabb fokon, amelyek megvannak néha a magas rétegekben is? Ezen a kerek világon, ahol kör a körben helyezkedik el, néha fárasztó utazást teszünk a legmagasabból a legalacsonyabba, míg végül úgy látjuk, hogy nem is esnek olyan távol egymástól, sőt a szélső határaikon érintik is egymást, és utunk végpontja nem egyéb, mint a kiindulási pont tulajdonképpen? A különbség természetesen nagy anyag és szövés között, mégis nem ismétlődik-e a durva szövésű anyag mintája finom anyagokban is?

Felelj rá, Edith Dombey! És te, anyák legjobbika, Cleopatra, tégy bizonyságot!

HARMINCÖTÖDIK FEJEZET

A boldog pár

Az utca sötét foltja immár eltűnt. Dombey úr palotájának gőgös fénye világít a házak sötét sora közé, s mintegy eltaszítja magától a többit. A mondás azt tartja, hogy az otthon csak otthon, ha mégolyan egyszerű is. De ha ez a mondás érvényes az ellenkező értelemben is, és ha el lehet mondani, hogy az otthon csak otthon, ha mégolyan pompás is; micsoda oltárt emeltek akkor itt a házi isteneknek!

Az ablakokból fény sugárzik ezen az estén, vörös a kandallótűz, melegen és ragyogóan fénylik a függönyökön és a lágy szőnyegeken; az ebéd tálalásra vár, az ebédlőasztal fényesen terített, noha csak négy személyre, a pohárszék pedig ezüsttől súlyosodik. Az átalakítás óta ma nyitja meg először kapuit a ház, és a boldog párt várja minden pillanatban. Talán csak az esküvő napja keltett nagyobb érdeklődést és várakozást a ház népe között odalent, mint a hazaérkezés estéje. Perchné asszony a konyhában teázik, de már körbejárt a házban, rőfnyire megbecsülte a selymeket, damasztokat, s kimerítette a szótár minden bámulatot és elragadtatást kifejező szavát. A kárpitos első segédje otthagyta az előcsarnokban egy szék alatt kalapját és benne zsebkendőjét, mely erős politúrszaggal illatozik, s még mindig ott sündörög a házban, fel-felnéz a mennyezet famunkájára, vagy le a szőnyegekre; olykor pedig az öröm csöndes elragadtatásában ki-kiveszi a mérőlécet a zsebéből, és mondhatatlan érzések között méregeti a drága tárgyakat. A szakácsnő igen jó hangulatban van, és azt mondja, hogy ő a sok vendéget szereti (és hat pennybe fogadna, hogy ezentúl majd ide is járnak), mert neki bizony az elevenség a mindene gyermekkorától fogva, és bánja is ő, ki hallja, ki nem. A kijelentés Perchné asszony kebléből helyeslő és egyetértő mormogást csal ki. A szobalány azt reméli, hogy boldogok lesznek - bár a házasság lutri és minél többet gondolkozik felőle, annál jobban érzi, mégiscsak a magányos élet adja a biztonságot és függetlenséget. Towlinson úr mogorva és ideges, és azt mondja, neki szintén az a véleménye, és az agglegényéletnél csak a háború szebb, és le a franciákkal! - mert ez a fiatalember szentül hiszi, hogy minden idegen francia, s ez természeti törvény.

Minden kocsizörgésre elhallgatnak, bármiről is beszélnek, és figyelnek; és nemegyszer általános a riadalom és kiáltozás: „Itt vannak!” Pedig még nincsenek itt, és a szakácsnő már aggódni kezd az ebéd miatt, mert már másodszor teszi melegre, a kárpitos első segédje pedig, üdvözítő elrévüléseiben nem zavartan, még ott setteng a szobákban.

Florence is készen áll atyja és anyja fogadására. Hogy a lelkében viharzó érzelmek az örömtől erednek-e, vagy a fájdalomtól, nem tudná megmondani. De az izgalommal teli szív rózsákat fest arcára, és sugárzást lop tekintetébe; ott lenn a konyhában mondják is, fejüket összedugva - mert mindig halkan beszélnek, ha róla esik szó -: milyen gyönyörű is Florence kisasszony ma este, és szegényke igazán milyen édes, szép teremtéssé serdült. Szünet következik; ekkor a szakácsnő érezvén, hogy mint elnöknek, neki kellene a véleményét kifejeznie, azt mondja, csak azt szeretné tudni, vajon... aztán elhallgat. A szobalány ugyancsak tudni szeretné, meg Perchné asszony is, akinek megvan az a szerencsés társaságbeli sajátossága, hogy mindig azt szeretné tudni, amit a többiek, természetesen anélkül, hogy tudná, mi is az, amit tudni szeretne tulajdonképpen? Towlinson úr, aki most alkalmat lát, hogy a hölgyek emelkedett hangulatát lerontsa, legalábbis az ő hangulatának megfelelően, közbeveti, hogy csak várjunk és figyeljünk, ő maga csak azt kívánja, bárcsak jól járna mindenki. A szakácsnő válaszul felsóhajt: - Ó, különös világot élünk, valóban! - Miután ez a sóhaj körüljárja az egész asztalt, a szakácsnő meggyőzően hozzáfűzi még: - No, hanem Florence kisasszonyt már semmi baj nem érheti,

Tom! - Towlinson félelmetes célzásokkal terhesen jelenti ki, hogy: - Bár ne érné! - Mivel érzi, hogy egyszerű halandó, aligha lehetne prófétább, és aligha mondhatna ennél jobbat, elhallgat.

Skewtonné asszony, aki szintén nekikészült, hogy drága leányát és szeretett vejét tárt karokkal fogadja, nagyon fiatalos, rövidujjú ruhát öltött magára. Érett bájai mindazonáltal még csak saját termeinek homályában virulnak, ki nem mozdult onnan, amióta birtokba vette, s lassan egyre mérgesebb lesz, hogy az ebédet ennyire késleltetni kell.

A komorna viszont, akinek igazság szerint csontváznak kellene lennie, pedig a valóságban életerős, pirospozsgás leányzó, igen vidám hangulatban van; arra gondol, hogy évnegyedes fizetése most sokkal biztosabb, mint eddig, azonkívül lakása és ellátása dolgában is határozott javulást észlel.

De hát hol a boldog pár, amelyre ez a gyönyörű otthon várakozik? Gőz, tengerár, szél és lovak valamennyien késleltetik talán, hogy ilyen boldogsággal elidőzhessenek? Vagy a körülöttük röpködő ámorok és gráciák raja lassítja haladásukat? Annyi virágot szórtak el boldog útjukon, hogy a tövistelen rózsákba, édes csipkebokrokba akadnak bele lépten-nyomon?

Végre csakugyan itt vannak! A kerekek dübörgése hallszik már, egyre hangosabb lesz, aztán kocsi kanyarodik a kapu elé! Az ellenszenves idegen mennydörgő kopogtatására Towlinson úr és a többiek valamennyien odarohannak, hogy ajtót nyissanak; Dombey úr és hitvese kiszáll a kocsiból, és karonfogva belép.

- Drága Edithem! - sikongja most egy izgatott hang a lépcsőn. - Édes Dombeym! - s a rövidujjas karok felváltva fűződnek a boldog pár köré a nagy ölelésben.

Florence szintén lejött a csarnokba, de nem lép előre, visszatartja félénk üdvözletét, míg a közelebbi és szívesebben látott rajongók lecsillapulnak. Csakhogy Edith kutató szeme már a lánykát keresi a lépcsőn, majd érzelmes szülője arcát egy röpke csókkal érintve, odasiet Florence-hez, és keblére öleli.

- Hogy vagy, Florence? - szólalt meg Dombey úr is, és kezét odanyújtja.

Ahogy Florence reszketve ajkához emeli a kezét, tekintete egy pillanatra atyja szemével találkozik. Ez a tekintet éppen eléggé hideg és eltaszító most is, de azért Florence-nek megremeg a szíve, mert atyja tekintetében sokkal több érdeklődést figyel meg, mint valaha azelőtt. Sőt, mintha még némi meglepetést is tükrözne ez a tekintet, nem is kellemetlen meglepetést. Florence nem merte szemét atyjára felemelni többé, de azért érezte, hogy atyja tekintete még egyszer megpihen rajta, nem kevesebb tetszéssel akkor sem.

Ó, az örömnek micsoda borzongása nyilallt rajta keresztül, s mintegy megerősítette halovány és gyenge reményét, hogy talán most mégis megtanulja, miként kell szép és új mamája révén atyja szívét megnyernie.

- Azt hiszem, asszonyom, nem tart soká, míg átöltözik? - kérdezte Dombey.

- Rögtön elkészülök.

- Egy negyedóra múlva tálalják az ebédet.

Ezzel Dombey úr bevonult öltözőszobájába, Dombeyné asszony pedig a maga szobájába sietett föl. Skewtonné és Florence a szalonba ment, ahol a kitűnő anya kötelességének érezte, hogy néhány visszafojthatatlan könnyet ejtsen, föltételezhetően a lánya boldogsága fölötti megindulásában törölgette könnyeit, méghozzá igen gyöngéden zsebkendője csipke szélével, amikor veje lépett be a szobába.

- Nos, édes Dombeym, mondja csak, hogy tetszett a leggyönyörűségesebb város, Párizs? - kérdezte Skewtonné, legyőzvén végre érzéseit.

- Hideg volt.

- Vidám, mint mindig, természetesen?

- Nem különösebben. Én unalmasnak éreztem.

- Ejnye, édes Dombeym! - szólt Skewtonné hamiskásan. - Unalmasnak?

- Én magam így tapasztaltam, asszonyom - felelte Dombey komoly udvariassággal. - Azt hiszem, feleségem szintén unta. Egyszer-kétszer olyanformán nyilatkozott.

- Ej, ej, te semmirevaló leány! - szólt Skewtonné, és évődve fordult belépő gyermekéhez. - Micsoda borzasztó, istentelen dolgokat mondasz te Párizsról?

Edith fáradtan vonta föl szemöldökét, majd elhaladt a szárnyas ajtók mellett, melyek tárvanyitva álltak, hogy a szobák sorát teljesen új és ragyogó berendezésükkel látni lehessen. Éppen csak egy pillantást vetett oda, aztán leült Florence mellé.

- Édes Dombeym - szólt Skewtonné -, milyen elragadóan valósították meg ezek az emberek minden elgondolásunkat. Tökéletes palotává varázsolták a házat.

- Csakugyan szép - nézett körül Dombey. - Kiadtam az utasítást, hogy semmi költséget ne kíméljenek; és azt hiszem, mindent megtettünk, amit a pénz megtehet.

- Miért, mit nem tehet meg, édes Dombeym?

- Hatalmas úr a pénz, asszonyom!

Ezzel ünnepélyesen feleségére pillantott, aki nem szólt egy szót sem.

- Remélem, Dombeyné asszony - szólította meg Dombey néhány pillanatnyi szünet után, s erős nyomatékot tett a névre -, hogy ezek az átalakítások tetszésével találkoznak?

- Szebbek nem is lehetnének - felelt Edith gőgös nemtörődömséggel. - Természetesen ilyeneknek is kell lenniük, feltételezem.

A kicsinylés szinte elválhatatlannak látszott ettől a büszke arctól; de ha Dombey valami módon a csodálkozását, különös gazdagsága bámulatát akarta benne felkelteni, bármilyen csekély, mindennapi dolog révén is, az asszony arcára egészen új és másféle megvetés ült ki, amelynek élességét nem érte utol semmilyen más fintora. A saját nagyságába belekábult Dombey akár észrevette, akár nem, annyi bizonyos, alkalom már eddig is kínálkozott, hogy szeme kinyíljon; és felvilágosításához ebben a pillanatban a sötét szempárnak tekintete is elég lett volna; dicsőítése tárgyain sebesen és gúnyosan villant keresztül, aztán egyszerre részegeződött. Ebből az egyetlen pillantásból azt is kiolvashatta volna, hogy tízszer ennyi pénzzel sem csikarhatna ki egyetlen ellágyult tekintetet sem ettől a dacos asszonytól, akit magához láncolt ugyan, mégis egész lelkével harcban áll vele. Kiolvashatta volna egyetlen pillantásából, hogy éppen azért, mert a pénz olyan földhözragadt, kalmár módon befolyásolta az életét, gyűlöli, bár teljes hatalmára igényt tart, mint jogához, kialkudott árhoz - csekélyke jutalom azért, hogy a felesége lett. Kiolvashatta volna tekintetéből, hogy az asszony kész födetlenül odatartani fejét saját megvetésének és haragjának villámcsapása elé, de a legártatlanabb célzás is férje gazdagságának hatalmára újra meg újra megalázza saját szemében, még mélyebbre süllyed önbecsülésében, és növeli a lelkében eluralkodott ürességet és pusztulást.

De az ebédet jelentették már; Dombey Cleopatrát vezette le, Edith és Florence követte őket. Edith úgy haladt el a pohárszék aranyat és ezüstöt fitogtató látványa előtt, mint egy rakás

szemét előtt, pillantásra sem érdemesítette a pompát maga körül, elfoglalta helyét férje asztalánál, első ízben, s úgy ült ott aztán, mint szobor az ünnepen. Dombey szoborszerű ember volt maga is, és kedvét lelte abban, ahogy feleségét ott látta, olyan mozdíthatatlanul büszkén és hidegen. Mivel Edith magatartása mindig nagyúri volt és előkelőséggel teljes, ez a viselkedés éppen kellemesnek és vele rokonnak tűnt fel Dombey előtt. Ott elnökölt tehát az asztalnál, megszokott méltóságával, és a világért sem igyekezett volna fölkelteni felesége kedvességét kedves, vidám viselkedésével. Hideg megelégedettséggel teljesítette háziúri kötelességét, így hát a felavató ebéd, noha odalenn nem tekintették éppen sikeresnek, vagy sokat ígérő kezdetnek, egészben véve eléggé udvarias, előkelő és fagyos módon zajlott le.

Skewtonné úgy tett, mintha boldogságának túláradó érzései egészen kimerítették volna, hogy drága gyermekét egyesülve láthatja szíve választottjával. Mégis némileg unhatta már ezt a szép családi együttest: egy órája folyton ásítozott legyezője mögött, majd tea után elment aludni. Edith is csendesen elvonult, és nem is jött vissza. Így történt aztán, hogy Florence, aki szintén felugrott a szobájába egy-két szóra Diogenésszel, mikor ismét visszatért a szalonba kis munkakosarával, senkit nem talált ott vérfagyasztó méltósággal fel és alá sétáló édesatyján kívül.

- Ó, engedelmet kérek! Elmenjek, papa? - kérdezte Florence halkan, s habozva állt meg az ajtóban.

- Ne - felelt Dombey, és oldalvást ránézett -, itt jöhetsz-mehetsz tetszésed szerint, Florence. Ez nem az én magánlakosztályom.

Florence belépett, és leült egy távolabbi kis asztalhoz a kézimunkájával; s egyszerre ott találta magát - egész életében először, amennyire csak visszaemlékezett gyermekkorától eddig az óráig - atyjával kettesben. Egyetlen gyermek, jól ismerte magányos életében és bánatában a megkínzott lélek szenvedéseit; visszautasított szeretetében sohasem suttogta atyja nevét esti imájában másképpen, mint könnyteli áldás közepette, mely azonban átoknál is súlyosabban nyugodott atyján; azért imádkozott, hogy haljon meg fiatalon, csak atyja karjai között érhesse a halál; mellőzés, hidegség, szeretetlenség okozta gyötrelmeit türelmes, mit sem követelő szeretettel viszonozta, mentegette és védő szavakat mondott érte, mintha őrzőangyala lett volna.

Florence remegett, és szeme elhomályosodott. Atyja alakja mintha megnőtt volna előtte, amint ott járkált a szobában; néha elmosódott és bizonytalanná vált, aztán ismét tisztán és kézzelfoghatóan látszott, majd úgy tetszett Florence-nek, hogy ugyanez megtörtént egyszer már, hosszú, hosszú évekkel ezelőtt. Vágyódott atyjához, de vissza is riadt közelségétől. Természetellenes érzés az olyan gyermekben, aki soha senki ellen nem vétkezett! Természetellenes kéz vezette azt az éles ekét, amelynek föl kellett hasogatnia gyöngéd lelkét, hogy az a mag belehullhasson!

Mivel a világért sem akarta volna atyját szomorúságával megbántani, vagy elkeseríteni, leküzdötte és csöndesen ült munkája mellett. Dombey még egyet-kettőt fordult a szobában, azután abbahagyta a járkálást, visszavonult egy homályos sarokban álló karosszékbe, s arcát eltakarta zsebkendővel, mintha aludni készülne.

Florence-nek elég volt az is, hogy ott ülhet a közelében, és időnként odafordulhat a szék felé; hogy gondolataival őrködik fölötte munkája közben is, és bánatos örömmel észlelte, hogy atyja el tud aludni, amikor ő ott van a szobában és idegen, tiltott jelenléte nem nyugtalanítja többé.

De mit gondolt volna Florence, ha tudja, hogy atyja egész idő alatt figyelmesen nézte, s a kendőt, véletlenül vagy szándékosan, olyanformán igazította arcára, hogy szemét nem födte el, s nem is vette le Florence arcáról egy pillanatra sem? Hogy amikor odanézett atyja felé a sötét

sarokba, beszédes szeme, amely hangtalan szózatával komolyabb és ékesszólóbb volt a világ minden szónokánál, és jobban vádolt, atyja szemével találkozott, anélkül, hogy tudta volna? Hogy amikor a lány ismét munkája fölé hajtotta a fejét, apja megkönnyebbülten lélegzett fel, de azért ugyanolyan figyelmesen nézett rá tovább is: fehér homlokára, lehulló hajára, szorgos kezére; és amint a látvány egyszer megfogta tekintetét, mintha semmiféle hatalom el nem fordíthatta volna már.

És vajon min gondolkodott Dombey? Milyen érzések közepette nyugtatta jóformán ismeretlen lányán titokban figyelő tekintetét? Szemrehányás nyilatkozott-e meg számára szelíd szemében s nyugodt alakjában? Vagy ráeszmélt gyermeke figyelembe nem vett jogaira, s ez felébresztette benne kegyetlen igazságtalanságának tudatát?

Még a legszigorúbb, legmerevebb ember életében is vannak olvatag pillanatok; noha az ilyenfajta emberek rendszerint jól megőrzik titkukat. Mikor Dombey ott látta lányát teljes szépségében, észrevétlenül is felnőtt nővé serdülten, ez a látvány talán még büszke lelkét is ellágyította kissé. Talán átvillant rajta az a gondolat, hogy boldog otthon van körülötte, csak ki kell nyújtania érte kezét - családi tűzhelyének őrző jó szelleme, íme, itt ült előtte -, elnézett eddig fölötte merev, sötét önhittségében, aztán tekintete elsiklott mellette és eltévedt. Talán valami efféle egyszerű emlékeztetőt olvasott ki lánya beszédes szeméből: „A halálos ágyak emlékére, amelyek mellett ott álltam, átszenvedett gyermekkorom emlékére, éjféli találkozásunkra a kietlen házban, arra a jajkiáltásra, amelyet a gyötrelem sajtolt ki szívemből: könyörgök neked atyám, fordulj felém, és keress menedéket az én szeretetemben, mielőtt késő lenne.” Köznapibb és egyszerűbb gondolatok is késztethették éppen figyelemre; például, hogy az elhalt fiú helyét már új rokonok foglalták el, és ilyen módon megbocsáthatja ő is, ha annak idején fia lelkében az ő helyét foglalta el valaki más. Sőt, ha puszta díszként társította a csillogáshoz és pompához körülötte, már ez is megokolta volna tekintetét. De amint nézte, egyre jobban és jobban ellágyult iránta. A lány alakja tökéletesen összeolvadt annak emlékével, akit annyira szeretett, alig tudta a kettőt elválasztani egymástól. Egyszerre tisztább fényben kezdte látni, s már nem úgy hajolt a kisfiú vánkosa fölé, mint vetélytársa - gondolatnak is szörnyű! - hanem mint házának jó szelleme; úgy tetszett neki, mintha róla is éppoly gyöngéden gondoskodott volna, mint a kis betegről, amint ott ült a kis ágy lábánál, tenyerébe hajtva fejét.

Úgy érezte, hogy meg kell szólítania, és odahívnia a leányt magához. „Jer ide, Florence!” - már ott volt az ajkán, de a szavak csak lassan és nehézkesen formálódtak, hiszen olyan idegenül hangzottak volna, amikor hirtelen lépések nesze riasztotta vissza és fojtotta bele a szavakat.

Felesége léptei. Az asszony estélyi öltözékét laza pongyolával cserélte föl, lebontott haja pedig szabadon hullott le vállára. De nem csupán ez a változás lepte meg Dombeyt.

- Florence, szívem - szólalt meg az asszony -, mindenütt kerestelek.

Amint leült Florence mellé, lehajolt és megcsókolta a lányka kezét, Dombey alig ismert rá feleségére, annyira megváltozott. Nemcsak mosolya - noha ezt sem látta eddig -, hanem egész modora, hangja, szeme ragyogása, az érdeklődés, a bizalom, a megnyerő törekvés, hogy kedvében járjon a másiknak, mindez nem emlékeztette Edithre.

- Csöndesen, édes mamám, papa alszik.

Most már Edith állt előtte megint. Odatekintett a sarokba, ahol Dombey ült - már nagyon jól ismerte ezt a modort és tekintetet.

- Nem is hittem, hogy itt vagy, Florence.

Most megint más lett, mennyivel lágyabb egy szempillantás alatt!

- Korán fölmentem - kezdte Edith -, azzal a szándékkal, hogy odafönt veled beszélgethessek. De mikor bementem a szobádba, láttam, hogy kirepült már az én madaram, s egészen mostanáig vártam, talán visszatér.

Ha csakugyan madár lett volna, azt sem szoríthatta volna gyöngédebben és lágyabban a keblére Edith, mint most Florence-et.

- Menjünk, édesem.

- Remélem, papa nem keres majd, ha felébred? - szólt Florence.

- Gondolod talán, hogy keresni fog? - szólt Edith és egyenesen a szemébe nézett.

Florence lehajtotta a fejét, aztán fölemelte és összerakta kézimunkáját. Edith pedig belefűzte a lányka karját a magáéba, és azzal testvérek módjára, kimentek a szobából. „Még a járása is egészen más" - gondolta Dombey, amint szemével követte feleségét, egészen a küszöbig.

Olyan sokáig ült abban a sötét sarokban, hogy a toronyórák háromszor is ütöttek, mielőtt megmozdult volna. És szeme mindvégig ott pihent, ahol Florence ült az előbb. A szoba egyre jobban elsötétedett, a gyertyák sorvadoztak és kialudtak, Dombey arcán is sötétség gyülekezett, tömörebb mint az éjszaka - és ott is maradt.

Florence és Edith pedig ott ültek a tűz előtt, abban a távoli szobában, amelyben a kis Paul meghalt, és sokáig elbeszélgettek. Diogenész szintén ott volt. Eleinte élénken tiltakozott Edith bejövetele ellen, s morogva egyezett bele a dologba úrnője kívánságára is. Aztán lassanként beljebb és beljebb húzódott az előszobából, ahová méltatlankodva visszavonult, és hamarosan rájött, hogy az imént, legjobb szándéka ellenére is olyan baklövést követett el, ami bizony néha a leghelyesebb gondolkodású kutyával is megesik; miért is azután, a dolog barátságos jóvátételéül, odafészkelte magát kettejük közé, a tűz előtt, és ott hevert, a tűzbe lihegve, s kiöltött nyelvvel és igen bárgyú pofával hallgatta a társalgást.

Eleinte Florence könyvei és kedves időtöltései kerültek szóba, meg az, hogy mivel töltötte az időt az esküvő óta. Így elevenedett fel benne a szívéhez legközelebb álló beszédtárgy, és könnyes szemmel mesélte:

- Ó, mamám! Azóta nagy szomorúság ért!

- Nagy szomorúság, téged, Florence?

- Bizony. Szegény Walter a tengerbe fulladt.

Florence két kezébe temette arcát, és szívből sírni kezdett. Bármennyi titkos könnyet is ejtett Walter sorsán már eddig, ha róla beszélt, vagy gondolkodott, sírni kezdett megint.

- De mondd csak, kedvesem - szólt Edith, Florence-et vigasztalva -, ki az a Walter? Mid volt ő neked?

- A testvérem, mamám. Mikor szegény kis Paul meghalt, megígértük egymásnak, hogy testvérek leszünk. Régen ismertem... kisgyerek korom óta. Walter ismerte Pault is, aki nagyon szerette őt. Paulnak jóformán utolsó szava volt: „Viselj gondot Walterre, kedves papám! Nagyon szerettem Waltert." Waltert akkor behívták Paulhoz, s itt állt, ebben a szobában.

- És gondot viselt atyád Walterre? - kérdezte Edith szigorúan.

- Papa? Megbízta, hogy utazzék külföldre. Útközben hajótörést szenvedett, és vízbe fúlt - zokogott Florence.

- Tudja atyád, hogy meghalt? - kérdezte Edith.

- Nem tudom megmondani, nem merem. Édes mamám! - kiáltott most Florence odatapadva hozzá, mintha segítséget keresne, s arcát Edith keblére rejtette. - Bizonyosan észrevetted...

- Várj! Megállj csak, Florence. - Edith elhalványodott, hangja pedig olyan komolyan csengett, hogy Florence-nek nem is volt szüksége arra, hogy Edith odategye kezét az ajkára. - Mondj el nekem Walterről mindent, hadd értsem meg ezt a történetet egészen.

Florence elmondta mindenestül, kitért még a Toots úr barátságára is, akiről szomorúságában sem tudott könnyező mosolygás nélkül beszélni, habár mély hálát érzett irányában. Edith Florence kezét fogta, és feszült figyelemmel hallgatott. Mikor aztán véget ért a beszámoló, Edith a hirtelen támadt csöndben egyszerre megkérdezte:

- Mi az, amiről azt mondtad, Florence, hogy bizonyára észrevettem?

- Hogy én nem vagyok... nem vagyok a papának valami nagy kedvence, mamám - felelte Florence, s néma könyörgéssel hirtelen kezébe rejtette arcát. - Sohasem voltam. Sohasem tudtam hogyan lehetnék. Eltévesztettem az utat, és senki sem mutatta meg nekem. Ó, hadd tanuljam meg tőled, hogyan nyerhetem meg a papámat! Taníts meg! Te, aki olyan jól tudod! - szólt Florence hozzásimulva, és a hála és szeretet lázas tördeltségű szavaival gyónta meg titkát, s hosszasan sírt, ha nem is oly fájdalmas könnyekkel, mint eddig, új anyja ölelő karjai között.

Edith büszke szépsége olyan merevvé vált, mint a halál. Még az ajka is elfehéredett, de nyugalmat erőltetett magára. Csak nézett a síró lányra, és lehajolt hozzá, hogy megcsókolja. Majd lassan kibontakozott öleléséből, eltolta magától s így szólalt meg, nyugodtan, fensége-sen, mint egy márványszobor. Hangja elmélyült, bár a felindulás egyéb jele nem tetszett ki belőle.

- Florence, te még nem ismersz engem! Isten őrizzen meg attól, hogy tőlem tanulj!

- Hogy tőled tanuljak? - ismételte Florence meglepetve.

- Hogy én tanítsalak, hogyan kell szeretni, és magunkat megszerettetni. Isten óvjon! - szólt Edith. - Jobb lenne, ha te tanítanál meg engem, csakhogy ahhoz késő már. Te drága vagy nekem, Florence. Nem is hittem volna, hogy ilyen drága lehessen nekem valaki ennyi idő alatt.

Látta, hogy Florence mondani akar valamit, de meggátolta keze érintésével, és így folytatta:

- Mindig hűséges barátod leszek. Szeretetem irántad olyan nagy lesz, ha nem is olyan értékes, mint bárki másé a földön. Bízhatsz bennem... tudom ezt és megmondom, kedvesem... tiszta szíved egész bizalmával. Egész sereg nő van, akiket atyád elvehetett volna, jobbak és méltóbbak lettek volna nálam minden tekintetben, Florence; de egyetlenegy sincs, akinek a szívébe nagyobb szeretettel költözhettél volna, mint az enyémbe.

- Tudom én azt, kedves mamám! - kiáltott Florence. - Az első végtelenül boldog nap óta tudtam.

- Végtelenül boldog nap! - Edith mintha akarata ellenére ismételte volna ezeket a szavakat, majd így folytatta: - Bár az érdem nem enyém, mert kevéssé gondoltam rád, amíg csak hallottam rólad, azért hadd legyen enyém bizalmad és szereteted jutalma, még ha nem is érdemlem meg. És ezt, Florence, mindjárt az első estén, ahogy lakóhelyemet itt elfoglalom, legjobb, ha elmondom neked, először és utoljára.

Florence, nem tudta, miért, mégis szinte félve hallgatta, s szemét valósággal rászegezte gyönyörű arcára.

- Sohase keresd - kezdte most Edith, kezét mellére téve -, ami itt nincsen. De ha lehet, ne is szakadj el tőlem amiatt, ami bennem nincs meg. Lassan, lassan jobban megismersz majd, és eljön az idő, amikor úgy ismersz, mint én magamat. És akkor légy hozzám olyan elnéző, és ne változtasd keserűséggé életem egyetlen édes emlékét.

Könnyei mutatták, hogy nyugalma álarc csupán. Azért gondosan óvta a látszatot továbbra is, és így folytatta:

- Amit kérdeztél, természetesen én is észrevettem, és tudom, mennyire így van. De higgy nekem... nemsokára hiszel majd, még ha most nem is... nincs a világon senki ily kevéssé hivatott, hogy téged útba igazítson, vagy segítsen, Florence. Ne kérdezd tőlem soha, miért; ne is beszélj nekem sohasem arról, sem a férjemről többé. Ebben a kérdésben legyen közöttünk szakadék és némaság, mint a sírban.

Egy ideig csendesen ült; Florence pedig alig mert lélegzeni is, míg az igazság homályos és tökéletlen árnyai kezdtek kergetődzni ijedt, mégis kétkedő lelkében. Alighogy Edith abbahagyta a beszédet, kemény arca lassan nyugodttá és szelíddé vált, mint mindig, ha Florence-szel egyedül maradt. Aztán hirtelen két kezével födte el megváltozott arcát, végre felállt, és szerető öleléssel jó éjszakát kívánt Florence-nek, és sietve kiment, vissza sem tekintett.

De mikor Florence már az ágyban feküdt, és a szoba sötét volt, csupán a tűz izzott, Edith visszatért, és azt mondta, hogy nem tud elaludni, öltözőszobája pedig nagyon magányos, odahúzott tehát egy széket a tűz mellé, és a lassan elhaló parazsakat nézte. Florence is a parazsat bámulta ágyából, míg végre a nemes alak ott a tűz előtt, leomló hajának koronájával és sötét szemével, melyben a tűz fénye visszaverődött, egészen összemosódott a parázzsal és elhomályosodott, majd végképp eltűnt Florence álomképei közt.

De azért a lány álmában sem szabadult a legújabb események határozatlan benyomásától. Álmait is ez alakította, kísértette; most így, most úgy, de mindig nyomasztóan és félelmetesen. Azt álmodta, hogy atyját kereste a vadonban, nyomait kutatta ijesztő magasságokban, majd mély aknákban és barlangokban; valamit rábíztak, amivel rendkívüli szenvedéstől kellett volna megmentenie... maga sem tudta mitől és miért... de sohasem tudta megtalálni, hogy kiszabadíthassa.

Azután holtan látta, ugyanazon az ágyon, ugyanabban a szobában, és tudta, hogy atyja utolsó percéig nem szerette. Odaborult a halott kihűlt keblére, és fájdalmasan zokogott. Majd nyílt vidék tárult ki előtte, folyó sietett tova, és egy panaszos hang, amelyet Florence olyan jól ismert, kiáltott feléje: „Most is egyre rohan, Floy! Sohasem áll meg! És te is vele haladsz!” Azután Pault látta, messziről feléje nyújtja a karját, s egy alak, akiben Waltert ismerte föl, ott állt közvetlen közelében, különös nyugalommal és szótlanul. Edith minden álomképben megjelent s eltűnt, néha Florence örömére, néha bánatára, míg végre mindketten ott álltak egy sötét sír szélén; Edith lemutatott a mélybe, Florence pedig odatekintett és látta - mit látott? - egy másik Edithet, ott a sírban!

Nyomasztó álmában felsikoltott, és úgy tetszett, fel is ébredt. Ekkor mintha egy lágy hang azt suttogta volna a fülébe: „Florence, édes Florence, nem más, csak álom!” Karját kinyújtva, viszonozta új mamája ölelését, aki ebben a pillanatban, a hajnal szürkületében kisuhant az ajtón. Florence felült ágyában, és gondolkozni kezdett, vajon mindez csakugyan megtörtént-e, vagy sem; de bizonyosan csak azt tudta, hogy valóban hajnali szürkület dereng körülötte, a kandallóban a tűznek csak megfeketült hamva maradt, ő pedig egyedül van.

Így múlt el a boldog pár hazatérésének első éjszakája.

HARMINCHATODIK FEJEZET

Házszentelés

Még sok nap telt el hasonló módon; legfeljebb annyi különbséggel, hogy számos látogatót fogadtak, és számos látogatást viszonoztak, azonkívül Skewtonné kisebb fogadásokat is rendezett saját lakosztályában. Bagstock őrnagy gyakorta meg is jelent nála; viszont Florence-re sohasem nézett többé úgy az atyja, noha látni mindennap látta. Új mamájával sem beszélt Florence sokat. Edith mindenkivel szemben büszkén és parancsolóan viselkedett a házban, kivéve Florence-et - ezt a lánykának is észre kellett vennie -, bármikor jött is haza látogatóból, mindig magához hívatta, vagy pedig maga ment át hozzá esténként, mielőtt aludni tért volna, akármilyen későre járt, és sohasem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy Florence mellett lehessen; de azért sokszor, ha együtt voltak, hosszú időn át nem szólt hozzá egyetlen szót sem.

Florence, aki ettől a házasságtól olyan sokat remélt, néha nem állhatta meg, hogy össze ne hasonlítsa a fényes házat a kopott, kietlen, régi otthonával, és elgondolkozott, vajon mikor változhatik át ez az új környezet valahogyan igazi otthonná. Mert hogy most nem az, egyikük számára sem, bár minden olyan fényesen és szabályszerűen zajlik a házban, azt mindig gyanította titokban. Sok órát töltött éjjel-nappal, bánatos gondolatai között, és az elhervadt remény könnyeit hullatta, ha új mamájának nyomatékos figyelmeztetésére gondolt, hogy senkinek sem lehet a föld ön kevesebb joga tanítani, miként nyerhetné meg atyja szívét. És Florence nemsokára arra kezdett gondolni - helyesebben elhatározta, hogy arra gondol -, mivel senki sem tudhatja Edithnél jobban, milyen reménytelen atyja hidegségét leküzdeni, talán csupa részvétből figyelmeztette őt előre, és tiltotta, hogy erről beszéljenek. Önzetlenül, mint egyéb cselekedetében, vagy elgondolásában, inkább az új seb fájdalmát választotta, semhogy az igazság bármilyen halvány visszfénye derüljön atyjára; mert szíve tele volt gyöngédséggel iránta még legröpkébb gondolataiban is. Őszintén remélte, hogy atyja otthona majd csak boldogabb lesz, ha az újszerűség és az átmenet állapota megszűnik; ő pedig kevesebbet töprengett, és még kevesebbet panaszkodott.

Bár az új család tagjai titokban nem érezték magukat otthonosan, mindenesetre elhatározták, hogy Dombeyné asszony legközelebb nagyobb társaságot fogad. A nemrég megtörtént esküvő megünneplésére és társasági életük fellendítésére Dombey és Skewtonné egész sereg fogadóestét tervezett. Elhatározták, hogy az ünnepélyek azzal kezdődnek majd, hogy Dombeyné asszony minden héten fogadóestet tart, mikor is Dombey úr és neje fölkérnek egy sereg sehogyan össze nem illő embert, hogy legyen szerencséjük hozzájuk azon a napon vacsorára.

Dombey úr tehát összeállított egy jegyzéket különféle keleti mágnásokból, akiket az ő nevében hívnak majd meg; majd Skewtonné, kedves gyermeke nevében, aki egyébként gőgös közömbösséggel viseltetett az egész ügy iránt, egy nyugati elemekből álló névjegyzéket csatolt. Ezen a névjegyzéken ott szerepelt természetesen Feenix bácsi is, aki ingóságainak nagy kárára, még mindig nem tért vissza Baden-Badenbe, továbbá ott szerepelt a névjegyzéken minden rendű és rangú molypillangó, aki különböző időkben ott repkedett szép lányának fénye körül, vagy Skewtonné körül, anélkül, hogy szárnya tartósabb kárt szenvedett volna. Edith utasítására Florence-et is beírták a vacsoravendégek névsorába, ezt a rendelkezést egyébként Skewtonné percnyi kétsége és habozása tette szükségessé; Florence pedig, noha csodálkozott kissé, gyors ösztönnel mindjárt megérzett mindent, ami atyjának ellenére lehetne, csendesen elfogadta tehát a neki szánt szerepet a nap eseményeiben.

Úgy kezdődött, hogy Dombey úr nyugtalanul járkált a fogadóteremben fel és alá egy egészen rendkívüli magasságú és keménységű gallérban, amíg csak a vacsora ideje el nem érkezett. Ekkor pontosan megjelent egy mérhetetlenül gazdag kelet-indiai igazgató. Mellényét mintha jó erős deszkából ácsolta volna célszerűen valamilyen egyszerű asztalos, valójában azonban a nanking nevű anyagból alkotta meg szabója; ezt az urat Dombey fogadta egyedül. A következőkben Dombey úr felküldött valakit Dombeyné asszonyhoz, hogy tisztelettel értesítse a pontos időről; majd a kelet-indiai direktor társalgási tekintetben valósággal hasra bukott, mert ahányszor a beszédben elakadt, Dombey úr sohasem húzta ki a bajból, így hát csak bámult a tűzbe, mindaddig, míg végre Skewtonné személyében nem érkezett segítség, akit a direktor, az este sikeres bevezetéséül, Dombeyné asszonynak gondolt és kitörő lelkesedéssel üdvözölt.

Utána egy bankigazgató érkezett. Az a hír járta róla, hogy mindent meg tud vásárolni - az emberi jellemeket különösen, ha arra adta volna a fejét, hogy a pénzpiacot ilyen irányban befolyásolja. Ez az igazgató csodálatos módon szerény ember volt, szinte kérkedően szerény; amikor ugyanis a tengerparti Kingstonban épült „kis házikóját" emlegette, úgy beszélt róla, mintha Dombey éppen csak egy fekvőhelyet, meg egy harapás valamit kaphatna, ha meglátogatná. Hölgyeket, tette hozzá, olyan szerényen éldegélő ember, mint ő, igazán, jóformán meg sem merne hívni; azonban, ha Skewtonné asszony, meg a lánya, Dombeyné asszony valaha arra járnának és megtisztelnék azzal, hogy megnéznék az ő parányi kis bokorültetvényeit, egy-két szegény kis virágágyat, aztán meg azt, ami nagy félénken valami fenyőféle akar lenni, azonkívül még azt az egy-két más effajta igénytelen kertészeti próbálkozást, hát ő kitüntetésnek venné valóban. Ez az úr jellemének megfelelően, rendkívül igénytelenül öltözködött; nyakravaló gyanánt ugyanis egy parányi fehér nyakkendőcsonkkal érte be, roppant nagy cipőt viselt, kabátja lötyögött rajta, nadrágja viszont rövidebb volt a kelleténél. Mikor pedig Skewtonné az operát említette, az igazgató kijelentette, hogy ő bizony nagyon ritkán jár, mert ilyesmire neki nem telik. Láthatóan őt magát is rendkívül földerítette és mulattatta, hogy ezt mondja, mert kezét zsebébe rakva, valósággal rásugárzott a társaságra, és szemében rendkívüli megelégedés csillogott.

Ekkor jelent meg Dombeyné asszony; büszke szépségében olyan dacosan és megvetően nézett le mindnyájukra, mintha a menyasszonyi koszorú[5] acélszögekből alkotott füzér lett volna, amelyet azért kényszerítettek a fejére, hogy ezzel csikarjanak ki tőle valamilyen eredményt, de ő inkább meghal, mintsem megadja.

Vele jött Florence is.

Mikor együtt beléptek, Dombey arcán megint ott borongott az az árnyék, amely megérkezésük estéjét elsötétítette. Csakhogy ezt senki sem vette észre; Florence ugyanis föl sem merte vetni szemét atyjára, Edith felséges közönyében tudomást sem vett róla.

A vendégek most már egymás után érkeztek. Több igazgató, részvénytársasági elnök, idősebb hölgyek, teljes díszben, a fejükön irtózatos súlyok; - majd Feenix bácsi, Bagstock őrnagy, meg Skewtonné barátnői, ugyanolyan rózsás arcúak, mint Cleopatra, és igen drága nyakláncokat viseltek, igen hervatag nyakukon. Köztük egy hatvanöt éves ifjú hölgy, rendkívül szellősen öltözött, ami a vállát és a hátát illeti; azonkívül igen megnyerő selypítéssel beszélt és szemhéját csak a legnagyobb erőfeszítések árán óvhatta meg a lecsukódástól; modorában pedig megvolt az a meghatározhatatlan báj, amely a szeles fiatalságtól oly gyakran

[5] Szokásban volt, hogy a menyasszony az első fogadás alkalmával menyasszonyi ruhát és koszorút viseljen.

elválaszthatatlan. Mivel a Dombey úr névsorában szereplők legnagyobb része a hallgatagságra mutatott hajlandóságot, a Dombeyné névsorában foglaltak pedig a beszédességre, a két névsor emberei között határozott ellenszenv mutatkozott; a Dombeyné asszony névsorában szereplők ennélfogva belvillongást kezdtek Dombey úr névjegyzékének vendégeivel; Dombey úr népe aztán elhagyatottan bolyongott ide-oda a szalonban, sarkokban kerestek menedékhelyet, vagy az újonnan érkezők csoportjába botlottak belé; néha pedig odaszorultak a pamlagok mögé, kívülről nyíló ajtók nekivágódtak a fejüknek; egyszóval mindenféle válogatott kellemetlenséget kellett elszenvedniük.

Mikor a vacsorát jelentették, Dombey úr egy éltes dámának nyújtotta karját; ez a hölgy valósággal olyan volt, mint valami bankjegyekkel dagadóra tömött vörös bársony tűpárna, és maga lehetett volna az Angol Bank, olyan vén volt, olyan gazdag és olyan gonosz; Feenix bácsi Dombeynét vezette, Bagstock őrnagy Skewtonnét, a csupasz vállú fiatalságot a kelet-indiai direktorra ruházták, aki mellett úgy állt, mint egy gyertyakoppantó, a többi urak pedig otthagyták a hátralevő hölgyeket, közszemlére a szalon fala mentén, míg csak egy csomó vállalkozó szellem rá nem szánta magát, hogy levezesse őket a lépcsőn. Ezek a bátor lelkek, áldozataikkal együtt, teljesen eltorlaszolták az ebédlő ajtaját, és hét szerény embert kiszorítottak a kőpadlatú előcsarnokba. Végre, mikor aztán valamennyien bejutottak és leültek, egyik, ezek közül a szelíd emberek közül még mindig ott mosolygott zavartan, olyan elhagyatottnak és alkalmatlannak érezte magát, és a pincemester vezetésével kétszer körülsétálta az asztalt, míg végre megtalálta a helyét. Ekkor derült ki, hogy Dombeyné asszony bal oldalára irányították; a szerény ember leült, és attól fogva fejét sem merte felemelni.

A tágas ebédlőtermet, a ragyogóan megterített asztal körül ülő vendégekkel, akik ugyancsak nagy szorgalommal használták csillogó kanalukat, késüket, villájukat, nyugodtan a Tiddler Tom telkéhez lehetett volna hasonlítani, amelyről a gyermekvers azt mondja, hogy mindenki aranyat, ezüstöt szed fel két kézzel onnan. Dombey úr, mint Tiddler, csodálatosan illett szerepéhez. Az a hosszú, hideg ezüstből való asztaldísz pedig, közötte meg a felesége között, amelyen hideg ezüst Cupidók nyújtogattak illattalan virágokat mindkettőjük felé, mélységes jelképet rejtett magában.

Feenix bácsi rendkívüli módon elemében volt, és ma különösen fiatalnak látszott. Tréfálkozó kedve olykor azonban túlontúl elragadta - emlékezőtehetsége ugyanis éppen úgy elkalandozott, akárcsak a lába -, a mai alkalommal például az egész társaságot halálra ijesztette.

A dolog így történt.

A csupasz hátú fiatalság, aki Feenix bácsit gyöngéd érzelmeket eláruló tekintettel nézte, rávette a kelet-indiai direktort, hogy odavezesse Feenix bácsihoz, s a jó szolgálatért cserébe, aztán rögtön faképnél hagyta a direktort; ez pedig, mivel a másik oldalon sötét bársonykalap vetett rá árnyékot, s a kalap egy legyezőt tartó, csontos és szótlan nőt tetőzött be, megadta magát az egyre erősbödő, általánosan nyomott hangulatnak, és teljesen magába vonult. A fiatalság és Feenix bácsi viszont szerfölött élénken, szellemesen viselkedett, s az ifjú hölgy jóízűen kacagott valamin, amit Feenix bácsi mesélt neki, Bagstock őrnagy pedig engedelmet kért, hogy Skewtonné asszony nevében megkérdezhesse (ott ültek egymással szemben, kissé lejjebb) vajon nem volna-e lehetséges közkincsnek tekinteni ezt a nyilvánvalóan mulatságos történetet?

- Nos, becsületemre - felelt rá Feenix bácsi -, igazán semmi az egész, jóformán ismételni sem érdemes, tényleg; az egész csak Jack Adams adomája. Fogadni mernék rá, hogy Dombey barátom - folytatta most Feenix bácsi, mivel az egész társaság figyelme rászegeződött -, emlékszik is Jack Adamsra... Jackot értem, nem Joet, az a testvére volt... Jack... a kis Jack...

kancsal volt egy kicsit, s valamennyire akadozott a beszéde; az, aki mint képviselő, helyettese volt valakinek a kerületében. Az én parlamenti időmben csak úgy hívtuk, hogy Adams M. S., mert mint Melegítő Serpenyő szerepelt egy fiatalember helyett, aki még kiskorú volt. Dombey barátom bizonyára ismerte is.

Dombey, akitől ugyanannyi valószínűséggel lehetett volna várni azt is, hogy Guy Fawkest ismerje, tagadólag válaszolt. De a hét szerény ember közül az egyik most azzal lendült föl a kiválóság polcára, hogy kijelentette, ő ismerte Adamsot; aztán hozzáfűzte még: igen, mindig csizmát viselt!

- Pontosan úgy van! - felelt Feenix bácsi, miközben előrehajolt, hogy szemügyre vegye a szerény embert, és bátorítóan mosolyogjon feléje. - Az Jack volt. Joe viszont...

- Rámásat! - kiáltott a szerény ember, aki szemmelláthatóan pillanatról pillanatra emelkedett a közvélemény szemében.

- Úgy van! - ujjongott Feenix bácsi. - Ön tehát jó lábon állt mindkettővel?

- Mindkettőt ismertem - felelt a szerény ember, Dombey úr rögtön koccintott is vele.

- Ördögien kitűnő fickó volt az a Jack! - szólt Feenix bácsi, mialatt ismét előrehajolt és mosolygott.

- Kitűnő! - felelt a szerény ember, aki sikerétől vérszemet kapott. - Egyike a legnagyszerűbb fickóknak, akiket ismertem.

- Ön bizonyára hallotta a történetet is - folytatta Feenix bácsi.

- Emlékezni fogok rá bizonyára - válaszolta a vakmerővé vált szerény ember -, ha lordságod elmondja. - Ezzel hátradőlt székében, és a mennyezetre mosolygott, mintha könyv nélkül tudta volna a históriát, és már előre csiklandozná a nevetés.

- Mi több, tényleg, valójában nem is éppen történet - szólalt meg Feenix bácsi, az egész asztalhoz intézve most már szavait, miközben egyre mosolygott, és kedélyesen rázta a fejét -, és nem érdemel egy szónyi elöljáró beszédet sem, csak éppen azt mutatja, milyen humora volt Jacknek. Szóval, tényleg, Jacket meghívták egyszer egy esküvőre... azt hiszem Barkshire-be.

- Shropshire-be - igazította ki a vakmerő szerény ember, amint észrevette, hogy az utóbbi szavakat hozzá intézik.

- Oda? Igaz! No de, tényleg, éppúgy hívhatták volna akármelyik megyébe. Meghívták tehát a barátomat Akármi megyébe - Feenix bácsi ragyogva próbálgatta elmeélét -, nos, és Adams lemegy. Csakúgy, mint mi, valamennyien, akiket Dombey barátom megtisztelt, ugyancsak nem vártuk, hogy kétszer hívjon, hanem éltünk a kiváló alkalommal, és vidám örömest megjelentünk. Jack tehát elment. El. Nos, az az esküvő, tényleg, ritka szép lány esküvője volt, meg egy olyan emberé, akit a lány nem szeretett egy fikarcnyit sem, de elfogadta óriási vagyonáért. Nos, amikor Jack aztán visszatért esküvő után a városba, egy barátja, akivel az alsóház előszobájában akadt össze, azt kérdi tőle: „Nos, Jack, hát hogy van az össze nem illő pár?" - „Össze nem illő?" - kérdi Jack. - „Egyáltalában nem. Sőt, a legvilágosabb eset ez a világon. A lányt rávették, a férfit pedig rászedték."

A társaságot mintha villám sújtotta volna. Még Feenix bácsi is megérezte, akármennyire is örült története csattanójának, és hirtelen elhallgatott. Az estély első általános beszédtárgya nem csalt mosolyt az arcokra. Síri csönd következett, s a boldogtalan szerény ember, aki igazában annyira nem ismerte a történet tartalmát, akár a ma született gyermek, ott olvashatta

minden arcon a megsemmisítő szemrehányást, hogy valamennyien őt tekintik a baj okozójának.

Dombey arca különben sem változott gyorsan, és a mai ünnepélyes alkalommal meg éppen nem mutatott többet, mint amennyit a halotti csönd közepette ünnepélyesen így fejezett ki, hogy „Nagyon jó!" Edith szeméből gyors pillantás röppent Florence felé, egyébként közömbösnek és gyanútlannak mutatkozott.

Az ebéd ezalatt a különböző ízes húsok és borok fokozatain át, a szakadatlanul felvonuló arany és ezüst, a föld, a lég, a tűz és víz alkotta ritkaságok, pompázatos gyümölcsök közepette, lassan haladt előre. Bőven került az asztalra jég is, bár Dombey úr lakomáin ugyancsak fölösleges dolognak látszott, s a vacsora utolsó fogásai már ama új érkezők szakadatlan kopogásának egyhangú zenéje között zajlottak le, akiknek a lakoma szagával kellett beérniük. Mikor Dombeyné asszony felkelt, érdekes látnivaló volt, amint ura és parancsolója merev nyakkal és felszegett fejjel, kinyitotta az ajtót, hogy a hölgyek visszavonulhassanak - s aztán Dombeyné elsöpört előtte, Dombey lányának a karján.

Dombey úr maga ugyancsak komoly látványt nyújtott, amint roppant méltósággal ült a borosüvegek mögött, a kelet-indiai direktor viszont vigasztalannak látszott nagy magányában, az asztal üresen maradt végén; - az őrnagy pedig katonás jelenség; adomákat mesélt el a yorki hercegről, a hét szerény ember közül hatnak. (A hetedik ugyanis teljesen magába roskadt.) A bankigazgató elég csüggesztően festett, amint egy kis csoport bámulónak azt mutogatta néhány csemegekés segítségével, milyen az ő fenyves-ültetési kísérlete; Feenix bácsi pedig határozottan méla látvány volt, amint hosszú kézelőjét húzogatta, és parókáját igazgatta titokban a fején. Mindez csak rövid ideig tartott, mert a kávé kicsalogatta az urakat a szalonba.

A fogadóteremben, egy emelettel feljebb, hatalmas volt a tolongás, s percről percre nőtt; Dombey úr névsora mindazonáltal még mindig nem bírt összeelegyedni Dombeyné asszony névsorával, és senki nem lehetett egy pillanatra kétségben az iránt, ki hová tartozott.

A szabály alól kivétel csupán Carker úr lehetett: hol itt, hol ott mosolygott a társaságban, vagy ott állott a Dombeyné asszony körül alakult körben, s figyelmesen nézte őket, valamint a főnökét, Cleopatrát, az őrnagyot és Florence-et, és minden egyebet megfigyelt körös-körül; jól érezte magát mind a két körben, és úgy látszott, nem tartozik egyikhez sem.

Florence annyira félt tőle, hogy jelenléte valóságos lidércnyomásként nehezedett rá. Nem bírta kiverni a fejéből, mert szeme az ellenszenv és bizalmatlanság parancsoló kényszere folytán egyre feléje pillantott. Pedig más gondolatok foglalkoztatták lelkét; mert amint félrevonulva ott ült - nem mintha nem lett volna, aki bámulja, vagy társaságát keresse, hanem mert szelíd, szerény lénye így kívánta -, elszoruló szívvel kellett éreznie, hogy mindabban, ami itt végbemegy, atyjának milyen kevés a része, mennyire kényelmetlenül érzi magát, amint ott őgyeleg az ajtó körül, és azokra vár, akiket külön figyelemmel be akar mutatni feleségének; ez pedig milyen büszke hidegséggel fogadja valamennyit, s a világért sem mutatná, hogy érdeklődik irántuk, vagy megnyerni szeretné őket, a bemutatás után többé egy szót nem szólt, hogy férje kívánságának eleget tegyen, vagy vendégeit szórakoztassa. Nem kevésbé zavaró és kínos volt Florence számára az is, hogy ő hozzá viszont Edith olyan szíves, és annyi szerető figyelemben részesíti. A lány előtt szinte hálátlanságnak látszott, ha csak észreveszi, mi történik ott a szeme előtt.

Milyen boldog lett volna Florence, ott az atyja mellett, akár egy tekintettel is beérte volna. Örülhetett, hogy még csak nem is gyanította, mi az oka atyja kedvetlenségének. De Florence attól félt, hogy atyja talán zokon venné, hogy észrevette, mennyire háttérbe szorult, és atyja iránti vonzalma s az Edith iránt érzett hála közt vergődve, alig merte rájuk emelni szemét. A

mindkettőjük iránt érzett aggodalomban és szánalomban lassan az a gondolat lopódzott rajta keresztül ott a tömegben, vajon nem lenne-e jobb, ha mindezek a hangok és léptek sohasem találtak volna utat ebbe a házba - ha a régi egyhangúságot és lassú pusztulást nem váltotta volna fel ez az újdonatúj pompa -, és ha az elhanyagolt gyermek sohasem lelt volna barátra Edithben, hanem élte volna tovább magányos életét, részvéttől nem övezve és elfeledten.

Chickné asszonynak szintén ilyenfajta gondolatai lehettek, csakhogy őbenne nem olyan csendesen érlelődtek, mint Florence-ben. A derék asszonyságot elsősorban az sértette, hogy vacsorára nem hívták meg. Miután ezt a csapást már félig-meddig kiheverte, roppant nagy költekezésbe bocsátkozott, hogy Dombeyné fogadónapján a háziasszonyt egészen elkápráztassa megjelenésével, Skewtonné asszonyt pedig megölje az irigység.

- Még annyiba sem vesznek - szólt most Chickné férjéhez -, mint Florence-et. Ki vesz itt rólam tudomást? Senki!

- Senki, drágám - hagyta helyben Chick úr, aki ott ült felesége oldalán a fal mellett, és halk fütyörészésben keresett vigasztalást.

- Veszed észre, mintha itt szükség lenne rám? - kérdezte Chickné szikrázó tekintettel.

- Nem, drágám, nem veszem észre.

- Paul őrült - jelentette ki Chickné.

Chick úr csak fütyörészett.

- Ha nem vagy szörnyeteg, noha sokszor már igazán azt hiszem, hogy az vagy - tört ki Chicknéből az őszinteség -, ne fújd itt nekem most a nótáidat. Valaki, akiben a legkisebb emberi érzés van, hogyan nézheti béketűréssel Paul anyósát amott, abban az öltözetben és azt, ahogyan Bagstock őrnaggyal viselkedik, akinek az ismeretségét egyébként más becses dolgok között a te Toxodnak köszönhetjük...

- Az én Toxomnak, kedvesem? - szólt Chick úr elképedve.

- Igenis annak - felelt Chickné roppant szigorúan -, a te Toxodnak... mondom, hogy valaki elnézheti azt az asszonyt amott, meg Paul felfuvalkodott feleségét, és azokat a botrányos vén madárijesztőket a csupasz vállukkal, meg hátukkal; meg egyáltalán ezt az egész társaságot... és hozzá még fütyül is - folytatta Chickné, olyan dühös hangsúllyal vágva ki az utolsó szót, hogy Chick úr valósággal meghökkent -, az, istennek hála, rejtély marad előttem!

Chick erre olyanképpen húzta össze a száját, mint aki sem nem dúdolt, sem nem fütyült életében, és igen elgondolkozva nézett maga elé.

- De azt hiszem, tudom, mivel tartozom magamnak - folytatta Chickné, dagadva a méregtől -, igen, tudom, még ha Paul el is felejtette, mivel tartozik nekem. Nem ülök itt, én, a család tagja, úgy, hogy még csak rám se hederítsenek. Nem vagyok sár a Dombeyné talpa alatt... még nem! - kiáltott Chickné olyanformán, mintha kilátása lett volna rá, hogy az lesz néhány nap múlva. - Megyek innen. Nem mondom (bármit is gondolok), hogy ezt az egész dolgot kizárólag azért rendezték, hogy engem megalázzanak és bosszantsanak. Egyszerűen elmegyek. Nem fogok hiányozni, azt tudom.

E szóval Chickné mereven felemelkedett, és karját nyújtotta Chicknek, aki félórai mellőzöttség után elvezette. És meg kell adni, igen helyesen ítélt, amikor azt állította, hogy nem fog hiányozni senkinek.

Chicknén kívül azonban akadt itt más felháborodott vendég is; Dombey úr névsora (mely még mindig nehézségekkel küzdött), testületileg felháborodott a Dombeyné névsora ellen, mivel

azok lornyonokkal néztek rájuk, és hangosan adtak kifejezést csodálkozásuknak, hogy ugyan miféle népség is lehet ez; a Dombeyné névsorához tartozók viszont fáradtságról kezdtek panaszkodni, a csupasz vállú kis jószág pedig, mikor már nélkülöznie kellett a vidám és ifjú Feenix bácsi figyelmét (aki az ebédlőasztaltól eltávozott), bizalmasan megvallotta harminc vagy negyven ismerősének, hogy majd megöli az unalom. Az öreg dámáknak, fejükön a roppant súlyokkal, több-kevesebb kifogásuk támadt Dombeyné asszony ellen; a részvénytársasági elnökök és igazgatók pedig megegyeztek abban a véleményben, hogy ha már Dombey mindenáron nősülni akart, hát miért nem vett el olyan valakit, aki korához illőbb, s ha nem is olyan gyönyörű, de jobb módú legalább. Az uraknak ebben a csoportjában az az általános vélemény alakult ki, hogy Dombey úr részéről gyöngeség volt az egész, de hiszen eljön az ideje, hogy meg is bánja. Alig akadt az egész társaságban olyan, a hét szerény embert kivéve talán, aki úgy ment vagy maradt, hogy ne panaszkodott volna sérelemről és elhanyagoltságról Dombey úr vagy Dombeyné asszony részéről; a fekete bársony kalapos nő pedig egy szót sem szólt egész este, mivelhogy a vörös bársony tűpárna külsejű hölgyet előbb vezették be az ebédlőbe, mint őt. Még a hét szerény ember természete is megszilajodott, attól-e, hogy túl sokat savanyították a belsőjüket citromos vízzel, avagy az általános ragály kapta el őket, de elég az hozzá, hogy gúnyos tréfákat kezdtek megkockáztatni egymás között, és ócsárló nyilatkozatokat engedtek meg maguknak a lépcsőn meg a félreeső sarokban. Az általános elégedetlenség és kényelmetlenség úgy elterjedt az egész házban, hogy az előcsarnokban összegyűlt inasok csakúgy tudtak róla, mint a társaság odafönt. Sőt, még a fáklyavivők is hírét vették kint az utcán, s az egész mulatságot holtnélküli temetéshez hasonlították, ahol a végrendeletben senkiről sem emlékeztek meg.

A vendégek végre elmentek a fáklyásokkal együtt, és a hintókkal zsúfolt utca újra kiürült, a kihunyófélben levő világoknál benn csak Dombey meg Carker alakja látszott. A szoba egyik részében beszélgettek, a másik részében pedig Dombeyné meg anyja ültek egymás mellett - az első egy díványon, a másik pedig az ismeretes Cleopatra-mozdulattal dőlt hátra, komornájára várakozva -, egy karosszékben. Miután Dombey bevégezte Carkerrel való tárgyalását, emez előbbre lépett, hogy alázatosan elbúcsúzzék.

- Remélem - szólalt meg -, hogy e gyönyörű este fáradsága nem lesz rossz hatással Dombeyné asszonyra holnap.

- Dombeyné asszony - szólalt meg most Dombey, közelebb lépve -, sokkal jobban megkímélte magát minden fáradtságtól, semmint önnek a legkisebb aggodalomra is oka lehetne. Sajnálattal kell kijelentenem, Dombeyné asszony, hogy szerettem volna, ha egy kissé jobban megerőlteti magát ebből a mai alkalomból.

Edith gőgös tekintetet vetett férjére, aztán mintha nem találta volna érdemesnek tovább pihentetni rajta, egyetlen szó nélkül elfordította a szemét.

- Nagyon sajnálom, asszonyom, hogy nem tartotta kötelességének...

Edith újra ránézett.

- Kötelességének - folytatta Dombey -, hogy barátaimat kissé több megbecsüléssel fogadja. Nem egy azok közül, akiket kegyed jónak látott ma este olyan szembeötlő módon lekicsinyelni, Dombeyné asszony, megtiszteli kegyedet azzal, hogy meglátogatja.

- Van-e tudomása arról, hogy valaki jelen van? - kérdezte Edith, s átható pillantást vetett férjére.

- Ne, Carker! Kérem, ne menjen. Ragaszkodom ahhoz, hogy maradjon! - kiáltott Dombey, megállítva a nesztelen járású urat az elvonulásban. - Carker úr, mint tudja, asszonyom, teljes bizalmamat bírja. Éppen olyan ismerős azzal, amiről beszélünk, mint én magam. Engedje meg, hogy miheztartás végett kijelentsem, asszonyom, ezek a gazdag és fontos személyek a látogatásukkal kitüntettek engem - fejezte be Dombey, s egész termetében kiegyenesedett, mintha ilyen módon kívánná hangsúlyozni vendégei fontosságát.

- Azt kérdezem - ismételte Edith, megvető, büszke pillantást vetve férjére -, van-e tudomása arról, uram, hogy valaki itt van?

- Kérnem kell, könyörögnöm, követelnem, hogy elbocsásson - szólt Carker, előrelépve. - Bármennyire csekély és jelentéktelen is ez a nézeteltérés...

Skewtonné eddig feszült figyelemmel nézte lánya arcát, s most közbeszólt:

- Drága Edithem és drága Dombeym, a mi nagyra becsült barátunk, Carker úr... mert minden bizonnyal annak nevezhetem...

- Túlontúl nagy megtiszteltetés... - mormogta Carker halkan - éppen azokat a szavakat használta, melyek nekem is az ajkamon voltak, és alig vártam, hogy kimondhassam. Csekély és jelentéktelen!

- Drága Edithem és édes Dombeym, nem tudják-e mindnyájan jól, ha kettejük közt valami nézeteltérés támad... várjon, Flowers, ne most.

Flowers, a komorna, amint meglátta, hogy az urak is jelen vannak, nagy sietséggel vonult vissza.

- Hogyha kettőjük között valami nézeteltérés van - folytatta Skewtonné -, tekintve, hogy mindkettő csupa szív és a szerető érzés bájos köteléke fűzi össze kettőjüket... ez a véleménykülönbség nem lehet más, mint csekély és jelentéktelen. Mi fejezhetné ki a valóságot jobban? Semmi. Azért tehát örülök, hogy megragadhatom ezt az alkalmat, mely oly természetes és oly átitatott a kettőjük egyéni jellemével meg miegyébbel, hogy könnyet csal egy anya szemébe... megragadom, igen, hogy megmondjam, mennyire nem tulajdonítok az egésznek semmi fontosságot. Persze ezek a különbségek is szükségesek ahhoz, hogy a lélek apróbb vonásait kifejezzék és kimondom, ellentétben a legtöbb anyóssal (ó, ez a gyűlöletes szó, kedves Dombeym!); akiknek szerepét ilyennek írták le előttem ebben a mi, fájdalom, nagyon is mesterkélt világunkban; én sohasem fogom megkísérelni, hogy ilyen alkalmakkor beleavatkozzam a dologba, és nem is tartom bajnak, ha néha villan egyet-egyet az a kis fáklya, amelyet hogyishívják, nem Cupido, hanem az a másik kedves teremtés tart a kezében.

A jóságos anya oly élesen pillantott gyermekeire, hogy pillantása nagyon is határozott és jól megfontolt szándékot sejtetett a révedező, összevissza beszéd felszíne alatt. Mindjárt az elején óvatosan el akarta különíteni magát tőlük, tekintettel arra az eljövendő alkalomra, ha az őket összekötő láncok nagyon is csörögni kezdenek, és akkor majd minden elől elsáncolhatja magát ama tettetett módon ártatlan hite mögé, hogy közöttük a legteljesebb egyetértés uralkodik, mert hiszen isten is egymásnak teremtette őket.

- Kifejtettem Dombeyné asszonynak - szólalt meg most Dombey legünnepélyesebb modorában -, mi az, amit viselkedésében most, házaséletünknek mindjárt az elején kifogásolok és amin, kérni fogom, változtasson. Carker - folytatta elbocsátó fejbólintással -, jó éjszakát!

Carker úr meghajolt az új asszony királyi alakja előtt, bár szikrázó szeme éppen férjére szegeződött; amint pedig Carker Cleopatra pamlaga előtt elhaladt, megállt és alázatos, bámuló hódolattal emelte ajkához kegyesen feléje nyújtott kezét.

Ha a gyönyörű asszony szemrehányással halmozza el, vagy egyáltalán változás látszik az arcán; vagy megtöri a csendet, csak egyetlen hanggal is, most, hogy egyedül maradtak (mert Cleopatra nagy sietséggel elmenekült), akkor Dombey tudta volna, hogyan képviselje tovább az ügyét vele szemben. De ez a tökéletes, kifejezhetetlen és megsemmisítő megvetés, amellyel Edith rövid idő múlva elfordította róla szemét, mintha férje túlontúl értéktelen és közömbös volna számára, semhogy egy szóval is érdemes volna belekötnie; az a határtalan gőg és hidegsége, az a hajthatatlan, dacos elhatározás, amely ott tükröződött minden vonásán, s azt hirdette, hogy le fogja törni ezt az embert, és aztán nem törődik vele többé: mindezek ellen Dombeynak nem volt fegyvere; az asszony aztán felállt és otthagyta, s gőgös szépségének minden erejét férje megvetésére fordította.

És vajon Dombey elég gyáva lett volna csakugyan, hogy egy óra múlva meglesse ott a nagy lépcsőházban, ahol egyszer Florence-et látta a holdfényben Paullal? Vagy csak véletlenül maradt ott a sötétben, és feltekintvén, meglátta Edithet gyertyával a kezében lefelé jönni Florence szobájából. Megfigyelte, hogy az arca, amelyet ő nem tud alázatosságra bírni, teljesen megváltozott megint.

De Edith arcán sem lehetett nagyobb változás, mint amilyen az ő arcán. Soha, még büszkeségének és szenvedélyének legerősebb megnyilatkozásában sem telepedett rá ilyen árnyék, mint hazaérkezése estéjén ott a sarokban; ez az árnyék azóta megjelent rajta többször is és most, amint ott állt, a magasba felnézve, még sötétebbé vált arcán.

HARMINCHETEDIK FEJEZET

Intő jelek

Másnap Florence, Edith és Skewtonné együtt voltak, a kocsi pedig ott várt rájuk a kapu előtt. Mert Cleopatra most már ismét gályához jutott, és Withers, aki nem volt többé olyan vézna, peckesen feltartott fejjel állt a pulykamellű zekéjében és katonás szabású nadrágjában Cleopatra kereketlen széke mögött az ebéd ideje alatt, és már nem kellett nekifeszítenie fejét a szék támlájának, mint azelőtt. Withers fürtjei csak úgy tündököltek a pomádétól a révbejutás e napjaiban, azonkívül kecskebőrkesztyűt viselt és kölnivíztől illatozott.

A társaság Cleopatra szobájában gyülekezett. A vén Nílus kígyója[6] (nem sértő szándékkal mondjuk ám!) pamlagán pihent, és reggeli csokoládéját szürcsölgette, délután három órakor; Flowers, a komorna közben a fiatalos kéz- és nyakfodrocskákat igazgatta el rajta, azonkívül valóságos magánkoronázási szertartást rendezett egy őszibarackszínű bársonykalappal, amelynek mesterséges rózsái rendkívül előnyösen érvényesültek azáltal, hogy a gutaütés úgy enyelgett velük, mint állandó szélfuvalom.

- Azt hiszem, Flowers, kissé ideges vagyok ma reggel - szólalt meg Skewtonné. - Reszket a kezem.

- Igen, mert méltóságod volt a lelke az egész estélynek, és most megszenved érte - felelt Flowers.

Edith, aki az előbb odaintette Florence-et az ablakhoz és nagyra becsült anyja piperészkedésének hátat fordítva, kinézett az utcára, most hirtelen visszapattant onnan, mintha villám csapott volna le előtte.

- Drága gyermekem - kezdte Skewtonné lankatagon -, csak nem vagy te is ideges? Ne mondd nekem, édes Edithem, hogy te irigylésre méltó önuralmaddal, szintén mártírjává kezdesz válni annak, amitől szerencsétlenebb szervezetű anyád annyit szenvedett! Withers, valaki ott áll az ajtóban.

- Névjegy, asszonyom - felelte Withers, és Dombeyné felé közeledett.

- Nem vagyok itthon! - szólt Edith, s a névjegyre rá sem nézett.

- De drága szívem - vinnyogta Skewtonné -, miféle furcsa dolog ilyesmit kiüzenni, anélkül, hogy megnéznéd a nevet! Adja csak ide azt a névjegyet, Withers. Ó, édesem, hozzá még Carker! Az a rendkívül okos ember!

- Nem vagyok itthon! - ismételte Edith olyan parancsoló hangon, hogy Withers az ajtóhoz lépvén, szintén parancsolóan kiáltott ki az inasnak.

- Dombeyné asszony nincs itthon! Mozgás, egy-kettő! - azzal rácsapta az ajtót.

Az inas azonban rövid idő múlva visszatért, és megint súgott valamit Withersnek, aki ismét, ha nem is nagyon készségesen, odalépett Dombeyné elé:

- Carker úr alázatos tiszteletét küldi, asszonyom, és kéri, méltóztassék egy percet áldozni neki, ha lehetséges - üzleti ügyben.

---

[6] Antonius szavai Shakespeare „Antonius és Cleopatrá”-jában.

- Igazán, kedvesem - szólt közbe Skewtonné, legbárányibb modorában, mert lánya arca egyszerre fenyegetővé változott -, ha megengednéd, hogy szót szóljak, azt ajánlanám...

- Vezesse be - felelt Edith.

Amint Withers eltűnt, hogy a parancsot teljesítse, Edith haragos tekintettel nézve anyjára, hozzátette:

- A te közbenjárásodra, nem bánom, jöjjön a te szobádba.

- El... kimenjek? - kérdezte Florence hirtelen.

Edith bólintott, azonban Florence az ajtóban szembetalálkozott a látogatóval. A cégvezető most is a bizalmasságnak és elnézésnek azzal a kellemetlen vegyülékével szólt a lányhoz, mint első ízben, méghozzá leghalkabb modorában: reméli, hogy kitűnően érzi magát - de hiszen kérdeznie sem kell, a tekintete megelőzi a választ -, alig volt szerencséje tegnap ráismerni, annyira megváltozott; s ezzel kinyitotta előtte az ajtót; a lány önkéntelen visszariadása hatalmának titkos gyönyörét keltette benne, melyet nagy alázatossága és udvariassága sem rejthetett el egészen.

Carker úr egy pillanatra Skewtonné kegyes leereszkedéssel odanyújtott keze fölé görnyedt, aztán Edith előtt hajolt meg. Ez hidegen viszonozta köszöntését, egy pillantást sem vetett rá, sem maga le nem ült, sem a vendéget nem kínálta hellyel, hanem várta, hogy az beszéljen.

Edith büszkeségével és hatalmával körülsáncolva, lelke egész hajthatatlanságában állt ott, de azzal a régi meggyőződéssel is, hogy ez az ember anyjával együtt, találkozásuk első pillanatában legrosszabb oldaláról megismerte; és a lealázottság érzése, amely benne élt, olyan tisztán áll Carker előtt, akárcsak saját maga előtt - és egész életében úgy olvas, mint egy hitvány könyvben. Senki más nem vette észre rajta kívül, lekicsinylő tekintete és hangja, mintha abból a könyvből olvasna. Mindez pedig ugyancsak gyöngítette Edith öntudatát. Bármilyen gőgös is vele szemben, míg parancsoló arca Carker megalázkodását követte; bárhogyan is visszautasította megvető ajka; lelke bármennyire is tele lehetett felháborodással, hogy így be mer hozzá tolakodni, sötét pillái bármilyen komoran fátyolozták el szeme fényét, hogy egyetlen sugara se érje ezt az embert - Carker meg állhatott előtte alázatosan, könyörgően, megsértetten és teljesen kiszolgáltatottan az asszony akaratának; szíve mélyén Edith mégis tudta, hogy éppen fordított a helyzet: diadal és felsőbbség mind Carkeré, és nagyon is jól érzi.

- Merészkedtem kihallgatást kérni - kezdte Carker -, és voltam olyan bátor üzleti ügynek nevezni, mivel...

- Talán Dombey úr küldte önt szemrehányó üzenettel - vágott közbe Edith. - Hiszen olyan rendkívüli módon élvezi Dombey úr bizalmát, uram, hogy alig lepne meg, ha ilyesmi volna jövetelének célja.

- Semmiféle üzenetem nincs annak a hölgynek, aki Dombey úr nevére csak fényt áraszt - felelte Carker. - Hanem a magam nevében kérem ezt az úrhölgyet, legyen igazságos ahhoz, aki alázatosan kéri tőle az igazságot, s aki Dombey úr alárendeltje csupán, aminek már magában is alázatosságra kell őt intenie. Kéri, gondoljon arra a képtelen helyzetre, amelyben tegnap este része volt, és mennyire nem kerülhette el a kínos alkalom során kikényszerített szerepet.

- Édes Edithem - hangzott fel Cleopatra intő szava igen halkan, közben lornyonját eltartotta szemétől -, ez valóban igen elbájoló Hogyishívják úr részéről. És mennyire csupa szív dolog!

- Mert elég vakmerő - folytatta Carker úr, hálás pillantással Skewtonné felé -, elég vakmerő vagyok ahhoz, hogy kínos alkalomnak nevezzem, noha csak az én számomra lehetett kínos, aki szerencsétlenségemre jelen voltam. Ilyen csekély nézeteltérés... mint főnöktársak között, mint házastársak között, akik önzetlen odaadással szeretik egymást, és készek lennének bármilyen önfeláldozásra is... igazán semmi. Mint Skewtonné asszony maga is annyi igazsággal és érzéssel fejezte ki a múlt éjjel... igazán semmi.

Edith nem bírt a beszélőre nézni, hanem néhány perc múlva ennyit mondott:

- És az ön megbízása, uram...

- Edith, angyalom - szólt Skewtonné megint -, Carker úr egész idő alatt áll! Kedves Carker úr, foglaljon helyet, kérem.

Carker úr azonban nem válaszolt az anyának, hanem szemét büszke lányára szegezte, mintha azt akarta volna mondani, hogy neki csak ő parancsolhat, és elhatározta, hogy csakis ő fog parancsolni. Edith, jóformán akarata ellenére, kénytelen volt leülni, és intett a férfinak is, hogy üljön le. Semmi sem lehetett volna hidegebb, gőgösebb, fensőbbségében és tiszteletlenségében sértőbb, mint ez a mozdulat, de Edith még ez ellen az engedmény ellen is küzdött, mintha úgy csikarták volna ki belőle. Carkernek azonban ez is elég volt! Leült.

- Szabad-e arra kérnem, asszonyom - kezdte most, fehér fogsorát villantva Skewtonné felé, mint valami tükröt -, ...ilyen rendkívüli elméjű és finom tapintatú hölgy, mint méltóságod, bizonyára igazat ad nekem... hogy szavaimat egyedül Dombeyné asszonyhoz intézhessem és rábízhassam aztán, hogy közölje kegyeddel, mint legdrágább és legközelebbi meghittjével... Dombey úr után?

Skewtonné azonnal távozott volna, de Edith megállította. Megállította volna a beszédben Carkert is, és haraggal utasította volna rendre, hogy vagy nyíltan beszéljen, vagy sehogyan, amikor Carker halk hangon így folytatta:

- Florence kisasszony... fiatal hölgy, aki épp most ment ki...

Edith most már hagyta, hadd beszéljen. Szeme rátapadt. Amint Carker előbbre hajolt, és a legnagyobb tartózkodás és alázat mutogatásával tovább beszélt, míg fogait rábeszélően és megalázkodó mosoly kíséretében villogtatta, Edith úgy érezte, hogy rögtön agyon tudná verni.

- Florence kisasszony helyzete - állapította meg Carker -, meglehetősen szerencsétlen volt. Nehéz arról beszélni kegyed előtt, akinek az ifjú hölgy atyjához való ragaszkodása természetesen féltékenyen őrködik minden rá vonatkozó szó fölött... - Carker úr beszéde mindig lágy és világos volt, arról azonban, milyen tapintatosan mondta ki ezeket a szavakat, semmiféle leírás nem adhatna fogalmat. - Hanem - folytatta aztán -, mint olyasvalaki, aki, ha ugyan más módon is, de szintén szoros kapcsolatban állok Dombey úrral... és egész életemet Dombey úr jellemének csodálatában töltöttem el, talán nem sértem meg a hitves gyöngéd érzéseit, ha elmondom, hogy Florence kisasszony szerencsétlen elhanyagoltatást szenvedett az édesatyja részéről. Szabad kimondanom, hogy az édesatyja részéről?

- Tudom - felelte Edith.

- Tudja! - kiáltott fel Carker a látszólagos megkönnyebbülés hangján. - Ezzel nagy kő esik le a szívemről. Remélhetem-e, hogy akkor azt is tudja, mi módon kezdődött ez az elhanyagolás? Milyen tiszteletre méltó korszakában Dombey úr büszkeségének... akarom mondani, jellemének?

- Mellőzheti, uram, legalább gyorsabban a végére ér mondanivalójának.

- Valóban belátom, asszonyom, elhiheti, mélységesen belátom, hogy Dombey úrnak a legkisebb szüksége sincs arra, hogy kegyed előtt bárki is igazolja. Azonban legyen kedves az én érzéseimet tulajdon érzelmei nyomán megítélni, és akkor remélhetőleg megbocsátja, ha iránta való buzgalmam talán túllép az illem határán.

Micsoda döfés Edith büszke szívének, itt ülnie szemtől szemben ezzel az emberrel, aki az oltár előtt mondott hamis esküit olvassa rá újra meg újra, nyomja az ajkára, mint csömörletes italt, hogy seprőjéig kiigya, és nem vallhatja be, hogy undorodik tőle, és nem lökheti el magától! A szégyennek, bűnbánatnak és szenvedélynek mekkora vihara tombolt benne, tudván, ha mégolyan királyi méltósággal trónol is szépségében itt, lelke mégis előtte görnyed.

- Florence kisasszonyt - folytatta Carker -, cselédek és kalmár lelkek gondozására hagyták... ha ugyan gondozásnak lehet ezt nevezni... és mivel csupa, minden tekintetben alantas ember társaságában forgott, valami vezetőre, irányítóra volt szüksége gyermekkora napjaiban. Mivel pedig ilyenfajta emberre nem akadt, érthető módon, meggondolatlanná vált, és némileg megfeledkezett társadalmi helyzetéről. Így támadt lelkében valamilyen bolond ábránd egy Walter nevű közönséges fickóval kapcsolatban, aki azóta szerencsére meg is halt. Továbbá nem nagyon kívánatos ismeretsége... még kimondani is röstellem... holmi foglalkozás nélküli hajósokkal, akiknek a híre mindenféle, csak nem jó, meg egy csődbe jutott öreg boltossal, aki megszökött.

- Minderről én is hallottam - szólt közbe Edith, megvető tekintetét rávillantva -, és azt is tudom, hogy hamisan jellemzi ezeket az embereket. Lehet, hogy nem tudatosan, remélem, nem.

- Bocsánat, asszonyom, de azt hiszem, hogy ezeket a körülményeket senki sem ismeri jobban énnálam. A kegyed nagylelkű és lelkesedő természete, asszonyom, mely oly parancsolóan követeli, hogy szeretett és nagyra becsült férjének megadjuk az elégtételt, és amely valóban érdeme szerint boldogítja Dombey urat... méltán tiszteletre, hódolatra, meghajlásra késztet engem. De ami az üzleti ügy körülményeit illeti, amire hivatkozva bátor voltam e kihallgatást kérni, azokra nézve nem lehet semmiféle kétségem, mert mint Dombey úr bizalmasa, merészkedem azt mondani, barátja, teljesen hiteles értesülést szereztem felőlük. Hogy a belém vetett bizalomnak megfeleljek... a dolog engem természetesen igen mélyen érintett, megértheti asszonyom, odaadó érdeklődésemnél fogva minden iránt, ami Dombey úrral kapcsolatos, és érdeklődésemet talán még erősítette, ha kegyed úgy akarja kifejezni (mert attól félek, magamra vontam visszatetszését, asszonyom), az az alacsonyabb indítóok is, hogy odaadó buzgalmamat megmutathassam, és még elfogadhatóbbá tegyem magamat előtte... mindent elkövettem, hogy kinyomozzam a szóban forgó körülmények minden részletét, részint egyedül, részint megbízható eszközeim segítségével, úgyhogy számtalan és egészen pontos adat van a kezemben.

Edith nem emelte tekintetét magasabbra Carker szájánál, mindazáltal jól láthatta az álnokságot, minden egyes fogán.

- Bocsásson meg, asszonyom, ha első zavaromban kegyeddel kívántam tanácskozni, és parancsát óhajtottam kérni a dologban. Azt hiszem, nem tévedek, ha azt gondolom, hogy kegyed nagy érdeklődéssel viseltetik Florence iránt.

Mi rejlett ebben a nőben, amit Carker nem vett észre, vagy nem ismert eddig? Megalázva - de valósággal az őrületig felindulva, fogát rászorította remegő ajkára, hogy nyugalomra parancsolja, aztán válasz gyanánt kissé meghajtotta a fejét.

- A kegyed érdeklődése, asszonyom... oly megható bizonysága, milyen drága kegyednek minden, ami Dombey úrral kapcsolatos... arra bír, hogy várjak, mielőtt vele is tudatnám e körülményeket, amelyek előtte mind ez ideig ismeretlenek. Annyira megrendít ennek a gondolata, ha szabad bevallanom, még hűségemben is, hogy ha kegyed erre nézve a legcsekélyebb óhajtását is fejezné ki, mellőzném a Dombey úr felvilágosítását.

Edith megrezzent, hirtelen felkapta a fejét, és sötét tekintetét Carkerre szegezte. A férfi azonban hódoló, nyájas mosolyával nézett a szemébe és folytatta:

- Azt mondja, asszonyom, hogy elferdítem a jellemzést. Attól nem félek - nem félek: hanem azért tegyük föl. Az a nyugtalanság, amelyet nekem ez az ügy egy idő óta szerez, a következőkből ered. Florence ismeretségeinek fenntartása, bármilyen ártatlan és bízó lélekkel történjék is, Dombey úr részéről, aki már amúgy is előítélettel viseltetik lánya iránt, arra vezethetne, hogy bizonyos lépéseket tegyen (tudomásom szerint ez egyszer már szándékában is állt), amelyek révén Florence kisasszonyt egészen eltávolítaná és elidegenítené otthonától. Asszonyom, legyen irántam elnézéssel, gondoljon arra, milyen kötelékek fűznek engem Dombey úrhoz, s mennyire ismerem őt; iránta való tiszteletemre, amelyet jóformán gyermekkorom óta érzek, gondoljon erre, amikor azt mondom: Dombey úr hibája csupán a fennkölt büszkeségben és hatalmának tudatában gyökerező nemes makacsság. Annyira hozzátartozik, mindnyájunknak meg kell előtte hajolnunk. Ez a hiba pedig nem közelíthető meg olyan könnyen, mint egyéb jellemek kicsinyes makacssága, sőt, napról napra, évről évre növekedik.

Edith tekintete még mindig rajta nyugodott; bármilyen szilárdan is, büszke orrcimpái tágultak, sőt, mintha a lélegzése is mélyebb lett volna, ajka széle pedig fodrozódni látszott egy kissé, amikor Carker főnökének azt a hibáját írta körül, amely előtt mindnyájuknak meg kell hajolniuk. Carker feszülten figyelt, és noha arca meg sem rezdült, Edith tudta jól, hogy lelkiállapota nem kerüli el a figyelmét.

- Még olyan jelentéktelen kis esemény is, mint a tegnap esti - folytatta Carker -, ha szabad visszatérnem rá, alkalmas arra, hogy megvilágítsa azt, amire gondolok, sőt még jobban, mint valamilyen nagyobbszerű példa. Dombey és Fia nem ismer időt, helyet, évszakot, hanem legyűri valamennyit. Mindazáltal mégis örülök, hogy így történt, mert ez alkalmat adott nekem, hogy Dombeyné asszonyhoz ezzel a tárggyal közeledhessem, még ha ideig-óráig tartó visszatetszésével bűnhődném is. Asszonyom, éppen amikor ezek a dolgok a legjobban aggasztottak és gyötörtek, hívatott le Dombey úr Leamingtonba. Ott láttam meg kegyedet. Lehetetlen volt nem tudnom mindjárt, milyen kötelékek fogják Dombey úrhoz fűzni nemsokára... mindkettőjük boldogságára. Elhatároztam, hogy bevárom, amíg kegyed itt, otthonában letelepedik, és akkor úgy cselekszem, mint ma cselekedtem. Nem félek, hogy kötelességet mulasztok Dombey úr irányában, ha kegyed szívébe temetem mindazt, amit tudok; mert hiszen, ahol két ember annyira egy szív, egy lélek, mint ebben a házasságban, egyik a másikat képviseli. Ezért egyformán megnyugtathatom a lelkiismeretemet, ha ő iránta, vagy kegyed iránt vagyok bizalommal. Az említett okoknál fogva inkább kegyedet választanám. Szabad-e azt a kitüntetést remélnem, hogy bizalmamat elfogadja, és a felelősség alól fölmentést nyertem?

Carker sokáig visszaemlékezett Edith tekintetére - ki láthatta és felejthette el? Edith végre, hosszas lelkitusa után megszólalt:

- Elfogadom, uram. És kérem, tekintse ezt az ügyet teljesen befejezettnek, és ne tegyen további lépéseket.

Carker mélyen meghajolt, aztán fölkelt. Edith is felemelkedett, és ekkor a férfi nagy alázatosan elbúcsúzott. De Withers a lépcsőn egészen elámult, mikor a lejövő úr gyönyörű fogsorát meglátta és ragyogó mosolyát; amint aztán fehér lábú lován tovalépkedett, a szembejövők azt gondolták, fogorvos lehet, olyan vakító kiállítást rendezett a fogaiból.

Edithet viszont boldog, gazdag és gyönyörű nagyúri hölgynek gondolta mindenki. Senki sem látta szobájában pár perccel azelőtt, mikor nem sokkal később kihajtatott hintójában, és nem hallották, milyen hangon tört ki belőle:

- Ó, Florence, Florence!

Skewtonné pamlagán nyugodott, csokoládéját szürcsölgette, és semmi egyebet nem hallott, csak azt az aljas szót, hogy „üzleti ügy". Oly ellenséges indulattal viseltetett e szó iránt, hogy szótárából réges-régen száműzte már, és elbájoló módján csupa szívvel, természetesen, hogy a lelket ne is említsük, hogy több divatárusnőt és más hasonlót hajszál híján tönkrejuttatott. Ezért aztán Skewtonné asszony nem kérdezett semmit, és nem mutatott kíváncsiságot. Az őszibarack színű bársonykalap amúgy is tetemes gondot okozott neki; mivel csupán a feje búbján ült, a szél pedig fújt, s a kalap el akart menekülni mindenáron, semmiféle megalkuvásra nem lehetett rábírni. Amint aztán a kocsi fedelét lehúzták és kizárván a szelet, a gutaütés ismét úgy kezdett játszadozni a mesterséges virágokkal, mint egy üvegházra való leülepedett zefír; mindent összevéve tehát, Skewtonnénak ezek szerint éppen elég gondja akadt, és amúgy sem volt valami fényes napja.

Estefelé sem; mert mikor Dombeyné asszony teljesen elkészült öltözőszobájában, és már vagy egy félórája várt rá, Dombey úr pedig a nappaliban föl s alá járva, ünnepélyes izgatottságba lovalta magát (vacsorára voltak hivatalosak mind a hárman), Flowers, a komorna egyszer csak sápadtan lépett be Dombeynéhoz e szavakkal:

- Bocsánatot kérek, asszonyom, de nem tudom, mit kezdjek a méltóságos asszonnyal.

- Hogyhogy? - kérdezte Edith.

- Hát kérem szépen - felelte a megrémült leányzó -, nem tudom, mi van vele. Olyan furcsa arcokat vág.

Edith átsietett vele anyja szobájába. Cleopatra már teljes díszben volt: a gyémántok, a rövid ujjak, a pirosító, a fürtök, a fogak és az ifjúság többi kelléke készen állt, hanem a gutaütést nem lehetett kijátszani; az már kitűzte magának célpont gyanánt, és ott sújtotta le tükre előtt, s mint lezuhant, borzalmas bábu hevert ott.

Szégyenszemre apró darabokra szedték, és azt a keveset, ami belőle valódi volt, ágyba fektették. Doktorokért szalajtottak, jöttek is nemsokára. Erős orvosságokhoz folyamodtak; úgy vélekedtek, hogy ebből felépülhet még, de egy második rohamot bajosan fog túlélni. Ott feküdt aztán, szótlanul, s a mennyezetre bámult, napokon keresztül; néha pedig tagolatlan hangokkal válaszolt, ha azt kérdezték, tudja-e, ki van körülötte, vagy hasonlót; máskor meg nem adott semmiféle választ, sem szóval, sem mozdulattal, de még mereven maradt szemével sem.

Végre kezdte visszanyerni öntudatát, és valamennyire mozgási képességét is, noha beszélni még nem tudott. Egy nap már használni tudta jobb kezét, és ekkor, rendkívül izgatottan jeleket adott a komornának, hogy papirost és irónt akar. A lány elő is teremtette tüstént, gondolván, hogy végrendeletet akar írni, vagy utolsó kívánságát jegyzi fel, és mivel Dombeyné nem volt odahaza, megindultan várta a fejleményeket.

Sok fáradságos kaparászás, törlés, s még több oda nem illő szó betoldása után, amely mintha csak az irónból ugrott volna ki, az öregasszony végül is ezt az okmányt szerkesztette meg:

„Rózsaszínű függönyök."

Mivel a lány - nem ok nélkül - teljesen értetlenül állt e szöveg előtt, Cleopatra még két szót fűzött hozzá az okmányhoz, és most már így hangzott:

„Rózsaszínű függönyöket a doktoroknak."

A lány homályosan érteni kezdte, hogy azért kívánja, mert arcszínét kedvezőbb keretben akarja az orvosi kar elé tárni; mivel pedig azok, akik Skewtonnét a legjobban ismerték a házban, egy pillanatig sem kételkedtek e magyarázat helyességében, melyet különben nemsokára maga is meg tudott erősíteni, a rózsaszínű függönyökkel csakhamar kiegészítették ágyát, és ettől az órától fogva a beteg fokozott gyorsasággal javult. Nemsokára már fel is ülhetett az ágyban, fürtösen, csipkekötősen, hálóruhában, és egy kis mesterséges virulást is oda lehetett csöppenteni ismét arca mély gödreibe.

Egyenesen félelmetes volt ezt az öregasszonyt látni, amint kicicomázva mosolygott és kacsingatott a halálra, fiatalos, kacér fogásait alkalmazván vele szemben, mint az őrnaggyal; azonban a szellemében történt változás, mely a gutaütést követte, szintén gondolkozásra késztethette hozzátartozóit.

Akár elméje meggyengülése változtatta ravaszabbá és furfangosabbá, vagy keverte össze lelkében óhajtott külsejét a valósággal, akár a megbánás szikrája derengett föl benne, de sem a világosságra felküszködni, sem visszasüllyedni a teljes sötétségbe nem bírt - avagy talán mindez együtt zavarta meg a képességeit -, még ez volt a legvalószínűbb magyarázat: elég az hozzá, hogy egyszerre rendkívül követelődző lett Edithtel szemben, hogy tanúsítson iránta szeretetet és figyelmet; roppant dicséretekkel halmozta el önmagát, mint megbecsülhetetlen jó anyát, és igen féltékeny volt arra, hogy Edith gondjaiban vetélytárs nélkül álljon. Továbbá már nem emlékezett vissza arra a megegyezésre, hogy e tárgyat ezentúl kerüljék, s lépten-nyomon Edith házasságára hivatkozott, annak bizonyságául, milyen hasonlíthatatlanul jó anya is ő; mindezt pedig az ilyen állapottól elválaszthatatlan gyöngeséggel és ingerlékeny érzékenységgel cselekedte, közben mindig alkalmat talált arra, hogy lányának fiatalságára és könnyelműségére csipkelődő megjegyzéseket tegyen.

- Hol van Dombeyné asszony? - kérdezte néha a komornát.

- Elment hazulról, asszonyom.

- Elment! Talán azért megy el hazulról, hogy a mamáját kerülje, Flowers?

- Ugyan, az istenért, méltóságos asszony! Florence kisasszonnyal ment kocsikázni.

- Florence kisasszonnyal! Hát ki az a Florence kisasszony? Ne beszéljen nekem Florence kisasszonyról. Kicsoda neki Florence kisasszony, hozzám képest?

De azért, ha megfelelően felékesítették gyémántjaival, meg egy őszibarack színű bársonykalappal (már hetekkel azelőtt, hogy először kimehetett a házból, abban a kalapban ült, ha vendéget várt), vagy ha felöltöztették egyik vagy másik cicomás ruhájába, ez rendszerint elállította mostanában elég sűrűn záporozó könnyeit; ilyenkor szinte megvigasztalva ült a helyén, míg csak Edith be nem ment hozzá, de amint büszke arcára rápillantott, megint visszaesett rosszkedvébe.

- No, igazán, Edith! - kiáltotta ilyenkor, s feje ugyancsak reszketett.

- Mi baj, anyám?

- Mi baj! Én kérdezhetném, mi baj! A világ már olyan mesterkélt lesz és hálátlan, hogy csakugyan azt kezdem hinni, az emberekben semmi szív... vagy ilyesmi... sincsen. Withers is több gyermeki szeretetet tanúsít irántam, mint te. Sokkal jobban gondot visel rám, mint tulajdon lányom. Néha szinte azt kívánom, bár ne látszanék olyan fiatalnak... és így tovább... akkor talán jobban törődnének velem.

- Mit óhajtasz, anyám?

- Ó, nagyon sok mindent! - felelt a beteg türelmetlenül.

- Kívánsz valami olyant, amid nincs? Mert amid hiányozhat, a te hibádból hiányzik.

- Az én hibámból! - pityeredett el Cleopatra. - Pedig milyen anyád voltam én! Már a bölcsődtől fogva barátnőmnek tekintettelek. Elhanyagolsz, és nem mutatsz irántam több szeretetet, mint egy idegen iránt... a huszadrészét sem annak a szeretetnek, amellyel Florence-et halmozod el... de hát én csak az anyád vagyok, és Florence-et megmételyezném!... és ráadásul még azzal vádolsz, hogy minden az én hibám.

- Anyám, anyám, én nem vádollak. Miért foglalkozol mindig ilyesmivel?

- De hát nem természetes, hogy ezzel foglalkozom, amikor csupa szív vagyok és érzékenység, és a legkegyetlenebbül megsebzel, valahányszor csak rám veted a tekintetedet?

- Eszemben sincs téged megsebezni, anyám. Hát nem emlékszel, mit fogadtunk egyszer egymásnak? Hagyjuk nyugodni a múltat.

- Hogyne, nyugodni. És hagyjuk az irántam való hálát-szeretetet is nyugodni; meg hagyjatok engem is nyugodni ebben az isten-ember elől eldugott szobában, ahol nem vesz körül sem társaság, sem figyelem, miközben te új rokonokat szerzel magadnak, akikkel ugyancsak nagyra vagy, pedig semmi igényük sincs a te szeretetedre! Szent isten, Edith, te talán nem tudod, micsoda előkelő háztartás élén állsz?

- Dehogynem. Csak csendesen, kérlek.

- És Dombey, az a nagyszerű ember! Tudod-e, hogy a felesége vagy, hogy házad, vagyonod, hintód meg nem tudom, mi mindened van?

- Tudom, anyám, nagyon jól.

- Mint ahogy lett volna előbb is, ha az a kedves, drága lélek... hogy is hívták?... Granger!... ha az meg nem hal. És tudod-e, kinek köszönheted mindezt?

- Neked, anyám, neked.

- Akkor hát fűzd a karodat nyakam köré, és csókolj meg, Edith, és mutasd meg egy kicsit, hogy tudod, sohasem volt jobb mama a világon, mint én. És ne engedd, hogy egészen madárijesztővé váljak sok kesergésemben a te hálátlanságodon, mert különben, ha megint elkezdek társaságba járni, senki sem ismer rám, még az a gyűlöletes állat, az őrnagy sem.

De olykor, ha Edith közelebb ment hozzá, és szép fejét lehajtva, hideg arcát odaérintette arcához, anyja szinte visszahúzódott, mintha félne tőle, majd valóságos reszketési roham jött rá, és azt kiáltotta, hogy ő már igazán azt sem tudja, észnél van-e, vagy nincsen? Máskor megint arra kérte, egészen alázatosan, hogy üljön le ágya mellé; aztán elnézte hosszasan a merengő Edithet, és dúlt, halálra vált arcának még a rózsaszínű függönyök sem használtak.

A rózsaszínű függönyöknek különben rövid idő múlva éppen elég okuk volt a pirulásra, Cleopatra felépülése és ruházata láttán - fiatalosabban öltözött, mint valaha, hogy a betegség pusztítását jóvátenni segítsen -, meg a pirosító, a fogak, a fürtök, a gyémántok, a rövid ujjak: a tükör előtt nemrég földre zuhant báb egész ruhatára miatt. Egyszer-másszor még azon is pirultak a rózsaszínű függönyök, hogy Cleopatra beszédében értelmetlenséget lehetett észrevenni, s nyelve akadozását hirtelen kislányos gőgicséléssel ütötte el; azonkívül szabálytalan időközökben kihagyó emlékezetén is, ami szinte gúnyolta az idétlen beteget.

Hanem lánya ismét megváltozott gondolkodásmódján és beszédén soha nem pirulhattak a rózsaszínű függönyök. Bár, jóllehet Edith sokszor megfordult előttük, soha nem pirulhattak szigorú szépségét bearanyozó mosolyán, olvadó gyermeki szeretetén.

HARMINCNYOLCADIK FEJEZET

Tox kisasszony felújítja régi ismeretségét

Az árva Tox kisasszony, most, hogy barátnője, Chickné úgy magára hagyta, és megfosztották Dombey úr látásától is - bizony még az ezüstfonállal összefűzött házassági értesítő sem ékesíthette a kandallópárkányt, a zongorát, vagy bármilyen alkalmas helyet a Princess' Place-i hajlék apró kiállításain, melyeket Lucretia rendezett vasárnaponta -, ilyen módon aztán lassanként igen lehangolódott, sőt, valósággal szenvedett a mélabútól. A Madárdal keringőt jó ideig nem lehetett hallani a Princess' Place-en, a virágokkal senki sem törődött, Tox kisasszony hajporos, varkocsos ősének arcképére porhalom rakódott.

Mindazonáltal Tox kisasszony sem természeténél, sem koránál fogva nem tartozott azok közé, akik nagyon sokáig átengedik magukat a haszontalan bánkódásnak. Zongorájának csupán két billentyűje némult el a ritka használat következtében, míg a Madárdal keringő ismét csengeni és csattogni kezdett a furcsa alakú nappaliban; a virágok közül egyetlen muskátlidugvány esett az elhanyagolás áldozatául, és Tox kisasszony már megint ott kertészkedett reggelenként a megszokott időben a zöld virágkosarak körül; a hajporos ős nem ült a por felhője alatt hat hétnél tovább, mert Tox kisasszony már rálehelt az öreg jóságos arcára, és csillogóra dörzsölte a képkeretet szarvasbőrrel.

Tox kisasszony mégis érezte, hogy sokat vesztett, és egyedül van. Vonzalmai, ragaszkodásai talán nevetséges módon nyilvánultak meg, mégis igazinak bizonyultak, mint mondta: „Éppen azért mélyen sértette az a méltatlanság, amelyet Louisa részéről kellett tapasztalnia." Hanem olyasvalami, mint a harag, igazán nem talált helyet Tox kisasszony szívében.

Csöndesen alkalmazkodott, véleményt nem nyilvánított, úgy poroszkált az élet országútján, és sikerült neki eddig legalább a nagy indulatokat elkerülnie. A puszta tény azonban, hogy egy alkalommal meglátta Louisát az utcán, meglehetősen nagy távolságból, annyira felzaklatta szelíd természetét, hogy kénytelen volt rögtön bemenekülni egy pástétomsütő boltjába, és ott egy dohos kis hátsó szobában, mely rendesen fogyasztási célokra szolgált, és ahol az ökörfarkleves légköre uralkodott, keserves sírással könnyített érzésein.

Dombey úr ellen viszont a világért sem táplált volna haragot. Lelke úgy tele volt bámulattal a nagyszerű úriember iránt, hogy most, amikor elszakadt tőle, egyszerre úgy érezte, mintha közöttük mindig mérhetetlen nagy lett volna a távolság, és Dombey úr rendkívüli módon leereszkedett, hogy egyáltalán megtűrte őt a közelében. Semmilyen asszony nem lehetett elég szép vagy kiváló Dombey úrhoz, Tox kisasszony őszinte véleménye szerint. A legtermészetesebb dolog volt tehát a világon, hogy Dombey úr magas körökben keresett feleséget. Tox kisasszony napjában hússzor is elismételte ezt a véleményét maga előtt, és könnyezve ismerte be a valóságot.

Arra sohasem gondolt vissza, milyen fenséges leereszkedéssel engedte meg neki Dombey, hogy szeszélyeit meg a kényelmét szolgálja, és milyen kegyesen hagyta, hogy valósággal dajka legyen a kisfiú mellett. Csak arra gondolt, hogy saját szavaival élve: „Nagyon sok boldog órát töltött abban a házban, amelyre mindig hálával kell gondolnia, és Dombey urat mindig a legfeddhetetlenebb és legméltóságosabb magatartású úriembernek fogja tartani."

Mivel azonban a kérlelhetetlen Louisától most teljesen elszakadt, az őrnagytól pedig tartott egy keveset (mert bizalmatlansággal gondolt reá), Tox kisasszony igen elviselhetetlennek találta, hogy semmiről se tudjon, ami a Dombey-házban történik. Mivel pedig megszokta,

hogy a Dombey és Fia-házat a világ középpontjának tekintse, elhatározta, hogy a hőn óhajtott értesülések szerzése érdekében felújítja Richardsszal való ismeretségét, akiről tudta, hogy mióta Dombey úr előtt legutóbb megjelent, koronként érintkezik a cselédséggel. Talán éppen csak az a gyöngéd ok vezette, hogy legalább lesz egy személy, ha még oly szerény is, akivel Dombey úrról beszélhet.

Elég az hozzá, hogy Tox kisasszony egy este a Toodle-hajlék felé irányította lépteit, a napnak éppen abban a szakaszában, amikor Toodle úr, pernyésen és kormosan, ott teázott családja körében. Toodle úr számára az élet háromféleképpen nyilatkozott meg. Vagy frissítőt fogyasztott a fent említett környezetben, vagy az országon át száguldott, óránként huszonöttől ötven mérföldig terjedő sebességgel, vagy fáradtságát aludta ki éppen. Vagy forgószélben, vagy szélcsendben, de Toodle úr mindig békés, jámbor, elégedett, jólelkű embernek mutatkozott, aki, úgy látszott, mintha a dúlást-fúlást gőzgépének engedte volna át, aztán az ugyancsak fújt, lihegett, dübörgött és emésztette magát helyette lankadatlanul, Toodle úr pedig folytatta békés, kiegyensúlyozott életét.

- Polly lelkem - szólalt meg Toodle úr, egy-egy ifjú Toodle-ot ringatva mindkét térdén, míg a többiek szép számban nyüzsögtek a szobában. Toodle úr sohasem volt szűkében a gyermekeknek, hanem mindig tekintélyes készletet tartott belőlük maga körül. - Ugye jó ideje már annak, hogy a Kazán-gyereket utoljára láttad?

- Úgy van - felelte Polly -, hanem ma este bizonyosra veszem, hogy eljön. Ezen a szent napon szokott, és pontosan tartja a napot.

- Azt hiszem - folytatta Toodle úr, miközben végtelenül élvezte az uzsonnáját -, hogy a mi Kazánunk mostanában úgy megbecsüli magát, hogy senki ilyen fiú nem jobban. Igaz-e, Polly?

- Ó, most nagyon szépen viselkedik - válaszolta Polly.

- Ugye nem látszik, mintha valami titkolnivalója volna? Mit gondolsz, Polly?

- Nem! - jelentette ki kereken Toodle-né.

- No, azt szeretem, ha nincs titkolnivalója, Polly - folytatta Toodle úr csöndes, kimért módján, s a vajas kenyér-darabokat bicskájára tűzve hányta magába, mintha fűtene -, mert az mindig gyanús, nem igaz, Polly?

- Hát persze hogy gyanús! Hogy is kérdezheted?

- Látjátok, fiúk és lányok - szólt most Toodle úr, körültekintve családján -, akármiben töritek a fejeteket, ha becsületes dolog, akkor csak ki vele; nincs jobb, mint az őszinteség. Ha töltésen vagy alagútban vagytok, akkor csak semmi titkolódzás. Húzzátok csak meg a gőzsípot, hadd tudja mindenki, hol jártok.

A serdülő Toodle-ok éles visításban törtek ki, eltökélt szándékukat jelezvén, hogy az atyai tanácsot hasznukra fordítják.

- De miért éppen Robról jut ez eszedbe - kérdezte a felesége aggódva.

- Polly, öreg csont, hisz nem mondom én, hogy éppen a mi fiunkról jutott eszembe. Robbal indultam: aztán mellékvágányhoz értem; ott meg egy egész vonat, csupa gondolatból összerakva kapcsolódott a többihöz, mire észreveszem, hol vagyok, vagy honnan jönnek. Micsoda csomópont is az ember esze néha!

Ezt a mély elmélkedést Toodle úr egy meszely teával öblítette le, nyomatékul egy hatalmas darab vajas kenyér követte, de kislányait már előre figyelmeztette, hogy csak tartsanak kéznél elegendő forró vizet az edényben, mert a torka egészen kiszáradt, és bizony azt sem tudja, hány bögrével tudna még leönteni, mielőtt a szomja valamelyest csillapulna.

Lakomázgatás közben azonban Toodle úr nem feledkezett meg a család ifjabb sarjairól sem, akik már befejezték ugyan az uzsonnájukat, de azért ugyancsak fenték fogukat egy-egy falat ráadásra, mintha ennek a rendes uzsonnánál jobb íze lett volna. Ezeket a falatokat úgy osztotta szét közbe-közbe a várakozó népségnek, hogy odatartott nekik egy-egy hosszú darab vajas kenyeret, amelyből törvényes sorrendben mindegyik harapott egyet; a teát pedig kanalanként - ezek az apró falatok-kortyok olyan jólestek a Toodle-csemetéknek, hogy a gyönyör önkívületében táncra perdültek az asztal körül, egy lábon álltak, cigánykerekeztek, és több más jelét mutatták elragadtatásuknak. Aztán lassanként megint odacsoportosultak Toodle úr köré, és figyelték, hogyan fogyasztja tovább a teát és vajas kenyeret; mindazáltal igyekeztek megmutatni, hogy az evést illetően minden további várakozásról lemondtak, és most már egészen másról folyik a beszéd közöttük, bizalmasan suttogóra fogott hangon.

Toodle ott ült a családi kör közepén, félelmetes példát mutatott a gyerekeknek étvágy tekintetében, s a térdén ülő két csemetét külön gőzgépen röpítette Birminghambe, a többiekre a vajas kenyér-barikád mögül nézegetett, amikor Rob, a Köszörűs, műszerárusi gyászdíszében, a vízhatlan tengerészkalapban egyszerre csak megjelent, s a testvérek általános örömrivalgással üdvözölték.

- Hát édesanyám - kezdte Rob, illemtudóan megcsókolva az anyját -, hogyan szolgál az egészsége?

- Itt az én fiam, ni! - kiáltott Polly, magához ölelte a gyereket, aztán a vállára veregetett. - Hogy még ez törné a fejét sunyiságon! Ugyan már, apjuk, ha akárki is, ő aztán nem!

Ez ugyan Toodle úr épülésére volt szánva, de azért Rob, a Köszörűs, kissé találva érezte magát, és menten elkapta a szót, ahogy elhangzott.

- Micsoda! Hát édesapám megint ellenem beszélt! - kiáltott fel a sértett ártatlanság. - Hej, de nehéz is az olyan gyereknek, aki egyszer rossz útra tért egy kicsit, mert még az édesapja is folyton a szemére hányja a háta mögött! Igazán - tört ki Rob, és kabátja kézelőjéhez kapott keservében -, hiszen nem csoda, ha a szegény gyerek fogja magát, és valami hibát tesz, már rosszkedvében is!

- Ó, szegény kisfiam! - kiáltott Polly. - Hiszen a papád igazán semmi rosszra nem gondolt.

- Ha édesapám nem gondolt semmi rosszat - bőgte a sértett Köszörűs -, hát akkor minek mondott olyat, anyám! Senki a világon nem tart engem olyan rossznak, mint a tulajdon édesapám. Pedig ez a természet ellen van! Igazán azt kívánom, hogy valaki lenyisszantsa a fejemet. Azt hiszem, édesapám nem is sokat habozna, és én még jobban is szeretném, ha édesapám nyisszantaná inkább, mint valaki más.

A kétségbeesett kifakadásra az ifjú Toodle-ok egyszerre sikítani kezdtek, ami igen hatásos volt; s ezt a hatást a Köszörűs azzal növelte még, hogy arra kérte keserűen őket, ne sírjanak miatta, mert hiszen ha jó fiúk, meg lányok, gyűlölniük kell őt valóban; ez aztán úgy meghatotta az utolsó előtti kis Toodle-ot, aki igen érzékeny természetű gyerek volt, hogy nemcsak a szíve, de a légcsöve is összeszorult, és annyira belekékült a sírásba, hogy Toodle úr ijedtében kivitte a kúthoz, és bizony menten a csap alá tartotta volna, ha a fiú a vízokádó szörny láttára nagy hirtelenséggel magához nem tér.

Miután a dolgok idáig jutottak, Toodle úr kimagyarázkodott, fia erkölcsi sértettsége pedig lecsöndesedett, aztán kezet fogtak, és ismét a béke vette át a családban az uralmát.

- No, Kazán, velem tartasz? - kérdezte az apa, nagy lendülettel visszatérve a teájához.

- Köszönöm, apám. Gazdámmal már meguzsonnáztunk.

- Aztán hogy van a gazdád? - kérdezte Polly.

- Nem tudom én, anyám, nincs mit dicsekedni vele. Nem megy az üzlet sehogy sem. A kapitány nem is konyít hozzá! Ma is bejön egy ember a boltba, és azt mondja: „Nekem ez meg ez kell", valami nyakatekert nevű szerszám. „Micsoda?" - kérdi a kapitány. „Ez meg ez" - magyarázza megint az ember. „Barátom - mondja a kapitány -, akkor legjobb lesz, ha előbb körülnéz a boltban." „No jó - mondja az ember -, már körülnéztem." „Hát látja-e, amit venni akar?" „Dehogy látom." „De ha látná, megismerné-e?" „Dehogy ismerném!" „Hát akkor, tudja mit, öcsém - mondja a kapitány -, legjobb lesz, ha visszamegy és megkérdi, hogy mi is az az izé, ami magának kell, mert én sem ismerem, annyi szent."

- Hát így aztán pénzt nem lehet keresni, ugye? - kérdezte Polly.

- Pénzt, anyám? Sohasem fog az pénzt keresni! Mert az olyan furcsa ember, hogy én olyant még nem láttam. Azért azt meg kell adni, hogy gazdának nem rossz. De hát ez nekem nem számít sokat, mert nem hiszem, hogy hosszú ideig maradok nála.

- Nem maradsz meg a helyeden, Rob! - kiáltott anyja, s Toodle úr tágra nyitott szemmel nézett reá.

- Talán nem azon a helyen - helyesbített a Köszörűs, egyet hunyorítva. - Az ember nem tudhassa anyám... az embernek befolyásos barátai vannak, az ám... no de magának ne fájjon a feje emiatt, én most igazán rendben vagyok, annyit mondhatok.

Az elvitathatatlan bizonyosság, mely ezekből a célzásokból s a Köszörűs titokzatos magatartásából sugárzott, szintén arról tanúskodott, hogy Toodle úr nemrég ugyancsak igazságtalan volt a fia iránt. Úgy látszott, hogy a fiú újra szóba hozza a rajta esett rettentő méltatlanságot, s a családban ismét kitör a jajveszékelés, amikor éppen jókor, másik látogató érkezett, Polly nagy meglepetésére. Egyszer csak ott állt az ajtóban, s pártfogói jóindulatot és baráti mosolyt árasztott mindnyájukra.

- Jó estét, Richards asszony - szólalt meg Tox kisasszony. - Eljöttem meglátogatni. Bejöhetek?

Richards nyájas arca vendégszeretően mosolygott rá, Tox kisasszony pedig elfogadta a felkínált széket, és elragadó nyájassággal üdvözölte Toodle urat is; majd kibontotta a kalapja szalagját, és azt mondta, először is szeretné, ha ezek a kedves gyermekek sorra odajárulnának hozzá, hogy megcsókolják.

A szerencsétlen utolsó előtti Toodle azonban, akiről, életének sűrű viszontagságai után, minden valószínűséggel föl lehetett tételezni, hogy balcsillagzat alatt született, gátolva érezte magát az általános üdvözlés reá eső részének teljesítésében, Rob ugyanis vízhatlan tengerészkalapját (amellyel az imént játszani kezdett), olyan mélyen belehúzta a fejébe, a hátulsó leffentyűjével előre, s most már semmiképp sem akart lejönni. Ez az esemény aztán sötét képet festett a gyermek felizgatott képzelete elé: hátralevő életét most már ilyen sötétségben és barátaitól meg hozzátartozóitól való reménytelen elszakadottságban kell eltöltenie; épp ezért olyan vad erővel kezdett rúgkapálni, és fuldokolva visítani, ahogy csak a torkán kifért. Mikor végre kiszabadult, arca egészen forró volt, nyirkos és vörös, s mire Tox kisasszony az ölébe vehette, már szinte elalélt.

- Maga talán már egészen elfelejtett engem? - kezdte Tox kisasszony, Toodle úrhoz fordulva.

- Nem, nagysága, nem, de hát, azóta egy kissé bizony mindnyájan vénebbek lettünk - felelt Toodle úr.

- És hogy érzi magát? - kérdezte Tox kisasszony szelíden.

- Nagyon jól, köszönöm - felelte Toodle. - Hát a kisasszonynak hogy tetszik lenni? Nem mutatkozik még a csúz? Mert hát abból bizony mindnyájunknak kijut, ahogy öregszünk.

- Köszönöm - felelte Tox kisasszony -, ennek a bajnak még semmi nyomát nem éreztem.

- No, a kisasszony ugyancsak szerencsés - felelte Toodle. - Mert a kisasszony korában már sokakat ugyancsak meggyötör, bizony. Ott volt mindjárt az én édesanyám. - De mivel Toodle úr itt észrevette, hogy a felesége ugyancsak mereszti rá a szemét, beszéde további részét nagy bölcsen egy újabb bögre teába fojtotta.

- De mondja, Richards... csak nem... - kezdte most a látogató, Robra nézve -, ez csak talán nem, ó...

- A legöregebbik fiam, kisasszony kérem. Az bizony. Aki ártatlanul annyi bajt okozott.

- Bizony, kérem alássan - szólt közbe Toodle úr -, ő az a rövid lábú... de hát rövidek voltak, mi tagadás benne - folytatta Toodle úr a költői lendület némi árnyalatával a hangjában -, nagyon rövidek, hogy bőrnadrágba dugják... amikor Dombey úr Köszörűst csinált belőle.

A visszaemlékezés Tox kisasszonyt csaknem kihozta sodrából. A tárgy egyszerre különös módon érdekessé vált előtte. Odahívta a fiút, hogy kezet fogjon vele, és elismeréssel mondta anyjának, milyen nyílt és értelmes arcú fiú. Mikor Rob ezt meghallotta, hirtelen olyan arcot próbált ölteni, amelynek ezt a dicséretet kellett volna igazolnia, de hát ez nem éppen sikerült.

- Most pedig - szólt Tox kisasszony -, hadd mondjam el őszintén és egyszerűen magának, Richards, meg önnek is, Toodle úr, hogy miért jöttem. Maga talán észrevette, Richards, sőt talán maga is, Toodle úr, hogy köztem és bizonyos barátaim között némi szakadék támadt, és oda, ahová azelőtt sokszor ellátogattam, most már egyáltalán nem járok.

Polly asszonyi tapintattal mindjárt megértette, miről van szó, és hirtelen pillantással jelezte is, Toodle úrnak azonban leghalványabb fogalma sem volt, miről beszél Tox kisasszony, s némán rábámult.

- Természetesen - folytatta Tox kisasszony -, nem lényeges, hogy e csekély elhidegülés hogyan támadt közöttünk, és nem is szükséges megtárgyalnunk. Elég, ha annyit mondok, hogy Dombey úr iránt továbbra is a legnagyobb érdeklődéssel és tisztelettel viseltetem és - Tox kisasszony hangja megremegett -, úgyszintén minden iránt, ami vele összefüggésben áll.

Toodle úrnak most már derengeni kezdett valami. Megrázta fejét, és azt mondta, hogy hallott valamit, és ő maga úgy gondolja, hogy Dombey úr bizony nagyon nehéz ember.

- Ó, Toodle úr, ne mondjon ilyeneket, kérem - mondta Tox kisasszony. - Engedje, hogy arra kérjem, ne mondjon ilyeneket, uram, sem most, sem a jövőben. Az ilyen megjegyzések csak a legkínosabb hatással lehetnek énrám; egy úriember pedig, akinek a gondolkodása olyan, mint... bizonyos vagyok felőle... az öné, nem hangoztathat ilyesmit.

Toodle úrnak az előbb semmi kétsége nem volt aziránt, hogy megjegyzését helyesléssel fogadja látogatójuk, rendkívül zavarba jött tehát.

- Az egész, amit mondani akarok, Richards, és önnek is, Toodle úr - folytatta Tox kisasszony -, a következő: Bármily hírt, ami eljut önökhöz, az említett család dolgaira, hogy-

létére, életmódjára vonatkozóan, azt én mind nagy örömmel hallgatom. És mindig nagyon fogok örülni, ha Richards asszonnyal elbeszélgethetek egy kicsit arról a családról, meg a régi időkről. Mivel Richards asszony között meg közöttem soha a legkisebb véleménykülönbség sem volt (noha kívánom, bár jobban megismerkedtünk volna akkor, amiért különben csakis magamat vádolhatom), remélem, nem lesz kifogása azellen, hogy ezután igazi jó barátok legyünk, és eljárjak ide, mint aki nem idegen a házban. Most pedig őszintén remélem, Richards asszony - folytatta a vendég komolyan -, maga is úgy veszi ezt, ahogy én gondolom, és mint az olyan jólelkű teremtéshez illik, amilyen maga mindig volt.

Polly hálásan hallgatta e szavakat, s háláját ki is mutatta. Toodle úr nem tudta, neki is hálásnak kell-e lennie, vagy sem, így hát mélységesen hallgatott.

- Látja, Richards lelkem... és remélem, ön is be fogja látni, Toodle úr... több olyan apró dolog akadna, amivel maguknak valamelyest hasznukra lehetnék, nekem pedig gyönyörűséget szerezne, ha nem tekintenek idegennek. Például taníthatnám a gyermekeiket egyre-másra. Ha megengedik, hozok majd néhány kis könyvet, kézimunkát, és esténként egyszer-másszor majd tanulunk... Istenem, mennyi mindent fognak majd tanulni!... és bizonyos vagyok benne, hogy becsületére válnak majd a tanítónőjüknek.

Toodle úr, ki minden néven nevezendő tudományra igen nagy tisztelettel tekintett, helyeslően biccentett felesége felé, aztán növekvő elégültséggel dörzsölte kezét.

- Aztán, ha nem tekintenek idegennek, nem is leszek senkinek az útjában - folytatta Tox kisasszony -, és minden ugyanúgy folyik majd, mintha itt sem lennék. Richards asszony folytatja a foltozgatást, a vasalást, a gyermekek gondozását, nem kell velem törődnie, Toodle úr pedig nyugodtan pipázgat, ha kedve tartja; jó lesz-e így, uram?

- Köszönöm, nagysád - felelte Toodle úr. - Én bizony szíves örömest rápipálok olykor-olykor.

- Nagyon örülök, hogy ezt mondja - felelte Tox kisasszony -, én pedig őszintén biztosítom magukat, hogy nekem viszont jól fog esni, ha néha eljöhetek és bármit is tehetek a gyermekeikért; s maguk nekem bőségesen megfizetnek, ha erre a kis alkura könnyen ráállnak, simán, minden szófecsérlés nélkül.

Az alkut tehát menten megkötötték, és Tox kisasszony máris annyira otthon érezte magát, hogy előzetes vizsgálatot tartott a gyerekek körül, amit Toodle úr nem győzött eléggé bámulni - a nevüket, korukat, eddigi tanulásuk eredményét pedig följegyezte egy darab papirosra. Ezzel a szertartással, meg egy kis tereferével aztán úgy eltelt az idő, hogy a gyerekek sokáig fennmaradtak, és ott tartották Tox kisasszonyt a Toodle-féle családi tűzhely mellett, míg aztán olyan késő lett, hogy egyedül haza sem mehetett. A lovagias Köszörűs azonnal felajánlotta, hogy hazakíséri; mivel pedig Tox kisasszony előtt még annak is volt némi értéke, hogy olyan ifjú kíséri haza, akit Dombey úr juttatott bele először a név szerint igen ritkán emlegetett férfias ruhadarabba, kész örömmel elfogadta az ajánlatot.

Kezet rázott Pollyval meg az urával, sorra megcsókolta a gyerekeket, azután elhagyta a házat, ahol máris határtalan népszerűségre tett szert, és ha megkönnyebbült szívét Chickné most láthatja, ugyancsak kijött volna a sodrából.

Rob, a Köszörűs, szerényen Tox kisasszony mögé került, de a jeles hölgy maga mellé rendelte - társalgás céljából -, és mint később a fiú anyjának elmesélte, ugyancsak volt rá gondja, hogy útközben szóra bírja.

És a fiú beszélt is, olyan okosan és világosan, hogy Tox kisasszonyt valósággal elbűvölte. És minél szaporábban húzta ki belőle Tox kisasszony a szavakat, annál finomabban jöttek, akár a sodronykészítő keze alá a sodronyrostok. Szebb reményekre jogosító és jobb fiút már kívánni

sem lehetett; sem pedig szeretőbb szívűt, állhatatosabbat, okosabbat, józanabbat, becsületesebbet, szelídebbet, őszintébbet, mint amilyennek Rob mutatkozott.

- Igazán nagyon örülök - szólt Tox kisasszony, amint odaértek a kapuja elé -, hogy magát megismerhettem. Remélem, jóakaratomról, barátságomról meggyőződött, és eljön hozzám, amikor csak akar. Van-e perselye?

- Igenis van, kérem alássan - felelte Rob. - Abba rakom a pénzemet, míg elegendő lesz ahhoz, hogy a bankba tehessem.

- No, ez dicséretes. Kérem, tegye bele ezt a félkoronát is.

- Ó, köszönöm alássan - szabódott Rob. - De hát nem szeretném megfosztani tőle a kisasszonyt.

- Igazán dicsérem öntudatosságát - felelt Tox kisasszony -, de biztosítom, hogy nem foszt meg. Megbánt, ha nem fogadja el, mint jóakaratom jelét. Jó éjszakát, Robin.

- Jó éjszakát kívánok, és még egyszer nagyon köszönöm.

Ezzel a Köszörűs hirtelen elszaladt, vigyorogva, hogy felváltassa a pénzt, melynek a legelső pástétomsütőnél végére is járt hamarosan. De hát a Köszörűsök iskolájában sohasem tanítottak tisztességet, és az ott uralkodó rendszer rendkívül alkalmas volt arra, hogy képmutatókat neveljen. Annyira, hogy a Köszörűsök hozzátartozói vagy gazdái azt mondták, ha a nevelés idejuttatja az embert, akkor inkább ne legyen semminemű nevelés sem. A józanabb gondolkodásúak meg úgy vélték, hogy hatékonyabb nevelési rendszert kell bevezetni, minél előbb. Hanem hát a Köszörűsök vezető hatalmasságai ezek számára is készen álltak a válasszal. Mindig módjukban állt ugyanis kiválasztani egy-két olyan fiút, aki jóravaló gyerek maradt még az ő nevelésük ellenére is, és ezekről bátran állították, hogy az ő nevelésük. Ez a nyomós érv el is hallgattatta a vádlókat, a Köszörűsök intézetének dicsőségét pedig megalapította mindörökre.

HARMINCKILENCEDIK FEJEZET

Edward Cuttle kapitány úr újabb kalandjai

A biztos léptű és erős akaratú idő olyan lankadatlanul nyomult előre, hogy az eltűnt műszerárus egyéves határideje, amikor Cuttle kapitány felbonthatja hátrahagyott lepecsételt levelét, már jóformán le is járt, és Cuttle kapitány a titokzatosság és nyugtalanság érzésével kezdte nézegetni egy este a csomagot.

A becsületes kapitány arra nem is gondolt, hogy csak egy órával is előbb fölnyissa, csakúgy nem, mint hogy saját magát bontsa fel belsejének tanulmányozása céljából. Mindössze annyit tett, hogy egy-egy este, félig elfüstölvén első pipáját, kihozta a csomagot, odatette az asztalra és csöndes komolysággal nézegette külsejét, pipája füstfellegén keresztül; amikor már jó ideig merengett, lassan egyre hátrább tolta a székét, hogy meneküljön bűvköréből. De ha ez volt a célja, bizony sohasem érte el, mert mikor már egészen a szoba faláig hátrált, a csomag akkor is vonzotta; ha pedig szeme, réveteg vándorlásban, hol a mennyezetre, hol meg a tűz felé fordult, a zárt levél képe követte, és odatelepedett a parázs közepébe, vagy pedig a meszelt falon foglalt el szembetűnő helyet.

A *„tündöklő csillag”* iránt érzett atyai vonzalma és csodálata nem változott. De a Carker úrral folytatott utolsó beszélgetése óta a kapitánynak kétségei támadtak, vajon előbbi látogatása a cégvezetőnél és Florence meg a kedves Wally gyerek dolgába való beavatkozása olyan hasznos volt-e rájuk nézve valóban, mint azt szerette volna, és annak idején hitte is? A kapitányt gyanú kínozta, hogy beavatkozásával talán többet ártott, mint használt; ezért alázatos bűnbánatában vezekelni akart, és félreállt az útból, hogy senkinek ártalmára ne legyen: úgyszólván a tengerbe dobta magát a fedélzetről, mint közveszélyes személyt.

Eltemetkezve tehát a műszerek közé, a kapitány még csak a közelébe sem ment a Dombey úr házának, és nem adott hírt magáról sem Florence-nek, sem Nipper kisasszonynak, egy árva szóval sem. Még Perch úrtól is távol tartotta magát, sőt legközelebbi látogatása alkalmával szárazon kijelentette, hogy köszöni a társaságát, de ő elvágta már magát minden ilyen ismeretségtől, mert nem tudja, milyen puskaporos kamrát robbanthat föl akaratán kívül. Ebben a magára erőszakolt remeteségben töltött el aztán a kapitány napokat és heteket, a Köszörűsön kívül egy szót sem váltott mással, őt viszont mindvégig az önzetlen ragaszkodás és hűség mintaképének tartotta. Ebben a visszavonultságban üldögélt csendben, a lepecsételt csomagot nézve és pipálgatva esténként, miközben Florence-re és szegény Walterre gondolt, s lassanként mind a kettő halottnak tűnt fel előtte, messze, az ifjúság honában - emlékezésének szép és ártatlan gyermekeiként.

A kapitány töprengései közepette mindazonáltal nem hanyagolta el saját művelődését, sem pedig a Köszörűs tanítását. Az ifjút esténként felszólította, olvasson neki valamilyen könyvből egy-egy órát; és mivel a kapitány határozottan hitte, hogy minden könyv színigazságot tartalmaz, rendkívül figyelemre méltó tények halmazát gyűjtötte magába. Vasárnap esténként a kapitány mindig maga olvasott fel, mielőtt lefeküdt volna, egy bizonyos hegyen elhangzott szentbeszédet, jóllehet megszokta, hogy a szövegét a maga módján könyv nélkül idézgesse, úgy látszott, miközben olvassa, annyira átérzi isteni értelmét, mintha betéve tudta volna a görög szöveget, és készen lett volna arra is, hogy verséhez akárhány heves teológiai iratot szerkesszen.

Robnak, a Köszörűsnek, az ihletett írás iránt való tiszteletét a Köszörűsök iskolájában annak idején azzal a csodálatos módszerrel fejlesztették, hogy szegénynek szellemi lábszárcsontjait minduntalan véresre kellett zúznia Júda törzseinek nevein; meg azzal, hogy nehéz zsoltárokat

kellett neki egyhangúan ismételnie, kiváltképpen büntetés alkalmából; vasárnaponként pedig háromszor is odahajszolták a hatéves ifjút, bőrnadrágban a nagyon forró templomba, fel a magas karzatra, ahol egy óriási orgona zúgott álmos feje körül, mint valami igen-igen szorgalmas méh; - Rob tehát rettenetesen mutatta, mennyire épül a kapitány olvasásán, de közben szakadatlanul ásított és bólogatott, míg csak az olvasás tartott. Az igazi érzelmeit a kapitány természetesen nem is gyanította.

Mint afféle üzletember immár, a kapitány rákezdett a könyvelésre is. Túlnyomólag az időjárásra vonatkozólag jegyezte fel az észrevételeit, meg a társzekerek és egyéb járművek útirányát örökítette meg; a társzekerekről ugyanis azt vette észre, hogy reggelenként és a nap túlnyomó részében nyugati, estefelé pedig keleti irányban tartanak. Mivel a hét folyamán két-három ember is betévedt a boltba, és valami szemüvegről „tárgyaltak vele" - mint a kapitány a naplóba bevezette -, s ígérték, benéznek megint: a kapitány arra a következtetésre jutott, hogy az üzlet élénkülni kezd. Erre nézve mindjárt be is vezetett egy rövid megjegyzést, amihez még hozzátette (mindjárt az első ponthoz), hogy elég erős északnyugati szél fújt, a szél pedig éjszaka fordult meg.

A kapitány életére legnagyobb súllyal Toots úr nehezedett. Gyakran meglátogatta, s bár különösebben beszédesnek nem mutatkozott, úgy látszott, abban a meggyőződésben él, hogy a kis hátsó nappali arra teremtődött, hogy ott elkuncoghasson magában. Néha fél órákig is felhasználta erre a célra, anélkül, hogy a kapitánnyal való bizalmas viszonyában előbbre haladt volna. Mivel a kapitányt legutóbbi tapasztalata igen óvatossá tette, már abban sem volt bizonyos, Toots úr valóban olyan jámbor, ártalmatlan ember-e, amilyennek látszik, s nem valami végtelenül ravasz és tettető képmutató-e vajon? Dombey kisasszonyra való gyakori hivatkozása is gyanús volt neki. Hanem a kapitányt mégis kedvezően hangolta Toots iránt, hogy szemmelláthatólag annyira bízott benne, nem is akart egyelőre kedvezőtlenül ítélni róla, csupán szemmel tartotta, méghozzá leírhatatlan agyafúrtsággal, valahányszor Toots szóba hozta azt a tárgyat, amely a szívét nyomta.

- Mondja, Gills kapitány - vágta ki Toots egy nap szokása szerint -, kedvezően fogadná javaslatomat és megtisztelne a barátságával?

- Hát nézze, öcsém, megmondom én mindjárt, hogy áll a dolog - felelte a kapitány, végre elhatározván, milyen eljárást kell követnie az ügyben -, fontolgattam én a maga javaslatát!

- Igazán kedves öntől, Gills kapitány, és nagyon hálás vagyok érte. Becsületszavamra mondom, jót tenne velem, ha megtisztelne barátságával. Valóban nagyon jót tenne.

- De látja, öcsém - érvelt a kapitány lassan -, én nem ismerem magát.

- De hát akkor ön sem fog megismerni soha, Gills kapitány - felelt Toots, kitartván az álláspontjánál -, ha nekem nem szerzi meg azt az örömet, hogy közelebbről megismerhessem.

A kapitányt láthatóan megragadta az érv súlya és eredetisége, mert olyanformán nézett Tootsra, mintha azt gondolta volna magában, hogy ebben az emberben valóban több rejlik, mint várta.

- Jól mondja, öcsém - felelt aztán, s elgondolkodva bólintott -, és amit mond az úgy is van. Hát nézze csak! Maga egyszer olyasmit közölt, amiből arra következtetek, hogy maga egy gyönyörű teremtés csodálója. Nos?

- Gills kapitány - felelt Toots, miközben vadul hadonászott kalapjával -, a csodálat nem is alkalmas szó. Becsületemre mondom, önnek fogalma sem lehet, mit érzek. Ha bemázolnának feketére, és rabszolgája lehetnék Dombey kisasszonynak, azt is szerencsémnek tekinteném. Ha egész vagyonom feláldozásával átváltozhatnám Dombey kisasszony kutyájává, én... hát...

hát... azt hiszem, örökké a farkamat csóválnám. Olyan tökéletesen boldog lennék, Gills kapitány!

Toots úr könnyes szemmel mondta mindezt, s mély érzéssel szorította a szívére a kalapját.

- Öcsém - szólt a kapitány, akit a részvét kezdett környékezni -, ha komolyan beszél...

- Gills kapitány - kiáltotta Toots -, én olyan lelkiállapotban vagyok, és olyan komolyan gondolom a dolgot, hogy ha esküt tehetnék rá, tüzes vason, parázson, olvasztott ólmon, forró pecsétviaszon, vagy bármi ilyesmin állva, boldog lennék közben, mert fájdalmat okozhatok magamnak, s az érzéseimen könnyítek. - Toots úr hirtelen körülnézett a szobában, mintha megfelelő kínzóeszközt keresne, amelynek segítségével félelmes szándékát rögtön végre is hajthatná.

A kapitány hátratolta a fején a fényes kalapot, súlyos kezével végigsimította arcát, úgyhogy orra még tarkább lett, majd odaplántálta magát Toots úr elébe, a vaskampót beleakasztotta kabátja gomblyukába, s a következőket mondta neki, míg Toots úr figyelmesen és némileg elképedve nézett az arcába:

- Hát látja, öcsém, ha maga igazán komolyan beszél, akkor maga irgalom tárgya kell legyen, az irgalom pedig a brit korona legszebb drágaköve, az alkotmányban meg is találja, ahogy azt a Rule Britannia őrizte meg... és ha megtalálta, hát tudhatja, hogy az angyalok maguk is annyiszor énekelték. Vigyázzunk! A maga javaslata egy kicsit gondolkodóba ejt engem. Ezeken a vizeken, látja, én vagyok az úr és nincs parancsnoktársam, mert úgy lehet, nem is kívánom, hogy legyen. Vigyázzunk! Mivel maga húzta fel először a jelzőlobogót egy bizonyos kisasszony irányában, nos hát, ha azt akarja, hogy maga meg én jó barátságban maradjunk egymással, annak a kisasszonynak a nevét ki sem szabad ejteni, sem arra célozni előttem. A jóisten a megmondhatója, mennyi baj származott abból, hogy nevét talán nagyon sűrűn emlegették itt azelőtt, ezért akarok én most egyszeribe véget vetni ennek. Elég jól megértette, amit mondtam, öcsém?

- Ó, bocsásson meg nekem, Gills kapitány, ha nem mindig foghatom fel szavai értelmét. De becsületemre, én... igazán nehéz lesz meg sem említeni Dombey kisasszony nevét. Én valóban olyan nehéz súlyt érzek itt - folytatta Toots úr, szánalmat kérően megérintve az ingelője fodrát a két kezével -, mintha éjjel-nappal valaki rajtam ülne.

- Márpedig - felelt a kapitány -, ez a feltétel. Ha nehezére esik megtartani, öcsém, mint ahogy talán nehezére esik, vitorlázzon el isten hírével, és búcsúzzunk vidáman.

- Gills kapitány - felelt Toots -, magam is alig tudom, hogy vagyok vele, de azok után, amiket első ízben mondott nekem, úgy... úgy érzem, inkább azt választanám, hogy az ön társaságában némán gondoljak Dombey kisasszonyra, mintsem akárki mással róla beszélgessek. Azért tehát, Gills kapitány, ha ön csakugyan megtisztel a barátságával, boldogan elfogadom a feltételeit is. De becsületesen akarok eljárni, Gills kapitány - folytatta Toots, s egy pillanatra visszakapta odanyújtott kezét -, és ezért meg kell mondanom, hogy Dombey kisasszonyra tovább is gondolni fogok. Egyszerűen lehetetlenség lenne megígérnem, hogy őrá még csak nem is gondolok.

- Öcsém - felelte a kapitány, akinek Tootsról való véleménye egyszerre nagyon megjavult -, őszinte vallomásának hallatán - az ember gondolatai olyanok, mint a szelek, és arról ugyan senki sem felel, milyen lesz az irányuk. De hát a szavakra nézve tartja-e a fogadást?

- Szavakra nézve, Gills kapitány, azt hiszem, vállalhatom a kötelezettséget.

Toots úr odanyújtotta kezét Cuttle kapitánynak, az pedig szeretetre méltóan és jóindulattal, szabályszerűen ráruházta Tootsra a barátságát. Tootsnak ez szemmelláthatólag olyan nagy örömére és megnyugtatására szolgált, hogy ottléte hátralevő idejét elragadtatottan végigkuncogta. A kapitánynak viszont kedvére szolgált, hogy pártfogói szerepet tölthet be, azonkívül óvatosságával és bölcs előrelátásával is rendkívül elégedett volt.

De bármennyire bővelkedett is a kapitány az utóbbi erényben, aznap este nagy meglepetésben részesült, mégpedig olyan együgyű, őszinte fiúcska részéről, mint Rob, a Köszörűs. A romlatlan lelkű gyermek ott teázott vele egy asztalnál, és szendén tekintett le csészéjére és tányérjára, de már régen vizsgálgatta alattomban gazdáját, aki közben az újságot olvasta szemüvegesen, nagy nehézségek között, mindazáltal rendkívüli méltósággal. A gyerek egyszerre e szavakkal törte meg a csendet:

- Ó! Engedelmet kérek, kapitány úr! Csak azt szeretném kérdezni, nem volna talán szüksége galambokra?

- Nem, fiam - válaszolt a kapitány.

- Mert én szeretném az enyémeket pénzzé tenni.

- Hogyhogy? - kérdezte a kapitány, bokros szemöldökét kissé felhúzva.

- Igen... mivel úgyis felmondok, kapitány úr kérem - mondta Rob.

- Fel-e? Hát aztán hová mégy? - kérdezte a kapitány, rátekintve a fiúra szemüvege fölött.

- Hogyan? Hát a kapitány úr nem tudta, hogy el akarok menni? - kérdezte Rob alamuszi mosollyal.

A kapitány letette az újságot, utána a szemüvegét, aztán rámeredt a hűtlen Köszörűsre.

- Ó, igen, kapitány úr, föl akarok mondani. Azt hittem már tudni tetszik - folytatta Rob, kezeit dörzsölve, s felállott a helyéről. - Ha a kapitány úr lenne olyan szíves, és másvalaki után nézne, az bizony nagyon jó volna nekem. Nem tudom, lehetne-e, hogy már holnap más valaki állna be az én helyembe. Mit tetszik gondolni?

- Hát aztán hűtlenül elhagyod a zászlót, fiam? - kérdezte a kapitány, miután sokáig vizsgálta a fiú arcát.

- Ó, ez már mégiscsak kegyetlenség ilyen szegény gyerek iránt, kapitány úr! - kiáltott fel az érzékeny szívű Rob, s egy szempillantás alatt sértetté és felháborodottá változott át. - Hogy még törvényszerűen fel sem mondhat, mert mindjárt haragosan néznek rá, és hűtlennek titulálják. Önnek nincs joga, hogy egy szegény kölköt így gyalázzon, kapitány úr. Azért, mert a kapitány úr a gazda, én meg csak a cselédje, azért még nem muszáj mindenfélének titulálni engem. Hát mit vétettem én? Tessék a szemembe mondani, kapitány úr, mi az én bűnöm, hadd halljam?

A vérig sértett Köszörűs hüppögni kezdett, és kabátja ujjával nekiesett a szemének.

- Halljuk hát, kapitány úr - folytatta a sértett ifjú -, mondja csak, mi a vétkem? Hát mit csináltam én? Talán elloptam valamit a boltból, vagy felgyújtottam talán a házat? Ha igen, akkor miért nem tetszett mindjárt felmondani? Hanem csak úgy leszedni még a keresztvizet is a szegény fiúról, aki bizony mindig jó cselédje, de most már mennie kell, mert ha marad, kára származik belőle... micsoda sérelem! Szép jutalom a hűséges szolgálatért! Így van aztán, hogy a magamfajta szegény gyerekeket elkeserítik, és belekergetik a rosszba. Ezt igazán nem vártam volna a kapitány úrtól, de nem ám.

A Köszörűs mindezt könnyekbe fúló siránkozás közben üvöltötte el, közben óvatosan hátrált az ajtó felé.

- Tán már van is más helyed, mondd csak, fiú? - kérdezte a kapitány, átható tekintettel méregetve a Köszörűst.

- Hát ha már a kapitány úr így csűri-csavarja a dolgot, hogy mindent kivegyen belőlem, hát igenis van más helyem - felelt Rob, egyre jobban és jobban hátrahúzódva -, mégpedig jobb, mint itt; olyan, ahol nem nagyon szorulok rá, hogy a kapitány úr jó szót szóljon értem, ami nagy szerencse, ha meggondolom, mennyi sarat dobál rám, csak azért, mert szegény vagyok, és nem maradhatok itt, hogy tovább szolgáljam a magam kárára. Igen, más helyet szereztem, és ha nem akartam volna a kapitány urat cseléd nélkül hagyni, már elmentem volna, mielőtt elmond mindennek, azért, mert szegény vagyok, és nem akarok a magam kárára szolgálni. Hát minek hányja a szememre, hogy szegény vagyok és nem szolgálhatom tovább a magam kárára, kapitány úr? Hát hogyan tudja ennyire lealacsonyítani magát?

- Idehallgass, fiam - szólalt meg most a kapitány szelíden. - Jó lesz ilyen szavakkal nem hajigálódzni többet!

- Jó, hát akkor a kapitány úr se hajigálódzzon - vágott vissza a sértett ártatlanság, hangosabban siránkozva, s a nappaliból lassan kisomfordált a boltba. - Inkább a véremet venné, kapitány úr, mint a jó híremet.

- Mert hát - folytatta a kapitány nyugodtan -, úgy lehet, hallottál arról, melyik a kötél boldogabbik vége.

- Hogy én hallottam-e? - kiáltotta a Köszörűs gúnyosan. - Sose hallottam. Mióta élek, sose hallottam ilyesmiről.

- Mert azt hiszem - folytatta a kapitány nyugodtan -, ha nem vigyázol magadra, mindjárt megtudod, mi az! Értem ám a jelzőzászlódat! Elmehetsz, fiam!

- Ó! Mindjárt elmehetek, kapitány úr? - kiáltott Rob, ujjongva a sikerén. - Hanem azt el ne felejtse, én nem kértem, hogy tüstént mehessek, kapitány úr! Azért engem be ne feketítsen a kapitány úr, mert most egyszerre kiteszi a szűrömet. Aztán nehogy valamit is le tessen vonni a béremből, kapitány úr!

A gazdája ezt az utolsó kérdést mindjárt tisztázta azzal, hogy a bádogszelencét elővette, és kirakta belőle a Köszörűs bérét az utolsó fillérig. Rob, pityeregve és hüppögve, érzelmeiben rendkívül sértetten, egyenként szedte fel a pénzt, és keserveseket bődülve minden egyes pénzdarabnál, csomókba kötötte a zsebkendője sarkaiba; majd fölment a háztetőre és kalapját meg a zsebét telerakta galambokkal; aztán lejött, odament a bolti asztal alatt levő ágyához, összekötötte a bugyrát, közben még hangosabban jajveszékelt, mintha régi emlékek hasogatnák a szíve táját, majd keservesen kinyögte:

- Jó éjszakát, kapitány úr! Én harag nélkül megyek el innen! - Ezzel kilépett az ajtón, és utolsó csínye gyanánt még meghúzta a tengerészkadét orrát, és vigyorgó diadalmenetben tovavonult az utcán.

A kapitány pedig, amint magára maradt, újra nekilátott a napi hírek tanulmányozásának, mintha semmi különös vagy váratlan dolog nem történt volna, és csak olvasott tovább, igen nagy buzgalommal. Hanem érteni azontúl egy szót sem értett, noha nagy tömeg betűn keresztülgázolt együttőhelyében, mert a Köszörűs, az újság egyik hasábján föl, a másikon meg le, ott mászkált folyton a szeme előtt.

Kétséges, hogy a derék kapitány egészen elhagyatottnak érezte-e magát mindeddig? Sol Gills, Walter meg a tündöklő csillag teljesen elvesztek a számára, Carker úr pedig kegyetlenül rászedte és csúffá tette. Mind e sérelem a csalárd Rob fiúban testesült meg most, akinek pedig hányszor beszélt a maga emlékeiről, amelyek melegen tartották a szívét; hitt ebben az alattomos fiúban, és jólesett neki, hogy hihetett benne; társává emelte, mint utolsót a vén hajó legénysége közül; úgy vitte tovább a kis tengerészkadét kormányzatát, hogy ez a fiú volt a jobb keze; meg akart érte tenni mindent, és csaknem olyan jóindulatot érzett a fiú iránt, mintha együtt szenvedtek volna hajótörést, és kerültek volna valami puszta szigetre. Most pedig, hogy a hamis Rob a bizalmatlanságnak, aljasságnak, árulásnak nyitott utat még ide, a kis nappaliba is, amely mindeddig afféle szent hely volt a kapitány előtt, egyszerre úgy érezte, mintha rögtön ezen a szobán volna a sor, hogy elsüllyedjen; és talán meg sem lepte volna, ha hirtelen merülni kezd, és nem is bánta volna különösebben.

Cuttle kapitány olvasta hát az újságját, feszült figyelemmel, s egy árva szót sem értett belőle, és Robra nézve nem tett egyetlen szó megjegyzést sem; valamint azt sem vallotta be önmagának, hogy folyton a fiúra gondol, és el nem ismerte volna a világért, hogy Rob miatt érzi magát olyan elhagyatottnak, akár a magányos Robinson.

Nyugodt, üzletszerű modorát őrizte meg akkor is, amikor a sötétben átment a Leadenhall-vásártérre és ott megegyezett egy éjjeli őrrel, hogy este-reggel odanézzen a boltba, a táblák beszedése és felrakása végett. Majd a kifőzésbe nézett be, és úgy rendelkezett, hogy csak félannyi ételt küldjenek, a kocsmában pedig az áruló söradagját szüntette be. „Mert a legénynem jobb helyet talált magának, kisasszony” - magyarázta meg. Végül pedig arra határozta el magát, hogy ő alszik a bolti asztal alatt, és nem megy föl a szobájába, hiszen most már egyedüli őrzője a háznak.

Az asztal alól kelt föl ezentúl a kapitány reggelente hat órakor, és olyan magányos érzéssel nyomta fejébe a kalapját, mintha valóban Robinson volna, aki kecskebőr sapkáját húzza a fejére, öltözéke koronájául. Jóllehet a vadak, mármint a MacStinger-törzs becsapásaitól való szorongása is alább hagyott lassan, az ellenség ugyanis nem mutatkozott, mint ama magányos tengerész vademberektől való félelme is enyhült lassanként, miután hosszú ideig nem látott kannibált; de azért még mindig fenntartotta a védőmű szabályszerű rendjét, és sohasem közeledhetett női kalap a bolt felé, anélkül, hogy a kapitány ne az erődítménye mögül vette volna óvatosan szemügyre.

Mivel mostanában Toots úr sem látogatta - megírta ugyanis a kapitánynak, hogy nincs a városban - nemsokára már a saját hangja is idegenül csengett a fülében; a sok műszer tisztogatás, olvasgatás meg az ablakon kinézegetés folytán pedig úgy rászokott a néma elmélkedésre, hogy a feje körül a kemény kalap okozta vörös gyűrű szinte belesajdult a mélységes gondolkodásba.

Sol Gills egy esztendeje letelt már, tehát a kapitány tanácsosnak tartotta a csomagot kibontani; de mivel eddig úgy képzelte, hogy Rob jelenlétében végzi el ezt a műveletet - aki annak idején elhozta neki, különben a hajós-szabályoknak is megfelelőbb, ha tanú jelenlétében bontja fel -, most ugyancsak megakadt tanú hiányában. E nehézségek közepette annál nagyobb örömmel üdvözölte az újság hajórovatában azt a hírt, hogy az „Óvatos Klára” Bunsby kapitány parancsnoksága alatt hazaérkezett partmenti útjából. Menten írt is a nagy filozófusnak, s lelkére kötötte, hogy lakhelyére nézve a legszigorúbb titoktartást őrizze meg, és arra kérte, tisztelje meg a látogatásával valamelyik este, minél sürgősebben.

Bunsby olyan bölcs volt, aki mindent csakis meggyőződésből cselekszik; eltöltött tehát néhány napot, amíg meggyőződéssé vált benne az a tény, hogy ő, íme, ilyen tartalmú levelet kapott. Végre aztán, mikor kellően megbirkózott a dologgal, elküldte hajósinasát, azzal az

üzenettel, hogy „Ma este jön!” A fiú azt az utasítást nyerte, hogy mihelyt az üzenetet átadta, azonnal tűnjön el, s olyan kitűnően teljesítette küldetését, mintha egy bekámforozott szellem lett volna, akit intő szózat elmondásával bíztak meg, s aztán a semmibe illan.

A kapitány nagy örömmel fogadta az üzenetet, és előkészítve az esti találkozásra a pipákat, meg a rumot és a vizet, a kis nappaliban várta vendégét. Nyolc órakor este mély mordulás hangzott fel az ajtó előtt, olyan, mintha egy tengeri bika szólalna meg, utána pedig botütés koppant a bolt tábláján, tudatván a kapitánnyal, hogy Bunsby evezett oda a hajó oldalához. Aztán megjelent az ajtóban bozontosan és lógó ruházatban, és szilárd mahagóni arca azt mutatta most is, hogy a közelében történő dolgokról fogalma sincs, szeme figyelmesen kutat valamit e világ egészen más táján.

- Bunsby - szólalt meg a kapitány, kezet rázva a vendégével -, hogy állunk, fiú, hogy állunk?

- Cimbora - szólt ki a hang Bunsbyból, teljesen függetlenül a kapitánytól magától -, derekasan, derekasan!

- Bunsby! - folytatta a kapitány, elfojthatatlan hódolattal e nagy lángelme iránt. - Hát itt vagy! Te, akinek véleménye a drága gyémántnál is többet ér! Az én emberem nadrágja csupa kátrány, de szebben ragyog, mint a fényes gyémánt, ahogy a Stanfell’s Budget mondja, amit megtalálsz benne, és ha ráakadtál, megjegyezd. Itt vagy, te vagy az, aki ezen a szent helyen mondtál nekem olyan véleményt, hogy be is vált betűről betűre - mondta a kapitány, és hitte őszintén, amit mondott.

- Nocsak.

- Betűről betűre, mondom.

- Mért? - dörmögött Bunsby, s első ízben nézett rá barátjára. - Mi úton-módon? S ha úgy van, mért ne? No, azért! - E magvas igék szinte megszédítették Cuttle kapitányt, s a gondolatok és sejtelmek messzi tengerére ragadták. A bölcs hagyta, hogy a házigazda lesegítse róla köpönyegét, majd követte a nappaliba. Keze azonnal rácsapott a rumosüvegre, és menten egy pohár maró grogot kevert magának; utána pipára kapott, megtöltötte, rágyújtott és pöfékelni kezdett.

Cuttle kapitány mindenben vendégét követte - bár a nagy parancsnok elmerült és nyugalmából ki nem zökkenthető lénye természetesen roppant magasságban állott fölötte -, s most ott ült szótlanul a kandalló másik sarkában, és tisztelettel nézegette a parancsnokot, mintegy bátorításra várva, vagy a kíváncsiságának valami jelére, hogy ügyével előállhasson. A mahagóni-bölcset azonban szemmelláthatóan nem érdekelte egyéb a meleg meg a pipa élvezetén kívül, legfeljebb még, ha a pipát szájából kivette, hogy a rumos pohárnak csináljon helyet. Mellesleg csupán azt jegyezte meg, rettentő dörmögő hangon, hogy az ő neve Jack Bunsby, s e kijelentés nem nyújtott sok alkalmat a társalgás megkezdésére. Ezért aztán a kapitány a maga felelősségére, rákezdett a Sol Gills eltűnésének történetére. Elmondta, mennyire megváltoztatta az az esemény az ő életét, és azzal végezte, hogy odatette a lepecsételt csomagot az asztalra.

Hosszú szünet után Bunsby bólintott egyet.

- Kinyissam? - kérdezte a kapitány.

Bunsby megint bólintott.

A kapitány feltörte tehát a pecsétet, és a csomagból két összehajtott írást vett ki, és hátiratukat többször is elolvasta: „Solomon Gills végső akarata és végrendelete.” „Levél Ned Cuttle barátomnak.”

Bunsby szeme valahol Grönland partjain kalandozott, így várta a továbbiakat. A kapitány megköszörülte a torkát, és olvasni kezdett:

- „Kedves barátom, Ned Cuttle! Mikor én elindultam hazulról, a Nyugat-Indiai Szigeteknek...

A kapitány abbahagyta az olvasást, és merően Bunsbyra nézett, aki viszont éppen olyan merően bámult a grönlandi partok felé.

- „...hogy megpróbáljak értesülést szerezni az én drága fiam hollétéről, nagyon jól tudtam, ha neked tudomásod lenne tervemről, vagy meggátolnál benne, vagy el akarnál kísérni, és ezért titokban tartottam az egészet. Mire ezt a levelet olvasod, lehet, hogy én már nem is élek. Bizonyára meg fogod bocsátani öreg barátod esztelenségét, és sajnálni fogod, ha arra a nyugtalanságára gondolsz, amikor a nehéz útra elindult. Azért hát ne többet erről. Kevés reményem van, hogy ezt a levelet valaha az én szegény fiam is olvassa és te, barátom, újra gyönyörködhess majd nyílt, vidám arcában...” - Nem, nem, nem többé - tette hozzá a kapitány, bánatosan elmélázva. - Nem többé. Ott fekszik lenn a víz alatt.

Bunsby zenei érzékkel megáldott ember volt, és most közbeüvöltötte, hogy: „Biscaya mély öblében, ó!” - ami, mint az elköltözött iránt lerótt tisztelet, úgy meghatotta a kapitányt, hogy elismeréssel rázta meg Bunsby kezét, és a szemét meg kellett törülnie.

- Hej, hej! - sóhajtott fel a kapitány, amikor Bunsby gyászdala megszűnt zengetni, reszkettetni az üvegtetőt. - „Hosszú, hosszú időkön át hordozta tenger bánatát”, mint a könyv mondja, abban meg is találhatja, aki akarja.

- Az orvosok - folytatta Bunsby - nem segíthettek rajta.

- Az már igaz - felelte a kapitány -, ugyan mit tehettek volna ott, a két-háromszáz ölnyi víz alatt! - Majd visszatérve a levélre, így folytatta:

- „De ha mégis jelen találna lenni, amikor a levelet felbontod - e szónál a kapitány akaratlanul is körülnézett, aztán megcsóválta a fejét -, vagy ha valamely későbbi alkalommal hallana erről a levélről - a kapitány ismét a fejét csóválta -, áldásom kísérje őt! Abban az esetben, ha a mellékelt írás nem bizonyul jogerősnek, az sem baj, hiszen senki mást nem érdekel, mint téged meg engem. Az én kívánságom pedig az, hogy ha él, az a kevés, amim van, az övé legyen; ha pedig (attól tartok), másként lenne, akkor legyen a tiéd, Ned. Kívánságomat tiszteletben fogod tartani, tudom. Áldjon meg érte a jóisten, valamint minden más jóságodért, amivel eddig voltál barátodhoz, Solomon Gillshez.” - Bunsby - szólalt meg aztán a kapitány ünnepélyesen -, hogy érted te ezt? Te, akinek a fejét gyerekkorától törték-zúzták, és akinek minden léken új meg új gondolat ment be az agyába. No, hát most mondd meg, hogy látod te ezt az egészet?

- Ha úgy volna - felelt Bunsby szokatlan készséggel -, hogy az az ember halott, akkor az én véleményem szerint nem jön többet vissza. Ha nem halott, akkor meg tán visszajön. De mondom én, hogy biztosan visszajön? Nem. És miért nem? Mert ennek a megállapításnak igazi értelme attól függ, ahogyan vesszük.

- Bunsby! - szólt Cuttle kapitány, aki láthatóan olyan arányban becsülte kitűnő barátja véleményét, amekkora nehézséget okozott a megértése - Bunsby - ismételte egészen belezavarodva a bámulatba -, te egészen könnyen hordod elméd súlyát, pedig engem ilyen súly már a víz színe alá süllyesztene. Hanem ami a végrendeletet illeti, eszemben sincs, hogy a kisujjamat is megmozdítsam a vagyon irányában, isten ments! Hacsak úgy nem, hogy jogosabb tulajdonos kezére ruházom; de még nem hagyok fel a reménnyel, hogy a jogos tulajdonos, Sol Gills, visszatér ide, akármilyen furcsa is, hogy eddig nem adott hírt magáról. Nos, mi a te véle-

ményed, Bunsby, ha ezeket az írásokat most szépen visszaraknánk és ráírnánk, hogy a mai napon felbontatott Jack Bunsby és Edward Cuttle jelenlétében?

Bunsby nem fedezett fel semmi ellenvetésre méltót a grönlandi partokon, sem másutt, a javaslatot tehát végrehajtották. Ekkor a nagy ember egy pillanatra visszakényszerítvén a tekintetét a helyszínre, odaiktatta a keze írását a borítékra, jellemző szerénységében teljesen tartózkodva a nagy kezdőbetűk használatától. Cuttle kapitány szintén hozzáadta balkezes aláírását, aztán becsukta az írást a vasszekrénybe, majd megkérte vendégét, keverjen magának még egy pohár grogot és gyújtson rá újra; miután maga is így cselekedett, mély töprengésbe merült a tűznél, a szegény öreg műszerárus sorsa fölött.

Most történt a meglepetés; mégpedig olyan megrázó és rettenetes meglepetés, hogy ha Cuttle kapitánynak nem szolgál Bunsby biztos támaszul, menten összerogy, és elveszett ember ettől a végzetes órától fogva.

Miképp követhetett el akkora mulasztást a kapitány, még ha ennyire örül is kiváló vendégének, hogy az ajtót egyszerűen csak meghúzza, és nem zárja be? Hanyagságában a jelen alkalommal tagadhatatlanul vétkes volt, hanyagságának miértje azonban örökre az elmélkedés tárgya marad, vagy pedig hiábavaló vád gyanánt áll itt a végzet ellenében. Ezen a bezáratlan ajtón keresztül, ebben a csöndes esti órában ugyanis egyszerre csak a félelmetes MacStingerné asszony surrant be a nappaliba, Alexander MacStingert hozván szülői karjaiban, s mögötte díszkíséretnek a bosszú és zavar haladt. (Nem is említve még Juliana MacStingert és e bájos gyermek testvérbátyját, Charley MacStingert, akit gyermekjátékainak színhelyén szerte a környéken azon a népszerű néven ismert mindenki, hogy Beles.) MacStingerné olyan gyorsan és olyan zajtalanul jött be, mint a szomszédban levő kelet-indiai hajómedence felől idesuhanó fuvalom, úgyhogy Cuttle kapitány csak azon kapta magát, hogy egyenest ránéz, mielőtt a tűzön elmerengő nyugodt arcára a rémület és kétségbeesés kiülhetett volna.

De abban a pillanatban, amint teljes nagyságában átérezte a veszedelmet, az önfenntartás ösztöne menekülésre sarkallta a kapitányt. Odaugrott a nappaliból a meredek pincelépcsőre nyíló kisajtóhoz, nekirohant fejjel, mint aki közömbös az ütések, zúzódások iránt, és legszívesebben a föld gyomrát választaná búvóhelyül. Ez a hősi erőfeszítés bizonyára sikerrel is járt volna, ha Juliana és a Beles szenvedélyes ragaszkodásán hajótörést nem szenved. Belekapaszkodtak ugyanis a kapitány lábaszárába - egy-egy lábszárba egy-egy aranyos gyermek - és szívre ható sírás közt követelték maguknak. Eközben MacStingerné, aki jóformán minden nevezetesebb cselekedetbe úgy fogott bele, hogy Alexandert előbb felfordította, ilyen módon a pergőtűzként pattogó ütések lőtávolába helyezte, utána pedig leültette hűlni, amilyen szomorú helyzetben az olvasó első ízben is megpillantotta: MacStingerné tehát befejezte az ünnepélyes szertartást - mintha most a Fúriáknak szóló áldozat lett volna - majd lehelyezvén az áldozatot a padlóra, oly erős elhatározottsággal közeledett Cuttle kapitány felé, hogy a közbelépő Bunsbyt szemevilágának elvesztése fenyegette.

A két nagyobbik MacStinger kiabálása meg Alexander siránkozása összejátszott, hogy ezt a váratlan látogatást még megrendítőbb hatásúvá emelje. Alexander egyébként valóban színes gyermekkort élt át, mivel e tündérszép kor felében legalább állandóan kéklett a sírástól. De azért a helyzet félelmetessége mégis akkor érte el a tetőpontját, amikor ismét csend lett, és a kapitány ott állt verítékes homlokkal, de megadóan MacStingerné előtt.

- Ó, Cuttle kapitány, Cuttle kapitány! - kiáltott most MacStingerné. Előreszegezte állát, és öklét rázta a kapitány felé, ha MacStingernének a gyöngéd nemhez való tartozását nem cáfolja e szó. - Ó, Cuttle kapitány, Cuttle kapitány! Nem fél, hogy elsüllyed, ha a szemembe néz?

A kapitány, aki mindennek inkább látszott most, mint bátor, harcra kész férfiúnak, halkan motyogta: - Ne hadd magad!

- Ó, micsoda jó bolond is voltam én, amikor a tetőm alá fogadtam magát, Cuttle kapitány! Ha elgondolom, hogy valósággal szórtam erre az emberre a jótéteményeket, a gyermekeimet arra tanítottam, hogy tiszteljék, szeressék, mintha tulajdon apjuk volna; pedig hát minden háziasszony meg lakó tudja ott az utcánkban, hogy mennyit ráfizettem én a tartására a pityizálása-mityizálása miatt. - Az utolsó szót MacStingerné inkább az alliteráció és a haragos fokozás céljából használta, nem mintha valami értelme lett volna. - De, hiszen mondták is ott a mi utcánkban, hogy bizony, szégyellheti magát, amiért így bánt el egy jóravaló, szorgalmas asszonnyal, aki későn-korán csak a családjáért dolgozik; és szegényes házát olyan tisztán tartja, hogy akár az ebédjét is megehetné valaki, meg az uzsonnáját is, ha kedve tartja, a padlóról meg a garádicsról; mert bizony olyan szépen tartottam, szépen bizony, akármennyit pityi-mityizálgatott is magában.

MacStingerné megállt egy lélegzetre, és az arca csakúgy virított a diadalérzéstől, hogy a kapitány pityizálását és mityizálását még egyszer beleszőhette szavaiba.

- És ez az ember el-szö-kik! - folytatta úgy megnyújtva a szót, hogy amíg kimondta, a szegény kapitány a világ legutolsó emberének érezte magát. - És elmarad egy álló esztendeig! Ilyen asszonytól szökik el! Hej, a rossz lelkiismeret! Nincs annyi bátorsága, hogy a szemébe nézzen ennek az asszonynak - itt megnyújtotta a szót megint -, hanem egyszerűen kereket old, mint egy gonosztevő. Csak annyit mondhatok - tette hozzá MacStingerné meglepő gyorsasággal -, ha ez az én legkisebb gyermekem is így akarna tőlem elszökni, hát bizony megtenném anyai kötelességemet, de úgy, hogy tetőtől talpig hupikék lenne utána.

Az ifjú Alexander szentül hitt az anyai ígéretnek: arcra bukott ültében a rémület és elkeseredés miatt, s ott feküdt két cipőtalpa az ég felé és olyan siketítő üvöltésben tört ki, hogy MacStingerné szükségesnek tartotta a karjára venni, s valahányszor a gyermek újra rákezdte, olyan alapos rázással csöndesítette el, hogy Alexander minden foga összeverődött.

- Cuttle kapitány, maga szép ember, mondhatom! - folytatta MacStingerné, óriási hangsúlyt helyezve a kapitány nevének első szótagjára. - No, hiszen megérte, hogy a szívemre vegyem a dolgot! Hogy se éjjelem, se nappalom ne legyen... hogy az ájulás környékezzen... hogy már elsirassam... hogy őrült vénasszony módjára szaladgáljam be ezt az egész teremtette nagy várost, és felőle kérdezősködjek! Ó, szép kis ember, valóban! Ha-ha-ha! No, ugyan meg is érdemelte a sok gondot meg fáradságot, ha-ha-ha! - tört ki MacStingerné kétségbeesett nevetésben, majd egyszerre, hangjának és modorának hirtelen átváltásával, nagy komolyan megkérdezte: - Hát most csak azt akarom tudni végül is, hogy jön-e haza?

A rémült kapitány csak nézett bele a kalapjába, mintha abban sem látna egyebet, csak annyit, hogy ezt most már a fejére kell vágnia, és kegyelemre megadnia magát.

- Cuttle kapitány - ismételte MacStingerné az előbbi határozott modorban -, azt akarom tudni most már, jön-e haza, vagy nem?

A kapitány akár ment is volna már, csupán annyit jegyzett meg bágyadtan, hogy azért nem kell olyan nagy hűhót csapni.

- Az ám - szólt közbe Bunsby csillapító hangon. - Menjen most már, fiatalasszony, menjen most már.

- Hát az úr kicsoda? - torkolta le Bunsbyt MacStingerné hozzáférhetetlen fenséggel. - Tán az úr is a Brig Place kilenc szám alatt lakott valaha? Lehet, hogy az emlékezetem rossz, de hogy nálam ugyan nem lakott, az biztos. Az a ház én előttem egy bizonyos Johnsonnéé volt, tán azzal cserél össze az úr. Csak annyit mondhatok a fene nagy bizalmasságára, uram.

- Jöjjön már szépségem, jöjjön no - szólt újra Bunsby.

Ami most történt, azt Cuttle kapitány erről a nagy emberről is alig hitte még, pedig az egész jelenet ott játszódott le a szeme előtt, és azt is tudta, hogy ébren van. Elég az hozzá, hogy Bunsby bátran előbbre lépett, bolyhos kék kabátjába bújtatott karjával átfogta MacStingerné derekát, és egyszerre úgy meglágyította - meg az előbbi néhány szóval, mert többet nem mondott -, hogy MacStingerné pár pillanatig rácsudálkozott, aztán egyszerre könnyekben tört ki, és kijelentette, akármilyen gyerek elbánhatna most már vele, elvették az erejét.

A kapitány szó nélkül és elképedten figyelte, hogy Bunsby a kérlelhetetlen asszonyt lassan kiédesgeti a nappaliból a boltba. Bunsby később visszatért a rumért, vízért meg gyertyáért, kivitte, és végképp megbékítette az asszonyt, anélkül, hogy egy árva szót is szólt volna hozzá. Hamarosan újra benézett, a hajósköpennyel a nyakában, és ennyit mondott:

- Cuttle, most hajót kísérni megyek. - Majd Cuttle kapitány látta - legalább akkora megrökönyödéssel, mintha vasba verve szállítanák biztos fedezet alatt a Brig Place-re -, hogy a csoport békésen lépked tova, és MacStingerné ott halad az élen. Éppenséggel annyicska ideje akadt még a kapitánynak, hogy levegye a bádogszelencét, és némi aprópénzt csúsztasson régi kedvence, Juliana MacStinger kezébe, mielőtt a csapat elhagyta a tengerészkadét boltját, meg hogy a Belesnek is juttasson valamit, ha nem másért, mert tetőtől talpig tengerészformája volt máris. Bunsby még annyit súgott oda neki, hogy minden úgy megy, mint a karikacsapás, és még hírt ad, mielőtt a hajóra szállna; ezzel aztán, mint a karaván legutolsó tagja, behúzta maga mögött az ajtót.

Amint a kapitány visszatért a kis nappaliba, és újra egyedül maradt, olyanféle állapot vett rajta erőt, mintha álmában sétálna, vagy pedig kísértetek járkáltak volna itt, nem pedig egy valóságos, húsból és vérből való család. Ezt az érzést aztán az Óvatos Klára parancsnokába vetett határtalan hit és az iránta érzett mérhetetlen csodálat követte. A kapitány csaknem önkívületbe esett a bámulattól.

Az idő azonban haladt, és Bunsby csak nem jött meg. A kapitányt egyszerre szorongató aggodalmak kezdték kerülgetni. Vajon nem az történt-e, hogy Bunsbyt ármánnyal odacsalták a Brig Place-re, s most biztos őrizetben tartják a barátja helyett? Ebben az esetben pedig a kapitánynak, mint tisztességtudó embernek, természetesen kötelessége odamenni, hogy kiszabadítsa, akár a saját szabadsága feláldozásával is. Vagy nem úgy esett-e vajon, hogy MacStingerné útközben megtámadta Bunsbyt és legyőzte, ez pedig nem mer mutatkozni előtte most már, csúfos kudarca után? Vajon a hullámzó kedélyű MacStingerné, jobb meggyőződésre jutván, nem fordította-e a kormányt ismét a tengerészkadét felé, Bunsby pedig, azzal az ürüggyel, hogy egy rövid mellékúton elvezeti, azon fáradozik, hogy utat veszítsenek a családdal a City vadonában? Majd azon elmélkedett sokáig, mit kellene tennie, ha a MacStingerekről és Bunsbyról sohasem hallana többé, ami, az események ilyen csodás és előre nem látott fordulatai következtében könnyen lehetségesnek látszott.

Bele is fáradt már a sok töprengésbe, de Bunsby sehol. Már ágyát is megvetette a bolti asztal alatt, lefekvésre készen, de Bunsby még mindig nem jött. Végre, mikor már teljesen lemondott róla, legalábbis arra az éjszakára, és vetkőzni kezdett, kerekek közeledő robogását hallotta, majd a zaj hirtelen megtorpant az ajtó előtt, és utána Bunsby jelszava hangzott el.

A kapitány reszketve gondolta, hogy MacStingernét bizonyosan nem lehetett lerázni, és Bunsby most kocsin hozta vissza.

De nem így történt.

Bunsbyt nem kísérte más, csak egy nagy láda, amelyet sajátkezűleg taszigált be a boltba, és miután ez sikerült neki, ráült a tetejére. Cuttle kapitány azonnal ráismert MacStingernénél hagyott ládájára, s amikor, kezében a gyertyával, Bunsby arcát jobban megnézte, látta, hogy az bizony nekieresztette mind a három vitorlát, vagyis, egyszerűbben, tökrészeg. Csakhogy ezt a tényállást teljes bizonyossággal megállapítani nem volt éppen könnyű dolog, mert a parancsnok arca semmit nem mondott, még józan állapotában sem.

- Cuttle - szólalt meg a parancsnok, miközben felállt a ládáról, és felcsapta a tetejét -, a te cókmókod ez itt?

Cuttle kapitány belekukkantott a ládába, és megállapította a tartalom azonosságát.

- Szaporán végére jártam a dolognak, cimbora, he?

Az elképedt és hálás kapitány megragadta a kapitány kezét, és már éppen azon volt, hogy ámuló érzelmeinek lendületes kifejezést adjon, amikor Bunsby hirtelen, egy rándítással kiszabadította kezét, s minden erejét megfeszítette, hogy vágjon egyet ijesztően forgó szemével, a parancsnok próbálkozásának azonban jelenlegi állapotában az volt az egyedüli eredménye, hogy majdnem felborult. Ekkor hirtelen kinyitotta az ajtót és nekilendült, ahogy csak a lába bírta, egyenest az „Óvatos Klára" irányában, ami változatlan szokása volt, valahányszor úgy érezte, hogy valami egészen rendkívülit cselekedett.

Mivel Bunsbynak nem volt kedvére való, ha sokszor zavarták, a kapitány elhatározta, hogy holnap semmi esetre sem megy, vagy küld el hozzá; sőt addig nem, míg a parancsnok majd kegyes lesz hajlandóságot nyilvánítani egy újabb találkozásra, vagy ha ez nem történnék meg, akkor is várni fog egy ideig. Ezért a kapitány másnap reggel visszazökkent magányos élete kerékvágásába, és nap nap után mélységesen és sokat gondolkodott reggel, délben, este az öreg Gillsről, Bunsbynak rávonatkozó véleményéről, és arról a reményről, hátha barátja még visszatér egyszer. A sok gondolkodás egyre jobban megerősítette a kapitány reményeit, és szokatlan, váratlan biztonságában sokszor kiállott a boltajtóba is, lesni, nem jön-e már az öreg Gills; néha pedig az eltűnt műszerárus karszékét szokott helyére téve, a kis nappalit kezdte rendezgetni, olyanná, mint Gills napjaiban, hadd találja a régi rendben, ha váratlanul beállít. Gondosságában még Walter iskoláskori kis képét is levette a falról, nehogy megrázza az öreget, ha visszajön és meglátja. Némelykor meg éppenséggel úgy érezte a kapitány, hogy egy bizonyos napon tér vissza, egyszer pedig, egy vasárnap, dupla adagot hozatott a kifőzdéből, annyira vérmes volt reményeiben. De az öreg Solomon csak nem jött; a szomszédság pedig nézhette tovább is, ahogy az öreg tengerész ott áll a boltajtóban esténként, és fel és lefelé nézeget az utcán.

NEGYVENEDIK FEJEZET

Családi viszonyok

Nemigen történik meg, hogy egy Dombey-fajtájú ember parancsoló, kemény természete megszelídüljön az általa felidézett, ellenséges szellemtől; azt sem lehet várni, hogy a büszkeségének hideg, kemény páncélöltözete hajlékonyabbá válik, ha folyton gőgös megvetéssel és daccal kerül összeütközésbe. Az ilyen természetnek éppen az az átka - ezt a büntetést hordja önmagában -, hogy a megadás és szelíd engedékenység rossz tulajdonságait dagasztja és ösztönzőjéül szolgál, ha pedig ellenállással találkozik, mely követelődző igényeit kétségbe vonja, az ugyancsak növeli keménységét. Az ilyen rossz természetet a legkülönbözőbb hatások is csak tovább rontják. Táplálékot és életet merít az édesből és keserűből egyaránt; akár meghajolnak előtte, akár dacolnak vele, az ilyen természet mindig rabjává változtatja azt a szívet, amelyben trónol; akár imádják, akár megvetik, mindenképpen olyan gonosz gazda, mint a sötét mesék ördöge.

Első feleségére Dombey hideg és fenséges gőggel tekintett le, mint magasabbrendű lény, amilyennek körülbelül képzelte is magát. „Dombey úr" volt az asszony számára, amikor először találkoztak és „Dombey úr" maradt neki egészen a haláláig. Egész házaséletük alatt Dombey hangsúlyozta - az asszony pedig alázatosan elismerte - a maga kivételes nagyságát. Dombey megtartotta messze kiemelkedő helyét a trón magaslatán, az asszony pedig legalsó lépcsőjét; hanem aztán sok jóra is vezetett, hogy magába zárt rabjává vált uralkodó gondolatának! Dombey azt hitte, hogy második feleségének büszke jelleme majd hozzájárul az övéhez - beleolvad és növeli nagyságát. Elképzelte, hogy büszkébb lesz, mint valaha, ha majd az Edith büszkesége megalázkodik az övé előtt. Azt sohasem álmodta, hogy Edith büszkesége ő ellene lázadhat. És most, amikor látta, hogy majdnem minden lépésnél és a napi élet minden fordulatában szembeszáll vele, hideg, megvető, dacos arcát nekiszegezi az ő tekintetének - Dombey büszkesége nemhogy alábbhagyott volna, vagy meghajtotta volna fejét az összeütközés hevében, hanem új ágakat hajtott, összpontosítottabbá, erősebbé vált, és még komorabbá, megátalkodottabbá, hajthatatlanabbá, mint valaha.

Aki ezt a gőg-fegyverzetet viseli, rendesen más megtorlását is hordja saját magában. Nincs fölötte hatalma az engesztelődésnek, a szeretetnek, a szelíd vonzalomnak! Nincs hatalma rajta a külvilág semmi nemes együttérzésének, hitnek, gyöngédségnek, megindulásnak; viszont védtelen prédájává válik azoknak a mély sebeknek, amelyeket az önimádás szenvedhet el, akár a csupasz mell válhat az éles acélnak; és amilyen gyötrelemmel teli, üszkös seb az ilyen szívben sajog, olyan fájdalom nem eredhet más sebből soha, még ha a büszkeség maga ütötte is vaskesztyűs kezével a gyöngébbik legyőzött és porba sújtott büszkeségén.

Ilyen sebek tátongtak Dombey szívén. Ezeket fájlalta ott, régi szobája magányában, ahova most ismét gyakran visszavonult, hosszú órákra, teljes egyedüllétben. Úgy látszott, neki már az a végzete, hogy mindig büszke legyen és hatalmas; de mindig megalázott és tehetetlen ott, ahol erősebb szeretett volna lenni. És ugyan ki volt az a végzetes valaki, aki, érzése szerint, ráhozta ezt az átkot?

Kicsoda? Ki nyeri meg most felesége szívét, éppúgy, mint annak idején a kisfiúét? Ki aratta újabb diadalát, míg ő, Dombey, ott ült abban a sötét sarokban? Ki érhetett el egyetlen szavával többet, mint ő leghatalmasabb eszközeivel? Ki nőtt fel az ő szeretete, gondozása, segítsége nélkül, ki boldogult és fejlődött széppé, míg a másik, akinek mindent megadott, meghalt? Ki lehetett más, mint az a lány, akire sokszor oly zavartan nézett anyátlan gyermekkorában,

csaknem félelemmel, nehogy meg találja gyűlölni egyszer; de be is teljesült balsejtelme, mert hiszen szíve mélyén most már csakugyan gyűlölte.

Igen, és Dombey akarta is már ezt a gyűlöletet; maga változtatta érzéseit gyűlöletté, noha Florence lényének melegéből még mindig érzett valamit, ha nem is annyit, mint azon az emlékezetes estén, mikor megérkezett új hitvesével. Most már tudta, hogy a lánya szép; nem tagadhatta, hogy bájos és megnyerő és nőisége ragyogó hajnalán úgy jelent meg előtte, mint egy látomás. De Dombey még ezt is ellene fordította. A boldogtalan ember komor és áldatlan töprengései közepette észrevette ugyan, miként idegenedik el lassan minden szívtől, és valamilyen homályos vágyakozás is élt a szívében az után, amit egész életében eltaszított magától. Most azonban igazának és sérelmeinek elferdített képét formálta magában, és így igazolta magát a lányával szemben. Minél méltóbbnak ígérkezett hozzá a lány, Dombey annál nagyobb követeléseket támasztott odaadását és kötelességérzetét illetően. És ugyan, mikor mutatott a lány kötelességérzetet és odaadást iránta? Az ő életének vált-e díszére - vagy Edithnek? Előtte nyilatkozott-e meg először a lány bájos lénye - vagy Edith előtt? Hogyan, hiszen a lány születése percétől sohasem állt vele gyermeki viszonyban! Mindig mint idegenek álltak egymással szemben. És ez a lány útját keresztezte mindenütt és mindig. Most éppen ellene szövetkezik. Szépsége meglágyít még olyanokat is, akik neki magának dacosan ellenállnak, és a szépség diadala sértette őt.

Lehet, hogy mindebben talán ott hangzott halkan, határozatlanul olyan önző módon fölébredt érzés szava is, amelyik hangoztatta előtte, hogy más körülmények között a lány megváltoztathatta volna az ő életét. De a távoli mennydörgés moraját büszkesége tengerének zúgásával hallgattatta el. Büszkeségén kívül semmi egyébre nem akart hallgatni. És ebben a büszkeségben, amely egy jó csomó következetlenségből, boldogtalanságból és önkínzó gyötrelemből állt, ott lobogott a lánya iránti gyűlölet.

Felesége pedig egészen más természetű büszkeségét teljes erejével szembeállította azzal a komor, megátalkodott, sötét démonnal, mely Dombey lelkét tartotta hatalmában. Sohasem élhettek volna boldogan együtt, viszont semmi sem tehette életüket boldogtalanabbá, mint az ilyen elemek elszánt tusája. Dombeyt büszkesége arra sarkallta, hogy ha törik, szakad, pompás fennsőbbségét érvényesítse, és elismerését az asszonyból bármi áron is kicsikarja. Az asszony pedig, ha a kínpadon halálra gyötrik, akkor is utolsó pillanatáig csak a nyugodt, hajlíthatatlan megvetés gőgös tekintetével fordult volna el tőle. Hódolatot kicsikarni Edithből! Mit tudta Dombey, micsoda viharokon és küzdelmeken keresztül hajszolódott Edith odáig, hogy az ő megtisztelő ajánlatát elfogadta! Mit tudta Dombey, mekkora engedménynek látszott Edith előtt az, hogy Dombey a hitvesének nevezze őt?

Dombey viszont elhatározta, hogy fensőbbségét érvényesíti. Semmi más akarat nem érvényesülhet itt. Megkívánta, hogy az asszony büszke legyen, igen, de úgy, hogy büszkesége neki hasznára, szolgálatára álljon, ne pedig ellene forduljon. Amint ott ült szobájában egyedül és hajthatatlanul, gyakran hallotta, hogy Edith elment hazulról, vagy hazatért, járta a londoni nagyvilági élet útját, s nem törődött férje tetszésével, vagy nemtetszésével többet, mintha a lovásza lett volna. Az asszony hideg, fensőbbséges közönye - bitorolván Dombeynak eddig senki által kétségbe nem vont kívánságát -, mélyebben sebezte, mint bármi, és elhatározta, hogy aláveti az asszonyt fensége és büszkesége akaratának.

Hosszú ideje tanakodott már a lelkében, s egy este végre felkereste az asszonyt szobájában, amikor meghallotta, hogy hazatért a késői órában valahonnan. Edithet egyedül találta. Ragyogó öltözékében éppen abban a pillanatban lépett be anyja szobájából. Arca elgondolkodó volt és mélabús, de Edith már a küszöbön észrevette férjét, amint ugyanis Dombey odapillantott a

tükörbe, látta, mint egy képkeretben, összehúzódó szemöldökét és elboruló gyönyörű arcát, amelyet olyan jól ismert.

- Asszonyom - szólt Dombey -, engedje meg, hogy néhány szót válthassak kegyeddel.

- Holnap - felelte Edith.

- Nincs alkalmatosabb idő soha, mint a jelen - jelentette ki Dombey. - Kegyed nincs tisztában a helyzetével, asszonyom. Hozzászoktam, hogy magam válasszam meg az időt cselekedeteimhez, és ne más. Azt hiszem, kegyed aligha érti, ki és mi vagyok.

- Én pedig azt hiszem, nagyon jól értem önt.

Míg ezt mondta, egyenesen ránézett, aztán hevesen hullámzó keblén összefonva két fehér karját, amelyen csakúgy csillogott az arany és az ékszer, elfordította róla a tekintetét.

Ha hideg nyugalma nem lett volna olyan gyönyörű és méltóságos, talán fel sem ébreszti Dombeyban azt az érzést, hogy kettejük közül ő a gyengébb; így azonban még büszkeségén is keresztülvillant alárendeltségének hirtelen tudata. Az asszonynak hatalma volt fölötte és Dombey nagyon is érezte. Körülnézett a szobában - látta, hogy az asszony személyének díszítésére szolgáló csecsebecsék és egyéb pompás tárgyak hogyan hevernek itt-ott, szanaszét, és semmibe sem véve; nem csupán szeszélyből vagy gondatlanságból (neki legalábbis úgy tetszett), hanem e becses dolgok állandó gőgös lebecsüléséből - és ez egyre nyilvánvalóbbá vált Dombey előtt. Virágfüzérek, tollbokréták, ékszerek, csipke, selyem, atlasz; bármerre nézett, mindenütt szétszórt, lefitymált, drága holmikat látott. Még az a gyémántnyakék is - a menyegzői ajándék -, amely olyan hevesen süllyedt és emelkedett az asszony keblén, úgy tetszett, szét akarja szakítani nyakláncát és szerte akar hullani, hogy az asszony rátaposhasson.

Dombey érezte, hogy ő a gyengébb, és ez meg is látszott rajta. Ünnepélyesen és idegenül állt ott a színes és buja csillogás kincses környezetében; zavar és félszegség lepte meg e pompa gőgös úrnőjével szemben, akinek ellenséges szépsége mintha mindenben ismétlődött volna itt, mint a tükör ezen szilánkjában. Minden, ami itt közreműködött az asszony megvető önuralmának kifejezésében, csak keserűséget teremtett a férfi szívében. Sértetten és önmagával rendkívül elégedetlenül ült le, aztán még ádázabbul folytatta:

- Dombeyné asszony, nagyon szükséges, hogy kölcsönös megértésre jussunk egymással. A kegyed viselkedése egyáltalán nem tetszik nekem.

Az asszony most hirtelen rápillantott, aztán elfordította róla szemét, de ha egy óráig beszél, akkor is kevesebbet mondott volna, mint ezzel a futó tekintettel.

- Ismétlem, asszonyom, nincs kedvemre, ahogyan viselkedik. Már egyszer megragadtam az alkalmat, hogy magatartásának megváltoztatására kérjem. Most pedig követelem!

- Mikor első ízben emelt szót, uram, igen illendő alkalmat választott hozzá, valóban; most pedig hasonlóképpen illendő modort és szavakat. Ön követel! Tőlem!

- Asszonyom - felelt Dombey a legsértőbb modorban -, én kegyedet feleségül vettem. Nevemet viseli. Állásomban és nevem becsületében osztozik. Azt nem említem, hogy a világ általános véleménye szerint ez az állás igen nagy megtiszteltetést jelent kegyedre; de azt igenis kijelentem, hogy rokonaimtól és alárendeltjeimtől határozottan követelni szoktam.

- És a kettő közül melyiknek méltóztatik tekinteni engem?

- Valószínű, hogy úgy gondolom, a feleségem mind a kettőhöz tartozhatik, sőt, tartozik is. Dombeyné asszony, akár tetszik, akár nem.

Az asszony összeszorította remegő ajkát, és merőn nézett rá. Dombey látta, hogy keble hullámzik, arca lángba borul, majd pedig fehér lesz, mint a fal. Nem tudhatta, hogy az asszony szívének legmélyebb rejtekében egy szó csendre kényszerítette: Florence.

Elvakult, esztelen ember, aki a szakadéknak rohan! Azt hitte, hogy, amint úgy állt ott, Edith tőle ijedt meg!

- Kegyed nagyon költekező is, asszonyom - folytatta Dombey. - Mondhatni pazarló. Rengeteg pénzt kidob... Legalábbis nagyon soknak látszanék szerényebb vagyonú ember előtt... olyan társasággal való érintkezésben, amelyből rám semmi haszon nem származik, és amely, őszintén szólva, nekem határozottan kellemetlen. Követelnem kell, hogy ebben a tekintetben is teljes változás történjék. Tudom, mikor valaki egyszerre csöppen bele olyan vagyonnak csak a tizedébe is, amilyent a jó szerencse kegyednek juttatott, kivált ha hölgyről van szó, egyszerre szórni kezdi a pénzt. De most már az elég! Arra kérem, hogy Grangerné asszony egészen más természetű tapasztalatai legyenek most már irányadók Dombeyné asszony viselkedésében.

Edith tekintete még mindig mereven szegeződött Dombeyra, ajka még mindig remegett, hevesen zihált, arca hol égett, bíborvörösre, hol meg halotthalványra váltott, a szívében pedig egyre ez a szó: Florence, Florence.

A férfi orcátlan önhittsége még pöffeszkedőbbé vált, amint ezt a változást észrevette. Az asszony megvető magatartása, az imént meg az ő gyöngédsége, végre most az asszony megalázkodása (mert Dombey annak vélte) határtalanná dagasztotta azt az amúgy is felduzzadt dölyföt. Ej, hát ugyan ki merne tartósan ellene szegülni az ő fönséges akaratának és tetszésének? Elhatározta, hogy megtöri az asszonyt - és ide nézzenek csak!

- Továbbá azt akarom, asszonyom - folytatta Dombey zsarnokian -, hogy értse meg világosan, én engedelmességet és meghajlást követelek. Hogy a kegyed részéről a világ előtt határozottan kifejezett tiszteletre és alárendeltségre tartok számot, asszonyom. Ehhez szoktam hozzá. És követelem, mint jogomat. Egyszóval: így akarom. Azt hiszem, nem méltatlan követelés, cserébe az osztályrészéül jutott előnyökért; és azt hiszem, senkit sem lep meg; sem pedig az, hogy kegyed meg is fogja adni nekem! Nekem! - tette hozzá nagy hangsúllyal.

Semmi válasz. Semmi változás. Az asszony tekintete a férfira tapad.

- Édesanyjától azt hallottam, Dombeyné asszony - folytatta Dombey, mintegy hivatalos fontoskodással -, s nem kételkedem, kegyednek is tudomása van róla, hogy egészségi szempontból Brightont ajánlották neki. Carker úr volt olyan jó...

Edith most egyszerre megváltozott. Arca és keble egyszerre úgy izzott, mintha haragos alkonyat tűzött volna rá rőt fényével. Dombey figyelmét sem kerülte el ez a változás, de a maga módján magyarázta, és azért így folytatta:

- Carker úr volt olyan jó, hogy lement, és alkalmas házat bérelt. Ha a háznép aztán ismét visszatér majd Londonba, a ház jobb vezetésének céljából megteszem majd azokat a lépéseket, amelyeket szükségeseknek tartok. Először is Brightonból (ha lehetséges), házvezetőnőnek fogadok fel egy ott élő, igen tisztességes, elszegényedett nőt, bizonyos Pipchinnét, aki egy időben bizalmi állást töltött be családomban. Az ilyen háztartásban, mint ez, Dombeyné asszony, amelynek csak névleg áll az élén valaki, szükséges egy megbízható vezető.

Mielőtt Dombey idáig juthatott volna a beszédben, Edith megváltoztatta eddigi helyzetét, és amint ott ült - tekintetével Dombeyt méregetve -, a karperecet kezdte forgatni a karján, mégpedig nem gyöngéd, könnyed, nőies mozdulatokkal, hanem úgy nyomta és rángatta sima bőrén, hogy fehér karján égő, vörös barázda támadt a nyomában.

- Észrevettem az imént - folytatta Dombey úr - ...és ezzel be is fejezem, amit ma szükségesnek tartottam mondani... észrevettem, ismétlem, hogy Carker úr nevének említését kegyed igen sajátságos módon fogadta. Azon alkalommal, mikor bizalmi emberem jelenlétében jegyeztem meg, hogy nem helyeslem azt a módot, ahogyan látogatóimat fogadta, kegyed pedig Carker úr jelenlétét. Ezt a kifogást azonban tanácsos lesz mellőznie, asszonyom, és hozzászoknia a gondolathoz, mert hasonló alkalmakkor ez valószínűleg ugyanígy fog történni, ha ugyan nem fogadja el az orvoslásnak azt a módját, ami kezében van, hogy ne legyen okom panaszra többé. Carker úr - folytatta Dombey, mert látván az előbbi felindulást, most nagyon alkalmasnak tartotta ezt az eszközt is büszke felesége megalázására, és talán egyszersmind örült is, hogy az említett úriembernek új és győzelmes formában mutathatja be hatalmát -, Carker úr nekem bizalmasom, és ugyanúgy bizalmasa lehet kegyednek is. Remélem, Dombeyné asszony - folytatta néhány percnyi szünet után, közben egyre dagadó dölyfében még kiélezte a gondolatot -, sohasem fogom szükségét látni annak, hogy Carker urat bármiféle kifogással vagy rendreutasítási üzenettel küldjem el kegyedhez; mivel azonban állásom és nevem méltóságával egyáltalán nem fér össze, hogy újból meg újból együgyű vitákat folytassak egy hölggyel, akire a legnagyobb kitüntetésemet ruháztam, azért, ha szükségesnek látnám, nem vonakodnék attól sem, hogy Carker úr szolgálatait az említett célból igénybe vegyem.

És most - gondolta Dombey magában, s csakúgy repdesett erkölcsi nagyszerűségének gondolatától, s közben merevebben, áthatolhatatlanabbul állt ott, mint eddig -, ez az asszony végre megismert engem, és hallotta döntésemet.

Edith keze az előbb erősen szorította a karperecet, most azonban ott nyugodott súlyosan az asszony keblén. Csendesen, még mindig változatlan arccal nézte férjét, majd halkan így szólt:
- Várjon! Az istenért! Beszélnem kell önnel!

De miért nem beszélt hát; miféle belső küzdelem gátolta a szólásban, miféle erős kényszer parancsolt szoborszerű nyugalmat az arcán? Amint Dombeyra ránézett, most már nem volt arcán sem engedékenység, sem hajthatatlanság, sem hajlandóság, sem gyűlölet, sem büszkeség, sem pedig alázat - semmi, csak a kutató tekintet.

- Biztattam-e valaha is, hogy megkérje a kezemet? Használtam-e valaha is bármi fogást, hogy megnyerjem önt? Jobban a kedvében jártam-e akkoriban, mint most, házasságunk óta? Változtam-e azóta?

- Egészen fölösleges, asszonyom, hogy ilyen vitákba bocsátkozzunk.

- Azt hitte, hogy szeretem talán? Vagy tudta, hogy nem szeretem? Törődött-e ön azzal valaha is, ember, hogy nekem szívem is van, és ezt az értéktelen valamit talán meg kellene nyernie? Fölmerült-e erre nézve akár a legszerényebb igény is a mi alkunkban? Akár az ön részéről, akár az enyémről?

- Mindezek a kérdések, asszonyom, nagyon távol állnak az igazi tárgytól.

Edith föl s alá járt az ajtó meg a férfi közt, hogy meggátolja az elmenetelben, majd felséges alakjának egész magasságában kiegyenesedve, merően ránézett Dombeyra.

- Ön megfelel valamennyi kérdésemre. Megfelel rájuk, mielőtt még én magam szólnék. De hogyne felelne, hiszen az egész nyomorult igazságot éppen olyan jól ismeri, akárcsak én magam. Nos, mondja csak meg nekem most: ha a szívem minden melegével is szerettem volna önt, vajon tehettem volna-e akkor is többet, mint egész akaratommal és lényemmel megadjam magamat önnek, ahogy most kívánta? Ha az én szívem tiszta volna, teljesen érintetlen, ön pedig ennek a szívnek a bálványa, vajon kívánhatott volna, kaphatott volna többet?

- Valószínűleg nem, asszonyom - felelt Dombey hidegen.

- Ön tudja, milyen különböző vagyok attól, amit az imént mondtam. Tisztán láthat engem és leolvashatja arcomról ön iránt táplált érzéseimet. - Ezeket a szavakat nem kísérte a büszke ajak legcsekélyebb mozdulása, a sötét szem egyetlen villanása sem, csupán a szilárd kutató tekintet. - Ön ismeri egész történetemet. Az előbb anyámról beszélt. Elképzeli, hogy megalázással, megtöréssel alázatosságra és engedelmességre kényszeríthet engem?

Dombey úr mosolygott; mint ahogy mosolygott volna, ha valaki azt kérdezi tőle, elő tudna-e teremteni tízezer fontnyi összeget?

- Ha valami szokatlan van itt - mondta Edith, könnyed mozdulattal röppentve el kezét homloka előtt, amelyen pillanatra sem suhant keresztül áruló felhő -, mert tudom, hogy szokatlan érzések tanyáznak benne - folytatta, miközben fölemelte a keblén nyugvó kezét, de aztán odaszorította ismét -, gondolja meg: nem mindennapi jelentősége van annak a kérésnek, amellyel most önhöz fordulok. Igen, ugyanis - tette hozzá, mintegy feleletül a férje arcjátékára - kéréssel akarok fordulni önhöz.

Dombey úr könnyed leereszkedéssel meghajolt, bár a mozdulattól merev nyakravalója csikorgott és megroppant, s leült a közelében levő pamlagra, hogy meghallgassa a kérést.

- Ha el tudja hinni most már, hogy olyan a természetem - kezdte Edith, és Dombeynak úgy tetszett, mintha könnyeket látna megcsillanni az asszony szemében, és megelégedéssel gondolta, hogy ő csikarta ki belőle, noha egy könny sem gördült le a nő arcán: csak nézte mereven -, hihetetlenné teszi előttem is azt, amit mondok, akárki előtt, akit a férjemnek nevezhetnék, de kiváltképpen így, hogy önnek mondom, és ilyenformán nagyobb jelentőséget tulajdoníthat neki. Az a sötét vég, amely felé mi haladunk, nemcsak minket, magunkat veszélyeztet (ami nem sokat számítana), hanem másokat is.

Másokat! Dombey nagyon jól tudta, kire céloz, és mogorván ráncolta össze a homlokát.

- Mások miatt fordulok önhöz. De saját maga miatt és miattam is. Házasságunk napja óta ön mindig dölyfösen bánt velem, én pedig hasonlóképpen fizettem, ön kimutatta előttem és környezetünk előtt, mindennap és minden órában, mekkora kitüntetés, hogy házasságot kötött velem. Én nem úgy gondolom: ezt viszont én mutattam meg. Úgy látszik, ön nem érti meg, vagy (amennyire hatalma engedi) meg akarja akadályozni, hogy mindketten a magunk útján haladjunk; olyan soha el nem nyerhető hódolatot vár tőlem.

Bár arca mozdulatlan maradt, a soha szót még a lélegzete is megerősítette.

- Semmiféle gyöngédséget nem érzek ön iránt, ezt nagyon jól tudja. Ha éreznék vagy érezhetnék, sem tulajdonítana neki értéket. Ugyanolyan jól tudom, hogy ön sem érez irá-nyomban semmit. De összeláncolódtunk és a kötelékben, mely bennünket összefog, hozzánk láncol másokat is. Mindketten meghalunk egyszer; mindketten közel állunk a halottakhoz máris, egy-egy kisgyermek révén. Legyünk tehát elnézéssel egymás iránt.

Dombey úr mély lélegzetet vett, mintha azt akarta volna mondani: „Ó, hát ennyi az egész?”

- Nincs a világon az a vagyon - folytatta Edith, és Dombey látta, mint válik az asszony arca halványabbra, szeme fénye pedig hogy tüzesedik át az érzés erejétől -, amellyel meg lehetne vásárolni tőlem ezeket a szavakat és értelmüket. De ma kimondom, és ha meg sem hallják, örökre elenyésznek. Minden szót mérlegelek, és hű akarok maradni ahhoz, amit a szóval magamra vállaltam. Ha ön megígéri, hogy türelmes lesz, én is elnéző leszek. Mi vagyunk a legszerencsétlenebb pár a világon. Különböző okoknál fogva, minden olyan érzelem, amely más házasságok áldása és igazolása, gyökerestől hiányzik ebből a házasságból; mindazáltal

idővel mégis némi barátság, kölcsönös megértés támadhat közöttünk. Én megpróbálom ezt remélni; ha ön is megkísérli; azon leszek, hogy öregségemet jobbá és áldásosabbá fordítsam, mint amilyen fiatalságom és életem virágkora volt.

Edith mindvégig halk, de érthető és egyenletes hangon beszélt. Amint elhallgatott, önmagát mintegy nyugalomra és érthetőségre parancsoló keze lehanyatlott kebléről, de szeme még mindig állhatatosan figyelte a férfit.

- Asszonyom - felelt most Dombey, szinte toronymagasságból -, semmiféle ilyen javaslatot nem fogadok el.

Edith csak nézett rá, meg sem rezdült.

- Nem tehetem - folytatta Dombey, felemelkedve helyéről -, hogy egyezkedjek vagy alkudozást folytassak kegyeddel, Dombeyné asszony, olyan tárgyban, amelyre nézve már ismeri véleményemet és követelésemet. Tudattam kegyeddel ultimátumomat, és csak arra kérhetem, asszonyom, hogy a legnagyobb komolysággal vegye tudomásul.

Edith arcát látni most, ahogyan a gőg százszoros erővel ömlik el rajta! Látni, hogy hull le tekintete a férfiról, mint aljas, utálatos valamiről! Látni gőgös homlokának a villámait! A tekintetébe szökkenő haragot, megvetést, felháborodást, undort, miközben az iménti halovány, szenvedélytelen komolyság elillant, mint a füst! Dombeynak akarata ellenére is néznie kellett ezt az arcot, noha szinte megdöbbentette.

- Távozzék, uram! - szólalt meg most az asszony, és parancsoló mozdulattal az ajtóra mutatott. - Első és utolsó meghitt szóváltásunk véget ért. Semmi jobban el nem idegeníthet már minket egymástól.

- Azt az utat követem, amelyet jónak látok, asszonyom - felelt Dombey -, és bizonyos lehet benne, hogy semmiféle hangzatos szónoklat visszatartani nem fog.

Az asszony hátat fordított neki, és felelet nélkül leült a tükre elé.

- Bízom benne, asszonyom, hogy kötelességét az eddiginél több felelősséggel, helyesebb megítéléssel és józanabb meggondolással végzi ezután - szólt Dombey, s távozott.

Edith egy szóval sem válaszolt. És Dombey láthatta arcán a tükörből, hogy ottléte mit sem változtat már rajta: mintha láthatatlan pók lett volna a falon, vagy rovar a padlón; vagy mintha Edith abban a pillanatban, amikor elfordult tőle, eltaposva, otthagyta volna, mint valami hitvány, döglött férget a földön.

Dombey az ajtóból még visszatekintett a fényesen kivilágított, pompás szobára, a szanaszét heverő gyönyörű és ragyogó drágaságokra, Edith alakjára, amint gazdag öltözékében ott ült a tükör előtt és az arcára, ahogyan a tükör mutatta; aztán visszament régi szobájába, tovább töprengeni, s magával vitte a teljes látvány élénk képét, miközben kósza, határozatlan módon azon gondolkodott (néha támadnak az ember agyában ilyen gondolatok), vajon milyen lesz ez a sok minden, ha legközelebb látja megint.

Dombey úr egyébként igen nagyon bizakodott abban, hogy szándékát végre is fogja hajtani, és megőrizte büszke méltóságát.

A családot nem szándékozott Brightonba lekísérni; azonban egy-két nappal később, az indulás reggelén kegyesen tudtára adta Cleopatrának a reggelinél, hogy hamarosan várhatják látogatását. Semmi időt nem vesztegethetett, hogy Cleopatrát elszállítsák oda, ahová az orvosok rendelték, mert bizony nagyon súlyos állapotban volt szegény.

Második roham nélkül is úgy tetszett, mintha az öregasszony rák módjára haladt volna visszafelé a gyógyulástól. Egyre fogyott és töpörödött, gondolkodása egyre bizonytalanabbá vált, emlékezetében és szellemében pedig mind sajátságosabb zavarok mutatkoztak. Sok más egyéb közt, jele volt az is, hogy élő és halott veje nevét rendszeresen összekeverte, úgyhogy Dombey urat hol „Grangebey”-nek, hol „Domber”-nek nevezte, hol így is, úgy is.

De azért fiatalos volt még mindig, nagyon fiatalos; távozása napján is teljes ifjúi csillogásában jelent meg a reggelinél, új kalapjában, amelyet rendkívül sürgősen csináltatott az alkalomra és új útiköpenyében, amely úgy ki volt hímezve és zsinórozva, mint egy vén babáé. A repülni kész kalapot viszont nem lehetett most már olyan könnyen ráadni, vagy elérni azt, ha egyszer ráillesztették, meg is maradjon szegény, reszketeg fején. A jelen alkalommal például nemcsak az a sajátságos dolog történt a kalap körül, hogy minduntalan oldalt billent, hanem Flowersnek, a komornának minduntalan oda kellett ismét csappintani a kalap búbjára, amiért a háttérben várakozott készenlétben, míg úrnője reggelizett.

- Tudja édes Grangebeym - szólalt meg most Skewtonné -, magának pedig meg kell... ígérnie (szavait most megkurtította, némelyiket meg ki is hagyta egészen), hogy nemsokára lejön.

- Éppen az imént mondtam, asszonyom - felelt Dombey hangosan és jól megnyomva a szót -, hogy egy-két nap múlva lemegyek.

- Köszönöm, édes Domber!

Az őrnagy, aki szintén eljött, hogy a hölgyektől elbúcsúzzék, véreres szemét erősen meregette Skewtonnéra, s most halhatatlan lényre jellemző érdeklődés nélküli nyugalommal szólalt meg:

- Teringettét, asszonyom, hát az öreg Joet nem is hívja?

- Maga... tokzatos szörnyeteg, ki az a Joe? - selypítette Cleopatra. De mivel Flowers éppen most csapott rá a kalapbúbjára megint, úgy látszik, az emlékezetét is helyrezökkentette, mert így folytatta: - Ó, saját magát érti, maga semmirevaló jószág?

- Átkozottul furcsa dolog barátom! - súgta az őrnagy Dombeynak. - Nehéz eset. Az a baj, hogy sohasem öltözködött föl megfelelően - tette hozzá az őrnagy, aki maga állig be volt gombolkozva. - Hát már ugyan ki mást értek én J., B., a Joe nevén, mint az öreg Joseph Bagstockot, Joe-t, az ön rabszolgáját, asszonyom? Ez az! De az ám! A Bagstock fújtatókkal, asszonyom! - kiáltott az őrnagy: miközben hatalmasat ütött a mellére.

- Drága Edithem, Grangeby, ez igazán a leg...ságosabb dolog - szólalt meg Cleopatra durcáskodva -, hogy ez a mi barátunk...

- Bagstock, J. B.! - szólt az őrnagy, látva, hogy Skewtonné a neve után kotorász az emlékezetében.

- Mindegy, nem számít - felelt Cleopatra. - Edith, angyalom, hiszen te tudod, hogy a neveket sohasem tudtam megjegyezni, miről is beszéltem csak? Ó! hogy milyen ...lönös dolog, hogy olyan sokan akarnak meglátogatni. Hiszen nem megyek le hosszú időre. Nemsokára visszajövök. Hát nem várhatnának addig, amíg visszajövök?

Cleopatra sorra ránézett mindenkire az asztal körül, és igen nyugtalannak látszott.

- Nem akarok látogatókat fogadni, igazán nem akarok - folytatta. - Egy kis nyugalom, miegymás, ez az egész, amit én óhajtok. Semmiféle ...ttenetes szörnyetegek ne ...zeledjenek hozzám addig, míg ezt a gyengeséget le nem győztem - és itt Cleopatra, régi kacér modorának hátborzongató utánzásával, rá akart koppintani legyezőjével az őrnagyra, de csak Dombey teáscsészéjét borította föl, pedig egészen másfelé állt az asztalon.

Majd Withersért küldött és lelkére kötötte, legyen gondja utasításaira, melyek szerint néhány átalakítást kell végrehajtaniuk a szobájában; s rendben találjon mindent, mire visszajön, s ennélfogva azonnal lássanak neki a munkának; mert nem vitás, hogy egy-kettőre visszatér Brightonból, mivel sok tennivalója van, azonkívül különféle helyekre is el kell látogatnia. Withers tisztességtudó komolysággal fogadta a parancsot, és kezeskedett róla, hogy mindent végrehajtanak; de amikor egy pár lépéssel hátrább vonult, akaratlanul is furcsán nézett rá az őrnagyra, az őrnagy pedig furcsán nézett Dombeyra, ez viszont furcsán nézett Cleopatrára, aki most akarata ellenére a fél szemére billentette kalapját és olyan zörgést csapott tányérján késével-villájával, mintha csak kasztanyetten játszana.

Egyedül Edith nem emelte fel fejét egyetlenegyszer sem az asztalnál, és látszólag nem rökönyödött meg semmitől, amit anyja mondott vagy cselekedett. Meghallgatta zavaros beszédét, vagy legalábbis odafordította a fejét, ha szólt, felelt is néhány szóval, ha kellett; néha félbeszakította, ha nagyon tévetegen kezdett beszélni, vagy egy-egy szóval visszavezette megint a tárgyhoz. Anyja pedig, bármilyen csapongó volt is minden egyébben, abban az egyben nagy állhatatosságot mutatott, hogy lányát mindig szemmel tartotta. Elnézte azt a szép arcot márvány mozdulatlanságában és keménységében, néha szinte félénk csodálattal bámulta, máskor meg gőgicsélő, bolondos erőlködéssel, hogy mosolygásra bírja, majd meg szeszélyes könnyek és féltékeny fejcsóválás között azt képzelte, hogy Edith elhanyagolja; de mindig egyforma vonzódással, amely sohasem hullámzott, változott úgy, mint egyéb benne, hanem állandóan hatalmában tartotta.

Edithről néha Florence-re nézett, majd meglehetősen zilált tekintettel megint Edithre, olykor pedig megpróbált másfelé tekinteni, mintegy szabadulni leánya arcától, de csakhamar, mintha külső erő kényszerítette volna, hogy visszatérjen hozzá, noha Edith csak akkor fordult feléje, ha szólította.

Reggeli végeztével Skewtonné, látszólag lányos könnyedséggel támaszkodva az őrnagy karjára - de azért a másik oldalon ugyancsak igénybe vette a komorna támogatását, s mögötte Withers haladt, hogy szintén segítségére legyen - a kocsihoz vonult, amely őt, Edithet és Florence-et Brightonba röpíti.

- És Josephet teljesen száműzték már? - kérdezte az őrnagy, s bíborkék arcát betolta a kocsi lépcsője fölött. - Teringettét, asszonyom, hát Cleopatra kőszíve megtiltja az ő hűséges Bagstock Antóniusának, hogy színe előtt megjelenhessen?

- Menjen - szólt Cleopatra -, rá sem nézhetek magára. Majd ha visszajöttem, láthat megint, ha jól viselkedik.

- Mondja Josephnek, hogy éltetheti a remény, asszonyom, különben kétségbeesésben hal meg.

Cleopatra megborzongott, és hátrahanyatlott a kocsiban.

- Edith, drágám - szólalt meg -, mondd meg neki...

- Mit?

- Olyan borzasztó szavakat használ! Borzasztó szavakat!

Edith intett az őrnagynak, hogy vonuljon vissza, a kocsisnak pedig odaszólt, hogy induljanak. A kiállhatatlan őrnagy visszatért Dombeyhoz, s egyet füttyentett.

- Mondok én önnek valamit, barátom - kezdte az őrnagy, két kezét hátratéve és szétvetve lábát. - Egy bájos ismerősünk nemsokára elmegy deszkát árulni.

- Hogy érti ezt, őrnagyom?

- Csak úgy, hogy nemsokára anyóstalan árva lesz önből.

Dombey szemmelláthatóan oly kevéssé élvezte ezt a rá vonatkozó tréfás körülírást, hogy az őrnagy jobbnak látta az ismeretes kehes nyerítéssel aláfesteni szavait, hogy komolynak lássék.

- A kutyafáját, barátom - kezdte ismét az őrnagy -, semmi célja, hogy az igazságot leplezzük. Joe szókimondó ember, barátom. Ilyen már a természete. Ha a vén Josht barátjának fogadja egyáltalán, akkor vegye úgy, ahogy van, mint afféle átkozottul rozsdás, éles fogú, vén ráspolyt, mert J. B. bizony olyan; olyan az, kérem. Szóval, a felesége édesanyja már szedi a sátorfáját, uram.

- Attól félek - szólt Dombey bölcs belenyugvással -, hogy Skewtonné asszony egészsége megrendült.

- Megrendült, Dombey! - kiáltott az őrnagy. - Vége!

- De a levegőváltozás - vetette ellene Dombey -, meg a figyelmes ápolás mindazáltal sokat tehet.

- Mesebeszéd, uram. Az ördögbe is, soha életében nem öltözött föl eléggé - folytatta az őrnagy, még egy gombot begombolva sárga mellényén. - Ha valaki nem öltözik föl eléggé, hát nincs tartalékalapja az egészségének. Némely ember egyszerűen a halálát keresi. Szinte kihívja. Teringettét neki, határozottan akarja. Némelyik olyan megátalkodott. Mondok hát önnek valamit, Dombey: lehet, hogy nem nagyon parádés, lehet hogy nem finom, lehet, hogy faragatlan és kemény; hanem azért egy kicsi ebből a valódi, régi angol Bagstock fajtából, bizony javára válnék az egész emberiségnek.

Amint ez az örökbecsű felvilágosítás elhangzott az őrnagy ajkáról - aki kékvérű volt erősen, legalábbis az arcbőrén átütő erei úgy mutatták, ha más adományai hiányoztak is ahhoz, hogy telivér angolnak nézzék, amelynek a fogalmát, mellesleg szólva, még sohasem határozták meg igazán -, felszedte a sátorfáját, és kiülő rákszemével, meg résen álló gutaütésével a klubjába vonult el, ahol aztán egész nap fuldoklott.

Cleopatra egyszer nyugtalankodva, majd önelégülten, néha ébren, néha szundikálva, de mindenkor igen fiatalosan viselkedett, s még aznap este megérkezett Brightonba; ott aztán darabokra hullt szét, mint rendesen, és ágyba fektették. Komorabb képzeletű néző hatalmasabb csontvázat is el tudott volna képzelni, mint a komornát, ott a rózsaszínű függönyök mellett, amelyeket ide, Brightonba is leszállítottak, hogy rózsás színüket Cleopatrára árasszák.

A tudós orvosok nagy tanácsa megállapította, hogy jó lesz, ha mindennap kikocsizik a levegőre; azonkívül jó lesz, ha sétálgat is egy kicsit, föltéve, ha Edith készségesen segített: mindig készen állt, hogy elkísérje, és mindig ugyanolyan gépies figyelemmel, ugyanabban a mozdulatlan szépségben; és mindig kettesben kocsiztak ki, mert Edith, most, hogy anyja rosszabbul volt, nyugtalanságot érzett Florence jelenlétében, és azt mondta neki, csók kíséretében, hogy jobb lesz, ha most csak ketten mennek.

Egy nap Skewtonnéra megint rájött az a határozatlan, követelődző, féltékeny hangulat, amely az első roham óta fejlődött ki. Egy ideig csendesen ült a kocsiban, Edithet figyelve, aztán hirtelen megragadta lánya kezét, és hevesen megcsókolta. Edith keze nem közeledett feléje, vissza sem húzódott, egyszerűen csak megengedte, hogy anyja felemelje; amikor pedig elengedte, visszahullott, mintha teljesen érzéketlen volna. Skewtonné nyögni és siránkozni kezdett, hogy lám, milyen kitűnő és jó anya volt ő, és íme, hogy elfelejtették. Szeszélyes időközökben folytatta sirámait, még miután kiszálltak is a kocsiból. Withersnek meg egy botnak a segítségével bicegett tovább, nagy nehezen, miközben Edith ott haladt mellette, a kocsi pedig csekély távolságból követte őket.

Komor, viharral fenyegető, szeles nap volt; ott künn jártak a halmokon, semmi közöttük és az ég között, csak egy puszta, lankásan ereszkedő földdarab. Az anya, mintha panasza egyhangúságában valamilyen haragos elégtételt talált volna, halkan hajtogatta időről időre, mellette haladó büszke lányának, amikor egy domb sötét gerince mögül hirtelen két alak bukkant föl; mintegy görbetükörben felbukkanó képe Cleopatrának és lányának, annyira nyilvánvalóan, hogy Edith hirtelen megállt.

Majdnem ugyanabban a pillanatban a másik két alak is megállt és kettejük közül az, aki Edith előtt olyannak tűnt fel, mintha anyjának torz árnyéka volna, nagyon komolyan beszélni kezdett a másikhoz, s egyre rájuk mutogatott. A beszélő úgy látszott, mintha vissza akart volna fordulni, a másik azonban, akiben Edith szinte félelmetes hasonlatosságot látott, előbbre jött, majd mind a ketten feléjük közeledtek.

Edith is közeledett feléjük, mert csak egy pillanatra torpant meg, és közben vette észre mindezt. Mikor jobban megnézte őket, látta, hogy szedett-vedett öltözékűek, mint afféle kósza vándorok, és a fiatalabbik kötött holmikat, vagy ilyesmit visz a kezében, nyilván eladásra szánja, az öregasszony pedig üres kézzel bandukol mellette.

De bármilyen magasan is állt fölötte Edith ruházatban, méltóságban, szépségben, önkéntelenül is össze kellett hasonlítania magát az ifjabbikkal. Lehetséges, hogy a maga érzéseinek nyomát fedezte föl az arcán - csak az ő arcára még nem írta rá az idő -, s amint a nő közelebb jött, és fényes szemét Edithre szegezte, még határozottabban meglátszott a hasonlóságuk alakban, modorban, sőt, arca szinte még a gondolatait is visszatükrözte. Edith úgy érezte, mintha borzongás futna rajta végig, az ég elsötétülne, és egyszerre nagyobb hűvösség úszna a lég fuvallatában.

Egymás közelébe értek. Az öregasszony tolakodóan kinyújtotta kezét, hogy Skewtonnétól alamizsnát kérjen. A fiatalabbik szintén megállt, és Edithtel hirtelen egymásra néztek.

- Mit árulnak? - kérdezte Edith.

- Csak ezt - felelt a nő, odatartva a kezében levő holmit, rá sem nézett. - Magamat már rég eladtam.

- Nagyságám, ne higgyen neki! - károgott az öregasszony Skewtonnéhoz fordulva. - Ne tessék elhinni, amit mond, mindig ilyeneket beszél. Ez az én szép, engedetlen lányom! Semmi mást nem kapok tőle, csak szemrehányást, nagysága kérem, mindennek fejében, amit tettem érte. Tessék csak nézni, hogy mereszti most is szegény öreg anyjára a szemét.

Amint Skewtonné elővette tárcáját, és nagy sietséggel pénzt kutatott benne, és a másik sóvárogva leste - fejük, részint a sietség, részint a gyöngeség következtében csaknem összeért -, Edith hirtelen közbelépett:

- Én már láttam magát - szólt az öregasszonyhoz fordulva.

- Igenis, nagysága kérem - felelt az meghajolva -, odalent Warwickshire-ben. Egy reggel a fák között, amikor nem akart nekem adni semmit. Hanem az úr, aki odajött, az aztán adott! Ó, áldásom rá, áldásom rá! - motyogott az öregasszony, miközben aszott kezét feltartva, félelmesen a lányára vigyorgott.

- Semmi értelme, hogy megakadályozz - szólt most Skewtonné haragosan, megelőzvén Edith közbelépését. - Te ehhez nem értesz. Nem akarom, hogy meggátolj. Bizonyos vagyok benne, hogy nagyon derék asszony és jó anya.

- Igen, nagysága kérem - csácsogott az öregasszony, kinyújtván kapzsi kezét. - Köszönöm alássan. Áldja meg az isten a nagyságát. Tessen még hat pennyvel megtoldani, mivel a nagysága is olyan jó anya.

- És bizony, hozzám is engedetlenek néha, jó asszony, elhiheti - szólt Skewtonné siránkozó hangon. - Tessék! Fogjunk kezet. Maga olyan derék asszony, akiben sok a hogyismondják és a többi. Maga csupa szeretet etcetera, nem?

- Biz úgy van az, nagyságám!

- Tudom, hogy úgy van. Az a derék ember, Grangeby szintén. Igazán szeretnék még egyszer kezet fogni magával. Most elmehet, maga pedig - fordult a fiatalabbikhoz - remélem több hálával és természetes hogyishívjákkal, satöbbivel lesz az édesanyja iránt, eh, sohasem tudtam megjegyezni a neveket! Mert arról meg vagyok győződve, hogy nincs anya még a világon, mint amilyen ez a derék öregasszony. Menjünk Edith.

Cleopatra könnyezve tántorgott tova, szaporán nyöszörgött, és szemét törülgette, de azért nem feledte, hogy szeme körül pirosító is van. A másik öregasszony pedig ellenkező irányban sántikált útján, pénzét számlálgatta, és motyogott közben. Edith és a másik nő egyetlen szót sem váltott többé, de tekintetüket le nem vették egymásról egy pillanatra sem. Úgy álltak ott, míg végre Edith, mintha hirtelen álomból ébredne, anyja után indult.

- Szép asszony vagy, az bizonyos - suttogta utána a másik, az árnyéka -, de a szépség nem ment meg bennünket. Büszke is vagy, de a büszkeség sem ment meg. Megismerhetjük egymást bátran, ha majd megint találkozunk.

NEGYVENEGYEDIK FEJEZET

Új hangok a hullámokban

Minden megy tovább, a rendes kerékvágásban. A hullámok egészen rekedtek már, olyan rég ismételgetik titkaikat; a parton magasra halmozódik a por, a sirályok röpködnek és keringenek, a szelek meg a fellegek továbbszállnak nyomtalan útjukra; a fehér karok pedig a holdfényben a messzi, láthatatlan ország felé integetnek.

Florence megilletődött, szomorú gyönyörűséggel néz szét újra ezen az ismerős tájon, amelyet valaha oly bánatosan, mégis boldogan tapostak ketten, és őrá gondol vissza ezen a nyugodt helyen, ahol annyi időn át beszélgettek egymással, míg a víz ott hullámzott a kisfiú tolókocsija körül. És most a tenger vad, összevissza mormolásában a kis gyermek rövid történetét hallja ismét, még szavai is megismétlődnek; és mintha az ő egész élete is, minden reménye és bánata, azóta - akár a régi, magányos otthonban, akár abban az ünnepélyek csarnokában -, azóta kihallik a hullámok csodálatos énekéből.

A gyöngéd lelkű Toots pedig ott bolyong, bizonyos távolságban tőle, és onnan nézi vágyódó szívvel bálványát, akit ide követett, de zavarni nem merné a világért sem; hasonlóképpen hallja ő is a kis Dombey rekviemjét az emelkedő és visszahulló habokból, s mintha egyszersmind Florence dicsérete is feléje csengene ebben a csobogó, örök madrigálban. Hallja homályosan, szegény Toots úr, hogy a hullámok arról az időről is beszélnek valamit, amikor ő még élénkebb istenteremtése volt, nem ilyen ütődött valaki, és könny szökik szemébe, mert az a félelem támad fel lelke mélyén, hogy ő bizony tökfejű, buta fickó lett azóta, aki nemigen való egyébre, minthogy kinevessék. Ezek a könnyek aztán előzik a hullámok zenéje nyomán támadt jóleső érzését is, hogy most egyelőre megszabadult a Viador Csirkétől, mivel az illusztris baromfi jelenleg vidéken edzi magát (Toots költségén) a Ravasz Fickóval vívandó roppant mérkőzésre.

De mikor a hullámok nyájasabb dolgokat kezdenek fecsegni, Toots úr végre felbátorodik, és lassanként, útközben igen sokszor határozatlanul megállva, Florence felé közeledik. Amint odaér, pirulva és hebegve, roppant csodálkozást színlel, és azt mondja (nyomon követte pedig Londontól idáig az utazókocsit, mert még az is jólesett neki, ha attól a portól fuldokolhatott, amelyet Florence kocsijának kerekei vertek föl), hogy soha még ennyire nem lepődött meg egész életében.

- És Diogenészt is elhozta, Dombey kisasszony! - mondja Toots úr, akin átszalad a villamos rezgés a leány nyájas nyíltsággal odanyújtott kis kezének érintésétől.

Diogenész ott van, kétségtelenül, és Toots úrnak alapos oka van észrevenni, mert a kutya egyenest a lábaszárának rohan, s önmagán bukfencezik keresztül, olyan eszeveszett elszántsággal vágtat feléje, mintha Montargis fene kutyája volna. De szeretett úrnője csakhamar megállítja.

- Ejnye, Di, ejnye! Maradsz csendben! Hát nem tudod, ki ismertetett meg bennünket egymással? Di! Szégyelld magad!

Ó! És csoda-e, ha Diogenész mindjárt szeretettel nyugtatja a fejét a visszaparancsoló kézre, aztán elszalad, majd újra visszajön, közben csahol, ugrándozik, és megrohamoz minden szembejövőt, hogy ragaszkodását megmutassa? Toots úr ugyanígy szeretne hanyatt-homlok nekirohanni mindenkinek. Egy katonatiszt halad feléjük, és Toots úr úgy érzi, hogy legjobb szeretne nekiiramodni, fejjel a hasának egyenesen.

- Diogenész egészen otthon érzi magát megint, ugye, Dombey kisasszony?

Florence hálás mosollyal bólint rá.

- Dombey kisasszony, bocsánatot kérek, de ha talán Blimberékhez szeretne menni, én... én... éppen oda megyek.

Florence szó nélkül Toots úr karjába fűzi karját, és megindulnak együtt, Diogenész pedig ott nyargal előttük. Toots úr lába valósággal tántorog a gyönyörtől, és noha pompásan van felöltözve, úgy érzi, hogy Burgess és Társa remekműve csupa ránc és hiba, és szidja magát, hogy nem húzta fel legfényesebb cipőjét.

Blimber úr háza kívülről csakolyan tudományos és komoly, mint mindig; ott fönn pedig az ablak, ahol Florence valamikor Paul halvány kis arcát szokta keresni, és ahol az a halvány arcocska úgy felderült mindig az ő láttára; s ahonnan vézna kis keze csókokat dobált őfelé, ha arra ment. Az ajtónyitó gyönge szemű fiatalember bárgyú mosolygása, amikor Toots urat meglátja, változatlan jellembeli gyengeségről tanúskodik. A vendégeket bevezeti a doktor úr szobájába, ahol most is a világtalan Homérosz meg Minerva ad kihallgatást, csakúgy, mint régen, a csarnokból a nagy óra józan szavára. A földgömbök ott állnak szokott helyükön, mintha a világ maga is egy helyben állna, és semmi sem veszne el, azon egyetemes törvény parancsához híven, hogy amíg e törvény a világot fenntartja keringésében, minden a földre tart.

És lám, itt van a tudományos járású Blimber úr is, és itt van Blimberné asszony, égszínkék fejkötőjében, meg Cornelia is, rőtbe játszó, apró hajfürtjeivel és fényes szemüvegével, és még mindig, sírásó módjára turkál a régi nyelvek sírjaiban. Itt van az asztal is, amelyen Paul ült valamikor, elhagyatottan s olyan idegenül, ő az „új fiú” az iskolában; és ide hallszik most is a régi fiúk hangjának távoli galambbúgásszerű zaja, amint régi életüket folytatják a régi könyvek mellett, a régi szobában, a régi rendszer szerint.

- Toots! - szólalt meg Blimber doktor úr. - Nagyon örülök, hogy látom, Toots!

Toots úr válaszul vihog.

- És annak is, hogy ilyen kitűnő társaságban látom, Toots - teszi hozzá Blimber doktor úr.

Toots úr lángvörös arccal elmagyarázza, hogy véletlenül találkozott Dombey kisasszonnyal, és mivel mindketten látni óhajtották a régi iskolát, hát együtt jöttek el.

- Dombey kisasszony egy pillanatra bizonyára szívesen benéz ifjú barátaink közé. Önnek valamennyien iskolatársai voltak, Toots. Azt hiszem, azóta nincs is új tanuló a mi kis csarnokunkban, ugye kedvesem - fordul most Corneliához -, mióta Toots elhagyott bennünket?

- Csupán Bitherstone - felel Cornelia.

- Igaz, igaz - mondja a doktor -, Bitherstone új ember Toots úr előtt.

De Florence előtt is, mert Bitherstone a tanteremben már nem a Pipchin-ház Bitherstone úrfija: magas gallért és feszes nyakravalót visel, még órája is van. Hanem azért Bitherstone, aki Bengália egének balcsillagzata alatt született, rendkívül tintás, a szótára úgy megrokkant a folytonos használattól, hogy nem lehet már becsukni; egyre csak folyton ásít, mintha igazán nem bírná már tovább, hogy ennyire untassák. És a gazdája, Bitherstone, akit Blimber úr melegházának trópusi forróságában nevelnek, hasonlóképpen érez, de Bitherstone ásításában mintha fogvicsorítás és bosszúvágy is rejlenék; vannak akik hallották, hogy kijelentette, hiszen csak kerülne a kezébe az „öreg Blimber” otthon, Indiában! Hamarosan azon venné magát

észre az öregúr, hogy az ő (mármint Bitherstone) néhány kulija északra cipeli, és ott átadja a „thugok”-nak.

Briggs szintén ott őröl még a tudomány malmában. Tozer szintén, ugyancsak Johnson s a többiek; az idősebb növendékek főleg azzal foglalkoznak, úgy látszik, hogy roppant fáradsággal igyekeznek elfelejteni mindazt, amit az előbbi években tanultak. Mindnyájan illedelmesek és sápadtak, mint mindig; köztük pedig Feeder úr, a csontos kezű és sörtehajú filozopter keményen működik, jelenleg éppen Hérodotosz van csapra ütve, a többi hordó pedig ott áll mögötte készenlétben a polcokon.

A felszabadult Toots látogatása még ezek közt a komoly ifjak közt is hatalmas izgalmat kelt; mindnyájan szent tisztelettel néznek rá, mint olyanra, aki már átlépte a Rubicont, és nem jön ide vissza többé. Ruhája szabásáról meg ékszereiről suttogás kél a tenyerek mögött; az epés Bitherstone azonban, ami már nem Toots idejéből való, úgy mutatja a többiek előtt, hogy minderre ő csak lekicsinyléssel tekint, látott ő már ennél különbeket is; és szeretné látni, merne csak Toots úr Bengáliában ilyesmivel feszíteni, ahol Bitherstone mama egy maharadzsa trónusából kivett smaragdot tartogat fiának! Nahát!

Florence megjelenése szintén forrongó felindulást kelt, és a fiatalurak egytől egyig azonnal beleszeretnek; ismét az epés Bitherstone-t kivéve, aki ezt csupa ellentmondásból nem hajlandó megcselekedni. Valamennyiüket sötét féltékenység gyötri, ha Tootsra gondolnak, és Briggsnek az a véleménye, hogy elvégre Toots nem sokkal idősebb náluk. Hanem ez a lekicsinylő gyanúsítás azonnal semmivé válik, mikor egyszerre csak ezt hallják, hogy Toots úr hangosan azt mondja a filozopter úrnak: „Hát te hogy vagy, Feeder!” -, azután meghívja, vacsorázzék ma vele a Bedfordban; ettől fogva Toots akár azt is állíthatná, hogy egy idős Parr apóval, a matuzsálemmel, nem vonná kétségbe senki.

Igen sok kézszorítás és hajlongás történik, és valamennyi fiatalúr azon van, hogy Toots urat kivethesse a nyeregből Dombey kisasszonynál; miután pedig Toots úr néhányszor elkuncogta magát régi iskolapadja láttára, Florence-szel együtt távozik a tanteremből, Blimberné és Cornelia kíséretében. Éppen kiléptek a küszöbön, s hallják, hogy Blimber doktor, becsukván az ajtót mögöttük, azt mondja: „És most, uraim, folytassuk tanulmányainkat.” Mert csupán ennyi, s alig több, amit a doktor a hullámok beszédéből kiolvas, vagy hall egész életében.

Florence ekkor ellopódzik a többiektől, s Blimbernével, meg Corneliával felmegy a kis hálószobába. Toots úr pedig, érezve, hogy sem őrá, sem másokra nincs szükség; ott marad a dolgozószoba ajtajában, és a doktorral beszélget; vagyis inkább hallgatja, amit a doktor beszél, és közben azon csodálkozik, hogyan is látszhatott ez a dolgozószoba valamikor olyan félelmetes szentélynek előtte, a doktor pedig komor harmóniumra emlékeztető, s gömbölyűre esztergályozott lábával félelmetes embernek.

Florence rövidesen lejön és búcsúzik; Toots úr szintén búcsúzkodik; Diogenész pedig, mind ez ideig könyörtelenül és nagy kitartással zaklatván a gyönge szemű fiatalembert, most villámsebesen kiiramodott az ajtón, és sötét daccal ugat le a szikláról, közben Melia meg egy másik cselédlány kinéz az emeleti ablakból, és nevetve mondja: „Ni, a Toots! - majd Dombey kisasszonyról szólva hozzáteszik, hogy: - De igazán, hát nem hasonlít az öccséhez? Csakhogy persze, szebb.”

Toots látja, hogy Florence-nek a lejövetelkor könnyek folynak le az arcán, és a kétségbeesésig nyugtalan és aggodalmaskodó lesz, és félve gondolja, talán nem is cselekedett helyesen, amikor ezt a látogatást javasolta. De nemsokára megnyugszik, amikor Florence azt mondja, mennyire örül, hogy ide eljöttek, és aztán egész vidáman beszél a látogatásról hazafelé a tengerparton. Már a ház közelébe érnek, és Toots érzi, hogy mindjárt búcsúznia kell. A tenger

hullámainak zsongása meg Florence édes hangja annyira rabul ejti szegényt, hogy nem marad szikrányi akarata sem; és amikor Florence kezet nyújt neki a váláskor, Toots úgy érzi, nem bírja kezét elbocsátani.

- Bocsásson meg, Dombey kisasszony - szólal meg Toots kétségbeesett zavarral -, de ha megengedné, hogy... én...

Florence mosolygó és elfogulatlan tekintete azonban hirtelen megakasztja.

- Ha megengedné, hogy ha nem tekintené vakmerőségnek, Dombey kisasszony, ha én... minden bátorítás nélkül, tetszik tudni... ha azt remélhetném... tudja.

Florence kérdőleg néz rá.

- Florence kisasszony - folytatja Toots, mert érzi, hogy most már úgyis benne van -, én... én igazán annyira odáig vagyok a kegyed imádásában, hogy azt sem tudom, mit csináljak. Én vagyok a legszánandóbb teremtés a világon. Ha most nem állanánk itt a főtér sarkán, hát térdre borulnék, és úgy könyörögnék kegyednek, minden bátorítás nélkül, engedje remélnem, hogy... engedje lehetségesnek gondolnom azt, hogy kegyed...

- Ó, ne, kérem, ne! - kiáltja Florence, s egy pillanatra egészen megrémül és kétségbeesik. - Ó, kérem, Toots úr, ne! Ne folytassa tovább! Ha csak egy kicsit szeret és becsül, ne!

Toots úrnak a szégyenkezéstől tátva marad a szála.

- Ön mindig olyan jó volt hozzám - mondja Florence -, és olyan hálás vagyok önnek ezért; annyi okom van rá, hogy mint igaz barátomat szeressem, és én igazán annyira szeretem magát - és e szónál őszinte arca a világ legnyájasabb és legbecsületesebb tekintetével tekint rá -, és biztos vagyok benne, hogy ön csak elköszönni akart tőlem az imént.

- Természetesen, Dombey kisasszony... én... én... pontosan ezt akartam. Nem tesz semmit.

- Isten önnel - kiáltja Florence.

- Isten vele, Dombey kisasszony - hebegi Toots úr. - Remélem, nem gondol többet erre a dologra. Igazán, igazán nem tesz semmit, köszönöm szépen. Igazán semmit nem jelent a világon.

Szegény Toots kétségbeesett állapotban megy haza szállójába, és bezárkózik a hálószobába; majd ráveti magát az ágyra, és ott hever hosszú ideig, mintha mégis igen sokat tenne az, amire azt mondta, hogy nem tesz semmit. De hát ma Feeder úr jön hozzá vacsorára, ami Toots úrra nézve igen szerencsés dolog, különben ki tudja, mikor kelne fel ismét? Így kénytelen bizony feltápászkodni, hogy Feeder urat vendégszeretőn fogadhassa.

És ennek a kedves társadalmi erénynek, a vendégszeretetnek befolyása (hogy a borokat és a jó lakomát ne is említsük), megnyitja Toots úr szívét, úgy, hogy egészen belemelegszik a társalgásba. A főtér sarkán történtekről ugyan nem beszél Feeder filozopter úrnak, hanem amikor Feeder úr megkérdi, hogy: „Hát mikor lesz meg a dolog?” - azt feleli, hogy „vannak bizonyos beszédtárgyak”, ami aztán Feeder urat egyszerre leszállítja a magaslatról. Toots úr hozzáteszi, hogy ő igazán nem tudja, miféle jogon merte Blimber megjegyezni azt, hogy ő Dombey kisasszony társaságában volt, és ha ő ezt szemtelenségnek tartaná, nem nézné doktor, nem doktor, azonnal kihívná; hanem hát föltételezi, inkább tudatlanságában mondta Blimber. Feeder úr pedig helyesel.

Hanem azért Feeder urat, mint bizalmas barátot, nem zárja ki a dologból teljesen. Toots úr csak annyit kíván, hogy titokzatosan és érzéssel történjék említés a tárgyról. Néhány pohár után Toots úr Dombey kisasszony egészségére koccint, s azt mondja:

- Feeder, neked halvány fogalmad sem lehet arról, milyen érzésekkel ürítem én ezt a poharat!

- Dehogy nincs, édes Tootsom - feleli Feeder -, és mondhatom, becsületedre válik, öreg fiú.

Feeder úron ekkor erőt vesznek a baráti érzelmek, és megrázza Toots úr kezét; aztán azt mondja, ha Toots valaha is szükségét érezné testvéri szívnek, hát, reméli, tudja, hová forduljon, akár levéllel, akár csomaggal, Feeder úr még hozzáfűzi, ha Toots megengedne egy jó tanácsot, hát azt ajánlaná, tanuljon meg gitározni, vagy legalább fuvolázni, mert a nők nagyon kedvelik a zenét, amikor valaki udvarol nekik; ő maga például már nagy hasznát látta a zenének.

Ez azután rávezeti Feeder urat arra a vallomásra, hogy ő meg Corneliára vetett szemet. Tudtára adta Tootsnak, hogy neki semmi kifogása sincs a szemüveg ellen, és ha a doktor olyan kedves fiú volna és visszavonulna az üzlettől, hát egyszerre rendben volna minden. Hozzáteszi, hogy neki az a véleménye, ha valaki szép vagyont szerzett már össze az üzlettel, akkor bizony kötelessége volna visszavonulnia, és Cornelia olyan segítség lehetne a számára, akire büszke lehetne bárki is. Toots úr feleletül fékevesztetten magasztalni kezdi Dombey kisasszonyt, és elmondja, néha úgy érzi, a legjobb lenne, ha fejbe durrantaná magát. Feeder úr erősen hangoztatja, hogy az bizony nagyon elhamarkodott lépés volna, és hogy Toots urat megbékítse a léttel, megmutatja neki Cornelia arcképét, szépsége teljében, szemüvegestül.

Így töltik el az érzékeny lelkek az estét, és az éj leszálltával Toots úr hazakíséri Feeder urat, és a doktor ajtajánál elbúcsúzik tőle. De Feeder úr éppen csak fölmegy a lépcsőn, s Toots úr távozása után újra lejön, hogy egyedül sétáljon a tengerparton, és a jövő kilátásain merengjen. Feeder úr tisztán hallja séta közben, amint a hullámok azt mondják, hogy Blimber doktor úr nemsokára visszavonul az üzlettől; Feeder úr pedig lágy, vadregényes ábrándozással nézi a ház külsejét, s arra gondol, hogy a doktor előbb még bizonyára ki is festeti és teljesen rendbehozatja a házat.

Toots úr hasonlóképpen fel és le kóborol a parton, a kincsesláda előtt, amely az ő drága-gyöngyét zárja magába; igen siralmas lelkiállapotban, és a rendőr gyanújától nem egészen mentesen nézeget föl egy ablakba, ahol fényt lát, s biztosra veszi, hogy az Florence ablaka. De nem az övé, hanem Skewtonnéé. Florence szerető szívével egy másik szobában álmodik, a rég ismert helyen, a régi dolgokat idézi fel újra. E földi terekről azonban most más költözik éppen: a szomszéd szobában vívódik az elmúlással, a halállal, álmatlanul és panaszos jajszó közepette. Visszataszítóan és csontig fogyottan fekszik a nyugalmat nem adó párnákon, és mellette, érzéketlen szépségének félelmetes voltában - mert a beteg tört fényű szeme csakugyan félelmetes valamit lát benne -, ott ül Edith. Hát nekik vajon mit beszélnek az éj csendjében a hullámok?

- Edith, miféle kőkar az ott, amely rám emelkedik? Nem látod?

- Nincs ott semmi, anyám, képzelődsz csupán.

- Képzelődöm! Mindig csak képzelődöm! Nézd! Hát te nem látod?

- Igazán semmi sincs ott, anyám. Hát itt ülnék mozdulatlanul, ha bármi is fenyegetne?

- Mozdulatlanul! - kiáltja a beteg, és dúlt tekintettel néz rá. - Most meg eltűnt! De hát mért is vagy olyan mozdulatlan, Edith? Ez nem képzelődés. A vér is megfagy bennem, ha látom milyen hidegen ülsz mellettem.

- Sajnálom, anyám.

- Sajnálod! Te mindig sajnálod. De sohasem engem.

Sírva fakad, és miközben feje nyugtalanul hánykódik a vánkoson, elhanyagoltságáról beszél, meg arról, hogy ő milyen jó anya volt; és a jóravaló öregasszony is milyen jó anya volt, akivel találkoztak, hanem hát az ilyen jó anyáknak mind rosszul fizetnek a leányaik. Összefüggéstelen beszédében most megáll, ránéz a lányára, észveszejtőt sikolt, és belerejti arcát a takaróba.

Edith részvéttel hajol föléje, és beszél hozzá. A beteg öregasszony görcsösen kulcsolja át lánya nyakát, és borzadást tükröző tekintettel mondja:

- Edith! Nemsokára visszamegyünk. Ugye én is hazamegyek?

- Hogyne, anyám, hogyne!

- És amit az ember mondott, hogyishívják, sohasem tudtam neveket megjegyezni, az őrnagy, az a szörnyű szó, amikor eljöttünk, ugye, az nem igaz? Edith! - sikoltja most, szemét kimeresztve. - Ugye, velem nem történhet meg?

Éjszakáról éjszakára világosság ég az ablakban, Skewtonné ott fekszik a vánkoson, Edith pedig ül mellette, s a nyugtalan hullámok pedig egész éjszaka beszélnek hozzájuk. Éj múlik éj után, és a hullámok hangja egészen elreked a titkok ismétlésétől; a parton halomban áll a por, a sirályok röpködnek és keringenek, a szelek meg a felhők repülnek nyomtalan útjukon, a fehér karok pedig a holdfényben a messzi, láthatatlan ország felé integetnek.

És a beteg öregasszony csak néz, néz, oda a sarokba, ahol az a kőkar - úgy mondja, hogy egy sírkövön álló kőalak karja - emelkedik fel, hogy őt lesújtsa. Végre lesújt; utána némán fekszik az ágyon, összezsugorodva, eltorzultan; testének fele halott.

Aztán, a világ csúfjára, kifestve, kicicomázva tolják tova a tömeg között lassan, napról napra. Amint a kocsija elhalad, szemével azt a jó anyát keresi, fintorokat vág, mert hiába keresi a tömegben. Tolókocsijában sokszor legörgették a tengerpartra, hogy ott pihenjen; de arcára a tengeri szellő már nem lehel frissítően, a hullámok mormogása már nem csillapítja. Ott fekszik és hallgatja órákon keresztül, de az ő számára sötét és komor a tenger beszéde, arcán rémület ül. Szeme ott bolyong a víz-síkon, amit az ég és föld között lát, a sivárság messze terjedő képén Florence-et ritkán látja, de olyankor is haragosan és fintorogva fogadja. Edith állandóan mellette van, és távoltartja tőle a lányt; Florence pedig esténként ágyában reszketve gondol erre a kísértetre, és gyakran fennvirraszt és figyel, mert azt hiszi, máris vége.

A beteg mellett senki más nincs, Edithen kívül. Minél kevesebb szem látja, annál jobb, ezért a lánya egyedül virraszt az ágy mellett.

Az árnyékba borult arcra még mélyebb árnyék vetődik, a kiélesedett vonások még élénkebbé válnak, a tekintete elé ereszkedett fátyol pedig valóságos lepellé sűrűsödik, s elzárja előle a homályos világot. Az állandóan vándorló kéz a takarón gyengén egymásba kulcsolódik, és lánya felé közeledik, egy hang pedig, amely nem olyan, mint az ő hangja - és nem olyan, mint bárki halandóé a világon - így kiált fel:

- Mert én dajkáltalak!

Edith könnytelen szemmel térdel le, hogy hangja közelebb jusson a lehanyatló főhöz, és azt mondja:

- Hallod a szavamat, anyám?

Az tágra nyitja szemét, inteni próbál, hogy hallja.

- Emlékszel még az esküvőm előtti estére?

A fej mozdulatlan, de azért valamiképpen jelzi, hogy emlékszik.

- Akkor megmondtam neked, hogy megbocsátom, ami részed a dologban volt, és kérem istent, bocsásson meg nekem is. Mondtam akkor, hogy a múlt örökre bezárult. Most újra azt mondom. Csókolj meg, anyám.

Edith megérinti az elfehérült ajkakat, aztán egy pillanatra csönd támad. Egy pillanat múlva az anya lányos kacagással és a Cleopatra-csontvázával hirtelen felemelkedik az ágyban.

- Vonjátok össze a rózsaszínű függönyöket. Valami elszállni készül, a szélen, és a felhőn kívül. Vonjátok össze a rózsaszínű függönyöket!

Az eseményről azonnal értesítik Dombey urat a városban; ez tiszteletét teszi Feenix bácsinál (aki még mindig nem tudja elhatározni, hogy visszatérjen Baden-Badenbe), de ő is éppen akkor kapta meg a hírt. Az olyan jólelkű ember, mint Feenix bácsi, esküvőkön és temetéseken egyaránt meg szokta tenni a magáét, azonkívül családi állása szükségessé teszi, hogy kikérjék tanácsát.

- Dombey - szól Feenix bácsi -, szavamra mondom, nagyon megrendít, hogy ilyen szomorú alkalommal látom. Szegény nagynéném! Ördöngösen élénk asszony volt.

- Módfelett élénk - válaszolja Dombey úr.

- És mindent tekintetbe véve, elég fiatalnak látszott. Higgye el nekem, az esküvőjük napján határozottan adtam neki még vagy húsz esztendőt. Mi több, még mondtam is Brookesnél egy embernek, a kis Billy Jopernek, bizonyára ismeri is - tudja, az az ember, aki monoklit visel.

Dombey nemet int a fejével, majd azt mondja:

- Ami a temetést illeti, ha valami javaslat...

- Becsületemre, Dombey - feleli Feenix bácsi, állát simogatva, amire éppen hogy szűken telik a kezéből a lehulló kézelő miatt -, én igazán nem tudom. Nálam, lenn a parkban van ugyan egy családi sírbolt, de attól tartok, nincs nagyon jó karban, sőt, tényleg pokolian elhanyagolt állapotban van. Ha nem lettem volna egy kicsit szűkiben a pénznek, rendbehozattam volna, de tudja, a kirándulók jönnek és piknik-partikat rendeznek a vaskerítésen belül.

Dombey úr előtt nyilvánvaló, hogy ez bizony nem felel meg.

- A faluban van egy rendkívül szép templom - folytatja Feenix bácsi elgondolkodva -, az anglo-norman építészet igazi mintaképe; Lady Jane Fichbury, tudja, az, aki olyan nagyon fűzi magát, remek vázlatot készített róla, de egészen elrontották a templomot, úgy tudom, hogy bemeszelték fehérre, meg aztán hosszú is az út odáig.

- Talán Brightonban éppen? - javasolja Dombey úr.

- Becsületemre, Dombey! Okosabbat már nem is tehetnénk. Helyben van, tudja és azonkívül nagyon élénk, víg fészek.

- És mikor lenne önnek a legalkalmasabb? - kérdi Dombey.

- Rajta leszek, hogy lemehessek, bármelyik napon rendeznék is. Nagy örömömre fog szolgálni (szomorú örömömre persze), hogy szegény nagynénémet elkísérhetem addig a határig, ahol, tényleg... a sírig - fejezte be Feenix bácsi, elakadva a tervezett fordulatban.

- Megfelelne a hétfői nap is az elutazásra?

- A hétfői nap tökéletesen megfelel - válaszolta Feenix bácsi. Dombey aztán felajánlja, hogy majd ő viszi le Feenix bácsit ezen a napon, majd elbúcsúzik. Feenix bácsi kikíséri a lépcsőig, és az elváláskor ezt mondja: - Igazán, Dombey, végtelenül sajnálom, hogy olyan sok gondja van a dolog körül. Dombey meg az feleli: - Szó sincs róla.

A megbeszélt időben Feenix bácsi és Dombey találkozik és lemennek Brightonba; aztán ketten képviselvén a többieket, mint akiket az elköltözött hölgy halála gyászba borított, elkísérik nyugvóhelyére földi maradványait. Feenix bácsi a gyászhintóból számtalan ismerőst fedez fel az úton, de az illendőség kedvéért nem vesz róluk tudomást másképpen, csak úgy, hogy Dombey úr felvilágosítására, fennhangon sorolja el a nevüket, amint vele szembejönnek. - Tom Johnson. Az, akinek White-tól való a parafa lába. Mi az, Tommy, hát te is itt vagy? Foley egy telivér hátán. A Smelder lányok - és így tovább. Szertartás közben Feenix bácsi nagyon elszontyolodik; megjegyzi, hogy ezek azok az alkalmak, tényleg, amikor az ember arra gondol, hogy maga is bizony rozzant már egy kicsit; s mire az egésznek vége van, Feenix bácsinak könnyezik a szeme. Hanem csakhamar magához tér, úgyszintén Skewtonné asszony többi rokonai és ismerősei is, akik közül az őrnagy szakadatlanul azt ismétli klubjában, hogy ez az asszony sohasem öltözködött föl eléggé; míg a csupasz hátáról ismeretes fiatal hölgy, akinek olyan sok baja van a szempilláival, azt mondja elhaló sikollyal, hogy irtózatosan öreg lehetett már ez a szegény Skewtonné, és jaj, ne is beszéljenek róla, micsoda borzasztó betegségek következtében halt meg.

Edith anyja tehát ott nyugszik, nem nagyon emlegetik többé szerető ismerősei, akik nem hallják a hullámokat, amelyek a berekedésig ismétlik titkukat; és nem látják a parton halmozódó port, és a holdfényben a messzi, láthatatlan ország felé integető fehér karokat.

A nagytitkú tenger partján csakúgy zajlik tovább minden, mint eddig; és amint Edith ott áll egyedül, és a hullámok moraját hallgatja, lába elé nyirkos tengeri moszat csapódik, hogy élete útját beborítsa.

NEGYVENKETTEDIK FEJEZET

Bizalmasan és véletlenül

Rob, a Köszörűs már nem viselte többé a kapitánytól kapott műszerárusi gyászt meg a vízhatlan tengerészkalapot, hanem takaros, jó barna libériát hordott, amely néha igen egyszerű és igénytelen egyenruhának mutatkozott, valójában azonban olyan önelégült és magabiztos jószág volt, amilyent szabó valaha is alkotott. Rob, a Köszörűs tehát, külsejét illetőleg ilyen módon átalakult, és fikarcnyit sem törődött többé Cuttle kapitánnyal meg a tengerészkadéttal, csupán szabad idejéből szánt rá néhány percet, és azon ujjongott, hogyan járt túl e két elválaszthatatlan kitűnőség eszén, és visszaidézte magában - miközben a fiú lelkiismerete, ez a nyers rézhangszer győzelmi zenét zúgott hozzá - diadalmas szabadulását. Most pártfogója, Carker úr szolgálatában állott. Mivel már nála is lakott és személyes szolgálatokat teljesített körülötte, Rob kerek szeme félelem és rettegés közepette szegeződött arra a két fogsorra, és úgy érezte, hogy kerekebbre kell nyitnia, mint valaha is.

Jobban már akkor sem retteghetett volna a fogak láttán, ha varázsló szolgálatába áll is, akinek legbűvösebb varázsszere éppen a foga. A fiú úgy érezte, hogy pártfogójának felsőbbrendű hatalma százszoros figyelmét igényli a szolgálatban, valamint a legteljesebb alázatot és engedelmességet. Jóformán még akkor sem érezte magát teljes biztonságban, ha a gazdája távol volt, mert mindig attól tartott, hogy bármelyik pillanatban torkon ragadhatja, mint azon a reggelen, amikor legelőször belebotlott; szentül hitte, hogy a foga mindent kitalál, mindenen rajtakapja, és mindennel megvádolja a világon. Amikor aztán szemtől szembe állott Carker úrral, Rob csakúgy nem vonta kétségbe, hogy gazdája minden erőltetés nélkül a legtitkosabb gondolatait is kiolvassa, ha akarja, mint akár azt, hogy Carker úr látja, ha rátekint. A gazdájának befolyása annyira tökéletes volt, és annyira rabságában tartotta, hogy Rob alig mert gondolkodni, állandóan teljes lélekkel érezte maga fölött ellenállhatatlan hatalmát és a maga tökéletes kiszolgáltatottságát. El tudott volna állni előtte akármeddig feszült figyelemmel, parancsát lesve, és megelőzni kívánságait.

Rob talán nem vallotta be magának - és ezt kutatnia magában nem mindennapi vakmerőségnek tetszett volna az ő akkori lelkiállapotában -, vajon nem azért hódolt-e meg pártfogója előtt ilyen föltétlenül, mert valami homályos gyanú azt súgta neki, hogy ez az ember már mesterré emelkedett az árulás tudományában, amelynek ő is szerény kis tanulója volt a Köszörűsök iskolájában? Az bizonyos, hogy Rob éppen annyira bámulta gazdáját, mint amennyire félt tőle. Carker úr azonban, úgylehet, jobban ismerte hatalma forrását, amely nem vesztett semmit a nevelés révén.

Rob még aznap este, mikor a kapitányt elhagyta, mindjárt eladta galambjait, mégpedig nagy sietségében nem is nagyon jó áron; majd egyenesen Carker úr házához ment, és olyan hévvel állított be új gazdájához kipirult arccal, mint aki arra számít, hogy megdicsérik.

- Mi az, te akasztófavirág! - szólalt meg Carker úr, a fiú bugyrára tekintve. - Hát otthagytad a helyedet, és ide jöttél?

- Igen, kérem alássan - hebegett Rob -, azt tetszett mondani, amikor utoljára itt jártam, uram...

- Én mondtam? - förmedt rá Carker úr. - Mit mondtam én?

- Kérem alássan, uram, semmit sem tetszett mondani - felelte Rob, akit ez a kérdés hirtelen meggondolásra késztetett, és rendkívül megzavart.

A pártfogó ínyét szélesre húzta, s csak nézte a fiút, aztán, mutatóujjával megfenyegetve, megjegyezte:

- Neked se lesz jó véged, tekergő fickó, már előre látom. Lajtorján mégy a halálba.

- Ó, kérem, uram, ne tessék, uram! - nyöszörgött Rob, miközben lába csakúgy reszketett a félelemtől. - Igazán uram, én csak azt akarom, hogy önnek dolgozhassak uram, és kiszolgálhassam önt, uram és megtegyek mindent, amit parancsolni tetszik, uram.

- No, ha velem lesz dolgod, ajánlatos is, hogy hűségesen teljesítsd parancsaimat.

- Igenis, uram - rebegte az alázatos Rob -, nagyon is jól tudom, uram. Csak tessék velem próbát tenni, uram! És ha rá tetszik jönni, hogy nem az ön kívánsága szerint cselekedtem, hát nem bánom, ha meg is tetszik ölni, uram!

- Te kutya! - Carker a fiúra mosolygott, miközben székében hátradőlt. - Hát még ha rajtakaplak, hogy be akarsz csapni engem.

- Igenis, uram - mondta a mindenre elszánt Köszörűs -, tudom, hogy iszonyatosan el tetszene bánni velem, uram. De hiszen nem is tenném meg, még ha színarannyal akarnának is megvesztegetni.

Dicséretet váró reményeitől lefosztottan a kókadt Köszörűs csak állt pártfogója előtt, s hasztalanul erőlködött, hogy ne nézzen rá folyton, olyan nyugtalanságot árult el, amilyent a kutyán tapasztalni hasonló körülmények között.

- Úgy! Hát otthagytad régi helyedet, és azt szeretnéd, hogy én fogadjalak fel, mi? - kérdezte Carker.

- Igenis, kérem alássan, uram - felelte Rob, bár csupán pártfogója utasítását követte, mégsem mert volna erre célozni a világért sem.

- No, hát ismersz engem, ugye, fiú?

- Igenis, uram - felelt, kalapját forgatva Rob, akit Carker úr szeme még mindig fogva tartott, s hiába is igyekezett szabadulni varázserejétől.

Carker úr intett: - Akkor hát jól vigyázz, fiú!

Rob szaporán bókolva hátrált, jelezvén, hogy nagyon jól érti a figyelmeztetést, s nagy megkönnyebbüléssel gondolta, hogy nemsokára kívül lesz az ajtón, amikor a gazdája megállította.

- Hé! - kiáltott rá nyersen s visszaparancsolta. - Te eddig... csukd be azt az ajtót!

Rob oly gyorsan engedelmeskedett, mintha élete függne a fürgeségétől.

- Te szoktál kémkedni? Tudod mi az?

- Hallgatódzni, uram? - kockáztatta meg Rob zavartan.

Gazdája bólintott.

- Meg leskelődni... és így tovább.

- A világért sem tennék itt ilyesmit, uram! Becsületszavamra nem tennék, uram! Haljak meg tüstént, ha megtenném, uram, akármit is kínálnának nekem. Semmiért a világon meg nem tenném, ha csak parancsot nem kapnék rá, uram.

- No, jobb is lesz, ha nem próbálod. Aztán szoktál fecsegni, locsogni is - folytatta gazdája szelíden. - Jó lesz, ha ettől is óvakodsz itt, különben elveszett ember vagy - fejezte be szavait, s mosolyogva megfenyegette.

A Köszörűs csakúgy zihált felindulásában. Szerette volna bizonygatni, milyen tiszta szándékkal áll be a helyébe, de az alázat kábulatában csak bámult a mosolygó úriemberre, amivel ez a mosolygó úriember látszólag meg is elégedett, mert még néhány percig némán nézte a fiút, aztán megparancsolta neki, hogy menjen le a konyhába, és tudatta vele, hogy szolgálatába fogadta.

Ilyen módon zajlott le a Köszörűs hivatalba lépése Carker úrnál, és a fiúnak eme úriember iránt érzett rettegéssel vegyes tisztelete csak nőtt és erősödött, ha ugyan lehetséges, szolgálatának minden percével.

Már ott szolgált néhány hónap óta, mikor egyik reggel korán Dombey úr előtt nyitotta ki a kerti kaput, aki megbeszélés szerint reggelire jött Rob gazdájához. Gazdája előkelő vendége elé sietett, és valamennyi fogának mosolyával üdvözölte.

- Sohasem reméltem volna - lelkendezett Carker, miközben Dombey urat lesegítette lováról -, hogy egyszer még itt láthatom önt. Ez igazán ünnepnap a naptáramban. Önnek, aki mindent megtehet, amit akar, semmi nem számíthat rendkívülinek, de az ilyen emberrel, mint én vagyok, egészen másképpen áll az eset.

- Milyen csinos hely ez, Carker! - szólalt meg Dombey úr, és leereszkedően megállt a gyepen, hogy körültekintsen.

- Ön megengedheti magának, hogy így nyilatkozzon - felelt Carker. - Nagyon köszönöm.

- Valóban - folytatta Dombey fenséges, pártfogói modorában. - Akárki elmondhatná. A méreteihez képest, igazán kényelmes, jól elrendezett hely, egészen úrias.

- A méreteihez képest, csakugyan - felelt Carker bizonyos kicsinyléssel. - Ezt valóban hozzá kell tennünk. Nos, máris túl sokat beszéltünk róla, és noha ön könnyen megengedheti magának, hogy megdicsérje, én azért nem kevésbé köszönöm. De hát parancsol befáradni, uram?

Amint Dombey belépett a házba, rögtön észre kellett vennie milyen tökéletes a szobák berendezése minden tekintetben, és mennyi minden emeli itt a kényelmet meg a pompás hatást. Carker úr, kihívó alázatosságában, hódolatteljes mosolygással fogadta az érdeklődést, és azt mondta, érti és értékeli kitüntető jelentőségét, azért az igazság mégis az, hogy ez a kis kunyhó valóban megfelelő lehet egy olyan állású embernek, mint ő; talán jobb is, mint amilyenre hozzá hasonló állású valaki számot tarthat, ha a ház magában véve még olyan szegényes is.

- De talán ön előtt, aki olyan magasan áll, talán többnek is tűnik föl, mint amilyen valóban - folytatta Carker, s álnok száját annyira széthúzta, amennyire csak bírta. - Az uralkodók is képzelnek néha valami vonzót a koldusok életében.

Éles tekintetét beszéd közben ugyanolyan éles mosoly kíséretében irányította Dombeyra; de mind a kettő nyomban még élesebbé vált, mikor Dombey, kiegyenesedve a tűz előtt, első számú alattvalója által oly gyakran utánzott tartással a képeket kezdte nézegetni körben a falon. Bármilyen gyorsan futott is végig hideg tekintete a falakon, Carker éles szeme nyomon követte és pillanatról pillanatra tudta, hol jár Dombey szeme, és mit lát. Amikor aztán egy bizonyos képen megpihent, Carker a lélegzetét is visszafojtotta, olyan macskaszerű figyelemmel leste szeme sarkából, azonban a hatalmas főnök szeme arról a képről is továbbsiklott, és láthatóan ez sem tett rá különösebb hatást.

Carker úgy nézett a képre - ez a kép hasonlított Edithre -, mintha csak élőlény volna; gonosz, csöndes nevetéssel nézett rá: részben talán a képnek szólt, de egészben mégis azt a nagy embert gúnyolta ki, aki minderről mit sem tudva áll előtte. A reggelit csakhamar felszolgálták,

s a házigazda arra kérte Dombeyt, hogy foglaljon helyet, ott a széken, háttal a képnek, s maga is leült szokott helyére, szemben a képpel.

Dombey úr a szokottnál is komolyabb volt és egészen szótalan. A papagáj tarka kalitkája aranyozott karikáján, hasztalanul igyekezett magára vonni a figyelmet, mert gazdája sokkal jobban szemmel tartotta vendégét, semhogy vele foglalkozhatott volna; a vendég pedig gondolatokba merülten, mereven, sőt éppenséggel sötéten nézett feszes nyakravalója fölött az abroszra, és szemét sem vetette fel. A felszolgáló Rob minden ereje, készsége, figyelme gazdáján volt, és jóformán alig mert helyet adni annak a gondolatnak, hogy lám, ez, itt előtte, az a hatalmas nagy úr, aki elé őt egyszer gyermekkorában családja egészségi bizonyítványa gyanánt állították, és akinek a bőrnadrágot is köszönhette.

- Engedje meg, hogy érdeklődjem: hogyan érzi magát Dombeyné asszony? - kérdezte hirtelen Carker.

Odaadó figyelemmel hajolt előre, állát tenyerébe támasztva, és tekintete odavillant a szemközt függő képre, mintha azt mondta volna: „Idenézz, hogy vezetem rá mindjárt!”

Dombey úr elvörösödött:

- Köszönöm. Dombeyné asszony nagyon jól van. Egyébként ez a kérdés eszembe juttat valamit, Carker, amiről beszélni szeretnék önnel.

- Robin, távozhatsz - szólt most a házigazda, s szelíd hangjára Rob összerezzent, aztán egy pillantás alatt eltűnt, bár szemét az utolsó pillanatig gazdájára szegezte.

- Természetesen nem emlékszik erre a fiúra - mondta Carker, amikor a megigézett Köszörűs kiment.

- Nem - felelte Dombey úr fenséges közönnyel.

- Nem is tételezhető fel olyan emberről, mint ön, hogy ilyesvalakire visszagondoljon. Lehetetlenség is volna - tette hozzá halkan. - A fiú abból a családból való, ahonnan ön dajkát fogadott föl egyszer. Talán emlékszik, milyen nagylelkűen vállalta magára, hogy a fiú neveltetéséről gondoskodni fog?

- Ez az a fiú? - kérdezte Dombey, a homlokát ráncolva. - Azt hiszem, nem nagy becsületére válik a nevelésének.

- Hát annyi bizonyos, hogy elég nagy csirkefogó - felelt Carker, a vállát rándítva. - Az a fajta mindenesetre. Tulajdonképpen csak azért fogadtam a szolgálatomba, mivel egyéb helyet nem találván, az a gondolata támadt (azt hiszem, otthon verték a fejébe), hogy igényt tarthat az ön jóságára, és minden úton-módon megpróbált ön elé jutni kérelmeivel. És noha a közöttünk levő összeköttetés tisztán hivatalos jellegű, mégis oly önkéntelen érdeklődéssel vagyok minden iránt, ami önt illeti...

Újra elhallgatott, mintha látni akarta volna, vajon elég messzire elvitte-e már Dombey urat. Közben, tenyerében nyugtatott állal, megint odasandított a képre.

- Carker - szólalt meg Dombey -, én nagyon jól tudom, hogy ön nem szorítkozik a...

- Szolgálataiban - javasolt szót a mosolygó házigazda.

- Nem úgy; inkább azt a szót használnám, hogy figyelmességeiben - folytatta Dombey, aki nagyon is tudta, milyen csinos és hízelgő bókot kapott -, csupán az üzleti viszony követeléseire. Ama érdeklődéssel teljes tapintat, amellyel ön érzéseim, reményeim, csalódásaim iránt viseltetik, mint az előbb említett kis példa mutatja, mintaszerű valóban. Lekötelezettje vagyok, Carker.

Carker lassan meghajtotta a fejét, miközben nagyon halkan kezdte dörzsölni kezét, mintha semmiképpen sem óhajtaná megzavarni Dombey úr bizalmas megnyilatkozásainak folyamatát.

- Ez a kis példa - folytatta rövid habozás után Dombey úr - éppen kapóra jött, mert segít mondanivalómban, és arra emlékeztet, hogy közlendőim nem teremtenek köztünk szükségképpen egészen új viszonyt, noha bizonyos, hogy részemről több személyes bizalmat követel, mint amennyivel valaha is...

- Megtisztel - szólt közbe Carker, fejét ismét meghajtva. - Nem akarom elmondani önnek, valóban mennyire megtisztel ezzel, mert az olyan ember, mint ön, jól tudja, milyen hatalom van a kezében, hogy megtisztelést osztogasson.

- Dombeyné asszony meg én - folytatta Dombey, fenséges önmegtagadással hagyván figyelmen kívül ezt a bókot -, bizonyos pontokra nézve nem értünk egészen egyet. Úgy látszik, még nem értjük teljesen egymást. Dombeyné asszonynak még egyet-mást meg kell tanulnia.

- Dombeyné asszony számos ritka adomány birtokában van, és ezért bizonyára rendkívül sok hódolathoz szokott - felelt Carker, aki Dombey legsemmitmondóbb szavát és pillantását oly sima csúszás-mászással leste. - De ahol kölcsönös a szeretet, valamint az odaadás és a tisztelet - ott az apró félreértések könnyen elsimulnak.

Dombey úr gondolatai önkéntelenül is visszaszálltak ahhoz az archoz, amely felesége öltözőszobájának tükréből nézett rá, miközben parancsoló keze az ajtó felé mutatott; eszébe jutott az arcból sugárzó szeretet, odaadás és tisztelet, s érezte, hogy zúdul arcába a vér, mint amilyen tisztán az a figyelmes tekintet látta vele szemben.

- Dombeyné asszony és énközöttem - folytatta aztán - vita folyt le még Skewtonné asszony halála előtt, az én elégedetlenségem okairól, amire nézve önnek is van némi általános tudomása, mivel tanúja volt a közöttünk lezajlott jelenetnek azon az estén, amikor ön is ott volt a házunk... a házamnál.

- Amikor annyira sajnáltam, hogy jelen voltam - helyesbített a mosolygó Carker. - Bármilyen büszkének kell is lennie a magamforma embernek, ha ennyire bizalmába fogadja... noha ezt önnek nem is írom nagyon a javára, mert hiszen igazán megtehet mindent, amit csak akar, nem veszít a méltóságából... és bármilyen nagy megtiszteltetés volt is számomra, hogy Dombeyné asszonynak már akkor bemutattak, mielőtt még abban a kitüntetésben részesült, hogy az ön nevét viselheti, mégis, meg kell mondanom, azon az estén szinte sajnáltam különös szerencsémet.

Hogy olyan ember élhet a föld kerekén, aki bármilyen elképzelhető körülmények között is sajnálja Dombey leereszkedő pártfogását, az olyan erkölcsi rendkívüliség volt, amit Dombey úr egyszerűen nem tudott felfogni. Ezért tehát növekedő méltósággal kérdezte:

- És ugyan miért, Carker?

- Attól tartok - felelt a bizalmi férfiú -, Dombeyné asszony amúgy sem mutatott sok hajlandóságot irántam, de hiszen az én állásomban levő ember nem is igen várhatja olyan hölgytől, aki már természeténél fogva büszke, és akihez ez a büszkeség annyira illik is, attól tartok, ismétlem, hogy Dombeyné asszony nem egykönnyen bocsátja meg ártatlan szerepemet abban a társalgásban. Gondoljon arra, hogy az ön haragja igazán nem csekélység, és ha valaki magára vonja harmadik személy jelenlétében...

- Carker - szólt közbe Dombey dölyfösen -, azt hiszem mégiscsak engem kell tekintenie elsősorban.

- Ó, hát lehet afelől kétség? - felelt Carker türelmetlenül, mint aki közismert és tagadhatatlan tényt állít.

- Úgy képzelem, Dombeyné asszony csak másodsorban jöhet tekintetbe, ha mindkettőnkről egyszerre esik szó - folytatta Dombey. - Így van?

- Hogy így van-e? - felelte Carker. - Vagy talán ön nem tudja mindenkinél jobban, hogy ezt még kérdezni is fölösleges?

- Akkor hát remélem, Carker, hogy azt a sajnálatot, amelyet amiatt érez, hogy Dombeyné asszony nemtetszését magára vonta, meglehetősen ellensúlyozhatja ama elégtétel, hogy az én bizalmam és jó véleményem viszont az öné marad.

- Nemtetszését csakugyan elég szerencsétlen voltam magamra vonni. Kifejezte ezt Dombeyné asszony ön előtt is?

- Dombeyné asszony többféle véleményének is kifejezést adott - felelte Dombey fenséges hidegséggel és közönnyel -, amelyekben nem osztozom, s amelyeket nem vagyok hajlandó sem vitatni, sem ismételni. Egy ideje, mint már mondtam önnek, a családi életben szükséges tisztelet és alázatosság néhány követelményével ismertettem meg Dombeyné asszonyt, amelyekhez ragaszkodni a leghatározottabban szükségesnek tartom. Arról nem tudtam Dombeyné asszonyt meggyőzni, hogy e pontokra vonatkozólag magatartását tanácsos volna haladéktalanul megváltoztatnia, részint a saját békessége és jóvolta, részint az én tekintélyem kedvéért; ugyancsak tudtára adtam Dombeyné asszonynak, ha ismét szükségesnek látnám, hogy megfeddjem és kifogást emeljek, akkor véleményemet önnel, mint bizalmi emberemmel hozatnám tudomására.

Carker tekintetébe egyszerre egy ördögi fény villant, s úgy csapott oda arra a képre a feje fölött, mint a villámcsapás.

- És ezért, Carker, habozás nélkül kimondom, hogy szándékomat meg is akarom valósítani. Nem vagyok az az ember, akivel tréfálni lehet. Dombeyné asszonynak meg kell értenie végre, hogy az én akaratom törvény, és egyetlen kivételnek sem adhatok helyet. Ön, Carker, majd lesz olyan jó, és vállalkozik erre a küldetésre, amelyet, minthogy én utasítom, nem talál elfogadhatatlannak, remélem, bármilyen sajnálkozásra célzott is udvariasan az előbb... és mindezért természetesen hálával tartozom Dombeyné asszony nevében önnek; bizonyos vagyok benne, éppoly pontosan hajtja végre ezt a megbízást is, mint már megszoktam öntől.

- Nagyon jól tudja - felelte Carker -, hogy csak parancsolnia kell.

- Tudom - felelt Dombey fenséges és helyeslő mozdulattal -, hogy önnek csak parancsolnom kell. Ebben az ügyben föltétlenül előbbre kell jutnom. Dombeyné asszony mindenesetre olyan hölgy, akit kiváló tulajdonságai sok tekintetben arra képesítenek, hogy...

- Még az ön választásának is becsületére váljék - sugalmazta Carker, hízelgő mosolygással tárva elő fogsorát.

- Nos, igen, ha már ön olyan szíves, hogy ezt a szót használja - szólt Dombey ünnepélyesen -, jóllehet jelenleg nem úgy tapasztalom, mintha Dombeyné asszony annyira becsületére válnék a választásomnak, mint illenék. Dombeyné asszonyban van némi ellenkezési szellem, amelyet ki kell tépni gyökerestül, meg kell törni akármi módon. Dombeyné asszony, úgy látszik, nem érti - folytatta Dombey erős hangon -, hogy a velem való szembeszállás puszta gondolata is szörnyű képtelenség.

- Mi a Cityben jobban ismerjük önt - szólt közbe Carker füléig húzódó mosollyal.

- Önök jobban ismernek. Remélem. Hanem azt az igazat el kell mondanom Dombeyné asszonnyal kapcsolatban, bármennyire is ellentétben álljon azóta tanúsított és nagyjából változatlan magatartásával: amikor elégedetlenségemnek és elhatározásomnak kifejezést adtam előtte, mégpedig némi szigorúsággal, figyelmeztetésem határozottan nagy hatást tett rá. - Dombey úr leírhatatlan súllyal és önteltséggel mondta el ezt, majd így folytatta: - Az volna tehát az óhajom, legyen olyan szíves, tudassa Dombeyné asszonnyal, hogy kénytelen vagyok megbeszélésünket újra emlékezetébe idézni, mivel némi meglepetéssel tapasztalom, hogy még nem tette meg kellő hatását, továbbá követelnem kell, hogy magatartását az előbb jelzett utasításokhoz szabja. Mondja meg neki, hogy viselkedésével nem vagyok megelégedve, sőt rendkívül elégedetlen vagyok vele, és ha így folytatódik, hamarosan kényszerítve leszek, hogy önt még kevésbé szívesen látott és még világosabb üzenetek vivője gyanánt alkalmazzam, és ha nem mutat annyi józan észt és helyes ítéletet, hogy kívánságaimhoz alkalmazkodjék, mint az első Dombeyné asszony és, merem állítani, más hölgy is az ő helyében.

- Az első Dombeyné nagyon boldogan élt, ugye?

- Az első Dombeynénak nagyon sok józan esze volt - felelte Dombey úr, úriemberhez méltó elnézéssel szólva a halottról -, és igen helyes ítélőképessége.

- Gondolja, hogy Dombey kisasszony hasonlít édesanyjához? - kérdezte Carker.

Dombey úr arca egyszerre elsötétült. A bizalmi ember pedig éles tekintettel figyelte.

- Azt hiszem, fájdalmas tárgyhoz közeledtem - szólalt meg most Carker lágy, bűnbánó hangon, ami oly kevéssé egyezett szemének átható pillantásával. - Kérem, bocsásson meg. Érdeklődésem hevében elfelejtem, hogy a gondolatok mihez fűződnek. Bocsásson meg, kérem.

De akármit mondott is, éles szeme nem kevésbé élesen vizsgálta tovább Dombey lehajtott fejét, utána pedig különös, győzelmes tekintetet vetett a képre a falon, mintha tanúnak akarta volna hívni, hogy lám ismét oda viszi, ahová akarja, de a java még most következik.

- Carker - folytatta most Dombey, tekintetét ide-oda jártatva az asztalon, miközben némileg megváltozott hangon gyorsabban beszélt, és ajka egészen elhalványodott -, igazán nincs oka mentegetődzésre. Téved. A gondolatkapcsolat a szóban forgó tárggyal függ össze; nem pedig a múlt emlékeivel, mint ön feltételezi. Én nem helyeslem Dombeyné asszonynak lányom iránt tanúsított viselkedését.

- Bocsásson meg, kérem - felelte Carker. - Nem egészen értem.

- Értse meg tehát, kérem, hogy ezt mint határozott kifogást közölheti... fogja közölni Dombeyné asszonnyal. Kérem, legyen szíves tudtára adni, hogy ez a tüntető ragaszkodás a lányhoz nekem határozottan kellemetlen. Alkalmas arra, hogy feltűnővé váljék. Alkalmas arra, hogy szembeállítsák azt, kettőnk iránti viselkedését szembeállítsák. Lesz olyan szíves, és adja világosan tudtára, hogy az egész dolog ellenemre van, és elvárom, hogy tekintetbe is vegye ezt a kifogásomat. Lehet, hogy Dombeyné asszony részéről komoly a ragaszkodás; az is lehet, hogy csak szeszélyét követi, vagy éppen ellenemre akar cselekedni, de bárhogyan is legyen, kifogásolom. Ha Dombeyné asszony érzése komoly, kevésbé kellene haboznia, hogy ennek a tüntetésnek véget vessen, mert semmi ilyennel nem használ lányomnak. Ha feleségemnek olyan sok fölösleges ragaszkodás és kötelességérzet marad szívében, ám legyen, ruházza arra, akire akarja, de először a nekem járó engedelmességet követelem! Carker - folytatta aztán Dombey úr, hirtelen megfékezve magát a szokatlan szenvedélyességben, és visszaesett a tőle megszokott tekintélyes hanghordozásba -, arra kell kérnem, hogy ezt a

pontot ki ne hagyja, vagy ne surranjon rajta át felületesen, hanem tekintse megbízása egyik rendkívül fontos részének.

Carker úr meghajtotta a fejét, majd felemelkedett az asztaltól és kezét sima állához emelve, elgondolkozva állt a tűz elé; onnan nézett aztán Dombey úrra, gonoszul, mint a régi templomok vízköpő szörnyein látni, félig emberi, félig állati arcokon, vagy régi kutak vigyorgó emberfejein. Dombey úr fokonként visszanyerte szokott nyugalmát, és magas méltósága tudatában, érzéseit lassan lehűtve, egyre merevebbé vált, s a papagájt kezdte nézni, amint ide s tova ugrált nagy jegygyűrűjében.

- Bocsánat - szólalt meg most Carker némi szünet után, azzal hirtelen visszaült a székére, és odahúzta Dombeyval szembe -, valamit azonban tudni szeretnék, Dombeyné asszony sejti-e vajon, hogy ön esetleg megint engem használ elégedetlenségének kifejezéséhez eszközül?

- Tudja - felelt Dombey. - Már említettem önnek.

- Igaz - szólt Carker hirtelen. - De miért tudja?

- Miért! - ismételte Dombey, nem minden habozás nélkül. - Azért, mert megmondtam neki.

- Jó. De miért mondta meg? - Látja - folytatta Carker mosolyogva, s bársonyos kezét odatette Dombey úr karjára, ahogy a macska behúzott karmú talpát -, ha tökéletesen értem, mit kíván, sokkal valószínűbb, hogy hasznára lehetek, és meglehet az a jó szerencsém, hogy eredményesen szolgálhatom önt. Azt hiszem, csakugyan értem önt. Nem vagyok olyan szerencsés, hogy Dombeyné asszony jó véleménnyel volna rólam. Az én helyzetemben nem is várhatom el, csupán a kész ténnyel számolhatok: jó véleményét nem nyerhetem meg.

- Valószínű, hogy nem.

- Következésképpen, ha ön ezeket az üzeneteket általam küldi Dombeyné asszonynak, ezáltal számára még kellemetlenebbekké válnak.

- Nekem úgy tetszik - felelt Dombey büszke tartózkodással, de egy kissé zavartan -, hogy Dombeyné asszonynak e tárgyra vonatkozó nézetei nem alkotják lényeges részét az ügynek. Egyébként meglehet, hogy igaza van.

- De bocsánat, nem értem-e önt félre, ha azt gondolom, hogy ön alkalmas eszközt lát bennem Dombeyné asszony büszkeségének megalázására? A büszkeség szót úgy használom, mint olyan sajátságot, amely kellő korlátok közt csak díszére és előnyére válhatik olyan hölgynek, aki magasan áll szépségben és műveltségben. Továbbá bennem lát módot, hogy nem akarom azt mondani, megbüntesse, hanem rábírja arra az alázatosságra, amelyet ön tőle oly természetesen és jog szerint megkövetel.

- Mint jól tudja - felelt Dombey -, nem szokásom ilyen bő magyarázatát adni semmiféle cselekedetemnek, de azért nem mondok ellent. Ha önnek talán kifogása lenne a dolog ellen, az természetesen egészen más, és ha egyszerűen jelzi, hogy kifogása van, az nekem teljesen elég. De nem föltételeztem, megvallom, hogy bármi bizalmas dolog, amellyel önt megbízom, lealázhatná...

- Ó! Lealázhatna! - kiáltott fel Carker. - Engem, az ön szolgálatában!

- Vagy pedig, hogy ferde helyzetbe hozhatná önt.

- Ferde helyzetbe! - kiáltott újra Carker. - Büszke leszek, boldog, ha az öntől nyert bizalmas utasítást végrehajthatom. Nem tagadom, szerettem volna talán, ha nem leszek kénytelen annak a hölgynek, akinek készségesen rakom lába elé alázatos hódolatomat, hiszen az ön felesége, több okot adni a haragra; azonban, természetesen, az ön kívánsága az elsőbbrendű. Azonkívül

remélem, ha Dombeyné asszony belátja tévedéseit, amelyek azt merném mondani, helyzete újszerű voltából erednek, nem tekinti másnak szerepemet ez ügyben, mert hiszen az én távoli és az övétől oly különböző helyzetem többnek aligha adhat teret, mint egy parányát az ön iránt érzett tiszteletemnek és hogy az ön kedvéért kész vagyok minden más szempontot feláldozni; mindez a tisztelet és áldozatkészség pedig osztályrészéül juthat neki is, ha minden félreértés elsimul.

Dombey úrnak ebben a pillanatban megint úgy tetszett, mintha feleségét látná, amint kinyújtott kezével az ajtóra mutat, és bizalmi emberének behízelgő, lágy hangján keresztül szavának visszhangját hallaná: „Semmi sem tehet egymás számára idegenebbekké bennünket ezentúl, mint amilyenek már vagyunk!" Hanem azért elűzte magától ezt a képzelődést, és elhatározásában rendületlenül ennyit mondott: - Kétségkívül.

- Egyéb? - kérdezte Carker, előbbi helyére húzva a székét, mert mindeddig ugyancsak keveset ettek még a reggeliből és a feleletre várt, mielőbb leült volna.

- Semmi, ezenkívül. Kérem azonban, Carker, jegyezze meg, hogy a Dombeyné asszonynak szóló üzenet nem engedhet válasznak helyet. Nagyon kérem, ne hozzon nekem tehát semmiféle választ. Dombeyné asszonynak már tudtára adtam, hogy nem tartom magamhoz méltónak az alkudozást és egyezkedést már letárgyalt dolog felől, és elhatározásom megmásíthatatlan.

Carker úr jelezte, hogy teljesen érti a megbízatását, ekkor a tőlük telhető legjobb étvággyal hozzáláttak a reggelihez. Kellő időben a Köszörűs is megjelent, s egy pillanatra le nem vette gazdája arcáról a szemét, az egész időt tisztelettel vegyes borzalomban töltve el ura közelében.

Amint a reggelit befejezték, Dombey úr lovát újra elővezették; Carker úr szintén lóra ült és együtt indultak el a City felé.

Carker úr pompás hangulatban volt, és sokat beszélt. Dombey úr pedig uralkodói arccal fogadta Carker csevegését, mint aki elvárhatja, hogy mulattassák, és hellyel-közzel maga is beleereszkedett néhány szó erejéig a társalgásba. Így lovagoltak aztán, elég szembetűnően mutatván, melyikük kicsoda. Dombey úr igen hosszúra hagyott kengyelszárral, és nagyon lazán fogott gyeplővel lovagolt, s igen ritkán alázkodott meg annyira, hogy letekintsen az útra, ahol a lova haladt. Így történt, hogy a ló, amint hirtelen gyorsabb ügetésbe fogott, egy kiálló kőben egyszerre megbotlott, lovasát ledobta, keresztülhengeredett rajta, és vaspatkós lábával erősen kapálva, megrúgta.

A gyors eszű, biztos kezű Carker kitűnő lovas volt. Egy pillanat alatt lepattant a nyeregből, a küszködő állatot talpra segítette, és kantárszáron ragadta. Ha nem ez történik, Dombey úr bizalmas reggeli nyilatkozata az utolsó lett volna életében. Carker ekkor, a cselekvés gyorsaságától és izgalmától pirosan odahajolt ájult főnöke fölé, hogy valamennyi foga kilátszott, és ezt suttogta: - Most aztán elég okot adtam Dombeyné asszonynak a haragra: ha tudná!

Mivel Dombey úr eszméletlen volt, s arca és feje is vérzett, útjavító emberek segítségével, Carker felügyelete alatt, elvitték egy közeli kocsmába, ahol aztán egyszerre több orvos vette körül, akik valami titkos ösztönüktől vezettetve, egymás után sereglettek oda igen gyorsan, mint a keselyűk gyűlnek össze, amikor egy teve elhull a sivatagban. Némi vesződség után eszméletre térítették, majd azt kezdték vizsgálni, tulajdonképpen miben is áll a sérülése? Az egyik seborvos a szomszédságból azt mondta, hogy lábszártörés és a kocsmárosnak szintén ez volt a véleménye; de a két másik, akik jóval távolabb laktak, és csak véletlenül jártak a környéken, oly önzetlenül támadták meg ezt a véleményt, hogy végre is eldöntötték, hogy a beteg zúzódást szenvedett, ugyan, de csonttörést nem, legfeljebb talán egy borda vagy ilyesmi tört el, úgyhogy megfelelő gondossággal még estének előtte haza lehet szállítani. Amint a

sérüléseket bekötötték, ami elég hosszan tartó művelet volt, és végre pihenni hagyták a beteget, Carker úr lóra pattant és elvágtatott, hogy a hírt megvigye haza.

Carker arca ravaszságot és kegyetlenséget tükrözött - noha vonásaira nézve meglehetősen szabályos arc lett volna -, azonban most látszott a leggonoszabbnak, amikor erre az útra indult; s a lelkében levő álnok és kegyetlen gondolatok világosan kiütköztek rajta: inkább távoli lehetőségek sejtelmei, semmint valóságos célok és tervek; s talán ezért vágtatott úgy, mintha férfiak és asszonyok elleni vadászatra indult volna. Amint aztán népesebb utcákba ért, megvonta a féket és meglassította pejkója járását, s kényesen léptetett tova, mint rendesen, közben úgy elrejtőzött sima, csöndes, lapuló modora és elefántcsont fényű mosolya mögé, amennyire csak lehetett.

Egyenesen Dombey úr háza elé lovagolt, leszállt a kapunál és kérte, hogy Dombeyné asszony igen fontos ügyben fogadja őt. Az inas, aki bevezette Dombey úr szobájába, rövidesen azzal tért vissza, hogy Dombeyné asszony nem szokott látogatókat fogadni ilyen órában; az inas egyszersmind bocsánatot kért, hogy ezt nem említette meg az előbb.

Carker úr elkészült a rideg fogadtatásra, és most egy névjegyre csak annyit írt, hogy kénytelen sürgetően kérni kihallgatást, és semmi esetre sem tenné ezt másodízben is (ezt aláhúzta), ha nem volna bizonyos abban, hogy a dolog fontossága kielégítően igazolja. Néhány perc múlva Dombeyné asszony komornája lépett be, és fölvezette Carker urat a reggelizőszobába, ahol Florence és Edith ült együtt.

Még sohasem látta Edithet ennyire szépnek. Bármennyire csodálta arca és alakja kecsességét, és bármilyen frissen élt is képe Carker érzékies képzeletében, sohasem gondolta, hogy akár félig ilyen gyönyörű.

Edith gőgösen fordult feléje, amint ott állt a küszöbön; a férfi azonban Florence-re nézett, igaz, hogy csak addig, amíg fejét lehajtva belépett. Az újonnan nyert hatalom ott tükröződött arcán, és diadalát tetézte, hogy Edith tekintete szinte elgyengülve és bizonytalanul hanyatlott előtte a földre, mikor fogadására félig felemelkedett.

Carker úr nagyon sajnálta, Carker úr rendkívül boldogtalan volt; el sem tudta mondani, milyen végtelenül nehezére esett az, hogy neki kell hírt hoznia egy igen csekély balesetről. Kérte Dombeyné asszonyt, hogy őrizze meg a nyugalmát. Becsületére mondja, aggodalomra nincsen ok. De Dombey úr...

Florence hirtelen felsikoltott, Carker úr azonban nem őt nézte, hanem Edithet. Edith csitította és nyugtatta a lányt, ő nem sikoltott fel ijedtében. Ó, nem!

- Dombey urat lovaglás közben baleset érte. Lova megcsúszott és levetette.

Florence rémülten felkiáltott: - Bizonyára súlyosan megsebesült; meghalt!

Nem, Carker úr becsületére mondta, hogy noha Dombey úr csupán elkábult, csakhamar magához tért, és igazán nincs veszedelemben. Ha ez nem így volna, ő, a szerencsétlen betolakodó, sohasem merte volna megkockáztatni, hogy Dombeyné asszony színe előtt megjelenjen. Ünnepélyesen biztosítja, hogy ez az igazság.

Mindezt úgy mondta, mintha Edithnek felelne, és nem Florence-nek; tekintete és mosolya Edithnek szólt egyedül.

Aztán elmondta, hol ápolják most Dombeyt, és arra kérte Edithet, bocsásson kocsit a rendelkezésére, hogy hazahozhassa.

- Mama, úgy szeretnék én is odamenni - rebegte Florence könnyes szemmel.

Carker úr, szemével Edithen, titkon hunyorított, és nemet intett a fejével. Látta, mennyire küzd Edith, mielőtt szép szemével válaszolna neki, de Carker úr kierőszakolta a választ - megmutatta neki, hogy akarja a választ, máskülönben beszélni fog, és vérig sebzi Florence szívét -, így hát Edith mégiscsak válaszolt. És mikor Edith mégis elfordította tekintetét, Carker szakasztott úgy pillantott rá, mint ma reggel arra a képre.

- Azt az utasítást kaptam - folytatta aztán -, hogy az új kulcsárnőt, gondolom, Pipchinné a neve...

Semmi sem kerülte el a figyelmét. Rögtön látta, hogy ez a házvezetőnő is csak újabb sértés Dombey részéről a felesége irányában.

- ...értesíteni szíveskedjék valaki, hogy Dombey úr kívánsága az, hogy a földszinten levő lakosztályán készítsék el az ágyat számára, mivel azokat a szobákat jobban szereti. Most pedig azonnal visszatérek Dombey úrhoz. Arról nem is szükséges talán biztosítanom önt, asszonyom, hogy a lehető legnagyobb figyelemmel voltunk Dombey úr kényelme iránt és hogy a legodaadóbb gond veszi körül. A legkisebb aggodalomra sincs ok. Higgye el, asszonyom, teljesen nyugodt lehet.

Aztán meghajolva, a legtüntetőbb hódolat és nyájasság jelei közt hagyta el a szobát; majd Dombey úr szobájába visszatérve úgy rendelkezett, hogy kocsit küldjenek utána a Citybe, aztán lóra ült és odalovagolt. Útközben nagyon komolynak látszott, nagyon komoly volt az irodában, és nagyon komoly maradt a kocsiban, míg Dombey úrért elhajtatott. Csak Dombey pamlaga mellett változott vissza a megszokott Carkerré, és emlékezett meg fogairól.

Szürkülettájban Dombey urat heves fájdalmak közepette kocsiba tették. Egyik oldalán vánkosokkal, köpenyegekkel támogatták föl, a másikon pedig bizalmas embere ült mellé támaszként. Mivel a rázkódástól óvni kellett, jóformán csak lépésben haladtak, amire hazaértek, egészen besötétedett már. Pipchinné asszony keserűen és mérgesen, s mint az egész háznép, meg nem feledkezve a perui bányákról, az ajtóban fogadta gazdáját, ecetes szavakkal frissítgetve és serkentve a cselédséget, miközben a gazdát szobájába szállították. Carker úr ott maradt Dombey mellett, amíg csak le nem fektették, és mivel Dombey úr kijelentette, hogy semmiféle női látogatót nem fogad, a háztartása élén álló tiszteletre méltó női szörnyetegen kívül, Carker úr még egyszer tiszteletét tette Dombeyné asszonynál, hogy hírt vigyen neki ura és parancsolója állapotáról.

Edithet újra Florence társaságában találta, és ekkor nyugtató szavait megint Edithhez intézte, mintha ezt a szerető szív legkegyetlenebb aggodalmai marcangolnák. És oly komoly volt Carker úr ebben a hódolattal teljes együttérzésben, hogy búcsúzás közben - futó pillantással Florence-re - odáig merészkedett, hogy megfogja Edith kezét, és fölébe hajolva megérintse ajkával.

Edith nem vonta el kezét, sem oda nem csapott vele a nyájas arcba, bár arca lángba borult, szeme szikrákat vetett, és egész alakja megfeszült. Hanem aztán, mikor egyedül maradt szobájában, úgy odavágta kezét a márványkandalló párkányához, hogy attól az egyetlen ütéstől felhasadt, és kifröccsent belőle a vér. Aztán eltartotta magától, mintha legszívesebben a tűzbe vetette volna, hogy hamuvá égjen.

Mélyen az éjben még mindig ott ült egyedül a hamvadó tűz előtt, komor, fenyegető szépségében, és nézte az árnyakat, melyek olyanok voltak, mintha az ő gondolatai váltak volna kézzelfoghatókká, és vetődtek volna a falra. Bármilyen sértések és bántalmak, méltatlan támadások, várható események előrevetett fekete árnyékai lobogtak előtte homályos és óriási alakban, aki mindezt ellene hajszolta seregestül, mit sem változott. És ez a valaki a férje volt.

NEGYVENHARMADIK FEJEZET

A virrasztók

Florence már régen fölébredt álmaiból, szomorúan nézte az atyja és Edith közti elhidegülést; látta, mint romlik viszonyuk napról napra, miközben egyre mérgesedik köztük az elkeseredés. Minden nap tapasztalata mélyítette azt az árnyékot, amely reményeire és szeretetére borult; fölkeltette benne a kis időre elszunnyadt régi bánatot, és még jobban megnehezítette elviselését.

Nehéz sors volt ez - ne érezze soha senki úgy, mint Florence, milyen nehéz! - hogy egy ilyen igaz és őszinte lélek természetes ragaszkodásának mind nagyobb kínszenvedéssé kellett válnia, és a gyöngéd, pártfogó szeretetet és gondoskodást mellőzésnek, visszautasításnak kellett felcserélnie. Nehéz sors volt ez, oly mélyen érző szívével érezni mindezt, és a viszonzott szeretet boldogságát nem érezni sohasem. De még ennél is nehezebb volt, amikor arra kényszerült, hogy atyjában, vagy Edithben kelljen kételkednie, holott Edith olyan szeretettel bánt vele és olyan drága volt a számára; s amikor éreznie kellett, hogy mindkettőjük iránt való szeretetében annyi a félelem, bizalmatlanság és döbbenet.

És Florence most mégis úgy kezdett érezni; ezt a feladatot, mintha lelke tisztasága rótta volna rá, mint kötelességet, amely elől menekülnie nem lehet. Látta atyját, milyen hideg, makacs Edith irányában, éppúgy, mint vele szemben; keménynek látta, zordnak és hajthatatlannak. Lehetséges volna-e, kérdezte könnyek között mintegy önmagától, hogy az ő édesanyja is ilyen bánásmódban részesült, és talán így hervadt el lassan, és így is halt meg?

Aztán meg arra gondolt, milyen büszkén és dölyfösen viselkedik Edith mindenki mással; milyen lenézően bánik édesatyjával, és mennyire távol tartja magától. Eszébe jutott az is, amit Edith hazatérésük estéjén mondott, és egyszerre úgy tűnt föl neki, mintha vétkeznék azzal, hogy olyan valakit szeret, aki atyja iránt oly ellenségesen viselkedik; atyja pedig tudván ezt, szobája magányában bizonyára úgy gondol rá, mint természetellenes érzésű gyermekre, s most ezt az új sérelmet hozzáadja a fájdalmas régihez, hogy születése óta sohasem tudta megnyerni szeretetét. Edith legközelebbi nyájas szava, kedves tekintete aztán úgy tüntette fel e gondolatokat Florence előtt, mint a legsötétebb hálátlanságot; mert hiszen ki volt Edithen kívül, aki Florence magányos, csüggedő, bús szívét felemelte, és az elhagyatott, megsebzett leányka számára a legjobb vigasztalónak bizonyult! És Florence most, gyöngéd lelkének kettős vágyakozásában, mind a kettő miatt szenvedett: mind a kettőjük boldogtalanságát érezte, és attól félt, hogy egyikük iránt sem teljesítette a kötelességét. Így aztán szeretetének kitáguló s mind a kettőt egybeölelő nagyságában, Edith oldalán többet szenvedett, mint amikor egymaga takargatta megosztatlan titkát a szomorú házban, és gyönyörű szép új mamája még nem sugározta rá fényét.

Mindazáltal egy rendkívüli szenvedéstől Florence mégis megkímélődött. Azt a legkevésbé sem gyanította, hogy Edith iránta érzett szeretetével csak növelte közte és atyja között a szakadékot, vagy hogy ez a szeretet atyjának új okot szolgáltat az ellenszenvre. Ha Florencenek sejtelme is lett volna, hogy szeretetének ilyen következménye lehet, milyen fájdalmat kellett volna éreznie akkor, milyen áldozatra lett volna képes ez a szegény, szerető szívű leány; milyen biztosan és sebesen elsuhant volna az elé a nagyobb atya elé, aki nem utasítja vissza gyermekeinek szeretetét, nem taszítja el megfáradott, megtört szívüket - az ég tudja azt! De hát másképpen volt, és így volt jól.

Egyetlen szó sem esett többé Edith és Florence között erről a tárgyról. Edith azt mondta egyszer, hogy közöttük erre nézve olyan mély a szakadék és a némaság, mint amilyen mély maga a sír; és Florence érezte, hogy Edithnek igaza van.

Ilyen helyzet közepette történt, hogy Florence édesatyját szenvedően, sebesülten hozták haza; s komoran vonult vissza lakosztályába, ahol csupán a cselédek ápolták, Edith nem közeledett hozzá, más társasága, barátja nem is volt Carkeren kívül, aki éjfélnél előbb sohasem távozott.

- No, ugyancsak szép kis társaság ez a Carker úr, Floy kisasszony - szólt Susan Nipper. - Drágalátos jómadár! Csak annyit mondok, ha bizonyítványt akar magának kiállíttatni, jó lesz, ha énhozzám nem fordul érte, annyit mondhatok!

- Kérlek, ne, édes Susan!

- Hát hiszen nagyon szép az, hogy a kisasszony azt mondja: „Kérlek! ne!" - felelt Nipper igen nagy hévvel. - Hanem igazán, már megkövetem a kisasszonyt, bizony odajutottunk, hogy az embernek minden csepp vére gombostűvé meg varrótűvé válik, és úgy áll tővel-heggyel össze az erében! Ne tessék engem félreérteni, kisasszony, én nem akarok egy árva szót sem szólni a kisasszony mostohamamája ellen, aki velem mindig úgy bánik, ahogy úrihölgyhöz illik, noha egy kicsit nagyon fenn van, bizony, azt meg kell vallanom nem mintha ezellen nekem bármi kifogást is szabad volna tennem, hanem aztán ami a Pipchinnéket illeti, akiket hozzá még a nyakunkba raknak, s aki úgy áll őrt a kisasszony papájának az ajtaja előtt, mint a krokodil (még hálásak lehetünk, hogy legalább tojást nem rak!), hát akkor azt kell mondanom, bizony, ami sok, az sok!

- Papának igen jó véleménye van Pipchinnéről - felelte Florence -, és teljes joga van, hogy maga válassza meg a házvezetőnőjét, jól tudod. Ezért kérlek, ne beszélj így!

- Jól van hát; ha a kisasszonynak azt tetszik parancsolni, hogy ne beszéljek így, hát sohasem teszem többé, hanem annyi bizonyos, hogy Pipchinnét, ha látom, akár éretlen piszkébe harapnék.

Susan rendkívüli lendülettel és a szokottnál is kevesebb szünetjelző írásjellel beszélt ezen az estén, amikor Dombey urat sebesülten hozták haza; Florence ugyanis leküldte, hogy atyja állapota felől érdeklődjék, és Susan kénytelen volt az üzenetet halálos ellenségének, Pipchinnének átadni; ez pedig, anélkül, hogy azt Dombey úrnak továbbította volna, saját kútfejéből szedett szavakkal küldte el Susant. Susan Nipper ebben nagy elbizakodottságot látott a perui bányák példaszerű áldozatának részéről, valamint sértést kisasszonyával szemben, amit meg nem bocsátott volna, és ilyenformán nyomós oka volt a nagy méltatlankodásra. Egyébként is nagyon bizalmatlan és gyanakodó volt már az esküvő óta; mert mint általában, akiknek lelkében erős és őszinte ragaszkodás nőtt nagyra az övéknél magasabb társadalmi fokon álló valaki irányában, Susan is féltékenykedett. Féltékenysége természetszerűen fordult Edith ellen, akivel most osztoznia kellett, mert kettejük közé lépett. Susan ugyan őszinte boldogsággal és büszkeséggel látta, hogy kisasszonya a régi mellőzött helyzetből most megfelelő helyére került, és atyja gyönyörű második feleségének barátnőjévé és pártfogoltjává vált, mégsem tudott átadni semmit a maga uralmából a szép második asszonynak a kétely és ellenségeskedés homályos érzése nélkül, amire a tárgyilagos lány jó szeme az új úrnő büszke, szenvedélyes természetében talált igazolást. Az esküvő óta a háttérből, ahova Susannak természetesen vissza kellett vonulnia, azzal a határozott meggyőződéssel nézte a házban történő dolgokat, hogy Dombeyné asszonytól semmi jó nem telik ki; hanem azért minden alkalmat gondosan megragadott annak a kijelentésére, hogy Dombeyné asszony ellen egy szó kifogása nincsen.

- Susan - szólalt meg most Florence, aki elgondolkodva ült asztalánál. - Ma este nem lesz szükségem semmire.

- Ó, Floy kisasszony - felelt Nipper -, az bizonyos, sokszor kívántam már vissza azokat a régi időket, amikor még sokkal későbbi órákban is itt virrasztottam a kisasszony mellett, és sokszor elnyomott az álom a fáradtságtól, csak a kisasszony maradt ébren, mint a bagoly, de hát most már mostohamamák járnak be a kisasszonyhoz esténként, és ülnek le itt a kisasszonnyal, bár én magam nagyon örülök neki, nagyon örülök. Isten ments, hogy csak egy szót is szóljak ellene.

- Sohasem fogom elfelejteni, Susan, ki volt az én hűséges társam, mikor senki más nem állt mellettem - felelt Florence gyöngéden -, soha! - és ezzel feltekintett, átölelte egyszerű jó barátnője nyakát, és odavonta arcát, megcsókolta, és úgy kívánt neki jó éjszakát, ami Nipper kisasszonyt egyszerre úgy ellágyította, hogy sírva fakadt.

- Most pedig, drága, aranyos Floy kisasszony, hadd menjek le ismét megnézni, hogy van a papája, úgyis tudom, hogy nincs a kisasszonynak nyugta miatta; hadd menjek hát az ajtajáig, legalább magam kopogtathatok be.

- Nem - mondta Florence -, eredj és feküdj le. Holnap reggel úgyis hallunk hírt. Reggel majd magam kérdezősködöm. Mama bizonyosan lent járt - tette hozzá Florence, de egészen belepirult, mert igazában nem remélhette -, vagy talán most is ott van. Jó éjszakát!

Susan sokkal meghatottabb volt, semmint a véleményét nyilvánítsa annak valószínűségéről, hogy Dombeyné asszony talán ott van a férje mellett, ezért hát szó nélkül vonult vissza. Florence pedig, amint egyedül maradt, két karjára borult, mint annak előtte olyan sokszor, és szabad folyást engedett könnyeinek. A családi békétlenség és boldogtalanság nyomorúsága; a remény végső megsemmisülése, hogy atyja szívéhez valaha közelebb kerülhessen, atyját és Edithet illető félelmei és kétségei, ártatlan szívének mindkettőjükhöz való vonzódása, az új fordulat okozta nehéz csalódás és bánat, amely a fényes remények látomása és ígérete volt nemrég; mindez most egyszerre megrohanta lelkét, és záporként indította meg a könnyeit. Anyja és öccse meghalt; atyja fagyos iránta; Edith meg atyjával helyezkedett szembe, és elvetette magától, de mivel ő megszerette Edithet, ez pedig őt, Florence-nek úgy tetszett, mintha szeretete sohasem nyerhetne boldogulást, bárhová is forduljon. Ezt a csüggesztő gondolatot aztán csakhamar elhallgattatta magában, hanem elindítói sokkal erősebbek és igazabbak voltak, semhogy megszabadulhatott volna tőlük, és megkeserítették éjszakáját.

Elébe tárult megint - mint ahogy ott volt előtte egész nap - atyja képe is, amint ott fekszik, sebesülten és szenvedőn, egyedül a szobájában; azok közül, akik a legközelebb állnak hozzá, nincs körülötte senki, s úgy tölti az éjszaka hosszú óráit magányos kínlódásban. Egyszerre egy ijesztő elképzelés - nem volt ugyan új - megrázta egész testében, és arra kényszerítette, hogy imádkozva kulcsolja össze kezét - rémülete, hogy hátha atyja meghal, anélkül, hogy őt látná, vagy csak a nevét is kiejtené. Felindult lelkiállapotában arra gondolt - és megremegett - hátha még egyszer lelopóznék, és kísérletet tenne, hogy bejusson az ajtaján.

Kiment s a szobája előtt hallgatódzott. A ház csöndes volt, és minden fény kialudt. Milyen régen, régen is történt - gondolta -, amikor éjjelente odazarándokolt az ajtajához! Milyen régen, gondolt vissza, mikor egyszer éjfélkor bement atyja szobájába, az pedig visszavezette a lépcsőhöz!

Most pedig gyermeki szívvel, mint akkor régen - még a gyermeki szemének szelíd, félénk tekintete, még a vállára omló fürtös haja sem változott -, Florence, aki lánysága kora virágzásának szépségében is ugyanolyan idegen maradt atyja számára, mint csecsemőkorában -, Florence lesurrant a lépcsőn, hallgatódzva, és atyja ajtajához közeledett. Egy lélek se mozdult

a házban. Az ajtó félig nyitva állt, hogy a friss levegő beáradjon, és benn olyan nagy volt a csend, hogy Florence tisztán hallotta a tűz pattogását, meg az óra ketyegését a kandalló-párkányon.

Betekintett. Bent a szobában a házvezetőnő, gyapjútakaróba burkolódzva, mélyen aludt a tűz előtt. Az ajtó a kandalló meg a másik szoba között félig csukva volt és spanyolfalat húztak elébe; a szobában világosság égett, és odavetette fényét az ágyra. A teljes csendben Florence apja lélegzéséből hallhatta, hogy alszik. Ez adta bátorságát, hogy megkerülje a spanyolfalat, s benézzen a szobába.

Mikor az alvó arcát meglátta, úgy megdöbbent, mintha nem is várta volna, hogy látja. Valósággal földbe gyökeredzve állt, és ha atyja felébred, ott kellett volna maradnia előtte.

Az alvó homlokán vágás volt; haját bizonyosan megnedvesítették, mert csapzottan és kuszáltan terült szét a vánkoson. Fél karja kötésben pihent a takarón, arca pedig fehér, mint a fal. Nem is ezért gyökeredzett földbe a lába, nem is ezért maradt ott, miután meggyőződött, hogy atyja nyugodtan alszik. Valami egészen más miatt tetszett atyja olyan ünnepélyesnek előtte.

Florence még sohasem látta atyját szemtől szembe úgy - vagy talán csak képzelte? -, hogy atyja ne látta volna őt, s arcán ne ült volna a találkozás miatt érzett bosszúsága. Valahányszor atyjára nézett, minden reményének azonnal el kellett hervadnia, és félénk tekintetének a földet kellett keresnie szeretetlen, kemény, visszautasító ridegsége előtt. De most, amint ránézett, most életében először látta, hogy arcáról elvonult az a felleg, mely az ő gyermekkorát elsötétítette. Ehelyett a csendes, békés éjszaka uralkodott az arcán. Mintha úgy aludt volna el, áldást susogva Florence-re.

Ébredj, szívtelen atya! Ébredj most, komor ember! Az idő repül, és az óra haragos léptekkel közeledik! Ébredj!

Az alvó arcán nem látszott változás; és amint Florence megilletődve figyelte, a mozdulatlan vonások emlékébe idézték az elköltözöttek arcát. Azok is így pihentek; ilyen lesz majd az atyja arca is egyszer; ilyen lesz ő is, atyjának síró gyermeke, ki tudná megmondani, mikor; és ilyen lesz a szeretet, gyűlölet és közömbösség egész világa körülöttük! Ha ez az idő elkövetkezik, az apa is könnyebb szívvel fogadja, amit most Florence tenni készül, és ki tudja, talán magának Florence-nek is könnyebb.

Odalopódzott egészen közel az ágyhoz, és lélegzetét visszafojtva, lehajolt, óvatosan megcsókolta atyja arcát, aztán egy pillanatra odahajtotta a magáét melléje, karját pedig, amellyel megérinteni nem merte, odatette atyja nyaka köré a vánkoson.

Ébredj, balvégzetű ember, ébredj, míg itt van a közeledben! Az idő repül, az óra haragos lépéssel közeleg, lába már itt van a házban. Ébredj!

Lelkében imát rebegett, hogy áldja meg atyját az ég; lágyítsa meg szívét iránta, ha lehet; ha pedig nem, akkor bocsássa meg neki azt, amiben hibázott, magának pedig bocsássa meg ezt az imát, amely szinte véteknek tetszett előtte. Azután könnyektől elhomályosult szemmel odanézett még az ágyra, és félénken kiosont a szobából, keresztülment a másikon és eltűnt.

Most már alhatik atyja! Csak hadd aludjék, amíg akar. De ha majd felébred, keresse szemével azt a karcsú alakot, és adja isten, hogy ott találja maga mellett, amikor majd az óra eljön!

Nehéz és bánatos volt szegény Florence szíve, amikor ismét felment a lépcsőn. A csendes ház mintha komorabbá változott volna, mióta lejött. Az éj halotti csendjében látott álom a halál ünnepélyes voltát, meg az életet együtt jelképezte előtte. Cselekedetének titokzatossága és némasága titokzatossá, némává és nyomasztóvá változtatta az éjszakát magát is. Nem érzett

hajlandóságot, szinte képtelen volt rá, hogy visszamenjen a szobájába. Azért befordulva a fogadótermek sorába, ahová a függönyökön át besütött a felhők közt bujkáló hold, lenézett a néptelen utcára.

A szél baljóslatúan zúgott. A lámpák lángja halovány volt és reszketett, mintha fáznának. Messzi csillogás derengett át az ég homályán, és a sejtelmes éjszaka nyugtalanul remegett, mint a haldoklók, akik zaklatott lélekkel távoznak a világból. Florence hirtelen visszaemlékezett, hogy egyszer, egy betegágy mellett virrasztva, figyelte ezt a vad időt, és tapasztalta hatását, mintha rejtett, természetes borzalom élt volna lelkében iránta. És most az idő valóban nagyon szomorú volt.

Mamája nem jött be szobájába ma este, talán ezért maradt fenn Florence olyan sokáig. Általános nyugtalanságában és attól az égő vágytól hajtva, hogy valakihez szólhasson, s ilyen módon megtörhesse a sötétség és némaság varázsát, Florence Edith hálószobája felé indult.

Az ajtó nem volt belülről bezárva, és könnyen engedett Florence habozó kezének. Meglepetve látta, hogy benn a szobában világosság van; de még jobban meglepte, amikor bepillantott, hogy Edith csak félig vetkőzött le; ott ült a tűz előtt, amely már teljesen lelohadt és kialudt. Merően tekintett maga elé a levegőbe; arcán, tekintetében, egész alakján, még abban a mozdulatban is, ahogy a szék karját fogta, mintha rögtön fel akarna pattanni helyéből, Florence olyan vad indulatot látott, hogy megrémült tőle.

- Mamám! - kiáltott fel. - Mi a baj?

Edith összerázkódott, aztán olyan megmagyarázhatatlan riadtsággal nézett Florence-re, hogy még jobban ráijesztett.

- Mamám! - kiáltott Florence, odasietve hozzá. - Édes jó mamám, mi a baj?

- Nem jól voltam - felelte Edith remegve, és még mindig olyan különösen nézett rá. - Rosszat álmodtam, édes szívem.

- Pedig még le sem feküdtél, mamám!

- Nem. Félig ébren álmodtam.

Vonásai lassan megenyhültek, és közelebb vonta Florence-et; s aztán ott, a lányka köréje fűződő karjaiban így szólalt meg gyöngéden suttogó hangon: - De hát az én kis madaram mit keres itt? A kis madaram mit keres itt?

- Nyugtalan voltam, mamám, hogy ma este nem láttalak; azt sem tudtam, hogy van a papa és...

Itt elhallgatott.

- Későre jár? - kérdezte Edith, és szeretettel simogatta hátra a lányka fürtjeit, amelyek összevegyültek az ő előrehulló sötét hajával.

- Nagyon késő. A reggel is közel van már.

- Igazán? A reggel? - ismételte Edith meglepetve.

- Édes mamám! Mi történt a kezeddel? - kérdezte Florence.

Edith hirtelen visszahúzta a kezét, és egy pillanatra megint rémülten nézett Florence-re (mintha mindenáron kerülni akarta volna), majd ennyit mondott:

- Semmi, semmi! Megütöttem. - Majd: „Édes Florence-em” felkiáltással, miközben keble hevesen emelkedni kezdett, egyszerre szenvedélyes zokogásra fakadt.

- Mama! Ó, mamám, mit tehetnék, hogy boldogok lehessünk? Tehetnék-e valamit?

- Nem! - felelte Edith.

- Bizonyos vagy benne? Hát nem tehetünk semmit, hogy boldogabbak lehessünk? Ha most az egyszer arról beszélek, ami foglalkoztat, bár megegyeztünk, ugye nem ítélsz el érte?

- Hiába, Florence, hiába! Mondtam neked, édesem, hogy rossz álmaim voltak. Semmi sem változtatja meg ezeket, és semmi sem gátolja meg, hogy visszajöjjenek.

- Nem értelek - felelt Florence Edith felindult arcára pillantva, amely mintha elsötétedett volna, most, hogy ránézett.

- Álmodtam - kezdte Edith halk hangon -, olyan büszkeségről, amelynek nincs hatalma semmi jóra, de minden rosszra roppant hatalma van; megmérgezték és uszították a szégyenletes éveken át, és mindig csak magára sújtott vissza; a tulajdonosát csak lealázta azzal, hogy tudomása volt mély lealázottságáról, de ereje nem, hogy bátran megtorolja, elkerülje, vagy azt mondja: „Ez pedig nem fog megtörténni!”... olyan büszkeségről, amely helyesebben irányítva, talán jobb dolgokra is vitt volna, de amely rossz irányba terelten és eltorzultan, mint gazdájának minden egyéb tulajdonsága, csak önmegvetésre, elkeseredésre, romlásra vezetett.

Rá sem nézett Florence-re, nem is hozzá intézte szavait, hanem úgy beszélt, mintha teljesen egyedül volna.

- Álmodtam - folytatta - közönyről és elfásultságról, ami az önmegvetésből s e nyomorult, eredménytelen és alávaló büszkeségből eredt. Odalépett ez a büszkeség még az oltár elé is, engedve a rég ismert, jól ismert kéz intésének... ó, anyám, anyám!... és cselekedete utálatossá vált előtte, de inkább azt választotta, mintsem napról napra újabb és újabb formában szenvedje el a sérelmet. Nyomorult, alávaló büszkeség!

És most növekvő, fenyegetőbbé váló szenvedéllyel tekintett föl, éppúgy, mint amikor Florence belépett.

- És álmodtam azt is, hogy az első késői kísérletnél, hogy célt tűzzön maga elé ez a büszkeség, megtiporták... igen, megtaposta egy közönséges láb, s ez a büszkeség most visszafordul, szembe vele. Álmodtam, hogy ezt a büszkeséget megsebezték, meghajszolták, kutyákat uszítottak rá, de állta a hajtást, és nem adja meg magát... nem is tudná, még ha akarná sem... hanem csak gyűlölni kényszerül azt az embert, fellázadni ellene és visszautasítani.

Edith megszorította Florence remegő karját, de amint letekintett a lány rémült arcára, a maga arca egyszerre megenyhült.

- Ó, Florence - szólalt meg -, azt hiszem, ma éjjel az őrülethez jártam közel! - Ezzel lehajtotta büszke fejét Florence vállára, és újra sírni kezdett.

- Ne hagyj el! Maradj mellettem! Senki másban nincs reményem, csak benned! - Ezt elismételte aztán sokszor egymás után.

Nemsokára megnyugodott valamennyire, és ekkor csupa részvét volt Florence iránt, aki könnyezett, és sajnálta azért is, hogy ilyen késői órában fönnvirraszt. Mivel már a hajnal derengett, Edith karjába fogta Florence-et és saját ágyába fektette; maga pedig, ahelyett, hogy szintén lefeküdt volna, odaült mellé, és rábeszélte, hogy próbáljon elaludni.

- Mert fáradt vagy drágám, meg boldogtalan is, és pihenésre van szükséged.

- Ma éjjel igazán boldogtalan vagyok, édes, jó mamám! - felelt Florence. - De hát te is boldogtalan vagy.

- Nem, amikor itt alszol hozzám közel, édes szívem.

Megcsókolták egymást, és a teljesen kimerült Florence csakhamar könnyű álomba szunnyadt; de amint Edith arcára függesztett szeme lezárult, oly szomorú volt arra a másik arcra gondolni, ott lenn, hogy kezét önkéntelenül Edith felé nyújtotta, vigaszt keresve; de aztán habozva megállott mozdulatában, nehogy a lent alvóhoz hűtelen legyen. Álmában pedig azzal vesződött Florence, miképp békíthetné össze őket, és miképp mutathatná meg nekik, hogy mindkettőjüket szereti; hanem álmában sem koronázta siker az igyekezetét és az ébrenlétben érzett fájdalom oda is elkísérte.

Edith pedig nézte a sötét szempillákat, amint harmatosan pihentek a kipirult arcon és gyöngéden, szánalommal figyelte az alvót, mert tudta az igazságot nagyon jól. De az ő szemére nem jött álom. Amint a nap fölkelt, Edith még mindig ott ült, ébren és virrasztva; Florence gyöngéd keze ott pihent a kezében, és ha néha rátekintett kisimult arcára, ezt suttogta: „Maradj mellettem, Florence, egyedül benned van minden reményem!”

NEGYVENNEGYEDIK FEJEZET

Válás

A nappal együtt, ha nem is éppen olyan korán, Nipper kisasszony is megjelent a színen. Végtelenül éles, átható tekintetű szemében valami bágyadtság mutatkozott, sőt szikrát sem vetett, és azt sejtette - márpedig ezt máskor ugyancsak bajos lett volna elképzelni a szeméről -, hogy néha-néha talán le is csukódik. Azonkívül mintha egy kicsit meg is lett volna dagadva a szeme környéke, mintha sírt volna az éjszaka. Hanem levert azért ugyancsak nem volt Nipper kisasszony, sőt egészen különösen élénknek és elszántnak látszott, és mintha egész erejét roppant küzdelemre ajzotta volna fel. Ez észrevehető volt még a ruházatán is, mert sokkal feszesebben és takarosabban öltözött fel ma, mint máskor; s a fejét hátra-hátraszegte jártában-keltében, ami szintén nagy elhatározást sejtetett.

Susan csakugyan elszánta magát valamire, mégpedig nem kisebb dologra, minthogy behatol Dombey úr színe elé, és beszélni fog vele tanúk nélkül, négyszemközt. - Sokszor mondtam már, hogy megteszem - szólt fenyegetőn önmagának aznap reggel, miközben nyakán néhányat rándított -, és most aztán gyerünk!

Tettre kész élénkségével, megsarkantyúzván merész elszántságát, egész délelőtt ott ólálkodott a lépcsőházban, anélkül, hogy a behatolásra a kedvező alkalom kínálkozott volna. Ez azonban a világért sem lankasztotta, sőt inkább serkentette, és Susan ébersége és elszántsága szikrányit sem kisebbedett. Estére járt már, amikor észrevette, hogy esküdt ellensége, Pipchinné asszony, azzal az ürüggyel, hogy egész éjjel be sem hunyta a szemét, ott szunyókál a szobájában, Dombey pedig őrizetlenül fekszik a pamlagon.

Susan egyet rándított hát, nemcsak a nyakán, hanem egész alakján, azzal lábujjhegyen Dombey úr ajtajához lépve, bekopogott.

- Szabad! - hangzott Dombey úr szava. Susan végső rándítással felbátorítva magát, belépett a szobába.

Dombey úr, aki a tüzet bámulta, meglepetve nézett a belépőre, és karjára támaszkodva, kissé felemelkedett. Nipper kisasszony meghajolt.

- Mit akar? - kérdezte Dombey úr.

- Kérem alássan, beszélni szeretnék önnel.

Dombey úr az ajkát mozgatta, mintha Susan szavait ismételné magában, de a lány hallatlan vakmerőségén láthatóan annyira elképedt, hogy megszólalni sem tudott.

- Tizenkét éve, uram - kezdte Susan áradásszerű beszédmódján -, hogy itt szolgálok a házban az én úrnőm, Floy kisasszony mellett, aki még jóformán beszélni sem tudott, amikor én ide kerültem, és már régi bútordarab voltam, amikor Richards asszony a házba került, és ha Matuzsálem nem is vagyok éppen, azért nem vagyok ölbeli gyerek sem.

Dombey úr felkönyökölt, és csak bámult a lányra, anélkül, hogy bevezetőjéhez egyetlen szó megjegyzést is fűzött volna.

- Még soha nem született világra jobb, drágább kisasszony, mint az én kisasszonyom, uram, márpedig, nekem csak tudnom kell, jobban, mint egyeseknek, mert láttam a drága lelkem kisasszonyomat a szomorúságában meg a vígságában (no, ebből aztán kevés jutott neki), és láttam az öccsével is, meg láttam egyes-egyedül, míg egyesek rá sem néztek soha, és éppen

azért meg is mondom, meg én - e szónál a bogárszemű lány megrázta a fejét, és könnyedén toppantott a lábával -, hogy Floy kisasszony a legjobb, legdrágább angyal, aki valaha élt, és ha darabokra tépnek is érte, annál inkább kimondom, pedig nem tartozom a Fox vértanúi közé.

Dombey úr elsápadt a megdöbbenéstől és felháborodástól, és olyanformán nézett a beszélőre, mintha a saját szemét és fülét vádolná, hogy rászedi.

- Ki is lehetne másmilyen, mint hű meg igaz, Floy kisasszonyhoz, uram, és én nem is hánytorgatom fel érdememet, hogy tizenkét éven keresztül híven szolgáltam, mert szívből szeretem... igen bizony, kimondom egyesek előtt, akárki legyen is az; - és e szónál a bogárszemű megint rántott egyet a fején és megint toppantott egyet, közben zokogást fojtott el magában -, hanem legalább a hű és igaz szolgálat, remélem, jogot ad arra, hogy beszéljek, és beszélek is, fogok is, akarok is, ha törik-szakad.

- Mit akar maga, lány? - kiáltott fel Dombey, vadul rámeresztve Nipper kisasszonyra a szemét. - Hogy merészel ilyet?

- Hogy mit akarok, uram? Csak annyit, hogy tisztelettel és bántó él nélkül akarok önnel beszélni, és megmondani mindent, és hogyan merem ezt tenni, nem tudom, de azért mégis megteszem! Ó, ön nem ismeri az én kisasszonyomat, uram, igazán nem, és ha csak egy kicsit is ismerné, hát nem tudna olyan keveset róla, mint amennyit most tud valóban, valóban.

Dombey úr haragjában a csengettyűhúzóhoz akart kapni, de a csengettyűhúzó a kandalló másik oldalán függött, ő pedig nem tudott fölkelni, és odamenni segítség nélkül. A Susan gyors szeme rögtön észrevette Dombeynak ezt a gyámoltalan helyzetét, és mint később mondta, most aztán a körmei közé került.

- Floy kisasszony a leghűségesebb, legengedelmesebb, legtürelmesebb és leggyönyörűbb lány, uram, és nincs úriember, ha akár nagy és gazdag, mint a legnagyobbak és a leggazdagabbak együttvéve egész Angliában, aki büszke ne lenne, és ne lehetne rá, s büszkének ne illenék rá lenni. Ha egy ilyen apa tudná, mit ér igazán Floy kisasszony, inkább nagyságát és összes vagyonát elveszítené és rongyokban, koldulva járna házról házra... Úgy bizony, én nem bánom, megmondom ezt akárkinek a világon! - kiáltott Susan, könnyekben törve ki... - mint hogy olyan szomorúságot és szenvedést okozzon a kisasszony gyöngéd, jó szívének, amilyet az én szemem láttára szenvedett el ebben a házban!

- Maga lány, hallja, hagyja el a szobát rögtön! - kiáltott Dombey úr.

- Bocsánatot kérek, uram, nem teszem meg, mégha mindjárt itt is kellene hagynom a helyemet - felelte a rettenthetetlen Nipper -, ezt a helyet, ahol oly sok éven keresztül szolgáltam, és ahol olyan sokat láttam, ámbár azt hiszem, ahhoz csak mégsem lenne lelke, uram, hogy ilyen okból elküldjön Floy kisasszony mellől, de még akkor sem mennék most innen, míg a többit is el nem mondtam; mert hindu özvegy nem vagyok ugyan, uram, és nem is igen hiszem, hogy leszek valaha is, hanem, ha egyszer föltettem volna magamban, hogy elevenen elégetem magam, hát megtenném! Most pedig föltettem, hogy kimondom, ami a lelkemen van.

Amit egyébként Susan arca a szavainál nem kevésbé elárult.

- Nincs egyetlen személy az ön szolgálatában, uram - folytatta a bogárszemű -, aki több tisztelettel nézné önt, mint én, és elgondolhatja, mennyire igaz ez, ha olyan merész leszek és elmondom, hogy százszor is fel akartam már világosítani önt, de sohasem bírtam magamat rászánni, egész tegnap estig, hanem tegnap este aztán rászántam magam.

Dombey úr dührohamában megint utánakapott a csengettyűzsinórnak, s mivel nem volt kéznél, a haját tépte helyette.

- Én láttam, hogyan igyekezett, hogyan törekedett a Floy kisasszony a jóra, amikor még olyan kicsi és tűrő lányka volt, hogy a legderekabb nők példát vehettek volna róla, én láttam, hogy maradt fönn fél éjjelen át is, hogy a gyönge kis öccsén segíthessen a tanulásban, s én láttam, hogyan gyámolítgatta és virrasztott mellette máskor... vannak, akik jól tudják, mikor... én láttam, hogyan nőtt fel minden bátorítás és segítség nélkül úri hölggyé, istennek hála! Hogy most dísze meg büszkesége minden társaságnak, ahová belép, de azért mindig azt láttam, hogy szívtelenül elhanyagolják, s milyen nagyon szenved emiatt... én bizony kimondom ezt, akárki hallja is!... én láttam mindezt, de azért mégsem szóltam egy szót sem, hanem, ha valaki tiszteletben tartja a föllebbvalóit, még nem jelenti azt, hogy az ember faragott képeket imádjon, és éppen azért beszélni akarok és beszélni fogok!

- Van valaki ott a másik szobában? - kiáltotta Dombey úr. - Hol vannak az inasok? Hát a cselédek? Senki sincs itt?

- Tegnap este sem feküdt még le a kisasszony, mikor én eltávoztam - folytatta Susan, semmibe sem véve a félbeszakítást -, és én tudom, miért, azért, mert ön, uram, beteg, és ez elég volt, hogy a kisasszonyt boldogtalanná tegye és azzá is tette, mint láttam. Lehet, hogy páva nem vagyok, uram, de azért nekem is van szemem... és fennmaradtam egy kicsit a szobámban, gondolván, hogy szegény talán majd elhagyatottnak érzi magát és szüksége lesz rám, és akkor láttam aztán, amint lelopódzott a lépcsőn, és ide jött az ajtóhoz, mintha valami vétkes dolgot követne el, hogy látni akarja a tulajdon papáját; aztán láttam, amint visszalopódzott és bement az elhagyatott szalonokba, és úgy sírt, hogy én igazán alig bírtam hallgatni - folytatta Susan, és megtörölte bogárfekete szemét, aztán kérlelhetetlenül rászegezte ismét Dombey úr magából kikelt arcára. - Nem először történt, hogy sírni hallottam, de nem ám, csak a jóisten tudja, hányszor; ön nem ismeri a saját lányát, uram, és azt sem tudja, mit cselekszik, mikor úgy bánik vele, mint ahogyan bánik... és akárki hallja is, kimondom egyeseknek és mindenkinek - tört ki Susanból -, hogy az bizony szégyen és gyalázat!

- Ejnye, semmirevaló fehérnép - hangzott e percben Pipchinné hangja, amint a bájos perui bányászné fekete selyemruhája beviharzott a szobába. - Hát ez meg mi?

Susan olyan tekintetben részesítette Pipchinnét, amelyet éppen az ő számára talált fel, amikor megismerkedtek, és engedte, hogy a kérdésre Dombey úr feleljen.

- Hogy ez mi? - kiáltotta Dombey úr, szinte tajtékozva a dühtől. - Igen, mi ez, asszonyom? Magának, aki ennek a háztartásnak az élén áll és kötelessége lenne rendben tartania, csakugyan van oka rá, ezt kérdezni. Ismeri ezt a nőszemélyt?

- Nagyon kevés jót tudok róla - károgott Pipchinné. - Hogy mer ide bejönni, maga szemtelen? Takarodjon rögtön!

A hajthatatlan Nipper azonban másodszor is rávetette szemét Pipchinnére, s a helyén maradt.

- És ezt nevezi maga egy háztartás rendbentartásának, asszonyom, hogy ilyen nőszemély kénye-kedve szerint járhasson ide, és beszélni kezdjen velem? Hogy egy úriember... a saját házában... a saját szobájában... szemtelen nőcselédek nyelveskedésétől szenvedjen?

- Valóban, uram - felelt Pipchinné, kemény, szürke szemében a bosszú tüzével -, rendkívül sajnálom a dolgot; elképzelni sem tudok ennél rendellenesebb, istentelenebb dolgot; igazán megáll az eszem; hanem sajnálattal kell mondanom, hogy ezzel az ifjú nőszeméllyel nem is lehet bírni, uram! Dombey kisasszony teljesen elrontotta, és most már mindenkinek a nyakára nőtt. Maga is tudja, hogy ez így van - kiáltott Pipchinné élesen, fejét rázva Susan felé. - Szégyellje magát, maga cédaság! Szedje a lábát azonnal!

- Ha olyan személyeket talál a szolgálatomban, Pipchinné asszony, akikkel nem lehet bírni - felelt Dombey úr a tűz felé fordulva -, feltételezem, tudja, mit kell tennie velük. Remélem, tudja, miért van itt. Ki velük!

- Nagyon jól tudom, mi a tennivalóm, uram - vágott vissza Pipchinné -, és természetesen meg is fogom tenni. Susan Nipper - csattant rá a leányra a szokottnál is kurtábban -, mához egy hónapra elmehet.

- Ó, igazán! - feleselt Susan hetykén.

- Igazán - felelt Pipchinné -, énrám pedig ne vigyorogjon, maga ronda macska, mert majd meg találom kérdezni, mit vigyorog. Hordja el magát, még ebben a percben!

- Megyek is, még ebben a pillanatban, megyek, nyugodt lehet felőle - felelt a szavakész Nipper. - Tizenkét évig szolgáltam ebben a házban a kisasszonyom mellett, de egy óráig sem maradok tovább azután, hogy holmi Pipchinné nevű személyek garázdálkodnak itt, afelől nyugodt lehet, P.-né asszony.

- Csakhogy megszabadulunk az ilyen söpredéktől! - harsogott vissza a felbőszült vénasszony. - Egy-kettő, kifelé, ne várja, hogy kirakassam innen!

- Csak annak örülök - felelt Susan, visszanézve Dombey úrra -, hogy legalább megmondtam egy kis részt abból az igazságból, amit már régen meg kellett volna mondani, és amit nem lehet elég gyakran és eléggé őszintén megmondani, és a világ összes Pipchinje... remélem, hogy nincs belőlük valami sok! - (itt Pipchinné rendkívül élesen azt kiáltotta, hogy: „Hordja el magát!", mire Nipper kisasszony az előbbi pillantásával mérte végig) - sem teheti ki nem mondottá, még ha egy álló esztendeig egyebet sem csinálnának, mint felmondanának, mindjárt reggel tíz órától éjféli tizenkét óráig folytonosan csak azt retyegnék, hogy fel van mondva és elmehetek, és aztán belehalnának a kimerülésbe, s az volna aztán csak az igazi öröm a világon!

Ezekkel a szavakkal Susan kivonult, ellenségét megelőzve, és roppant méltósággal ment fel a szobájába. Pipchinné majd megfulladt mérgében, Susan pedig a szobájába érve, leült a ládák közé, és keservesen sírni kezdett.

Ebből az ellágyult hangulatból azonban csakhamar üdvösen és frissítően rázta fel Pipchinné hangja, ki ott állt az ajtón kívül.

- Azt akarom tudni, az arcátlan lotyó tudomásul veszi-e, hogy kirúgtam, vagy nem veszi tudomásul?

Nipper kisasszony kikiáltott, hogy az ilyen módon leírt személy nem ebben a részében lakik a háznak, mert annak a neve Pipchinné, és ott található a házvezetőnő szobájában.

- Maga pofátlan senkiházi! - rikácsolt Pipchinné, erősen rázva az ajtókilincset. - Ebben a pillanatban szedje a sátorfáját. Pakoljon azonnal. Hogy mer maga így beszélni egy úri-asszonnyal, aki jobb napokat is látott?

Nipper kisasszony pedig kikiáltotta a várából, hogy szívéből sajnálja azokat a jobb napokat, amiért Pipchinnét látniuk kellett, és ami az év legrosszabb napját illeti, hát az ő véleménye szerint éppen neki valók, bár még azok is sokkal jobbak, mint amilyeneket érdemelne.

- Hanem azért sose fárassza magát azzal, hogy ilyen nagy zenebonát csap az ajtóm előtt - folytatta Susan -, meg, hogy a kulcslyukat a nézésével bepiszkolja, ugyanis összeszedtem már a holmimat és megyek, erre leteheti a nagyesküt akár a törvényszék előtt.

Erre a hírre az özvegy nagy elégedettségének adott kifejezést, és miután még néhány általánosságot elmondott holmi nyelves, orcátlan szolgálókat illetően, akiket Dombey kisasszony hozzá még el is rontott, elvonult onnan, hogy kikészítse Susan bérét; Susan pedig csomagolni kezdett, hogy azonnal és a lehető legnagyobb méltósággal távozhasson, de azért időközben el-elpityeredett bizony, ha Florence jutott az eszébe.

Fájdalmának tárgya nem is maradt soká távol; a híre ugyanis hamarosan szétfutott az egész házban, hogy Susan összetűzött Pipchinnével, Dombey úr elé vitték az ügyet, Dombey úr szobájában aztán példátlan patália támadt, és Susannak most mennie kell. A zűrzavaros hírnek ezt az utolsó részét Florence igazoltnak látta, mert mire odaért Susan szobájába, az már utolsó ládáját is lezárta és kalappal a fején ült rajta, útra készen.

- Susan! - kiáltott Florence. - Hát itt hagysz engem? Te!

- Ó, az isten szent szerelméért, Floy kisasszony - szólt Susan szipogva -, ne tessék hozzám egy szót sem szólni, vagy pedig szégyenben maradok a Pi-i-i-pchinné előtt, pedig a világ minden kincséért sem akarom, hogy sírni lásson.

- Susan! Drága lányom, régi barátnőm, hát mit csinálok én tenélküled? El tudsz így menni, ilyen könnyen?

- Jaj, de-dehogy is könnyen, drága Floy kisasszony, de hát ezen már nem lehet segíteni - zokogta Susan. - Én csak a kötelességemet teljesítettem, igazán mondom, hogy így van. Nem az én hibám. Bele is nyugszom. Nem maradhatok itt még egy hónapig, mert akkor sem tudnám itt hagyni, édes aranyom, pedig hát egy szó, mint száz, azért hát ne is tessék hozzám beszélni, édes jó Floy kisasszony, mert ha éppen szilárd vagyok is, azért nem vagyok márvány kapubálvány, aranyos lelkem!

- De hát mi történt itt, és hogy történt? - faggatta Florence. Susan csak a fejét rázta.

- Nem mondod meg?

- Nem, nem, angyalom, kisasszonykám, ne is tessék kérdezni, mert nem mondhatom meg, és a világ minden kincséért se tessék értem szót emelni, hogy maradhassak, mert még az sem használna, a kisasszony meg csak magának ártana, és azért az isten áldja meg, egyetlen, drága aranyom, és bocsásson meg nekem, ha valamiben vétettem, és hogy olyan sokszor haragos voltam ezek alatt az esztendők alatt!

Susan e szavakkal könnyített szívén, karját pedig úrnője köré fonta.

- Aranyos kisasszonyom, sokan jöhetnek utánam, akik majd szolgálni fogják, örömmel is, meg jól és hűségesen is, de olyan nem lehet közöttük egy sem, aki nagyobb ragaszkodással szolgálja, mint én, és csak félannyira is úgy szeresse, és ez az egyetlen vigasztalásom. A jóisten áldja meg, édes Floy kisasszony.

- Aztán hová mész innen, Susan? - kérdezte úrnője sírva.

- Van egy testvérbátyám falun, kisasszony, gazdasága van lenn Essexben - felelt a megtört szívű Susan -, aztán annyi te-tehenet, meg di-di-disznót tart, és én odamegyek a postakocsival hozzá, és nála fo-fogok lakni, hát ne tessék miattam aggódni, mert nekem a takarékban pénzem van, és nem kell, hogy mindjárt beálljak más helybe, amit nem is bírnék, nem is bírok megtenni, szívem édes, egyetlen kisasszonyom! - Susan iszonyú sírással végezte, de meghatottságát csakhamar félbeszakította Pipchinné földszintről felviharzó hangja. Hallatára rögtön megtörölte vörös és dagadt szemét, aztán szomorú kísérletet tett, hogy jókedvűen lekiáltson Towlinsonnak: hívjon kocsit, és vigye le a ládáit.

Florence halálsápadtan a felindulástól és fájdalomtól, tartózkodott az amúgy is hiábavalónak látszó beavatkozástól, nehogy új okot adjon az ellenségeskedésre atyja meg felesége közt, akinek szigorú, megbotránkozott arca éppen néhány pillanat előtt szolgált neki intés gyanánt; meg azért is, mert megmagyarázhatatlan sejtelem súgta neki, hogy tudtán kívül ővele is összefügg cselédjének és barátnőjének távozása; ezért csak szótlanul, könnyek között követte Susant Edith öltözőszobájába, ahová az elköszönni indult.

- No, itt a kocsi, a ládák lenn vannak, hát csak szaporán, szaporán - rikácsolta Pipchinné, egy pillanatra megjelenvén az ajtóban. - Bocsánatot kérek, asszonyom, de ez Dombey úr parancsa.

Edithet éppen a komornája fésülte. Vacsorára hívták valahová. Megőrizte arca büszke mozdulatlanságát, és tudomást sem vett a dologról.

- Itt a pénze! - vetette oda aztán Pipchinné, aki rendszeréhez híven, és a perui bányákra visszagondolva hozzászokott, hogy a cselédeket is olyan vasmarokkal kezelje, mint odalenn Brightonban a kosztosait, szegény Bitherstone kedélyének örökös megsavanyodására -, és minél gyorsabban megszabadulunk magától, annál jobb.

Susannak már ahhoz sem maradt kedve, hogy Pipchinnét a neki kijáró pillantásban részesítse, csak némán bókolt Dombeyné előtt (aki viszont szó nélkül, egyszerű fejbólintással bocsátotta el, és szeme mindenkinek a tekintetét kerülte, Florence-ét kivéve), majd búcsúzóul még egyszer átkarolta kisasszonyát, s utoljára újra megölelte, megcsókolta. Szegény Susan arca a válság e percében, részint túláradó érzelmei, részint a visszafojtott zokogás miatt - mert a világ minden kincséért sem akarta volna, hogy Pipchinné a sírásának csak egy árva hangját is meghallja, és ilyenformán ujjongásra adjon neki alkalmat -, a legsajátságosabb fintorok sorozatát mutatta, amilyet csak ember látott.

- Bocsánatot kérek, kisasszony - szólalt meg Towlinson az ajtón kívül, egy ládával a hátán -, Toots úr van a szalonban, tiszteletét küldi, és azt kérdezteti, hogy van a Diogenész meg a nagyságos úr.

Gyorsan, mint a gondolat surrant ki Florence a szobából, és lesietett Toots úrhoz, aki legragyogóbb öltözetében és erősen fújva állt ott izgalmában, hogy most mindjárt látni fogja Florence-et.

- Ó, jó napot kívánok, Dombey kisasszony - szólalt meg Toots úr. - Szentisten!

Ennek a felkiáltásnak az volt az oka, hogy Toots ekkor látta meg, milyen mély felindulást tükröz Florence arca. A kuncogást hirtelen abbahagyta, s olyanná vált, mint maga a kétségbeesés.

- Kedves Toots úr - kezdte Florence -, ön mindig olyan barátságos irántam, és olyan jó ember, hogy azt hiszem, megkérhetem önt egy szívességre.

- Ó, Dombey kisasszony, ha tudatja velem csak egy óhaját, hát igazán... igazán... még az étvágyam is megjön. Ami - tette hozzá Toots úr igen sok érzéssel -, már ugyancsak régóta odavan.

- Susan... aki nekem régi barátnőm... igazán a legrégibb... most hirtelen elhagyja a házat, méghozzá egészen egyedül, szegény leány. Hazamegy falura, nem messze innen. Megkérhetem-e, hogy viselje gondját addig, míg a postakocsiig eljut?

- Igazán, Dombey kisasszony, nagy szívességet tett velem, és nagy megtiszteltetésben részesített. Az ön bizalmának ez a jele, az után, amilyen állat voltam, hogy úgy viselkedtem Brightonban...

- Igen - felelte Florence hirtelen - ... azaz hogy nem... ó kérem, ne is gondoljon arra többet. Ugye tehát, lesz olyan jó, és elmegy most, hogy készen legyen, mire Susan elhagyja a házat? Ezerszer köszönöm. Ha tudná, mekkorát könnyített a lelkemen! Susan nem lesz olyan elhagyatott. Nem is gondolja, milyen hálás vagyok önnek, és mennyire meggyőződtem róla, hogy igazi jó barátom. - Florence őszinte örömmel újra meg újra köszönte Toots szívességét, Toots pedig őszinte örömmel menten sietett kifelé - vagyis hátrált, nehogy Florence-et egy pillanatra is szeme elől veszítse.

Florence-nek nem volt hozzá bátorsága, hogy kimenjen, mikor szegény Susant ott látta az előcsarnokban, Pipchinné pedig ugyancsak siettette. Diogenész meg ott ugrált körülötte, a legnagyobb rémületben tartva Pipchinnét, akinek ruhája felé nagyokat kaffantott, és mihelyt a derék asszonyság megszólalt, félelmetes vonításba kezdett, mert Diogenész legőszintébb, legengesztelhetetlenebb gyűlöletének tárgya volt. Florence látta, hogy Susan kezet fog az egész cselédséggel, és még egy utolsó pillantást vet a régi otthonra; aztán látta, hogy Diogenész kiugrik a kapun, utánaveti magát a kocsinak, mindenképpen elárulván, mennyire lehetetlenségnek tartja azt a tényállást elfogadni, hogy neki a bent ülőhöz immár semmi köze sincs. Aztán a kaput becsukták, a sürgés-forgás véget ért, és Florence-nek megeredtek a könnyei a hű barátnőért, akit senki sem pótol a számára többé. Senki. Senki.

Toots úr pedig, mint odaadó, hű lélekhez illik, hirtelen megállította a kocsit, és megmondta Susannak, mivel bízta meg Dombey kisasszony, Susan pedig még keservesebben sírt.

- Lelkemre mondom - szólt Toots úr és helyet foglalt a kocsiban Susan mellett -, nagyon együtt érzek magával. Becsületemre mondom, talán saját maga sem tudja annyira, mit érez, mint én. Mert én sem tudok elképzelni borzalmasabbat, mint a Dombey kisasszonytól való elválást.

Susan most már egészen átadta magát a fájdalomnak, és igazán megható volt látni.

- No nézze - kezdte Toots -, ne, kérem, ne tegye! Azaz hogy, akarom mondani, igazán tegye meg.

- Mit, Toots úr kérem?

- Hát azt, hogy jöjjön velem haza, és ebédeljen meg, mielőtt elindulna - felelte Toots. - A szakácsnőm igen tiszteletre méltó asszony... valóban, a leganyaibb teremtés, akit valaha láttam... és nagyon fog örülni, ha magának gondját viselheti. A fia - tette hozzá Toots úr további ajánlás gyanánt -, a fia menhelyi gyerek, és egy lőpormalom-robbanás okozta a halálát.

Susan elfogadta a szíves ajánlatot, Toots úr pedig elkalauzolta a lakására. A már említett derék hölgy fogadta őket, aki teljesen igazolta Toots elismerő szavait; úgyszintén ott volt a Viador Csirke is. Amint meglátta, hogy a kocsiban nőalak ül, rögtön arra a következtetésre jutott, hogy régi javaslatához híven, Dombey urat talán „kiütötték”, a lányát pedig megszöktették. A Csirke láttára Susan meglehetősen meglepődött; a bajnokot ugyanis ellenfele, a Vasöklű legyőzte, és úgy csúffá tette, hogy ezt a szétpüfölt arcot bizony nem nagyon lehetett társaságban mutogatni, ha az ember mások jó érzését is tiszteletben tartotta. A Csirke egyébként annak tulajdonította legyőzetését, hogy feje mindjárt a nagy viadal kezdetén a másiknak a karja alá került, s a Vasöklű így már alaposan ellátta a baját. E roppant összecsapással a nyomtatásban megjelent tudósítások szerint úgy állt a dolog, hogy a Vasöklű bizony elejétől fogva a helyzet ura volt, és a Csirkét a Vasöklű ugyancsak meggyomrozta, meghempergette, eltángálta, megdögönyözte, és helybenhagyta, s a Csirke még több más ehhez hasonló kellemetlenségen esett keresztül, míg végre kiütötték.

Susan a jó ebéd és szíves látás után újra bérkocsiba ült, hogy a postakocsi-állomásra hajtasson, Toots úr ott ült mellette, csakúgy mint az előbb, a Csirke pedig a bakon. Bármennyire is kitüntette is a kis társaságot a Csirke erkölcsi súlya és hősi mivolta, díszére nem vált, annyi szent, legalábbis külsőleg nem, a flastromok miatt, amelyek ugyancsak szép számmal tarkállottak az arcán. Azonban a Csirke azt a fogadalmat tette magában, hogy Toots urat soha el nem hagyja (noha Toots titokban már epedezett a szabadulás után), legfeljebb egy jól felszerelt és berendezett kocsmáért, és mivel az volt a leghőbb vágya, hogy a kocsmárosi pályára léphessen, s minél előbb halálra ihassa magát, a legcélszerűbbnek azt tartotta, ha Toots számára minél elviselhetetlenebbé válik.

Az esti postakocsi, amellyel Susannak mennie kellett, már éppen indulófélben volt. Toots elhelyezte Susant a kocsiban, aztán ott lebzselt az ablak előtt, határozatlanul, míg végre már a kocsis feltelepedett a bakra. Toots úr egyszerre felállt a lépcsőre, és benézett a kocsiba, és arcáról a lámpa fényénél világosan le lehetett olvasni a feszültséget meg a zavart, aztán hirtelen megszólalt:

- Mondja csak, Susan! Dombey kisasszony... tudja...

- Igen, Toots úr.

- Gondolja, hogy Dombey kisasszony talán... majd... hiszen érti...

- Bocsánatot kérek, Toots úr, de nem hallom, mit mond.

- Gondolja-e, hogy Dombey kisasszony valaha... nem mondom, hogy most azonnal, de egyszer... hosszú idő múlva... hiszen tudja... hogy... hogy szerethetne engem? Ez az! - vágta ki végre szegény Toots.

- Ó, dehogy - felelte Susan megrázva a fejét. - Higgye el, hogy soha. So-ha!

- Köszönöm szépen - felelte Toots úr. - Nem tesz semmit! Jó éjszakát. Igazán nem tesz semmit. Köszönöm!

NEGYVENÖTÖDIK FEJEZET

A bizalmi ember

Edith egyedül ment el a vacsorára, és korán hazatért. Alig múlt el néhány perccel tíz óra, amikor a kocsija már ott robogott visszafelé az utcájukban.

Arcán az öltözködés közben is látható erőltetett nyugalom, és a hajába tűzött virágfüzér komoly, hideg homlokot takart. De sokkal jobb lett volna talán, ha a koszorú leveleit, virágait cafatokra tépi szenvedélyes kezével, vagy ha lüktető, lázas feje nyugtalan mozdulataival széjjelzilálja, mintsem ilyen megkövesült nyugalom fölé boruljon. Olyan hajthatatlannak, megközelíthetetlennek, zordnak látszott, hogy nyilván azt hihette mindenki, ennek az asszonynak a természetét semmi sem lágyíthatja meg, sőt, mintha minden csak jobban megkeményítené.

Alighogy a kocsi megállt az ajtó előtt, és Edith kiszállóban volt, valaki hirtelen kilépett az előcsarnokból, és födetlen fejjel állt Edith előtt, majd a karját nyújtotta neki. Mivel az illető az inast már előbb félretolta az útból, Edithnek nem maradt más választása, minthogy elfogadja az odanyújtott kart.

- Hogy van a betege, uram? - kérdezte Edith ajkbiggyesztve.

- Jobban - felelte Carker úr. - Nagyon szépen javul. Éppen most hagytam el éjszakára.

Edith lehajtotta a fejét, és már fölfelé akart indulni a lépcsőn, amikor Carker utánalépett, és a lépcső aljáról így szólt hozzá:

- Asszonyom, kérhetem-e azt a kegyet, hogy egy percnyi kihallgatásra fogadjon?

Edith megállt, és odafordította fejét.

- Az óra nagyon alkalmatlan erre a célra, uram, én pedig fáradt vagyok. Olyan sürgős a dolog?

- Nagyon sürgős - felelte Carker. - Mivel már olyan szerencsés voltam, hogy találkoztam kegyeddel, engedje meg, hogy kérésemet megismételjem.

Edith egy pillanatra letekintett csillogó fogsorára, Carker meg felnézett pompás öltözékére, és ismét arra gondolt, milyen szép is ez az asszony.

- Hol van Dombey kisasszony? - kérdezte Edith az inastól hangosan.

- A reggelizőszobában, asszonyom.

- Világítson odáig. - Egy pillanatra ismét odafordult a lépcső alján várakozó úriember felé, és könnyedén intett, hogy kövesse, aztán megindult az inas után.

- Bocsánatot kérek, asszonyom! Dombeyné asszony! - szólt a fürge és halk léptű Carker, s e pillanatban oldalánál termett. - Szabad volna arra kérnem, hogy Dombey kisasszony ne legyen jelen?

Edith hirtelen szembefordult vele, de az előbbi teljes önuralommal és nyugodtsággal.

- Szeretném Dombey kisasszonyt megkímélni - szólt Carker úr halkan - mondanivalómtól. Vagy legalább, asszonyom, szeretném kegyedre bízni annak eldöntését, tudjon-e arról Dombey kisasszony, vagy sem. Ezzel tartozom kegyednek. Ez szigorú kötelességem kegyed iránt. Legutóbbi beszélgetésünk után egyszerűen lehetetlen volna, ha másképp cselekednék.

Edith lassan elfordította szemét Carker arcáról, aztán így szólt az inashoz:

- Valamelyik másik szobába! - Az inas az egyik fogadóterembe vezette őket, gyorsan világosságot gyújtott, aztán eltávozott. Amíg ki nem ment, nem szóltak egy szót sem. Edith helyet foglalt, mint egy trónuson, a tűz mellett álló pamlagon, Carker úr pedig némi távolságra állt tőle, kalapját kezében tartva, és a szőnyeget vizsgálta.

- Mielőtt meghallgatnám önt, uram - szólt Edith -, azt óhajtom, hogy ön hallgasson meg engem.

- Ha Dombeyné asszony fordul hozzám, még ha meg nem érdemelt szemrehányás hangján is, az olyan nagyra becsülendő megtiszteltetés, hogy még ha nem is volnék készséges szolgája mindenben, kívánságának akkor is a legkészségesebben engedelmeskednék.

- Ha attól az embertől hoz megbízást uram, akitől éppen most jön - itt Carker úr felvetette a szemét, és meglepetést próbált színlelni, de tekintete találkozott Edithével, és ekkor rögtön abbahagyta a színlelést -, ha ez is volt a szándéka, akkor kérem, ne próbálja elmondani, mert meg sem hallgatom. Alig van rá különben szükség, hogy megkérdezzem, vajon ilyen dologban jár-e? Már vártam önt.

- Az a balszerencsém, hogy valóban ilyen okból kell itt megjelennem, teljesen akaratom ellenére. De legyen szabad elmondanom, hogy igazában kétféle céllal. Az egyik ez...

- Ezzel az eggyel, uram, végeztünk. Ha pedig visszatérne rá...

- Elképzelheti-e, Dombeyné asszony - szólt Carker, közelebb lépve -, hogy visszatérnék rá a kegyed tilalma ellenére? Lehetséges-e az, hogy Dombeyné asszony, tekintet nélkül szerencsétlen helyzetemre, feltette volna magában, hogy engem teljesen elválaszthatatlannak gondoljon attól, akitől utasításaimat kapom, és ilyen módon szándékosan igazságtalanul bánjon velem?

- Uram - felelt Edith, sötét szemét egyenesen Carker szemébe szegezve, egyre emelkedőbb szenvedéllyel: orrcimpája reszketett, nyaka megduzzadt, a finom fehér hattyú-pehely pedig meg-megreszketett a köpenyén, amely csak úgy lazán volt odavetve vállára és sikeresen kelt versenyre hófehér szomszédjával -, miért közeledik úgy hozzám, ahogy egy ízben már cselekedte? Férjemhez való ragaszkodásomról és engedelmességemről beszél, mintha azt gondolná, hogy boldog házaséletet élek, és tisztelem a férjemet. Gúnyt űz belőlem, holott jól tudja... igen, még magam sem tudom jobban, mint ön, láttam minden pillantásából, hallottam minden szavából... hogy miköztünk szeretet helyett idegenség és megvetés uralkodik, és megvetem őt, mint magamat azért, hogy az övé vagyok. Igazságtalanság! Ha igazságosan jártam volna el önnel, és azt tekintem, milyen szenvedést okozott nekem, s milyen sérelmeket szenvedtem el öntől, egyszerűen meg kellett volna ölnöm!

Carkertől kérdezte, miért tette ezt? Ha nem vakította volna el a büszkeség, harag és az önmegalázás - pedig elvakította, bármilyen vadul nézett is a férfira -, láthatta volna arcán a választ. Azért, hogy Edithet erre a vallomásra bírja.

De Edith nem látta, és nem is törődött még azzal sem, hogy ott van-e, vagy nincsen. Csak azt a sok méltatlanságot és vívódást látta. Lelki szemét ezekre szegezte inkább, ahelyett, hogy a férfit figyelte volna, s a tollakat tépdeste abból a ritka és gyönyörű szárnyból, amely egy aranyszálon függött le a csuklójáról, hogy legyező gyanánt szolgáljon neki, aztán leszórta a földre.

A férfi nem zsugorodott össze a tekintetétől, csak állt ott, amíg az asszony haragjának külső jelei, amely fölött nem uralkodhatott többé, eltűnnek; várt, mint aki elég választ tart készenlétben, és meg is adja mindjárt. Carker úr aztán, tekintetét egyenesen a lángoló szempárba fúrva, megszólalt:

- Asszonyom, nagyon jól tudom és tudtam a mai nap előtt is, hogy kegyét nem sikerült megnyernem, és azt is tudtam, miért nem. Igen. Tudtam. Igen, nyíltan beszélt velem, én pedig olyan nagy megkönnyebbülést érzek bizalma birtokában...

- Bizalmam! - ismételte Edith megvetően.

Carker ügyet sem vetett a közbeszólásra.

- ...hogy ilyenformán nem is teszek kísérletet a valóság rejtegetésére. Igen, én láttam mindjárt kezdettől fogva, hogy kegyed nem vonzódik Dombeyhoz... hogyan is támadhatna vonzalom egymástól ennyire különböző egyéniségek között? És azt is láttam, hogy azóta a kegyed szívében a közönynél erősebb érzések vertek tanyát... de hát hogyan is lehetne ez másképpen, tekintetbe véve a körülményeket? De vajon megilletett-e engem az a jog, hogy erről szerzett tudomásomat bevallani merészeljem.

- Hát az a jog megillette önt, uram, hogy az ellenkező hitet színlelje, és hogy nap nap után vakmerően elémbe tárja?

- Igen, asszonyom, megilletett! - felelt amaz hevesen. - Ha kevesebbet tettem volna, ha bármi egyebet tettem volna, nem beszélnék kegyedhez így; és előre láttam azt is... ki láthatta jobban nálam, mert ugyan ki ismerhetné Dombey urat jobban?... hacsak az ön jelleme nem bizonyul olyan engedékenynek és szolgálatkésznek, mint az első, alázatos feleségé, amit sohasem hittem...

Egy büszke mosoly azt sejtette Carkerrel halványan, hogy ezt a megjegyzést megismételheti.

- Amit, mondom, sohasem hittem, tehát valószínűnek látszott, hogy eljön az idő, amikor az olyan kölcsönös megértés, amilyenhez most eljutottunk, hasznos lehet.

- Hasznos? Kire nézve, ugyan? - kérdezte Edith gúnyosan.

- Kegyedre nézve, asszonyom. Nem tenném hozzá, hogy rám nézve is, mert óvakodom attól, hogy Dombey úrról csak olyan mérsékelt dicséretet is mondjak, amennyit becsületesen mondhatnék, nehogy szerencsétlen módon olyasmit ejtsek ki a számon, ami nagyon ellenére lenne valakinek, akinek Dombey úr iránti ellenséges indulata és megvetése - folytatta igen erős hangsúllyal - olyan határozott formát öltött.

- Becsületes mindenesetre, hogy „mérsékelt dicséret”-ről beszél, és lekicsinylően nyilatkozik arról, akinek fő tanácsadója és talpnyalója éppen ön!

- Tanácsadója igen. Talpnyalója... nem. Attól tartok, be kell ismernem, hogy a jó véleményemet talán hangsúlyoztam előtte. De hát az érdekeink és a boldogulásunk rendszerint megkívánja tőlünk, hogy olyan dolgokat is valljunk szóban, amiket nem érzünk. Üzlettársi viszonyaink érdeken és előnyökön alapulnak; barátságunk érdeken és előnyökön; érdek és előnyök kormányozzák cselekvéseinket; érdek és előnyök vezetnek házasságkötéseinkben... és ez napról napra így történik.

Edith vérpiros ajkát harapdálta, de rászegezett komor és szigorú, figyelő tekintetét nem vette le Carkerről.

- Asszonyom - folytatta most, s a legmélyebb és legtapintatosabb tisztelettel az arcán helyet foglalt egy széken, Dombeyné közelében -, miért haboznék őszintén beszélni, most, amikor teljesen a kegyed szolgálatának szenteltem magam? Természetes volt, hogy a kegyed képességével felruházott hölgy elképzelhetőnek tartotta, hogy férjét meg tudja majd változtatni jellemileg és jobbá alakíthatja.

- Előttem nem látszott ez a dolog természetesnek, uram - felelte Edith -, nekem sohasem volt ilyen óhajom, vagy reményem.

Büszke, rettenhetetlen arca megmutatta Carkernek, hogy elhatározott szándékkal dobja el az álarcot, amelyet Carker odakínált neki, és elszántan, teljes valóságában akarja magát kitárni, közömbösen aziránt, milyen színben fog feltűnni olyan valaki előtt, mint Carker.

- Vagy legalábbis természetes volt - kezdte újra a férfi -, ha ön azt képzelte, úgy élhet majd Dombey mellett, hogy sem alávetni nem kell akaratát az övének, sem ilyen heves összeütközésbe nem kell kerülnie vele. Azonban, asszonyom, ha kegyed ezt gondolta, nem ismerte Dombey urat, mint ahogy azóta meg is győződhetett erről. Kegyed nem tudta, mennyire követelő és gőgös, mennyire rabszolgája, hogy úgy mondjam, a saját nagyságának, és mint halad odaláncolva saját diadalkocsijához, mint igavonó állat, amely számára a földön nincs semmi más, mint a kocsi mögötte és húznia kell, keresztül-kasul mindenen.

Carker rosszmájúan élvezte ezt az elképzelést, csakúgy csillogott a foga, majd tovább folytatta:

- Dombey úr, asszonyom, valójában annyira nem képes kegyed iránt több figyelemre, akár énirántam. Ez az egybevetés a végleteket foglalja magában, de szántszándékkal mondtam így, és igazam van. Dombey úr hatalma teljes tudatában arra szólított fel tegnap... szó szerint így mondta... hogy legyek afféle üzenethordó kegyed között meg közötte, mivel jól tudja, hogy az én jelenlétem nem kellemes kegyednek, és azt akarja, hogy büntetése legyek engedetlensége miatt; és mert meg van győződve róla, ha engem, fizetett szolgáját, küld kegyedhez követ gyanánt, az lealázó... nem arra a hölgyre, akivel most beszélni van szerencsém, mert hiszen Dombey úr ilyet nem ismer, hanem a feleségére, tehát másik alattvalójára. Elképzelheti asszonyom, milyen kevéssé vesz tekintetbe, milyen eltompult az én érzéseim és véleményeim irányában, amikor nyíltan megmondja, milyen feladatra akar használni. Kegyed jól tudja, mennyire tökéletesen közömbösek rá nézve a kegyed érzései, már abból is, hogy egy ilyen követ útján fenyegeti. Amint kegyed sem feledte el, hogy Dombey úr ezt már egyszer megtette.

Edith még mindig figyelemmel nézte Carkert. Ez viszont őt figyelte és észrevette, amikor azt jelezte, hogy tudomása van a közte meg a férje között történtekről, megjegyzése úgy belehasított és sajgott büszke szívében, mint a méregbe mártott nyílvessző.

- Mindezt nem azért idézem föl, asszonyom, hogy mélyítsem a szakadékot kegyed és Dombey úr között... Isten mentsen! Mi hasznom volna belőle?... Csak azért mondom, hogy megmutassam, mennyire reménytelen dolog Dombey úrtól várni, hogy akárki mást tekintetbe vegyen, ha róla magáról van szó. Mi, akik körülötte vagyunk, különféle helyzetünkben, meg kell adni, megtettük a magunkét szintén, hogy gondolkozásmódjában megerősítsük; de ha mi nem tettük volna, megtették volna mások... vagy pedig nem maradhattunk volna meg mellette, mert hiszen ez a gondolkozás állt a tengelyében életének. Röviden, Dombey úrnak általában sohasem volt dolga másokkal, mint tőle függő alázatos személyekkel, akik térdet-fejet hajtottak előtte. Sohasem tudta, mi az, ha szenvedélyes büszkeséggel és kemény visszautasítással kerül egyszer szembe.

„Majd megtudja most!" Edith arca ezt látszott mondani, mindamellett, hogy ajka nem mozdult, de még csak szempillája sem rebbent. Carker látta, hogy a köpeny hattyúpihéje megremeg, és látta azt is, hogy Edith azt a gyönyörű madárszárnyat egy pillanatra odaszorítja a keblére; és a férfi újra lehántott egy réteget a büszke asszony kígyóbőréből.

- Dombey úr, jóllehet igen tiszteletre méltó úriember, szívesen elferdíti a tényeket, vagyis inkább saját érdekeihez igazítja. Erre talán jobb példát nem is igen nyújthatok, mintha elmondom kegyednek, hogy Dombey úr furcsa eszejárása folytán határozottan azt képzeli

(remélem, asszonyom, meg fog bocsátani ennek az őrültségnek elismétléséért, mert hiszen nem én mondtam), hogy amikor felesége előtt nézeteinek oly szigorú módon adott kifejezést, talán még kegyed is emlékszik, asszonyom, még Skewtonné asszony lesújtó halála előtt történt: mondom, azt hiszi, a jelenet feleségére olyan megsemmisítő hatást gyakorolt, hogy egy időre legalább, teljesen leigázta!

Edith fölkacagott. Hogy milyen nyersen és nem dallamosan, nem szükséges leírnunk. Elég az hozzá, hogy Carkernek jólesett hallania ezt a nevetést.

- És most, asszonyom, végeztem ezzel - vette föl a szót ismét. - A kegyed véleményei olyan szilárdak, és mint meggyőződtem róla, oly változatlanok - ezeket a szavakat lassan és nagyon erős hangsúllyal megismételte -, hogy szinte félek, újra magamra vonom haragját, ha azt mondom: általam legjobban ismert hibái ellenére megszoktam Dombey urat és becsülöm. De ha ezt mondom, higgye el, nem azért teszem, hogy oly érzést fitogtassak, amely a kegyedével ellentétes, és amely iránt kegyed nem is érezhet rokonszenvet - ó, milyen világosan és érthetően hangsúlyozta ezt! -, hanem azért, hogy bizonyságát adjam kegyed előtt buzgalmamnak, amellyel ebben a szerencsétlen ügyben magamat teljesen kegyednek szentelem, és jelét adjam a rám kényszerített szerepben érzett méltatlankodásomnak.

Edith úgy ült, mintha félt volna a szemét elfordítani róla.

Most pedig még egy utolsó gyűrű volt hátra csupán!

- Későre jár az idő - folytatta Carker -, és kegyed fáradt, mint említette. De azért ittlétem másik célját sem szabad elfelednem. Ajánlanom kell, könyörögnöm kell, hogy bizonyos okokból, amelyeket én jól ismerek, legyen óvatos Dombey kisasszonyhoz való viszonyában.

- Óvatos? Mit ért ezen?

- Óvatos, igen, nehogy túlzott szeretetet mutasson az ifjú hölgy irányában.

- Túlzott szeretet, uram! - kiáltott fel Edith, szemöldökét összeráncolva, s felemelkedett a helyéről. - És ki az, aki az én vonzalmamat kiméri és megítéli! Ön?

- Nem én vagyok. - Carker zavarban volt, vagy legalábbis úgy mutatta.

- Akkor hát ki?

- Nem gyanítja, ki lehet?

- Nincs kedvem találgatni.

- Asszonyom - szólt Carker kis habozás után, miközben folyton egymásra néztek, csakúgy, mint az előbb -, én igazán nehéz helyzetben vagyok itt. Kegyed azt mondta, semmiféle üzenetet nem fogad el tőlem, és megtiltotta, hogy arra a tárgyra visszatérjek. Azonban e két dolog olyan szorosan összefügg, hogy, hacsak el nem fogadja ezt a határozatlan figyelmeztetést olyanvalakitől, aki most már abban a tisztességben részesült, hogy a kegyed bizalmát bírja, még ha az út haragján keresztül vezetett is idáig, akkor kénytelen leszek megszegni tilalmát.

- Tudja, uram, hogy szabadságában áll, tegye meg hát.

Olyan sápadt volt, olyan remegő és szenvedélyes! Carker nem számította ki rosszul a hatást!

- Az ő utasítása volt - szólt halkan Carker -, hogy értésére adjam kegyednek: Dombey kisasszony iránti viselkedése kellemetlen az ő számára. Hogy akaratlanul is összehasonlításokat kell tennie, amelyek rá nézve nem kedvezőek. Hogy azt kívánja, változzék meg ez is; és ha kegyed vonzalma Dombey kisasszony iránt őszinte, hiszi, hogy meg is változik, mert különben érzelmeinek további szertelen nyilvánításából annak tárgyára csak hátrány származhatik.

- Ez fenyegetés - szólt Edith.

- Fenyegetés - felelt Carker csaknem hangtalanul, majd hangosan hozzátette: - de nem kegyed ellen irányul.

Milyen büszkén, egyenesen, méltósággal állt eddig előtte, és nézett rajta keresztül, ragyogó villámokat szóró szemével, mosolyogva keserűségében és haragjában; s most egyszerre megtántorodott, mintha a föld megindult volna alatta, és rögtön leroskadt volna, ha a férfi föl nem fogja karjaiban. De abban a pillanatban, ahogy Carker hozzáért, eltaszította magától, s mozdulatlanul, kinyújtott karral állt előtte.

- Kérem, hagyjon el. Ne mondjon ma többet.

- Érzem, milyen fontos ezt elmondanom, mert lehetetlen előre tudnunk, milyen következmények támadhatnak abból, mégpedig nagyon hamar, ha kegyed nincs tisztában Dombey úr felfogásával. Úgy hallom, Dombey kisasszonyt az a szomorúság érte ma, hogy régi cselédjét elküldték, ami még csak a jelentéktelenebb előzmény lehet. Remélem, nem veszi zokon, hogy arra kértem, Dombey kisasszony ne legyen beszélgetésünknél jelen. Remélhetem?

- Nem veszem zokon. De kérem, most távozzék.

- Tudtam jól, hogy a kegyed erős és őszinte érzései Dombey kisasszony iránt valamikor nagy boldogtalanságot szereznek, ha arra kell majd gondolnia, hogy kegyed rontotta el az ifjú hölgy helyzetét, és tette tönkre jövőbeli reményeit - szólt Carker gyorsan és hevesen.

- Ne többet ma. Távozzon, kérem.

- Ezentúl állandóan itt leszek Dombey úr mellett, ápolására és az üzleti ügyek miatt. Ugye, megengedi, hogy ismét lássam kegyedet, és hogy megtanácskozzuk a tennivalókat, s meghallgassam parancsait.

Edith az ajtó felé tessékelte Carkert.

- Még nem határoztam, egyáltalán elmondjam-e neki, hogy már beszéltem kegyeddel, asszonyom, vagy engedjem föltételeznie, hogy még nem volt meg a kellő alkalmam, vagy más okból nem beszéltünk még. Engedelmével, szükséges lesz, hogy megint tárgyaljunk a dolgokról.

- Bármikor, csak most nem.

- És ugyebár megérti, asszonyom, hogy ha látni óhajtanám, Dombey kisasszony nem lehet jelen, és a kihallgatást úgy kérem, mint olyanvalaki, aki elég szerencsés ahhoz, hogy a kegyed bizalmát bírja, és azért jön, hogy mindenben segítséget nyújtson kegyednek, amennyire csak hatalmában áll... és aki talán a veszedelemtől is megóvhatja Dombey kisasszonyt.

Edith még mindig úgy nézett rá, mintha nyilvánvalóan félne elfordítani róla a szemét, nehogy Carker kimeneküljön szilárd tekintetének hatása alól, s most annyit szólt: - Jól van! - aztán újra felszólította, távozzék.

Carker engedelmesen meghajolt, de amikor már csaknem ott volt az ajtónál, megfordult és így szólt megint:

- Kegyed tehát megbocsátott most, hogy a hibámat kimagyaráztam. Szabad-e megkérnem... Dombey kisasszony, meg a magam kedvéért... hogy a kezét nyújtsa, mielőtt távoznék?

Edith odanyújtotta kesztyűs kezét, amelyet tegnap este megsebzett. Carker a kezébe vette, megcsókolta, azután eltávozott. És miután becsukta maga mögött az ajtót, felemelte kezét, amellyel Edithét megérintette, és a szívére helyezte.

NEGYVENHATODIK FEJEZET

Felismerés és elmélkedés

Carker életének ez idő szerint történt változásai között talán egy sem volt olyan szembetűnő, mint az üzleti ügyek végzésében mutatkozó leírhatatlan buzgalma és végtelen figyelme, amellyel az ügyek legapróbb részletét is megvizsgálta. Mindig is tevékeny és odaadó volt a Cég ügyeiért való fáradozásában, de hiúzszemének ébersége most valósággal meghússzorozódott. Rendkívüli szorgosságában lépést tartott a napi üzletmenettel, és e roppant elfoglaltság közepette időt talált - vagy időt szakított - arra is, hogy a Cég elmúlt időkben kötött üzleteit is átvizsgálja, és számba vegye azt is, milyen része volt abban neki magának a hosszú évek alatt. Esténként, amikor a hivatalnokok már mind elmentek, a kaput bezárták, és a szobák kiürültek, és elsötétültek, Carker gyakran ült ott, a nyitott páncélszobában és könyvek, papírok rejtelmét vizsgálta, orvosi türelemmel, mint aki a keze alatt levő szervezet legrejtettebb idegszálait és rostjait is felboncolja, Perch ilyen alkalmakkor rendszerint szintén ott maradt, hogy a gyertya világánál az árfolyam olvasgatásában, annak a veszedelemnek téve ki magát, hogy fejjel előre belebukik a széntartóba. Nem tagadhatta meg a csodálat adóját Carker úr végtelen buzgalmát illetően, noha rendkívül megzavarta családi életének örömeit, és nemegyszer fejtegette Perchné asszony előtt (aki most ikreket dajkált), micsoda fáradhatatlan, szorgalmas ember ez az ő cégvezetőjük.

Carker úr azonban személyes ügyei iránt is ugyanilyen megnövekedett, éles figyelmet tanúsított. Ő maga nem volt cégtárs ugyan - ezt a nagy kitüntetést eddig kizárólag a Dombey név viselői számára tartották fenn -, azonban százalékot húzott a jövedelemből; azonkívül kijártak neki mindazok az előnyök, amelyeket a Cég a pénz jövedelmező elhelyezése körül nyújtott, úgyhogy a Kelet tritonjainak apró halacskái közt gazdag embernek számított. Ezek az éles szemű megfigyelők egyszerre azt kezdték mondogatni, hogy a Dombeyék Jem Carkerje számba akarja venni, hogyan is áll voltaképpen; úgy látszik, mint előrelátó ember, a pénzét akarja bevonni idejében; sőt némelyek még fogadásokat is tettek a Tőzsdén, hogy Jem Carker bizonyosan gazdag özvegyre vetett szemet.

Ezek a gondok azonban legkevésbé sem akadályozták Carker urat abban, hogy résen legyen főnöke mellett, valamint abban sem, hogy továbbra is ügyeljen nagy tisztaságára, gondozottságára, simaságára és egyéb macskaszerű tulajdonságaira. Nem is változott meg tulajdonképpen, csupán cselekvőbb lett. Minden tulajdonsága megmaradt, sőt éppen állhatatosabbá vált tulajdonságaiban. Minden dolgot úgy intézett, mintha csupán arra az egyre kellene figyelnie - meglehetős biztos jele a hozzá hasonló embereknél, hogy valami olyasmiben fáradoznak, ami kiélezi érzékeiket, és éberségre feszíti legerősebb képességeiket.

Más határozott változás nem is történt vele, csupán, ha az utcákon lovagolt, mély töprengés vett rajta erőt néha; olyanformán, mint a baleset napján reggel, amikor Dombey úr házából eltávozott. Ilyenkor aztán úgyszólván gépiesen léptetett félre lovával az útjában levő akadályok elől, és se nem látott, se nem hallott addig, amíg meg nem érkezett a célhoz; ha valamilyen hirtelen esemény fel nem rázta, vagy nagy erőfeszítéssel fel nem ocsúdott révületéből.

Egy napon ilyen töprengőn léptetett pejkóján a Dombey és Fia cég irodája felé éppen, s azt sem vette észre, hogy két nő ugyancsak figyeli, sem pedig, hogy a Rob szemének elbűvölt karikái is rászegeződnek. Egy utcával eljött elé, mint gazdája rendelte, mert ilyen módon akart tüntetni pontosságával. A fiú hiába kapta újra meg újra a kalapjához a kezét, hogy gazdája

figyelmét magára vonja, így hát ott ügetett a ló mellett, hogy idejében odaérjen ő is, ha majd a leszálláskor tartania kell a kengyelt.

- Nézd, hol megy! - kiáltotta egy vénasszony, a két nő közül az egyik, s kiaszott kezével odamutatott Carker felé, hogy ráirányítsa a fiatal nő szemét is, aki ott állt szorosan a másik mellett, visszahúzódva egy kapualjba.

A Brown néni leánya kitekintett a figyelmeztetésre, és arcán egyszerre fölsötétlett a harag és bosszúállás.

- Nem hittem volna, hogy a szemem elé kerül még - szólt halkan -, de talán jobb, hogy így történt. Látom. Látom.

- Nem változott - szólt az öregasszony dühös rosszakarattal.

- Ő változott volna! Ugyan mitől? Mit kellett elszenvednie? Megváltoztam én húsz helyett is! Hát az nem elég?

- Nézd, hogy megy! - motyogta az öregasszony, a leányát figyelve kivörösödött szemével. - Úriasan, csinosan, lóháton, mi meg itt gázolunk a sárban.

- És olyanok vagyunk, mint a sár; mint a sár, lovának a lába alatt. Milyenek is lehetnénk?

Feszülten nézett a lovas után, és hirtelen tiltólag kapta fel a kezét, mikor az öregasszony felelni akart, mintha a puszta szó is gátolná a nézésben. Anyja már nem a lovast nézte, hanem a lányt. Csöndben maradt, míg lánya tekintetéből lassan kihunyt a lobogó tűz, és mély lélegzetet vett, mintegy megkönnyebbülésében, hogy a lovas eltűnt a szeme elől.

- Drágám! - szólalt meg most az öregasszony. - Alice! Szép lányom te, Ally!

Hogy felrázza kissé, a ruhája ujját kezdte húzkodni. - Ha kiereszted a kezedből, amikor pénzt csikarhatsz ki tőle? Halálos vétek volna, lányom!

- Nem megmondtam neked, hogy nem akarok tőle pénzt? Hát nem hiszed, amit mondok? Hát a húga pénzét megtartottam? Azt hiszed, hozzányúlnék egy árva fillérhez is, amiről tudom, hogy az ő fehér kezén ment keresztül... ha már azért nem, hogy megmérgezzem, és úgy küldjem vissza neki? Hagyd, anyám, menjünk!

- Pedig milyen gazdag! - morgott az öregasszony. - Mi meg milyen szegények vagyunk!

- Szegények vagyunk, mert nem fizethetünk meg neki a rosszért, amivel adósai vagyunk. Olyan kincset adjon nekem, amivel az adósságainkat letörleszthetí, azt elfogadom tőle és hasznát is veszem. Gyerünk innen! Mi hasznunk abból, ha a lovát nézzük? Gyerünk, anyám!

Hanem az öregasszony figyelmét, úgy látszik, erősen lekötötte Rob, mert a legnagyobb figyelemmel nézte a fiút, aki most éppen visszafelé jött az utcán, a lovat vezetve. Bármilyen kétségek között is állt ott eleinte, amíg a fiú közelebb ért, hirtelen határozott és felvillanó szemmel nézett a lányára, majd ujját ajkára téve, hirtelen kilépett a kapu alól, s amint éppen elhaladt, hirtelen megérintette a vállát.

- Hát az én pajkos Rob fiam hol járt ilyen sokáig? - kérdezte tőle.

A pajkos Rob hirtelen visszafordult, és pajkosságát ez a váratlan üdvözlet meglehetősen lehűtötte. Rendkívül ijedten nézett az öregasszonyra, és hirtelen könnyekbe borult szemmel kezdte:

- Ó, hát miért nem hagy már békét a szegény fiúnak, Brownné asszony, amikor tisztességesen keresi a kenyerét, és megbecsüli magát? Mért jön és rontja le egy szegény jóravaló kölyök hírét-nevét azzal, hogy így megszólítja az utcán, amikor a gazdája lovát vezeti egy tisztességes

istállóba... ezt a lovat, amit maga kész volna kutya-macska eleségnek eladni, ha tudná! Igazán, pedig már azt hittem - fejezte be a Köszörűs, s úgy fűzte hozzá ezt az utolsó megjegyzést, mint az őt ért méltatlanságok netovábbját -, hogy maga már rég meg is halt.

- Lám, hogy beszél velem - szólt az öregasszony a lányához fordulva -, velem, aki réges-régen ismerem, édes lelkem, és mindig jóakarója voltam, amikor galambfogó naplopók, meg madarász csirkefogók kezébe került.

- Ugyan, hagyja a madarakat, Brownné asszony - kiáltott fel Rob, halálos aggodalomban. - Igazán akármi legyek, ha egy szegény fiúnak nem tanácsosabb az oroszlánokkal kezdeni, mint ezekkel a kicsi jószágokkal. Akkor repülnek vissza az ember arcába, amikor az ember legkevésbé várná. Hát hogy van, mint van, mit akar tőlem? - fejezte be Rob, úgy ejtve ezt az udvarias kérdezősködést, mintha csak végszükségben cselekedne, a kétségbeesés és bosszú-állás érzelmei közt.

- Hallod, lelkem, hogy beszél a régi jóakarójával? - fordult Brownné megint a leánya felé. - Csakhogy vannak ám régi barátok, akik nem lesznek ám olyan türelmesek, mint én vagyok! Ha én megmondanám azoknak, akiket becsapott és lóvá tett, hol találhatnának rá...

- Nem hallgat mindjárt, Brownné asszony! - szakította félbe a kétségbeesett Köszörűs, s hirtelen aggódva nézett körül, mintha azt várná, hogy a gazdája fogai egyszerre ott csillannak meg a könyöke mögött. - Hát már ugyan mi öröme telik abban, hogy egy ilyen szegény fiút tönkretesz? Méghozzá ilyen vén korában, amikor már máson jártathatná az eszét, bizony!

- Milyen gyönyörű szép ló - szólalt meg most az öregasszony, a ló nyakát megveregetve.

- Hagyja már békén ezt a lovat, Brownné asszony - kiáltott Rob, s ellökte az öregasszony kezét. - Igazán megbolondít egy ilyen magamforma bűnbánó kölyköt!

- Hát ártottam én ennek a lónak, fiam? - kérdezte az öregasszony.

- Hogy ártott-e? Nem az, hanem ennek a lónak olyan gazdája van, hogy még azt is megtudja, ha csak egy szalmaszállal érnek hozzá a lovához. - Rob ráfújt a ló nyakára, ahol az öregasszony keze megpihent egy pillanatig, és gyöngéden törülgetni, simogatni kezdte, mintha el is hitte volna, amit az imént mondott.

Az öregasszony hátra-hátranézett a lányára, és halkan motyogva hozzá, folyton a fiú sarkában volt, amint a lovat vezette, és mindenáron fönn akarta tartani a társalgást.

- Hát aztán jó helyed van-e, Rob? - kérdezte. - Hej, csak szerencsés fickó vagy te, az már igaz.

- Ugyan, Brownné asszony, ne beszéljen nekem szerencséről - felelt a Köszörűs. Hirtelen megállt és szembenézett az öregasszonnyal. - Ha maga sohasem kerülne az utamba, most meg elmenne szépen, hát akkor még beszélhetne a magamforma szegény kölyök a jó szerencséjéről. De hát miért nem hagy békémet, és miért jön mindig utánam? - kiáltotta Rob sírva, egyszerre felébredt daccal. - Ha ez az ifjasszony magához tartozik, miért nem viszi el magát innen, miért nézi el szó nélkül, hogy maga így a nyakamba akaszkodik?

- Micsoda? - csárogott az öregasszony, odahajolva a fiúhoz, olyan rosszindulatú vigyorral, hogy a táskás bőr is felduzzadt fonnyadt nyakán. - Hát megtagadod a régi jó bajtársadat? Hát tán nem is te bujkáltál az én házamban, legalább ötvenszer, és jókat aludtál a sarokban, és nem volt más ágyad, mint az utca kövei, és te beszélsz így velem? Tán nem én segítettelek az adásvételben és felkaroltalak, mint iskolásgyermeket, mint iskolakerülőt, sunyi tekergőt és miegyebet? És még te mersz velem így beszélni? Mintha tán nem tudnék holnap reggel egy sereget összecsődíteni a régi kompániából! A nyomodban volnának és üldöznének, akár a

saját árnyékod... és még te vágsz rám ilyen szemeket? No, megállj csak! Most pedig megyek. Gyerünk, Alice.

- Megálljon, Brownné asszony - kiáltott a Köszörűs magánkívül. - Mi jut eszébe? Ne haragudjon már! Ugyan kérem, ne engedje, hogy elmenjen. Hisz én nem gondoltam semmi rosszat. Hát nem kérdeztem az előbb is, hogy van, mint van, kedves Brownné asszony? Meg aztán - tette hozzá szánalmat keltő igyekezettel -, nézze csak, hogyan várhatja el egy ilyen szegény fiútól, hogy az itt ácsorogjon az utcán, mikor az ura lovát kéne az istállóba vinni, csutakolni, méghozzá, akinek a gazdája is olyan, hogy száz szeme van és mindent meglát, ami csak történik?

Az öregasszony erre úgy mutatta, mintha félig-meddig megbékélt volna, de azért csak a fejét rázta, és motyogott magában.

- Tudja mit, Brownné asszony, gyerünk el együtt az istállóba, igyon egy pohár valamit, ami javára válik, ahelyett, hogy így beszél velem, ami nem válik javára sem magának, sem másnak. Izé... nézze, kérem, maga is jöjjön vele, ugye eljön? Legyen olyan szíves. Hiszen örülök én, rettenetesen örülök, hogy a Brown nénit láthatom, csak ne volnék nagy gondban a ló miatt.

Ezzel a mentegetődzéssel Rob félrefordult, mintha maga volna a megtestesült kétségbeesés, majd egy mellékutcába tért be a rábízott lóval. Az öregasszony valamit motyogott a leányának, s a fiú után eredt. A lány követte.

Csöndes kis négyszögletes térre fordultak be, amely fölött magas torony emelkedett, s mellette egy csomagszállító meg egy üveges raktára; ott aztán Rob átadta a lovat a fura sarki istálló gazdájának, majd arra kérte Brownnét, meg a lányát, üljenek le egy kőpadra, a kapu mellett. Nemsokára maga is visszatért, egy önkupát meg üveget hozva a közeli vendéglőből.

- A gazdád, Carker úr egészségére, fiam! - szólt Brown néni, mielőtt ivott volna. - Isten éltesse!

- De hiszen én nem mondtam, ki a gazdám - jegyezte meg Rob ámuló szemmel.

- Ismerjük őt látásból - felelt az öregasszony, akinek csámcsogó szája és billegő, rezgő fejmozgása is megállott egy pillanatra, oly feszülten figyelt. - Mellettünk ment el ma reggel, éppen mielőtt leszállt volna a lováról, ott, ahol te vártál rá.

- Ugyan, igazán? - kérdezte Rob, s láthatóan azt kívánta, hogy nagy szolgálatkészsége bárcsak máshová vitte volna aznap reggel. - Hát magával meg mi van? Mért nem iszik?

Ez a kérdés Alice-t illette, aki gallérköpenyébe burkolódzva ült, tőlük egy kicsit messzebb, s rá sem nézett töltött poharára.

Az öregasszony a fejét rázta. - Sohase törődj vele, fiam. Furcsa teremtés ő bizony, ha tudnád! Hanem Carker úr...

- Pszt! - riadt fel Rob, óvatosan pillantva oda a csomagszállító, meg az üveges helyiségére, mintha bármely pillanatban Carker úr bukkanhatna fel ott valamelyik ablakban. - Csendesen, csendesen!

- Ugyan, hiszen nincs itt senki! - mondta Brownné.

- Azt nem lehet tudni - felelte Rob, és a tekintete odaröppent még a torony tetejére is, mintha a hallókészségnek valamely természetfölötti hatalmával onnan is Carker úr hegyezné feléje a fülét.

- Jó gazda? - kérdezte Brownné.

Rob csak a fejével intett, aztán hozzátette halkan:

- Nagyon szigorú.

- Ugye, a városon kívül lakik, szentem? - kérdezte az öregasszony.

- Amikor otthon van - felelte Rob. - De most éppen nem lakunk otthon.

- Hát hol?

- Bérelt lakásban, Dombey úrhoz közel.

A fiatalabbik nő egyszerre olyan váratlanul és kutatóan vetette rá szemét a fiúra, hogy az teljesen megzavarodott, és újból az italt tukmálta reá, azonban megint csak kevés eredménnyel.

- Hiszen tudja, ki a Dombey úr, beszéltük néhanap - folytatta Rob. - Maga sokszor rávett, hogy beszéljek róla.

Az öregasszony bólintott.

- Nohát Dombey úr leesett a lováról - folytatta a fiú, mintegy akarata ellenére -, és azóta a gazdámnak sokkal többet kell ott lennie, vagy Dombey úrral, vagy a feleségével, vagy tudom is én kivel, így aztán, bejöttünk lakni a városba.

- Aztán jó barátságban vannak egymással, lelkem?

- Kik?

- Hát az úr meg az asszony.

- Micsoda? Dombey úr meg a felesége? - kiáltott Rob. - Hát honnan tudjam én?

- Nem galambom, hanem Dombeyné asszony, meg a te gazdád - folytatta az öregasszony.

- Tudom is én - felelt Rob, s újból körülnézett. - Azt hiszem. Milyen kíváncsi maga Brownné asszony. Ne szólj szám, nem fáj fejem.

- No, hisz abban igazán semmi sincs - magyarázkodott az öregasszony nevetve, és összeütötte a tenyerét. - Hanem az én pajkos Rob fiam ugyancsak megszelídült, amióta úgy felkapaszkodott az uborkafára. No, hisz abban csak nincs semmi rossz.

- Tudom én, hogy semmi rossz nincs - felelte Rob, miközben gyanakvón nézegette az üveges, a csomagszállító, meg a templom ablakait -, hanem hogyha eljárna a szám, még ha arról is, hogy hány gomb van a gazdám kabátján, abból bizony nagy baj lenne. Igen nagy baj lenne. Akkor inkább egyenest a vízbe ölje magát egy magamfajta szegény fiú. A gazdám is megmondta. A nevét sem árultam volna el, ha maga már amúgy is nem tudja. Beszéljünk inkább valami másról.

Rob szeme ismét óvatosan körüljárt az udvar minden oldalán, az öregasszony pedig titokban odaintett a lányának. Egy szempillantásig tartott az egész, de a lány a megértés egy röpke tekintetével kapta el szemét a fiúról, aztán csak ült ott tovább, némán a köpenyébe burkolódzva, mint eddig.

- Rob, lelkem - szólt most az öregasszony, odaintve a fiút a pad másik végére: - te nekem mindig a szemem fénye voltál. Nem igaz? Hisz magad is jól tudod, nem?

- Hogyne! - felelt a Köszörűs igen fanyarul.

- És elhagytál mégis - kiáltott fel az öregasszony, s átölelte a fiú nyakát. - Elmentél, jóformán a híredet sem hallottam és sohasem jöttél, hogy megmondd szegény öreg barátnédnak, micsoda nagy szerencsébe csöppentél bele, te büszke fickó, te! Ó! Ó! Ó!

- Jaj, micsoda baj az szegény fiúnak, ha így körülveszik, mikor a gazdájának száz szeme van, és itt lakik a szomszédban! - fakadt ki a boldogtalan Köszörűs. - Csak legalább ne bőgne itt a nyakamon!

- Hát eljössz engem meglátogatni, fiam? - kiáltott Brownné. - Hát eljössz majd meglátogatni engem?

- El, mondom. Igen. Meglátogatom, hogyne.

- No, ez már az én Robom! Az én kedves fiam! - nyugodott meg Brown néni, letörölve a könnyeket fonnyadt arcáról, és gyöngéden magához ölelte a fiút. - A régi helyen, tudod, fiam?

- Tudom.

- De nemsokára, ugye, fiam? És gyakran.

- Igen, igen, igen. Meglátogatom, becsületemre mondom.

- És akkor - szólt Brownné, égnek emelt kézzel, és reszkető fejét hátravetve -, ha az én Rob fiam megtartja a szavát, akkor sohasem megyek a közelébe az utcán, pedig tudom, hol találom, és nem árulom el egy szóval sem. Soha!

Ez a fogadalom úgy hatott a Köszörűsre, mint egy csepp balzsam; kezet is rázott Brownnéval, s könnyező szemmel, könyörögve kérte megint, hagyjon békét a magafajta szegény fiúnak, és ne tegye tönkre a kilátásait. Brownné még egy szerető ölelésben részesítette a fiút, azután megindult a lánya után, de hirtelen megfordult, lopva kinyújtotta a kezét, és rekedt suttogással pénzt kért a fiútól.

- Csak egy shillinget, lelkem - suttogta mohó, kapzsi arccal; - vagy két pennyt legalább, a régi barátság kedvéért. Lásd, olyan szegény vagyok. Az én szép lányom meg - folytatta, odanézve a vállán keresztül - ...mert az én lányom az ott, Rob... azt sem bánja, ha éhen halok.

De abban a pillanatban, amint a fiú félig-meddig vonakodva odarakta a pénzt az öregasszony kezébe, lánya csöndesen megfordult, és anyja kezét megragadva, kicsavarta belőle.

- Mi az, anyám! Anyám! Mindig csak pénzt? Pénzt az első meg az utolsó embertől, aki csak szóba áll veled! Hát csak annyit törődsz azzal, amit éppen az előbb mondtam... Fogd! Itt van!

Az öregasszony fájdalmasan felnyögött, amint Alice visszaadta a fiúnak a pénzt, egyébként nem mert ellenkezni, és csak bicegett tovább a lánya oldalán, ki az udvarból és végig az udvarból nyíló mellékutcán. A meglepett és elszontyolodott Rob, utánuk bámulva, látta, amint megállnak, és nagyon komolyan tanakodnak; több ízben látta azt is, hogy a fiatalabbik sötét fenyegetéssel rázta a kezét (szemmelláthatólag valakiről volt szó közöttük), az öregebbik pedig fáradtan utánozta a mozdulatait, de Rob szívből remélte, hogy nem őróla folyik a beszéd.

Azzal a jelenbeli vigasztalással, hogy a nők mindenesetre elmentek, meg azzal a jövőre vonatkozó kilátással, hogy elvégre Brown néni sem fog örökké élni, sőt valószínű már nem is soká zaklatja majd, a Köszörűs, aki egyébként nem sajnálta azt az elkövetett rosszat, legfeljebb azért, hogy ezúttal igen kellemetlen következménnyel járt, azon volt, hogy feldúlt arcára vidámabb kifejezést erőltessen, s e célból a bámulatra méltó bravúrra gondolt, amellyel annak idején Cuttle kapitánytól szabadult (ha rágondolt, mindig kitűnő kedve kerekedett), aztán megindult a Dombeyék irodája felé, hogy meghallgassa gazdája rendelkezéseit.

Gazdája olyan éles nézésű volt, olyan átható tekintetű, hogy Rob remegve várta, mint hányja szemére beszélgetését Brownnéval; Carker úr azonban egyszerűen csak átadta neki a táskát a Dombey úrnak szóló levelekkel, és egy levélkét Dombeyné asszonynak, némán intett neki, ami azt jelentette, hogy jó lesz vigyázni, meg sietni is; de ez a titokzatos bólintás a Köszörűs képzeletében mindenféle sötét célzásokkal és fenyegetésekkel szövődött össze, úgyhogy többet mondott neki minden beszédnél.

Egyedül maradván szobájában, Carker úr újra munkához látott, és egész estig szorgalmasan dolgozott. Nagyon sok látogatót fogadott, számos iratot átnézett, ki és be, ide oda ment a különféle osztályokon, és míg csak a napi munka be nem fejeződött: egyetlenegyszer sem engedte át magát mélázásnak. De miután az asztalán levő összes papírok között elvégezte a nagytakarítást, újból mély révedezésbe merült.

Szokott helyén és szokott állásában helyezkedett el a tűz előtt, szemét mereven szegezve a földre, mikor egyszerre bátyja lépett be a szobába, visszahozott néhány levelet, amelyet a nap folyamán vittek ki. Szó nélkül tette le az asztalra, azután megfordult, hogy kimenjen. Carker cégvezető úr tekintete rajta nyugodott, mióta csak belépett a szobába, mintha egész idő alatt ő lett volna elmélyedésének tárgya. Megszólította:

- Nos, John Carker, hát téged mi szél hozott?

Bátyja rámutatott a levelekre, aztán indult.

- Csodálom, hogy úgy jössz-mész, és még csak meg sem kérdezed, hogy van a gazdánk?

- Hoztak ma hírt az irodába, hogy Dombey úr szépen gyógyul.

- Te olyan szelíd szívű ember vagy - szólt a cégvezető mosolyogva - ...de, úgy látszik, az évek folyamán lettél csak ilyenné, hogy esküdni mernék rá, boldogtalan lennél, ha baj érné a gazdánkat.

- Őszintén sajnálnám, James.

- Ő sajnálná! - kiáltott fel a cégvezető, bátyjára mutatva, mintha harmadik személy is lett volna a szobában, akinek fel akarná rá hívni a figyelmét. - Ő sajnálná, valóban! Ez az én bátyám! Ez a ranglétra legmélyebb fokán tengődő írnok, ez a kutyába vett lomtári semmiség, akit arccal a fal felé csaptak, mint egy kiselejtezett képet, és úgy hagytak ott, isten tudja, mennyi ideje már; csupa hála, tisztelet meg odaadás, vagy legalábbis azt szeretné, hogy elhiggyem neki!

- Nem kívánom, hogy elhiggy felőlem bármit is, James - felelt a másik. - Légy hozzám olyan igazságos, amilyen lennél akárki más beosztottadhoz. Te kérdezel, én pedig felelek.

- És semmi okod sincsen, te házőrző eb - kiáltott a cégvezető szokatlan kedvességgel -, amiért rá panaszkodhatnál? Hát te nem érezted soha a gőgös bánásmódot, sértést, pöffeszkedést? Az ördögbe is! Hát ember vagy te, vagy egér?

- Nagyon különös lenne, ha két ember, kivált följebbvaló és alárendelt úgy töltenének el hosszú éveket együtt, hogy semmi okuk ne lenne panaszra egymás ellen - felelt John Carker. - De eltekintve az én történetemtől, itt...

- Az ő történetétől! - folytatta gúnyosan a cégvezető. - Nos, ez az! Egyszer kivételesen bánnak el vele, azóta szavát sem lehet venni.

- Eltekintve attól, ami, mint te mondod, okot ad a hálára, méghozzá (a többiek szerencséjére) kivételeseket, bizonyára nincs a Cégben egyetlen olyan ember sem, aki ne mondhatna el és ne érezne legalább ennyit. Azt csak nem gondolod, hogy volna itt valaki, aki közömbösen hallaná, hogy a Cég fejét baj vagy szerencsétlenség érte, és ne sajnálná igazán?

- Neked ugyan nagy okod van, hogy ragaszkodj hozzá! - felelt a cégvezető megvetően. - Hát nem gondolod, hogy téged csak úgy tartanak itt, mint olcsó példát, Dombey nagylelkűségének jellegzetes tanúbizonyságát, amely arra szolgál, hogy a dicsőséges Cég hitelét emelje?

- Nem - mondta a másik szelíden -, elég régóta van okom azt hinni, hogy sokkal könyörületesebb és önzetlenebb okból tartanak itt valóban.

- Úgy vettem észre - vicsorgott a cégvezető -, hogy épületes keresztényi prédikációhoz akartál kezdeni éppen.

- Nem, James; habár a testvéri kötelékek miközöttünk régen szétszakadtak és megszűntek...

- És ki szakította szét, jó uram? - kérdezte a cégvezető.

- Én, a vétkemmel. Nem is vádollak.

A cégvezető acsargó szájának egyetlen néma mozdulatával kapta fel a szavakat: - Ó, hát nem vádolsz? - Aztán rászólt a másikra, hogy folytassa csak.

- Mondom, bár a testvéri kötelék nincs meg többé közöttünk, kérlek, ne támadj rám gánccsal, és ne magyarázd szántszándékkal félre szavaimat. Csak tudtodra akartam adni: tévedés lenne, ha azt hinnéd, mivel téged választottak ki valamennyi közül előléptetésre, kitüntetésre, bizalomra (kiválasztottak, tudom, kiváló képességeid és megbízható voltod miatt), és mivel te bárki másnál meghittebben érintkezhetsz Dombey úrral, sőt jóformán egyenlő színvonalon állsz vele, kegyeivel elhalmozott, és jómódban részesített... tévedés lenne, ha azt hinnéd, hogy azért csupán te viseled szíveden hírnevét és boldogulását. Őszintén hiszem, hogy az egész Cégben senki sincs, tőled kezdve a legutolsó emberig, aki ne osztoznék ebben az érzésben.

- Hazudsz! - kiáltott a cégvezető hirtelen támadt haraggal. - Képmutató vagy, John Carker és hazudsz.

- James! - tört ki az indulat a másikból is. - Miért szórsz rám ilyen gyalázkodó szavakat, hiszen nem is szolgáltattam rá okot.

- Azt mondom, hogy egész képmutatásod és alázatosságod, de valamennyietek képmutatása és alázatossága ennyit sem számít előttem! - felelte a cégvezető, s ujjával pattintott - és úgy keresztüllátok rajta, mint a levegőn. Nincs ebben az üzletházban senki sem, közöttem meg a legutolsó ember között, ugyancsak nagy megfontoltsággal szóltál róla, és okkal is, mivel nem állsz tőle messze, aki szívből ne örülne, ha a főnökünket megalázva láthatná, s ne gyűlölné titokban; aki ne kívánna neki inkább rosszat, mintsem jót, és ne fordulna ellene rögtön, ha ereje és bátorsága volna hozzá. Minél inkább részesül a gorombaságaiban; minél közelebb áll hozzá, annál távolabb van tőle. Ez itt a hitvallása mindenkinek.

- Nem tudom - felelte John, s felindulása csakhamar meglepetésnek adott helyet -, ki töltötte meg a füledet ilyen tájékoztatásokkal, és miért választottál ki erre a kísérletre éppen engem, és nem másvalakit. De hogy beugratni próbáltál, és csúfot akartál űzni belőlem, ez most már nem kétséges előttem. Modorod, lényed különbözik attól, amilyennek valaha láttalak. Csak annyit mondhatok neked még egyszer, hogy félrevezettek.

- Tudom - felelte amaz. - Azt mondtam éppen.

- De én nem vezettelek félre, hanem a besúgód, ha van ilyen valakid. Ha nincs, akkor pedig gyanúd és téveszméid.

- Nekem nincsenek gyanúim, csak bizonyosságaim vannak. Ti kislelkű, alávaló, talpnyaló kutyák! Mind ugyanazt színleli, mind ugyanazt a nótát nyöszörgi, mind ugyanazt az átlátszó hazugságot hordja a bőre alatt!

Bátyja felé indult, aki egy szót sem válaszolt, csak kihátrált, aztán becsukta maga mögött az ajtót. A cégvezető széket húzott a tűz elé, és piszkavassal ütögetni kezdte a széndarabokat.

- Gyáva, csúszómászó rabszolgák! - dörmögte Carker magában, kimutatva villogó két fogsorát. - Nincs köztük egy sem, aki ne színlelné, mennyire megrendült, kétségbeesett! Bah! Nincs köztük egy sem, aki, ha hatalma meg bátorsága volna hozzá, ne zúzná porrá Dombey büszkeségét, és ne szórná széjjel, mint én itt ezt a hamut.

Összetiporta a tűzhely hamvadó parazsát, és beszórta a rács közé, majd elmélázó mosolygással nézte, mit cselekedett.

- Pedig feléjük még a királyné sem integet - tette hozzá -, és ott van csak az igazi büszkeség, amiről nem szabad elfeledkeznünk... tanú rá az ismeretségünk.

Egyre mélyebb révedezésbe veszett, és sokáig ült ott az elfeketülő tűzrakás előtt; végre felemelkedett, mint aki egy könyvben merült el, majd körülnézett, vette kalapját, kesztyűjét, és kiment oda, ahol a lova várta, felült és tovavágtatott a kivilágított utcákon, mert az este már leszállt.

Dombey úr házának közelében lépésre lassítva felnézett az ablakokra. Az az ablak ragadta meg először figyelmét, amelyben egyszer régen Florence-et látta ülni a kutyájával, habár ott most nem égett világosság. Végigjártatta szemét a ház magas homlokzatán, és elmosolyodott, mintha fennhéjázásában figyelemre sem érdemesítené ezt az ablakot.

- Egy időben még érdemes volt a te emelkedő kicsi csillagodat is figyelni, és azt vizsgálni, ha szükséges volt, milyen irányból szállnak a felhők, amelyek árnyékba borítanak. De most ragyogó üstökös tűnt fel, és fényében a te csillagocskád elvész egészen.

Ezzel befordult a ház sarkánál, és a hátulsó oldalon, a sok között, kikeresett egy ragyogó fényben fürdő ablakot.

Az az ablak felséges jelenség képét idézte elébe; a kesztyűs kezet; az emléket, hogy záporoztak egy gyönyörű madár szárnyából a tollak a padlóra, és hogyan lengett, libegett a palást fehér hattyúprémje, mint távolról érkező vihar előszelében. Ezeket a gondolatokat vitte magával, és gyorsan ügetett végig a sötét és elhagyatott nyilvános kerteken.

Végzetes módon ezek az emlékek mind-mind az asszonnyal voltak kapcsolatban; a büszke asszonnyal, aki gyűlölte, de az ő ravaszsága, s a maga büszkesége és sértettsége lassan, de biztosan odavezetett, hogy végül is úgy fogadta, mint akinek joga van előtte a férje iránti dacos semmibevevésről beszélni, és észreveheti, hogy az asszony engedelmével, mintegy az önbecsülésről is lemondott végképp.

Ezek a gondolatok mind ahhoz az asszonyhoz kapcsolódtak, aki szívéből gyűlölte; ismerte jól és éppen azért nem bízott benne, de azért sem, mivel ő is ismerte az asszonyt, hanem lelke vad haragját táplálta azzal, hogy tűrte közelebb nyomulását, gyűlölete ellenére. Gyűlölete ellenére! Sőt, éppen amiatt; hiszen gyűlöletének az alján sokkal mélyebben, mintsem az asszony fenyegető szeme lehatolhatott volna, ott lappangott a sötét megtorlás gondolatának leghalványabb árnya. Ha egyetlenegyszer is megborzongva rátekint, egyszer és soha többé, kitörölhetetlen foltot ejt a lelkén.

Vajon az asszonynak a képe lebegett ott körülötte, most, míg tovavágtatott; ott volt-e valóságban, tisztán láthatóan a képzeletében?

Ott. Lelki szemével pontosan olyannak látta. Ott volt mellette, büszkeségével, sértettségével, gyűlöletével, amely éppen olyan tisztán tűnt elébe, akárcsak a szépsége - és semmit sem látott olyan világosan, mint éppen az iránta érzett gyűlöletét. Néha büszkén és visszautasítóan állt az oldalánál, máskor meg lenn, a lova lába előtt feküdt, elterülve a porban. De mindig olyannak látta, amilyen álarc nélkül, és figyelmesen kísérte szemével az asszonyt veszedelmes útján.

Amint a lovaglás véget ért, és Carker átöltözött, és visszajutott az asszony fényesen kivilágított szobájába, lehajtott fejével, halk hangjával és csillapító mosolyával, akkor egészen világosan állott előtte megint. Még kesztyűs kezének titkát is megsejtette, és ez a gyanú vitte rá, hogy tovább tartsa a kezében. Edith veszedelmes útján ott járt Carker is, és egyetlen lábnyomot nem hagyott az asszony lépte az úton, hogy az övé is azonnal ott ne termett volna mellette.

NEGYVENHETEDIK FEJEZET

A mennykőcsapás

A Dombey úr és felesége között emelkedő korlátokat nem döntötte le az idő sem. Össze nem illő pár: önmagukban és egymással is boldogtalanok; nem is kapcsolta őket össze egyéb, mint a házasság bilincse, és miközben egymástól menekülve, oly durván feszítették, hogy egészen a csontig vájt és hasított, az idő, a bánat e vigasztalója és a dühök enyhítője, nem tehetett sebükre gyógyírt. Büszkeségük, ha alapjára és természetére nézve különböző is volt ugyan, de méretében megegyezett, és kemény összecsapásaikból szikra pattant ki, amely tovaröppenhetett, vagy tovább izzhatott, a sors fordulása szerint, de körülöttük felégetett mindent, és házaséletük útját hamuval szórta be.

Legyünk igazságosak Dombey iránt. Életének iszonyú tévedésében, amely a homokóra üvegében alápergő minden homokszemmel csak növekedett, egyre hajszolta az asszonyt, hogy mi felé, kevéssé sejtette, és azt sem, hogy mivel; de iránta való érzései, már amilyenek az ő szívében lakozhattak, nem változtak semmit. Az asszonynak megvolt szemében az a hibája, hogy érthetetlen módon megtagadta az ő roppant fontosságának elismerését, és nem látta be, hogy ezelőtt feltétlenül meg kell hajolnia; tehát szükségesnek látszott az asszonyt megfegyelmeznie, és korlátok közé szorítania. Hanem egyébként Dombey hűvös, vizsga tekintete még mindig olyan valakit látott benne, aki, ha akarja, háza díszéül szolgálhat, valamint választásának és nevének becsületére válhat.

Edith viszont, szenvedélyes és büszke haragjának minden erejével, sötét tekintetét napról napra és óráról órára - attól a késő estétől kezdve, amikor szobájában ülve az árnyakat nézte a falon, s a mindjobban mélyülő éjszakát - egy alakra szegezte, aki a megaláztatások, sérelmek egész hógörgetegét zúdította rá: a férjére.

Természetellenes volt-e vajon a Dombeyn oly kérlelhetetlenül uralkodó vétek? Néha érdemes volna megvizsgálni talán, mi is az emberi természet, és hogyan igyekeznek az emberek a változtatásán; és hogy vajon az ilyenformán keletkező erőszakolt eltorzulásokkal nem akkor bánunk-e természetesen, ha természetellenesek vagyunk? Zárjátok be hatalmas anyánknak bármely fiát vagy lányát egy szűk ketrecbe; láncoljátok hozzá a rabot egy bizonyos eszméhez; hagyjátok, hogy a börtönt körülálló néhány falánk, önző célokat hajhászó ember szolgai hódolattal táplálja ezt az eszmét; és ugyan mi lesz a természetes a készséges fogolynak, aki sohasem emelkedett magasra a szellem szabad szárnyán - mely amúgy is oly hamar ellankad és letörik, és hogyan láthatja meg a természet igaz arculatát?

Ó jaj, olyan kevés dolog van körülöttünk a világon, amely a legtermészetellenesebb és mégis természetes! Hallgassátok meg az elöljárókat és a bírákat, amikor a társadalom természetellenes számkivetettjeiről beszélnek; természetellenesek durva szokásaikban, természetellenesek a tisztesség hiányában, természetellenesek abban, ahogyan a jónak és a rossznak minden különbségét szem elől tévesztik; természetellenesek a tudatlanságban, a bűnben, a nemtörődömségben, dölyfösségben, a makacsságban, belsőben, külsőben és mindenben egyaránt. Kövessétek a jóságos lelkészt és az orvost, aki, életét veszélyeztetvén minden lélegzetvétellel, lemegy odúikba, amelyek ott rejlenek kocsink kerekeinek visszhangja körében, meg az utca kövezetén naponta elhaladó lépéseink alatt.

Nézzetek körül a visszataszító látványok e világában - milliók számára nincs is más a földön! - csak futólagos említésére is föllázad emberségünk, és a közeli utcában lakó finnyás finomság befogja fülét, és azt suttogja: „Nem hihetem!” Szívjátok be azt a fertőzetes levegőt, amely az

egészségre és életre veszedelmes minden tisztátalansággal undorít; és engedjétek, hogy az öröm és boldogulás céljából nyert valamennyi érzéketek szenvedjen, megbetegedjék, csömörbe fúljon, és a nyomorúság meg a halál szennycsatornájává váljék. Próbáljatok a gyomra, az egyszerű növényre, virágra gondolni, amely, ha ilyen mérgezett ágyásba ültetik, hiába törekszik a nap felé, isten rendelése szerint. És idézzetek magatok elé egy elnyomorodott testű és gaz tekintetű gyermekszörnyeteget, aztán szónokoljatok neki természetellenes bűnéről, panaszoljátok fel, hogy már ilyen korán milyen messze esett az égtől -, de gondoljatok néha arra is, hogy nem egyebütt fogant, született és nevelkedett, mint a pokolban!

A természettudományok és az emberi egészség búvárai elmondják nekünk: ha ama fertőzetes részecskék, amelyek a romlott levegőből születnek, szemmelláthatóak lennének, sűrű, fekete felhők képében komorlanának ott, a szegény és rossz lakások fölött, és továbbgomolyognának lassan, hogy a város módosabb részének levegőjét is tönkretegyék. De ha az erkölcsi dögragály, amely a piszokkal-szennyel együtt nyer életet az ilyen odúkban, és a meggyalázott természet örök törvényeinél fogva, elválaszthatatlan tőlük, szintén szemmel láthatóvá válnék, akkor volna még csak félelmetes a meglepetés! Akkor látnók, hogy az alávalóság, istentelenség, iszákosság, tolvajlás, gyilkosság, meg az emberiség természetes vonzalmai és irtózásai ellen elkövetett név nélküli bűnök egész serege szintén ott gomolyog e helyek fölött, és onnan húzódik aztán tovább, hogy megmérgezze az ártatlanokat, és ragályt terjesszen a tiszta lelkiismeretűek között. Akkor látnók, hogy azok a mérges kútfők, amelyek az áradatot kórházainkba és menhelyeinkre öntik, hogyan töltik duzzadásig börtöneinket és a vizet szántó süllyedésig deportáló hajókat, mint hatolnak át a tengereken és lepnek el a bűn áradatával roppant világrészeket. Akkor talán eliszonyodva vennénk tudomásul, hogy kórt, betegséget teremtünk, gyermekeink romlására, és örökségül még meg sem született nemzedékeknek, s egyben életet adunk a kicsinyeknek, kik az ártatlanságot nem ismerik; az ifjúságnak, amelytől a szégyenkezés és szemérem idegen; az érett kornak, amely nem érett semmi másban, csak a gonoszságban és a kínban; és a nyomorult öregségnek, amely gyalázata emberi formánknak! Természetellenes emberiség! Ha majd szőlőt szüretelünk a tüskebokorról és a szamártövisről fügét; ha bűnös városaink szemétdombjaiból kalászt ringató szántóföldek szökkennek elő, és rózsák sarjadnak a kövér temetőkön, amelyeket oly bőven táplálnak ezek a bűnös városok, akkor várhatjuk ama természetes emberiséget és hihetjük, hogy ilyen magból majd meg is születik.

Ó, ha egy jó szellemet küldene isten, aki leemelné a házak tetőit, de hatalmasabb és áldottabb kézzel, mint ama sánta ördög cselekedte a mesében, és megmutatná a keresztény világnak, micsoda sötét alakok áradnak elő az otthonokból, hogy a pusztító angyal kíséretét növeljék, amint ott halad közöttük! Ó, ha csak egyetlen éjszaka is látnók az innen felemelkedő halovány rémeket, amint régi hanyagságunkkal vádolnak minket; abból a sűrű és sötét légkörből, ahol a Bűn és Kór együtt tenyésznek és a félelmetes társadalmi megtorlást záporozzák a világra, szünet nélkül mind sűrűbben, sűrűbben! Ragyogó és áldott volna a virradat; mert az embereket nem akadályoznák többé útjukban a maguk alkotta botránykövek, amelyek porszemek csupán azon az örökkévalóság örvényén, és hozzáfognának - egy közös család gyermekeiként, akiknek egy kötelességük van az atyja iránt, és egy törekvésük a közös cél irányában: hogy e világot jobbá varázsolják!

Ragyogó és áldott volna a felvirradó nap azért is, mert felrázná azokat, akik sohasem vetettek még egyetlen árva pillantást az emberek körülöttük élő világára, nem ismervén kapcsolatukat: megismertetné velük, mekkora természetellenesség rejtőzik korlátolt rokonszenveikben és értékeléseikben; és ha az ilyen elfajulás egyszer egyenesen visz lefelé a legmélyebb pontig.

De Dombey úrra és feleségére nem virradt fel ez a nap, és így csak haladt mindegyik tovább, a maga útján.

A Dombey úr balesetére következő hat hónapon keresztül viszonyuk a régi maradt. Egy márványszikla-tömb nem állhatott volna keményebben Dombey úr útjában, mint ez az asszony; és a jéghideg és egyetlen napsugártól fel nem derített forrás a mély barlang éjszakájában, nem fagyosabb és komorabb, mint Dombey volt.

Florence reménye, az új otthon ígérete azóta már elröppent szívéből. Az új otthon közel két-éves volt immár, de még Florence türelmes szívének bizalma sem élte túl a napi tapasztalatok sorvasztó hidegét. Ha még ködlött is benne némi halovány remény, hogy atyja és Edith boldogok lehetnek egyszer, az a remény már, hogy atyja valaha szeresse, teljesen kiveszett a szívéből. Arról a rövid, közbeeső időszakról, amikor úgy képzelte, mintha atyjánál némi kis enyhülést tapasztalt volna, már jóformán meg is feledkezett a folyvást tapasztalt hidegség hatása alatt, vagy legfeljebb úgy emlékezett rá, mint fájdalmas tévedésre.

Florence szerette atyját, de lassanként már úgy, mint kedves valakit, aki volt, vagy lehetett volna, semmint zordon valóját. Mintha elhalkult fájdalma torkollott volna vele kapcsolatos gondolataiba, amellyel anyjának, meg a kis Paulnak emlékét ápolta, és mintha ez lassan az atyja iránt érzett szeretetét kedves, szép emlékké változtatta volna. Vajon azért-e, mert meghalt számára immár, és mert atyja is ott volt szeretetének régi tárgyai között; meg azért is, mert oly sokáig hozzáfűzte elhervadt reményeit, s éppen atyja által megfagyasztott érzéseit nem tudta volna megmondani; hanem szeretett atyja lassanként valamilyen homályos álomképpé vált benne; s alig állt közelebb a valósághoz annál a képnél, amelyet elhalt, drága öccséről idézett fel néha, úgy, mintha még élne és lassan férfiúvá serdülne, aki majd védi és oltalmazza őt.

Ez a változás, ha annak lehet nevezni, csöndben, szinte lopva történt, csakúgy, mint az a másik átalakulás, amely őt gyerekből nővé alakította. Florence csakugyan tizenhét éves volt már, amikor magányos töprengései során mindez megvilágosodott benne.

Most ismét gyakran volt egyedül, mert Florence és anyja között nagyon megváltozott a viszony. Mikor atyját baleset érte, és egyedül feküdt lenn a szobájában, akkor vette észre először Florence, hogy Edith kerüli. Ez a tapasztalás mélyen sebezte és megrendítette; viszont sehogyan sem tudta összeegyeztetni azzal a szeretettel, amelyet Edith most is mutatott iránta, ha találkoztak. Egy este aztán fölkereste őt a szobájában.

- Mamám - kezdte Florence, halkan odalopódzva melléje -, megbántottalak valamivel?

- Nem - felelt Edith.

- Pedig bizonyára vétettem - szólt Florence. - Mondd meg, mi az? Megváltoztál irányomban, édes jó mamám! El sem mondhatom, milyen hirtelen megérzem én a legcsekélyebb változást is; hiszen egész szívemmel szeretlek.

- Mint én téged. Ó, Florence! Sohase higgy nekem jobban, mint amikor ezt mondom!

- Hát akkor miért hagysz el olyan gyakran, és miért tartod tőlem magadat annyira távol? És miért nézel rám néha olyan furcsán, mamám? Ugye, így van?

Edith sötét szemével igent intett.

- De hát miért? - kérdezte Florence könyörgő hangon. - Mondd meg nekem, miért, hadd igyekezzem jobban tetszésedre lenni, és ígérd meg, hogy nem lesz így ezután.

- Édes Florence-em - kezdte most Edith, s megfogva a nyakát átölelő kezet, mélyen belenézett a szeretettel rátekintő szempárba, amint Florence ott térdelt előtte a földön; - hogy miért van így, nem mondhatom meg. Sem én nem mondhatom el, se neked nem szabad meghallanod; de így van és így kell lennie, tudom. Hát azt hiszed, tenném, ha nem kellene?

- Hát el kell idegenednünk egymástól, mamám? - kérdezte Florence, ijedten tekintve reá.

Edith csak ajka néma mozgásával felelte, hogy: „El."

Florence növekvő félelemmel és csodálkozással nézte, míg végre nem is látta többé arcán végigömlő vakító könnyein keresztül.

- Florence! Életem! - kiáltotta hirtelen Edith. - Hallgass rám! Nem bírom elviselni a szenvedésedet. Nyugodj meg. Látod, én nyugodt vagyok, pedig ne hidd, hogy könnyű.

Az utolsó néhány szó közben hangja és magatartása már ismét a régi volt, majd mindjárt hozzátette:

- Nem idegenedünk el egymástól teljesen. Csak részben: és az is csak színleg történik, Florence, mert szívem mélyén most is ugyanúgy érzek irántad, most és mindörökre. De amit teszek, nem a magam kedvéért történik.

- Miattam, mamám?

- Elég azt tudnod - felelte Edith egy kis szünet után -, mi az, ami történik, miért, ne kutasd. Édes Florence-em, jobb lesz, így szükséges, így kell lennie, hogy ezután ritkábban legyünk együtt. Bizalmas viszonyunknak meg kell szakadnia.

- Mikor, mamám? - kiáltotta Florence. - Mama, mikor?

- Most.

- Örökre?

- Azt nem mondom. Nem tudhatom. Én nem mondom azt sem, hogy a mi barátságunk, a legjobb esetben, nem egyéb, mint össze nem illő elemek káros szövetsége, amelyből, mint talán tudhattam volna, jó nem származhat. Eddigi pályám olyan utakon vezetett keresztül, amelyen te sohasem fogsz járni és ezentúli utam talán... isten tudja... még nem látom.

Hirtelen elhallgatott. Florence-re nézett, és csaknem visszariadt. Szemében megint megjelent az a rémült és menekülni vágyó tekintet, amelyet Florence már előbb is észrevett. Majd a sötét büszkeség és harag futott át arcán és alakján, mint dühös akkord egy vad hárfa húrjain. De utána nem következett ellágyulás vagy alázat. Nem hajtotta le fejét, és nem mondta sírva, hogy Florence-en kívül semmi reménye nincsen. Most feltartotta fejét, mint gyönyörű Medúza, mert szemtől szembe akar nézni azzal az emberrel, hogy halálra sújtsa. És meg is tette volna, ha megvan hozzá a varázshatalma.

- Mamám - szólt most Florence aggódón -, te sok mindenben megváltoztál, s ez engem nagyon megijeszt. Engedd meg, hogy veled maradhassak egy kicsit.

- Nem - szólt Edith -, nem drágám. Nekem úgy a legjobb, ha most egyedül vagyok, és leghelyesebben akkor cselekszem, ha távol maradok tőled. Ne intézz hozzám több kérdést, hanem hidd el nekem, ha szeszélyesnek vagy állhatatlannak látszom a szemedben, nem a magam akaratából, vagy a magam kedvéért vagyok olyan. Hidd el nekem, ha idegenebbeknek is látszunk egymáshoz, mint eddig, belül semmit sem változtam irányodban. Bocsáss meg nekem, hogy amúgy is komor otthonodat még jobban elsötétítettem... árnyék vagyok itt, jól tudom... de ne beszéljünk erről többet.

- Mama! - zokogott Florence. - Csak nem kell elválnunk?

- Azért teszünk így, hogy elválnunk ne kelljen - szólt Edith. - Menj, Florence. Szeretetem és bűntudatom veled marad.

Ezzel megölelte és elbocsátotta a lányt; és úgy nézett utána, mintha jó angyala távozott volna, s otthagyta őt a harag és a gőg indulatainak, amelyek most már egészen maguknak követelték, és odanyomták homlokára bélyegüket.

Ettől az időtől Florence és Edith régi viszonyának vége szakadt. Néha napokig nem találkoztak, csupán az asztalnál, Dombey úr jelenlétében. Edith parancsoló, méltóságos és szótlan volt ilyenkor, és Florence-re jóformán rá sem nézett. Valahányszor pedig Carker úr is náluk volt, ami igen gyakran előfordult Dombey lábadozása alatt és azóta, Edith még a szokottnál is távolabb tartotta magát. De azért, ha tanúk nélkül találkoztak, nem történt meg, hogy ne ölelte volna át a régi szeretettel, ha büszke merevsége nem is engedett talán helyet olyan megindulásnak, mint azelőtt; és gyakran, ha későn jött haza, besurrant Florence szobájába, mint valamikor és a sötétben a lányka vánkosára hajolva, suttogta: „Jó éjszakát!" Ha néha az ilyen látogatások alkalmával Florence aludt, és mit sem sejtőn ébredt fel aztán, mintha csak álmában hallotta és érezte volna ajka érintését az arcán. De amint a hónapok múltak, ez is egyre ritkábban esett meg.

Florence újra mély magányosságot érzett maga körül. A szeretett apa képe lassan elvont fogalommá vált, s Edith is, mintha követni akarta volna mindazok sorsát, akik köré Florence szeretete valaha is odafonódott, távolodni, enyészni látszott, s napról napra egyre halványabbnak tetszett a messzeségben. Egyre távolabb esett Florence-től, mintha csak hazajáró lelke volna régi másának; lassanként egyre mélyebbé és szélesebbé vált közöttük a szakadék; lassanként Florence iránt mutatott gyöngédsége és odaadása mintha jéggé fagyott volna a kemény és keserű elszántság közepette, ahogyan ott állt, a Florence-nek ismeretlen mély ürességszélén, amelybe az asszony vakmerően letekintett.

Egyetlen kárpótlása volt csupán, s jóllehet kevés vigaszt nyújtott szegény szívének, mégis igyekezett valamely enyhülést találni benne. Mivel most már nem kellett szívét megosztania az érzés és kötelesség között, amely egyikhez is, másikhoz is vonta, mindkettőt egyaránt szerethette, mégsem követett el igazságtalanságot egyikkel sem. Mint szerető képzelődése árnyalakjainak, mindkettőjüknek adhatott most már helyet a szívében, anélkül, hogy egyik ellen is vétett volna.

Ezt az utat kísérelte meg ezután. Időnként, mégpedig elég gyakran, csodálkozva elmélkedett azon, ugyan mi is lehet az oka Edith megváltozásának, és ezek az önkéntelenül felötlött gondolatok nemegyszer szinte megijesztették; de mivel most már ismét a csöndes bánat és magányosság volt osztályrésze, elméje sem működött fürkészőbb kíváncsisággal. Ha arra gondolt, hogy reménységének csillagát ugyanaz a sötétség felhőzte el, amely az egész házra ráborult, csendben sírt és lemondott.

Így élt Florence, részben álomvilágban, ahol ifjú szívének túláradó érzéseit árnyalakokra pazarolta; részben a való életben, ahol azt tapasztalta, hogy szeretetének kitörő árja újra meg újra önmagába zúdul vissza - így érte meg tizenhetedik esztendejét. Félénkké és magábavonulóvá nevelhette ugyan ez a nagy magány, de komoly természetét, szeretetre méltó kedélyét nem keseríthette el. Ártatlan egyszerűségében gyermek volt; szerény önbizalmában, érzéseinek mélységes erejében már nő; szépséges arcában és alakja gyöngéd finomságában pedig, mintha a gyermek és az asszony egyesült volna a leggyönyörűbb összhangban - mintha a tavasz nem szívesen távozott volna, noha a nyár már elérkezett; mintha a virágok bimbózásának korai gyönyörűsége a kitárult szirmok pompájával vegyült volna benne. De szívreható hangjában, nyugodt tekintetű szemében, abban a különös éteri fényben, amely néha mintha ott lebegett volna feje felett, s elmerengő szépségében valami elhalt öccsére emlékeztetett - a kupaktanács a cselédek csarnokában ilyesmiről is suttogott, a fejüket rázták, és még jobb ízűen ettek-ittak a barátság szorosabbra fűzésének örömében.

Ennek a figyelő testületnek természetesen bőven volt mondanivalója Dombey úrról, a feleségéről, meg Carker úrról is, aki afféle közbenjárónak látszott közöttük, és úgy jött-ment, mintha folyton békességet akart volna teremteni a házban, de sohasem tudott. Mindnyájan sajnálták, hogy a dolgok ilyen vigasztalanul állnak és valamennyien egyetértettek abban, hogy Pipchinnének (akinek népszerűtlenségét senki sem múlhatta felül), okvetlenül benne van a keze a dologban; hanem azért, egészben véve, az meg határozott örömükre szolgált, hogy ilyen kitűnő beszédtárgyra akadtak, és meg kell adni, ki is használták alaposan, és nem mindennapi élvezetet szerzett nekik.

Azok az állandó látogatók is, akiket Dombey úr meg a felesége is viszontlátogattak, úgy látták, hogy a házastársak kitűnően egymáshoz illenek, legalábbis büszkeség tekintetében, és többet aztán nem is törték ekörül a fejüket. A csupasz hátú ifjú hölgy Skewtonné halála után jó ideig nem mutatkozott; bizalmasabb ismerősei előtt elragadó, szokásos apró sikolyai kíséretében, megjegyezte, hogy semmiképpen sem tudja a családot elválasztani gondolatban holmi sírkövektől, és egyéb ilyen rettenetes dolgoktól; de végre, mikor aztán mégis rászánta magát és ellátogatott, nem talált a házban semmi szörnyűséget, talán azt, hogy Dombey úr egy csomó arany pecsétnyomót viselt az óraláncán, s ezen rendkívül megbotránkozott, mint rég idejétmúlt babonán. Az ifjú szívrabló szerint egy mostohalány már alapjában véve elítélendő valaki, különben nem talált Florence-en semmi kifogásolni valót, mindössze azt jegyezte meg sajnálkozva, hogy nincs neki „stílusa” - ami talán csupasz hátat jelentett. Sokan, akik csak nagynéha, ünnepélyes alkalmakkor fordultak meg a házban, jóformán nem is tudták, ki is ez a Florence, és csak hazamenet mondták: „Ó, hát az volt Dombey kisasszony, aki ott ült a sarokban? Nagyon bájos lány, de egy kicsit vékonypénzű, és nagyon is komolynak látszik.”

De bármi történt is a legutóbbi hat hónapban, Florence, atyja és Edith házasságának második évfordulóját megelőző napon (az első évforduló alkalmával Skewtonné szélütötten feküdt), csaknem rémületig emelkedő nyugtalansággal ült le a közös ebédlőasztalhoz. Más okát nemigen adhatta volna nyugtalanságának, mint magát az alkalmat és atyja arcát, amint futólag rápillantott, azonkívül még azt a körülményt, hogy Carker úr is jelen volt, amit Florence mindig kellemetlennek érzett, de annyira, mint ma, sohasem.

Edith díszbe öltözött, mert Dombey úrral együtt nagy mulatságra voltak hivatalosak, és ezért ma későn vacsoráztak. Edith csak akkor jelent meg, amikor a többiek már asztalnál ültek; Carker úr felállt, és odavezette helyéhez. Gyönyörű volt és ragyogó, de arca és egész lénye reménytelenül elválasztotta Florence-től és mindenkitől mindörökre. És mégis, Florence egy pillanatra a szeretet sugarát látta szemében, amint Edith rátekintett, de ettől a kettőjük közti távolság csak fájdalmasabbá vált.

Vacsora közben igen keveset beszéltek. Florence hallotta, amint atyja üzleti dolgokban egy-egy szóval Carkerhez fordult, és Carker halkan válaszolgatott; de beszélgetésükre alig figyelt, és csak azt kívánta, bár vége lenne már a vacsorának. Mikor aztán a csemege is asztalra került, a cselédek pedig magukra hagyták őket, Dombey úr, aki egyszer-kétszer már baljóslatúan kezdte köszörülni torkát, így szólt:

- Azt hiszem, Dombeyné asszony tudja, hogy utasítottam a házvezetőnőt, hogy holnap vendégeink lesznek vacsorára.

- Nem vacsorázom itthon - felelte Edith.

- Nem nagy társaság - folytatta Dombey úr, s úgy tett, mintha a közbeszólást nem is hallotta volna -, mindössze tizenkét vagy tizennégy személy. A húgom, Bagstock őrnagy és néhányan, akiket kegyed alig ismer.

- Nem vacsorázom itthon - ismételte Edith.

- Bármennyire kétesek lehetnek okaim, Dombeyné asszony - folytatta Dombey, még mindig olyan nyugodt méltósággal, mintha Edith egy szót sem szólt volna -, hogy kellemesen emlékezzem e napra, bizonyos látszatot kell tartanunk a világ előtt. Ha saját maga iránt nem érez kötelező megbecsülést...

- Nem érzek - felelte Edith.

- Asszonyom! - kiáltott Dombey, s öklével az asztalra ütött. - Hallgasson meg kérem. Azt mondtam, ha nem érez maga iránt kötelező megbecsülést...

- Én pedig ismétlem, hogy nem érzek - válaszolta Edith.

Dombey ránézett, de az asszony arca meg nem rezzent volna, ha magával a halállal is néz farkasszemet.

- Carker - folytatta Dombey úr, valamivel nyugodtabban fordulva feléje -, mivel előző alkalmakkor is ön volt az érintkezés eszköze köztem mag Dombeyné asszony között, és mivel a magam részéről a tisztesség követelményeit megtartani óhajtom, kénytelen vagyok önt azzal a kéréssel terhelni, szíveskedjék megmondani Dombeyné asszonynak, ha ő nem is becsüli saját magát, én nem mellőzhetem önbecsülésemet annyira, hogy a holnapot illető rendelkezésemhez ne ragaszkodnék.

- Mondja meg hatalmas parancsolójának, uram - fordult Edith Carkerhez -, hogy leszek bátor erről a dologról beszélni vele és óhajtok is, de csak négyszemközt.

- Carker úrnak, asszonyom, tudomása van ama okokról, amelyek arra kényszerítenek, hogy megtagadjam kegyedtől ezt a kiváltságot, ennélfogva felmentheti üzenetének átadása alól.

Dombey látta, hogy Edith pillantása szavai közben másfelé fordul, és maga is követte irányát.

- Lánya is jelen van, uram - szólt Edith.

- Lányom itt is marad - felelte Dombey. Florence már felállt, hogy távozzék, de most visszaült helyére, és reszketve rejtette tenyerébe arcát.

- Ami a lányomat illeti, asszonyom...

De Edith megállította. Jóllehet hangját a legkevésbé sem emelte fel, olyan tisztán, erősen és határozottan csengett, hogy szélviharban meg lehetett volna hallani.

- Ismétlem, négyszemközt akarok beszélni önnel. Ha nem őrült, hallgat rám.

- Jogom van, asszonyom, hogy akkor és ott beszéljek kegyeddel, amikor és ahol nekem tetszik; én pedig úgy óhajtom, hogy most és itt beszéljünk.

Edith felállt, mintha távozni akarna; de ismét leült és külsőleg teljesen nyugodtan, férjére tekintve csak annyit mondott:

- Beszéljen hát!

- Mindenekelőtt meg kell mondanom, asszonyom, hogy egész magatartása kegyedhez nem illően fenyegető.

Edith felkacagott. A hajában gyémánt szikrázott és reszketett. A mesék szerint vannak drágakövek, amelyek színe elhalványodik, ha tulajdonosuk veszélyben forog. Ha ez így volna, a gyémántnak el kellett volna veszítenie minden fényét, és olyanná kellett volna válnia, mint az ólom.

Carker lesütött szemmel hallgatott.

- Ami a lányomat illeti, asszonyom - folytatta Dombey, a társalgás fonalát tovább szőve -, semmi esetre sem összeférhetetlen irántam való kötelességével az, ha tudja, milyen viselkedést kell kerülnie. A jelen esetben kegyed kitűnő példát szolgáltat neki, és remélem, lányom hasznot is merít majd belőle.

- Most már nem szakítanám önt félbe - felelte Edith, arcban, tartásban és hangban egyaránt hajlíthatatlanul mereven -, és nem kelnék fel innen, még akkor sem, ha a szoba lángban állna is!

Dombey úr meghajtotta a fejét, mintha gúnyosan meg akarná köszönni az ígért figyelmet, aztán folytatta; de már nem olyan önuralommal, mint előbb; mert Edithnek Florence-szel kapcsolatos hirtelen nyugtalansága és az ő bírálata iránt tanúsított teljes közönye annyira ingerelte és gyötörte, mint egy felkapart seb.

- Lányomra nézve csak nyereség lehet, asszonyom - folytatta Dombey -, ha megtudja, milyen sajnálnivaló és milyen dorgálásra szoruló a makacsság; különösen ha ezt valaki akkor tanúsítja... hozzátehetem, elég hálátlanul... amikor érdekei és nagyralátó álmai kielégülhettek azáltal, hogy kegyed elfoglalta jelen helyét ennél az asztalnál.

- Nem! Most már nem mennék el innen, azért, hogy önt megmentsem egy szó kimondásától, még akkor sem, ha a szoba lángban állna is! - ismételte Edith.

- Természetes, asszonyom - folytatta Dombey -, hogy kegyed kényelmetlenül érzi magát, amiért ezek a kellemetlen igazságok tanúk jelenlétében hangzanak el; habár bevallom, nem értem - és itt már nem tudta igazi érzéseit elrejteni, sem pedig megállni, hogy Florence-re komor pillantást ne vessen -, miként kölcsönözhet bárki jelenléte is több súlyt és erőt ezeknek az igazságoknak, mint az enyém. Talán természetes dolog, ha nem szívesen hallja mások előtt, hogy kegyedben olyan ellenszegülő természet uralkodik, amelyet nem fékezhet meg eléggé idejében; mégis meg kell törnie, asszonyom; és sajnálattal kell kijelentenem, megnyilvánult már... némi aggodalommal és nemtetszéssel láttam házasságunk előtt nemegyszer... megboldogult édesanyjával szemben is. De a gyógyszer a kezében van. Mikor beszélni kezdtem, semmi esetre sem feledkeztem meg arról, hogy a lányom is jelen van. És arra kérem, holnap viszont kegyed ne feledkezzék meg arról, hogy többen lesznek jelen; és a külsőségek némi tiszteletben tartásával, a vendégeket illendő módon fogadja.

- Így hát nem elég - szólalt meg Edith -, hogy tudja, miféle alku köttetett közöttünk; nem elég, hogy csak ide kell néznie - és itt a lesütött szemű Carkerre mutatott -, hogy arra emlékezzék, milyen sértésekkel halmozott el; nem elég, hogy csak ide kell néznie - most meg Florence felé mutatott, miközben keze, ez egyszer megremegett egy kissé -, hogy arra gondoljon, mit cselekedett: ötletes kínzatásomra, a nap minden órájában. Nem elég, hogy az évnek ez a napja amúgy is emlékezetes nekem vívódásaim miatt is (nagyon megérdemeltem, igaz, bár ön sohasem értené meg), kívánom, haltam volna bele inkább! És ön még azzal tetőzi be aljasságát, hogy ezt a gyermeket is tanújává teszi, milyen mélyre süllyedtem; pedig nagyon jól tudja, az ön követelésére történt az is, hogy békességéért feláldoztam életem egyetlen gyöngéd, önzetlen érzését és örömét; pedig tudja, hogy a kedvéért még azt is megtenném, ha tudnám, de nem tudom, mert a lelkem ahhoz már túlontúl iszonyodik öntől... hogy teljesen alávessem magam akaratának, és valamennyi között legalázatosabb hűbérese legyek.

Ilyen módon lehetett Dombey úr nagyságát szolgálni. Edith a régi érzést szította fel újra, és most már sokkal erősebben, vadabbul égett, mint valaha. Hát megint az ő mellőzött gyermekét állítja elébe ez a lázadó asszony, most, élete útjának nehéz fordulójánál, mint akinek hatalma volt ott, ahol Dombey maga tehetetlenül állott, és minden volt ott, ahol ő semmi!

Florence felé fordult, mintha ő beszélt volna az imént, és megparancsolta neki, hogy hagyja el a szobát. Florence, arcát eltakarva engedelmeskedett, és reszketve, sírva ment ki a szobából.

- Megértem, asszonyom - folytatta most Dombey dühös diadallal -, hogy az ellenkezés szelleme a vonzalmát lányom irányába terelte; csakhogy elébe álltunk, Dombeyné asszony... elébe álltunk, és visszatereltük.

- Annál rosszabb önre nézve! - felelt Edith, akinek hangja és arca még mindig nem változott. - Igen - folytatta aztán, mikor látta, hogy Dombey e szavakra heves mozdulattal fordul feléje -, ami rám nézve rossz, az önre nézve milliószor rosszabb. Gondoljon erre, ha semmi egyébre nem is.

A sötét haját összefogó gyémántos ív úgy ragyogott és szikrázott, mint valami csillaghíd. Kövei nem osztoztak a mesebeli kövek figyelmeztető tulajdonságában, különben olyan homályossá kellett volna válniuk, mint a beszennyezett becsület. Carker még mindig lesütött szemmel ült ott.

- Asszonyom - folytatta Dombey, megtartva dölyfös nyugalmából, amennyit csak lehetett -, viselkedésével engem sem meg nem békít, sem szándékomtól eltéríteni nem fog.

- Csupán ilyen viselkedéssel jelezhetem, szerényen bár, de híven, ami bennem lakik. De ha tudnám, hogy megbékíti önt, akkor visszafojtanám, s ha emberi erőfeszítéssel visszafojtható lenne. Semmit sem óhajtok megtenni, amit ön kíván.

- Nem szoktam kívánni, asszonyom - jegyezte meg Dombey úr. - Egyszerűen parancsolok.

- Semmiféle tisztet nem kívánok betölteni házában, sem holnap, sem más alkalommal. Nem akarom, hogy úgy mutogasson, mint engedelmes rabszolgáját, akit ekkor meg ekkor megvásárolt. Mint a szégyen napját, úgy ülném meg házasságom évfordulóját. Önbecsülés! Világi látszatok! Mi ez már énnekem? Ön mindent elkövetett, abból a célból, hogy mindez semmivé váljék előttem, és célját elérte valóban.

- Carker - szólalt meg Dombey úr, homlokát összeráncolva, rövid gondolkodás után. - Dombeyné asszony annyira megfeledkezik mind magáról, mind rólam, és annyira a lényemmel össze nem férő helyzetbe sodor, hogy ennek véget kell vetnem most már feltétlenül.

- Engedjen el hát - szólt Edith változatlan arccal, hanggal és tartással -, szabadítson meg a házasság bilincsétől. Engedjen eltávoznom.

- Asszonyom! - kiáltott Dombey.

- Oldjon fel! Engedjen szabadon!

- Asszonyom! - ismételte Dombey. - Dombeyné asszony!

- Mondja meg neki - szólt Edith, büszke arcát Carker felé fordítva most -, hogy válni óhajtok tőle. Jobb lesz így. Ezt ajánlom neki. Mondja meg, hogy feltételei... vagyona nem érdekel... méghozzá mihamarabb.

- Az istenért, Dombeyné asszony! - kiáltott újra a férje a legnagyobb meglepetéssel. - Csak nem tartja lehetségesnek, hogy ilyen javaslatra valaha is figyelmet fordítok? Tudja, ki vagyok én, asszonyom? Tudja, kit képviselek én, asszonyom? Hallotta kegyed a Dombey és Fia cég nevét valaha is? Hogy a közönséges emberek azt beszéljék, hogy Dombey úr... egy Dombey!... elvált a feleségétől! Hogy holmi közönséges emberek Dombey úr családi ügyeiről locsogjanak? Komolyan elképzeli, asszonyom, hogy megengedném nevem meghurcolását? Ugyan, ugyan, asszonyom! Nem röstelli, kérem! Micsoda képtelenség! - És elnevette magát.

De nem nevetett úgy, mint Edith! Bár meghalt volna inkább, semhogy úgy nevessen, ahogy most nevetett, válaszul, míg mereven férjére szegezte szemét. És férjének is jobb lett volna inkább meghalnia, semmint ott üljön, méltóságos merevséggel, s hallgassa ezt a nevetést.

- Nem, Dombeyné asszony - folytatta a férje -, nem úgy, asszonyom. Kettőnk között szó sem lehet válásról; inkább azt tanácsolom kegyednek, ébredjen kötelességének tudatára. Carker, azt akartam mondani az előbb...

Carker úr mindeddig némán ült ott, de most hirtelen felemelte tekintetét, amelyből szokatlan, erős fény sugárzott.

- Azt akartam mondani az előbb - folytatta Dombey úr -, mivel a dolgok idáig jutottak, arra kell kérnem, adja tudtára Dombeyné asszonynak: nem tartozik életem szabályai közé, hogy akaratomnak bárki is útjába álljon... bárki is, Carker, vagy érveljek olyanokkal, akik nekem feltétlen engedelmességgel tartoznak. Hogy az előbb a lányomat emlegették itt, és őt akarták kijátszani ellenemben, egyszerűen természetellenes. Hogy lányom csakugyan egy húron pendül-e Dombeyné asszonnyal, nem tudom, de nem is törődöm vele; hanem azok után, amiket Dombeyné asszony ma mondott, a lányom pedig végighallgatott, kérem, vegye Dombeyné asszony tudomásul, ha kitart amellett, hogy tovább is ilyenfajta szóváltások színhelyévé alacsonyítsa ezt a házat, a lányomat teszem felelőssé érte, és vele fogom éreztetni szigorú nemtetszésemet. Dombeyné asszony az imént kérdezte, vajon mindaz nem volt még elég, ami történt? Ön majd lesz szíves azt válaszolni neki, hogy még nem.

- Egy pillanatra! - szólt közbe Carker. - Bocsásson meg kérem! Bármilyen kínos az én helyzetem egyébként is, de különösen akkor, amikor önnel ellenkező véleményen vagyok - fordult Dombeyhoz -, meg kell kérdeznem mégis, nem volna-e jobb a válás eszméjét csakugyan fontolóra vennie? Nagyon jól tudom, milyen nehezen összeegyeztethető ez az ön magas közéleti rangjával; azt is tudom, milyen szilárd az elhatározásában, amikor Dombeyné asszonynak tudomására hozza - itt tekintete az asszonyra villant, s oly tisztán tagolta a szavakat, hogy harangütéseknek tetszettek -, hogy önöket semmi sem választja el, csak a halál. Semmi. De ha meggondolja, hogy Dombeyné asszony, azáltal, hogy itt él a házban, és, mint ön is mondja, viták színhelyévé változtatja, nemcsak maga részese ennek a küzdelemnek, hanem igen visszás helyzetbe hozza Dombey kisasszonyt is napról napra (mert nagyon jól tudom, mennyire tántoríthatatlan ön az elhatározásában), éppen azért nem volna-e jobb, ha megszabadítaná ettől az állandó lelki izgalomtól, és attól az érzéstől, hogy úgyszólván szüntelenül és már elviselhetetlenül igazságtalanoknak kell lenniük egymás iránt? Nem olyannak látszik-e ez... nem mondom, hogy valóban úgy van... mintha ön Dombeyné asszonyt magasrendű és megingathatatlan álláspontjának vetné áldozatul?

Carker tekintete ismét Dombeynéra esett: ott állt és férjére nézett; de most már egészen rendkívüli, félelmes mosollyal.

- Carker - felelt Dombey, gőgösen ráncolva a homlokát és vitát záró hangon -, ön félreérti a helyzetét, ha tanáccsal szolgál nekem ilyen dologban, és félreismer engem is (igen meglep különben), ha ilyesmit tanácsol. Több mondanivalóm nincs.

- Az is lehetséges - felelt Carker, és az arcán szokatlan és meghatározhatatlan gúny tükröződött -, hogy ön ismerte félre az én helyzetemet, amikor azzal a szóban forgó tárgy körüli megbízatással tüntetett ki - fejezte be, és kezével Dombeyné felé intett.

- Egyáltalán nem, uram, egyáltalán nem - felelte a másik gőgösen. - Önt azzal bíztam meg...

- Hogy mint alantasa, Dombeyné asszony megalázására szolgáljak. El is felejtettem. Pedig akkor világosan megértettem. Bocsánat.

Fejét engedelmesen meghajtotta - ellentétben szavaival, noha azok is alázatosságot fejeztek ki - tekintete Edith felé fordult, és arcát figyelte.

Ó, jobb lett volna, ha rúttá válik azonnal és holtan esik össze az az asszony, semhogy ott álljon tovább is, mosolyogva, a bukott angyalok sötét haragjának és szépségének fenségében. Kezét hirtelen a fején csillogó gyémánt diadémhoz emelte, és olyan erővel tépte ki, hogy a rándítás könyörtelenül széjjelcibálta gazdag fekete haját, és vadul leomló tömegben szórta le vállára. Az ékszereket levágta a földre. Aztán két karjáról lekapcsolta a gyémántos karpereceket, lehajította, és a csillogó halmazra rátaposott. Majd szótalanul és anélkül, hogy lobogó szemének tüzére a legcsekélyebb árnyék borult volna, vagy félelmetes mosolygása egy pillanatig is eltűnt volna ajkáról, az ajtó felé indult, és tekintete az utolsó pillanatig ott pihent Dombey úr arcán - azzal kiment a szobából.

Florence éppen eleget hallott távozása előtt ahhoz, hogy tudja, Edith még mindig szereti őt; szenved miatta és az érte hozott áldozatot titokban tartja, nehogy neki kelljen miatta szenvednie. Beszélni nem mert erről vele mégsem - nem is beszélhetett, hiszen tudja, ki áll vele szemben -, de úgy örült volna, ha egy szerető, néma öleléssel tudtára adhatja, hogy hálás neki, és megértette.

Atyja egyedül ment el az estélyre aznap; miután távozott, Florence nemsokára kijött szobájából, és körüljárt a házban, hogy megkeresse Edithet, de hiába. Edith lakosztályába zárkózott, ahová Florence már régóta nem járt be, most pedig nem merészkedett, nehogy akarata ellenére is, új bajnak legyen okozója. De mégis remélte, hogy találkozhatik Edithtel, mielőtt lefeküdne; ezért szobáról szobára járkált, keresztül-kasul a pompás, rideg házban.

Éppen ott ment végig a nagy lépcsőházból nyíló, és csak kivételes alkalmakkor megvilágított összekötő folyosón, amikor a folyosó bejáratánál, egy körív alakú nyílás keretében férfi alakot pillantott meg; vele szemben jött lefelé a lépcsőn. Eszébe villant, hogy ez csak atyja lehet, és riadtan állt meg a sötétben, onnan nézett ki a boltíven át a világos lépcsőházba. De Carker volt. A férfi egyedül jött lefelé. A lépcső korlátján keresztül az előcsarnokba nézett. Csengő nem jelezte elmenetelét, cseléd sem kísérte. Nyugodtan ment lefelé, kinyitotta az utcaajtót, kiosont, aztán csöndben becsukta maga mögött.

Carker iránt érzett legyőzhetetlen irtózása, s tudván, hogy, bár akarata ellenére leselkedett, és ez még ilyen ártatlan körülmények között is gyűlöletes és vétkes dolognak látszott előtte, tetőtől talpig megrázta Florence-et. Vére valósággal megfagyott. Mihelyt mozdulni tudott - mert először ebben is megakadályozta valami legyőzhetetlen félelem -, berohant szobájába, és bezárta az ajtót; de ott is, amint bezárkózva ült, kutyájával maga mellett, a borzalom hidege futkosott tagjaiban, mintha veszedelem leselkednék rá a közelben.

Még az álmai közé is belopakodott a szorongás, és egész éjszakáját megzavarta. Reggel fáradtan és a házban uralkodó boldogtalanság és előző napi viszály nehéz emlékével, ismét Edithet kereste, újra meg újra mindenfelé, de Edith egész délelőtt szobájában maradt és Florence-nek nem sikerült találkozni vele. Megtudta azonban, hogy a mára tervezett ünnepség elmarad; ilyenformán arra következtetett, hogy Edith valószínűleg mégis elmegy hazulról, hogy eleget tegyen a tegnap említett meghívásnak - így aztán elhatározta, hogy megkísérli, hátha találkozhat vele a lépcsőházban.

Amint beesteledett, csakugyan meghallotta a szobából, amelyben e célból résen állott, Edith lefelé haladó ismerős lépteit. Kisietve szembetalálkozott vele a lépcsőn.

De mennyire megrémült és elképedt Florence, amikor Edith könnyes szemét és kitárt karját látván egyszerre visszahőkölt, és élesen felsikoltott.

- Ne közelíts hozzám! - kiáltotta. - Távozz tőlem! Engedj elmenni!

- Mamám! - kiáltotta Florence.

- Ne nevezz ezen a néven! Ne szólj hozzám! Ne nézz rám! Florence! - kiáltotta aztán, még hátrább lépve, amint Florence egy lépéssel közeledett hozzá. - Ne érints!

Florence földbe gyökeredzett lábbal állt Edith magából kikelt arca, s e tágra nyitott szeme láttán, úgy tetszett neki, mintha Edith két kezével eltakarná arcát, és egész testében rázkódva és odalapulva a falhoz, úgy csúszna el mellette, mint egy megrémült állat - majd hirtelen megugrott és elfutott.

Florence ájultan esett össze a lépcsőn; később, úgy emlékezett vissza, Pipchinné talált rá. Azután megint semmit sem tudott magáról, míg ott nem találta magát az ágyán, mellette Pipchinné meg néhány cseléd.

- Hol a mama? - ez volt Florence első kérdése.

- Vacsorára ment - felelt Pipchinné.

- Hát a papa?

- Dombey úr a szobájában van, kisasszony - felelt Pipchinné -, de a legjobb, amit tehet, ha levetkőzik és tüstént lefekszik. - A bölcs Pipchinnénak ez volt az orvossága minden baj, de különösen a lelki csüggedtség meg az álmatlanság ellen, amely rendellenesség miatt a brightoni erődben nem egy fiúáldozatot parancsolt ágyba reggel tíz órakor.

Florence nem ígért semmit, csak azzal a kéréssel, hogy nagyon szeretne teljes csendben, egyedül lenni, amilyen gyorsan csak tudott, szabadulni igyekezett Pipchinné és alárendeltjei segítőkészségétől. Amint egyedül maradt, megint eszébe jutott a lépcsőházi jelenet. Eleinte kételkedett, hogy valóság volt-e egyáltalán, azután könnyezve gondolt rá; majd leírhatatlan és iszonyú ijedelme az előző éjszakát idézte.

Elhatározta, hogy addig nem fekszik le, amíg Edith haza nem jön, és még ha nem is beszélhet vele, legalább tudja, hogy biztonságban, itthon van. Micsoda határozatlan, ködös félelem indította erre Florence-et, nem tudta, de nem mert rajta gondolkodni sem. Csak annyit tudott, hogy amíg Edith haza nem jön, addig az ő fájdalmasan lüktető feje és lázasan dobogó szíve nem talál nyugodalmat.

Az este lassan éjszakába mélyült; az éjfél is eljött, de Edith nem érkezett meg.

Florence nem volt képes olvasni vagy nyugton maradni egy pillanatig sem. Fel és le járkált szobájában, majd kinyitotta az ajtót és a lépcsőház folyosójára ment ki; ott az ablakon át az éjszakába kinézve hallgatta a szél zúgását, az eső csapkodását; majd bement, leült a kandalló mellé, és az arcokat nézte a tűzben; azután újra fölkelt és a holdat figyelte, ahogy vihar űzte hajóként futott tova a felhők hullámai között.

Az egész ház aludt már, csupán két cseléd várt úrnője hazajövetelére lenn, a földszinten.

Egy óra. Az utcákon robogó kocsik messze, más irányba fordultak a sarkon és megálltak, mielőtt ideértek volna a ház elé, vagy pedig továbbmentek; a csendesség egyre mélyült, és egyre ritkábban szakította meg valami: egy-egy szélroham, vagy az eső cseppjeinek suhogása. Két óra! Edith sehol!

Florence mind fokozódó izgalmában ide-oda járt a folyosón; majd kinézett az éjszakába, amelynek képe egészen elmosódott, és ide-oda hullámzott az ablaküvegen végigfolyó esőcseppek, meg a Florence szemébe gyűlő könnyek miatt; azután ismét az égre tekintett, ahol csupa mozgás volt minden, annyira különböző a lenti nyugalomtól - s mégis oly nyugodt volt

magányosságában. Három óra! Most már a tűzhely rácsáról leboruló hamuszem is rémületet rejtett. Edith még nem jött.

Florence, egyre fojtóbb riadalomban, majd a szobát, majd a folyosót szeldelte lépteivel; aztán a holdat nézte: mintha sápadt arcú szökevény volna, aki futás közben rejteni igyekszik bűnös arcát. Négyet ütött! Ötöt! És Edith sehol!

Óvatos mozgás támadt a házban; Florence látta, hogy a két fenn virrasztó cseléd közül az egyik felkeltette Pipchinnét, ez meg felment Dombey úr ajtajához.

Amint Florence lejjebb lopódzott a lépcsőn, látta azt is, hogy atyja hálóköntösben kijön a szobájából, és mikor megmondták neki, hogy felesége még nem jött haza, rendkívül megdöbbent. Azonnal elküldött valakit az istállóba, hogy megkérdezze, a kocsis ott van-e, és míg a küldönc odajárt, Dombey lázas hirtelenséggel felöltözködött.

A küldönc sietve jött vissza, s magával hozta a kocsist; ez elmondta, hogy már tíz órakor hazajött és lefeküdt. Úrnőjét leánykori otthonához, a Brook Streeten lévő házhoz vitte, ahol Carker úr várta...

Florence ugyanazon a helyen állt most, ahol akkor, amidőn Carkert lejönni látta. Újra annak a látványnak név nélküli rémülete borzongott rajta keresztül, annyira, hogy alig bírta a kocsist végighallgatni és megérteni.

- Carker úr aztán azt mondta - folytatta a kocsis -, hogy úrnőmnek nem lesz szüksége már a kocsira, és elküldött.

Florence látta, hogy atyja arca egészen elfehéredik és hallotta, amint gyorsan és remegő hangon Dombeyné asszony komornáját hívatja. Az egész ház talpon volt már; néhány pillanat múlva a komorna is megjelent; nagyon sápadt volt, és meglehetősen összefüggéstelenül beszélt.

Elmondta, hogy tegnap este korán felöltöztette úrnőjét - jó két órával azelőtt, hogy elment hazulról -, és mint máskor is előfordult, asszonya azt mondta neki, hogy aznap este már nem lesz rá szükség. Éppen most jön úrnője lakosztályából, de...

- De mit? Mi az a de? - Florence hallotta, amint atyja őrült módján ripakodott rá.

- De az öltözőszoba ajtaja zárva, és a kulcs nincs a zárban.

Atyja felkapott egy gyertyát, amely ott lobogott a padlón - valaki az imént tehette le, aztán ottfelejtette -, és olyan vadul vágtatott felfelé, hogy a megrémült Florence-nek alig volt ideje félreugrani az útjából. Menekülés közben hallotta még, hogy atyja betöri az ajtót, s ő szétvetett karral és lobogó hajával, szinte eszeveszetten rohant vissza a szobájába.

Mit látott Dombey, mikor berontott a szobába? Nem tudta senki. De lenn a földön, összevissza hányva, kincses halomban hevert a sok drágaság, amelyet Edith viselt, mióta csak a felesége lett; minden ruhája, minden becses holmija. Ebben a szobában látta Dombey a tükörből büszke arcát, mikor oly ridegen utasította ki. Ez volt az a szoba, amelyben egyszer, maga sem tudta hogyan, az jutott eszébe, vajon milyennek látja majd legközelebb!

Amint őrjöngő sietséggel gyűrte, zsúfolta be a sok drágaságot a fiókokba, szekrényekbe, néhány papirost pillantott meg az asztalon. Az egyik az okirat volt, amelyben a feleségére ruházott vagyonról rendelkezett, a másik meg egy levél. A levélben azt olvasta, hogy Edith elhagyta. Azt olvasta belőle, hogy becsületét meggyalázták. Azt olvasta, hogy megszökött szégyenletes esküvőjének évfordulóján; megszökött azzal az emberrel, akit férje az ő megaláztatására választott ki. Kirohant a szobából, ki a házból, s veszett fejében azt forgatta, hátha

még feltalálhatja ott, ahová a kocsi vitte, s a szépség utolsó nyomát is puszta kézzel összezúzza a diadalmas arcán.

Florence nem tudván, mit cselekszik, kalapot és sált vetett magára, hogy az utcán keresse meg Edithet, aztán karjaiba zárva megmentse és visszahozza. De ahogy a megrémült cselédség gyertyákkal föl-alá szaladgált a lépcsőn, és hallotta, amint egymás közt suttognak, majd félrehúzódnak a lépcsőn lesietett atyja elől, egyszerre tudatára ébredt, milyen tehetetlen; s ekkor félrevonulva az egyik nagy fogadóteremben - amelyet erre az alkalomra díszítettek fel olyan fényesen! - úgy érezte, hogy szíve megszakad a fájdalomtól.

Atyja iránt érzett részvéte volt az első világos érzés, amely kibontakozott benne a mindent elborító szenvedés hullámából. Hűséges természete atyja felé fordult bajában, mégpedig olyan együttérzéssel és odaadással, mintha a szerencse óráiban atyja mindazt valóra váltotta volna, aminek lassanként még a puszta képe is elhomályosodott már a lelkében. Jóllehet atyja teljes szerencsétlenségét csupán alaktalan félelem sugallta neki, mindenesetre elhagyottan és bajoktól sújtottan állt ott előtte, és aggódó szeretete azonnal odaparancsolta újból atyja mellé.

Dombey nem maradt sokáig távol; mert Florence még ott ült sírva a nagy szobában, amikor meghallotta, hogy visszajött, és megparancsolta a cselédségnek, azonnal folytassa szokott munkáját; azután bement a szobájába. Súlyos léptekkel járt fel s alá, Florence tisztán hallotta, amint a szoba egyik végétől a másikig halad.

Érzései ösztönzésének engedve, Florence, aki máskor oly félénk volt, de atyja iránti hűsége ebben a nehéz percben egyszerre vakmerővé változtatott, s a gyakori visszautasítás emlékére sem érzett már félelmet, úgy, ahogy volt, kalaposan, kendősen, a földszintre sietett. Amikor könnyű lépte a csarnokon át vitt, atyja éppen akkor jött ki a szobájából. Florence habozás nélkül hozzásietett, és karjait kitárva kiáltotta: - Ó, drága, drága papám! - mintha a nyakába akarna borulni.

Ezt akarta valóban. De atyja őrületében felemelte kegyetlen karját, és Florence-re sújtott; olyan erővel vágta mellbe, hogy az megtántorodott a márvány padlózaton; s amint az ütést rámérte, kimondta előtte, hogy Edith micsoda, és utána vetette még, hogy csak kövesse, hiszen amúgy is szövetségesek.

Florence nem roskadt le atyja lába elé; nem takarta el reszkető kezével szemét, hogy ne lássa; nem sírt és nem ejtett egyetlen vádoló szót sem. Csak rátekintett atyjára, és az elhagyatottság jajszava tört ki szívéből. Mert látta, mint gyilkolja meg atyja gyöngéd ragaszkodását. Látta, atyja kegyetlensége, nemtörődömsége, gyűlölete mint diadalmaskodik fölötte, és tapossa földre ezt az eszmét. Látta, hogy nincs atyja többé a földön, és árván immár, rohant, menekült a házból.

Rohant a házból. Egy pillanat, és keze ott volt már a kilincsen; ajkáról még elröppent egy kiáltás, és megvillant előtte atyja arca, még sápadtabban a sárga gyertyák fényénél, amelyek ott fogytak, csepegtek, ahogy sebtében letették a földre, meg az ajtón beáradó reggeli világosságban.

Még egy pillanat, és a bezárt ház nyomott sötétsége (mert az ablaktáblákat elfeledték kinyitni, noha már nappal volt) a benyomuló reggel váratlan ragyogásának és szabad lélegzetének engedett; és Florence, fejét mélyen lehajtva, hogy könnyei záporát elrejtse, már odakinn járt az utcán.

NEGYVENNYOLCADIK FEJEZET

Florence menekülése

Fájdalmának, szégyenének, rémületének önkívületében a gyámoltalan lányka úgy sietett a ragyogó reggeli napsütésben, mintha téli éjszaka sötétsége vette volna körül. Kezét tördelve, keservesen zokogva haladt tova a lelkében égő mély seben kívül minden iránt érzéketlenül, kábultan mindannak elvesztésétől, amit szeretett, úgy maradt itt, mintha egymaga menekült volna élve valamely magányos partra egy nagy hajó pusztulásából; csak futott minden gondolat, remény és cél nélkül, csupán azért, hogy meneküljön, valahova, akárhová - el innen.

A reggeli nap fényében égő hosszú utca derült képe, a kék ég, meg a szellős, könnyű felhők, az új nap pezsdítő frissesége, amint nekipirultan, rózsás arccal emelkedett fel az éjszakán aratott győzelme után - mindez nem ébresztett visszhangzó érzéseket Florence lelkében. Csak el innen, valahová, akárhová, hogy elrejtse fejét! Valahová, akárhová, ahol menedékhelyre lelhet, hogy soha rá ne kelljen tekintenie többé arra a házra, amelyet most otthagyott!

De a jövés-menés már megkezdődött az utcán; a boltokat nyitogatták, cselédek jöttek ki a kapuk elé; a nap harcának csattogása, zúgása már megkezdődött. Florence nem egy szembejövő arcán meglepetést és kíváncsiságot látott; hosszú árnyékok fordultak vissza a kövezeten; ismeretlen hangokat hallott, azt kérdezték tőle, hova megy és mi baja; és noha eleinte megijesztették és még gyorsabb futásra ösztönözték, némileg magához térítették mégis, és emlékeztették, hogy vissza kell nyernie önuralmát.

Hova menjen? Csak annyit érzett, hogy akárhová, de el! Csak menni, egyre tovább - de hová? Eszébe jutott, amikor egy más alkalommal bolyongott így; amikor eltévedt London roppant vadonában - ha nem is olyan elhagyatottan, mint most - és arrafelé tartott, ahová akkor vezették. Walter nagybátyjának otthona felé.

Könnyeit visszafojtva, dagadt szemét megtörülve, és feldúlt lényére nyugalmat erőltetve, hogy legalább a szembejövők figyelmét ne vonja magára, miközben elhatározta, hogy a csöndesebb utcákon megy, s maga is kissé lecsöndesedett immár, egyszerre egy jól ismert kis árnyék vágtatott el mellette a napos kövezeten; megállt, visszafordult, odarohant hozzá; aztán megint elszaladt, majd visszafordulva körülugrálta Florence-et - Diogenész, lihegve és jókedvűen, fölverve zengő csaholásával az utcát, odatelepedett Florence lába elé.

- Ó, Di! Te jó, te drága, hűséges Di! Hát hogy kerülsz ide? Hogy is hagyhattalak el téged, aki engem, tudom, nem hagynál el soha!

Florence lehajolt és a kutya bozontos, vén, szerető, bohó fejét odaszorította keblére; majd együtt emelkedtek fel és haladtak tovább; Diogenész inkább a kövezet fölött, mint a kövezeten, és repülése közben, lépten-nyomon meg akarta csókolni Florence-et; néha-néha nagyot bukfencezett, aztán újból talpra állt; a fajtáját jellemző játékos harciassággal ment neki a nagyobb kutyáknak; orra érintésével rémületbe ejtette a cselédlányokat, akik a lépcsőket súrolták; közben minduntalan megállt, a legfurcsább bohóckodásai közepette, hogy Florence-re visszanézhessen, és addig ugasson, amíg valamennyi kutya kiállt a ház elé, és rájuk bámult.

Florence utolsó hívének kíséretében sietett tova az egyre jobban élénkülő reggelben és az erősödő napfényben a City felé. A moraj hangosodott körülötte, a járókelők száma erősen megnövekedett, a boltok élénkültek; aztán egyszerre hátára kapta az élet áradata és vitte magával előre, közönyös hullámai tovahömpölyögtek, vásárterek, kastélyok, börtönök, templomok, piacok, gazdagság, szegénység, erény és bűn mellett; csakúgy, mint az a széles

folyó, útjával párhuzamosan, ahogy felébredt álmából, a nádasok, füvek, zöld mohák közül és zavarosan, dúltan tovafolyik, az emberek művei és gondjai közepette, a mély tengerig.

Florence végre megpillantotta a kis tengerészkadét hajlékát. Közelebbről már a kis tengerészkadét maga is láthatóvá vált őrhelyén, s éppen olyan szigorúan vizsgálta a terepet, mint mindig. Ahogy még jobban közeledett, látta, hogy az ajtó hívogatóan nyitva áll. Florence útja végére érvén meggyorsította lépteit, majd átszaladt az utca másik oldalára (Diogenész a nyomában, jóllehet a sürgés-forgás egy kicsit kihozta sodrából), befutott a boltba, és a jól ismert kis nappali küszöbére roskadt.

A kapitány, fényes kalapjában, éppen ott állt a tűz előtt, és reggeli kakaóját készítette, míg ama előkelő csecsebecse, az órája, ott feküdt a kandalló párkányán, hogy a főzés közben rápillanthasson. A léptekre meg a ruhasuhogásra a kapitány szívdobogva megfordult. Arra gondolt hirtelenében, hátha a rettenetes MacStingerné jelent meg újra, amikor Florence, kinyújtva feléje kezét, megtántorodott és összeesett a padlón.

A kapitány legapróbb bibircsókjáig sápadtan, mint maga Florence, felemelte onnan a lányt mint egy kisgyermeket, és odafektette a pamlagra, ahol egyszer, hosszú évekkel ezelőtt, aludt.

- Az én tündöklő csillagom! - szólt a kapitány, a lányka arcába nézve. - Az édes teremtés már hajadonná serdült!

A kapitány olyan tiszteletet érzett a viszontlátott Florence iránt, és olyan szent hódolattal nézte az aléltat, hogy a világ minden kincséért sem merte volna karjában tartani.

- Tündöklő csillagom! - szólt hátrálva kissé, s a legnagyobb aggodalom és szeretet tükröződött az arcán. - Ha tud jelt adni az öreg Ned Cuttle-nak, csak egy ujjal is, hát adjon.

De Florence nem mozdult.

- Tündöklő csillagom! - ismételte a kapitány remegve. - Walterre kérem, aki ott nyugszik a sós tenger fenekén, mozduljon meg, és húzzon fel valami jelzőlobogót, ha lehet!

De mivel Florence még erre a rendkívül hatásosnak szánt könyörgésre is érzéketlen maradt, felkapott a reggelizőasztalról egy tál hideg vizet, és néhány cseppet Florence arcába frecskendezett. Azután, a helyzet sürgető kényszerének engedve, óriási kezével leírhatatlan gyöngéden levette a lányka fejéről a kalapot, ajkát és homlokát megnedvesítette, haját hátrasimította arcából, aztán levette a maga kabátját, és betakarta vele; majd veregetni kezdte a lányka kezét; oly pici volt az ő kezében, hogy szinte elámult, amikor megérintette - mikor pedig látta, hogy Florence szempillája megrebben, és hogy ajkán is végigfut a remegés, még nagyobb buzgalommal folytatta élesztési kísérleteit.

- Vígan! - szólalt meg most a kapitány. - Vígan! Ne hagyja magát, gyönyörűségem, ne hagyja magát! No, hiszen, jobban van már! Úgy ni! Bátorság a jelszó... csak rajta! Igyunk csak egy csöppet ebből, ni! Úgy! Hát hogy állunk, aranyom, hogy állunk?

Mikor már idáig jutott az élesztéssel a kapitány, akinek lelkében élt valamilyen homályos eszmetársítás a zsebóra meg az orvosi kezelés közt, levette zsebóráját a kandalló párkányáról, és a vaskampóra akasztva, maga elé tartotta; aztán Florence kezét kezébe fogta, s buzgón nézegetett, hol egyikre, hol a másikra, mintha azt várta volna, hogy az óra számlapja cselekedjék valamit.

- Hogy állunk, gyönyörűségem, hogy állunk? - kérdezte a kapitány. - Hogy állunk?... No, pajtás, azt hiszem, mégis megtetted a magadét - mormogott aztán, elismerő pillantást vetve a zsebórára. - Igazítson csak valaki minden reggel egy félórával hátra, délután meg vagy egy

fertályórával, és akkor olyan óra vagy, hogy hozzád fogható kevés akad, nálad jobb pedig egy sem. Hát hogy állunk, nagyságos kislánykám?

- Ön az, Cuttle kapitány? - szólalt meg Florence, és kissé felemelkedett.

- Az ám, én vagyok, én bizony, nagyságos kislánykám - felelt a kapitány, mert hirtelen elhatározta, hogy ezt a kiválóan előkelő megszólítást használja, mint a legudvariasabbat, amit csak kigondolni tudott.

- Itt van Walter nagybátyja? - kérdezte Florence.

- Hogy itt van-e, aranyom?! Nagy ideje már annak, bizony, hogy nincs itt. Hírét se hallottuk azóta, hogy nyakába vette a világot, és elment szegény Walter után. Hanem - folytatta a kapitány, hogy idézetnek se legyen híjával: - „Bár szem nem látta, emlékét megérzi nagy Anglia, az otthon és a hölgyek!”

- Ön itt lakik most?

- Itt, nagyságos kislánykám.

- Ó, Cuttle kapitány! - kiáltott Florence, kezét összekulcsolva, és ziláltan folytatta szavait. - Mentsen meg! Engedje, hogy itt maradjak! Ne árulja el senkinek, hogy itt vagyok! Majd elmondom, ha tudom, mi történt. Senkim sincs a világon, akihez menjek. Ne küldjön el!

- Még hogy elküldjem, nagyságos kislánykám! - kiáltott a kapitány. - Magát, tündöklő csillagom! Várjon csak egy kicsit! Hadd tegyem föl az ajtóra ezt a táblát, aztán még a kulcsot is ráfordítom kétszer.

Ezzel a kapitány a fél kezével meg a vaskampó segítségével ügyesen felrakta a táblákat a boltajtóra, aztán bezárta az ajtót.

Amint visszatért Florence mellé, a lányka megfogta a kapitány kezét és megcsókolta.

Cselekedetének segedelmet kérő gyámoltalansága, bizalma a lányka arcán látszó kimondhatatlan szomorúság, a lelki gyötrődés, mely úgy megviselte, s még hatalmában tartotta, de minden, amit csak a kapitány a lányka életéről tudott, jelenbeli elhagyatottsága, fáradtsága és védtelensége, olyan erővel ragadták meg egyszerre a kapitány lelkét, hogy túláradt benne a szánalom és a szeretet.

- Nagyságos kislánykám - szólalt meg most, s orra gerincét addig dörzsölte kabátja ujjával, amíg úgy nem ragyogott, akár a kifényezett vörösréz -, egy szót se szóljon addig Edward Cuttle-nak, amíg megint olyan simán és könnyen nem tud evezni, mint annak a rendje, tehát bizonyosan nem ma, sem holnap. Ami pedig azt illeti, hogy el ne áruljam, és ki ne adjam magát, hát bizony mondom, azt nem cselekszem, isten engem úgy segéljen, lásd a nagy kátéban, üsse föl és jegyezze meg!

A kapitány az idézetet, éppúgy, mint a forrás megnevezését nagy ünnepélyességgel egy lélegzetre fújta el; a „bizony mondom”-nál pedig levette a kalapját, és csak akkor rakta a fejére vissza, amikor befejezte mondanivalóját.

Florence nem tehetett egyebet, megköszönte neki mindezt, és biztosította föltétlen bizalmáról. Odasimult ahhoz a darabos emberhez, vérző szívének utolsó menedékéhez, ráhajtotta fejét becsületes vállára; átkarolta nyakát, és talán le is térdelt volna előtte, hogy áldást mondjon fejére, ha meg nem sejti szándékát, és derék emberhez illően, hamar fel nem emeli.

- Csak lassan! - szólt most a kapitány. - Lassan! Maga nagyon gyönge még ahhoz, hogy álldogáljon, aranyom; le kell feküdnie szépen, így ni! - Ahogyan a kapitány odaemelte Florence-et a pamlagra, és betakarta kabátjával, száz ünnepi látvánnyal felért. - Most pedig, nagyságos

kislánykám, enni kell ám egy kis reggelit, aztán a kutyának is adunk, bizony. Utána meg majd felmegy szépen az öreg Sol Gills szobájába, és úgy fog aludni, mint egy angyal.

Miközben a kapitány Diogenészről beszélt, megveregette a kutya fejét, és Diogenész igen kegyesen fogadta ezt a közeledést; sőt, fél úton elébement a kapitány előzékenységének. Az élesztési kísérletek során Diogenész szemmelláthatóan két dolog között ingadozott, mégpedig, hogy nekiugorjék-e a kapitánynak, vagy a barátságát ajánlja fel neki; lelki tusája közben hol a farkát csóválta, hol fogait mutogatta, közben mordult is egyet-egyet. De most már minden kétsége eloszlott. Világos volt, hogy a kapitányt a legszeretetreméltóbb emberek egyikének tartja, olyasvalakinek, akinek az ismeretsége minden kutyára nézve megtisztelő.

E meggyőződés kifejezéseképpen Diogenész ott sertepertélt a kapitány körül, míg a teát meg a pirított kenyeret készítette, és rendkívüli érdeklődést tanúsított a kapitány háztartása iránt. Csakhogy a jószívű házigazda bizony hiába végezte ezt a nagy készületet, mert Florence, bár könnyek között megkísérelte, egy falatot sem bírt lenyelni, csak sírt és sírt.

- No, no, tündöklő csillagom! - szólt a részvéttel teli kapitány. - Majd ha szundított egyet, jól lesz minden. Hát most akkor a te porciódat osztom ki, barátom! - Ez Diogenésznek szólt. - Aztán majd vigyázni fogsz az úrnődre odafönt!

Diogenész azonban, jóllehet, eddig csillogó szemmel és csorgó nyállal leste a készülő reggelit, most egyszerre, nemhogy mohón nekiesett volna, amint odatették elébe, hanem a fülét hegyezte, aztán odarohant a boltajtóhoz, és vadul ugatni kezdett, fejét a padlóra nyomva, mintha az ajtónyílás alatt akarna utat ásni magának.

- Talán ott áll valaki az ajtó előtt? - kérdezte Florence ijedten.

- Dehogy, nagyságos kislánykám - felelte a kapitány -, dehogy. Ha ott állna, volna annyi esze is, hogy kopogjon. Csak bátorság, aranyom. Járókelők.

Hanem Diogenész csak ugatott, ugatott és kapart, elszánt dühvel, és amikor megállt, hogy hallgatóddzon, mintha új meggyőződést merített volna ennek eredményéből, mert hússzor is elkezdte az ugatást és a kaparást. Még miután rá is vették, hogy visszamenjen a reggelijéhez, csak húzódozva, kételkedő arckifejezéssel mozdult, aztán ismét vad rohammal vágtatott neki az ajtónak, egy morzsát sem nyelt le.

- Valaki hallgatódzik talán - súgta Florence. - Valaki talán meglátta, hogy ide jöttem... és követett.

- Nem a szobalánya, nagyságos kislánykám? - kérdezte a kapitány, kapva a fényes ötleten.

- Susan? - kérdezte Florence, s a fejét rázta. - Ó, nem! Susan már rég elment tőlünk.

- Remélem, nem hagyta ott magát hűtlenül? Jaj, csak azt ne mondja, hogy az ifjú hölgy megszökött, aranyom!

- Ó, dehogy, dehogy! Susan a leghívebb teremtés a világon!

A kapitányt rendkívül megnyugtatta ez a válasz, és azzal fejezte ki megelégedését, hogy levette a kalapját és a homlokát végigtörülte kemény golyóvá gyúrt zsebkendőjével, s többször, végtelenül jóleső érzéssel ismételte, hogy tudta ő ezt jól.

- No, öcsém, hát megnyugodtál végre? - fordult most Diogenészhez. - Mondtam én, lelkem, nagyságos kisasszonykám, hogy nincs itt egy lélek sem.

Diogenész azonban nem volt ebben olyan bizonyos. Az ajtó koronként még egyre vonzotta; szimatolva oda-odament, állandóan morgott, és úgy látszott, hogy nem tud napirendre térni a dolog fölött. Ez a körülmény párosulván Florence fáradt és levert voltával, arra bírta a házi-

gazdát, hogy rendbehozza vendége számára Sol Gills szobáját. Sietve felment tehát az emeletre, és ott leleményességétől és lehetőségeitől kitelhető legtökéletesebb módon elrendezett mindent.

A szoba amúgy is tiszta volt már; a kapitány nagyon rendes ember volt, és megszokta, hogy mindent hajóshoz illő rendben tartson, s az ágyat kényelmes kerevetté alakította, és tiszta, fehér terítővel borította be. Hasonló ügyességgel a kis öltözőasztalkából oltárfélét rögtönzött; erre aztán két ezüstkanalat rakott, egy cserép virágot, egy távcsövet, nem felejtve el a híres zsebórát sem; mindehhez még egy zsebfésűt, egy énekeskönyvet, egyszóval csupa ritkaságot. Miután az ablakot besötétítette, a szőnyegeket pedig elegyengette a padlón, és nagy gyönyörűséggel nézett végig az előkészületeken, lement a kis nappaliba, hogy Florence-et felhozza tanyájára.

Semmi sem győzhette volna meg a kapitányt, hogy Florence a maga lábán is fel tudna menni. De még ha el is hiszi valahogyan, a vendégszeretet durva megsértésének tekintette volna, ha megengedi. Florence sokkal gyengébb volt, semhogy sokat ellenkezzék, így aztán a kapitány karjában vitte föl, letette a kerevetre, és egy nagy viharkabáttal betakarta.

- Nagyságos kislánykám - mondta azután -, itt most olyan biztonságban érezheti magát, mintha a Szent Pál-templom tetejére ment volna fel, s a lajtorját is felhúzta volna maga után. Alvásra van minden előtt szüksége; azért hát csak rajta, használja azt a sokat emlegetett balzsamírt, ami a megsebzett lélek titkon rebegő szózatára a legjobb orvosság. Ha kíván valamit, tündöklő csillagom, amit ez a szerény ház meg ez a város megadhat, hát csak adja le a jelszót Edward Cuttle-nak: itt áll az ajtaja előtt, és reszket az örömtől. A kapitány azzal végezte, hogy a Florence odanyújtott kezét egy középkori lovag hódolatával megcsókolta, aztán lábujjhegyen kiosont a szobából.

A kis nappaliban először is gyors haditanácsot tartott önmagával; azután elhatározta, hogy kinyitja a boltajtót és megnyugszik, csakugyan senki sem őgyeleg-e az ajtó előtt. Ki is nyitotta hát, és megállt a küszöbön, körülnézve és végigsöpörve pápaszemével az utcán.

- Jó reggelt kívánok, Gills kapitány - szólalt meg egy hang a közelében. A kapitány odapillantott, és azt látta, hogy amíg tekintete a távoli szemhatáron kalandozott, Toots úr kötött ki az orra előtt.

- Hát hogy s mint, öcsém? - kérdezte a kapitány.

- Elég jól, köszönöm szépen, Gills kapitány - felelte Toots. - Bár tudja, sohasem vagyok olyan jól, mint szeretném. Nem is hiszem, hogy lehetek valaha.

Toots úr ennél jobban sohasem közeledett élete nagy kérdéséhez, ha Cuttle kapitánnyal beszélt, a közöttük levő megállapodás szerint.

- Gills kapitány - folytatta Toots úr -, ha lehetne szerencsém önnel pár szót váltani, nagyon szeretném, mert nagyon-nagyon sajátságos dolog történt.

- Hát tudja, édes öcsém - felelte a kapitány, s a kis nappaliba vezette vendégét -, ma reggel nem vagyok éppenséggel szabad, ezért rövidesen, ha vitorlát bontana, éppenséggel nem venném zokon.

- Szolgálatára, Gills kapitány - felelt Toots, aki rendszerint igen ritkán értette meg a kapitányt.
- Magamnak is határozottan az a kívánságom, hogy vitorlát bonthassak. Természetesen.

- No, ha úgy van, fiam, hát rajta!

A kapitányra olyan hatást tett félelmetes titka - hogy Dombey kisasszony e pillanatban itt van az ő fedele alatt, míg a jámbor és mit sem sejtő Toots ott ül vele szemben -, hogy a verejték is kiütött a homlokán. Lassan törülgette a kemény kalappal a kezében, és nem bírta szemét levenni Toots úr arcáról egy pillanatig sem. Toots úr pedig, akinek láthatóan szintén valami titkos oka lehetett az izgalomra, a kapitány merev nézésétől oly leírhatatlan módon kijött a sodrából, hogy miután egy ideig üres tekintettel, és szó nélkül bámult rá, nyugtalanul fészkelődve a helyén, így szólalt meg:

- Bocsánat, Gills kapitány, de nem vesz észre véletlenül valami különöset rajtam?

- Nem, fiam - felelt a kapitány. - Nem.

- Csak azért, mert lássa - szólt Toots úr zavart kuncogással -, mert én tudom, hogy egyre sorvadok. Nem bánom, ha a szemembe mondja is. Inkább... inkább örülök neki. Burgess és Társa már új mértéket is vett rólam, annyira lefogytam. De... de nekem ez csak boldogságot szerez. Leg-legjobban szeretnék a sírba hanyatlani, ha tudnék. Tudja, úgy érzem, mintha lelketlen állat volnék, amely csak úgy legelget itt a föld színén, Gills kapitány.

Minél tovább beszélt Toots úr, a kapitányt annál jobban lenyomta titkának súlya, és csak annál merevebben bámult Tootsra. A nyomasztó titok, meg a Tootstól való szabadulás vágya annyira megszédítette a kapitányt, hogyha Toots úr helyett véletlenül egy szellemmel társalgott volna, akkor sem viselkedhetett volna zavartabban.

- De hát azt akartam voltaképpen mondani, Gills kapitány - folytatta Toots -, hogy ma reggel történetesen éppen erre jártam... vagyis, az igazat megvallva, azért jöttem, hogy önnel reggelizzem. Ami az alvást illeti, hát tudja, jóformán sohasem alszom. Olyan vagyok már, mint egy éjjeliőr, azzal a különbséggel, hogy én nem kapok fizetést, neki meg nem nyomja a lelkét semmi.

- Csak tovább, fiam! - szólalt meg a kapitány figyelmeztető hangon.

- Kétségtelenül, Gills kapitány - felelt Toots úr. - Tökéletesen igaza van. Nos tehát, amint ma korán reggel erre jártam (egy-két órával ezelőtt), és az ajtót zárva találtam...

- Hogyan? Hát maga itt állt az ajtó előtt, öcsém?

- Szó sincs róla, Gills kapitány - válaszolta Toots. - Egy pillanatig sem álltam itt. Azt hittem, ön nincs itthon. Hanem az a személy azt mondta... de igaz, ön nem tart kutyát, ugye, Gills kapitány?

A kapitány a fejét rázta.

- No ugye! Pontosan ezt mondtam neki én is. Tudtam, hogy nem tart kutyát. Az igaz viszont, Gills kapitány, hogy más valaki tart kutyát, például... de bocsánat, ez már tilos terület.

A kapitány oly mereven nézett Tootsra, hogy a végén már kétszer akkorának látta, mint amilyen a valóságban volt; homlokán pedig megint kigyöngyözött a veríték, amikor arra gondolt, hátha Diogenész egyszer csak a fejébe veszi, hogy lejöjjön a nappaliba, harmadiknak.

- Az a személy azt mondta - folytatta Toots -, hogy kutyaugatást hallott a boltban; én pedig tudtam, hogy az lehetetlen, és meg is mondtam neki. De az olyan bizonyosan állította, mintha a kutyát valósággal látta volna.

- Miféle személy, fiam?

- Hát látja, Gills kapitány, éppen ez az - felelt Toots úr, miközben viselkedésében növekvő izgalom mutatkozott. - Nem vagyok arra hivatott, hogy megmondjam, mi történt, vagy mi nem történt. Igazán nem is tudom. Mindenféle dolgok kerülnek sokszor az utamba, amiket nem egészen értek, és néha már azt hiszem, valami nagyon gyönge itt a... röviden szólva, a fejemben.

A kapitány, mintegy helyeslése jeléül, bólintott.

- De az a személy, miközben továbbmentünk, azt mondta, hogy ön tudni fogja, az adott körülmények között mi történhetik - a „történhetik”-et nagyon erősen hangsúlyozta -, és ha valaki arra kérné önt, hogy lélekben készüljön föl, hát akkor kétségkívül felkészülne lélekben.

- Személy! Miféle személy? - kérdezte a kapitány.

- Én igazán nem tudom, miféle személy, Gills kapitány. Igazán, a legcsekélyebb fogalmam sincs róla. Hanem, mikor ide jöttem, már itt állt az ajtó előtt és várakozott; azután megkérdezte, visszajövök-e megint, én pedig azt feleltem, hogy igen, részesültem a szerencsében, és némi rábeszélés után megajándékozott a barátságával; arra azt felelte, ha már így áll a dolog, megtenném-e azt, hogy önnek elmondjam, amit éppen az imént már el is mondtam az adott körülményekről, meg a lélekben való felkészülésről; aztán, hogy mihelyt látom önt, kérjem meg, menjen el ide a sarokra, ha csak egy pillanatra is, Brogley úrhoz, a zsibárushoz, egy nagyon fontos ügyben. Nos, én meg csak annyit mondok önnek, Gills kapitány, bármi legyen is, biztos vagyok benne, hogy valóban nagyon fontos dolog, és ha talán oda akarna menni, most mindjárt, hát én majd megvárom, amíg visszajön.

A kapitány, félelmében, hogy Florence-et talán éppen azzal árulja el, ha nem akar elmenni, meg a rémülettől, hogy Tootsot viszont itt hagyja a házban, esetleg rájöhet a titokra, a zavarodottságnak olyan látványát nyújtotta, hogy az még Toots figyelmét sem kerülhette el. De mivel a fiatalember azt hitte, hogy tengerész barátja egyszerűen a beszélgetésre való készülődés izgatott állapotában van, teljesen megelégedett volt, és nem tudott a maga óvatos viselkedésére visszagondolni kuncogás nélkül.

Végre a kapitány a két rossz közül a kisebbikre szánta el magát; arra ugyanis, hogy átszalad Brogley boltjába, de megelőzőleg bezárja azt az ajtót, amely a ház felső részébe vezet, a kulcsot pedig zsebre rakja. - Ha ugyan - mentegetődzött a kapitány, egy kis szégyenkezéssel és habozással -, lesz olyan jó, öcsém, és megbocsátja.

- Gills kapitány - felelt Toots -, bármit tesz, én azt mindig csak helyeselhetem.

A kapitány szívből megköszönte neki, aztán megígérve, hogy öt perc múlva visszatér, elment, hogy felkeresse azt a valakit, aki Toots úrra titokzatos üzenetét bízta. Szegény Toots, amint egyedül maradt, leheveredett a pamlagra, a legkevésbé sem sejtve, ki pihent ott rövid idővel azelőtt. Fölnézett az üvegtetőre, átadta magát a Dombey kisasszonyról való ábrándozásnak, és időről, helyről egyaránt megfeledkezett. Helyesen is cselekedett; mert noha a kapitány nem időzött el nagyon soká, azért mégis jóval több ideig maradt távol, mint jelezte. Sápadtan és izgatottan tért vissza, sőt úgy látszott, mintha még könnyeket is ontott volna az imént. Egy szót nem lehetett kihúzni belőle, míg csak oda nem lépett a faliszekrényhez, és le nem nyelt egy korttyal a szalmafonatú üvegben levő rumból; azután nagyot lélegzett, leült a székre, és tenyerébe hajtotta arcát.

- Gills kapitány - szólt Toots úr nagyon nagy rokonérzéssel -, remélem és hiszem, hogy semmi baj sincs.

- Köszönöm, öcsém, semmi baj - felelt a kapitány. - Éppen ellenkező a helyzet.

- Úgy látszik, valami nagyon megrendítette - folytatta Toots úr.

- Hát fiam, odavagyok, annyi szent. Egészen odavagyok.

- Van valami, amiben segíthetnék, Gills kapitány? Ha van, kérem, rendelkezzék velem.

A kapitány most levette kezét az arcáról, valami sajátságos szánakozással vegyes gyöngédséggel ránézett Tootsra, aztán megfogta a kezét, és erősen megrázta.

- Köszönöm, édes fiam. Nincs semmi. Csak nagy szívességnek érezném, ha most egy kicsit magamra hagyna. Azt hiszem, öcsém - s újból megrázta Toots kezét -, hogy Walter után, és másfél mustra szerint, maga a legderekabb gyerek, akit a föld valaha a hátán hordott.

- Szavamra és becsületemre, Gills kapitány - felelt Toots, előbb belecsapva a kapitány tenyerébe, mielőtt újra megrázta volna -, végtelenül boldog vagyok, hogy ilyen jó véleménnyel van rólam. Köszönöm szépen.

- Aztán csak rajta, fel a fejjel, édes fiam - folytatta a kapitány, vállára veregetve Tootsnak. - Ugyan mit! Nemcsak egy szép teremtés van a világon!

- Az én számomra nincs több - felelte Toots komolyan. - Nincs, erről biztosítom. Amit én Dombey kisasszony iránt érzek, az szinte leírhatatlan; olyan, mintha a szívem egy elhagyott sziget volna, amelyen ő él egyedül. Napról napra gyengülök, és büszke vagyok rá, hogy így vagyok. Ha látná a lábszáraimat, amikor a csizmámat lehúzom, akkor némi fogalma lenne arról, mi a viszonzatlan szerelem. Az orvos kínahéjat rendelt nekem, de én nem veszem be, mert nem akarom, hogy a szervezetem bármiféle erősítést is nyerjen. Nem akarom. No, de ez már ismét tilos terület! Isten önnel, Gills kapitány!

Cuttle kapitány szintúgy szíve mélyéből fakadó melegséggel búcsúzott Toots úrtól, aztán bezárta az ajtót, s jó ideig csóválgatta még a fejét, gyöngéd és szánakozó arccal, mint az előbb; majd fölment, hogy megnézze, Florence nem óhajt-e valamit.

De a kapitánynak, fölfelé a lépcsőn, már egészen megváltozott az arca. A szemét megtörölgette még zsebkendőjével, orra gerincét pedig megsúrolgatta kabátja ujjával, éppúgy, mint reggel, de az arca teljesen átváltozott. Néha úgy látszott, rendkívül boldog, néha meg azt gondolta volna valaki, hogy igen-igen szomorú; de arcának különös komolysága annyira előnyére vált, mintha finomítási műveleten ment volna keresztül.

Kétszer-háromszor halkan bekopogtatott a kampóval Florence ajtaján; aztán, mivel feleletet nem kapott, összeszedte bátorságát, hogy először bepillantson, aztán pedig belépjen. Talán Diogenész barátságos magatartása is bátorította. A kutya ugyanis ott hevert elnyúlva az ágy előtt, és amint a kapitányt meglátta, csóválni kezdte farkát, majd ráhunyorított, s még a felkeléssel sem fárasztotta magát.

Florence mélyen aludt, és fel-felnyögött álmában; a kapitány pedig megrendülten állt ott a leányka ifjúságának, szépségének és gyötrődésének látványa előtt, felemelte fejét a párnán, megigazította rajta a ráterített köpönyeget, az ablakot még jobban elsötétítette, hogy Florence tovább alhasson, azután újra kiosont a szobából, hogy elfoglalja őrhelyét a lépcsőn. Oly könnyeden érintette meg, s lépése oly halk volt, akár Florence-é.

Maradjon sokáig eldöntetlen kérdés ebben a mi zavart világunkban: melyik szebb jele a mindenható jóságnak: azok a gyöngéd ujjak-e, amelyek már a természettől az érzékenységre és szerető érintésre teremtődtek, meg arra, hogy enyhítsék a szenvedést és a bánatot; vagy az olyan darabos, nehéz Cuttle-féle kezek, amelyeket a szív tanít, vezet, lágyít meg egyetlen pillanat alatt!

Florence ott aludt fekvőhelyén, feledve az otthontalanságot és árvaságot; Cuttle kapitány pedig kint őrködött a lépcsőn. Egy hangosabb nyögés, vagy zokogási roham még odavonzotta a kapitányt ajtaja elé; de lassan-lassan egyre békésebben aludt, és a kapitány őrködését nem zavarta semmi.

NEGYVENKILENCEDIK FEJEZET

A tengerészkadét felfedez valamit

Hosszú idő telt el, míg Florence felébredt. A nap felkelt, a nap hanyatlóban volt és Florence, noha testben, lélekben nyugtalanul, de még mindig aludt; mit sem tudva idegen ágyáról, az utca zenebonájáról, a zárt ablaktáblákon kívül ragyogó napvilágról. De az elvesztett otthonában történtek teljes feledését nem hozhatta meg a kimerültségére rászakadt álom sem. Meghatározhatatlan és gyászos emléke ott kísértett folyton nehéz kábulatában, s áthatotta egész nyugalmát. Valamilyen tompa fájdalom, mint hegedő seb érzése, egyre ott sajgott benne és halvány arca sokkal többször volt nedves a könnyektől, mint a derék kapitány szerette volna, aki koronként csöndben be-bedugta fejét a félig nyílt ajtón.

A nap már lenn ült a nyugati szemhatáron és rőt párák közül kitekintve, áttűzött sugaraival a szemközti ablakokon, meg a templomtornyok kőcsipkézetén, mintha arany nyilakkal hadakozna; messze pedig, a folyón és a lapos partokon úgy tündökölt, mint egy tűzből való út; kint, a szabad tengeren a hajók vitorláit csillogtatta, és a dombtetőkön nyugvó csendes falusi temetőkből nézve, olyan izzó pirosságba borította a távoli szemhatárt, hogy ég és föld egyetlen dicső áradatban olvadt össze. Florence felnyitotta nehéz szemhéját, egy ideig mozdulatlanul feküdt, érdeklődés és fölismerés nélkül nézett az ismeretlen falakra, és fásultan hallgatta az utcáról felhatoló morajt. De aztán egyszerre riadtan ült fel fekvőhelyén, meglepett és üres tekintettel nézett körül, és eszébe jutott minden.

- Hogy vagyunk, aranyom, hogy vagyunk? - kérdezte a kapitány, bekopogva az ajtón.

- Drága barátom! - kiáltott fel Florence hozzásietve. - Ön az?

A kapitányt olyan büszkeséggel töltötte el ez a megszólítás, és annyira megörült Florence földerülő arcának, hogy vaskampójával csókot dobott Florence felé, néma köszönetül.

- Hogy vagyunk, ragyogó gyémántom? - kérdezte újra.

- Nagyon soká alhattam - mondta Florence. - Mikor jöttem én ide? Tegnap?

- Ezen a mai szent napon, nagyságos kislánykám - felelt a kapitány.

- Nem volt éjszaka közben? Nappal van még mindig?

- Már esteledik, aranyom - felelt a kapitány és elhúzta a függönyt. - Nézze csak!

Florence a kapitány karjára tett kézzel, bánatosan, félénken; mellette meg a viharvert arcú, tagbaszakadt kapitány, csupa nyugodt, csendes védelem egész lénye - ott álltak ketten a ragyogó alkonyati ég rózsás világában, csendben, szótlanul. Bármilyen furcsa szavakba is öntötte volna érzelmeit a kapitány, azért érezni éppen olyan tökéletesen érezte, mint a legékesebben szóló ember, hogy ebben a szelíd szépségű, nyugodalmas órában van valami, amitől Florence megsebzett szívének túl kell áradnia, és hogy a könnyei utat találnak. Így hát Cuttle kapitány nem szólt egy szót sem. De amikor érezte, hogy Florence erősebben szorítja meg a kezét, s az árva feje közelebb hajlik, és végre odaborul az ő durva kék kabátja ujjára, akkor kérges kezével gyengéden odaszorította magához, és mindent megértett, és Florence is megértette őt.

- Jobban vagyunk már, gyönyörűségem! - szólalt meg azután. - Bátorság, bátorság. Én most lemegyek, elkészítem a vacsorát. Maga meg, aranyom, lejön-e magától később? Vagy feljöjjön Edward Cuttle, s levigye aztán?

Florence biztosította, hogy lemegy a maga lábán is; a kapitány pedig, noha nyilvánvalóan kételkedett, vajon összeegyeztethető-e az a vendégszeretet szabályaival, ráhagyta; lement tehát, és azonnal hozzálátott, hogy csirkét süssön ki a kis nappali tüzénél. Hogy a főzést ügyesebben végezhesse, levetette kabátját, inge ujját felgyűrte, a fényes kalapot meg fejébe nyomta; enélkül a segítőeszköz nélkül ugyanis sohasem hajtott végre kényes, és nem mindennapi műveletet.

Florence felfrissítette lüktető homlokát és égő arcát abban a hideg vízben, amelyet a gondos Cuttle kapitány helyezett oda számára, miközben aludt; majd odalépett a kis tükör elé, hogy zilált haját feltűzze. És ekkor észrevette - csak egy pillanatig látta, mert rögtön elkapta tekintetét -, hogy keblén ott éktelenkedik egy dühödt kéz csapásának sötétedő nyoma.

Könnyei újult erővel törtek elő; szégyent érzett és félelmet; de haragot nem oltott szívébe ez sem okozója ellen. Otthontalanul és apátlanul bár, mindent megbocsátott neki; sőt, alig jutott eszébe, hogy megbocsátanivalója van, hanem szinte menekült az elől, hogy atyjára kelljen gondolnia; csakúgy, mint a valóságban is menekült előle, míg végre teljesen eltűnt, elenyészett. Az atyja kiesett a szótárából.

Hogy mit csinál majd, hol folytatja életét, azt Florence - szegény, tapasztalatlan lányka! - elképzelni sem tudta. Volt valami határozatlan, ködös elgondolása arról, hogy valahol messze talál majd néhány kis lánytestvért, akiket tanítani fog; jók lesznek hozzá és mellettük, felvett nevén, majd ott maradhat; - végül felnőnének boldog otthonukban, férjhez mennének, de tovább is jók lennének szegény, öreg nevelőnőjükhöz, és talán annak idején rábíznák a maguk lányainak nevelését is. És arra gondolt, milyen furcsa és szomorú is lesz majd szürke hajú asszonnyá válnia és sírba vinnie titkát, amikor Florence Dombeyt már mindenki réges-rég elfeledte. De a jövő képe mindenestől ködbe és homályba veszett. Csak azt tudta, hogy neki már nincs atyja itt e földön; elismételte magában sokszor, újra meg újra, s könyörgőn lehajtott fejét elrejtette mindenki más elől, csupán az égi atya elől nem.

Csekélyke pénze néhány guineára rúgott összesen. Ebből egy részt arra kell majd szánnia, hogy némi ruhafélét vásároljon, mert a rajta levőn kívül egyéb ruhája nem maradt. Túlontúl fásult volt, hogy arra gondoljon, milyen hamar elfogy az a pénz - túlontúl gyermek, semhogy különösebben aggódott volna emiatt, s talán ha kevés egyéb gondja lett volna, még akkor sem. Megkísérelte, hogy gondolatait rendbeszedje, és megállítsa könnyeit; hogy lüktető homloka mögött csendre intse a zűrzavart és ráébredjen, hogy ami érte, az mindössze néhány órája történt, nem pedig hetekkel vagy hónapokkal ezelőtt, mint neki föltűnt; így ment le aztán jólelkű pártfogójához.

A kapitány közben nagy gonddal megterített már; most éppen tojásmártást készített egy kis lábosban, s időről időre roppant odaadással öntözte a csirkét is, amely szépen forgott és barnult zsinegen a tűz fölött. Florence-et vánkosokkal támogatta fel a pamlag sarkában, majd a pamlagot, kényelem okából, közelebb húzta a tűzhöz, utána rendkívüli ügyességgel folytatta a szakácskodást. Másik kis lábosban a forró levet tartotta készen; harmadikban burgonyát főzött, de az első lábosban a tojásmártásról sem feledkezett meg, s részrehajlás nélkül juttatott gondosságából az öntözésnek és keverésnek is a megbecsülhetetlenül hasznos nagy kanállal. Mindeme gondok közepette még egy parányi serpenyőt is szemmel kellett tartania, ahol néhány kolbász sustorgott és pöfékelt a legkellemesebb zenei hangon; és az bizonyos, hogy ragyogóbb arcú szakácsot a kapitánynál már elképzelni sem lehetett e műveletek tetőpontján; azt pedig éppen teljes lehetetlenség lett volna megmondani, vajon az arca, vagy a fényes kalapja ragyogott-e vakítóbban?

A vacsora elkészültével a kapitány éppen olyan ügyességet tanúsított a tálalásban és felszolgálásban, mint a főzésben. Azután díszbe öltözött a vacsorához; ez pedig olyanformán történt, hogy a fényes kalapot levetette, kabátját pedig magára öltötte. Mikor ezzel is végzett, odatolta az asztalt egészen Florence pamlaga elé, elmondta az asztali áldást, kicsavarta a vaskampót, helyébe odaerősítette a villát, és megkezdte háziúri tisztjét az asztalnál.

- Nagyságos kisleánykám - szólt -, most aztán rajta! Iparkodnia kell ám, jól lásson hozzá! Csak bátran, aranyom! Most ezt a máját. Itt a mártás. Tessék a kolbász. És burgonyát! - Mindezt részarányosan elrendezte a tányéron, aztán a megbecsülhetetlenül hasznos nagykanállal forró levet öntött az egészre, és odarakta kedves vendége elé.

- Nagyságos kislánykám, nyugodt lehet, valamennyi redőnyt leeresztettem - mondta a kapitány bátorítóan. - Minden rendben. Csipegessen hát egy kicsit aranyom! Ha Walter itt volna most...

- Ó, ha most mellettem lehetne, testvérem helyett testvér! - felelte Florence.

- Ó, ne! Ne vegye úgy a szívére, drága gyönyörűségem! Csak nyugodtan, szépen kérem. Hát csakugyan olyan volt, mintha isten is a maga testvérének teremtette volna?

Florence nem talált szavakat a feleletre. Csak annyit tudott mondani: - Ó, édes, édes kis Paulom! Ó, Walter!

- Még a padló is, amin lépett, olyan szent volt Walter előtt - mormolta a kapitány, a leányka csüggedt arcát nézve -, mint erdei csermely az őznek. Látom magam előtt, mintha csak ma lett volna, azon a napon, amikor a Dombey-féle hajó listáján bevezették; amint róla beszélt, hogy csillogott az arca... a tiszta érzéstől... égett, akár a kivirult rózsa, itt, vacsora közben. Haj, haj! Ha a mi kis szegény Walterünk itt lenne most... ha itt lehetne, nagyságos kislányka... mert hiszen a tengerbe fúlt, ugye?

Florence némán bólintott.

- Bizony, bizony, a tengerbe - folytatta a kapitány vigasztalóan -, hanem, amint mondtam, ha itt volna, arra kérné magát, aranyom, hogy csipegessen hát egy kicsit, bizony, mert a drága egészségére is kell ám gondolnia. Ne hagyja magát, nagyságos kislánykám, akárcsak Walter kedvéért tenné, föl a vitorlákkal, és forduljon azzal a gyönyörűséges szép fejével a szélnek.

Florence megkísérelte, hogy egyen egy keveset a kapitány kedvéért. A kapitány mintha teljesen megfeledkezett volna a maga vacsorájáról, mert kést, villát letéve, odahúzta székét a pamlaghoz.

- A mi Walterünk jóvágású gyerek volt, igaz-e aranyom? - kérdezte a kapitány, miután egy ideig csöndben dörzsölgette állát, és figyelmesen nézte Florence-et. - Derék gyerek, jó gyerek, ugye?

Florence könnyezve bólintott.

- És a tengerbe veszett, ugye szépségem? - kérdezte a kapitány vigasztaló hangon.

Florence megint bólintott.

- Idősebb volt magánál, nagyságos kislánykám - folytatta a kapitány -, de azért olyanok voltak, mintha együtt gyerekeskedtek volna, igaz-e?

- Olyanok - hagyta rá Florence.

- Aztán Walter a tengerbe veszett, igaz?

E kérdés sűrű ismétlése meglehetősen furcsa módja volt a vigasztalásnak, de Cuttle kapitány, úgy látszik, megtalálta benne vigaszát, mert egyre csak ezt hajtogatta. Florence legjobban szerette volna eltolni maga mellől az alig érintett vacsorát, és hátradőlni a pamlagon; ezért odanyújtotta kezét a kapitánynak, mivel érezte, hogy bizonyára csalódást okozott neki, noha annyi fáradozása után igazán szeretett volna a kedvében járni. A kapitány azonban ott tartotta kezében azt a remegő kis kezet és úgy látszott, mintha teljesen megfeledkezett volna a vacsoráról, még Florence hiányzó étvágyáról is, mert újra meg újra csak azt hajtogatta dörmögve, a részvét sajátságosan visszatérő hangján: - Szegény Walter! Ó, ó! Aztán a tengerbe veszett, ugye? - és ilyenkor mindig válaszra várt, mert úgy látszott, mintha ebben a különös elmélkedésben az lett volna a döntő, hogy választ is kapjon.

A csirke meg a kolbász már elhűlt, a lé meg a tojásmártás szinte megaludt már, mire Cuttle kapitánynak eszébe jutott, hogy a vacsora az asztalon van. Diogenész segítségével hamarjában hozzáfogott az evéshez, és kettejük egyesített erőfeszítése csakhamar végzett a lakomával. A kapitány gyönyöre és csodálkozása, amint Florence aztán nyugodtan háziasszonykodni kezdett, segített az asztal leszedésében, a kis nappali rendbehozásában, a kandalló előtt összesöpörte a hamut - e gyönyörködéssel csak a kapitány szenvedélyes tiltakozása versenyzett eleinte - lassanként odáig nőtt, hogy végül a kisujját sem mozdította, hanem csak állt és nézte Florence-et, mintha tündér dolgozna itt helyette, és a vörös karika ott a homlokán csakúgy izzott a kimondhatatlan bámulattól.

Hanem, amikor Florence a kandalló párkányáról a kapitány pipáját levette, odaadta neki, és arra kérte, gyújtson rá, annyira elszédítette a lányka figyelmessége, hogy olyanformán fogta meg az odanyújtott pipát, mintha világéletében nem lett volna még pipa az kezében. Hasonlóképpen, amikor Florence a kis faliszekrénybe betekintett, kivette a szalmafonatú üveget, és kéretlenül pompás grogot kevert neki, aztán odatette elébe az asztalra, a kapitánynak még a vörös orra is elsápadt a nagy kitüntetéstől és megtiszteltetéstől. Majd amint a boldogság révületében megtöltötte a pipát és Florence meggyújtotta - sem megakadályozni, sem tiltakozni nem lehetett -, a lányka megint elfoglalta helyét a pamlagon, és olyan mosolygó szeretettel és hálával nézett a kapitányra, s tekintete olyan világosan megmutatta, mint fordul elhagyatottságában a szíve feléje, hogy a füst előbb a kapitány torkára ment, és ugyancsak megköhögtette, azután meg a szemébe tolult, hogy ugyancsak erősen pislogott tőle.

Az volt még csak a csodálatosan kedves látvány, ahogy a kapitány a baleset okát magában a pipában kereste - s a pipa torkába bámult, hogy felfedezze a bajt; majd, amikor nem találta, nagyokat fújt bele. Amint a pipa mégiscsak megemberelte magát végre, a kapitány a jó pipás emberekre jellemző nyugalomba merült aztán, s egyre Florence-en csüggött a tekintete, méghozzá olyan sugárzó nyájassággal, amelyet lehetetlenség volna leírni; közben-közben egy-egy kis füstfelhőt eregetett, lassan bodorodót, mintha légies írástekercs gombolyodott volna ki a száján, s rajta ezek a szavak: „Szegény Walter! Bizony, bizony! A tengerbe veszett, ugye?” - s nagy csöndben folytatta újra a pipázást.

Amennyire nem hasonlítottak külsőre - és valóban, alig lehetett volna kiáltóbb ellentétet elképzelni, mint Florence-et, gyöngéd ifjúságában és szépségében, és mellette a bibircsókos, tagbaszakadt, viharvert, dörmögő kapitányt -, együgyű ártatlanságuk a világi rosszal szemben, a cselszövések, veszedelmek nem ismerete mégis hasonlatossá tette őket. Cuttle kapitánynál, az időjárásra meg a szélre vonatkozó tudását kivéve, még egy gyerek is alig lehetett volna tapasztalatlanabb; egyszerűségére, hiszékenységére, nagylelkű bizalmára nézve hasonlóképpen. A hit, remény és szeretet osztozott meg igazságosan egész mivoltán. Társuknak legfeljebb még valamilyen sajátságos vadregényesség szegődött; olyan, amelyben a képzeletnek semmi része nem volt ugyan, a valóságtól és a világi élethez tartozó gyakorlati ésszerűség

azért mégis távol állott. Ahogy a kapitány ott ült és füstölt, s Florence-et nézte, a jóisten tudná megmondani, milyen lehetetlen képek rajzottak agyában, azonban a főszemélyük mindig Florence volt. Florence szintén az előtte álló jövőre gondolt, az ő eszméi ugyanolyan ködösek voltak és határozatlanok, noha távolról sem olyan vérmes reményűek, mint a kapitányé, de azért könnyei szivárványszíneket festettek a gyertya fényében, és nehéz, új bánatán keresztül mintha a remény jelét látta volna feltündökölni a távoli égen. Amint ott ültek egymás mellett a tűzhelynél, olyanok voltak, mint egy meséskönyv vándorló királylánya, meg a jóságos szörnyeteg; talán azok is úgy beszéltek volna a világról, ahogy ők ketten.

A kapitányt a legcsekélyebb kétség sem zavarta, vajon Florence-et itt tarthatja-e magánál, vagy nem háramlik-e rá ebből felelősség. A táblákat felrakta, a kulcsot pedig ráfordította a zárra, e tekintetben ez teljesen meg is nyugtatta. Akár a kúria szökött vádlottját is magánál tartotta volna, ha Florence történetesen onnan szökik. Ilyesmiért nem gyötörte a kapitányt a lelkiismeret.

Így hát nyugodtan szívta pipáját, s mindketten gondolataikba mélyedtek. Amint a pipázás véget ért, teát ittak; azután Florence arra kérte, kísérje el őt egy közeli boltba, ahol néhány égetően szükséges dolgot vásárolhat. Mivel már teljesen besötétedett, a kapitány bele is egyezett a dologba; előbb azonban mindenesetre óvatosan kikémlelt az ajtón, ahogy a MacStingerné előli rejtőzködés idejében már megszokta; majd hatalmas furkósbotjával is felfegyverkezett, arra az esetre, ha valamely váratlan körülmény netán a fegyveres ellenállást is szükségessé tenné.

A kapitány büszkeségét egyszerűen leírni sem lehet, amint karját nyújtotta Florence-nek, hogy elkísérje arra a néhány száz lépésre. Egyre fürkészőn pillantgatott körül, roppant éberségével és óvatoskodásával minden járókelő figyelmét magára vonta. A tapintatosság követelményének tartotta, hogy a vásárlás tartamára visszavonuljon, mivel ez főleg ruhaneműkre terjedt; hanem megelőzőleg odarakta a bolti asztalra a bádogszelencét, tudtára adva a kiszolgáló kisasszonynak, hogy tizennégy font és két shillinget tartalmaz és kérte, ha ez nem volna elég az unokahúga bevásárlásaira - az „unokahúg” szónál sokat jelentő pillantást vetett Florence-re, rendkívüli ravaszságot és titokzatosságot kifejező arcjáték kíséretében -, akkor legyen szíves csak kikiáltani, ő majd a zsebéből kiegészíti az összeget. Közben, úgy mellékesen, a hatalmas órát is elővette zsebéből, hogy a bolti személyzetet elkápráztassa és megmutassa nekik, milyen vagyonos emberrel van dolguk; majd kézcsókot intve az „unokahúg”-nak, kiosont a boltból a kirakat elé. Nem mindennapi látvány volt aztán, amint széles arca meg-megmutatkozott a selymek és szalagok között, szemmellátható félelemmel eltelve, vajon Florence nem illant-e el valamelyik hátsó ajtón.

- Édes jó Cuttle kapitány - szólt azután Florence, amint kilépett a boltból, akkorácska csomaggal, hogy a kapitánynak alapos csalódást okozott, mert azt várta, Florence mögött egy alkalmazott cipeli majd az árut nehéz bálában -, higgye el, igazán nincs szükségem erre a pénzre. Nem költöttem belőle semmit. Nekem is van pénzem.

- Akkor hát, nagyságos kislánykám - válaszolt a csalódott kapitány -, viselje gondját a pénznek énhelyettem, legyen olyan szíves, amíg majd kérem.

- Visszatehetem a szokott helyére, hogy ott tartsuk?

A kapitánynak nem nagyon tetszett a javaslat, de azért csak azt felelte: - Jó, jó, nagyságos kislánykám, hát tegye, ahová akarja, az a fő, hogy mindig tudhassa, hol találja. Nekem semmi szükségem rá; csak azt csodálom, hogy még el nem vertem.

A kapitány egy pillanatra egészen elkedvetlenedett; azonban rögtön felélénkült, amint Florence megint a karjába kapaszkodott; így mentek aztán hazafelé, körültekintő óvatos-

sággal, mint ahogy jöttek. Hazaérve, a kapitány kinyitotta a tengerészkadét helyiségének ajtaját, majd olyan villámgyorsan surrant be a boltba, amire egyes-egyedül a hosszas gyakorlat adhat magyarázatot. Reggel aztán, miközben Florence még aludt, megegyezett egy öreg-asszonnyal, aki rendesen ott ült kék ernyő alatt a Leadenhall-vásártéren és baromfit árult, hogy a lánya jöjjön el, hozza rendbe Florence szobáját, és legyen neki segítségére, ha valami apróságot kíván. Így aztán, amint a lány megjelent, Florence igazán kényelmesnek és rendben-levőnek talált maga körül mindent, ha nem is olyan ragyogónak, mint abban az egyszer otthonának nevezett félelmetes álomban.

Amint újra magukra maradtak, a kapitány nem nyugodott addig, amíg Florence egy darab pirított kenyeret nem evett, és nem ivott még rá egy pohár forralt bort (amelynek elkészítésében a kapitány nagy mester volt); majd mindenféle nyájas szóval, s a legösszefüggéstelenebb idézetek tömegével bátorítva, felvezette a szobájába, hogy aludjon. Közben azonban mintha valami erősen foglalkoztatta volna, mert a modora nem volt a megszokott módon keresetlen.

- Jó éjszakát, drága aranyom - szólt az ajtó előtt.

Florence felágaskodott egy kicsit, és megcsókolta a kapitány arcát.

A kapitány egyensúlya bármikor felborult volna a leányka szeretetének és hálájának ilyen jelétől; most azonban, bár nagyon átérezte jelentőségét, csak még nagyobb feszélyezettséggel és nyugtalansággal nézett Florence-re, és úgy tűnt fel, mintha nem szívesen hagyná magára most.

- Szegény Walter! - mondta.

- Szegény, szegény Walter! - sóhajtott Florence.

- A tengerbe fulladt, ugye?

Florence bólintott, és újra nagyot sóhajtott.

- Jó éjszakát, nagyságos kislánykám! - szólt aztán a kapitány, és kezét nyújtotta.

- Jó éjszakát, drága, jó barátom! - De a kapitány még mindig nem mozdult.

- Talán valami baj van, édes, jó Cuttle kapitány? - kérdezte most Florence, akit jelenlegi lelki-állapotában minden könnyen megriasztott. - Vagy van még valami mondanivalója számomra?

- Mondanivalóm? Nagyságos kislánykám! - felelte a kapitány zavarodottan fogva fel a lányka tekintetét. - Dehogy, dehogy. Ugyan, mi mondanivalóm is volna, aranyom? Csak nem gondolja talán, hogy valami jó újságot tartok a maga számára?

- Nem! - felelte Florence fejét rázva.

A kapitány elmerengve nézett rá és utánamondta, hogy:

- Nem - de még mindig ott késlekedett és még fokozódóbb zavartságot árult el.

- Szegény Wally - kezdte megint. - Az én Wally fiam, ahogy nevezni szoktam. Az öreg Sol Gills öccse. Ha téged látott, minden szív örvendezett, mint a májusnak virágain! Hová lettél, derék, jó fiú? A tengerbe fulladtál, igaz?

Idézetét nagyhirtelen megint ezzel a kérdéssel fejezte be, aztán jó éjszakát kívánt Florence-nek és lement a lépcsőn, Florence pedig a gyertyát tartotta fönn, hogy világítson neki. Már eltűnt a sötétben, és léptei elhaló neszéről ítélve, éppen befelé fordult a kis nappaliba, mikor a feje meg a válla váratlanul újra felbukkant, mint valami mélységből, mégpedig nyilvánvalóan nem egyéb célból, pusztán azért, hogy még egyszer elismételje: - „A tengerbe veszett, ugye, aranyom?” - Miután pedig ezt a leggyöngédebb részvét hangján elmondta, újra elmerült a sötétben.

Florence-nek nagyon fájt, hogy akarata ellenére, noha nagyon érthetően, újra felébresztette ezeket a szomorú emlékeket jóságos pártfogója szívében; és leülve a kis asztal mellé, amelyre a kapitány a messzelátót, az énekeskönyvet meg a többi ritkaságot helyezte, Walterre gondolt és közös emlékeikre; míg úgy érezte végül, legjobb lenne úgy lepihenni az ágyra, hogy fel se keljen többé. A szeretett halotthoz való magányos vágyakozása közben, otthona nem jutott eszébe egy percig sem, sem pedig, hogy oda valaha is visszamehet, még csak az sem, hogy egyáltalán áll még az otthon és atyjának most is az nyújt hajlékot. Florence szinte látta, hogyan ölték ki belőle ezt a gondolatot. Az utolsó képet a lelkében őrzött eszményi atyjáról most már kitépték szívéből, eltorzították, megölték. Ez a gondolat olyan rettenetes volt számára, hogy eltakarta az arcát, és borzalommal utasította el magától annak a tettnek legcsekélyebb emlékét is, valamint a kegyetlen kezet, amely elkövette. Ha Florence szerető szíve még ezek után is ott akarta volna őrizni magában az eszményi atya képét, szívének össze kellett volna törnie; de nem őrizhette többé; a kép helyén támadt űrt pedig vad szorongás töltötte be, s az összetört képnek szilánkjait is kivetette magából; olyan félelemmel, amely semmi egyébből nem eredhetett, mint a megsemmisítő bántalmat elszenvedett szeretetéből.

Nem mert a tükörbe nézni; a keblén sötétedő folt láttára annyira irtózott magától, mintha bűnjelet hordana testén. Kapkodó, remegő kézzel takarta el a sötétben, aztán fáradt fejét sírva hajtotta a vánkosra.

A kapitány még hosszú ideig fenn volt. Egy óra hosszat járt fel s alá a boltban, meg a kis nappaliban; majd miután ez a testgyakorlat nyilván megnyugtatóan hatott rá, komoly, megilletődött arccal leült, aztán egy imádságos könyvből végigolvasta az összes imádságokat, amelyeken a hajósok épülnek a tengeren. Ámbár ez nem ment neki könnyen; a kapitány rettenetesen lassú, dörmögő hangon olvasott, és közben egy-egy kacifántosabb szónál megállt, s ilyenformán biztatta magát: „No, no, öreg fiú! Rajta csak!” Vagy pedig: „Előre Edward Cuttle! Előre!” - ami aztán valóban igen hatásosnak bizonyult. Továbbá öreg hiba volt az is, hogy a szemüveg erősen gátolta a látásban. De mind e hátrányok sem gátolhatták a szívvel-lélekkel áhítatra vágyó kapitányt, és mivel a mély megilletődés sem hiányzott, utolsó sorig keresztülvergődött a szertartásokon; élénken helyeselte az olvasottakat, majd lefeküdt a bolti asztal alá (előbb még egyszer felment a Florence ajtaja elé hallgatódzni), miközben a lelke csupa derű volt, arca pedig jóságtól sugárzott.

Az éjszaka folyamán több ízben felkelt, hogy megbizonyosodjék, nyugodtan alszik-e párt-fogoltja, egyszer hajnal felé úgy hallotta, hogy ébren van; Florence ugyanis lépteket hallva az ajtó előtt, kiszólt, hogy ő van-e odakünn?

- Én vagyok, nagyságos kislánykám - felelt a kapitány dörmögő suttogással. - Nincs semmi baj, gyémántom?

Florence megköszönte az érdeklődést, és azt mondta, nincs.

A kapitány nem szalaszthatott el ilyen kitűnő alkalmat, hogy oda ne tapassza száját a kulcslyukra, és mint rekedt szellő, ne suttogja azon keresztül: - Szegény Walter! A tengerbe veszett, ugye? - Majd visszavonult, befordult a falnak, és hét óráig egyfolytában aludt.

Ideges, feszélyezett magatartását azonban nem vetkőzte le a következő napon sem; noha Florence, aki szorgalmasan varrogatott a kis nappaliban, sokkal nyugodtabb és megbékéltebb volt, mint előtte való napon. Valahányszor tekintetét felvetette a munkájáról, csaknem mindig észrevette, hogy a kapitány őt nézi, s elgondolkozva dörzsöli állát; közelebb húzta a székét Florence-hez, mintha egy nagyon bizalmas titkot akarna közölni vele, és annyiszor húzódott vissza megint, mintha nem tudná elhatározni, miként fogjon hozzá. A nap folyamán

nemegyszer teljesen körülcirkálta a széken az egész nappalit, s több ízben partot ért, a fal burkolatának, vagy a szekrényajtónak nekiütődve, ebben a szerfölött bizonytalan állapotban.

Már alkonyra hajlott, amikor Cuttle kapitány végre lehorgonyzott Florence oldalán és összefüggőbben kezdett beszélni. Mikor aztán a tűz világossága odavetődött a kis szoba mennyezetére, az asztalon kirakott teáscsészékre, a tálcára és a lányka nyugodt arcára, s könnyeiben tükröződött vissza, a kapitány így törte meg a hosszú csendet:

- Maga még soha nem volt tengeren, ugye, angyalom?

- Soha - felelte Florence.

- Hajaj - szólt a kapitány tisztelettel -, az mindenható elem, bizony. Nagy csodákat rejt ám a mélység, aranyom. Gondoljon arra, amikor egy-egy viharos éjszakán olyan szuroksötét van - folytatta ünnepélyesen felemelve vaskampóját -, hogy az ember saját tenyerét sem látja, néha csak a villámok vakító fénye világítja meg; amikor a hajó csak megy, megy, a viharon meg a sötétségen keresztül, előre, mintha a világ végére tartana egyenesen, és mindörökké ámen, és ahol ezt megtaláltuk, a könyvben tegyünk melléje jelet. Hát szépségem, olyan idő az, amikor a hajós ember nyugodtan elmondhatja a hajópajtásának (felütvén a könyvet): „Kemény északnyugati szél ez, Bill, figyelj csak, hallod-e, hogy bömböl, cimbora! Isten legyen velük, be sajnálom is azokat a szerencsétleneket, akik most künn vannak a parton!” Ezt az idézetet a kapitány, mint különösen alkalmasat a tenger borzalmainak érzékeltetésére, a leghatásosabb módon szavalta el, és mennydörgő „Ne hagyd magad”-dal fejezte be az egészet.

- Ön is volt valaha ilyen rettentő viharban? - kérdezte Florence.

- Hát, nagyságos kislánykám, én is kivettem belőle a részemet - felelt a kapitány, homlokát súrolgatva, s a keze reszketett -, és kivettem a világban való ide-oda vándorlásból is, de... de nem magamról akartam ám beszélni mostan. A mi drága fiúnkról - folytatta, miközben közelebb húzódott Florence-hez. - Wallyról aranyom, aki belefulladt a tengerbe.

A kapitány olyan remegő hangon beszélt, és olyan sápadt, felindult arccal nézett Florence-re, hogy ez szinte rémülten ragadta meg az öregúr kezét.

- Milyen furcsa lett az arca! - kiáltott fel Florence. - Teljesen megváltozott ebben a pillanatban! Mi történt? Édes jó Cuttle kapitány, egészen megijedek, ha önre nézek!

- Ugyan no! nagyságos kislánykám! - szólt a kapitány, Florence-et bátorítva. - Ne féljen. No, no. Semmi baj, aranyom! Amint mondtam, Wally... Wally... ugye a tengerbe fulladt? Nem?

Florence merően ránézett a beszélőre; arca kipirult, elsápadt; kezét hirtelen keblére szorította.

- Nagy veszedelmek és rémek vannak a mélyben, gyönyörűségem - folytatta a kapitány -, és sok derék hajó és annyi bátor szív fölött csapódtak össze a rejtelmes hullámok, és nem adnak hírt róluk többet. De történnek néha menekülések is a mélyből, és néha, úgy lehet, húsz közül egy... ah! vagy úgy, hogy száz közül egy, aranyom... mégis megmenekül, isten irgalmából és hazajön, mikor már régen halottnak hitték, és mindenki lemondott róla. Én... is tudok egy ilyen történetet, tündöklő csillagom - dadogta a kapitány -, egyszer hallottam valakitől, és ha már éppen erről van szó és most itt ülünk a tűznél ketten, arra gondoltam, tán örömest meghallgatná, ha elmondom. Akarja, aranyom?

Florence érthetetlen és leküzdhetetlen izgalomtól remegve, akaratlanul is követte szemével a kapitány tekintetét, s a háta mögött kinézett a boltba, ahol a lámpa égett. Abban a pillanatban, amint Florence hátrafordult, a kapitány felugrott helyéből, és Florence elé tartotta a tenyerét.

- Nincs ott semmi, aranyom! Ne nézzen oda!

- Miért ne?

A kapitány mormogott valamit, hogy a bolt felé sötét van, és a tűz felé nézni sokkal barátságosabb. Aztán behúzta a bolt ajtaját, és ismét visszaült a helyére. Florence szemével követte, és merően figyelte az arcát.

- A történet egy hajóról szól, nagyságos kislánykám - kezdte a kapitány. - Ez a hajó kedvező széllel, jó időben indult el a londoni kikötőből; a hajó útjának célja... no, minek megriadni, gyémántom, csak azt akartam mondani, hogy külföldre indult, drágám, külföldre indult.

Florence arcszínének gyors változása megrémítette a kapitányt, pedig maga is igen piros, kihevült arccal ült ott, és éppen olyan izgatott volt, mint a lányka.

- Folytassam, szépségem? - kérdezte.

- Hogyne, hogyne, kérem!

A kapitány nagyot nyelt, mintha le akart volna gyűrni valamit, ami ott akadt a torkán, és elfogódottan folytatta:

- Künn, a szabad tengeren, aztán olyan rossz idő érte utol azt a boldogtalan hajót, amilyen talán húsz évben, ha egyszer támad, aranyom. A parton akkora orkánok száguldottak, hogy erdőket szaggattak ki, és városokat döntöttek össze; a tengeren meg, ugyanazon a szélességi fokon olyan szelek dühöngtek, hogy nincs az az erős hajó, amely ellenállhatott volna. A szerencsétlen hajó azért csak tartotta magát derekasan, ahogy mondták nekem, és megtette kötelességét; aztán egy hullámcsapás úgyszólván egész védőkorlátját összeroppantotta, árbocait meg a kormánykerekét leszakította a vihar, s velük együtt a legénység legjavát beleseperte a tengerbe; a hajó úgy hánykódott ott a könyörtelenül tomboló vihar kényére, kedvére, s a hullámok újra átcsaptak a hajón, meg belezúdultak, és valahányszor csak nekirontottak, úgy törték, zúzták, mint egy csigahéjat. Minden fekete pont, ami ott lebegett a hegymagasságú hullámok tetején, egy-egy hajóroncs, vagy egy-egy élő ember volt; a derék hajó pusztult, aranyom, és sohasem nő fű a derék hajó legénységének a sírján.

- De nem vesztek el mind! - kiáltott Florence. - Néhányan megmenekültek! Egy közülük megmenekült?

- Azon a szerencsétlen hajón, aranyom - folytatta a kapitány, miközben fölemelkedett helyéről, és két kezét óriási lendülettel és lelkesedéssel csukta össze -, volt egy fiú; egy talpig derék fiú... mint nekem mondták... ez a fiú gyerekkorában is mindig bátor tettekről meg hajótörésekről olvasott és beszélt... hallottam őt! sokszor hallottam!... a bajnak órájában aztán visszaemlékezett olvasmányaira, mert amikor a legbátrabb és a legrégibb hajós is elcsüggedt, az a fiú szilárd maradt, és megőrizte nyugalmát. Nem az adott neki elszántságot, hogy a parton, otthon szerető szívek várták vissza, nem, hanem már ilyennek született. Láttam én az arcán, még csak gyerekkorában... igen, sokszor láttam!... de akkor még azt hittem a lelkem fiamról, hogy csak a szépsége, jóravalósága tetszik rajta.

- És megmenekült? - kiáltott közbe Florence. - Megmenekült?

- Az a derék fiú aztán - folytatta a kapitány -, nézzen rám, aranyom! Ne nézzen hátra!

Florence már megkérdezni is alig bírta izgalmában: - Miért ne?

- Mert semmi sincs ott, szívem. De ne ijedjen meg, szépségem! Ne, Walterre kérem, aki olyan kedves volt mindnyájunknak! A fiú aztán - folytatta a kapitány - együtt állt neki a munkának a legjobbakkal, bátorította a gyenge szívűeket, soha nem ejtett egy zokszót, és nem adta semmi jelét a félelemnek; mindenkiben úgy tartotta a lelket, hogy valamennyien úgy néztek rá,

mintha admirális lett volna; csak ez a fiú maradt életben, a másodkormányossal meg egy matrózzal együtt, azok közül, akikben szív dobogott azon a hajón, a vihar odavetette egy hajóroncsra, és továbbhajtotta a viharos tengeren.

- Megmenekültek?

- Éjeken, napokon át úsztak ott a végtelen vizen - folytatta a kapitány -, míg aztán végre... ne! Ne nézzen arra, angyalom!... egy hajó ért közelükbe, és az Úr irgalmából födélzetre vették őket... két élőt meg egy holtat.

- Melyikük volt a halott?

- Nem az a fiú, akiről beszélek.

- Ó, hálaistennek! Hálaistennek!

- Ámen! - felelt a kapitány sebesen. - Csak nyugalom! Még egy pillanat, nagyságos kisasszonykám! Azon a hajón aztán hosszú útra mentek, végig az egész tengeri térképen, (mert sehol sem érintették a partot), és útközben az a hajós, akit a fiúval együtt mentettek ki, meghalt. De a fiút megtartotta az Isten és...

A kapitány már azt sem tudta, mit csinál, csak szelt egyet a kenyérből, felbökte a karéjt a vaskampójára (pirítóvillának szokta használni), és odatartotta a tűz elé, miközben roppant felindulással egyre Florence háta mögé nézegetett, s hagyta, hogy a kenyérszelet úgy égjen, mintha tüzelőnek szánta volna.

- Megmenekült - ismételte Florence - és...

- És hazajött azzal a hajóval - folytatta a kapitány, s egyre kifelé nézegetett -, és... no, minek úgy megriadni szívem... és partra szállt. Egy reggel aztán óvatosan odajött otthona ajtaja elé, hogy körülnézzen; mert tudta, hogy hozzátartozói azt hiszik, hogy a tengerbe veszett, de elment a váratlan...

- Kutyaugatásra! - kiáltotta Florence.

- Arra! - harsogta a kapitány. - Csak lassan, aranyom. Bátorság! Ne nézzen hátra még. Odanézzen! A falra!

A falon, Florence-hez közel egy férfi árnyéka rajzolódott ki. Florence felszökött a helyéből, hátrafordult, és éleset sikoltott, amint Walter Gayt pillantotta meg a háta mögött!

Florence sohasem gondolt rá másképpen, mint testvérére; testvérére, aki íme, most a sírból tért vissza hozzá; mint hajótörött testvérére, aki most ott áll mellette - és tárt karjába rohant. Az egész világon őt látta egyedül reményének, vigasztalásának, menedékének, természetes pártfogójának. „Gondoskodj Walterről! Én mindig szerettem Waltert!" Annak a panaszos kis hangnak drága emléke úgy suhant át lelkén, mint zene az éjszakán. „Ó; isten hozta itthon, édes Walter! Isten hozta ide, erre a bajsújtotta szívre!" Ezeket a szavakat érezte Florence, ha nem is mondta ki, míg ott tartotta Waltert tiszta ölelésében.

Cuttle kapitány, az önkívület rohamában, fejét kezdte dörzsölgetni a kampóján függő, szénné égett kenyérrel; de mivel ez mégiscsak alkalmatlan eszköznek bizonyult, belerakta a fényes kalapba, és a kalapot aztán, nem minden nehézség nélkül, úgy kenyerestül, a fejébe csapta. Majd megpróbált elénekelni egy versszakot a Világszép Klárából, de mivel kísérlete már az első szónál csődöt mondott, bevágtatott a boltba, majd rögtön visszajött, igen kipirult és teljesen feketére mázolt képpel, a gallérjában pedig mintha egy szemernyi keményítő sem maradt volna; aztán megszólalt:

- Walter fiam, itt ez a csekélyke ingóság, amit most rátok, mint társtulajdonosokra ruházok!

És ezzel nagy sietve kirakta eléjük a nagy zsebórát, a teáskanalakat, a cukorfogót, meg a bádogszelencét, aztán hatalmas kezével az egészet belesöpörte Walter kalapjába; utána meg, amint ezt a különös vasszekrényt átnyújtotta Walternek, úgy elfogta a megilletődés, hogy kénytelen volt újra kimenekülni a boltba, ahol most már jóval tovább időzött, mint első alkalommal.

Hanem Walter megkereste mindjárt és visszahozta. A kapitánynak ekkor az a nagy aggodalma támadt, hátha Florence-nek ártani talál ez az újabb megrázkódtatás. Olyan komolyan gondolta ezt, hogy egyszerre egészen józanul kezdett viselkedni, és kereken megtiltotta, hogy Walter kalandjaira bármiféle célzás is történjék a következő napokban. Így aztán, lecsillapodva valamennyire, megszabadult a kalapjába rakott kenyértől is, és helyet foglalt a teásasztal mellett; de aztán, amint egyik oldalon Walter kezét érezte a vállán, a másik felől pedig Florence suttogott neki könnyes köszönetet, amiért oly bölcsen rendezett el mindent, a kapitány megint hirtelen kivágtatott, és vagy tíz percig kint maradt a boltban.

De soha életében nem ragyogott úgy az arca, mint most, amikor végre mégis tartósabban megtelepedett az asztal mellett, s aztán felváltva, Florence-ről Walterre, Walterről meg Florence-re nézegetett. Ezt a ragyogást egyáltalán nem az okozta vagy emelte, hogy az utóbbi félórában a kapitány nem győzte kabátjával eléggé csiszolni az ábrázatát. Érzéseinek egyenes idézete ragyogott arcán. A kapitány lelkében ugyanis a megdicsőültek boldogsága honolt, mely egész arcán is eláradt, és valóságos kivilágítást rendezett rajta.

A kapitány büszkesége is ott tükröződött arcán, ahogy a visszanyert fiú bronzszínű arcát, bátor tekintetű szemét bámulta, s újból feléje sugárzott ifjúi nemes rajongásában, nyílt és reménnyel teli lelkületében gyönyörködött, és a fiú friss, egészséges lényében és lángoló üde képében. A kapitány Florence felé forduló hódolata és szeretete pedig, szépsége és kedves ártatlansága már keresve sem lelhetett volna őnála szolgálatkészebb és hívebb bámulót - bizonyára hasonlóképpen részes volt a dologban. Hanem ez a maga körül árasztott teljes fényözön, legmélyebb mivoltában mégis abból az örömből eredhetett, hogy a kettőt ott egymás mellett látta, s elképzeléseiből velük kapcsolatban, amelyek szikrázva és tüzelve támadtak fejében és körültáncolták.

Mennyit beszéltek Sol bácsiról, meghányták-vetették eltűnésének minden részletét - mennyire befolyásolta a viszontlátás örömét Sol bácsi távolléte, meg Florence balsorsa; hogyan szabadították ki aztán Diogenészt, akit a kapitány felcsalt Florence szobájába az előbb, hogy valamiképpen újra ugatni ne kezdjen! A kapitány állandó lázban égett, és még egyre kivágtatott egy-egy rövid időre a boltba, tett-vett, de azért nagyon jól látott mindent. Hanem arról még csak nem is álmodott, hogy Walter mintha egyszerre másképp, új és távolabbi pontról nézné Florence-et - és noha szeme gyakran kereste kedves arcát, ritkán várta meg, hogy nyílt, testvéries tekintetével találkozzék, hanem azonnal elfordult, mihelyt Florence rátekintett. Ezt a kapitány csakúgy nem hitte volna el, mint azt, hogy Walter hazajáró lelke ül mellette. Ott látta őket egymás mellett, szépségükben és ifjúságukban; ismerte életük korábbi napjainak a történetét; és a kapitány terjedelmes kék zubbonya alatt nem maradt már egy hüvelyknyi hely sem egyébnek, mint a csodáló szeretetnek, mellyel a fiatal párra nézett, és a hálateli örömnek, hogy újból egymásra találtak.

Így ültek együtt, míg egészen beesteledett. A kapitány egy hétig is boldogan ott ült volna. Ekkor Walter felállt, hogy jó éjszakát kívánjon.

- Elmegy, Walter? - kérdezte Florence. - Hová?

- Most egyelőre Brogley-nél, a zsibárusnál akasztja fel a függőágyát, nagyságos kislánykám - szólt a kapitány. - De a jeladás odáig is elér, tündöklő csillagom.

- Miattam megy el, Walter - szólt Florence. - Egy hajléktalan testvér foglalja el a maga helyét.

- Drága Dombey kisasszony - szólt habozva Walter -, ha ugyan nem vakmerőség kegyedet így szólítanom.

- Walter! - kiáltott Florence meglepetten.

- Boldoggá tesz, hogy láthatom és beszélhetek kegyeddel, de ez nem is fogható ahhoz az örömhöz, hogy kegyednek egy pillanatra is szolgálatára lehetek. Mit meg nem tennék, hová nem mennék el a kegyed kedvéért?

Florence mosolygott, és kedves testvérének nevezte Waltert.

- Hogy megváltozott! - mondta Walter.

- Megváltoztam! - visszhangozta Florence.

- Számomra - szólt Walter, mintha csak hangosan gondolkodnék -, számomra megváltozott. Gyermek volt még, amikor elmentem... és most itt találom... ó! mint egészen másvalakit...

- De a húga vagyok, Walter. Vagy elfeledte, mit ígértünk egymásnak, amikor elszakadtunk?

- Elfeledtem! - kiáltott fel Walter. De többet nem tudott mondani.

- És ha csakugyan elfeledte volna... ha a szenvedés, meg a veszedelmek kitörülték volna a lelkéből... bár tudom, nem úgy van... akkor most emlékezne rá ismét, Walter; most, amikor szegény- és elhagyatottként lát viszont, akinek nincs otthona; nincsenek barátai, kivéve kettőjüket.

- Emlékezem rá! Ha úgy volna, isten a tanúm!

- Ó, Walter - kiáltott fel Florence könnyek között. - Édes bátyám! Mutasson nekem utat az életben... szerény utat, amelyen magamban elindulhatok. Dolgozni szeretnék, és olykor magára gondolni, mint aki testvérét mindig megvédi és pártfogásába veszi. Ó, segítsen nekem, Walter; oly nagyon rászorultam segítségére!

- Dombey kisasszony! Florence! Meghalni is kész lennék, ha azzal segítenék. De a családja büszke és gazdag. Édesatyja...

- Ne, ne, Walter! - sikoltotta Florence, miközben két kezét oly rémülten borította arcára, hogy Walter földbe gyökeredzett lábbal állt ott. - Ne mondja ki többé azt a szót!

Walter soha nem feledte azt a hangot és tekintetet, amellyel Florence e név kimondásában megállította. Érezte, ha száz évig élne, akkor sem menne ki az eszéből.

- Valahová... akárhová... csak haza nem! Minden elmúlt, eltűnt, elveszett, összetörött! - Kisemmizettségének és szenvedésének egész el nem mondott története benne rejlett sikolyában és tekintetében; Walter érezte, hogy nem felejti el, és nem is felejtette sohasem.

Florence odahajtotta gyöngéd arcát a kapitány vállára, aztán elmondta elejétől végig, miért menekült el, és menekülése hogyan történt. Ha minden keserű könnycseppjében átok lett volna annak fejére, akit Florence sem meg nem nevezett, sem nem kárhoztatott, az is jobb lett volna neki - gondolta megrendülve Walter -, mint az, hogy egy szeretetében ilyen erős és hatalmas szívet elveszítsen.

- Úgy, angyalom - szólalt meg a végén a kapitány, aki eddig szinte lélegzetét is visszafojtva hallgatta, s a fényes kalap is félrebillent a fején, szája pedig tátva maradt. - No, csak nyugalom, szememfénye, Wally, édes fiam, te most vitorlázz el éjszakára, és a mi szépségünket bízd csak rám!

Walter két kezébe fogta Florence kezét, és ajkához emelte. Most már tudta, hogy Florence valóban otthontalan vándor, menekült; de gazdagabbnak tetszett szemében így, mint gazdagságának fényében és rendkívüliségében azon a csúcson, amely felé tekintve, feje elszédült gyermekes álmaiban.

Cuttle kapitány, akit nem zavartak efféle elmélkedések, felkísérte Florence-et a szobájába, aztán ott őrködött az ajtón kívül, ama megszentelt területen - mert számára valóban az volt -, míg végre eléggé megnyugodott ahhoz, hogy a bolti asztal alatti ágyában álomra hajtsa fejét. Mikor e célból elhagyta őrhelyét, meg nem állhatta, hogy kitörő boldogságában be ne kiáltson még a kulcslyukon: - Hát a tengerbe veszett, ugye? - sem azt, hogy a földszintre leérve, neki ne gyürkőddzön a Világszép Klára versének. De hát, hogy, hogy nem, megint csak a torkán akadt az ének, és nem ment vele semmire; így aztán nem tehetett egyebet, lefeküdt. Azt álmodta, hogy az öreg Gills feleségül vette MacStingernét, aki fogoly gyanánt tartotta egy rejtett szobában, és igen szűkre szabta az élelmiszeradagját szegénynek.

ÖTVENEDIK FEJEZET

Toots úr keserve

A tengerészkadét birodalmában, az emeleten volt egy szoba, amely régen Walter hálószobájául szolgált. Walter másnap korán reggel már ott termett a kapitánynál, és azt javasolta, hordjanak fel oda a kis nappaliból egy és más bútordarabot, amely annak a szobának legjobban előnyére válnék, hogy Florence birtokba vehesse, ha majd felébred. Mivel Cuttle kapitány számára semmi sem volt kellemesebb annál, hogy arca alaposan nekipirosodhatott, s ugyancsak nagyokat fújhatott az ilyenfajta igyekezetben, roppant buzgalommal látott a dologhoz, úgyhogy két óra múlva a szoba afféle szárazföldi hajókabinná alakult át. Ott volt a földszinti nappali bútorzatának legjava, beleértve a „Tatár" fregattot is; ezt a kapitány olyan leírhatatlan élvezettel akasztotta oda a kandalló fölé, hogy egy félórán keresztül, hátralépve, egyre nézte, s egészen elveszett a gyönyörködésben.

Hanem arra hiába próbálta Walter rábeszélni, hogy húzza fel a nagy órát, vagy vegye vissza a bádogszelencét, a cukorcsíptetőt meg a kanalakat. - Nem, nem, fiam - hangzott a kapitány változatlan válasza -, ezt a kevés ingóságot, mint társtulajdonosokra, rátok ruháztam. - Ezeket a szavakat olyan kenetesen és komolyan ismételte több ízben, mintha azt hitte volna, legalábbis akkora az érvényük, mint egy parlamenti határozatnak, és ha ő maga nem támaszt a fent nevezett ingóságokra esetleges újabb jogigényt, az átruházásban senki a világon hibát nem találhat jogi formaságok tekintetében.

Az új elrendezésnek megvolt az a nagy előnye, hogy Florence-nek is nagyobb elkülönülést biztosított; azonkívül lehetővé tette, hogy a tengerészkadétot visszaállítsák eredeti őrhelyére, és a bolt tábláit ismét le lehetett szedni. Az utóbbi szertartás, noha a kapitány nem tulajdonított neki különösebb fontosságot, mégsem volt egészen fölösleges. Az előző nap folyamán ugyanis az a körülmény, hogy a műszerárus boltja zárva maradt, olyan nagy izgalmat okozott a környéken, hogy a közfigyelem egészen szokatlan mértékű érdeklődéssel tisztelte meg a boltot: az utca másik oldaláról izgalomra éhes szájtátók csoportja napkeltétől napnyugtáig lankadatlanul szemmel tartotta. A henye ácsorgók és tekergők különösen a kapitány sorsa iránt tanúsítottak szokatlan érdeklődést; lépten-nyomon odatenyereltek a sáros kövezetre, rátapasztották szemüket a pincerácsra, a bolt ablaka alatt, és képzeletüket annak a lehetőségével gyönyörködtették, hátha sikerül megpillantaniuk a kapitány kabátjának csücskét, amint a gazdája ott függ felakasztva egy sarokban. Jóllehet egy velük szemben álló csoport keményen kétségbe vonta elképzelésük valószínűségét, bizonyosra vette viszont, hogy a kapitány ott fekszik, kalapáccsal agyonütve, a lépcsőn. Éppen ezért bizonyos csalódást okozott, amikor izgalmuk tárgyát másnap kora reggel ott látták a boltajtó előtt, jó erőben és egészségben, és a városnegyed egyházfia, ez a becsvágyó ember, aki előre elképzelte, hogyan lesz majd ő is jelen az ajtó feltörésénél, és miként fog tanúskodni a törvényszék előtt pompás díszegyenruhájában, nyíltan ki is jelentette szomszédja előtt, hogy az a fickó ott, abban a fényes kalapban, jobban teszi ám, ha nem próbálkozik többé ezen a környéken (hogy mivel, azt nem részletezte), továbbá, hogy ő, az egyházfi, mindenesetre rajta tartja majd a szemét.

- Cuttle kapitány - szólalt meg Walter elgondolkodva amint munkájuk után pihenve, ott álltak a boltajtóban, s a régi, jól ismert utcára néztek ki a kora reggelben -, hát Sol bácsiról semmi hír?

- Semmi, fiam - felelte a kapitány, a fejét rázva.

- Ha elgondolom, hogy az én keresésemre indult a drága, kedves öreg, és egy sort sem írt önnek azóta! De vajon miért? Hisz lám, abban az iratcsomóban, amelyet átadott nekem - folytatta Walter, elővéve a köteget, amelyet a nagy szellemű Bunsby jelenlétében bontott föl a kapitány -, azt mondja, ha nem hallana hírt felőle, mielőtt felbontaná, akkor bizonyosra veheti, hogy meghalt. Isten őrizzen! De még ha meghalt volna, akkor is hallott volna felőle valamit. Ha ő maga nem is írhatott talán, valaki más bizonyosan írt volna, az ő kívánságára, ilyenformán, hogy „ezen és ezen a napon a házamban meghalt", vagy hogy „gondozásom alatt" és így tovább, „Solomon Gills úr, Londonból, akinek végrendelkezése önt illette".

A kapitányt, aki a valószínűségnek ilyen tiszta magaslatára sohasem jutott még, egészen megrázták a szeme előtt kitárult lehetőségek, és méla bólogatás kíséretében így szólt: - Jól mondod, fiam, nagyon jól mondod.

- Sokat gondolkoztam ezen, vagyis - tette hozzá Walter elpirulva -, ezen, meg más egyebeken is elgondolkoztam az elmúlt álmatlan éjszakámon, és igazán nem hihetek egyebet, Cuttle kapitány, minthogy Sol bácsi (áldja meg az isten!) él és visszatér. Nem is azon csodálkozom a legjobban, hogy elment... hiszen ha még számításon kívül is hagyjuk vadregényességét, meg a hozzám való nagy szeretetét, amint ezt nálam senki sem tudhatja jobban, hiszen nem olyan volt-e hozzám, mint a legjobb apa? - és itt Walternek csaknem érthetetlenné és ködössé vált a hangja, s közben messze kinézett az utcára. - Igen, mondom, még ha mindezt számításon kívül is hagyjuk, sokszor hallottam és olvastam, hogy olyanok, kiknek hozzátartozói közül valaki a tengerre szállt, és azután azt hitték, hajótörést szenvedett, eltávoztak, és ott éltek a tengerpartnak azon a részén, ahová az eltűnt hajóról hír érkezett, még ha csak egy-két órával előbb is, mint máshová; vagy elhajóztak a hajó nyomán, mintha értesülést is szerezhettek volna. Azt hiszem, magam is képes volnék ilyesmire, csakúgy mint más, sőt talán sokkal inkább. De hogy nagybátyám miért nem írt, mikor pedig annyira szándékában állt, vagy pedig hogyan halt volna meg valahol, anélkül, hogy ön valami módon hírt hallott volna róla, azt igazán fel nem foghatom.

Cuttle kapitány, fejét csóválva, csak annyit jegyzett meg, hogy ezt bizony maga Jack Bunsby sem mérhette fel ésszel; márpedig az olyan ember, akinek igazán nem kell a szomszédba mennie bölcsességért.

- Ha bátyám holmi meggondolatlan ifjú lett volna, akiről még az is elképzelhető, hogy becsalják egy ivóba, valamilyen alvilági társaságba, s aztán végeznek vele pénzéért; vagy ha valami heje-huja matróz lett volna, aki két-három hónapi fizetésével partra száll, akkor megérteném, hogy nyom nélkül eltűnt. De amilyennek én ismertem és ismerem most is, nem bírom elhinni, hogy bármi ilyesmi történhetett.

- Wally fiam - felelt a kapitány, merengőn nézve a fiúra, aki végeérhetetlen töprengésbe merült -, mi akkor a te véleményed?

- Hát Cuttle kapitány, igazán nem tudom, mit gondoljak. Föltételezzem, hogy sohasem írt? De vajon semmi kétség efelől?

- Ha írt volna, fiam - érvelt a kapitány -, hát akkor hol a levél?

- Mondjuk, hogy rábízta valakire - okoskodott Walter -, az meg elfelejtette vagy hanyagul félredobta, esetleg elvesztette. De még ezt is sokkal valószínűbbnek tartom, mint bármi egyebet. Egyszóval, nemcsak nehezemre esik elképzelnem a másik esetet, Cuttle kapitány, de nem is bírom és nem is akarom.

- A remény, Walter - felelt a kapitány bölcsen. - A remény. Ez éltet téged. A remény szívünk révjele; hogy ezt megtaláld, üsd fel csak a Kis Csevegő Érzelmi Világ idevágó fejezetét; de uramisten, mint minden révjel, a remény is csak úszkál és lebeg, és elkormányozni nem lehet semerre sem. A remény hajójelvénye mellett ott van a horgony is, de hát ugyan mire jó nekem a horgony, ha vízfeneket nem lelek, ahová lebocsássam?

Cuttle kapitány ezt nem úgy mondta, mint saját véleményét, inkább olyanformán, mint a bölcs eszű városi polgár és házigazda, aki illendőnek tartja, hogy bölcsessége tárházából egy-egy morzsát a tapasztalatlan ifjúnak is juttasson. Arca azonban szinte világított az új reménytől, amelyet Walter felgyújtott benne, s szavait azzal fejezte be, hogy rácsapott Walter vállára, és lelkendezve így kiáltott:

- Hurrá! fiam, hurrá! Magam is a te nézeteden vagyok.

Walter vidám kacagással viszonozta a felkiáltást és hozzátette:

- Csak egy szót még a bátyámról, Cuttle kapitány. Föltételezem, teljes lehetetlenség, hogy bátyám a rendes úton írt volna... vasúton vagy hajóval küldve a levelet... hiszen érti...

- Értem, fiam, értem - erősködött a kapitány.

- Ilyenformán esetleg más akadály folytán kerülte el önt a levél.

- De Walter - felelt a kapitány, s a szigor gyönge kísérletével szegezte szemét a fiúra -, hát tán nem voltam éjjel-nappal résen, hogy hírt kapjak a tudományos öreg Gillsről, amióta csak eltűnt a szemem elől? Hát nem volt a szívem szakadatlanul nehéz és éber őmiatta, meg temiattad? Ébren és alva is nem álltam-e mindig az őrhelyemen, és ugyan elhagytam volna-e addig, amíg a tengerészkadét amott egy darabban van.

- Tudom, Cuttle kapitány - mondta Walter, s megragadta a kapitány kezét; - tudom, hogy úgy tett és tudom azt is, milyen hűséges minden szava, érzése. Bizonyosan tudom. Ön éppen úgy nem kételkedhetik efelől, akár én, hogy a lábam itt áll ezen a küszöbön, és hogy az ön hűséges kezét fogom ismét. Ugye, nem?

- Nem, nem Wally - felelt a kapitány ragyogó arccal.

- Több következtetést nem kockáztatok meg - szólt Walter végezetül, melegen kezet rázván. - Csak annyit teszek hozzá még: Ég őrizzen attól, Cuttle kapitány, hogy a bátyám vagyonához hozzányúljak. Amit itt hagyott, az maradjon csak a leghűségesebb sáfár és a legderekabb ember kezén... és ha ezt az embert nem Cuttle-nak hívják, akkor neve sincsen! Most pedig, legdrágább barátom, beszéljünk Dombey kisasszonyról.

Amint Walter ezt a nevet kimondta, egész modora hirtelen megváltozott, és mintha minden önbizalma és jókedve egyszerre elhagyta volna.

- Tegnap este Dombey kisasszony megállított, amikor atyjáról kezdtem beszélni, emlékszik, ugye, hogyan szakított félbe?

A kapitány jól emlékezett, és némán bólintott.

- Azt hittem ezelőtt, hogy csak egy nehéz kötelesség vár reánk, mégpedig az, hogy rávegyük, adjon hírt hozzátartozóinak és térjen vissza otthonába.

A kapitány olyasfélét mormogott halkan, hogy „Lassan”, meg hogy „Ne hagyd magad!” vagy valami más, alkalomhoz illőt; de amit hallott, annyira megsemmisítően hatott rá, és ennek következtében hangja annyira meggyengült, hogy inkább csak találgatni lehetett volna, mit mondott.

- De hát ennek vége - folytatta Walter. - Erre már nem gondolok többé. Előbb elviselném, hogy visszarakjanak arra a hajóroncsra, amelyen megmenekülésem óta is annyit lebegtem álmomban, és ott hánykolódjam az ár kénye-kedvére, amíg elpusztulok, mintsem erre gondoljak.

- Hurrá! fiam, hurrá! - kiáltott fel a kapitány a megelégedés kitörő viharában. - Hurrá! Hurrá!

- Ha elgondolom, hogy ő, aki olyan fiatal, olyan jóságos szívű és olyan szép; másra nevelték és különb sorsra született, most kénytelen harcra kelni ezzel a durva világgal! De hát mi megláttuk a szakadékot mögötte, amely mindentől elválasztja, ám, hogy ez a szakadék milyen mély, rajta kívül nem tudja senki; és visszatérés a számára nincsen.

Cuttle kapitány bár mindezt nem értette egészen, nagyban helyeselt, és a biztos meggyőződés hangján jelentette ki, hogy a szél határozottan a hajó fara mögött ül.

- Egyedül pedig nem szabad itt lennie, igaz? - kérdezte aggódóan Walter.

- Hát fiam - felelt a kapitány rövid és mélyreható elmélkedés után -, nem tudom. De hát itt vagy te mellette elvégre is, mivel amúgy is társak vagytok...

- Drága Cuttle kapitány! - vetette ellen Walter. - Hogy én itt vagyok! Dombey kisasszony gyanútlan és tiszta szívével testvérének néz engem; de milyen csaló és semmirevaló ember lennék én, ha azt színlelném, hogy úgy hiszem, jogom van közeledni hozzá ezen a jogcímen.

- Wally, fiam - kezdte a kapitány, s levertség lett úrrá rajta -, hát más jogcím nem volna, ami...

- Ó! - szólt Walter. - Hát azt akarná, hogy elveszítsem minden becsülését, válaszfalat emeljek közöttem meg az ő angyalarca között örökre, és visszaéljek azzal, hogy bízó lélekkel, védtelenül itt keresett menedéket, és az imádó helyére tolakodjam? Mit is mondjak? Hiszen a világon nincs még egy ember, aki jobban szembeszállana velem, mint éppen ön!

- Wally, fiam - szólt a kapitány, egyre kókadtabban -, föltéve, hogy fennforogna törvényes ok, vagy akadály, amelynek folytán a két személy nem „egyesülhet a szolgaságnak honában”[7], amit megtalálsz a Könyvben és jegyezd meg, hát akkor én bizony rögtön kijelenteném, mint kihirdetéskor kötelességemmé teszik. De hát csakugyan nem volna más megoldás, fiam?

Walter heves tagadással rázta a fejét.

- Hát jól van, fiam - dörmögte a kapitány -, én bizony nem tagadom, erősen lóg az orrom, és azt sem tudom, hányadán állok. Hanem ami tisztelettel, hűséggel a mi nagyságos kislánykánknak tartozol, Wally, azzal, fiam, tartozol, akár így, akár úgy is áll a helyzet, meg akármekkora is a csalatkozásom; ezért hát követem a te jeladásodat, fiam, és úgy érzek, mint te, meg azon is rajta leszek, hogy éppen úgy cselekedjek. De hát igazán nem volna más megoldás? - kérdezte a kapitány újra, csüggedt arccal merengve összeomlott légvára romjain.

- Most pedig, Cuttle kapitány - szólalt meg Walter, hirtelen más dologra térve át, s derűs arcot vágott, hogy barátját felvidítsa, bizony hiába, mert az öreget nagyon is elevenen érintették ezek a fejlemények -, úgy gondolom, abban kell fáradoznunk, hogy valakit, Dombey kisasszony számára megfelelő társaságot találjunk, amíg itt tartózkodik, és akiben teljesen megbízhatunk. A rokonai között nincs ilyen. Dombey kisasszony érzi, mennyire atyjának alárendeltjei valamennyien. De hát mi lett Susannal?

---

[7] A kihirdetési formulába az egyiptomi rabságról szóló bibliai kifejezést kever bele.

- Az ifjú hölggyel? Azt hiszem, a mi tündöklő csillagunkat akarata ellenére küldték el. Mikor nagyságos kislánykánk idejött, mindjárt kitűztem a kérdés-jelzést, ő pedig nagyon jót mondott róla a napi jelentésben, és hozzátette, hogy már hosszabb idő óta nincs náluk.

- Akkor legjobb lesz, ha megkérdezi Dombey kisasszonytól, hová ment Susan, s megkeressük. A reggel előrehalad, és Dombey kisasszony nemsokára talpon lesz. Ön a legjobb barátja. Várja meg ott fenn, amíg kijön, itt lenn meg bízzon rám mindent.

A kapitány lehorgadt fejjel visszhangozta azt a sóhajtást, amellyel Walter a szavait kísérte, és aszerint cselekedett. Florence nem győzött eleget gyönyörködni új szobájában, s alig várta, hogy Waltert láthassa; amikor pedig régi barátnőjét, Susant is kilátásba helyezték számára, nem bírt hová lenni örömében. Csakhogy Florence nem tudta megmondani, hová ment Susan; csupán annyira emlékezett, hogy Essexben van valahol, és hozzátette, hogy ennél bővebbet senki nem tud mondani, hacsak Toots úr nem.

A mélabús kapitány ezzel a hírrel tért vissza Walterhez; egyúttal tudtára adta azt is, hogy Toots úr az a fiatal úriember, akivel akkor reggel a küszöbön találkozott, hogy neki barátja; hogy gazdag fiatalember és reménytelenül imádja Dombey kisasszonyt. A kapitány elmondta azt is, hogy a hajótörés végzetes hírét Toots úr hozta meg neki; akkor ismerkedtek meg, és miféle ünnepélyes megállapodás áll fenn köztük arra nézve, hogy Toots úr szerelme tárgyát illetően néma marad.

Most aztán az volt a kérdés, vajon Florence megbízik-e benne? Florence mosolyogva felelte: - Ó hogyne, teljes szívemből! - Most már csupán Toots urat kellett volna megtalálni. Florence nem tudta, hol lakik, a kapitány pedig elfelejtette. Éppen azt mondta Walternek, hogy Toots úr bizonyára hamarosan jelentkezik, amikor egyszerre megjelent a küszöbön.

- Gills kapitány! - kiáltott Toots, minden formaság nélkül rohanva be a boltba. - Lelkiállapotom már az őrülettel határos!

Toots úrból úgy robbantak ki ezek a szavak, mint egy mozsárágyúból, még mielőtt Waltert észrevette volna, s csak később ismerte föl, gyötrelmes kuncogás közben.

- Bocsásson meg, uram - szólt Toots s a homlokát fogta -, de igazán úgy érzem magam, mint akinek az esze éppen elmenőben van, ha máris el nem ment és ilyen állapotban levő egyénnél minden udvariassági kísérlet üres gúnyolódás lenne csupán. Gills kapitány, kérem, tiszteljen meg néhány percre azzal, hogy négyszemközt beszélhessek önnel.

- Nos, öcsém - szólt a kapitány, Toots úr kezét megragadva -, tudja-e, hogy éppen magára vártunk?

- Ó, Gills kapitány! - sopánkodott Toots úr. - Ugyan miféle fontos ügyben várhatnak éppen engem? Még csak borotválkozni sem tudtam, olyan sietségben vagyok. A ruhámat sem kefélhettem ki. A hajam összevissza gubancolódott. A Csirkének pedig megmondtam, ha azt meri ajánlani, hogy kitisztítja a cipőmet, hát nagy pofonnak lesz a gazdája.

Feldúlt szellemének megnyilatkozásait nagyban igazolta Toots úr külseje is, mert ugyancsak vad és elhanyagolt állapotban volt.

- Ide nézzen, öcsém - szólt a kapitány. - Ez itt Walter, az öreg Sol Gills öccse. Ő az, akiről mindnyájan azt hittük, hogy a tengerbe fulladt.

Toots úr lekapta kezét a homlokáról, és Walterre meredt.

- Jóságos isten! - hebegte aztán. - Micsoda bonyolódása a szerencsétlenségeknek! Van szerencsém. Fé-fé-fé-lek... nagyon átnedvesedhetett a tengerben... Gills kapitány, szabad néhány szóra a boltba kérnem?

A kabátjánál megfogta a kapitányt, és kifelé menet ezt suttogta:

- Mondja, Gills kapitány, ez, ez volna, akiről egyszer beszélt, és azt mondta, hogy az illetőt, meg Dombey kisasszonyt az isten is egymásnak teremtette?

- Hát igen öcsém - felelt a csalódott kapitány -, valamikor azt hittem.

- És éppen most! - kiáltott fel Toots úr, és megint odakapott a homlokához. - Még ez is a tetejébe! A gyűlölt vetélytárs! Azaz hogy nem éppen gyűlölt - folytatta Toots úr, hirtelen megállva a második gondolatnál, és lekapta a kezét homlokáról -, mert hiszen miért gyűlölném? Nem! Ha a szerelmem csakugyan önzetlen, Gills kapitány, akkor most itt az alkalom, hogy bebizonyítsam.

Ezzel Toots úr hirtelen visszarobogott a nappaliba, és hevesen megrázva Walter kezét, így szólt:

- Hogy van? Remélem, nem náthásodott meg a hajótörés alkalmából! Én... én nagyon boldog leszek, ha megajándékoz a barátságával. Kívánom, hogy ennek a napnak még sok-sok évfordulóját megüljük. Szavamra és becsületemre - tette hozzá, mindjobban nekimelegedve, amint Walter arcát és egész lényét közelebbről szemügyre vette -, végtelenül örülök, hogy láthatom!

- Igazán nagyon köszönöm - felelte Walter. - Nyájasabb és őszintébb fogadtatást igazán nem is kívánhatok.

- Ó, ne mondja! Igazán? - szólt Toots úr, s még mindig Walter kezét rázta. - Nagyon kedves öntől. Valóban lekötelezettje vagyok. Hogy van? Remélem, mindenkit jó egészségben hagyott odaát a... azaz hogy ott a... úgy gondolom, ahonnan utoljára eljött, tudja?

Mindezt a jókívánságot és jóindulatot Walter férfiasan, melegen fogadta.

- Gills kapitány - szólt most Toots -, szeretnék becsületesen eljárni, de azt hiszem, most az egyszer mégis megengedi, hogy egy bizonyos tárgyra célozzak, amely...

- Hogyne, hogyne, fiam - felelt a kapitány -, csak bátran, bátran.

- Akkor hát Gills kapitány és Walters hadnagy úr, tudják-e önök, hogy a Dombey úr házában a legborzasztóbb dolgok történtek, és Dombey kisasszony elhagyta atyját, aki - folytatta Toots rendkívüli izgalommal - az én véleményem szerint olyan vadállat, hogy igazán hízelgés volna márványszobornak, vagy ragadozó madárnak nevezni... és Dombey kisasszonyt azóta sem találják, és senki sem tudja, hová lett?

- Szabad kérdeznem, honnan hallotta mindezt? - kérdezte Walter.

- Walters hadnagy úr - felelt Toots, aki ehhez a megszólításhoz sajátságos módon jutott el, mégpedig valószínűleg úgy, hogy Walter keresztnevét összekeverte hajósi minőségével, s mivel valami rokonságot feltételezett közte meg a kapitány között s gondolta, ez a rokonság a címekre is kiterjed -, Walters hadnagy úr, semmi okom sincs, hogy ne válaszoljak egyenesen. Rendkívül érdeklődöm minden iránt, ami Dombey kisasszonnyal kapcsolatos... mégpedig nem önző okból. Walters hadnagy úr, mert nagyon jól tudom én, hogy az összes felekre nézve a legkellemesebb dolog az volna, hogy véget vetnék fölötte alkalmatlan létezésemnek... nos tehát, az volt a szokásom, hogy itt-ott némi csekélységet adtam az inasnak... nagyon becsülésre méltó fiatalember, Towlinson a neve, már jó ideje szolgál a családnál... és Towlinson tegnap este mondta el nekem hogy áll a dolog. Amióta ezt megtudtam, Gills kapitány és

Walters hadnagy úr, azóta én valósággal őrjöngök, és egész éjjel csak a kanapén hánykolódtam és ilyen romhalmazzá lettem, mint ahogy most itt állok önök előtt.

- Toots úr - mondta Walter -, boldog vagyok, hogy módom van megnyugtatni önt. Kérem, csillapodjék le, Dombey kisasszony biztos helyen van és jól érzi magát.

- Uram! - kiáltott Toots felugorva székéről, és újult erővel rázta meg Walter kezét. - Olyan kimondhatatlan és rendkívüli megkönnyebbülés ez számomra, hogy ha most, ezek után mindjárt azt mondaná nekem, hogy Dombey kisasszony éppen ebben a pillanatban ment férjhez, még azon is mosolyogni tudnék. Igazán - folytatta Toots, a kapitány felé fordulva -, becsületem szentségére, azt hiszem, akármit is tennék magammal azután, de mosolyogni tudnék, annyira megkönnyebbültem.

- Olyan nagylelkűen gondolkodó embernek, mint ön - szólt közbe Walter, mert gyorsan viszonozni igyekezett Toots nyájasságát -, bizonyára még nagyobb megnyugtatására és örömére szolgál majd, ha azt hallja, hogy éppen most nagy segítségére lehet Dombey kisasszonynak. Cuttle kapitány, lesz olyan szíves, és felvezeti Toots urat az emeletre?

A kapitány szó nélkül intett Tootsnak, aki rendkívül zavart arccal követte Florence új lakóhelyére.

Szegény Toots elképedése és öröme Florence láttán semmi másban nem találhatott utat, mint a szertelenségben. Odarohant hozzá, megragadta kezét, megcsókolta, eleresztette; majd újra megragadta, fél térdre esett előtte, sírt, nevetett, és rá sem hederített arra a veszedelemre, hogy Diogenész bele talál kapni; Diogenész viszont abban a szent meggyőződésben, hogy mindebben az érzelemnyilvánításban csak ellenséges indulat rejtőzhetik úrnőjével szemben, körüljárta Toots urat, mintha csak azt nem döntötte volna el még, melyik oldalról rohanja meg.

- Ó, Di! Te rossz, feledékeny kutya! Kedves Toots úr, úgy örülök, hogy látom!

- Köszönöm szépen - felelt Toots -, elég jól érzem magam s igazán lekötelezett, Dombey kisasszony. Remélem, odahaza az egész család szintén nagyon jól érzi magát.

Toots úr mindezt csak úgy ledarálta, a leghalványabb sejtelme sem lehetett, mit beszél; majd leülve egy székre, rámeredt Florence-re, s arcán a boldogság és kétségbeesés vetélkedett.

- Gills kapitány meg Walters hadnagy említették az imént, Dombey kisasszony - lihegte Toots úr -, hogy szolgálatára lehetnék valamiben. Ha volna bármi mód, hogy kitöröljem a lelkéből annak a napnak az emlékét, amikor ott lenn Brightonban úgy viselkedtem... inkább mint apagyilkos, nem pedig mint független anyagi helyzetben levő férfiú - folytatta Toots úr kérlelhetetlen önváddal -, akkor az öröm mosolyával ajkamon hanyatlanék csöndes síromba.

- Kérem, kedves Toots úr, ne kívánja, hogy ismeretségünknek bármely részletét is elfeledjem. Nem is tudnám, higgye el. Ahhoz ön túlontúl kedves és jó volt hozzám mindig.

- Csak angyali természetét bizonyítja, Dombey kisasszony, hogy ilyen elnézéssel van irántam. Ezerszer köszönöm. Egyáltalán nem tesz semmit, kérem.

- Azt szerettük volna kérdezni öntől, vajon emlékszik-e rá, hova ment Susan, akit ön, amikor tőlünk távozott, a postakocsi-állomáshoz kísért?

- Hát bizony nem tudom - felelt Toots egy kis fontolgatás után - miféle helység neve volt felírva a kocsira; hanem emlékszem, azt mondta, nem marad ott, ahová a kocsi viszi, hanem onnan még tovább megy. Hanem azért, Dombey kisasszony, ha kegyednek az a kívánsága, hogy megtalálja és visszahívja, oly gyorsan fogjuk előteremteni, ahogy csak az én odaadó hódolatomtól és a Csirke roppant elméjétől kitelik.

Toots urat hasznosságának gondolata szemmelláthatóan annyira elragadta és tűzbe hozta, odaadásának önzetlen őszintesége pedig annyira kétségtelen volt, hogy valóban kegyetlenség lett volna ajánlkozását visszautasítani. Florence, tapintatosan, tartózkodott a legkisebb ellenvetéstől is, hanem attól nem, hogy Toots urat köszönetével elhalmozza, ez pedig büszkén vállalta a megbízatást.

- Dombey kisasszony - szólt, megérintve a lányka odanyújtott kezét, reménytelen szerelem kínja szinte szemmelláthatóan nyilallt rajta keresztül és villant át az arcán -, isten vele! Legyen szabad megmondanom, mennyire lesújt szerencsétlensége, és hogy bennem csaknem úgy megbízhatik, akár magában Gills kapitányban. Én teljesen tudatában vagyok a magam gyarlóságának... ó, ez mind nem tesz semmit, köszönöm szépen... de afelől biztosíthatom, hogy nyugodtan számíthat rám.

Ezzel Toots úr kilépett a szobából, ismét a kapitány kíséretében, aki mindvégig ott állt mögötte, és kalapját hóna alatt tartva, vaskampójával pedig zilált üstökét simogatva, nem kis érdeklődéssel nézte a jelenetet. Amint az ajtó bezárult mögöttük, Toots életének fényét megint sötét felhők borították.

- Gills kapitány - kezdte a lépcső aljáról visszafordulva -, az igazat megvallva, e pillanatban nem vagyok éppen abban a kedélyállapotban, hogy Walters hadnagy úrhoz olyan barátságos érzelmekkel közeledjem, amilyeneknek pedig helyet szeretnék adni a szívemben. De hát nem mindig tudunk parancsolni érzéseinknek, Gills kapitány, ezért hát azt a kivételes kegyet kérem, engedjen ki engem a hátsó ajtón.

- Öcsém - felelte a kapitány -, a hajójárat iránya magától függ. Bizonyos vagyok benne, akármilyen utat követ, mindig tengerészhez méltó lesz és becsületes.

- Gills kapitány, ön valóban nagyon kedves. Jó véleménye nagy megvigasztalás nekem. De volna egy dolog - folytatta Toots úr, ott állva a félig nyitott ajtóban -, lesz szíves emlékében tartani; mégpedig az, hogy nagyon szeretnék Walters hadnagy úrral közelebbről megismerkedni. Én most már teljesen átvettem az egész vagyonomat, ugyanis, és... és nem nagyon tudom, mit csináljak vele. Ha anyagi tekintetben segítségére lehetnék neki valahogyan, akkor igazán könnyen és nyugodtan hanyatlanék csendes síromba.

Toots úr aztán nem szólt többet, csak csendesen kisuhant az ajtón, és behúzta maga után, hogy a kapitányt elvágja a válasz lehetőségétől.

Florence Toots távozása után az öröm és a fájdalom vegyes érzésével gondolt sokáig erre az áldott jó gyerekre. Olyan becsületes, meleg szívű fiú volt, hogy viszontlátnia és szerencsétlenségének ezekben az óráiban meggyőződnie hűségéről, mindent felülmúló öröm és vigasz, éppen ezért szívfájdalommal gondolt arra, hogy boldogtalanságot is okozott neki, és fölzilálta a fiú életének csöndes folyamát. Szeme megtelt könnyel, és szíve valósággal túláradt a részvéttől. Cuttle kapitány szintén nagyon sokat gondolt Tootsra, úgyszintén Walter is; és amikor az este eljött és mind a hárman együtt ültek a Florence új nappali szobájában, Walter a legmelegebb szavakkal emlegette Toots urat; majd elmondta Florence-nek, mit mondott, mikor eltávozott a házból, és olyan őszintén dicsérte és olyan szerető elismeréssel és értékeléssel ismételte szavait, amilyent csak becsületes szíve és rokonszenve sugallhatott neki.

Toots úr a következő nap nem jött el; sem harmadnap, sem azután nem jelentkezett; Florence pedig minden újabb riadalom nélkül élte napjait, mint nyugodt madár a kalitkájában, a műszerárus boltjának emeletén. Hanem amint nap nap után múlt, Florence egyre mélyebben lecsüggesztette a fejét; arca pedig sokszor fordult oda, az üvegtető felé, elhalt kis öccse arcán gyakran látható szomorúsággal; mintha azt az angyalt kereste volna magas ablakából azon a fényes parton, amelyről az elhalt gyermek beszélt kis ágyában.

Florence az utóbbi időben amúgy is gyönge volt és életének izgalmai megviselték egészségét. Mégsem testi betegség lepte meg, lelkében szenvedett; és szenvedésének oka Walter volt.

Bár Walter csupa érdeklődés volt iránta, sőt büszke és boldog, ha szolgálatára lehetett, és mindezt a természetében rejlő lelkesedéssel és odaadással cselekedte; Florence úgy vette észre, hogy kerüli őt. Egész napon át alig kereste fel szobájában. Ha kérette, bejött, és akkor egy futó pillanatig megint olyan élénk és készséges, mint emlékezetében élt abból az időből, amikor elveszett kislányként bolyongott a lármás utcákon; de aztán olyan erőltetetté vált hirtelen. Florence őszinte vonzódása éberen észlelte a változást, mintha kényelmetlenül érezte volna magát, majd egykettőre elment. Kéretlenül nem jött soha, reggeltől estig. Este mindig együtt ültek, és ez az idő volt a nap legboldogabb része, mert ilyenkor szinte úgy érezte, mintha még gyermekkora változatlan, régi Waltere volna. De egy jelentéktelen szó, tekintet, vagy egyéb körülmény egyszerre megmutatta Florence-nek, hogy megmagyarázhatatlan űr támadt közöttük, amelyet áthidalniok nem lehet.

És észre kellett vennie, hogy e nagy változások jeleit Walter maga a legnagyobb erőfeszítéssel igyekezett elrejteni, de sikertelenül. Florence tudta, hogy az iránta érzett megbecsülésben a lehetőségét is kizárta, hogy az ő szolgálatkész keze Florence-en sebet üssön, ezért számtalan apró fogáshoz és álcázáshoz folyamodott. És minél jobban érezte benne Florence ezt a nagy változást, annál gyakrabban könnyezett, amiért fogadott testvére ennyire elidegenedett tőle.

Úgy tetszett neki, mintha a kapitány - fáradhatatlan, gyöngéd, mindig mellette álló jó barátja - szintén látná mindezt és szenvedne miatta. Kevésbé vidámnak és reménykedőnek tetszett, mint annak előtte, néha pedig, amikor este ott ültek hárman együtt, hol Florence-re, hol Walterre nézett lopva, igen elbúsult képeket vágott.

Florence végre elhatározta, hogy beszélni fog Walterrel. Úgy vélte, most már tudja, mi az oka elidegenedésének, és azt hitte könnyíteni fog lelkén, és Walter nyugalmához is hozzájárul, ha megmondja neki, hogy beléje látott, nem lázadozik azellen, amit úgyis kitalált, és nem vet a szemére semmit.

Vasárnap délután volt éppen, amikor Florence elszánta magát. A hűséges kapitány, csodálatos inggallérban, ott ült mellette és szemüveggel az orrán olvasott, amikor Florence megkérdezte tőle, hol van Walter.

- Azt hiszem, odalenn, nagyságos kislánykám - felelt a kapitány.

- Beszélni szeretnék vele - szólt Florence, s gyorsan felemelkedett, hogy lemenjen a lépcsőn.

- Majd felküldöm ide, szépségem; föl én, egy szempillantás alatt - ajánlkozott a kapitány.

Ezzel rendkívül fürgén felugrott, a vállára kapta könyvét - mert az öreg lelkiismereti kérdésnek tartotta, hogy vasárnap ne olvasson másból, mint igen vaskos könyvekből, mivel azok sokkal ünnepélyesebben hatnak; épp ezért évekkel ezelőtt óriási könyvet vásárolt egy utcai árusnál, amelyből aztán ha csak öt sort olvasott is, annyira összezavarodott, hogy a végén fogalma sem volt róla, miről szól tulajdonképpen -, vállára kapta tehát a könyvet és eltűnt. Walter csakhamar megjelent.

- Cuttle kapitány azt mondja, Dombey kisasszony... - kezdte Walter élénken, amint belépett, de mikor a lányka arcára nézett, rögtön elhallgatott.

- Ma nem érzi jól magát. Lehangoltnak látszik. És sírt is - folytatta aztán. Olyan szeretettel beszélt, olyan meleg remegéssel a hangjában, hogy Florence szemét egyszerre elöntötték a könnyek.

- Walter - szólt Florence szelíden -, nem vagyok egészen jól, és valóban sírtam. Beszélni szeretnék önnel.

Walter leült vele szemben, és ránézett a lány szép és ártatlan arcára, miközben a magáé elsápadt, ajka pedig reszketni kezdett.

- Azt mondta aznap este, amikor megtudtam, hogy megmenekült... ó, édes Walter, mit éreztem én azon az estén, mit reméltem!

Walter odatette reszkető kezét az asztalra, kettejük közé, és a lányra nézett.

- Azt mondta, hogy megváltoztam. Meglepődtem, amikor ezt hallottam magától, de azóta magam is rájöttem. Ne haragudjon rám, édes Walter. Ilyesmire akkor nem gondoltam örömömben.

Walter most újra gyermeknek látta. A régi őszinte, bízó, rajongó szívű gyermek volt, akit most látott és hallott. Nem a szeretett nő, akinek lába elé odarakta volna a föld minden kincsét.

- Emlékszik-e arra, amikor elindulása előtt utoljára láttam?

Walter szótlanul elővett egy kis erszényt, és Florence elé tartotta:

- Mindig itt viseltem a nyakamon! Ha akkor lemerültem volna a mélybe, velem együtt pihenne ott a tenger fenekén.

- És megőrzi ezután is, Walter, annak a kedvéért, aki azelőtt voltam?

- Amíg csak élek.

A leány odatette kezét Walter kezére, olyan elfogulatlanul és egyszerűen, mintha egyetlen nap sem múlt volna el, amióta azzal a kis emlékkel megajándékozta.

- Nagyon örülök. Mindig örömmel fogok arra gondolni, Walter, hogy megőrzi. Emlékszik-e, mintha ennek a változásnak az első sejtelme lopódzott volna lelkünkbe ugyanazon az estén beszélgetés közben?

- Nem! - felelt Walter elcsodálkozva.

- Pedig úgy volt, Walter. Miattam váltak reményei és kilátásai semmivé. Akkor féltem elgondolni, de most már tudom, hogy így van. Ha akkor nagylelkűen elrejtette előlem, hogy ezt maga is így tudta, most már nem bírja elrejteni többé, noha ugyanolyan nagylelkűen megkísérli, mint annak előtte. Valóban igyekszik. És köszönöm, Walter, őszintén és igazán köszönöm; de azért, hogy eltitkolja, az mégsem sikerül egészen. Sokkal többet szenvedett viszontagságai folytán, meg attól, ami legkedvesebb rokonát érte, semhogy el tudná feledni, ki volt önkéntelen, akaratlan oka az önöket ért bajnak és pusztulásnak. Nem tudja elfeledni, hogy én voltam az, és így nem lehetünk testvérek többé. De, édes Walter, ne gondolja, hogy ezt panaszképpen mondom. Talán tudhattam volna magamtól is... illett volna tudnom... de elfeledkeztem róla nagy örömömben. Minden reményem az, hogy jobb szívvel gondol rám, ha ez az érzés nem titok többé; én pedig azt kérem magától, Walter, annak a szegény kis gyermeknek a nevében, akit valamikor húgának nevezett, hogy ne küzdjön magával, és ne gyötörje magát énmiattam, most, amikor úgyis tudok már mindent.

Míg a lány beszélt, Walter arcán határtalan csodálkozás és meghökkenés látszott. Most azonban megragadta azt a kezet, amely az övét olyan könyörgően érintette, és fogva tartotta.

- Ó, Dombey kisasszony - szólalt meg aztán -, hát lehetséges az, hogy gyötrődéseim, vívódásaim közepette, leróván a kegyednek kijáró tiszteletemet, megbántottam, mint szavai elárulják? Soha, soha, ég a tanúm rá, nem gondoltam kegyedre másképpen, mint gyermekkorom és

ifjúságom fényes, tiszta emlékére. Soha, az első pillanattól nem tekintettem, ezután sem fogom másnak tekinteni a kegyed szerepét életemben, mint olyan szent valaminek, amelyről sohasem szabad túl könnyedén gondolkodnom, és sohasem becsülhetem meg eléggé, nem is feledhetem el, amíg csak élek. Szóban ki nem fejezhető boldogság számomra, hogy újra láthatom, és hallhatom a hangját, mint aznap este, amikor elváltunk; és minthogy testvérének tekint, és megbízik bennem, bármilyen adományt is nagyobbra alig becsülhetnék.

- Walter - szólalt meg Florence, komolyan ránézve, és arca egészen megváltozott -, mi az, ami nekem kijár, és amit akár mindennek feláldozásával is meg kell adnia?

- A becsülés - felelt Walter halkan. - A tisztelet.

A pirosság egyszerre hajnalodni kezdett a leányka arcán, és míg kezét félénken és elgondolkodva visszahúzta, változatlan komolysággal nézett a fiúra.

- Nem szabad igényt tartanom a testvér névre - folytatta Walter. - Nincs jogom hozzá. Gyermeket hagytam itt. Nőt találtam.

A pirosság egészen elborította Florence arcát. Mintha arra akarta volna kérni Waltert, hogy ne folytassa, majd arcát két kezébe hajtotta.

Egy ideig csendben maradtak; a lány még mindig könnyezett.

- Ilyen bízó, tiszta és jóságos szívnek tartozom azzal - folytatta Walter -, még akkor is, ha el kell tépnem magam tőle, s ha szívem szakad is bele. Hogyan merném azt mondani, hogy a testvérem?

Florence még egyre sírt.

- Ha kegyedet boldogan láttam volna viszont, szerető és bámuló körtől övezve, mint megérdemelné, és mindentől, ami irigyelnivalóvá tette születésétől fogva, és a múltra való szerető visszaemlékezésében nevezett volna fivérének, mélyen alantas szerény helyzetemben vállalhattam volna ezt a nevet, s belső hang nem súgta volna, hogy meghazudtolom azt, amit kegyed olyan tiszta igazként képzel. De itt... és most...!

- Ó, köszönöm, Walter, köszönöm! Bocsásson meg, hogy annyira megbántottam. Senkim sincs, aki tanácsot adjon. Hiszen olyan egyedül vagyok.

- Florence! - kiáltott fel Walter szenvedélyesen. - Most már ki kell mondanom, amit gondolok: noha pillanatokkal ezelőtt még azt hittem, senki sem csikarhatja ki belőlem. Ha gazdag lettem volna... ha módom, vagy reményem nyílt volna arra, hogy egy napon megközelíthetem társadalmi helyzetét... akkor azt mondtam volna kegyednek, hogy van egy név, amelyet rám ruházhatna; egy cím, amely több jogot adna nekem, mint bármi más, hogy megvédjem és óvjam - s amelyre semmi egyéb nem tesz méltóvá mint szerelmem és tiszteletem kegyed iránt és az, hogy egész szívemmel kegyedé vagyok. Megmondtam volna kegyednek, hogy egész szívemmel kegyedé vagyok. Megmondtam volna kegyednek, hogy ez az egyedüli jogcím, amelyet rám ruházhat, hogy védelmezője, őrzője legyek; az egyetlen, amelyet elfogadhatok és igénybe vehetek; és ha megnyerném, olyan drága és megbecsülhetetlen bizalomnak tekinteném, hogy egész életem megosztatlan odaadása és hűsége is csak szegényes viszonzás volna érte.

A lány még mindig lehajtott fejjel ült ott, könnyei még egyre hullottak, keble hevesen emelkedett a zokogástól.

- Drága Florence! Édes Florence! Így szólítottam gondolataimban, még mielőtt megértettem volna, milyen önhittség és vakmerőség ez. Utoljára, most az egyszer, hadd szólítsam még ezen a néven; és hadd érintsem meg kedves kezét, a testvéri bocsánata elnyeréséért.

Florence felemelte fejét, és ahogy megszólalt, olyan ünnepi nyájasság sugárzott a szeméből, olyan nyugodt, nyájas mosoly ragyogott könnyein keresztül, olyan halk, szelíd reszketés volt a hangjában és alakján - hogy Walter szívének legbelsőbb húrjai megremegtek belé, és míg hallgatta, szeme elhomályosodott.

- Nem, Walter, nem kell megbocsátanom. És nem feledném el egy világért sem, amit mondott. Nagyon... nagyon szegény Walter?

- Vándor vagyok, abból élek, hogy utazom a tengeren. Ez most a hivatásom.

- És nemsokára újra elmegy, Walter?

- Nemsokára.

Florence egy pillanatig némán nézett rá, aztán remegő kezét félénken Walter kezébe tette.

- Ha akarja, hogy a felesége legyek, Walter, szívemből fogom szeretni. Ha akarja, hogy magával menjek, Walter, félelem nélkül követem a világ végéig. Semmit nem hagyok itt maga miatt. Senkim sincs, akitől el kellene válnom, akiről le kellene mondanom; de egész életem, szerelmem a magáé lesz, és utolsó leheletemmel a maga nevét ejtem ki isten előtt, ha eszméletem és emlékezésem mindvégig megmarad.

Walter szívéhez szorította Florence-et, és odavonta arcát a maga arcához; a lányka pedig, nem eltaszítottan, nem elhagyatva többé, ott sírt annak az embernek a vállán, akit oly őszintén szeretett.

Áldott vasárnapi harangok, milyen megnyugtatóan zengenek boldog és elvarázsolt fülükbe! Áldott vasárnapi csend és béke, milyen összhangban simult össze lelkük békéjével, szentté bűvölve a levegőt körülöttük! A lopódzva közelgő áldott alkonyat csitítóan és mélán takarja be a lánykát, amint elringatott gyermekként álomba merül annak a keblén, akihez hozzáfűzte életét!

Ó, szerelemnek és hűségnek könnyű terhe! Nézz, Walter, nézz büszke és gyöngéd tekintettel bezárt szemére, mert széles, széles e világon csak téged keres immár - csak téged.

A kapitány pedig csak ült ott a kis nappaliban, amíg egészen besötétedett. Ült a széken, amelyen Walter ülni szokott, és nézegetett ki az üvegtetőre, míg végre a napvilág lassan-lassan tovatűnt, és a csillagok pillogni kezdtek az égen. Ekkor gyertyát gyújtott, elővette pipáját, ki is szívta teljesen; aztán elmorfondírozott magában, ugyan mi a csuda történhetett odafönn, és miért nem hívják őt még teához.

Mikor csodálkozása csúcsán állott, egyszerre Florence osont melléje.

- Nini, nagyságos kislánykám! Ugyancsak jó sokáig elbeszélgettek Walterrel, gyönyörűségem!

Florence körülfogta kis kezével az egyik óriási nagy kabátgombot, azután így szólt:

- Édes Cuttle kapitány, szeretnék önnek mondani valamit, ha megengedi.

A kapitány meglehetős fürgén kapta föl a fejét, hogy hallja, ugyan mi lehet az? Miután ily módon egy kissé távolabbról vehette szemügyre Florence arcát, egyszerre hátrataszította székét, olyan messzire, amennyire csak lehetett.

- Micsoda! Tündöklő csillagom! - kiáltott hirtelen felderülve. - Hát így vagyunk?

- Így! - felelte Florence vidáman.

- Wally! A férje! Hát úgy? - ordított a kapitány torkaszakadtából, egészen az üvegtetőig feldobva a kalapját.

- Úgy! - felelt Florence, sírva és nevetve egyszerre.

A kapitány menten átölelte; aztán fölvette a kalapját a földről, a fejébe nyomta, karonfogta Florence-et, és ismét felvezette az emeletre, ahol, úgy érezte, most fogja elsütni élete legjobb tréfáját.

- Hogyan, Wally fiam! - kiáltotta, amint az ajtót kinyitva megállt a küszöbön, s arca úgy ragyogott, mint egy barátságos melegítő serpenyő. - Hát csakugyan nincs más megoldás - hát nincs?

Ezen a szellemességen aztán akkorát kacagott, hogy majdnem megfulladt bele; a teánál pedig legalább negyvenszer elismételte, miközben ragyogó arcát fényesítgette kabátja ujjaival, és zsebkendőjével homlokát szárogatta. Hanem komolyabb módon is élvezte örömét, mert újból és újból hallani lehetett, amint halk hangon, leírhatatlan gyönyörűséggel hol Florence-re, hol Walterre nézve, azt mondja magában:

- Edward Cuttle, öreg fiú, te sem számítottad ki jobban a széljárást, mint amikor azt az ingóságot, mint társtulajdonosokra, rájuk ruháztad.

ÖTVENEGYEDIK FEJEZET

Dombey úr és a világ

Hát az a gőgös ember mit csinál, amint nap napot követ? Gondol-e a lányára vajon, gondolkodik-e azon, hová mehetett. Azt hiszi talán, hogy hazajött már, és régi életét éli tovább a szomorú házban? Senki sem tud felelni arra, hogy mit gondol. Egyetlenegyszer sem ejtette ki azóta lánya nevét. Házanépe pedig sokkal jobban rettegett tőle, semhogy közelíteni merjen olyan beszédtárgyhoz, amelyre nézve ő maga oly elszántan néma! Az egyetlen valakit pedig, aki kérdést mer intézni hozzá, tüstént hallgatásra inti.

- Ó, édes Paulom! - szólal meg a húga, beoldalogva a szobába Florence eltűnésének napján. - A feleséged! Az a felkapaszkodott személy! Hát lehetséges valóban, hogy amit csak úgy zavarosan hallok, színigaz, és ez a köszönete határtalan odaadásodért, amelynek kedvéért igazán még saját rokonságodat is feláldoztad e nő gőgjének és szeszélyeinek. Szegény bátyám!

Míg ezt mondja, és sűrűn használja a zsebkendőjét, majd odaesik a Dombey úr nyakába, aki azonban fagyosan elhárítja, és odavezeti egy székhez.

- Köszönöm együttérzésedet, Louisa - mondja aztán -, de szeretném, ha a társalgást más tárgyra terelnők. Ha majd panaszkodni fogok, vagy azt hallod tőlem, hogy vigasztalásra van szükségem, akkor, ha leszel olyan jó, majd felajánlhatod a részvétedet.

- Édes Paulom - felel a húga, míg zsebkendőjét ismét arcához emeli, és erősen rázza a fejét -, ismerem nagy lelkierődet, és egy szót sem szólok többé erről a kínos és felháborító ügyről - Chickné perzselő méltatlankodással alkalmazza a két jelzőt. - De azért engedd megkérdeznem még... noha félek, olyasmit hallok majd, amin meg kell ütköznöm és kétségbe kell esnem: és az a szerencsétlen gyermek, Florence...

- Louisa! - vág közbe a bátyja szigorúan. - Hagyd abba! Egy szót se erről!

Chickné mit tehet mást, a fejét rázza, zsebkendőjét használja sűrűn, és egyes elfajult Dombeyk miatt kesereg, akik nem is Dombeyk voltaképpen. De hogy Florence bűntárs-e vajon Edith szökésében, utánament, vagy még ennél is többet tett-e vagy kevesebbet, vagy talán egyáltalán semmi sem terheli, Chicknének erről a leghalványabb fogalma sincsen.

Dombey úr pedig csak megy a maga útján, a legkisebb kitérő nélkül; magába zár minden érzést, gondolatot, és nem osztja meg senkivel. Lányát nem keresteti. Azt is gondolhatja, hogy a húgánál van, de éppúgy azt is, hogy itthon a szobájában. Lehet, hogy folyton rá gondol, de az is lehet, hogy eszébe sem jut. Jelét nem adja, akár így gondolkodik, akár úgy.

Egy azonban bizonyos: azt nem gondolja, hogy elvesztette lányát. A valóságot nem is sejti. Túlontúl sokáig élt toronymagas fölényébe zárva, s a tűrő, gyengéd, szenvedő lánykát figyelmére sem méltatta, így aztán nem tartott ilyesmitől. Szégyene megrázta ugyan, de azért még nincs a porban. A gyökér mély, messzi ágazó, és az évek hosszú során ugyancsak messzire kinyújtotta karjait, s táplálékot szívott mindenből, ami csak volt körülötte. A törzs megrendült, de ki nem dőlt.

Habár belső világát elrejti a külső világ elől - és ennek a külső világnak szerinte semmi egyéb dolga nincs, mint hogy őt figyelje, amerre csak halad -, azokat az engedetlen jeleket mégsem tudja elrejteni, amelyek a beesett szem, a megnyúlt arc, a redős homlok és a töprengő, komor külső formájában mégiscsak hírt adnak a belső világról. Noha áthatolhatatlan, mint eddig, más

ember mégis; és noha büszke, mint mindig, mégis megalázott; különben nem viselné azokat az áruló jeleket.

A világ! Hogy a világ mit gondol felőle, milyen szemmel néz rá, és mit mond róla - ez lelkének zaklató démona. Mindenütt felbukkan, ahol ő van; ami még rosszabb, ott is jelen van, ahol ő nincsen. Vele megy a cselédsége közé, de hátrahagyja a suttogókban maga mögött; látja, amint utána mutat ujjával az utcán, ott néz rá a hivatalában, rávigyorog a kereskedővilág gazdag emberei között, integetve és fecsegve jár a tömegben, megelőzi mindenütt; és Dombey tudja jól, hogy aknamunkáját az ő távollétében folytatja leghatásosabban. Amikor bezárkózik a szobájába éjjel, ott e démon a házában, de a házán kívül is tevékenykedik: hallani jelenlétét a kövezeten haladó léptekben, ott látni az asztalon a nyomtatványokban, gőzerővel halad ide-oda a hajókon, vasutakon; nyugtalanul és szorgalmasan tesz-vesz mindenütt és rajta kívül nem foglalkozik senki mással.

És ez nemcsak az ő képzeletének rémalkotása. Mások agyában éppen úgy él. Bizonyság rá Feenix bácsi, aki azért utazott haza Baden-Badenből, hogy vele beszéljen. Bizonyság rá Bagstock őrnagy, aki elkíséri Feenix bácsit ebben a baráti küldetésben.

Dombey úr a szokott méltósággal fogadja őket, régi tartásában egyenesen áll a tűz előtt. Érzi, hogy a világ néz rá a szemükből. Hogy még a képek szeméből is a világ tekint rá. Pitt szobra ott áll a könyvszekrényen, szintén a világot képviseli. Sőt még a falon függő térkép is csupa szem.

- Szokatlanul hideg tavasz - szólal meg Dombey úr, hogy félrevezesse ezt a világot.

- De a teremburáját barátom! - tör ki az őrnagyból a barátság heve. - Joseph Bagstock rossz cimbora ám a tettetésben. Ha távol akarja tartani magától a barátait, kedves Dombey, vagy csak úgy, félvállról beszél velük, akkor J. B. nem önnek való ember; mert Joe szókimondó, bárdolatlan legény, barátom; nyílt szívű, barátom, nyílt szívű ám a Joe. Őfelsége, a boldogult yorki herceg tisztelt meg azzal... érdem szerint, vagy érdemtelenül-e, nem tudom... hogy azt mondta rólam: „Ha van a hadseregben valaki, aki egyenest a dologra tér, Joe az az ember - Joe Bagstock”.

Dombey úr jelzi, hogy ez így igaz.

- Nos, Dombey - folytatja az őrnagy -, én nagyvilági ember vagyok. Feenix barátunk, ha ugyan szabad ilyen...

- Megtiszteltetésnek veszem... természetesen - jegyzi meg Feenix bácsi.

- Szintén a nagyvilág embere - fűzi az őrnagy tovább a szót, fejét billegetve -, meg ön is nagyvilági ember, Dombey. Nos hát, ha három ilyenfajta ember találkozik, és ha barátok... mint ahogy remélni merem... - itt az őrnagy megint Feenix bácsira tekint.

- Hogyne, természetesen - jegyzi meg Feenix bácsi -, igazi barátok.

- Ha, mondom, barátok - veszi föl a szót az őrnagy -, akkor a vén Joe-nak az a véleménye (talán nincs igaza), hogy a nagyvilág véleményéhez, így bármilyen tárgyban, igen egyszerűen hozzájuthatunk.

- Kétségtelenül - erősíti meg Feenix bácsi. - Ez nagyon is nyilvánvaló, tényleg. Rendkívül fontosnak tartom, kedves őrnagyom, hogy az én Dombey barátom hallja tőlem, milyen nagy és fájdalmas meglepetés számomra, hogy bájos és nagyműveltségű rokonom, akiben minden sajátság egyesült, ami egy embert boldoggá tehet, annyira megfeledkezzék arról, mivel tartozik a világnak, tényleg, és ilyen különös viselkedést tanúsítson. Mióta hírét vettem a dolognak, átkozottul levert vagyok; és tegnap este tényleg mondtam is a hosszú Saxbynak... egy hat

láb, tíz hüvelyk magas ember, Dombey barátom ismeri bizonyára... hogy pokoli módon megártott az egészségemnek... valóságos epeömlést kaptam tőle. Az ilyen katasztrófa arra viszi az embert, hogy elhiggye, mennyire a gondviselés keze intéz mindent, mert tényleg, ha szegény néném máig életben lett volna, ez az esemény ledöntötte volna a lábáról és, tényleg, áldozatul követelte volna.

- Nos, Dombey! - szólalt meg az őrnagy, nagy eréllyel ragadva meg ismét a társalgás fonalát.

- Bocsánat - szakította félbe Feenix bácsi. - Még csak néhány szót, kérem. Dombey barátom meg fogja engedni, hogy azt mondjam, ha bármilyen körülmény még hozzáadhatna a szenvedésnek eme pokoli állapotához, amelyben ez alkalommal találom magam, akkor az a világnak érthető megdöbbenése lehetne az én kedves és nagyműveltségű rokonom fölött (mert szíves engedelmükkel még mindig így nevezem), amiatt, hogy állítólag olyan személlyel feledkezett meg magáról... arról a fehér fogú emberről van szó, tényleg... aki férjének alantasa volt. Bár nagyon határozottan kell kérnem Dombey barátomat, ne ítéljen bájos és nagyműveltségű unokahúgom fölött végképpen addig, amíg bűnössége nem kétségtelenül bizonyos; viszont arról is biztosítom, hogy ez a család, amelyet én képviselek, és most már jóformán kihalt (ördöngösen lehangoló, ha az ember rágondol), semmiféle akadályt nem fog az útjába gördíteni és szerencséjének fogja tartani, ha bármi olyan tisztességes eljáráshoz hozzájárulhat a jövőt illetőleg, amit Dombey barátom megfelelőnek tekint. Remélem, Dombey barátom meggyőződött szándékom becsületes voltáról ebben a szomorú ügyben és... és hogy, tényleg, ezúttal nem látok több okot arra, hogy Dombey barátomat bármilyen további megjegyzéssel is zavarjam.

Dombey úr meghajlik, anélkül, hogy fölvetné a fejét és hallgat.

- Nos, Dombey - mondja most az őrnagy -, miután a mi Feenix barátunk, olyan hatalmas ékesszólással, amelynek mását Joe B. sem hallotta még... nem, istenemre mondom, soha! - teszi hozzá egészen elkékült arccal, közepén megmarkolva a nádpálcáját. - Megállapította a tényállást a hölgy tekintetében; én pedig, barátságunk jogánál fogva, más szempontból bátorkodom néhány szót ejteni a dologról. Barátom - recsegi az őrnagy kehesen -, a világnak ebben a tekintetben meg van a véleménye, ennek pedig eleget kell tenni, Dombey barátom!

- Tudom - feleli Dombey.

- Természetes, hogy tudja, Dombey - csattan fel az őrnagy. - Teringettét, barátom, hát hogyne tudnám, hogy tudja. Olyan rangú embernél, mint ön, ez igazán nem valószínűtlen!

- Remélem - válaszolja Dombey.

- Dombey - mondja az őrnagy -, a többit, azt hiszem, kitalálja. Én kimondom nyíltan, idő előtt talán, mert a Bagstockok már olyanok, hogy mindig kimondják, ami a szívükön fekszik. Kevés hasznát láttuk ugyan ennek a sajátságunknak, barátom, de ha már benne van a Bagstockok vérében! Szóval, annak az embernek golyó dukál! J. B. itt van kéznél. Mert ő igényt tart a jó barát nevére. És minden jót kíván önnek!

- Őrnagyom - feleli Dombey -, nagyon lekötelez. Önre bízom magam, mihelyt az idő eljön. Mivel még nincs itt, nem nyilatkozom.

- Hol az a fickó? - kérdi az őrnagy, miután zihálva meredt Dombeyre egy ideig.

- Nem tudom.

- Kapott róla hírt?

- Kaptam.

- Nos, Dombey, örülök, hogy ezt hallom. Fogadja szerencsekívánataimat.

- Meg fog bocsátani, őrnagy, ha ön előtt sem... még ön előtt sem... fejtem ki a dolgot részletesebben. Értesülésem igen sajátságos természetű és nagyon különös módon is jutottam hozzá. Lehet, hogy valótlannak bizonyul majd, lehetséges, hogy igaznak; ezt még nem tudom megmondani. A dologról tehát egyelőre még nem szólhatok többet.

Noha ez a felelet eléggé lehűtötte az őrnagy bíborszínű lelkesedését, mégis hálásan fogadja, és gyönyörködve gondol rá, hogy a világnak milyen kedvező kilátásai vannak arra nézve, hogy már a közeljövőben megkapja a magáét. Feenix bácsi aztán átveszi a részét az elismerésből nagyműveltségű és bájos rokonának férje részéről, majd Feenix bácsi és Bagstock őrnagy eltávozik és otthagyja a férjet, egyedül a világgal, hadd elmélkedjék tetszése szerint, milyennek is látják vajon lelkiállapotát balesete közepette, és további magatartásához milyen jogos és méltányos várakozásokat fűz a világ?

De hát ki az, aki ezalatt ott ül a házvezetőnő szobájában, és bőségesen ömlő könnyek között, égnek emelt kézzel intézi bágyadt szavait Pipchinnéhez? Egy hölgy, aki arcát túlságosan kicsire méretezett fekete fejkötőbe rejti, amelyről nyilvánvaló, hogy nem az övé. A hölgy pedig nem más, mint Tox kisasszony; öltözékét a cselédjétől kérte kölcsön, és nem egyébért zarándokolt ide a Princess' Place-ről titokban, mint hogy régi ismeretségét felújítsa Pipchinné-vel, és ilyenformán Dombey úr állapotáról is hírt hallhasson.

- És hogyan viseli szegény a csapást, kedves asszonyság?

- Jól! - feleli Pipchinné harapós modorában. - Alig változott bizony.

- Külsőleg - véli Tox kisasszony. - De mit érezhet belül.

Pipchinné kemény, szürke szeme kételkedést fejez ki, amikor három vállrándítás közt így válaszol: - Ah! Talán. Lehet.

- Hogy megmondjam a véleményemet, Lucretia - teszi hozzá Pipchinné, aki még mindig a keresztnevén nevezi őt, mivel annak idején, amikor még Tox kisasszony zsenge korú, szerencsétlen, csenevész kis teremtés volt, Pipchinné rajta végezte először gyermeknyomorító kísérleteit -, hogy megmondjam a véleményemet, Lucretia, hát én inkább szerencsés szabadulásnak nevezném a dolgot. Nekem ugyan nincs szükségem efféle orcátlan személyekre itt, az bizonyos.

- Orcátlan! Valóban! Joggal nevezi annak, Pipchinné asszony. Elhagyni ezt az embert! Ilyen nemes megjelenésű férfiút! - Tox kisasszony egészen odavan.

- Hát ami a nemességet illeti, nem tudom - feleli Pipchinné, s ingerülten dörzsöli az orra hegyét. - Csak annyit tudok, ha valakit megpróbáltatás ér, hát el kell viselnie. Mit gondol! Talán bizony nekem nem volt elég elviselnivalóm a magam idejében! Micsoda nagy hűhót csinálnak ebből az ügyből! Elment és kész, legalább megszabadultunk tőle. Senki sem kívánja vissza, abban bizonyos vagyok.

A perui bányákra való célzás arra bírja Tox kisasszonyt, hogy felemelkedjék, és távozni készüljön; ekkor Pipchinné csönget Towlinsonnak, hogy nyisson ajtót. Towlinson, aki már száz éve nem látta Tox kisasszonyt, szélesen elvigyorodik, és azt mondja, reméli, jól érzi magát; majd hozzáfűzi, hogy meg sem ismerte ebben a kalapban.

- Köszönöm, Towlinson, csak megvagyok - feleli Tox kisasszony. - De nagyon kérem, ha véletlenül itt lát, ne említse senkinek. Látogatásaim kizárólag Pipchinné asszonyt illetik.

- Igenis, kisasszony - feleli Towlinson.

- Micsoda szörnyű dolgok! - jegyzi meg Tox kisasszony.

- Bizony, kisasszony, valóban - feleli Towlinson.

- Remélem, Towlinson - folytatja Tox kisasszony, aki, amióta a Toodle család nevelését a kezébe vette, valami prédikáló beszédmodort szokott meg, és azon van, hogy a futó alkalmakat is felhasználja a hasznos oktatásra -, magának is intő jeléül szolgál majd az, ami itt történt.

- Igenis, köszönöm alássan, kétségtelenül - mondja Towlinson.

Láthatóan éppen azon mélázik, hogyan vehetné az intelemnek hasznát, amikor az ecetes kedvű Pipchinné hirtelen felveri merengéséből: - Mit áll itt? Miért nem kíséri ki a kisasszonyt? - Towlinson tehát megindul Tox kisasszony előtt. Amint Dombey úr ajtaja előtt elhalad, fejét a lehető legmélyebbre behúzza a fekete fejkötőjébe, és lábujjhegyen oson tova; és annyi bizonyos, hogy ezen a nagyvilágon, amely Dombey urat annyira nyugtalanítja, nincsen még egy parányi lény, aki akkora aggodalmat, vagy szomorúságot érezne miatta, mint amennyit Tox kisasszony cipel ki magával az utcára a fekete főkötő alatt, és igyekszik hazavinni, még az imént meggyújtott lámpáktól is észrevétlenül.

Csakhogy Tox kisasszony nem része Dombey világának. Szürkület táján mindennap visszajön a házba; ha esik, akkor a fekete főkötőn kívül még sárcipőt és esernyőt is hoz magával; tűri Towlinson vigyorgását, meg Pipchinné letorkolásait és félvállról adott válaszait; mindezt pedig csak azért, hogy megkérdezhesse, hogy van Dombey úr és miként viseli a balsorsát; de azért Tox kisasszonynak semmi köze Dombey úr világához. Ez a világ pedig követelő és zaklató mivoltában, csak halad tovább a maga útján, mint haladt eddig is, Tox kisasszony nélkül; ő pedig, aki valóban semmi esetre sem fényes és különleges csillag, csak mozog a maga parányi kis körében, egészen más naprendszer egyik szögletében, s ezt maga is nagyon jól tudja; de eljön és sír, aztán elmegy, és ez teljesen kielégíti. Bizony, Tox kisasszonynak könnyebb eleget tenni, mint annak a világnak, amely Dombey urat annyira nyugtalanítja.

Az irodában a hivatalnokok ugyancsak minden oldaláról meghányják-vetik a nagy szerencsétlenséget; ám főleg az foglalkoztatja őket, vajon ki jön Carker úr helyébe? Általában úgy vélekednek, hogy az illető nem élvezi majd az állással járó eddigi mellékjövedelmeket, és újfajta megszigorításokkal és ellenőrzésekkel teszik kényelmetlenné helyzetét; azok pedig, akiknek erre az állásra nem lehet még a leghalványabb reményük sem, azt mondják, nekik bizony nem kellene, és igazán nem irigylik azt az embert, akire majd a választás esik. Dombey úr kisfiának halála óta mindenesetre nem volt még ilyen rendkívüli eseménye a cégnek; de hát minden ilyen izgalom barátságos, hogy úgy ne mondjuk, kedélyes hangulatot teremt a végén, és határozottan a jó cimboraság ápolására vezet. Ez az alkalom például meghozta a kibékülést az iroda elismert tréfamestere és nagyravágyó vetélytársa közt, holott hónapok óta halálos ellenségeskedésben álltak egymással szemben; mivel pedig a szerencsésen helyrebillentett baráti viszony örömére valaki egy kis közös vacsorát javasol, le is bonyolítják a közeli vendéglőben. Az asztalnál a közismert fő-tréfamester elnököl, és a vetélytárs az alelnök. Az asztal leszedése után, a szónoklatok sorát az elnök nyitja meg; azt mondja, uraim, ő csakugyan nem tagadhatja maga előtt, hogy ez az idő valóban nem alkalmas a belvillongások szítására. A legújabban történt események - amelyekre nem óhajt utalni közelebbről, jóllehet nem maradtak teljesen említés nélkül néhány vasárnapi lapban, sőt, megemlítette az egyik napilap is, ha ezt nem szükséges mindjárt meg is nevezni (itt a társaságnak legalább a fele hallhatóan dörmögi a lap nevét) - gondolkodóba ejtették. Érzi, hogy ha ezekután Robinson meg ő holmi személyes ellenségeskedést táplálnának a jelenben is, ez annyi volna, mint megtagadni az együttérzést a közös ügyben, amely tekintetben pedig, hiszi és a továbbiakban is reméli, a Dombey-cég hivatalnokai mindig kitűntek. Robinson erre férfiúhoz és baráthoz illő módon

válaszol; majd egy másik úriember, aki három éve van az irodában és állandóan az a veszedelem fenyegeti, hogy a számolásokban elkövetett hibák miatt felmondanak neki, egyszerre új fényben tűnik fel, mivel váratlanul megrázó beszédben tör ki, s egyebek között, azt mondja: Óhajtjuk, hogy szeretett főnökünk ne érezze még egyszer azt a csapást, amely most sújtott le tűzhelyére!" Ezenkívül még számos dolgot mond, mind úgy kezdődik: Óhajtjuk, hogy soha többé! - s a társaság mennydörgő helyesléssel fogadja. Egyszóval rendkívül kellemes estét töltenek együtt, s ezt mindössze az zavarja meg, hogy két ifjabb írnok között valamely nézeteltérés támad akörül, mennyire rúghattak Carker úr jövedelmei a legutóbbi időben. Már borosüvegekkel fenyegetik egymást, és igen felhevült állapotban vezetik ki őket a teremből. Másnap az irodában általános kereslet mutatkozik a szódavíz iránt, és a társaság legnagyobb része úgy véli, hogy a számla kiegyenlítésénél becsapták.

Perch, a hivatalszolga viszont egyenesen halad a végromlás felé vezető úton! Lépten-nyomon különféle ivókban látni, valaki mindig vendégül látja, retteneteseket hazudik. Kiderül, hogy mindenkivel beszélt, aki csak szerepet játszott a legutóbbi történet körül; azt kérdezte tőlük: „De uram", vagy „De asszonyom" - már akiről szó volt; - „Miért olyan sápadt?" - azok pedig tetőtől talpig összeborzongtak, és így feleltek: „Ó, Perch!" - azzal elmenekültek. Talán e szörnyűségekkel való foglalkozás, talán az ital teheti, de elég az hozzá, hogy Perch úr rendszerint hangulatának legmélyebb pontján érzi magát, amikor az este órájában a Balls Pondban Perchné asszony társaságában keresi a vigaszt; Perchné asszony viszont igen nyugtalankodik, mert attól tart, hogy Perch úrnak teljesen megrendült a bizalma az asszonyokban, és azt várja már, egyszer hazajövet úgy látja, hogy felesége kereket oldott egy őrgróffal.

Dombey úr cselédsége közben egészen elzüllik, és alkalmatlanná válik a szolgálatra. Minden este meleg vacsorát tálalnak, és „meghányják-vetik a dolgot" italgőzben. Towlinson úr úgy féltizenegy körül rendszerint igen elérzékenyül, és számon kéri mindenkitől, vajon nem megmondta-e ő már réges-régen, hogy abból nem származhatik semmi jó, ha valaki egy sarokházban lakik? Majd Florence kisasszonyról suttognak, és azon töprengenek, ugyan merre lehet; de abban az egyben megegyeznek, ha Dombey úr nem is tudná, hol van, Dombeyné asszony minden bizonnyal tudja. Ezzel aztán Dombeyné asszonyra terelődik a beszéd, s a szakácsnő megjegyzi: „Aztán meg kell adni, nagyon előkelő külseje volt, nem igaz? Hanem büszke volt szörnyen!" Mindnyájan egyetértenek abban, hogy nagyon büszke volt, és Towlinson úr régi szerelme, a szobalány, (az erkölcs mintaképe), kijelenti, hogy legyenek szívesek és ne beszéljenek neki többé olyanokról, akik fönn hordják az orrukat a felhőkben, mintha nem volna nekik elég a föld, ahol járnak.

Minden, amit e dolog körül tesznek és mondanak - kivéve azt, amit Dombey úr mond és cselekszik -, olyan összhangban történik, mint egy kórusban. Dombey úr és a világ magukra maradtak.

ÖTVENKETTEDIK FEJEZET

Titkos értesülés

A jóságos Brown néni, meg a lánya, Alice csöndesen ült együtt a viskóban. Tavaszvégi nap koraesti órája volt. Mindössze néhány nap múlt el azóta, hogy Dombey úr arról a különös értesülésről beszélt Bagstock őrnagynak, amelyhez ugyancsak különös módon jutott - és hogy éppúgy bizonyulhat értéktelennek, mint amennyire igaznak -, a világ pedig még nem kapott elégtételt.

Anya és lánya jó ideig ült ott szótlanul; sőt, jóformán meg sem moccantak helyükön. Az öregasszony arcán a ravaszsággal elegy aggódás és várakozás látszott; lánya arca szintén várakozást tükrözött, de nem olyan feszült várakozást; olykor pedig el-elsötétült, mintha a csalódottság és hitetlenség vetette volna rá árnyékát. Az öregasszony nemigen törődött lánya arcának változásával, jóllehet gyakran odapillantott, csak szüntelenül mozgó szájjal, motyogva ült és reménykedően figyelt.

Szegényes otthonukon látszott ugyan az ínség, mégsem volt az a rettenetes nyomorúságos fészek, mint azokban a napokban, amikor a jó Brown néni egyedül tanyázott benne. Most mégis látszott rajta néhány kísérlet a rend és tisztaság irányában, jóllehet az is cigányos, nemtörődöm módon történt, és első pillantásra a fiatal nő kezére vallott. Az alkony árnyai lassan sűrűsödtek, mélyültek, a két nő ott ült szótlanul, a megfeketedett falak pedig szinte teljesen elvesztek a homályban.

A hosszú csendet végre Alice törte meg.

- Mondj le róla, anyám. Nem jön az ide.

- Mondjon a halál! - felelt az öregasszony türelmetlenül. - Eljön, azért is.

- Majd meglátjuk.

- Meglátjuk, de őt.

- Ítélet napján.

- Te azt hiszed rólam, hogy második gyerekkoromat élem - károgta az öregasszony. - Ezt a tiszteletet és megbecsülést kapom a lányomtól, pedig hát több eszem van ám, mint gondolod. Biztosan eljön. Aznap, amikor az utcán megfogtam a kabátjánál, úgy nézett rám, mintha varangyosbéka volnék. Hej, hanem, uramisten, amikor a nevüket mondtam és megkérdeztem, szeretné-e tudni, hol vannak?

- Olyan haragos volt? - kérdezte a lány, egyszerre fölébredt érdeklődéssel.

- Haragos! Azt kérdezd, vérszomjas volt-e? Ez jobban illik rá. Haragos! - károgott az öregasszony, majd odabicegett a faliszekrényhez, gyertyát gyújtott, odahelyezte az asztalra, és világánál folytonosan mozgó szájának teljes rútsága látnivaló lett. - Éppen úgy nevezhetném a te arcodat is haragosnak, amikor rájuk gondolsz, vagy róluk beszélsz.

Alice-nak valóban nem csupán haragról beszélt az arca, amint tűzben égő szemével úgy ült ott csendben, mint a lapuló tigris.

- Hallgass! - szólalt meg most az öregasszony diadalmasan. - Lépéseket hallok. Ez nem olyasvalakinek a lépése, aki itt él a környéken, vagy gyakran jár erre. A magunkforma ember nem így lép. El is bíznánk magunkat, ha ilyen szomszédaink lennének! Hallod?

- Azt hiszem, anyám, csakugyan igazad van - szólt Alice halkan. - Csitt! Nyisd ki az ajtót.

Alice magára kapta a nagykendőjét és beleburkolódzott, az öregasszony pedig odament az ajtóhoz; majd kipillantva és intve neki, bevezette Dombey urat, aki a küszöbön átlépve, megállt és bizalmatlanul nézett körül.

- Szegényecske hely ez bizony ilyen nagy úr számára, mint nagyságod - kezdte az öregasszony, mélyen bókolva, és folyton mozgatva a száját. - Mondtam én előre, de hát ez igazán nem számít.

- Ki ez? - kérdezte Dombey, s a másik nőre nézett.

- Az én szép leányom. Ne törődjön vele nagyságod. Ő mindent tud.

Dombey úrnak sötét árnyék suhant át az arcán, nem kevésbé kifejező, mintha csak hangosan ezt nyögte volna: „Hát ugyan ki nem tud erről mindent!" - de azért merőn nézett a lányra, ez meg különösebb tudomást sem vett jelenlétéről, csak visszanézett rá. Amikor aztán elfordította szemét a lányról, arcán még sötétebbé vált az árnyék, de folyton visszapillantott rá, mintha az a vakmerő szempár kísértené, vagy valakire emlékeztetné.

- Asszony - fordult most Dombey a vén boszorkányhoz, aki ott kotyogott és vigyorgott a háta megett, s amint Dombey megfordult, hogy megszólítsa, lopva a lánya felé integetett, majd kezét dörzsölte, s megint integetett. - Asszony, azt hiszem gyöngeségemben megfelejtkeztem úri mivoltomról, amikor idejöttem, de tudja, miért jöttem ide; tudja azt is, mit ígért nekem a múltkor az utcán. Mit tud mondani arról, amit tudni akarok? Aztán miként lehetséges az, hogy önkéntesen felajánlott értesülést nyerek ilyen odúban, mint ez - e szónál megvető mosollyal körülnézett -, amikor eddig minden hatalmat és anyagi eszközömet hiába vetettem latba ezért az értesülésért? Nem képzelem olyan vakmerőnek - folytatta némi szünet után, szigorú tekintettel nézte az asszonyt -, hogy tréfát űzzön velem, vagy megkísérelje, hogy becsapjon. De ha az volna a szándéka mégis, jobban teszi, ha abbahagyja mindjárt az elején. Igazán nem vagyok tréfálkozó kedvemben, és visszaélését igen szigorúan torlom meg.

- Ó, be büszke, kemény úriember! - kuncogott az öregasszony, s fejét rázta, és aszott kezét dörzsölgette. - Ó, kemény, nagyon kemény! Hanem nagyságod a két szemével lát majd és a fülével hall, nem a miénkkel; és ha nagyságodat ilyen nyomra vezetjük, remélem, nem sajnál fizetni érte valami csekélységet, ugye, tisztelt nagyságos uram?

- Hogy a pénz a leglehetetlenebb dolgokat is véghezviszi, azt tudom - szólalt meg Dombey, akit a válasz szemmelláthatóan kiengesztelt és megnyugtatott. - Sőt, még az ilyen váratlan és mit sem ígérő eszközöket is hasznosakká fordíthatja. Jól van. Minden megbízható értesülésért fizetek. De előbb hallanom kell a hírt, értékét majd magam ítélem meg.

- Nem ismer semmi egyebet ön, ami hatalmasabb volna a pénznél? - kérdezte most a fiatalabb nő, anélkül, hogy felállt, vagy helyzetén valamit is változtatott volna.

- Itt e helyen nem képzelek el hatalmasabbat - felelt Dombey.

- Pedig tudnia kellene, hogy van valami, ami mindenhol hatalmasabb - felelte a nő. - Nem hallott soha még a női bosszúról?

- Nagyon felvágták a nyelvét, leányasszony! - felelt Dombey úr.

- Nem mindig - felelt az, a felindulás minden jele nélkül. - Csak azért beszélek most önhöz, hogy jobban megértsen bennünket, és jobban megbízzon bennünk. Egy nő bosszúja körülbelül ugyanaz e helyen, mint az ön fényes palotájában. Én bosszút akarok. Azt kívántam hosszú

éveken keresztül. Ugyanolyan alapos okom van bosszúra, mint önnek... és bosszúnk tárgya egyazon ember.

Dombey akaratlanul is visszahőkölt, aztán meglepetve nézett a beszélőre.

- Így van - felelt a nő sajátságos nevetés közben. - Akármilyen nagynak látszik is a távolság közöttünk, mégis így van. Hogyan lehet így, mindegy; ez az én történetem, amit megtartok magamnak. A nyomára akarom vezetni annak az embernek, mert bosszút akarok állni rajta. Anyám kapzsi és szegény; kész volna eladni akármilyen hírt, amit megszerezhet; akármit, vagy akárkit. És illendő is, hogy fizessen neki valamit, ha hozzásegíti ahhoz, amit tudni akar. De az én indítékom nem a pénz. Hogy mi, már elmondtam, és ez éppen elég erős és alapos volna a számomra akkor is, ha ön potom filléreken alkudozna és zsugoriskodna vele. Befejeztem. Az én felvágott nyelvem egy szót sem szól többet, még ha holnap napkeltéig várna is ön itt.

Az öregasszony roppant nyugtalanságot árult el a beszélgetés alatt, mert az ő nyereségére nézve kedvezőtlen kilátásokkal fenyegetett. Megrántotta a vendég kabátujját, és halkan arra kérte, ne törődjék a lányával. Dombey zavart tekintete hol az egyiken, hol a másikon állapodott meg, aztán így szólt egészen más, mélyebb hangon, mint ahogy beszélni szokott:

- Hát lássuk... mit tud?

- Ó, csak ne olyan gyorsan, nagyságos úr! Még várnunk kell valakire - mondta az öregasszony. - Más valakiből kell ám kiszedni, kicsalni... kicsikarni... kicsavarni belőle!

- Hogy érti ezt?

- Türelem - károgott a vénasszony, s kezét, mint éles karmot odatette Dombey karjára. - Türelem. Majd kiszedem belőle. Értem a módját. Ha pedig elrejti előlem - folytatta a jó Brown néni, a tíz ujját meggörbítve -, akkor kitépem!

Dombey szemmel követte, amint a vénasszony odabicegett az ajtóhoz és újra kinézett; azután a fiatalabb nő felé fordult a tekintete; de ez közömbös maradt és néma, mintha észre sem venné.

- Azt akarja mondani, asszony - kérdezte Dombey, amint Brownné meggörnyedt alakjával visszadöcögött az ajtótól, fejét rázva és motyogva magában -, hogy még ide vár valakit?

- Azt! - felelte a vénasszony, és Dombeyre nézett, aztán bólintott.

- Attól akarja kicsikarni a nekem szükséges hírt?

- Úgy van - felelte az öregasszony s újból bólintott.

- Idegen?

- Csitt! - szólt az öregasszony éles nevetéssel. - Mit számít? No, nem, nem. Nagyságod előtt nem idegen. Csakhogy amúgy sem fogja látni nagyságodat. Megrémülne és nem mondana egy szót sem. Ön majd odaáll az ajtó mögé, aztán ítéljen kedve szerint. Nem kívánjuk mi, hogy csak úgy adjon a szavunkra. Hogyan? Nagyságodnak az a szoba gyanús ott az ajtó mögött? Ó, be gyanakodók is ezek a nagyurak! Tessék hát megnézni.

Az asszony éles szeme csakugyan ilyenforma érzést látott tükröződni Dombey arcán, ami a jelen körülmények között nem is volt érthetetlen. Hogy megnyugtassa, az öregasszony fölvette a gyertyát és bevilágított a másik szobába. Dombey benézett, és megbizonyosodhatott, hogy hámlott vakolatú, üres szoba. Intett az asszonynak, tegye vissza a gyertyát a helyére.

- Mennyi idő múlva jön ez az ember?

- Egy-kettőre itt lesz. Nem ülne le néhány percre nagyságod?

Dombey nem válaszolt, csak fel s alá járt a szobában, olyan határozatlan arccal, mintha nem tudná valójában, menjen-e, vagy maradjon, és mintha önmagával pörlekedett volna, miért is jött ide egyáltalán. De léptei csakhamar meglassultak és megsúlyosodtak, arca pedig szigorúbb és komolyabb kifejezést öltött, amint a célja újból megszilárdult és uralkodóvá vált agyában.

Így járkált, földre szegzett tekintettel fel s alá, Brownné pedig megint leült arra a székre, amelyről az előbb felkelt, hogy őt fogadja, és figyelni kezdett. Dombey egyhangú léptei okozták-e, vagy az öregség: a vénasszony olyan rosszul hallott, hogy a leánya már néhány perce lépésekre fülelt, és most hirtelen felkapta a fejét, és figyelmeztette anyját a közeledőre. A vénasszony egyszerre felriadt, hirtelen felugrott a helyéből, és azt suttogta: „Itt van!", majd vendégét odatuszkolta nagy gyorsan a rejtekhelyre, üveget és poharat helyezett az asztalra, mindezt olyan fürgén, hogy még ideje volt két karját a Köszörűs nyaka köré fűzni rögtön, amint megjelent az ajtóban.

- Hát itt van az én szép fiam! - kiáltott Brownné. - Végre! Ó, ó! Akárcsak tulajdon magzatom lennél, lelkem, angyalom!

- Ugyan, Brownné asszony - szabódott a Köszörűs. - Hagyja már! Hiszen szerethet egy szegény fiút anélkül is, hogy így összeszorongatná. Vigyázzon erre a kalitkára a kezemben, nem látja?

- Nézzék már! Előbbre való neki a kalitka, mint én! - kiáltott az öregasszony, szemét a mennyezet felé emelve. - Mint én, aki úgy szeretem, mintha az anyja volnék.

- Hát az bizonyos, hogy én nagyon hálás vagyok magának, Brownné asszony - szólt a boldogtalan ifjú igen ingerülten -, de hát maga olyan féltékeny az efféle szegény fiúra. Én is nagyon jó szívvel vagyok magához, nem mondom; de hát azért én nem fojtogatom magát mindjárt, vagy fojtogatom, Brown néni, mondja?

A fiú hangja, meg a nézése azt mutatta, hogy megtenné ő bizony, ha lehetne, mégpedig a legelső kínálkozó alkalommal.

- Aztán már az is baj, ha kalitkáról beszélek! - nyöszörgött a Köszörűs. - Mintha az is vétek volna! Hát ide nézzen! Tudja-e, kié ez?

- A gazdádé, lelkem? - kérdezte az öregasszony vigyorogva.

- Az ám! - felelt a Köszörűs, s nagy beburkolt kalitkát emelt az asztalra, kezével meg a fogával bontogatva róla a terítőt. - Ez a mi papagájunk, bizony!

- Carker úr papagája, Rob?

- Nem hallgat el mindjárt, Brownné asszony! - ripakodott rá a meghajszolt Köszörűs. - Mi az isten csudájának kell neveket mondogatni! Ne éljek - mondta a gyerek, két kezével tépve haját kétségbeesésében -, ha ez nem elég ahhoz, hogy ilyen szegény gyerek a végén megbolonduljon!

- Micsoda! Még pimaszkodni mersz velem, te háládatlan fattyú! - kiáltott fel az öregasszony rögtönzött hevességgel.

- Jóságos isten, Brownné asszony! Dehogy, dehogy! - felelt a Köszörűs, könnyekkel a szemében. - Látott már valaki ilyen... istenem, hát én nem ragaszkodok magához?

- Igazán, Rob, szívem? Lelkedre mondod, tubicám? - Ezzel Brownné még egyszer szerető karjaiba ölelte a fiút, és el nem bocsátotta addig, míg nem rúgkapált néhányszor a levegőbe.

- Jaj nekem! - kiáltotta a Köszörűs. - De csak rettenetes dolog is az, amikor az embernek így nekiesnek a szeretetükkel. Jaj, bárcsak ezt az öregasszonyt... Hát mondja csak, hogy szolgál az egészsége Brownné asszony?

- Hej! Egy hete nem jártál nálam! - szólt az öregasszony, szemrehányó tekintettel méregetve a fiút.

- De, uram, teremtőm, hát nem ma egy hete mondtam, hogy ma eljövök. És most itt vagyok. Mit sopánkodik! Szeretném már, ha egy kis esze vóna, Brownné asszony. Egészen belerekedek a sok mentegetődzésbe, a képem meg egészen fényes, annyit fogdosgatja. - Ezzel kabátja ujjával nekiesett az arcának, mintha azt a gyöngéd fényezést akarná letörölni róla.

- Igyál egy kortyot, az majd megnyugtat, Robinom - szólt az öregasszony, miközben megtöltötte a poharat, és odanyújtotta a fiúnak.

- Köszönöm, Brownné asszony - válaszolta a Köszörűs. - Egészségére. Adja isten, hogy még hosszú ideig... satöbbi. - A Köszörűs arcából ítélve, a satöbbi nem jelenthetett különös jókívánalmakat. - És annak az egészségére is ott - tette hozzá Rob a mozdulatlanul ülő Alice-ra tekintve. Robnak úgy tetszett, tekintetét a falra szegezte, valójában pedig Dombey arcát figyelte az ajtóban.

E két köszöntővel Rob fenékig ürítette a poharat és letette az asztalra.

- Nos, nézze csak, Brownné asszony - folytatta aztán a Köszörűs. - Most beszéljünk egy kicsit okosan. Maga ért a madarakhoz, meg, hogy melyik mit ér közöttük, mint ahogy én megtanultam a magam kárára.

- Kárára! - ismételte Brownné.

- Javára, akartam mondani. Csak ne akadna már úgy fönn mindenen, amit egy szegény gyerek mond, Brownné asszony! No tessék, most már egészen kiment a fejembül.

- Azt mondtad, Robby, hogy értek a madarakhoz - segítette ki az öregasszony.

- Igaz! Hát nézze, nekem vigyázni kell erre a papagájra... mivel bizonyos dolgok eladásra kerültek, és egy háztartás feloszlott... és mivel én most nem akarom, hogy nagyon szemet szúrjon, azért szeretném, ha egy hétig legalább maga vigyázna rá, és koszt-kvártélyt adna neki, megteszi, mondja? Ha már annyit jövök ide - morfondírozott a Köszörűs elkeseredett képpel -, akkor már legyen valami okom.

- Valami okod? - rikácsolta az öregasszony.

- Magán kívül, úgy gondolom - felelt a gyáva Rob. - Nem mintha más ok is kellene nekem, Brownné asszony, dehogy, a világért sem. Csak ne kezdené újra, az isten áldja meg!

- Mit törődik ez velem! Mit törődik ez velem! Amikor én úgy törődöm vele! - kiáltott Brown néni, égnek emelve száraz ujjait. - De azért majd vigyázok a madárra.

- Jól vigyázzon ám rá, Brownné asszony - szólt a fejével integetve. - Ha csak annyit is tesz, hogy egyetlenegyszer visszájára simogatja a tollát, hát tudom istenem, valaki még arra is rájönne.

- Hát olyan ravasz ember a gazdád? - kérdezte Brown néni élénken.

- Hogy ravasz-e? - ismételte Rob. - No, de arról inkább ne beszéljünk.

Rob hirtelen elhallgatott és nem mulasztotta el, hogy egy félénk pillantást vessen körül a szobában, aztán újból töltött; és poharát lassan kiürítve, fejét rázta, miközben ujjával a papagáj kalitkájának rácsán játszadozott, hogy másra terelje a szót a veszélyes tárgyról, amelynél éppen kikötöttek.

A vénasszony ravasz tekintettel vizsgálta a fiút; majd székét közelebb húzta mellé, aztán a papagájra nézett, amint aranyozott háza kupolájából lejött a hívására, s így szólt:

- És most hely nélkül vagy, Rob?

- Sose törődjék maga azzal, Brownné asszony - felelt a Köszörűs kurtán.

- Tartáspénzt csak kapsz? - kérdezte ismét Brownné.

- Szép Polly! - kiáltott Rob most a madárra.

A vénasszony pillantása a fiút arra inthette volna, hogy a fülei veszélyben forognak; de Rob most éppen a papagájt vizsgálgatta, és noha élénken elképzelhette, milyen mérgesen pillant rá a vénasszony, testi szemével nem látta mégsem.

- Csodálom, hogy a gazdád nem vitt magával, Rob - szólt az asszony hízelgő hangon, de egyre haragosabb tekintettel.

Rob annyira elmerült a madár csodálásában, meg a kalitka rácsán való hárfázásban, hogy nem is válaszolt.

Az öregasszony ökle egy hajszálnyira állt meg Rob üstökétől, ahogy az asztal fölé hajolt; hangja pedig szinte elfulladt az erőlködéstől, hogy nyájas és rábeszélő lehessen.

- Rob, drága gyermekem.

- No, mi az, Brownné asszony?

- Azt mondtam az előbb, csodálom, hogy a gazdád nem vitt magával, drágám.

- Sose törődjön maga azzal, Brownné asszony.

Brown néni jobb kezével rögtön rácsapott a Köszörűs üstökére, a másikkal meg a torkának esett, és olyan erővel kezdte fojtogatni drága gyermekét, hogy arca egy pillanat alatt egészen elfeketedett.

- Brownné asszony - jajveszékelt a Köszörűs -, engedjen el! Mit csinál, no! Segítség, ifjasszony, hallja! Brow... Brow...!

A fiatal nőt azonban sem a segélykiáltás, sem a tagolatlan sikoltozás nem indította meg, hanem semleges szemlélő módján ült a helyén, míg végre Rob támadójával együtt a sarokba szorulva, kiszabadította magát, és most ott lihegett, és két könyökét oltalmul magához szorította, az öregasszony pedig, szintén zihálva és a dühtől és az elszántságtól topogva, szemmelláthatóan újabb ugrásra gyűjtötte erejét. Ebben a válságos pillanatban szólalt meg Alice, de nem a Köszörűs pártján, mert csak ennyit mondott:

- Jól tetted, anyám. Tépd darabokra!

- Ugyan már, ifjasszony! - bőgött Rob, a Köszörűs. - Hát maga is ellenem fordul? Ugyan mit vétettem én! Minek tépnek engemet darabokra, szeretném tudni? Miért mennek neki egy ilyen szegény gyereknek, aki soha egy ujjal nem nyúlt magukhoz. Aztán még maguk asszonyoknak hívják magukat! - folytatta a megrémített és súlyosan bántalmazott Köszörűs, szaporán törülgetve szemét a kabátja ujjával. - Igazán nagyon meglepődök magukon. Hát hol magukban a női gyöngédség?

- Hálátlan kutya, te! - lihegte Brownné. - Szemtelen, gyalázatos kutya!

- De hát mivel bántottam én meg magát, Brownné asszony? - hebegte a könnyekben fürdő Rob. - Iszen még egy pillanattal ezelőtt csupa szeretet vót hozzám.

- Ilyen kurta válaszokkal és goromba szavakkal fizetni nekem! - toporzékolt az öregasszony. - Nekem! Azért, mert egy kis tereferét akartam kezdeni a gazdájáról, meg a nagyságáról, ez bolondot merészel tenni belőlem! No, hanem én sem állok többé szóba teveled, gyermekem. Most pedig eredj!

- De Brownné asszony - felelte a porig sújtott Köszörűs -, nekem eszem ágába sem jutott, hogy elmenjek. Ne mondjon ilyeneket, Brownné asszony, az isten áldja meg!

- Nem mondok én neked egyáltalán semmit - felelt Brownné, karommá hajlított ujja láttára a Köszörűs felére zsugorodott össze a sarokban. - Nem szólok hozzá egy árva szót sem többé. Hálátlan kutya ez. Nem is akarom látni többé. Hadd menjen csak! Hanem majd a nyakába uszítom én azokat, akik beszélnek helyettem eleget, azokat nem lehet majd lerázni, úgy belecsimpaszkodnak, mint a pióca, és utánaosonnak, mint a róka. Úgy! Tudja ő jól, kikről beszélek. Jól emlékszik még a régi játékaira és gazemberségeire. Ha pedig elfelejtette volna, majd azok eszébe juttatják. Most csak hadd menjen, teljesítse gazdája parancsait, és őrizgesse gazdája titkait; hanem azok mindig ott lesznek a nyomában. Hahaha! Majd másképp bánnak ám vele, mint én, meg te bántunk, Ally leányom, pedig velünk ugyancsak titkolódzó volt. Most pedig hadd menjen, hadd menjen!

Az öregasszony a Köszörűs leírhatatlan rémületére, görbedt, zsugorodott alakjával egyre ott keringett körülötte, körülbelül négy láb átmérőjű körben, míg ezeket a szavakat ismételte állandóan, közben öklét rázta, és csúnyán nyámnyogott.

- No, nézze, Brownné asszony - kezdte Rob, egy kissé előbbre merészkedve a sarokból -, tudom, ha jobban meggondolja a dolgot, nem bántalmaz ilyen szegény gyereket, mint én, nem igaz?

- Ne szólj hozzám! - kiáltotta Brown néni, dühösen járva köreit. - Csak hadd menjen! Menjen csak!

- Brownné asszony - erősködött a meggyötört Köszörűs -, én nem gondoltam igazán... jaj, nagy baj is egy ilyen szegény fiúnak, ha ilyen helyre kerül! Látja, csak vigyázni akartam, Brownné asszony, hogy mit beszélek, mindig vigyázok is minden szavamra, mivel ő mindenkinek az eszén túljár; pedig hát tudhattam volna, hogy nem engedi el a füle mellett, amit mondok, mert én szíves örömest eltereferélek magával akármiről, Brownné asszony - folytatta Rob kétségbeesett arccal -, csak ne bánjon így velem, az istenre kérem! Ó! És maga meg nem volna olyan szíves, hogy egy jó szót szóljon értem, szerencsétlen kölyökért, mondja! - fordult most a Köszörűs a lányhoz, nagy szorultságában.

- Hallod, mit mond, anyám? - szólalt meg a lány szigorú hangján, s fejével türelmetlenül intett. - Próbáld meg vele még egyszer, és ha megint összekaptok, oltsd ki a gyertyáját, végezz vele!

Brown néni, mintha ez a gyöngéd figyelmeztetés nagyon a szívére hatott volna, egyszerre üvöltő sírásra fakadt; majd lassanként elcsendesedve újra karjába kapta a bűnbánó Köszörűst, aki kimondhatatlan gyötrelmet kifejező, igazi áldozathoz méltó arccal viszonozta az ölelést, aztán odaült előbbi helyére, tiszteletre méltó öreg barátnője mellé, s arcán az erőltetett kedvesség ugyancsak hatalmas küzdelmet folytatott egészen ellenkező természetű érzésekkel, eltűrve, hogy az öregasszony karját odafűzte a karjába.

- Aztán hogy van a gazdád, drága szívem? - szólalt meg Brown néni, miközben ilyen barátian ültek egymás mellett és koccintottak.

- Pszt! Ha lenne olyan jó, Brownné asszony, és egy kicsit halkabban beszélne - könyörgött Rob. - Azt hiszem, megvan, köszönöm. Legalábbis úgy gondolom.

- Még nem hagytad el a helyedet, Robby? - kérdezte Brownné kényeztető hangon.

- Hát el nem hagytam éppen, de benne sem vagyok már - dadogott Rob. - Még... még kapom a fizetésemet, Brownné asszony.

- De semmi dolgod, mi, Rob?

- Most semmi különös, Brownné asszony, csak az a kötelességem, hogy nyitva tartsam a szememet - felelt a Köszörűs gyámoltalanul forgatva a szóban forgó szemet.

- Külföldön van, Rob?

- Jaj, az istenért, Brownné asszony, hát nem tud maga egy szegény gyerekkel egyébről beszélni? - kiáltott fel a Köszörűs a kétségbeesés rohamában.

A szenvedélyes Brownné rögtön felugrott a székéről, a megkínzott Köszörűs pedig, visszatartani igyekezve őt, ezt dadogta:

- I...igen, Brownné a...asszony. Külföldön van, azt hiszem. De ő meg mit mereszti úgy a szemét - kérdezte most Alice-ra mutatva, akinek tekintete a fiú háta mögött felbukkanó arcra szegeződött.

- Sohse törődj vele, fiam - szólt az öregasszony, szorosabban fogva a fiút, hogy véletlenül hátra ne fordulhasson. - Az a szokása neki... szokása. De mondd csak, Rob. Láttad a nagyságos asszonyt is, drágám?

- Ó, Brownné asszony! Micsoda nagyságos asszonyt? - felelt Rob, az alázatos könyörgés hangján.

- Miféle nagyságos asszonyt? Hát Dombeynét.

- Azt hiszem, láttam egyszer - válaszolt a Köszörűs.

- Azon az éjszakán, amikor elment, Robby, ugye? - szólt az öregasszony a Köszörűs füléhez hajolva, és élesen figyelt minden rezzenést az arcán. - Tudom, azon az éjszakán láttad.

- No, ha tudja, hogy azon az éjszakán láttam, Brownné asszony, ha olyan jól tudja, akkor igazán nem muszáj harapófogóval húzgálni a szót egy szegény gyerekből.

- Aztán hová mentek aznap este, Rob? Rögtön elutaztak? Hogy mentek el? Hol láttad őt? Nevetett? Vagy sírt? Mondj el mindent, amit tudsz - kiáltotta a vén boszorkány, még szorosabban fogva a fiút, és megcirógatta a karjába fűzött kezet, de közben élesen figyelte arcának minden vonását kivörösödött szemével. - Gyerünk! Kezdd! Mondj el mindent, elejétől végig! Ugyan, Rob fiam! Hát te meg én ne tudnánk titkot tartani, mi? Megőriztük mi azelőtt is, ugye? Hát mondd csak, hova mentek először?

A nyomorult Köszörűs nagyot nyelt és hallgatott.

- Hát néma vagy, hé! - rivallt rá az öregasszony mérgesen.

- Szentséges isten! Dehogy, Brownné asszony, dehogy! Maga azt várja egy szegény fiútól, hogy olyan legyen, mint a villám. Bárcsak villám lennék - mormogta az elkeseredett gyerek - majd lecsapnék én valakibe, és elintézném a dolgát!

- Mit dörmögsz? - kérdezte az öregasszony vigyorogva.

- Csak magára mondtam áldást - felelt az álnok Rob, a poharában keresve vigasztalást. - Hová mentek először, azt kérdezte? Mármint azok ketten, úgy gondolja?

- Úgy! - kiáltotta az öregasszony izgatottan. - Azok ketten!

- Hát... nem mentek azok sehová sem, má minthogy együtt, úgy értem.

Az öregasszony úgy nézett rá, mintha erős ingert érezne, hogy újból üstökön és torkon ragadja, de a fiú arcán olyan konok titokzatosság mutatkozott, ami mégis visszatartotta.

- Az volt az ügyes a dologban - folytatta a fiú, mintegy akarata ellenére -, hogy senki sem látta amikor elmentek, és nem tudta volna megmondani, hogy mentek el. Külön-külön mentek azok, ahogy mondom, Brownné asszony.

- Úgy, úgy! Hogy egy helyen aztán találkozzanak, ugye? - kuncogott az öregasszony, miután egy pillanatig csendben és élesen vizsgálta a fiú arcát.

- Hiszen ha nem akartak volna összetalálkozni, akkor éppen otthon is maradhattak vóna, nem, Brownné asszony? - válaszolta a kedvetlen Köszörűs.

- Jól van, Rob, és aztán? - kérdezte az öregasszony, még szorosabban fűzte magához a fiú karját, mintha lázas mohóságában attól félt volna, hogy elillan.

- Jaj, hát nem eleget beszéltünk már, Brownné asszony? - kérdezte a Köszörűs, akit részint az elszenvedett bántalom, részint az ital és a kínpadra-feszítettség érzése olyan sírós hangulatba kevert, hogy majd minden válaszával hol az egyik, hol a másik szemének esett a kabátja ujjával, miközben hiábavaló módon nyöszörgött és tiltakozott. - Hogy nevetett-e a nagyságos asszony azon az estén? Azt kérdezte, hogy nevetett-e?

- Vagy hogy sírt-e? - tette hozzá az öregasszony bólintva.

- Se nem sírt, se nem nevetett - felelt a Köszörűs. - Olyan szilárd volt az, amikor ő, meg én... jaj, már látom, hogy ezt is ki akarja húzni belőlem, Brownné asszony! Hanem ünnepélyesen esküdjön meg rá, hogy senkinek el nem mondja, amit hallott.

Ezt Brownné asszony nagyon készségesen meg is cselekedte, egyrészt, mivel természeténél fogva született jezsuita volt, másrészt, mivel a hallottakkal amúgy sem volt más célja, mint az, hogy az elrejtőzött látogató saját fülével hallja.

- A nagyságos asszony, amikor együtt lementünk Southamptomba, olyan nyugodt vót, akár egy föstött kép. Reggel szakasztott olyan vót megint. Aztán, amikor még napkelte előtt elment a hajóval... én meg úgy tettem, mintha inasa volnék, és csak néztem, rendben van-e minden... hát még akkor is csak olyan vót, mint előbb. Nos, meg van-e elégedve, Brownné asszony?

- Nem még, Rob. Még nem - felelt Brown néni határozottan.

- Jaj, ilyen asszonyt se láttam még soha! - siránkozott a boldogtalan Rob, gyámoltalan panaszban törve ki. - Ugyan mit akar tudni még, Brownné asszony.

- Hát a gazdáddal mi lett? Hová ment? - kérdezte az öregasszony, de még mindig szorosan tartotta a fiú karját, s merően arcába nézett keselyű szemével.

- Lelkemre mondom, nem tudom, Brownné asszony - felelte Rob. - Igaz lelkemre nem tudom, mit csinált, hová ment... sem egyebet nem tudok róla. Csak annyit tudok, hogy amikor elváltunk, utolsó intésül azt mondta, vigyázzak a nyelvemre. Aztán én csak azt mondom magának, mint jó barátnak, hogy előbb, mintsem csak egy szót is elárul abból, amiket itt mondok, inkább lője főbe magát, vagy gyújtsa magára a házat, mert nincs az a rettenetes dolog, amit az

én gazdám meg ne tudna tenni, csak azért, hogy bosszút álljon. Mert maga félig sem ismeri úgy, mint én, Brownné asszony. Én mondom magának, hogy felőle az ember sohasem lehet biztonságban.

- Hát nem megesküdtem, hogy nem mondom el senkinek? - szólt az öregasszony.

- No jó, remélem is, Brownné asszony - felelt a Köszörűs, némileg kételkedve, és hangjában fenyegetés lappangott. - A maga érdekében éppúgy, mint az enyémben.

Míg ezt a baráti tanácsot adta az öregasszonynak, erősen ránézett, és nyomatékkal minden szavára rábólintott; de kellemetlennek látván közvetlen közelében azt a sárga arcot, állandó, furcsa mozgásával, meg azt a fagyos, hideg tekintetű keselyűszemet, lesütötte szemét és fészkelődve ült a széken, mintha annak a sötét kijelentésnek elmondására próbálná magát előkészíteni, hogy semmiféle kérdésére nem felel többet, egy szóval sem. A vénasszony pedig még mindig szorongatta a fiút, majd lopva felemelte mutatóujját, mintha figyelmeztetni akarná az elrejtőzött hallgatót, hogy különös figyelmet fordítson arra, ami most következik.

- Rob - szólalt meg aztán legszívhezszólóbb hangján.

- Teremtő isten! Brownné asszony! Mi van megint? - fohászkodott neki a kétségbeesett Köszörűs.

- Rob! Milyen helyet jelölt meg a gazdád meg a nagyságos asszony a találkozásra?

Rob izgett-mozgott, fölnézett, lenézett, hüvelykujját rágta, majd megtörülte a mellényén, és végül a szeme sarkából tekintve fel kínzójára, így szólt:

- Hát honnan az isten csudájából tudnám én azt, Brownné asszony?

A vénasszony ismét feltartotta az ujját, mint az előbb és folytatta:

- Gyerünk, fiam, gyerünk! Engem nem lehet csak úgy, a fele útra elvezetni, aztán otthagyni faképnél. Tudni akarom! - és várta a választ.

Rob megsemmisült csönd után, hirtelen kitört: - Hogyan tudnám én azokat az idegen neveket kimondani, Brownné asszony! Micsoda értelmetlen asszony is maga, hallja!

- De csak megfigyelted, mások hogyan mondják, Rob - mondta az asszony határozottan -, és emlékszel, milyenformán hangzott. No, ki vele!

- Sose hallottam én!

- Akkor hát - vágta vissza a vénasszony nagy gyorsasággal -, láttad leírva, és ki tudod betűzni bizonyosan.

Rob nevetés és sírás között ingerült felkiáltással - mert bizonyos csodálatot érzett Brown néni ravaszsága iránt, hiába gyötörte -, némi habozó kutatás után egy kis darab krétát húzott elő a zsebéből. Az asszony szeme valósággal lángot vetett, amint a krétát meglátta a fiú ujjai között, és gyorsan letisztítva az asztal sarkát, hogy odaírhassa a szót, még egyszer jelet adott a hallgatódzónak reszkető kezével.

- Hanem most már előre is megmondom magának, Brownné asszony, semmi értelme, hogy tőlem még többet kérdezzen. Több kérdésre nem felelek; nem tudok felelni. Mennyi idő múlva fognak találkozni, vagy melyiknek a terve volt az, hogy külön-külön menjenek el, azt éppúgy nem tudom, mint maga. Ha elmondom, hogy ezt a szót, hogy találtam ki, elhiheti. Elmondjam, Brownné asszony?

- Mondd, fiam!

- Hát jól van, Brownné asszony. Úgy volt, hogy... hanem aztán többet nem kérdezget ám, tudja? - szólt Rob, az öregasszonyra vetve egyre álmosabb és kedvetlenebb tekintetét.

- Egy árva szót sem, fiam.

- Nos, hát így volt. Mikor egy bizonyos valaki otthagyta a nagyságos asszonyt velem, a kezébe adott neki egy darab papirost, útbaigazítással rajta, arra az esetre, mondta, ha a nagyságos asszony el találná felejteni. De a nagysága nem félhetett attól, hogy elfelejti, mert amint az a valaki hátat fordított, rögtön összetépte a papirost. Mikor aztán én föltettem a kocsilépcsőt, az egyik összetépett papírdarabot lesöpröm onnan, a többit, azt hiszem, az ablakon át szórhatta ki, mert nem volt ott azonkívül egyetlenegy sem, pedig kerestem. Azon a darabon egyetlenegy szó volt, ez a szó ni, ha mindenáron tudni akarja. Hanem emlékezzen rá. Megesküdött, Brownné asszony!

Brownné azt mondta, hogy tudja. Rob aztán, mivel már több mondanivalója nem volt, lassan és nagy vesződséggel írni kezdett a krétával az asztalon.

- „D" - olvasta az öregasszony fennhangon, amikor az első betű elkészült.

- Nem fogja be mindjárt a száját, Brownné asszony! - kiáltott a fiú, kezével befedve az írást, és türelmetlenül fordulva az öregasszony felé. - Nem engedem, hogy hangosan olvassa, maradjon csendben, jó?

- Akkor írj nagyobb betűt, fiam - felelt amaz, a titkos jelet ismételve; - mert az én szemem nem valami jó, még a nyomtatott betűre sem.

Rob valamit dörmögött magában, aztán kedvetlenül visszatérve munkájához, továbbrótta a betűket. Amint fejét lehajtotta, az, akiért vallatása történt, kiosont az ajtó mögül, majdnem egy lépésnyire válla mögé állt, és mohó figyelemmel nézte keze nyomát az asztalon. A szemközt álló székből Alice is feszülten nézte, amint a betűket formálta, és minden egyes betűt elismételt néma ajkmozgással. Minden betű után egymásra néztek Dombeyval, mintha mindegyik azt akarta volna, hogy a másik is megerősítse, amit látott: és mind a ketten ezt betűzték ki: D. I. J. O. N.

- Így ni! - szólt a Köszörűs, s hirtelen megnedvesítette tenyerét, hogy a szót minél hamarább eltüntesse, sőt, nem elégedett meg azzal, hogy csak úgy, egyszerűen letörölte, hanem addig dörzsölte, simította a helyét, míg a kréta nyoma is el nem tűnt onnan.

- No, remélem, most már meg van elégedve, Brownné asszony? - kérdezte aztán.

Az öregasszony elégedettsége jeléül elengedte a fiú karját, és vállára veregetett; a Köszörűs pedig, akit a megaláztatás, a keresztkérdések izgalma meg az ital egyaránt megviselt, összefont két karját az asztalra rakta, ráhajtotta fejét, és menten elaludt.

Az öregasszony megvárta, míg a fiú mélyen alszik, sőt horkol, csak akkor fordult az ajtó felé, ahol Dombey állt rejtekében, és intett neki, hogy jöjjön ki, s aztán a szobán keresztül távozzon. De még akkor is ott kóválygott Rob felett, készen arra, hogy befogja a szemét, ha szükséges, vagy lenyomja a fejét, ha addig találna ébredni, míg azok a titkos léptek áthaladnak a szobán. De, noha élesen figyelte az alvót, nem kevésbé éberen követte szeme a másikat is, és mikor a kezében minden óvatossága ellenére is megcsendült az aranyak zenéje, az öregasszony szeme oly fényes és mohó volt, mint egy hollóé.

Alice sötét pillantása az ajtóig követte a férfit; jól megfigyelte, milyen sápadt, és siető léptei mennyire azt mutatják, hogy a legcsekélyebb késedelem is elviselhetetlen immár a számára, és ég a vágytól, hogy rögtön rohanjon és cselekedjék. Amint az ajtó bezárult mögötte, a lány

anyjára nézett. Az öregasszony ekkor odabicegett hozzá, kinyitotta kezét, hogy megmutassa, mi van benne, és míg féltékenyen és fukarul szorosan összecsukta ismét, ezt mormolta:

- Mit fog most tenni, Ally?

- Szörnyűt!

- Gyilkolni fog?

- Valósággal őrült a sebzett büszkeségtől; lehet, hogy gyilkolni fog.

Alice tekintete fényesebb volt az anyjáénál is, és a benne égő tűz még vadabb; de arca színtelen volt, egészen az ajkáig színtelen.

Többet nem szóltak, ahogy ott ültek, egymástól külön-külön. Az anya a pénzével foglalatoskodott, lánya meg a gondolataival; de a tekintete mind a kettőnek tüzelt a gyengén megvilágított szoba félhomályában. Rab horkolva aludt.

Csak a mellőzött papagáj tevékenykedett lázasan. Hol kalitkája drótjait csavargatta és tépte horgas csőrével, dómjának tetejéig kúszva, hosszában, mint a légy, hol fejjel lefelé ereszkedett megint, rázta, harapta, zörgette a vékony rácsokat, mintha érezte volna a gazdájára váró veszélyt, és utat szeretett volna törni magának, hogy odarepüljön hozzá és figyelmeztesse.

ÖTVENHARMADIK FEJEZET

Újabb értesülések

Az áruló legközelebbi vérrokonaira - megtagadott bátyjára és húgára - talán még jobban rásúlyosodott vétke, mint akár súlyosan megbántott főnökére. A vizsgálódó és kínzó világ azt az egy jót cselekedte Dombey úrral legalább, hogy üldözésre és megtorlásra ajzotta fel erejét. Felszította szenvedélyét, megsebezte büszkeségét és életének ezt a vezérindulatát új alakba öntve, olyan fontosságra emelte haragját, hogy lassanként egész lénye ebben oldódott föl. Természetének makacssága és hajthatatlansága, kemény és áthatolhatatlan mivolta, egész komorsága és mogorvasága, személye fontosságába vetett minden túlzott elképzelése, és minden hajlandósága, hogy óriási sértésnek tekintse a legkisebb jelet is, ami az ő fontosságának el nem ismerésére vallott - most mind ebbe az irányba tartott, mint számos együvé torkolló folyó, és vitte őt, mint az áradat. A legféktelenebb szenvedélyű, legdühödtebben erőszakos ember is szelídebb ellenségnek bizonyult volna, mint a komor Dombey, mikor idáig hajtották az események. Egy vadállatot könnyebb lett volna eltéríteni útjából, vagy megszelídíteni, mint ezt a megfontolt úriembert, akinek egyetlen ránc sem húzódott keményített nyakravalóján.

Szándékának hevessége úgyszólván helyettesítette cselekvését is. Míg az áruló rejtekhelyéről nem értesült, ilyen módon terelte el gondolatait szerencsétlenségéről. Azonban álnok kegyencének két testvére nem találhatott ilyen megkönnyebbülést; történetükben minden, a múlt és a jelen egyaránt, arra szolgált nekik, hogy testvérük bűnösségének tudata számukra még súlyosabb jelentőségűvé váljék.

Harriet szomorúan gondolhatta néha; ha vele marad, barátjaként és társaként, fivére talán elkerüli ezt a bűnt. Önvád azonban nem lopódzott gondolatai közé: tudta, hogy helyesen cselekedett és kötelességét teljesítette; bár ez mit sem emelte tettének értékét, vagy önbecsülését.

Hajdan megtévelyedett és bűnbánó bátyja azonban gyakran gondolt Harriet választására, és ilyenkor olyan éles, vádoló erejű fájdalommal hasított a szívébe, hogy alig bírta elviselni. Azonban a megtorlásnak árnya sem bukkant fel a lelkében, ha kegyetlen öccsére gondolt. Csupán magát vádolta ismét, és érdemtelen mivoltán kesergett lelke mélyén; vagy pedig a romlás járt az eszében, és vigasztalást, de önvádat is érzett, hogy nincs egyedül; más nem is foglalkoztatta öccse tettének felfedezése után.

Ugyanazon a napon, amelynek estéjén az előbbi fejezet eseményei zajlottak, és a világ a legnagyobb buzgósággal tárgyalta még Dombey feleségének szökését; a szoba ablakát, amelynél a két testvér éppen korai reggelijénél ült, egyszerre nem várt látogató alakja sötétítette el: Perch, a hivatalszolga tartott az utcai kis ajtó felé.

- Igyekeztem jó korán ideugrani a Balls Pondból - szólalt meg Perch, s bizalmasan benézett a szobaajtón, megállva még a gyékényen, hogy nagy gondosan megtörölje a cipőjét, bár szikrányi sár sem volt rajta -, a tegnap este kapott utasítás szerint. Az pedig úgy szólt, hogy el ne mulasszam ezt a levelet elhozni Carker úrnak, mielőtt reggel elindulna hazulról. Már jó félórával ezelőtt itt lettem volna - fűzte hozzá Perch úr alázatosan -, csak Perchné asszony egészségi állapota miatt késtem, mert igazán mondom, az éjjel öt ízben is azt hittem, hogy vége van.

- Olyan beteg a felesége? - kérdezte Harriet.

- Hát tetszik tudni - szólt Perch, de előbb visszafordult, hogy gondosan becsukja maga mögött az ajtót -, túlontúl szívére veszi, ami a cégnél történt, kisasszony kérem. Az idegei olyan gyöngék, tetszik tudni, és egy-kettőre összeroppannak. Ámbátor az is igaz, bizony, hogy ami nálunk történt, megviselhetné a legerősebb idegeket is. A kisasszony maga is nagyon érzi, úgy hiszem.

Harriet sóhajtást fojtott el, aztán a bátyjára pillantott.

- Bizony, szerény helyzetemben én is ugyancsak érzem - folytatta Perch úr, fejét rázva -, mégpedig annyira, hogy el nem tudtam volna képzelni előre, hogy kibírom, ha nem lennék kénytelen most elviselni. Majdnem úgy hat rám, mintha ittam volna. Szórul szóra úgy érzem minden reggel, mintha az éjjel a kelleténél többet bevettem volna.

Perch úr külseje teljesen igazolta is szavait. Valami lázas bágyadtság ült egész külsején, ami kétségtelenül a sűrűn felhajtott kupicákkal volt kapcsolatban; Perch úr ugyanis naponta többször kapta magát azon, hogy egy kocsmai ivóban vendégelik és vallatják.

- Ezért igazán meg tudom ítélni - folytatta Perch úr, fejét rázva megint és ezüstös, lágy hangon fuvolázva -, mit érezhettek azok, akik hozzá még olyan különös helyet foglalnak el ebben a szomorú históriában.

Perch úr most valami bizalmas megnyilatkozásra várakozott, de mivel nem nyerte el, köhögni kezdett tenyere mögött. Miután azonban ez sem vezetett eredményre, a kalapja mögött kezdett köhécselni, aztán, amint ezzel sem jutott többre, letette kalapját a padlóra, és a levél után kezdett kutatni kabátja zsebében.

- Ha jól emlékszem, nem várnak rá választ - jegyezte meg Perch úr nyájas mosollyal -, de azért jó lesz, ha mindjárt átfutja, uram.

John Carker feltépte a borítékot, amelyen Dombey úr pecsétje volt, és amikor az igen rövidre fogott levelet átfutotta, így felelt:

- Nem. Nem várnak választ.

- Akkor hát minden jót kívánok, kisasszony - szólt Perch, egyet lépve az ajtó felé -, és igazán remélem, hogy nem tetszik majd átengedni magát nagyon a bánatnak, amiatt a kínos história miatt. Az újságok - folytatta Perch úr, visszalépve kettőt, és titokzatosabb suttogással fordulva egyszerre mind a kettőjükhöz -, mohóbban kapnak a híreken, mint gondolni tetszenék. Az egyik vasárnapi lap embere kék kabátban és fehér kalapban, aki előzőleg már pénzzel is meg akart vesztegetni, azt hiszem, mondanom sem kell, milyen eredménnyel, tegnap este megint ott ácsorgott az udvaron, még húsz perccel nyolc után is. Magam láttam, amint a kulcslyukon át bekukucskálni próbált, de hát az szabadalmazott készítmény, s így, teljesen átláthatatlan. Egy másik meg, katonakabátban, egész istenáldotta nap ott ül a Koronás Főhöz címzett kocsmában. A múlt héten aztán véletlenül elejtettem ott valami kis megjegyzést, hát kérem, a következő vasárnap nem benne volt már az újságban, méghozzá alaposan kikerekítették!

Perch úr a kabátja zsebébe nyúlt, mintha a cikket akarná előhúzni, de mivel semmi biztatást nem kapott, előrántotta prémes kesztyűjét, fölvette a kalapját és elbúcsúzott; és még a delet sem ütötte el, Perch úr már több ízben elmondta hallgatóságának a Koronás Főhöz címzett kocsmában és máshol, hogy Carker kisasszony, zokogásban törve ki, hogy ragadta meg az ő kezét mondván: „Ó, drága, drága Perch! Az egyetlen vigasz, ami még számomra megmaradt, hogy magát láthatom!” - és John Carker úr hogyan mennydörögte félelmes hangon: „Perch! Megtagadom azt az embert! Senki se emlegesse előttem többé, mint testvéremet!”

- Édes John - szólalt meg Harriet, amikor egyedül maradtak, és néhány percig egyikük sem szólt egy szót sem -, látom, rossz hírek vannak a levélben!

- Rosszak, de nem váratlanok; a levél íróját tegnap láttam.

- A levél íróját?

- Dombey urat. Tegnap kétszer átment a szobán, míg ott voltam. Előbb sikerült elkerülnöm, de természetesen nem remélhettem, hogy többször is megtehetem. Tudom, hogy a jelenlétemet valósággal kihívásnak tekintette; már magam is úgy éreztem.

- Nem mondta?

- Nem, semmit sem szólt. De láttam, amint a tekintete egy pillanatra megpihen rajtam, és már akkor elkészültem arra, ami következni fog - s következett is. Elbocsátottak.

Harriet azon igyekezett, hogy ne árulja el megdöbbenését, és olyan reménykedően nézett bátyjára; de a hír lesújtotta, többféle okból is.

- „Azt hiszem, nem kell magyaráznom Önnek - olvasta Carker a levélből -, miért lenne az Ön neve ezentúl gyűlöletes hangzású előttem, ha még olyan távoli kapcsolatban is van az enyémmel; és miért lenne számomra elviselhetetlen, hogy naponta lássam Önt. Így tehát kénytelen vagyok tudomására hozni, hogy köztünk a mai nappal minden kapcsolatot megszűntnek tekintek, és arra kérni Önt, hogy semmiféle érintkezést velem, vagy cégemmel meg se kíséreljen.” Mellékelve van a levélhez a nagylelkűen hosszúra szabott felmondási időnek megfelelő összeg; ez itt hát az elbocsátásom. És isten a tudója, Harriet, ha elgondolom, még enyhe és méltányos elbánásban részesültem.

- Ha enyhe és méltányos, hogy másnak a vétkéért téged büntessenek - felelt Harriet -, akkor igazad van.

- Baljóslatú család voltunk mi az ő számára - mondta John. - Megvan minden oka rá, hogy nevünk hallatára is megborzongjon, és azt higgye, átkozott és gonosz a vérünk is. Csaknem magam is ezt hinném, Harriet, ha terád nem gondolnék.

- Édes bátyám, ne beszélj ilyeneket. Ha különös okod van arra, hogy szeress, mint mondod és hiszed... noha én azt hiszem, nincs!... akkor kímélj meg attól, hogy ilyen vad, képtelen dolgokat kelljen hallanom!

Bátyja eltakarta arcát két kezével, de engedte, hogy húga, melléje lépve egyik kezét kezébe vonja.

- Annyi év után szomorú a hivatalodtól való megválás, tudom - szólt Harriet -, az oka pedig mindkettőnkre nézve rettenetes. Élnünk kell, és körül kell néznünk, hogy az életünk fenntartásához szükségeseket megkeressük. Így van. Meg fogjuk tenni; igazán nem kell kétségbe esnünk. Küzdenünk kell és együtt küzdünk, de ez nem szégyenünk, hanem büszkeségünk, John.

Miközben megcsókolta bátyját, és arra kérte, hogy ne csüggedjen el, ajkán mosoly játszadozott.

- Ó, drága húgom! Nemes elszántságod ide láncolt egy tönkrejutott emberhez! Nevén szennyfolt éktelenkedik; akinek egyetlen barátja sincs, és előzte a tieidet is!

- John! - kiáltott Harriet, kezét gyorsan bátyja ajkára téve. - Rám való tekintettel! És hosszú, együtt töltött éveink emlékére kérlek!

Carker elhallgatott.

- Most pedig hadd mondjam el neked, drágám - folytatta Harriet, bátyja mellé ülve -, hogy az elbocsátást én is éppen úgy vártam, mint te magad; és amikor erre gondoltam, ettől féltem és készültem rá, elhatároztam, ha csakugyan megtörténnék, akkor megmondom neked, hogy eddig eltitkoltam előled valamit, mégpedig azt, hogy egy jó barátunk van.

- És hogy hívják jó barátunkat? - kérdezte John szomorú mosollyal.

- Igazán nem is tudom; de egyszer nagyon komolyan biztosított, hogy igaz barátunk és szeretne segítségünkre lenni. Én pedig a mai napig hiszem, amit mondott.

- Harriet! - kiáltott bátyja elámulva. - De hát hol lakik?

- Azt sem tudom. Ő viszont mindkettőnket ismer, tudja a történetünket... a mi egész kis történetünket, John. Ezért titkoltam el a létezését előled, méghozzá az ő kérésére, mert megzavart volna, hogy ő mindenről tud.

- Hát itt... itt járt nálunk, Harriet?

- Itt, ebben a szobában. Egyszer.

- Miféle ember?

- Nem fiatal. „Deres fejű", mint magáról mondja, „aki egyre erősebben őszül". Hanem, hogy nagylelkű, őszinte és jó, abban bizonyos vagyok.

- És csak egyszer láttad, Harriet?

- Ebben a szobában csak egyszer - felelt Harriet, s az arcán halvány pirosság futott át. - Hanem, amikor itt járt, arra kért, engedjem meg, hogy hetenként egyszer láthasson, annak jeléül, hogy jól vagyunk, és tovább sincs semmire szükségünk, amit megtehetne értünk. Én ugyanis megmondtam neki, amikor felajánlotta, hogy mindenben, amiben lehet, szolgálatunkra áll... mivel ez volt látogatásának célja... hogy nincs szükségünk semmire sem.

- És így hetenként egyszer...

- Hetenként egyszer, mindig ugyanazon a napon, ugyanabban az órában elmegy a ház előtt; mindig gyalog, ugyanabban az irányban... London felé; és sohasem áll meg hosszabb időre, mint hogy éppen meghajoljon, és vidáman integessen ide a kezével, nyájas gyámapa módján. Így ígérte, amikor e furcsa találkozásokat javasolta, és meg is tartotta; mégpedig olyan híven és szeretetre méltóan, hogy, még ha a dolog kezdetén éreztem volna is valamilyen nyugtalanságot (habár azt hiszem, nem is éreztem, mert egész lénye olyan becsületes és egyenes), az is eltűnt csakhamar s csak örömöm maradt, ha arra a napra gondoltam, vajon elmaradása nincs-e valami módon összefüggésben a történtekkel?

- Hogyan? - kérdezte Carker.

- Magam sem tudom. Csak töprengtem ezen az összefüggésen; de elképzelni sem próbáltam még, mi lehet. Bizonyos vagyok benne, hogy visszatér. És akkor, drága John, hadd mondjam el neki, hogy te is tudsz róla végre, és hadd hozzalak össze benneteket. Bizonyára új megélhetési forráshoz akar segíteni bennünket. Arra kért akkoriban, engedjem meg, hogy életemet simábbá tehesse, a tiéddel együtt; én pedig megígértem neki, ha valaha barátra lenne szükségünk, hozzáfordulok. És akkor a neve nem lesz titok többé.

- Harriet - szólt Carker, aki feszült figyelemmel hallgatta húga szavait -, írd le azt az urat nekem. Hiszen bizonyára nekem is ismernem kell azt a valakit, aki olyan jól ismer engem.

Húga erre leírta, amilyen élénken csak tudta, a látogató vonásait, alakját, ruházatát; de Carker, vagy, mert még nem ismerte az illetőt, vagy mert a leírásba csúszhatott valami hiba, vagy pedig azért, mert révetegen járt le s fel, és figyelme nagyon is elkalandozott, nem tudta maga elé állítani senkinek a képét abból, amit a húga leírt.

Mindazáltal abban megegyeztek, ha a leírás eredetije legközelebb megjelenik, Carker is megismerkedik vele. Harriet ezután valamelyest könnyebb szívvel fogott a házimunkába; az őszbe csavarodott hajú ember pedig, aki az imént még a Dombey cég írnoka volt, a szokatlan szabadság első napját arra szánta, hogy kissé elbíbelődjék a kertben.

Késő este volt már, és Carker éppen felolvasott varrogató húgának, amikor kopogás szakította félbe. A megfoghatatlan aggodalmak és szorongásnak ebben a légkörében, amely szökevény testvérükkel kapcsolatban fenyegetően körülvette őket, a kopogás náluk szokatlan zaja csaknem félelmetesen hatott. Carker odament az utcaajtóhoz, miközben húga félénken hallgatódzott. Valaki szólt künn Carkerhez, ez meg észrevehetően meglepődve válaszolt; néhány perc múlva együtt léptek be a szobába.

- Harriet - szólalt meg most Carker halk hangon, késői látogatójukat bevezetve - ez itt Morfin úr... Jamesszel egyideje van a Dombey cégnél.

Húga úgy hőkölt vissza, mintha kísértet lépett volna be. Mert a küszöbön az ismeretlen jó barát állt, szürkülő sötét hajával, piros arcával, széles, tiszta homlokával, dióbarna szemével, akinek titkát olyan sokáig megőrizte.

- John! - suttogta Harriet elakadó lélegzettel. - Ő az, akiről ma beszéltem!

- Ő! - szólt a látogató, beljebb lépve, mert az előbb egy pillanatra megállt a küszöbön. - Nagy megkönnyebbüléssel hallja ezt, Harriet kisasszony, mert idejövet mindenféle utakon-módokon törte a fejét, hogyan magyarázza ki magát, és nem talált megfelelő megoldást. John úr, én ugyanis nem vagyok itt egészen idegen. Ön az előbb igen meglepődött, amikor megpillantott. És úgy látom, meglepetése azóta növekedett. Valóban! Meglepetésén az adott körülmények között nem is csodálkozom. Ha nem volnánk a szokásainknak annyira rabjai, félannyi okunk sem volna, hogy annyiszor meglepődjünk.

A vendég közben a már ismerős meleg tisztelettel üdvözölte Harrietet; aztán leült, közel hozzá, kesztyűjét lehúzta, és az asztalra tett kalapjába dobta.

- Semmi meglepő nincs abban, John úr - folytatta -, ha az a kívánságom támadt, hogy a húgát megismerjem; sem abban, hogy kívánságaimat a magam módján elégítettem ki. Ami pedig látogatásaim szabályszerűségét illeti (Harriet kisasszony bizonyára említette önnek), hát abban szintén semmi rendkívüli nincsen. Egy-kettőre szokásommá vált a dolog; mi pedig mindnyájan a szokás rabjai vagyunk... a szokás rabjai!

Ezzel két kezét zsebre téve, és székében hátradőlve, úgy nézett a két testvérre, mintha igen érdekes volna számára, hogy most együtt látja őket, aztán az elmélkedés különös, szinte ingerült hangján folytatta:

- Ugyancsak a megszokás keményít meg közülünk némelyeket, akik pedig jobbra is képesek volnának, valóságos luciferi gőgben és makacsságban... másokat a gazságba rögzít és merít... még többet a közönyösségbe... s napról napra kérgesebbekké formál bennünket, a szeszélyes anyag szerint, amelyből gyúrva vagyunk, míg végre valóságos kőszobrokká válunk, és minden tapasztalattal és meggyőződéssel szemben szoborszerűen érzéketlenek leszünk. Ennek a megszokásnak erejét láthatja rajtam is, John. Sokkal több esztendőn át, mintsem számokban szükséges lenne kifejeznem, mindig megvolt szerény és jól körülhatárolt hatásköröm a Dombey cég ügyeinek intézésében; közben pedig láttam, hogy az öccse (aki azóta rongy-

embernek bizonyult, kedves húga talán megbocsát nekem, hogy említem), mint terjeszti ki befolyását egyre jobban és jobban, míg végre az egész cég, tulajdonosával együtt, játékszerré vált kezében; és láttam önt is, amint napról napra ott dolgozott sötét íróasztalánál, örült, ha nem zavarták, csakúgy, mint én megelégedtem, ha kötelességeimnek körén belül békén hagytak, és magam is hagyhattam, hadd menjen minden a maga útján zavartalanul, mint egy nagy gépezet - mindent úgy vettem, ahogy van és úgy véltem, minden úgy van jól, ahogy van. A szerda estéim szabályszerűen eljöttek, a vonósnégyes-játékaink annak rendje-módja szerint lezajlottak, gordonkám kitűnően szólt, és semmi nagyobb zökkenő nem zavarta az én világomat.

- Mondhatom azonban, uram - vetette közbe John -, hogy mindvégig nem akadt a cégnél senki, akit jobban szerettek és tiszteltek volna, mint önt.

- Eh, megengedem, hogy elég jó természetű és összeférhető ember vagyok... de hát ez is csak szokás. Ez megfelelt a cégvezető úrnak: megfelelt annak az embernek is, akit ő vezetett, és mindenekfölött nekem. Elvégeztem, amit tennivalóul kijelöltek számomra; egyiküknek sem udvaroltam, és örültem, hogy olyan helyen lehetek, ahol ezt nem is kívánják. És így éltem volna életemet mind mostanáig, ha szobámnak történetesen vékony fala nincsen. Megmondhatja a húgának, hogy a szobámat a cégvezetőtől csupán vékony deszkafal választotta el.

- A két szomszédos szoba eredetileg egy szoba lehetett, és úgy választották el egymástól, ahogy Morfin úr mondja - szólt Carker; aztán a folytatást várva, ismét a vendégére nézett.

- Sokszor fütyültem, daloltam, végigmentem Beethoven B-dúr szonátáján, csakhogy észrevétessem a cégvezetővel, hogy ott vagyok hallótávolságban, de ügyet sem vetett rám. Elég ritkán történt viszont, hogy magántermészetű beszélgetéseket hallottam volna. De ha így adódott, ki kellett mennem a szobából, hogy ne halljam. Egy alkalommal akkor mentem ki, John, amikor két testvér között folyt le egy beszélgetés, kezdetén a fiatal Walter Gay is részt vett. De mielőtt kiértem volna a szobából, a beszélgetés egy részét akaratom ellenére is végig kellett hallgatnom. Talán eléggé emlékszik rá, hogy elmondhassa a húgának, milyen természetű beszélgetés volt.

- Az a beszélgetés, Harriet - szólt a bátyja halkan -, a múltra vonatkozott, meg a mi kettőnk állására a cégnél.

- A történet maga nem volt új előttem, mégis új színben mutatkozott meg. És ez egyszerre megingatott abban a szokásomban... a világ kilenctizedrészének szokásában... hogy azt higgyem, minden jól van körülöttem, mivel hozzászoktam, és arra indított, hogy emlékembe idézzem a két testvér történetét, és elgondolkodjam rajta. Azt hiszem, akkor történt meg életemben először, hogy a gondolataim ilyenfajta utakon jártak... milyen más színben is tűnnek fel előttünk a jól ismert és egészen természetesnek látott dolgok, amikor egyszerre abból a távlatból kezdjük nézni, ahová előbb-utóbb el kell jutnunk mindnyájunknak! Nos, az után a reggel után az én béketűrésem is véget ért, mint mondani szokás; és önelégült nyájasságom is alábbhagyott.

Néhány percig némán ült és ujjaival az asztalon dobolt; majd sietve folytatta, mintha fontosnak tartaná, hogy minél előbb befejezhesse vallomását.

- Mielőtt tudtam volna, mit teszek, vagy tehetek-e egyáltalán valamit, a két testvér között második beszélgetésre került sor; szóba hozták húgukat is. Nem éreztem lelkifurdalást amiatt, hogy e párbeszéd töredékei, eltévedt szavai áthallatszottak szobámba. Úgy éreztem, jogom van ezekhez a szavakhoz. Ezután eljöttem ide, hogy húgát lássam. Az első alkalommal, amikor megláttam a kapuban, azt hoztam fel ürügyül, hogy egy szegény szomszédjuk iránt akartam érdeklődni; de azt hiszem, kiestem a szerepemből és Harriet kisasszony bizalmatlanul

fogadott. Másodszor engedelmet kértem, hogy bejöhessek; be is jöttem és elmondtam, amit óhajtottam. Húga akkor olyan okokkal, amelyekkel nem mertem vitába szállni, minden segítséget visszautasított; mindazonáltal a további érintkezésünk módját megteremtettem; s ez fenn is állott a legutóbbi napokig, amikor rám hárult fontos feladatok meggátoltak, hogy megállapodásunk szerint eljöhessek.

- Minderről álmodni sem mertem volna, amikor napról napra láttam! - szólt Carker. - Ha Harriet kitalálja az ön nevét...

- Nos, John, hogy az igazat megvalljam, a nevemet két okból is elhallgattam. Nem tudom, hogy az első ok magában is elég kötelező erejű lett volna-e; hanem hát az egyszerű jó szándékot még nem szabad érdemnek tekintenünk... és én mindenesetre elhatároztam, hogy addig nem fedem fel magamat, amíg önöknek valóban hasznos szolgálatot nem tehetek. Második okom az volt, hogy magamban mindig úgy reméltem, valami lehetőség mégiscsak nyílik, hogy testvérük szíve meglágyuljon irányukban; akkor pedig attól kellett tartanom, ha ez a fürkésző, gyanakodó természetű ember felfedi titkos barátságunkat, talán ez új és végzetes oka lehet önök között a teljes szakításnak. Aztán elhatároztam, hogy - akár rosszindulatának magamra vonása árán is (amivel egyébként nem törődtem volna), lesni fogom az alkalmat, amikor a cég fejének rokonszenvét megnyerhetem önnek; azonban a halálesettel kapcsolatos lelki megrendültség, majd az udvarlás időszaka, a házasság, azután a családi boldogtalanság folytán a cég feje az önök testvére lett, hosszú, hosszú időn keresztül. Pedig jobban jártunk volna mindnyájan - folytatta a látogató, kissé halkítva hangját -, ha a cég lefejezett törzs marad.

Látszott rajta, hogy ezek a szavak szinte akarata ellenére szakadtak ki belőle, és egyik kezét Carkernek, a másikat a húgának nyújtva, így folytatta:

- Amit mondani akartam... sőt, még többet is annál... elmondtam. Gondolataim túljárnak ezeken a szavakon, mint önök meg is értették, úgy hiszem. Az idő eljött, John, noha igen szerencsétlen és boldogtalan körülmények között, amikor segítségére lehetek önnek, és nem kell beleavatkoznom abba a mindent jóvátevő küzdelembe, amelyet ön évek óta folytat, mivel ennek a mai napon véget vetettek, anélkül, hogy önnek magának része lett volna benne. Már későre jár, s egyelőre nem szükséges többet mondanom. Arra a kincsre pedig, amelynek birtokában van, vigyázni fog az én tanácsom és figyelmeztetésem nélkül is, tudom.

E szavak után felállt, és távozni készült.

- Még azt szeretném, John - tette hozzá jókedvűen -, ha előremenne a gyertyával, és nem mondja el, amit mondani szeretne, legyen az bármi is - John Carker szíve, bizony csordultig telt és szeretett volna szavakkal könnyíteni rajta -, én pedig hadd váltsak még néhány szót a húgával négyszemközt. Hiszen már eddig is beszéltünk ketten, ebben a szobában, bár sokkal természetesebbnek látszik, ha ön is jelen van.

Szemével követte Johnt, míg csak ki nem ment az ajtón, aztán Harriethez fordult és halkabban, megváltozott, komolyabb hangon így szólt:

- Akar kérdezni valamit arra az emberre vonatkozólag, akinek, szerencsétlenségére, a húga?

- Félek kérdezni - felelt Harriet.

- Több ízben is olyan komolyan nézett rám - folytatta a látogató, hogy azt hiszem, kitalálom a kérdését: Pénzt nem vitt-e el magával? Ugye ezt szeretné tudni?

- Ezt.

- Nem vitt.

- Hála istennek! John miatt érdekelt.

- Sokféle módon visszaélt a beléje helyezett bizalommal; gyakran intézkedett és kötött üzleteket, a maga hasznát tartva szem előtt, nem pedig a cégét, amelyet képviselt; nemegyszer szörnyű kockázatokba vitte bele a céget, s üzletei nemegyszer óriási veszteségekkel zárultak; állandóan legyezgette gazdája hiúságát és nagyratörését, amikor pedig az lett volna a kötelessége, hogy inkább fékezze és amennyire módjában állott, megmutassa neki, milyen rosszra vezetnek rossz tulajdonságai: mindez azt hiszem, nem fogja meglepni kegyedet. Vállalkozásokba fogott, hogy a cég roppant anyagi erejének hírét dagassza, és nagyszerű ellentétet teremtsen más vállalatokkal szemben: meggondolt elme kellett volna, hogy meglássa az effajta vállalkozásokban rejlő végzetes lehetőségeket, melyet az üzletmenet egy-két szerencsétlen fordulata könnyen megvalósíthat. A cég nagyszámú üzleti ügyeinek közepette, a világ majdnem minden részében... e roppant útvesztőben, melyhez a kulcs egyedül az ő kezében volt... alkalma nyílt és, úgy látszik, élt is vele, hogy a különféle eredményeket elködösítve tartsa, és a tények helyett hozzávetéseket meg általánosságokat közöljön a főnökkel. De legutóbb... követi szavaimat, kisasszony?

- Tökéletesen, tökéletesen - felelt Harriet, ijedt tekintetét rászegezve. - Kérem, nekem elmondhatja a legrosszabbat.

- Végül, úgy látszik, a legnagyobb fáradtsággal fordította minden erejét arra, hogy ezeket az eredményeket olyan átláthatóan és világosan tüntesse föl, hogy bármennyire is számos és sokféle tényről van szó, aki csak belenéz a könyvekbe, rendkívül könnyen áttekinthesse az egészet; mintha csak elhatározta volna, hogy főnökének egy pillantásra megmutatja, mit hozott rá az, hogy annyira meghódolt és szolgálatára állott uralkodási szenvedélyének! Hogy viszont éppen ő maga szolgálta ki és hízelgésével teljesen elrontotta főnökét, az kétségtelen. A cég ellen elkövetett bűne elsősorban ebben áll.

- Még egy szót, uram. Nem rejlik-e veszély most már mindebben?

- Milyen veszély? - kérdezte Morfin, némi habozás után.

- A cég hitelének tekintetében.

- Őszintén válaszolok, és teljesen megbízom kegyedben - szólt Morfin úr, miután a lány arcát vizsgálta néhány pillanatig.

- Nyugodtan. Valóban nyugodtan válaszolhat.

- Bizonyos vagyok benne. Veszedelem a cég hitelére nézve? Nincs veszély. Nehézség lehet, kisebb, vagy nagyobb, de veszély nincs; ha... ugyan a cég feje erőnek erejével nem köti magát eddigi terveihez, és elutasítja azt a hitet, hogy a cég más helyzetben van, és erejét meghaladó vállalkozásokba bocsátkozik. Mert akkor a cég megrendül.

- Nem kell tartani ettől?

- Fél őszinteségnek nincs helye közöttünk - felelte a látogató, fejét rázva. - Dombey úr jelenleg teljesen megközelíthetetlen; gőgös, heves, meggondolatlan és irányíthatatlan. A végletekig feldúlt és izgatott, azonban ez elmúlhatik. Most aztán mindent tud... a legjobbat és a legrosszabbat. Ne többet ma erről. Jó éjszakát.

Ezzel kezet csókolt Harrietnek, s kiment az ajtón, ahol Carker már várt reá, kezében a gyertyával; de mikor szólni akart hozzá, a vendég jókedvűen tolta félre útjából, és azt mondta neki, hogy mivel ezután gyakrabban látják majd egymást, beszélhet máskor, ha kedve tartja, de most nincs rá idő; ezzel gyors léptekkel távozott, nehogy a hála szava nyomába érjen.

A testvérek azután még ott ültek a tűz mellett, beszélgetve, majdnem reggelig; elvette álmukat az előttük megnyíló új világ. Úgy érezték magukat, mint a hajótöröttek, akik régóta elhagyott parton tengődnek, és amikor már egészen elcsüggedtek és letettek a reményről, hogy valaha is hazaérhetnek, egyszerre hajó áll meg előttük. Hanem a nyugtalanság is ébren tartotta őket. Sötétség borongott körülöttük; a bűnös testvér árnya ott lebegett a házban, ahová a valóságban soha be nem lépett.

Az árnyat nem lehetett elűzni; még a nap világa elől sem tűnt el. Ott volt másnap reggel is, ott időzött délben és este. Legsötétebbé és legjobban láthatóvá azonban éjszaka vált az árnyék.

John elment hazulról, mert tegnapi látogatójuktól levelet kapott, és Harriet egyedül maradt a házban. Már órák óta volt magában. A borús, komor este, az elmélyülő sötétség éppen nem oszlathatta el borongós kedvét. A rég nem látott testvér képe a legijesztőbb alakokban lebegett körülötte. Látta holtan, haldokolva, amint őt hívja, rámered, vagy haragosan rátekint. A képek oly tolakodóan rajzottak lelkében, hogy amint a szürkület egyre mélyült, már oda se mert nézni a szoba sarkába, mert attól félt, hátha bátyjának szelleme, felizgatott képzeletének szüleménye, onnan ijesztgeti. Egyszer aztán annyira úrrá lett rajta az a képzelődés, hogy ott rejtőzködik a másik szobában - noha jól tudta, zaklatottságának műve az egész, és nem is hitte valójában -, hogy kénytelen volt átmenni abba a szobába, mert látni akarta a valóságot.

Hasztalanul.

A szoba újra visszanyerte kísérteties varázsát, amint onnan kilépett; és Harrietnek nem lett volna kevesebb hatalma akkor sem, hogy a borzalom megfoghatatlan árnyalakjaitól szabaduljon, ha kőből való óriások lettek volna, gyökereikkel ott fogódzva a kemény földben.

Sötét éjszakába hajlott már az idő, és Harriet még mindig ott ült az ablak mellett, tenyerébe hajtott fejjel, szemét a földre szegezve. Hirtelen azt vette észre, hogy a szoba homálya sűrűbbé vált. Föltekintett és akaratlanul nagyot sikoltott. Az ablak üvegéhez egészen közel hajolva, sápadt, dúlt arc tekintett be; eleinte révetegen nézett körül a szobában, mintha valamit keresne; de mikor Harrietre esett a tekintete, úgy villant fel, mint a tűz.

- Bocsásson be! Bocsásson be! Beszélni akarok magával! - kiáltotta, s keze erősen megkopogtatta az ablakot.

Harriet azonnal felismerte benne a dús és sötét hajú nőt, akinek egy viharos estén élelmet, menedéket adott. Harriet természetesen megijedt tőle, amint erőszakos viselkedésére visszaemlékezett, visszahúzódott kissé az ablaktól, és ott állt a szoba közepén, határozatlanul és riadtan.

- Bocsásson be! Beszélni akarok magával. Háládatos vagyok... nyugodt... alázatos... minden, amit csak akar. De bocsásson be, hadd beszéljek magával!

Könyörgésének heve, rendkívül komoly arca, esdekelve felemelt két keze remegése, a hangjában reszkető félelem és irtózat, Harriet érzéseivel volt rokon, ezért hát erőt vett ijedelmén. Odasietett és kinyitotta az ajtót.

- Bejöhetek, vagy beszéljek inkább itt? - kérdezte a jövevény, megragadva Harriet kezét.

- Mit kíván? Mit akar mondani?

- Nem sokat, de engedje, hogy elmondjam rögtön, vagy pedig sohasem mondom el. Amúgy is kísértést érzek, hogy elmenjek. Mintha erős kezek rángatnának tova e küszöbről. Engedje meg, hogy bemenjek, ha most az egyszer még hajlandó megbízni bennem.

Akaratereje újból győzedelmeskedett, mire beléptek a tűztől kivilágított konyhába, ahol a jövevény ült, evett és a ruháját szárította már egy ízben.

- Üljön le oda - szólt Alice, letérdelve Harriet mellé -, és nézzen meg jól. Emlékszik rám?

- Emlékszem.

- Emlékszik, mit mondtam akkor magamról, hogy mi voltam és honnan jöttem, bénán és rongyosan, s a vad szél és eső verdeste a fejemet?

- Emlékszem.

- Arra is, hogy jöttem vissza azon az éjszakán, és dobtam a pénzt, amit adott, a sárba, és megátkoztam magát és egész fajtáját. Most nézzen ide, itt térdelek. Nem beszélek olyan komolyan, mint akkor?

- Ha azért jött - szólt Harriet szelíden -, hogy bocsánatot kérjen...

- De nem azért jöttem - felelt a másik, büszke és vad tekintetével. - Csak annyit kérek, higgyen nekem, ítéljen maga, megérdemlem-e, hogy higgyen nekem, azért is, ami voltam és ami vagyok.

Még mindig térdelt, és szemét rászögezte a tűzre. Fénye besugározta szépsége romjait és zilált, fekete haját. Egyik fonatát előrehúzta, kezére tekerte, és öntudatlanul tépte, harapdálta, míg beszélt.

- Mikor fiatal és szép voltam, és amikor ehhez itt - folytatta megvetően rántva egyet a kezében tartott hajfonaton - csak becézően nyúltak, s nem győztek eléggé bámulni; anyám, aki gyerekkoromban nem nagyon sokat törődött velem, egyszerre felfedezte érdemeimet, és a szeme fénye lettem; büszke lett rám. Kapzsi volt és szegény, és úgy gondolta, hogy engem tulajdonának tekinthet. Bizonyos vagyok benne, hogy semmiféle előkelő hölgy nem gondolkodott még a lányáról ilyen módon, és nem cselekedett úgy, ahogy ő cselekedett... jól tudjuk mi azt, nem fordult még elő... és ez is csak azt mutatja, hogy olyan anyák, akik rosszra nevelik a lányukat, s aztán rossz származik tőlük is, csak magunkfajta nyomorult népség közt akadnak.

Tekintete a tűzbe meredt, mintha egészen megfeledkezett volna, hogy hallgatója is van, és szinte álmatagon folytatta, míg a hosszú hajfonatot egyre tekerte a csuklója körül.

- Mi származott ebből, azt nem szükséges elmondanom. A magunkfajta közt nem szerencsétlen házasságok következnek az ilyesmiből; csak szerencsétlenség, meg pusztulás. Szerencsétlenség és züllés lett az én sorsom is.

Itt gyorsan elkapta szemét a tűzről, majd így folytatta:

- Az időt vesztegetem, pedig ugyancsak nincs vesztegetnivalóm; hanem hát, ha nem gondoltam volna végig mindent, most nem lennék itt. Szerencsétlenség, meg züllés lett az én sorsom is, mint mondtam. Rövid életű játékszer lett belőlem, azután félredobtak, még kegyetlenebbül és gondtalanabbul, mint az ilyesmit szokták. És mit gondol, ki tette ezt?

- Miért kérdi ezt tőlem?

- Miért reszket úgy? - kérdezte Alice vad tekintettel. - Annak az embernek a bánásmódja miatt lett ördög belőlem. Egyre lejjebb és lejjebb süllyedtem a züllésben és nyomorban. Szerepem volt egy rablásban is. Részt kaptam mindenből, csak a zsákmányból nem. Rajtakaptak, törvény elé állítottak, és nem maradt egy árva fillérem és egyetlen barátom. Noha fiatal lány voltam még, előbb nekimentem volna a halálnak, semhogy egy jó szóra kérjem, még ha az a szó meg is mentett volna. Inkább a halált. A legszörnyűbb kínhalált, amit valaha is kieszeltek.

Hanem az anyám örök kapzsiságával, elküldött hozzá az én nevemben; értesítette mindenről, ami történt, és alázatosan esedezett egy utolsó kis adományért... még csak annyi fontért sem, ahány ujj a fél kezemen van. És mit gondol, ki pattintotta felém gúnyosan az ujjait nagy nyomorúságomban, mikor azt hitte, a lába előtt heverek, és a megemlékezésnek még ezt a nyomorult kis jelét is megtagadta tőlem... s még örült is, hogy messze eltoloncolnak, ahonnan nem zavarhatom többé, és ott halok meg és rothadok majd meg. Mit gondol, ki volt?

- Miért kérdi tőlem? - ismételte Harriet.

- De miért reszket úgy? - kérdezte Alice, kezét Harriet karjára téve, miközben erősen a szemébe nézett. - Miért, ha nem azért, mert ott az ajkán a válasz! A bátyja, James!

Harriet egyre jobban remegett, de tekintetét mégsem fordította el a rajta megállapodott vizsga szemről.

- Mikor megtudtam, hogy a húga... azon az estén... visszajöttem ide, fáradtan, sántán, hogy arcába vágjam az adományát. Azon az estén úgy éreztem, hogy bénán és fáradtan is, az egész világot bejárnám, hogy leszúrhassam, ha ott találom egy magányos helyen, egyedül. Elhiszi-e, hogy ezt éreztem?

- Elhiszem! Jóságos isten, de miért jött ide most?

- Azóta - folytatta Alice, s még mindig Harriet karját fogta, és tekintete nem változott -, azóta láttam őt! Szememmel követtem, fényes nappal. Ha a bosszúnak legkisebb szikrája is elhamvadt volna lelkemben, egyszerre lángra lobbant volna, amint megláttam. Maga tudja, hogy bátyja megbántott egy gőgös embert, s az halálos ellensége most. Hátha én felvilágosítást nyújtottam volna róla annak az embernek?

- Felvilágosítást? - ismételte Harriet.

- Hátha én leltem volna olyanvalakit, aki ismeri a bátyja titkait; aki tudja, hogyan szökött meg; tudja, hová szökött társával? Hátha úgy intéztem volna, hogy a valaki ott mondja el szóról szóra amit tud, bátyjának halálos ellensége előtt, aki mindezt elrejtőzve hallgatja végig? Hátha én eközben ott ültem volna, szembe nézve bátyja ellenségével, és figyeltem, hogyan változik el az arca, míg végül alig nevezhető már emberinek? Hátha láttam volna elrohanni, a dühtől őrülten, bátyja nyomában? Hátha tudnám azt, hogy az az ember... inkább ördög, mint ember... úton van már, és csak órák kérdése, hogy utoléri?

- Vegye el a kezét! - kiáltotta Harriet visszaborzadva. - Távozzék! Irtózom az érintésétől!

- Mindezt meg is tettem - folytatta a másik tüzes tekintettel, és rá sem hederített Harrietre. - Elhiszi-e rólam, ha rám néz és a szavamat hallja? Elhiszi-e, hogy igaz, amit mondok?

- Attól tartok, úgy van. Bocsássa el a karomat.

- Még nem. Egy pillanatig még. Ugye elképzeli, mekkora lehetett az én bosszúvágyam, ha ilyen sokáig érleltem, és most rávitt erre a tettre?

- Irtózatos!

- Akkor, ha most itt lát - folytatta Alice rekedten -, újra itt, amint megtörve térdelek, a karját fogom, a szemébe nézek, akkor elhiheti, hogy nem mindennapi módon komoly az, amit mondok, és nem mindennapi küzdelem zajlott le a lelkemben. Szégyenkezem, amikor ezt a szót kimondom, de megengesztelődtem. Megvetem magamat érte; birkóztam magammal egész nap, egész éjjel, de megengesztelődtem iránta, ok nélkül, és szeretném, ha még lehetséges, jóvátenni azt, amit tettem. Nem akarom, hogy találkozzanak, amíg üldözője vak és

eszeveszett. Ha látta volna, ahogyan a múlt este elrohant, akkor tudná, valóban, milyen nagy a veszedelem.

- Hogy vegyük elejét? - Mit tehetek én? - kiáltotta Harriet.

- Egész éjen át - szólt a másik lázasan - vele álmodtam, pedig nem is aludtam. Vérében fetrengve láttam. És egész nap, mintha itt lett volna mellettem.

- Mit tehetek? - kiáltotta Harriet, megborzongva a másik szavaitól.

- Ha van valaki, aki írhat neki, akit odaküldhet hozzá, vagy aki sajátmaga elmehet, ne veszítsen percnyi időt. Dijonban van. Ismeri ezt a nevet? Tudja, hol van.

- Tudom.

- Figyelmeztessék, hogy az az ember, akit magára bőszített, valósággal az őrület hatalmában van, és nem ismeri még őt, ha fittyet hány a bosszújának. Mondják meg neki, hogy már úton van... én tudom... és rohanva közeledik feléje. Mondják meg neki, hogy meneküljön, amíg van idő, ha még van idő! És most ne kerüljön még a szeme elé! Már egy hónap is évekre menő különbséget tehet. Ó, ne engedjék, hogy az én révemen találkozzanak! Akárhol, csak ne ott! Akármikor, csak ne most! Hadd kövesse ellensége és találjon rá magától, csak ne rajtam keresztül! Éppen elég minden van már a fejemen!

A parázs fénye nem csillogott már szénfekete haján, fölemelt karján és lázas szemében; kezét nem nyugtatta már Harriet karján; és az a hely, ahol az előbb térdelt, üres volt.

ÖTVENNEGYEDIK FEJEZET

A szökevények

Idő: egy órával éjfél előtt. Hely: egy francia lakosztály, mely mintegy hat szobából áll: sötét, hideg előcsarnok, nagy folyosó, ebédlő, szalon, hálószoba, meg egy belső nappali vagy budoár, kisebb és elkülönítettebb, mint a többi. Mindezt a főlépcső felől egy nagy szárnyas ajtó zárja. De mindegyik szobának külön-külön két, vagy három ajtaja van, s a lakás így többféleképp átjárható a falközi kis folyosókon, s ezek, mint az efféle házban nem szokatlan, egy hátsó lépcső titkos kijáratához vezetnek. Az egész lakás egy akkora szállónak első emeletén van, hogy a négyszögletű udvar egyik oldalán levő ablaksort sem foglalja el egészen.

A szobákban a pompa látszatra uralkodik, amely azonban éppen eléggé megkopott ahhoz, hogy a nézőre mélabús hatással legyen, elég ragyogó viszont, hogy a mindennapi élet apróságait súlyos és zavarba ejtő ünnepélyesség légkörébe vonja. A fal és a mennyezet aranyozott és festett; a padlók viaszolva és kefélve csillognak; az ajtókról és tükrökről karmazsinpiros redőzet függ le; a faburkolatból pedig karos gyertyatartók állnak ki, összefonódott bogaikkal, mint a fák ágai, vagy szarvasagancsok. De nappal, mikor a szorosra zárt redőnyöket felhúzzák, hogy a világosság beáradjon, mindezen a pompán némi viseltség, tépettség, keshedtség, meg a por nyomai látszanak; a nap, a nyirkosság, meg a füst megfogja a színeket; meglátszik, hogy huzamosabb ideig használatlan, lakatlan lehetett a hely, mert az élet ilyen csecsebecséi és csillogó keretei éppen annyira érzékenyeknek bizonyulnak, mint az élők maguk, és huzamosabb időre bezárva éppúgy elsenyvednek, mint az emberek a börtönben. Még az este és a ragyogó gyertyák füzére sem bírta eltüntetni az enyészet nyomait, noha a teljes kivilágítás valamennyire mégis feledtette.

A gyertyák ragyogása és a tükrök visszfénye, a vidám színek meg az aranyozás töredékei, mintha egyetlen szobában egyesültek volna ezen az estén - abban a belső, kisebb nappaliban, ott a többi felsorolt szobán belül. Az előszobából nézve, ahol egy lámpa égett homályosan, az egymásba nyíló szobák sötét távlatán keresztül, olyan ékesnek és tündöklőnek tűnt fel az a kivilágított szoba, mint egy drágakő. És ennek a ragyogásnak a kellős közepén gyönyörű asszony ült - Edith.

Egyedül volt. Dacos, büszke, mint mindig. Arca talán megviselt egy kissé, szeme talán nagyobbnak látszik és lángolóbbnak, de gőgös viselkedése változatlan. Homlokán nem ül a szégyen bélyege; büszke nyakát nem hajlította meg a bűntudat. Méltósággal és parancsolóan, éppen olyan nemtörődömséggel maga és mások iránt, mint mindig, ült ott, és sötét szemét a földre szegezte - láthatóan várt valakit.

Sem könyv, sem kézimunka, sem másfajta szórakozás nem siettette a lassú időt, csupán a gondolatai. De úgy látszott, hogy lelkét olyan erős elhatározások feszítik, melyek elegendők, hogy érezhetetlenné tegyék a várakozást; ajkát keményen összeszorította, és amint ez a szorítás egy-egy percre megenyhült, ajka azonnal megvonaglott; orrcimpája kitágult, két kezét görcsösen egymásba kulcsolta, és az elhatározás heve dagasztotta, így ült ott és várakozott.

Amint a külső ajtóban megfordult a kulcs, majd léptek zaja hallatszott az előszobában, Edith felugrott helyéről és felkiáltott: Ki az? - A felelet franciául hangzott, és két férfi lépett be, zörgő tálcákkal, hogy vacsorához terítsen.

- Ki rendelkezett így? - kérdezte Edith.

- Monsieur intézkedett, amikor méltóztatott a szobákat kibérelni. Monsieur mondta, hogy így legyen, amikor en route, egy óráig itt tartózkodott és amikor madame számára a levelet hátrahagyta... Madame már meg méltóztatott kapni bizonyosan.

- Megkaptam.

- Ezer bocsánat! De amikor eszébe jutott, hogy esetleg megfeledkezhetünk róla, valósággal kétségbeesett - mondta a nagyszakállú, kopasz ember a szomszédos étteremből. - Monsieur parancsolta, hogy a vacsora erre az időre elkészüljön, továbbá azt mondta, hogy a levélben madame-ot is értesítette intézkedése felől. Monsieur volt olyan kegyes az „Arany Fej"-et megtisztelni avval a kéréssel, hogy a vacsora választékos és fényes legyen. Monsieur mindenesetre látni fogja, hogy bizalmára az „Arany Fej" nem érdemtelen.

Edith nem felelt, csak elgondolkozva nézte, amint két személyre megterítik az asztalt, és fölrakják a borokat. Mielőtt még befejezték volna előkészületeiket, felállott és egy lámpát fölvéve, bement a hálószobába, onnan a szalonba, ahol sebtiben, de behatóan megvizsgálta az ajtókat, különösen azt az egyet, amely az előbbi szobából a kis rejtett folyosóra nyílt. Ebből kivette a kulcsot, és kívülről tolta be a zárba, aztán visszament a szobába.

A két ember, kik közül a másik sötét, borotvált, epés arcú, rövid zekés, és rövidre nyírt, fekete hajú férfi volt, befejezte az előkészületeket. Most ott álltak, s a terítéket vizsgálgatták. Az előbb szóló most már azt kérdezte Edith-től, mit gondol, vajon soká érkezik meg a monsieur?

- Nem tudom - mondta -, teljesen mindegy, mikor.

- Bocsánat! A vacsora kész! Azonnal kész! Azonnal hozzá kellene látni. Monsieur (aki úgy beszél franciául, mint egy angyal... vagy egy született francia... ami egyre megy), rendkívül kihangsúlyozta a pontosságot. Mert hiszen az angolok olyan csodás tehetségek a pontosságban. Ó! Micsoda zaj? Szentséges ég! Monsieur! Itt jön!

Valóban monsieur - közben a másik ember bebocsátotta - jött, csillogó fehér fogsorával a sötét szobák során keresztül, egyetlen mosolygó száj az egész ember. Amint odaért aztán a fényből és színekből alkotott szentélybe, odalépett madame-hoz, megölelte, és francia nyelven kedves feleségeként üdvözölte.

- Szentisten! Madame mindjárt elájul! Madame egészen odavan, úgy örül! - Ezt a nagyszakállú, kopasz ember mondta hangosan.

Madame azonban csupán csak visszariadt és összerázkódott. Mielőtt a nagyszakállú szavai elhangzottak volna, már ott állt, kezét egy nagy szék bársony hátán nyugtatva, miközben egész magasságában kiegyenesedett, arca pedig mozdulatlanná vált, mint a márvány.

- François már átrepült az „Arany Fej"-be a vacsoráért. Ilyenkor úgy repül, mint egy angyal, vagy madár. Monsieur málhája már ott a szobájában. Minden rendben. Egy pillanat, és a vacsora tálalva. - A kopasz ember mindezeket szüntelen hajlongás és mosolygás között tudatta, és a vacsora valóban mindjárt meg is érkezett.

A meleg ételek forró vizes melegítőn álltak, a hideg ételeket már előre odakészítették, a váltani való tányérokkal együtt, a pohárszékre. Monsieur mindennel nagyon elégedettnek látszott. Mivel az ebédlőasztal kicsi volt, igen megnyerte tetszését. Tegyék le csak a melegítőt a földre, mondta, aztán menjenek. Saját maga szedi le majd onnan a tálakat.

- Bocsánat! - felelte a kopasz ember udvariasan. - Az mégsem lehet.

Monsieur más véleményen volt, nem kívánt ma estére több kiszolgálást.

- De hát madame - jegyezte meg a kopasz ember.

- Madame-nak itt a komornája. Az elég.

- Millió bocsánat. De madame-nak nincs itt a komornája.

- Egyedül jöttem - szólt Edith. - Így gondoltam megfelelőbbnek. Nagyon hozzászoktam már az utazáshoz. Nincs szükségem kiszolgálásra. Nem kell senkit ideküldeniök.

Monsieur tehát, eredeti lehetetlen elhatározása mellett kitartva, kitessékelte a két embert az előszobából, aztán bezárta utánuk az ajtót. Amint a kopasz ember az ajtóban visszafordult még, hogy búcsúzóul meghajoljon, észrevette, hogy madame még mindig ott áll a bársonyszék háta mögött, és mintha nem is látná őt, ahogyan merően maga elé tekint.

Amint a Carker ajtócsukásának zaja áthangzott a közbeeső szobákon, és lecsendesítve és kifulladva érkezett abba az utolsó, legtávolibb terembe, Edith fülében a székesegyház harangjának hangjával vegyült, mely éppen most ütötte el a tizenkettőt. Edith észrevette, hogy Carker megáll, mintha a harangszót figyelné szintén; aztán folytatta útját visszafelé, a lépések hosszú sorával a csenden át, egymás után csukva az ajtókat maga mögött. Edith keze egy pillanatra elmozdult a szék bársony támlájáról, hogy egy kést az asztalon a keze ügyébe igazítson, aztán megint csak úgy állt ott, mint az előbb.

- Milyen különös ötlet volt egyedül idejönnie, kedvesem - szólalt meg Carker, amint visszatért.

- Micsoda? - kérdezte az asszony.

Hangja olyan kemény volt, fejének gyors mozdulata olyan szilaj, tartása olyan visszautasító, tekintete olyan zivatarosan sötét, hogy a férfi, kezében a lámpával, úgy állt, rátekintve, mintha mozdulatlanná bűvölte volna.

- Azt mondtam - ismételte végre, letéve a lámpát, és legkészségesebb mosolyát sugározva -, milyen furcsa gondolat is volt egyedül idejönnie! Fölösleges óvatoskodás, s hozzá könnyen meg is bosszulhatta volna magát. Fogadott volna egy kísérőt Le Havre-ban, vagy Rouenben; ideje lett volna bőven, még ha kegyed lett volna a legszeszélyesebb és legválogatósabb (mint ahogy a legszebb is, angyalom), a világ valamennyi asszonya közt.

Edith szeme különös lánggal villant feléje, de még mindig úgy állt ott, kezét a szék hátán nyugtatva, egyetlen szó nélkül.

- Soha még nem láttam olyan szépnek, mint ma este - folytatta Carker. - A valóság még azt a képet is megtetézi, amelyet a megpróbáltatás e nehéz idején éjjel-nappal itt hordtam a szívemben.

Egyetlen szó nem hangzik. Egyetlen pillantás nem rebben. Az asszony szemét teljesen eltakarják a lecsukódó szempillák, de feje tartása egyenes.

- Nehezek, könyörtelenek voltak a próbák - folytatta Carker mosolyogva -, de megálltuk, elmúltak, és csak gyönyörűségesebbé és biztonságosabbá varázsolják a jelent. Szicíliába vonulunk vissza. A világ legcsöndesebb zugában keresünk majd kárpótlást, szerelmem, a régi szolgaságért.

Eközben vidáman az asszony felé közeledett, de az nyomban felkapta a kést az asztalról, és egy lépéssel hátraszökött.

- Ne mozduljon! - szólt. - Különben megölöm!

Edith hirtelen átváltozása, a szeméből és a homlokáról áradó eszeveszett düh és mérhetetlen utálat megállította útjában a férfit, mintha hirtelen tűz lobbant volna fel előtte.

- Maradjon ott, és ne jöjjön közelebb hozzám, mert az életével játszik!

Ott álltak és szembenéztek egymással. A férfi arcán indulat és elképedés látszott, de azért szenvedélyét megfékezte, és könnyedén így szólt:

- Ugyan, ugyan! Hisz magunkban vagyunk. Nem lát és nem hall bennünket senki. Azt hiszi, hogy rémületbe ejt talán ezzel az erényeskedő játékkal?

- Ön pedig azt hiszi talán, hogy engem fog elriasztani föltett szándékomtól? - felelte Edith vad indulattal. - Ezzel, hogy a hely magányos voltára emlékeztet, meg arra, hogy nem várhatok segítséget a közelben? Engem, aki a magam elhatározásából vagyok itt egyedül? Ha félnék öntől, nem kerültem volna talán? Ha félnék öntől, itt lennék-e most önnel, éjnek éjszakáján, csak azért, hogy a szemébe mondjam, amit mondani akarok?

- És mi az, maga szép makrancos? Szebb így is, mint bármelyik szép asszony, a legjobb hangulatban!

- Egy szó válaszom nincs addig, amíg vissza nem megy ahhoz a székhez, ne közeledjen! Egy lépést se! Mert az égre, amely lát bennünket, ha közeledik, megölöm!

- Talán a férjével téveszt össze? - kérdezte a férfi és vigyorgott.

Edith feleletre sem méltatta, csak a székre mutatott. Carker az ajkát harapdálta, homlokát ráncolta meg nevetett, aztán leült, s nyilvánvaló elképedését, határozatlanságot és türelmetlenséget árult el; majd idegesen körmét harapdálva, keserű kudarcában, azt színlelte, hogy csak mulattatja ez a szeszélyeskedés, és féloldalt az asszonyra nézett.

Edith letette a kést az asztalra, és kezével keblét érintve, így szólt:

- Olyasmit rejtegetek itt, ami nem szerelmi emlék éppen; és előbb, mintsem az érintését még egyszer érezném, ön ellen fordítom azt. Ön jól tudja, hogy nem tréfálok, és annyit sem habozok, mintha akármely csúszó-mászó ellen fordítanám.

Carker kedélyeskedő nevetést színlelt, és arra kérte, játssza csak végig a szerepét, de gyorsan, mert a vacsora közben elhűl. A rejtett szemevillanása viszont fenyegető és komor volt, s fojtottan káromkodva toppantott a lábával.

- Hányszor történt már - szólt Edith, s legsötétebb pillantásával mérte végig a férfit -, hogy ön vakmerő gazságában sértéssel és becsmérléssel fordult ellenem? Hányszor történt meg, hogy sima modorával, gúnyos szavaival és tekintetével menyasszonyságomat és házasságomat hányta szememre? Hányszor födte föl könyörtelen kézzel és kaparta fájó sebemet, amiért azt a szelíd, sokszor megbántott lányt szerettem? Hányszor fújta még parázslóbbá azt a tüzet, amelyen ott vonaglottam két éven át; és vitt kísértésbe, hogy kétségbeesett bosszút álljak, amikor a gyötrelmeket már elviselnem nem lehetett?

- Nem kétlem, asszonyom - felelte Carker -, hogy kitűnően számon tartott mindent és pontos a felsorolásban. Hagyjuk ezt, Edith! A férjével, szegény nyomorulttal szemben ez megjárta talán...

- És - folytatta Edith, oly gőgös megvetéssel és undorral nézve végig a férfin, hogy az összerázkódott tőle, bármennyire is igyekezett borzongását leküzdeni -, ha minden más okomat, amelyek miatt a férjemet megvetettem, úgy fújhattam volna el, mint a pelyhet, pusztán az a tény, hogy önt választotta kegyencéül és tanácsadójául, elegendő ok lett volna egymagában.

- És ezért szökött meg éppen velem? - kérdezte amaz gúnyosan.

- Ezért! És ezért állunk utoljára szemtől szembe egymással. Nyomorult! Ma éjjel találkoztunk és válunk. Mert egy pillanatig sem maradok itt tovább, azután, hogy mondanivalómat befejeztem!

Carker legocsmányabb tekintetével fordult Edith felé és erősen megmarkolta az asztalt, de föl nem állt, sem nem válaszolt, sem nem fenyegetett.

- Olyan asszony vagyok - folytatta Edith, keményen szemébe nézve -, akit gyermekkorától kezdve megszégyenítettek, de megacéloztak. Kínáltak, félredobtak, vásárra vittek, feldicsértek, míg belebetegedtem. Nem volt egyetlen olyan képességem, vagy személyi előnyöm, ha talán másképp javamra szolgált volna is, amit ki nem állítottak, hogy a vételáramat emeljék; akárcsak vásári kikiáltó tette volna közhírré. Szegény és büszke barátaim látták ezt és helyeselték, így aztán minden irántuk táplált érzés kiveszett a szívemből. Nincs egyetlenegy se közöttük, akivel annyit is törődnék, mint egy ölbéli kutyával. Egyedül állok a világon, és jól emlékezem, milyen sivár világ volt ez számomra mindig és milyen sivár része voltam ennek a világnak én magam. Ezt ön is tudja jól és azt is, mennyire nem adok a jó hírnevemre.

- Igen, ezt gondoltam - felelte Carker.

- És épített is rá, amikor üldözőbe vett. Mikor már sokkal közönyösebbé váltam, semhogy ellenállást tudtam volna kifejteni a rokoni és jó baráti kezek formáló ereje ellen, és mikor úgy gondoltam, hogy a házasság legalább véget vet az örökös alkunak, hagytam, hogy eladjanak, csak olyan gyalázatosan, mint azt a nőt, akit nyakába vetett kötőfékkel kínálnak a rabszolgavásáron. Ezt is tudja.

- Úgy van - felelt Carker, összes fogait kimutatva -, tudom.

- És erre számított - ismételte az asszony -, amikor űzőbe vett engem. Esküvőm napjától annyi új megszégyenítés ért, olyan kínzásokban és hajszában volt részem (méghozzá nyilvánvalóan, mintha csak írásba foglalták volna a legdurvább szavakkal, és lépten-nyomon a kezembe nyomták volna) egy alávaló gazember részéről, hogy úgy éreztem, mintha azelőtt a megalázást nem is ismertem volna. És ezt a szégyent tulajdon férjem akasztotta rám; saját kezével mártott bele, önszántából százszor meg százszor egymásután. Mikor már ketten együttes erővel lelkem legnyugalmasabb zugába is betörtek, amikor rákényszerítettek, hogy lemondjak szívem utolsó rejtekhelyéről is, ahol még gyöngédség és szeretet vonta meg magát, vagy pedig újabb szerencsétlenségévé válok annak a gyöngédséget és szeretetet kérő ártatlannak; így hajszoltan és üldözötten egyiktől a másikhoz, ha az egyiktől megmenekültem, a másik volt a nyakamon, haragom végre az őrületig fokozódott mindkettőjük ellen. Nem tudom, melyiket gyűlöltem meg jobban, a gazdát-e, vagy a kegyencet!

Carker feszülten figyelte haragos szépségének diadalmas erejében. Látta, mennyire elszánt és rettenthetetlen, s annyiba nem veszi, mint egy férget.

- Mit beszéljek a becsületről, a tisztaságról önnek? Mit jelenthetnek ezek a szavak az ön számára; mit jelentenének, ha éntőlem hallja? De ha azt mondom, hogy kezének érintésére szinte megfagy a vérem az utálattól; hogy attól az órától kezdve, mióta ismerem és gyűlölöm önt, ösztönszerű ellenszenvemet minden perc csak növelte, amint jobban és jobban megismertem, olyan undorító volt előttem, hogy hasonló nincs is a számomra a földön, nos, akkor?

- Nos, akkor, királyném! - kérdem én is - felelt a másik bágyadt nevetéssel.

- Azon az estén, felbátorodva a jeleneten, amelyben ön is segédkezett, oda mert jönni a szobámba, hogy velem beszéljen - folytatta Edith -, mi történt akkor?

Carker a vállát vonogatta és nevetett.

- Mi történt? - kérdezte Edith megint.

- Az ön emlékezete olyan pontos, hogy nem kétlem, vissza tudja idézni.

- Tudom. Hallja hát! Ön akkor javasolta a szökést, nem így, hanem az ön elképzelése szerint, majd azt mondta, mivel megengedtem, hogy velem egyedül lehessen, és mivel bárki ott találhatta volna nálam, ha ön úgy akarta volna, s mivel már előbb is többször megengedtem, hogy kettesben legyen velem, tehát mint ön mondta, én teremtettem alkalmat és végre, mivel nyíltan bevallottam önnek, hogy férjem iránt egyebet nem érzek az ellenséges indulaton kívül, a magam hírével pedig nem törődöm: elvesztem. A kezébe adtam a hatalmat, hogy a nevemet meghurcolja a sárban, és hogy tisztességes hírem meddig tart, az ön szavától függ egyedül.

- A szerelem taktikája - szólt közbe mosolyogva Carker. - A régi közmondás...

- Azon az estén - folytatta Edith - véget ért az a küzdelem, amelyet oly sokáig folytattam, nem a magam jóhíréért, tudom, nem azért... hanem talán ragaszkodtam a legutolsó menedékhez. Azon az estén elfordultam mindentől, csak a szenvedély és a bosszú maradt meg a lelkemben. És ekkor olyan csapást mértem mindenható gazdájára, hogy most ott hever a porban, ön pedig itt ül előttem, rám tekint, és nagyon jól tudja, utána mit cselekszem.

Carker dühös szitokkal ugrott fel a székről. Edith a keblébe nyúlt, egy izma sem reszketett, egy hajszála sem rezdült. A férfi mozdulatlanul állt ott, a nő is, az asztal, meg a szék kettejük között.

- Ha majd elfelejtem, hogy ez az ember akkor este ajkamat érintette ajkával, és karjai közé szorított, ugyanúgy, mint ma este - folytatta Edith és rámutatott; - ha majd elfelejtem, csókjának szennyét arcomon; amelyhez Florence akarta odasimítani tiszta, ártatlan arcát; ha majd elfelejtem, hogyan találkoztam Florence-szel, mikor az a szégyenletes folt még égette a bőröm; ha majd elfelejtem, miként rohant meg a bűntudat Florence láttára, hogy szégyent és gyalázatot hoztam a nevére, szégyenemmel hiába szabadítom meg a szeretetem miatt elszenvedett üldözéstől és az elkövetkezendő időben én leszek Florence emlékében az első bűnös teremtés, akit kerülnie kellett volna: akkor, te, férjem, akitől íme, elváltam, csak akkor felejtem el ezt a két esztendőt, s akkor világosítlak fel tévedésedben és teszem jóvá, amit elkövettem ellened!

Villámló tekintete Carkerre röppent, miközben néhány levelet tartott oda kinyújtott balkezében.

- Nézze! - szólt megvetően. - Ezeket intézte hozzám álnéven; egyet ide, egyet máshová, utazásom közben. A pecsét feltöretlen. Vegye vissza!

Összegyűrte és Carker lába elé dobta. Aztán újra ránézett, és mosoly futott át az arcán.

- Ma éjjel találkoztunk és válunk - folytatta. - A szicíliai napokkal és a dőzsölő kényelemmel kissé sietett. Talán jó lett volna tovább hízelegni, csúszni-mászni, játszani az áruló szerepét, és gyűjteni még a vagyont. Drágán fizette meg az elképzelt buja kényelmet és pihenést.

- Edith! - kiáltott most, s fenyegetően felemelte a kezét. - Üljön le! Elég volt! Micsoda ördög szállta meg?

- Az ő nevük légió - felelt Edith, s büszke alakja úgy felmagasodott hirtelen, mintha össze akarta volna zúzni Carkert -, ön és a gazdája nevelték, de az ördögök széttépik mindkettőjüket. Most pedig álnok hozzám, álnok ártatlan gyermekéhez, álnok mindenképp és mindenütt, menjen és dicsekedjék velem, és csikorgassa a fogát most az egyszer, tudva, hogy hazudik!

Carker mormogva, fenyegetően állt ott, sötéten nézett körül, mintha valamit keresett volna, aminek segítségével a nőt legyőzhetné; de Edith rettenthetetlen daccal nézett vele szembe, mint eddig.

- Dicsekvésének minden szavában - folytatta Edith - az én diadalom rejlik. Önben a legaljasabb embert kerestem ki mindazok közül, akiket ismerek; a felfújt zsarnok élősdijét és eszközét, hogy sebe még mélyebb legyen és pokolibban sajogjon. Dicsekedjék hát, hogy meghódított, és álljon rajta bosszút helyettem! Tudja, hogy jött ide ma éjjel; tudja, hogyan áll most itt meglapulva; látja önmagát, éppolyan megvetésre méltó és gyűlöletes színben, mint én látom. Dicsekedjék hát, és álljon bosszút sajátmagán is helyettem!

Carker valósággal tajtékzott: homlokát elborította a veríték. Ha Edith csak egy pillanatra is meginog, rögtön megragadta volna; de az olyan szilárd volt, akár a szikla, rászegeződött szeme nem fordult el róla egy pillanatra sem.

- Nem fogunk így elválni - mondta Carker. - Azt hiszi, olyan pulya vagyok, hogy eltűröm eszeveszett viselkedését?

- Ön pedig azt hiszi, hogy megakadályozhat bármiben is?

- Megpróbálom, drágám - felelt a férfi, vadul hátravetvén fejét.

- Az isten legyen önnek irgalmas, ha megpróbál közeledni hozzám! - felelte Edith.

- De hátha nem is dicsekszem és hencegek? Hátha én is változtatnék a terveimen? Hallgasson rám - folytatta Carker, s fogai újból felragyogtak -, meg kell egyeznünk itt valamiben, különben én is váratlan dologhoz folyamodom. Üljön le, kérem!

- Késő! - kiáltott Edith, és mintha tűzszikrák pattogtak volna szeméből. - Híremet, becsületemet elszórtam a szelekbe! Elszántam magamat, hogy viselem a nevemre tapadó szégyent; még hozzá nem ok nélkül, mint ön is tudja, csak az az ember nem tudhatja és nem fogja tudni soha! Meg fogok halni, és nem adok róla jelt. Azért vagyok itt most, éjnek éjszakáján, egyedül önnel. Azért találkoztam itt önnel, álnéven, mintha a felesége volnék. Azért engedtem, hogy a szolgák itt lássanak, és önnel itt hagyjanak. Semmi sem mentheti meg önt többé!

A lelkét is odadobta volna Carker, hogy e pillanatban, szépsége teljében köthesse a padlóhoz az asszonyt, két erőtlenül lecsüggő karral, teljesen kényének kiszolgáltatva. De csak ha ránézett, megbénította a félelem. Olyan erőt látott benne, amellyel szemben tehetetlen volt. Látta kétségbeesett elszántságát, és azt, hogy iránta érzett gyűlöletében semmi sem gátolja meg. Tekintete követte kezét, amint az asszony oly kemény, kegyetlen célzattal rejtette fehér keblébe, és arra gondolt, ha keze a gyilkos fegyverrel őfelé sújtana és eltévesztené célját, éppen olyan gyorsan fordítaná önmaga ellen is.

Ezért nem is mert feléje közeledni; az ajtó, amelyen az imént bejött, ott volt a háta mögött; Carker hátralépett, hogy bezárja.

- Utoljára még hallgasson a figyelmeztetésemre. Vigyázzon magára! - mondta Edith és mosolygott. - Önt is elárulták, mint minden árulót. Kitudódott, hogy ön itt van ezen a helyen; itt lesz, vagy itt volt. Olyan igaz, mint ahogy élek, hogy ma este, egy kocsiban a férjemet láttam!

- Ringyó! Nem igaz!

Az előszoba csengője ebben a pillanatban riasztóan megszólalt. Carker arca elfehéredett, s az asszony ott állt, felemelt kézzel, mint egy varázsló, akinek a szavára ez a riasztó hang támadt.

- Figyeljen csak! Hallja?

Carker nekivetette hátát az ajtónak, mert változást vett észre Edith arcán és már azt hitte, hogy feléje jön, hogy az előszoba ajtón át távozzon. De egy perc sem telt belé, és az eltűnt a szemközti ajtón, amely a hálószobába vezetett, és becsukta maga mögött.

Ha Edith kérlelhetetlen, szilárd tekintetében a beszéd során csak egyszer is mutatkozott volna változás, Carker úgy érezte volna, megmérkőzött vele. Most azt hitte, hogy az éjjeli csengetés talán megriasztotta; annál is inkább hihette, mert az asszony idegzete túlfeszült. Kitárta az ajtót, és szinte nyomon követte Edithet.

De a szoba egészen üres volt; és mivel Edith nem felelt a szavára, vissza kellett mennie a lámpáért. Aztán magasra tartva a lámpát, körülnézett, s azt várta, talán majd meglátja, amint ott lapul valamelyik sarokban; de a szoba üres volt. Ekkor a szalonba, majd az ebédlőbe ment át, az olyan ember bizonytalan lépteivel, aki ismeretlen helyen jár. Félénken nézett körül, bepillantott a spanyolfalak és a pamlagok mögé, de Edithet nem látta sehol. Az előszobában sem, amely különben is olyan kopár volt, hogy az első pillantásra átlátta az egészet.

A csöngetés többször megismétlődött, aztán dörömbölni kezdtek az ajtón. Carker némi távolságra letette a lámpát, és közelebb lépve az ajtóhoz, hallgatózott. Több hang beszélt összevissza - legalább kettő angolul; és noha az ajtó vastag volt, a lárma pedig meglehetősen nagy, Carker az egyik hangot túlontúl jól ismerte ahhoz, hogy bármiféle kétsége is lehetett volna a beszélőt illetően.

Újból fölvette a lámpát, gyorsan keresztülment a szobákon, közben minden szoba küszöbén megállt, és a feje fölé emelt lámpa világánál az asszonyt keresve, körülnézett. Így állt meg a hálószoba ajtajában is, amikor a kis lépcsőre és a folyosóra nyíló ajtó vonta magára a figyelmét. Odament, de az ajtót kívülről bezárva találta; hanem amint az asszony ezen az ajtón kiosont, elejtett fátylát becsípte a zár.

A csengettyű eközben szünet nélkül visított; a künt állók döngették, és rugdalták az ajtót.

Carker nem volt gyáva ember; de ezek a hangok, aztán az imént lefolyt jelenet, a hely idegensége, most, amint visszajött az előszobából, megzavarta; tervének meghiúsulása (mert sajátságos módon, ha terve sikerül, sokkal merészebbnek érezte volna magát), a szokatlan idő s az a gondolat, hogy egyetlen lélek sincs a közelben, akihez baráti segítségért folyamodhatna; mindenekfölött azonban hirtelen feltámadt benne, s egyszerre úgy elnehezült a szíve, mint az ólom; az az ember, akinek a bizalmával oly galádul visszaélt, és akit olyan áruló módon becsapott, most itt termett, íme, hogy leleplezze és kihívja, lerántsa róla az álarcot: mindez mondhatatlan rémülettel töltötte el. Megkísérelte feltépni az ajtót, amelybe a fátyol beszorult, de nem sikerült. Kinyitotta az egyik ablakot és a redőny nyílásán át lenézett az udvarra; de az ugrás nagyon is merész lett volna, lenn pedig a könyörtelen kövezet!

Miközben a csöngetés és dörömbölés változatlanul tartott - és Carker halálos félelme is -, visszament a hálószoba ajtajához és új erőlködéssel egyre kétségbeesettebben feszegetve, végre felszakította. Meglátta a közelben a lépcsőt, érezte az éjszaka feltóduló levegőjét, visszaosont kabátjáért és kalapjáért, s az ajtót, amennyire lehetett, becsukta maga mögött, aztán kezében a lámpával, lesurrant a lépcsőn. Amint az utcát megpillantotta, eloltotta a lámpát, letette egy sarokba, és kilépett a csillagfényes éjszakába.

ÖTVENÖTÖDIK FEJEZET

Rob, a Köszörűs, állás nélkül marad

A kapus, akire a szálloda vaskapujának őrizetét bízták, nyitva hagyta a kapusfülke kis ajtaját és elment, nyilvánvalóan a messzi lárma okát megállapítani, amit a főlépcsőházból nyíló ajtó felől hallott. Carker csendesen felemelte a zárat, aztán a nyikorgó ajtót a lehető leghalkabban becsukta maga mögött, és tovasietett.

Csalódásának és tehetetlen dühének lázában a félelem most már teljesen úrrá lett rajta, és olyan fokra hágott, hogy jóformán akármilyen veszélynek nekiment volna inkább, semmint szembe kelljen kerülnie azzal az emberrel, akit vagy két órával ezelőtt teljesen figyelmen kívül hagyott. Nem is álmodott hirtelen megérkezése, hangja, s az a körülmény, hogy hajszál híján kerülte el a találkozást - mindezzel szembe mert volna nézni a rémület pillanatnyi, bénító hatása után, és olyan álarcot kerített volna bűnének, mint a gonoszság bármely más megátalkodott példaképe. Az általa készített akna azonban éppen alatta robbant fel, s ez szétvetette és megsemmisítette vakmerőségét és önbizalmát. Csúszó-mászó módjára, megtaposottan, tőrbe csaltan és megcsúfoltan; megtámadottan és letiportan: s mindezt az a büszke asszony követte el, akiről azt hitte, hogy sikerült a lelkét lassan megmérgeznie, s gyönyöreinek puszta eszközévé süllyesztenie; a csalót megcsalták, a báránybőrt lerántották róla, s most szégyen, megalázottság és rémület közepette osont el onnan.

De hirtelen más ijedelem is lecsapott rá az üldöztetés szorongásán kívül; olyan váratlanul, mint az áramütés, amint az utcán végigsurrant. Valami kísérteties félelem, érthetetlen és megmagyarázhatatlan, egyszerre mintha a föld gyors remegésével párosult volna - rohanással és suhogással a levegőben, mintha a halál angyala szárnyalt volna az utcán át. Carker összehúzódott, nehogy szárnya megcsapja. Nem csapta meg, nem is járt arra; mégis milyen vérfagyasztó rémületet árasztott!

Fölemelte súlyos gonddal teli gonosz arcát, föl az éjszakai égre. A csillagok oly békésen sugároztok le rá, mint az előbb, amikor kilopódzott az éjszakába és megállt, töprengve, hogy mitévő legyen. A félelem, hogy távoli országban hajszolják, és a törvény nem védheti meg, az érzés új volta, hogy ez a hely itt messzi és idegen - egyébként talán abból táplálkozott, hogy egyszerre, hirtelenül úgy magára maradt, terveinek romjai közt - még nagyobb riadalma attól, hogy Olaszországban, vagy Szicíliában keressen menedéket, ahol bérgyilkosokat uszíthatnak rá, s egy sötét utcasarkon leszúrják - a bűn és a félelem kiszámíthatatlan játéka - s talán vágy olyan cselekedetre, mely minden eddigi tervét visszafordítaná: - mindez arra bírta, hogy megforduljon maga is, és Angliának vegye útját.

„Mindenképpen nagyobb biztonságban vagyok otthon. Ha nem szánnám rá magam, hogy ezzel a bolonddal találkozzam, sokkal kevésbé valószínű most már, hogy ott keressenek, mint külföldön, egyebütt. Ha pedig rászánom magam a találkozásra (ha majd ez az átkozott rohama elmúlik), legalább nem leszek egyedül, egy lélek nélkül, akivel beszélgetnék, aki tanácsot adhatna, vagy mellettem állna. Legalább nem csapnak le rám, és nem csalnak tőrbe, mint a patkányt."

Aztán Edith nevét mormolta, és ökölbe szorította kezét. Továbbóvakodott a nagy házak árnyékában, fogait csikorgatta, és rettentő átkokat mormogott rá, de minden sarokba bepillantott, mintha még őt keresné. Így lopakodott el végre egy fogadó udvaráig. A házbeliek már ágyban voltak, de a csöngetésre csakhamar előjött egy ember, lámpával a kezében, akivel együtt nemsokára sötét kocsiszínben alkudozott egy régi kocsira, hogy elvigye Párizsba.

Az alku rövid volt; rögtön elküldtek a lovakért. Meghagyta, hogy a kocsi jöjjön azonnal utána, s megint tovább iparkodott, ki a városból, a régi falakon túl, ki a nyílt országútra, amely folyóként húzódott a sötét síkság hosszában.

Hová ballag ez a folyó vajon? Mibe torkollik bele? Amint megállt, sötét gondolatokkal a lelkében, és végigtekintett a komor síkon, ahol a karcsú fák sora jelölte az utat, megint a halál zúgó szárnyalását érezte; újra elvonult előtte, féktelen és ellenállhatatlan szárnycsapással, és megint nem maradt utána egyéb, csak a borzalom, sötéten és meghatározhatatlanul, mint e táj leghomálybaveszőbb messzeségei.

Teljes szélcsend volt; az éjszaka mély feketeségére nem vetődött egyetlen futó árnyék: sehol semmi hang. A város mögötte feküdt, itt-ott fények: a csillagok világát jóformán elfogták a tornyok és tetők, körvonalaik alig rajzolódtak ki az ég hátterében. Sötét és magányos messzeség vette köröskörül; az órák pedig, alig hallhatóan, kettőt ütöttek.

Csak ment előre, míg végre úgy tűnt fel neki, hogy már jó ideje siet, és hosszú utat megtehetett; közben gyakran megállt és hallgatódzott. Végre lovak csengettyűjének hangja köszöntötte szorongva figyelő fülét. Halkabban. Hangosabban; néha egyáltalán nem hallhatóan, néha megint igen lassú ütemben, amint a kocsi rosszabb úton gördült; majd újra fürgén és vidáman közeledett; végre aztán egy homályos körvonalú, és állig beburkolódzott postakocsis hangos hűhózás és ostorpattogás között állította meg a kapáló négy lovat Carker mellett.

- Ki megy itt? Monsieur?

- Én.

- Monsieur nagy utat bejárt ebben a sötét éjszakában.

- Nem baj. Mindenki ízlése szerint. Rendelt még másvalaki is lovakat a kocsiállomáson?

- Ezer ördög! Bocsánat. Még másvalaki? Ebben az órában? Dehogy.

- Figyeljen ide, barátom. Rendkívül sietek. Hadd lássuk, milyen gyorsaságra képes! Minél gyorsabban haladunk, annál több lesz a borravaló. Rajta hát! Előre!

- Hollá! Gyí! Rajta! Gyí te!

El tehát, nyargalva, a fekete síkon át, s a vágtató lovak, mintha zápor zuhogna, úgy szórják a port meg a sarat!

A paták csattogása, meg a száguldás egybehangzott a menekülő gondolatainak szilaj összevisszaságával. Semmi világosság kívül, semmi világosság belül. Gyorsan tovafutó alakok, egymásba olvadtan homályosan megvillannak, aztán zavarosan szem elől vesznek és eltűnnek. Az út mellett gyorsan váltakozó léckerítések, meg házikók sora után komor, parlagon maradt földdarabok. S elméjében gyorsan váltakozó, felbukkanó, meg eltűnő képek után a borzalom, a düh, a meghiúsult gazság fekete, roppant sivataga. Néha a hegyi levegő sóhaja lebbent le a távoli Jurából, és elenyészett a sík fölött. Néha aztán újra az őrjöngő és félelmetes zúgás rohant keresztül a képzeletén, majd tovatűnt, hideg borzongást hagyott a vérében.

A lámpák, amint oda-odavillantak a lovak csapzott fejére, a homályosan látható kocsisra s repkedő köpenyére, a lelkében ezer meg ezer bizonytalan kép kelt. Jól ismert alakokat látott, odahajoltak íróasztaluk és könyveik fölé, ahogy annyiszor látta őket; majd azt az embert pillantotta meg, aki elől menekült, sajátságos látomások formájában; aztán Edithet, majd az élénk hangú csengőkben és a kocsikerekek görgésében jól ismert szavakat hallott; az idő, meg a hely összekeveredett; a tegnapi éjszaka egy hónap előtti időnek, az egy hónap előtti idő a tegnapi napnak tűnt fel; az otthon, hol elérhetetlenül, reménytelenül távolian, hol meg mind-

járt ott, a közvetlen közelében; csupa vad mozgás, összevisszaság, rohanás, sötétség, zavar belül és kint, körös-körül. Hahó. Gyí! El innen, vágtatva, a fekete tájakon keresztül; a por meg a sár zápor módjára hull, cuppog a kocsi mögött, a gőzölgő lovak horkolnak és kapálnak, mintha démon ülné meg valamennyit; el, tomboló diadallal, tova a sötét úton - hová?

Megint a névtelen rémület seper rajta keresztül, és amint elmúlik, újra fülében a csengők zengő kérdése: „Hová?" A kerekek is azt dübörgik: „Hová?" A csattogás és a dobogás mind ebben az egy szóban olvad össze. Fények és árnyak táncolnak a lovak feje tetején, mint az ördögök. Nincs megállás - nincs lassulás! Előre! Előre! El, tovább, azon a sötét úton, mind szilajabban!

Semmire sem bírt összefüggően gondolni. Nem bírta az egyik dologra vonatkozó gondolatait elválasztani a többiektől, hogy egyenként gondolkozzék róluk, csak egyetlen percig. Terve megsemmisült, hogy a múltak önmegtagadásáért gyönyörűséges elégtételt kapjon; árulása kudarcot vallott azzal az emberrel szemben, aki jó és nagylelkű volt hozzá, de büszke szavát és pillantását is megőrizte és kamatoztatta éveken át; - mert az álnok és fondorlatos emberek titokban mindig megvetik és gyűlölik azt, akinek hízelegnek és bosszankodnak, hogy a másik fél elfogadja azt, amiről jól tudják, hogy teljesen értéktelen; - ezek a tárgyak foglalkoztatták lelkét. Lappangó gyűlölet az asszony ellen, aki tőrbe csalta és megbosszulta; alaktalan, torz látomások arról, hogyan adná vissza neki a kölcsönt; de semmi sem vált benne egészen világossá. Sietség és ellentmondás hatotta át minden gondolatát. Lázas, céltalan töprengés közben állandó gondolata az volt, hogy meghatározhatatlan ideig eltolja magától a gondolkodást.

Aztán a Dombey második házassága előtti idő merült fel emlékében. Eszébe jutott, milyen féltékeny volt a fiára, aztán a lányára; milyen ügyesen tartott távol minden közéjük tolakodót, és hogyan vont olyan kört a befont ember köré, amit nem törhetett át senki sem; aztán meg arra gondolt, mindezt azért tette volna-e hát, hogy most, mint egy megriasztott tolvaj, meneküljön az elől a szegény bolond elől, akit annyira behálózott?

Képes lett volna saját magára kezet emelni gyávasága miatt; csakhogy ezzel a gyávaság kudarcát nem torolta volna meg. Mintha megbénította volna, hogy saját nagyszerű gazságába vetett hite így megrendült egyetlen csapástól, és mások szánalmas eszközeként látta magát. Tehetetlen dühvel tajtékzott Edith ellen, gyűlölte Dombeyt, gyűlölte saját magát, és közben menekült, mert nem tehetett egyebet.

Újra meg újra fülelt, nem hall-e a háta mögött kocsirobogást? Újra meg újra hallani vélte, amint egyre hangosabban közeledik. Végre annyira megbizonyosodott, hogy megálljt kiáltott a kocsisnak - nem bánta, még ha előnyt veszt is, csak ne tartson tovább ez a bizonytalanság.

E szóra aztán a kocsi, a lovak, a kocsis egyszerre egy csomóba torlódtak össze az úton.

- Az ördögbe! - kiáltott a kocsis, visszanézve. - Mi baj?

- Csitt! Mi az?

- Micsoda?

- Az a lárma!

- A teremtésedet! Átkozott bitangja! Nem maradsz békén! - Ez az egyik lónak szólt, amelyik a csengettyűjét rázta. - Miféle lárma?

- Mögöttünk! Nem egy másik kocsi jön ott vágtatva? Hallja? Mi az?

- Az ördög bújjon beléd! Nem maradsz már békén? - ez most a másik lónak szólt, mert emezt harapta, s most a másik kettőt is megijesztette, a két első pedig kirúgott, és hátrálni kezdett. - Nem jön ott semmi!

- Semmi?

- Semmi! Csak a hajnal, amott.

- Igaza van, azt hiszem. Most csakugyan semmit sem hallok. Gyerünk!

Az összekuszált kantárú négyesfogat, félig eltakarva a lovak párafelhőjében, eleinte lassan léptet tovább, mert a kocsis, akit ilyen szükségtelenül akasztottak meg, morogva veszi elő a bicskáját, és új szíjat tesz az ostorára. Aztán: gyí te! Megint előre, még szilajabban.

És most a csillagok enyészni kezdtek, és a napvilág felderengett; felállt a kocsiban, és visszanézett, már jól láthatta visszafelé az utat, és azt is, hogy az egész kiterjedt síkságon nem látszik egyetlen utas sem. Nemsokára felderengett a nappali világosság és a nap fénye ragyogni kezdett a gabonaföldekre, meg a szőlőkre; magányos napszámosok, akik most tápászkodtak fel összetákolt kunyhóikból az útmenti kőrakások mellett, itt-ott az utat javították, mások meg ott álldogáltak szegényes kis kunyhójuk ajtajában, és lustán néztek utána, amint elrobogott. Aztán egy postakocsi-állomás következett, szinte elmerült a porban; körülötte gőzölgő trágyadombok és düledező, sivár melléképületek; erre a kies látványra pedig óriási, ódon, árnyéktalan, csillogó kőből épült kastély tekintett alá, melyen az ablakok fele vakablak volt, és zöld penész kúszott lomhán végig rajta, a mellvédes teraszról, föl egészen az apró tornyok oltókupak alakú csúcsáig.

Komoran meghúzódott a kocsi sarkában, és csak azzal törődött, minél gyorsabban menjenek. Csupán a nyílt síkságon állt fel minden mérföldnyi út után, hogy hátranézzen: így haladt egyre előbbre, még mindig halogatva a gondolkodást, míg a céltalan gondolatok serege gomolygott agyában.

Szégyen, csalódás és kudarc mardosta lelkét; az állandó szorongás pedig, hogy most vagy utolérik, vagy szembejönnek - mert még a szemközt jövő utasoktól is reszketett -, önsúllyal nehezedett szívére. Az a tűrhetetlen rémület és iszonyodás, amely éjnek idején lepte meg, nappal is visszatért. A csengettyűk folytonos csilingelése, a lovak patáinak dobogása; aggodalmainak és hiábavaló dühének egyhangúsága; a félelem, a bánkódás és a harag szüntelenül forgó monoton kereke olyanná varázsolták az utat, mint egy látomást, amelyben valóság csak az őt kínzó gyötrelem.

Az a látomás hosszú utakat mutatott neki: messze elnyúltak a látóhatárba s bármennyit hagyott hátra belőlük, mindig ott voltak előtte; rosszul kövezett helységeket, hegyen föl, hegyen le. Arcok bukkantak fel a sötét ajtókban és homályos ablakokban; sárral befecskendezett, és kikötött tehenek meg ökrök álltak, eladásra szántan a keskeny utcákon, bőgve és öklendezve, széles homlokukon nagyot koppant egy-egy furkósbot ütése, s akár be is zúzhatta volna koponyájukat. Majd hidakat mutatott, kereszteket, templomokat, postakocsi-állomásokat, ahol engedetlenkedő, új lovakat fogtak be, az előbbi járat lovai pedig gőzölögve, fújva álltak ott, bánatosan lecsüggő fejüket egymásra téve, az istálló ajtajánál; aztán kis temetőket, fekete keresztekkel a sírokon, hervadt koszorúkkal; majd újra hosszú, hosszú utak, hegyre föl, hegyre le, elnyúlva végtelenül, arra, a csalóka szemhatár felé.

Látomás volt a reggel, a dél, az alkony; az éj és felkelő korai hold. A hosszú utak, a durva kövezet; robogás, csattogás a köveken; s ahogy felnézett a háztetők közt, ott látta a nagy templom tornyát. Hirtelen kiszállt, és evett valamit, meg hogy boros poharakat hajtott fel, amelyek nem hoztak számára vidámságot; gyalog haladt végig egy nagy sereg koldus között,

reszkető szemhéjú, vak emberek között, akiket öregasszonyok vezettek, gyertyát tartva arcuk elé; gyenge elméjű lánykák, bénák, epilepsziások, szélütöttek, s letekintett a kocsi üléséből felfelé fordított arcukba és a kinyújtott kezükre, hirtelen ijedelemmel, hátha azok között egyszer üldözője arcát pillantja meg; - látomás volt, hogy ott száguldottak ismét, a hosszú, hosszú úton, ő pedig kábultan és letörten húzódott meg a kocsi sarkában; vagy felállt, és előre nézett, ahol a hold gyengén odavilágított a végtelen útnak egy foltjára, mérföldnyi messziségben, vagy pedig hátrapillantott, hogy lássa, ki nyargal a nyomában.

Látomás volt az is, hogy nem aludt soha, csak úgy szunnyadt néha, nyitott szemmel, aztán egy ugrással felriadt, és hangosan felelt egy képzelt hangnak. Az is, hogy átkozta önmagát, amiért elmenekült onnan; amiért azt az asszonyt futni hagyta, és nem szállt szembe az üldözővel. Az is, hogy halálos harcba keveredett az egész világgal, de főképpen önmagával. Az is, hogy mindent megmérgezett lelkének fekete hangulata, amint egyre tovább haladt.

Lázas látomás volt az is, amint a jelen és a múlt ezer jelensége mind összekeveredett; egész élete egybefolyt ezzel az utazással. Az is, hogy őrült sebességgel űzik, hajtják valahová, ahová el kellett jutnia. Az is, hogy elmélkednie kellett a régmúlt dolgain és jóformán mit sem tudott arról, ami körülötte van, de fáradságos, kimerítő módon érezte hatását, és messzibe tűnt képei ott zsúfolódtak forró agyában.

Látomás volt azt is, hogy változás változást ért az úton és közben csengőknek, kerekeknek, lovak lábának egyhangú zaja és semmi nyugalom. Az is, hogy város, meg falu váltakoztak, postakocsi-állomások, lovak, kocsisok, hegy, völgy, esős meg napos idő - és közben mindig a csengő, kerék, a lódobogás egyhangúsága, és semmi nyugalom. Az is, hogy lassan a főváros közeledett végre, egyre forgalmasabb utakon; ódon székesegyházak mellett haladtak el, gyakrabban felbukkanó apró városokon és falvakon vágtattak keresztül; s eközben ott ül a kocsi sarkában, köpenyébe burkolódzva, s felhúzza egészen arcáig, amint észreveszi, hogy a szembejövők rápillantanak.

Látomás, hogy egyre tovább és tovább gördülnek, és ő egyre halogatja gondolatait s a gondolatok egyre kínozzák; hogy nem tudja az órákat számon tartani, amióta úton van, s egyáltalán az időt és a helyeket. Az is, hogy torka kiszáradt, hogy szédül, hogy félőrült. Hogy tovább vágtat, tovább, mindennek ellenére is, mintha képtelen volna megállni, Párizs felé csak, ahol a zavaros folyó háborítatlanul hömpölyög az élet és mozgás kettős, viszálykodó árja között.

Azután a hidak zavaros látomása, a rakodó-partok, végtelenbe vesző utcák, bormérők, vízhordó szekerek, tolongó tömegek, katonák, kocsik, dobok és fedett árkádok. A csengők, kerekek, lovak lábának egyhangú lármája általános zsivajba és zűrzavarba fúl. Majd elhalkul fokozatosan, amint másik kocsiban, másik sorompónál, újra kivágtat a városból. Rohanás, most már a tengerpart felé, és újra a csengők, kerekek, lódobogás egyhangúsága és semmi nyugalom.

Aztán, hogy újra naplemente jön és éjszaka, újra a hosszú utak, halottas éjszakai csönd, és gyenge fények az utak mellett az ablakokban; s még egyre a csengők, kerekek, lovak dobogásának régi egyhangúsága és semmi nyugalom. Szürkület, világosodó hajnal és napkelte. Lassú feltörtetés egy dombra; tetején a tengeri szellő frissesége lebben; a reggel fénye ott játszadoz a távoli hullámok ormain. Bekanyarodás egy kikötőbe, a dagály habzik éppen, és halászbárkák suhannak be rajta; amott vidám asszonyok és gyermekek várakoznak a parton. A homokon hálók száradnak, s a halászok, nyüzsgő hajósok kiterített ruhái, hangjuk ott csendül magasan, az árbocok meg a kötélzet között; a könnyed víz szikrázik az általános csillogásban.

Látomás az is, hogy lassan, lassan távolodik a parttól, s a fedélzetről néz vissza; a víz fölött könnyű pára lebeg, egy-egy hasadásán át a fényes szárazföld látszik, a nap villan rá. A nyugodt tenger dagad, csobban, mormol magában. A futó hajó nyomában szürke vonal húzódik,

egyre tisztábban és völgyesebben. Sziklák és épületek, egy szélmalom, meg egy templom bontakoznak ki egyre jobban. Aztán besuhanás a sima vízbe; a hajó kiköt egy révgátnál; embercsoport figyel már messziről, és érkező barátokat köszönt a parton. Kiszáll a hajóról, gyorsan lép tova közöttük, látomás az is, hogy végre ott van, angol földön.

Lázas álmai között arra gondolt, megvonul majd vidéken, jól ismert csöndes helyen, és ott marad, amíg megtudja, mi történt közben és megfontolja, hogyan cselekedjék. Kábulatában emlékezett egy állomásra, amelyen szárnyvonalra térve át, elérhet egy csöndes fogadóig. Ködös elméjében elhatározta, hogy ott megáll majd és megpihen.

Ezzel a szándékkal osont be az egyik vasúti kocsiba, amilyen gyorsan csak tudott, aztán, köpenyébe burkolódzva, úgy ült ott, mintha aludnék, míg a vonat gyorsan röpítette befelé a tengertől, mélyen a sziget zöldellő tájai közé. Amint megérkezett céljához, kinézett, és gondosan szemügyre vette a helyet. Emlékezete csakugyan nem csalt. Magányos, elhagyatott hely volt, erdőcske szélén. Egyetlen ház állt ott csupán. Ezt is csak ebből a célból építették, vagy alakították át, és csinos kert vette körül. A kis város, amely legközelebb esett hozzá, az is jónéhány mérföldnyire volt. Itt aztán kiszállt, majd egyenesen a kis fogadóba tartott, anélkül, hogy valaki észrevette volna; kibérelt két egymásba nyíló szobát, fönt az emeleten; a két szobának meglehetősen elszigetelt fekvése volt.

Pihenni akart, hogy önuralmát és elméje egyensúlyát visszanyerje. Az esztelen zavarodottság, meg a düh fogait csikorgatta, amint föl s alá járt szobájában - most már teljesen hatalmába kerítette. Gondolatait nem tudta sem megállítani, sem irányítani, odamentek, ahová akartak, és magukkal ragadták. Bódult volt egészen, és halálosan fáradt.

De mintha átok fogta volna meg, hogy ne pihenhessen többé. Öntudatától nem bírt szabadulni, és fáradt érzékeinek már végképp nem parancsolhatott. Nem mintha arra kényszerítették volna, hogy tudomást vegyen a körülötte levő hangokról, vagy tárgyakról; hanem az utazás gomolygó látomásaitól nem akartak elfordulni. Semmi áron. Állandóan előtte volt az a kép, amint Edith ott áll, rászögezi sötét, megvető tekintetét; de ő csak vágtat tovább, falvakon és városokon, napfényen és sötétségen keresztül; esőben és szárazon, országúton és kövezeten, hegyen, völgyön, magasságokon és mélységeken át, kínzottan és riadtan a csengettyűk, a kerekek, a lódobogás egyhangúságától, és sehol sincs nyugalma.

- Milyen nap van ma? - kérdezte a pincértől, aki az ebédhez terített.

- Milyen nap, uram?

- Szerda?

- Szerda, uram? Nem. Csütörtök.

- Elfelejtettem. Hány óra is csak? Nem húztam fel az órámat.

- Néhány perc múlva öt óra, uram, talán sokáig tetszett utazni, uram?

- Sokáig.

- Vasúton, uram?

- Vasúton.

- Nagyon szédítő dolog az, uram. Magam ugyan nemigen szoktam utazni, de az urak sokszor mondják, hogy szédít.

- Sokan járnak ide?

- Elég sokan, uram, általában. De most éppen senki sincs itt. Nagyon lanyhán megy az üzlet. Nagyon lanyhán megy most minden, uram.

A vendég nem felelt. Fölült a pamlagon, ahová az előbb lefeküdt, és két térdére könyökölve, a földre meredt. Figyelmét nem tudta hatalmában tartani, vagy kormányozni, egy pillanatra sem. Odaröppent, ahová akart, de az álom sehogyan sem vehetett rajta erőt.

Ebéd után sok bort ivott, de hasztalanul. Efféle segítség sem hozott álmot a szemére. Gondolatai egyre összefüggéstelenebb tömegben, mind könyörtelenebbül hurcolták maguk után - azokhoz a boldogtalanokhoz hasonlított, akiket büntetésképpen vad lovak farkához kötöttek. Semmi feledés, semmi nyugalom.

Meddig ült ott, poharazva és töprengve, míg a képzelődés szilajon elragadta, talán maga tudta volna megmondani a legkevésbé. De azt mégis tudta, hogy nagyon sokáig ült már ott a gyertya mellett, amikor egyszerre felugrott, és hirtelen támadt rémülettel hallgatódzni kezdett.

Mert ez most igazán nem volt képzelődés. A föld remegett, a ház rázkódott és az a bősz, fékezhetetlen robogás megint ott a levegőben! Érezte, amint közeledik és tovanyargal; és még akkor is, amikor odarohant az ablakhoz és látta, hogy mi az, riadtan hátrahúzódott onnan, mintha még csak ránéznie is veszedelem lenne.

Átok a tüzes ördögre, amely simán s mennydörgő robogással száguld át a távoli völgyön, felvöröslő fényt és kékes füstöt vet szét s aztán máris eltűnik! Úgy érezte, mintha hirtelen felkapták volna a szörnyeteg útjából, megmentve attól, hogy cafattá szaggassa széjjel. Még most is reszket és borzad, amikor pedig már a leghalkabb nesz is elenyészett és a holdfényben csillogó vassínek körül olyan üres és csöndes minden, akár a sivatagban.

Nyugodni nem bírt, valami ellenállhatatlanul vonzotta - legalábbis úgy tetszett - a felé az út felé. Kiment és ott ácsorgott a sínek mentén, s az elrobogott vonat útját követte szemmel, az elhullatott és még mindig füstölgő zsarátnok és hamu nyomán. Vagy félóráig mehetett abba az irányba, amerre a vonat elrobogott, aztán megfordult, és ellenkező irányba haladt - állandóan a sín mentén - már a fogadó kertjén túl is, s csak ment tovább, sokkal tovább; kíváncsian nézegette útközben a hidakat, jelzőlámpákat, közben azon gondolkodott, vajon egy másik ördög mikor robog erre megint?

Aztán a föld reszketni kezd újra és gyors rezgés támad a fülében; tompa fény közeleg, majd hirtelen két égő, vérvörös szemmé válik és vakító tűzzé, amelyből izzó parázs hull; valami óriási zúgó, robogó tömeg ellenállhatatlanul tovaragadó ereje érzik, léghuzam és robogás - egy másik vonat jött és ment el ismét, a magányos ember pedig úgy kapaszkodik a kapuba, mintha az életét mentené!

Aztán még egy másikra várt, utána egy másikra még. Visszasétált oda, ahonnan kiindult, aztán megint oda, ahol megfordult az imént, és az utazásnak agyában gomolygó és fárasztó képein keresztül szeme az újabb szörnyeteg után kutatott. Majd az állomás közelében álldogált, s arra várt, míg valamelyik vonat megáll; majd, amikor egy csakugyan megállt, és a mozdonyt lekapcsolták, hogy vizet vegyen, Carker ott ácsorgott mellette, és nézte a nehéz kerekeket és a mozdony érchomlokát, s arra gondolt, milyen kegyetlen ereje és hatalma is lehet ennek a szörnynek! Iszonyú! Látni, amint roppant kerekei lassan megmozdulnak, és az ember arra gondol, hogy alájuk kerül és cafattá morzsolódik!

A bor, meg a nyugalom hiánya teljesen megzavarta - semmi sem segíthetett, noha halálosan fáradt volt -, és ebben a lelkiállapotban mindezek a tárgyak és gondolatok oly beteges fontosságra emelkedtek előtte! Amint - úgy éjfél körül történt - a szobájába visszament, még egyre kísértették, és sokáig ült ott, arra várva, mikor jön újabb vonat.

És várta ágyában is, az alvás minden reménye nélkül. Feküdt és hallgatódzott; és amikor érezte a rázkódást, meg a remegést, fölkelt, odament az ablakhoz és, amennyire onnan lehetett, leste a tompa fényt, amely egyszerre két izzó, vörös szemmé vált, s a cikázó, parázst hullató vad tüzet, az óriás robogását és a villogás, meg a füst nyomát, messze a völgyben. Azután meg odanézett, abba az irányba, amerre másnap reggel távozni akart, mert már látta, hogy itt nincs számára nyugalom; majd visszafeküdt, de akkor utazásának képei zaklatták; a csengettyűk, kerekek és a lovak dobogásának egyhangúsága, míg egy új vonat nem jött, és ez így tartott egész éjszaka. Ahelyett, hogy önuralmát visszanyerte volna, úgy látszott, ha még lehetséges volt, hogy az éjszaka során egyre inkább elveszti. Mikor a szürkület eljött, még egyre gyötörték gondolatai, pedig untalan hessegette agyából, amíg jobb erőben nem lesz megint. A múlt, a jelen, a jövő összezavarodva gomolygott előtte, és teljesen elvesztette tiszta látását.

Mikor aztán belépett hozzá gyertyával az az ember, aki előző este kiszolgálta, megkérdezte tőle: - Hogy is mondta tegnap, hánykor kell innen elindulnom?

- Negyed öt körül, uram. A gyorsvonat négykor megy el itt, de nem áll meg.

Carker végighúzta kezét lüktető homlokán, aztán órájára nézett. Fél négyre járt.

- Valószínű nem lesz egyetlen utas sem, uram; két úr van itt ugyan, de a londoni vonatra várnak.

- Azt hittem, úgy mondta, hogy senki sincs a házban - szólt Carker, odafordulva az emberhez, s régi haragos, gyanakvó mosolyának halvány árnya jelent meg arcán.

- Nem is volt, uram. De a két úr azzal az éjszakai vonattal érkezett, amely itt megállt. Hozzak meleg vizet, uram?

- Ne! És vigye el azt a gyertyát. Elég világos nekem a nappal!

Mivel félig felöltözötten vetette magát az ágyra, Carker abban a pillanatban ott állt az ablaknál, amint a pincér kiment. Az éjszakát már elűzte a szürkület hideg világossága, az égen pedig ott látszott a közelgő napot jelző rőt derengés. Fejét és arcát megmosta a hideg vízben - nem hűsítette a víz -, aztán nagy sietséggel felöltözött, kifizette számláját és elment.

A levegő hidegen és kellemetlenül csapta meg. Sűrű harmat pihent mindenen, és noha Carker nagy forróságot érzett, mégis összeborzongott. Előbb odanézett egy pillanatig az útra, ahol az előző éjszaka járt, s ahol a jelzőlámpák most olyan gyöngén égtek a reggelben, minden jelentőségüktől megfosztottan, amint a nappal megérkezett; azután a kelő nap felé fordult, látta teljes dicsőségében, ahogy végigtündökölt a tájon.

Hódolatra késztető, földöntúli szépségű és ünnepélyes volt a nap, csöndesen és derülten kelt fel, mintha meg sem rezzenne mindannak a gonoszságnak és vételeknek láttára, amelyre sugarai rágyognak, mióta e világ kezdődött - és ki merné mondani, hogy még Carker lelkében sem támasztotta fel valami az erény gyenge érzését, és égben elnyerendő jutalmát. Ha valaha némi gyöngédséggel gondolt a bátyjára, vagy húgára, ki mondhatja meg, vajon nem akkor történt-e, abban a pillanatban?

Ilyen érzésre valóban szüksége is volt. Lelkére már a halál árnya nehezedett. Különválasztották már az élők világától, hogy lezuhanjon a sírba.

Megváltotta a jegyet, addig a faluig, ameddig menni kívánt; aztán föl és alá járkált, s a síneket nézte, amint egyik irányban a völgyön futottak keresztül, a másik irányban pedig egy sötét híd felé, a közelben. Mikor aztán sétájában az állomás deszkakerítése határt vetett, megfordult, és

egyszerre szemben állt azzal, aki elől menekült. Ott bukkant fel éppen az ajtóban, amelyben az előbb ő maga is belépett. És szemük találkozott.

A meglepetés okozta hirtelen bizonytalanságban Carker megtántorodott, megbotlott és leszédült az alatta tovanyúló vágányra. Aztán, megszilárdítva lábát, néhányat lépett a vágányon visszafelé, hogy nagyobb legyen a távolság közte, meg üldözője között, s ziháló lélegzettel visszanézett.

Most kiáltást hallott - még egyet -, és látta, mint változik át a bosszú szenvedélye az ájuláshoz közelítő gyengeséggé és rémületté üldözője arcán - érezte, hogy rázkódik a föld - egy szempillantás és tudta, hogy a robogás itt van mögötte - felsikoltott - körülpillantott - látta a vörös tűzszemeket a napfényben, hályogosan és homályosan, szorosan mellette valami a földhöz vágta, fölkapta, örvényszerűen ragadta valami malom fogazott élű kerekein, körbekörbe forgatta, ízenként szaggatta szét, és élete folyamát felnyalta izzó hőségével és megcsonkított teste darabjait felhajította a levegőbe.

Mikor az a másik utas fölocsúdott ájulásából, látta, hogy onnan messziről négy ember hoz betakarva valamit, ami súlyosan és mozdulatlanul fekszik egy deszkalapon; és látta azt is, amint mások a vágányon szimatoló kutyákat kergették el, aztán egy csomó hamuval felitatták a vért.

ÖTVENHATODIK FEJEZET

Többek öröme és a Viador Csirke felháborodása

A tengerészkadétnál ugyancsak zajlott az élet. Toots úr és Susan megérkezett. Susan úgy száguldott fel a lépcsőn, mint az eszeveszett. Toots úr és a Viador Csirke pedig a nappaliba ment.

- Ó, lelkem, egyetlen, drága, aranyos Floy kisasszonykám! - kiáltotta Susan, Florence szobájába rontva. - Arra gondolni, hogy ide jussunk, és itt találjam, egyetlen, édes aranyom, és senki se legyen mellette, meg még otthona se legyen, nem, hiszen nem is megyek én el innen megint, Floy kisasszony, mert ha nem is mohosodok be éppen, azért még nem vagyok kőzuhatag sem, meg a szívem sincsen kőből, mert ha az volna, hát nem szakadna szét, mint ahogy most tüstént megszakad, jaj, istenem, istenem!

Nipper kisasszony csak úgy öntötte a szót szünet nélkül és megállás nélkül, aztán odalépett úrnője elé, és úgy kulcsolta át két karjával.

- Ó, aranyom! - kiáltotta Susan. - Tudok én mindent, ami történt, elejétől végig, lelkem gyönyörűségem, jaj, most mindjárt megfulladok, levegőt, levegőt!

- Susan, drága jó Susan! - kiáltott fel Florence.

- Ó, az én lelkem kisasszonykám! Akinek én már a cselédje voltam kislányka korában is. És hát igazán, valóban, valóban férjhez megy? - kiáltotta az öröm és fájdalom, büszkeség és bánat meg ég tudja, hányféle más ellentétes érzés összecsapása közt.

- Ki mondta neked? - kérdezte Florence.

- Ó, drága, jó istenem, hát az az ártatlan teremtés, Toots! - felelt Susan és görcsös nevetésben tört ki. - És mindjárt tudtam, drágám, hogy igaz, mivel úgy a szívére vette. A leghűségesebb, legártatlanabb lélek a világon. És az én lelkem, aranyom, csakugyan férjhez megy? - kiáltotta Susan ismét, újabb ölelés és újabb könnyzápor közepette.

A részvét, öröm, gyöngédség, pártfogás és sajnálkozás keveréke, ahogyan Susan minduntalan visszatért erre a tárgyra, minden visszatérésnél felkapta a fejét, hogy felnézzen úrnője bájos, fiatal arcára és megcsókolja, majd újra odahajtsa a vállára, közben simogatta, ölelgette és zokogott, igazi, csupa szív női viselkedés volt.

- Úgy, úgy - szólalt meg Florence csillapító hangja -, most már egészen a régi vagy, édes Susan.

Susan Nipper leült a földre, úrnője lába elé, kacagott és zokogott, egyik kezével zsebkendőjét szorította szeméhez, másikkal Diogenészt simogatta, az meg az arcát nyalta, majd azt mondta, most már igazán lecsillapodott, bizonyításául keservesebb sírásra fakadt.

- Én... én... én... igazán nem láttam még egy ilyen teremtést, mint ez a Toots - mondta végül -, nem én, soha életemben!

- Olyan jószívű - szólt Florence.

- És olyan furcsa - zokogott Susan. - Jaj, miket beszélt összevissza a kocsiban, az a semmirevaló Csirke meg ott ült fönn a bakon.

- Hát miről beszélt, Susan? - kérdezte Florence félénken.

- Ó, hát a Walters hadnagy úrról, meg a Gills kapitányról, meg magáról, drága Floy kisasszony, meg a néma sírról.

- A néma sírról! - ismételte Florence.

- Azt mondja - s itt Susan valóságos nevető rohamban tört ki -, hogy mindjárt leszáll abba a néma sírba, mégpedig egészen nyugodtan, csakhogy hát, lelkem, édes Floy kisasszonykám, azért dehogy száll ám, hiszen sokkal boldogabb attól, hogy másokat boldognak láthat, semhogy megtenné; és lehet, hogy nem bölcs Salamon éppen - tette hozzá Susan, áradó szóbőségben -, nem is mondom én, hogy az, hanem azt az egyet merem állítani, hogy önzetlenebb ember nem élt még ezen a világon!

Mivel Nipper kisasszony még mindig nem tért magához nevetési rohamából, e határozott nyilatkozata után szinte elbágyadt, majd értésére adta Florence-nak, hogy Toots úr odalenn várja, hogy láthassa, ami gazdag fizetség volna számára legutóbbi vállalkozásának viszontagságaiért.

Florence felszólította Susant, kérje meg Toots urat, mint szívességre, ami neki Florence-nak nagy örömet szerez, hogy jöjjön fel hozzá, hadd köszönje meg neki a szolgálatait személyesen. Susan pár pillanat múlva elő is teremtette a fiatalurat, akinek külseje még mindig szerfölött dúlt volt és erősen hebegett.

- Dombey kisasszony - kezdte Toots -, az, hogy módot nyújtott arra, hogy... hogy ismét szemlélhessem... nem hogy szemlélhessem, hanem... hogy... nem is tudom pontosan, mit is akartam mondani, no de hát igazán nem jelent semmit.

- Nekem olyan gyakran van mit megköszönnöm önnek - felelte Florence, ártatlan lelkének hálájától sugárzó arccal odanyújtva neki mindkét kezét -, hogy már nem is marad rá szavam, és nem is tudom, hogyan köszönjem meg legjobban.

- Dombey kisasszony - felelte Toots úr hódolón -, ha a kegyed angyali természetével összeegyeztethető volna, hogy átkozzon engem, azzal... ha szabad így mondanom... sokkal kevésbé terítene földre, mint a nyájasságának meg nem érdemelt megnyilatkozásával. A hatása énrám... olyan... de hiszen - szakította félbe Toots önmagát -, ez már eltérés a tárgytól, és igazán nem tesz semmit.

Mivel, úgy látszott, hogy erre csakugyan nem lehet felelnie mással, mint azzal, hogy újra megköszönni jóságát, Florence még egyszer megköszönte.

- Szeretném Dombey kisasszony - kezdte ismét Toots úr - megragadni ezt az alkalmat arra, hogy néhány szónyi magyarázatba bocsátkozzam. Már előbb lett volna szerencsém Susannal visszatérni; de először nem is tudtuk, hogy hívják azt a rokonát, akihez ment; másodszor meg, annak a rokonának a házát már elhagyta, és egy másikhoz ment, messze lakott onnan; így aztán bizonyos vagyok benne, hogy a Csirke bölcsessége nélkül aligha találhattuk volna meg idejében.

Florence meggyőződéssel bólintott.

- Ez még nem a lényeg azonban - folytatta Toots úr. - Biztosítom, Dombey kisasszony, hogy Susan társasága mostani kedélyállapotomban olyan vigasztalás és öröm volt a számomra, hogy csak érezni tudom, de leírni nem. A tett magában hordja jutalmát. Ez azonban még mindig nem a lényeg. Egy alkalommal már megjegyeztem, Dombey kisasszony, hogy én tudom, nem vagyok éppen az, akit éles eszű embernek neveznek. Ennek tökéletesen tudatában vagyok. Nem hiszem, hogy akárki is jobban tudatában lehetne a saját... ha a kifejezés nem volna túlságosan erős, azt mondanám, hogy... tökfejűségének, mint én. De azért, Dombey

kisasszony, még én is észreveszem a dolgok állását Walters hadnagy úr körül. Akármilyen kínszenvedést is szereztek nekem ezek a dolgok, (ami nem tesz semmit), azért kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy Walters hadnagy olyasvalaki, aki érdemesnek látszik arra az áldásra, amely az égből esett oda a... fejére. Adja isten, hogy soká élvezhesse az áldást, és meg tudja becsülni úgy, mint egy másik, egészen különböző és igen érdemtelen személy, akinek a neve igazán nem számít semmit, megbecsülni tudta volna. Ez mindazáltal még mindig nem a lényeg. Gills kapitány jó barátom és azt hiszem, Dombey kisasszony, hogy Gills kapitánynak örömet szerezne, ha időközben még jönnék-mennék itt. Én is nagyon örülnék neki, ha el-eljöhetnék. De nem feledhetem el, micsoda hibát követtem el egyszer a brightoni főtéren; éppen azért, ha az én jelenlétem a legkevésbé is kellemetlen kegyednek, jelezze ezt most előttem, és biztosítom, hogy én teljesen megértem. Nem fogom sértésnek tekinteni, sőt boldog és büszke leszek, hogy bizalmával megtisztel.

- Ha ön - felelt Florence -, ön, aki nekem olyan régi és hűséges barátom, távol maradna ettől a háztól, nagyon boldogtalan lennék. Soha, soha nem jelenthet számomra mást, mint tiszta örömet, ha látom.

- Dombey kisasszony - felelt Toots úr, és elővette zsebkendőjét -, ha most könnyet ejtek, csak az öröm miatt történik. Igazán nem tesz semmit, és valóban nagyon lekötelezett. És talán szabad lesz a kegyed jóságos szavai után megjegyeznem, hogy ezek után nem szándékozom a külsőmet elhanyagolni többé.

Florence a legbájosabb zavarban fogadta ezt a bejelentést.

- Úgy értem - folytatta Toots úr -, hogy embertársi kötelességemnek tartom, mindaddig, amíg a néma sír maga számára nem követel, hogy igyekezzem a legelőnyösebb formában megjelenni és... és a cipőmet mindig olyan fényesre keféltetni, amennyire a... a körülmények engedik. Ez az utolsó eset, Dombey kisasszony, amikor bármiféle magán és személyes természetű megjegyzésekkel előmerészkedem. Igazán nagyon köszönöm a jóságát. Ha nem is vagyok olyan éles elméjű, mint amilyennek jó embereim látni óhajtanának, vagy amilyennek magamat tudni szeretném, azért, becsületemre, a jóságot és gyöngédséget értékelem mindig. Úgy érzem - folytatta Toots szenvedélyes hangon - hogy... hogy ebben a percben rendkívül hatásos módon ki tudnám fejezni az érzéseimet, ha... ha... azt tudnám, mivel kezdjem.

Mivel egy-két percnyi szünet után is úgy látszott, mintha ez a kezdet még mindig hiányozna, Toots úr hirtelen elbúcsúzott és lement, hogy a kapitányt megkeresse, és meg is találta a boltban.

- Gills kapitány - kezdte Toots -, ami most közöttünk történni fog, az a bizalom szent pecsétje alatt történik. Ez a beszélgetés következménye, Gills kapitány, amely az előbb ott fent Dombey kisasszony és köztem lezajlott.

- Vízszín alatt és vízszín fölött, fiam? - dörmögte a kapitány.

- Tökéletesen úgy - felelt Toots, akinél a helyeslés melegségét nagyban fokozta, hogy a leghalványabb sejtelme sem volt arról, hogy mit érthetett e szavak alatt a kapitány. - Dombey kisasszony nemsokára egybekel Walters hadnagy úrral, ugye kapitány úr?

- Hát úgy bizony, fiam. Mi itt bajtársak vagyunk valamennyien, Wally és menyasszonya nemsokára társak lesznek majd a *szolgaságnak házában*, mihelyt a vallatás megtörtént.

- A vallatás, Gills kapitány!

- No, hát a templomban - felelt a kapitány, hüvelykujjával hátrabökve a válla fölött.

- Ah! Úgy!

- Aztán - folytatta a kapitány rekedt suttogással, és szelíden mellbe legyintette Toots urat, aztán néhány lépést hátrált, hogy onnan nézzen rá végtelen elragadtatásában -, aztán ki következik? Ez a gyönyörű teremtés, akit olyan finoman neveltek föl, mint egy paradicsomi madarat. Wallyval Kínába megy, a zúgó tengeren keresztül.

- Szentisten, Gills kapitány!

- Bizony, úgy van - bólintott a kapitány. - A kínai hajó vette fel Wallyt a hajótörés után, mert orkán miatt eltérült útjából. Wally is megtette velük a nagy utat, és a hajón és a parton is mindenki nagyon megszerette... mert hát ilyen ügyes és jó fiú nem egykönnyen akad ám... így aztán, mikor a rakomány-felügyelő meghalt Kantonban, Wallyt nevezték a helyébe (mert előbb írnok volt a hajón), és most már állandó rakomány-felügyelő egy másik hajón, amelynek a gazdája ugyanaz. Így aztán, látja, a mi aranyunk Walterrel Kínába megy, a zúgó tengeren keresztül.

Toots úr és Cuttle kapitány egybehangzóan felsóhajtottak.

- És aztán? - folytatta a kapitány. - Hiszen szereti a fiút hűséggel. Az meg őt. Akiknek pedig szeretni meg ápolni kellett volna szegényt, úgy bántak vele, mint kivert kutyával. Mikor kiűzve otthonából, idejött, aztán összeesett, itt a fedélzeten, hát szegény, megsebzett szíve majdnem összetört. Én csak tudom. Én, Edward Cuttle láttam. Azt a szívet semmi sem foltozhatja össze megint, csak az igaz, hűséges, meleg szeretet. Ha ezt nem tudnám, meg ha nem tudnám azt is, hogy Wally az ő igaz, hű szerelme és testvére, ő meg a Wallyé, hát öcsém, előbb ráállnék arra, hogy a két karomat, lábamat levágják a helyéből, mintsem őt eleresszem. De hát tudom, hogy így van, és ezzel vége. Így hát csak annyit mondok, az ég angyala kísérje őket mindkettőjüket, és úgy is lesz. Ámen.

- Gills kapitány - szólt ekkor Toots -, kérem, részesítsen abban az örömben, hogy kezet szoríthassak önnel. Ön úgy tudja a dolgokat elmondani, hogy kellemes melegséget érzek itt, a hátamban. Nos, hát én is azt mondom, hogy ámen. Önnek tudomása van arról, Gills kapitány, ugye, hogy Dombey kisasszonyt én is imádtam.

- Fel a fejjel! - szólt a kapitány kezét rátéve Toots úr vállára. - Ne hagyja el magát, fiam!

- Magamnak is az a szándékom, hogy nem hagyom magam - szólt a felbátorodott Toots. - És az is, hogy talpra állok, amennyire csak tudok. Mire a néma sír majd ásítani fog, akkor majd belefekszem, Gills kapitány, előbb nem. De mivel jelenleg nem vagyok éppen biztos a dolgomban, amit mondani szeretnék önnek s különös kegynek tekinteném, ha Walters hadnagy úrnak is elmondaná, az a következő:

- A következő - ismételte a kapitány. - Csak rajta!

- Mivel Dombey kisasszony olyan leírhatatlan kedves volt - folytatta Toots úr könnybe lábadt szemmel -, és úgy nyilatkozott, hogy az én jelenlétem nem kellemetlen neki, sőt, éppen ellenkezőleg áll a dolog, és mivel itt mind ön, mind a többiek olyan türelmesek és elnézőek olyasvalaki iránt, akiről - jelentette ki Toots úr keserűen - azt lehet mondani, hogy tévedésből született... eljövögetek ide esténként, az alatt a rövid idő alatt, amíg mindnyájan együtt lehetünk. Hanem az, amire kérném, Gills kapitány, ez volna. Ha egy-egy pillanatban úgy érezném, hogy képtelen vagyok Walters hadnagy úr boldogságát tovább szemlélni, és kirohannék a szobából, akkor, remélem, Gills kapitány, hogy mind ön, mind ő maga, úgy tekintik ezt, mint szerencsétlenségemet, és nem mint hibámat, vagy az önmagammal folytatott belső küzdelem hiányát. És bizonyosra veszik, hogy senki iránt nem táplálok rosszindulatot... legkevésbé pedig éppen Walters hadnagy irányában... és ön olyan esetekben úgy utólag odavetné azt a megjegyzést, hogy bizonyosan egy kis sétára indultam, vagy azért mentem ki,

hogy megnézzem a tőzsdeépületnél, hány óra... Gills kapitány, ha ön belemenne ebbe a megállapodásba, és ezeket mondaná Walters hadnagy úrnak, olyan nagy megkönnyebbülésemre szolgálna, hogy akkor is olcsónak találnám, ha vagyonom tekintélyes részét kellene odaadnom érte.

- Öcsém - szólt a kapitány -, ne is mondjon többet. Nem húzhat az árbocra olyan lobogót, amire Walter meg én ne felelnénk hasonlóval.

- Gills kapitány - felelt Toots úr -, a lelkem most már nagyon megnyugodott. Szeretném megőrizni mindnyájuk jó véleményét. Én... én becsületszavamra, mindig olyan jól elgondolom a dolgot, akármilyen rosszul is csinálom. Tudja - folytatta Toots úr -, ez olyan, mintha Burgess és Társa a legcsodálatosabb nadrággal szeretnék lekötelezni vevőjüket, de nem tudnák kiszabni úgy, ahogy kigondolták a fejükben.

Ezzel a kitűnő példával aztán, amelyre szemmelláthatólag büszke is volt egy kicsit, Toots úr ajánlotta magát és elment.

A derék kapitány, szíve gyönyörűségével a házban és mellette Susannal, valóban boldogságtól sugárzott. Ahogy a napok tovaröppentek, ez a sugárzás és boldogság csak növekedett. A kapitány tanácskozást folytatott Susannal, akinek bölcsessége iránt mélységes tiszteletet érzett. (MacStingernével szemben való vitéz magatartását különben sem bírta elfelejteni), azután azt javasolta Florence-nek, hogy annak az öregasszonynak a lánya helyett, aki a kék ernyő alatt szokott tartózkodni a Leandenhall vásártéren, ésszerű okokból és a titoktartás szempontjából is, olyant szerződtessenek a házimunkák ideiglenes elvégzésére, aki nem ismeretlen előttük, és akiben teljesen megbízhatnának. Susan megjegyezte, hogy legjobb volna elhozni Richardsot. Florence arca felragyogott e név hallatára. Susan tehát még aznap délután elindult a Toodle nemzetség hajléka felé, hogy Richardsot megkérdezze a dolog felől, és este diadallal jött aztán vissza, a régi, piros arcú, almaképű Polly kíséretében, akinek öröme Florence láttán nem maradt el még a Susan Nipperé mögött sem.

Miután ez a hadvezéri fegyvertény is megtörtént, mely a kapitánynak módfeletti megelégedésére szolgált, mint egyáltalán minden, ami mostanában történt, a legközelebbi dolog, ami Florence-re várt, az volt, hogy Susant a küszöbön álló válásra előkészítse. És ez bizony nem tartozott a könnyű dolgok közé, mivel Nipper nagyon határozott természet volt, márpedig ő erősen feltette magában, ő bizony úgy jött vissza, hogy úrnőjét el nem hagyja, nem, soha többé.

- Ami meg a bért illeti, drága Floy kisasszony - szólt Susan -, csak nem fog megbántani azzal, hogy még célozgat is rá, mert hiszen van nekem a takarékban elég pénzem. De el sem adnám a szeretetet, meg a tiszteletet, amivel tartozom, nem én, még ha a takarékpénztár meg én soha hírét sem hallottuk volna egymásnak, vagy ha a bank ezer darabra is robbanna szét; hiszen lelkem, angyalom, sohasem volt maga az én segítségem nélkül, amióta szegény boldogult jó mamája meghalt, és ámbátor nem vagyok valami isten csudája, hanem engem már megszokott, egyetlen aranyom, aki még a kis kisasszonyom volt nekem annyi éven keresztül, és csak tán nem gondol arra, hogy énnélkülem menjen akárhová is, mert annak nem szabad megtörténni, és nem is lehet.

- De édes Susanom, csakhogy én nagyon, nagyon hosszú útra megyek ám!

- Jól van, Floy kisasszony, és aztán? Annál nagyobb szüksége lesz rám. A hosszú utazás még nem akadály én előttem, hála istennek! - tette hozzá a buzgó Susan.

- De Susan, hiszen Walterrel megyek... és elmennék vele akármeddig, akárhová! Walter szegény ember, én magam is nagyon szegény vagyok és így meg kell tanulnom, hogyan segíthetek magamon, és hogyan lehetek a segítségére neki is.

- Drága Floy kisasszony - tört ki újra Susan, erősen rázva a fejét -, hisz az nem újság a kisasszonynál, hogy sajátmagán és másokon is segít és a legeslegtürelmesebb, meg leghívebb minden nemes szív között, hanem azért tessék csak megengedni, hogy beszéljek Walter Gay úrral, és hadd igazítsam el a dolgot vele, mert hogy az én kisasszonykám egyedül járja be keresztül-kasul a világot, azt én nem tudom nézni, és nem is akarom.

- Egyedül, Susan! Egyedül, amikor Walter visz magával? - Ó, micsoda boldog, ragyogó, lelkesült mosolygás volt most Florence arcán! Ha Walter láthatta volna! - És én tudom - folytatta aztán gyöngéden -, ha megkérlek szépen, hogy ne beszélj erről Walternek, akkor nem is fogsz, és én arra kérlek, ne beszélj, kedvesem.

- De hát miért ne, kisasszony? - zokogott Susan.

- Azért, Susan, mert a felesége leszek, egész szívemmel, hogy vele éljek, vele haljak. Ha pedig elmondanád neki, amit most nekem mondtál, azt hihetné, hogy én talán megijedtem attól, ami rám vár, vagy pedig azt, hogy neked van valami okod a féltésre, pedig édes Susanom, én szeretem őt!

A szavak csöndes melegsége és az egyszerű szívbéli őszinteség, amely ott rezgett minden szóban, és még tisztábbá szépült arca úgy meghatotta Susant, hogy csak odaborult Florence nyakába, és még egyszer könnyek között elrebegte, hogy igazán, igazán valóság az hát, hogy az ő kisasszonya férjhez megy, és simogatta, dédelgette Florence-ot, úgy mint annyiszor azelőtt.

De Nipper, noha nem szűkölködött női gyengeségekben, megemberelte magát, mint annak idején is, amikor a félelmetes MacStingernével szembeszállt. Ettől a perctől fogva nem tért vissza többé erre a tárgyra, mindig vidám, sürgölődő és tevékeny volt. Toots úrnak meg is mondta bizalmasan, hogy egyelőre kitart valahogy, hanem aztán, ha mindennek vége, és Floy kisasszony elment, siralmas látványt nyújt majd, az bizonyos; és Toots úr is megjegyezte, hogy ez szakasztott az ő esete, és ilyesformán könnyeiket bízvást összevegyíthetik; hanem azért Susan sohasem hagyta el magát annyira, hogy titkolt érzelmeinek Florence jelenlétében, vagy egyáltalán a tengerészkadét birodalmán belül utat engedjen.

Noha Florence kelengyéje kicsi és igen egyszerű volt - óh mennyivel gazdagabbat készítettek arra az esküvőre, amelyen nemrég Florence is részt vett! - mégis elég munkába került, míg rendbejött. Susan Nipper ott ült Florence mellett egész nap, és ötven varrónő egyesített buzgalmával dolgozott. Azután ugyancsak hely kellene ahhoz, ha el akarnánk sorolni mindazokat a csodálatra méltó tárgyakat, amelyek megvételével Cuttle kapitány akarta - ha engedték volna - a kelengyét gazdagítani; hogy egyebet ne említsünk, a rózsaszín napernyőket, színes selyemharisnyát, kék cipőt és más egyéb olyat, ami nélkülözhetetlen a hajón. Hanem különféle ürügyekkel rávették végül, hogy vásárlásaival egy varróeszköztartóra, meg egy útitáskára szorítkozzék; ezekből viszont meg is vette menten a lehető legnagyobbat, amit egyáltalán kapni lehetett. Tíz napon vagy két héten keresztül aztán a nap legnagyobb részében ott ült, és ezeket az útitáskákat nézte, a határtalan bámulat, meg a szörnyűséges gyanú között, hátha talán mégsem eléggé pompásak; és gyakran elrohant, hogy megvegyen még néhány lehetetlen tárgyat, amit szükségesnek tartott a készlet teljességéhez. Hanem a mesterfogás az volt, amikor a két készletet egy reggel hirtelen elvitte, és mind a kettőnek a tetejébe egy szív alakú sárgaréz lemezt veretett, rajta ezzel a névvel: *Florence Gay*. Aztán leült a kis nappaliban,

elszítt négy pipa dohányt egymás után, és észrevették, hogy hosszú órákon át nevetgél magában.

Walter lázasan dolgozott egész nap, de azért korán reggel mindig eljött, hogy Florence-et láthassa; az estéket pedig mindig velük töltötte. Florence sohasem jött le az emeletről, csak olyankor, amikor már itt volt az idő, hogy Walternek meg kellett érkeznie, és amikor ismét lekísérte az ajtóig, míg Walter karja védelmezően és büszkén fonta át a derekát; ilyenkor néha kitekintett az utcára. Ó, áldott idő! Ó, nyugtalan szív nyugodalma! Ó, mélységes, kiapadhatatlan, hatalmas forrása a szeretetnek, amelyben annyi minden elmerült.

Az a durva jel még mindig ott sötétlett a keblén. Minden sóhaja atyja elleni vádként emelte, és ott volt közte és szerelmese közt, amikor szívére szorította. De Florence már megfeledkezett róla. Szívük dobogásában minden durva zörej elnémult, és minden szeretetlen, zord szív emléke tovatűnt. Florence gyönge volt és törékeny, de szívében a szeretet hatalma lüktetett, és szerelmesének képében otthont és nyugalmat talált.

Hányszor tűnt elébe a nagy ház, meg a régi napok, az alkony óráiban, miközben az a szerető kar óvta, olyan büszkén, olyan boldogan, és ő, közelebb simulva hozzá, az emlékektől borzongott! Ha visszagondolt arra az estére, amikor bement atyja szobájába és azt az elfeledhetetlen tekintetet látta szemében - milyen gyakran emelte föl a fejét, hogy lássa szerelmese két szemét, amely olyan szerető komolysággal figyelte és ilyenkor sírt a boldogságtól, hogy menedékre lelhetett! És minél jobban hozzátapadt, a halott kistestvér annál többször megjelent emlékezetében, de atyját mintha akkor látta volna utoljára, mikor leosont a szobájába, és álmában megcsókolta arcát; csak ebben a helyzetében gondolt reá, és emlékezete attól az órától nem tágított.

- Walter, drágám - szólt Florence egy este, mikor már csaknem besötétedett -, tudja, mire gondoltam?

- Arra, hogy az idő mint szalad, és mi nemsokára kint leszünk a tengeren... ugye, édes Florence?

- Gondoltam arra is, Walter, de most nem éppen az járt az eszemben. Arra gondoltam, milyen nagy terhet is vállalt magára.

- Drága, szent terhet, édes szívem! Sokszor én is elgondolom.

- Tréfál, Walter. Azt tudom, hogy maga így érez. Hanem én az áldozatokra gondolok.

- Áldozatokra, szívem?

- Pénzáldozatra, édes szívem. Mindabból, aminek a megvarrásával Susan meg én szorgoskodunk, ugyancsak keveset tudtam megvenni magam. Maga szegény volt eddig is. És mennyivel szegényebb lesz miattam, Walter.

- Mennyivel gazdagabb, Florence!

Florence nevetve rázta a fejét.

- Azután meg - folytatta Walter - régen egyszer, mikor először mentem tengerre, valaki egy kis erszényt ajándékozott nekem, és pénz volt abban az erszényben.

- Ó - felelt Florence szomorú mosollyal -, nagyon kevés! Nagyon kevés, Walter! De ne higgye ám - folytatta Florence, könnyű kis kezét Walter vállára téve, és a szemébe nézve -, hogy én sajnálom, amiért ilyen teher vagyok magának. Nem, drágám, örülök neki, boldog vagyok, és a világ minden kincséért sem akarnám, hogy másképpen legyen!

- Én sem, Florence!

- Ó! De maga, Walter, sohasem érezhet úgy, ahogy én! Olyan büszke vagyok magára! Szívem valósággal dagad a gyönyörűségtől, ha arra gondolok: elmondják majd magáról, hogy egy szegény, kitagadott lányt vett el feleségül, aki itt oltalmat keresett; akinek sem otthona, sem hozzátartozója nem volt; akinek nem volt semmije... semmije! Ó, Walter, ha milliókat hoztam volna magammal, akkor sem lettem volna boldogabb a maga szeretetében, mint most vagyok!

- És maga, édes Florence, hát maga semmi? - kérdezte Walter.

- Semmi, Walter. A maga felesége csupán. - A könnyű kis kéz aztán lassan továbbcsúszott a vállán, hogy a nyakát átölelje, a hang pedig közelebb jött, egyre közelebb. - Én semmi sem vagyok többé, nem is élek külön, csak magában. Nincs a földön reményem, ami nem maga. Nincs semmi számomra, drága, ami nem maga.

Ó! Így bizony nem csoda, ha Toots úr aznap este többször is kénytelen volt otthagyni a társaságot; két ízben azért, hogy az óráját összeigazítsa a tőzsdeépület órájával, egyszer azért, mert hirtelen eszébe jutott, hogy egy bankárral kell találkoznia; utána pedig, hogy egyet-kettőt forduljon az Aldgate-kútig és vissza.

De még mielőtt Toots úr ezekre a körutakra elindult volna, sőt még megérkezte és gyertyagyújtás előtt, Walter így szólalt meg:

- Florence, angyalom, hajónk berakodása már a végéhez közeledik, és valószínűleg esküvőnk napján úszik le a folyón. Menjünk-e innen mindjárt az esküvőnk reggelén, és várjuk meg Kentben, amíg Gravesendben a hajóra léphetünk, ami körülbelül egy hét múlva várható?

- Ahogy akarja, Walter. Én akárhol boldog leszek. De tudja, ugye, hogy esküvőnk után nem lesz semmi ünnepség, és senki sem tud majd bennünket másoktól megkülönböztetni a ruházatunk szerint. Mivel még aznap elutazunk, elvisz-e... elvisz-e reggel valahova, Walter... korán, még mielőtt a templomba megyünk?

Walter, úgy látszik, megértette, amint illik is a szerelmesnek, akit annyira szeretnek, és beleegyezését csókkal pecsételte meg... talán többel is, mint eggyel, talán kettővel, hárommal, öttel, hattal... elég az hozzá, hogy ezen a békés estén Florence boldog volt nagyon.

Azután a nyugodt szobába Susan Nipper lépett be a gyertyákkal; Susant pedig a tea, a kapitány, meg a nagy kiránduló Toots követte; az utóbbi, mint említettük, utána gyakran útnak eredt, és bizony meglehetősen nyugtalan estéje volt. De ez mégsem fordult elő túl sokszor, és Toots úr általában elég szerencsésen megúszta ezeket az estéket, ugyanis *cribbage*-ot játszott a kapitánnyal, Nipper kisasszony pedig felügyelő és tanácsadói minőségben szerepelt mellette, hogy elméjét a játékhoz szükséges számítással elfoglalja; ami aztán rendkívül hatásos segítségnek bizonyult, hogy teljesen összezavarja.

A kapitány arca ilyenkor a legmegkapóbb példáját mutatta a fintorok változatosságának, sokaságának, amit csak arc elárulhatott, ösztönszerű gyöngédsége és Florence iránti lovagiassága azt súgta neki, hogy ez nem alkalmas idő holmi féktelen vidámságra, vagy a megelégedettség lármás mutogatására. Viszont a Világszép Klárára való emlékezés is állandóan ott fészkelődött a lelkében, mindenáron utat akart törni magának, és ugyancsak unszolta a kapitányt, hogy valamilyen jóvátehetetlen érzelmi kitörés bűnébe essék. Aztán meg Florence és Walter iránti csodálata - hiszen igaz is, olyan jól összeillettek, ahogy ott ültek, egymás iránti odaadásukkal, szépségükkel, ifjúságukkal, szerelmükkel, kissé külön a többiektől -, annyira erőt vett rajta néhányszor, hogy ilyenkor csak letette a kártyát, és sugárzó arccal bámult rájuk, közben buzgón törülgette homlokát a zsebkendőjével; míg csak a Toots úr hirtelen kirohanása nem emlékeztette, hogy önkéntelenül is jelentékenyen hozzájárult a nyomorúságához szegénynek. Ez a felfedezés aztán egyszerre mélységes szánalommal töltötte

el a kapitányt, egészen addig, míg Toots úr vissza nem tért. Ekkor aztán visszaült a kártyához, nagy titokzatosan hunyorított és bólintott Nipper kisasszony felé, és integetett a vaskampóval, jelezvén, hogy ilyen hibát nem követ el többet. Hanem aztán a következő pillanatban volt a legfigyelemreméltóbb, mert azon igyekezvén, hogy az örömet száműzze arcáról, úgy ült ott, szemét körülmeresztve a szobában, hogy minden elképzelhető fintor egyszerre megjelent az arcán, s a legérdekesebb harcot folytatta egymással. Miután pedig Florence és Walter gyönyörűsége győzött végül is, Toots úr újra kivágtatott a szabad levegőre, a kapitány pedig ismét töredelmes bűnbánattal ült, majd újból magához tért, s koronként halk, szemrehányó hangon azt mondogatta magának: „Csak lassan!", vagy valamilyen megrovást dörmögött Cuttle-nak, az „öreg fiúnak", melyben az óvatosság hiányát kifogásolta viselkedésében.

Egyik legkeményebb megpróbáltatását azonban Toots úr mégis saját magának köszönhette. Mikor elközelgett a vasárnap, amelyen a templomban a Cuttle kapitány emlegette „vallatásnak" kellett megtörténnie, Toots úr így öntötte ki érzelmeit Susan előtt:

- Tudja, Susan, engem rettenetesen vonz valami afelé az épület felé. Igaz, hogy az ott elhangzó szavak, amelyek örökre elszakítanak Dombey kisasszonytól, úgy szólnak majd a fülembe, mint a lélekharang, de azért, szavamra és becsületemre, úgy érzem, hallanom kell. Ezért hát - folytatta Toots úr -, eljön-e velem abba a szent épületbe holnap?

Nipper kisasszony azt felelte, hogy ő készséggel elkíséri, ha ez valamennyire könnyebbségére szolgál, hanem azért mégis megkérte, vesse ki fejéből inkább a gondolatot.

- Susan - felelt Toots úr igen ünnepélyesen -, mielőtt még bajuszomat bárki is felfedezte volna, már akkor imádtam Dombey kisasszonyt. Még a Blimber-féle szolgaság láncaiban nyögtem, imádtam Dombey kisasszonyt. Mikor a törvény értelmében nem tudtak többé megakadályozni vagyonom átvételében, amint hiánytalanul át is vettem, már imádtam Dombey kisasszonyt. Az eskü, amely őt Walters hadnagy úrral fűzi össze... engem meg... a bánattal, tudja - folytatta Toots úr, hatásos szót találván -, valóban rettenetes lehet és rettenetes is lesz nekem, de úgy érzem, hallani akarom. Úgy érzem, tudni akarom, hogy a hidat teljesen felégették már előttem, és se reményem többé, amit ápolhatnék, sem... nos, egyszóval... sem lábam, amellyel még egyszer talpra állhatok.

Susan Nipper nem tehetett egyebet, mint hogy őszintén sajnálkozott Toots úr lelkiállapotán, és ilyen körülmények között megígérte neki, hogy elkíséri a templomba, amit másnap csakugyan meg is cselekedett.

A templom, Walter választása, dohos, öreg épület volt, benn egy udvarban, a mellékutcák és szűk kis közök tömkelegében. Körülötte temetőkert, és mintha a templom maga is sírüregben feküdt volna, a körülötte levő házak mélyén, visszhangzó kövezetű utcákkal övezetten. Nagy, homályos, kopott alkalmatosság volt ez a templom; a magas hátú tölgyfa padokban valósággal elveszett az a húszegynéhány látogató, aki vasárnaponként betévedt; a lelkész hangja álmosan zengett az ásító ürességben, az orgona pedig úgy dörömbölt és morgott, mintha a templom gyomorgörcsökben szenvedett volna a gyülekezet hiányától, mely a szelek és a nedvek szabad járását gátolná. Viszont a hasonszőrűek társaságának hiányában ugyancsak nem szenvedhetett ez a templom, mert olyan sűrűen emelkedtek körülötte a többi tornyok, akár a hajók árbocfái a kikötőben. Még megszámlálni is nehéz lett volna templomunk tetejéről égnek meredő tömegüket. Úgyszólván minden udvarba meg zsákutcába jutott belőlük. A harangok csengőbongó zűrzavara, amint Susan meg Toots ama vasárnap reggelen arra igyekezett, fülsiketítő volt. Húsz szent épület szorongott sűrűn egymás mellett, s oszlopaik közé belépő látogatók után kongatott.

A nyáj szóban forgó két tévedt juhát az egyházfi aztán beterelte egy kényelmes padba. Mivel még korán volt, a szállingózó gyülekezetet számolgatták; a harang kiábrándult hangját hallgatták, amint megzendült a magas toronyban; vagy elnézegették azt a kopott kis öregembert, aki a bejáratnál, egy korlát mögött, a harangot rángatta, lábát kengyelnek feszítvén, akár a bika a vörösbegy meséjében. Toots úr hosszú ideig szemlélgette az asztalra helyezett hatalmas könyveket, aztán suttogóra fogott hangon megkérdezte Nipper kisasszonyt, vajon hol tartják a kihirdetési cédulákat; Susan azonban a fejét rázta, és a homlokát ráncolta, jelezvén, hogy e pillanatban minden beszélgetést visszautasít.

Toots úr azonban, nem bírván elterelni gondolatait a kihirdetésről, szemmelláthatólag azt kereste folyton az istentisztelet ama része közben, amely a házasulandók kihirdetését megelőzte. Amint aztán a kihirdetés felolvasásának ideje közeledett, a szegény fiatalemberen egyszerre roppant reszketés és szorongás vett erőt, amelyet semmi esetre sem csökkentett a kapitány váratlan megjelenése, fönn, a karzat első sorában. Mikor az egyházfi átnyújtotta a papnak a névsort, Toots úr ültében mindkét kezével erősen az ülés szélébe kapaszkodott; de mikor a pap Walter Gay és Florence Dombey nevét olvasta hangosan, harmadízben és utoljára, szegény Toots úr érzelmei kicsordultak: kalap nélkül kirohant a templomból, az egyházfi, a padnyitogató, meg az orvosi kar két tagja pedig, akik véletlenül éppen jelen voltak, nyomon követték; a fent nevezettek közül az első csakhamar vissza is tért, Toots úr említett ruházati cikkéért, miközben súgva megnyugtatta Nipper kisasszonyt, ne aggódjék az illető úr miatt, mert ő maga mondta az imént, rosszullétét illetően, hogy egyáltalán nem tesz semmit.

Nipper kisasszony érezte, hogy Európa népességének az a töredéke, amely hetenként itt lézeng, e magas hátú padok között, most őt fürkészi szemével, s így már akkor is éppen elég zavarban lehetett volna, ha ez a jelenet itt mindjárt be is fejeződik; azonban jelentékenyen növelte még a bajt, hogy a kapitány a karzat első sorában, amely szertelen felindulást és megdöbbenést árult el közben, ami oly módon befolyásolta a gyülekezet figyelmét, hogy az odalenn történtek titokzatos módon bizonyára vele is összefüggnek. Toots úr rendkívüli nyugtalansága még kínosabban fokozta és nyújtotta Susan helyzetének kényességét. A fiatal úriember ugyanis, jelenlegi állapotában képtelen lévén, hogy huzamosabb ideig ott tartózkodjék egymagában a sírok között, a gyászos töprengés prédájaként, meg aztán, mivel kétségkívül tiszteletét is mutatni akarta a szertartás iránt, amelyet megzavart, most hirtelen visszatért a templomba; padjába nem ült ugyan vissza, hanem odatelepedett a templom mellékhajójában egy ingyenes ülésre, két idős hölgy közé, akik rendszerint ilyenkor vették át a hetenként részükre kiutalt kenyéradagot, amely ott várta őket egy polcon, a kapu alatt. Toots úr aztán itt maradt, ebben a társaságban, rendkívül zavarván a gyülekezet áhítatát, mivel elkerülhetetlen volt, hogy rá ne nézzenek folyton, míg érzelmei erőt nem vettek rajta megint, aztán csöndben és hirtelen újra kiosont.

Ezek után már nem bízott magában eléggé, hogy még egyszer bemerészkedjék a templomba, másrészt azonban ő is ki akarta venni részét a történendőkből, így aztán koronként látni lehetett, amint elbúsult arccal betekint, hol az egyik, hol a másik ablakon. Mivel sok olyan ablak volt, amelyhez Toots úr kívülről hozzáférhetett, s nyugtalansága sem volt mindennapi, nemcsak annak kitalálása vált nehézzé, vajon melyik ablaknál bukkan fel legközelebb, hanem úgyszólván az egész gyülekezetnek tűnődni kellett a különböző ablakok esélyein, szabad idejében, amíg a prédikáció tartott. Toots úr szeszélyesen cikázott a sírok közt, hogy minden számítást megcsúfolt, mert, mint a szemfényvesztők alakjai, mindig ott jelent meg, ahol a legkevésbé várták; aztán e titokzatos megjelenések hatását még emelte az is, hogy Toots úr igen nehezen láthatott be az ablakon, a gyülekezet tagjainak viszont igen könnyű volt kilátniok, s a fiatal úriember egyes alkalommal sokkal tovább ágaskodott, mint várni lehetett

volna, s arcát szorosan odalapította az üveghez, amíg azon nem vette magát észre, hogy minden szem rajta függ: ekkor ismét hirtelen eltűnt.

Toots úr e ténykedései, meg a kapitány furcsa, izgatott viselkedéssel annyira megnehezítették Nipper kisasszony helyzetét, hogy a szó szoros értelmében mázsányi kő esett le a szívéről, amikor az istentisztelet befejeződött; viszont hazafelémenet nem is tanúsította Toots úr iránt szokásos nyájasságát, míg ez elmondta neki, meg a kapitánynak, hogy most, amikor már igazán tudja, hogy nincs számára remény, nyugodtabbnak érzi magát... azaz, nem lelkileg nyugodtabb, hanem egyszerűen, most már nyugodtabban és tökéletesebben nyomorult.

Az idő szárnyalva haladt, és végre az esküvő előtti este elérkezett. Mindnyájan együtt ültek a felső szobában, és eszükbe sem jutott, hogy bárki is háborgathatná őket; más ugyanis már nem lakott a házban, és a tengerészkadété volt az egész birodalom. Komolyak voltak és csöndesek, amint a holnapra gondoltak, de azért derültek is természetesen. Florence, közelében Walterrel, valami kis kézimunkát fejezett be, amelyet a kapitánynak szánt, búcsúajándékképpen. A kapitány Toots úrral *cribbage*-ot játszott. Toots úr Susantól kért tanácsot a kártyában, és kellő titkolódzással és körültekintéssel adott is. Diogenész fülelve ült, s olykor félig elnyomott, morgó kaffantásban tört ki, utána mindjárt elszégyellte magát, mintha maga is kételkedne, van-e rá oka tulajdonképpen?

- Lassabban, hé! - szólt rá a kapitány Diogenészre. - Mi a csuda ütött beléd? Mintha nyugtalan volnál ma este, fiam!

Diogenész farkát csóválta, de a következő percben már ismét hegyezte a fülét, majd megint vakkantott egyet; amiért aztán a farkát csóválva, újra bocsánatot kért a kapitánytól.

- Úgy látom, Di - szólt a kapitány, elgondolkozva pillantva bele a kártyájába, és vaskampójával megsimogatva az állát -, mintha Richardsra gyanakodnál; hanem hát, ha az a kutya vagy, akinek tartalak, akkor megváltoztatod a véleményedet, mert hisz a szeme fényéből érthetnél. No öcsém - fordult aztán Tootshoz -, ha kész, hát gyerünk.

A kapitány mindezt teljes nyugalommal és a játékra irányított figyelemmel mondta. Ekkor a kártya egyszerre kiesett a kezéből, szeme-szája tágra nyílt, két lábát hirtelen előrerúgta a szék alól, és határtalan elképedéssel bámult az ajtóra. Majd körülnézett a társaságon, s mikor látta, hogy senki sem veszi észre elámulását, sem okát, óriási erőfeszítéssel megemberelte magát, és hatalmasat csapva öklével az asztalra, mennydörgő hangon felkiáltott:

- Sol Gills! Hahó! - és ezzel odaesett egy viharvert daróckabát ujjai közé, amely kabát Polly kíséretében jelent meg a küszöbön.

A másik pillanatban már Walter szaladt a viharvert daróckabát két ujja közé. A következő pillanatban Cuttle kapitány karjába kapta Richardsot meg Susant, majd Toots kezét rázta rettentő hevesen, és a vaskampót a feje fölött forgatva, kiabálta: „Hurrá, öcsém! Hurrá!" - Toots úrnak fogalma sem volt a történtek okáról, nyájas udvariassággal azt felelte tehát: - Kétségtelenül Gills kapitány, ahogy gondolja, bizonyára úgy van.

A viharvert daróckabát, meg a nem kevésbé viharvert sapka és nyakravaló kendő a kapitánytól meg Florence-től Walterhez fordult, és a viharvert daróckabát, sapka meg sál alól olyan hangok bugyogtak elő, mintha egy öregember hangosan zokogna, a bolyhos kabátujjak pedig szorosan ölelték Waltert. Teljes csönd honolt a szobában, és a kapitány rendkívüli buzgalommal csiszolta az orra hegyét. Hanem aztán, mikor a viharvert kabát, sapka meg sál ismét felemelkedett, Florence odalépett és Walterrel együtt kihántotta belőlük az öreg műszerárust, aki talán soványabb és megviseltebb volt egy kicsit, mint azelőtt, régi fekete parókájában, a régi, kosárgombos, kávébarna kabátban, a csalhatatlan régi kronométerrel a zsebében.

- A feje búbjáig csupa tudomány még mindig! - kiáltotta a boldogságtól sugárzó arcú kapitány. - Sol Gills, Sol Gills, hát mi az isten csudáját csináltál ilyen hosszú ideig, édes, vén cimborám?

- Se látok, se hallok, szólni sem tudok az örömtől, Ned! - nyögte ki az öreg műszerárus.

- Még a hangja is! - kiáltott a kapitány, s lelkesedése szinte rá sem fért a képére. - Még a hangja is csupa tudomány! Sol Gills, öreg fiú, ülj le a szőlőtőkéd és fügefád tövébe, mint a magadfajta kemény, vén pátriárkához illik, aztán üsd föl a kalandjaid történetét akárhol, és kezdd el ismerős szavaddal. Ez a szó - folytatta a kapitány, és magasra emelte a kampót, jeléül, hogy most idézet következik: - „A lusta szava; hallottam panaszkodni; miért ébresztettél oly korán, hadd aludjam, mint azelőtt. Szórd szét ellenségeit és alázd a porba!”

Ezzel a kapitány méltóságosan letelepedett, mint akinek sikerült az összes egybegyűltek érzelmeit kifejeznie, de aztán rögtön felemelkedett, és bemutatta Toots urat, mert láthatólag igen megzavarta, hogy egyszerre megjelenik valaki, aki a Gills névre, úgy látszik, elsőbbségi igényt tart.

- Noha nem volt szerencsém ismerni önt, uram - dadogta Toots úr -, mielőtt ön, mielőtt...

- Elveszett szemünk elől, de emlékünknek drága még - súgta a kapitány.

- Teljesen úgy van, Gills kapitány! - helyeselt Toots úr. - Noha nem volt szerencsém ismerni önt... izé... Sols úr - folytatta, ihletetten erre a névre hibázva éppen - mielőtt az történt volna... biztosíthatom, hogy a legnagyobb örömömre szolgál, hogy... nos, tetszik tudni... hogy megismerhetem. Remélem, a körülményekhez képest a legjobban érzi magát.

Udvarias szavainak elhangzása után Toots úr kipirultan és kuncogva leült.

Az öreg műszerárus pedig ott ült egy sarokban Walter és Florence között, s barátságosan intett a boldog és mosolygós Polly felé, majd megszólalt:

- Ned Cuttle, édes cimborám, noha már eddig is hallottam egyet-mást az itt történt változásokról, attól a kedves asszonyságtól amott... nyájas arca valóban alkalmas, hogy egy vándort otthonában üdvözöljön! - az öregúr e szónál hirtelen elakadt és régi, álmatag módján dörzsölgette a kezét.

- Halljátok csak! - szólt a kapitány komolyan. - Az asszony csábítja a férfit. Amit - fordult oda Tootshoz - megtalál öcsém, csak lapozza fel Ádám és Éva históriáját.

- Nem fogom elmulasztani, Gills kapitány - felelte Toots úr.

- Noha már hallottam az asszonyságtól valamit az itt történt változásokról - kezdte újra a műszerárus, azzal elővette zsebéből régi szemüvegét, és föltette a homlokára -, de ezek a változások olyan nagyok és váratlanok, engem pedig úgy megindított, hogy itt találom az én kedves fiamat meg... meg - és itt, a lesütött szemű Florence-re pillantva, nem is kísérelte meg, hogy a mondatot befejezze -, hogy... hogy ma este nem is tudok sokat mondani. Hanem édes, jó Ned Cuttle, miért nem írtál te nekem soha?

A kapitány megdöbbenése annyira megrémítette Toots urat, hogy le sem bírta arcáról venni a szemét.

- Miért nem írtam! - visszhangozta a kapitány. - Már hogy miért nem írtam, Gills!

- Úgy van; sem Barbadosba, sem Jamaikába, sem Demerarába. Pedig kértelek.

- Te kértél, Sol Gills?

- Úgy van! Hát nem tudod? Csak nem felejtetted el? Valahányszor írtam, mindig kértelek.

A kapitány levette fejéről a fényes kalapot, felakasztotta kampójára, aztán haját hátulról előre simítva, csak nézett a többiekre, mint a bámuló lemondás élő szobra.

- Úgy látom, mintha nem értenél, Ned!

- Sol Gills - felelte a kapitány, miután jó ideig bámult az öregúrra, meg a többiekre is, teljesen megnémulva -, elindultam és elvesztem a viharban. Mesélj már valamit a viszontagságaid felől, mert sehogy se bírok eligazodni. Sehogy se - töprengett a kapitány, s ámultan nézett körül.

- Hát azt tudod, ugye, Ned, hogy miért mentem el? Fölbontottad azt az iratcsomót?

- Hogyne, hogyne. Nyugodt lehetsz, felbontottam a csomót.

- És elolvastad?

- És elolvastam - felelt a kapitány. Le sem vette a szemét az öregúrról, és emlékezetből kezdte idézni a levelet:

- „Kedves barátom, Ned Cuttle, mikor én elindultam hazulról a nyugat-indiai szigetekre, hogy megpróbáljak hírt szerezni az én kedves..." Ott ül! A mi Wally fiúnk! - kiáltotta a kapitány, mintha egyszerre megkönnyebbült volna, hogy való és vitathatatlan dologba kapaszkodhatik végre.

- Jól van, Ned. Várj csak egy pillanatig. Mikor először írtam... Barbadosból... azt írtam, hogy noha ezt a levelet az év letelte előtt kapod meg, szeretném, ha azonnal felbontanád a csomagot, mert az megvilágítja az okát, miért mentem el. Jól van, Ned. Mikor aztán másodszor, harmadszor, talán negyedszer is írtam... mind Jamaikából... azt írtam, hogy a régi lelkiállapotban vagyok, nem lelek megnyugvást, és nem jöhetek el a világnak abból a részéből, anélkül, hogy tudnám, megmenekült-e Walter, vagy elveszett. Mikor aztán legközelebb írtam... azt hiszem, Demerarából... nem...?

- Azt kérdi, hogy Demerarából írt-e vagy se! - ismételte a kapitány, s reménytelen képpel nézett körül.

- Abban a levélben meg azt írtam, hogy még mindig nem kaptam biztos értesülést. Találkoztam a világ e részében sok olyan hajóskapitánnyal, meg másokkal, akik évek óta ismertek már és segítségemre voltak azzal, hogy ide-oda elvittek a hajójukon, amiért aztán szerény viszonzásul egyszer-másszor a mesterségembe vágó munkával szolgáltam. Megírtam, milyen részvéttel volt valamennyi irányomban, és úgy látszott, mintha bolyongásaim is érdekelték volna őket. Azt kezdtem hinni már, az lesz a sorsom, hogy mindig ide-oda cikázzak a tengeren, hogy a kedves fiúról hírt halljak, amíg csak el nem pusztulok.

- Azt kezdte hinni, hogy afféle tudományos bolygó hollandi már - jegyezte meg a kapitány, éppen olyan rendületlen komolysággal, mint az előbb.

- Hanem mikor egy napon megérkezett az értesítés, Ned... Barbadosba, ahová visszamentem... egy Kínával kereskedő hajóról, amely hazafelé tartott, hogy Walterem is rajta van, akkor, Ned, jegyet váltottam a legközelebbi járatra és hazaindultam; ma este aztán megérkeztem, és a hír, hála istennek, igaznak bizonyult! - fejezte be az öregember megilletődötten.

A kapitány mélységes tisztelettel meghajtotta fejét, aztán Toots úron kezdve és a műszeráruson végezve, mindenkire sorban rámeredt, majd komolyan így szólt:

- Sol Gills! Az a megjegyzés, amelyet én most tenni fogok, arra való lesz, hogy ami vitorla csak van a hajódon, azt mind az utolsó cérnaszálig kicibálja a kötelek közül, téged meg a fedélzetre alaposan odateremtsen. Azok közül a levelek közül egy levél nem sok, de annyi sem került Edward Cuttle kezébe. Egy levél nem sok - ismételte a kapitány, hogy kijelentése

hatásosabb és ünnepélyesebb legyen -, de annyit sem kapott kézbe Edward Cuttle, Anglia hajósa, ki otthon nyugton, kényelemben él, és minden órának leszakasztja virágát.

- Saját magam adtam fel őket! Magam is címeztem meg, Brig Place kilencedik szám alá! - felelte Sol Gills.

A kapitány arcából egyszerre minden szín elköltözött, egy pillanat múlva meg olyanná vált, mint a tűz.

- Hogy érted te, Sol Gills barátom, hogy a Brig Place kilencedik szám alá?

- Hogy értem? Hát a lakásod címére, Ned, annál a hogyishívjáknénál! Igazán, már a magam nevét is elfelejtem nemsokára, nagyon elmaradtam én a mai időktől... mindig is elmaradott voltam, hiszen tudod... meg aztán nagyon szórakozott is vagyok. Mi is a neve?

- Sol Gills! - szólalt meg a kapitány, mintha a világ legvalószínűtlenebb feltevésének adna hangot. - Csak nem a MacStinger név, amelyre emlékezni akarsz?

- Hát persze, hogy az! - kiáltott fel a műszerárus. - Persze, Ned. MacStingerné!

Cuttle kapitány a szemét oly tágra meresztette, amennyire csak lehetett, s még a bibircsókok is valósággal kifényesedtek az arcán. Hosszat és fájdalmasat füttyentett, aztán felváltva nézett, hol az egyikre, hol a másikra, egyetlen szó nélkül.

- Üsd fel csak, kérlek, még egyszer, amit az előbb mondtál, Sol Gills - szólalt meg végre.

- Mindezeket a leveleket - folytatta Sol bácsi, jobb keze mutatóujjával taktust ütve a bal tenyerén, mégpedig olyan szabatossággal és kitartással, hogy még a zsebében levő csalhatatlan kronométer órának is becsületére vált volna - saját magam adtam postára, saját magam címeztem meg, Edward Cuttle kapitány úrnak, MacStingerné asszony címén, Brig Place kilencedik szám alá.

A kapitány levette a fényes kalapot a kampóról, belenézett, fejébe vágta, aztán leült.

- Hát, kedves barátaim - szólalt meg aztán körülnézve, s a zavarodottság legvégső állapotában -, én bizony szedtem a sátorfámat, és megszöktem onnan!

- És senki sem tudta, hová ment Cuttle kapitány? - kérdezte Walter gyorsan.

- Isten megáldjon, Wally fiam - szólt a kapitány, fejét rázva -, hát hogy tudta volna! Vagy azt hiszed, eleresztett volna, hogy ide jöjjek, hogy erre az ingatlanra gondot viseljek. Nem tehettem mást, pakoltam és megszöktem gyorsan. Az isten irgalmas volt hozzád, Wally fiam, és te csak szélcsöndben láttad azt az asszonyt! De akkor lásd csak, mikor a mord vihar zajongva kél - aztán jegyezd meg.

- No, adnék én neki! - szólalt meg Susan halkan.

- Igazán, lelkem, úgy gondolja? - kérdezte a kapitány a csodálat szinte elhaló hangján. - No, kedvesem, az becsületére válik. De hát, ami engem illet, nincs az a fenevad, amellyel készebb lennék szembeszállni. A ládámat is csak egy barátom segítségével kaptam meg, akihez hasonló férfiú nincsen. No, hát oda aztán kár volt írni. Az el nem fogadott egy árva levelet sem, kedves barátom, ilyen körülmények közt. Jaj lehetett ott még a postásnak is, tudom istenem!

- No, akkor napnál világosabb, Cuttle kapitány - szólt Walter -, hogy ön is, meg mi mindnyájan, de különösen Sol bácsi, MacStingernének köszönhetjük mindezt az aggodalmat.

Oly szemmelláthatóan volt valóban, hogy mindezeket a megboldogult MacStinger úr határozott jellemű özvegyének köszönhetik, hogy a kapitány nem is időzött tovább e pont körül; hanem mivel némiképpen szégyenletes helyzetben érezte magát, mégis - noha senki sem firtatta a

dolgot, Walter pedig különösen kerülte, visszaemlékezve legutóbbi beszélgetésükre - teljes öt percig felhőkbe burkolva ült, ami nála rendkívül hosszú időt jelentett; de aztán a kapitány arcának derült napja újból előbukkant a felhőkből, és a szokottnál is ragyogóbban mosolygott mindenkire; majd egy hirtelen támadt rohammal mindenkinek újra megszorította a kezét.

Elég korán - de előbb Sol bácsi, meg Walter alaposan kikérdezték egymást vándorlásaik meg viszontagságaik felől - valamennyien kijöttek Florence szobájából, Walter kivételével, és lementek a földszinti nappaliba. Rövidesen Walter is hozzájuk csatlakozott. Azzal jött be, hogy Florence kissé lehangolt és lefeküdt. Noha semmiképpen sem zavarhatták volna beszédjükkel Florence-et, mindnyájan suttogva szóltak e bejelentés után egymáshoz - mert valamennyinek gyöngédséggel volt tele a szíve Walter szép, ifjú menyasszonya iránt. Így aztán lenn még hosszasan elbeszélgettek, s elmondták Sol bácsinak mindazt, ami azóta Florence életében történt; közben pedig Toots úr nagyon hálás szívvel tapasztalta, milyen tapintattal törekszik Walter arra, hogy őt és szolgálatait minél fontosabb színben tüntesse föl; azt pedig teljesen elképzelhetetlennek tartotta, hogy Toots úr részt ne vegyen kis tanácskozásukban.

- Toots úr - szólt Walter, amint elbúcsúzott tőle a küszöbön -, ugye, látjuk egymást holnap reggel?

- Walters hadnagy - felelt Toots, hevesen megragadva a kezét -, ott leszek.

- Utolsó esténk ez, aztán hosszú ideig nem látjuk egymást... talán sohasem többé - felelt Walter. - Az olyan nemes szívnek, mint az öné, azt hiszem, meg kell éreznie, ha másik szív szeretetet érez iránta. Remélem, tudja, hogy nagyon hálás vagyok önnek?

- Walters - felelt erre Toots meghatottan -, örülnék, ha azt érezhetném, hogy oka van rá.

- Florence megígértette velem ezen az utolsó estén, amikor a régi nevét viseli még... éppen az előbb, amikor egyedül maradtunk... hogy megmondjam önnek... hogy szíve legmelegebb szeretetével...

Toots úr odatámasztotta kezét a kapufélfára, a fejét meg a kezére.

- ...legmelegebb szeretetével üzeni, hogy soha, soha nem lehet jó barátja, akit többre becsülne önnél. Az ön hű, ragaszkodó gyöngédségét nem fogja elfelejteni sohasem. Meg fog emlékezni imádságában önről ma este is, és reméli, hogy gondolni fog rá néha, ha ő majd messze lesz innen. Adjak át neki valami üzenetet?

- Mondja meg neki, Walters - felelte Toots úr, alig hallható hangon -, hogy mindennap gondolni fogok rá, és mindig boldog leszek, mert annak az embernek lett a felesége, akit szeret, és aki szereti őt. Mondja meg neki, ha lesz olyan szíves, hogy bizonyos vagyok benne, férje megérdemli őt... még *őt* is!... és választásának őszintén örülök.

Amint Toots úr az utolsó szavakhoz ért, beszéde egyre érthetőbbé vált, és szemét az ajtófélfáról felemelve, igen határozottan szónokolt. Utána megint nagy hevességgel rázta meg Walter kezét, amit ez nem kevesebb melegséggel viszonzott, azzal Toots úr hazafelé indult.

Toots úrhoz a Csirke csatlakozott; a Csirkét az utóbbi időben minden este magával hozta, és otthagyta a boltban, azzal a gondolattal, hátha olyan előre nem látott körülmények adódnak, amikor a kiváló egyéniség vitézsége nagy szolgálatára lehet a tengerészkadétnak. Ma azonban a Csirke mintha nem lett volna kitűnő hangulatban. Vagy a gázlámpák csaltak, vagy pedig úgy állt a dolog, hogy a Csirke igen csúnyán hunyorgatott a szemével, meg az orrát fintorította, amikor Toots úr az utca másik feléről visszanézett arra az ablakra, ahol Florence aludt. Amint továbbhaladtak, a Csirke sokkal szembetűnőbben kimutatta rossz hangulatát a szembejövőknek, mint amennyire az önvédelem nemes művészetének tanárához illett volna. Amint hazaértek, nemhogy elköszönt volna Toots úrtól, hanem odaállt elébe, és fehér kalapját mind a

két kezével megmarkolva a karimájánál, olyanformán kezdte csavargatni a fejét és az orrát, (mind a kettőt több ízben betörték már, és csak félig-meddig hozták helyre), mintha szántszándékkal tiszteletlenségét akarta volna kimutatni.

Gazdáját rendkívül elfoglalták gondolatai, és először nem vette észre; mindaddig, amíg a Csirke, aki elhatározta, hogy mindenáron észrevételeti magát, csettegetni nem kezdett a nyelvével, hogy a figyelmet magára vonja.

- Uram - szólalt meg végre a Csirke csökönyösen, amikor Toots úr tekintetét végre sikerült elkapnia -, azt szeretném tudni, vajon ilyen kontár játékkal szándékozik-e befejezni a dolgot, vagy pedig nyerni akar?

- Csirke - felelt Toots úr -, beszélj világosabban.

- Nos hát, a következőkről van szó, uram. Én nem vagyok az a fickó, aki a szavakkal dobálódzik. Ez az egy dolog szent. Hát kiütünk-e valakit vagy sem.

Csirke ezután lelökte kalapját, bal kezét védelmi állásban tartotta mellkasa elé, jobb kezével pedig hatalmas ütést mért egy képzelt ellenségre a levegőbe, aztán hevesen megrázta fejét, és ismét magához tért.

- Gyerünk hát, uram! Piszmogunk-e csak, vagy nekivágunk? Mi lesz?

- Csirke - válaszolta Toots úr -, kifejezéseid nyersek, szavaid értelme pedig egészen homályos.

- Nos hát, kimondom én világosabban is, uram. Kimondom én úgy, ahogy van. Ez gyávaság!

- Mi a gyávaság, Csirke?

- Hát ez! - felelte a Csirke, betört orrának rettenetes fintorgatása közben. - Igen! Eh, uram! Most, amikor uraságod elmehetne, hogy az egész házasságot befújja annak a peckesnek - amely becsmérlő kifejezéssel a jeles Viador Dombey urat illette -, és a nyertest meg az egész pereputtyot kiüthetnék a szorítóból... most uraságod egyszerűen beadja a derekát? Beadja a derekát! - ismételte a Csirke megvető hangsúllyal. - Igen, ez gyávaság!

- Csirke! - felelte Toots úr szigorúan. - Te valóságos keselyű vagy! Érzéseid vérengzőek!

- Az én véleményem az, uram, hogy ha játék, hát akkor legyen játék! Ez az én véleményem! A gyávaságot nem nézhetem. Engem kérem, ismer a közönség, rólam még a Fióka Elefánt ivójában is beszélnek, és nekem gazdám ne tegyen gyávaságot. Mert ez gyávaság - folytatta a Csirke növekvő szenvedéllyel. - Ami igaz, az igaz. Ez gyávaság!

- Csirke! - felelte Toots úr. - Te valósággal megbotránkoztatsz engem!

- Nos, uram, hát akkor készen vagyunk - felelt a Csirke, felcsapva a kalapját. - Hát gyerünk! Itt az ajánlatom! Egyszer-kétszer emlegette már uraságod a kocsmanyitás dolgát. Fene bánja! Szúrjon le holnap egy ötvenfontos bankót, és itt se vagyok.

- Csirke, azok után a gyűlöletes érzések után, amiket kifejeztél, örülni fogok, ha ilyen föltételekkel elválhatunk.

- Rendben van - szólt Csirke. - Kész az üzlet. Mert ahogy ebben a dologban viselte magát, az nekem nagyon nem tetszik, uram. Mert ez gyávaság - folytatta a Csirke, aki sehogy sem tudott továbbjutni, vagy megszabadulni a kimondott igazságtól. - Mert ami igaz, az igaz. Gyávaság!

Így tehát Toots úr és a Csirke csakugyan megegyeztek abban, hogy elválnak, erkölcsi nézeteik összeférhetetlensége miatt; aztán Toots úr lefeküdt, és boldogan álmodott Florence-ről, aki leányságának utolsó estéjén is gondolt rá, és elküldte neki szívének igaz szeretetét.

ÖTVENHETEDIK FEJEZET

Még egy esküvő

Sownds úr, az egyházfi és Miffné, a padnyitogató már korán reggel a helyükön vannak ma, abban a pompás templomban, ahol annak idején Dombey úr esküdött. Ma reggel egy igen sárga arcú indiai öregúr „vesz házastársul" egy fiatal hölgyet; erre az alkalomra hat zsúfolt kocsi vendéget várnak; ugyanis, mint Miffnének mondta valaki, a sárga arcú öregúr akár a templomig vezető utat is gyémánttal kövezhetné ki, és még csak meg sem sínylené a hiányt. Frigyük áldása egészen nagyszerű lesz, mert a főtiszteletű esperes úr maga adja rájuk; a menyasszonyt pedig egyenesen a lovastestőrség állomásáról érkező valaki nyújtja át násznagyi minőségben a férjnek, mint rendkívüli ajándékot.

Miffné ma még türelmetlenebb a szegényfajta népséggel, mint máskor, pedig egyébként is ugyancsak határozott véleménye van ebben a dologban; a szegénység ugyanis az ingyenes ülőhelyekkel van kapcsolatban. Miffné asszony nem foglalkozik közgazdaságtannal, (az a véleménye, hogy ez a tudomány a szakadár egyházat illeti, „baptistákat, wesleyánusokat", meg afféléket), hanem azt már igazán nem érti, mi a csudának házasodnak a szegények. „Az isten akárhova tegye őket - mondja Miffné asszony -, az ember szakasztott azt az esketési formulát olvassa fel nekik, s a végén arany helyett hatost vesznek elő a zsebükből."

Sownds úr, az egyházfi, szabadelvűbb Miffnénél; az is igaz viszont, hogy ő nem padnyitogató.

- Hát bizony, asszonyság - mondja Sownds úr -, annak meg kell lenni, össze kell őket adnunk. Nemzeti iskoláinknak, meg állandó hadseregünknek fönn kell állnia, össze kell őket adni, asszonyság, hogy az ország fönnmaradjon.

Sownds úr ott ül a lépcsőn, Miffné meg a port törülgeti a templomban, amikor egy egyszerűen öltözött fiatal pár lép be. Miffné meggyötört kalapja hirtelen feléjük fordul, mert ez a korai látogatás titkos esküvőt sejtet vele. Hanem hát azok nem esküdni akarnak. „Csak körülnéznek a templomban" - mondja a fiatalember. És mivel csinos kis borravalót csúsztat Miffné markába, az ecetes arc egyszerre megédesedik, a megszenvedett kalap és a száraz, keszeg termet csak úgy ripeg-ropog a hajlongásban.

Miffné asszony aztán folytatja a törülgetést, az oltárlépcsőn pedig jól felrázza a vánkosokat - mert azt mondják, hogy a sárga arcú úrnak egy kicsit érzékeny a térde -, azonban merev, padnyitogatói szeme folyton ott röpköd a fiatal páron, amint körüljárják a templomot. - Hem - köhhenti el magát Miffné, akinek a köhögése szárazabb, akár a gondjaira bízott zsámolyokban a széna -, még ide kerültök ti hozzánk valamelyik reggel, kedves lelkeim, ha nem tévedek!

Azok ketten egy emléktáblát néznek, amelyet egy elhalt családtagnak az emlékére illesztettek a falba. Jó messze vannak Miffnétől, de Miffné azért fél szemmel látja, hogyan támaszkodik a fiatal lány a fiú karjára, ez meg hogyan hajtja hozzá a fejét.

- No, nem is jártatok rosszul egymással - mondja magában Miffné -, mert hogy takaros egy pár vagytok, az bizonyos.

Miffné asszony megjegyzésében azonban semmi személyeskedés sincsen. Ő csak a portékát látja bennük. A mátkapárok nemigen érdeklik jobban, mint a koporsók. Olyan szikár, száraz, szögletes öregasszony ez a Miffné - valóságos merev keményfa pad az asszonyok között -, hogy bizony aligha van benne több érzés, mint a deszkaforgácsban. Sownds úr kövérkés ember, skarlátpiros szín is vegyül az öltözékébe, és egészen más lelki alkatú valaki. Amint ott állnak ketten a lépcsőn, s a távozó fiatal pár után néznek, Sownds úr azt mondja, hogy

gyönyörű alakja van annak a kisasszonynak, nem igaz? És, amennyire ő látta (mert a kisasszony nagyon lehajtotta a fejét a templomból kimenet), hát azt hiszi, hogy rendkívül csinos az arca is. - Egészben véve, asszonyság - mondja Sownds úr élvetegen -, az, amire az ember azt mondhatná, hogy olyan, mint egy rózsabimbó.

Miffné asszony a megszenvedett kalap kurta biccentésével felel; e beszéd azonban oly kevéssé van ínyére, hogy el is határozza, ő bizony semmi pénzért hozzá nem menne Sownds úrhoz, nem ő, ha még olyan egyházfi is.

Hát a fiatal pár mit beszél, míg a templomból kiér és kilép a kapun?

- Drága Walter, köszönöm magának. Most már boldogan mehetek el.

- És ha majd hazatérünk, Florence, megint eljövünk, hogy megnézzük a sírját.

Florence föltekint Walter nyájas arcára könnyben úszó, ragyogó szemével, és szabad kezét összekulcsolja azzal a másik félénk kis kézzel, amely ott nyugszik Walter karján.

- Még nagyon korán van, Walter és az utcák csaknem üresek. Menjünk gyalog.

- De nagyon kifárad, szívem.

- Ó, dehogy! Mikor életünkben először mentünk együtt, nagyon fáradt voltam, de ma nem leszek.

És így aztán, nem is sokat változva - Florence éppen olyan ártatlan és mély érzésű; Walter meg éppolyan nyílt, reménnyel teli, de még büszkébb Florence-re, mint akkor - így haladnak keresztül az utcákon, menyegzőjük reggelén.

Még gyermekkori közös útjuk idején sem voltak olyan messze a világtól, mint most. Gyermeki lépteik sem haladtak olyan elvarázsolt földön. A gyermek sokszor oda tudja ajándékozni bizalmát és szeretetét, és sok alkalommal újra feltámad benne, de az olyan női szív osztatlan kincsét, mint Florence-é, csak egyszer lehet odaadni és a mellőzés, vagy változás csak hervadását hozza és halálát.

A legcsöndesebb utcákat választották ki, és közelébe se mentek Florence régi otthonának. Derült nyári reggel; a nap odasüt rájuk, és a sűrűsödő pára világa felé tartanak, amely a City fölött lebeg. A boltokban kincsek halmozódnak fedetlenül; ékszerek, arany, ezüst, ragyognak az aranyművesek napfényes kirakataiban; és amint a fiatal pár elhalad, roppant házak vetnek rájuk méltóságos árnyakat. De csak mennek, a fényen át, az árnyon át, egymás szeretetében, és mindent felejtve maguk körül; nem gondolva semmi más kincsre és büszkébb otthonra, mint amit majd ezután egymásban találnak.

Lassan elérnek a szűkebb, sötétebb utcákba, ahol a ködpárán keresztül a majd vörös, majd sárga nap csak az utcasarkokon mosolyog, meg a kis szabad tereken, ahol talán egy-egy fa látszik; a számtalan templomok egyike, vagy pedig kikövezett kis út, egy lépcsősor, furcsa, talpalatnyi kis kert, vagy talán egy parányi temető, ahol a néhány sírkő már egészen megfeketedett. És a keskeny kis utcákon, közökön át, Florence szerető és bízó szívvel halad, hogy felesége legyen annak, akihez most hozzásimul.

És most sebesebben kezd verni a szíve, mert Walter azt mondja neki, hagy a templom ott van már, nagyon közel. Elhaladnak néhány áruház előtt, a kapunál nagy társzekerek, és sürgölődő fuvarosok állják el az utat - de Florence nem hallja, nem látja ezeket sem -, aztán körülöttük egyszerre csendesebb lesz, a napfény elhomályosodik, és Florence ott remeg egy templomban, amelynek olyan különös a szaga, mint valami pincének.

A kopott öregemberke, aki a kiábrándult hangú harangot húzza, ott áll a kapubejáratnál; kalapját odatette a keresztelő medencébe - mert hiszen ő itt egészen itthon van, sekrestyés.

Bevezeti a fiatal párt egy barna faburkolatú, régi sekrestyébe; olyan mint egy régi sarokszekrény, amelyből a polcokat kivették, s a szúette anyakönyvek olyan szagot árasztanak, mint a régi burnót, ami a könnyben úszó Nipper kisasszonyt tüsszentésre fakasztja.

Milyen szembeszökően fiatal, és milyen szép az ifjú menyasszony ezen az ódon, poros helyen, ahol semmi rokon jelenség nincs a közelében, a vőlegényén kívül. Egy poros, vén templomszolga ül ott, aki a szemközt levő kapu aljában korhadozó újságos bódét tart fönn. Aztán egy poros, öreg padnyitogató asszony, aki csak magát tartja fönn, és néha azt is elég nehezen. Még egy poros, öreg egyházfi is (ez a Toots úr múlt vasárnapi templomfelügyelője, meg padnyitogatója); az egyházfinak valami köze van az egyik Tekintetes Céhhez, a szomszédban van a gyűléstermük, festett üvegablakkal, ezt azonban még halandó szem nem látta. Porosak a lécek, meg a kikanyarított, bekanyarított faragványok is, az oltár, a választófal, meg a karzat körül és a fölírásos tábla fölött, amely arról tanúskodik, hogy ezerhatszázkilencvennégyben a Tekintetes Céh atyamestere és elöljárói mit cselekedtek. Porosak a székek, meg az olvasóasztal fölött a hangvezető deszkák, melyek olyanok, mintha afféle lecsapható tetők volnának, amelyeket azonnal rá lehet engedni a padra, ha esetleg fennakadnának azon, amit mond. Minden lehető gondoskodás megtörtént abban az irányban, hogy a por kényelmesen elhelyezkedhessék, kivéve a temetőt, ahol az erre való lehetőségek korlátoltak nagyon.

A kapitány, Sol bácsi, meg Toots úr szintén eljött; a tisztelendő úr éppen most veszi föl a karinget a sekrestyében, a sekrestyés meg körüljárja, hogy a port lefújja róla; a menyasszony meg a vőlegény pedig ott áll az oltár előtt. Nyoszolyóleány nincs, ha Susant nem fogadjuk el annak, az apát pedig Cuttle kapitány személye helyettesíti. Egy falábú ember, aki hitvány almát rágcsál és kék bugyrot tart a kezében, bekukkant, hogy ugyan mi történik ott benn, de mivel úgy látja, semmi különös, tovább biceg, s léptei visszhangot vernek messze, túl az ajtókon.

Egyetlen nyájas sugár sem hull Florence-re, míg lehajtott fejjel ott térdel az oltár előtt. A reggel sugárzó égi gömbjét kizárták innen az építkezésnél. Az ablak előtt vézna fácska, verebek csiripelnek rajta vérszegény hangon; az ablakkal szemben, a túlsó oldalon, a kékfestő szobájában, a padlás kerek ablakában feketerigó ül, és éles füttyszóval kíséri az istentiszteletet; közben pedig a falábú ember léptei koppannak az utcán. A poros templomszolgának az ámenek - mint Macbethnek - mintha megakadoznának a torkán: hanem Cuttle kapitány kisegíti, mégpedig olyan jóakarattal, hogy három olyan helyre is betoldja válasz gyanánt ezt a szót, ahol még sohasem fordult elő a szertartásban.

Házastársak immár. Nevüket is beírták az egyik vén, tüsszentető anyakönyvbe; a tisztelendő úr karingét visszaadták a pornak, ő maga pedig hazafelé indul. A sötét templom egyik sarkában Florence odalép Nipper kisasszonyhoz, és ott zokog a karjában. Toots úr szeme egészen kivörösödött. A kapitány az orrát fényesíti rendkívül szorgalmasan. Sol bácsi levette a szemüvegét a homlokáról, és odasétál az ajtóhoz.

- Isten áldjon, Susan, drága Susan! Ha valaha tanúságot tehetsz, mennyire szeretem Waltert, és mennyi okom van szeretni őt, tedd meg az ő kedvéért. Isten veled! Isten veled!

Úgy gondolták, jobb lesz, ha innét nem is mennek vissza a boltba, hanem már itt elválnak; a kocsi ott várt rájuk a közelben.

Nipper kisasszony nem leli hangját; csak zokog, fuldoklik és úrnőjét ölelgeti. Toots úr odalép, unszolja Susant, hogy vigasztalódjék és pártfogásába veszi; Florence kezet nyújt Toots úrnak - szíve túláradásában odanyújtja neki ajkát -, megcsókolja Sol bácsit és Cuttle kapitányt, és már tovalép fiatal férje karján.

De Susan szíve nem viselheti el, hogy Florence holmi bús visszaemlékezéssel távozzon. Hiszen ő olyan egészen másként akart viselkedni, s ezért most keserű szemrehányásokkal

illeti magát. Mivel egy utolsó erőfeszítéssel meg akarja menteni a becsületét, otthagyja Toots urat és elszalad, hogy utolérje a kocsit, és mosollyal az ajkán búcsúzhassék Florence-től. A kapitány kitalálja a szándékát, és Susan után vágtat, mert ő is kötelességének érzi, hogy egy éljennel eressze őket útnak, ha csak lehet. Sol bácsi meg Toots úr hátramaradt a templomajtó előtt, hogy bevárja őket.

A kocsi elment ugyan, de az utca nagyon meredek és keskeny, meg a kocsik is eltorlaszolják, és Susan látja a kocsit, amint ott áll, bizonyos távolságban. Cuttle kapitány Susan nyomában van, valósággal végigrepül a meredek utcán, s nagy hévvel lengeti a fényes kalapot, általános jeladás gyanánt, így aztán lehet, hogy azt a kocsit állítja meg, amelynek szól és lehet, hogy nem.

Susan megelőzi a kapitányt, és csakhamar odaér a kocsihoz. Benéz az ablakon, látja Waltert, mellette Florence gyöngéd arcát. Összecsapja a kezét, és ezt kiáltja:

- Floy kisasszony, drágám! Nézzen rám! Olyan boldogok vagyunk mindnyájan, aranyom! Hadd csókolom meg még egyszer búcsúzóra, édes egyetlenem!

Susan maga sem tudja, hogyan, benyúl az ablakon, behajol a kocsiba, és egy pillanat alatt megcsókolja Florence-et és átkarolja a nyakát.

- Mindnyájan olyan... olyan boldogok vagyunk, drága Floy kisasszony! - mondja ismét Susan, miközben a hangja gyanúsan megcsuklik. - Ugye nem haragszik rám, angyalom, ugye nem?

- Haragudni, Susan?

- Nem, nem; tudom, hogy nem haragszik, drágám, egyetlenem! - kiáltja Susan. - Aztán itt a kapitány úr is... a kisasszony jó barátja, hiszen tetszik tudni... hogy még egyszer elbúcsúzzon.

- Hurrá, tündöklő csillagom! - harsogja a kapitány, erős felindulást eláruló arccal. - Hurrá, Wally fiam! Hurrá! Hurrá!

A fiatal férj az egyik ablakon néz ki, a fiatalasszony meg a másikon; a kapitány abba az ablakba, Susan meg emebbe kapaszkodik; a kocsinak pedig mennie kell, akár akar, akár nem; a többi kocsik és szekerek mögötte valamennyien zajonganak, mert a kocsi még késlekedik; de hát nem is mozgott még négy kereken akkora keveredés, mint itt volt.

De Susan Nipper hősiesen állja a helyét. Mosolyogva néz úrnőjére; könnyein keresztül is az utolsó pillanatig mosolyog. Susan már hátramaradt, de a kapitány még akkor is megjelenik a kocsi ablakában, és szakadatlanul ezt kiabálja: - Hurrá, fiam! Hurrá, tündöklő csillagom! - közben a gallérja két vitorlája hevesen leng fel és alá, végre aztán reménytelenné válik minden kísérlet, hogy a kocsival lépést tarthasson. Mikor a kocsi csakugyan elmegy, s a kapitány is visszajön, Susan elájul, és egy pékboltba viszik, hogy magához térjen.

Sol bácsi, meg Toots úr ezalatt türelmesen vár a temetőben, a rácskerítés kőlapján ülve, míg Susan és a kapitány visszaérkezik. Egyikük sincs különös beszélő kedvében, s nem kívánja azt sem, hogy a másik szóljon hozzá, így aztán kitűnően összeférnek, és nagyon elégedettek egymással. Mikor aztán hazaérnek a tengerészkadét boltjába, és leülnek a reggelihez, egyikük sem bír enni egy falatot sem. Cuttle kapitány ugyan azt színleli, mintha farkasétvággyal látna neki a pirított kenyérnek, de aztán abbahagyja a szédelgést. Reggeli után Toots úr azt mondja, hogy estére majd visszajön; aztán elmegy és összevissza bolyong a városban egész nap, olyan bizonytalan érzéssel, mintha két héten át egyetlen éjszaka sem aludt volna.

Különös varázs lebeg ott a házban, ahol eddig együtt szoktak lenni, és most annyi minden hiányzik egyszerre. Ez a varázs fokozza, de egyúttal enyhíti is a válás szomorúságát. Mikor Toots úr este megérkezik, azt mondja Nippernek, hogy egész nap nem érezte magát olyan boldogtalannak, mint most, de azért valahogyan mégis boldog. Toots úr szíve megnyílik

Susan előtt; elmondja neki, mit érzett akkor, mikor olyan őszintén megmondta neki a véleményét, hogy vajon Dombey kisasszony szeretni tudná-e őt valaha? A közös visszaemlékezésekből és együtt ontott könnyekből támadt bizalmas hangulatban Toots úr azt javasolja, hogy sétáljanak egyet, és vegyenek közben ezt-azt vacsorára. Nipper kisasszony beleegyezik, s egy csomó apróságot vesznek; majd pedig Richards asszony segítségével parádés vacsorát készítenek, mire a kapitány meg Sol bácsi visszaérkezik.

A kapitány Sol bácsival kinn járt a hajónál; elhelyezték Diogenészt, és megnézték, hogy a ládák fenn vannak-e a hajón? Rengeteget beszélnek arról, hogy Walter milyen népszerű ott, s milyen kényelem veszi körül; milyen kitartóan dolgozhatott reggeltől estig azon, hogy a kabinját olyanná varázsolja, „akár egy föstmény", s kis feleségét meglepje. - Egy admirális kabinja nem csinosabb - mondja a kapitány.

De egyik legfőbb öröme mégiscsak az, hogy a roppant zsebóra, a cukorfogó meg a teáskanalak is ott vannak a hajón. Újra meg újra eldörmögi magában, hogy: - Edward Cuttle, öreg fiú, te sem csináltál ám okosabbat életedben, mint amikor azt a kis ingóságot rájuk ruháztad, mint társtulajdonosokra. Látod, milyen gazdag aratást hozott, és becsületedre válik a dolog, barátom.

Az öreg műszerárus egy kicsit szórakozottabb és révedezőbb, mint máskor, és nagyon a szívére veszi az esküvőt meg a válást. De igazi vigasztalására szolgál, hogy az öreg cimbora, Cuttle kapitány, ott van mellette, ezért hálás és megelégedett arccal ül le mégis a vacsorához.

- A fiam életben maradt és boldogul - mondja az öreg műszerárus, kezét dörzsölve. - Mi jogom van, hogy más legyek, mint hálás és megelégedett?

A kapitány még nem foglalta el a helyét az asztalnál, hanem ténfergett egy ideig, de most habozva megáll, kétkedő arccal néz Sol bácsira, aztán így szól:

- Sol! Az utolsó üveg madeira ott van még lenn a pincében. Nem óhajtanád, hogy felhozzuk és Walterre és feleségére koccintsunk egyet?

A műszerárus tűnődve néz a kapitányra, aztán belenyúl a kávészínű kabát belső zsebébe, levéltárcát vesz ki, s abból egy levelet.

- Ez Dombey úrnak szól - mondja az öregúr. - Walter írja. Három hét múlva kell elküldeni. Felolvasom.

> Uram! Lányát feleségül vettem. Velem együtt hosszú útra indult. Az, hogy odaadással vagyok iránta, még ugyan nem ad nekem jogot az ön jóindulatára, de isten látja, hogy őszintén szeretem.
>
> Azonban, hogy miért kötöttem hozzá életét az én életem bizonytalanságaihoz - noha mindennél jobban szeretem a világon - azt nem mondom Önnek el. Ön tudja, miért és Ön az atyja.
>
> Ne vádolja őt. Ő sem vádolta Önt soha.
>
> Nem gondolom, és nem remélem, hogy valaha is megbocsát nekem. Semmi sincs, amit kevésbé várnék. De ha valaha eljön az óra, amikor Önnek vigasztalására szolgál majd tudnia, hogy van valaki, aki mindig ott van Florence közelében; valaki, akinek élete nagy célja az lesz, hogy kitörölje lelkéből a múlt szomorúságának emlékét, ünnepélyesen biztosítom önt, hogy akkor, abban az órában, megnyugodhatik e hitben.

Solomon bácsi gondosan visszateszi a levelet a tárcába, a tárcát pedig a zsebébe.

- Ma még ne igyuk meg az utolsó üveg madeirát, Ned - mondja azután elgondolkozva. - Még ne.

- Még ne. - Visszhangozza a kapitány. - Nem. Még ne.

Susannak meg Toots úrnak ugyanaz a véleménye. Rövid hallgatás után mindnyájan leülnek a vacsorához, és a fiatal pár egészségére valami mással koccintanak; az öreg madeira utolsó üvege pedig zavartalanul ott pihen tovább a por meg a pókháló között.

Néhány nap elteltével pompás hajó úszik ki a tengerre, fehér vitorláit kitárja a kedvező szélnek.

A födélzeten még a legnyersebb ember is úgy érzi, hogy mindennek jelképe, ami bájos, ami szép, ami jóságos - mindennek, aminek a jelenléte kellemes és áldásos - ami szerencsés utat jelent - az Florence.

Éjjel van és Florence meg Walter egyedül ül a fedélzeten, és azt a fényből való ünnepi utat nézi a tenger színén, amely köztük és a hold között végigfut a vízen.

Florence végül is nem látja már tisztán, a szemébe toluló könnyektől; aztán odahajtja fejét Walter keblére, átfogja a nyakát, és ezt suttogja: - Ó, Walter, drága Walter, olyan boldog vagyok!

Férje odaszorítja magához, mind a kettőn oly nagy nyugalom ül, a pompás hajó pedig csak halad előre vígan.

- Amikor elhallgatom a tengert - mondja Florence -, ahogy itt ülök és nézem, olyan sok mindent juttat az eszembe. Ilyenkor olyan sokat gondolok...

- Paulra, szerelmem. Tudom.

- Paulra, meg Walterre.

És a hullámok szakadatlan zsongása mindig a szeretetről beszél Florence-nek - az örök és véghetetlen szeretetről, amelynek nem vetnek a világ határai határt, és nem határolja az idők vége sem, de elér, túl a tengeren, túl az égen, a láthatatlan országig, messze, amott!

ÖTVENNYOLCADIK FEJEZET

Idők múltán

A tenger áradt és apadt egy egész évig. Egy egész éven át jöttek-mentek a felhők meg a szelek; az idő szünet nélkül végezte művét, napfényben és viharban. Egy egész éven át járta az emberi szerencse változása elrendelt útját. Egy egész éven át folytatta a harcot a nagyhírű Dombey és Fia cég az életért; harcolt zord körülmények, összevissza mendemondák, sikertelen vállalkozások, kedvezőtlen idők, de mindenekfölött a cég fejének elvakultsága ellen, aki a világért sem volt hajlandó csak egy hajszálnyival is összébb húzódni vállalataiban, és nem hallgatott az intő szóra, hogy meghajszolt hajója nem állja ki a vihart.

Az év a végére járt, és a nagy cég ott hevert a porban.

Egy nyári délután - csak néhány nap hiányzott a City-beli kis templomban történt esküvő évfordulójához, a tőzsdén nagy zümmögés, zúgás támadt valamely roppant balsiker körül. Egy hideg, büszke ember, akit ott nagyon jól ismertek, nem volt jelen, s még csak nem is képviselte senki sem. Másnap már szétfutott a híre, hogy a Dombey és Fia lehúzta a redőnyt; aznap este pedig közzétették a bukottak névsorát, élén az a név állott.

A világ ugyancsak nagy nyüzsgésben volt ekkortájt, és rengeteg mondanivalója akadt. Mert hát jámborul hiszékeny és cudarul rászedett világ volt ez valóban. Olyan világ, amelyben soha bukás elő nem fordult! Dehogyis akadtak ebben a világban olyan kiváló személyiségek, akiknek bankjai a vallás, hazafiság, erény, becsület dolgában vallottak csődöt. Dehogyis forogtak olyan említésre méltó, hitvány papírok közkézen, amelyekből valaki igen módosan megélt, s mindenkinek dús összegeket ígért, minden őszinte szándék nélkül. Dehogyis volt abban a világban bármiben is hiány; kivéve pénzben. Így tehát ez a világ igen felbőszült, valóban; különösen azok az emberek árultak el különösen nagy méltatlankodást, akikről egy még rosszabb világban azt lehetett volna föltételezni, hogy a hazugságokkal és árulással való kalmárkodásba buktak bele.

Így aztán a körülmények játékszerének, Perch úrnak megint oka támadt a dőzsölésre! Mert Perch úrra nyilvánvalóan azt mérte a végzet, hogy minduntiglan híres emberként ébredjen fel. Úgyszólván tegnap, hogy visszavonult a magánéletbe, azután a híresség után, amelyben a Dombeyné szökésével, meg a rákövetkező eseményekkel kapcsolatban része volt; a bukás révén pedig egyszerre fontosabb emberré vált, mint valaha. Miután Perch úr lekúszott a külső hivatalszobában elfoglalt polcáról, ahonnan a számvizsgálók meg egyéb idegenek tömegét nézegette, akik egykettőre felváltották a régi hivatalnokokat, elég volt, ha csak úgy egyszerűen megmutatta a képét az udvaron, de különösen, ha a „Koronás Fő”-höz címzett kocsma ivójában leült, hogy azon frissiben egész sereg kérdést intézzenek hozzá, amelyek között egészen bizonyosra lehetett venni, ott lesz az a nagyérdekű kérdés is, hogy mit iszik? Ilyenkor aztán Perch úr rákezdett a regére, milyen halálos aggodalmak közt élt, ő meg Perchné asszony a Balls Pondon, amikor először kezdték észrevenni, hogy „valami bűzlik Dániában”. Aztán elmondta, olyan fojtott hangon, mintha a kimúlt cég temetetlen hullája feküdnék legalábbis a szomszéd szobában, hogy Perchné asszony akkor kezdte először gyanítani a bajt, mikor hallotta, hogy ő (mármint Perch úr), azt nyögte álmában: „Tizenkét shilling kilenc penny minden font után! Tizenkét shilling, kilenc penny minden font után!” Ez az álomlátás pedig, Perch úr állítása szerint a Dombey arcán észlelt változásból eredt. És ekkor elmesélte azt is, hogyan mondta egyszer Dombey úrnak: - „Szabad olyan vakmerőnek lennem, hogy megkérdezzem, valami a lelkét nyomja talán, Dombey úr?” - Dombey úr pedig azt felelte: - „Ó, én

hűséges Perchem!... de nem, nem lehet!" - Majd hirtelen arcára csapta a tenyerét, és még hozzátette: - „Hagyjon magamra, Perch!"

Röviden tehát: Perch úr, állásának áldozata, úgy hazudott tücsköt-bogarat, mintha könyvből olvasta volna, s könnyekig megindult maga is a megható részleteken, és őszintén elhitte a tegnap kifőzött hazugságokról, amikor megismételte, hogy valamennyi a legtisztább valóság.

Perch úr előadásait mindig azzal a szelíd megjegyzéssel fejezte be, hogy bármennyire élt is a gyanúperrel (mintha egyáltalán sejtett volna valamit!), mégis meg kellett felelnie a belévetett bizalomnak, nem igaz? És ezt az álláspontot aztán (hitelező nem lévén jelen sohasem) valóban rendkívül tiszteletre méltónak tartották. Ilyen módon Perch úr rendszerint igen nyugodt lelkiismerettel tért vissza az ilyen társalgásokból, és ugyancsak kellemes hangulatot hagyott a kocsmában, amikor visszatért, hogy tovább kotoljon a polcon és a számvevők meg a többiek arcát vizsgálgassa, akik olyan hányavetien bántak a legbizalmasabb üzleti könyvekkel; majd hébe-hóba lábujjhegyen beosont Dombey úr üres szobájába, hogy a tüzet felpiszkálja; vagy pedig az ajtó előtt levegőzött egy keveset, s megindító beszélgetést folytatott az ismerős járókelőkkel; avagy ott sertepertélt, különféle apró figyelmességekkel a főszámvevő körül, akitől azt remélte, hogy majd hivatalszolgai állást szerez neki a Tűzbiztosító Intézetnél, ha majd a Cég ügyeit lezárták.

Bagstock őrnagyra nézve ez a bukás valóságos szerencsétlenséget zúdított. Az őrnagy nem volt a részvét embere - mivel minden figyelme J. B. körül összpontosult -, azonkívül nagy felindulásokra sem árult el hajlamot, kivéve a fulladás és fújtató zihálás tekintetében. Hanem annyit elhencegett az ő Dombey barátjával a klubban, annyiszor vágta oda a tagok fejéhez, meg annyiszor leszállította őket a lóról barátja roppant gazdagságának emlegetésével, hogy aztán e klub, amely mégiscsak emberekből állott, nagy gyönyörűséggel vert vissza az őrnagyra, az őszinte veleérzés színlelése közben, érdeklődvén, vajon ezt a borzasztó csődöt nem lehetett-e előre sejteni, és hogy barátja, Dombey, hogyan viseli a csapást? Az ilyen kérdezésekre aztán az őrnagy egészen szederjessé vált képpel azt válaszolta, hogy cudar egy világ ez bizony, barátom; és Joey tudott ám egy-két dolgot, tudott, de hát ebben az esetben úgy felültették, mint egy gyereket; és ha ilyesmit csak említeni is mertél volna J. Bagstocknak, barátom, amikor nemrégiben külföldre utazott Dombeyval, hogy azt a gazembert űzze Franciaországon végig, hát J. Bagstock kinevetett volna, barátom - kinevetett volna, barátom, isten ne segítse meg, ha nem! Még hogy Joe-t rászedték, barátom, alaposan felültették, becsapták, elámították; hanem most már felébredt és felnyílt a szeme, barátom; mégpedig annyira, kérem, hogy ha maga Joe öregapja kelne ki holnap a sírjából, még az öreg fickónak sem hinne, még egy penny erejéig sem, hanem megmondaná neki, hogy vén katona a Joe ahhoz, hogy még egyszer lóvá lehessen tenni, barátom! Mert bizony ő szemfüles, körmös, hétpróbás vén pogány, az bizony ő, J. B., barátom; és ha összeférne az ilyen kemény, mokány, nem mai őrnagy rangjával - aki a régi iskolából való még, barátom, s annak a szerencsének volt részese annak idején, hogy őfenségéik, a boldogult yorki és kenti hercegek is ismerték, és sokszor megdicsérték - az, hogy visszavonuljon egy hordóba és úgy éljen, hát teremtugyse! Barátom! Holnap kibérelne egy hordót a Pall Mallen, hogy kimutassa az emberiség iránti megvetését!

Mindezt pedig, és e nótának sokféle változatát az őrnagy olyan gutaütéses jelenségek, annyi fejcsóválgatás, s a vele történt galád elbánáson való felháborodásnak olyan heves dörgésével adta elő, hogy a klub fiatalabb tagjai már azt gyanították, bizonyára pénzt fektetett bele Dombey barátja vállalataiba, és most elvesztette; hanem a vénebb katonák, a körmönfontabb kujonok, akik jobban ismerték Joe-t, az ilyesmiről még hallani sem akartak. A boldogtalan bennszülött nem nyilvánított semmiféle véleményt, viszont annál félelmetesebben szenvedett;

nem csupán sértett becsületében, amelyre az őrnagy a nap minden órájában szabályszerű sortüzeket nyitott és keresztül-kasul lyuggatta, hanem bizony az állandóan napirenden levő hátbapuffantások és ütések iránti testi érzékenységében is. Hat álló héten át a bukás után a csizmahúzók meg a kefék csapkodásának valóságos esős évszakában élt a szerencsétlen külföldi.

Chickné asszony a borzasztó szerencsétlenségre három gondolattal válaszolt. Az első az volt, hogy egyáltalán nem bírja felfogni. A másik, hogy bátyja nem tett semmiféle erőfeszítést. A harmadik, ha őt akkor meghívják arra az első estélyre, mindez nem történt volna meg; és ő mindezt megmondta már előre.

A szerencsétlenséget azonban senkinek a véleménye nem fordíthatta visszájára és nem enyhítette vagy súlyosbította. Köztudomású volt, hogy a Cég ügyeit olyan alaposan igyekeznek majd lebonyolítani, amennyire csak lehet, és Dombey úr önként lemondott mindenéről, és nem kért kiegyezést senkitől sem. Azt is tudták, hogy az üzlet folytatása lehetetlen, mert Dombey úr nem hajlandó semmiféle megállapodást célzó barátságos tanácskozásra, és egyszerre lemondott minden bizalmi és tiszteletbeli állásáról, amelyet mint a kereskedővilág nagyra becsült alakja viselt eddig; némelyek szerint haldoklott, mások szerint búskomorságba esett, valamennyiök szerint teljesen összetört.

A hivatalnokok szétszéledtek, de előbb egy kis gyászlakomát rendeztek maguk között, tréfás dolgokkal fűszerezték és csodálatosan sikerült. Némelyek külföldön vállaltak állást, a többiek otthon léptek be más cégekhez, mások vidéki rokonaikat látogatták meg, akik iránt egyszerre nagy szeretet támadt szívükben; mások újsághirdetés útján kerestek elhelyezkedést. Egyedül Perch úr maradt ott a régi személyzetből. Ült tovább a polcon, és a számvevőket nézegette, vagy le-leszökkent, hogy a főszámvevő kedvébe járjon, akitől a tűzbiztosítói állást remélte. Az irodában egy-kettőre elhatalmasodott az elhanyagoltság meg a piszok. A papucs- és kutyaörv-árusítónak bizonyára kétségei támadtak volna aziránt, vajon illendő-e mutatóujját a kalapja mellé emelnie, ha Dombey úr arra jön; a hordár pedig, két kezét fehér köténye alá dugva, mélyen járó erkölcsi elmefuttatásba bocsátkozott a *fennhéjázás* mivoltát illetően, amely (jegyezte meg), nem ok nélkül rímel össze olyan jól azzal a szóval, hogy *megalázás.*

Morfin úr, a dióbarna szemű agglegény, szürkébe játszó fekete hajával és szakállával, talán az egyetlen volt az egész Cégben - a főnök kivételével, természetesen -, aki szívből és mélyen bánkódott a szerencsétlenségen. Morfin úr az évek hosszú során keresztül mindig tisztelettel és nagyrabecsüléssel viseltetett Dombey iránt, hanem azért igazi jellemét nem leplezte le, sohasem csúszott-mászott alávaló módon előtte, és nem legyezgette Dombey úr szenvedélyét, azért, hogy ezzel a céljait előmozdítsa. Így aztán nem élt lelkében a megaláztatás bosszúért kiáltó érzése sem; az a végsőkig feszített rugó, amely most egyszerre visszavágott volna. Morfin úr későn-korán munkában volt, hogy kibogozza mindazt, ami bonyolult és nehéz a Cég üzleti könyveiben; mindig ott állt készenlétben, ha valami magyarázatot követelt: néha késő éjjelig ült régi szobájában, hogy kellő tájékozottságot szerezzen mindarról, amivel Dombey urat megkímélheti, hogy felvilágosításért személyesen hozzáforduljanak; majd amikor mindennek vége volt, hazament Islingtonba, s otthon aztán azzal nyugtatta meg szellemét, hogy a lehető legsötétebb és szívettépőbb hangokat csalta ki gordonkájából, mielőtt aludni tért volna.

Egy este is éppen ezzel a dallamos hangszerrel vigasztalódott, és mivel a nap eseményei különösen lehangolók voltak, legeslegmélyebb hangjaiból igyekezett némi vigasztalást előcsalogatni, amikor háziasszonya (szerencsére süket volt, és ezekről a zenei produkciókról nem szerzett több tudomást, mint egy olyanféle érzést, mintha valami ropogna a csontjaiban), azt jelentette, hogy egy hölgy kíván vele beszélni.

- Gyászban van - tette hozzá.

A gordonka azonnal elhallgatott, a zenész pedig nagy gyöngédséggel téve le a hangszert a díványra, intett, hogy a hölgy bejöhet. Azonnal követte, és a lépcsőnél szemben állt Harriet Carkerrel.

- Egyedül! - kiáltotta Morfin úr. - John ma reggel volt itt! Baj van talán, kedves gyermekem? De nem - tette hozzá -, hiszen egészen mást mond az arca.

- Attól félek, hogy arcomon csupán önzést láthat - mondta Harriet.

- Mindenesetre nagyon kellemes az arca így is; ha pedig önzést látni rajta, ilyen újságot érdemes megnézni. Csakhogy nem hiszem.

Széket húzott oda melléje, és leült vele szemben, a gordonka pedig nagy kényelmesen feküdt kettőjük között, a pamlagon.

- Ha elmondom önnek, miért vagyok itt, nem lepődik meg azon, hogy egyedül jöttem, sem pedig, hogy John nem jelezte látogatásomat; s amit az előbb nem hitt, elhiszi bizonyosan. Elmondhatom?

- Nem is tehetne jobbat.

- De nem dolgozott éppen?

- Dehogynem. Sőt, egész nap. Itt a tanúm - mutatott rá a pamlagon heverő gordonkára. - Minden aggodalmamat neki gyóntam meg. Bárcsak a magamén kívül más aggodalmat ne kellene emlegetnem.

- A Cégnek csakugyan vége? - kérdezte Harriet komolyan.

- Tökéletesen.

- És nem állhat talpra újra?

- Soha.

Harriet ragyogó arcát nem borította el árnyék, míg ezt a szót ismételte csöndesen. Morfin önkéntelen meglepetéssel vette észre, és így folytatta:

- Soha. Emlékszik rá, mit mondtam kegyednek? Elejétől fogva lehetetlenség volt meggyőzni Dombey urat, lehetetlenség volt érvelni vele; sőt, gyakran lehetetlenség volt megközelíteni is. A legrosszabb megtörtént, a Cég összeomlott, és nem lehet talpra állítani többé.

- És Dombey úr személyileg is tönkrement?

- Tönkre.

- Magánvagyona sem maradt? Semmi?

Élénk hangja és csaknem vidám arca egyre jobban és jobban meglepte Morfint. Ujjaival dobolni kezdett az asztalon, s elgondolkodva nézett Harrietre, majd némi szünet után, fejét csóválva, így szólalt meg:

- Dombey úr személyi vagyonáról nincs közvetlen tudomásom, noha meglehetősen nagy, viszont a tartozásai is rendkívüliek. Dombey úr igen kényes becsületérzésű úriember. Az ő helyzetében mindenki megtehette, és valószínűleg meg is tette volna, hogy olyan egyezségekkel mentse magát, amelyek igen kevéssé, úgyszólván alig észrevehetően érintették volna üzlettársait, saját magának pedig biztosított volna annyit, amennyiből megélhessen. De Dombey úr ki akar fizetni mindenkit, az utolsó fillérig. Saját szava szerint, mossák tisztára a

Házat, vagy majdnem tisztára, minden adósságtól, úgyhogy senki sokat ne veszítsen. Ó, Harriet kisasszony, nem ártana ám, ha gyakrabban jutna eszünkbe, hogy a vétek néha nem egyéb, mint a túlzásig gyakorolt erény. Dombey úr büszkesége is ezt mutatja.

Harriet figyelt, és arca semmit sem változott, vagy igen keveset, közben úgy látszott, mintha megoszlott figyelemmel hallgatná, s valamit forgatna a fejében. Amint Morfin elhallgatott, sietve megkérdezte:

- Látta mostanában?

- Senki sem látja. Ha ügyeinek ebben a válságos fordulatában néha mégis elkerülhetetlen, hogy kimozduljon hazulról, akkor eljön, egy-egy ilyen alkalommal, aztán hazamegy ismét. Bezárkózik és nem akar látni senkit. Nemrég levelet írt nekem, amelyben eddigi összeköttetésünkről sokkal nagyobb elismeréssel emlékezik meg, mint megérdemlem, és búcsúzik tőlem. Számomra kellemetlen, hogy most tolakodjam hozzá, mivel jobb időkben nem nagyon érintkeztünk egymással, de azért mégis megpróbáltam a közeledést. Írtam, oda is mentem, kértem. Hiába.

Morfin a lány arcát vizsgálta, abban a reményben, hogy talán mégis nagyobb megindultságot árul el majd, mint eddig; ezért komolyabban és több érzéssel beszélt, hogy nagyobb hatást tegyen reá, de Harriet arca nem mutatott változást.

- Hanem hát, Harriet kisasszony - folytatta Morfin némileg csalódottan -, mindez nem tartozik a dologhoz. Nem azért jött ide, hogy ezeket hallja. Valami más, kellemesebb ügy jár az eszében. Hadd foglalkoztasson engem is ez a kellemesség. Mondja el!

- Pedig ez foglalkoztat engem is - felelte Harriet őszinte és leplezetlen meglepetéssel. - Vagy valószínűtlen, hogy így lehet? Hát nem természetes, hogy John meg én igen sokat tárgyaltuk és magunkban meghánytuk-vetettük az utóbbi időben ezeket a nagy változásokat? Dombey úr, akit John olyan sok éven keresztül szolgált... milyen előzményekkel, azt tudja... most tönkrement, mint mondja, mi pedig gazdagok vagyunk!

Harriet arca jóságos és őszinte, és Morfin úr, a dióbarna szemű vén legény szívesen nézi ezt az arcot, mióta csak első ízben meglátta, azonban most, ebben a pillanatban mintha nem tetszett volna neki annyira, mint máskor, amint e szóknál szinte felragyogott.

- Bizonyára nem szükséges emlékeztetnem - folytatta Harriet, s egy pillantást vetett fekete ruhájára -, milyen esemény következtében változtak meg körülményeink. Nem felejtette el talán, hogy James bátyám végrendelet nélkül halt meg azon a rettenetes napon, és más rokona nem maradt rajtunk kívül.

Most már kellemesebbnek tűnt fel arca Morfin úr előtt, mint az előbb, noha sápadt volt és mélabús. Morfin úr mintha egyszerre könnyebben lélegzett volna.

- Ön ismeri történetünket; a két bátyám történetét, és hogy milyen kapcsolatban állottak a szerencsétlen, boldogtalan Dombey úrral, akiről ön oly becsületesen nyilatkozott. Tudja, milyen szerények az igényeink... Johnnal együtt... és milyen kevés pénzre van szükségünk, az után az életmód után, amelyet annyi éven keresztül folytattunk, aztán az ön szívessége folytán John jövedelme bőven elég mindkettőnknek. Azt hiszem, nem találta készületlenül az a szívesség, amelyre kérni szeretném önt.

- Nem, azt hiszem. Egy pillanattal előbb még készületlen voltam. Most, azt hiszem, nem vagyok.

- Elhalt bátyámról nem mondok semmit. Ha a halott tudja, mit teszünk... de ön megért engem. Élő bátyámról sokat mesélhetnék; de mi szükség egyebet mondanom, hogy ennek a kötelességszerű tettnek a terve, amelyben az ön nélkülözhetetlen segítségét kérni jövök, Johntól származik, és nem nyugszik addig, míg teljesítve nincsen.

Harriet ismét felemelte tekintetét; és a lelkesültség sugárzása az arcán most már valóban szépnek tűnt fel ama vizsgáló tekintet előtt.

- Drága uram - folytatta Harriet -, ennek a dolognak nagy csendben és titokban kell történnie. Az ön tapasztaltsága és okossága majd megmutatja a cselekvés módját. Dombey úrral talán el lehetne hitetni, hogy ez az összeg megmaradt vagyona romjaiból; vagy pedig az ő ritka egyenességének és becsületességének szóló önkéntes adózás olyanvalaki részéről, akivel nagyszabású üzleti összeköttetésben állt; vagy egy régi, elfelejtett adósság visszafizetése. Hiszen lehet többféle módja is. Tudom, hogy ön a legalkalmasabbat választja majd. Amit kérni akartam öntől, annyi, hogy cselekedje meg ezt értünk, jóságos, nagylelkű, tapintatos modorában. És soha ne szóljon erről Johnnak, akinek a főboldogsága ebben a visszafizetésben most éppen az, hogy titokban, ismeretlenül, elismerés nélkül történik. Az örökségnek csak igen csekélyke részét tartjuk meg magunknak, és a többinek a kamatait Dombey úr fogja élvezni, élete végéig. Végre pedig, még arra kérem, őrizze meg titkunkat szigorúan... de hiszen ebben úgyis bizonyos vagyok. Mától fogva pedig a lehető legritkábban hozzuk szóba még magunk között is; de úgy fog élni a gondolataimban, mint újabb ok, hogy az égnek hálás, bátyámra pedig büszke lehessek.

Talán az angyalok arcán ragyoghat ilyen ujjongás, amikor a megtért bűnös belép a kilencvenkilenc igaz közé. Ezt nem homályosították el még az öröm könnyei sem, amelyek szemébe tódultak, sőt annál megkapóbban tündökölt.

- Édes Harriet - szólt aztán Morfin úr, kis szünet után -, erre igazán nem készültem el. Úgy értsem tehát, azt akarja, hogy az ön örökrészét is ugyanarra a célra fordítsák, mint Johnét?

- Ó, természetesen - felelte Harriet. - Olyan hosszú időn keresztül osztottunk meg egymással mindent, és nem volt gondunk, reményünk, szándékunk, ami közös ne lett volna; hogyan viselhetném el hát, hogy ebből ki ne vegyem a részemet? Nem lehetek hát bátyámnak a végsőkig mindenben társa és osztályosa?

- Isten ments, hogy vitatnám is ezt! - felelte Morfin.

- Számíthatunk tehát az ön baráti segítségére? Tudom, hogy számíthatunk!

- Rosszabb ember lennék, mint... mint amilyen talán vagyok, vagy amilyennek magamat hinni szeretném, ha erről teljes szívvel és lélekkel nem biztosítanám kegyedet. Megbízhatik bennem tökéletesen. És, becsületemre, titkát megőrzöm. Ha pedig kiderül, hogy Dombey úr csakugyan annyira szegény, mint amennyire, sajnos, gondolom, mivel olyan elhatározás alapján cselekszik, amelyben őt befolyásolni semmi mód nincsen, akkor segítségükre leszek abban, hogy megvalósítsák azt, amit Johnnal együtt közösen elhatároztak.

Harriet kezét nyújtotta, és nyájas arccal, boldogan mondott köszönetet.

- Harriet - szólalt meg ekkor Morfin, a leány kezét visszatartva -, üres és hiábavaló volna, ha bármilyen áldozat értékéről beszélnénk, amelyre most készül - különösen pedig a puszta pénzáldozat értékéről. Ha azt a kérést intézném kegyedhez, hogy fontolja meg újból, mint cselekszik, vagy vessen jótettének szűkebb határokat, úgy érzem, ugyanígy járnék. Nincs hozzá jogom, hogy egy nagy történet nagyszerű befejezését elrontsam gyarlóságom közbetolakodásával. Csak ahhoz van jogom, hogy meghajtsam a fejem kegyed bizalma előtt, és megnyugodjam abban, hogy a sugallatnak magasabb és jobb forrásából ered ez, mint amilyen

az én köznapi tudásom. Csak annyit akarok mondani még, hogy hűséges sáfárja leszek; és szívesebben vagyok az, és a kegyed kiválasztott barátja, mint bármi más a világon, csupán csak, ha az lehetnék, aki kegyed.

Harriet még egyszer szívélyes köszönetet mondott neki, aztán jó éjszakát kívánt.

- Hazamegy? - kérdezte Morfin. - Hadd kísérjem el kegyedet.

- Ma este nem. Még nem megyek haza. El kell látogatnom valahová, mégpedig egyedül. De eljön holnap?

- Hogyne, hogyne, holnap elmegyek. Addig pedig gondolkodni fogok minderről, és hogy miként vihetjük végbe legjobban. És talán kegyed is gondolni fog a dologra, drága Harriet és... és... ezzel kapcsolatban énrám is gondol majd egy keveset.

Ezzel levezette a kocsihoz, amely ott várt Harrietre az ajtó előtt; ha pedig Morfin úr házi-asszonya nem lett volna olyan süket, hallotta volna, Morfin úr azt dörmögte magában a lépcsőn fölmenet, amint a kocsi elrobogott, hogy hiába, mindnyájan a szokás rabjai vagyunk, de hogy agglegény legyen az ember, az bizony szomorú szokás.

Ott benn aztán felvette a gordonkát, amely a díványon hevert, a két szék között; majd anélkül, hogy az üresen maradt széket elvitte volna onnan, leült és búsan húzkodta a vonót, miközben lassan rázogatta fejét az üresen maradt szék felé, hosszú, hosszú ideig. A gordonka érző hangja, jóllehet rendkívüli módon lágy volt és bensőséges, semmit sem mondott az arcán tükröződő érzéshez képest, s ahogy az üres székre nézett, Morfin úr ugyanis kénytelen volt Cuttle kapitány módszeréhez folyamodni, és nemegyszer végig kellett dörzsölnie kabátja ujjával az arcát. Fokonként aztán a gordonka is, meg Morfin úr hangulata is átzendült a Békés Kovács hangjaiba. Újra meg újra lejátszotta, míg végül derült, piros arca úgy izzott, akár az érc a kovácslegény üllőjén. A gordonka meg az üres szék végül is bús agglegénysége társai maradtak egészen éjfélig; aztán megvacsorázott, és odatámasztotta a pamlag mellé a gordonkát, egy teljes műhelyre való Békés Kovács melódiától terhesen, mintha görbe vonalú két szemét leírhatatlan megértéssel arra az üres székre meregette volna.

Mikor Harriet elhagyta a házat, a kocsis nekivágott az előtte nyilván nem egészen új útnak, s ki-bekanyarodott a külvárosi mellékutcákon, míg végre kiért egy szabad területre, ahol kertek között, néhány csendes kis öreg ház emelkedett. A kocsi megállt az egyik ház kapuja előtt, és Harriet kiszállt.

Óvatos csöngetésére egy fájdalmas arcú asszony nyitott ajtót, arcszíne fehér volt, szemöldökét magasra felhúzta, feje pedig féloldalt csüggött. Harriet láttára bókolt, és bevezette a kerten keresztül a házba.

- Hogy van a betege, nővér? - kérdezte Harriet.

- Attól félek, kisasszony, hogy nem nagyon kitűnően. Ó, mennyire emlékeztet engem a bátyám leányára, Betsy Jane-re! - felelt a bánatos arcú asszony valami gyászos elragadtatással.

- Milyen tekintetben? - kérdezte Harriet.

- Mindenben, kisasszony! Hanem ez már felnőtt, Betsy Jane pedig kisgyermek volt még, amikor ott állt a halál előtt.

- De hiszen kegyed azt mondta, hogy meggyógyult - jegyezte meg Harriet szelíden. - Éppen azért még több ok van a reménységre, Wickamné asszony.

- Ó, kisasszony, a reménység nagyon jó dolog olyanoknak, akiknek van hozzá kedvük, hogy reménykedjenek! - felelt Wickamné a fejét rázva. - Nekem nincs hozzá elég kedvem, de hát nem panaszképp mondom. Irigylem azt, akit az isten ilyesmivel megáldott.

- Iparkodnia kellene, hogy vidámabb legyen egy kicsit.

- Köszönöm a jókívánságát, kisasszony - felelt Wickamné komoran. - Ha olyan volna is a természetem, az az elhagyatottság, amiben itt vagyok... már megbocsásson, hogy ilyen nyíltan beszélek... bizony kiölné belőlem huszonnégy óra alatt, de hát nem is olyan természetű vagyok. Nem is kívánom. Még ami kevés jókedv volt is bennem, attól is megfosztottak egy pár évvel ezelőtt Brightonban, de hát azt hiszem, jobb is így nekem, ahogy vagyok.

Ez az ápolónő nem volt más, mint aki Richardsot váltotta fel a dajkaságban, a kis Paul mellett, és Paul úgy vélte, hogy a fent említett veszteségét Pipchinné asszony hajlékában szenvedte el. A kitűnő és szellemes régi módszer, amelyet ősi hagyományok szentesítettek, nevezetesen, hogy az emberiségből lehetőleg a legsivárabb és legkellemetlenebb egyéniségeket kell kikeresni az ifjúság számára oktatóknak, az erények felé utat mutató jelző póznának, árvaházi felügyelőnőnek, a betegágyak mellé gondozónak, meg egyéb ilyennek, Wickamné asszonynak is igen jó keresetet szerzett ápolónői minőségében, és hozzásegítette ahhoz, hogy komoly képességeit bámuló és számos tisztelőből álló ismerős körének minden tagja különösen ajánlja és dicsérje.

Wickamné asszony felhúzott szemöldökkel és féloldalt billentett fejjel, megindult fölfelé a lépcsőn és tiszta, csinos szobába vezette a látogatót, amely egy homályosan megvilágított szomszéd szobába nyílt, itt állt az ágy. Az első szobában egy öregasszony ült, mereven bámult kifelé az ablakon. A másik szobában pedig, az ágyon, ott nyúlt el puszta árnyéka annak az alaknak, aki egy hideg téli estén oly keményen dacolt a széllel és esővel. Másról meg sem lehetett volna talán ismerni, mint hosszú, fekete hajáról, amely most mintha még feketébbnek látszott volna a színtelen arc, meg hófehér ágyruha mellett.

Ó, e gyönge test és ama erős tekintet! Szeme oly mohón és fölvillanva fordult az ajtóra, amint Harriet belépett; és gyönge feje nem tudott fölemelkedni, és olyan lassan fordult a belépő felé a párnán!

- Alice! - szólt a látogató, szelíd hangján. - Későn jövök ma?

- Nekem mindig későn, pedig mindig korán itt van.

Harriet leült az ágy mellé, és kezét rátette a takarón nyugvó vékony kezére.

- Jobban van?

Wickamné ott állt, az ágy lábánál, mint egy vigasztalan kísértet, de erre a szóra erősen és határozottan megrázta fejét.

- Nem számít! - felelt Alice bágyadt mosollyal. - Jobban vagyok ma, vagy rosszabbul, legfeljebb egy napi különbséget jelent... talán annyit sem.

Wickamné, afféle komoly egyéniséghez illően, nyögéssel fejezte ki helyeslését, aztán néhányszor hidegen megveregette a takarót, mintha a beteg lábát akarná megérinteni, elkészülve arra, hogy már egészen megmerevedettnek találja; majd nagy csörömpölésbe fogott az asztalon álló orvosságos üvegek közt, mint aki azt akarja mondani: „Amíg itt vagyunk még, ismételjük meg csak az előbbi adagot.”

- Nem - suttogta most Alice a látogatónak -, mostoha élet, bűnbánat, vándorlás, ínség, vihar bent, vihar kint, felemésztették az erőmet. Nem tart már sokáig.

Magához vonta Harriet kezét, és ráfektette arcát.

- Néha, amikor így fekszem, arra gondolok, szeretnék még élni egy kis ideig, hogy megmutathassam, milyen hálás vagyok kegyednek. Gyöngeség ez is, és elmúlik hamar. Jobb kegyedre nézve úgy, ahogy van. És jobb rám nézve is!

Milyen másképpen tartja most Harriet kezét, mint mikor a tűzhely mellett megragadta, azon a vad téli estén! Gyűlölet, harag, dac, vakmerőség, ide nézzetek! Ez a vég.

Wickamné, miután eleget zenebonált már az üvegekkel, odahozta végre a keveréket. Merően nézett rá, míg a beteget itatta, száját keményen összeszorította, szemöldökét erősen összeráncolta, és úgy rázta fejét, mintha azt akarta volna mondani, hogy őbelőle bizony kínzásokkal sem húzzák ki azt, hogy ez reménytelen eset. Azután illatosítót fecskendezett szét a szobában, olyan arccal, mint egy női sírásó, aki „port hint a porhoz, hamut a hamuhoz" - mert Wickamné komoly valaki volt nagyon -, aztán visszavonult, hogy a földszinten ráváró hideg pecsenye mellett halotti tort üljön.

- Mennyi ideje is annak - kérdezte Alice -, hogy odamentem kegyedhez és elmondtam, mit tettem, és valaki aztán azt tanácsolta kegyednek, hogy úgyis késő, hogy akármit is megpróbáljon?

- Egy éve, sőt több - felelte Harriet.

- Egy éve, sőt több - szólt Alice elgondolkodva, s komolyan nézte Harriet arcát. - És több hónapja annak is, hogy ide hozott engem.

- Úgy van.

- Ide hozott, a jóság és könyörület erőszakával. Engem! - kiáltott fel Alice, kezébe rejtve arcát. - És emberré változtatott megint, egy igazi nő tekintetével, szavaival és angyali tetteivel!

Harriet föléje hajolva vigasztalta és csillapította. Alice aztán, még mindig eltakart arccal arra kérte, hogy hívja be az anyját.

Harriet többször is odaszólt az öregasszonynak, aki annyira elmerült a sötétség szemlélésébe, hogy nem hallotta. Csak akkor kelt föl, amikor Harriet odament hozzá, és megérintette a karját.

- Anyám - szólalt meg ekkor Alice, ismét megragadva Harriet kezét, és szeretettel nézve föl látogatójára, s az öregasszonynak csak egy ujjával intett -, most mondd el neki, amit tudsz.

- Ma este, drágám?

- Igen, anyám - felelt Alice gyönge hangon és ünnepélyesen -, ma este!

Az öregasszony, akinek eszét az ijedtség, a lelkifurdalás, vagy a fájdalom mintha megzavarta volna, odakúszott az ágyhoz a másik oldalon, Harriettel szemben, azután letérdelve, s fonnyadt arcát egy magasságba emelve a takaróval, kinyújtotta a kezét, hogy lánya karját megérinthesse, és így kezdte:

- Édes, szép leányom!

Egek, micsoda sikoltással szakította félbe hirtelen a beszédet, amint rámeredt arra a nyomorúságos alakra, ott az ágyon!

- Megváltoztam én már régen, anyám! Elhervadtam már régen! - szólt Alice, de rá sem nézett. - Ne búsulj most már.

- Az én lányom - motyogta az öregasszony -, az én szép lányom jobban lesz nemsokára, és mindnyájukat megszégyeníti majd szépségével.

Alice bánatosan mosolygott Harrietre, aztán közelebb vonta a kezét, de nem szólt.

- Jobban lesz nemsokára, én mondom - folytatta az öregasszony, s aszott öklével az üres levegőt fenyegette -, aztán mindnyájukat megszégyeníti a szépségével... meg bizony. Én mondom, hogy úgy lesz!... és úgy is legyen! - folytatta, mintha valami láthatatlan ellenféllel állna szenvedélyes vitában ott az ágy mellett: - Az én lányomtól elfordultak, kitaszították, pedig azért előkelő rokonsággal is büszkélkedhetik, ha akarja. Úgy bizony! Büszke emberekkel! Rokonság ez, a ti papjaitok meg jegygyűrűitek nélkül is... létrehozni tudják, de megsemmisíteni nem... és az én lányomnak bizony nagy rokonsága van. Mutassátok nekem Dombeyné asszonyt, és én megmutatom nektek a lányom unokanővérét!

Harriet most az öregasszonyról a rátapadó, csillogó szembe nézett, és ebből a szemből a megerősítését olvasta ki mindannak, amit hallott.

- Úgy ám! - kiáltotta az öregasszony, reszkető fejét kísérteties hiúsággal felvetve. - Noha most öreg vagyok, meg rút... és inkább az életmódom vénített meg, mint az éveim... azért én is voltam fiatal, csakúgy, mint akárki. Ó, meg szép is voltam, akár a többiek. Friss, falusi lány voltam a magam idejében, lelkem - folytatta Harriet felé nyújtva a karját az ágyon keresztül -, és nézegettek is ám utánam. Ott lenn, a mi falunkban a Dombeyné asszony édesapja, meg annak a bátyja voltak a legvidámabb urak, és a legkedveltebbek azok közül, akik látogatni jártak oda Londonból... már rég meghaltak azóta! Uram, istenem, be régen is! A bátyja, az én Alice-om apja, az halt meg közülük előbb.

Itt kissé fölemelte a fejét, és a leánya arcába nézett, mintha gyermekkorának emlékéről a leánya gyermekkorára röppent volna képzeletben. Azután egyszerre lehajtotta a fejét az ágy takarójára, és a két karja közé rejtette.

- Olyan egyformák voltak - folytatta az öregasszony -, amilyen két testvér csak lehet, még korra nézve is... alig egy esztendőnél több a különbség köztük, ha jól emlékszem... és ha láthatta volna az én lányomat, úgy mint én láttam egyszer, szemtől szembe azzal a másikkal, akkor észrevehette volna, a ruházatuk meg az életmódjuk ellenére is, mennyire hasonlítottak egymáshoz. Ó, de hát most már a hasonlatosságnak vége van és az én lányom... egyedül az én lányom... változott így meg?

- Mind megváltozunk idővel, anyám!

- Idővel! - kiáltott az öregasszony. - De hát az ő lánya miért nem változott meg olyan gyorsan, mint az enyém? Anyjának is meg kellett volna változnia... olyan öregnek látszott, mint én... éppen olyanráncos volt, még a festéken keresztül is... de a lánya, az szép volt. Mit vétettem én, miért vagyok én rosszabb, mint az, hogy az én lányom feküdjék hervadozva itt?

Vadul felkiáltott, megint kirohant a másik szobába, ahonnan az előbb bejött, majd ismét visszakullogott, és Harriethez odacsúszva, így szólt:

- Ezt akarta Alice, hogy mondjam el magának, lelkem. Ennyi az egész. Akkor jöttem rá a rokonságra, mikor kérdezősködni kezdtem Dombeyné felől, hogy kicsoda, odalenn Warwickshire-ben egy nyáron. Ez a rokonság nem volt nekem jó akkor. Nem ismertek volna el, és úgysem adhattak volna nekem semmit. Később talán kértem volna tőlük egy kis pénzt, ha Alice meg nem gátolta volna; talán meg is öl, ha megteszem. Alice éppen olyan büszke volt a maga módján, mint az a másik - folytatta az öregasszony, félénken megérintve a leánya arcát, aztán hirtelen visszahúzta a kezét -, bizony büszke, ha olyan csöndes is most; hanem hiszen

azért majd megszégyeníti ő még a szépségével valamennyit. Hahaha! Megszégyeníti, az ám, az én gyönyörű lányom!

Nevetése, amint most megint visszavonult, még előbbi sikolyánál is félelmetesebben hatott; a féleszű jajgatásánál is, mellyel a szavait végezte; és ijesztőbben, mint az a bárgyúság, ahogy a másik szobában régi helyére leült, és kimeredt a sötétbe.

Alice tekintete egész idő alatt Harriet arcán függött, s a kezét el nem engedte egy pillanatra sem. Most így szólalt meg:

- Míg itt feküdtem, úgy éreztem, hogy szeretném, ha kegyed tudná mindezt. Azt gondoltam, talán megértetne kegyeddel egyet-mást abból, ami engem annyira megkeményített. Mikor vétkeztem, olyan sokat hallottam elhanyagolt kötelességeimről, hogy az a meggyőződés érlelődött meg bennem, hogy irántam sem teljesítették mások a kötelességüket, és amilyen a vetés volt, olyan lett az aratás. Valahogyan rájöttem arra is, hogy ha az úrhölgyek közül valakinek rossz otthona meg anyja volt, a maguk módján azok is rossz útra térnek; csak az a mód nem olyan ocsmány, mint az enyém volt, és ezért még áldhatják is az istent. De ez már mind elmúlt. Olyan csak, mint egy álom, amelyre nem emlékszem már vissza, vagy nem értem egészen. És egyre álomszerűbbé vált napról napra, mióta itt ül az ágyam mellett, és felolvas nekem. Csak úgy mondom el mindezt, ahogyan visszaemlékszem. Olvas nekem ma is egy keveset?

Harriet vissza akarta húzni a kezét, hogy a könyvet kinyissa, de Alice visszatartotta még egy pillanatig.

- Ugye, nem feledkezik meg az édesanyámról? Ha van neki megbocsátani valóm, megbocsátok. Tudom, hogy ő is megbocsát nekem, és fáj neki, ami történt. Ugye, nem feledkezik meg róla?

- Soha, Alice!

- Még egy pillanat. Kérem, kedves, igazítsa meg a fejem alját, úgy, hogy amiközben olvas, láthassam a szavakat a kedves arcán.

Harriet engedett a kérésnek és olvasott - a megfáradottak és a súlyos kereszt alatt roskadozók örök könyvét; e világ nyomorultjainak, megtévelyedettjeinek, árváinak könyvét; azt a szent történetet, amelyben a vak és béna koldus, a bűnöző, a megbélyegzett asszony: bűnös porhüvelyünk valahány formájában részt kap, és emberi gőg, közöny, álnok nyelv el nem homályosíthatja, mind az idők végezetéig - az ő tanítását olvasta, aki érdeklődést és részvétet tanúsított az egész emberi élet iránt, minden reménye és bánata iránt, a születéstől a halálig, a csecsemőkortól az aggságig, minden szenvedésében, szomorúságában.

- Holnap reggel nagyon korán itt leszek - mondta Harriet aztán, miután becsukta a könyvet.

A fénylő szempár még mindig ott függött az arcán, de most lecsukódott egy pillanatra, majd újra kinyílt; Alice megcsókolta és megáldotta Harrietet.

Szeme követte aztán egészen az ajtóig; nyugodt arcán és szeme sugarában mosolygás játszadozott.

Harriet nem fordult vissza. A beteg most kezét a keblére helyezte, majd azt a szent nevet suttogta, amelyről az imént Harriet olvasott; és akkor az élet elsuhant arcáról, mint ahogyan a világosság eltűnik.

Csak a romja pihent ott annak a halandó porhüvelynek, amelyet az eső vert egyszer, és az a fekete haj, amely a hideg szélben röpködött.

ÖTVENKILENCEDIK FEJEZET

Leszámolás

A nagy ház, ott a hosszú, komor utcában, Florence gyermekkorának és magányosságának színhelye, most újra nagy változásokat ért meg. Hatalmas ház még mindig, büszkén dacol a széllel, idővel; tetején nincs repedés, ablakai nem töröttek, falai nem hámlanak; de azért rom ez a ház mégis és a patkányok menekülnek.

Towlinson úr és társai eleinte hitetlenkedve fogadják a határozatlan híreket. A szakácsné azt mondja, hogy a mi embereink hitele, hál' istennek, nem rendül meg olyan egykönnyen, mint egyesek képzelik; Towlinson úr hozzáfűzi, ezután már csak az van hátra, hogy legközelebb azt mondják: maga az Angol Bank bukott meg és a Tower kincseit elárverezték. De ekkor megérkezik a hivatalos lap és Perch úr; Perch úr pedig magával hozza Perchné asszonyt, hogy megbeszéljék a dolgot a konyhában, és egy kedélyes estét töltsenek együtt.

Mihelyt a bukás felől semmi kétség többé, Towlinson úr fő gondja az, hogy legalább nagy összegről legyen hát szó, nem kevesebb, mint mondjuk, százezer fontról. Perch úr úgy véli, hogy százezer font aligha elég a csőd fedezésére. A nők, Perchné meg a szakácsné vezetése alatt karban, többször egymás után elismétlik: „Száz-e-zer font!" - mégpedig olyan áhítatos élvezettel, mintha a szavak forgatásával a pénzt is ott forgatnák a markukban; a szobalány pedig, aki Towlinson úrra vetett szemet, azt mondja, bárcsak a századrésze volna az övé annak a pénznek, hogy arra fordíthatná, akit szeret. Towlinson úrban még éppen él a régi sérelem, úgy vélekedik tehát, hogy holmi külföldi ember talán még azt sem tudná, mit kezdjen annyi pénzzel, hacsak a szakállára nem költené. E maró, gúnyos megjegyzés aztán annyira szíven üti a szobalányt, hogy könnyek között visszavonul.

De nem sokáig marad távol; mert a szakácsnő, aki nagyon jószívű nő hírében áll, azt mondja, hogy akárhogy is, de most legalább tartsanak össze, Towlinson, mert bizony ki tudja, meddig lehetnek még együtt. Közösen értek meg ebben a házban (mondja a szakácsné), temetést, lakodalmat, szökést; ne mondhassa hát senki, hogy ilyen körülmények között nem férnek meg egymással. Perchné asszonyt végtelenül megindítja ez a szívre ható szónoklat, és nyíltan kijelenti, hogy a szakácsné valóságos angyal. Towlinson úr azt feleli a szakácsnénak, isten ments, hogy útjában álljon az egyetértésnek, amelyet maga is látni óhajtana; mindjárt ki is megy, hogy a szobalányt felkeresse, és nemsokára a fiatal hölggyel karonfogva tér vissza, s kijelenti az egész konyha előtt, hogy hiszen ő csak tréfált, mikor az idegeneket említette; továbbá ő meg Anne elhatározták most már, hogy jóban, rosszban együtt lesznek és az Oxford-vásártéren üzletet alapítanak a zöldség-, fűszer-, növény- és dughagyma-szakmában, ahol is mindannyiuk szíves pártfogását kérik. Ezeket a szavakat általános lelkesedés fogadja; Perchné asszony pedig, miközben jós lelke a messze jövőbe szárnyal, ünnepélyes hangon „lányok"-ról suttog a szakácsné fülébe.

Szerencsétlenség a családban, lakmározás nélkül nem képzelhető el ebben az alsó övezetben. Ezért tehát a szakácsné hamarosan egy-két tál meleg ételt teremt elő vacsorára. Towlinson úr pedig tengeri rák-salátát készít, ugyanazon vendégszerető cél szolgálatában. Még Pipchinné asszony is lecsönget az izgató körülmények hatására, és azt üzeni, szeretné, ha azt a kis borjúmirigyet, ami megmaradt, fölmelegítenék neki vacsorára, és fölküldenék tálcán, egy fél pohár sherryvel, mert nem jól érzi magát.

Dombey úrról is beszélnek valamit itt-ott, de nagyon keveset. Főleg az érdekli őket, ugyan mióta tudhatta Dombey, hogy ez fog történni? A szakácsné ravaszul jegyzi meg: - Ó, hát

régóta, lelkem! Arra az egyre mérget vehet! - Mikor pedig Perch úrhoz fordulnak, az is megerősíti, amit a szakácsné állít. Valaki azt kérdezi, ugyan mit fog csinálni Dombey úr, és vajon állást fog-e keresni? Towlinson úr azt mondja, hogy nem hiszi, és azután azokra a jobbfajta, eg-gé-szen úrias szegényházakra célozgat. - Ah, ahol aztán, tudják, lesz egy kis kertje is, cukorborsót termeszthet benne majd tavasszal - mondja a szakácsné. - Az ám - feleli Towlinson úr -, és aztán testvér lesz valamelyik rendben. - Mindnyájan testvérek vagyunk - mondja Perchné asszony egy ivás közti pillanatban. - Kivéve a nővéreket - feleli Perch úr. - Hej, hát csak elbuknak a hatalmasok - jegyzi meg a szakácsné. - A büszkeség sohasem vitt jóra, meg nem is visz soha! - teszi hozzá a szobalány.

Csodálatos, milyen jóknak, jámboroknak érzik magukat, miközben ezeket beszélik; és milyen keresztényi egyetértést éreznek, amint ilyen megadással viselik a közös sorscsapást. Egyetlen-egyszer csappan meg a kedvük, amikor ugyanis egy alsóbb rangú konyhalány - fekete harisnyát visel, és már jó ideje szájtátva ül ott - most egyszerre e szavakat hallatja: - De hátha nem fizetik ki a bérünket?

A társaság egy pillanatra teljesen megnémul; a szakácsné nyeri vissza elsőnek lélekjelenlétét, rátámad az ifjú leányzóra, és azt mondja, tudni szeretné, hogy meri így megsérteni azt a családot, amelynek a kenyerét eszi; és azt képzeli talán, hogy valaki, akiben csak egy morzsája is maradt a tisztességnek, képes volna megfosztani nyomorult filléreiktől szegény cselédeket? - Mert ha így áll az istenfélő érzések dolgában, Mary Daws - mondja a szakácsné hevesen -, hát akkor igazán nem tudom, mi lesz magából.

Towlinson úr szintén nem tudja, úgyszintén a többi sem; a kis konyhalányt pedig, aki, úgy látszik, mintha maga sem tudná egészen, és akit egyhangúan megvetésre ítélnek, úgy elborítja a zavart szégyenkezés, mintha köpenyt terítenének rá.

Néhány nap múlva aztán különös emberek kezdenek mutatkozni a házban, és találkát adnak egymásnak az ebédlőben, mintha mindig itt laktak volna. Van közöttük egy, afféle héber-arab vágású az arca, és egészen vastag az óralánca; még fütyül is a szalonban és míg társára vár, aki mindig tintát, tollat hord a zsebében, azt kérdi Towlinson úrtól (fesztelenül öreg szivarnak szólítja), nem tudja-e véletlenül, mibe került az a karmazsin- meg aranyfüggöny újonnan? A látogatók meg a megbeszélések az ebédlőben napról-napra számosabbak, és úgy látszik, minden úrnak tinta meg toll van a zsebében, és alkalma is nyílik, hogy használja. Végre aztán az hallik, hogy árverés lesz; erre még többen jönnek, szintén mind tintával meg tollal felszerelten, és egész csapat szövetsapkás embert kormányoznak; ezek azon melegében kezdik fölszedni a szőnyegeket, lökdösik a bútorokat és ezer meg ezer lenyomatát hagyják ott cipőjük talpának, szanaszét az előcsarnokban meg a lépcsőházban.

A konyhában levő tanács közben teljes létszámban gyűlésezik, és mivel semmi más dolguk nincs, valósággal dőzsölnek. Egy napon aztán testületileg behívják őket Pipchinné asszony szobájába, ahol a bájos perui asszony így szólítja meg őket szigorúan:

- Gazdájuk szorult helyzetben van. Remélem, tudják.

Towlinson úr, a csapat szónoka jelzi, hogy tudják.

- És bizonyára mindnyájan más helyekkel kacérkodnak - folytatta Pipchinné, szemrehányóan rázva a fejét.

Egy éles hang a háttérből azt kiáltja: - Nem jobban, mint az asszonyság.

- Úgy gondolja, maga szemtelen, mi? - feleli a mérges Pipchinné, szikrázó pillantást vetve rá a többiek feje fölött.

- Úgy bizony, Pipchinné asszony - feleli a szakácsné és előlép. - No, és aztán, kérem?

- Aztán annyi, hogy mehet ebből a házból, amikor tetszik; minél előbb, annál jobb. Akkor lássam, amikor a hátam közepét.

Ezzel a félelmetes Pipchinné egy vászonzacskót ráncigál elő, és ebből kiszámolja a szakácsné bérét, egészen az utolsó napig, és még egy hónapot előre; addig azonban erősen szorítja markában, amíg az elismervény szabályszerűen aláírva nincs; akkor aztán nagy nehezen kiengedi a pénzt a kezéből. És ezt az eljárást szigorúan megismétli, míg a cselédség valamennyi tagját ki nem fizeti.

- Most pedig, akik menni akarnak, mehetnek - mondja Pipchinné asszony -, akik meg maradni akarnak, egy-két hétig maradhatnak; ezek az ellátásukra pénzt kapnak, s addig segíthetnek egyet-mást. Kivéve - folytatja a lángoló haragú Pipchinné -, azt a cafat szakácsnét, aki azonnal takarodjon innen!

- Takarodik is, affelől nyugodt lehet - feleli a szakácsné. - Kívánok minden jót, Pipchinné asszony, csak azt óhajtom, bár szerencsét kívánhatnék a külseje szépségéhez is!

- Kifelé! Azonnal! - rikoltja Pipchinné, és dühösen toppant.

A szakácsné nemes méltósággal vitorlázik ki a szobából, s még jobban kihozza a sodrából Pipchinné asszonyt; lenn pedig rövidesen a szövetség többi tagjai is hozzá csatlakoznak.

Towlinson úr azt mondja, mindenekelőtt javasolni bátorkodik, hogy egy harapás ennivalót készítsenek elő; az asztalnál majd lesz szerencséje kinyilvánítani elgondolását, amely, azt hiszi, leghelyesebb az adott körülmények között. A frissítőt feltálalják, és mindnyájan igen jó étvággyal látnak hozzá. Towlinson úr pedig előterjeszti a javaslatot: mivel a szakácsnő távozik, gondoljuk meg, ha egymáshoz nem leszünk hűek, hát bizony nem várhatjuk, hogy hozzánk is bárki hű legyen. Továbbá: évek hosszú során át éltek együtt ebben a házban, és igazán minden erejükkel rajta voltak, hogy egyetértés uralkodjék közöttük. (A szakácsnő megindultan kiáltja: - Úgy van! Úgy van! - Perchné asszony pedig, aki szintén jelen van, és torkig ennivalóval, könnyezni kezd.) Ő úgy gondolja hát, hogy a jelen alkalommal mindnyájuknak azt kell érezniök, hogy „ha egy megy, akkor menjen valamennyi!" A szobalányt erősen meghatja ez a nagylelkű gondolkodás, és igen melegen helyesel. A szakácsnő azt feleli, hogy ez bizony nagyon szép és reméli, hogy nem iránta való udvariasságból, hanem maguk iránti kötelességből cselekszenek így. Towlinson úr azt válaszolja, hogy valódi kötelességérzetből; és ha már a véleményét kifejezni kénytelen, hát ő nyíltan kimondja, hogy szerinte nem is valami tisztességes dolog itt maradni, ilyen házban, ahol árverések történnek. A szobalány bizonygatja, hogy ez bizony így van; és ennek megerősítéséül elmondja, hogy éppen ma reggel, egy idegen szövetsapkás ember meg akarta csókolni a lépcsőn. Towlinson úr felugrik a székről, hogy megkeresse és „pozdorjává törje" a merénylőt, aztán a hölgyek elébe állnak és visszatartják, s arra kérik, csillapodjék és gondolja meg, mennyivel egyszerűbb és okosabb, ha az ilyen botrányos események színhelyét rögtön elhagyják. Perchné asszony pedig új megvilágításba helyezve a dolgot, hozzáteszi, hogy még a Dombey úr iránti tapintat is - aki most lakosztályába zárkózott - parancsolóan azt kívánja, hogy mennél gyorsabban elmenjenek innen. - Mert ugyan - mondja a derék asszony -, mit érezhet akkor, ha véletlenül szembejön vele egyik cselédje, akit úgy becsapott, mert hagyta, hogy irtózatosan gazdagnak gondolja! - A szakácsnőt úgy megragadja ez az erkölcsi szempont, hogy Perchné asszony még számos bölcs mondással - eredetiekkel és szemelvényekkel - egészíti ki. Nem vitás most már, hogy mindnyájuknak menniök kell. Ládákat csomagolnak, bérkocsikat hozatnak, és mire beesteledik, a társaság egyetlen tagja sincs a házban.

A ház pedig ott áll, hatalmasan, a viharral dacolva, a hosszú, komor utcában, de romja már önmagának és a patkányok menekülnek.

A szövetsapkás emberek pedig dobálják, lökdösik a bútorokat; az urak is a tollal meg tintatartóval leltárt készítenek róluk, s olyan bútordarabokon ülnek, amelyeket sohasem szántak arra, hogy rajtuk üljenek, a kocsmából hozott kenyeret és sajtot pedig olyan berendezési holmikon fogyasztják el, amelyeket nem arra szántak, hogy egyenek rajtuk; egyáltalán, mintha gyönyörűségük telne abban, hogy drága tárgyakat egészen különös célokra használjanak. A bútorok elhelyezése is furcsa zűrzavart mutat; matracok és ágyneműek tűnnek fel az ebédlőben; az üveg- és porcelánholmi a téli-kertbe kerül; a nagy ebédlőkészletet csomókba rakják ki a szalon pamlagjára; a lépcsőszőnyeg rézrúdjai, a római fascesek mintájára, kötegbe fogva, a márványkandalló párkányát díszítik. Egy cédulával ellátott szőnyeg az erkélyről függ le, és az előcsarnok ajtaját is hasonlóképp ékesítették.

Egész napon át dohos ülésű egyfogatúak meg kosárkocsik sorakoznak az utcán; a kopott vámpírok tömege pedig, keresztény és zsidó egyaránt, szinte elözönli a házat; ujja bütykeivel kopogtatja a metszett tükröket, hamis oktávákat ütöget a nagy hangversenyzongorán, nedves mutatóujjal húz végig a képeken, rálehel a legszebb asztali késekre, piszkos ököllel püföli a karszékek és pamlagok ruganyos üléseit, felrázza a tollas ágyneműt, nyitogatja, csukogatja a fiókokat, az ezüstvillákat és késeket mérlegeli, utolsó szálig megvizsgálja a vászonneműt, meg a szövetféléket, s közben becsmérelni igyekszik mindent. Egyetlen rejtve maradt hely nincs az egész házban. Borzas és tubák szagú idegenek ugyanolyan kíváncsisággal kukkantanak bele a konyhában a tűzhelyek üstjébe, mint a ruhásszekrényekbe a padlásszobában. Karimátlan kalapos, tagbaszakadt emberek nézegetnek ki a hálószoba ablakain és tréfálkoznak az utcán álló ismerőseikkel. Nyugodt, számító lelkek az öltözőszobába vonulnak a leltárral, és ceruzacsonkkal széljegyzeteket készítenek annak lapjain. Két zsibárus a tűzoltó ajtón át a tetőre is kilép, és onnan tekinti át távlatból a környéket. A nyüzsgés, lárma és járás-kelés napokon át nem szünetel. „A Pompás Modern Háztartási Berendezés Stb. közszemlére tétetik."

Akkor aztán a nagy szalonban torlaszt építenek asztalokból; majd pompás, franciás fényezésű, kihúzható-csukható, félrefordított lábú spanyol-mahagóni ebédlőasztalokon szószéket rögtönöznek a kikiáltónak; aztán a kopott vámpírok, keresztények és zsidók, a borzas és tubák szagú idegenek, a karimátlan kalapú, tagbaszakadt egyének, minden elérhető helyen leülnek, és a kikiáltás elkezdődik. A szobák egész nap fülledtek, zsivajosak, porosak és - magasan a forróság, por és lárma fölött - a kikiáltó feje, nyaka, hangja és kalapácsa nem nyugszik egy pillanatra sem. A szövetsapkás emberek egészen kihevülnek és beszennyeződnek, ahogy az árverési tételeket cipelik; a tételek pedig egyre jönnek és mennek; majd újak érkeznek megint. Néha valaki tréfát ereszt meg, és ilyenkor általános hahota támad. Ez így tart egész nap és utána még három napig. A Pompás Modern Háztartási Berendezés Stb. árverésre került.

A dohos ülésű egyfogatúak, meg a kosárkocsik sora aztán újra megjelenik, de most már társzekerek, bútorszállító kocsik is jönnek velük, meg málházók, nagy csomó kötéllel. A szövetsapkás emberek egész nap működnek a csavarhúzókkal meg az ágycsavarokkal; ott görnyedeznek tízen, tizenketten a lépcsőházban a nehéz súlyok alatt, vagy pedig a valóságos kőszikla terheit emelgetik a spanyol mahagóninak - legszebb rózsafa - és metszett tükörüvegnek, hogy a kocsikra, bútorszállítókra, társzekerekre felrakják. Mindenféle teherhordó kocsi készenlétben áll ott, a födeles szekértől az egyszerű tragacsig. Szegény kis Paul ágyacskája egy szamárkordén gördül tova. Közel egy hétig tart, míg a Pompás Modern Háztartási Berendezés Stb. eltűnik.

Végre mindennek lába kelt. A házban nem maradt semmi más, mint a leltárak szanaszét szórt lapjai, széna-, meg szalmatörmelék, és az önkupák egész serege az előszoba ajtaja mögött. A szövetsapkás emberek aztán berakják az ágycsavarokat meg csavarhúzókat a táskájukba, a vállukra vetik és elmennek. A tintát és tollat hordozó urak egyike utolsó szemle gyanánt még egyszer körüljár a házban, és minden ablakba cédulát akaszt: „Ez a kényelmes családi ház kiadó" - azután becsukja az ablaktáblákat, és követi a szövetsapkás embereket. A betolakodók közül nem marad ott senki sem. A ház rommá vált és a patkányok menekülnek.

Pipchinné lakosztályát, a bezárt és sűrűn lefüggönyözött szobákkal együtt, a földszinten megkímélte az általános pusztítás. Pipchinné egész idő alatt ridegen, sziklaszilárdan ült szobájában; mindössze egyszer ment ki az árveréshez, hogy megnézze, mint mennek a bútorok, és egy könnyű karosszékre maga is rákínáljon. Pipchinné ajánlotta érte a legnagyobb árat; éppen ezen a tulajdonát képező széken ül, amikor Chickné belép.

- Hogy van a bátyám, Pipchinné asszony? - kérdezi Chickné.

- Ha az ördög is úgy tudja, mint én, akkor nem tudja ő sem - feleli Pipchinné. - A világért sem tisztelne meg azzal, hogy egy szót szóljon hozzám. Az ételt, italt oda kell neki rakni a szobája melletti terembe; megenni is csak akkor jön ki, amikor nem látja senki. Semmi értelme, hogy engem kérdezzenek. Nem tudok róla én sem többet, mint a vak rendőr.

És a savanyú Pipchinné egyet fordul a sarkán.

- De az istenért! - folytatja Chickné szelíden. - Meddig tart ez így? Mi lesz a bátyámmal, Pipchinné asszony, ha semmi erőfeszítéssel nem próbálkozik? Azt hittem, már éppen eléggé láthatta, mire vezet az, ha valaki nem tud erőt venni magán ahhoz, hogy ő maga is ebbe a hibába ne essék.

- Lári-fári! - feleli Pipchinné, az orrát dörzsölve. - Azt hiszem, túlontúl nagy hűhót csinálnak a dologból. Igazán nem olyan rendkívüli eset az egész, s másokat is ért már szerencsétlenség, aminek következtében meg kellett válnia bútoraitól. Mit szóljak én?

- Bátyám - folytatta Chickné mélységes nyomatékkal - olyan sajátságos... olyan különös ember. A legfurcsább személyiség, akit valaha láttam. Hinné-e valaki, hogy amikor hírt kapott arról, hogy az a természetellenes érzésű gyermek férjhez ment és kivándorolt... engem csak az vigasztal, hogy amennyire visszaemlékszem, mindig mondtam, valami nincs rendjén e körül a lány körül, de hát énrám persze senki sem hallgat... hinné-e az ember, mondom, hogy a hír hallatára kereken rám támadt, és azt mondta, a viselkedésemből úgy véli, az a lány a házamhoz jött? Szentséges egek! És elhinné-e az ember azt is, hogy amikor csak ennyit szóltam neki: „Tudod, Paul, lehet, hogy nagyon együgyű vagyok, nem is kétlem, de igazán nem bírom felfogni, hogyan juthattak az ügyeid idáig?" - valósággal nekem rohant, és arra kért, hogy addig el ne jöjjek meglátogatni, amíg hívni nem fog! Ó, istenem! Istenem!

- Ugyan! - feleli Pipchinné. - Az a kár, hogy nem akadt egy kissé dolga a bányák körül. Azok majd megszelídítették volna, tudom.

- És aztán - folytatta Chickné, teljesen figyelmen kívül hagyva Pipchinné megjegyzését -, mi lesz a vége ennek? Azt szeretném tudni! Mit akar tenni ezután? Valamit csak tennie kell! Annak semmi értelme, hogy a szobájába elbújjon. Az üzlet nem fog utána szaladni. Nem bizony. Neki kell utána mennie. De hát akkor miért nem megy? Bizonyosan tudja, hova kell fordulnia, hiszen üzletember volt egész életében. Nagyon helyes. De hát miért nem fordul oda, ahova fordulnia kellene?

Chickné e hatalmas logikai lánc megszerkesztése után egy pillanatra elnémult, annak bámulatában.

- Azután meg - érvelt a derék hölgy -, ki hallott volna olyan makacsságról, hogy valaki így bezárkózzék, ilyen rettenetesen kellemetlen körülmények közepette? Mintha nem volna hová mennie. Hiszen természetes, hogy hozzánk is eljöhetett volna. Hogy nálunk otthon van, csak tudja, feltételezem. Chick úr már az unalomig ismételgeti folyton, és én is mondtam neki: „Drága Paul, csak nem képzeled talán, hogy azért, mert az ügyeid ide jutottak, most már kevésbé vagy otthon olyan közeli hozzátartozóidnál, mint mi vagyunk? Csak nem képzeled, hogy mi is olyanok vagyunk, mint a világ?" De nem! Csak itt marad, és most is itt van. Teremtő istenem! De hát tegyük föl, hogy a házat kiadják! Mit csinál akkor? Itt nem maradhat. Ha meg akarná kísérelni, majd kényszerkilakoltatás jönne, törvényes beavatkozás, meg minden ilyesmi, és akkor aztán szégyenszemre kell távoznia innen. Miért nem megy mindjárt, s miért kell a végsőkig várnia? És ez visszavezet megint arra, amit az imént mondtam, és természetesen megint csak azt kérdem, mi lesz a vége mindennek?

- Ami engem illet, részemről mindenesetre tudom, mi lesz a vége - feleli Pipchinné -, és ez nekem elég. Hogy én elmegyek innen egy füttyentés alatt, az bizonyos.

- Mi alatt, Pipchinné asszony?

- Egy füttyentés alatt! - vágja vissza Pipchinné élesen.

- Ah, úgy! És valóban, nem is vádolhatom érte - mondja Chickné őszintén.

- Tökéletesen mindegy volna nekem, ha mindjárt vádolna is - feleli a keserű Pipchinné. - Én mindenesetre megyek. Nem maradhatok. Belehalnék egy hét alatt. Tegnap is magamnak kellett a disznópecsenye szeletemet megsütnöm; hát én ehhez igazán nem szoktam hozzá. Lassan egészen tönkremegyek. Azonkívül nekem nagyon jó összeköttetéseim voltak Brightonban, mielőtt idejöttem... a kis Pankey családja egymaga nyolcvan fontot hozott nekem évente... és én bizony nem dobhatom ki az ablakon ezt az összeget, írtam is az unokahúgomnak, és már vár is haza.

- Beszélt a bátyámmal? - kérdi Chickné.

- Ó, hogyne! Mert nagyon könnyű beszélni vele! - vág vissza Pipchinné. - Hát hogyan? Tegnap este bekiáltottam neki, hogy rám itt már semmi szükség, és legjobb lesz, ha elküldök Richardsért. Erre aztán dörmögött valamit, ami annyit jelentett, hogy bánja is ő, és érte is küldtem! Még ő dörmög nekem! Ha ő lett volna a Pipchin úr helyében, még megérteném, hogy a dörmögésre némi oka van. Eh! Az ilyesmihez már semmi kedvem!

Ekkor aztán a mintaszerű asszonyság, aki annyi lelkierőt és erényt szivattyúzott ki a perui bányákból, fölkelt kipárnázott, ingó tulajdonából, hogy Chicknét kieressze. Chickné az utolsó pillanatig bátyja különös jellemén sopánkodva, nesztelenül távozott, miközben saját bölcsessége és előrelátása járt a fejében.

Estefelé aztán Toodle úr, akinek ma szabadnapja van, megérkezik Pollyval meg egy bőrönddel és miután nagy, csattanós csókkal elbúcsúzik, otthagyja a ház előcsarnokában, bár elhagyatottsága nagyon lehangolja.

- Mert tudod, Polly lelkem - mondja Toodle úr -, mivel most már vonatvezető vagyok, és jól megy a dolgom a világban, hát nem engedném meg én, hogy ide gyere, itt egészen megsavanyodj nekem, ha arra nem gondolnék, hogy a régi időkben jó szívvel voltak hozzánk. Mert hát azt, Polly, ne felejtse el az ember sohasem. Aztán meg az olyanoknak, akik benne vannak a bajban, a te képed szakasztott olyan, mint a jó szíverősítő. Azért hadd adjak rá még egy csókot, lelkem. Tudom, hogy semmit se kívánsz jobban, mint hogy jót cselekedjél; én meg csak azt gondolom, bizony ez derék és szép dolog. Adjon isten jó éjszakát, Polly!

Pipchinné már ott imbolyog a sötéten fekete ruhájában, a fekete kalappal és sállal, ingóságai már lent sorakoztak a csomagokban, a karszéke pedig - nemrég Dombey úr kedvenc karszéke, egyben az árverés legcsendesebb vétele - ott áll az ajtó mellett, és csak a postaszekérre vár, amely magánrendelésre Brightonba megy ma éjjel, és megegyezés szerint Pipchinnét is hazaszállítja.

A szekér meg is érkezik. Előbb Pipchinné ruhatárát rakják föl és helyezik el, azután a karosszéket emelik fel és igazítják oda egy kényelmes sarokba, szénakötegek közé, mivel a szeretetre méltó asszonyságnak az a szándéka, hogy az utat ebben a karosszékben töltse. Végre Pipchinné asszonyt magát segítik föl, aki nagy mogorván elfoglalja helyét. Kemény, szürke szemében a kígyó búvik meg, amint előre elképzeli a nagy karéj vajas pirítósokat, a pirosra sült ürüszeleteket, a gyerekek gyötrését és gyilkolását, a szegény Berryre való szájcsattintó ráripakodásokat és az Elvarázsolt Kastély egyéb gyönyörűségeit. Pipchinné asszony csaknem nevetésre fakad, amikor a kocsi elindul, aztán szétterjeszti ruhája redőit, és elhelyezkedik a párnázott karosszékben.

A nagy ház annyira rom már, hogy a patkányok is elmenekültek belőle, nem maradt ott egyetlenegy sem.

Hanem Polly, noha teljesen magára maradt az elhagyott palotában - hiszen a ház eddigi ura ott a zárt szobákban nemigen számít társaságnak -, azért nem sokáig marad egyedül. Este van; éppen ott ül munkájánál, a házvezetőnő szobájában, s miközben azon igyekszik, hogy elfelejtse, milyen elhagyatott is ez a ház, és micsoda történet kapcsolódik hozzá, az előszobából egyszerre csak kopogás hallszik, olyan átható hangosan, amennyire csak kopogás szólhat üres házban. Polly kinyitja az ajtót, s aztán a visszhangzó csarnokon keresztül visszatér, egy nő kíséretében, aki fejhez simuló fekete főfödőt visel. A látogató Tox kisasszony, és Tox kisasszony szeme sírástól vörös.

- Ó, Polly - kezdi Tox kisasszony -, mikor az előbb odanéztem magához, hogy a gyermekeknek leckét adjak, megkaptam a hátrahagyott üzenetét; és mihelyt magamhoz tértem, ide siettem maga után. Hát igazán senki sincs itt, csak maga?

- Egy lélek sincs.

- És látta már őt? - suttogja Tox kisasszony.

- Jaj, dehogy! Nem látta már napok óta senki. Azt mondják, hogy ki sem mozdul a szobájából.

- És azt mondják, hogy beteg?

- Nem, kisasszony, amennyire én tudom, legfeljebb a lelke beteg. De a lelkében nagyon nagy baja lehet a szegény úrnak!

Tox kisasszony részvéte olyan mély, hogy szóhoz sem tud jutni. Nem mai csirke ő bizony, de azért a kor, meg a magányos élet nem keményítette meg. A szíve csupa gyengédség, részvéte valóban őszinte, hódolata igazi. Az alatt a nyakérem alatt, benne a halszemmel, Tox kisasszony sokkal nemesebb tulajdonságokat őriz, mint egy sokkal kevésbé különös külsejű valaki; olyan tulajdonságokat, amelyek a nap számtalan körfutásában túlélik majd a legszebb külsőket és legragyogóbb burkokat, amelyek lehullanak a nagy kaszás aratásában.

Sok idő eltelik, mire Tox kisasszony távozik és Polly, kezében lobogó gyertyával a lépcsőn utánanéz, hogy társasága legyen, míg tovahalad az utcán, és szinte nincs kedve visszamenni a sivár házba, fölverni üres csöndjét az ajtó nehéz zárjának csattogásával, s utána bezuhanni az ágyba. De azért Polly megteszi mindezt; másnap reggel pedig az egyik besötétített szobába berakja azt az élelmiszert, amelyről szó volt, hogy odakészítse, aztán visszahúzódik, és be

nem lép oda, csak másnap reggel, ugyanabban az órában. Csengettyűk is vannak azokban a szobákban, de meg nem szólalnak soha; és noha Polly néha föl és alá haladó lépteket hall, ezek sohasem érnek ki a szobából.

Tox kisasszony másnap korán délelőtt visszatér. Utána pedig mindennapos munkájává kezd válni, hogy finom falatokat készítsen - vagy legalábbis, amit ő finom falatnak hisz -, hogy a legközelebbi reggel azt vigyék be Dombey úr szobájába. Olyan nagy örömet talál ebben a tevékenységben, hogy egészen rendszeresen lát hozzá ettől az időtől fogva; kis kosarában naponként szállítja a mindenféle válogatott fűszert meg efféléket, a hajporos és varkocsos fej elhalt gazdájának kicsike éléstárából. Fodorító papiroslapokba takarva azonkívül maradék hideg húst, ürünyelvet, fél csirkét hoz magának ebédre; ezeket a lakomákat aztán Pollyval osztja meg, és idejének legnagyobb részét ott tölti a rommá vált házban, ahonnan a patkányok mind elmenekültek. Minden hangra riadtan elrejtőzve, úgy oson ki és be, mint egy bűnöző és csak az a vágya, hogy hű lehessen csodálata romba dőlt bálványához, anélkül, hogy arról akár az tudna, akár a világ, egy szegény, egyszerű asszony kivételével.

Az őrnagy tud róla, csakhogy ettől senki sem lesz okosabb, csak az őrnagy vidámsága növekedik. Kíváncsiságí rohamában ugyanis meghagyta a bennszülöttnek, hogy néha kémlelődjék a ház körül, és tudja meg, mi van Dombeyval. A bennszülött aztán hírt visz Tox kisasszony hűségéről, s az őrnagy majd megfullad a nevetéstől. Ettől kezdve kékebb a szokottnál, és állandóan azt zihálja, főtt rákszeme pedig majd kiugrik a helyéből: „Kutya legyek, barátom, ha ez a nő nem született hülye!”

És a tönkrement ember! Hogy tölti ő az órákat egyedül?

„Emlékezzék majd évek múlva, ott abban a szobában.” És emlékezett. Most is az nyomta a lelkét, súlyosabban, mint bármi más.

„Emlékezzék majd évek múlva, ott abban a szobában!” Az eső, mely a tetőt csapkodja, a gyászosan zúgó szél odakint talán jóslatot rejt mélabús hangjában!

Emlékezett. Arra gondolt a boldogtalan éjszakán; arra gondolt a komor nap folyamán, a kietlen hajnalon és a kísérteties, emlékező alkonyatban. Emlékezett. Gyötrelem, fájdalom, bűnbánat és kétségbeesés között emlékezett. „Apám, apám! Szóljon hozzám, édes, jó apám!” Hallotta a szavait újra és látta arcát. Látta, amint ráborul két reszkető kezére, és hallotta azt az egyetlen, hosszú jajkiáltást, amint fölfelé vonul a lépcsőn.

Elbukott s nem emelkedhet fel soha többé. Az ő romlásának éjszakájára nem következik virradat; az ő családi életének szennyfoltja ki nem tisztul; és meghalt gyermekét, istennek hála, semmi sem hozhatja vissza többé. Hanem az, ami a múltban mind olyan másként lehetett volna - s magát a múltat is megváltoztathatta volna, noha ez most alig jutott eszébe -, és saját műve volt; amit oly könnyen áldássá alakíthatott volna, s mégis mindent megtett, hogy átokká változtassa: - ez volt a legfájóbb tövis a lelkében.

Ó! Emlékezett! A tetőre hulló eső, a gyászosan zúgó szél bizony jóslatot rejtett mélabús hangjában. Most már látta tisztán, mit cselekedett. Most már tudta, hogy maga idézte magára azt a csapást, amely jobban legörnyesztette minden anyagi veszteségnél. Most már tudta, mi az, elhagyatottnak és eltaszítottnak lenni; most, amikor a szeretetnek minden virága, amelyet ártatlan lánya szívében elhervasztott, hamut hamvazott a fejére.

Látta gondolatban, milyen volt akkor, azon az estén, amikor ő meg új felesége hazajött. Látta gondolatban, milyen volt eseményei közben a rideg ház. Most már látta azt is, hogy azok közül, akik körülvették, egyedül Florence nem változott soha. Fia elporladt, büszke felesége aljas teremtéssé süllyedt, hízelgője és jó barátja a legnyomorultabb gazemberré változott;

gazdagsága semmivé olvadt és még a falak is, amelyek körülvették, úgy néztek rá, mint idegenre; egyedül Florence fordult mindig szelíd tekintettel feléje. Igen, az utolsó percig és utoljára is csak Florence nem változott meg irányában - és viszont ő sem változott meg Florence iránt -, s immár elveszett számára.

Amint most egymás után levált róla kisfiához fűzött reménye, felesége, barátja, vagyona - ó, hogy feltisztult előtte a köd, amelyen át eddig nem látta leányát, és hogy megmutatta neki hűséges, igaz lényében! Ó, mennyivel jobb lett volna még az is, ha a lányát úgy szerette volna, mint fiúgyermekét, és ha elvesztette volna őt is, és mindkettőjüket együtt temette volna a korai sírba!

Büszkeségében - mert büszke volt még - nem törődött már a világgal. Ahogy a világ elszakadt tőle, úgy rázta le ő is magáról. Akár azt képzelte, hogy a világ arca szánakozást fejez ki irányában, akár azt, hogy közönyt, egyaránt kerülte látását. Mind a két ok egyformán elég volt számára ahhoz, hogy kerülje. Még elképzelni sem tudta, hogy bárki is társa lehetne a szerencsétlenségben, azt a valakit kivéve, akit maga űzött el magától. Mit mondott volna a lányának, vagy milyen vigasztalást fogadott volna el tőle, arról fogalma sem volt. De azt tudta, hogy a lánya mindig hű lett volna hozzá, ha közelebb engedi magához. Tudta, hogy most még jobban szeretné őt az a lány, mint bármikor is; afelől, hogy ez már lányának a természetében rejlik, olyan bizonyos volt, mint afelől, hogy az ég ott van fölötte. És órák hosszat ült ott, ezeken elgondolkozva, egyedül. Mindennap ezt mondta a magányos embernek; és az éjszaka éjszaka után ezt tárta elébe.

Lelkiismeretfurdalása akkor kezdődött (bármilyen lassan fejlődött is ki), amikor a fiatal férj levelét megkapta, és rászakadt a bizonyosság, hogy Florence elment. Olyan büszke volt még így, bukottan is - vagy inkább oly erős volt lelkében Florence emléke, de csak mint valami, ami az övé lehetett volna, mégis elveszett, visszanyerhetetlenül -, hogy, ha talán ott hallja a szavát a másik szobában, nem ment volna ki hozzá. Ha az utcán látja, és Florence nem tett volna egyebet, csak ránéz szerető szeme pillantásával, talán a régi, hideg, engesztelhetetlen arccal haladt volna el mellette, s nem szólította volna meg, s nem lágyul meg, még ha a szíve szakad is meg. Bármennyire is háborgott elméje, s öntötte el a harag először lánya házasságával s férjével kapcsolatban, ez mind a múlté volt. Most főképp arra gondolt, milyen életük lehetett volna, s mint rontotta el. Florence elveszett, ő pedig a porban hever, a fájdalom és önvád miatt.

És most egyszerre érezte azt is, hogy két gyermeke született, itt ebben a házban; és közötte és e tátongó ürességet bezáró falak között van valami kötelék; gyászos, de szinte eltéphetetlen, mert két gyermekkel és két veszteséggel van kapcsolatban. Tudta, hogy el kell hagynia ezt a házat, tudta, hogy mennie kell, csak azt nem, hová menjen? Tudta már azon az estén, amikor ez az érzés először vert gyökeret szívében; de elhatározta, hogy egy éjjelen át még itt marad és még egyszer végigmegy a szobákon.

Az éjszaka halotti csöndjében aztán kijött szobájából, és gyertyával a kezében fölment a lépcsőkön. A sűrű lábnyomok között, amelytől a ház olyan volt, mint valami országút, úgy érezte, mintha mind az agyába tipornának. Figyelte összevisszaságukat és egymással való vetélkedésüket - amint nyom nyomot taposott félre, és a fölfelé haladó lépés a lefelé haladóval birkózott - és ekkor a legnagyobb ijedelemmel gondolt arra, mennyit is kellett neki szenvednie ebben a megpróbáltatásban, és mekkora oka is van rá, hogy teljesen megváltozzék. Még arra is gondolt, hogy ó, ott libben-e valahol a világon az a könnyű lépés, amely egy pillanat alatt eltüntethetné ezeket a lépéseket itt! - aztán lehajtotta fejét, és sírva ment fölfelé a lépcsőn.

Amint fölfelé haladt, mintha az az alak ott lépett volna előtte. Megállott és föltekintett az üvegtetőre; és a gyermek gyermekkel az ölében ment fölfelé és énekelt. Mindjárt utána ugyanaz az alak, visszafojtott lélegzettel, de már egyedül megállt egy pillanatra; fényes haja lazán fürtöződött könny áztatta arca körül, s visszatekintett rá.

Végigvándorolt az összes szobákon; nemrégiben még mind csupa ragyogás; most pedig olyan kopárak és sötétek, mintha alakjuk és méretük is megváltozott volna. A lábnyomok ott fönn is éppen úgy nyüzsögtek, és az átélt szenvedések újból megzavarták és megrémítették. Attól kezdett félni, hogy ezek a zűrzavaros kuszaságok agyában az őrületbe kergetik; s mint ama lábnyomok, az ő gondolatai is elvesztik összefüggésüket, és egyik a másikat tapossa félre, nyom nélküli bonyodalmassággal, és a megfoghatatlan alakok rengeteg összevisszaságával.

Még azt sem tudta, melyik szobában is lakhatott Florence tulajdonképpen, amikor oly egyedül volt itt. Szinte megkönnyebbült, amikor kilépett ezekből a szobákból, és még feljebb haladt. Emlékek tolongtak körülötte; emlékek, amelyek hűtlen feleségéhez fűződtek, álnok barátjához és szolgájához, büszkeségének csalárd alapjaihoz; de most végzett mindezzel: nyomorultan, letörve és szeretettől gyötörten, nem idézett emlékébe mást, csak két gyermekét.

Lábnyomok mindenütt! Még a fenti szoba iránt sem éreztek kegyeletet, ahol az a kis ágy állt; alig talált annyi tiszta helyet, hogy levethesse magát a padlóra, a fal mellett, szegény összetört ember és szabad folyást engedjen könnyeinek. Annyi könnyet hullatott itt ebben a szobában valamikor, hogy kevésbé szégyellte gyöngeségét e helyen, mint másutt - és talán ezért talált mentséget maga előtt, hogy ide jött. Mélyen legörnyedt vállal, mellére csüggesztett fejjel ide jött. És a puszta padlóra borulva éjnek éjszakáján itt sírt, egyedül - de büszkén még mindig; mert ha most egy gyámolító kéz odanyúl feléje, ha egy nyájas arc betekint, felkel, elfordul gyorsan és szobájába vonul.

Amint hajnalodott, ismét bezárkózott. Úgy gondolta, ma hagyja el a házat, de most úgy ragaszkodott hozzá, mint az egyetlen dologhoz, ami még számára megmaradt. Majd holnap megy el. Eljött a holnap is. Ismét holnap. És minden éjjel, anélkül hogy teremtett lélek látta volna, kijött a szobájából és végigbarangolt a kifosztott házban, mint valami szellem. És hány alkalommal ült ott hajnalhasadáskor lehajtott fejjel a lefüggönyözött ablak előtt, amelyen még alig hatolt át a derengés, s két gyermeke elvesztésén merengett. Most már nemcsak egy gyermeket siratott. Gondolatban újra egyesítette őket, és sohasem váltak többé külön. Ó, ha egyesíthette volna irántuk való szeretetét és a halálukat és egy se került volna tőle távolabb a másvilágnál!

Az erős lelki izgalom és zaklatottság nem volt számára újság, még a közelmúlt szenvedései előtt sem. Megátalkodott, kemény természetnek az ilyesmi sohasem ismeretlen, szinte küzd ezért. A földbe vájt alagút gyakran egy pillanat alatt beomlik, de az ő annyiféleképp kivájt, kiluggatott élete csak gyöngült és porladt, lassan, de biztosan, amint a mutató előbbre haladt az óralapon.

Végre aztán arra gondolt, hogy nem kell innen elmennie egyáltalán. Még azt is a hitelezők rendelkezésére bocsáthatja, amit eddig meghagytak neki (rajta múlt csupán, hogy nem hagytak meg többet); azt a köteléket pedig, amely a kifosztott házhoz csatolja még, úgy szaggatja el majd, hogy egyszersmind elszakítja azt a másik láncot is...

Ekkor történt, hogy léptei lehallatszottak a házvezetőnő szobájába; de nem hallatszott le igazi jelentésük, különben hangjuk megdöbbentő lett volna.

A világ egyszerre nagyon nyüzsgő és nyugtalan lett körülötte. Most hirtelen ráeszmélt erre megint. Suttogó és fecsegő hangokat hallott. Semmi nyugalom. És a lábnyomok tekervénye és bonyolódottsága halálra gyötörte. A tárgyak zavaros, vörhenyes színt kaptak szemében.

Dombey és Fia nincs többé - gyermekei nincsenek többé. Efelől gondolkodnia kell, úgy van, majd holnap.

Másnap aztán gondolkodott; és miközben elmerülve ült karosszékében, a szemközt levő tükörben képet látott:

Kísérteties, ösztövér, csonttá aszott képmása ott ült és töprengett, töprengett a kandalló előtt. Most felemelte fejét és a ráncokat és üregeket vizsgálta arcán. Azután lecsüggesztette megint, és tovább tűnődött. Most meg felállt és járkálni kezdett; most átment a másik szobába, és onnan magával hozott valamit az öltözőasztalról, a kabátja alatt. Most pedig odanézett az ajtóra és gondolkodott.

Csitt! Miről?

Azon gondolkozott, ha vér csörgedezne arrafelé, és kiszivárogna az előcsarnokba, sokáig tartana-e, míg eljutna odáig. Olyan loppal és lassan húzódna tovább, egyre tovább, itt egy lusta kis tócsát alkotna, aztán nekiindulna, majd újra tócsává gyűlne össze, s a halálosan megsebesült embert csak akkor fedeznék fel, amikor már haldoklik vagy halott. Aztán sokáig gondolkodott erről, felugrott, és fel s alá járkált ismét, keze a kabátja alatt, azon a valamin. Néha-néha rápillantott kezére, nézte ádáz érdeklődéssel a mozdulatait és megfigyelte, milyen a bűntevő és gyilkos kéz.

Újra gondolatokba merült. Ugyan min gondolkozott?

Hogy vajon belépnek-e majd a vérébe, miután már oly messze elkanyargott, és széthordják-e a házban, azok közé a lábnyomok közé, sőt talán még az utcára is kiviszik?

Majd leült, szemét az üres tűzhelyre függesztette, és amint egészen elveszett gondolataiban, a világosság sávja tévedt be a szobába hirtelen: napsugár. Nem vette észre, csak ott ült és töprengett. Aztán egyszerre fölemelkedett, arca félelmetesre vált, a bűntevő kéz pedig megmarkolta a kabátja alá rejtett valamit. És ekkor sikoltás bénította meg - vad, messzehangzó, átható, de szeretettel teljes, elragadtatott sikoltás - és utána megpillantotta képmását a tükörben, lába előtt pedig a lányát!

Azt! A lányát! Nézzétek! Ide nézzetek! Lenn a földön, odatapadva hozzá, szólongatja, s kezét összekulcsolja könyörögve.

- Apám, édes jó apám! Bocsásson meg nekem! Visszajöttem, hogy térden kérjek bocsánatot. Sohasem leszek boldog, ha meg nem bocsát nekem!

Nem változott. Az egész világon egyedül ő nem változott. Ugyanolyan arccal tekint föl apjára, mint akkor, azon a szörnyűséges éjszakán. És az ő bocsánatáért könyörög!

- Édes jó apám! Ó, ne nézzen rám olyan különösen! Sohasem gondoltam arra, hogy elhagyom. Sohasem gondoltam arra, sem azelőtt, sem azóta. Csak nagyon megrémültem, és amikor elmentem, nem bírtam még gondolkodni sem. Édesapám, most már megváltoztam. Megbántam, amit tettem. Belátom a hibámat. Most már tudom a kötelességemet. Papám, ne űzzön el magától, mert belehalok.

Az apa odatámolygott a székhez. Aztán érezte, hogy a lánya megfogja a két karját, és odavonja a nyaka köré, karjával meg atyja nyakát öleli át; érezte a csókjait arcán; érezte, amint könnyben ázott arcát odaszorítja, érezte - ó, milyen mélyen érezte - mindazt, amit iránta vétett.

Florence odavonta atyja arcát keblére, amelyet keze sújtott, szívére, amely csaknem megszakadt szívtelensége miatt; odavonta Dombey elrejtett arcát mind a két kezével, és zokogva így szólt:

- Apám, kedves, én már anya vagyok. Gyermekem van, és nemsokára azon a néven fogja szólítani Waltert, amelyen én szólítom apámat. Amikor megszületett és éreztem, mennyire szeretem, akkor tudtam csak, mit tettem, mikor elhagytam apámat. Bocsásson meg, drága apám! Ó, áldjon meg a kisgyermekemmel együtt!

Megáldotta volna, ha szólni tud egyetlenegy szót. Föl akarta emelni a kezét, hogy bocsánatot kérjen a lányától, de ez odakapta mind a kettőt a magáéba, és gyorsan leszorította.

- Kisgyermekem a tengeren született, papám. Imádkoztam istenhez (és Walter is imádkozott értem), hogy őrizzen meg és hazajöhessek. Abban a pillanatban, amint partra szálltam, ide jöttem. Ne váljunk el soha többé, édesapám!

Karjával szorosan ölelte át atyja megőszült fejét, és Dombey felnyögött arra a gondolatra, hogy soha, sohasem nyugodott így azelőtt.

- Most eljön velem haza, édesapám, hogy lássa a gyermekemet. Fiú, édesapám, Paul a neve. Azt hiszem... remélem... hogy hasonlít.

Könnyei megakasztották a beszédben.

- Drága papám, a gyermekemért, a nevéért, és énértem, bocsásson meg Walternek. Olyan gyöngéd és jó hozzám. Olyan boldog vagyok. Nem ő a vétkes, amiért egybekeltünk. Én vagyok. Mert annyira szerettem.

Most szorosabban odasimult apjához, és még kedveskedőbb volt és komolyabb.

- Az a gyermek a szívem kedvese, papám. Szívesen meghalnék érte. Az is szeretni és tisztelni fogja, mint én. Majd megtanítjuk a kisgyermekünket arra, hogy nagyon szeresse és tisztelje édesapámat; és majd ha meg tudja már érteni, megmondjuk neki, hogy édesapámnak is volt egy fia, akit úgy hívtak, mint őt, de meghalt, és édesapám nagyon búsult utána; és most ott van az égben, ahol reméljük, mindnyájan viszontlátjuk majd, ha pihenésünk ideje eljön. Csókoljon meg, papám, ígéretül, hogy megbocsát Walternek... az én drága, jó férjemnek... a kisgyermek atyjának, aki arra tanított, papa, hogy ide visszajöjjek. Aki arra bírt, hogy visszajöjjek, apám.

Újra könnyekben tört ki, és még szorosabban odasimult hozzá. Atyja pedig megcsókolta, majd szemét felvetve, így szólt:

- Ó, én istenem, bocsáss meg nekem, mert nagy szükségem van rá, hogy megbocsáss!

Ezzel ismét mélyen lecsüggesztette fejét, könnyhullatva és lányát simogatva, miközben hosszú, hosszú ideig egy árva hang sem hallatszott az egész házban. Így maradtak sokáig, egymást szorosan átkarolva, ott, a dicsőséges napfényben, amely a szobába beáradt a Florence nyomán.

Dombey aztán megadóan engedve Florence kérésének, felöltözött, hogy vele menjen; majd ingatag léptekkel megindult, s reszketve tekintett vissza arra a szobára, amelyben bezárkózva ült, és a képmását látta a tükörben, azután lányával együtt kilépett az előcsarnokba. Florence alig mert körülnézni, nehogy valamiképpen elválásukra emlékeztesse, mert ott álltak ugyan-azon a helyen, ahol apja eszeveszett őrületében megütötte - és szorosan hozzásimulva, szemével arcán, és karját köréje fonva, úgy vezette ki a kapu előtt várakozó kocsihoz, és elvitte magával.

Ekkor Tox kisasszony és Polly is kijött rejtekhelyéről, és sírtak elragadtatásukban. Majd nagy gonddal összecsomagolták Dombey úr ruháit, könyveit és egyéb holmiját, és azoknak gondjaira bízták, akiket Florence este elküldött értük. Aztán még egy utolsó csésze teát ittak meg a puszta házban.

- Így tehát Dombey és Fia, mint egyszer egy szomorú alkalommal megjegyeztem, Polly - szólt Tox kisasszony, az emlékezések hosszú sorát berekesztve -, végül is Dombey és Lánya lett!

- És milyen derék lány! - kiáltott fel Polly.

- Úgy van; és becsületére válik, Polly, hogy maga mindig szerette, kisgyerek korában is. Maga már sokkal előbb barátsággal volt hozzá, Polly, mint énmagam... maga pedig igazán jó teremtés... Robin - mondta Tox kisasszony.

Tox kisasszony ezzel egy tekefejű fiatalember felé fordult, aki a jelek szerint igen szorult helyzetben lehetett, és nagyon nyomott kedélyhangulatban ült ott, egy távoli sarokban. Amint aztán fölkelt, Robinnak, a Köszörűsnek alakja és arca tűnt elő.

- Robin - szólt Tox kisasszony -, éppen most mondtam az édesanyjának, mint talán hallotta maga is, milyen derék, jó asszony.

- Az is, kisasszony kérem - felelte a Köszörűs némi érzéssel.

- Jól van, Robin, örülök, hogy ezt hallom magától. És mivel most, Robin, a maga sürgető kérésére megpróbálkozom magával és inasnak fogadom, azzal a számítással, hogy újra visszatér a tisztesség útjára, azért felhasználom e megindító alkalmat, hogy megjegyezzem, remélem, nem fogja elfelejteni soha, milyen jó édesanyja van, és azon fog fáradozni, hogy viselkedésével neki örömet szerezzen.

- Lelkemre mondom, rajta leszek, kisasszony kérem - válaszolt a Köszörűs. - Bizony, már sok mindenen mentem keresztül, és most igazán olyan tiszta szándékkal vagyok, amilyen egy szegény kölöknek...

- Okvetlenül le kell szoknia erről a szóról, Robin kérem - vágott közbe Tox kisasszony udvariasan.

- Igenis, kisasszony kérem. Amilyen egy szerencsétlen flótásnak...

- Köszönöm, Robin, de nem így. Jobban szeretném, ha azt mondaná, hogy egyén.

- Amilyen egy egyénnek - szólt a Köszörűs.

- Sokkal jobb - szólt Tox kisasszony nyájasan -, hasonlíthatatlanul kifejezőbb!

- ...csak lehet - folytatta Rob. - Hiszen ha énbelőlem nem csináltak volna Köszörűst, kisasszony kérem, meg édesanyám, ami bizony a legszerencsétlenebb dolog volt egy köl... egyénre nézvést.

- Nagyon jól van - helyeselt Tox kisasszony.

- Meg ha a madarak is nem vittek volna bűnös útra, meg nem kerültem volna rossz szolgálatba, hát azt hiszem, - mindent jobban csináltam volna. De hát ha fölteszi magában egy...

- Egyén - sugalmazta Tox kisasszony.

- ...egyén, hogy megjavul, hát arra sosincsen késő; és remélem, hogy a kisasszony szíves próbálkozásával meg is javulok... és továbbá, édesanyám, tiszteltetem meg csókoltatom édesapámat, meg a húgaimat, öcséimet, valahány csak van.

- Igazán nagyon örülök, hogy ezt hallom - jegyezte meg Tox kisasszony. - Nem óhajt egy kis teát meg vajas kenyeret, mielőtt elmegyünk?

- Köszönöm, kisasszony kérem - felelte a Köszörűs, s utána mindjárt olyan bámulatra méltó hévvel kezdte használni legsajátabb köszörülő és őrlő szerszámait, mint aki az utóbbi időkben ugyancsak böjti adagokra szorult.

Tox kisasszony rövidesen ott állt, kalapban és sálban, Polly szintén; Rob pedig megölelte az édesanyját, aztán elindult új gazdája után, és a reményteli csodálat Pollynak sugárzó karikákat varázsolt a szemébe a gázlámpák fényében, amint utána nézett. Polly eloltotta a gyertyákat, bezárta az utcaajtót, a kulcsot átadta a közelben lakó házügynöknek, és megindult hazafelé, amilyen gyorsan csak a lába bírta; s már előre is örült a zsivajgó elragadtatásnak, melyet nem várt megérkezése okoz otthon. A nagy ház pedig érzéketlenül a lezajlott események és szenvedések iránt, ott állt, s komor homlokkal, sötéten, süketnémán, letekintett az utcára; s minden kérdezősködésnek azzal a szembeszökő hirdetéssel vágta útját, hogy ez a kívánatos családi ház kiadó.

HATVANADIK FEJEZET

Főleg házasságokról szóló fejezet

Blimber doktor úrék félévenként tartott nagy ünnepélye - ilyen alkalommal a fönt említettek tisztelettel meghívták mindazokat a fiatalurakat, akik a finom intézetben folytatták tanulmányaikat, egy korai összejövetelre, amelynek ideje fél nyolc, a tárgya pedig tánc - most is szabályszerűen, a kellő időben lezajlott; a fiatalurak pedig az ifjúi könnyűvérűségnek minden megnyilatkozása nélkül távoztak aztán, tudománnyal színültig telten, otthonukba. Az ifjú Skettles külföldre utazott, hogy állandó dísze legyen atyja, Sir Barnet Skettles házának, akinek népszerű modora valamilyen diplomáciai állást szerzett fia számára; s az álláshoz fényt a báró és Lady Skettles szolgáltatott, mégpedig oly bőségesen, hogy még honfitársaik és honfitársnőik megelégedését is kivívták, ami valóban csodának tekinthető. Tozer úr azóta fényes Wellington-csizmában járó, szálas termetű ifjúvá serdült, s annyira torkig falta magát antik tudománnyal, hogy az angol nyelv ismeretében körülbelül egy színvonalon állt egy régi rómaival; olyan diadal volt ez, amely szüleit valósággal könnyekig megindította, egyben arra kényszerítette Briggs úrfi atyját és anyját (mert tudása olyan volt, mint egy rendetlenül összetákolt csomag, össze-vissza keveredett benne minden, és sohasem találta meg, amire szüksége lett volna), hogy szégyenkezve dugják el megalázott fejüket. A tudás fájáról annyi kínos fáradsággal szedett gyümölcs valóban olyan nyomást és zötykölést szenvedett az utóbbi ifjú poggyászában, hogy afféle szellemi préselt, aszalt alma lett belőle: eredeti alakjának vagy ízének nem maradt meg még hírmondója sem. Bitherstone úrfi viszont, akire a gőzerővel hajtató rendszer azt a szerencsés és egyáltalán nem ritka hatást tette, hogy mihelyt a gyorsfejlesztő készülék működése megszűnt, nem maradt meg benne semmi, így sokkal kellemesebb helyzetben volt; és még a hajón ült, Bengália felé, máris úgy érezte, hogy olyan csodálatos gyorsasággal felejti az összes tanultakat, hogy nagyon kétséges volt, vajon a declinatio kitart-e az utazás végéig?

Mikor aztán Blimber úrnak, a dolgok szokásos menetrendje szerint, az estély reggelén azt kellett volna mondania, hogy: „Uraim, a jövő hónap huszonötödikén folytatjuk tanulmányainkat", Blimber doktor úr némileg eltért a rendes szokástól, és ezeket mondta: - Uraim, amikor jól ismert barátunk, Cincinnatus visszavonult a majorjába, nem jelölt ki a szenátus előtt egyetlen olyan rómait sem, akit utódjául óhajtott volna. Ellenben itt van egy olyan római, uraim - folytatta Blimber úr, kezét Feeder filozopter úr vállára téve -, adolescens imprimis gravis et doctus,[8] akit én, a visszavonuló Cincinnatus, mint a jövendőbeli diktátort óhajtok bemutatni az én kis szenátusom előtt. Uraim, a jövő hó huszonötödikén folytatjuk tanulmányainkat, Feeder filozopter úr vezetése alatt.

Erre a bejelentésre (amelyet különben a doktor megelőzően minden szülőnek illendően megmagyarázott, sorra látogatván őket) a fiatalurak éljenezni kezdtek, Tozer úr pedig a többiek nevében menten ezüst tintatartót nyújtott át a doktor úrnak, olyan beszéd kíséretében, amely anyanyelvünkből vajmi keveset tartalmazott, ellenben tizenöt latin és hét görög idézet ékeskedett benne, ami aztán a fiatalurak legifjabbjaiban az elégedetlenség és irigység érzését keltette föl, úgyhogy ilyen megjegyzések hangzottak: Ó, ó, hát ez mind nagyon szép az öreg Tozertől, de hát ők úgy gondolják, elvégre nem azért adakoztak a tintatartóra, hogy az öreg Tozer hencegjen vele... vagy mi? Mivel van a dologban több része az öreg Tozernek, mint

[8] Kiváltképpen komoly és tanult ifjú.

bárki másnak? Utóvégre nem az övé a tintatartó! Miért nem hagy békét annak, ami a fiúk tulajdona? Ezt dörmögték, meg elégedetlenségüknek egyéb megnyilatkozásait, amelyek közt, minden egyéb mellett, legjobban könnyített a lelkükön az, hogy „az öreg Tozer”-nek nevezhették.

A fiataluraknak egyetlen szót sem szóltak, sőt még célzás sem hangzott el arra nézve, hogy Feeder úr és Cornelia Blimber közt házasság van készülőben. Blimber doktor úr szemmellátható an különösképpen erőlködött, hogy úgy tegyen, mintha a dolog őt lepné meg legjobban; mindazáltal az ifjak körében köztudomású volt az ügy, és amikor eltávoztak, hogy rokonaik és barátaik körébe visszatérjenek, Feeder úrtól áhítatos tisztelettel búcsúztak.

Feeder úr legvadregényesebb álmai, íme teljesültek. A doktor elhatározta, hogy házát teljesen kitataroztatja, továbbá, hogy átadja Feeder úrnak az iskolát és vele Corneliát. A festés és javítás meg is kezdődött még aznap, amikor a fiatalurak eltávoztak, most pedig, íme! Elérkezett a menyegző reggele is, és Cornelia ott állt vadonatúj szemüveggel, hogy Hymen oltára elé vezessék.

A tudományos lábú doktor, aztán Blimberné asszony, orgonavirág színű kalapban, Feeder filozopter úr, hosszú csuklóival és sörte hajával, meg a bátyja, a nagytiszteletű Alfred Feeder, akire a szertartás elvégzése várt, már valamennyien együtt voltak a szalonban, Cornelia pedig, narancsvirág koszorújával, meg a nyoszolyólányokkal éppen most jött le; kissé vékonypénzűnek látszott, mint mindig, de azért határozottan bájos volt. Ekkor az ajtó hirtelen kinyílt, és a gyönge szemű inas ezt jelentette harsány hangon:

- Toots úr és neje!

Toots úr belépett, igen meghízott állapotban, egy nagyon csinos, jóízléssel öltözött, fényes, bogárszemű hölggyel a karján.

- Asszonyom - szólt Toots úr Blimbernéhez. - Engedje meg, hogy bemutassam a feleségemet.

Blimberné asszony nagyon örült, hogy Tootsné asszonyt üdvözölheti. Blimberné asszony rendkívül szíves, bár kissé leereszkedő volt.

- És mivel régi ismerősök vagyunk, tetszik tudni - folytatta Toots úr -, engedje megjegyeznem azt, hogy feleségem egyike a legrendkívülibb asszonyoknak, akik valaha éltek.

- De kedvesem! - szabadkozott Tootsné asszony.

- Szavamra és becsületemre mondom, hogy az - erősködött Toots úr. - Igazán, igazán mondom, hogy egészen rendkívüli asszony.

Tootsné jókedvűen nevetett, Blimberné pedig odavezette Corneliához. Toots úr szintén tisztelgett nála, majd régi oktatóját üdvözölte, aki aztán Toots úr házas voltára célozva azt kiáltotta: - Jól van Toots... jól van! Hát csak beálltál közénk, mi? - Toots úr aztán Feeder úrral együtt, egy ablakmélyedésbe vonult.

Feeder úr ragyogó hangulatban volt, mindjárt kikezdte Toots urat, és ügyesen mellcsonton koppintva őt a kezefejével, nevetve így szólt:

- No, vén lókötő! Hát így vagyunk? Elbántak velünk alaposan! Mi?

- Feeder - szólt Toots úr -, fogadd legjobb szerencsekívánataimat. Ha te is olyan... olyan... olyan boldog leszel a házassági kötelékben, mint én vagyok, hát nem marad semmi más kívánnivalód.

- Hja, én nem feledkezem meg a régi barátaimról, látod! - szólt Feeder úr. - Én meghívom őket az esküvőmre!

- Feeder - felelt Toots úr komolyan -, a tény az, hogy különféle körülmények gátoltak meg abban, hogy addig tudósítsalak, amíg a házasságom meg nem történt. Elsősorban valóságos bolondot csináltam magamból, egy ízben előtted, amikor Dombey kisasszonyról beszéltem, és éreztem, ha az esküvőmre hívnálak, természetesen azt várnád, hogy nekem csakis Dombey kisasszonnyal lehet esküvőm, ami így aztán olyan magyarázkodásokat kívánt volna, hogy az abban a válságos időmben, szavamra és becsületemre mondom, egyszerűen tönkretett volna. Másodsorban pedig esküvőnk teljes csöndben történt, és senki más nem volt jelen egy jó barátomon kívül, aki Tootsné asszonynak is jó ismerőse és kapitány a... nem is tudom pontosan hol, de az már nem tesz semmit. Remélem, Feeder, hogy mindezt megírtam neked, mielőtt Tootsné asszonnyal külföldre indultam, és ezzel eleget tettem a barátság követelményeinek.

- De Toots, öreg fiú, hiszen csak tréfáltam.

- Most pedig, Feeder, nagyon örülnék, ha megmondanád, mit tartasz a házasságomról?

- Pompás! - felelte Feeder úr.

- Azt mondod, Feeder, hogy pompás, igazán? - szólt Toots úr ünnepélyesen. - Hát még én milyen pompásnak találom! Mert látod, te sohasem fogod tudni, milyen rendkívüli asszony ez!

Feeder úr azt állította, hogy bizony, ő tudja. De Toots úr csak a fejét rázta, mintha hallani sem akart volna arról, hogy ez lehetséges legyen.

- Látod - mondta most Toots úr -, amit egy asszonytól elvártam... nos, röviden az, hogy esze legyen. Pénzem, Feeder, az volt. Eszem... az nem valami sok.

Feeder úr olyasmit mormogott, hogy: - Dehogyis nem, Toots, dehogyis nem! - de Toots úr így folytatta:

- Nem, Feeder, nem volt. Miért tagadjam? Nem volt. Tudtam, hogy az ész ott van - szólt Toots úr, kinyújtva kezét abban az irányban, ahol a felesége állott - mégpedig dögivel. Semmiféle rokonom nem volt, aki akadályozott volna, vagy sértettnek érezte volna magát a rang miatt, mivel rokonom egyáltalán nincs. Nincs hozzátartozóm, Feeder, kivéve a gyámomat, azt pedig, Feeder, mindig kalóznak és tolvajnak tekintettem. Minélfogva tudod, nem látszott valószínűnek, hogy meghallgassam a véleményét.

- Nem - szólt Feeder úr.

- Ennélfogva tehát - folytatta Toots úr - a magam feje szerint cselekedtem. Ragyogó volt még a nap is, amelyen így tettem, Feeder! Senki sem tudja rajtam kívül, mekkora szelleme van ennek az asszonynak! Ha valaha a Nők Jogai, meg minden ilyenfajta dolog körül valami történik, azt csak ennek a hatalmas elmének lehet köszönni majd. Susan, drágám! - kiáltott most fel Toots úr, hirtelen kitekintve a függöny mögül. - Kérlek, meg ne erőltesd magad!

- De kedvesem - felelt Tootsné -, hiszen csak beszélgettem.

- De kérlek, angyalom, ne erőltesd meg magad. Valóban vigyáznod kell magadra. Ne, édes Susanom, ne erőltesd túl magad! Olyan hamar felizgatódik - súgta Toots úr Blimbernének -, és akkor aztán teljesen megfeledkezik az orvosról.

Blimberné asszony lelkére kötötte Tootsnénak, hogy rendkívül óvatos legyen; ekkor aztán Feeder filozopter úr karját nyújtotta Blimbernének, hogy a kocsikhoz vezesse, amelyek már lent vártak, hogy a vendégeket a templomba röpítsék. Tootsnét Blimber doktor úr vezette. Toots úr a szép menyasszonynak nyújtotta karját, akinek fénylő szemüvege körül két kis

fátyol szárnyú nyoszolyólány röpdösött, mint két molylepke. Feeder úr bátyja már előbb elment, hogy hivatalos működésére felkészüljön.

A szertartás csodálatos volt. Cornelia felgöndörített apró fürtjeivel, ritka lélekjelenléttel „állt ki", ahogy a Viador Csirke mondta volna; Blimber doktor úr pedig olyan módon „adta oda", mint aki határozottan eltökélte, hogy így cselekszik. A két kis fátyol szárnyú nyoszolyólány szenvedett szemmelláthatóan a legjobban az elérzékenyüléstől. Blimberné asszony szintén meghatódott, de szigorúan az illendőség határain belül; hazamenet pedig kijelentette nagytiszteletű Alfred Feeder úrnak, ha csak azt megadta volna még neki a sors, hogy Cicerót láthassa Tusculanumban, akkor igazán nem maradt volna betöltetlen egyetlen vágya sem.

Azután a villásreggeli következett, szűk baráti körben; a reggeli közben Feeder filozopter úrnak félelmetes jókedve kerekedett, s ez úgy átragadt Tootsné asszonyra is, hogy Toots úr több ízben kénytelen volt az asztalon át odaszólni: „De édes Susanom, meg ne erőltesd magad!" A reggeli fénypontja azt volt, amikor Toots úr egyszerre kötelességének érezte, hogy szónokoljon; és noha felesége a távíró útján való lebeszélés egész ábécéjét igénybe vette, Toots úr, mégis felemelkedett, hogy élete szűzbeszédét megtartsa.

- Ha elgondolom - kezdte Toots úr -, hogy engem itt, ebben a házban, bár máskülönben akármit is elkövettek velem, olyan tekintetben... ami... néha... némi szellemi zűrzavart teremtett a fejemben... ami azonban nem tesz semmit, és nem is tulajdonítom senkinek... velem mindig úgy bántak, mint aki Blimber doktor úr családjához tartozik, és hosszú időn keresztül megvolt a saját íróasztalom... igazán... nem... engedhetem... meg, hogy anélkül történjék meg Feeder barátomnak... a...

- Menyegzője - súgta Tootsné.

- Azt hiszem, ezzel az alkalommal igazán nem összeférhetetlen és egyáltalán nem érdektelen dolog, ha megjegyzem itt - folytatta Toots úr, felderült arccal -, hogy az én feleségem igazán rendkívüli asszony, és hogy ezt a beszédet sokkal jobban el tudná mondani, mint én... de hát, mondom, hogy anélkül történjék meg Feeder barátomnak a menyegzője... különösen, mikor a... választottja olyan valaki... mint...

- Blimber kisasszony - súgta Tootsné.

- Feederné asszony! Angyalom - felelt Toots úr, a négyszemközt való vitatkozás elfojtott hangján -, szóval... akiket isten... összetákolt... azokat az ember el ne... no, de hát önök nem tudják? Egyszóval nem engedhetem meg, hogy Feeder barátom házasságot kössön Feederné asszonnyal, hogy... ne... ne... emeljem rájuk poharamat; és kívánom - folytatta Toots úr, miközben szemét Tootsné asszonyra meresztette, hogy lendületet nyerjen az új szárnyaláshoz -, hogy Hymen fáklyája örömtűz legyen az életükben, és hogy azok a virágok, amelyeket a mai napon útjukra hintettünk... űzzék el... életükből... a... a... sötétet.

Blimber doktor úrnak, aki szerette a szép hasonlatokat, tetszett a beszéd és megjegyezte:

- Nagyon jó volt, Toots! Igazán jól mondta, Toots! - és közben bólogatott, és összeverte a tenyerét. Feeder úr tréfás beszédben válaszolt, amelyből azonban az érzelmes részek sem hiányoztak. Majd Alfred Feeder nagytiszteletű úr rögtönzött igen szerencsés beszédet Blimber doktor úrra és feleségére; utána pedig Feeder filozopter úr rögtönzött egy kevésbé szerencsést a fátyol szárnyú kisasszonyokra. A következőkben Blimber doktor úr bocsátott közzé zengzetes hangján és a pásztorköltemények stílusában néhány gondolatot a sásról, amelynek közepette ezentúl Blimberné asszonnyal élni szándékoznak, és a döngicsélő méhekről, amelyek lakhelyüket majd körülzümmögik. Röviddel ezután a doktor úr sűrű pislogása közepette a vő kijelentette, hogy az időt a rabszolgáknak találták ki, és Tootsné asszonytól meg azt kérdezte,

vajon énekelni szokott-e. A megfontolt Blimberné tehát asztalt bontott, és Corneliát, aki mindvégig igen higgadt és nyugodt maradt, szívének választottjával útnak indította egy postakocsiban.

Toots úr és felesége pedig a Bedford szállóba vonult vissza. Tootsné asszony már előbb is lakott ott, lánykorában. A szállodában levél várta őket, aminek elolvasása Toots úrnak olyan rendkívül sok idejébe került, hogy felesége valósággal megriadt.

- De édes Susanom - mondta Toots úr -, az ijedtség még rosszabb a megerőltetésnél is. Kérlek, nyugodj meg!

- Kitől jött a levél?

- Hát... Gills kapitánytól, angyalom. De ne izgasd föl magad, kérlek. Azt írja, hogy Walterst meg Dombey kisasszonyt rövidesen hazavárják.

- Jaj, drágám! - kiáltotta Tootsné, s gyorsan felugrott a pamlagról, egészen belesápadva. - Ne próbálj te engem rászedni, semmi értelme; hazajöttek... egészen tisztán látom a képeden!

- Bámulatos asszony! - kiáltott fel Toots úr elragadtatva. - Tökéletesen igazad van, angyalom, itthon vannak. Dombey kisasszony már beszélt is atyjával és kibékültek.

- Kibékültek! - kiáltott Tootsné, összecsapva tenyerét.

- De kedvesem! Kérlek, ne erőltesd meg magad! Emlékezz csak az orvosra! Gills kapitány azt mondja... azaz, hogy nem mondja, csak éppen úgy képzelem abból, amit kiolvasok a levélből... hogy Dombey kisasszony elvitte szerencsétlen atyját a régi házból oda, ahol ő meg Walters lakik, és Dombey úr most súlyos betegen fekszik, talán meg is hal és Dombey kisasszony éjjel-nappal mellette van.

Tootsné keservesen sírni kezdett.

- De drága Susanom - riadt fel Toots úr -, amennyire tudsz, gondolj az orvosra, kérlek! Ha nem tudsz, hát egyáltalán nem tesz semmit... de próbáld meg.

Felesége szokásához híven gyorsan megemberelte magát, és olyan meghatóan kérte Toots urat, vigye el magával az ő drága kisasszonykájához, az ő édes kis úrnőjéhez, az ő aranyos kincséhez, és így tovább, hogy Toots úr, akinek szeretete és csodálata ugyancsak erős volt irányában, beleegyezett és elhatározták, hogy rögtön indulnak és a kapitány levelére személyes megjelenésükkel felelnek.

A dolgok közt uralkodó rejtett összefüggés, vagy talán a véletlen szeszélye magát a kapitányt is behúzta a házasság virágos hálójába, ha nem is mint főszereplőt, csupán mint mellékszemélyiséget.

A véletlen így történt: A kapitány, miután leírhatatlan gyönyörűségére megszemlélte Florence-et és kisgyermekét, Walterrel pedig hosszasan elbeszélgetett, elindult, hogy forduljon egyet; úgy érezte, szüksége van arra, hogy magányosan elgondolkodjék kissé az emberi szerencse forgandóságán, és hogy fényes kalapját mélységes megrendültséggel csóválgassa Dombey úr bukásán, aki iránt az egyszerű és nemeslelkű kapitány őszinte részvétet érzett. Már egészen elbúsult volna e boldogtalan úriemberen való töprengésében, ha mindjárt utána Florence kisfia nem jutott volna eszébe; ez viszont olyan túláradó boldogsággal töltötte el, valahányszor rágondolt, hogy hangosan felnevetett az utcán, és az öröm hirtelen rohamában bizony nem-egyszer felpenderítette a fényes kalapot a levegőbe, majd újból elkapta, a járókelők álmélkodása közepette. A fény és árny sebes váltakozása, amelyet lelkében az elmélkedés e két ellentétes tárgya előidézett, annyira próbára tette, hogy a hosszú séta igazán szükségesnek

látszott. Mivel pedig a gondolatainkkal összehangzó környezet befolyása valóban sokat jelent, a kapitány régi környezetét választotta sétája helyéül, s lefelé ballagott az árbocok, evezők, dúckészítők, kétszersült-gyártók, szenesek, kátrányüstök, csatornák, hajóállások, függőhidak és egyéb enyhítő hatású dolgok között.

Ez a békés környezet, de különösen a Limehouse Hall környéke, olyan nyugtatóan hatott a kapitány lelkére, hogy egészen lecsillapodva ment tovább; sőt a Világszép Klárát dünnyögte magában fojtott hangon, amikor egyszerre, amint egy sarkon befordult, lába hirtelen a földbe gyökeredzett és szava torkán akadt egy közeledő diadalmenet láttán.

A félelmetes felvonulás élén a határozott lelkületű MacStingerné haladt; arcán könyörtelen elszántság, márványszilárd érzésű keblén pedig, messzeláthatóan kiakasztva egy roppant méretű zsebóra és összes fityegői, amelyekben a kapitány első pillantásra felismerte Bunsby tulajdonát, és e hölgy nem mást vezetett karján, mint a nagyelméjű tengerészt; ez pedig zavart, mélabús arccal baktatott mellette, mint egy fogoly, akit idegen országba hurcoltak, szelíden megadva magát az asszony akaratának. Mögöttük az ifjú MacStingerek tűntek fel testületileg, ujjongó hangulatban. Ezek mögött két félelmetes és határozott külsejű hölgy fogott közre egy kurta úriembert, magas kalapban, aki hasonlóképpen ujjongott. A sort Bunsby hajósinasa zárta be, az esernyőket cipelte utánuk. Az egész csapat igen rendezett menetben haladt; és ha a hölgyek rettenthetetlen arca hiányzott volna is innen, a menetet átható ijesztő erély elárulta volna, hogy áldozati körmenet ez, és a feláldozásra szánt személy nem más, mint Bunsby kapitány.

Cuttle kapitány első gondolata az volt, hogy futásnak ered. Bunsbynak szintén ez lehetett első gondolata, noha ennek keresztülvitele ugyancsak reménytelennek látszott. De a felismerés örvendező felkiáltása a menetből, s utána Alexander MacStinger, aki kitárt karokkal rohant feléje, megállította a kapitányt.

- Lám, lám, Cuttle kapitány - szólalt meg MacStingerné -, ez aztán a találkozás! No, de most már nem is haragszom, Cuttle kapitány... ne féljen, hogy felhánytorgatok valamit. Egészen más lelkiállapotban akarok ott állni az oltár előtt. - Itt MacStingerné szünetet tartott, majd kiegyenesedett és keblét hosszú lélegzettel feldagasztva, s az áldozatra rámutatva, így szólt: - A férjem, Cuttle kapitány!

A letört Bunsby nem nézett sem jobbra, sem balra, sem az arájára, sem a barátjára, csak egyenesen maga elé, a semmibe. Mivel a kapitány odanyújtotta kezét, ő is odanyújtotta a magáét, de a kapitány üdvözletére nem szólt egy szót sem.

- Nos, Cuttle kapitány - szólalt meg aztán MacStingerné -, ha tán szeretné jóvátenni a régi bűnöket, és ha szeretné a barátját, már mint az uramat, utoljára látni, mint nőtlen embert, hát igen örülnénk, ha eljönne velünk a templomba. Itt egy hölgy - folytatta MacStingerné, a két nő közül a félelmetesebbikhez fordulva -, a nyoszolyólányom, aki szívesen veszi, ha maga vezeti be a templomba, Cuttle kapitány.

A kurta ember a magas kalapban, akiről kiderült, hogy a másik hölgy férje és szemmel-láthatólag elragadta a gondolat, hogy egy embertársa hasonló helyzetbe süllyed, helyet adott és átengedte neki a másik hölgyet. A hölgy tüstént megragadta a kapitányt, és megjegyezte, hogy nincs veszteni való idő, harsány hangon kiadta a jelszót: előre!

A kapitány aggódott barátja miatt, s ebbe az érzésbe eleinte a maga sorsáért való aggodalom is belevegyült; valami homályos félelem ugyanis azt súgta neki, hátha őt is erőszakkal meg-házasítják; míg eszébe nem jutott a szertartás rendje, ami által némileg megkönnyebbült; mert amint arra emlékezett, hogy a házasulandó félnek törvényes kötelessége kijelenteni, hogy „akarom”, a maga személyében biztonságban érezte magát, miközben elhatározta, hogy a

hozzá intézendő kérdésre világosan azt mondja majd, hogy „nem akarom!” - Mindamellett homlokát mégis kiverte a veríték. Egy ideig nem is figyelt a menetre, amelynek immár ő maga is részesévé vált, és bájos társának beszédjére sem. Hanem amint lassan lecsillapodott valamelyest, a hölgy elmondta, hogy egy bizonyos Bokum úr özvegye, aki a vámháznál foglalatoskodott, továbbá, hogy legkedvesebb barátnője MacStingerné asszony, akit az asszonyok mintaképének tekint; aztán meg, hogy sokat hallott a kapitány úrról és reméli, megbánta, amit a múltban cselekedett; továbbá reméli, hogy Bunsby úr teljesen tisztában van azzal, micsoda áldásra tett szert; bár ő bizony fél, hogy a férfiak csak ritkán fogják fel az ilyen nagy szerencsét, mielőtt elvesztenék, s még több effélét mondott.

A kapitánynak azonban észre kellett vennie, hogy Bokumné állhatatosan szemmel tartja a vőlegényt, és valahányszor valamilyen udvar, keskeny forduló, vagy más olyan hely közelébe értek, amely alkalmasnak látszott a szökésre, Bokumné ugyancsak készen állott, hogy szükség esetén galléron kapja. A másik hölgy meg a férje, a kurta ember a magas kalappal, szemmelláthatóan szintén résen állt, előzetes megállapodás szerint; a boldogtalan Bunsbyt pedig MacStingerné olyan szorosan tartotta, hogy az önvédelemnek és menekülésnek minden kísérlete hiábavalónak látszott. És ez a tényállás, úgy látszik, egészen nyilvánvaló volt a járókelők előtt is, akik gúnyolódó kiáltozásokkal tették meg észrevételeiket; de mindezzel szemben a félelmetes MacStingerné rendíthetetlenül közönyös maradt, Bunsby pedig mintha önkívületi állapotban lett volna.

A kapitány több ízben megkísérelte, hogy a filozófust megközelítse, ha csak egy szóval vagy jellel is, de próbálkozása mindannyiszor kudarcot vallott, egyrészt a testőrcsapat ébersége folytán, másrészt pedig Bunsby azon alkatbeli sajátossága miatt, hogy a külvilágból jött jeladások egyáltalán nem szokták felkölteni a figyelmét. Így közeledtek a templomhoz; csinos, fehérre meszelt épület volt és nagytiszteletű Melchisedech Howler úr vette istápolásába nemrégiben. A tiszteletes úr egyébként, többek kétségbeesett kérésére, még két esztendőt engedélyezett a világnak; de tudtára adta híveinek, hogy ez már az utolsó, és aztán visszavonhatatlanul eljön a végítélet.

Míg a tiszteletes úr fohászt rögtönzött, a kapitány végre alkalmat talált arra, hogy odadörmögje a vőlegény fülébe:

- Hogy s mint, cimbora, hogy s mint?

Amire aztán Bunsby, teljesen megfeledkezve Melchisedech tiszteletes jelenlétéről, amire igazán, csak kétségbeejtő körülményei szolgálhattak mentségül, így dörmögött vissza:

- Büdösül!

- Jack Bunsby! - súgta a kapitány. - Tulajdonképpen szabad akaratodból cselekszed te ezt?

Bunsby azt válaszolta: - Nem!

- Hát akkor minek csinálod, cimbora? - kérdezte a kapitány érthetően.

Bunsby, aki még most is, mint mindig, mozdulatlan arccal nézett a világ másik vége felé, nem válaszolt.

- Hát miért nem iszkolsz el? - kérdezte a kapitány.

- Mi? - mormogta Bunsby, a remény pillanatnyi felvillanásával.

- Lépj meg! - ismételte a kapitány.

- Aztán mire volna az jó? - kérdezte az elveszett bölcs. - Csak elkapna megint.

- Próbáld meg! Rajta! Gyerünk! Még van idő! Szedd a lábad, Jack Bunsby!

Jack Bunsby azonban, ahelyett hogy a tanácsot hasznára fordította volna, bánatosan suttogta:

- Azzal a te istenverte ládáddal kezdődött az egész. Minek is vontattam én ezt az asszonyt aznap este a kikötőbe?

- De pajtás - dadogott a kapitány -, hisz én azt hittem, hogy te bántál el vele, nem pedig, hogy ő győzött le téged! - Valakit, akinek ilyen nagy gondolatai vannak!

Bunsby válaszul mindössze tompán nyögött egyet.

- Rajta - kezdte újra a kapitány, meglökve Bunsbyt a könyökével. - Itt az alkalom! Szaladj! Bunsby! Majd én födözöm a visszavonulást. Az idő rövid! Rajta, Bunsby, a jelszó: a szabadság! Nos, indulsz-e már?

Bunsby nem mozdult.

- Bunsby - suttogta a kapitány -, másodszor kérdem, indulsz-e?

Bunsby másodszor se mozdult.

- Bunsby - unszolta a kapitány -, hív a szabadság; harmadszor kérdem, szeded-e a lábad? Most vagy soha!

Bunsby nem indult és aztán sem, soha többé, mert a következő pillanatban MacStingerné már férjül vette őt.

A szertartás alatt a kapitány számára a legfélelmetesebb jelenségek egyike az a kétségbeejtő érdeklődés volt, amelyet Juliana MacStinger tanúsított; az a végzetesen megfeszített figyelem, amellyel ez a nagy reményekre jogosító gyermek, anyjának szakasztott mása máris, az esküvő egész menetét kísérte. A kapitány mindebben a férficsapdák messze, a végtelen jövőbe nyúló sorozatát látta; a zsarnokság, a kegyetlen elnyomás egymásra következő korszakait, amelyek a szegény tengerjáró halandókra várnak. Ez feledhetetlenebb látvány volt számára még annál a rendületlen éberségnél is, amelyet özvegy Bokumné, meg a másik hölgy tanúsított, valamint a magas kalapú kurta úriember lelkesedésénél, sőt még annál a hajthatatlanságnál is, amely MacStingernét mindvégig jellemezte. A MacStinger úrfiak vajmi keveset értettek abból, ami történt, törődni még kevésbé törődtek vele; a szertartás alatt ugyanis főleg azzal foglalatoskodtak, hogy egymás cipőjét tiporják; de az elvetemedett ifjak viselkedése még jobban kiemelte és dicső színben ragyogtatta fel Julianában a koraérett asszonyt. Egy-két év, gondolta a kapitány, és a környék, ahol ez a gyermek tanyázik, a pusztulás képét ölti fel.

A szertartás azzal fejeződött be, hogy a zsenge sarjak valamennyien nekiugrottak Bunsbynak, akit kedveskedően rögtön apának szólítottak, és nagy nyaggatásban részesítették, egy-egy félpenny irányában. A szeretet e túláradó megnyilvánulásainak végeztével a menet éppen ismét indulóban volt, amikor Alexander MacStinger váratlan kitörése egy kis időre visszatartotta őket. A drága gyermeknek ugyanis, aki a templom fogalmát nyilván a körülötte levő sírkövekkel kapcsolta össze, mihelyt a szent épületbe a szokásos istentiszteleten kívüli alkalommal lépett be, nem lehetett kiverni a fejéből azt, hogy a szép szertartás közben édesanyját temetik el itt most rögtön, és így örökre elveszíti. Ennek a meggyőződésnek kétségbeejtő hatása alatt meglepő erővel kezdett bömbölni, még arca is egészen elfeketedett. De bármilyen megható lehetett a gyengédségnek ez a megnyilvánulása az anyára nézve, e bámulatra méltó asszony jellemével sehogyan sem vágott volna össze, hogy a megindulás méltánylása gyöngédséggé fajuljon. Így tehát, miután megelőzőleg hasztalanul próbálkozott, hogy gyermeke meggyőződését egy-két buffantással, rázással meg ráripakodással megváltoztassa, kivezette a levegőre és ott más módszerrel próbálkozott; erről pedig az esküvői társaság ott bent oly módon értesült, hogy hirtelen, gyors egymásutánban vastapshoz hasonló hangokat hallott, és

amikor kijöttek, látták, amint Alexander ott ül az udvar leghűvösebb kövén, igen kipirult állapotban, és hangosan jajgat.

A menet ekkor ismét nekicihelődött, és megindult hazafelé, a Brig Place-re, ahol menyegzői lakoma várta őket; de a hazamenés sem eshetett meg anélkül, hogy Bunsby ne kényszerült volna számos gúnyos szerencsekívánatot zsebre tenni az utca népe részéről, frissiben nyert boldogsága alkalmából. Cuttle kapitány a ház ajtajáig kísérte a menetet, tovább azonban nem ment, mert Bokumné asszony egyre gyöngédebb viselkedése félelemmel töltötte el. Az említett hölgy ugyanis most, hogy felmentve érezte magát súlyos kötelessége alól - mihelyt a vőlegény a házasság biztos kötelékébe került, a nők ébersége és résenállása szemmelláthatóan csökkent - több módot nyert a kapitány iránti gyöngéd érdeklődésre. Így aztán a kapitány elbúcsúzott a társaságtól, és vele a fogolytól, miközben valamilyen megbeszélt találkozást emlegetett bizonytalanul, de megígérte, hogy hamarosan visszajön.

A kapitánynak egyébként az említett félelmen kívül még más oka is volt a kényelmetlen érzésre, hiszen bűnbánóan kellett emlékeznie, hogy voltaképpen ő az oka Bunsby vesztének, ámbár őt csak azért terheli vád, mert a nagy filozófus erejében olyan határtalanul megbízott.

Hogy most egyenesen a tengerészkadéthoz térjen vissza, s nem érdeklődne Dombey úr hogyléte felől, ilyet Cuttle kapitány nem tett volna - bár Dombey urat Londonon kívül helyezték el egy kellemes liget szélén. Amint kifáradt, kocsira ült.

A függönyök lebocsátva, az egész ház olyan csendes volt, hogy a kapitány szinte köhögni is alig mert; amikor azonban az ajtó előtt hallgatódzott, hangokat hallott belülről, és halk kopogtatásra Toots úr nyitott ajtót. Toots úr ugyanis éppen most érkezett ide feleségével, mert előbb a tengerészkadétnál jártak, és ott kapták meg ezt a címet.

De azért az az idő, amit eddig itt töltöttek, nem volt olyan rövid, hogy Tootsné már ki ne kapta volna valakinek a kezéből a kisbabát, s le ne ült volna vele az előcsarnok lépcsőjére, és ott ölelje, dédelgesse. Florence fölébe hajolva állt, és bizony nem egykönnyen lehetett megmondani, melyiket ölelgette, dédelgette Tootsné jobban, a mamát-e, vagy kisgyermekét, és melyikük volt a gyöngédebb, Tootsné Florence iránt vagy emez őiránta, avagy mindketten a baba iránt - a szerető izgalomnak olyan képét mutatta ez a kis csoport.

- Aztán igazán nagyon beteg a papa, lelkem, Floy kisasszonykám? - kérdezte Susan.

- Nagyon beteg. De, Susan, drágám, most már nem szabad engem így szólítanod, mint régen. És ez meg mi? - kérdezte Florence és csodálkozva fogta meg Susan ruháját. - A régi ruháid, kedvesem? A kalapod, a hajviseleted és minden?

Susan erre könnyekben tört ki, és csókokkal borította el azt a kis kezet, amely csodálkozás közben ruháját érintette.

- Drága Dombey kisasszony - szólalt meg most Toots úr, előbbre lépve -, engedje, hogy megmagyarázzam. Az én feleségem a legrendkívülibb asszony a világon. Nem sok van, aki hozzáfogható volna. Mindig mondta, mielőtt egybekeltünk... és máig is mondja... hogy bármikor jöjjön is haza, nem jön ön elé más ruhában, mint abban, amelyben annak idején szolgálta, mert attól fél, hogy másképp talán idegennek tűnnék föl kegyed előtt, és kevésbé szeretné őt. Ami engem illett, én mindegyik közül ezt a ruhát csodálom a legjobban. Imádom benne! Édes Dombey kisasszony, most megint az ön szolgálólánya lesz, vagy dajka... minden, ami eddig volt és még több. Ő nem változott semmit. Hanem Susan drágám - tette most hozzá Toots úr, aki mindeddig roppant érzéssel és csodálattal beszélt -, minden, amire kérlek: emlékezz az orvos szavára, és túlságosan meg ne erőltesd magad.

HATVANEGYEDIK FEJEZET

Engesztelődés

Florence ugyancsak segítségre szorult. Atyja betegsége nagyon is igénybe vette, így aztán a régi barátnő segítsége megbecsülhetetlen volt. A halál már ott állt a beteg ember párnája előtt. Csak árnyék volt, lélekben összetörten, testileg súlyos betegen, úgy hajtotta le fejét az ágy párnájára, melyet lánya keze helyezett a feje alá, és nem is emelte föl azóta.

Florence állandóan mellette ült. Atyja általában megismerte; jóllehet, önkívületi állapotban gyakran összekeverte a körülményeket. Nemegyszer úgy beszélt, mintha a fia éppen most halt volna meg; ilyenkor aztán hozzáfűzte, hogy noha ő sohasem szólt arról Florence-nek, miként állt ott a kis ágy mellett, de látta... látta; és ilyenkor zokogva rejtette el arcát, és lesoványodott kezét leánya felé nyújtotta. Máskor meg magától Florence-től kérdezte: - Hol van Florence? - Itt vagyok, édes jó apám, itt vagyok. - Nem ismerem meg! - kiáltott a beteg. - Olyan rég elváltunk, hogy már nem ismerem meg! - Ilyenkor kimeredt szemmel feküdt ott, amíg Florence-nek megnyugtatnia nem sikerült, s szemét újra elöntötték a könnyek, pedig úgy igyekezett eltüntetni.

Néha élete színhelyén barangolt el gondolatban, gyakran olyan helyeken, ahova Florence nem tudta követni. Sokszor órákon keresztül ezt a gyermekes kérdést ismételgette: - Mi a pénz? - aztán elrágódott rajta, töprengett és önmagával vitatkozott, többé-kevésbé összefüggő beszédben, hogy helyes feleletet adjon, mintha mind ez ideig senki sohasem vetette volna föl még ezt a kérdést. Majd elmélázó ismétléssel mondogatta magában az egykori cég nevét, legalább húszezerszer, s mindannyiszor hol jobbra, hol balra fordította fejét a vánkoson. Aztán a gyermekeit kezdte számolni. - Egy, kettő... - itt megállt, hogy újra kezdte.

De ez csak akkor történt így, amikor elméje a legzavartabb állapotban volt. Betegsége minden más időszakában, s a legállandóbban, mindig Florence-hez tért vissza. A leggyakoribb az volt, hogy azt az éjszakát idézte, amelyre újabban oly sokat emlékezett; azt az éjszakát, amikor Florence bement a szobájába; aztán arról képzelődött, hogy Florence távoztával őt magát mint sújtotta a lelkiismeret, s utánaindult, fel a lépcsőn, hogy megkeresse. Majd összezavarta ezt az estét azzal a másikkal, amikor fölment az emeletre, és a sok lábnyomot látta ott és számolni kezdte, miközben lányát követte fölfelé a lépcsőn. Egyszerre egy véres lábnyom haladt a többi között; aztán ajtók pattantak föl s félelmetes képek látszottak a tükrökben, beesett arcú, sápadt emberek, akik valamit rejtettek a ruhájuk alatt. De azért a sokféle láb helye és a véres lábnyomok között itt-ott Florence lábnyoma is feltűnt. Florence pedig csak ment előtte, egyre feljebb. És a pihenés nélküli lélek csak lépett, követve őt, s a lépcsőket számolva közben, mindig tovább, mindig magasabbra, mint egy roppant torony csúcsa felé, amelyhez évek kellenek, hogy valaki az ormára feljusson.

Egy napon megkérdezte, nem Susan volt-e az, aki egyszer beszélt hozzá, hosszú idővel ezelőtt.

- Ő volt, papám - felelte Florence, azután azt kérdezte tőle, nem akarja-e látni.

- Nagyon szeretném - felelte Dombey; Susan pedig, nem csekély szívszorongással, odament a beteg ágyához.

Mintha a beteg valósággal megkönnyebbült volna. Kérte, ne menjen el, és értse meg, hogy megbocsátott neki mindent, amit akkor mondott; majd megint arra kérte, maradjon. - Florence meg ő, most már egészen másképp élnek - folytatta tovább -, és nagyon boldogok. - Nézzen csak ide - tette hozzá, azzal odavonta Florence fejét a magáé mellé, és lenyugtatta vánkosára.

Napokig, hetekig tartott ez az állapot. Végre aztán, noha még akkor is csak úgy feküdt ott, mint az élő ember leghalványabb, leggyöngébb mása, és a hangja is olyan halk volt, hogy csak egészen az ajkához hajolva lehetett megérteni, egyszerre különös módon megnyugodott. Oly homályosan kellemes volt ott feküdnie a nyitott ablaknál, kinézni a nyári égre meg a fákra; esténként pedig elnézni a naplementét. Megfigyelni a felhők, meg a levelek árnyékait, mert olyan rokonérzést keltettek benne. Hiszen számára az élet és a világ sem volt egyéb, csak árnyék.

Lassanként aztán jelét adta, hogy tudja, mennyit fárad Florence, és sokszor erőltette gyönge hangját, hogy ennyit mondjon: - Eredj, angyalom és járj egyet a friss levegőn. Menj a jó férjedhez. - Egy alkalommal, mikor Walter is ott volt, intett neki, hogy jöjjön oda, és hajoljon le hozzá; aztán, megszorítva a kezét, azt suttogta neki, hogy tudja, milyen jó kezekben hagyja gyermekét, ha meghal.

Egyszer, úgy alkonyat felé, Florence meg Walter együtt ült a szobájában, mert a beteg nagyon szerette mindkettőt ott látni egymás mellett; Florence, a kisgyermekkel az ölében, halkan dúdolni kezdett a kisfiúnak, és véletlenül éppen azt a dalt énekelte, amelyet elhalt kisöccsének is gyakran énekelt valamikor. A beteg nem bírta hallgatni most; reszkető két kezét feltartva, kérte Florence-et, hagyja abba; másnap azonban maga kérte, hogy ismételje el újra, és esténként énekelje el mindig ezt a dalt. Florence úgy is cselekedett. Atyja pedig félrefordított arccal hallgatott.

Florence egyszer az ablaknál ült: munkakosara ott állt közte és egykori szobalánya között, aki hűségesen kitartott mellette. A beteg nemrég szunnyadt el éppen. Gyönyörű alkonyat volt, és még vagy két óra lehetett egészen a szürkületig. A csend és nyugalom annyira elmélázó hangulatba ejtette Florence-et, hogy egy pillanatra mindenről megfeledkezett maga körül; csak az élt emlékezetében, amikor az annyira elváltozott alak ott az ágyon, bemutatta őt gyönyörű, második anyjának, de Walter érintése, aki székének hátához dűlt, egyszerre felriasztotta.

- Kedvesem - szólt Walter -, valaki odalenn beszélni szeretne veled.

Florence-nek úgy tetszett, mintha Walter nagyon komolyan nézne, és azt kérdezte, csak nem történt-e valami?

- Nem, angyalom, dehogy - felelte Walter. - Magam is láttam azt az urat, odalenn, és beszéltem is vele. Semmi baj. Lejössz?

Florence belekarolt Walterbe és atyját a bogárszemű Tootsné asszonyra bízva, aki olyan fürgén tevékenykedett ott munkájánál, mint valaha, férje kíséretében lement. A kertre nyíló kellemes kis nappaliban egy úr ült, aki Florence beléptére felemelkedett, hogy elébe menjen, de lábának valamilyen sajátosságánál fogva hirtelen irányt változtatott, és csak akkor állt meg, amikor az asztalba botlott.

Florence hirtelen emlékezett Feenix bácsira, akit első pillanatban nem ismert meg a lombok árnyékában. Feenix bácsi megfogta Florence kezét, és szerencsét kívánt házasságához.

- Bizony nagyon szerettem volna - kezdte Feenix bácsi, helyet foglalva, amint Florence is leült -, ha már előbb lett volna alkalmam, hogy szerencsekívánataimat tolmácsolhassam, hanem, tényleg, annyi kínos esemény történt, hogy, amint mondani szokás, egyik a másiknak sarkára taposott; magam meg olyan átkozott rossz kedélyállapotba csöppentem, hogy igazán

alkalmatlan lettem volna bármilyen néven nevezendő társaságra. Az egyetlen társaság, amellyel érintkeztem, a magam társasága, az viszont csakugyan nem alkalmas, hogy az embernek saját képességeiről való jó véleményét emelje, tényleg, ha az ember határtalan módon unja saját magát.

Florence az előtte ülő úriember modorában önkéntelenül is valamilyen meghatározhatatlan elfogódottságot és zavart vett észre; - bár ez a magatartás mindig tökéletes úriemberre vallott, ártatlan kis különcködése ellenére is; - mi több, Walter viselkedéséből szintén olyasvalamit olvasott ki, hogy mindezt követnie kell majd valaminek, ami közvetlenebb kapcsolatban áll a tulajdonképpeni tárggyal.

- Éppen most említettem Gay barátomnak, ha megengedi, hogy szerencsés legyek barátomnak nevezni - folytatta Feenix bácsi -, mennyire örülök, hogy Dombey barátom határozottan a javulás útján van. Bízom benne, hogy Dombey barátom nem engedi majd, hogy a puszta anyagi veszteség túlságosan leverje. Magam ugyan nem mondhatom, hogy valaha is tapasztaltam, mi az a nagy anyagi veszteség, mivel, tényleg, sohasem volt nagyobb elveszteni való vagyonom. De mindazt, amit csak el lehetett veszteni, elvesztettem, és nem érzem, hogy különösebben búsulok miatta. Azt tudom, hogy Dombey barátom pokoli módon becsületes ember és bizonyosra veszem, hogy nem kis vigasztalására fog szolgálni, ha látja, hogy ez róla az általános vélemény. Még Tommy Screwzer roppant epés természetű ember, Gay barátom valószínűleg ismeri... ő sem tud egy szót sem szólni az általános véleménnyel szemben.

Florence, még jobban érezve, mint eddig, hogy valami hátra van, komolyan tekintve a vendégre, várt. Olyan komoly volt ez a tekintet, hogy Feenix bácsi felelt is rá, mintha kérdést tettek volna föl.

- A tény az - mondta Feenix bácsi -, hogy Gay barátom meg én éppen arról beszéltünk, vajon szabad volna-e kegyedtől egy szívességet kérnem. Gay barátom pedig... aki igazán rendkívüli nyájassággal fogadott, s nagyon lekötelezett, beleegyezett abba, hogy ezt a kérést kegyednek előadjam. Bizonyos vagyok afelől, hogy olyan szeretetre méltó lény, mint Dombey barátom bájos és nagyműveltségű leánya, nem kíván sok rábeszélést, de azért boldog vagyok abban a tudatban, hogy Gay barátom befolyását és helyeslését is megnyertem. Mint amikor az én képviselősködésem idejében az ember egy javaslatot akart előterjeszteni... ami akkoriban bizony nagyon ritkán esett meg, mert ugyancsak kemény kézben tartottak bennünket, mivel mind a két párt vezére valóságos zsarnok volt; ez viszont átkozottul kedvezett a közembereknek, mint én is voltam, mert nem kellett lépten-nyomon kockáztatnunk a bőrünket; márpedig sokan közülünk lázasan törekedtek, hogy ezt megtehessék... nos, mint az én képviselősködésem idejében, mondom, ha valakinek közülünk egy kis mozsárágyú elsütését engedélyezték, mindig nagyon szem előtt tartotta, hogy el ne mulassza azt a megjegyzést, miszerint reméli, abban a szerencsés helyzetben van, hogy az ő véleménye némi visszhangot kelt Pitt úr lelkében... akkoriban a révkalauzunk, tényleg, aki szerencsésen megbirkózott a viharral. Erre aztán a többi pokoli nagy éljenzést csapott, s rendszerint igen feltüzelte a szónokot. Viszont tény az is, hogy azoknak a fickóknak az volt a parancsuk, hogy amikor csak Pitt nevét hallják, rögtön éljenezzenek, és aztán olyan buzgóságot árultak el, hogy Pitt nevére tényleg mindig felébredtek. Pedig rendszerint olyan kevéssé tudták, miről van szó, hogy az úgynevezett Fecsegő Brown... az a négyitcés torkú, aki a pénzügyminisztériumban dolgozott, és akit Gay barátom atyja valószínűleg ismert; Gay barátom maga nem ismerhette, mert még az ő ideje előtt élt... szóval ez azt szokta mondani, ha egyszer egy ember azzal emelkedett volna föl, hogy roppant sajnálattal kell bejelentenie a Háznak, hogy az igen tisztelt képviselő urak egyike végső, halálos vonaglásokban fetreng kint az előcsarnokban és az igen tisztelt képviselő úr neve Pitt, hát bizonyára egetverő taps lett volna a felelet.

Ez a kitérés csak jobban felizgatta Florence-et és növekvő feszültséggel egyikről a másikra nézett.

- Ne félj, édesem, nincs semmi baj - szólt Walter.

- Becsületemre, nincs semmi baj - szólt Feenix bácsi is -, igazán rendkívül sajnálom, ha csak egy pillanatnyi nyugtalanságot is okoztam kegyednek. Biztosítom, hogy valóban semmi baj nincs. Az a kegy, amelyet kérni akarok, egyszerűen annyi, hogy... de igazán az egész dolog olyan végtelenül különösnek látszik, hogy a legnagyobb hálával tartoznék az én Gay barátomnak, ha volna olyan szíves én helyettem megtörni tényleg... a jeget.

Walter, amint ilyenformán hozzá fordultak, s nem kevésbé Florence tekintetének hatása alatt, így szólt:

- Az egész kérés nem egyéb, drágám, mint az, hogy kocsizz be Londonba, ezzel az úrral együtt, akit ismersz.

- És Gay barátommal, bocsánat! - szólt közbe Feenix bácsi.

- És velem... és... látogass meg valakit.

- Kit? - kérdezte Florence, s egyikről a másikra tekintett.

- Ha szabadna esedeznem - szólt Feenix bácsi -, hogy ne méltóztassék válaszhoz ragaszkodni, akkor bátor vagyok megkockáztatni én is a kérést.

- És te, Walter, tudod, kit?

- Tudom.

- És helyesnek gondolod.

- Helyesnek. Csupán, mert tudom, hogy te is helyeselnéd. De azért megértem, hogy vannak okok, amelyeknél fogva jobb, ha nem mondunk előre semmit.

- Ha papa alszik, vagy nélkülözhet, ha ébren van is, rögtön megyek - felelte Florence.

Ezzel nyugodtan fölkelt, és kissé ijedt, de bizalommal teli tekintetet vetve rájuk, távozott a szobából.

Mire visszajött, készen arra, hogy kövesse őket, a két férfi igen komoly beszélgetésbe merült az ablakmélyedésben, és Florence nem fojthatta el a csodálkozását, ugyan mi lehet az a tárgy, amellyel kapcsolatban ilyen rövid idő alatt olyan jó ismerősökké váltak. A szeretetnek és büszkeségnek azon a tekintetén, amellyel férje, beléptekor, a beszélgetést abbahagyva, ránézett, viszont nem csodálkozott, hiszen férje mindig ilyen tekintettel nézte.

- Leszek bátor Dombey barátom részére egy névjegyet hagyni hátra - szólt Feenix bácsi -, s őszintén bízom abban, hogy egészsége és ereje növekedni fog minden órában. És remélem, Dombey barátom abban a kegyben részesít, hogy mindig olyan embernek fog tekinteni, aki ördöngösen őszinte bámulója neki, mint... nos, egyszóval, mint angol kereskedőnek és ördöngösen becsületes embernek. Az a hely ott lenn, falun, amely az én lakásom, átkozottul elhanyagolt állapotban van ugyan, hanem azért, ha Dombey barátomnak esetleg levegőváltozásra volna szüksége, s ott akarna megtelepedni egy időre, hát mondhatom, igen egészséges helynek találná... aminthogy lehet is, mivel rettenetesen unalmas. Ha Dombey barátom testi gyengeségben szenved, és ha megengedné, hogy valamit ajánljak, ami magamnak is sokszor használt, mint olyan embernek, aki pedig időnként ugyancsak furcsán éreztem magam, és meglehetős vígan éltem abban az időben, mikor az emberek nagyon vígan éltek, nos, akkor, egyszóval amit ajánlanék, az egy tojás sárgája, cukorral és szerecsendió virággal elkeverve,

egy pohár sherryben. Reggel kell meginni, egy szelet száraz pirított kenyérrel. Jackson, aki a Bond Streeten a vívótermeket fenntartotta... rendkívül kiváló tehetségű ember, Gay barátom kétségkívül hallotta hírét... gyakran említette, hogy ha versenyre készültek, akkor a sherryt rummal helyettesítették. De ebben az esetben én a sherryt ajánlanám, tekintve, hogy Dombey barátom ágyban fekvő beteg; a rum pedig esetleg fejébe szállhatna és... nos, ördöngösen furcsa állapotba kerülne.

Feenix bácsi mindezt feltűnő idegesen és nyugtalanul mondta el. Majd karját nyújtotta Florence-nek és a lehető legerősebb ellenőrzést gyakorolva akaratos lába fölött, amely most úgy látszik, elhatározta, hogy a kertbe indul, kivezette Florence-et, és besegítette az ajtó előtt váró kocsiba.

Feenix bácsi után Walter is beszállt, azután elhajtottak.

Vagy nyolc-tíz mérföldet mehettek. Amikor London nyugati szélének méltóságos külsejű utcáin vágtattak keresztül, már sötétedni kezdett. Florence Walter kezébe tette kezét, s nagyon komolyan növekvő aggodalommal nézett ki mindegyik utcára, amelybe befordultak.

Amikor végre a kocsi megállt a Brook Streeten, az előtt a ház előtt, ahol atyjának boldogtalan menyegzőjét ünnepelték, Florence megszólalt:

- Walter? Mi ez? Ki lakik itt? - Mivel pedig Walter bátorítóan nézett rá, de nem felelt, Florence föltekintett a ház homlokzatára, és azt látta, hogy az ablakok gondosan csukottak, mintha a ház teljesen lakatlan volna. Feenix bácsi ezalatt lelépett, és karját nyújtotta Florence-nek.

- Te nem jössz, Walter?

- Nem; én itt maradok. De ne reszkess úgy! Igazán semmi félnivalód sincs, drága Florence-em.

- Tudom, Walter. Hiszen te itt vagy közel, de...

Az utcaajtó minden kopogtatás nélkül csöndben kinyílt, és Feenix bácsi Florence-et a nyári este levegőjéből a zárt, komor házba vezette. Mogorvább és barnább volt az, mint valaha is, és úgy látszott, mintha a menyegző napja óta mindig zárva lett volna, és azóta valósággal gyűjtötte volna magába a sötétséget és a szomorúságot.

Florence reszketve haladt fölfelé a homályos lépcsőházban, majd vezetőjével ott állt meg a szalon ajtaja előtt. Feenix bácsi szó nélkül kinyitotta, és kézmozdulattal kérte Florence-et, hogy lépjen be, ő maga pedig hátrább lépett, jelezvén, hogy kint marad. Florence egy pillanatig habozott, azután belépett.

Az ablakmélyedésben levő asztal mellett egy hölgy ült. Írt vagy rajzolt, és az enyésző világosság felé fordított feje kezére támaszkodott. Florence eddig habozó léptekkel közeledett, most egyszerre megállt, mintha nem lett volna ereje, hogy mozduljon. A hölgy megfordult:

- Nagy ég! - kiáltotta. - Mi ez?

- Ne, ne! - kiáltott fel Florence, visszariadva, amint a hölgy fölkelt, azután kinyújtotta két kezét, hogy távoltartsa magától. - Mamám!

Ott álltak szemtől szemben. A szenvedés és a büszkeség megviselte nagyon az arcát, de azért mégis Edith arca volt; szép és méltóságos. És Florence arcán - ha mégolyan tisztán fejezte is ki a rémületet, és hogy kerülni óhajtja amazt - mégis a szánalom, a bánat és valamilyen hálás, gyöngéd emlékezés tükröződött. Mindkettőre a csodálkozás rajzolódott és a félelem. Mind a

kettő olyan néma volt és olyan csendes, ahogy a visszavonhatatlan múlt közöttük tátongó fekete szakadéka fölött egymásra néztek.

Florence tért előbb magához. Könnyekben törve ki, megszólalt: - Mamám! Ó, mamám! Miért kell így találkoznunk? Miért voltál olyan jó hozzám, amikor senki más nem szeretett, ha így látjuk egymást viszont?

Edith némán és mozdulatlanul állt előtte. Szeme Florence arcára tapadt.

- Gondolni sem merek rá - folytatta Florence -, a papa betegágyától jövök. Most már nem vagyunk külön egymástól; nem is leszünk soha többé. Ha azt akarod, hogy bocsánatot kérjek tőle a te nevedben, megteszem, mama. Most már majdnem bizonyos vagyok benne, hogy megbocsát, ha én kérem. Bocsásson meg neked az ég is, és adjon vigasztalást.

Edith nem felelt.

- Walter... a felesége vagyok és van egy kisfiunk - szólt Florence félénken -, lenn vár a kapu előtt; ő hozott el ide. Megmondom neki, hogy megbántad, amit tettél és megváltoztál - folytatta Florence, bánatosan nézve Edithre: - és Walter velem együtt kéri majd papát, tudom. Tehetek még valamit?

Edith, végre megtörve hallgatását, de anélkül, hogy szemét vagy egy izmát is mozdította volna, halkan felelte:

- Hát az a szennyfolt ott a neveden, a férjedén meg a gyermekedén! Hát meg lehet azt bocsátani valaha is?

- Hogy meg lehet-e, mamám? Már meg is történt. Tiszta szívből: Walter is, meg én is... megbocsátottuk. Ha lehet ebben valami vigasztaló számodra, semmit sem hihetsz el nyugodtabban, mint ezt. De te nem... te nem... beszélsz a papáról - tétovázott Florence: - de azért tudom, hogy szeretnéd, ha arra kérném a nevedben, hogy bocsásson meg neked. Bizonyára így van.

Edith nem felelt.

- Meg is teszem - folytatta Florence. - Meghozom neked a bocsánatot, ha megengeded; és akkor talán úgy válunk el, mint régi jó barátok. Az előbb nem azért húzódtam vissza tőled, mamám - szólt most végtelen gyöngédséggel Florence, s közelebb lépett hozzá -, mintha félnék tőled, vagy mintha azt hinném, szégyent hozhatnál rám. Én csak a papa iránti kötelességemet akarom teljesíteni. Most nagyon drága vagyok a számára és ő is énnekem. De soha nem fogom elfelejteni, milyen jó voltál hozzám. Ó, mamám, könyörögj az éghez - kiáltott fel Florence, odaborulva Edith keblére -, könyörögj az éghez, hogy bocsássa meg vétkedet és szégyenedet, és bocsásson meg nekem (ha ez bűn), amiért így cselekszem, ha arra gondolok, mi voltál egykor nekem.

Edith, mintha a Florence érintésétől esett volna össze, hirtelen térdre rogyott előtte, és úgy kulcsolta át a nyakát.

- Florence! - kiáltotta. - Jó angyalom! Mielőtt elvesztem az eszemet megint, mielőtt makacságom visszatér, és újra elnémít, kérlek, hidd el nekem, a lelkemre mondom, hogy ártatlan vagyok!

- Mama!

- Sokban bűnös! Bűnös abban, ami örökre falat emel közénk. Bűnös abban, ami életem végéig elválaszt az ártatlanságtól és tisztaságtól... és tőled jobban, mint bárki mástól a világon... bűnös egy vak és dühös indulatban elkövetett bosszú miatt, amelyet nem tudok, nem fogok,

nem akarok megbánni e pillanatban sem; de nem vétkeztem soha azzal az emberrel, aki meghalt. Az isten színe előtt mondom!

Ezzel, amint ott térdelt, két kezét feltartva esküdött.

- Florence - folytatta aztán -, te legjobb, legtisztább, akit szeretek... te, aki sok idővel ezelőtt át tudtál volna alakítani egészen, és egy időre még olyan asszonynak a lelkében is változást teremtettél, amilyen én vagyok... higgy nekem, amikor azt mondom, hogy ártatlan vagyok abban, és most még egyszer utoljára nyugtasd ide, erre a puszta, sivár szívre a fejedet.

Már megindultan könnyezett. Ha régen gyakrabban érzett volna így, bizonyára boldogabb lehetett volna most.

- Az egész világon - folytatta aztán -, senki más nem csikarhatta volna ki belőlem ezt a vallomást. Sem szeretet, sem gyűlölség, sem remény, sem fenyegetés. Azt mondtam, meghalok, és nem hagyok az igazságról semmi jelet. Meg tudtam volna tenni, és meg is teszem, ha veled, Florence, nem találkozom.

- Remélem - szólalt meg ekkor Feenix bácsi, hirtelen beóvakodván a küszöbről, és félig kint beszélve, félig benn a szobában -, bájos és nagyműveltségű rokonom megbocsátja nekem, hogy egy kis hadicsel révén létrehoztam ezt a találkozást. Nem mondhatnám, hogy először egyáltalán nem adtam hitelt ama lehetőségnek, hogy bájos és nagyműveltségű rokonom szerencsétlen módon kompromittálta magát azzal az elhalálozott fehér fogú egyénnel; mert hiszen az ember néha tényleg ördöngösen különös ténykedéseket és rendkívül furcsa kapcsolatokat lát ezen a világon, amely világ határozottan a legsajátságosabb valami minden dolog közül, ami csak él az ember tapasztalatában. De, amint azt Dombey barátomnak is említettem, addig nem voltam hajlandó hitelt adni a bájos és nagyműveltségű rokonom bűnösségéről szóló állításnak, amíg az teljesen be nem bizonyosodik. És mivel éreztem, hogy akkor, amikor az illető egyén olyan, tényleg, borzalmasan pokoli körülmények között elhalálozott, rokonom igen kínos helyzetbe került... mivel éreztem továbbá azt is, hogy, tényleg, családunkat is érheti némi vád, amiatt, hogy rá több gondot nem fordítottunk és egyszóval, némileg gondatlan családnak bizonyultunk... végre pedig, mivel éreztem azt is, hogy szegény nagynéném, noha ördöngösen élénk asszony volt, de talán mégsem volt a legeslegjobb anya éppen: bátor voltam felkeresni húgomat Franciaországban, és felajánlani neki annyi pártfogást, amennyi egy magamforma, pénzszűkében levő embertől telik. Bájos és nagyműveltségű rokonom abban a megtiszteltetésben részesített, hogy úgy nyilatkozott, véleménye szerint én a magam módján ördöngösen jóravaló fickó vagyok, és ennélfogva védelmem alá helyezi magát. Amely elhatározás véleményem szerint bájos és nagyműveltségű rokonom részéről igen szeretetre méltó dolog, tekintve, hogy én bizony, tényleg, nagyon rozoga ember vagyok már, s velem való törődéséből nagy vigaszt merítettem.

Edith, miközben Florence-et odavezette egy pamlaghoz, kezével olyanformán intett, mintha arra akarta volna kérni a bátyját, hogy ne szóljon többet.

- Bájos és nagyműveltségű rokonom - folytatta Feenix bácsi, még mindig ott szedegetve lábát az ajtó körül - megbocsát nekem, ha mind az ő érdekében, mind a magam meg Dombey barátom bájos és nagyműveltségű leánya érdekében, akit mindannyian bámulunk, végigszövöm megjegyzéseim fonalát. Rokonom emlékezni fog rá, hogy az első pillanattól fogva soha egyikünk sem ejtett egy szót sem a szökésével kapcsolatban. Az én benyomásom határozottan az volt, hogy olyan titok rejlik a dologban, amelyről ő maga bizonyára fel tudna világosítani bennünket, ha arra hajlandó volna. De mivel az én bájos és nagyműveltségű rokonom ördöngösen határozott akaratú asszony, bizonyosra vettem, tényleg, hogy nem bocsátkozhatom vele tárgyalásokba ebben a tekintetben. Mivel azonban az utóbbi időben azt vettem észre, hogy

lényének megközelíthető oldala az a nagy szeretet, amelyet Dombey barátom lánya iránt érez, eszembe jutott, ha találkozást eszközlök ki köztük, olyan módon, hogy mind a kettőt egyaránt váratlanul érje, az talán áldásos eredményekre vezethet. Azért tehát, mivel most, mindenki számára titokban, Londonban tartózkodunk, mielőtt lemennénk Dél-Olaszországba, ahol majd megtelepszünk, tényleg, mielőtt örökös hazánkba megtérnénk, ami tulajdonképpen ördöngösen kellemetlen dolog, hozzáláttam ahhoz, hogy felfedezzem, hol lakik Gay barátom... ez a csinos és végtelenül nyílt, nyájas modorú ember, akit bájos és nagyműveltségű rokonom bizonyára ismer is... és abban a szerencsében részesültem, hogy szeretetre méltó nejét ide hozhattam. Most pedig - folytatta Feenix bácsi, s modora könnyedségén és keresetlen beszédén komolyság sugárzott keresztül -, felkérném a húgomat, ezek után ne álljon meg a feleúton, hanem, amennyire csak képes, tegye jóvá mindazt, amiben hibázott... ne a családja becsületéért, ne is a maga hírnevéért, sem olyan meggondolások kedvéért, amelyeket a szerencsétlen körülmények folytán üres dolgoknak tekint immár, sőt, olyasmiknek, tényleg, amik a csalással határosak... hanem egyszerűen azért, mert amit tett, az valóban helytelen volt.

Feenix bácsi lába ezek után beleegyezett abba, hogy egyenest kivigye a szobából, és egyedül hagyva amazokat, becsukta maga mögött az ajtót.

Edith néhány pillanatig néma maradt, Florence pedig szorosan mellette ült. Végre kebléből egy lepecsételt papirost vett elő.

- Sokáig küzdöttem magammal - kezdte halkan -, hogy megírjam-e ezt egyáltalán, arra az esetre, ha hirtelen, vagy valamilyen baleset folytán meghalnék, vagy ha úgy érzem, meg kell írnom. Azóta pedig, hogy megírtam, újra, meg újra tépelődtem, hogyan és mikor semmisítsem meg. Vedd át Florence. Az igazságot írtam meg benne.

- Papa számára?

- Akinek a számára akarod - felelte Edith. - Neked adtam, a tiéd. Atyád másként soha meg nem kapta volna.

Aztán újra szó nélkül ültek ott, a sűrűsödő homályban.

- Mamám - kezdte azután Florence. - Papa elvesztette a vagyonát; ott állt a halál szélén; még most sem bizonyos, hogy felépül. Van-e számára egy szó üzeneted?

- Azt mondtad, hogy most már kedves vagy neki nagyon?

- Azt! - felelte Florence remegő hangon.

- Mondd meg neki, sajnálom, hogy valaha is találkoztunk.

- Egyebet nem? - kérdezte Florence kis szünet után.

- Mondd meg neki, ha kérdi, nem bántam-e meg, amit tettem... hogy nem... mert ha holnap újra kellene kezdenem, ismét megtenném. De ha atyád más emberré vált azóta...

Itt elhallgatott. Florence kezének gyöngéd érintésében volt valami, ami megállította.

- De mivel atyád is más emberré vált azóta, most már tudja, hogy ez úgysem történnék még egyszer. Mondd meg neki, kívánom, bár ne is történt volna.

- Elmondhatom neki azt is, hogy sajnálattal értesültél a csapásokról, amelyek érték?

- Nem; mert ha az, ami érte, megtanította, hogy a lánya drága legyen a számára, nem sajnálom. Egy napon maga sem sajnálja majd, hogy megtanította erre, Florence.

- De minden jót kívánsz neki, és óhajtod, hogy boldog legyen, ugye? Bizonyos vagyok benne, hogy óhajtod! Ó, hadd, ha egyszer alkalmam lesz rá a jövőben, hogy ezt elmondhassam neki.

Edith, sötét szemének mozdulatlan tekintetével maga elé meredve ült ott, és nem felelt, míg Florence meg nem ismételte kérését; ekkor, Florence kezét a karjába fűzve, megszólalt, s elgondolkozó tekintetével az éjszakába nézett.

- Mondd meg neki, ha jelen életében talál okot arra, hogy részvétet érezzen a múltam iránt, arra kérem, tegye meg. Mondd meg, ha jelenleg talál okot arra, hogy kevesebb keserűséggel gondoljon rám, kérem, tegye meg. Mondd meg neki, hogy noha egymásra nézve halottak vagyunk és az örökkévaló életnek ezen a partján nem találkozunk többé, tudnia kell, hogy van egy közös érzésünk immár, ami nem volt soha azelőtt.

Ridegsége egyszerre enyhülni kezdett, és sötét szeme megtelt könnyel.

- És ezen a közös érzésen alapul majd az ő jobb véleménye énfelőlem és őfelőle az enyém. Mikor a legnagyobb büszkeség és szeretet tölti el az ő Florence-e iránt, akkor fog legkevésbé gyűlölni engem. Mikor legboldogabb lesz Florence és gyermeke láttán, akkor fogja legjobban bánni azt, ami része volt házaséletünk sötét látomásában. És akkor majd én is bűnbánást érzek... hadd tudja ezt... és majd eszembe jut az is, hogy talán nemcsak az én életem... málló körülményeire kellett volna gondolnom, hanem az övére is. És akkor rajta leszek, hogy a szégyen ráeső részét megbocsássam. Legyen rajta ő is, hogy megbocsássa az enyémet.

- Ó, mamám, mennyire megkönnyül a szívem még a találkozás és búcsúzás ilyen pillanatában is, amikor ezt hallom!

- Idegen szavak ezek az én fülemben is - szólt Edith -, és idegen a hangom is. De ha mégolyan nyomorult teremtés lettem volna, mint ahogy vele elhitettem, azt hiszem, akkor is el tudtam volna mondani mindezt, amióta tudom, hogy te meg ő drágák vagytok egymás számára immár. Hadd érezze, hogy amikor a legdrágább vagy előtte, akkor a legmegbocsátóbb hozzám... és én is akkor engesztelődöm meg legjobban iránta. Ezek az utolsó szavak, amiket néki üzenek. Most pedig isten veled, én édes életem!

Ezzel karjába fogta Florence-et, és mintha asszonyi lelkének egész gyöngédségét és szeretetét Florence-re öntötte volna ki ebben a percben.

- Ezt a csókot a gyermekednek! Ezt meg áldásul a te drága fejedre! Édes Florence-em, drága lánykám, isten veled!

- A viszontlátásra! - kiáltotta Florence.

- Soha többé! Soha többé! Amint most itt hagysz, ebben a sötét szobában, vedd úgy, mintha a síromban hagytál volna. Csak arra az egyre emlékezz, hogy egyszer én is voltam, és nagyon szerettelek!

Florence otthagyta, és soha nem látta többé, de Edith ölelése, szerető szavai elkísérték, amíg csak élt.

Feenix bácsi már ott várta az ajtó előtt, és levezette a homályos ebédlőbe, Walterhez, akinek vállára sírva hajtotta le a fejét.

- Ördöngösen szomorú vagyok - szólalt meg ekkor Feenix bácsi, kézelőjét a lehető legnagyobb természetességgel és minden titkolódzás nélkül emelte szeméhez -, hogy Dombey barátom bájos és nagyműveltségű lányának és Gay barátom kedves feleségének érzékeny természete ilyen megrázkódtatást volt kénytelen elszenvedni. De azért remélem és hiszem, hogy a legjobban cselekedtem és tiszteletre méltó barátomnak, Dombeynek, azok a nyilatkozatok, amelyek itt elhangzottak, némi megkönnyebbülést szereznek. Végtelenül sajnálom, hogy Dombey barátom ilyen, nos, tényleg, ilyen ördöngösen furcsa helyzetbe került azzal, hogy a mi családunkba keveredett, hanem abban viszont bizonyos vagyok, hogy ha az a

pokolra való, gaz Carker nincs, az a fehér fogú, akkor bizonyára simán ment volna minden. Ami pedig a húgomat illeti, aki azzal tisztelt meg, hogy olyan rendkívül jó véleményt alkotott rólam, biztosíthatom Gay barátom szeretetre méltó feleségét, hogy olyan leszek számára, tényleg, mintha atyja volnék. Ami viszont az emberi élet változásait illeti, meg azt a rendkívül különös módot, amellyel rendszerint viselkedünk, csak azt mondhatom erre, amit Shakespeare barátom mond... ez az ember, aki nem egy korszaké volt, hanem minden időké, és Gay barátom bizonyára ismeri... hogy mint egy álom árnyéka, olyan az egész.

HATVANKETTEDIK FEJEZET

Végszó

Egy borosüveget, amely soká hevert elzárva a napvilágtól, és a portól, meg a pókhálótól egészen szürke volt, felhoztak a világosságra és az aranyszínű bor fényt hintett szét az asztalon.

A régi madeira utolsó üvege.

- Igaza van, Gills úr - mondja Dombey úr. - Valóban ritka és nemes bor.

A kapitány szintén ott ül a társaságban, és sugárzik az örömtől. Izzó homloka körül a gyönyörűségnek valóságos dicsfénye ragyog.

- Mindig úgy terveztük magunkban, uram - jegyzi meg Gills -, már mint Ned meg én, úgy gondolom...

Dombey barátságosan int a fejével a kapitány felé, aki egyre jobban és jobban tündöklik a szóba nem fogható boldogságtól.

- Hogy ezt az üveget egyszer majd Walter egészségére isszuk meg, ha szerencsésen hazaérkezik, de ilyen otthonról nem is álmodtunk. Ha nincs kifogása a mi régi bogarunk ellen, uram, akkor engedje meg, hogy ezt az első poharat Walterre és feleségére ürítsük.

- Walterre és feleségére! - kiáltja Dombey. - Florence, gyermekem - és felé fordul, hogy megcsókolja.

- Walterre és feleségére - mondta Toots úr.

- Walterre és feleségére! - kiáltja a kapitány. - Hurrá! - És mivel láthatóan élénk vágyat érez, hogy a poharát valakiével összeüsse, Dombey úr készségesen, szívélyesen nyújtja feléje a magáét. A többiek követik és olyan vidám és boldog csengés-bongás kerekedik, mintha esküvőre szóló kicsiny harangok csengenének.

Más eltemetett bor is öregszik, csakúgy, mint a vén madeira vénült a maga idejében, és por meg pókháló sűrűsödik az üvegeken.

Dombey fehér hajú öregúr immár; arcán a gond és szenvedés nyomait hordja; örökre elvonult vihar nyomai ezek, és tiszta, derült alkony maradt a nyomában.

Nagyravágyó tervek nem háborgatják többé. Más büszkesége nincs, mint lánya meg a férje. Dombey úr csöndes, békés, elgondolkodó úriember, és mindig ott van a lánya közelében. Tox kisasszony is gyakran ott tartózkodik velük a családi körben, és amilyen hűséges hozzájuk, éppen annyira kedvelik is - mindnyájan. Egykori délceg pártfogója iránti rajongása, a Princess' Place-en elszenvedett megrázkódtatás óta, egészen plátói, de nem csökkent a legkevésbé sem.

Szerencséje hajótörésének roncsaiból semmit sem sodort vissza Dombey úrhoz a sors; kivéve azt a bizonyos évi összeget, amely rendesen megjön, maga sem tudja, honnan, annak a komoly kérésnek kíséretében, hogy ne is igyekezzék kitalálni, honnan küldik, s azzal a biztosítással, hogy régi adósság törlesztése. Régi hivatalnokával meg is tanácskozta ezt a dolgot, aki előtt nyilvánvaló, hogy tisztességgel elfogadhatja, mert kétségtelenül a Cégnek valami régi, elfelejtett vállalkozásából származik.

A dióbarna szemű agglegény nem agglegény immár, hanem az ősz hajú írnok húgának a férje. Régi főnökét meg szokta néha látogatni, de ritkán. Az ősz hajú írnok történetében, de sokkal inkább a nevében olyasmi rejlik, ami miatt inkább távol marad régi gazdájától; mivel pedig az ősz hajú írnok a húgával meg a férjével lakik, ők is osztoznak tartózkodásában. Walter meglátogatja néha őket, úgyszintén Florence is - és a kellemes szép ház ilyenkor csakúgy visszhangzik a zongorára és gordonkára írt mélységes kettősöktől, meg a *Békés Kovács* tevékenységétől.

Hát a tengerészkadétnak hogy megy a dolga e megváltozott napokban? Nos, ott van ő is a régi helyén, jobb lábával erőteljesen előrelép, s szigorúan távcsövezi a bérkocsikat. Éberebb, mint valaha, mert háromszögletű kalapjától kezdve a csatos cipőjéig friss festéstől pompázik, fölötte pedig arany betűkkel két név sugárzik vakítóan: GILLS ÉS CUTTLE.

Nem mintha a tengerészkadét szokott forgalmán kívül különösebb üzleteket bonyolítana. Hanem egy körülbelül fél mérföld átmérőjű körben a *Leadenhall-vásártéri* kék ernyő körül azt beszélik, hogy Gills úr régi befektetései csodálatosan jól fizetnek; és az öreg, bizony, ezekben nemhogy elmaradt volna a világtól, hanem megelőzte inkább, s most neki kellett arra várnia, míg utoléri. Azt suttogják, hogy Gills úr pénze fiadzani kezdett, és ugyancsak fürgén és szépen veti a szaporulatot.

Az mindenesetre bizonyos, hogy, amint ott áll a boltja ajtajában, kávébarna ruhájában, zsebében a kronométerrel és a pápaszemmel a homlokán, ugyancsak nem látszik rajta, mintha megszakadna szíve a vevők hiányán, sőt inkább nagyon megelégedettnek és jókedvűnek látszik; noha még mindig olyan elmélázó, mint régen.

Ami pedig üzlettársát, Cuttle kapitányt illeti, annak a lelkében olyan fogalom lakozik az üzletről, ami túlszárnyal minden valóságot. A kapitány oly biztos meggyőződésben él a tengerészkadétnak a hazai kereskedelem és hajózás terén való fontosságát illetően, hogy ez akkor sem növekedhetne jobban, ha egyetlen hajó sem hagyná el a londoni kikötőt a tengerészkadét igénybevétele nélkül. Saját nevében való gyönyörködése pedig, ott az ajtó fölött, egyszerűen kimeríthetetlen. Napjában hússzor is átmegy az utca másik oldalára, hogy onnan lássa, és ilyenkor változatlanul azt mormogja magában: „No, fiam, Edward Cuttle, ha a te édesanyád tudta volna, hogy ilyen tudományos férfiú lesz valaha tebelőled, hát tudom-istenem, a jó öreg teremtés ugyancsak elképedt volna!”

De lám, éppen Toots úr lohol roppant sebbel-lobbal a tengerészkadét felé. Toots úr arca vérpiros, amint a kis nappaliba berobban.

- Gills kapitány és Sols úr! - lihegi Toots úr. - Nagy örömömre szolgál értesíteni önöket, hogy Tootsné asszony családja egy személlyel megnövekedett.

- Becsületére válik! - kiáltja a kapitány.

- Gratulálok, Toots úr! - mondja Gills.

- Köszönöm szépen - kuncogja Toots úr -, igazán nem tesz semmit. Tudtam, hogy örömmel fogják hallani, azért jöttem el magam. Határozottan haladunk, tudják kérem. Ott volt eddig Florence meg Susan, most meg újra itt van egy újabb kis idegen.

- Női idegen? - kérdi a kapitány.

- Az, Gills kapitány, én pedig örülök neki. Minél több kiadásban tudjuk megismételni ezt a rendkívüli asszonyt, véleményem szerint annál jobb.

- Kitartani! - kiáltja a kapitány, s odafordul a szokatlan szalmafonatú üveghez; mert este van, és a tengerészkadét szerény pipázó- és italkészlete ott fekszik az asztalon. - Isten éltesse Tootsné asszonyt, és kívánok neki minél több hasonló jókat!

- Köszönöm, Gills kapitány - feleli a gyönyörben úszó Toots úr. - Magam is csatlakozom a kívánsághoz. Ha megengedik, és ha nem lesz senkinek alkalmatlan, azt hiszem, hogy a jelen körülmények között rágyújthatok egy pipára.

Toots úr csakugyan füstölni kezd, és szíve túláradásában igen bőbeszédűvé válik.

- Mindazon bámulatos példák közül, amelyekkel ez a rendkívüli asszony bizonyságát adta kitűnő eszének, Gills kapitány és Sols úr - mondja Toots -, azt hiszem egy sincs, amely csodálatra méltóbb lenne, mint az, hogy milyen tökéletesen megértette Dombey kisasszony iránti hódolatomat.

Ezt mindkét hallgatója helybenhagyja.

- Mert tudják, kérem - folytatja Toots -, én sohasem változtattam meg Dombey kisasszony iránti érzelmeimet. Olyanok most is, mint régen voltak. Ugyanaz a ragyogó tünemény ő a számomra most is, mint mielőtt Waltersszel megismerkedtem volna. Mikor Tootsné asszony meg én először kezdtünk beszélni egymás közt a... nos, röviden, a gyöngéd érzelmekről, tetszik tudni, Gills kapitány...

- Tudom fiam, tudom, „mely bennünket kiforgat önmagunkból”... amit majd megtalál, csak üsse föl a könyvet.

- Föltétlenül fölütöm, Gills kapitány - felelt Toots úr nagy komolysággal -, szóval, amikor először kezdtem emlegetni előtte ilyesmiket, megmagyaráztam neki, hogy én az vagyok, amit úgy lehetne nevezni, hogy elhervadt virág.

A kapitánynak módfelett tetszik ez a kép, és azt dörmögi magában: „Minden virág között páratlanul áll a rózsa.”

- De az ég ne áldjon meg - folytatta Toots úr -, ha az a bámulatos asszony nem ismerte éppen olyan jól érzelmeim, mint én magam. Annak kérem, nem mondhattam én semmi újat. Ő az egyetlen lény, aki odaállhatott közém és a néma sír közé és odaállott, mégpedig olyan módon, hogy örökkévaló csodálatomat vívta ki magának. Ő jól tudja, hogy senkire a világon úgy nem nézek fel, mint Dombey kisasszonyra. Azt is tudja, hogy nincs a világon semmi, amit Dombey kisasszonyért meg ne tennék. Tudja, hogy Dombey kisasszonyt a legszebb, legszeretetreméltóbb, legangyalibb lénynek tekintem az egész női nem között. És kérem, mit szól ő mindehhez? Senki bölcsebbet nem fűzhetne hozzá: „Drágám, teljesen igazad van, magam is úgy vélekedem.”

- De magam is ám! - mondja a kapitány.

- Meg magam is! - teszi hozzá Gills.

- Aztán meg - folytatja Toots úr, s elgondolkodva szippant néhányat a pipájából, arca pedig a legteljesebb megelégedést fejezi ki -, micsoda éles szemű, kitűnő megfigyelő az én feleségem! Micsoda bölcsesség birtokában van! Micsoda megjegyzései vannak! Éppen tegnap este történt, amikor együtt ültünk, és a házasélet boldogságát élveztük... bár ez a szó, szavamra és becsületemre, csak igen halványan fejezi ki azt, amit érzek, ha feleségem társaságában ülök... tegnap este azt mondja, milyen csodálatos dolog is elgondolni Walters barátunk élete folyását. Lám, mondja a feleségem, most felmentették attól, hogy a tengert kelljen járnia, miután feleségével első hosszú útjáról hazajött... mint ön is jól tudja, Sols úr.

- Hogyne, hogyne - felelte Gills, a kezét dörzsölve.

- Íme - mondja a feleségem -, felmentették a hajózástól rögtön, mert a vállalat igen fontos bizalmi állásba nevezte ki; ebben aztán megint érdemesnek mutatkozott, úgy, hogy a leggyorsabban halad előre, mindenki szereti; a nagybátyja pedig, szintén a háta mögött állhat, ami, azt hiszem, valóban így van, nemde, Sols úr? Feleségemnek mindig igaza van.

- Hát, úgy van, valóban; néhány elveszettnek hitt hajócskánk, arannyal telve, révbe ért - nevetett az öregúr. - Kicsi hajók ugyan, Toots úr, de hát az én Walter fiamnak csak hasznára lesznek.

- Pontosan úgy van - feleli Toots úr. - Azt sohasem fogja megérni, hogy az én feleségem tévedne. „Lám - mondja azután ez a rendkívüli asszony -, most már ide jutott, s mi következik még? Nos, mi következik?" - mondta ekkor Tootsné asszony. Most pedig Gills kapitány és Sols úr, hallgassák csak, micsoda mélyreható elméjű az én feleségem. - „Nos - mondta hát -, az következik, hogy ott, a Dombey úr szeme előtt, most rakják le egy épület alapját - ez volt a szó, amelyet Tootsné asszony használt, tette hozzá Toots úr lelkesülten -, igen... egy épület emelkedik lassan, s talán azzal is felér, vagy talán túl is tesz azon, amelynek valamikor Dombey úr volt a teteje. Így aztán - mondta a feleségem -, a lánya révén egy másik Dombey és Fia kel... - nem is kel, hanem emelkedik - ez volt Tootsné asszony szava - diadalmasan!"

Toots úr a pipája segítségével - rendkívül szívesen veszi igénybe szónoklás céljaira, mivel rendeltetésének megfelelő használatától igen kellemetlen érzései támadnak, hitet vall felesége látnoki igéi mellett, a kapitány pedig lelkesülten hajítja föl a fényes kalapot és felkiált:

- Sol Gills, te tudományos férfi és régi cimborám, hát mit mondtam én Walternek, hogy üssön föl a könyvben, azon a szent napon, mikor először ment be a Dombey Céghez? Nem az volt-e, hogy: „Térj haza Whittington nyomban, Lord Mayor lész még te Londonban - és ha egyszer megöregszel, akkor se állsz tőle el." Nem ezeket mondtam akkor, Sol Gills?

- Bizony Ned - felelt az öreg műszerárus -, jól emlékszem.

- Akkor hát mondok valamit - folytatja a kapitány, azzal hátradőlt a székében, s mellkasát félelmetes bömböléshez feszítette. - Most elénekelem nektek a Világszép Klárát eleitől végig, ti meg aztán vágjatok bele mind a ketten, ha a kórus rákezd!

Az eltemetett bor csak öregszik egyre, mint az ómadeira öregedett a maga idejében, és a por, s a pókháló egyre sűrűsödik az üvegeken.

Az őszi napok tündöklenek és a tengerparton gyakran felbukkan egy fiatal hölgy és egy egészen fehér hajú öregember. Velük, vagy közelükben két gyermek - fiú és lány. Egy vén kutya is ott van a társaságukban.

A fehér hajú öregúr a kisfiúval megy, beszélget vele, segít neki a játékban; úgy vigyáz rá, mintha ez a gyermek volna életének egyetlen célja. Ha a kisfiú elkomolyodik, a fehér hajú öregember szintén komollyá válik; néha pedig, mikor a gyermek ott ül mellette, fölnéz rá, és kérdezget tőle egyet-mást, az öregúr kezébe veszi a gyermek kis kezét, és még ott tartja, elfelejti a választ. Ekkor a gyermek megszólal:

- De nagyapa! Hát megint az én szegény kis nagybátyámhoz hasonlítok?

- Megint, Paul. Csakhogy ő gyönge volt, te pedig erős vagy ám nagyon.

- Bizony, nagyon erős vagyok.

- Aztán ő mindig ott feküdt a tengerparton egy kis tolószékben, te pedig vígan szaladgálsz körbe.

Így mennek megint tovább, mégpedig sietősen, mert a fehér hajú öregember azt szereti látni legszívesebben, ha a gyermek fürgén, élénken mozog; és amint továbbhaladnak, a köztük levő kötelék története szintén ott halad, és követi őket.

De a fehér hajú öregembernek a kislány iránti rajongását Florence-en kívül nem ismeri senki. Azt a történetet nem emlegetik sohasem. Maga a gyermek is szinte elcsodálkozik, micsoda titkot őrizhet az öregember magában? Azt a gyermeket valósággal ott hordja a szívében. Nem bírja elviselni, ha egyetlen felhőt is lát az arcán. Nem bírja nézni, hogy a gyermek, tőlük távolabb, magányosan üljön. Azt képzeli, hogy olyankor mellőzést érez, pedig ilyesmiről szó sincs. Esténként ellopódzik, megnézni, hogy alszik. Gyönyörűség a számára, ha ő keltheti reggel. És akkor a leggyöngédebb irányában, a legszeretőbb, ha senki sincs a közelben.

A gyermek ilyenkor azt kérdi néha:

- Drága nagypapa, miért sírsz, amikor megcsókolsz?

A fehér hajú öregúr pedig csak ennyit mond:

- Kis Florence! Kis Florence! - És elsimítja a fürtöket, amelyek a gyermek komoly szemére árnyékot borítanak.

Vége